

वीर सेवा मन्दिर दिल्ली

५०-२०

क्रम संख्या

काल नं०

०६/११/११

स्थान

BRIHAT
KALPA SUTRA

AND
ORIGINAL NIRYUKTI

OF
STHAVIR ARYA BHADRABAHU SWAMI

AND
A Bhashya by Shri Sanghadas Gani Kshamashramana thereon
with a Commentary begun by Acharya Shri Malayagiri and Completed by
Acharya Shri Kshemakirti.

Volume VI
SHASHTHA UDDESHA
[With Thirteen Parishishtas Etc.]

EDITED BY
GURU SHRI CHATURVIJAYA
AND HIS
SHISHYA PUNYAVIJAYA
THE FORMER BEING THE DISCIPLE OF
PRAVARTAKA SHRI KANTIVIJAYAJI
INITIATED BY
NYAYAMBHONIDHI SHRIMAD VIJAYANANDA SURJI
1ST ACHARYA OF
BRIHAT TAPA GACHCHHA SAMVIGNA SHAKHA.

Publishers:—SHRI ATMANAND JAIN SABHA, BHAVNAGAR

Vir Samvat 2468 }
Vikrama Samvat 1998 }

Copies 500

{ Atma Samvat 46
{ A. D. 1942

**Printed by Ramohandra Yesu Shedge,
at the Nirnaya Sagar Press,
26-28, Kolbhat Street,
Bombay.**

**Published by Vallabhadas Tribhuvandas
Gandhi, Secretary, Shree Jain
Atmananda Sabha,
Bhavnagar.**

न्यायान्मोनिनि श्री १००८ श्री विजयानन्दम्
 प्रसिद्धनाम श्रीगणेशाय नमः मयान्

ॐ

ॐ

श्री गणेशाय नमः

श्रीआत्मानन्द-जैनग्रन्थरत्नमालायाः नवतितमं रत्नम् (९०)
स्थविर-आर्यभद्रबाहुस्वामिप्रणीतस्वोपज्ञनिर्युक्त्युपेतं

बृहत् कल्पसूत्रम् ।

श्रीसङ्खदासगणिक्षमाश्रमणसङ्कलितभाष्योपबृंहितम् ।
जैनागम-प्रकरणाद्यनेकग्रन्थातिगूढार्थप्रकटनप्रौढटीकाविधानसमुपलब्ध-
'समर्थटीकाकारे'तिख्यातिभिः श्रीमद्भिर्मलयगिरिसूरिभिः
प्रारब्धया वृद्धपोशालिकतपागच्छीयैः श्रीक्षेमकीर्त्या-
चार्यैः पूर्णीकृतया च वृत्त्या समलङ्कृतम् ।

तस्यायं

षष्ठो वि भा गः ।

षष्ठ उद्देशः

समग्रग्रन्थसत्कत्रयोदशपरिशिष्टप्रभृतिभिरलङ्कृतश्च

तत्सम्पादकौ—

सकलागमपरमार्थप्रपञ्चनप्रवीण-बृहत्तपागच्छान्तर्गतसंविग्नशाखीय-आद्याचार्य-
न्यायाम्भोनिधि-श्रीमद्विजयानन्दसूरीश(प्रसिद्धनाम-श्रीआत्मारामजी-
महाराज)शिष्यरत्नप्रवर्त्तक-श्रीमत्कान्तिविजयमुनिपुङ्गवानां
शिष्य-प्रशिष्यौ मुनी चतुरविजय-पुण्यविजयौ ।

प्रकाशं प्रापयित्री—

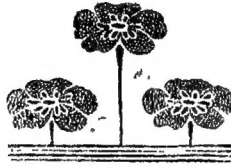
भावनगरस्था श्रीजैन-आत्मानन्दसभा ।

वीरसंवत् २४१८ }
ईस्वी सन १९४२ }

प्रतयः ५००

{ विक्रमसंवत् १९९८
आत्मसंवत् ७६

इदं पुस्तकं मुम्बय्यां कोलभाटवीथ्यां
२६-२८ तमे गृहे निर्णयसागर-
मुद्रणालये रामचन्द्र येसु शेडगे-
द्वारा मुद्रापितम्

प्रकाशितं च तत् “वल्लभदास त्रिभुवनदास
गांधी, सेक्रेटरी श्रीआत्मानन्द जैन
सभा, भावनगर” इत्यनेन

बृहत्कल्पसूत्रसंशोधनकृते सङ्गृहीतानां प्रतीनां सङ्केताः ।

- भा० पत्तनस्थभाभापाटकसत्कचित्कोशीया प्रतिः ।
डे० अमदावादडेलाउपाश्रयभाण्डागारसत्का प्रतिः ।
मो० पत्तनान्तर्गतमौकामोदीभाण्डागारसत्का प्रतिः ।
ले० पत्तनसागरगच्छोपाश्रयगतलेहेरुवकीलसत्कज्ञानकोशगता प्रतिः ।
कां० प्रवर्तकश्रीमत्कान्तिविजयसत्का प्रतिः ।
तामू० पत्तनीयश्रीसङ्घभाण्डागारसत्का ताडपत्रीया मूलसूत्रप्रतिः ।
ताटी० पत्तनीयश्रीसङ्घभाण्डागारसत्का ताडपत्रीया टीकाप्रतिः ।
ताभा० पत्तनीयश्रीसङ्घभाण्डागारसत्का ताडपत्रीया भाष्यप्रतिः ।

प्रकाश्यमानेऽस्मिन् ग्रन्थेऽस्माभिर्येऽशुद्धाः पाठाः प्रतिषूपलब्धास्तेऽस्मत्कल्पनया संशोध्य () एतादृ-
ग्वृत्तकोष्ठकान्तः स्थापिताः सन्ति, दृश्यतां पृष्ठ १० पङ्क्ति २६, पृ० १७ पं ३०, पृ० २५ पं० १२,
पृ० ३१ पं० १७, पृ० ४० पं० २४ इत्यादि । ये चास्माभिर्गलिताः पाठाः सम्भावितास्ते []
एतादृक्चतुरस्रकोष्ठकान्तः परिपूरिताः सन्ति, दृश्यतां पृष्ठ ३ पंक्ति ९, पृ० १५ पं० ६, पृ० २८ पं०
५, पृ० ४९ पं० २६ इत्यादि ।

टीकाकृताऽस्माभिर्वा निर्दिष्टानामवतरणानां स्थानदर्शकाः सङ्केताः ।

अनुयो०

आचा० श्रु० अ० उ०

आव० हारि० वृत्तौ

आव० नि० गा० }

आव० निर्यु० गा० }

आव० मू० भा० गा०

उ० सू०

उत्त० अ० गा०

ओघनि० गा०

कल्पवृहद्भाष्य

गा०

चूर्णि

जीत० भा० गा०

तत्त्वार्थ०

दश० अ० उ० गा०

दश० अ० गा० }

दशवै० अ० गा० }

दश० चू० गा०

देवेन्द्र० गा०

नाट्यशा०

पञ्चव० गा०

पिण्डनि० गा०

प्रज्ञा० पद

प्रशम० आ०

मल०

महानि० अ०

विशे० गा०

विशेषचूर्णि

य० भा० पी० गा०

यव० उ० भा० गा०

अनुयोगद्वारसूत्र

आचाराङ्गसूत्र श्रुतस्कन्ध अध्ययन उद्देश

आवश्यकसूत्र हारिभद्रीयवृत्तौ

आवश्यकसूत्र निर्युक्ति गाथा

आवश्यकसूत्र मूलभाष्य गाथा

उद्देश सूत्र

उत्तराध्ययनसूत्र अध्ययन गाथा

ओघनिर्युक्ति गाथा

वृहत्कल्पवृहद्भाष्य

गाथा

वृहत्कल्पचूर्णि

जीतकल्पभाष्य गाथा

तत्त्वार्थाधिगमसूत्राणि

दशवैकालिकसूत्र अध्ययन उद्देश गाथा

दशवैकालिकसूत्र अध्ययन गाथा

दशवैकालिकसूत्र चूलिका गाथा

देवेन्द्र-नरकेन्द्रप्रकरणगत देवेन्द्रप्रकरण गाथा

भरतनाट्यशास्त्रम्

पञ्चवस्तुक गाथा

पिण्डनिर्युक्ति गाथा

प्रज्ञापनोपाङ्गसटीक पद

प्रशमरति आर्या

मलयगिरीया टीका

महानिशीथसूत्र अध्ययन

विशेषावश्यकमहाभाष्य गाथा

वृहत्कल्पविशेषचूर्णि

व्यवहारसूत्र भाष्य पीठिका गाथा

व्यवहारसूत्र उद्देश भाष्य गाथा

श० उ०

श्रु० अ० उ०

सि० }
सिद्ध० }

सि० हे० औ० सू०

हैमाने० द्विख०

शतक उद्देश

श्रुतस्कन्ध अध्ययन उद्देश

सिद्धहेमशब्दानुशासन

सिद्धहेमशब्दानुशासन औणादिक सूत्र

हैमानेकार्थसङ्ग्रह द्विस्वरकाण्ड

यत्र टीकाकृद्भिर्ग्रन्थाभिधानादिकं निर्दिष्टं स्यात् तत्रास्माभिरुल्लिखितं श्रुतस्कन्ध-अध्ययन-उद्देश-गाथादिकं स्थानं तत्तद्ग्रन्थसत्कं ज्ञेयम्, यथा पृष्ठ १५ पं० ९ इत्यादि । यत्र च तन्नोल्लिखितं भवेत् तत्र सामान्यतया सूचितमुद्देशादिकं स्थानमेतत्प्रकाश्यमानबृहत्कल्पसूत्रग्रन्थसत्कमेव ज्ञेयम्, यथा पृष्ठ २ पंक्ति २-३-४ पृ० ५ पं० ३, पृ० ८ पं० २७, पृ० ११ पं० २७, पृ० ६७ पं० १२ इत्यादि ।

प्रमाणत्वेनोद्धृतानां प्रमाणानां स्थानदर्शक- ग्रन्थानां प्रतिकृतयः ।

अनुयोगद्वारसूत्र—

अनुयोगद्वारसूत्र चूर्णी—

अनुयोगद्वारसूत्र सटीक }
(मलधारीया टीका) —

आचाराङ्गसूत्र सटीक—

आवश्यकसूत्र चूर्णी—

आवश्यकसूत्र सटीक }
(श्रीमल्लगिरिकृत टीका) —आवश्यकसूत्र सटीक }
(आचार्य श्रीहरिभद्रकृत टीका) —

आवश्यक निर्युक्ति—

ओघनिर्युक्ति सटीक—

कल्पचूर्णी—

कल्पबृहद्भाष्य—

कल्पविशेषचूर्णी—

कल्प-व्यवहार-निशीथसूत्राणि—

शेठ देवचन्द लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फंड सुरत ।

रतलाम श्रीऋषभदेवजी केशरीमलजी श्वेताम्बर संस्था ।

शेठ देवचन्द लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फंड सुरत ।

आगमोदय समिति ।

रतलाम श्रीऋषभदेवजी केशरीमलजी श्वेताम्बर संस्था ।

आगमोदय समिति ।

आगमोदय समिति ।

आगमोदय समिति प्रकाशित हारिभद्रीय टीकागत ।

आगमोदय समिति

हस्तलिखित ।

”

”

जैनसाहित्यसंशोधक समिति ।

जीवाजीबामिगमसूत्र सटीक—	आगमोदय समिति ।
दशवैकालिक निर्युक्ति टीका सह—	शेठ देवचन्द लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फण्ड सुरत ।
दशाश्रुतस्कन्ध अष्टमाध्ययन (कल्पसूत्र) } —	शेठ देवचन्द लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फण्ड सुरत ।
देवेन्द्रनरकेन्द्र प्रकरण सटीक—	श्रीजैन आत्मानन्दसभा भावनगर ।
नन्दीसूत्र सटीक (मलयगिरिकृत टीका) } —	आगमोदय समिति ।
नाट्यशास्त्रम्—	निर्णयसागर प्रेस मुंबई ।
निशीथचूर्णि—	हस्तलिखित ।
पिण्डनिर्युक्ति—	शेठ देवचन्द लालभाई जैन पुस्तकोद्धार फण्ड सुरत ।
प्रज्ञापनोपाङ्ग सटीक—	आगमोदय समिति ।
बृहत्कर्मविपाक—	श्रीजैन आत्मानन्द सभा भावनगर ।
महानिशीथसूत्र—	हस्तलिखित ।
राजप्रश्रीय सटीक—	आगमोदय समिति ।
विपाकसूत्र सटीक—	”
विशेषणवती—	रतलाम श्रीऋषभदेवजी केशरीमलजी श्वेताम्बर संस्था ।
विशेषावश्यक सटीक—	श्रीयशोविजय जैन पाठशाला बनारस ।
व्यवहारसूत्रनिर्युक्ति भाष्य टीका—	श्रीमाणिकमुनिजी सम्पादित ।
सिद्धप्राभृत सटीक—	श्रीजैन आत्मानन्द सभा भावनगर ।
सिद्धहेमशब्दानुशासन—	शेठ मनसुखभाई भगुभाई अमदावाद ।
सिद्धान्तविचार—	हस्तलिखित ।
सूत्रकृताङ्ग सटीक—	आगमोदय समिति ।
स्थानाङ्गसूत्र सटीक	”

श्री आत्मानन्द जैन ग्रन्थरत्नमालाना आद्यसम्पादक अने संशोधक—

श्री आत्मानन्द जैन ग्रन्थ रत्नमाला पुरातन आरम्भ १९३६ सुगत.

जन्म वि. संवत् १९२६ छाणी. :: दीक्षा वि सं. १९५६ डभोई.

परम पूज्य महाराजश्री १००८ श्री चतुर्विजयजी

स्वर्गवास वि सं. १९९६ पाटण.

અર્હમ્

પ્રાતઃસ્મરણીય

ગુણગુરુ પુણ્યધામ પૂજ્ય ગુરુદેવનું હાર્દિક પૂજન

પૂજ્યપાદ પ્રાતઃસ્મરણીય ગુણમંડાર પુણ્યનામ અને પુણ્યધામ તથા શ્રીઆત્માનંદ જૈન ગ્રન્થરત્નમાલાના ઉત્પાદક, સંશોધક અને સમ્પાદક ગુરુદેવ શ્રી ૧૦૦૮ શ્રીચતુર-વિજયજી મહારાજ વિ. સં. ૧૯૯૬ ના કાર્તિક વદિ ૫ ની પાછલી રાત્રે પરલોકવાસી થયા છે, એ સમાચાર જાણી પ્રત્યેક ગુણગ્રાહી સાહિત્યરસિક વિદ્વાનને દુઃખ થયા સિવાય નહિ જ રહે । તે છતાં એ વાત નિર્વિવાદ છે કે-જગતના એ અટલ નિયમના અપવાદરૂપ કોઈ પણ પ્રાણધારી નથી । આ સ્થિતિમાં વિજ્ઞાનવાન્ સત્પુરુષો પોતાના અનિત્ય જીવનમાં તેમનાથી બને તેટલાં સત્કાર્યો કરવામાં પરાયણ રહી પોતાની આસપાસ વસનાર મહાનુભાવ અનુયાયી વર્ગને વિશિષ્ટ માર્ગ ચિંધતા જાય છે ।

પૂજ્યપાદ ગુરુદેવના જીવન સાથે સ્વગુરુચરણવાસ, શાસ્ત્રસંશોધન અને જ્ઞાનોદ્ધાર એ વસ્તુઓ એકરૂપે વળાઈ ગઈ હતી । પોતાના લગભગ પચાસ વર્ષ જેટલા ચિર પ્રવ્રજ્યાપર્યાયમાં અપવાદ-રૂપ,-અને તે પણ સકારણ,-વર્ષો બાદ કરીએ તો આત્મી જિંદગી તેઓશ્રીએ ગુરુચરણસેવામાં જ ગાળી છે । મંથમુદ્રણના યુગ પહેલાં તેમણે સંખ્યાબંધ શાસ્ત્રોના લખવા-લેખાવવામાં અને સંશો-ધનમાં વર્ષો ગાળ્યાં છે । પાટણ, વડોદરા, લીંબડી આદિના વિશાળ જ્ઞાનમંડારોના ઉદ્ધાર અને તેને સુરક્ષિત તેમ જ સુવ્યવસ્થિત કરવા પાછલ વર્ષો સુધી શ્રમ ઉઠાવ્યો છે । શ્રીઆત્માનંદ જૈન ગ્રન્થરત્નમાલાની તેમણે બરાબર ત્રીસ વર્ષ પર્યંત અપ્રમત્તભાવે સેવા કરી છે ।

આ. જૈ. મં. ર. મા.ના તો તેઓશ્રી આત્મસ્વરૂપ જ હતા ।

પૂજ્યપાદ ગુરુદેવના જીવન સાથે છગડાનો સ્ખૂબ જ મેલ રહ્યો છે । અને એ અંકથી અંકિત વર્ષોમાં તેમણે વિશિષ્ટ કાર્યો સાધ્યાં છે । તેઓશ્રીનો જન્મ વિ. સં. ૧૯૨૬માં થયો છે, દીક્ષા ૧૯૪૬ માં લીધી છે, (હું જો મૂલતો ન હોઉં તો) પાટણના જૈન મંડારોની સુવ્યવસ્થાનું કાર્ય ૧૯૫૬ માં હાથ ધર્યું હતું, “શ્રીઆત્માનંદ જૈન ગ્રન્થરત્નમાલા” ના પ્રકાશનની શરુઆત ૧૯૬૬ માં કરી હતી અને સતત કર્તવ્યપરાયણ અપ્રમત્ત આદર્શભૂત સંયમી જીવન વીતાવી ૧૯૯૬ માં તેઓશ્રીએ પરલોકવાસ સાધ્યો છે ।

અસ્તુ, હવે પૂજ્યપાદ ગુરુદેવ શ્રીમાન્ ચતુરવિજયજી મહારાજની ટૂંક જીવનરેખા વિદ્વાનોને જરૂર રસપ્રદ થશે, એમ માની કોઈ પણ જાતની અતિશયોક્તિનો ઓપ આપ્યા સિવાય એ અહીં તદ્દન સાદી ભાષામાં દોરવામાં આવે છે ।

જન્મ—પૂજ્યપાદ ગુરુદેવનો જન્મ વડોદરા પાસે આવેલ છાણી ગામમાં વિ. સં. ૧૯૨૬ ના ચૈત્ર શુદ્ધ ૧ ને દિવસે થયો હતો । તેમનું પોતાનું ધન્ય નામ માઈ ચુનીલાલ રાખવામાં આવ્યું હતું । તેમના પિતાનું નામ મલુકચંદ અને માતાનું નામ જમનાબાઈ હતું । તેમની જ્ઞાતિ વીશાપોરવાડ હતી । તેઓ પોતા સાથે ચાર માઈ હતા અને ત્રણ વહેનો હતી । તેમનું કુટુંબ ઘણું જ સ્થાનદાન હતું । ગૃહસ્થપણાનો તેમનો અભ્યાસ તે જમાના પ્રમાણે ગૂજરાતી સાત ચોપડીઓ જેટલો હતો । વ્યાપારાદિમાં ઉપયોગી હિસાબ આદિ બાબતોમાં તેઓશ્રી હુશિયાર ગણાતા હતા ।

ધર્મસંસ્કાર અને પ્રવ્રજ્યા—છાણી ગામ સ્વાભાવિક રીતે જ ધાર્મિકસંસ્કારપ્રધાન ક્ષેત્ર હોઈ માઈ શ્રીચુનીલાલમાં ધાર્મિક સંસ્કાર પ્રથમથી જ હતા અને તેથી તેમણે પ્રતિક્રમણ-સૂત્રાદિને લગતો યોગ્ય અભ્યાસ પણ પ્રથમથી જ કર્યો હતો । છાણી ક્ષેત્રની જૈન જનતા અતિ-ભાવુક હોઈ ત્યાં સાધુ-સાધ્વીઓનું આગમન અને તેમના ઉપદેશાદિને લીધે લોકોમાં ધાર્મિક સંસ્કાર હમ્મેશાં પોષાતા જ રહેતા । એ રીતે માઈ શ્રીચુનીલાલમાં પણ ધર્મના દૃઢ સંસ્કારો પડ્યા હતા । જેને પરિણામે પૂજ્યપાદ પ્રાતઃસ્મરણીય અનેકગુણગણનિવાસ શાન્તજીવી પરમગુરુદેવ શ્રી ૧૦૦૮ શ્રીપ્રવર્તકજી મહારાજ શ્રીકાન્તિવિજયજી મહારાજશ્રીનો સંયોગ થતાં તેમના પ્રભાવસમ્પન્ન પ્રતાપી વરદ શુભ હસ્તે તેમણે ડેમોઈ ગામમાં વિ. સં. ૧૯૪૬ના જેઠ વદિ ૧૦ ને દિવસે શિષ્ય તરીકે પ્રવ્રજ્યા અંગીકાર કરી અને તેમનું શુભ નામ મુનિ શ્રીચતુરવિજયજી રાખવામાં આવ્યું ।

વિહાર અને અભ્યાસ—દીક્ષા લીધા પછી તેમનો વિહાર પૂજ્યપાદ ગુરુદેવ શ્રીપ્રવર્તકજી મહારાજ સાથે પંજાબ તરફ થતો રહ્યો અને તે સાથે ક્રમે ક્રમે અભ્યાસ પણ આગઠ વધતો રહ્યો । શરુઆતમાં સાધુયોગ્ય આવશ્યકક્રિયાસૂત્રો અને જીવચિંત્ર આદિ પ્રકરણોનો અભ્યાસ કર્યો । તે વખતે પંજાબમાં અને સ્થાન કરી તે જમાનાના સાધુવર્ગમાં ધ્યાનકરણમાં મુખ્યસ્થે

સારસ્વત પૂર્વાર્ધ અને ચન્દ્રિકા ઉચ્ચાર્ધનો પ્રચાર હતો તે મુજબ તેઓબ્રીદે તેનો અભ્યાસ કર્યો અને તે સાથે કાવ્ય, વાગ્મટાલંકાર, શ્રુતબોધ આદિનો પણ અભ્યાસ કરી લીધો । આ રીતે અભ્યાસમાં ઠીક ઠીક પ્રગતિ અને પ્રવેશ થયા બાદ પૂર્વાચાર્યકૃત સંખ્યાચન્ધ શાસ્ત્રીય પ્રકરણો,— જે જૈન આગમના પ્રવેશદ્વાર સમાન છે,—નો અભ્યાસ કર્યો । અને તર્કસંગ્રહ તથા મુક્તાવલીનું પણ આ દરમ્યાન અધ્યયન કર્યું । આ રીતે ક્રમિક સજીવ અભ્યાસ અને વિહાર બન્ને ય કાર્ય એકી સાથે ચાલતાં રહ્યાં ।

ઉપર જણાવવામાં આવ્યું તેમ પૂજ્યપાદ ગુરુદેવ શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજ ક્રમે ક્રમે સજીવ અભ્યાસ થયા પછી ડ્યાં ડ્યાં પ્રસંગ મળ્યો ત્યાં ત્યાં તે તે વિદ્વાન્ મુનિવરાદિ પાસે તેમ જ પોતાની મેળે પણ શાસ્ત્રોનું અધ્યયન વાચન કરતા રહ્યા । મગવાન્ શ્રીદેવચન્દ્રાચાર્યે કહ્યું છે કે—“ અભ્યાસો હિ કર્મસુ કૌશલમાવહતિ ” એ મુજબ પૂજ્યવર શ્રીગુરુદેવ શાસ્ત્રીય વગેરે વિષયમાં આગઠ વધતા ગયા અને અનુક્રમે કોઈનીયે મદદ સિવાય સ્વતંત્ર રીતે મહાન્ શાસ્ત્રોનો અભ્યાસ પ્રવર્તવા લાગ્યો । જેના ફલરૂપે આપણે “ આત્માનંદ જૈન ગ્રન્થરત્નમાલા ” ને આજે જોઈ શકીએ છીએ ।

શાસ્ત્રલેખન અને સંગ્રહ—વિશ્વવિખ્યાતકીર્તિ પુનીતનામધેય પંજાબદેશોદ્ધારક ન્યાયાન્મોનિધિ જૈનાચાર્ય શ્રીવિજયાનંદસૂરિવરની અવર્ણનીય અને અલૂટ જ્ઞાનગંગાના પ્રવાહનો વારસો એમની વિશાઠ શિષ્યસંપત્તિમાં નિરાવાધ રીતે વહેતો રહ્યો છે । એ કારણસર પૂજ્યપ્રવર પ્રાતઃસ્મરણીય પ્રભાવપૂર્ણ પરમગુરુદેવ પ્રવર્તકજી મહારાજશ્રી ૧૦૦૮ શ્રીકાન્તિવિજયજી મહારાજશ્રીમાં પણ એ જ્ઞાનગંગાનો નિર્મઠ પ્રવાહ સતત્ જીવતો વહેતો રહ્યો છે । જેના પ્રતાપે સ્થાન સ્થાનના જ્ઞાનમંડારોમાંથી શ્રેષ્ઠ શ્રેષ્ઠતમ શાસ્ત્રોનું લેખન, તેનો સંગ્રહ અને અધ્યયન આદિ ચિરકાઠથી ચાલુ હતાં અને આજ પર્યંત પણ એ પ્રવાહ અવિચ્છિન્નપણે ચાલુ જ છે ।

ઉપર જણાવેલ શાસ્ત્રલેખન અને સંગ્રહવિષયક સમ્પૂર્ણ પ્રવૃત્તિ પૂજ્યપાદ ગુરુવર શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજના સૂક્ષ્મ પરીક્ષણ અને અભિપ્રાયને અનુસરીને જ હમ્મેશાં ચાલુ રહ્યાં હતાં । પુણ્યનામધેય પૂજ્યપાદ શ્રી ૧૦૦૮ શ્રીપ્રવર્તકજી મહારાજે સ્થાપન કરેલા વડોદરા અને છાણીના જૈન જ્ઞાનમંદિરોમાંના તેઓશ્રીના વિશાઠ જ્ઞાનમંડારોનું બારીકાઈથી અવલોકન કરનાર ઇટલું સમજી શકશે કે, એ શાસ્ત્રલેખન અને સંગ્રહ કેટલી સૂક્ષ્મ પરીક્ષાપૂર્વક કરવામાં આવ્યો છે અને તે કેવા અને કેટલા વૈવિધ્યથી ભરપૂર છે ।

શાસ્ત્રલેખન એ શી વસ્તુ છે એ બાબતનો વાસ્તવિક રુચાલ એકાએક કોઈનેય નહિ આવે । એ બાબતમાં મલમલા વિદ્વાન્ ગણાતા માણસો પણ કેવાં ગોથાં ટાંકે છે એનો રુચાલ પ્રાચીન

જ્ઞાનમંહારોમાંનાં અમુક અમુક પુસ્તકો તેમ જ ગાયકવાડ ઓરિએન્ટલ ઇન્સ્ટીટ્યુટ આદિમાંનાં નવાં લખાણ પુસ્તકો જોવાથી જ આવી શકે છે ।

સ્વરૂં જોતાં શાસ્ત્રલેખન એ વસ્તુ છે કે-તેને માટે જેમ મહત્ત્વના ઉપયોગી ગ્રંથોનું પૃથક્કરણ અતિ શ્રીળવટપૂર્વક કરવામાં આવે એટલી જ બારીકાઈથી પુસ્તકને લખનાર લહિયાઓ, તેમની લિપિ, ગ્રંથ લખવા માટેના કાગળો, શાહી, કલમ, વગેરે દરેકે દરેક વસ્તુ કેવી હોવી જોઈએ એની પરીક્ષા અને તપાસને પણ એ માગી લે છે ।

જ્યારે ઉપરોક્ત બાબતોની સ્વચ્છરી જાણકારી નથી હોતી ત્યારે ઘણીવાર એવું બને છે કે-લેખકો ગ્રંથની લિપિને બરાબર ઉકેલી શકે છે કે નહિ ! તેઓ શુદ્ધ લખનારા છે કે મૂલો કરનારા વધારનારા છે ! તેઓ લખતાં લખતાં વચમાંથી પાઠો છૂટી જાય તેમ લખનારા છે કે કેવા છે ! હરાદાપૂર્વક ગોટાઢો કરનારા છે કે કેમ ! તેમની લિપિ સુંદર છે કે નહિ ! એક સરસી રીતે પુસ્તક લખનારા છે કે લિપિમાં ગોટાઢો કરનારા છે ! ઇત્યાદિ પરીક્ષા કર્યા સિવાય પુસ્તકો લખાવવાથી પુસ્તકો અશુદ્ધ, ભ્રમપૂર્ણ અને સ્વરાબ લખાય છે । આ ઉપરાંત પુસ્તકો લખાવવા માટેના કાગળો, શાહી, કલમ વગેરે લેખનનાં વિવિધ સાધનો કેવાં હોવાં જોઈએ એની માહિતી ન હોય તો પરિણામ એ આવે છે કે-સારામાં સારી પદ્ધતિએ લખાણનાં શાસ્ત્રો-પુસ્તકો અલ્પ કાઢમાં જ નાશ પામી જાય છે । કેટલીક વાર તો પાંચપચીસ વર્ષમાં જ એ ગ્રંથો મૃત્યુના મોમાં જઈ પડે છે ।

પૂજ્યપાદ ગુરુવર્યશ્રી ઉપરોક્ત શાસ્ત્રલેખનવિષયક પ્રત્યેક બાબતની શ્રીળવટને પૂર્ણપણે સમજી શકતા હતા એટલું જ નહિ, પણ તેઓશ્રીના હસ્તાક્ષરો એટલા સુંદર હતા અને એવી સુંદર અને સ્વચ્છ પદ્ધતિએ તેઓ પુસ્તકો લખી શકતા હતા કે-મલમલા લેખકોને પણ આંટી નાચે । એ જ કારણ હતું કે, ગમે તેવા લેખક ઉપર તેમનો પ્રભાવ પડતો હતો અને ગમે તેવા લેખકની લિપિમાંથી તેઓશ્રી કાંઈ ને કાંઈ વાસ્તવિક સ્વાંચ્છુંચ કાઢતા જ ।

પૂજ્યપાદ ગુરુદેવની પવિત્ર અને પ્રભાવયુક્ત છાયા તઢે એકી સાથે ત્રીસ ત્રીસ, ચાલીસ ચાલીસ લહિયાઓ પુસ્તકો લખવાનું કામ કરતા હતા । તેઓશ્રીના હાથ નીચે કામ કરનાર લેખકોની સર્વત્ર સાધુસમુદાયમાં કિમ્મત અંકાતી હતી ।

ટૂંકામાં એમ કહેવું પડશે કે જેમ તેઓશ્રી શાસ્ત્રલેખન અને સંગ્રહ માટેના મહત્ત્વના ગ્રંથોનો વિભાગ કરવામાં નિષ્ણાત હતા, એ જ રીતે તેઓશ્રી લેખનકલાના તલસ્પર્શી હાર્દને સમજવામાં અને પારખવામાં પણ હતા ।

પૂજ્યપાદ ગુરુવરની પવિત્ર ચરણછાયામાં રહી તેમના ચિરકાલીન લેખનવિષયક અનુભવોને

જાણીને અને સંગ્રહીને જ હું મારો “ મારતીય જૈન શ્રમણસંસ્કૃતિ અને લેખનકલા ” નામનો ગ્રંથ લખી શક્યો છું । સ્વરં જોતાં એ ગ્રંથલેખનનો પૂર્ણ યશ પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રીને જ ઘટે છે ।

શાસ્ત્રસંશોધન—પૂજ્યપાદ ગુરુવરશ્રીએ શ્રીપ્રવર્તકજી મહારાજશ્રીના શાસ્ત્રસંગ્રહમાંના નવા લખાવેલ અને પ્રાચીન ગ્રંથો પૈકી સંખ્યાબંધ મહત્ત્વના ગ્રંથો અનેકાનેક પ્રાચીન પ્રત્યન્તરો સાથે સરસ્વાતીને સુધાર્યા છે । જેમ પૂજ્ય ગુરુદેવ લેખનકલાના રહસ્યને બરાબર સમજતા હતા એ જ રીતે સંશોધનકલામાં પણ તેઓશ્રી પારંગત હતા । સંશોધનકલા, તેને માટેનાં સાધનો, સંકેતો વગેરે પ્રત્યેક વસ્તુને તેઓશ્રી પૂર્ણ રીતે જાણતા હતા । એમના સંશોધનકલાને લગતા પાંડિત્ય અને અનુભવના પરિપાકને આપણે તેઓશ્રીએ સંપાદિત કરેલ શ્રીઆત્માનંદ-જૈન-ગ્રન્થરત્નમાલામાં પ્રત્યક્ષપણે જોઈ શકીએ છીએ ।

જૈન જ્ઞાનમંડારોનો ઉદ્ધાર—પાટણના વિશાળ જૈન જ્ઞાનમંડારો એક કાળે અતિ અવ્યવસ્થિત દશામાં પડ્યા હતા । એ મંડારોનું દર્શન પણ એકંદર દુર્લભ જ હતું, એમાંથી વાંચન, અધ્યયન, સંશોધન આદિ માટે પુસ્તકો મેળવવાં અતિ દુષ્કર હતાં, એની ટીપો-લીસ્ટો પણ બરાબર જોઈએ તેવી માહિતી આપનારાં ન હતાં અને એ મંડારો લગભગ જોઈએ તેવી સુરક્ષિત અને સુવ્યવસ્થિત દશામાં ન હતા । એ સમયે પૂજ્યપાદ પ્રવર્તકજી મહારાજ શ્રીકાન્તિવિજયજી (મારા પૂજ્ય ગુરુદેવ) શ્રીચતુર્વિજયજી મહારાજાદિ શિષ્યપરિવાર સાથે પાટણ પધાર્યા અને પાટણના જ્ઞાનમંડારોની વ્યવસ્થા કરવા માટે કાર્યવાહકોનો વિશ્વાસ સંપાદન કરી એ જ્ઞાનમંડારોના સાર્વત્રિક ઉદ્ધારનું કામ હાથ ધર્યું અને એ કાર્યને સર્વાંગપૂર્ણ બનાવવા શક્ય સર્વ પ્રયત્નો પૂજ્યપાદ શ્રીપ્રવર્તકજી મહારાજશ્રીએ અને પૂજ્ય ગુરુદેવ શ્રીચતુર્વિજયજી મહારાજશ્રીએ કર્યા । આ વ્યવસ્થામાં બૌદ્ધિક અને શ્રમજન્ય કાર્ય કરવામાં પૂજ્યપાદ ગુરુદેવનો અકલ્પ્ય ફાળો હોવા છતાં પોતે ગુપ્ત રહી જ્ઞાનમંડારના ઉદ્ધારનો સંપૂર્ણ યશ: તેઓશ્રીએ શ્રીગુરુચરણે જ સમર્પિત કર્યો છે ।

લીમ્બડી શ્રીસંઘના વિશાળ જ્ઞાનમંડારની તથા વડોદરા-છાણીમાં સ્થાપન કરેલ પૂજ્યપાદ શ્રીપ્રવર્તકજી મહારાજશ્રીના અતિવિશાળ જ્ઞાનમંડારોની સર્વાંગપૂર્ણ સુવ્યવસ્થા પૂજ્ય ગુરુવરે એકલે હાથે જ કરી છે । આ ઉપરાંત પૂજ્યપ્રવર શાન્તમૂર્તિ મહારાજશ્રી ૧૦૦૮ શ્રીહંસવિજયજી મહારાજશ્રીના વડોદરામાંના વિશાળ જ્ઞાનમંડારની વ્યવસ્થામાં પણ તેમની મહાન્ મદદ હતી ।

શ્રીઆત્માનંદ જૈન ગ્રન્થરત્નમાલા—પૂજ્ય શ્રીગુરુશ્રીએ જેમ પોતાના જીવનમાં જૈન જ્ઞાનમંડારોનો ઉદ્ધાર, શાસ્ત્રલેખન અને શાસ્ત્રસંશોધનને લગતાં મહાન્ કાર્યો કર્યા છે એ જ રીતે તેમણે શ્રીઆ. જૈ. ગ્રં. ર. મા.ના સંપાદન અને સંશોધનનું મહાન્ કાર્ય પણ હાથ ધર્યું હતું ।

આ ગ્રંથમાલામાં આજસુધીમાં બધા મઠીને વિવિધ વિષયને લગતા નાના મોટા મહત્ત્વના નેવું ગ્રંથો પ્રકાશિત થયા છે, જેમાંનાં ઘણાં સ્વરા પૂજ્ય ગુરુદેવે જ સંપાદિત કર્યા છે ।

આ ગ્રંથમાલામાં નાનામાં નાના અને મોટામાં મોટા અજોડ મહત્ત્વના ગ્રંથો પ્રકાશિત થયા છે । નાનાં-મોટાં સંસ્કૃત-સાહિત્ય શાસ્ત્રીય પ્રકરણોનો સમૂહ આ ગ્રંથમાલામાં પ્રકાશિત થયો છે એ આ ગ્રંથમાલાની સ્વાસ વિશેષતા છે । આ પ્રકરણો દ્વારા જૈન શ્રમણ અને શ્રમણીઓને સ્વૂં જ લાભ થયો છે । જે પ્રકરણોનાં નામ મેઢવવાં કે સાંમઢવાં પળ ઁકાઁક મુશ્કેલ હતા એ પ્રકરણો પ્રત્યેક શ્રમણ-શ્રમણીના હસ્તગત થઈ ગયાં છે । આ ગ્રંથમાલામાં ઁકંદર જૈન આગમો, પ્રકરણો, પેતિહાસિક અને ઔપદેશિક પ્રાકૃત, સંસ્કૃત કથાસાહિત્ય, કાવ્ય, નાટક આદિ વિષયક વિવિધ સાહિત્ય પ્રકાશ પામ્યું છે । આ ઉપરથી પૂજ્યપાદ ગુરુદેવમાં કેટલું વિશાલ જ્ઞાન અને કેટલો અનુભવ હતો એ સહેજે સમજી શકાય તેમ છે । અને એ જ કારણસર આ ગ્રંથમાલા દિનપ્રતિદિન દરેક દષ્ટિએ વિકાસ પામતી રહી છે ।

છેલ્લામાં છેલ્લી પદ્ધતિએ ગ્રંથોનું સંશોધન, સંપાદન અને પ્રકાશન કરતા પૂજ્યપાદ ગુરુદેવે જીવનના અસ્તકાલ પર્યંત અથાગ પરિશ્રમ ઉઠાવ્યો છે । નિશીથસૂત્રચૂર્ણિ, કરુપચૂર્ણિ, મલય-ગિરિવ્યાકરણ, દેવમદ્રસૂરિકૃત કથારત્નકોશ, વસુદેવહિંડી દ્વિતીયસ્કંડ આદિ જેવા અનેક પ્રાસાદમૂત ગ્રંથોના સંશોધન અને પ્રકાશનના મહાન્ મનોરથોને હૃદયમાં ધારણ કરી સ્વહસ્તે પની પ્રેસકોપીઓ અને પનું અર્ધસંશોધન કરી તેઓશ્રી પરલોકવાસી થયા છે । અસ્તુ । મૃત્યુદેવે કોના મનોરથ પૂર્ણ થવા દીધા છે । । । ।

આમ છતાં જો પૂજ્યપાદ ગુરુપવર શ્રીપ્રવર્ત્તકજી મહારાજ, પૂજ્ય ગુરુદેવ અને સમસ્ત મુનિગણની આશીષ વરસતી હશે-છે જ તો પૂજ્ય ગુરુદેવના સત્સંકલ્પોને મૂર્તસ્વરૂપ આપવા અને તેમણે ચાલુ કરેલી ગ્રંથમાલાને સવિશેષ ઉજ્જ્વલ બનાવવા યથાશક્ય અલ્પ સ્વરૂપ પ્રયત્ન હું જરૂર જ કરીશ ।

ગુરુદેવનો પ્રમાવ—પૂજ્યપાદ ગુરુદેવમાં દરેક વાવતને લગતી કાર્યદક્ષતા ઁટલી બધી હતી કે કોઈ પળ પાસે આવનાર તેમના પ્રમાવથી પ્રમાવિત થયા સિવાય રહેતો નહિ । મારા જેવી સાધારણ વ્યક્તિ ઉપર પૂજ્ય ગુરુદેવનો પ્રમાવ પડે ઁમાં કહેવાપણું જ ન હોય; પળ પંડિતપ્રવર શ્રીયુત્ સુખલાલજી, વિદ્વન્માન્ય શ્રીમાન્ જિનવિજયજી આદિ જેવી અનેકાનેક સમર્થ વ્યક્તિયો ઉપર પળ તેઓશ્રીનો અપૂર્વ પ્રમાવ પડ્યો છે અને તેમની વિશિષ્ટ પ્રવૃત્તિનું સજીવ બીજારોપણ અને પ્રેરણા પૂજ્યપાદ ગુરુદેવના સહવાસ અને સંસર્ગથી પ્રાપ્ત થયાં છે ।

જૈન મંદિર અને જ્ઞાનમંડાર વગેરેના કાર્ય માટે આવનાર શિલ્પીઓ અને કારીગરો પળ

શ્રીગુરુદેવની કાર્યદક્ષતા જોઈ તેમના આગલ બાલભાવે વર્તતા અને તેમના કામને લગતી વિશિષ્ટ કલા અને જ્ઞાનમાં ઉમેરો કરી જતા ।

પૂજ્યપાદ ગુરુશ્રીએ પોતાના વિવિધ અનુભવોના પાઠ મળાવી પાટણનિવાસી ત્રિવેદી ગોવર્ધનદાસ લક્ષ્મીશંકર જેવા અજોડ લેખકને તૈયાર કરેલ છે । જે આજનાં જમાનામાં પણ સોના ચાંદીની શાહી બનાવી સુંદરમાં સુંદર લિપિમાં સોનેરી કિમ્મતી પુસ્તકો લખવાની વિશિષ્ટ કલા તેમ જ લેખનકલાને અંગે તલસ્પર્શી અનુભવ ધરાવે છે ।

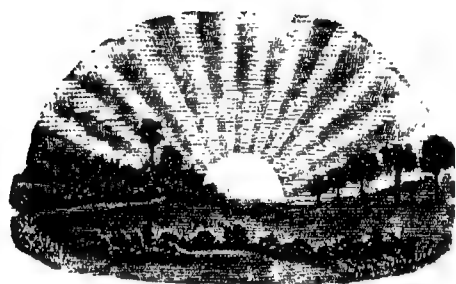
પાટણનિવાસી મોજક ભાઈ અમૃતલાલ મોહનલાલ અને નાગોરનિવાસી લહિયા મૂઠ-ચંદજી ધ્યાસ વગેરેને સુંદરમાં સુંદર પ્રેસકોપીઓ કરવાનું કામ તેમ જ લેખન સંશોધનને લગતી વિશિષ્ટ કલા પણ પૂજ્ય ગુરુદેવે શીખવાડ્યાં છે, જેના પ્રતાપે તેઓ આજે પંડિતની કોટીમાં સ્થપે છે ।

એકંદર આજે દરેક ઠેકાણે એક એવી કાયમી છાપ છે કે પૂજ્યપાદ પ્રવર્તકજી મહારાજ અને પૂજ્ય ગુરુદેવની છાયામાં કામ કરનાર લેખક, પંડિત કે કારીગર હુશિયાર અને સુયોગ્ય જ હોય છે ।

ઉપસંહાર—અંતમાં હું કોઈ પણ પ્રકારની અતિશયોક્તિ સિવાય એમ કહી શકું છું કે—પાટણ, વડોદરા, લીમ્બડીના જ્ઞાનમંડારોના પુસ્તકો અને એ જ્ઞાનમંડારો, શ્રીઆત્માનંદ જૈન ગ્રન્થ-રત્નમાળા અને એના વિદ્વાન્ વાચકો, અને પાટણ, વડોદરા, છાળી, માવનગર, લીંબડી વગેરે ગામ-શહેરો અને ત્યાંના શ્રીસંઘો પૂજ્યપાદ પરમગુરુદેવ શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજના પવિત્ર અને સુમંગલ નામને કદીય મૂલી નહિ શકે ।

લિ૦ પૂજ્ય ગુરુદેવ શ્રીચતુરવિજયજી મહારાજના પવિત્ર ચરણોનો અનુચર
અને તેઓશ્રીની સાહિત્યસેવાનો સદાનો સહચર
મુનિ પુણ્યવિજય

॥ अर्हम् ॥

बृहत्कल्पसूत्रना छट्ठा विभागना प्रकाशनमां सहायको

प्रस्तुत निर्युक्ति-भाष्य-वृत्ति सहित बृहत्कल्पसूत्रना छट्ठा विभागना प्रकाशनमां पंजाबी साध्वीजी प्रवर्त्तिनी श्री १००८ श्री देवश्रीजी महाराजनी विदुषी शिष्या साध्वी. रत्न श्री १००८ श्रीदानश्रीजी महाराजनी शिष्याओ साध्वीजी महाराज श्री १०८ श्री वसन्तश्रीजी महाराज तथा साध्वीजी महाराज श्रीदमयन्तीश्रीजी महाराजना सदुपदेशयी नीचे जणावेल धर्मात्मा भाई बहेनोए सहाय करी छे ।

रू. ४८१) जिनदास कोचरना उपाश्रयनी आविकाओ तरफथी

रू. १०१) माणेकचंदजी वेताड नागोरवाला तरफथी

रू. १०१) आणंदमलजी श्रीमालनी धर्मपत्नी सौभाग्यवंती बाई पेपजी तरफथी

रू. १००) गुणचंदजी कोचरनी पत्नीए करेल उजमणा निमित्ते.

रू. १००) परचुरण आविकाओ तरफथी

रू. ५१) बीजराजजी बोधरानी माताजी तरफथी

रू. ५१) मोहनलालजी समदडीयानी धर्मपत्नी तरफथी

रू. ५१) गोपीलालजी बोधरानी धर्मपत्नी तरफथी

रू. २५) गुलाबचंदजी समदडीया तरफथी

रू. २५) वसन्ताबाई तरफथी

रू. ११) सुगणचन्दजी बोधरानी धर्मपत्नी तरफथी

रू. ४) जीवनबाई दुगढ तरफथी

उपर जणाव्या मुजब पूज्य साध्वीजी महाराजश्री वसन्तश्रीजी महाराज तथा साध्वी श्रीदमयन्तीश्रीजी महाराजना सदुपदेशयी प्रस्तुत छट्ठा विभागना प्रकाशनमां रू. ११०१नी सहाय आवी छे । ए बदल उक्त बन्नेय साध्वीजी महाराजनो आभार मानीए छीए अने सहाय करनार भाई-बहेनोने हार्दिक धन्यवाद आपीए छीए ।

छि० श्री जैन आत्मानन्द सभाना सेक्रेटरी,
वल्लभदास त्रिभुवनदास गांधी-भावनगर.

॥ जयन्तु वीतरागाः ॥

आमुख

बृहत्कल्पसूत्रનો पांचमो भाग बहार पड्या पछी घणे लांबे गाळे आजे तेनो छट्टो भाग विद्वानोंना करकमलमां उपहृत करवामां आवे छे । आ विभाग साथे आखो बृहत्कल्पग्रंथ संपूर्ण थाय छे ।

प्रस्तुत महाशास्त्रनुं सर्वांगपूर्ण संशोधन मारा परमपूज्य शिरष्ठत्र परमाराध्य गुरुदेव श्री १००८ श्रीचतुरविजयजी महाराज अने में, एम अमे गुरु-शिष्ये मळीने कथुं छे । परन्तु आजे प्रस्तुत विभागनुं प्रकाशन जोवा तेओश्री संसारमां विद्यमान नथी । तेम छतां प्रस्तुत महाशास्त्रना संशोधनमां आदिथी अंत सुधी तेओश्रीनो वधारेमां वधारे हिस्सो छे, ए सत्य हकीकत छे ।

प्रस्तुत विभागनी प्रस्तावनामां निर्युक्तिकार अने तेमना समय विषे प्रमाणपुरस्सर घणी लांबी चर्चा करीने जे निर्णयो रजू करवामां आव्या छे ते विषे जे महत्त्वनी नवी हकीकतो मळी आवी छे तेनो उल्लेख अहीं करी देवो अति आवश्यक छे ।

प्रस्तुत छट्टा विभागनी प्रस्तावनाना चोथा पृष्ठमां “निर्युक्तिकार चतुर्दशपूर्वधर स्थविर आर्यभट्टबाहुस्वामी छे ” ए मान्यताने रजू करता जे उल्लेखो आपवामां आव्या छे तेमां गौरी प्राचीन उल्लेख आचार्य श्रीशीलांकनो छे । परन्तु ते पछी आ ज मान्यताने पुष्ट करतो भगवान् श्रीजिनभद्र गणि श्रमाश्रमणनो एक उल्लेख विशेषावश्यक महाभाष्यनी स्वोपहृष्ट टीकामांथी मळी आव्यो छे ।

निर्युक्तिओ, तेनुं प्रमाण अने रचनासमय.

‘निर्युक्तिकार श्रीभट्टबाहुस्वामी, वागहीसंहिताना प्रणेता श्रीबराहमिहिरना नाना भाई हता ’ ए जातनी किंवदन्तीने लक्ष्मां राखी श्रीबराहमिहिरे पोताना पंचसिद्धान्तिका ग्रन्थना अंतमां उल्लेखेछी प्रशस्तिना आधारे में मारी प्रस्तावनामां निर्युक्तिकार अने निर्युक्तिओनी रचना विक्रमना छट्टा सैकामां थयानी कल्पना करी छे ए बराबर नथी, ए तयारपछी मळी आवेली वीगतोथी निश्चित थाय छे, जे आ नीचे आपवामां आवे छे ।

स्वरतरगच्छीय युगप्रधान आचार्य श्रीजिनभद्रसूरिसंस्थापित जेसलमेरना प्राचीनतम ताडपत्रीय ज्ञानभंडारमांथी स्थविर आर्य वज्रस्वामिनी शाखामां थएल स्थविर श्रीअगस्त्य-सिंहविरचित दशवैकालिकसूत्रनी प्राचीन चूर्णि मळी आवी छे । आ चूर्णि, आगमोद्धारक

પૂજ્ય શ્રીસાગરાનન્દસૂરિ મહારાજે પ્રસિદ્ધ કરેલ ચૂર્ણી કરતાં જુદી અને પ્રાચીનતમ હોવા ઉપરાંત જૈન આગમસાહિત્ય અને તેના ઇતિહાસમાં માત્ર પાઢનાર તેમ જ કેટલીયે મહત્ત્વની હકીકતો ઉપર પ્રકાશ નાખનાર છે । સૌ કરતાં અતિમહત્ત્વની વાત તો એ છે કે—સ્થવિર આર્ય દેવદર્શિગણિ ક્ષમાશ્રમણે વલ્લભીમાં વીર સંવત્ ૯૮૦ અથવા ૯૯૩ માં જે અંતિમ સૂત્રવ્યવસ્થા અને પુસ્તકલેખનરૂપ આગમવાચના કરી તે પહેલાં આ ચૂર્ણી રચાણી છે । અને એ જ કારણસર પ્રસ્તુત ચૂર્ણીમાં, દશવૈકાલિકસૂત્રમાં આપણી ચાલુ પરિપાટી કરતાં ઘણા ઘણા ગાથાભેદો અને પાઠભેદો છે કે જે પાઠઢથી રચાણી દશવૈકાલિકસૂત્રની નવીન ચૂર્ણીમાં કે યાકિનીમહત્તરાપુત્ર આચાર્ય શ્રીહરિભદ્રની ટીકામાં નથી । આચાર્ય શ્રીહરિભદ્રસૂરિએ તો પોતાની ટીકામાં જણાવી જ દીધું છે કે “ કહ હં, કયા હં, કહ હં ” ઇત્યાદિ અદૃશ્ય-અલભ્ય પાઠભેદોને જતા કરી દૃશ્ય-લભ્ય પાઠોની જ વ્યાખ્યા કરવામાં આવે છે । આનો અર્થ એ થયો કે—બાર વરસી ઢુકાઢ આદિ કારણોને લઈ છિન્નભિન્ન થઈ ગણા આગમોના પાઠોએ નિર્ણીત પાઠનું સ્વરૂપ લીધું ન હતું ત્યાંસુધી તેના ઉપર વ્યાખ્યા લખનાર વ્યાખ્યાકારો પોતા પાસે જે પાઠપરંપરા હોય તેને જ મુખ્ય માનીને કામ લેતા અને તેના ઉપર વ્યાખ્યાગ્રંથો રચતા હતા । સ્થવિર શ્રીઅગસ્ત્યસિંહ-વિરચિત પ્રસ્તુત દશવૈકાલિકચૂર્ણિગ્રંથ એ જ્ઞાતનો અલભ્ય-દુર્લભ્ય ગ્રંથ છે કે જે વલ્લભીમાં શ્રીદેવદર્શિગણિ ક્ષમાશ્રમણે સંગ્રહ કરી પાઠનિર્ણય કર્યો તે પહેલાના પ્રાચીન કાઢમાં જૈન આગમોના પાઠોમાં કેવી વિષમતા થઈ ગઈ હતી તેનો આઢોપાતઢો ઢ્યાલ આપણને આપે છે । આજે પણ વૃહત્કલ્પસૂત્ર, નિશીથસૂત્ર, ભગવતીસૂત્ર વગેરેના પ્રાચીન આદર્શો જે આપણા સમક્ષ વિષ્ણમાન છે તે જોતાં આપણને પાઠભેદોની વિવિધતા અને વિષમતાનો તથા માપાસ્વરૂપની વિચિત્રતાનો ઢ્યાલ આવી શકે છે । અસ્તુ દશવૈકાલિકસૂત્ર ઉપરની સ્થવિર શ્રીઅગસ્ત્યસિંહની ચૂર્ણી જોતાં આપણને ઢ્યાલ આવી જાય છે કે વલ્લભી પાઠનિર્ણય થવા અગાઉ જૈન આગમો ઉપર વ્યાખ્યાગ્રંથો અથવા વૃત્તિ-ચૂર્ણિગ્રંથો રચાવા શરૂ થઈ ચૂક્યા હતા । સ્થવિર શ્રીઅગસ્ત્યસિંહ પણ પોતાની ચૂર્ણીમાં અનેક સ્થલે પ્રાચીન વૃત્તિપાઠોનો ઉલ્લેખ કરે છે । આ ઉપરાંત “ હિમવંતથેરાવલી ”માં નીચે પ્રમાણેનો ઉલ્લેખ છે—

૧ પ્રસ્તુત ચૂર્ણિને આચાર્ય શ્રીહરિભદ્રે દશવૈકાલિકસૂત્રની પોતાની ટીકામાં “ વૃદ્ધવિવરણ ”ના નામથી જ ઓલખાવી છે, જેને પૂજ્ય શ્રીસાગરાનન્દસૂરિએ સંશોધન કરીને છપાવી છે ॥

૨ “ કહં ણુ કુજેત્યાદિ । અસ્મ વ્યાખ્યા—ઇહ ચ સંહિતાદિકમેણ પ્રતિસૂત્રં વ્યાખ્યાને પ્રન્યગૌરવમિતિ તત્પરિજ્ઞાનનિબન્ધનં ભાવાર્થમાત્રમુચ્યતે । તત્રાપિ ‘ કત્યહં, કદાઢહં, કથમહં ’ ઇત્યાદિદૃશ્યપાઠાન્તરપરિત્યાગેન દૃશ્યં વ્યાખ્યાયતે । ” દશવૈં હારિં વૃત્તિ પત્ર ૮૫-૧ ॥

૩ “ એત્ય ઇમાતો વૃત્તિગતાતો પદુંદમમેત્તગાથાઓ । તંજહા—“ દુક્ખં ચ દુસ્સમાણં ” ઇત્યાદિ રતિવક્કચૂલિકાયામ્ ॥

“ આર્યેવતીનક્ષત્રાણાં આર્યસિંહાઠ્યાઃ શિષ્યા અભૂવન્, તે ચ બ્રહ્મદ્વીપિકાશાસ્ત્રોપ-
લક્ષિતા અભૂવન્ । તેષામાર્યસિંહાનાં સ્થવિરાણાં મધુમિત્રા-ડડર્યસ્કન્દિલાચાર્યનામાનો દ્વૌ
શિષ્યાવભૂતાસ્ । આર્યમધુમિત્રાણાં શિષ્યા આર્યગન્ધહસ્તિનોડતીવ વિદ્વાંસઃ પ્રભાવકાશ્ચાભૂવન્ ।
તૈશ્ચ પૂર્વસ્થવિરોત્તંસોમાસ્વાતિવાચકરચિતતત્ત્વાર્થોપરિ અશ્તીનિસહસ્રશ્લોકપ્રમાણં મહાભાષ્યં
રચિતમ્ । એકાદશાઙ્કોપરિ ચાર્યસ્કન્દિલસ્થવિરાણામુપરોધતસ્તૈર્વિવરણાનિ રચિતાનિ ।
યદુક્તં તદ્રચિતાચારાઙ્ગવિવરણાન્તે યથા—

“ થેરસ્સ મહુમિત્તસ્મ, સેહેહિં તિપુલ્લનાણજુત્તેહિં ।

મુણિગણવિવંદિએહિં, વવગયરાગાહ્દોસેહિં ॥ ૧ ॥

બંભદીવિપસાહામડ્ડેહિં ગંધહત્થિવિવુહેહિં ।

વિવરણમેયં રહ્યં દોમયવાસેસુ વિક્રમઓ ॥ ૨ ॥ ”

અર્થાત્ “ આર્યેવતીનક્ષત્રના આર્યસિંહનામે શિષ્ય હતા, જે બ્રહ્મદ્વીપિકાશાસ્ત્રીય
તરીકે ઓળખાતા હતા । સ્થવિર આર્યસિંહના મધુમિત્ર અને આર્યસ્કન્દિલ નામે બે શિષ્યો
હતા । આર્યમધુમિત્રના શિષ્ય આર્યગંધહસ્તી હતા, જેઓ ઘણા વિદ્વાન્ અને પ્રભાવક હતા ।
તેમણે વાચક ઉમાસ્વાતિકૃત તત્ત્વાર્થ ઉપર એમી હજાર શ્લોકપ્રમાણ મહાભાષ્યની રચના
કરી હતી અને સ્થવિર આર્યસ્કન્દિલના આપ્રહથી અગીઆર અંગો ઉપર વિવરણો રચ્યાં
હતાં । જે હકીકત તેમણે રચેલા આચારાંગસૂત્ર વિવરણના અંતમાગથી જણાય છે ।
જે આ પ્રમાણે છે.

“ સ્થવિર આર્યમધુમિત્રના શિષ્ય, મુનિગણમાન્ય, ત્રણ પૂર્વનું જ્ઞાન ધરાવનાર બ્રહ્મ-
દ્વીપિકાશાસ્ત્રીય સ્થવિર ગંધહસ્તીએ વિક્રમથી તસો વર્ષ વીત્યા બાદ આ (આચારાંગસૂત્રનું)
વિવરણ રચ્યું છે । ”

જો કે ઉપર હિમવંતથેરાવલીમાં જણાવેલ અગીઆર અંગનાં વિવરણો પૈકી એક પણ
વિવરણ આજે આપણા સામે નથી, તે છતાં આચાર્ય શ્રીશીલાંકે પોતાની આચારાંગસૂત્ર
ઉપરની ટીકાના પ્રારંભમાં “ શસ્ત્રપરિજ્ઞાવિવરણમતિવહુગહનં ચ ગન્ધહસ્તિકૃતમ્ । ” એમ
જણાવ્યું છે તે જોતાં હિમવંતથેરાવલીમાંનો ઉલ્લેખ તરછોડી નાંખવા જેવો નથી । અસ્તુ ।
આ વસ્તુ વિચારતાં તેમજ ઉપલબ્ધ થયેલી સ્થવિર અગસ્ત્યસિંહની દશવૈકાલિકની ચૂર્ણી
અને તેમાં આવતો પ્રાચીન વૃત્તિનો ઉલ્લેખ જોતાં ગદ્ય વિવરણમંથો રચાવાની શરૂઆત
વલ્લભીમાં સૂત્રવ્યવસ્થાપન થયું તેથી ય બે ત્રણ સૈકા પૂર્વેની હોવાનું સાબિત થાય છે ।
સ્થવિર અગસ્ત્યસિંહની ચૂર્ણિનો રચનાસમય વિક્રમની ત્રીજી સદીથી અર્વાચીન હોવાનો
સંભવ જરા ય નથી અને તેથી પહેલાંનો પણ સંભવિત નથી । સ્થવિર અગસ્ત્યસિંહે પોતાની
ચૂર્ણિના અંતમાં નીચે મુજબની પ્રશસ્તિ આપી છે.

વીરવરસ્સ મગવઓ તિત્થે કોડીગણે સુવિપુલમ્મિ ।

ગુણગણવહ્રામસ્સા વેરસામિસ્સ સાહાણ ॥ ૧ ॥

મહરિસિસરિસસમાવા માવાઽમાવાણ મુણિતપરમત્થા ।

રિસિગુત્તલ્લમાસમણો(ણા ?)લ્લમાસમાણં ણિધી આસિ ॥ ૨ ॥

તેસિં સીસેણ દ્ધમા કલસમવમદ્દણામધેઞ્ઞેણ ।

દસકાલિયસ્સ ચુણ્ણી પયાણ રયણાતો ઉવણ્ણત્થા ॥ ૩ ॥

પ્રસ્તુત પ્રશસ્તિ જોતાં અને સ્થવિર અગસ્યસિંહ, મગવાન્ શ્રીવજ્રસ્વામિની શાખામાં થયેલ હોઈ ઓછામાં ઓછું બીજી ત્રીજી પેઢીએ થયેલા હોવાનો સંભવ હોવાથી, તેમ જ તેમણે પોતાની ચૂર્ણમાં પ્રાચીન વૃત્તિનો ઉલ્લેખ કરેલો હોઈ વિક્રમની ત્રીજી સદીમાં તેમનું હોવું અને ચૂર્ણનું રચવું સંગત લાગે છે.

ઉપર જણાવ્યા મુજબ આજે આપણા સામે પ્રાચીન કોઈ પણ વિવરણ, વૃત્તિ કે વ્યાખ્યાનંથ નથી, તેમ છતાં પ્રસ્તુત અગસ્યસિંહકૃત ચૂર્ણ કે જે આજે ઉપલબ્ધ થતા ગદ્ય-વ્યાખ્યાનંથોમાં સૌથી પ્રાચીન હોવા ઉપરાંત સ્થવિર શ્રીદેવદર્શિગણિ ક્ષમાશ્રમણની આગમ-વ્યવસ્થા અને ગ્રંથલેખન પૂર્વે રચાયેલ છે તેમાં નિર્યુક્તિગ્રંથને સમાવીને વ્યાખ્યા કરવામાં આવી છે, એટલે મારી પ્રસ્તાવનામાં મેં નિર્યુક્તિરચનાનો સમય વિક્રમનો છઠ્ઠો સૈકો હોવાની જે સંભાવના કરી છે તથા તે સાથે વલ્લભીવાચનાના સૂત્રવ્યવસ્થાપન થયા બાદ નિર્યુક્તિઓ રચાવાની સંભાવના કરી છે, એ બન્નેય વિધાનો બરાબર નથી, પરંતુ નિર્યુક્તિઓની રચના વિક્રમના બીજા સૈકા પૂર્વેની છે ।

પ્રાચીન કાઠઠથી જે એક પ્રવાહ ચાલે છે કે ‘ નિર્યુક્તિકાર ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય ભદ્રવાહુસ્વામી છે ’ એનો સ્વરો અર્થ અત્યારે બરાબર સમજાતો નથી, તેમ છતાં સંભવ છે કે તેમણે કોઈ વિશિષ્ટ નિર્યુક્તિઓનું સંકલન કર્યું હોય જેના અમુક અંશો વર્તમાન નિર્યુક્તિગ્રંથોમાં સમાવી લેવામાં આવ્યા હોય ! । આજે આપણા સામે જે નિર્યુક્તિઓ છે તેમાં તો ઉત્તરોત્તર વધારો થતો રહ્યો હોઈ એના મૌલિક સ્વરૂપને નક્કી કરવાનું કાર્ય-અતિદુષ્કર છે અને એના પ્રણેતા કે વ્યવસ્થાપકનું નામ નક્કી કરવું એ પણ અતિ અઘરું કામ છે । આપણા વર્તમાન નિર્યુક્તિગ્રંથોમાં પાછળથી કેટલો ઝમેરો થયો છે, એ જાણવા માટે સ્થવિર અગસ્યસિંહની ચૂર્ણ અતિ મહત્ત્વનું સાધન છે । સ્થવિર અગસ્યસિંહની ચૂર્ણમાં દશવૈકાલિકના પ્રથમ અધ્યયનની નિર્યુક્તિગાથાઓ માત્ર ચોપન છે, બ્યારે આચાર્ય શ્રી-હરિભદ્રની ટીકામાં પ્રથમ અધ્યયનની નિર્યુક્તિગાથાઓ એક સો ને છપ્પન જેટલી છે । આવા દશવૈકાલિકસૂત્રની નિર્યુક્તિગાથાનો વિચાર કરીએ તો આચાર્ય હરિભદ્રની ટીકામાં લગભગ ગાથાસંખ્યા બેઘડી કરતાં પણ વધારે થઈ જાય । અહીં એક વાત એ ધ્યાનમાં

રાખવા જેવી છે કે-પૂજ્ય શ્રીસાગરાનન્દસૂરિજીએ પ્રસિદ્ધ કરેલી દશબૈકાલિક ચૂર્ણી, કે જે બહુભીસૂત્રવ્યવસ્થાપન પછી રચાણી છે તેમાં સૂત્રપાઠ બહુભીવાચનાસમ્મત હોવા છતાં નિર્યુક્તિગાથાઓ અગત્યસિંહની ચૂર્ણીમાં છે તેટલી ઘટલે કે માત્ર ચોપન જ છે । આ ઉપરથી સમજાશે કે સમયના વહેવા સાથે નિર્યુક્તિપ્રંથોમાં પાછલથી ઘણાં ઘણાં પરિવર્તન અને વૃદ્ધિ થયાં છે । આ બધું વિચારતાં જો કે નિર્યુક્તિપ્રંથો કોના રચેલા ? તેનું મૌલિક સ્વરૂપ કેવું ? વગેરે પ્રશ્નો અળકાયા રહે છે, તે છતાં જૈન આગમો ઉપર નિર્યુક્તિઓ રચાવાનો પ્રારંભ ઘણો પ્રાચીન છે । ભગવાન્ શ્રીમહાવાદીએ પણ પોતાના નયચક્ર પ્રંથમાં નિર્યુક્તિગાથાઓનાં ઉદ્ધરણો આપેલાં છે । જેમાનું ઉદાહરણ તરીકે એક ઉદ્ધરણ આપવામાં આવે છે ।

“ એકેકો ય સત્તવિધો ત્તિ શતસદ્ધર્મ પ્રભેદમેવમ્ભૂતં વ્યાપ્રોતિ એતલ્લક્ષણમ્ । તત્સા-
ક્ષીભૂતં તત્સંવાદિ “ નિર્યુક્તિ ” લક્ષણમાહ-“ વત્થૂણં સંકમણં હોતિ અવત્થૂ ણયે સમમ્મિ-
રુદે । ” इति । इत्यादि ।

ભગવાન્ શ્રીમહાવાદિનો સત્તાસમય વિક્રમની પાંચમી સદી અને બહુભી સૂત્રવ્યવસ્થાપનવાચના પહેલાંનો છે । નન્દીસૂત્ર વગેરે મૌલિક આગમોમાં પણ નિર્યુક્તિપ્રંથની ગાથાઓ હોવાનું માનવામાં આવે છે ।

અંતમાં ઘટલું જ નિવેદન છે કે-ઘણા વર્ષોને અંતે એક મહાશાસ્ત્રને બની શકે તેટલા વ્યવસ્થિત સ્વરૂપમાં વિદ્વાન્ મુનિગણ આદિ સમક્ષ હાજર કરવામાં આવે છે । પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્ર જૈન ગીતાર્થ સ્થવિરોની મહાપ્રસાદી છે । શ્રમણ વીર-વર્ધ્ધમાન પરમાત્માના અતિગંભીર અને અનાવાધ ધર્મમાર્ગની સૂક્ષ્મ સૂક્ષ્મતર સૂક્ષ્મતમ વ્યવસ્થા અને તેની સમાલોચનાને રજૂ કરતું આ એક મહાશાસ્ત્ર છે । એનું અધ્યયન સૌને વીરપરમાત્માના શુદ્ધ માર્ગનું દર્શન કરાવનાર બનો ।

લિ०

મુનિ પુણ્યવિજય

અર્પણ.

મનન જ્ઞાનોપાસના એ જેમનું પ્રિય જીવનસૂત્ર છે, પ્રાચીન જૈન સાહિત્ય, આગમો અને પુરાતન લિપિ જ્ઞાનના એક સિદ્ધહસ્ત સંશોધન તરીકે જેમની સ્થિતિ ભારતવર્ષ અને વિદેશમાં જૈન-જૈનેતર વિદ્વાનોમાં સુપ્રસિદ્ધ છે. દસ્ત લિખિત પ્રાચીન મંડારોનો ઉદ્ધાર એ તેમનો પ્રિય વ્યવસાય છે, જૈન દર્શનના પ્રાણ સમા આગમ-માહિત્યના અપૂર્વ સંશોધન માટે જેઓશ્રી નિરંતર ભગીરથ પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે અને માજેનમાં જ અવિશ્રાન્ત શ્રમપૂર્વક જેમલમેરના પ્રાચીન જૈન આગમ, સાહિત્ય મંડારોનો અદ્યતન ડ્રોઇંગ ઉદ્ધાર કરી જેઓના જ્ઞાનની મહામુત્રી મેલા વજાવી છે; તેમજ આ સમા તરફથી પ્રકાશન પામેલા વસુદેવ હિન્દી આદિ અનેક અપૂર્વ પ્રાકૃત-સંસ્કૃત સાહિત્ય પ્રંથોના સંશોધન મર્યાદન વગેરે કાર્યો કરી જેઓ આ સમા ઉપર અનુપમ મહાન ઉપકાર કરી રહ્યા છે, તે પરમ કૃપાલુ ગુરુદેવ શ્રી પુણ્યવિજયજી મદારાજના કરકમઝમાં તેઓશ્રીના જ શ્રમશ્રી સજયિલ આ વૃહત્કરુપસૂત્ર લઠ્ઠાં વિભાગ ગ્રંથ સમર્પણ કરતાં અમો કૃતજ્ઞતાનો અપૂર્વ આનંદ અનુભવી જીએ.

શ્રી આત્મકાન્તિ જ્ઞાનમંદિર
(શ્રી આત્માનંદ ભવન)
સં. ૨૦૦૯, જ્ઞાનપંચમી.

મદાની આમરી

શ્રી જૈન આત્માનંદ સમા,
ભાવનગર.

अरण.

अथ श्री...

अथ श्री...

॥ अहम् ॥

ग्रन्थकारોનો પરિચય ।

પ્રસ્તુત બૃહત્કલ્પસૂત્ર મહાશાસ્ત્ર, જેનું સ્વયં નામ કલ્પો છે તેના સંપાદન સાથે તેના ઉપરની નિર્યુક્તિ, માધ્ય અને ટીકાનું સમ્પાદન કરેલ હોઈ એ મધ્યાયના પ્રણેતાઓ કોણ છે-હતા તેને લગતો શક્ય ઇતિહાસિક પરિચય આ નીચે કરાવવામાં આવે છે.

છેદસૂત્રકાર અને નિર્યુક્તિકાર

જૈન સંપ્રદાયમાં ઘણા પ્રાચીન કાળથી છેદસૂત્રકાર અને નિર્યુક્તિકાર તરીકે ચતુર્દશ-પૂર્વધર સ્થવિર આર્ય મદ્રબાહુસ્વામી જાણીતા છે. આ માન્યતાને કેટલાય પ્રાચીન ગ્રંથકારોએ તેમના ગ્રંથોમાં જણાવી છે, અને એ જ માન્યતા આજે જૈન સંપ્રદાયમાં સર્વત્ર પ્રચલિત છે, પરંતુ નિર્યુક્તિ, ચૂર્ણિ વગેરે પ્રાચીનતમ ગ્રંથોનું સૂક્ષ્મ અભ્યયન કરતાં તેમાં આવતા ઉલ્લેખો તરફ ધ્યાન આપતાં ઉપરોક્ત રૂઢ સાંપ્રદાયિક માન્યતા બાધિત થાય છે. ઘટલે આ પરિચયમાં ઉપર જણાવેલી ચાલુ સાંપ્રદાયિક માન્યતાની બન્નેય પક્ષનાં સાધકબાધક પ્રમાણો દ્વારા સમીક્ષા કરવામાં આવે છે.

“ છેદસૂત્રોના પ્રણેતા ચતુર્દશપૂર્વધર મહાવાન મદ્રબાહુસ્વામી છે ” એ વિષે કોઈ પણ જાતનો વિસંવાદ નથી. જો કે છેદસૂત્રોમાં તેના આરંભમાં, અંતમાં અગર કોઈ પણ ઠેકાણે સુદ ગ્રંથકારે પોતાના નામ આદિ કશાયનો ઉલ્લેખ કર્યો નથી, તેમ છતાં તેમના પછી થયેલ ગ્રંથકારોએ જે ઉલ્લેખો કર્યા છે તે જોતાં સ્પષ્ટ રીતે સમજી શકાય છે કે—છેદસૂત્રકાર, ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય મદ્રબાહુસ્વામી જ છે.

દશાશ્રુતસ્કંધસૂત્રની નિર્યુક્તિના પ્રારંભમાં નિર્યુક્તિકાર જણાવે છે—

વંદામિ મદ્રબાહુ, પાર્શ્વિણં ચરિમસગલસુયનાણિ ।

સુત્તસ્સ કારગમિસિ, દસાસુ કલ્પે ચ વવહારે ॥ ૧ ॥

અર્થાત્—“ પ્રાચીનગોત્રીય, અંતિમ શ્રુતકેવલી તેમ જ દશાશ્રુતસ્કંધ, કલ્પ અને વ્યવહારસૂત્રના પ્રણેતા, મહર્ષિ મદ્રબાહુને હું નમસ્કાર કરું છું. ”

આ જ પ્રમાણેનો ઉલ્લેખ પંચકલ્પની આદિમાં પણ છે. આ બન્નેય ઉલ્લેખો જોતાં તેમજ બીજું કોઈ પણ બાધક પ્રમાણ ન હોવાથી સ્પષ્ટ રીતે કહી શકાય કે—“ છેદસૂત્રોના નિર્માતા ચતુર્દશપૂર્વધર અંતિમ શ્રુતકેવલી સ્થવિર આર્ય મદ્રબાહુસ્વામી છે અને તેમણે દશા, કલ્પ

૧. દશાશ્રુતસ્કંધ, કલ્પ (બૃહત્કલ્પસૂત્ર), વ્યવહાર, નિમીથ (આચારપ્રકલ્પ), મહાનિશીથ અને પંચકલ્પ આ છ ગ્રંથોને ‘ છેદસૂત્ર ’ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. પ્રસ્તુત લેખમાં છેદસૂત્રકાર સાથે સંબંધ ધરાવનાર પ્રથમનાં ચાર સૂત્રો જ સમજવાનાં છે. ૨. આવશ્યકસૂત્ર, દશવૈકાલિકસૂત્ર આદિ શાસ્ત્રો ઉપરની ગાથાબદ્ધ વ્યાખ્યાને નિર્યુક્તિ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.

અને ઠ્યવહાર એ ત્રણેય છેદસૂત્રોની રચના કરી છે. ' આ ઉલ્લેખમાં નિર્યુક્તિરચના કરવાને લગતો તેમજ તેઓશ્રી “નૈમિત્તિક-સ્થવિર” હોવાને લગતો કશોય ઉલ્લેખ નથી એ ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે.

ઉપર અમે જે ગાથા ટાંકી છે તેના ઉપર પંચકલ્પમહાભાષ્યકારે જે મહાભાષ્ય કર્યું છે તેમાં પણ નિર્યુક્તિમન્થોની રચના કર્યાને લગતો કશોય ઉલ્લેખ નથી. પંચકલ્પ મહા-ભાષ્યની એ ગાથાઓ આ નીચે આપવામાં આવે છે—

કર્ણં તિ ણામણિપ્પણં, મહત્થં વત્તુકામતો ।
 ણિજ્જૂહગસ્સ મત્તીય, મંગલદ્વાએ સંયુત્તિ ॥ ૧ ॥
 સિત્થગરણમોક્કારો, સત્થસ્સ તુ આદેએ સમક્કસાઓ ।
 રૂહ પુણ જેણડજ્ઞયણં, ણિજ્જૂહં તસ્સ કીરતિ તુ ॥ ૨ ॥
 સત્થાણિ મંગલપુરસ્સરાણિ સુહસવળગહણધરણાણિ ।
 જમ્હા ભવંતિ જંતિ ય, સિસ્સપસિસ્સેહિં પચયં ચ ॥ ૩ ॥
 મત્તી ય સત્થકત્તરિ, તત્તો ડગઓગ ગોરવં સત્થે ।
 એણ કારણેણં, કીરદ્ આદી ણમોક્કારો ॥ ૪ ॥
 ‘ વદ ’ અભિવાદ-ધુત્તીએ, સુમસદ્દો ણેગહા તુ પરિગીતો ।
 વંદણ પૂયણ ણમણં, ધુણણં સક્કારમેગદ્દા ॥ ૫ ॥
 મહં તિ સુંદરં તિ ય, તુલ્લત્થો જત્થ સુંદરા વાહુ ।
 સો હોતિ મહ્વાહુ, ગોણં જેણં તુ વાલત્તે ॥ ૬ ॥
 પાએણ ણ લક્કિલ્લજ્ઞહ, પેસલભાવો તુ વાહુજુયલ્લસ ।
 ડવવળ્લમતો ણામં, તસ્સેયં મહ્વાહુ ત્તિ ॥ ૭ ॥
 અણ્ણે વિ મહ્વાહુ વિસેસણં ગોણ્ણગહણ પાઈણં ।
 અણ્ણેસિં પડવિસિદ્ધે, વિસેસણં ચરિમસગલસુતં ॥ ૮ ॥
 ચરિમો અપચ્છિમો સ્વલ્લ, ચોદસપુન્ના તુ હોતિ સગલસુતં ।
 સેસાણ વુદાસદ્દા, સુત્તકરડજ્ઞયણમેયસ્સ ॥ ૯ ॥
 કિં તેણ કયં તં તૂ, જં મળ્ણતિ તસ્સ કારતો સો ડ ।
 મળ્ણતિ ગળધારીહિં, સવ્વસુયં ચેવ પુલ્લકયં ॥ ૧૦ ॥
 તત્તો સ્વિય ણિજ્જૂહં, અણુગહદ્વાએ સંપયજત્તીણં ।
 તો સુત્તકારતો સ્વલ્લ, સ ભવતિ દશકલ્પવવહારે ॥ ૧૧ ॥

આ ઉલ્લેખમાં મહાભાષ્યકારે ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય મદ્રવાહુસ્વામીને માત્ર સૂત્ર-કાર તરીકે જ જણાવ્યા છે એ નવમી ગાથાના ઉત્તરાર્ધથી સ્પષ્ટ થાય છે.

ઉપર નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય અને મહાભાષ્યના ઉલ્લેખમાં ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય મદ્રવાહુ-સ્વામીને વશા, કલ્પ, ઠ્યવહાર એ ત્રણ છેદસૂત્રોના જ રચયિતા જણાવવામાં આવ્યા છે;

પરંતુ પંચકલ્પભાષ્યની શૂર્ણિમાં તેઓશ્રીને નિશીથસૂત્રના પ્રણેતા તરીકે પણ જણાવ્યા છે. એ ઉલ્લેખ અહીં આપવામાં આવે છે—

“તેણ મગધતા આચારપકલ્પ-દસા-કલ્પ-વ્યવહારા ચ નવમપુણ્ણીસંદભૂતા નિજ્જુહા ।”

પંચકલ્પચૂર્ણી પત્ર ૧ (લિખિત)

અર્થાત્—તે મગધાને (મદ્રબાહુસ્વામીએ) નવમા પૂર્વમાંથી સારરૂપે આચારપ્રકલ્પ, દશા, કલ્પ અને વ્યવહાર એ ચાર સૂત્રો ઉદ્ધર્યાં છે—રચ્યાં છે.

આ ઉલ્લેખમાં જે આચારપકલ્પ નામ છે એ નિશીથસૂત્રનું નામાન્તર છે. એટલે અત્યારે ગણાતાં છ છેદસૂત્રો પૈકી ચાર મૌલિક છેદસૂત્રોની અર્થાત્ દશા, કલ્પ, વ્યવહાર અને નિશીથસૂત્રની રચના ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય મદ્રબાહુસ્વામીએ કરી છે.

તિત્થોગાલિય પ્રકીર્ણક,—જેની રચના વિક્રમની પાંચમી શતાબ્દિની શરૂઆતમાં થયેલી હોવાનું વિદ્વદ્વર્ય શ્રીમાન્ કલ્યાણવિજયજી “ વીરનિર્વાણ સંવત્ ઔર જૈન કાલગણના ” (૫૦ ૩૦, ટિ. ૨૭)માં સપ્રમાણ જણાવે છે,—તેમાં નીચે પ્રમાણે જણાવ્યું છે—

સત્તમતો થિરબાહુ જાણુયસીસુપહિચ્છિય સુબાહુ ।

નામેણ મદ્રબાહુ અવિહી સાધમ્મ સહોત્તિ (?) ॥ ૧૪ ॥

સો વિ ચ ચોદ્ધસપુલી વારસવાસાઈ જોગપહિવજ્જો ।

સુત્તતેણ નિબંધહ અથ્થ અજ્ઞયણબંધસ્સ ॥ ૧૫ ॥

તીર્થોદ્ધારપ્રકીર્ણકના પ્રસ્તુત ઉલ્લેખમાં ચતુર્દશપૂર્વધર મગધાન્ મદ્રબાહુસ્વામીને સૂત્રકાર તરીકે જ વર્ણવ્યા છે, પરંતુ તેથી આગળ વધીને ‘તેઓ નિર્યુક્તિકાર’ હોવા વિષે કે તેમના નૈમિત્તિક હોવા વિષે સૂચના સરસીયે કરવામાં આવી નથી.

ઉપર ટૂંકમાં જે પ્રમાણો નોંધાયાં છે એ ઉપરથી સ્પષ્ટ રીતે સમજી શકાશે કે—છેદ-સૂત્રોના પ્રણેતા, અંતિમ શ્રુતકેવલી સ્થવિર આર્ય મદ્રબાહુસ્વામી જ છે. આ માન્યતા વિષે કોઈને કશો ચ વિરોધ નથી. વિરોધ તો આજે ‘ નિર્યુક્તિકાર કોણ ? અથવા ક્યા મદ્રબાહુસ્વામી ? ’ એનો જ છે, એટલે આ સ્થળે એ વિષેની જ ચર્ચા અને સમીક્ષા કરવાની છે.

જૈન સંપ્રદાયમાં આજે એક એવો મહાન્ વર્ગ છે અને પ્રાચીન કાલમાં પણ હતો, જે “ નિર્યુક્તિઓના પ્રણેતા ચતુર્દશ પૂર્વવિદ્ છેદસૂત્રકાર સ્થવિર આર્ય મદ્રબાહુસ્વામી જ છે ” એ પરંપરાને માન્ય રાખે છે અને પોષે છે. એ વર્ગની માન્યતાને લગતાં અર્વાચીન પ્રમાણોને—નિરર્થક લેખનું સ્વરૂપ મોટું થઈ ન જાય એ માટે—જતાં કરી, એ વિષેના જે પ્રાચીન ઉલ્લેખો મળે છે એ સૌનો ઉલ્લેખ કર્યા પછી “ નિર્યુક્તિકાર મદ્રબાહુસ્વામી, ચતુર્દશ-પૂર્વધર સ્થવિર આર્ય મદ્રબાહુસ્વામી નથી પણ તે કરતાં કોઈ જુદા જ સ્થવિર છે. ” એ પ્રામાણિક માન્યતાને લગતાં પ્રમાણો અને વિચારસરણી રજૂ કરવામાં આવશે.

૧. પ્રાચીન માન્યતા મુજબ દશાશ્રુતસ્કંધ અને કલ્પને એક સૂત્ર તરીકે માનવામાં આવે અથવા કલ્પ અને વ્યવહારને એક સૂત્રરૂપે માની લઈએ તો ચારને બદલે ત્રણ સૂત્રો થાય.

અમે અહીં અમારી નવીન છતાં પ્રામાણિક માન્યતાને અંગે જે પ્રમાણો અને વિચારો રજૂ કરીએ છીએ તેને વિદ્વાનો ધ્યાનપૂર્વક વિચારે અને તેની સાધક-બાધકતાને લગતા વિચારો તેમજ પ્રમાણોને સૌમ્યતાથી પ્રગટ કરે. અહીં નોંધવામાં આવતી નવીન વિચાર-સરણીને અંગે કોઈ પણ મહાશય પ્રામાણિક દલીલો તેમજ ऐतिहासिक પ્રમાણોદ્વારા ઝઠાપોહ કરશે તો અમે તેના ઉપર જરૂર વિચાર કરીશું. અમારી માન્યતા વિદ્વદ્વર્ગમાં ચર્ચાઈને તેનો વાસ્તવિક નિર્ણય ન આવે ત્યાં સુધી અમે એના ઉપર નિર્ભર રહેવા નથી ઇચ્છતા. અને એ જ કારણથી ‘ છેદસૂત્રકાર મદ્રબાહુસ્વામી ’ કરતાં નિર્યુક્તિકાર આચાર્ય તદ્દન ભિન્ન હોવાની અમારી દૃઢ માન્યતા હોવા છતાં અમે અમારા તરફથી પ્રકાશન પામેલા પ્રસ્તુત વૃહત્કલ્પ-સૂત્ર ગ્રંથનાં શીર્ષકોમાં લાંબા વસ્તુથી ચાલી આવતી રૂઢ માન્યતા મુજબ પૂજ્યશ્રીમદ્રબાહુ-સ્વામિવિનિર્મિતસ્વોપનનિર્યુત્તયુપેતં વૃહત્કલ્પસૂત્રં એ પ્રમાણે જ લખ્યું છે.

૧

હવે અમે અમારી પ્રતિજ્ઞા અનુસાર પ્રારંભમાં “ નિર્યુક્તિકાર ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય મદ્રબાહુ સ્વામી છે ” એ માન્યતાને લગતા પ્રાચીન ઉલ્લેખો આપીએ છીએ.

૧. “ અનુયોગદાયિનઃ—સુધર્મસ્વામિપ્રશ્નતયઃ યાવદસ્ય મગવતો નિર્યુક્તિકારસ્ય મદ્ર-બાહુસ્વામિનશ્ચતુર્દશપૂર્વધરસ્યાચાર્યોઽતસ્તાન્ સર્વાનિતિ ॥ ” આચારાક્ષસૂત્ર શીલાકાચાર્ય-કૃત ટીકા-પત્ર ૪.

૨. “ ન ચ કેષાશ્ચિદિહોદાહરણાનાં નિર્યુક્તિકાલાદર્વાકાલાભાવિતા ઇત્યન્યોક્તવમા-શઙ્કનીયમ્, સ હિ મગવાંશ્ચતુર્દશપૂર્વધરશ્ચ શ્રુતકેવલી કાલત્રયવિષયં વસ્તુ પશ્યત્યેવેતિ કથમન્યકૃતત્વાશ્ઙ્કા ? ઇતિ । ” ઉત્તરાધ્યયનસૂત્ર શાન્તિસૂરિકૃતા પાઙ્ચટીકા-પત્ર ૧૩૯.

૩. “ ગુણાધિકસ્ય વન્દનં કર્ત્તવ્યમ્ ન ત્વધમસ્ય, યત ઉક્તમ્—‘ગુણાહિ એ વંદનયં’ । મદ્રબાહુસ્વામિનશ્ચતુર્દશપૂર્વધરત્વાદ્ દશપૂર્વધરાદીનાં ચ ન્યૂનત્વાત્ કિં તેષાં નમસ્કારમસૌ કરોતિ ? ઇતિ । અત્રોચ્યતે—ગુણાધિકા એવ તે, અઘ્યવચ્છિત્તિગુણાધિક્યાત્, અતો ન દોષ ઇતિ । ” ઓધનિર્યુક્તિ દ્રોણાચાર્યકૃતટીકા-પત્ર ૩.

૪. “ ઇહ ચરણકરણક્રિયાકલાપતરુમૂલકલ્પં સામાયિકાદિષદ્ધ્યયનાત્મકશ્રુતસ્કન્ધ-રૂપમાવશ્યકં તાવદર્થતસ્તીર્થકરૈઃ સૂત્રતરતુ ગણધરૈર્વિરચિતમ્ । અસ્ય ચાતીવ ગમ્મીરાર્થતાં સકલસાધુ-શ્રાવકવર્ગસ્ય નિત્યોપયોગિતાં ચ વિજ્ઞાય ચતુર્દશપૂર્વધરેણ શ્રીમદ્મદ્રબાહુનૈત-દ્વ્યાખ્યાનરૂપા “ આભિણિબોહિયનાળં ” ઇત્યાદિપ્રસિદ્ધગ્રંથરૂપા નિર્યુક્તિઃ કૃતા । ” વિશેષાવશ્યક મલધારિદેમચન્દ્રસૂરિકૃત ટીકા-પત્ર ૧.

૫. “ સાધૂનામનુમહાય ચતુર્દશપૂર્વધરેણ મગવતા મદ્રબાહુસ્વામિના કલ્પસૂત્રં વ્યવ-હારસૂત્રં ચાકારિ, ઉભયોરપિ ચ સૂત્રસ્પર્શિકનિર્યુક્તિઃ । ” વૃહત્કલ્પપીઠિકા મલયગિરિ-કૃત ટીકા-પત્ર ૨.

૬. “ ઇહ શ્રીમદાવશ્યકાદિસિદ્ધાન્તપ્રતિબદ્ધનિર્યુક્તિશાસ્ત્રસંસૂત્રણસૂત્રધારઃ.....શ્રી-

મદ્રવાહુસ્વામી.....કલ્પનામધેયમધ્યયનં નિર્યુક્તિયુક્તં નિર્યૂતવાન્ । ” બૃહત્કલ્પ-
પીઠિકા શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિઅનુસન્ધિતા ટીકા-પત્ર ૧૭૭ ।

અહીં જે છ શાસ્ત્રીય ઉલ્લેખો આપવામાં આવ્યા છે એ બધાય પ્રાચીન માન્ય આચાર્ય-
વરોના છે અને એ “ નિર્યુક્તિકાર ચતુર્દશપૂર્વવિદ્ ભગવાન્ મદ્રવાહુસ્વામી છે ” એ માન્ય-
તાને ટેકો આપે છે. આ ઉલ્લેખોમાં સૌથી પ્રાચીન ઉલ્લેખ આચાર્ય શ્રીશીલાંકનો છે. જે
વિક્રમની આઠમી શતાબ્દિના ઉત્તરાર્ધનો અથવા નવમી શતાબ્દિના આરંભનો છે. આ કરતાં
પ્રાચીન ઉલ્લેખ સ્વંતપૂર્વક તપાસ કરવા છતાં અમારી નજરે આવી શક્યો નથી.

ઉપર નોંધેલ છ ઉલ્લેખો પૈકી આચાર્ય શ્રીશાન્ત્યાચાર્યસૂરિનો ઉલ્લેખ બાદ કરતાં બાકીના
બધા ય ઉલ્લેખોમાં સામાન્ય રીતે એટલી જ હકીકત છે કે-“ નિર્યુક્તિકાર ચતુર્દશપૂર્વવિદ્
મદ્રવાહુસ્વામી છે-હતા ” પણ શ્રીશાન્ત્યાચાર્યના ઉલ્લેખમાં એટલી વિશેષ હકીકત છે કે-
“ પ્રસ્તુત (ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રની) નિર્યુક્તિમાં કેટલાંક ઉદાહરણો અર્વાચીન અર્થાત્ ચતુર્દશ-
પૂર્વધર નિર્યુક્તિકાર ભગવાન્ મદ્રવાહુસ્વામી કરતાં પાછાના સમયમાં થયેલા મહાપુરુષોને
લગતાં છે, માટે ‘ એ કોઈ બીજાનાં કહેલાં-ઉમેરેલાં છે ’ એવી શંકા ન લાવવી; કારણ કે
ભગવાન્ મદ્રવાહુસ્વામી ચતુર્દશપૂર્વવિદ્ શ્રુતકેવલી હોઈ ત્રણે કાઢના પદાર્થોને સાક્ષાત્
જાણી શકે છે. એટલે એ ઉદાહરણો કોઈ બીજાનાં ઉમેરેલાં છે એવી શંકા કેમ
થઈ શકે ? ”

નિર્યુક્તિ આદિમાં આવતી વિરોધાસ્પદ બાબતોનો રદિયો આપવા માટેની જો કોઈ
મજબૂતમાં મજબૂત દલીલ કહો કે શાસ્ત્રીય પ્રમાણ કહો તો તે આ એક શ્રીશાન્ત્યાચાર્ય
આપેલ સમાધાન છે. અત્યારે મોટે ભાગે દરેક જણ માત્ર આ એક દલીલને અનુસરીને જ
સંતોષ માની લે છે, પરંતુ ઉપરોક્ત સમાધાન આપનાર પૂજ્ય શ્રીશાન્તિસૂરિ પોતે જ સ્વરે
પ્રસંગે ઝંઙા વિચારમાં પડી ઘડીમર કેવા થોમી જાય છે ? અને પોતે આપેલ સમાધાન
સ્વામીવાલું માસતાં કેવા વિકલ્પો કરે છે, એ આપણે આગળ ઉપર જોઈશું.

ઉપર છ વિભાગમાં આપેલ ઉલ્લેખોને અંગે અમારે અહીં આ કરતાં વિશેષ કંઈ જ
ચર્ચવાનું નથી. જે કંઈ કહેવાનું છે તે આગળ ઉપર પ્રસંગે પ્રસંગે કહેવામાં આવશે.

૨

હવે અમે ઉપરોક્ત અર્થાત્ “ નિર્યુક્તિકાર ચતુર્દશપૂર્વવિદ્ મદ્રવાહુસ્વામી છે ” એ
માન્યતાને બાધિત કરનાર પ્રમાણોનો ઉલ્લેખ કરી તે પછી તેને લગતી યોગ્ય ચર્ચા રજૂ કરીશું.

૧. (ક) મૂઢળદ્યં સુયં કાલિયં તુ ણ ણયા સમોયરંતિ દ્વં ।

અપુહુત્તે સમોયારો, નત્થિ પુહુત્તે સમોયારો ॥ ૭૬૨ ॥

જાવંતિ અજ્ઞવદ્ધરા, અપુહુત્તં કાલિયાણુઓગે ય ।

તેણાઽઽરેણ પુહુત્તં, કાલિયસુય દિદ્ધિવાપ ય ॥ ૭૬૩ ॥

- (स्त) तुंबवणसन्निवेसाओ, निम्मायं पिउसगासमल्लीणं ।
 छम्मासियं छसु जयं, माऊय समन्नियं वंदे ॥ ७६४ ॥
 जो गुज्झएहिं बालो, निमंतिओ भोयणेण वासंते ।
 जेच्छइ विणीयविणओ, तं बहररिसिं णमंसामि ॥ ७६५ ॥
 उज्जेणीए जो जंभगेहिं आणक्खिऊण थुयमहिओ ।
 अक्खीणमहाणसियं सीहगिरिपसंसियं वंदे ॥ ७६६ ॥
 जस्स अणुण्णाए वायगसणे दसपुरम्मि णयरम्मि ।
 देवेहिं कया महिमा, पयाणुमारिं णमंसामि ॥ ७६७ ॥
 जो कम्माइ धणेण य, णिमंतिओ जुव्वणम्मि गिहवइणा ।
 नयरम्मि कुसुमनामे, तं बहररिसिं णमंसामि ॥ ७६८ ॥
 जेणुद्धरिआ विज्जा, आगासगमा महापरिण्णाओ ।
 वंदामि अज्जवइरं, अपच्छिमो जो सुयहराणं ॥ ७६९ ॥

* * *

- (ग) अपुहुत्ते अणुओगो, चत्तारि दुवार भासई एगो ।
 पुहुताणुओगकरणे, ते अत्थ तओ उ वोच्छिन्ना ॥ ७७३ ॥
 देविदवंदिएहिं, महाणुभागेहिं रक्खिअज्जेहिं ।
 जुगमासज्ज विभत्तो, अणुओगो तो कओ चउहा ॥ ७७४ ॥
 माया य रुइसोमा, पिया य नामेण सोमदेव ति ।
 माया य फग्गुरक्खिय, तोसलिपुत्ता य आयरिआ ॥ ७७५ ॥
 निज्जवण भइगुत्ते, वीसुं पढणं च तस्स पुव्वगयं ।
 पढाविओ य माया, रक्खिअखमणेहिं जणओ य ॥ ७७६ ॥

* * *

- (घ) बहुरय पएस अव्वत्त समुच्छ दुग तिग अबद्धिगा चेव ।
 सत्तेए णिण्हगा खल्लु, तित्थम्मि उ वद्धमाणस्स ॥ ७७८ ॥
 बहुरय जमालिपभवा, जीवपएसा य तीसगुत्ताओ ।
 अव्वत्ताऽऽसाढाओ, सामुच्छेयाऽऽसमित्ताओ ॥ ७७९ ॥
 गंगाओ दो किरिया, छल्लुगा तेरासियाण उप्पत्ती ।
 थेरा य गोठ्ठमाहिल, पुट्टमवद्धं परूविति ॥ ७८० ॥
 सावत्थी उसभपुरं, सेयविया मिहिल उल्लुगातीरं ।
 पुरिमंतरंजि दसपुर, रहवीरपुरं च णयराइं ॥ ७८१ ॥
 चोइस सोलस वासा, चोइस वीसुत्तरा य दोण्णि सया ।
 अट्ठावीसा य दुवे, पंचेव सया उ चोयाला ॥ ७८२ ॥

पंचसया चुलसीया, छ चैव सया णवोत्तरा हुंति ।
माणुप्पत्ती य दुवे, उप्पण्णा णिव्वुए सेसा ॥ ७८३ ॥

* * *
मिच्छादिद्वीयाणं, जं तेसिं कारियं जहिं जत्थ ।
सव्वंपि तयं सुद्धं, मूले तह उत्तरगुणे य ॥ ७८८ ॥

* * *
पाडलिपुत्त महागिरि, अज्जसुहत्थी य सेट्ठि वसुभूती ।
वइदिस उज्जेणीए, जियपडिमा एलकच्छं च ॥ १२८३ ॥

आवश्यकनिर्युक्ति ।

२. अरहंते वंदिता, चउदसपुव्वी तहेव दसपुव्वी ।
एक्कारसंगसुत्तत्थधारए, सव्वसाहू य ॥ १ ॥
ओहेण उ णिज्जुत्तिं, वुच्छं चरणकरणाणुओगाओ ।
अप्पक्खरं महत्थं, अणुगहत्थं सुविहियाणं ॥ २ ॥

ओघनिर्युक्ति ।

३. अपुहुत्त-पुहुत्ताइं, निदिसिउं एत्थ होइ अहिगारो ।
चरणकरणाणुओगेण तस्स दारा इमे हुंति ॥ १ ॥

दशवैकालिकनिर्युक्ति ॥

४. जह जह पएसिणी जाणुगम्मि पालित्तओ भमाडेइ ।
तह तह सीसे वियणा, पणस्सइ घुरुंडरायस्स ॥ ४९८ ॥

* * *
नइ कण्ह-विज्ज दीवे, पंचसया तावसाण णिवसंति ।
पव्वदिवसेसु कुलवइ, पालेवुत्तार सक्कारे ॥ ५०३ ॥
जण सावगाण खिसण, समियक्खण माइठाण लेवेण ।
सावय पयत्तकरणं, अविणय लोए चलण धोए ॥ ५०४ ॥
पडिलाभिय वच्चंता, निबुद्ध नइकूलमिलण समियाओ ।
विम्बिय पंच सया तावसाण पव्वज्ज साहा य ॥ ५०५ ॥

पिण्डनिर्युक्ति ।

५. (क) भगवं पि धूलभद्दो, तिक्खे चंक्कम्मिओ न उण छिन्नो ।
अगिसिहाए वुत्थो, चाउम्मासे न उण दब्बो ॥ १०४ ॥
उज्जेणि कालखमणा सागरखमणा सुवण्णभूमीए ।
इंदो आउयसेसं, पुच्छइ सादिक्ककरणं च ॥ १२० ॥

(સ્) ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રના ચાતુરંગીય અધ્યયનમાં ' બહુરય પપ્પસ અઠ્ઠવત્ત સમુચ્છ ૦ ' ^૧
 इत्यादि-(निर्युक्ति गाथा १६४ થી ગાથા ૧૭૮ સુધી)માં સાત નિહ્વો અને વિગંબરમતનું,—
 आवश्यक-निर्युक्ति गाथा. ७७८ થી ७८३ માં છે તે કરતાં,—વિસ્તૃત વર્ણન છે.

(ગ) રહવીપુરં નયરં, દીવગમજ્ઞાણ અજ્ઞકળ્હે ય ।

सिबभूइस्सुवहिंमि, पुच्छा थेराण कहणा य ॥ १७८ ॥

उत्तराध्ययनसूत्रनिर्युक्ति ।

૬ એગમવિણ્ણ ય વદ્ધાઉણ્ણ ય અભિમુહિયનામગોણ્ણ ય ।

एते तिस्मि वि देसा, दवम्मि य पौडरीयस्स ॥ १४६ ॥

वृत्ति:—‘एगे’त्यादि । एकेन भवेन गतेन अनन्तरभव एव यः पौण्डरीकेषु उत्प-
 त्त्यते स एकभक्तिकः । तथा तदासन्नतरः पौण्डरीकेषु बद्धायुष्कः । ततोऽप्यासन्नतमः ‘अभि-
 मुखनामगोत्रः’ अनन्तरसमयेषु यः पौण्डरीकेषु उत्पद्यते । ‘एते’ अनन्तरोक्ताः त्रयोऽप्यादे-
 श्वविशेषा द्वयपौण्डरीकेऽवगन्तव्या इति ॥ सूत्रकृतांगनिर्युक्ति श्रुत० २, अध्या० १,
 पत्र २६७-६८ ।

આ વિભાગમાં આપેલ આધારો ‘નિર્યુક્તિકાર ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય ભદ્રબાહુ-
 સ્વામી’ હોવાની માન્યતાનો વિરોધ કરનારા છે. જે સુદ નિર્યુક્તિ અને ચૂર્ણિમ્નથોમાંના છે
 एटलुं ज नहि पण निर्युक्तिकार ‘चतुर्दशपूर्वधर भद्रबाहुस्वामी’ હોવાની માન્યતાને લગતા
 પ્રથમ વિભાગમાં આપેલા પુરાવાઓ કરતાં વધારે પ્રાચીન તેમજ વિચારણીય છે. હવે અમે
 આ પ્રમાણોની ચર્ચા કરતી વિચારસરણી રજૂ કરીએ છીએ.

નિર્યુક્તિકાર ભદ્રબાહુસ્વામી, એ જો ચતુર્દશપૂર્વધર ભદ્રબાહુસ્વામી જ હોય તો તેમણે
 રચેલા નિર્યુક્તિમ્નથોમાં નીચેની વાક્યો ન જ હોવી જોઈએ, જે અત્યારે નિર્યુક્તિમ્નથોમાં પ્રત્ય-
 ક્ષપણે જોવામાં આવે છે.—

૧. (ક) આવશ્યકનિર્યુક્તિ ગાથા ૭૬૪ થી ૭૭૬ સુધીમાં સ્થવિર ભદ્રગુપ્ત (વજ્ર-
 સ્વામીના વિદ્યાગુરુ), આર્ય સિંહગિરિ, શ્રીવજ્રસ્વામી, તોસલિપુત્રાચાર્ય, આર્યરક્ષિત, ફલ્ગુ-
 રક્ષિત આદિ અર્વાચીન આચાર્યોને લગતા પ્રસંગોનું વર્ણન. (જુઓ ઉલ્લેખ ૧ સ્).

(સ્) પિંડનિર્યુક્તિ ગાથા. ૪૯૮ માં પાદલિપ્તાચાર્યનો પ્રસંગ અને ગાથા ૫૦૩ થી
 ૫૦૫ માં વજ્રસ્વામીના મામા આર્ય સમિતસૂરિનો સંબંધ, બ્રહ્મદ્વીપિક તાપસોની પ્રવ્રજ્યા
 અને બ્રહ્મદ્વીપિક શાસ્ત્રાની ઉત્પત્તિનું વર્ણન (જુઓ ઉલ્લેખ ૪).

(ગ) ઉત્તરાધ્યયનનિર્યુક્તિ ગાથા ૧૨૦ માં કાલિકાચાર્યની કથા (જુઓ ઉલ્લેખ ૫ ક).

૨. ઓષનિર્યુક્તિ ગાથા. ૧ માં ચૌદપૂર્વધર, દશપૂર્વધર અને અગિયાર અંગજ્ઞાતાઓને
 સામાન્ય નમસ્કાર કર્યો છે, એ પૂજ્ય શ્રીદ્રોણાચાર્યે જણાવ્યું છે તેમ અણઘટતો નથી પણ
 આવ૦ નિ૦ ગાથા ૭૬૪ થી ૭૬૯ સુધીમાં દશપૂર્વધર શ્રીવજ્રસ્વામીને નામ લઈને
 નમસ્કાર કરવામાં આવ્યો છે તે યોગ્ય નથી. (જુઓ ઉલ્લેખ ૧ તથા ૨ સ્).

૩. (ક) આવ૦ નિ૦ ગાથા ૭૬૩ અને ૭૭૪ માં જણાવ્યું છે કે—આર્ય વજ્રસ્વામીના જમાના સુધી કાલિકસૂત્રાદિની જુદા જુદા અનુયોગરૂપે વહેંચળી થઈ ન હતી પણ તે બાદ એ વહેંચળી થઈ છે, અને એ દેવેન્દ્રવંદિત ભગવાન્ આર્યરક્ષિતે કાલ અને પોતાના દુર્બલિકા—પુષ્યમિત્ર નામના વિદ્વાન્ શિષ્યની સ્મરણશક્તિના હાસને જોઈને કરી છે. (જુઓ ઉલ્લેખ ૧ ક અને ગ).

(ખ) દશવૈકાલિકનિર્યુક્તિ ગાથા ૪ માં અનુયોગના પૃથક્ત્વ અપૃથક્ત્વનો ઉલ્લેખ છે, તેમાં જણાવ્યું છે કે—આ શાસ્ત્રનો સમાવેશ ચરણકરણાનુયોગમાં થાય છે. (જુઓ ઉલ્લેખ ૩).

(ગ) ઓષનિર્યુક્તિ ગાથા ૨ માં એનો પોતાનો સમાવેશ ચરણકરણાનુયોગમાં હોવાનું જણાવ્યું છે. (ઉલ્લેખ ૨).

૪. આવ૦ નિ૦ ગાથા ૭૭૮ થી ૭૮૩ માં અને ઉત્ત૦ નિ૦ ગાથા ૧૬૪ થી ૧૭૮ સુધીમાં સાત નિહ્વો અને આઠમા દિગંબરમતની ઉત્પત્તિ અને તેમની માન્યતાઓનું વર્ણન કરવામાં આવ્યું છે, જેમાંના ઘણાંચરા ચતુર્દશપૂર્વધર ભદ્રવાહુસ્વામી પછી થયેલા છે. અર્થાત્ એકંદર શ્રમણભગવાન્ મહાવીરના નિર્વાણ પછીના સાત સૈકા સુધીમાં બનેલ પ્રસંગો આ વસ્ત્રે નિર્યુક્તિગ્રંથમાં નોંધાયેલા છે. (જુઓ ઉલ્લેખ ૧ ઘ તથા ૫, સ્વ).

૫. સૂત્રકૃતાંગનિર્યુક્તિ ગાથા ૧૬૪ માં દ્રવ્યનિષ્કેપને લગતા ત્રણ આદેશો અર્થાત્ ત્રણ માન્યતાઓનો ઉલ્લેખ છે, જે ચતુર્દશપૂર્વધર ભગવાન્ ભદ્રવાહુ પછી થયેલ સ્થવિર આર્ય સુદસ્તી આદિ અર્વાચીન સ્થવિરોની માન્યતારૂપ હોઈ તેનો ઉલ્લેખ નિર્યુક્તિગ્રંથમાં સંગત ન હોઈ શકે (ઉલ્લેખ ૬).

ઉપર જણાવેલ વાસ્તવો ચતુર્દશપૂર્વધર ભદ્રવાહુકૃત નિર્યુક્તિગ્રંથોમાં હોય એ કોઈ પણ રીતે ઘટમાન ન કહેવાય. પૂજ્ય શ્રીશાંત્યાચાર્યના કહેવા પ્રમાણે ‘ નિર્યુક્તિકાર ત્રિકાલજ્ઞાની હતા એટલે નિર્યુક્તિમાં એ વાસ્તવોનો ઉલ્લેખ હોવો અયોગ્ય નથી ’ એ વાતને આપણે માની લઈએ તેમ છતાં નિર્યુક્તિગ્રંથોમાં નામ લઈને શ્રીવજ્રસ્વામીને નમસ્કાર, અનુયોગની પૃથક્કા, નિહ્વાદિની ઉત્પત્તિ, પોતાના પછી ઉત્પન્ન થયેલ આચાર્યોની માન્યતાઓનો સંગ્રહ આદિ વાસ્તવોનો ઉલ્લેખ કોઈ પણ રીતે સંગત માની શકાય નહિ; કારણ કે—

(ક) કોઈપણ મહાન્ વ્યક્તિ “ નમો તિત્થસ્સ, નમો આયરિયાણં, નમો ઉવજ્ઞાયાણં, નમો સવ્વસાહૂણં ” इत्यादि वाक्यो द्वारा धर्म प्रत्येनो अथवा गुणो प्रत्येनो आदर प्रगट करवा माटे सामान्य नमस्कार करे ए अयोग्य नथी, पण ए ज व्यक्ति पोता करतां लघु दरजे रहेल व्यक्तिने नाम लईने नमस्कार करे ए तो कोईपण रीते उचित न गणाय अने एम बनी शके पण नहि. चौद पूर्वधर भगवान् भद्रबाहुस्वामी, ओषनिर्युक्तिना मंगला-चरणमां कर्युं छे तेम गुणो प्रत्ये बहुमान दर्शाववा खातर दशपूर्वधर आदिने के सामान्यतया साधुसमुदायने नमस्कार करे एमां अणघटतुं कशुं ज नथी; पण तेओश्री स्थविर आर्य वज्रस्वामीने “ तं बइरिसिं नमंसामि, वंदामि अज्जबइरं ” ए रीते साक्षात् नाम लई

भगवत्कार करे अथवा पोताना शिष्यने “ भगवं पि धूलभरो ” एम व्यक्तिकत नाम लई “ भगवं ” तरीके लखे ए क्यारे पण बनी न शके अने ए पद्धति विनयधर्मनी रक्षा खातर कोई पण शास्त्रकारने के श्रुतधरने मान्य न ज होई शके.

(ख) चतुर्दशपूर्वविद् भगवान् भद्रबाहुस्वामी, जेमणे अनुयोगनी अपृथक् दशमां निर्युक्तिग्रंथोनी रचना कर्यानुं कहेवामां आवे छे तेओश्री १ पोता पछी लगभग चार सैका बाद बननार अनुयोगपृथक्त्वनी घटनानो उल्लेख करे, २ तेमना पोताना पछी थनार स्थविरोनी जीवनकथा अने मान्यताओनी नोध ले अने ३ केटलाक निह्णो अने दिगंबरमत, जे तेमना पोतानाथी केटलेय काळांतरे उत्पन्न थएला छे तेमनी उत्पत्ति अने मान्यताओने निर्युक्तिग्रंथोमां वर्णवे ए कोई पण प्रकारे स्वीकारी के कल्पी शकाय तेम नथी. जो उपर्युक्त घटनाओ बन्या अगाउ ज तेनो उल्लेख निर्युक्तिग्रंथोमां करी देवामां आवे तो ते ते मान्यता के मत अमुक पुरुषथी रूढ थयानुं कहेवामां आवे ए शी रीते कही शकाय ?.

(ग) जे दश आगमो उपर निर्युक्तिओ रचायानो उल्लेख आवश्यकनिर्युक्तिमां छे, ए पैकीनां आचारांग अने सूत्रकृतांग ए वे अंगआगमो चौदपूर्वधर आर्य भद्रबाहुस्वामीना जमानामां जैन साम्प्रदायिक मान्यतानुसार अतिमहान् अने परिपूर्ण हतां, तेमज एना प्रत्येक सूत्र पर एकी साथे चार अनुयोग प्रवृत्त हता, ए स्थितिमां उपरोक्त अंगआगमो उपर गूथा-एल निर्युक्तिग्रंथो अति विशाल अने चार अनुयोगमय होबा जोईए, तेमज बीजा आगमग्रंथो उपर निर्माण करेल निर्युक्तिग्रंथो पण चार अनुयोगमय अने विस्तृत होबा जोईए, अने ते उपरांत एमां उपर निर्देश करेल अनुयोगनी प्रयुक्तानो के अर्वाचीन स्थविरोनी जीवनकथा साथे संबंध धरावती कोई पण वावतनो उल्लेख सद्तर न होवो जोईए.

आ कथन सामे ‘ निर्युक्तिकार चतुर्दशपूर्वधर श्रीभद्रबाहुस्वामी होबा ’नी मान्यता तरफ बलण धरावनारा विद्वानोनुं कहेवुं छे के—“ निर्युक्तिकार, चतुर्दशपूर्वविद् भद्रबाहुस्वामी ज छे. तेओश्रीए ज्यारे निर्युक्तिग्रंथोनी रचना करी त्यारे ए निर्युक्तिग्रंथो चार अनुयोगमय अने विशाल ज हता; पण ज्यारे स्थविर आर्यरक्षिते पोताना दुर्धलिका पुण्यमित्र नामना विद्वान् शिष्यनी विस्मृतिने तेमज तेमनी पाळळ भविष्यमां थनार शिष्य-प्रशिष्यादि संततिनी अत्यन्त मंदबुद्धिने ध्यानमां लई अनुयोगने पृथक् कर्था त्यारे उपरोक्त चार अनुयोगमय निर्युक्तिग्रंथोने पण प्रथम् अनुयोगरूपे व्यवस्थित करी लीधा. ”

जो के, जेम स्थविर आर्यरक्षित भगवाने अनुयोगने पृथक् कर्थांना तेमज आर्यस्कंदिल आवि स्थविरोए माथुरी प्रमुख भिन्न भिन्न वाचनाओ द्वारा आगमोनी पुनर्व्यवस्था कर्थांना

१ आवश्यकस्म दसकालियस्म तह उत्तरजन्मस्यारे ।

स्यगडे गिज्जुलिं वोच्छामि तद्वा दसाणं च ॥ ९४ ॥

कप्पस्स य गिज्जुलिं, ववहारइसेव परमनिउणस्स ।

सूरियण्णत्तीए, उच्छं इसिमासिआणं च ॥ ९५ ॥

અથવા એ આગમોની વાચના ચાલુ કર્યા આદિને લગતા વિવિધ હલેલ્લો મળે છે, તેમ નિર્યુક્તિ-પ્રન્થોને વ્યવસ્થિત કરવાને લગતો એક પળ હલેલ્લ મળતો નથી; તેમ છતાં ઉપરોક્ત સમાધાનને આપણે કબૂલ કરી લઈએ તો પળ એ સમાધાન સામે એક વિરોધ તો ઊભો જ છે કે—

સ્થવિર આર્યરક્ષિતના જમાનામાં આચારાંગ અને સૂત્રકૃતાંગ એ બે અંગઆગમોનું પ્રમાણ તે જ હતું જે ચતુર્વેદપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય ભદ્રબાહુસ્વામીના જમાનામાં હતું, એટલે એ નિર્યુક્તિપ્રંથો ચાર અનુયોગમય હોવાને બદલે મળે એક અનુયોગાનુસારી હો, પરંતુ એ નિર્યુક્તિપ્રંથોનું પ્રમાણ તો સૂત્રપ્રંથોની વિશાલતાને અનુસરી વિશાલ જ હોવું જોઈએ; પળ તેમ નહોતાં આપણા સામે વિદ્યમાન નિર્યુક્તિપ્રન્થો માથુરી આદિ વાચનાઓ દ્વારા અતિસંસ્કાર પામેલ અને જૈન સામ્પ્રદાયિક માન્યતાનુસાર અતિ ટૂંકાઈ ગયેલ અંતિમ સૂત્રસંકલનાને જ આવાદ અનુસરે છે.

અનુયોગની પૃથક્કા આદિને લગતી વાચતો વિષે કદાચ એમ કહેવામાં આવે કે—
“એ હલેલ્લો સ્થવિર આર્ય રક્ષિતે નિર્યુક્તિપ્રંથોની પુનર્વ્યવસ્થા કરી ત્યારે ઉમેરેલ છે” તો પળ નિર્યુક્તિપ્રન્થોમાં ગોષ્ઠામાહિલ નિહુવ અને દિગંબરમતની ઉત્પત્તિને લગતી હકીકત નિર્યુક્તિપ્રન્થમાં ક્યાંથી આવી ? કે જે બન્નેયની ઉત્પત્તિ સ્થવિર શ્રીઆર્યરક્ષિત ભગવાનના સ્વર્ગવાસ પછી થયેલ છે. આ વાચતને ઉમેરનાર કોઈ ત્રીજા જ સ્થવિરને શોધવા જવું પડે એવું છે.

વસ્તુતઃ વિચાર કરવામાં આવે તો કોઈ પળ સ્થવિર મહર્ષિ પ્રાચીન આચાર્યના પ્રંથને અનિ-વાર્ય રીતે વ્યવસ્થિત કરવાની આવશ્યકતા ઊભી થતાં તેમાં સંબંધ જોડવા પૂરતો ઘટતો ઉમેરો કે સહજ ફેરફાર કરે એ સહ્ય હોઈ શકે, પળ તેને બદલે તે મૂળ પ્રંથકારના જમા-નાઓ પછી બનેલી ઘટનાઓને કે તેવી કોઈ બીજી વાચતોને મૂળ પ્રંથમાં નવેસર પેસાડી દે એથી એ પ્રંથનું મૌલિકપણું, ગૌરવ કે પ્રામાણિકતા જલ્લવાય સ્વરાં ? આપણે નિર્વિવાદપણે કબૂલ કરવું જોઈએ કે મૂળ પ્રંથમાં એવો નવો ઉમેરો ક્યારે એ પળ વાસ્તવિક તેમજ માન્ય ન કરી શકાય. કોઈ પળ સ્થવિર મહર્ષિ અળઘટતો ઉમેરો મૂળ પ્રંથમાં ન જ કરે અને જો કોઈ કરે તો તેવા ઉમેરાને તે જ જમાનાના સ્થવિરો મંજૂર ન જ રાખે, અને તેમ બને તો તેની મૌલિકતામાં જરૂર ઊણપ આવે.

અહીં પ્રસંગવશાત્ એક વાત સ્પષ્ટ કરી લઈએ કે, ચતુર્વેદપૂર્વધર ભગવાન્ ભદ્ર-બાહુના જમાનાના નિર્યુક્તિપ્રંથોને આર્યરક્ષિતના યુગમાં વ્યવસ્થિત કરાય અને આર્યરક્ષિ-તના યુગમાં વ્યવસ્થિત કરાયેલ નિર્યુક્તિપ્રંથોને તે પછીના જમાનામાં વ્યવસ્થિત કરવામાં આવે, એટલું જ નહિ પળ એ નિર્યુક્તિપ્રંથોમાં ઉત્તરોત્તર ગાઢાં ને ગાઢાં ભરીને વધારો ઘટાડો કરવામાં આવે, આ જાતની કલ્પનાઓ જરાય યુક્તિસંગત નથી. કોઈ પળ મૌલિક પ્રંથમાં આવા ફેરફારો કર્યા પછી એ પ્રંથને મૂળ પુરુષના નામથી પ્રસિદ્ધ કરવામાં સ્વરે જ એના પ્રણેતા મૂળ પુરુષની તેમજ તે પછીના સ્થવિરોની પ્રામાણિકતા દૂષિત જ થાય છે.

ઉપર જણાવવામાં આવ્યું તે સિવાય નિર્યુક્તિપ્રન્થોમાં ત્રણ વાચતો એવી છે કે જે નિર્યુ-ક્તિકાર ચતુર્વેદપૂર્વધર હોવાની માન્યતા ધરાવતાં આપણને અટકાવે છે.

૧ ઉત્તરાધ્યયનસૂત્રમાં અકામમરણીય નામના અધ્યયનમાં નીચે પ્રમાણેની નિર્યુક્તિ ગાથા છે:—

સઘ્વે એ દારા, મરણવિમત્તીઠ વણિયા કમસો ।

સગલણિણે પયત્થે, જિણ ચડદસપુઠ્ઠિ માસંતિ ॥ ૨૩૩ ॥

અર્થાત્—મરણવિમત્તિને લગતાં વધાં દ્વારોને અનુક્રમે વર્ણવ્યાં, (પરંતુ) પદાર્થોને સંપૂર્ણ અને વિશદ રીતે જિણ દટલે કેવલજ્ઞાની અને ચતુર્દશપૂર્વી (જ) કહે છે—કહી શકે છે.

આ ગાથામાં એમ કહેવામાં આવ્યું છે કે—“ પદાર્થોને સંપૂર્ણ અને વિશદ રીતે કેવલજ્ઞાની અને ચૌદપૂર્વધર જ કહે છે ” જો નિર્યુક્તિકાર પોતે ચૌદપૂર્વી હોય તો ગાથામાં “ ચડદસપુઠ્ઠિ ” એમ ન લેવે.

શ્રીમાન્ શાન્ત્યાચાર્યે પરીષદાધ્યયનના અંતમાં જણાવ્યું છે કે—“ ભગવાન્ ભદ્રબાહુ-સ્વામી ચતુર્દશપૂર્વવિદ્ શ્રુતકેવલી હોઈ ત્રણે કાલના પદાર્થોને સાક્ષાત્ જાણી શકે છે માટે અર્વાચીન ઉદાહરણો જોઈ એ માટે બીજાનાં કરેલાં હશે એમ શંકા ન કરવી ” પરંતુ આ પ્રમાણે સમાધાન આપનાર પૂજ્યશ્રી શાન્ત્યાચાર્યને ઉપરોક્ત ગાથાની ટીકા કરતાં ઘડીભર વિચારમગ્ન થવા સાથે કેવું મૂંઝાવું પડ્યું છે એ આપણે નીચે આપેલા એમની ટીકાના અંશને ધ્યાનમાં લેતાં સમજી શકીએ છીએ—

“ સમ્પ્રત્યતિગમ્ભીરતામાગમસ્ય દર્શયન્નાત્મૌદ્યત્યપરિહારાયાહ ભગવાન્ નિર્યુક્તિકાર:—

સઘ્વે એ દારા ૦ ગાથાવ્યાખ્યા—‘ સર્વાણિ ’ અશેષાણિ ‘ એતાનિ ’ અનન્તરમુપદર્શિ-તાનિ ‘ દ્વારાણિ ’ અર્થપ્રતિપાદનમુત્થાનિ ‘ મરણવિમત્તે: ’ મરણવિમત્તયપરનામ્નોઽસ્થૈવાધ્યયનસ્ય ‘ વર્ણિતાનિ ’ પ્રરૂપતાનિ, મયેતિ શેષ: , ‘ કમસો ’ત્તિ પ્રાગ્વત્ ક્રમત: । આહ એવં સક-લાઽપિ મરણવત્કવ્યતા ઉક્તા ઉત ન ? इत्याह—સકલાશ્ચ—સમસ્તા નિપુણાશ્ચ—અશેષવિશે-ષકલિતા: સકલનિપુણા: તાન્ પદાર્થાન્ ઇહ પ્રશસ્તમરણાદીન્ જિનાશ્ચ—કેવલિન: ચતુર્દશ-પૂર્વિણશ્ચ—પ્રભવાદયો જિનચતુર્દશપૂર્વિણો ‘ માવન્તે ’ વ્યક્તમભિદધતિ, અહં તુ મન્દમતિ-ત્વાન્ન તથા વર્ણયિતું ક્ષમ इत्यभिप्राय: । સ્વયં ચતુર્દશપૂર્વિણેઽપિ ચતુર્દશપૂર્વ્યુપાદાનં તત્ તેષામપિ ષટ્સ્થાનપતિતત્ત્વેન શેષમાહાત્મ્યરૂપાપનપરમદ્રુષ્ટમેવ, ભાષ્યગાથા વા દ્વારગાથાદ્વયાદારભ્ય લક્ષ્યન્ત इति પ્રેર્યાનવકાશ एवेति ગાથાર્થ: ॥ ૨૩૩ ॥ ”

ઉત્તરાધ્યયન પાઠ્યટીકા પત્ર. ૨૪૦.

ઉપરોક્ત ટીકામાં શ્રીમાન્ શાન્ત્યાચાર્યે બે રીતે સમાધાન કરવા પ્રયત્ન કર્યો છે—“ ૧. નિર્યુક્તિકાર પોતે ચૌદપૂર્વી હોવા છતાં “ચડદસપુઠ્ઠિ” એમ લખ્યું છે તે ચૌદપૂર્વધરો આપસ આપસમાં અર્થજ્ઞાનની અપેક્ષા ષટ્સ્થાનપતિત અર્થાન્ ઓછાવત્તી સમજવાઝા હોવાથી પોતાથી અધિકનું માહાત્મ્ય સૂચવવા માટે છે. ૨. અથવા દ્વારગાથાથી લઈને અહીં સુધીની બધીયે ભાષ્યગાથા હોવી જોઈએ દટલે શંકાને સ્થાન નથી. ”

આવું વૈકલ્પિક અને નિરાધાર સમાધાન એ વચ્ચારેય પણ વાસ્તવિક ન ગણાય. તેમજ

આ સમાધાનને ચૂર્ણિકારનો ટેકો પળ નથી. જ્યારે કોઈ પળ સ્થલે વિરોધ જેવું આવે ત્યારે તેને સ્વેચ્છાથી “ માળ્યગાથા છે ” इत्यादि કહી નિરાધાર સમાધાન આપવાથી કામ ચાલી શકે નહિ. ઇટલે પૂજ્યશ્રી જ્ઞાન્તિસૂરિજીનું ઉપરોક્ત વૈકલ્પિક સમાધાન,—જેના માટે સુદ પોતે પળ શંકિત છે,—માન્ય રાસ્ટી શકાય નહિ.

૨. સૂત્રકૃતાંગસૂત્રના બીજા શ્રુતસ્કંધના પહેલા પુંડરીકાધ્યયનમાં ‘ પુંડરીક ’ પદના નિષ્કેપોનું નિરૂપણ કરતાં દ્રવ્યનિષ્કેપના જે ત્રણ આદેશોનો નિર્યુક્તિકારે સંપ્રહ કર્યો છે એ બૃહત્કલ્પસૂત્રચૂર્ણિકારના કહેવા પ્રમાણે સ્થવિર આર્યમંગુ, સ્થવિર આર્યસમુદ્ર અને સ્થવિર આર્યસુહસ્તી એ ત્રણ સ્થવિરોની જુદી જુદી ત્રણ માન્યતારૂપ છે. ચૂર્ણિકારે જણાવેલ વાત સાચી હોય,—બાધિત હોવા માટેનું કોઈ પ્રમાણ નથી,—તો આપણે એમ માનવું જોઈએ કે ચતુર્દશપૂર્વવિદ્ ભદ્રબાહુકૃત નિર્યુક્તિમંથોમાં તેમના પછી થયેલ સ્થવિરોના આદેશોનો અર્થાત્ એમની માન્યતાઓનો ઉલ્લેખ હોઈ જ ન શકે. અને જો એ સ્થવિરોના મતોનો સંપ્રહ નિર્યુક્તિમંથોમાં હોય તો ‘ એ કૃતિ ચતુર્દશપૂર્વધર ભદ્રબાહુની નથી પણ કોઈ બીજા જ સ્થવિરની છે ’ એમ કહેવું જોઈએ. જો પાછલથયેલ સ્થવિરોની કહેવાતી, માન્યતાઓનો સંપ્રહ ચતુર્દશપૂર્વધરની કૃતિમાં હોય તો એ માન્યતાઓ આર્યમંગુ આદિ સ્થવિરોની કહેવાય જ નહિ. જો કોઈ આ પ્રમાણે પ્રયત્ન કરે તો એ સામે વિરોધ જ ડૂબો થાય. અમ્તુ, નિર્યુક્તિમાં પાછલના સ્થવિરોના ઉપરોક્ત દ્રવ્યનિષ્કેપના ત્રણ આદેશો જોતાં નિર્યુક્તિકાર ચતુર્દશપૂર્વધર ભદ્રબાહુ-સ્વામી હોવાની માન્યતા બાધિત થાય છે.

૩. ઉપર અમે જે બે પ્રમાણ ટાંકી આવ્યા તે કરતાં ત્રીજું પ્રમાણ વધારે સબલ છે અને એ દશાશ્રુતસ્કંધની નિર્યુક્તિનું છે. દશાશ્રુતસ્કંધની નિર્યુક્તિના પ્રારંભમાં નીચે પ્રમાણે ગાથા છે—

વંદામિ ભદ્રબાહુ, પાર્શ્વં ચરિમસગલસુયનાર્ણિ ।

સુત્તસ્સ કારગમિસિં, દસાસુ કપ્પે ય વવહારે ॥ ૧ ॥

દશાશ્રુતસ્કંધનિર્યુક્તિના આરંભમાં હેદસૂત્રકાર ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર ભદ્રબાહુને ઉપર પ્રમાણે નમસ્કાર કરવામાં આવે એ ઉપરથી સૌ કોઈ સમજી શકે તેમ છે કે—“ નિર્યુક્તિકાર ચતુર્દશ પૂર્વધર ભદ્રબાહુસ્વામી હોય તો પોતે પોતાને આ રીતે નમસ્કાર ન જ કરે. ” ઇટલે આ ઉપરથી અર્થાત્ જ એમ સિદ્ધ થાય છે કે—નિર્યુક્તિકાર ચતુર્દશપૂર્વધર ભદ્રબાહુસ્વામી નથી પણ કોઈ બીજી જ વ્યક્તિ છે.

૧. ગણહરથેરકયં વા, આપસા મુક્કવાગરણતો વા ।

ધુવચ્ચલવિસેસતો વા, અંગાડ્ઙંગેસુ ણાણતં ॥ ૧૪૪ ॥

ચૂર્ણિ:—કિં ચ આપસા જહા અજ્ઞમંગુ તિવિહં સંઘં ઇચ્છતિ—એગભવિયં વદ્ધાઉયં અભિમુહનામગોતં ચ । અજ્ઞસમુદ્ધા દુવિહં—વદ્ધાઉયં અભિમુહનામગોતં ચ । અજ્ઞસુહટ્થી એગં—અભિમુહનામગોયં ઇચ્છતિ ॥

કલ્પમાળ્યગાથા અને ચૂર્ણિ (લિખિત પ્રતિ)

અહીં કોઈએ એમ કહેવાનું સાહસ ન કરવું કે—“ આ ગાથા ભાષ્યકારની અથવા પ્રશ્નિત ગાથા હશે ” કારણ કે—સુદ ચૂર્ણિકારે જ આ ગાથાને નિર્યુક્તિગાથા તરીકે જણાવી છે. આ સ્થલે સૌની જાણવાતર અમે ચૂર્ણિના એ પાઠને આપીએ છીએ—

ચૂર્ણિ—તં પુણ મંગલં નામાયિ ચતુર્થિધં આવસ્સગાણુક્કમેણ પરુવેયઠ્ઠં । તત્થ ભાવમંગલં નિજ્જુચિકારો આહ—વંદામિ ભદ્રવાહું, પાર્ણેણં ચરિમસગલસુયણાણિ । સુત્તસ્સ કારગમિસિ, દસામુ કપ્પે ય વવહારે ॥ ૧ ॥

ચૂર્ણિ:—ભદ્રવાહુ નામેણં । પાર્ણેણો ગોત્તેણં । ચરિમો અપચ્છિમો । સગલાઈં ચોદસપુ-
વાહું । કિંનિમિત્તં નમોક્કારો તસ્સ કજ્જતિ ? ઉચ્ચતે—જેણ સુત્તસ્સ કારઓ ન અત્થસ્સ,
અત્થો તિત્થગરાતો પસૂતો । જેણ મળ્લતિ—અત્થં માસતિ અરહાં ગાથા । કતરં સુત્તં ?
દસાઓ કપ્પો વવહારો ય । કતરાતો ઉદ્ધુતમ્ ? ઉચ્ચતે—પણ્ણક્કલાણપુવ્વાતો । અહવા ભાવ-
મંગલં નન્દી, સા તદેવ ચચન્નિહા ॥

—દશાશ્રુતસ્કંધનિર્યુક્તિ અને ચૂર્ણિ (લિખિત પ્રતિ)

અહીં અમે ચૂર્ણિનો જે પાઠ આપ્યો છે એમાં ચૂર્ણિકારે “ ભાવમંગલ નિર્યુક્તિકાર કહે છે ” એમ લક્ષીને જ “ વંદામિ ભદ્રવાહું ” એ મંગલગાથા આપી છે એટલે કોઈને બીજી કલ્પના કરવાને અવકાશ રહેતો નથી.

મગધાન્ ભદ્રવાહુની કૃતિરૂપ છેદસૂત્રોમાં દશાશ્રુતસ્કંધસૂત્ર સૌથી પહેલું હોઈ તેની નિર્યુક્તિના પ્રારંભમાં તેમને નમસ્કાર કરવામાં આવ્યો છે એ છેદસૂત્રોના પ્રણેતા તરીકે અત્યંત ઔચિત્યપાત્ર જ છે.

જો ચૂર્ણિકાર, નિર્યુક્તિકાર તરીકે ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય ભદ્રવાહુને માનતા હોત, તો તેઓશ્રીને આ ગાથાને નિર્યુક્તિગાથા તરીકે જણાવવા પહેલાં મનમાં અનેક વિકલ્પો ઊઠ્યા હોત. એટલે એ વાત નિર્વિવાદપણે સ્પષ્ટ થાય છે કે—“ ચતુર્દશપૂર્વધર ભદ્રવાહુસ્વામી નિર્યુક્તિકાર નથી ”

અમને તો લાગે છે કે નિર્યુક્તિકારના વિષયમાં ડૂબ્બેલો ગોટાલો ચૂર્ણિકારના જમાના પછીનો અને તે નામની સમાનતામાંથી જન્મેલો છે.

ઉપર અમે પ્રમાણપુરઃસર ચર્ચા કરી આવ્યા તે કારણસર અમારી એ દૃઢ માન્યતા છે કે—આજના નિર્યુક્તિપ્રંથો નથી ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય ભદ્રવાહુસ્વામીના રચેલા કે નથી એ, અનુયોગપૃથક્ત્વકાર સ્થવિર આર્યરશ્મિતના યુગમાં વ્યવરિયત કરાણ; પરંતુ આજના આપણા નિર્યુક્તિપ્રંથો ઉપરાઉપરી પઢતા મયંકર ટુકાલો અને શ્રમણવર્ગની યાદશક્તિની સ્વામીને કારણે સંહિત થયેલ આગમોની સ્થવિર આર્યસ્કંદિલ, સ્થવિર નાગાર્જુન આદિ સ્થવિરોએ પુનઃસંકલના અથવા વ્યવસ્થા કરી તેને અનુસરતા હોઈ તે પછીના છે.

ઉપર અમે જણાવી આવ્યા તે મુજબ આજના આપણા નિર્યુક્તિપ્રંથો ચતુર્દશપૂર્વવિદ્ સ્થવિર આર્ય ભદ્રવાહુસ્વામિકૃત નથી—ન હોય, તો એક પ્રશ્ન સહેજે જ ઉપસ્થિત થાય છે

કે ત્યારે એ નિર્યુક્તિગ્રંથો કોણે રચેલા છે ? અને એનો રચનાસમય કયો હોવો જોઈએ ? આ પ્રશ્નને લગતાં લઘ્ય પ્રમાણો અને અનુમાનો અમે આ નીચે રજૂ કરીએ છીએ—

‘ છેદસૂત્રકાર ચતુર્દશપૂર્વધર મગવાન્ શ્રીમદ્રવાહુસ્વામી એ જ નિર્યુક્તિકાર છે ’ એ બ્રાન્ત માન્યતા જો સમાન નામમાંથી જન્મી હોય, —અને એ પ્રકારની નામસમાનતાની બ્રાન્તિમાંથી સ્થવિર આર્ય કાલક, આચાર્ય શ્રીસિદ્ધસેન, આચાર્ય શ્રીહરિમદ્ર વગેરેના સંબંધમાં જેમ અનેક ગોટાઠામરી બ્રાન્ત માન્યતાઓ ઝૂમી થઈ છે તેમ તેવો સંભવ જ વધારે છે, —તો એમ અનુમાન કરવું અયોગ્ય નહિ મનાય કે—છેદસૂત્રકાર કરતાં કોઈ બીજા જ મદ્રવાહુ નામના સ્થવિર નિર્યુક્તિકાર હોવા જોઈએ—છે.

આ અનુમાનના સમર્થનમાં અમે એક બીજું અનુમાન રજૂ કરીએ છીએ—દશા, કલ્પ, વ્યવહાર અને નિશીથ એ ચાર છેદસૂત્રો, આવશ્યકાદિ દશ શાસ્ત્ર ઉપરની નિર્યુક્તિઓ, ઉવસ-ગ્ગહરસ્તોત્ર અને મદ્રવાહુસંહિતા મઠી એકંદર સોઠાં ગ્રંથો શ્રીમદ્રવાહુસ્વામીની કૃતિ તરીકે શ્વેતાંબર સંપ્રદાયમાં સર્વેત્ર પ્રસિદ્ધ છે. આમાંનાં ચાર છેદસૂત્રો ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય મદ્રવાહુકૃત તરીકે સર્વમાન્ય છે, એ અમે પહેલાં કહી આવ્યા છીએ. નિર્યુક્તિગ્રંથો અમે અનુમાન કર્યું છે તે મુજબ ‘ છેદસૂત્રકાર શ્રીમદ્રવાહુસ્વામી કરતાં જુદા જ મદ્રવાહુસ્વામીએ રચેલા છે. ’ એ અમારું કથન જો વિદ્વન્માય હોય તો એમ કહી શકાય કે—દશનિર્યુક્તિગ્રંથો, ઉપસર્ગહરસ્તોત્ર અને મદ્રવાહુસંહિતા એ બારે ગ્રંથો એક જ મદ્રવાહુકૃત હોવા જોઈએ. આ મદ્રવાહુ બીજા કોઈ નહિ પણ જેઓ વારાહિસંહિતાના પ્રણેતા ડ્યોતિર્વિદ્ વરાહમિહિરના પૂર્વાશ્રમના સહોદર તરીકે જૈન સંપ્રદાયમાં જાણીતા છે અને જેમને અષ્ટાંગનિમિત્ત અને મંત્રવિદ્યાના પારગામી અર્થાત્ નૈમિત્તિક તરીકે ઓઠાલવામાં આવે છે, તે છે. એમણે માઈ સાથે ધાર્મિક સ્પર્ધામાં આવતાં મદ્રવાહુસંહિતા અને ઉપસર્ગહરસ્તોત્ર જેવા માન્ય ગ્રંથોની રચના કરી હતી અથવા એ ગ્રંથો રચવાની એમને અનિવાર્ય રીતે આવશ્યકતા જણાઈ હતી. ભિન્નભિન્ન સંપ્રદાયના ઉપાસક માઈઓમાં સંહિતાપદાલંકૃત ગ્રંથ રચવાની ભાવના જન્મે એ પારસ્પરિક સ્પર્ધા સિવાય ભાગ્યે જ સંભવે.

૧. ઓધનિર્યુક્તિ, પિંડનિર્યુક્તિ અને પંચકલ્પનિર્યુક્તિ આ ત્રણ નિર્યુક્તિરૂપ ગ્રંથો અનુક્રમે આવશ્યક-નિર્યુક્તિ, દશત્રૈકાલિકનિર્યુક્તિ અને કલ્પનિર્યુક્તિના અંશરૂપ હોઈ તેની ગણતરી અમે આ ઠેકાણે જુદા ગ્રંથ તરીકે આપી નથી. સંસક્તનિર્યુક્તિ, પ્રદશાન્તિસ્તોત્ર, સપાદલક્ષ્યબુદેવહિંડી આદિ ગ્રંથો મદ્રવાહુસ્વામિકૃત હોવા સામે અનેક વિરોધો હોઈ એ ગ્રંથોનાં નામની નોંધ પણ અહીં લીધી નથી.

૨. મદ્રવાહુસંહિતા ગ્રંથ આજે લઘ્ય નથી. આજે મઠનો મદ્રવાહુસંહિતા ગ્રંથ કૃત્રિમ છે એમ તેના જાણકારો કહે છે.

૩. પાવયળી ૧ ચમ્મકહી ૨ વાર્હ ૩ જેમિસિઓ ૪ તવસ્સી ૫ ય ।

વિજ્ઞા ૬ સિદ્ધો ૭ ય કઈ ૮ અદ્વેષ પમાવગ્ગા મળિયા ॥ ૧ ॥

અજરવક્ષ ૧ નંદિસેળો ૨ સિરિયુત્તવિળેય ૩ મદ્રવાહુ ૪ ય ।

સવગ ૫ ડજ્જલુક ૬ સમિયા ૭ દિવાયરો ૯ વા હ્હાડ્ડહરળા ॥ ૨ ॥

નિર્યુક્તિકાર અને ઉપસર્ગહરસ્તોત્રાદિના રચયિતા એક જ ભદ્રબાહુ અને તે પળ નૈમિત્તિક ભદ્રબાહુ હોવાનું અનુમાન અમે એટલા ઉપરથી કરીએ છીએ કે—આવશ્યકનિર્યુક્તિમાં ગાથા ૧૨૫૨ થી ૧૨૭૦ સુધીમાં ગંધર્વ નાગદત્તનું કથાનક આપવામાં આવ્યું છે તેમાં નાગનું વિષ ઉતારવા માટે ક્રિયા કરવામાં આવી છે અને ઉપસર્ગહરસ્તોત્રમાં પળ વિસહરફુલ્લિગ-મંતં રૂપાદિ દ્વારા નાગનો વિષોત્તાર જ વર્ણવવામાં આવ્યો છે. એ સમાનતા એકકર્તૃમૂલક હોય એમ માનવાને અમે સ્વાભાવિક રીતે પ્રેરાઈએ છીએ. નિર્યુક્તિગ્રન્થમાં મંત્રક્રિયાના પ્રયોગ સાથે ‘સ્વાહા’ પદનો નિર્દેશ એ તેના રચયિતાના એ વસ્તુ પ્રત્યેના પ્રેમને અથવા એની જાણકારીને સૂચવે છે અને એવા અષ્ટાંગનિમિત્ત અને મંત્રવિદ્યાના પારગામી નૈમિત્તિક ભદ્રબાહુ જ્યોતિર્વિદ્ વરાહમિહિરના भाई સિવાય બીજા કોઈ જાણીતા નથી. એટલે એમ અનુમાન કરવાને કારણ મઠ્ઠે છે કે—ઉપસર્ગહરસ્તોત્રાદિના પ્રણેતા અને નિર્યુક્તિકાર ભદ્રબાહુ એ એક જ વ્યક્તિ હોવી જોઈએ.

નિર્યુક્તિકાર ભદ્રબાહુ નૈમિત્તિક હોવા માટે એ પળ એક સૂચક વસ્તુ છે કે—તેમણે આવશ્યકસૂત્ર આદિ જે મુખ્ય દશ શાસ્ત્રો ઉપર નિર્યુક્તિઓ રચી છે તેમાં ‘સૂર્યપ્રજ્ઞાપ્તિ’ શાસ્ત્રને સામેલ રાખેલ છે. આ ઉપરથી આપણે નિર્યુક્તિકારની એ વિદ્યા વિપેની કુશલતા અને પ્રેમને જોઈ શકીએ છીએ અને તેમના નૈમિત્તિક હોવાનું અનુમાન કરી શકીએ છીએ.

આ કરતાં ય નિર્યુક્તિકાર આચાર્ય નૈમિત્તિક હોવાનું સબલ પ્રમાણ આચારાંગનિર્યુક્તિ-માંથી આપણને મળી આવે છે. આચારાંગનિર્યુક્તિમાં ‘દિક્’ પદના ભેદો અને એ ભેદોનું વ્યાખ્યાન કરતાં નિર્યુક્તિકાર ‘પ્રજ્ઞાપકદિશાની વ્યાખ્યા નીચે પ્રમાણે આપે છે—

જત્થ ય જો પળવઓ, કસ્સ વિ સાહઈ દિસાસુ ય ણિમિત્તં ।

જત્તોમુહો ય ઠાઈ, સા પુવ્વા પચ્છઓ અવરા ॥ ૫૧ ॥

અર્થાત્—જ્યાં રહીને જે પ્રજ્ઞાપક—વ્યાખ્યાતા જે દિશામાં મુલ્ક રાખીને કોઈને “નિમિત્ત” કહે તે તેની પૂર્વ દિશા અને પાછલની બાજુમાં પશ્ચિમદિશા જાણવી.

૧. ગંધવ્વનાગદત્તો, ઇચ્છઈ સપ્પેહિં સ્થિલિં રૂપં ।

તં જઈ કહેંચિ સ્વજઈ, હત્થ હુ દોસો ન કાયવ્વો ॥ ૧૨૫૨ ॥

એ તે પાવાહી, ચત્તારિ વિ કોહમાણમયલોમા ।

જેહિ સયા સંસત્તં, જરિયમિવ જયં કલકલેહ ॥ ૧૨૬૨ ॥

એઈં અહં સ્વહઓ, ચઠહિ વિ આસીવિસેહિં પાવેહિં ।

વિસનિચ્ચાયણહેરં, ચરામિ વિવિહં તવોક્કમ્મં ॥ ૧૨૬૪ ॥

*

*

*

સિદ્ધે નમંસિકુળં, સંસારત્થા ય જે મહાવિજ્ઞા ।

વોચ્છામિ દંડકિરિયં, સબ્બવિસનિવારણિં વિજ્ઞં ॥ ૧૨૬૯ ॥

સબ્બં પાણહવાયં, પચ્ચક્ખાઈં મિ અલિયવચણં ચ ।

સબ્બમદત્તાદાણં અબ્બંભ પરિગ્ગહં સ્વાહા ॥ ૧૨૭૦ ॥

આ ગાથામાં નિર્યુક્તિકારે “ કસ્સઙ્ગ સાહજ્ઞ દિસાસુ ય ણિમિત્તં ” એમ જણાવ્યું છે એ ઉપરથી આપણને સ્વામી થાય છે કે તેના પ્રણેતાને નિમિત્તના વિષયમાં ભારે જ્ઞોત્સવ હતો. નહિતર આવા આચારાંગસૂત્ર જેવા ચરણકરણાતુયોગના તાત્ત્વિક ગ્રન્થનું વ્યાખ્યાન કરતાં બીજા કોઈ તાત્ત્વિક પદાર્થનો નિર્દેશ ન કરતાં નિમિત્તનો નિર્દેશ કરવા તરફ તેના પ્રણેતાનું ધ્યાન જાય જ સ્ત્રી રીતે ?

કેટલાક પ્રાચીન વિદ્વાનો છેદસૂત્ર, નિર્યુક્તિ, ભદ્રબાહુસંહિતા, ઉપસર્ગહરસ્તોત્ર એ બધા-યના પ્રણેતા ચૌદપૂર્વધર ભદ્રબાહુસ્વામી છે એ કહેવા સાથે એમ પણ માને છે કે એઓશ્રી વારાહીસંહિતા આદિના પ્રણેતા જ્યોતિર્વિદ્ વરાહમિહિરના સહોદર હતા, પરંતુ આ કથન કોઈ રીતે સંગત નથી. કારણ કે વરાહમિહિરનો સમય પંચસિદ્ધાન્તિકોના અંતમાં પોતે નિર્દેશ કરે છે તે પ્રમાણે શક સંવત ૪૨૭ અર્થાત્ વિક્રમ સંવત ૫૬૨ છઠી શતાબ્દિ ઉત્તરાર્ધ નિર્ણીત છે. એટલે છેદસૂત્રકાર ચતુર્દશપૂર્વધર ભદ્રબાહુ અને ઉપસર્ગહરસ્તોત્રાદિના રચયિતા તેમજ જ્યોતિર્વિદ્ વરાહમિહિરના સહોદર ભદ્રબાહુ તદ્દન ભિન્ન જ નહીં થાય છે.

ઉપસર્ગહરસ્તોત્રકાર ભદ્રબાહુ અને જ્યોતિર્વિદ્ વરાહમિહિરની પરસ્પર સંકળાણી જે કથા ચૌદમી શતાબ્દિમાં નૌધપોથીને પાને ચઢેલી છે એ સત્ય હોય તેમ સંભવ છે એટલે ઉપસર્ગહરસ્તોત્રકાર ભદ્રબાહુસ્વામીને ચતુર્દશપૂર્વધર તરીકે ઓળખાવવામાં આવે છે એ વરાવર નથી. તેમ જ ભદ્રબાહુસંહિતાના પ્રણેતા તરીકે એ જ ચતુર્દશપૂર્વધરને કહેવામાં આવે છે એ પણ વજૂદદાર નથી રહેતું. કારણકે ભદ્રબાહુસંહિતા અને વારાહીસંહિતા એ સમાનનામક ગ્રન્થો પારસ્પરિક વિશિષ્ટ સ્પર્ધાના સૂચક હોઈ બન્નેયના સમકાલભાવી હોવાની વાતને જ બધારે ટેકો આપે છે. આ રીતે બે ભદ્રબાહુ થયાનું ફલિત થાય છે. એક છેદસૂત્રકાર ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય ભદ્રબાહુ અને બીજા દશ નિર્યુક્તિઓ, ભદ્રબાહુસંહિતા અને ઉપસર્ગહરસ્તોત્રના પ્રણેતા ભદ્રબાહુ, જેઓ જૈન સંપ્રદાયમાં નૈમિત્તિક તરીકે જાણીતા છે.

આ બન્નેય સમર્થ ગ્રંથકારો ભિન્ન હોવાનું એ ઉપરથી પણ કહી શકાય કે-તિસ્થોગા-લિપ્રકીર્ણક, આવશ્યકચૂર્ણિ, આવશ્યક હારિભદ્રીયા ટીકા, પરિશિષ્ટપર્વ આદિ પ્રાચીન માન્ય ગ્રન્થોમાં જ્યાં ચતુર્દશપૂર્વધર સ્થવિર આર્ય ભદ્રબાહુનું ચરિત્ર વર્ણવવામાં આવ્યું છે ત્યાં વારવરસી ટુકાઠ, તેઓશ્રીનું નેપાઠ દેશમાં વસવું, મહાપ્રાણધ્યાનનું આરાધન, સ્થૂલભદ્ર આદિ મુનિઓને વાવના આપવી, છેદસૂત્રોની રચના કરવી इत्यादि હકીકત આવે છે પણ વરાહમિહિરના માઈ હોવાનો, નિર્યુક્તિગ્રન્થો, ઉપસર્ગહરસ્તોત્ર, ભદ્રબાહુસંહિતા આદિની રચના કરવી આદિને લગતો તેમજ તેઓ નૈમિત્તિક હોવાને લગતો કશોય ઉલ્લેખ નથી. આથી એમ સહેજે જ લાગે કે-છેદસૂત્રકાર ભદ્રબાહુસ્વામી અને નિર્યુક્તિ આદિના પ્રણેતા ભદ્રબાહુસ્વામી બન્ને એ જુદી જુદી વ્યક્તિઓ છે.

નિર્યુક્તિકાર ભદ્રબાહુ એ વિક્રમની છઠી સદીમાં થયેલ જ્યોતિર્વિદ્ બરાહમિહિરના સહોદર હોઈ નિર્યુક્તિપ્રંથોની રચના વિક્રમના છઠ્ઠા સૈકામાં થઈ છે એ નિર્ણય કર્યા પછી અમારા સામે એક પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થાય છે કે-પાક્ષિકસૂત્રમાં સૂત્રકીર્તનના પ્રત્યેક આલ્પકમાં અને નંદીસૂત્રમાં અંગપ્રવિષ્ટ શ્રુતજ્ઞાનના નિરૂપણમાં નીચે પ્રમાણેના પાઠો છે—

“ સસુત્તે સઅત્થે સગંથે સનિજ્જુત્તિએ સસંગહણિએ ” પાક્ષિકસૂત્ર.

“ સંસ્થેજ્ઞાઓ નિજ્જુત્તીઓ સંસ્થેજ્ઞાઓ સંગહણીઓ ” નંદીસૂત્ર.

અહીં આ બન્ને ય સૂત્રપાઠો આપવાનો આશય એ છે કે-આ બન્ને ય સૂત્રો, જેની રચના વિક્રમના છઠ્ઠા સૈકાના આરંભમાં જ અથવા પાંચમી શતાબ્દિના ઉત્તરાર્ધમાં થઈ ચૂકવાનો સંભવ બધારે છે, તેમાં નિર્યુક્તિનો ઉલ્લેખ થયેલો છે. ઉપર જણાવવામાં આવ્યું છે તેમ જો નિર્યુક્તિકાર વિક્રમના છઠ્ઠા સૈકાના પહેલા ચરણ કે બીજા ચરણ લગભગ થયા હોય તો તે પહેલાં ગૂંથાવેલ આ બન્ને ય સૂત્રોમાં નિર્યુક્તિનો ઉલ્લેખ કેમ થયો છે ? એ પ્રશ્નનું સમાધાન નીચે પ્રમાણે થઈ શકે છે—

પાક્ષિકસૂત્ર અને નંદીસૂત્રમાં નિર્યુક્તિનો જે ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે એ અત્યારે આપણા સામે વર્તમાન વંશ જ્ઞાત્રની નિર્યુક્તિને લક્ષીને નહિ કિન્તુ ગોવિંદનિર્યુક્તિ આદિને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવ્યો છે.

નિર્યુક્તિકાર, સ્થવિર ભદ્રબાહુસ્વામી થયાની વાત સર્વત્ર પ્રસિદ્ધ છે પરંતુ એમના સિવાય બીજા કોઈ નિર્યુક્તિકાર થયાની વાતને કોઈ વિરલ વ્યક્તિઓ જ જાણતી હશે. નિશીથ-ચૂર્ણિના ૧૧ માં ઉદ્દેશમાં ‘ જ્ઞાનસ્તેન ’ નું સ્વરૂપ વર્ણવતાં ભાષ્યકારે જણાવ્યું છે કે— “ગોવિંદજ્ઞો નાણે-અર્થાત્-જ્ઞાનની ચોરી કરનાર ગોવિંદાચાર્ય જાણવા. ” આ ગાથાની ચૂર્ણિમાં ચૂર્ણિકારે ગોવિંદાચાર્યને લગતા એક વિશિષ્ટ પ્રસંગની ટૂંક નોંધ લીધી છે, ત્યાં લખ્યું છે કે— “ તેમણે એકેન્દ્રિય જીવને સિદ્ધ કરનાર ગોવિંદનિર્યુક્તિની રચના કરી હતી. ” આ ઉલ્લેખને આધારે સ્પષ્ટ રીતે જાણી શકાય છે કે-એક વસ્તુતના બૌદ્ધ ભિક્ષુ અને પાછા-ઠથી પ્રતિબોધ પામી જૈન દીક્ષા સ્વીકારનાર ગોવિંદાચાર્ય નામના સ્થવિર નિર્યુક્તિકાર થઈ ગયા છે. તેઓશ્રીએ કયા આગમ ઉપર નિર્યુક્તિની રચના કરી હશે એ જાણવા માટેનું આપણા સામે સ્પષ્ટ પ્રમાણ કે સાધન વિદ્યમાન નથી; તેમ છતાં ચૂર્ણિકારના ઉલ્લેખના ઔચિત્યને ધ્યાનમાં લેતાં શ્રીમાન્ ગોવિંદાચાર્યે બીજા કોઈ આગમ પ્રંથ ઉપર નિર્યુક્તિની રચના કરી હોય તેમ હો, તે છતાં આચારાંગસૂત્ર ઉપર સ્વાસ કરી તેના શસ્ત્રપરિજ્ઞા-નામક પ્રથમ અધ્યયન ઉપર તેમણે નિર્યુક્તિ રચી હોવી જોઈએ. શસ્ત્રપરિજ્ઞા અધ્યયનમાં મુખ્યતઃ પાંચ સ્થાવરોનું-એકેન્દ્રિય જીવોનું અને ત્રણ જીવોનું જ નિરૂપણ છે. અત્યારે આપણા સમક્ષ ગોવિંદાચાર્યકૃત ગોવિંદનિર્યુક્તિ પ્રંથ નથી તેમજ નિશીથભાષ્ય, નિશીથચૂર્ણિ, કલ્પચૂર્ણિ આદિમાં આવતા ગોવિંદનિજ્જુત્તિ એટલા સામાન્ય નામનિર્દેશ સિવાય કોઈ પણ ચૂર્ણિ આદિ પ્રાચીન પ્રંથોમાં એ નિર્યુક્તિમાંની ગાથાદિનો પ્રમાણ તરીકે ઉલ્લેખ થયેલો જોવામાં નથી

आव्यो; एटले अमे मात्र उपरोक्त अनुमान करीने ज अटकीए छीए, अही अमे सौनी जाण खातर उपरोक्त निशीथचूर्णिनो पाठ आपीए छीए.

गोविंदओ नाणे, दंसणे सुत्तथहेउअट्टा वा ।

पावंचियउवचरगा, उदायिवधगादिगा चरणे ॥

गोविंद० गाथा—गोविंदो नाम भिक्षू । सो य एगेण आयरिएण वादे जितो अट्टा-रसवारा । ततो तेण चित्तिं—सिद्धंतसरूवं जाव एतेसि नो लब्धति तावेते जेतुं ण सक्केति । ताहे सो नाणहरणट्टा तस्सेवाऽऽयरियस्स सगासे निक्खंतो । तस्स य सामायियादिपटंत-स्स सुद्धं सम्मत्तं । ततो गुरुं वंदित्ता भणति—देहि मे वत्ते । आयरिओ भणाति—नणु वत्ताणि ते वत्ताणि । तेण सम्भावो कहिओ । ताहे गुहणा इत्ताणि से वत्ताणि । पच्छा तेण एगिंदियजीवसाहणं गोविंदनिज्जुत्ती कया ॥ एस नाणतेणो ॥ निशीथचूर्णि उद्देश ११

भावार्थ—गोविंद नामे बौद्ध भिक्षु हतो. ते एक जैताचार्य साथे अठार वखत बादमां हायों. तेणे विचार्युं के—ज्यां सुधी आमना सिद्धांतना रहस्यने जाण्युं नथी त्यां सुधी आमने जीती शकासे नहि. ते भिक्षुए ज्ञाननी चोरी करबा माटे ते ज आचार्य पासे दीक्षा लीधी. सामायिकादि सूत्रो नो अभ्यास करतां तेने शुद्ध सम्यक्त्व प्राप्त थयुं. तेणे गुरुने कष्टुं के—मने व्रतो नो स्वीकार करावो. आचार्य कष्टुं के—तने व्रतो नो स्वीकार कराव्यो ज छे. तेणे पोतानो आशय जणाव्यो. गुरुए तेने पुनः व्रतो आप्यां. तेणे एकेंद्रिय जीवोने साबित करनार गोविंदनिर्युक्तिनी रचना करी. ”

गोविंदनिर्युक्तिने निशीथचूर्णि आदिमां दर्शनप्रभावकशास्त्र तरीके जणाववामां आवेल छे—
णाणट्ट० गाथा—आयारादी णाणं, गोविंदणिज्जुत्तिमादी दंसणं, जत्थ विसए चरित्तं ण सुज्झति ततो निग्गमणं चरित्तट्टा ॥ निशीथचूर्णि उ० ११

सगुरुकुल—सदेसे वा, नाणे गहिए सई य सामथ्ये ।

वच्चइ उ अन्नदेसे, दंसणजुत्ताइ अत्थो वा ॥ २८८० ॥

चूर्णिः—सगुरु० गाथा । अप्पणो आयरियस्स जत्तिओ आगमो तम्मि सव्वम्मि गहिए स्वदेशे योऽन्येषामाचार्याणामागमस्तस्मिन्नपि गृहीते‘दंसणजुत्तादि अत्थो व’त्ति गोविंदनिर्युक्त्याद्यर्थहेतोरन्यदेशं व्रजति ॥ कल्पचूर्णि पत्र. ११६.—पाटण संघना भंडारनी ताडपत्रीय प्रति ॥

‘दंसणजुत्ताइ अत्थो व’त्ति दर्शनविशुद्धिकारणीया गोविन्दनिर्युक्तिः, आदिशब्दात् सम्मतितत्त्वार्थप्रभृतीनि च शास्त्राणि तदर्थः तत्प्रयोजनः प्रमाणशास्त्रकुशलानामाचार्याणां समीपे गच्छेत् ॥

कल्पटीका पत्र ८१६.

गोविंदनिर्युक्तिप्रणेता गोविंदाचार्य मारी समज प्रमाणे बीजा कोई नहि पण जेमने नंदी-सूत्रमां अनुयोगधर तरीके वर्णवचामां आव्या छे अने जेओ युगप्रधानपट्टावलीमां अट्टावीसमा युगप्रधान होबा साथे जेओ माथुरी वाचनाना प्रवर्तक स्वविर आर्य स्कंदिलथी चोथा युग-

પ્રધાન છે તે જ હોવા જોઈએ. એથી વિક્રમના પાંચમા સૈકાના પૂર્વાર્ધમાં વિદ્યમાન હતા. એમણે રચેલ ગોવિંદનિર્યુક્તિને લક્ષીને જ પાશ્વિકસૂત્ર તથા નંદીસૂત્રમાં નિર્યુક્તિનો ઉલ્લેખ કરાવ્યો છે એમ માનવું મને વધારે સંગત ડાળે છે. મારું આ વક્તવ્ય જો વાસ્તવિક હોય તો પાશ્વિકસૂત્ર અને નંદીસૂત્રમાં થયેલ નિર્યુક્તિના ઉલ્લેખને ઢગતા પ્રશ્નનું સમાધાન સ્વયમેવ થઈ આવે છે.

અંતમાં અમે અમારું પ્રસ્તુત વક્તવ્ય સમાપ્ત કરવા પહેલાં ટૂંકમાં એટલું જ જણાવી દીધું કે હેદસૂત્રકાર અને નિર્યુક્તિકાર સ્થવિરો ભિન્ન હોવા માટેના તેમજ ભદ્રબાહુસ્વામી અનેક થવા માટેના સ્પષ્ટ ઉલ્લેખો મળે ન મળતા હો, તે છતાં આજે આપણા સામે જે પ્રાચીન પ્રમાણો અને ઉલ્લેખો વિદ્યમાન છે તે ઉપરથી એટલું ચોક્કસ જણાય છે કે—હેદસૂત્રકાર સ્થવિર અને નિર્યુક્તિકાર સ્થવિર એક નથી પણ જુદા જુદા જ મહાપુરુષો છે. આ વાત નિર્ણીત છતાં હેદસૂત્રકાર અને નિર્યુક્તિકાર એ બન્નેયના એકકર્તૃત્વની આનંતિ સમાન નામમાંથી જન્મી હોય, અને એવો સંભવ પણ વધારે છે એટલે આજે અનેકાનેક વિદ્વાનો આ અનુમાન અને માન્યતા તરફ સહેજે જ દોરાય છે કે—હેદસૂત્રકાર પણ ભદ્રબાહુસ્વામી છે અને નિર્યુક્તિકાર પણ ભદ્રબાહુસ્વામી છે. હેદસૂત્રકાર ભદ્રબાહુ ચતુર્દશપૂર્વધર છે અને નિર્યુક્તિકાર ભદ્રબાહુ નૈમેષ્ઠિક આચાર્ય છે. અમે પણ અમારા પ્રસ્તુત લેખમાં આ જ માન્યતાને સપ્રમાણ પુરવાર કરવા સવિશેષ પ્રયત્ન કર્યો છે.

ભાષ્યકાર શ્રીસંઘદાસગણિ ક્ષમાશ્રમણ.

પ્રસ્તુત કલ્પભાષ્યના પ્રણેતા શ્રીસંઘદાસગણિ ક્ષમાશ્રમણ છે. સંઘદાસગણિ નામના બે આચાર્યો થયા છે. એક વસુદેવહિંદિ—પ્રથમ સ્કંડના પ્રણેતા અને બીજા પ્રસ્તુત કલ્પલઘુભાષ્ય અને પંચકલ્પભાષ્યના પ્રણેતા. આ બન્નેય આચાર્યો એક નથી પણ જુદા જુદા છે, કારણ કે વસુદેવહિંદિ—મધ્યમસ્કંડના કર્તા આચાર્ય શ્રીધર્મસેનગણિ મહત્તરના કથનાનુસાર વસુદેવહિંદિ—પ્રથમ સ્કંડના પ્રણેતા શ્રીસંઘદાસગણિ, ‘વાચક’ પદાલંકૃત હતા જ્યારે કલ્પભાષ્યપ્રણેતા સંઘદાસગણિ ‘ક્ષમાશ્રમણ’ પદવિભૂષિત છે. ઉપરોક્ત બન્નેય સંઘદાસગણિને લગતી સ્વાસ વિશેષ હકીકત સ્વતંત્ર રીતે ક્યાંય જોવામાં નથી આવતી એટલે તેમના અંગેનો પરિચય આપવાની વાતને આપણે ગૌણ કરીએ તો પણ બન્નેય જુદા છે કે નહિ તેમજ ભાષ્યકાર અથવા મહાભાષ્યકાર તરીકે ઓઢાલાતા ભગવાન્ શ્રીજિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ કરતાં પૂર્વ-વર્તી છે કે તેમના પછી થયેલા છે એ પ્રશ્નો તો સહજ રીતે उत्पन्न થાય છે. ભગવાન્ શ્રીજિન-ભદ્રગણિ તેમના વિશેષણવતી પ્રંથમાં વસુદેવહિંદિ પ્રંથના નામનો ઉલ્લેખ અનેક વાર કર્યો છે એટલું જ નહિ કિન્તુ વસુદેવહિંદિ—પ્રથમ સ્કંડમાં આવતા ઋષભદેવચરિત્રની સંગ્રહણી

૧ સુવ્યક્ત્ય ચ કિંચિદ્ વસુદેવેણ વાસસતં પરિભ્રમંતેણ હમમ્મિ મરહે વિજ્ઞાહરિંદગરવતિવાણરકુલવંસસંભવાણં કણ્ણાણં સતં પરિણીતં, તત્થ ૪ સામા—વિચયમાદિયાણં રોહિણીપક્કવસાણાણં ગુણતીસ લંમતા સંઘદાસવાયણં ઉવણિવદ્ધા

વસુદેવહિંદો મધ્યમસ્કંડ ઉપોદ્ધાત ॥

ાથાઓ વતાધીને પળ તેમાં દાસલ કરી છે ઇટલે વસુદેવહિંદિ પ્રથમ સ્વંદના પ્રણેતા શ્રીસંઘદાસગણિ લાચક લો મિર્ષિલાદ રીતે તેમના પૂર્વભાવી આચાર્ય છે. પરંતુ ભાષ્યકાર શ્રીસંઘદાસગણિ ક્ષમાશ્રમણ તેમના પૂર્વભાવી છે કે નહિ ઇ કોચલો લો અળલકલ્યો જ રહી જાય છે. આમ છતાં પ્રાસંગિક હોય કે અપ્રાસંગિક હોય લો પળ આ ઠેકાળે ઇ લાત કહેવી જોઈયે કે—

ભાષ્યકાર આચાર્ય ઇક નહિ પળ અનેક થઈ ગયા છે. ઇક ભગલા્ શ્રીજિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ લીજા શ્રીસંઘદાસગણિ ક્ષમાશ્રમણ ત્રીજા વ્યવહારભાષ્ય આલિના પ્રણેતા અને લોથા કલ્પલુહદ્ભાષ્ય આલિના કર્તા, આ પ્રમાળે સામાન્ય રીતે લાર ભાષ્યકાર આચાર્ય થલાની મારી માન્યતા છે. પહેલા લે આચાર્યો લો નામલાર જ છે. લોથા કલ્પલુહદ્-ભાષ્યના પ્રણેતા આચાર્ય, જેમનું નામ જાળી શકાયું નથી ઇ આચાર્ય લો મારી ધારળા પ્રમાળે કલ્પલૂર્ણિકાર અને વિશેષલૂર્ણિકાર કરતાં ય પાછલ થઈલા આચાર્ય છે. તેનું કારળ ઇ છે કે—મુદ્રિત કલ્પલુધુભાષ્ય, જેના પ્રણેતા આચાર્ય શ્રીસંઘદાસગણિ ક્ષમાશ્રમણ છે, તેની ૧૬૬૧ મી ગાથામાં પ્રતિલેલ્લનાના કાલનું—લ્લતનું નિરૂપળ કરલામાં આવ્યું છે. તેનું વ્યાલ્લનાન કરતાં લૂર્ણિકાર અને વિશેષલૂર્ણિકારે જે આલેશાંતરોનો અર્થાત્ પલ્લિલેહળાના સમયને લગતી વિધ વિધ માન્યતાઓનો લ્લેલ્લ કર્યો છે તે કરતાં ય નવી નવી લધારાની માન્યતાઓનો સંપ્રહ કલ્પલુહદ્ભાષ્યકારે ઉપરોક્ત ગાથા ઉપરના મહાભાષ્યમાં કર્યો છે; જે યાકિનીમહત્તરાસૂનુ આચાર્ય શ્રીહરિભદ્રસૂરિ લિરલિત પંલ્લવલ્લુક પ્રકરળની લ્લોપજ્ઞલ્લિમાં ઉપલલ્લ થાર્ય છે આ ઉપરથી ઇ લાત નિલ્લિત રીતે કહી શકાય કે કલ્પલુહદ્ભાષ્યના પ્રણેતા આચાર્ય, કલ્પલૂર્ણિ—લિશેષલૂર્ણિકાર પછી થઈલા છે અને યાકિનીમહત્તરાસૂનુ આચાર્ય શ્રીહરિભદ્રસૂરિથી કાંઈક પૂર્લ્લવર્તી અથલા સમસમયભાવી છે. આ ઉપરથી ઇક લીજી લાત ઉપર સહેજે પ્રકાશ પડે છે કે—યાકિનીમહત્તરાસૂનુ આચાર્ય શ્રીહરિભદ્ર ભગલાને અલિ પ્રાલ્લિન માનલાનો જે આપ્રહ રાલ્લલામાં આવે છે તે પ્રામાળિકતાથી દૂર જાય છે.

આટલું જળાવ્યા પછી ઇક લાત ઇ કહેવી લાકી છે કે—વ્યવહાર ભાષ્યના પ્રણેતા કોળ આચાર્ય છે તે લ્યાંય મલ્લતું નથી; તેમ છતાં ઇ આચાર્ય ઇટલે કે વ્યવહારભાષ્યકાર, શ્રીજિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણથી પૂર્લ્લભાવી હોલાની મારી દ્લ્લ માન્યતા છે. તેનું કારળ ઇ છે કે—ભગલા શ્રીજિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમળે પોતાના વિશેષળલ્લતી પ્રંથમાં—

સીહો સુદાલ્લનાળો, આસળ્લીલો ય હોહ અળ્ળેસિં ।

સિંહો મિગલ્લલો લિ ય, હોહ લસુદેલ્લલરિયમ્મિ ॥ ૩૩ ॥

૧ પ્રતિલેલ્લનાના આલેશોળે લળતા ઉપરોક્ત કલ્પલૂર્ણિ, વિશેષલૂર્ણિ, મહાભાષ્ય અને પંલ્લવલ્લુક લ્લોપજ્ઞ ટીકાના ઉલ્લેલ્લો જોલા દ્લ્લનારને પ્રલ્લુત મુદ્રિત સનિર્યુલ્લિ—લ્લુધુભાષ્ય—લ્લિતિસહિત લુહલ્લકલ્પલ્લુલ્લ દ્લિતીય વિભાળ પત્ર ૪૬૬-૬૯ ગાથા ૧૬૬૧ નો ટીકા અને તે ઉપરની ટિપ્પળી જોલા મલામળ છે.

સીહો ચેવ સુદાહો, જં રાયગિહમ્મિ કવલિવહુઓ તિ ।

સીસહ વવહારે ગોયમોવસમિઓ સ ણિવસંતો ॥ ૩૪ ॥

આ જે ગાથા પૈકી બીજી ગાથામાં વ્યવહારના નામનો ઉલ્લેખ કર્યો છે, એ વિષય વ્યવહારસૂત્રના છઠ્ઠા ઉદ્દેશાના માધ્યમાં—

સીહો તિવિદ્ધ નિહતો, મમિં રાયગિહ કવલિવહુગ તિ ।

જિણવર કહણમણુવસમ, ગોયમોવસમ દિક્તા ય ॥ ૧૧૨ ॥

આ પ્રમાણે આવે છે. આ ઉપરથી ‘શ્રીજિનમદ્રગણિ કરતાં વ્યવહારમાધ્યકાર પૂર્વ-વર્તી છે’ એમાં લેશ પણ શંકાને સ્થાન નથી. આ ઉપરાંત બીજું એ પણ કારણ આપી શકાય કે—મગવાન્ શ્રીજિનમદ્રની મહામાધ્યકાર તરીકેની પ્રસિદ્ધિ છે એ તેમના પૂર્વવર્તી માધ્ય-કાર અથવા લઘુમાધ્યકાર આચાર્યોને જ આભારી હોય.

આજે જૈન આગમો ઉપર નીચે જણાવ્યા પ્રમાણેના માધ્યગ્રંથો જોવામાં તેમજ સાંમઢવામાં આવ્યા છે.

૧-૨ કલ્પલઘુમાધ્ય તથા કલ્પબૃહદ્માધ્ય, ૩ મહત્ પંચકલ્પમાધ્ય, ૪-૫ વ્યવહાર-લઘુમાધ્ય તથા વ્યવહારબૃહદ્માધ્ય, ૬-૭ નિશીથલઘુમાધ્ય તથા નિશીથબૃહદ્માધ્ય, ૮ વિશેષાવશ્યકમહામાધ્ય, ૯-૧૦ આશ્યકસૂત્ર લઘુમાધ્ય તથા મહામાધ્ય, ૧૧ ઓચનિર્યુ-ક્તિમાધ્ય ૧૨ દશવૈકાલિકમાધ્ય, ૧૩ પિંડનિર્યુક્તિમાધ્ય.

આ પ્રમાણે એકંદરે ચાર માધ્યગ્રંથો અત્યારે સાંમઢવામાં આવ્યા છે. તે પૈકી કલ્પ-બૃહદ્માધ્ય આજે અપૂર્ણ જ અર્થાત્ ત્રીજા ઉદ્દેશ અપૂર્ણ પર્યંત મળે છે. વ્યવહાર અને નિશીથ ઉપરના બૃહદ્માધ્ય ગ્રંથો ક્યાંય જોવામાં આવ્યા નથી. તે સિવાયનાં બધાંય માધ્યો આજે ઉપલબ્ધ થાય છે જે પૈકી મહત્પંચકલ્પમાધ્ય, વ્યવહારલઘુમાધ્ય અને નિશીથ લઘુમાધ્ય બાદ કરતાં બધાંય માધ્યો છપાઈ ચૂક્યાં છે. અહીં આપેલી માધ્યોનાં નામોની નોંધ પૈકી ફક્ત કલ્પલઘુમાધ્ય, મહત્ પંચકલ્પમાધ્ય અને વિશેષાવશ્યક મહામાધ્યના પ્રણેતાને જ આપણે જાણીએ છીએ. તે સિવાયના માધ્યકારો કોણ હતા એ વાત તો અત્યારે અંધારામાં જ પડી છે. આમ છતાં જો કે મારા પાસે કશું ય પ્રમાણ નથી. છતાં એમ લાગે છે કે કલ્પ, વ્યવહાર અને નિશીથ લઘુમાધ્યના પ્રણેતા શ્રીસંવદાસગણિ ક્ષમાશ્રમણ હોય તેવો જ સંભવ વધારે છે. કલ્પલઘુમાધ્ય અને નિશીથલઘુમાધ્ય એ બેમાંની માધ્યગાથાઓનું અતિ સામ્યપણું આપણને આ બન્ને ય માધ્યકારો એક હોવાની માન્યતા તરફ જ દોરી જાય છે ।

અંતમાં માધ્યકારને લગતું વક્તવ્ય પૂર્ણ કરવા પહેલાં એક વાત તરફ વિદ્વાનોનું લક્ષ્ય દોરવું ઉચિત છે કે—પ્રસ્તુત બૃહત્કલ્પલઘુમાધ્યના પ્રથમ ઉદ્દેશની સમાપ્તિમાં માધ્યકારે—

“ઉદિણ્ણજોહાઉલસિદ્ધસેણો, સ પત્થિવો ણિજ્ઞિયસતુસેણો ।”

(ગાથા ૩૨૮૧)

આ ગાથામાં, કે જે આત્મ પ્રકરણ અને આ ગાથા નિશીથલઘુમાધ્ય સોઠામાં ઉદ્દેશમાં

છે, તેમાં હલેલા 'સિદ્ધસેનો' નામ સાથે ભગવાન્ શ્રીસંઘદાસગણિ ક્ષમાશ્રમણને કોઈ નામાન્તર તરીકેનો સંબંધ તો નથી ? જો કે ચૂર્ણિકાર, વિશેષચૂર્ણિકાર આદિ આ સંબંધમાં સ્વાસ કશું જ સૂચન કર્યું નથી, તેમ છતાં 'સિદ્ધસેન' શબ્દ એવો છે કે જે સદ્જન્મ આવે આપણું ધ્યાન સેવે છે, એટલે કોઈ વિદ્વાનને કોઈ એવો ઉલ્લેખ વગેરે થીજે ક્યાંયથી મળી જાય કે જે સાથે આ નામનો કાંઈ અન્વય હોય તો જરૂર ધ્યાનમાં રાખે. કારણ કે સિદ્ધસેનગણિ ક્ષમાશ્રમણના નામની સાક્ષી નિશીથચૂર્ણી પંચકલ્પચૂર્ણિ આવશ્યક હારિભદ્રી વૃત્તિ આદિ ગ્રંથોમાં અનેક વાર આવે છે. આ નામાદિ સાથે ભાષ્યકારનો શિષ્ય-પ્રશિષ્યાદિ સંબંધ હોય અથવા ભાષ્યકારનું કોઈ નામાન્તર હોય. અસ્તુ, ગમે તે હો વિદ્વાનોને ઉપયોગી લાગે તો તેઓ આ બાબત લક્ષમાં રાખે.

ટીકાકાર આચાર્યો.

પ્રસ્તુત વૃહત્કલ્પસૂત્ર મહાશાસ્ત્ર ઉપર જે સમર્થ આચાર્યોએ મળીને ટીકા રચી છે. તે પૈકી એક પ્રસિદ્ધ પ્રાવચનિક અને સમર્થ ટીકાકાર આચાર્ય શ્રીમલયગિરિસૂરિ છે અને બીજા તપોગચ્છીય આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિ છે. આચાર્ય શ્રીમલયગિરિસૂરિવરે પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્ર ઉપર ટીકા રચવાની શરૂઆત કરી છે પરંતુ આ ટીકાને તેઓશ્રી આવશ્યકસૂત્ર-વૃત્તિની જેમ પૂર્ણ કરી શક્યા નથી. એટલે આચાર્ય શ્રીમલયગિરિજીએ રચેલી ૪૬૦૦ શ્લોક પ્રમાણ ટીકા (મુદ્રિત પૃષ્ઠ ૧૭૬) પછીની આજેના ગ્રંથની સમર્થ ટીકા રચવા તરીકેના ગૌરવવંતા મેઠુ જેવા મહાકાર્યને તપોગચ્છીય આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિએ ઉપાડી લીધું છે અને ટીકાનિર્માણના મહાન્ કાર્યને પાંડિત્યભરી રીતે સાંગોપાંગ પૂર્ણ કરી તેમણે પોતાની જૈન પ્રાવચનિક ગીતાર્થ આચાર્ય તરીકેની યોગ્યતા સિદ્ધ કરી છે. અહીં આ બન્ને સમર્થ ટીકાકારોનો ટૂંકમાં પરિચય કરાવવામાં આવે છે.

આચાર્ય શ્રીમલયગિરિસૂરિ

ગુણવંતી ગુજરાતની ગૌરવવંતી વિભૂતિસમા, સમગ્ર જૈન પરમ્પરાને માન્ય, ગૂર્જરેશ્વર મહારાજ શ્રીકુમારપાલદેવપ્રતિબોધક મહાન્ આચાર્ય શ્રીહેમચન્દ્રના વિદ્યાસાધનાના સહચર, ભારતીય સમગ્ર સાહિત્યના ઉપાસક, જૈનાગમજ્ઞશિરોમણિ, સમર્થ ટીકાકાર, ગુજરાતની ભૂમિમાં અશ્રાન્તપણે લાખો શ્લોકપ્રમાણ સાહિત્યગંગાને રેલાવનાર આચાર્ય શ્રીમલયગિરિ કોણ હતા ? તેમની જન્મભૂમી, જ્ઞાતિ, માતા-પિતા, ગચ્છ, દીક્ષાગુરુ, વિદ્યાગુરુ વગેરે કોણ હતા ? તેમના વિદ્યાધ્યાસ, ગ્રન્થરચના અને વિહારભૂમિનાં કેન્દ્રસ્થાન કયાં હતાં ? તેમને શિષ્યપરિવાર હતો કે નહિ ? इत्यादि દરેક બાબત આજે લગભગ અંધારામાં જ છે, છતાં શોધ અને અવલોકનને અંતે જે કાંઈ અલ્પ-સ્વલ્પ સામગ્રી પ્રાપ્ત થઈ છે તેના આધારે આ મહાપુરુષનો અહીં પરિચય કરાવવામાં આવે છે ।

આચાર્ય શ્રીમલયગિરિએ પોતે પોતાના ગ્રન્થોના અંતની પ્રશસ્તિમાં “ યદ્વાપિ મલ-ચગિરિના, સિદ્ધિ તેનાશ્રુતાં લોકઃ ॥ ” એટલા સામાન્ય નામોલ્લેખ સિવાય પોતા અંગેની

બીજી કોઈ પણ સ્વાસ હકીકતની નોંધ કરી નથી । તેમ જ તેમના સમસમયભાવી કે પાછલ યનાર લગભગ બધા ય ऐतिहासिक ग्रन्थकारોए सुद्धां आ जैनशासनप्रभावक आग-मङ्गधुरन्धर सैद्धान्तिक समर्थ महापुरुष माटे मौन अने उदासीनता ज धारण कर्या छे । फक्त पंचरमी सदीमां थयेला श्रीमान् जिनमण्डनगणिए तेमना कुमारपालप्रबन्धमां ‘आचार्य श्रीहेमचन्द्र विद्यासाधन माटे जाय छे ’ ए प्रसंगमां आचार्य श्रीमलयगिरिने लगती विशिष्ट बाबतनो उल्लेख कर्यो छे; जेनो उतारो अही आपवामां आवे छे—

“ एकदा श्रीगुरुनामपूछयान्यगच्छीयदेवेन्द्रसूरि-मलयगिरिभ्यां सह कलाकलापकौ-शलाद्यर्थं गौडदेशं प्रति प्रस्थिताः खिल्लूरग्रामे च त्रयो जना गताः । तत्र ग्लानो मुनिर्वैया-वृत्यादिना प्रतिचरितः । स श्रीरैवतकतीर्थे देवनमस्करणकृतार्तिः । यावद् ग्रामाध्यक्षश्राद्धे-भ्यः सुखासनं प्रगुणीकृत्य ते रात्रौ सुप्तास्तावत् प्रत्यूषे प्रबुद्धाः स्वं रैवतके पश्यन्ति । शासन-देवता प्रत्यक्षीभूय कृतगुणस्तुतिः ‘भाग्यवतां भवतामत्र स्थितानां सर्वं भावि ’ इति गौडदेशे गमनं निषिध्य महौषधीरनेकान् मन्त्रान् नाम-प्रभावाद्याख्यानपूर्वमाख्याय स्वस्थानं जगाम ।

एकदा श्रीगुरुभिः समुद्भूतं दीपोत्सवचतुर्दशीरात्रौ श्रीसिद्धचक्रमन्त्रः साम्नायः समुप-दिष्टः । स च पद्मिनीस्त्रीकृतोत्तरसाधकत्वेन साध्यते ततः सिध्यति, याचितं वरं दत्ते, नान्यथा । × × × × × ते च त्रयः कृतपूर्वकृत्याः श्रीअम्बिकाकृतसन्निध्याः शुभध्या-नधीरधियः श्रीरैवतकदैवतदृष्टौ त्रियामिन्यामाह्वानाऽवगुण्ठन-मुद्राकरण-मन्त्रन्यास-विसर्ज-नाविभिरुपचारैर्गुरुकविधिना समीपस्थपद्मिनीस्त्रीकृतोत्तरसाधकक्रियाः श्रीसिद्धचक्रमन्त्रम-साधयन् । तत इन्द्रसामानिकदेवोऽस्याधिष्ठाता श्रीविमलेश्वरनामा प्रत्यक्षीभूय पुष्पवृष्टिं विधाय ‘स्वेप्सितं वरं वृणुत ’ इत्युवाच । ततः श्रीहेमसूरिणा राजप्रतिबोधः, देवेन्द्र-सूरिणा निजावदातकरणाय कान्तीनगर्याः प्रासाद एकरात्रौ ध्यानबलेन सेरीसकग्रामे समानीत इति जनप्रसिद्धिः, मलयगिरिसूरिणा सिद्धान्तवृत्तिकरणवर इति । त्रयाणां वरं दत्त्वा देवः स्वस्थानमगात् । ”

जिनमण्डनीय कुमारपालप्रबन्ध पत्र १२-१३ ॥

भावार्थ—आचार्य श्रीहेमचन्द्रे गुरुની આજ્ઞા હઈ અન્યગચ્છીય શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિ અને શ્રીમલયગિરિ સાથે કલાઓમાં કુશલતા મેલવવા માટે ગૌડદેશ તરફ વિહાર કર્યો । રસ્તામાં આવતાં ખિલ્લૂર ગામમાં એક સાધુ માંદા હતા તેમની ત્રણે જણાં સારી રીતે સેવા કરી । તે સાધુ ગિરનાર તીર્થની યાત્રા માટે ખૂબ ઇંચ્છતા હતા । તેમની અંતસમયની ભાવના પૂરી કરવા માટે ગામના લોકોને સમજાવી પાલખી વગેરે સાધનનો વંદોબસ્ત કરી રાત્રે સૂઈ ગયા । સવારે ઝૂઠીને જુએ છે તો ત્રણે જણા પોતાની જાતને ગિરનારમાં જુએ છે । આ વચ્ચે શાસનદેવતાએ આવી તેમને કહ્યું કે—આપ સૌનું ધારેલું બધું ય કામ અહીં જ પાર પડી જશે, હવે આ માટે આપને ગૌડદેશમાં જવાની જરૂર નથી । અને વિધિ નામ માહાત્મ્ય કહેવાપૂર્વક અનેક મન્ત્ર, ઔષધી વગેરે આપી દેવી પોતાને ઠેકાણે ચાલી ગઈ ।

एक बखत गुरुमहाराजे तेमने सिद्धचक्रनो मंत्र आमनाय साथे आप्यो, जे काळी चौदशनी राते पद्मिनी स्त्रीना उत्तरसाधकपणाथी सिद्ध करी शकाय । X X X X X त्रणे जणाए विद्यासाधनाना पुरश्चरणने सिद्ध करी, अम्बिकादेवीनी सहायथी भगवान् श्रीनेमिनाथ सामे बेसी सिद्धचक्रमंत्रनी आराधना करी । मन्त्रना अधि-
ष्टायक श्रीविमलेश्वरदेवे प्रसन्न थई त्रणे जणाने कहुं के—तमने गमतुं वरदान मागो ।
त्यारे श्रीहेमचन्द्रे राजाने प्रतिबोध करवानुं, श्रीदेवेन्द्रसूरिए एक रातमां कान्तीनगरीथी
सेरीसामां मंदिर लाववानुं अने श्रीमलयगिरिए जैन सिद्धान्तोनी वृत्तिओ रचवानुं वर
माग्युं । त्रणेने तेमनी इच्छा प्रमाणेनुं वर आपी देव पोताने स्थाने चाल्यो गयो । ”

उपर कुमारपालप्रबन्धमांथी जे उतारो आपवामां आव्यो छे एमां मलयगिरि
नामनो जे उल्लेख छे ए बीजा कोई नहि पण जैन आगमोनी वृत्तिओ रचवानुं वर माग-
नार होई प्रस्तुत मलयगिरि ज छे । आ उल्लेख टूँको होवा छतां एमां नीचेनी महत्त्वनी
बाबतोनो उल्लेख थएलो आपणे जोई शकीए छीए—१ पूज्य श्रीमलयगिरि भगवान्
श्रीहेमचन्द्र साथे विद्यासाधन माटे गया हता । २ तेमणे जैन आगमोनी टीकाओ
रचवा माटे वरदान मेळव्युं हतुं अथवा ए माटे पोते उत्सुक होई योग्य साहाय्यनी
मागणी करी हती । ३ ‘मलयगिरिसूरिणा’ ए उल्लेखथी श्रीमलयगिरि आचार्यपद-
विभूषित हता ।

श्रीमलयगिरि अने तेमनुं सूरिपद—पूज्य श्रीमलयगिरि महाराज आचार्यपद-
भूषित हता के नहि ? ए प्रश्नो विचार आवतां, जो आपणे सामान्य रीते तेमना रचेल
ग्रन्थोना अंतनी प्रशस्तिओ तरफ नजर करीशुं तो आपणे तेमां तेओश्री माटे “यद्वापि
मलयगिरिणा” एटला सामान्य नामनिर्देश सिवाय बीजो कशो य खास विशेष उल्लेख
जोई शकीशुं नहि । तेमज तेमना पछी लगभग एक सैका बाद एटले के चौदमी सदीनी
शरुआतमां थनार तपागच्छीय आचार्य श्रीक्षेमकीर्त्तिसूरिए श्रीमलयगिरिविरचित बृह-
त्कल्पसूत्रनी अपूर्ण टीकाना अनुसन्धानना मंगलाचरण अने उैत्थानिकामां पण एमने
माटे आचार्य तरीकेनो स्पष्ट निर्देश कयों नथी । ए विषेनो स्पष्ट उल्लेख तो आपणने पंद-
रमी सदीमां थनार श्रीजिनमण्डनगणिना कुमारपालप्रबन्धमां ज मळे छे । एटले सौ

१ बृहत्कल्पसूत्रनी टीका आचार्य श्रीक्षेमकीर्त्तिए वि. सं. १३३२ मां पूर्ण करी छे ॥

२ “आगमदुर्गमपदसंशयादितापो विलीयते विदुषाम् । यद्वचनचन्दनरसैर्मलयगिरिः स जयति
यथार्थः ॥ ५ ॥ श्रीमलयगिरिप्रभवो, यो कर्तुमुपाक्रमन्त मतिमन्तः । सा कल्पशास्त्रटीका, मयाऽनु-
सन्धीयतेऽल्पधिया ॥ ८ ॥

३—वूर्णिकृता वूर्णिरासृजिता तथापि सा निबिडजडिमजम्बालजटालानामस्मादृशां जन्तूनां न
तथाविधमवबोधनिबन्धनमुपजायत इति परिभाष्य शब्दानुशासनादिविश्वविद्यालयज्योतिःपुञ्जपरमाणुघटित-
मूर्तिभिः श्रीमलयगिरिसुनीन्द्रर्षिपदैः विवरणमुपचक्रमे ॥

કોઈને એમ લાગશે કે તેઓશ્રી માટે આચાર્ય તરીકેનો સ્પષ્ટ નિર્દેશ કરવા માટે આચાર્ય શ્રીશ્વેમકીર્તિ જેવા એ ગ્યારે ઉપેક્ષા કરી છે તો તેઓશ્રી વાસ્તવિક રીતે આચાર્યપદવિભૂષિત હશે કે કેમ ? અને અમને પણ એ માટે તર્ક-વિતર્ક થતા હતા । પરંતુ તપાસ કરતાં અમને એક એવું પ્રમાણ જાણી ગયું કે જેથી તેઓશ્રીના આચાર્યપદવિભૂષિત હોવા માટે બીજા કોઈ પ્રમાણની આવશ્યકતા જ રહે નહિ । એ પ્રમાણ સુદ શ્રીમલયગિરિવિરચિત સ્વોપજ્ઞ-શબ્દાનુશાસનમાંનું છે, જેનો ઉલ્લેખ અહીં કરવામાં આવે છે—

“ એવં કૃતમજ્જલરક્ષાવિધાનઃ પરિપૂર્ણમત્પ્રગ્ન્યં લઘુપાય આચાર્યો મલયગિરિઃ શબ્દાનુશાસનમારમ્ભતે । ”

આ ઉલ્લેખ જોયા પછી કોઈને પણ તેઓશ્રીના આચાર્યપણા વિષે શંકા રહેશે નહિ ।

શ્રીમલયગિરિસૂરિ અને આચાર્ય શ્રીહેમચન્દ્રનો સમ્બન્ધ—ઉપર આપણે જોઈ આવ્યા છીએ કે શ્રીમલયગિરિસૂરિ અને ભગવાન્ શ્રીહેમચન્દ્રાચાર્ય વિદ્યાભ્યાસને વિકસાવવા માટે તેમજ મંત્રવિદ્યાની સાધના માટે સાથે રહેતા હતા અને સાથે વિહારાદિ પણ કરતા હતા । આ ઉપરથી તેઓ પરસ્પર અતિ નિકટ સમ્બન્ધ ધરાવતા હતા, તે છતાં એ સંબંધ કેટલી હદ સુધીનો હતો અને તેણે કેવું રૂપ લીધું હતું એ જાણવા માટે આચાર્ય શ્રીમલયગિરિ પોતાની આવશ્યકવૃત્તિમાં ભગવાન્ શ્રીહેમચન્દ્રની કૃતિમાંનું એક પ્રમાણ ટાંકતાં તેઓશ્રી માટે જે પ્રકારનો બહુમાનભર્યો ઉલ્લેખ કર્યો છે તે આપણે જોઈએ । આચાર્ય શ્રીમલયગિરિનો એ ઉલ્લેખ આ પ્રમાણે છે—

“ તથા ચાહુઃ સ્તુતિષુ ગુરવઃ—

અન્યોન્યપક્ષપ્રતિપક્ષભાવાદ્, યથા પરે મત્સરિણઃ પ્રવાદાઃ ।

નયાનશેષાનવિશેષમિચ્છન્, ન પક્ષપાતી સમયસ્તથા તે ॥ ”

હેમચન્દ્રકૃત અન્યયોગવ્યવચ્છેદદ્વાત્રિશિકા શ્લોક ૩૦ ॥

આ ઉલ્લેખમાં શ્રીમલયગિરિ ભગવાન્ શ્રીહેમચન્દ્રનો નિર્દેશ “ગુરવઃ” એવા અતિ બહુમાનભર્યા શબ્દથી કર્યો છે । આ ઉપરથી ભગવાન્ શ્રીહેમચન્દ્રના પાણ્ડિત્ય, પ્રભાવ અને ગુણોની છાપ શ્રીમલયગિરિ જેવા સમર્થ મહાપુરુષ પર કેટલી ઝંઘી પડી હતી એની કલ્પના આપણે સહેજે કરી શકીએ છીએ । સાથે સાથે આપણે એ પણ અનુમાન કરી શકીએ કે—શ્રીમલયગિરિ શ્રીહેમચન્દ્રસૂરિ કરતાં વયમાં મળે નાના મોટા હોય, પરંતુ વ્રતપર્યાયમાં તો તેઓ શ્રીહેમચન્દ્ર કરતાં નાના જ હતા । નહિ તો તેઓ શ્રીહેમચન્દ્રાચાર્ય માટે ગમે તેટલાં ગૌરવતાસૂચક વિશેષણો લખે પણ “ ગુરવઃ ” એમ તો ન જ લખે ।

મલયગિરિની ગ્રન્થરચના—આચાર્ય શ્રીમલયગિરિ કેટલા ગ્રન્થો રચ્યા હતા એ વિષેનો સ્પષ્ટ ઉલ્લેખ ક્યાંય જોવામાં નથી આવતો । તેમ છતાં તેમના જે ગ્રન્થો અત્યારે મળે છે, તેમ જ જે ગ્રન્થોનાં નામોનો ઉલ્લેખ તેમની કૃતિમાં મળવા છતાં અત્યારે એ મળતા નથી, એ બધાયની યથાપ્રાપ્ત નોંધ આ નીચે આપવામાં આવે છે ।

मल्लता ग्रन्थो

नाम.	ग्रन्थश्लोकप्रमाण.	
१ भगवतीसूत्र द्वितीयशतकवृत्ति	३७५०	
२ राजप्रश्रीयोपाङ्गटीका	३७००	मुद्रित
३ जीवाभिगमोपाङ्गटीका	१६०००	मुद्रित
४ प्रज्ञापनोपाङ्गटीका	१६०००	मुद्रित
५ चन्द्रप्रज्ञस्युपाङ्गटीका	९५००	
६ सूर्यप्रज्ञस्युपाङ्गटीका	९५००	मुद्रित
७ नन्दीसूत्रटीका	७७३२	मुद्रित
८ व्यवहारसूत्रवृत्ति	३४०००	मुद्रित
९ बृहत्कल्पपीठिकावृत्ति—अपूर्ण	४६००	मुद्रित
१० आवश्यकवृत्ति—अपूर्ण	१८०००	मुद्रित
११ पिण्डनिर्युक्तिटीका	६७००	मुद्रित
१२ ज्योतिष्करण्डकटीका	५०००	मुद्रित
१३ धर्मसंग्रहणीवृत्ति	१००००	मुद्रित
१४ कर्मप्रकृतिवृत्ति	८०००	मुद्रित
१५ पंचसंग्रहवृत्ति	१८८५०	मुद्रित
१६ षडशीतिवृत्ति	२०००	मुद्रित
१७ सप्ततिकावृत्ति	३७८०	मुद्रित
१८ बृहत्संग्रहणीवृत्ति	५०००	मुद्रित
१९ बृहत्क्षेत्रसमासवृत्ति	९५००	मुद्रित
२० मलयगिरिशब्दानुशासन	५००० (?)	

अलभ्य ग्रन्थो

१ जम्बूद्वीपप्रज्ञप्ति टीका	२ ओघनिर्युक्ति टीका
३ विशेषावश्यक टीका	४ तत्त्वार्थाधिगमसूत्रटीका
५ धर्मसारप्रकरण टीका	६ देवेन्द्रनरकेन्द्रप्रकरण टीका

अहीं जे ग्रन्थोनां नामोनी नोंध आपवामां आवी छे तेमांथी श्रीमलयगिरिशब्दानु-

१ अहीं आपवामां आवेली श्लोकसंख्या केटलाकनी मूलग्रंथ सहितनी छे ॥

२ “ यथा च प्रमाणबाधितत्वं तथा तत्त्वार्थटीकायां भावितमिति ततोऽवधार्यम् ” प्रज्ञापनासूत्र-टीका ॥ ३ “ यथा चापुरुषार्थता अर्थकामयोस्तथा धर्मसारटीकायामभिहितामिति नेह प्रतीयते । ” धर्मसंग्रहणीटीका ॥ ४ “ वृत्तादीनां च प्रतिपृथिवि परिमाणं देवेन्द्रनरकेन्द्रे प्रपञ्चितमिति नेह भूयः प्रपञ्च्यते ” संग्रहणीवृत्ति पत्र १०६ ॥

શાસન સિવાયના બધા ય પ્રન્થો ટીકાત્મક જ છે । એટલે આપણે આચાર્ય મલયગિરિને પ્રન્થકાર તરીકે ઓઢાંચીએ તે કરતાં તેમને ટીકાકાર તરીકે ઓઢાંચવા એ જ સુસંગત છે ।

આચાર્ય શ્રીમલયગિરિની ટીકારચના—આજ સુધીમાં આચાર્ય શ્રીહરિભદ્ર, ગંધર્વસ્તી સિદ્ધસેનાચાર્ય, શ્રીમાન્ કોઢ્યાચાર્ય, આચાર્ય શ્રીશીલાઢ્ક, નવાઢ્કીઘૃત્તિકાર શ્રી-અમયદેવસૂરિ, મલધારી આચાર્ય શ્રીહેમચન્દ્ર, તપા શ્રીદેવેન્દ્રસૂરિ આદિ અનેક સમર્થ ટીકાકાર આચાર્યો થઈ ગયા છે તે છતાં આચાર્ય શ્રીમલયગિરિએ ટીકાનિર્માણના ક્ષેત્રમાં એક જુદી જ ભાત પાડી છે । શ્રીમલયગિરિની ટીકા એટલે તેમના પૂર્વચર્ત્તી તે તે વિષયના પ્રાચીન પ્રન્થો, ચૂર્ણી, ટીકા, ટિપ્પણ આદિ અનેક શાસ્ત્રોના દોહન ઉપરાંત પોતા તરફના તે તે વિષયને લગતા વિચારોની પરિપૂર્ણતા સમજવી જોઈએ । ગંભીરમાં ગંભીર વિષયોને ચર્ચતી વસ્તુ તે પળ ભાષાની પ્રાસાદિકતા, પ્રૌઢતા અને સ્પષ્ટતામાં જરા સરસ્વી પળ કૂળપ નજરે પડતી નથી અને વિષયની વિશદતા એટલી જ કાયમ રહે છે ।

આચાર્ય મલયગિરિની ટીકા રચવાની પદ્ધતિ ટૂંકમાં આ પ્રમાણેની છે—તેઓશ્રી સૌ પહેલાં મૂલસૂત્ર, ગાથા કે શ્લોકના શબ્દાર્થની વ્યાખ્યા કરતાં જે સ્પષ્ટ કરવાનું હોય તે સાથે જ કહી દે છે । ત્યારપછી જે વિષયો પરત્વે વિશેષ સ્પષ્ટીકરણની આવશ્યકતા હોય તેમને “અયં ભાવઃ, કિમુક્તં ભવતિ, અયમાશયઃ, હૃદયમ્” ઇત્યાદિ લખી આશ્વા ય વક્તવ્યનો સાર કહી દે છે । આ રીતે પ્રત્યેક વિષયને સ્પષ્ટ કર્યા પછી તેને લગતા પ્રાસંગિક અને આનુષંગિક વિષયોને ચર્ચવાનું તેમજ તદ્વિષયક અનેક પ્રાચીન પ્રમાણોનો ઉલ્લેખ કરવાનું પળ તેઓશ્રી ચૂકતા નથી । એટલું જ નહિ પળ જે પ્રમાણોનો ઉલ્લેખ કર્યો હોય તેને અંગે જરૂરત જણાય ત્યાં વિષમ શબ્દોના અર્થો, વ્યાખ્યા કે ભાવાર્થ લખવાનું પળ તેઓ મૂલતા નથી, જેથી કોઈ પળ અભ્યાસીને તેના અર્થ માટે મુઢ્ઢાવું ન પડે કે ફાંફાં મારવાં ન પડે । આ કારણસર તેમજ ઉપર જણાવવામાં આવ્યું તેમ ભાષાની પ્રાસાદિકતા અને અર્થ તેમજ વિષયપ્રતિપાદન કરવાની વિશદ પદ્ધતિને લીધે આચાર્ય શ્રીમલયગિરિની ટીકાઓ અને ટીકાકારપણું સમગ્ર જૈન સમાજમાં સ્વૂં જ પ્રતિષ્ઠા પામ્યાં છે ।

આચાર્ય મલયગિરિનું બહુશ્રુતપણું—આચાર્ય મલયગિરિકૃત મહાન્ પ્રન્થરાશિનું અવગાહન કરતાં તેમાં જે અનેક આગમિક અને દાર્શનિક વિષયોની ચર્ચા છે, તેમજ પ્રસંગે પ્રસંગે તે તે વિષયને લગતાં તેમણે જે અનેકાનેક કલ્પનાતીત શાસ્ત્રીય પ્રમાણો ટાંકેલાં છે; એ જોતાં આપણે સમજી શકીશું કે—તેઓશ્રી માત્ર જૈન વાઢ્ઢ્યાયનું જ જ્ઞાન ધરાવતા હતા એમ નહોતું, પરંતુ ઉચ્ચમાં ઉચ્ચ કક્ષાના ભારતીય જૈન-જૈનેતર દાર્શનિક સાહિત્ય, જ્યોતિર્વિદ્યા, ગણિતશાસ્ત્ર, લક્ષણશાસ્ત્ર આદિને લગતા વિવિધ અને વિશિષ્ટ શાસ્ત્રીય જ્ઞાનનો વિશાલ વારસો ધરાવનાર મહાપુરુષ હતા । તેઓશ્રીએ પોતાના પ્રન્થોમાં જે રીતે પદાર્થોનું નિરૂપણ કર્યું છે એ તરફ આપણે સૂક્ષ્મ રીતે ધ્યાન આપીશું તો આપણને લાગશે કે એ મહાપુરુષ વિપુલ વાઢ્ઢ્યાયવારિધિને ઘુંટીને પી જ ગયા હતા । અને આમ કહેવામાં આપણે જરા પળ

અતિશયોક્તિ નથી જ કરતા । પૂજ્ય આચાર્ય શ્રીમલયગિરિસૂરિવરમાં મળે ગમે તેટલું વિશ્વવિદ્યાવિષયક પાંડિત્ય હો તે છતાં તેઓશ્રી એકાન્ત નિર્વૃત્તિમાર્ગના ધોરી અને નિર્વૃત્તિ-માર્ગપરાયણ હોઈ તેમને આપણે નિર્વૃત્તિમાર્ગપરાયણ જૈનધર્મની પરિભાષામાં આગમિક કે સૈદ્ધાન્તિક યુગપ્રધાન આચાર્ય તરીકે ઓઢસીએ એ જ વધારે ઘટમાન વસ્તુ છે ।

આચાર્ય મલયગિરિનું આન્તર જીવન—વીરવર્દ્ધમાન—જૈન—પ્રવચનના અલંકાર-સ્વરૂપ યુગપ્રધાન આચાર્યપ્રવર શ્રીમલયગિરિ મહારાજની જીવનરેખા વિષે એકાએક કાંઈ પળ ઢોલવું કે લલ્લવું એ સ્વરે જ એક અઘરું કામ છે તે છતાં એ મહાપુરુષ માટે ટૂંકમાં પળ લલ્લ્યા સિવાય રહી શકાય તેમ નથી ।

આચાર્ય શ્રીમલયગિરિચિરચિત જે વિશાઠ પ્રન્થરાશિ આજે આપણી નજર સામે વિદ્યમાન છે એ પોતે જ એ પ્રભાવક પુરુષના આન્તર જીવનની રેખા દોરી રહેલ છે । એ પ્રન્થરાશિ અને તેમાં વર્ણવાયેલા પદાર્થો આપણને કહી રહ્યા છે કે—એ પ્રજ્ઞાપ્રધાન પુરુષ મહાન્ જ્ઞાનયોગી, કર્મયોગી, આત્મયોગી અગર જે માનો તે હતા । એ ગુણધામ અને પુણ્યનામ મહાપુરુષે પોતાની જાતને એટલી છૂપાવી છે કે એમના વિશાઠ સાહિત્યરાશિમાં કોઈ પળ ઠેકાણે એમણે પોતાને માટે “યદવાપિ મલયગિરિના” એટલા સામાન્ય નામનિર્દેશ સિવાય કશું ય લલ્લ્યું નથી । વાર વાર વન્દન હો એ માન-મદવિરહિત મહાપુરુષના પાદપદ્મને !!! ।

આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિ—

આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિ તપાગચ્છની પરંપરામાં થયેલ મહાપુરુષ છે. એમના ધ્ય-ક્તિત્વ વિષે વિશિષ્ટ પરિચય આપવાનાં સાધનોમાં માત્ર તેમની આ એક સમર્થ પ્રંથરચના જ છે. આ સિવાય તેમને વિશે બીજો કશો જ પરિચય આપી શકાય તેમ નથી. તેમજ આજ સુધીમાં તેમની બીજી કોઈ નાની કે મોટી કૃતિ ઉપલબ્ધ પળ થઈ નથી. પ્રસ્તુત પ્રંથની—ટીકાની રચના તેમણે વિ. સં. ૧૩૩૨ માં કરી છે એ ઉપરથી તેઓશ્રી વિક્રમની તેરમી—ચૌદમી સદીમાં થયેલ આચાર્ય છે. તેમના ગુરુ આચાર્ય શ્રીવિજયચંદ્રસૂરિ હતા, જેઓ તપગચ્છના આદ્ય પુરુષ આચાર્ય શ્રીજગન્નદ્રસૂરિવરના શિષ્ય હતા અને તેઓ બૃહત્પો-શાલિક તરીકે ઓઢસાતા હતા. આચાર્ય શ્રીવિજયચંદ્રસૂરિ બૃહત્પોશાલિક કેમ કહેવાતા હતા તે વિષેની વિશેષ હકીકત જાણવા ઇચ્છનારને આચાર્ય શ્રીમુનિસુંદરસૂરિચિરચિત ત્રિદશતરંગિણી—ગુર્વાવલી શ્લોક ૧૦૦ થી ૧૩૪ તથા પંચાસ શ્રીમાન્ કલ્યાણવિજયજી સંપાદિત વિસ્તૃત ગૂર્જરાનુવાદ સહિત તપાગચ્છ પટ્ટાવલી પૃષ્ઠ ૧૫૩ જોવા મલામળ છે.

બૃહત્કલ્પસૂત્રની પ્રતિઓનો પરિચય ।

આજે વિદ્વાન્ મુનિગણના પવિત્ર કરકમલોમાં બૃહત્કલ્પસૂત્ર મહાશાસ્ત્રનો છઠ્ઠો ભાગ ઉપહારરૂપે અર્પણ કરવામાં આવે છે । આ ભાગ સાથે ૪૨૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ નિર્યુક્તિ-ભાષ્ય-વૃત્તિયુક્ત કલ્પ મહાશાસ્ત્ર સમાપ્ત થાય છે । આ મહાશાસ્ત્રના સંપાદન અને સંશોધન માટે અમે તેની નીચે જણાવ્યા પ્રમાણે સાત પ્રતિઓ એકત્ર કરી હતી ।

- ૧ તા૦ પ્રતિ-પાટણ-શ્રીસંઘના મંડારની તાડપત્રીય પ્રતિ સ્વંદ્ર બીજો તથા ત્રીજો ।
- ૨ મો૦ પ્રતિ-પાટણ મોદીના મંડારની કાગળની પ્રતિ સ્વંદ્ર ચાર સંપૂર્ણ ।
- ૩ લે૦ પ્રતિ-પાટણ લેહર વકીલના મંડારની કાગળની પ્રતિ સ્વંદ્ર ચાર સંપૂર્ણ ।
- ૪ મા૦ પ્રતિ-પાટણ મામાના પાડાના મંડારની કાગળની પ્રતિ સ્વંદ્ર ત્રણ સંપૂર્ણ ।
- ૫ ત૦ પ્રતિ-પાટણ તપગચ્છના મંડારની કાગળની પ્રતિ સ્વંદ્ર પ્રથમ દ્વિતીય અપૂર્ણ ।
- ૬ ઢે૦ પ્રતિ-અમદાવાદ ઢેલાના મંડારની કાગળની પ્રતિ એક વિભાગમાં સંપૂર્ણ ।
- ૭ કાં૦ પ્રતિ-વડોદરા-પ્રવર્તક શ્રીકાન્તિવિજયજી મહારાજના મંડારની કાગળની નવીન પ્રતિ એક વિભાગમાં સંપૂર્ણ ।

પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રના સંશોધનમાં અમે ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેની સાત પ્રતિઓનો સાધ્યન્ત ઉપયોગ કર્યો છે । આ સાત પ્રતિઓ પૈકી મામાના પાડાની પ્રતિ સિવાયની બધીયે પ્રતિ-ઓમાં વિવિધ પ્રકારના પાઠભેદો હોવા છતાં ય એ બધીય પ્રતિઓને એક વર્ગમાં મૂકી શકાય । તેનું કારણ એ છે કે આ છ પ્રતિઓમાં,-જેમાં તાડપત્રીય પ્રતિનો પણ સમાવેશ થાય છે,-તેમાં એક ઠેકાણે લેખકના પ્રમાદથી ૫૦ શ્લોક જેટલો અતિ મહાન્ પ્રંથસંદર્ભ પડી ગયેલો-લખવામાં રહી ગયેલો એક સરસી રીતે જોવામાં આવે છે, જ્યારે માત્ર મા૦ પ્રતિમાં એ આખો ય પ્રંથસંદર્ભ અસ્વંદ્ર રીતે જલ્લવાયેલો છે । પ્રસ્તુત સંપાદનમાં અમે જે સાત પ્રતિ-ઓનો ઉપયોગ કર્યો છે તે ઉપરાંત પાટણ આદિના મંડારની બીજી સંખ્યાબંધ પ્રતિઓને અમે સરસાવી જોઈ છે । પરંતુ તે પૈકીની એક પણ પ્રતિ અમારા જોવામાં એવી નથી આવી જે અસ્વંદ્ર પાટપરમ્પરા ધરાવનાર મા૦ પ્રતિ સાથે મળી શકે । આ રીતે ઉપર જણાવેલી સાત પ્રતિઓના બે વર્ગ પડે છે । પરંતુ આથી આગળ બધીને ઉપર્યુક્ત પ્રતિઓના વિવિધ પાટો અને પાઠભેદ તરફ નજર કરીએ તો સંશોધન માટે એકત્ર કરેલી અમારી સાત પ્રતિઓ સામાન્ય રીતે ચાર વિભાગમાં વહેંચાઈ જાય છે—એક વર્ગ તા૦ મો૦ લે૦ પ્રતિઓનો, બીજો વર્ગ ત૦ ઢે૦ પ્રતિઓનો, ત્રીજો વર્ગ મા૦ પ્રતિઓ અને ચોથો વર્ગ કાં૦ પ્રતિઓ । આ

૧ જુઓ મુદ્રિત ચોથા વિભાગના ૧૦૦૦ પત્રની ૨૪મી પંક્તિથી ૧૦૦૨ પત્રની ૨૦મી પંક્તિ સુધીનો અર્થાત્ ૨૬૦૧ ગાથાની અર્ધાં ટીકાથી ૩૬૦૭ ગાથાની અર્ધાં ટીકા સુધીનો હસ્તલિખિત વચમાં રહેલો પાઠ । આ સમગ્ર ટીકા અંશ, જેમાં બીજા ઉદ્દેશાનું સોઠમું સૂત્ર પણ સમાય છે, એ આજના જૈન જ્ઞાનમંડારોમાંની લગભગ બધીજ ટીકા પ્રતિમાઓમાં પડી ગયેલો છે; જે ફક્ત પાટણ-મામાના પાડાની પ્રતિમાં જ અસ્વંદ્ર રીતે જલ્લવાયેલો મળ્યો છે ॥

ચાર વર્ગ પૈકી માં પ્રતિ મોટે ભાગે તં હેં પ્રતિ સાથે મઝતાપણું ધરાવે છે જ્યારે કાંં પ્રતિ મોટે ભાગે મોં લેં પ્રતિ સાથે મઝતી થાય છે । આમ છતાં એ વસ્તુ સ્વાસ ધ્યાન રાખવા જેવી છે કે-માં પ્રતિમાં અને કાંં પ્રતિમાં ટીકાના સંદર્ભોના સંદર્ભો વધારાના-વધારે પડતા જોવામાં આવે છે । જ્યારે માં પ્રતિ કોઈ પાઠભેદ આપતી હોય છે ત્યારે કાંં પ્રતિ મોટે ભાગે બીજી બધી પ્રતિઓ સાથે મઝતી થઈ જાય છે । અને જ્યારે કાંં પ્રતિ પાઠભેદ આપતી હોય છે ત્યારે માં પ્રતિ બીજી પ્રતિઓ સાથે મઝી જાય છે । માં પ્રતિ અને કાંં પ્રતિ પરસ્પર મઝી જાય એવું તો કોઈ વિરલ વિરલ સ્થલે જ બનવા પામ્યું છે ।

ઉપર જણાવેલી સાત પ્રતિઓ ઉપરાંત પ્રસ્તુત કલ્પ મહાશાસ્ત્રના સંશોધન માટે અને તુલના આદિ માટે અમે નીચે જણાવેલી પ્રતિઓને પણ સામે રાખી હતી—

- ૧ પાટળ શ્રી સંઘના મંડારની મૂલસૂત્રયુક્ત કલ્પભાષ્યની તાડપત્રીય પ્રતિ ।
- ૨ પાટળ શ્રીસંઘના મંડારની કાગળની કલ્પબૃહદ્ભાષ્યની અપૂર્ણ પ્રતિ ।
- ૩ પાટળ શ્રીસંઘના મંડારની મૂલસૂત્રયુક્ત કલ્પચૂર્ણીની તાડપત્રીય પ્રતિ ।
- ૪ પાટળ મોંકા મોદીનાં મંડારની કલ્પચૂર્ણીની કાગળની પ્રતિ ।
- ૫ પાટળ લેહરુ વકીલના મંડારની કલ્પવિશેષચૂર્ણીની કાગળની પ્રતિ ।

પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રના સંશોધનમાં ઉપર જણાવેલી નિર્યુક્તિ-ભાષ્ય-વૃત્તિયુક્ત કલ્પની સાત પ્રતિઓ અને સૂત્ર, ભાષ્ય, મહાભાષ્ય, ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણીની પાંચ પ્રતિઓ મઝી એકંદર બાર પ્રતિઓનો અમે સાઘંત પરિપૂર્ણ રીતે ઉપયોગ કર્યો છે । અને આ રીતે ઉપરોક્ત બધીયે પ્રતિઓનો સાંગોપાંગ ઉપયોગ કરી આ આશ્રા મહાશાસ્ત્રમાં વિવિધ પાઠભેદો આપવામાં આવ્યા છે, સ્થાને એ પાઠભેદોની ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી અને બૃહદ્ભાષ્ય સાથે તુલના પણ કરવામાં આવી છે । આ બારે પ્રતિઓ અને તેના ટંકો વગેરેનો વિસ્તૃત પરિચય કલ્પશાસ્ત્રના મુદ્રિત પાંચ ભાગોમાં યથાસ્થાન આપવામાં આવેલો છે । એટલે આ વિભાગમાં જે વિશેષ વક્તવ્ય છે તે જ કહેવામાં આવશે ।

વધારાના પાઠો, પાઠભેદો આદિ—પ્રસ્તુત બૃહત્કલ્પસૂત્રના મુદ્રિત પ્રથમ ભાગમાં જેમ માં તં હેં પ્રતિમાં વધારાના પાઠો, પાઠભેદો અને અવતરણો આવતાં રહ્યાં છે એ જ રીતે આગળના દરેક વિભાગોમાં મોં લેં પ્રતિમાં,—કે જે પ્રતિઓ તાં પ્રતિ સાથે મઝતી છે તેમાં,—ઘણે ઠેકાણે વધારાના પાઠો, પાઠભેદો અને અવતરણો આવતાં રહ્યાં છે,—જે મોં લેં પ્રતિ સિવાય બીજી કોઈ પ્રતિમાં નથી,—તે દરેક પાઠ આદિને અમે ◁ ▷ આવા ચિહ્નોના વચમાં મૂકી તેનો તે દરેક સ્થલે અમે ટિપ્પણીમાં નિર્દેશ કરેલો છે । એ જ રીતે તં હેં પ્રતિમાં કેટલાક વધારાના પાઠો છે, જે બીજી કોઈ પ્રતિમાં નથી, અને માં પ્રતિમાં અને કાંં પ્રતિમાં પણ એક બીજાથી તદ્દન સ્વતંત્ર પ્રકારના અનેક વધારાના પાઠો અને પાઠભેદો આવે છે એ વધાય પાઠો અમે યથાયોગ્ય મૂળમાં કે ટિપ્પણમાં આપ્યા છે અને તે દરેક સ્થલે અમે તે તે પ્રતિઓના નામનો નિર્દેશ પણ કરેલો છે । આ વધા પાઠ-

મેદો પૈકી કેટલાક પાઠો ચૂર્ણને અનુસરતા અને કેટલાક પાઠો વિશેષચૂર્ણને અનુસરતા હોઈ તે દરેક પાઠોની તુલના માટે તે તે સ્થલે ચૂર્ણ અને વિશેષચૂર્ણના પાઠો પળ અમે ટિપ્પણીમાં આપેલા છે । માં પ્રતિમાં અને કાં પ્રતિમાં એટલા બધા પાઠમેદો આવતા રહ્યા છે, જેથી આ ઠેકાણે એમ કહીએ તો જરા ય વધારે પડતું નહિ ગણાય કે—આ આખો ય ગ્રંથ મોટે ભાગે માં પ્રતિ અને કાં પ્રતિમાં આવતા પાઠમેદોથી જ ભરેલો છે; સ્વાસ કરી પાછળના વિભાગો જોઈએ તો તો કાં પ્રતિના પાઠમેદોથી જ મુખ્યત્વે ભરેલો છે । આ બે પ્રતિઓના પાઠમેદ આદિ વિષે અમને એમ લાગ્યું છે કે માં પ્રતિના દરેક પાઠો, પાઠમેદો આદિ બુદ્ધિમત્તાભરેલા અને વિશદ છે જ્યારે કાં પ્રતિમાંના કેટલાક વધારાના પાઠો ગ્રન્થના વિષયને વિશદ અને સ્પષ્ટ કરતા હોવા છતાં કેટલાય પાઠો અને પાઠમેદો પુનરુક્તિભર્યા અને કેટલીક વાર તો તદ્દન સામાન્ય જેવા જ છે; એટલું જ નહિ પણ કેટલીક વાર તો એ પાઠોમાં સુધારો—વધારો કરનારે ભૂલો પણ કરી છે, જે અમે તે તે સ્થલે ટિપ્પણમાં પાઠો આપી જણાવેલ છે । આ ઠેકાણે કાં પ્રતિના પાઠમેદોને અંગે અમારે જે બાબતો સ્વાસ સૂચવવાની છે । જે પૈકી એક એ કે—કાં પ્રતિના કેટલાક અતિસામાન્ય પાઠમેદોની અમે નોંધ લીધી નથી । અને બીજી એ કે—પ્રસ્તુત ગ્રંથના સંપાદનની શરૂઆતમાં પ્રતિઓના પાઠમેદોને અંગે જોઈએ તેવો વિવેક નહિ કરી શકવાને લીધે કાં પ્રતિના કેટલાક વધારાના પાઠો અમે મૂઝમાં દાખલ કરી દીધા છે, જે મૂઝમાં આપવા જોઈએ નહિ । અમે એ દરેક પાઠોને < > આવા ચિહ્નના વચમાં આપીને ટિપ્પણીમાં સૂચના કરેલી છે એટલે પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રના વાંચનાર વિદ્વાન્ મુનિવર્ગને મારી વિજ્ઞાપિ છે કે—તેમણે આ પાઠોને મૂઝ તરીકે ન ગણતાં ટિપ્પણીમાં સમજી લેવા ।

પ્રસ્તુત નિર્યુક્તિ-ભાષ્ય-વૃત્તિસમેત બૃહત્કલ્પ મહાશાસ્ત્રના સંશોધન માટે એકત્ર કરેલી સાત પ્રતિઓમાં આવતા વધારાના પાઠો અને પાઠમેદોને અંગે કેટલીક વસ્તુ જણાવ્યા પછી એ વસ્તુ જણાવવી જોઈએ કે ઉપરોક્ત સાત પ્રતિઓમાં પાઠોને અંગે એવી સમ-વિષમતા છે કે જેથી એની મૌલિકતાનો નિર્ણય કરવામાં મલમલા બુદ્ધિમાનો પણ ચકરાઈ જાય । કેટલીક વાર અમુક ગાથાનાં અવતરણો તંડેકાં પ્રતિમાં હોય તો એ અવતરણો માં મોંલે પ્રતિમાં ન હોય, કેટલીક વાર અમુક ગાથાનાં અવતરણો મોંલેકાં પ્રતિમાં હોય તો એ અવતરણો માં તંડે પ્રતિમાં ન હોય, કેટલીક વાર તંડે પ્રતિમાં હોય તો બીજી પ્રતિઓમાં ન હોય કેટલીક વાર મોંલે પ્રતિમાં હોય તો તે સિવાયની બીજી પ્રતિઓમાં ન હોય, કેટલીક વાર માં પ્રતિમાં કે કાં પ્રતિમાં અમુક અવતરણો હોય તો તે સિવાયની બીજી પ્રતિઓમાં એ ન હોય । આ જ પ્રમાણે આ ગ્રંથની પ્રતિઓમાં પાઠો અને પાઠમેદોને લગતી એવી અને એટલી બધી વિષમતાઓ છે, જેને જોઈ સતત શાસ્ત્રવ્યાસંગી વિદ્વાન્ મુનિવરો પણ પાઠોની મૌલિકતાનો નિર્ણય કરવામાં મુશ્કાઈ જાય ।

આ ઉપરાંત આ ગ્રંથમાં એક મોટી વિષમતા ગાથાઓના નિર્દેશને અંગે છે । તે એ

પ્રકારની કે-ટીકાની જ અમુક પ્રતિ કે પ્રતિઓમાં અમુક ગાથાઓને નિર્યુક્તિગાથા તરીકે જણાવી છે, ત્યારે અમુક પ્રતિઓમાં એ જ ગાથાઓને પુરાતનગાથા, સંપ્રદાયગાથા, દ્વારગાથા કે સામાન્યગાથા તરીકે જણાવી છે । એ જ રીતે અમુક પ્રતિ કે પ્રતિઓમાં અમુક ગાથાઓને પુરાતનગાથા તરીકે જણાવી છે ત્યારે એ જ ગાથાઓને વીજી પ્રતિ કે પ્રતિઓમાં નિર્યુક્તિગાથા, સંપ્રદાયગાથા આદિ તરીકે જણાવી છે । આ રીતે આ આસ્વાય પ્રંથમાં ગાથાઓના નિર્દેશના વિષયમાં સ્વયં જ ગોટાલો થયો છે । આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિવરના જમાના પહેલાં લખા-યેલી કલ્પલઘુભાષ્ય અને મહાભાષ્યની પ્રાચીન પ્રતિઓમાં તેમજ ચૂર્ણી-વિશેષચૂર્ણીમાં પણ નિર્યુક્તિગાથા આદિનો જે વિવેક કરવામાં આવ્યો નથી અથવા થઈ શક્યો નથી, એ વિવેક આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિવરે જ્ઞાના આધારે કર્યો એ વસ્તુ વિચારણીય જ છે । મગવાન્ શ્રીમલયગિરિ મહારાજે તો એમ જ કહી દીધું છે કે “નિર્યુક્તિ અને ભાષ્ય એ બન્ને એકપ્રંથરૂપે પરિણમી ગયાં છે.” જ્યારે આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિવરે નિર્યુક્તિગાથા, ભાષ્યગાથા આદિના વિવેકમાટે સ્વતંત્ર પ્રયત્ન કર્યો હોઈ એમની ટીકા શરૂ થાય છે ત્યાંથી અંતપર્યન્ત આ નિર્દેશોનો ગોટાલો ચાલ્યા જ કર્યો છે (આ માટે જુઓ પ્રસ્તુત વિભાગને અંતે આપેલું ચોથું પરિશિષ્ટ) । સ્વયં જોતાં આ વિષે આપણને એમ લાગ્યા સિવાય નથી રહેતું કે આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિ મહારાજે પૂજ્ય આચાર્ય શ્રીમલયગિરિ સૂરિવરના દીર્ઘદૃષ્ટિભર્યા રાહને છોડીને પ્રસ્તુત પ્રંથમાં નિર્યુક્તિગાથા આદિને જુદી પાડવાનો જે નિરાધાર પ્રયત્ન કર્યો છે એ જરાય ઔચિત્યપૂર્ણ નથી । એ જ કારણ છે કે-પ્રસ્તુત ટીકા પ્રતિઓમાં ગાથાઓના નિર્દેશ અંગે મહાન્ ગોટાલો થયો છે ।

આ ઉપરાંત પૂજ્ય આચાર્ય શ્રીમલયગિરિસૂરિકૃત ટીકાવિભાગમાં વધારાના પાઠો કે પાઠભેદ આદિ સ્વાસ્થ્ય કશું જ નથી, જ્યારે આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિકૃત ટીકામાં વિષમ પાઠ-ભેદો, વિષમ ગાથાનિર્દેશો, વિષમ ગાથાક્રમો, ઓછીવત્તી ગાથાઓ અને ટીકાઓ વિગેરે ઘણું જ છે । એ જોતાં એમ કહેવું જરાય અતિશયોક્તિભર્યું નથી કે પ્રસ્તુત પ્રંથની ટીકામાં સુદ પ્રંથકારે જ વારંવાર ઘણો ઘણો ફેરફાર કર્યો હશે । અમારું આ કથન નિરાધાર નથી, પરંતુ પ્રસ્તુત સટીક બૃહત્કલ્પસૂત્રની પ્રંથકારના જમાનાના નજીકના સમયમાં લખાયેલી સંખ્યાબંધ પ્રાચીન પ્રતિઓને નજરે જોઈને અમે આ વાત કહીએ છીએ ।

સંપાદનપદ્ધતિ અને પાઠભેદોનો પરિચય

પ્રસ્તુત સટીક બૃહત્કલ્પસૂત્ર મહાશાસ્ત્રના સંશોધન માટે ઉપર જણાવ્યું તેમ નિર્યુક્તિ-લઘુભાષ્ય-ટીકાયુક્ત પ્રાચીન અર્વાચીન તાડપત્રીય અને કાગળની મઢીને સાત પ્રતિઓ ઉપરાંત કેવલ સૂત્ર, કેવલ લઘુભાષ્ય અને કેવલ ચૂર્ણીની તાડપત્રીય પ્રતિઓ તેમજ વિશેષચૂર્ણી અને મહાભાષ્યની કાગળ ઉપર લખેલી પ્રાચીન પ્રતિઓને, પૂર્ણ કે અપૂર્ણ જેવી મઢી તેવીને, આલિપ્તી અંતસુધી અમે અમારા સામે રાખી છે । આમ છતાં સૌને જાણીને આશ્ચર્ય થશે કે

પાટણ, અમદાવાદ, સુરત, વહોદરા, હીંવડી, જૈસલમેર વિગેરે સંખ્યાબંધ સ્થળોના જ્ઞાનમંહારો અને તેમાંની સંખ્યાબંધ તાદ્વપત્રીય પ્રતિઓને તપાસવા છતાં ગલિતપાઠ વિનાની કહીએ તેવી એક પણ પ્રતિ અમને મળી નથી । પરંતુ કોઈમાં ક્યાંય તો કોઈમાં ક્યાંય, એ રીતે દરેકે દરેક પ્રતિમાં સેંકડો ઠેકાણે પાઠોની અશુદ્ધિઓની વાતને તો આપણે દૂર રાખીએ, પણ પંક્તિઓની પંક્તિઓ અને સંદર્ભોના સંદર્ભો ગળી ગયા છે । આ ગળી ગયેલા સંદર્ભોની પૂર્તિ અને અશુદ્ધ પાઠોના સાંગોપાંગ પરિમાર્જન માટે ઉપર જણાવેલ સાધન-સામગ્રીનો અમે સંપૂર્ણપણે ઉપયોગ કર્યો છે, એમાં અમે કેટલા સફળ થયા છીએ, એ પરીક્ષાનું કાર્ય ગીતાર્થ મુનિવરો અને વિદ્વાનોને જ સોંપીએ છીએ । આમ છતાં પ્રસ્તુત ગ્રંથના સંશોધનમાં અમે જે પદ્ધતિ સ્વીકારી છે અને અમને જે સમ-વિષમતાઓનો અનુભવ થયો છે તેનો સમપ્રભાવે અહીં ઉલ્લેખ કરવો એ સમુચિત લાગે છે, જેથી ગંભીરતાપૂર્ણ સંશોધનમાં રસ લેનાર વિદ્વાનોને પ્રત્યંતરોની મદદતા, પાઠભેદોનું ત્રિભજન, સંશોધનને લગતી પદ્ધતિ અને વિવિધ સામગ્રી આદિનો જ્ઞાલ આવી શકે ।

૧ અમારા સંશોધનમાં પ્રતિઓને સાદ્યન્તોપાન્ત તપાસીને જ તેના વર્ગ પાડ્યા છે । આ રીતે જે જે પ્રતિ અમને જુદા વર્ગની અથવા જુદા કુલની જણાઈ છે તે દરેકે દરેક પ્રતિને અમે આદિથી અંત સુધી અક્ષરશઃ મેળવી છે । આ રીતે પ્રસ્તુત સંશોધનમાં અમે તાટીં મોં ઢેં માં કાં આ પાંચ પ્રતિઓને આદિથી અંતસુધી અક્ષરશઃ મેળવી છે, અને એમાંના વિવિધ પાઠભેદોની યોગ્ય રીતે સંપૂર્ણપણે નોંધ લીધી છે ।

૨ જ્યાં જ્યાં અમુક પ્રતિઓમાં અમુક પાઠો અશુદ્ધ જણાયા કે લેખક આદિના પ્રમા-દથી પડી ગયેલા અર્થાત્ લલવા રહી ગયેલા લાગ્યા, એ બધાય પાઠોનું પરિમાર્જન અને પૂર્તિ અમે અમારી પાસેનાં પ્રત્યંતરોને આધારે અને તદુપરાંત ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી, બૃહદ્ભાષ્ય અને વીજાં શાસ્ત્રોને આધારે કરેલ છે । પ્રસ્તુત મુદ્રિત કલ્પશાસ્ત્રમાં એવાં સંખ્યાબંધ સ્થળો છે કે જ્યાં, નિર્યુક્તિ-લઘુભાષ્ય-ટીકાયુક્ત બૃહત્કલ્પસૂત્રની પ્રતિઓમાં પાઠો પડી ગયેલા છે અને અશુદ્ધ પાઠો પણ છે, તેવે સ્થળે અમે ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી આદિના આધારે પાઠપૂર્તિ અને અશુદ્ધિઓનું પરિમાર્જન કર્યું છે । દરેક અશુદ્ધ પાઠોને સ્થાને સુધારેલા શુદ્ધ પાઠોને અમે () આવા ગોઠ કોષ્ટકમાં આપ્યા છે અને પડી ગયેલા પાઠોને [] આવા ચોરસ કોષ્ટકમાં આપ્યા છે અને એ પાઠોના સમર્થન અને તુલના માટે તે તે સ્થળે નીચે પાદ-ટિપ્પણીમાં ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી આદિના પાઠોની નોંધ પણ આપી છે ।

૩ સૂત્ર અને નિર્યુક્તિ-લઘુભાષ્યને લગતા પાઠભેદો ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી અને ટીકામાં આપેલાં પ્રતીકો અને તેના વ્યાખ્યાનને આધારે મળી શકે (જુઓ પરિશિષ્ટ ૮ મું) તે કરતાં ય વધારે અને સંખ્યાબંધ પાઠભેદો, સ્વતંત્ર સૂત્રપ્રતિઓ અને સ્વતંત્ર લઘુભાષ્યની

પ્રતિઓમાંથી ચપલચ્ચ થયા છે । તે પૈકી વિશિષ્ટ અને મહત્વના પાઠભેદોની નોંધ અમે તે સ્થળે પાદટિપ્પણીમાં આપી છે ।

૪ ટીકામાં આવતા અનેકાનેક પાઠભેદોનું સમર્થન ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી કે ઇમયદ્વારા થતું હોય ત્યાં તે તે ચૂર્ણી આદિના પાઠોની નોંધ અમે અવગ્રહ આપી છે । તેમ જ ચૂર્ણી આદિમાં વિશિષ્ટ વ્યાખ્યાભેદ, વિશિષ્ટ પદાર્થનું વર્ણન આદિ જે કાંઈ જોવામાં આવ્યું તે દરેકની નોંધ અમે પાદટિપ્પણીમાં કરવા ચૂક્યા નથી ।

૫ કયા પાઠને મૌલિક સ્થાન આપવું ? એ માટે અમે મુખ્યપણે પ્રંથકારની સહજ ભાષાશૈલી અને પ્રતિપાદનશૈલીને લક્ષમાં રાખ્યાં છે । પરંતુ જ્યાં લેખકના પ્રમાદાદિ કારણને લઈ પાઠો ગઢી જ ગયા હોય અને અમુક એકાદ પ્રતિ દ્વારા જ એ પાઠનું અનુસંધાન થતું હોય ત્યાં તો જે પ્રકારનો પાઠ મઢી આવ્યો તેને જ સ્વીકારી લેવામાં આવ્યો છે ।

૬ પાઠભેદોની નોંધમાં લિપિભેદના ભ્રમથી ઉત્પન્ન થયેલા પાઠભેદો, અર્થભેદો અને પ્રાકૃતભાષા પ્રયોગ વિષય પાઠભેદ આદિ આપવા અમે પ્રયત્ન કર્યો છે ।

૭ પ્રસ્તુત શાસ્ત્રના સંપાદન માટે અમે જે અનેક પ્રતિઓ એકત્ર કરી છે તેના ટૂંકો સંગ્રહ એક જ કુલના છે એમ કહેવાને કશું ય સાધન અમારા સામે નથી । કારણ કે કેટલીક વાર એમ પણ બનવા સંભવ છે કે અમુક પ્રતિના લેખાવનારે પ્રસ્તુત શાસ્ત્રના અમુક ટૂંકો અમુક કુલની પ્રતિ ઉપરથી લેખાવ્યા હોય અને અમુક ટૂંકો જુદા કુલની પ્રતિ ઉપરથી લેખાવ્યા હોય । એ ગમે તે હો, તે છતાં અમારા સામે જે રૂપે પ્રતિઓ વિદ્યમાન છે તેના વર્તમાન સ્વરૂપ અને વિભાગોને લક્ષીને જ વર્ગ કે કુલ પાઠવામાં આવેલ છે ।

૮ પ્રસ્તુત નિર્યુક્તિભાષ્યવૃત્તિસહિત કલ્પશાસ્ત્રના સંશોધન માટે અમે જે ચાર જુદા જુદા કુલની પ્રતિઓ એકત્ર કરી છે તેમાંની તાલપત્રીય પ્રતિ પંદરમા સૈકાના ઉત્તરાર્ધમાં લેખાવેલી છે । બાકીની કાંઠે સિવાયની બધી પ્રતિઓ સોલમા-સત્તરમા સૈકામાં કાગળ ઉપર લેખાવેલી છે । અમારા પ્રસ્તુત મુદ્રણ વાદ આ પ્રંથની બીજી ત્રણ તાલપત્રીય પ્રતિઓ જોવામાં આવી છે । જેમાંની એક પૂજ્યપાદ સૂરિસમ્રાટ આચાર્યભગવાન્ શ્રીવિજયનેમિસૂરીશ્વરજી મહારાજના જ્ઞાનમંડારમાં છે અને બે નકલો જેસલમેરના કિલ્લાના શ્રીજિનભદ્રસૂરિજ્ઞાનમંડારમાં છે । આ ત્રણેય નકલો વિક્રમના પંદરમા સૈકાના ઉત્તરાર્ધમાં લેખાવેલી છે અને એ અમે પાઠેલા કુલ કે વર્ગ પૈકી મોઠે લેઠે તાટીઠે કુલની જ પ્રતિઓ છે । આ ઉપરાંત ઉપર્યુક્ત જેસલમેરના મંડારમાં વિક્રમ સંવત્ ૧૩૭૮ માં લેખાવેલ એક પ્રથમ ટૂંકની પ્રતિ છે, જે આજે મળતી પ્રસ્તુત પ્રંથની નકલોમાં પ્રાચીનમાં પ્રાચીન ગણાય । આ પ્રતિને અમે અમારી મુદ્રિત નકલ સાથે અક્ષરશઃ મેળવી છે અને તેથી જણાવું છે કે આ પ્રતિમાં અમુક અમુક પાઠોમાં સવિશેષ ફરક હોવા છતાં એકંદરે એ પ્રતિ ઉપર જણાવેલ મોઠે લેઠે તાટીઠે

કુલની જ પ્રતિ છે । અમે પણ અમારા પ્રસ્તુત સંપાદનમાં મુખ્યસ્વે કરીને આ કુલને જ આવિધી અંત સુધી સ્થાન આપ્યું છે અને મૌલિક કુલ પણ આ જ છે । આમ છતાં માં પ્રતિ કે જેમાં ટીકાના સંદર્ભોના સંદર્ભોનું વધારેપણું, વ્યાખ્યાભેદો, ગાથાઓનું ઓછાવત્તાપણું હોવા છતાં જેમાં સંખ્યાબંધ સ્થલે પાઠોની અસ્ખંડ પરંપરા જઞ્ઞાયેલી છે કે જે પરંપરા અમારી પાસેની માં સિવાયની બધીયે પ્રતિઓમાં તેમ જ ઉપર જણાવેલી શ્રીવિજયનેમિસૂરિ મં અને જેસલમેરના શ્રીજિનમદ્વીય જૈન જ્ઞાનમંડારની તાઢપત્રીય પ્રતિઓ સુદ્ધામાં નથી, જેની નોંધ અમે આગળ ઉપર આપીશું, એ પ્રતિનું કુલ પણ પ્રાચીન છે । જો કે અમારા પાસે જે માં પ્રતિ છે તે સંવત્ ૧૬૦૭ માં લખાયેલી છે, તેમ છતાં અમારા પ્રસ્તુત મુદ્રણ બાદ પૂજ્યપાદ આગમોદ્ધારક આચાર્યમગવાન્ શ્રીમાગરાનંદસૂરિપ્રવરના સુરતના જૈનાનંદ જ્ઞાનમંડારને જોતાં તેમાંથી વિક્રમના ચૌદમા સૈકાના ઉત્તરાર્ધમાં અથવા પંદરમા સૈકાના પ્રારંભમાં લખાણની નિર્યુક્તિભાષ્યટીકાયુક્ત બૃહત્કલ્પની પ્રતિનો એક સ્ખંડ મઠ્ઠી આવ્યો છે જે માં કુલના પૂર્વજ સમાન પ્રતિ છે । આ પ્રતિ માં પ્રતિ સાથે અક્ષરશઃ મઠ્ઠતી છે, ઇટલે આ કુલની પ્રતિમાં મઠ્ઠતી પાઠોની સમવિપમ પરંપરા અતિ પ્રાચીન છે । આ જ પ્રમાણે ઢેં તં પ્રતિની પરંપરા અર્વાચીન તો ન જ ગણાય અને કાં પ્રતિની પરંપરા પણ અર્વાચીન નથી । આ હકીકત વિચારતાં આટલું વધું વિષમતાભર્યું પરિવર્તન પ્રસ્તુત ટીકામાં શા કારણે થયું ? કોણે કર્યું ? વિગેરે પ્રશ્નો અણઉકલ્યા જ રહી જાય છે ।

સંપાદનપદ્ધતિ અને પ્રતિઓના પરિચય વિષે ઉપલબ્ધ દૃષ્ટિએ આટલું જણાવ્યા પછી એ પ્રતિઓની વિવિધ વિષમતાનો ક્યાલ આપવો સવિશેષ ઉચિત છે । જેથી વિદ્વાનોને પ્રંથના સંશોધનમાં પ્રત્યંતરોનું શું સ્થાન છે ? એ સમજાય અને પાઠોનો વિવેક કેમ કરવો તેનું માર્ગદર્શન થાય ।

સૂત્રવિષયક પાઠભેદો ।

પ્રસ્તુત પ્રકાશનમાં કલ્પનું (બૃહત્કલ્પસૂત્રનું) મૂળ સૂત્ર છપાણું છે । જેની અમારા સામે ઉપર જણાવેલ કલ્પલઘુમાળ્ય અને કલ્પચૂર્ણીની તાઢપત્રીય પ્રતિઓ પાછળ લખાણની વે પ્રતિઓ છે । આની અમે તામૂં અથવા તાં સંજ્ઞા રાખી છે । એમાં અને નિર્યુક્તિભાષ્ય-ટીકાયુક્ત બૃહત્કલ્પસૂત્રની દરેક પ્રતિઓમાં મુદ્રિતના ક્રમ પ્રમાણે સૂત્ર લખાણું છે એમાં, તથા કલ્પમાળ્ય, કલ્પચૂર્ણી અને કલ્પવિશેષચૂર્ણીમાં જે સમવિપમ સૂત્રપાઠભેદો છે તેની નોંધ આપવામાં આવે છે ।

૧ તામૂં માંથી મઠ્ઠેલ સૂત્રપાઠભેદ—પૃ. ૧૦૨૩ ટિ. ૧ (વિચૂં સમ્મત) ।

૨ માળ્યકારે નોંધેલ સૂત્રપાઠભેદ—પૃ. ૩૪૧ ટિ. ૧ ।

૩ ટીકાપ્રતિઓમાંથી મળતો સૂત્રપાઠભેદ—પૃ. ૧૨૩ ટિ. ૪ । આ ઠેકાણે માં સિંચાયતી ટીકા પ્રતિઓમાં જે ટીકાપાઠભેદ છે તેને અનુસરતો સૂત્રપાઠ માત્ર ઢેં પ્રતિમાં છે અને બીજી પ્રતિઓમાં જે સૂત્રપાઠ છે તેને અનુસરતી ટીકા ફક્ત માં પ્રતિમાં જ છે । આનો અર્થ એ થયો કે ઢેં પ્રતિ અને માં પ્રતિમાં એ પ્રકારનો સૂત્રપાઠ છે તેને જ અનુસરતી ટીકા છે, પરંતુ બીજી પ્રતિઓમાં સૂત્રપાઠ જુદો છે અને ટીકા જુદી છે ।

૪ માં પ્રતિમાં સૂત્રપાઠભેદ—પૃ. ૧૧૩૭ ટિ. ૧-૪ । ૧૧૪૮ ટિ. ૧ । માં પ્રતિમાં ટીકા પણ આ પાઠભેદને અનુસરતી જ છે ।

૫ કાંં પ્રતિમાં સૂત્રપાઠભેદ—પૃ. ૧૩૯૯ ટિ. ૩ । ૧૫૬૦ ટિ. ૨ । ૧૫૬૩ ટિ. ૪ । ૧૫૭૮ ટિ. ૨ । ૧૫૮૩ ટિ. ૨ । ૧૫૮૭ ટિ. ૩ । કાંં માં ટીકા પણ આ પાઠભેદને અનુસરતી જ છે ।

૬ કાંં પ્રતિમાં શુદ્ધ સૂત્રપાઠ અને ટીકા—પૃ. ૧૫૮૩ ટિ. ૧ ।

૭ કાંં પ્રતિમાં પૂર્ણ સૂત્રપાઠ—પૃ. ૧૦૬ ટિ. ૧ ।

૮ ટીકા પ્રતિઓમાં પૂર્ણ સૂત્રપાઠ અને મૂળ સૂત્રપ્રતિઓમાં અપૂર્ણ—પૃ. ૧૭૦ ટિ. ૧ ।

૯ ટીકાપ્રતિઓમાં સૂત્રપાઠ અપૂર્ણ અને મૂળ સૂત્રપ્રતિઓમાં પૂર્ણ—પૃ. ૧૭૦ ટિ. ૧૦ । પૃ. ૧૪૫૬ સૂત્ર ૨૭ । આ ઠેકાણે ટીકા પ્રતિઓમાં સૂત્ર અપૂર્ણ છે અને અમે પણ પ્રમાદથી સૂત્રને અધૂરું જ છપાવ્યું છે; એથી વિદ્વાનોએ પણ ૧૪૫૬ ની ૧૮ મી પંક્તિમાં “ઉદ્દિસાવિત્તે” પછી “તે ય સે વિતરંતિ એવં સે કપ્પતિ જાવ ઉદ્દિસાવિત્તે । તે ય સે ણો વિતરંતિ એવં સે નો કપ્પતિ જાવ ઉદ્દિસાવિત્તે” આટલો પાઠ ઝમેરી લેવો ।

૧૦ ટીકાકાર, ચૂર્ણિકાર અને વિશેષચૂર્ણિકાર એ ત્રણેયે માન્ય કરેલ સૂત્રપાઠ કયાંયથી મળ્યો નથી—પૃ. ૧૧૨૮ ટિ. ૨-૩-૪ ।

૧૧ માં પ્રતિમાં સૂત્રની બે વિભાગે વ્યાખ્યા અને વ્યાખ્યાભેદ—પૃ. ૮૪૮ ટિ. ૧-૩ । પૃ. ૧૧૪૮ ટિ. ૧ (ચૂ. ચિત્ર. સમ્મત) ।

માધ્યવિષયક પાઠભેદો

પ્રસ્તુત સંપાદનમાં કલ્પલઘુમાધ્ય છપાઈ છે । એ માધ્યની સ્વતંત્ર તાલપત્રીય અને ફાગલની પ્રતિઓમાં, જેની અમે તામાં અથવા તાં સંજ્ઞા રાખી છે તેમાં તેમજ ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી અને વૃત્તિની પ્રતિઓમાં માધ્યગાથાઓને લગતા જે સ્વતંત્ર તેમજ વૃત્તિ, ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી આદિને અનુસરતા પાઠભેદો, ગાથાભેદો, ઓછીવત્તી ગાથાઓ અને ગાથાક્રમભેદો છે તેની નોંધ આ નીચે આપવામાં આવે છે ।

માધ્યના સ્વતંત્ર પાઠભેદો

૧ સ્વતંત્ર કરુપમાધ્યની પ્રતિઓમાંથી ઉપલબ્ધ થયેલા સ્વતંત્ર માધ્યપાઠભેદો—પૃષ્ઠ ૫
 ટિ. ૨।૬ ટિ. ૩-૪।૭ ટિ. ૧-૩।૮ ટિ. ૬।૯ ટિ. ૩।૧૦ ટિ. ૫।૨૦
 ટિ. ૧।૨૨ ટિ. ૧।૨૮ ટિ. ૧।૩૦ ટિ. ૩।૩૩ ટિ. ૨। ૩૪ ટિ. ૧-૪।૫.
 ૩૫ ટિ. ૧।૩૬ ટિ. ૩।૬૪ ટિ. ૮।૬૬ ટિ. ૧।૭૦ ટિ. ૧-૨-૪।૭૬ ટિ.
 ૧।૮૩ ટિ. ૫।૯૪ ટિ. ૬।૧૦૪ ટિ. ૧ થી ૫। ૧૧૯ ટિ. ૨।૧૩૩ ટિ. ૨।
 ૧૩૯ ટિ. ૧।૧૪૩ ટિ. ૧।૧૪૪ ટિ. ૧-૨।૧૪૯ ટિ. ૧-૨।૧૫૦ ટિ. ૧-૨-૩।
 ૧૫૮ ટિ. ૨।૧૬૫ ટિ. ૧। ૧૬૬ ટિ. ૧-૨-૩। ૨૦૩ ટિ. ૩।૨૬૪ ટિ. ૧।
 ૨૬૫ ટિ. ૨।૩૨૧ ટિ. ૧।૩૨૬ ટિ. ૧। ૩૫૫ ટિ. ૨।૩૬૭ ટિ. ૩।૩૮૫
 ટિ. ૧।૩૮૯ ટિ. ૧-૨।૪૦૫ ટિ. ૧। ૪૧૭ ટિ. ૧। ૪૨૭ ટિ. ૧-૨।૪૫૫
 ટિ. ૨।૪૫૮ ટિ. ૨। ૬૦૩ ટિ. ૬।૬૭૩ ટિ. ૨। ૮૦૭ ટિ. ૪।૮૬૫ ટિ.
 ૧।૮૯૫ ટિ. ૫।૯૭૮ ટિ. ૧।૧૦૦૬ ટિ. ૨। ૧૦૩૨ ટિ. ૩ જુભાં સમ્મત।
 ૧૦૩૭ ટિ. ૨।૧૦૪૯ ટિ. ૧।૧૦૬૦ ટિ. ૧।૧૦૬૩ ટિ. ૧।૧૦૬૪ ટિ. ૧।
 ૧૦૭૦ ટિ. ૧।૧૦૯૦ ટિ. ૨।૧૧૧૬ ટિ. ૧-૨।૧૧૪૧ ટિ. ૧-૨-૩-૪-૬।
 ૧૧૪૨ ટિ. ૧।૧૧૪૪ ટિ. ૧। ૧૩૦૭ ટિ. ૫।૧૩૭૯ ટિ. ૧-૩-૪।૧૩૯૦
 ટિ. ૨।૧૪૨૫ ટિ. ૪। ૧૪૨૬ ટિ. ૧-૨।૧૪૩૨ ટિ. ૪।૧૪૫૮ ટિ. ૧।
 ૧૪૬૩ ટિ. ૨ ચૂં વિચૂં માન્ય। ૧૪૭૦ ટિ. ૨। ૧૪૭૭ ટિ. ૧।૧૫૦૫ ટિ.
 ૨।૧૫૦૯ ટિ. ૩। ૧૫૧૩ ટિ. ૧। ૧૫૨૮ ટિ. ૨-૪।૧૫૨૯ ટિ. ૧।
 ૧૫૩૬ ટિ. ૩। ૧૫૪૪ ટિ. ૨। ૧૫૬૧ ટિ. ૪-૫।૧૫૭૦ ટિ. ૧।૧૫૮૨
 ટિ. ૧।૧૫૮૪ ટિ. ૩।૧૫૮૫ ટિ. ૧-૨।૧૫૯૩ ટિ. ૧। ૧૫૯૬ ટિ. ૩।
 ૧૫૯૭ ટિ. ૨।૧૬૧૬ ટિ. ૨-૩।૧૬૨૦ ટિ. ૧। ૧૬૨૬ ટિ. ૨।૧૬૩૫ ટિ.
 ૧।૧૬૪૧ ટિ. ૧।૧૬૪૭ ટિ. ૧।૧૬૫૧ ટિ. ૧।૧૬૭૦ ટિ. ૧।

૨ માં તં હેં મોં લેં પ્રતિઓમાંથી માધ્યગાથાઓમાં મઠેલો સ્વતંત્ર
 પાઠભેદ—પૃ. ૯૦૧ ટિ. ૨।

૩ માં તામાં પ્રતિઓમાંથી માધ્યગાથાઓમાં મઠેલા સ્વતંત્ર પાઠભેદો—પૃ. ૫૨૮
 ટિ. ૧।૧૧૪૮ ટિ. ૪। ૧૨૦૨ ટિ. ૧।

૪ મોં તાટીં પ્રતિઓમાંથી માધ્યગાથાઓમાં મઠેલો સ્વતંત્ર પાઠભેદ—પૃ. ૧૧૨૫
 ટિ. ૩।

૫ હેં પ્રતિમાંથી માધ્યગાથામાં મઠેલ સ્વતંત્ર પાઠભેદ—પૃ. ૫૩૯ ટિ. ૧।

६ मो० डे० प्रतिमांथी भाष्यगाथाओंमां मळेल स्वतंत्र पाठभेद—पृ. १३०७ टि. २ ।

७ कां० प्रतिमांथी भाष्यगाथाओंमां मळेला स्वतंत्र पाठभेदो—पृ. १५६३ टि. १ । १५८१ टि. २ ।

‘स्वतंत्र पाठभेदो’ एम कहेवानो आशय ए छे के—जे पाठभेदो विषे भाष्यकार, बृहद्भाष्यकार, चूर्णीकार के वृत्तिकारो कशुं य व्याख्यान के सूचन न करता होय तेवा पाठभेदो ।

वृत्ति चूर्णी आदिने अनुसरता भाष्यपाठभेदो

१ भा० प्रतिमांथी मळेला एक ज भाष्यगाथांमां बे पाठभेदो—पृ. १०४५ टि. ३-४ ।

२ कां० प्रतिमांथी मळेला एक ज भाष्यगाथांमां बे पाठभेदो—पृ. १६८४ टि. १-२ ।

३ चूर्णीकार तथा विशेषचूर्णीकारे दर्शविला एक ज गाथांमां बे पाठभेदो—पृ. १४६३ टि. २ ।

४ बृहत्कल्पसूत्रवृत्तिनां प्रत्यन्तर आदिमांथी भाष्यगाथाने लगता उपलब्ध थएला त्रण त्रण पाठभेदो—

पृ. ५६५ टि. ५ (१ त० डे०, २ मो० ले०, ३ भा० कां०) ।

पृ. १०७३ टि. २ (१ ताभा० ताटी०, २ भा० डे०, ३ मो० ले० त०) ।

पृ. १३०८ टि० २ (१ ताटी० मो० ले० भा० त० डे०, २ ताभा०, ३ कां०) ।

पृ. १५९१ टि. २ । (१ मो० ले० त० डे० कां, २ ताभा०, ३ भा०) ।

पृ. १६१७ टि. १ । (१ सर्व टीकाप्रति, २ ताभा०, ३ चू० विचू०) ।

पृ. १६७४ टि. १ । (१ कां० बिना चू० विचू०, २ कां०, ३ ताभा०) ।

५ बृहत्कल्पसूत्रवृत्तिनां प्रत्यन्तर आदिमांथी भाष्यगाथांमां मळी आवेल पांच पाठभेदो—पृ. ११२१ टि. ३ (१ ताभा०, २ मो० त०, ३ भा० डे०, ४ ताटी० कां०, ५ बृभा०) ।

६ लिपिभेदजनित भाष्यपाठभेदो—पृ. १००५ टि. १ । १५०९ टि. ३ (श्रीहेम-चंद्राचार्ये स्वीकारेल उठमे तुठमे प्रयोग)

७ स्वतंत्र भाष्यप्रतिमांथी मळेला टीकाकारमान्य भाष्यपाठो—पृ. ६ टि. १ । १९ टि. ४ । ६४ टि. ४ । ८४ टि. १ । ६७८ टि. १ । ७११ टि. ३ । ९६० टि. २ । पृ. १००४ टि. १ । १०३८ टि. २ । ११०० टि. ४ । १२४९ टि. १ ।

८ ताभा० कां० प्रतिमांथी मळेल वृत्तिकारमान्य भाष्यपाठ—पृ. १६१९ टि. १ ।

૧ ટીકાકારમાન્ય માધ્યપાઠોની અનુપલબ્ધિ—પૃ. ૪૦ ટિ. ૨ । ૨૫૯ ટિ. ૧ । ૩૦૬ ટિ. ૧ । પૃ. ૩૧૬ ટિ. ૧ । ૩૪૭ ટિ. ૫ । ૩૯૯ ટિ. ૫ । ૬૫૨ ટિ. ૫ । ૬૭૮ ટિ. ૧ । પૃ. ૧૦૫૩ ટિ. ૨ । ૧૨૭૫ ટિ. ૨ । ૧૩૨૫ ટિ. ૨ । ૧૩૫૧ ટિ. ૨-૩ । ૧૪૧૪ ટિ. ૩ । પૃ. ૧૬૮૪ ટિ. ૧ । આ સ્થલોમાં વૃત્તિકારે જે પાઠ માનીને વ્યાખ્યા કરી છે તે પાઠ કોઈ પ્રતિમાંથી મળ્યો નથી.

૧૦ સ્વતંત્ર માધ્યપ્રતિમાંથી ઉપલબ્ધ થયેલા ચૂર્ણિકારસમ્મત માધ્યપાઠો—*પૃ. ૯ ટિ. ૧ । ૧૪ ટિ. ૩ । *પૃ. ૨૪ ટિ. ૨ । *૨૬ ટિ. ૨ । ૨૮ ટિ. ૮ । ૩૮ ટિ. ૭ । પૃ. ૫૧ ટિ. ૨ । ૬૦ ટિ. ૨ । ૬૩ ટિ. ૪ । * ૬૫ ટિ. ૪ । ૩૧૫ ટિ. ૧ । ૩૮૭ ટિ. ૨ । પૃ. ૮૫૮ ટિ. ૫ । ૯૦૫ ટિ. ૧ । ૯૬૯ ટિ. ૮ । ૧૦૨૫ ટિ. ૧ । ૧૫૯૫ ટિ. ૧ । ૧૬૬૦ ટિ. ૧ ।

૧૧ સ્વતંત્ર માધ્યપ્રતિમાંથી મળી આવેલા વિશેષચૂર્ણિકારસમ્મત માધ્યપાઠો—પૃ. ૬૨૪ ટિ. ૨ । ૭૨૯ ટિ. ૪ । ૯૭૭ ટિ. ૨ ।

૧૨ સ્વતંત્ર માધ્યપ્રતિમાંથી મળી આવેલા ચૂર્ણી-વિશેષચૂર્ણિકારસમ્મત માધ્યપાઠો—પૃ. ૫૦૪ ટિ. ૧ । ૮૫૮ ટિ. ૫ । ૧૦૦૫ ટિ. ૧ । ૧૨૭૩ ટિ. ૧ । ૧૫૬૯ ટિ. ૨ । ૧૫૮૧ ટિ. ૨ ।

માધ્યગાથાઓની અધિકતા અને ન્યૂનતા

લઘુમાધ્ય, બૃહદ્માધ્ય, ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી અને વૃત્તિની જુદી જુદી પ્રતિઓમાં ગાથાઓ અને તેની વ્યાખ્યાનું આધિક્ય અને ન્યૂનતા છે, જેની નોંધ આ નીચે આપવામાં આવે છે—

૧ ચૂર્ણીમાં અધિક ગાથા—પૃ. ૨૪ ટિ. ૩ । પૃ. ૧૨૩ ટિ. ૧ ।

૨ વિશેષચૂર્ણીમાં અધિક ગાથા—પૃ. ૬૪૧ ટિ. ૩ । પૃ. ૪૯૦ (૧૬૬૪ ગાથાની ટીકામાં)

૩ ત૦ ડે૦ મો૦ લે૦ ચૂર્ણીમાં અધિક ગાથા—પૃ. ૭૯૧ ટિ. ૪ । આ ગાથા મા૦ કાં૦ વિશેષચૂર્ણી અને બૃહદ્માધ્યમાં નથી ।

૪ મા૦ તામા૦ માં અધિક ગાથા—પૃ. ૭૨૪ ટિ. ૩ ।

૫ ચૂર્ણીમાં ન્યૂનગાથા—પૃ. ૨૬ ટિ. ૩ । ૧૩૪ ટિ. ૧ । ૧૪૨ ટિ. ૫ । ૨૮૨ ટિ. ૧ । પૃ. ૩૧૭ ટિ. ૧ । ૭૧૧ ટિ. ૧ ।

૬ વિશેષચૂર્ણીમાં ન્યૂન ગાથા—પૃ. ૩૫૫ ટિ. ૧ । ૩૬૧ ટિ. ૩-૪ । ૪૪૨ ટિ. ૧ । પૃ. ૪૪૩ ટિ. ૧ । ૫૩૬ ટિ. ૨ ।

- ૮ ચૂર્ણી-વિશેષચૂર્ણી સમયમાં ન્યૂનગાથા—પૃ. ૩૬૮ ટિ. ૧ । ૬૫૧ ટિ. ૧ ।
 ૯ માં ચૂર્ણી અને વિશેષચૂર્ણીમાં ન્યૂનગાથા—પૃ. ૫૬૬ ટિ. ૩ । ૫૭૪
 ટિ. ૭ । પૃ. ૬૧૧ ટિ. ૩ । ૯૬૭ ટિ. ૨ આ ગાથા વૃદ્ધાણ્યમાં છે ।
 ૧૦ ચૂં વિચૂં કૃમાં માં ન્યૂન ગાથા—પૃ. ૫૫૮ ટિ. ૩ ।
 ૧૧ કાં ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી અને કૃમાં માં ન્યૂન ગાથા—પૃ. ૮૭૩ ટિ. ૩ ।
 ૧૨ માં પ્રતિમાં ન્યૂન ગાથા—પૃ. ૮૭૪ ટિ. ૧ ।

લઘુમાળ્યની ગાથાઓના પાઠભેદો.

- (ક) ચૂર્ણીમાં ગાથાના પાઠભેદો—પૃ. ૯ ટિ. ૧ । ૨૬ ટિ. ૨ । ૬૫ ટિ. ૪ ।
 ૧૪૬ ટિ. ૧ । ૩૬૦ ટિ. ૨ ।
 (ખ) વિશેષચૂર્ણીમાં ગાથાપાઠભેદ—પૃ. ૩૬૦ ટિ. ૨ ।
 (ગ) ચૂર્ણી-વિશેષચૂર્ણીમાં ગાથાપાઠભેદ—પૃ. ૩૬૦ ટિ. ૩-૪ ।

માળ્યગાથાક્રમભેદ આદિ—ટીકા, લઘુમાળ્ય, ચૂર્ણી અને વિશેષચૂર્ણીમાં આવતો
 એકમેકથી જુદો પડતો માળ્યગાથાઓનો ક્રમભેદ અને તેને લીધે થતા અર્થભેદ અને
 ટીકાભેદને દર્શાવતાં સ્થલોની નોંધ અહીં આપવામાં આવે છે ।

- (ક) ચૂર્ણીમાં ગાથાક્રમભેદ—*પૃ. ૨૩ ટિ. ૩ । ૨૫ ટિ. ૩ । ૩૬ ટિ. ૧ ।
 * ૯૨ ટિ. ૨ । * ૯૪ ટિ. ૨-૬ । * ૧૧૯ ટિ. ૧ । ૧૫૩ ટિ. ૧ ।
 ૧૬૫ ટિ. ૧ । ૨૭૭ ટિ. ૨ । * ૫૭૨ ટિ. ૧ । ૬૫૧ ટિ. ૪ ।
 ૭૦૪ ટિ. ૨ ।
 (ખ) વિશેષચૂર્ણીકારનો ગાથાક્રમભેદ—પૃ. ૪૪૩ ટિ. ૨ । ૫૧૭ ટિ. ૧ । ૬૪૦
 ટિ. ૮ । ૭૫૪ ટિ. ૩ ।
 (ગ) ચૂર્ણીકાર અને વિશેષચૂર્ણીકાર સમયમાન્ય ગાથાક્રમભેદ પૃ. ૫૪૯ ટિ. ૧ ।
 ૧૫૨૫ ટિ. ૧ ।
 (ઘ) માં પ્રતિ અને ચૂર્ણી સમયમાન્ય ગાથાક્રમભેદ પૃ. ૫૧૮ ટિ. ૩ । ૫૨૦
 ટિ. ૧ । ૫૭૨ ટિ. ૧ । ૬૬૩ ટિ. ૨ । ૭૧૨ ટિ. ૧ । ૭૨૪ ટિ. ૩ ।
 (ઙ) માં વિચૂં સમયમાન્ય ગાથાક્રમભેદ—પૃ. ૭૧૧ ટિ. ૧ ।
 (ચ) માં પ્રતિમાં ગાથાનો ક્રમભેદ અને ટીકાભેદ—પૃ. ૮૧૩ ટિ. ૨ । ૯૪૭ ટિ. ૩ ।
 (છ) ટીકા, ચૂર્ણી અને વિશેષચૂર્ણી પર પ્રણેમાં ગાથાક્રમભેદ—પૃ. ૫૧૮ ટિ. ૩ ।

(જ) તાલપત્રીય માધ્યપ્રતિમાં ગાથાક્રમભેદ—પૃ. ૭૨૪ ટિ. ૩ ।

(ઘ) ટીકાકાર—ચૂર્ણિકારમાન્ય ગાથાક્રમની કોઈ પણ પ્રતિમાંથી અપ્રાપ્તિ—પૃ. ૬૪ ટિ. ૨ ।

માધ્યપાઠભેદો અને વ્યાખ્યાભેદો

વૃત્તિ, ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી આદિમાં માધ્યગાથામાં જે પાઠભેદો અને વ્યાખ્યાભેદો છે તેની નોંધ અહીં આપવામાં આવે છે—

(ક) ચૂર્ણીમાંથી મળેલા માધ્યગાથામાં પાઠભેદો અને વ્યાખ્યાભેદો—પૃ. ૨૫ ટિ. ૧ ।
૩૮ ટિ. ૭ । ૬૦ ટિ. ૨ । ૬૩ ટિ. ૪ । ૩૧૫ ટિ. ૧ । ૩૮૭ ટિ. ૨ । ૧૫૯૫ ટિ. ૧-૨ ।

(લ) ચૂર્ણી અને વિશેષચૂર્ણીમાંથી મળેલા માધ્યગાથામાં પાઠભેદો અને વ્યાખ્યાભેદો—
પૃ. ૧૦૦૪ ટિ. ૧ । ૧૦૦૫ ટિ. ૧ । ૧૨૭૩ ટિ. ૧ । ૧૪૬૩ ટિ. ૨ ।

(ગ) મા૦ ચૂર્ણીમાંથી મળેલા માધ્યગાથામાં પાઠભેદ અને વ્યાખ્યાભેદ—પૃ. ૩૦૬ ટિ. ૧ ।

(ઘ) મા૦માંથી મળેલા માધ્યગાથાપાઠભેદો અને વ્યાખ્યાભેદો—પૃ. ૩૧૨ ટિ. ૩ ।
૩૪૪ ટિ. ૪-૬ । ૯૪૪ ટિ. ૧-૨ । ૯૬૩ ટિ. ૩-૪ । ૧૧૫૭ ટિ. ૧ ।

(ઙ) મો૦માંથી મળેલો માધ્યગાથાપાઠભેદ અને વ્યાખ્યાભેદ—પૃ. ૧૩૨૧ ટિ. ૨-૪ ।

ટીકાના પાઠભેદો

જેમ પ્રસ્તુત કલ્પશાસ્ત્રની મૂળ, સૂત્ર, લઘુમાધ્ય, બૃહદ્રાધ્ય, ચૂર્ણી અને વિશેષચૂર્ણીની સ્વતંત્ર લિખિત પ્રતિઓ મળે છે તે રીતે કલ્પવૃત્તિની સ્વતંત્ર હસ્તલિખિત પ્રતિઓ છે જ નહીં । પરન્તુ વૃત્તિની દરેકે દરેક પ્રતિઓ, પ્રસ્તુત પ્રકાશન પામતા બૃહત્કલ્પના भागોની જેમ સૂત્ર, નિર્યુક્તિ, લઘુમાધ્ય અને વૃત્તિ સાથેની જ મળે છે । વૃત્તિની આ પ્રતિઓને અમે વૃત્તિપ્રત્યનતરો તરીકે ઓળખાવી છે । આવી સાત પ્રતિઓ અમે અમારા સંશોધન માટે અમારા સામે રાખી છે, જે જુદા જુદા ચાર વર્ગમાં વહેંચાઈ જાય છે । એમાં અનેકવિધ પાઠભેદો ઉપરાંત સેંકડો ઠેકાણે જુદી જુદી જાતના ટીકાસંદર્ભો પણ ઉપલબ્ધ થાય છે; ઘટલું જ નહીં પણ સેંકડો ઠેકાણે ૫ પ્રતિઓમાં, તાલપત્રીય પ્રાચીન પ્રતિઓ સુદ્ધામાં, પાઠોના પાઠો સંહિત થઈ ગયા છે, જે અમને અમુક પ્રતિ કે પ્રતિઓમાંથી મળી આવ્યા છે । તેમજ કેટલે ય ઠેકાણે અવતરણોની ન્યૂનાધિકતા અને વ્યાખ્યાનતરો વગેરે પણ છે । આ બધી વિવિધતાની નોંધ અમે અમારા મુદ્રણમાં પાદટિપ્પણીઓમાં તે તે ઠેકાણે નોંધી છે, જેની યાદી આ નીચે ક્રમશઃ આપવામાં આવે છે ।

अवतरणोनी न्यूनाधिकता ।

नीचे अणावेलां स्थळोमां टीकानी सात प्रतिओ पैकी छ प्रतिओमां अवतरण होवा छतां फक्त भा० प्रतिमां ए अवतरण नथी—पृष्ठ ५७८ टि० १। ६१८ टि. २। ६२३ टि. ७। ६२५ टि. ६। ६२६ टि. २। ६३४ टि. १-२। ६४१ टि. २। ६४९ टि. ४। ६९७ टि. ३। ७१५ टि. ४। ७३० टि. ४। ८३३ टि. २। ८६६ टि. ५। ८७१ टि. ४। ८७२ टि. २। ८७३ टि. १। ९२५ टि. ३। ९२९ टि. ५। ९३२ टि. २। ९३४ टि. १। ९३८ टि. २। ९५५ टि. १। ९७५ टि. ३। ९८६ टि. ५-७। ९८७ टि. २। १०४८ टि. ३। १०८८ टि. १। १०९१ टि. २-४। १०९३ टि. १। १०९५ टि. २। ११०० टि. ३-५। ११५५ टि. १। ११५९ टि. २। ११८५ टि. २। ११८६ टि. २। ११८७ टि. २। ११९४ टि. ५। १२०६ टि. १। १२३४ टि. १। १२४० टि. १। १२४८ टि. २। १२५४ टि. १। १२५९ टि. १। १२६८ टि. १। १३१५ टि. १-२।

टीकानी पांच प्रतिओमां अवतरण होवा छतां फक्त भा० कां० प्रतिमां अवतरण नथी—पृ. ९७५ टि. ३। १३१८ टि. १।

भा० मो० ले० प्रतिओमां अवतरण नथी—पृ. ६२७ टि. १।

भा० त० डे० प्रतिओमां अवतरण नथी—पृ. ६९३ टि. २-३। ७१५ टि. ५। ७९४ टि. १। ८०० टि. २। ८२२ टि. ५। ८२५ टि. १। ८३५ टि. १। ८३९ टि. १। ८५५ टि. ३। ८८१ टि. ३। ८९२ टि. ३। ८९५ टि. ४। ८९६ टि. २।

भा० प्रतिमां ज अवतरण छे—पृ. ५११ टि. १। १३५८ टि. ३।

भा० कां० प्रतिमां ज अवतरण छे—७५९ टि. ५। ७९१ टि. १। १२४२ टि. २। आ स्थळोमां मात्र भा० कां० प्रतिओमां ज अवतरण छे, बीजी प्रतिओमां नथी।

कां० प्रतिमां ज अवतरण छे—पृ. ६८५ टि. १। ६८६ टि. ३। ७०७ टि. २। ७२६ टि. १-२। ७२८ टि. ४। ७३३ टि. १। ७६० टि. १। ७८४ टि. १। ७९२ टि. ३। ८०८ टि. ५। ८१५ टि. ६। ८१६ टि. ३। ८२३ टि. २। ८३५ टि. २। ८४४ टि. १। ८४६ टि. ३। ८४९ टि. १। ८५१ टि. ५। ८५४ टि. २। ८६९ टि. २। ८७० टि. ५। ८७१ टि. ४। ८७७ टि. ५। ८८७ टि. ५-७। ८९१ टि. २। ८९७ टि. १। ८९९ टि. १-२। ९०० टि. ७। ९०४ टि. ६। ९३३७ टि. ५। ९३५४ टि. २। ९४२७ टि. २। ९४३२ टि. १। ९४३८ टि. २। ९४४० टि. १। ९४४३ टि. १। ९४४७ टि. १। ९४४८ टि. १। ९४४९ टि. १-३। ९४५८ टि. ३। ९४७० टि. १। ९४९३ टि. ४। ९५०४ टि. १-४।

૧૫૧૧ ટિ. ૧ । ૧૫૪૦ ટિ. ૩ । ૧૫૪૮ ટિ. ૧ । ૧૫૫૨ ટિ. ૫ । ૧૫૫૮ ટિ. ૨ । ૧૫૭૧ ટિ. ૧ । ૧૫૮૮ ટિ. ૨-૩ । ૧૫૯૮ ટિ. ૧-૫ । ૧૫૯૯ ટિ. ૨ । ૧૬૩૦ ટિ. ૪ । ૧૬૬૭ ટિ. ૧ । ૧૬૮૫ ટિ. ૧ । ૧૬૯૯ ટિ. ૨ । ૧૭૦૦ ટિ. ૫ ।

આ સ્થાનોમાં કાંં સિવાયની છ પ્રતિઓમાં અવતરણ નથી । આ અવતરણ પૈકી જે અવતરણો અમને યોગ્ય લાગ્યાં છે તે અમે મૂઠામાં સ્વીકાર્યાં છે અને બાકીનાં પાદ્ધિપ્ત્વની-માં નોંધ્યાં છે ।

માં પ્રતિમાં અસંગત અવતરણ—પૃ. ૧૦૫૮ ટિ. ૨ ।

હેં માં અવતરણ ભિન્ન—૩૭૧ ટિ. ૨ ।

સ્તંદિત-અસ્તંદિત ટીકાપાઠો—

પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રના સંશોધન માટે અમે જે પ્રતિઓ સામે રાખી છે તે પૈકીની દરેકે દરેક પ્રતિમાં સેંકડો ટેકાળે નાના મોટા ટીકાપાઠો અને ટીકાસંદર્ભો પડી ગયા છે । ૫ દરેક સ્તંદિત પાઠોની પૂર્તિ અમે અમારા પાસેની જુદા જુદા વર્ગની પ્રતિઓના આધારે કરીને પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રને અસ્તંદિત બનાવ્યું છે । ૫૮૯ કયા કયા વર્ગની પ્રતિઓમાંથી કેવા સમ અને વિષમ રીતે અસ્તંદિત પાઠો મળી આવ્યા છે તે સમજવા માટે તેની ચાદી આ નીચે આપવામાં આવે છે ।

માં પ્રતિમાંથી મળી આવેલા અસ્તંદિત ટીકાપાઠો અને સંદર્ભો—પૃ. ૫૬૨ ટિ. ૪ । ૫૮૪ ટિ. ૧ । *૭૩૦ ટિ. ૩ । ૭૫૨ ટિ. ૨ । ૭૬૭ ટિ. ૧ । *૧૦૦૦ ટિ. ૪ । (અતિ મહાત્મ ટીકા સંદર્ભ) ૧૦૧૧ ટિ. ૧ । ૧૦૩૮ ટિ. ૭ । ૧૦૪૬ ટિ. ૨-૩ (ચૂ. સમ્મત) । *૧૦૯૦ ટિ. ૧ । ૧૧૦૫ ટિ. ૨ । ૧૧૫૭ ટિ. ૪ । *૧૨૮૩ ટિ. ૩ । ૧૩૪૦ ટિ. ૧ । ૧૩૫૧ ટિ. ૩ (ચૂં વિચૂં સમ્મત) । ૧૩૬૮ ટિ. ૫ । ૧૪૫૨ ટિ. ૧ । ૧૪૭૪ ટિ. ૧ । *૧૪૮૫ ટિ. ૨ ।

માં પ્રતિમાં સ્તંદિત પાઠો—પૃ. ૫૫૨ ટિ. ૨ । ૫૫૭ ટિ. ૧ । ૫૫૮ ટિ. ૨ । ૫૬૨ ટિ. ૨ । ૫૮૫ ટિ. ૧ । ૬૧૨ ટિ. ૫ । ૬૨૦ ટિ. ૫ । ૬૩૦ ટિ. ૧ । ૬૪૧ ટિ. ૧ । ૬૪૭ ટિ. ૫ । ૬૪૯ ટિ. ૧ । ૬૫૩ ટિ. ૧-૨-૩-૫ । ૬૫૮ ટિ. ૫ । ૬૭૧ ટિ. ૩ । ૬૭૩ ટિ. ૩ । ૬૭૭ ટિ. ૧-૨ । ૬૭૭ ટિ. ૩ (ચૂર્ણીઅનુસારી) । ૬૯૭ ટિ. ૩ । ૭૧૭ ટિ. ૪ । ૭૪૬ ટિ. ૧ । ૭૫૨ ટિ. ૫ । ૭૮૦ ટિ. ૨ । *૮૦૩ ટિ. ૧ । ૮૦૯ ટિ. ૧ । ૮૧૩ ટિ. ૩ । ૮૨૪ ટિ. ૨ । ૮૪૨ ટિ. ૨ । ૮૬૯ ટિ. ૭ (ચૂ. વિચૂ. અનુસારી) । ૮૬૯ ટિ. ૧૧-૧૨ (ચૂ. વિચૂ. અનુસારી) । ૮૭૧ ટિ.

५। ८८९ टि. २। ९९६ टि. ३-४ (चू. विचू. सम्मत)। *९९० टि. ३। ९४२ टि. १। ९४३ टि. ३। ९४९ टि. १। ९५१ टि. २-३-४ (चू. विचू. सम्मत) ९६७ टि. २। (चू. विचू. सम्मत)। ९६८ टि. ४। ९७० टि. २-३। ९७१ टि. १। ९७२ टि. १-२। ९७६ टि. २-३। ९७९ टि. ५। ९८५ टि. ३। ९९८ टि. १। ९९९ टि. २। १०१० टि. १। १०१६ टि. १। १०६५ टि. १। १०६६ टि. १। १०६७ टि. १। १०७२ टि. २। १११२ टि. २। (चू. विचू. सम्मत)। ११२९ टि. १-२। ११३३ टि. २। ११३४ टि. १। ११३८ टि. १। *११३९ टि. ३ (चू. विचू. सम्मत)। ११६१ टि. २-३। ११६८ टि. ३-४। ११७० टि. ३। ११७५ टि. ४। ११८३ टि. ५। ११८४ टि. १। ११९४ टि. २। ११९६ टि. १। ११९८ टि. २। १२०१ टि. १-२। *१२३९ टि. १। १२७३ टि. ३। १३११ टि. २। १५३० टि. १।

कां० प्रतिमांथी उपलब्ध थपला अखंड टीकापाठो-पृ. ६६७ टि. ४। ६७१ टि. ५। ६९७ टि. १। ६९८ टि. २। ७२३ टि. २। ७३५ टि. १। ७४१ टि. १। ७४२ टि. १। ७४५ टि. १। ७४८ टि. २। ७५६ टि. २। ७६४ टि. १। ७७१ टि. १-४। ७७५ टि. ३-४। ८२० टि. १। ८२१ टि. ५। ८२७ टि. ६-७। ८२८ टि. १। ८३३ टि. ३। ८३६ टि. १। ८४२ टि. ३-४-५-७। ८४६ टि. १। ८६९ टि. ५। ८७९ टि. ५। ८८१ टि. ४। ८८३ टि. २। ८९४ टि. १। ९०८ टि. ८। ९२८ टि. ५। ९५७ टि. २ (चू. अनुसारी)। ९९० टि. १। १३१९ टि. ३-५। १३२९ टि. २। १३३२ टि. २। १३४२ टि. १। १३५९ टि. १। १३६१ टि. २। १३७० टि. १। १३७४ टि. २। १३८३ टि. २। १३८९ टि. ४। १३९६ टि. ५। १४०३ टि. १। १४३२ टि. ५। १४३३ टि. १-२। १४७० टि. ४। १४७८ टि. १। १५११ टि. ३। १५२३ टि. १। १५८९ टि. ३। १६५३ टि. १।

भा० कां०मांथी मल्ली आवेला अखंड टीकापाठो-पृ. ६७८ टि. ५। ६९८ टि. १। ७४५ टि. ३ (चू. विचू. सम्मत)। ७४७ टि. ३। ७५० टि. ४। ७५५ टि. २-४। ७८९ टि. १। ८२७ टि. ३। ८३६ टि. ३। ८४० टि. ६। ८४२ टि. ६। ८४७ टि. १। ८६८ टि. १-७। ८६९ टि. १-६ (चू. विचू. सम्मत)। ८७० टि. २। ८७५ टि. ६। ८७६ टि. १। ८८२ टि. २-४। ८८३ टि. ३। ८८५ टि. ३। ९०४ टि. १। ९०६ टि. ४। ९८६ टि. ४। १००७ टि. २। १०३८ टि. ६। १०३९ टि. २। १०५७ टि. २-३। १०६९ टि. १-४। १०८३ टि. ६। १०८४ टि. २ (चू. विचू. अनुसारी)। १०८५ टि. २। १०८६ टि. १। १०९४ टि. ४।

૧૦૯૫ ટિ. ૧ । ૧૦૯૭ ટિ. ૧ । ૧૧૦૯ ટિ. ૧ । ૧૧૧૦ ટિ. ૩ । ૧૧૨૧ ટિ. ૧ ।
 ૧૧૨૫ ટિ. ૨ । ૧૧૬૫ ટિ. ૧-૨ । ૧૧૬૬ ટિ. ૧-૪-૫ । ૧૧૬૭ ટિ. ૨ । ૧૧૬૮
 ટિ. ૧-૨ । *૧૧૭૪ ટિ. ૧ । ૧૧૮૩ ટિ. ૨ । ૧૧૯૪ ટિ. ૬ । ૧૫૨૬ ટિ. ૫ ।
 ૧૫૩૪ ટિ. ૮ ।

મા૦ કાં૦ માં સંહિત ટીકાપાઠો—પૃ. ૫૪૬ ટિ. ૨ । ૫૫૭ ટિ. ૨ । ૬૧૨
 ટિ. ૧ । ૬૭૪ ટિ. ૨-૩ । ૬૭૮ ટિ. ૫ । ૬૮૬ ટિ. ૪ । ૬૯૮ ટિ. ૧ । ૯૬૯
 ટિ. ૪ । ૧૩૦૮ ટિ. ૧ । ૧૩૧૯ ટિ. ૪ । ૧૩૨૦ ટિ. ૫-૮ । ૧૩૨૨ ટિ. ૩ ।
 ૧૩૨૫ ટિ. ૧ । ૧૩૨૬ ટિ. ૧ । ૧૩૨૭ ટિ. ૧-૩ । ૧૩૨૯ ટિ. ૧-૪ । ૧૩૩૧
 ટિ. ૨ । ૧૩૩૯ ટિ. ૧-૨ । ૧૩૪૦ ટિ. ૨-૩ । ૧૩૪૮ ટિ. ૩ । ૧૩૫૨ ટિ. ૧ ।
 ૧૩૫૩ ટિ. ૨-૩ ।

મા૦ ત૦ પ્રતિમાંથી મઝેલા અસંહ ટીકાપાઠો—*પૃ. ૨૩૦ ટિ. ૪ । *૨૩૧ ટિ.
 ૭ । ૨૩૫ ટિ. ૩-૫ । ૨૩૬ ટિ. ૧ ।

ત૦ હે૦ પ્રતિમાંથી મઝેલા અસંહ ટીકાપાઠો—પૃ. ૨૩૨ ટિ. ૧ । ૨૩૩ ટિ. ૫ ।
 ૨૩૭ ટિ. ૧ । ૫૨૬ ટિ. ૩ । ૬૬૦ ટિ. ૧૧ ।

ત૦ કાં૦ પ્રતિમાંથી મઝેલો અસંહ ટીકાપાઠ—*પૃ. ૨૧૨ ટિ. ૧૦ ।

મો૦ લે૦ પ્રતિઓમાંથી મઝેલા અસંહ ટીકાપાઠો—*પૃ. ૨૪૪ ટિ. ૩ । *૨૪૫
 ટિ. ૩ । *૪. ૨૯૪ ટિ. ૧ । ૩૮૩ ટિ. ૫ । *૪૯૯ ટિ. ૨ । ૫૬૯ ટિ. ૫-૬ ।
 ૫૭૫ ટિ. ૫-૬ । ૫૭૬ ટિ. ૨ । ૫૮૦ ટિ. ૧ । ૫૮૨ ટિ. ૧-૨ । ૫૮૩ ટિ. ૨-૩ ।
 ૫૮૫ ટિ. ૧ । ૫૮૬ ટિ. ૩ । ૫૯૩ ટિ. ૩ । ૫૯૪ ટિ. ૨ । ૫૯૫ ટિ. ૧-૨ ।
 ૫૯૮ ટિ. ૧ । ૫૯૯ ટિ. ૧ । ૬૦૪ ટિ. ૪ । ૬૦૫ ટિ. ૧ । ૬૦૯ ટિ. ૨ । ૬૫૧
 ટિ. ૩ । ૬૭૦ ટિ. ૨ । ૬૭૯ ટિ. ૪ ।

મા૦ ત૦ હે૦ પ્રતિમાંથી પ્રાપ્ત થયેલા અસંહ ટીકાપાઠો—*પૃ. ૨૦૭ ટિ. ૭ ।
 ૨૦૯ । ૨૧૦ । ૨૨૧ । ૨૨૨ । ૨૨૩ । ૨૨૪ । ૨૨૫ । ૨૨૬ । *૨૨૮ (ચૂર્ણી
 અનુસારી મહાન્ ટીકાસંદર્ભ જુઓ ટિ. ૨) । *૨૩૧ (ચૂર્ણી અનુસારી જુઓ ટિ. ૨) ।
 ૨૩૨ । ૨૩૩ । ૨૩૬ । ૨૪૦ । *૨૪૧ । પૃષ્ઠ ૨૦૭ થી પૃષ્ઠ ૨૪૧ સુધીના આ પાઠો
 હસ્તચિહ્નના વચમાં આપેલા છે । ૬૪૯ ટિ. ૩ । ૯૬૦ ટિ. ૩ ।

સાદી૦ મા૦ ત૦ હે૦ પ્રતિઓમાં સંહિત અને મો૦ લે૦ કાં૦ પ્રતિઓમાં અસંહિત
 ટીકાપાઠો—પૃ. ૨૬૧ ટિ. ૬ । ૫૪૨ ટિ. ૧ । ૬૫૯ ટિ. ૧ । ૬૬૦ ટિ. ૫-૭-૮-૯-
 ૧૦ । ૬૬૫ ટિ. ૫ । ૭૧૪ ટિ. ૧ । ૭૨૦ ટિ. ૨-૪-૫ । ૭૨૧ ટિ. ૩ । ૭૪૩ ટિ. ૬ ।

૭૭૨ ટિ. ૧ । ૭૮૧ ટિ. ૪-૫ । ૮૦૪ ટિ. ૨ । ૮૧૬ ટિ. ૨ । ૮૧૮ ટિ. ૩ ।
૮૨૩ ટિ. ૪ । ૮૨૪ ટિ. ૩ । ૮૨૬ ટિ. ૫ । ૮૨૭ ટિ. ૪-૫ । ૮૩૧ ટિ. ૨-૪ ।
૮૩૨ ટિ. ૨-૩ । ૮૫૫ ટિ. ૧ । ૮૫૭ ટિ. ૧ । ૮૫૮ ટિ. ૪ । ૮૬૨ ટિ. ૩ । ૮૬૩
ટિ. ૪-૫ । ૮૬૯ ટિ. ૮ । ૮૭૮ ટિ. ૧-૨ । ૮૮૦ ટિ. ૨-૩-૫ । ૮૮૧ ટિ. ૩ ।
૮૮૫ ટિ. ૧ । ૮૮૯ ટિ. ૩ । ૮૯૩ ટિ. ૪ । ૯૦૦ ટિ. ૩-૪ । ૯૦૪ ટિ. ૩ ।
૯૦૭ ટિ. ૨ ।

મા૦ ત૦ કાં૦ પ્રતિઓ પૂરા પાડેલા અલંકાર ટીકાપાઠો—*પૃ. ૨૧૧ ટિ. ૩ ।
*૨૨૩ ટિ. ૩ (ચૂર્ણી અનુસારી પાઠ) । ૨૩૩ ટિ. ૮ । ૨૪૧ ટિ. ૧ । *૧૧૧૮ ટિ. ૩ ।

મા૦ મો૦ લે૦ પ્રતિમાંથી ઉપલબ્ધ થયેલા અલંકાર ટીકાપાઠો—પૃ. ૨૪૬ ટિ. ૨ ।
૩૧૩ ટિ. ૧ । ૫૨૬ ટિ. ૨ । ૫૬૫ ટિ. ૧ । ૫૭૪ ટિ. ૬ । ૫૮૫ ટિ. ૪ । ૫૮૭
ટિ. ૨ । ૬૦૦ ટિ. ૨ ।

મા૦ મો૦ લે૦ પ્રતિઓમાં લંકાર ટીકાપાઠો—પૃ. ૬૩૩ ટિ. ૧-૨ । ૬૩૭ ટિ. ૩ ।

મો૦ લે૦ ત૦ ઢે૦ માં લંકાર પાઠો—પૃ. ૮૭૯ ટિ. ૫ ।

ટીકાસંદર્ભના પૂર્વોત્તર અંશોની લંકારિતા

પ્રસ્તુત ગ્રન્થની ટીકાપ્રતિઓમાં કેટલીક વાર ટીકાસંદર્ભનો પૂર્વાંશ અમુક પ્રતિઓમાં
હોય તો ઉત્તર અંશ અમુક પ્રતિઓમાં હોય છે । ડ્યારે પૂર્ણપાઠ કોઈ એકાદમાં જ હોય છે
તેમાં સ્થલો—પૃ. ૧૦૩૦ ટિ. ૨ । ૧૦૩૧ ટિ. ૧ । (આ સ્થલે પૂર્વ અંશ મા૦ પ્રતિમાં
નથી અને ઉત્તર અંશ તાટી૦ ત૦ ઢે૦ મો૦ લે૦ પ્રતિઓમાં નથી, ડ્યારે અલંકાર પાઠ ફક્ત
કાં૦ પ્રતિમાં છે) । ૧૦૬૧ ટિ. ૧-૩ (અહીં પૂર્વ અંશ મા૦માં નથી અને ઉત્તર અંશ
તાટી૦ મો૦ લે૦ ઢે૦માં નથી, ડ્યારે પૂર્ણ પાઠ ત૦ કાં૦ માં છે) । ૧૦૯૦ ટિ. ૧
(આ સ્થલે સંપૂર્ણ પાઠ માત્ર મા૦ પ્રતિમાં છે, કાં૦ પ્રતિમાં લંકારિત સ્વરૂપે એક જુદો જ
પાઠ છે, ડ્યારે બીજી પ્રતિઓમાં આ પાઠ સર્વથા છે જ નહીં) ।

શુદ્ધ અને અશુદ્ધ ટીકાપાઠો

પ્રસ્તુત શાસ્ત્રની વૃત્તિમાં જેમ અનેક સ્થલોએ પાઠભેદો છે તેમ જ લેખકોના પ્રમાદાદિ
કારણોને લઈ પાઠો ગઢી ગયા છે અથવા લખવા રહી ગયા છે તે જ રીતે ટીકાની જુદી
જુદી પ્રતિઓમાં પાઠો અશુદ્ધ પણ થઈ ગયા છે । એ પાઠોની શુદ્ધ પરંપરા કોઈ અગમ્ય
કારણને લઈ અમુક એકાદ પ્રતિમાં જલ્લવાઈ રહી છે । એમાં સ્થલોનો નિર્દેશ આ નીચે
કરવામાં આવે છે ।

મા૦ પ્રતિમાંથી મળેલા શુદ્ધ પાઠો પૃ. ૬૮ ટિ. ૪ । ૭૧ ટિ. ૩ । ૮૬ ટિ. ૪ ।
૧૭૯ ટિ. ૨-૩ । ૧૯૨ ટિ. ૬ । ૧૯૩ ટિ. ૧ । ૩૫૩ ટિ. ૨ ।

કાં० પ્રતિમાં શુદ્ધ પાઠ—પૃ. ૯૨૯ ટિ. ૧ ।

મો० પ્રતિમાંથી મઠ્ઠેલો શુદ્ધ પાઠ—પૃ. ૩૫૦ ટિ. ૧ ।

હે० મો० પ્રતિમાંથી મઠ્ઠેલો શુદ્ધ પાઠ—પૃ. ૧૦૯ ટિ. ૧ ।

મા० કાં० પ્રતિઓમાં શુદ્ધ પાઠ—પૃ. ૮૮૧ ટિ. ૨ । ૧૦૬૩ ટિ. ૨ ।

વધીય પ્રતિઓમાં અશુદ્ધ ટીકાપાઠ—૧૨૮૮ ટિ. ૧ ।

ટીકાકારે પ્રમાણ તરીકે ઉદ્ધરેલા ગ્રન્થાન્તરોના પાઠોની અનુપલબ્ધિ અને રૂપાંતરતા—
પૃ. ૩૯ ટિ. ૨ । ૨૯૭ ટિ. ૪ । ૪૯૫ ટિ. ૧ । ૫૦૫ ટિ. ૧ ।

વૃત્તિપ્રત્યન્તરોમાં જુદા જુદા ટીકાસંદર્ભો

પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રની વૃત્તિનાં પ્રત્યન્તરોમાં નાના પાઠભેદો તો હજારોની સંખ્યામાં છે, પરન્તુ સૈકડો ઠેકાણે ટીકાના સંદર્ભોના સંદર્ભો પણ પાઠભેદરૂપે છે । આ રીતના પાઠભેદો મોટેભાગે ૫ પ્રકારના છે કે કોઈ અમુક કુલની પ્રતિ કે પ્રતિઓમાં અમુક પાઠભેદ હોય તો બીજો પાઠભેદ અમુક કુલની પ્રતિ કે પ્રતિઓમાં હોય; આમ છતાં કેટલીક વાર એમ પણ બન્યું છે કે અમારા સંશોધન માટે પરીક્ષાપૂર્વક એકત્ર કરેલી જુદા જુદા કુલની પ્રતિઓમાંથી ત્રણ ત્રણ અને ચાર ચાર પ્રકારના સંદર્ભરૂપ ટીકાપાઠભેદો પણ મળી આવ્યા છે । આ જગ્યાની નોંધ અહીં આપવામાં આવે છે—

મા० પ્રતિમાં ટીકાસંદર્ભમાં ભિન્નતા—પૃ. ૧૮૬ ટિ. ૨ । *પૃ. ૨૦૬ ટિ. ૩ । ૨૦૭ ટિ. ૫ । ૨૦૮ ટિ. ૧-૮ । ૨૧૧ ટિ. ૫ । ૨૧૨ ટિ. ૧ । ૨૧૪ ટિ. ૧ । ૨૧૭ ટિ. ૨ । ૨૨૨ ટિ. ૨ । ૨૨૪ ટિ. ૭ । ૨૨૫ ટિ. ૬ । ૨૨૬ ટિ. ૪ । ૨૨૮ ટિ. ૧ । ૨૩૫ ટિ. ૫ । ૨૭૩ ટિ. ૧ । ૨૭૯ ટિ. ૨-૩ । ૩૦૨ ટિ. ૩ । ૩૦૪ ટિ. ૧ । ૩૦૫ ટિ. ૩ । *૩૩૪ ટિ. ૨ । ૩૮૦ ટિ. ૨ । ૩૯૮ ટિ. ૪ । ૪૩૦ ટિ. ૨ । ૪૫૫ ટિ. ૧ । ૪૮૨ ટિ. ૨-૩ । ૪૮૬ ટિ. ૩ । *૫૨૦ ટિ. ૧ । *૫૨૧ ટિ. ૨ । *૫૨૨ ટિ. ૬ । ૫૪૩ ટિ. ૪ । *૫૮૭ ટિ. ૧ । ૫૯૦ ટિ. ૩ । ૫૯૧ ટિ. ૪ । ૬૦૨ ટિ. ૨ । *૬૦૩ ટિ. ૧૦ । ૬૦૪ ટિ. ૨ । ૬૨૨ ટિ. ૧ । ૬૫૬ ટિ. ૬ । ૬૫૯ ટિ. ૩ । *૬૬૦ ટિ. ૧૧ । ૬૭૨ ટિ. ૨ । ૭૧૦ ટિ. ૧-૩ । *૭૧૨ ટિ. ૧-૪ । ૭૪૪ ટિ. ૫ । ૭૫૪ ટિ. ૨ । ૮૨૫ ટિ. ૩ । ૮૨૬ ટિ. ૩ । ૮૭૪ ટિ. ૧ । ૯૨૪ ટિ. ૩ । ૯૬૦ ટિ. ૧ । ૧૧૯૫ ટિ. ૧ । ૧૨૧૨ ટિ. ૧ । ૧૩૨૬ ટિ. ૩ । ૧૫૧૬ ટિ. ૧ ।

કાં० પ્રતિમાં ટીકાસંદર્ભમાં ભિન્નતા—પૃ. ૭૩૭ ટિ. ૨ । ૮૭૧ ટિ. ૬ । ૧૩૬૫ ટિ. ૧-૨ । ૧૩૮૬ ટિ. ૧ । ૧૩૯૬ ટિ. ૧-૨-૩-૪ । ૧૪૦૦ ટિ. ૧ । ૧૪૨૫ ટિ. ૧ । ૧૪૫૪ ટિ. ૧ । ૧૫૨૯ ટિ. ૨ । ૧૫૩૫ ટિ. ૨ । ૧૫૫૪ ટિ. ૧ । ૧૫૬૮ ટિ. ૨ ।

१५७२ टि. २ । १५७३ टि. २ । १५७४ टि. २ । १५८७ टि. ६ । १५८८ टि. ४ ।
१५९० टि. २ । १५९७ टि. ४ । १६७५ टि. १ । १६८२ टि. १ (भाष्यगाथानी
स्पष्ट व्याख्या) ।

मो० ले० कां० डे० प्रतिओमां संदर्भमां भिन्नता—पृ. २१६ टि. ३ ।

मो० ले० त० डे० कां० प्रतिओमां टीकासंदर्भमां भिन्नता—पृ. ७३३ टि. ४ ।

टीकानां जुदां जुदां प्रत्यन्तरोमां एक ज गाथानी व्याख्यामां उपलब्ध थतां त्रण त्रण
पाठभेदवाळां स्थळो—पृ. १८९ टि. १ (१ भा० ले० कां० २ त० मो० ३ डे०) ।

पृ. १९९ टि. २ (१ डे० त० २ भा० ३ मो० ले० कां०) ।

२०० टि. १ (१ मो० ले० कां० २ डे० त० ३ भा०) ।

२०४ टि. ३ (१ मो० ले० कां० २ डे० त० ३ भा०) । २०८ टि. ७
(१ डे० त० २ मो० ले० ३ भा०) ।

२०९ टि. ९-१० (१ डे० त० २ मो० ले० कां० ३ भा०) ।

२१० टि. २ (१ डे० त० २ मो० ले० कां० ३ भा०) ।

२११ टि. २ (१ डे० त० २ मो० ले० कां० ३ भा०) ।

२१२ टि. ३ (१ डे० त० २ मो० ले० कां० ३ भा०) ।

२१४ टि. ७ (१ डे० त० २ मो० ले० ३ भा०) ।

२२९ टि. ६ (१ डे० त० २ मो० ले० कां० ३ भा०) ।

२३१ टि. ६ (१ डे० मो० ले० कां० २ त० ३ भा०) ।

२४१ टि. ३ (१ त० २ भा० ३ डे०) टि. ५ (१ त० २ भा० ३ डे० मो०
ले० कां०) ।

२४५ टि. ६-७ (१ डे० त० कां० २ ले० मो० ३ भा०) ।

३०७ टि. ४ (१ मो० ले० २ भा० त० डे० ३ कां०) ।

३१४ टि. १ (१ मो० ले० २ भा० ३ त० डे० कां०) ।

३२८ टि. १ (१ भा० २ त० ३ मो० ले० कां०) ।

३९२ टि. १ (१ त० डे० कां० २ मो० ले० ३ भा०) ।

४३१ टि. २ (१ मो० ले० २ भा० ३ त० डे० कां०) ।

४३४ टि. १ (१ त० डे० २ भा० ३ मो० ले०), टि. २ (१ मो० ले० त०
डे० २ भा० ३ कां०) ।

४५२ टि. ४-५ (१ मो० ले० २ त० डे० कां० ३ भा०) ।

* ४८० टि. ६ (१ मो० ले० २ भा० चू. विचू. अनुसारि ३ त० डे० कां०) ।

- ५४७ टि. ३ (१ मो० ले० कां० २ त० डे० ३ भा०)
 ५६१ टि. ४ (१ मो० ले० २ त० डे० कां० ३ भा०) ।
 ५९१ टि. २-३ (१ मो० ले० २ भा० ३ त० डे० कां०) ।
 ६१६ टि. ३ (१ ताटी० मो० ले० २ त० डे० कां० ३ भा०) ।
 ६४७ टि. ३ (१ मो० ले० २ त० डे० कां० ३ भा०) ।
 ६५२ टि. १ (१ मो० ले० २ त० डे० ३ भा०) ।
 ६५६ टि. ३ (१ मो० ले०, २ भा०, ३ त० डे०) ।
 * ६६० टि. १ (१ मो० ले० २ त० डे० ३ भा० चू. विचू. अनुसारी ।
 ७३७ टि. १ (१ त० डे० मो० ले० २ भा० चू. विचू. अनुसारी ३ कां० ।
 ७५६ टि. ३ (१ त० डे० मो० ले० २ भा० ३ कां०) ।
 ८६६ टि. ३ (१ मो० ले० २ भा० त० डे० ३ कां०) ।
 ८९७ टि. ३ (१ ताटी० त० डे० मो० ले० २ भा० ३ कां०) ।
 ९०० टि. २ (१ ताटी० त० डे० मो० ले० २ भा० ३ कां०) ।
 ९०८ टि. २ (१ ताटी० त० डे० मो० ले० २ भा० ३ कां०) ।
 ९०९ टि. ३ (१ भा० २ ताटी० मो० कां० ३ त० डे० ले०) ।
 ९३७ टि. १ (१ मो० ले० २ त० डे० ३ ताटी० भा० कां०) ।
 ९४० टि. २ (१ ताटी० कां० २ त० डे० मो० ले० ३ भा०) ।
 ९८५ टि. २ (१ भा० कां० २ मो० ले० ३ ताटी० त० डे०) ।
 ९८८ टि. ४. (१ ताटी० भा० कां० २ मो० ले० डे० ३ त०) ।
 ९९७ टि. १ (१ भा० कां० २ त० ३ ताटी० मो० ले० डे०) ।
 ९९९ टि. ३ (१ मो० ले० त० डे० २ भा० कां० चूर्णनुसारी ३ ताटी०) ।
 १००९ टि. ६ (१ ताटी० कां० मो० ले० २ भा० ३ त० डे०) ।
 १०२१ टि. १ (१ मो० ले० २ त० डे० ३ भा० कां०) ।
 १०३३ टि. १ (१ भा० कां० २ मो० ले० ३ त० डे०) ।
 १०५५ टि. २ (१ ताटी० भा० २ मो० ले० ३ त० डे० कां०) ।
 १०६७ टि. २ (१ भा० ताटी० २ त० डे० मो० ले० ३ कां०) ।
 १०८२ टि. ३ (१ कां० २ मो० ले० ताटी० त० डे० ३ भा०) ।
 १२७८ टि. ३ (१ कां० २ भा० ३ ताटी० मो० डे०) ।
 १२८४ टि. २ (१ भा० २ कां० ३ ताटी० मो० डे०) ।
 १३१७ टि. ५ (१ भा० २ ताटी० मो० डे० ३ कां०) ।
 १३२० टि. ३-६ (१ ताटी० मो० डे० २ भा० ३ कां०) ।

૧૩૩૫ ટિ. ૪-૫-૬ (૧ તાટી૦ મો૦ હે૦ ૨ મા૦ ૩ કાં૦) ।

૧૩૫૩ ટિ. ૧ (૧ તાટી૦ મો૦ હે૦ ૨ મા૦ ૩ કાં૦) ।

૧૬૬૯ ટિ. ૩ (૧ તાટી૦ હે૦ ૨ મો૦ લે૦ ૩ મા૦ કાં૦) ।

ટીકાપ્રતિઓમાં એક જ ગાથાની વ્યાખ્યામાં ઉપલબ્ધ થતાં ચાર ચાર પાઠભેદવાળાં સ્થલો—પૃ. ૧૦૪ ટિ. ૪ (૧ મો૦ લે૦ કાં૦ ૨ તાટી૦ ૩ ત૦ હે૦ ૪ મા૦) ।

પૃ. ૧૦૧૨ (૧ મા૦ ૨ ત૦ હે૦ મો૦ લે૦ ૩ કાં૦ ૪ તાટી૦) ।

પૃ. ૧૦૬૪ ટિ. ૨ (૧ મા૦ ૨ કાં૦ ૩ મો૦ લે૦ ૪ તાટી૦ ત૦ હે૦) ।

ટીકાપાઠભેદો સાથે ચૂર્ણી-વિશેષચૂર્ણીની તુલના—

પ્રસ્તુત પ્રંથના સંશોધન માટે અમે વૃત્તિતાં જે પ્રત્યન્તરો એકત્ર કર્યા છે તેમાં નાના મોટા અને સંદર્ભરૂપ વિવિધ પાઠભેદો છે । એ પાઠભેદો પૈકીના કેટલાક પાઠભેદો ચૂર્ણી-કારની વ્યાખ્યાને અનુસરતા છે અને કેટલાક વિશેષચૂર્ણીને અનુસરતા છે, ડ્યારે કેટલાક પાઠભેદો ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી ઉભયને અનુસરતા છે । આ દરેક સ્થલોએ અમે તુલના માટે ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણીના પાઠો પાદટિપ્પણીમાં તે તે પાઠભેદો સાથે આપેલા છે, જેની યાદી આ નીચે આપવામાં આવે છે—

ચૂર્ણી સાથે તુલના—

મા૦ પ્રતિના ટીકાપાઠભેદ અને સંદર્ભભેદની ચૂર્ણી સાથે તુલના—૧૯૩ ટિ. ૧ । ૨૦૦ ટિ. ૬ । ૨૦૮ ટિ. ૮ । ૨૦૯ ટિ. ૨ । ૨૨૩ ટિ. ૬ । ૨૩૧ ટિ. ૮ । ૨૪૫ ટિ. ૧ । ૨૪૬ ટિ. ૩ । ૩૦૦ ટિ. ૧ । ૩૦૬ ટિ. ૧-૨ । ૩૧૩ ટિ. ૨ । ૩૧૯ ટિ. ૩ । * ૩૨૦ ટિ. ૨ । (ટિપ્પણી ૩૧૯ થી ચાલુ) । ૪૭૨ ટિ. ૧ । * ૫૬૩ ટિ. ૧ । ૬૭૯ ટિ. ૧ । ૭૭૩ ટિ. ૩ । ૭૭૫ ટિ. ૨ । ૧૦૪૬ ટિ. ૨-૩ । ૧૨૮૧ ટિ. ૩ ।

કાં૦ પ્રતિના પાઠભેદની ચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૭૭૧ ટિ. ૩ । ૮૯૫ ટિ. ૩ ।

મા૦ કાં૦ પ્રતિના ટીકાપાઠભેદ અને સંદર્ભભેદની ચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૮૧૪ ટિ. ૪ । ૯૯૯ ટિ. ૩ । ૧૩૧૦ ટિ. ૨ ।

મા૦ ત૦ કાં૦ પ્રતિઓના પાઠભેદની ચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૨૨૩ ટિ. ૩ । ૨૩૧ ટિ. ૨ ।

મો૦ લે૦ ત૦ હે૦ કાં૦ પ્રતિઓના પાઠભેદની ચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૨૩૫ ટિ. ૬ । ૭૮૦ ટિ. ૫ ।

વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના—

મા૦ પ્રતિના પાઠભેદ આદિની વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૫૦૭ ટિ. ૩ । ૬૦૩

ટિ. ૪। ૬૪૨ ટિ. ૧। ૬૫૮ ટિ. ૧। * ૭૧૨ ટિ. ૧। ૭૮૦ ટિ. ૧। ૮૪૩ ટિ. ૧।

મોં લેં પ્રતિના ટીકાપાઠભેદની વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૫૯૫ ટિ. ૨।

મોં લેં તં હેં કાંં પ્રતિઓના પાઠભેદની વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના પૃ. ૫૦૭ ટિ. ૩। ૫૭૩ ટિ. ૩।

મોં લેં માં કાંં ના પાઠભેદની વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૬૨૫ ટિ. ૩।

માં તં હેં કાંં પ્રતિઓના પાઠભેદની વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૧૦૯૪ ટિ. ૨।

ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી ઉભય સાથે તુલના—

માં પ્રતિના ટીકાપાઠભેદ અને સંદર્ભભેદની ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી ઇ ઉભય સાથે સરસામણી—પૃ. ૩૪૧ ટિ. ૪। ૩૪૭ ટિ. ૫। ૩૯૧ ટિ. ૨। ૩૯૨ ટિ. ૩-૫। ૪૫૨ ટિ. ૩। ૪૬૭ ટિ. ૧। * ૪૭૨ ટિ. ૧। ૪૭૪ ટિ. ૬। * ૪૮૦ ટિ. ૬। ૪૯૯ ટિ. ૧। ૫૦૪ ટિ. ૩। ૫૧૦ ટિ. ૨। * ૫૧૮ ટિ. ૩। * ૫૬૬ ટિ. ૩। ૫૭૩ ટિ. ૭। ૫૭૪ ટિ. ૭। ૬૧૨ ટિ. ૬। * ૬૩૦ ટિ. ૪। ૬૪૫ ટિ. ૯। * ૬૬૧ ટિ. ૧। ૬૬૨ ટિ. ૬। ૬૭૯ ટિ. ૬। ૭૪૪ ટિ. ૪। ૮૩૫ ટિ. ૭। ૯૦૧ ટિ. ૩। ૧૦૫૫ ટિ. ૩।

કાંં પ્રતિના ટીકાપાઠોની ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૪૩૪ ટિ. ૨। ૧૩૨૦ ટિ. ૩। ૧૩૯૪ ટિ. ૩।

તં હેં કાંં પ્રતિઓના પાઠભેદની ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૫૭૩ ટિ. ૫।

માં મોં લેં પ્રતિઓના પાઠભેદની ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૬૪૬ ટિ. ૩।

તામાં માં તં હેં કાંં પ્રતિઓના પાઠભેદની ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૬૪૦ ટિ. ૭। ૧૦૯૪ ટિ. ૨।

મોં લેં માં તં હેં પ્રતિઓના પાઠભેદની ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૧૩૧૯ ટિ. ૨। ૧૩૫૨ ટિ. ૨। ૧૪૫૯ ટિ. ૧। ૧૫૫૯ ટિ. ૧। ૧૫૯૭ ટિ. ૩।

મોં લેં તં હેં કાંં પ્રતિઓના પાઠભેદની ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના—પૃ. ૪૧૪ ટિ. ૨। ૮૬૫ ટિ. ૭।

જુદા જુદા કુલનાં પ્રત્યન્તરોમાંથી મઠ્ઠી આવતા જુદા જુદા પાઠભેદો પૈકી અમુક પાઠભેદ ચૂર્ણી સાથે સરસામણી ધરાવતો હોય છે, જ્યારે બીજો પાઠભેદ વિશેષચૂર્ણી સાથે તુલના ધરાવે છે। આ જાતના પાઠોની તુલના માટે તે તે સ્થળે પાદટિપ્પણીમાં ચૂર્ણી

विशेषचूर्णीना पाठो आपवामां आव्या छे । आ प्रकारना पाठभेदोने दर्शावतां स्थळोनी नोध आ नीचे आपवामां आवे छे—पृ. ६२४ टि. १ (भा० पाठ विशेषचूर्णनुसारी, मो० ले० त० डे० कां० पाठ चूर्णनुसारी) । पृ. ७११ टि. १ (भा० पाठ विचू० अनुसारी, मो० ले० त० डे० कां० पाठ स्वतन्त्र, चूर्णीपाठ त्रीजा ज प्रकारनो) । ८४२ टि. ९ (भा० पाठ विचू० सम्मत, त० डे० कां० मो० ले० पाठ चूर्णीबृहद्भाष्य-सम्मत) । ९६२ (भा० कां० पाठ चूर्णीसम्मत, ताटी० मो० ले० त० डे० पाठ विशेषचूर्णीसम्मत) ।

टीकाना अशुद्ध के खंडित पाठोने सुधारवामां चू० विचू०नो आधार—पृ. ११०३ टि. १ । ११६१ टि. ४ ।

महश्चनी पादटिप्पणीओ—

प्रस्तुत बृहत्कल्प महाशास्त्रना विषयने स्पष्ट करवा माटे अथवा अर्थ के वस्तुवर्णनमां नवीनतानी दृष्टि स्थाने स्थाने जे चूर्णी, विशेषचूर्णी के उभयना पाठोनी अमे पाद-टिप्पणीमां नोध आपी छे तेवां स्थळोनी यादी अहीं आपवामां आवे छे ।

चूर्णीपाठोनां स्थळो—पृ. २ टि. १ । ७ टि. ४ । ११ टि. १ । १४ टि. १ । १५ टि. ३ । १६ टि. १ । १७ टि. ५-६ । २१ टि. ३ । २२ टि. २ । २३ टि. १-२-६ । २४ टि. ३ । २५ टि. ३ । २६ टि. २ । २७ टि. १ । २८ टि. ४ । ४९ टि. १-२ । ६१ टि. २ । ६८ टि. ९ । ७५ टि. २ । ८२ टि. १ । ८३ टि. २-४ । ८५ टि. २ । ८६ टि. ३ । ८७ टि. १ । ९३ टि. १-३-४ । ९४ टि. २ । ९९ टि. १ । १०३ टि. ३ । १२८ टि. १ । १३३ टि. १ । १४१ टि. ३ । १८४ टि. ३ । १९४ टि. १ । २०१ टि. ३ । २०५ टि. १ । २३२ टि. ४ । २४१ टि. २ । २४२ टि. २ । २५३ टि. १ । २६० टि. १-२ । २६२ टि. २ । २६६ टि. १ । २७९ टि. १ । २८८ टि. १ । २८९ टि. १ । २९७ टि. ४ । २९८ टि. २ । ३०३ टि. २ । ३०८ टि. २ । ३२५ टि. १-२ । ३३० टि. २ । ३४३ टि. १ । ३५६ टि. २ । ३६६ टि. १ । ३६८ टि. ४-५ । ३८३ टि. ४ । ३८४ टि. १ । ३९९ टि. १ । ४१३ टि. १ । ५०५ टि. १ । ५९३ टि. ५ । ६०० टि. १ । ६३८ टि. २ । ८७० टि. ३ । ९७१ टि. ९ । १२३२ टि. १ । १३४१ टि. १ । १५७७ टि. २ । १६१० टि. ३ ।

विशेषचूर्णीपाठोनां स्थळो—पृ. ३६८ टि. ७ । ३९९ टि. २ । ४०७ टि. ४ । ४३९ टि. १ । ४४२ टि. १ । ४४३ टि. १ । ४८८ टि. १ । ५३४ टि. १ । ५९७

ટિ. ૪। ૬૫૪ ટિ. ૧। ૬૭૫ ટિ. ૩। * ૭૨૬ ટિ. ૩। ૭૮૪ ટિ. ૩। ૯૧૭ ટિ. ૧।
૯૧૯ ટિ. ૧। ૧૦૯૦ ટિ. ૩। ૧૦૯૩ ટિ. ૨। ૧૨૩૨ ટિ. ૨। ૧૪૯૩ ટિ. ૧।

ચૂર્ણી-વિશેષચૂર્ણી ઉભયપાઠોનાં સ્થાનો—પૃ. ૩૪૨ ટિ. ૧। ૩૪૩ ટિ. ૧। ૩૪૯
ટિ. ૨। ૩૬૮ ટિ. ૨-૭। ૩૬૯ ટિ. ૧-૨। ૩૭૬ ટિ. ૧। ૩૮૧ ટિ. ૧। ૩૮૪
ટિ. ૨। ૩૯૨ ટિ. ૪। ૩૯૭ ટિ. ૧। ૩૯૯ ટિ. ૫। ૪૦૮ ટિ. ૨। ૪૩૩ ટિ. ૩।
૪૭૧ ટિ. ૨। ૪૯૭ ટિ. ૧। ૫૦૫ ટિ. ૨। ૫૦૮ ટિ. ૬। ૫૧૦ ટિ. ૧। ૫૨૧
ટિ. ૧। ૫૩૪ ટિ. ૧। ૫૫૬ ટિ. ૫। ૫૭૩ ટિ. ૫-૭।* ૬૧૬ ટિ. ૫। ૬૩૮
ટિ. ૧। ૬૬૬ ટિ. ૨। ૬૭૫ ટિ. ૧। ૭૫૩ ટિ. ૪। ૭૮૧ ટિ. ૯। ૮૪૩ ટિ.
૫। ૯૦૬ ટિ. ૨। ૯૨૬ ટિ. ૩-૬-૭। ૯૨૮ ટિ. ૩। ૯૮૩ ટિ. ૨-૩। ૯૮૪
ટિ. ૨। ૧૦૧૮ ટિ. ૨। ૧૦૩૨ ટિ. ૧। ૧૦૮૯ ટિ. ૩। ૧૧૫૮ ટિ. ૧। ૧૧૬૯
ટિ. ૧। ૧૧૭૫ ટિ. ૩। ૧૨૩૨ ટિ. ૧। ૧૩૮૧ ટિ. ૨। ૧૩૯૭ ટિ. ૭। ૧૪૮૪
ટિ. ૨। ૧૫૫૭ ટિ. ૨। ૧૫૬૦ ટિ. ૧। ૧૫૭૦ ટિ. ૨। ૧૫૭૫ ટિ. ૧। ૧૬૦૧
ટિ. ૧। ૧૬૧૦ ટિ. ૧। ૧૬૧૨ ટિ. ૧। ૧૬૩૬ ટિ. ૨।

બૃહદ્ગ્રાહ્યના પાઠોનાં સ્થાનો—પૃ. ૪૮૮ ટિ. ૧। ૬૧૧ ટિ. ૩। ૧૧૬૯ ટિ. ૨।

ગ્રંથ પરિચય ।

ગ્રંથકારો અને ગ્રંથની પ્રતિઓ વિષે લઘુ પછી પ્રસ્તુત ગ્રંથના બાહ્ય અને અંતરંગ સ્વરૂપ વિષે થોડું બતાવી દેવું અહીં ઉચિત મનાશે । પ્રસ્તુત બૃહત્કલ્પસૂત્ર અને તેના ઉપરની વ્યાખ્યાઓ વગેરેનો પરિચય આપવા પહેલાં, પ્રસ્તુત શાસ્ત્ર હેદ આગમોમાંનું એક હોઈ હેદ આગમ સાહિત્ય કેટલું છે એનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવે છે । સામાન્ય રીતે જૈન આગમોની સંખ્યા પીસ્તાલીસની ગણાય છે । એ પીસ્તાલીસ આગમોમાં હેદઆગમોનો સમાવેશ થઈ જાય છે અને એ હેદઆગમો છ છે । તેના ઉપર જેટલું વ્યાખ્યાસાહિત્ય રચાયું છે અને આજે જેટલું ઉપલબ્ધ થાય છે તે આ નીચે જણાવવામાં આવે છે ।

હેદઆગમ સાહિત્ય—

નામ	કર્તા	શ્લોકસંખ્યા.
૧ દશાશ્રુતસ્કન્ધ	મદ્રવાહુસ્વામી	૨૧૦૬
” નિર્યુક્તિ	”	ગા. ૧૪૪
” ચૂર્ણી		૨૨૨૫
” વૃત્તિ	બ્રહ્મર્ષિ પાર્શ્વચન્દ્રીય	૩૧૦૦
” સ્તવક (ભાષાનુવાદ)		

૨	કપ્પો (બૃહત્કલ્પસૂત્ર)	ભદ્રવાહુસ્વામી	૩૭૫
„	નિર્યુક્તિ-લઘુભાષ્ય	ભાષ્ય-સંઘદાસગણિ ક્ષમાશ્રમણ	ગા. ૬૪૯૦ શ્લો. ૭૫૦૦
„	„	બૃહદ્ભાષ્ય અપૂર્ણ	
„	ચૂર્ણી		૧૧૦૦૦
„	વિશેષચૂર્ણી		૧૪૦૦૦
„	વૃત્તિ	મલયગિરિ-ક્ષેમકીર્તિ	૩૫૦૦૦
„	અવચૂરી	સૌભાગ્યસાગર	૧૫૦૦
„	સ્તવક		
„	પંચકલ્પમહાભાષ્ય	સંઘદાસગણિ ક્ષમાશ્રમણ ગા.	૨૫૭૪ શ્લો. ૩૧૩૫
„	ચૂર્ણી		૩૨૪૫
૩	વ્યવહાર સૂત્ર	ભદ્રવાહુસ્વામી	૬૮૮
„	ભાષ્ય		ગા. ૪૬૨૯ શ્લો. ૫૭૮૬
„	ચૂર્ણી		૧૦૩૬૦
„	વૃત્તિ	મલયગિરિ	૨૯૦૦૦
„	સ્તવક		
૪	નિશીથસૂત્ર	ભદ્રવાહુસ્વામી	૮૨૫
„	ભાષ્ય		ગા. ૬૫૨૯ શ્લો. ૭૫૦૦
„	વિશેષચૂર્ણી	જિનદાસ મહત્તર	૨૮૦૦૦
„	„ વિશોદેશકવ્યાख्या	શ્રીચન્દ્રસૂરિ	
„	સ્તવક		
૫	મહાનિશીથસૂત્ર		૪૫૪૪
„	સ્તવક		
૬	જીતકલ્પસૂત્ર	જિનભદ્રગણિ ક્ષમાશ્રમણ	ગા. ૧૦૩
„	ભાષ્ય		ગા. ૨૬૦૬
„	ચૂર્ણી	સિદ્ધસેનાચાર્ય	૧૦૦૦
„	„ ટિપ્પનક	શ્રીચન્દ્રસૂરિ	૧૧૨૦
„	વૃત્તિ	તિલકાચાર્ય	૧૮૦૦

કલ્પબૃહદ્ભાષ્ય—અહીં જે છ હેતુપ્રંથોને લગતી નોંધ આપવામાં આવી છે તેમાં “કલ્પબૃહદ્ભાષ્ય અપૂર્ણ” એમ જણાવ્યું છે તેનું કારણ એ છે કે—પાટળ, જેસલમેર, માણ્ઢારકર ઇન્સ્ટીટ્યુટ પૂના વિગેરે વ્તરેક સ્થલે આ પ્રંથની હસ્તપ્રતિઓ અધૂરી જ મળે છે । જેસલમેરમાં તાલપત્ર ઉપર લલ્લાપલી બે નકલો છે પણ તે બન્ને ય પ્રથમસ્કંડ છે ।

બીજો સ્વંદ ક્યાંય જોવામાં આવ્યો નથી । આચાર્ય શ્રી ક્ષેમકીર્તિએ બૃહત્કલ્પની ટીકા રચી ત્યારે તેમના સામે આ બૃહદ્ગ્રાંથની પૂર્ણ નકલ હતી એ તેમણે ટીકામાં આપેલાં બૃહદ્ગ્રાંથનાં ઉદ્ધરણોથી નિશ્ચિતપણે જાણી શકાય છે ।

કલ્પચૂર્ણી અને વિશેષચૂર્ણી—કલ્પચૂર્ણી અને કલ્પવિશેષચૂર્ણીની જે બે તાલપત્રીય પ્રાચીન પ્રતીઓ આજે મળે છે તેમાં લક્ષાવનારાઓની ગરબડથી ઇટલે કે ચૂર્ણી-વિશેષચૂર્ણીના સ્વંદોનો વિવેક ન કરવાથી કેટલીક પ્રતિઓમાં ચૂર્ણી-વિશેષચૂર્ણીનું સિશ્રણ થઈ ગયું છે ।

પંચકલ્પમહાભાષ્ય—પંચકલ્પમહાભાષ્ય એ જ પંચકલ્પસૂત્ર છે । ઘણાં સ્ત્રા વિદ્વાન્ સાધુઓ એવી ભ્રમણામાં છે કે-પંચકલ્પસૂત્ર ઉપરનું ભાષ્ય તે પંચકલ્પભાષ્ય અને તે ઉપરની ચૂર્ણી તે પંચકલ્પચૂર્ણી, પરંતુ આ તેમની માન્યતા ભ્રાન્ત અને મૂલભરેલી છે । પંચકલ્પ નામનું કોઈ સૂત્ર હતું નહીં અને છે પણ નહીં । બૃહત્કલ્પસૂત્રની કેટલીક પ્રાચીન પ્રતિઓના અંતમાં “ પંચકલ્પસૂત્રં સમાપ્તમ્ ” આવી પુષ્પિકામાત્રથી મૂલાવામાં પડીને કેટલાકો એમ કહે છે કે-મેં અમુક મંડારમાં જોયું છે પણ આ ભ્રાન્ત માન્યતા છે । સ્વરી રીતે, જેમ પિંડનિર્યુક્તિ એ દશવૈકાલિકનિર્યુક્તિનો અને ઓઘનિર્યુક્તિ એ આવશ્યકનિર્યુક્તિનો પૃથક્ કરેલો અંશ છે, તે જ રીતે પંચકલ્પભાષ્ય એ કલ્પભાષ્યનો એક જુદો પાડેલો વિભાગ છે; નહીં કે સ્વતંત્ર કોઈ સૂત્ર । આચાર્ય શ્રીમલયગિરિ મહારાજ અને શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિ મહારાજ પ્રસ્તુત બૃહત્કલ્પસૂત્રની ટીકામાં બારંબાર આ રીતે જ ઉલ્લેખ કરે છે ।

નિશીથવિશેષચૂર્ણી—આજે જેને સૌ નિશીથચૂર્ણી તરીકે ઓળખે છે એ નિશીથસૂત્ર ઉપરની વિશેષચૂર્ણી છે । નિશીથચૂર્ણી હોવી જોઈએ પરંતુ આજે એનો ક્યાંય પત્તો નથી । આજે તો આપણા સામે નિસીહવિસેસચુર્ણી જ છે ।

છેદ આગમસાહિત્યને જાણ્યા પછી આપણે મંથના મૂળ વિષય તરફ આવીએ ।

મંથનું મૂળ નામ—

પ્રસ્તુત ‘ બૃહત્કલ્પસૂત્ર ’નું મૂળ નામ ‘ કળ્પો ’ છે । તેની પ્રાકૃત-સંસ્કૃત વ્યાખ્યા-ટીકાઓને પણ કળ્પભાસં, કળ્પસ્સ ચુર્ણી આદિ નામોથી જ ઓળખવામાં આવે છે । ઇટલે નિષ્કર્ષ એ થયો કે-આ મંથનું ‘ બૃહત્કલ્પસૂત્ર ’ નામ પાછળથી શરૂ થયું છે । તેનું કારણ એ છે કે દશાશ્રુતસ્કંધના આઠમા અધ્યયનરૂપ પર્યુષણાકલ્પસૂત્રની જાહેર વાચના વધ્યા પછી એ કલ્પસૂત્ર અને પ્રસ્તુત કલ્પશાસ્ત્રને અલગ અલગ સમજવા માટે એકનું નામ કલ્પસૂત્ર અને પ્રસ્તુત કલ્પશાસ્ત્રનું નામ બૃહત્કલ્પસૂત્ર રાખવામાં આવ્યું છે । આજે જૈન જનતાનો મોટો ભાગ ‘ કલ્પસૂત્ર ’ નામથી પર્યુષણાકલ્પસૂત્રને જ સમજે છે, બલકે ‘ કલ્પસૂત્ર ’ નામ પર્યુષણાકલ્પસૂત્ર માટે રૂઢ થઈ ગયું છે । ઇટલે આ શાસ્ત્રને ભિન્ન સમજવા માટે ‘ બૃહત્કલ્પ-

સૂત્ર ' નામ આપ્યું છે તે સોમ્ય જ છે । પ્રસ્તુત સૂત્ર પ્રમાણમાં નાનું ઇટલે કે માત્ર ૪૭૫ શ્લોકપ્રમાણ હોવા છતાં એમાં રહેલા ગાંભીર્યની દૃષ્ટિએ એને એક મહાશાસ્ત્ર જ કહેવું જોઈએ । આ એક પ્રાચીનતમ આચારશાસ્ત્ર છે અને જૈન ધર્મશાસ્ત્રોમાં તેનું સ્થાન ઘણું ઊંચું છે । તેમાંય જૈન શ્રમણો માટે તો એ જીવનધર્મનું મહાશાસ્ત્ર છે । આની ભાષા પ્રાચીન પ્રાકૃત અથવા અર્ધમાગધી હોવા છતાં જેમ બીજાં જૈન આગમો માટે બન્યું છે તેમ આની ભાષાને પણ ટીકાકાર આચાર્ય શ્રીમલયગિરિ અને શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિએ બદલી નાખી છે । જ્યારે જોતાં આવું પરિવર્તન કેટલે અંશે ઠીક છે એ એક પ્રશ્ન જ છે; તેમ છતાં સાથે સાથે આજે એ પણ એક મોટો સવાલ છે કે—તે તે આગમોની પ્રાચીન પ્રાચીનતમ વિવિધ પ્રતિઓ કે તેનાં પ્રત્યન્તરો સામે રાખીએ ત્યારે તેમાં જે ભાષા અને પ્રયોગો વિષયક વૈવિધ્ય જોવામાં આવે છે તે, સમર્થ ભાષાશાસ્ત્રીને ગળે પણ ઢચુરો વાળી દે તેવાં હોય છે । તેમાં પણ નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય, મહાભાષ્ય, ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી વગેરે વ્યાખ્યાકારોના અપરિમિત અને સંખ્યાતીત પાઠભેદો અને પાઠવિકારો મળે ત્યારે તો ચક્રર આવી જાય તેવું બને એવી વાત છે । આ પરિસ્થિતિમાં અમુક જવાબદારી લઈને બેઠેલા ટીકાકાર આદિ વિષે આપણે એકાએક બોલવા જેવું કશું ય નથી રહેતું ।

વ્યાખ્યાસાહિત્ય—

કલ્પમહાશાસ્ત્ર ઉપર વ્યાખ્યાનરૂપે નિર્યુક્તિ—ભાષ્ય, ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી, વૃહદ્ભાષ્ય, વૃત્તિ, અવચૂરી અને સ્તવક મંથોની રચના થઈ છે । તે પૈકી આ પ્રકાશનમાં મૂળસૂત્ર, નિર્યુક્તિ—ભાષ્ય અને વૃત્તિને પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવેલ છે, જેનો પરિચય અહીં આપવામાં આવે છે ।

નિર્યુક્તિ—ભાષ્ય—

આવશ્યકનિર્યુક્તિમાં સુદ નિર્યુક્તિકારભગવાને “ કલ્પસ્સ ઓ ણિહજુત્તિ ” (ગાથા ૧૫) એમ જણાવેલ હોવાથી પ્રસ્તુત કલ્પમહાશાસ્ત્ર ઉપર નિર્યુક્તિ રચવામાં આવી છે । તેમ છતાં આજે નિર્યુક્તિ અને ભાષ્ય, એ બન્ને ય પરસ્પર મળી જઈને એક મંથરૂપ થઈ જવાને લીધે તેનું પૃથક્કરણ પ્રાચીન ચૂર્ણીકાર આદિ પણ કરી શક્યા નથી । ટીકાકાર આચાર્ય શ્રીમલયગિરિએ પણ “ સૂત્રસ્પર્શિકનિર્યુક્તિર્ભાષ્યં ચૈકો મ્નથો જાતઃ ” એમ જણાવી નિર્યુક્તિ અને ભાષ્યને જુદા પાઠવાનું જતું કર્યું છે; જ્યારે આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિએ એ પ્રયત્ન કર્યો છે । તેમ છતાં તેમાં તેઓ સફળ નથી થયા બલકે એથી મોટાઘો જ થયો છે । એ જ કારણ છે કે ટીકાનાં પ્રત્યન્તરોમાં તથા ચૂર્ણી—વિશેષચૂર્ણીમાં એ માટે વિવિધ નિર્દેશો મળે છે (જુઓ પરિશિષ્ટ ચોથું) । સ્વતંત્ર પ્રાચીન ભાષ્યપ્રતિઓમાં પણ આ અંગેનો કશો વિવેક નજરે નથી આવતો । આ કારણસર અમે અમારા પ્રસ્તુત પ્રકાશનમાં નિર્યુક્તિ—ભાષ્ય

પ્રંથની ગાથાઓના અંકો સઠંગ જ રાખ્યા છે । અને એ રીતે બધી મઠીને ૬૪૯૦ ગાથાઓ થઈ છે । પ્રાચીન ભાષ્યપ્રતિઓમાં અનેક કારણસર ગાથાઓ બેવડાવાથી તેમ જ અસ્તવ્યસ્ત ગાથાઓ અને ગાથાંકો હોવાથી તેની ગાથાસંખ્યાની અમે ઉપેક્ષા કરી છે । અમારો ગાથાક્રમ અતિ વ્યવસ્થિત, પ્રામાણિક અને અતિ સુસંગત છે । ભાષાદૃષ્ટિએ પ્રાચીન ભાષ્યપ્રતિઓની ગાથાની ભાષામાં અને આચાર્ય શ્રીમલયગિરિ-ક્ષેમકીર્તિએ આપેલી ભાષ્ય-ગાથાની ભાષામાં ઘણો ઘણો ફરક છે; પરંતુ અમારે ટીકાકારોને ન્યાય આપવાનો હોવાથી તેમણે પોતાની ટીકામાં જે સ્વરૂપે ગાથાઓ લખી છે તેને જ પ્રમાણ માનીને અમે કામ ચલાવ્યું છે । આમ છતાં સ્થાને સ્થાને અનેકવિધ મહત્ત્વના પાઠભેદો બગેરે નોંધવામાં અમે આઢસ કર્યું નથી । ભાષ્યની ભાષા મુજબત્વે પ્રાકૃત જ છે, તેમ છતાં ઘણે સ્થળે ગાથાઓમાં માગધી અને શૌરસેનીના પ્રયોગો પણ જોવામાં આવે છે । કેટલીક ગાથાઓ પ્રસંગવશ માગધી કે શૌરસેની ભાષામાં પણ રચાયેલી છે । હંદની દૃષ્ટિએ આશું ભાષ્ય પ્રધાનપણે આર્યાહંદમાં રચાયું છે, તેમ છતાં સંખ્યાબંધ સ્થળે ઔચિત્ય પ્રમાણે બીજા બીજા હંદો પણ આવે છે ।

વૃત્તિ—

પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રની વૃત્તિનો પ્રારંભ આચાર્ય શ્રીમલયગિરિએ કર્યો છે અને તેની સમાપ્તિ લગભગ સવાસો વર્ષ બાદ તપા આચાર્યપ્રવર શ્રીક્ષેમકીર્તિસૂરિએ કરી છે । વૃત્તિની ભાષા મુજબત્વે સંસ્કૃત હોવા છતાં તેમાં પ્રસંગોપાત આવતી કથાઓ પ્રાકૃત જ છે । વૃત્તિનું પ્રમાણ સૂત્ર-નિર્યુક્તિ-ભાષ્ય મઠીને ૪૨૫૦૦ શ્લોક લગભગ છે, પટલે જો આમાંથી સૂત્ર નિર્યુક્તિ-ભાષ્યને બાદ કરીએ તો વૃત્તિનું પ્રમાણ ૩૪૫૦૦ શ્લોક લગભગ થાય છે । આમાંથી લગભગ ૪૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ટીકા આચાર્ય શ્રીમલયગિરિની છે અને બાકીની આસીએ ટીકા આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિપ્રણીત છે ।

ચૂર્ણી-વિશેષચૂર્ણી—

ચૂર્ણી અને વિશેષચૂર્ણી, એ બૃહસ્કલ્પસૂત્ર ઉપરની પ્રાચીન પ્રાચીનતમ વ્યાખ્યાઓ છે । આ વ્યાખ્યાઓ સંસ્કૃતમિશ્રિત પ્રાકૃતપ્રધાન ભાષામાં રચાયેલી છે । આ વ્યાખ્યાઓની પ્રાકૃતભાષા આચાર્ય શ્રીદેમચન્દ્રાદિવિરચિત પ્રાકૃતવ્યાકરણાદિના નિયમોને વશવર્ત્તી ભાષા નથી, પરંતુ એક જુદા કુલની જ પ્રાકૃતભાષા છે । આ વ્યાખ્યાઓમાં આવતા વિવિધ પ્રયોગો જોતાં એની ભાષાનું નામ શું આપવું એ પ્રશ્ન એક કોયડારૂપ જ છે । હું માનું છું કે આને કોઈ સ્વતંત્ર ભાષાનું નામ આપવું તે કરતાં “મિશ્રપ્રાકૃતભાષા” નામ આપવું એ જ વધારે સંગત વસ્તુ છે । ભાષાના વિષયમાં રસ લેનાર પ્રત્યેક ભાષાશાસ્ત્રીને માટે જૈન આગમો અને તેના ઉપરના નિર્યુક્તિ-ભાષ્ય-ચૂર્ણી-વિશેષચૂર્ણી પ્રંથોનું અધ્યયન અને અવલોકન પરમ આવશ્યક વસ્તુ છે ।

બૃહદ્ગાથ—

નિર્બુદ્ધિ, ભાષ્ય અને બૃહદ્ગાથ એ ત્રણેય જૈન આગમ ઉપરના વ્યાખ્યાપંથો હમ્મેશાં પદ્યબંધ જ હોય છે । પ્રસ્તુત બૃહદ્ગાથ પણ ગાથાબંધ છે । ટીકાકાર આચાર્ય શ્રીક્ષેમકીર્તિ-મહારાજ સામે પ્રસ્તુત બૃહદ્ગાથ સંપૂર્ણ હોવા છતાં આજે એને સંપૂર્ણ મેળવવા અમે ભાગ્ય-શક્તી ઘડી શક્યા નથી । આજે જ્યાં જ્યાં આ મહાભાષ્યની પ્રતિઓ છે ત્યાં પ્રથમ સ્કંદ માત્ર છે । જેસલમેરદુર્ગના શ્રીજિનમદ્રસૂરિ જૈન જ્ઞાનમંડારમાં જ્યારે આ પ્રંથના બે સ્કંદો જોયા ત્યારે મનમાં આશા જન્મી કે આ પ્રંથ પૂર્ણ મળ્યો, પણ તપાસ કરતાં નિરાશા સાથે જોયું કે વસ્તુ ય પ્રથમ સ્કંદની જ નકલો છે । આની ભાષા પણ પ્રાચીન મિશ્ર પ્રાકૃતભાષા છે અને મુખ્યત્વે આર્યા હિંદ હોવા છતાં પ્રસંગોપાત્ત બીજા બીજા પણ હિંદો છે ।

અવચૂરી—

બૃહત્કલ્પસૂત્ર ઉપર એક અવચૂરી (અતિસંક્ષિપ્ત ટીકા) પણ છે । એના પ્રણેતા શ્રીસોભાગ્યસાગરસૂરિ છે અને એ ૧૫૦૦ શ્લોકપ્રમાણ છે । મૂળ પ્રંથના શબ્દાર્થને સ્પષ્ટ રીતે સમજવા ફક્તનાર માટે આ અવચૂરી મહત્ત્વની છે અને એ, ટીકાને અનુસરીને જ રચાણી છે । પ્રસ્તુત અવચૂરીની પ્રતિ સંવત્ ૧૬૨૮ માં લખાણી હોઈ એ તે પહેલાં રચાણી છે ।

આન્તર પરિચય

પ્રસ્તુત બૃહત્કલ્પ મહાશાસ્ત્રના આન્તર પરિચય માટે અમે દરેક ભાગમાં વિસ્તૃત વિષયાનુક્રમણિકા આપી છે, જે વધા ય ભાગોની મઠીને ૧૫૨ પૃષ્ઠ જેટલી થાય છે, તે જ પર્યાપ્ત છે । આ અનુક્રમણિકા જોવાથી આશ્વા પ્રંથમાં શું છે તે, દરેકે દરેક વિદ્વાન્ મુનિશ્વર આદિ સુગમતાથી જાણી-સમજી શકશે । તેમ છતાં પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્ર એ, એક હેતુશાસ્ત્ર તરીકે ઓછાતાં હોઈ તે વિષે અને તેના અનુસંધાનમાં જે જે સ્વાસ ઉચિત હોય તે અંગે વિચાર કરવો અતિ આવશ્યક છે ।

હેતુ આગમો—

હેતુ આગમો વધાં મઠીને છની સંખ્યામાં છે, જેનો ઉલ્લેખ અને તેને લગતા વિશાળ વ્યાખ્યાસાહિત્યની નોંધ અમે ઉપર કરી આવ્યા છીએ । આ હેતુઆગમોમાં, મનસા વાચા કર્મણા અવિસંવાદી જીવન જીવનાર પરમજ્ઞાની તીર્થંકર, ગણધર, સ્થવિર આદિ મહર્ષિઓએ જગતના મુમુક્ષુ નિર્મથ-નિર્મથીઓને એકાંત કલ્યાણ સાધના માટે જે મૌલિક અર્હિસા, સત્ય, અચૌર્ય, બ્રહ્મચર્ય, અપરિમદ્ગત્તાદિરૂપ માર્ગ દર્શાવ્યો છે તે અંગે તે તે દેશ, કાળ તેમ જ તે તે યુગના માનવોની સ્વાભાવિક શારીરિક અને માનસિક વૃત્તિઓ અને વલણને ધ્યાનમાં લઈ વાધક નિયમોનું વિધાન કરવામાં આવ્યું છે; જેને શાસ્ત્રીય પરિભાષામાં

अपवाद कहेबामां आवे छे । आ अपवादो अर्थात् बाधक नियमो उत्सर्ग एटले के मौलिक मार्गना विधान सामे होवा छतां ए, मौलिक मार्गना बाधक न होतां तेना साधक छे । आथी समजाशे के छेदआगमोमां अतिगंभीर भावे एकान्त आत्मलक्षी बनीने मौलिक अहिंसादि नियमो अंगे ते ते अनेकविध वर्तमान परिस्थितिने लक्षमां लई बाधक नियमो अंगे विधान अने विचार करवामां आठ्या छे । तात्त्विक दृष्टिए विचारतां एम कही शक्य के जैन छेदआगमो ए, एकान्त उच्च जीवन जीवनार गीतार्थ जैन स्थविरो अने आचार्योंनी सूक्ष्मेक्षिका अने तेमनी प्रौढ प्रतिभानो सर्वोच्च परिचय आपनार महान् शास्त्रो छे ।

उत्सर्ग अने अपवाद—

प्रस्तुत बृहत्कल्पसूत्र, ए छेदआगमोमांनुं एक होई एमां उत्सर्ग अने अपवाद मार्गनुं अर्थात् साधक-बाधक नियमोनुं विधान करवामां आव्युं छे । ए उत्सर्ग-अपवादो कया केटला अने कई कई बाबत विषे छे ? ए ग्रंथनुं अवलोकन करनार जोई जाणी शकशे । परंतु ए उत्सर्ग अने अपवादना निर्माणनो मूळ पायो शो छे ? अने जीवनतत्त्वोनुं रहस्य समजनारे अने तेनुं मूल्य मूलबनारे पोताना जीवनमां तेनो उपयोग कई रीते करवानो छे-करबो जोईए ? ए विचारवुं अने समजवुं अति आवश्यक छे । आ वस्तु अति महत्त्वनी होई खुद निर्युक्ति-भाष्यकार भगवंतोए अने तदनुगामी प्राकृत-संस्कृत व्याख्या-कारोए सुद्धां प्रसंग आवतां ए विषे घणा ऊंडाणथी अनेक स्थळे विचार कयों छे ।

जगतना कोई पण धर्म, नीति, राज्य, प्रजा, संघ, समाज, सभा, संस्था के मंडळो,—त्यागी हो के संसारी,—ए तेना एकधारा मौलिक बंधारण उपर नभी के जीवी शके ज नहि; परंतु ए सौने ते ते सम-विषम परिस्थिति अने संयोगोने ध्यानमां राखीने अनेक साधक बाधक नियमो घडवा पडे छे अने तो ज ते पोताना अस्तित्वने चिरकाळ सुधी टकावी राखी पोताना उद्देशोने सफल के चिरंजीव बनावी शके छे । आम छतां जगतना धर्म, नीति, राज्य, प्रजा, संघ, समाज वगैरे मात्र तेना नियमोना निर्माण उपर ज जाग्या जीव्या नथी, परन्तु ए नियमोना प्रामाणिक शुद्ध एकनिष्ठ पालनने आधारे ज ते जीव्या छे अने जीवनने उन्नत बनाव्युं छे । आ शाश्वत नियमने नजर सामे राखीने, जीवनमां वीतरागभावनाने मूर्त्तरूप आपनार अने ते माटे एकधारो प्रयत्न करनार जैन गीतार्थ महर्षिओए उत्सर्ग-अपवादनुं निर्माण कयुं छे ।

‘उत्सर्ग’ शब्दनो अर्थ ‘मुख्य’ थाय छे अने ‘अपवाद’ शब्दनो अर्थ ‘गौण’ थाय छे । प्रस्तुत छेदआगमोने लक्ष्मीने पण उत्सर्ग-अपवाद शब्दनो ए ज अर्थ छे । अर्थात् उत्सर्ग एटले आन्तर जीवन, चारित्र अने गुणोनी रक्षा, शुद्धि के वृद्धि माटेना मुख्य नियमोनुं विधान अने अपवाद एटले आन्तर जीवन आदिनी रक्षा, शुद्धि के वृद्धि

માટેના બાધક નિયમોનું વિધાન । ઉત્સર્ગ-અપવાદના ઘટતર વિશેના મૂલ ઉદ્દેશ તરફ જોતાં બંધેયનું મહત્ત્વ કે મુખ્યપણું એક સમાન છે । એટલે સર્વસાધારણને સહજભાવે એમ લાગ્યા વિના નહિ રહે કે એક જ હેતુ માટે આવું દ્વિવિધ્ય કેમ ? । પરંતુ જગતનું સૂક્ષ્મ રીતે અવલોકન કરનારને એ વસ્તુ સમજાયા વિના નહિ રહે કે-માનવજીવનમાં સહજ ભાવે સદાને માટે જે શારીરિક અને સ્વાસ કરીને માનસિક નિર્બલતાએ અધિકાર જમાવ્યો છે એ જ આ દ્વિવિધ્યનું મુખ્ય કારણ છે । આ પરિસ્થિતિને પ્રત્યક્ષ જોયા જાણ્યા પછી ધર્મ, નીતિ, સંઘ, સમાજ, પ્રજા આદિના નિર્માતાઓ પોતાની સાથે રહેનાર અને ચાલનારની બાહ્ય અને આંતર પરિસ્થિતિને ધ્યાનમાં ન લે અને સાધક-બાધક નિયમોનું વિધાન ન કરે તો એ ધર્મ, નીતિ, રાજ્ય, પ્રજા, સંઘ વગેરે બહેલામાં બહેલા જ પડી ભાગે । આ મૌલિક સૂક્ષ્મ વસ્તુને લક્ષમાં રાખી જૈન સંઘનું નિર્માણ કરનાર જૈન સ્થવિરોએ એ સંઘ માટે ઉત્સર્ગ-અપવાદનું નિર્માણ કરી પોતાના સર્વોચ્ચ જીવન, ગંભીર જ્ઞાન, અનુભવ અને પ્રતિભાનો પરિચય આપ્યો છે ।

ઉત્સર્ગ-અપવાદની મર્યાદામાંથી ડ્યારે પરિણામિપણું અને શુદ્ધ વૃત્તિ પરવારી જાય છે ત્યારે એ ઉત્સર્ગ અને અપવાદ, ઉત્સર્ગ-અપવાદ ન રહેતાં અનાચાર અને જીવનનાં મહાન્ દૂષણો બની જાય છે । આ જ કારણથી ઉત્સર્ગ-અપવાદનું નિરૂપણ અને નિર્માણ કરવા પહેલાં ભાષ્યકાર ભગવંતે પરિણામી, અપરિણામી અને અતિપરિણામી શિષ્યો એટલે કે અનુયાયી-ઓનું નિરૂપણ કર્યું છે (જુઓ ગાથા ૭૯૨-૯૭ પૃ. ૧૪૯-૫૦) અને જણાવ્યું છે કે-યથાવસ્થિત વસ્તુને સમજનાર જ ઉત્સર્ગમાર્ગ અને અપવાદમાર્ગની આરાધના કરી શકે છે । તેમ જ આવા જિનાજ્ઞાવશચર્તી મહાનુભાવ શિષ્યો-ત્યાગી અનુયાયીઓ જ હેતુ આગમજ્ઞાનના અધિકારી છે અને પોતાના જીવનને નિરાબાધ રાખી શકે છે । ડ્યારે પરિણામિભાવ અદ્યય થાય છે અને જીવનમાં શુદ્ધ સાત્ત્વિક સાધુતાને બદલે સ્વાર્થ, સ્વચ્છંદતા અને ઇપેક્ષાવૃત્તિ જન્મે છે ત્યારે ઉત્સર્ગ અપવાદનું વાસ્તવિક જ્ઞાન અને પવિત્ર-પાવન વીતરાગ-ચર્મની આરાધના દૂર ને દૂર જ જાય છે અને અંતે આરાધના કરનાર પડી ભાગે છે ।

આટલો વિચાર કર્યા પછી આપણને સમજાશે કે ઉત્સર્ગ અને અપવાદનું જીવનમાં શું સ્થાન છે અને એનું મહત્ત્વ કેવું, કેટલું અને કઈ દૃષ્ટિએ છે ? । પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રમાં અનેક વિષયો અને પ્રસંગોને અનુલક્ષીને આ અંગે સ્વૈચ્છિક વિચાર કરવામાં આવ્યો છે । આંતર કે બાહ્ય જીવનની એવી કોઈ પણ વાત નથી કે જે અંગે ઉત્સર્ગ-અપવાદ લાગુ ન પડે । એ જ કારણથી પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રમાં કહેવામાં આવ્યું છે કે “ જેટલા ઉત્સર્ગો-મૌલિક નિયમો છે તેટલા અને તે જ અપવાદો-બાધક નિયમો છે અને જેટલા બાધક નિયમો-અપવાદો છે તેટલા અને તે જ મૌલિક નિયમો-ઉત્સર્ગો છે ” (જુઓ ગા. ૩૨૨) । આ જ

હકીકતને સવિશેષ સ્પષ્ટ કરતાં માધ્યકાર ભગવંતે જણાવ્યું છે કે—“ઉત્સર્ગના સ્થાનમાં ઘટલે કે ઉત્સર્ગમાર્ગના અધિકારી માટે ઉત્સર્ગ એ ઉત્સર્ગ છે અને અપવાદ એ અપવાદ છે, પરંતુ અપવાદના સ્થાનમાં અર્થાત્ અપવાદ માર્ગના અધિકારી માટે અપવાદ એ ઉત્સર્ગ છે અને ઉત્સર્ગ એ અપવાદ છે । આ રીતે ઉત્સર્ગ અને અપવાદ પોત-પોતાના સ્થાન અને પરિસ્થિતિ પરસ્પર શ્રેયસ્કર, કાર્યસાધક અને બઢવાન છે ” (જુઓ ગા. ૩૨૩-૨૪) । ઉત્સર્ગ અપવાદની સમતુલાનું આટલું સૂક્ષ્મ નિર્દર્શન એ, જૈનદર્શનની મહાન્ તત્ત્વજ્ઞતા અને અનેકાન્ત-દર્શનની સિદ્ધિનું વિશિષ્ટ પ્રતીક છે ।

ઉત્સર્ગ અપવાદની સમતુલાનું નિર્દર્શન કર્યો પછી તેને એકધારું વ્યાપક અને વિષેય માની લેવું જોઈએ નહિ, પરંતુ તેમાં સત્યદર્શિપણું અને વિવેક હોવા જોઈએ । ઇટલા જ માટે માધ્યકાર ભગવંતે કહ્યું છે કે—

ए वि किंचि अणुण्णायं, पडिसिद्धं वा वि जिणवरिंदेहिं ।

एसा तेसिं आणा, कजे सच्चेण होतवं ॥ ३३३० ॥

અર્થાત્—જિનેશ્વરોએ કશાય માટે એકાંત વિધાન કે નિષેધ કર્યો નથી । તેમની આજ્ઞા ઇટલી જ છે કે કાર્ય પ્રસંગે સત્યદર્શી અર્થાત્ સરઠ્ઠ અને રાગ-દ્વેષરહિત થવું જોઈએ ।

સ્થવિર શ્રીધર્મદાસગણિએ ઉપદેશમાલાપ્રકરણમાં પણ આ જ આશયની વસ્તુ કહી છે—

तम्हा सद्वाणुक्का, सवनिसेहो य पवयणे नत्थि ।

आयं वयं तुलिआ, लाहाकंखि व वाणियओ ॥ ३९२ ॥

અર્થાત્—જિનાગમમાં કશાય માટે એકાન્ત આજ્ઞા કે એકાન્ત મનાઈ છે જ નહિ । ફક્ત દરેક કાર્ય કરતાં લાભનો વિચાર કરનાર વાણિયાની માફક આવક અને ટર્ચની ઇટલે કે નફા-ટોટાની સરસ્વામણી કરવી ।

ઉપર જણાવવામાં આવ્યું તે ઉપરથી સમજી શકાશે કે ઉત્સર્ગ અપવાદની મૂળ જીવાદોરી સત્યદર્શિતા છે । જ્યાં એ ચાલી જાય કે તેમાં ડૂળપ આવે ત્યાં ઉત્સર્ગ એ ઉત્સર્ગ નથી રહેતો અને અપવાદ એ અપવાદ પણ નથી રહી શકતો । ઇટલું જ નહિ, પરંતુ જીવન-માંથી સત્યનો અભાવ થતાં પારમાર્થિક જીવન જેવી કોઈ વસ્તુ જ નથી રહેતી । આચારંગસૂત્ર શ્રુ. ૧ અ. ૩ ઉ. ૩ માં કહેવામાં આવ્યું છે કે—“પુરિસા ! સજ્જમેવ સમ-ભિજ્ઞાણાહિ, સજ્જસ્સ આણાએ ઉવઠ્ઠિએ સે મેહાવી મારં તરહ—અર્થાત્ દે આત્મન્ । તું સત્યને બરાબર ઓઠાવ, સત્યની મર્યાદામાં રહી પ્રયત્ન કરનાર વિદ્વાન જ સંસારને પાર કરે છે ” । આનો અર્થ એ છે કે—ઉત્સર્ગ—અપવાદસ્વરૂપ જિનાજ્ઞા કે જિનપ્રવચનની આરાધના કરનારનું જીવન દર્પણ જેવું સ્વચ્છ અને સ્ફટિકની જેમ પારદર્શી હોવું જોઈએ ।

ઉત્સર્ગ-અપવાદના ગાંભીર્યને આળનારે જીવનમાં તલવારની ધ્વજા ઉપર અથવા અજમારોમાં (જેની બે બાજુ કંઠી સ્ત્રીઓ આવી હોય તેવા અતિ સાંકડા પહાડી માર્ગમાં) ચાલવું પડે છે. જીવનના દૈધીભાવ કે સ્વાર્થને અહીં જરા જેટલું ય સ્થાન નથી. ઉત્સર્ગ-અપવાદના શુદ્ધ સંપૂર્ણ જ્ઞાન અને જીવનની એકધારતા, એ બન્નેયને સદા માટે એક સાથે જ ચાલવાનું હોય છે.

ઉપર આપણે ઉત્સર્ગ-અપવાદના સ્વરૂપ અને મર્યાદા વિષે જે વિચાર્યું અને જાણ્યું તે ઉપરથી આ વસ્તુ તરી આવે છે કે-ઉત્સર્ગમાર્ગ જીવનની સઘનતા ઉપર ક્રોધ છે, જ્યારે અપવાદમાર્ગનું વિધાન જીવનની નિર્બળતાને આધારી છે. અહીં દરેકને સહજ ભાવે એ પ્રશ્ન થયા વિના નહિ રહે કે-જૈન ગીતાર્થ સ્થવિર ભગવંતોએ અપવાદમાર્ગનું વિધાન કરીને માનવજીવનની નિર્બળતાને કેમ પોષી? પરંતુ સ્વરી રીતે એ વાત એમ છે જ નહિ. સાચી હકીકત એ છે કે-જેમ પગપાળા મુસાફરી કરનાર મૂલ, તરસ કે થાક વગેરે લાગતાં રસ્તામાં પડાવ નાચે છે અને જરૂરત જણાતાં ત્યાં રાત્રિવાસો પળ કરે છે; તે છતાં જેમ એ મુસાફરનો રાત્રિવાસ એના આગળ પહોંચવામાં અંતરાયરૂપ નથી, પરંતુ જલદી આગળ વધવામાં સહાયરૂપ છે. તે જ રીતે અપવાદમાર્ગનું વિધાન એ જીવનની ભૂમિકાને નિર્બળ બનાવવા માટે નથી, પણ વમણા વેગથી આગળ વધારવા માટે છે. અલ-બત જેમ માર્ગમાં પડાવ નાચનાર મુસાફરને જંગલ જેવાં મયાનક સ્થાનો હોય ત્યારે સાવ-ધાન, અગ્રમત્ત અને સજાગ રહેવું પડે છે, તેમ આંતર જીવનના માર્ગમાં આવતાં મયસ્થાનો-માં અપવાદમાર્ગનું આસેવન કરનાર ત્યાગી નિર્ગન્થ-નિર્મન્થીઓને પણ સતત સાવધાન અને સજાગ રહેવાનું હોય છે. જો આંતર જીવનની સાધના કરનાર આ વિષે મોઢો પડે તો તેના પશ્ચિત્રપાવન જીવનનો મુકો જ બોલી જાય, એમાં બે મત જ નથી. ઇટલે જ અપવાદમાર્ગનું આસેવન કરનાર માંટે “પાકી ગયેલા ગુમઢાવાળા માણસ”નું ઉદાહરણ આપવામાં આવે છે. જેમ ગુમઢું પાકી ગયા પછી તેમાંની રસી કાઢતાં તે માણસ પોતાને ઓઢામાં ઓઢું દરદ થાય તેવી ચોક્કસાઈપૂર્વક સાચવીને દબાવીને રસી કાઢે છે, તે જ રીતે અપવાદમાર્ગનું આસેવન કરનાર મહાનુભાવ નિર્મન્થ નિર્મન્થીઓ વગેરે પણ પોતાના સંયમ અને વ્રતોને ઓઢામાં ઓઢું દૂપણ લાગે કે હાનિ પહોંચે તેમ ન-છૂટકે જ અપવાદમાર્ગનું આસેવન કરે.

પ્રસ્તુત બૃહત્કલ્પસૂત્ર છેદઆગમમાં અને બીજાં છેદ આગમોમાં જૈન નિર્મન્થનિર્મન્થી-ઓના જીવનને સ્પર્શતા મૂળ નિયમો અને ઉત્તરનિયમોને લગતા પ્રસંગોને લક્ષીને ગંભીર-ભાવે વિવિધ વિચારણાઓ, મર્યાદાઓ, અપવાદો વગેરેનું નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે. એ નિરૂપણ પાછલ જે તાસ્લિકતા કામ કરી રહી છે તેને ગીતાર્થો અને વિદ્વાનો આત્મ-લક્ષી થઈને મધ્યસ્થ ભાવે વિચારે અને જીવનમાં ક્રતારે.

નિર્ગ્નથ-નિર્ગ્નથીસંઘ—

પ્રાચીન કાળમાં જૈન સાધુ-સાધ્વીઓ માટે નિર્ગ્નથ નિર્ગ્નથી, મિશ્ત્ર મિશ્ત્રી, યતિ યતિની, પાષંદ પાષંદિની વગેરે શબ્દોનો પ્રયોગ થતો । આજે આ વધા શબ્દોનું સ્થાન મુશ્યત્વે કરીને સાધુ અને સાધ્વી શબ્દે લીધું છે । પ્રાચીન યુગના ઉપર્યુક્ત શબ્દો પૈકી યતિશબ્દ યતિસંસ્થાના જન્મ પછી અણગમતો અને ખ્રષ્ટાચારસૂચક બની ગયો છે । પાષણ્દ-શબ્દ પણ દરેક સમ્પ્રદાયના માન્ય આગમાદિ ગ્રંથોમાં વપરાવા છતાં આજે એ માત્ર જૈન સાધુઓ માટે જ નહિ પણ દરેક સમ્પ્રદાય માટે અપમાનજનક બની ગયો છે ।

નિર્ગ્નથનિર્ગ્નથીસંઘની વ્યવસ્થા અને બંધારણ વિષે, મયંકર દુષ્કાળ આદિ કારણો-ને લઈ છિન્નમિશ્ર દશામાં આવી પડેલાં આજનાં મૌલિક જૈન આગમોમાં પણ વૈજ્ઞાનિક-લંગની ફકીકતોનાં જે બીજો મઠી આવે છે અને તેને પાછળના સ્થવિરોએ વિકસાવીને પુનઃ પૂર્ણ રૂપ આપવા જે પ્રયત્ન કર્યો છે, એ જોતાં આપણને જણાશે કે તે કાળે નિર્ગ્નથ-નિર્ગ્નથી સંઘની વ્યવસ્થા અને બંધારણ કેટલાં વ્યવસ્થિત હતાં અને એક સાર્વભૌમ રાજ-સસા જે રીતે શાસન ચલાવે તેટલા શુદ્ધ નિર્ગ્નથતાના ગૌરવ, ગાંભીર્ય, ધીરજ અને દમામ-પૂર્વક તેનું શાસન નભતું હતું । આ જ કારણથી આજનાં જૈન આગમો શ્વેતાંબર જૈન શ્રીસંઘ,—જેમાં મૂર્તિપૂજક, સ્થાનકવાસી અને તેરાપંથી ત્રણેયનો સમાવેશ થાય છે,—ને એક સરખી રીતે માન્ય અને પરમ આદરણીય છે ।

દિગંબર જૈન શ્રીસંઘ “મૌલિક જૈન આગમો સર્વથા નાશ પામી ગયાં છે” એમ માનીને પ્રસ્તુત આગમોને માન્ય કરતો નથી । દિગંબર શ્રીસંઘે આ આગમોને ગમે તે કાળે અને ગમે તે કારણે જતાં કર્યાં હો; પરંતુ એથી તેણે ઘણું ઓછું છે એમ આપણને સહજ ભાવે લાગે છે અને કોઈ પણ વિચારકને એમ લાગ્યા વિના નહિ રહે । કારણ કે જગતની કોઈ પણ સંસ્કૃતિ પાસે તેના પોતાના ઘડતર માટેનું મૌલિક વાહ્યમય હોવું એ અનિવાર્ય વસ્તુ છે । એના અભાવમાં એના નિર્માણનો બીજો કોઈ આધારસ્તંભ જ ન બને । આજે દિગંબર શ્રીસંઘ સામે એ પ્રશ્ન અણવકલ્યો જ પડ્યો છે કે જગતભરના ધર્મો અને સંપ્રદાયો પાસે તેના આધારસ્તંભરૂપ મૌલિક સાહિત્ય છિન્ન-મિશ્ર, અપૂર્ણ કે વિકૃત, ગમે તેવા સ્વરૂપમાં પણ વિદ્યમાન છે, જ્યારે માત્ર દિગંબર સંપ્રદાય પાસે તેમના મૂલ પુરુષોએ ઇટલે કે તીર્થંકરભગવંત અને ગણધરોએ નિર્મિત કરેલ મૌલિક જૈન આગમનો એક અક્ષર સરખો થ નથી રહ્યો ! ।

આ જાતની કરૂપના બુદ્ધિસંગત કે યુક્તિસંગત નથી ઇટલું જ નહિ, પણ ગમે તેવા ભદ્ધાલુને પણ અકલામણ પેદા કરે કે મુશ્કેલી મૂકે તેવી છે । કારણ કે સમગ્ર જૈનદર્શન-માન્ય અને જૈનતત્ત્વજ્ઞાનના પ્રાણમૂત મહાબન્ધ (મહાધવલ સિદ્ધાન્ત) વગેરે મહાન્ ગ્રંથોનું

નિર્માણ જેના આધારે થઈ શકે એવા મૌલિક પ્રયોગો અતિ પ્રભાવિત જ્ઞાન અને તેનું પાર-સ્પર્શ તે જમાનાના નિર્મળો પાસે રહ્યું અને જૈન આગમોનું જ્ઞાન એકી સાથે સર્વથા નાશ પામી ગયું, તેમાંના એકાદ અંગ, શ્રુતસ્કંધ, અધ્યયન કે ઉદ્દેશ જેટલું ય જ્ઞાન કોઈ પાસે ન રહ્યું, ઇટલું જ નહિ, એક ગાથા કે અક્ષર પણ યાદ ન રહ્યો; આ વસ્તુ કોઈ પણ રીતે કોઈને ય ગળે ઊતરે તેવી નથી । અસ્તુ । દિગંબર શ્રીસંઘના અમળી સ્થવિર ભગવંતોએ ગમે તે કારણે જૈન આગમોને જતાં કર્યાં હોય, તે છતાં એ વાત ચોક્કસ છે કે તેમણે જૈન આગમોને જતાં કરીને પોતાની મૌલિક જ્ઞાનસંપત્તિ સ્વોચ્ચ ઉપગાન બીજું ઘણું ઘણું સ્વોચ્ચ છે, એમાં બે મત નથી ।

આજનાં જૈન આગમો માત્ર સાંપ્રદાયિક દૃષ્ટિએ જ પ્રાચીન છે તેમ નથી, પણ પ્રાચીની શૈલી, ભાષાશાસ્ત્ર, ઇતિહાસ, સમાજશાસ્ત્ર, તે તે યુગની સંસ્કૃતિનાં સૂચન આદિ દ્વારા પ્રાચીનતાની કસોટી કરનારા ભારતીય અને પાશ્ચાત્ય વિદ્વાનો અને સ્કોલરો પણ જૈન આગમોની મૌલિકતાને માન્ય રાખે છે । અહીં એક વાત સ્વાસ્થ્ય ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે કે આજનાં જૈન આગમોમાં મૌલિક અંશો ઘણા ઘણા છે એમાં શંકા નથી, પરંતુ જેટલું અને જે કાંઈ છે એ બધું ય મૌલિક છે, એમ માનવા કે મનાવવા પ્રયત્ન કરવો એ સર્વજ્ઞ ભગવંતોને દૂષિત કરવા જેવી વસ્તુ છે । આજનાં જૈન આગમોમાં એવા ઘણા ઘણા અંશો છે, જે જૈન આગમોને પુસ્તકારૂઢ કરવામાં આવ્યાં ત્યારે કે તે આસપાસમાં ઊમેરાણા કે પૂર્ણિ કરાણા છે, કેટલાક અંશો એવા પણ છે કે જે જૈનશાસ્ત્રોને આધારે ઊમેરાણા હોઈ જૈન દૃષ્ટિથી દૂર પણ જાય છે, ઇત્યાદિ અનેક વાતો જૈન આગમના અભ્યાસી ગીતાર્થ ગંભીર જૈન મુનિગણે વિવેકથી ધ્યાનમાં રાખવા જેવી છે ।

નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીસંઘના મહામાન્ય સ્થવિરો—

આપણા રાષ્ટ્રીય ઉત્થાન માટેની હીલચાલોના યુગમાં જેમ હજારો અને લાખોની સંખ્યામાં વેશના મહાનુભાવો બહાર નીકળી પડ્યા હતા, એ જ રીતે એ પણ એક યુગ હતો જ્યારે જનતામાંનો અમુક મોટો વર્ગ સંસારના વિવિધ ત્રાસોથી ઉભગીને શ્રમગ-વીર-વર્ધમાન મૈંગવાનના ત્યાગમાર્ગ તરફ વલ્યો હતો । આથી જ્યારે નિર્ગ્રન્થસંઘમાં રાજાઓ, મંત્રીઓ, ધનાઢ્યો અને સામાન્ય કુટુંબીઓ પોતાના પરિવાર સાથે હજારોની સંખ્યામાં દાસલ થવા લાગ્યા ત્યારે તેમની વ્યવસ્થા અને નિયંત્રણ માટે તે યુગના સંઘસ્થવિરોએ દીર્ઘદર્શિતાપૂર્વક સંઘના નિયંત્રણ માટેના નિયમોનું અને નિયંત્રણ રાસનાર મહાનુભાવ યોગ્ય વ્યક્તિઓ અને તેમને વિષેના નિયમોનું નિર્માણ કર્યું હતું । આ વિષેનું વિસ્તારથી વિવેચન કરવા માટે એક સ્વતંત્ર પુસ્તક જ લખવું જોઈએ, પરંતુ અત્યારે તો અહીં પ્રસંગોપાત માત્ર તે વિષેની સ્થૂલ

રૂપરેલા જ આપવામાં આવે છે । પ્રારંભમાં આપણે જાણી લઈએ કે નિર્મથ-નિર્મથીસંઘના વ્યવસ્થાપક મહામાન્ય સ્થવિરો કોણ હતા ? એમને કયે નામે ઓલ્લસવામાં આવતા અને તેમના અધિકારો અને જવાબદારીઓ શાં શાં હતાં ? ।

નિર્મથ-નિર્મથીસંઘમાં જવાબદાર મહામાન્ય સ્થવિરો પાંચ છે-૧ આચાર્ય, ૨ ઉપાધ્યાય, ૩ પ્રવર્ત્તક, ૪ સ્થવિર અને ૫ રત્નાધિક । આ પાંચે જવાબદાર સ્થવિરમહાનુભાવો અધિકારમાં ઉત્તરોત્તર ઉતરતા હોવા છતાં તેમનું ગૌરવ લગભગ એકધારું માનવામાં આવ્યું છે । આ પાંચે સંઘપુરુષો સંઘવ્યવસ્થા માટે જે કાંઈ કરે તે પરસ્પરની સહાનુભૂતિ અને જવાબદારીપૂર્વક જ કરી શકે, એવી તેમાં વ્યવસ્થા છે । સ્વદ આચાર્યભગવંત સૌથી વિશેષ માન્ય વ્યક્તિ હોવા છતાં મહત્ત્વના પ્રસંગમાં પોતાની સાથેના ઉપાધ્યાય આદિ સ્થવિરોની સહાનુભૂતિ મેલવ્યા વિના કશું ય કરી ન શકે, એવી આમાં યોજના છે । એકંદર રીતે જૈન સંઘવ્યવસ્થામાં વ્યક્તિસ્વાતંત્ર્યને ઓછામાં ઓછું અથવા નહિ જેવું જ સ્થાન છે; સ્વરી રીતે ' નથી ' એમ કહીએ તો છોટું નથી । આ જ કારણ છે કે જૈન ધાર્મિક કોઈ પણ પ્રકારની સંપત્તિ કદિ વ્યક્તિને અધીન રાખવામાં નથી આવી, છે પણ નહિ અને હોવી પણ ન જોઈએ ।

૧ આચાર્યભગવંતનો અધિકાર મુખ્યત્વે નિર્મથનિર્મથીસંઘના ઉચ્ચકક્ષાના અધ્યયન અને શિક્ષાને લગતો । ૨ ઉપાધ્યાયશ્રીનો અધિકાર સાધુઓની પ્રારંભિક અને લગભગ માધ્યમિક કક્ષાના અધ્યયન અને શિક્ષાને લગતો છે । આ બન્નેય સંઘપુરુષો નિર્મથ-નિર્મથીસંઘની શિક્ષા માટેની જવાબદાર વ્યક્તિઓ છે । ૩ પ્રવર્ત્તકનો અધિકાર સાધુજીવનને લગતા આચાર-વિચાર-વ્યવહારમાં વ્યવસ્થિત રીતે અતિ ગંભીરભાવે નિર્મથ-નિર્મથીઓને પ્રવૃત્તિ કરાવવાનો અને તે અંગેની મહત્ત્વની શિક્ષા વિષેનો છે । ૪ સ્થવિરનો અધિકાર જૈન નિર્મથસંઘમાં પ્રવેશ કરનાર શિષ્યોને-નિર્મથોને સાધુધર્મોપયોગી પવિત્ર આચારાદિને લગતી પ્રારંભિક શિક્ષા અધ્યયન વગેરે વિષેનો છે । ત્રીજા અને ચોથા નંબરના સંઘસ્થવિરો નિર્મથ-નિર્મથીસંઘની આચાર-ક્રિયાવિષયક શિક્ષા ઉપરાંત જીવન-વ્યવહાર માટે ઉપયોગી દરેક શાસ્ત્ર સામગ્રી વિષેની એટલે વસ્ત્ર, પાત્ર, ઉપકરણ, ઔષધ વગેરે પ્રત્યેક વાતની જવાબદારી ધરાવનાર વ્યક્તિઓ છે । પહેલા બે સંઘસ્થવિરો નિર્મથ-નિર્મથીસંઘના જ્ઞાન વિષેની જવાબદારીવાળા છે અને બીજા બે સંઘસ્થવિરો નિર્મથ-નિર્મથીસંઘની ક્રિયા-આચાર વિષેની જવાબદારીવાળા છે । નિર્મથ-નિર્મથીસંઘમાં મુખ્ય જવાબદાર આ ચાર મહાપુરુષો છે । એમને જે પ્રકારની જવાબદારી સોંપવામાં આવી છે તેનું આપણે પૃથક્કરણ કરીએ તો આપણને સ્પષ્ટપણે જણાઈ આવશે કે શ્રમણ વીર-વર્ધમાન ભગવાને જે જ્ઞાન-ક્રિયારૂપ નિર્વાણમાર્ગનો ઉપદેશ કર્યો છે તેની સુવ્યવસ્થિત રીતે આરાધના, રક્ષા અને પાલન થઈ શકે-એ વસ્તુને લક્ષમાં રાખીને જ પ્રસ્તુત સંઘસ્થવિરોની સ્થાપના કરવામાં આવી છે ।

૫ રત્નાધિક એ નિર્મથ-નિર્મથીસંઘમાંના વિશિષ્ટ આગમજ્ઞાનસંપન્ન, વિજ્ઞ, વિવેકી, ગંભીર, સમયસૂચકતા આદિ ગુણોથી અલંકૃત નિર્મથો છે । ડ્યારે ડ્યારે નિર્મથ-નિર્મથી-સંઘને લગતાં નાનાં કે મોટાં ગમે તે જાતનાં વિવિધ કાર્યો આવી પડે ત્યારે તેનો નિર્વાહ કરવાને આચાર્ય આદિ સંઘસ્થવિરોની આજ્ઞા થતાં આ મહાનુભાવો ઇનકાર ન જતાં હમ્મેશાંને માટે સ્વહે પગે તૈયાર હોય છે । વૃષભ તરીકે ઓઢાતા બઢાના અને ધૈર્યશાઢી સમર્થ નિર્મથો કે જેઓ ગંભીર મુશ્કેલીના પ્રસંગોમાં પોતાના શારીરિક બઢીની કસોટીઢ્વારા અને જીવનના ભોગે પણ આજ્ઞા નિર્મથ-નિર્મથીસંઘને હમ્મેશાં સાચવવા માટેની જવાબ-દારી ધરાવે છે, એ વૃષભોનો સમાવેશ આ રત્નાધિક નિર્મથોમાં જ થાય છે ।

ઢપર સામાન્ય રીતે સંઘસ્થવિરોની જવાબદારી અને તેમની ફરજો વિષે ઢૂંકમાં ઢલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે, તે છતાં કારણ પઢતાં એકબીજા એકમેકને કોઈ પણ કાર્યમાં સંપૂર્ણ જવાબદારીપૂર્વક સહકાર આપવા માટે તૈયાર જ હોય છે અને એ માટેની ઢરેક યોગ્યતા એટલે કે પ્રભાવિત ગીતાર્થતા, વિશિષ્ટ ચારિત્ર, સ્થિતપ્રજ્ઞતા, ગાંભીર્ય, સમયસૂચકતા આદિ ગુણો એ પ્રભાવશાઢી સંઘપુરુષોમાં હોય છે-હોવા જ જોઈએ ।

ઢપર આચાર્યને માટે જે અધિકાર જણાવવામાં આવ્યો છે તે માત્ર શિક્ષાધ્યક્ષ વાચનાચાર્યને અનુલક્ષીને જ સમજવો જોઈએ । એટલે વાચનાચાર્ય સિવાય ઢિગાચાર્ય વગેરે બીજા આચાર્યો પણ છે કે જેઓ નિર્મથ-નિર્મથીઓ માટે વિહારપ્રઢેશ, અનુકૂઢ-પ્રસિકૂઢ ક્ષેત્ર વગેરેની તપાસ અને વિવિધ પ્રકારની વ્યવસ્થાઓ કરવામાં નિપુણ અને સમર્થ હોય છે ।

ગઢ્છ, કુલ, ગણ, સંઘ અને તેના સ્થવિરો—

માત્ર ગણતરીના જ નિર્મથ-નિર્મથીઓનો સમુઢાય હોય ત્યારે તો ઢપર જણાવ્યા મુજબના પાંચ સંઘસ્થવિરોથી કામ ચાલી શકે । પરંતુ ડ્યારે હજારોની સંખ્યામાં સાધુઓ હોય ત્યારે તો ઢપર જણાવેલા માત્ર ગણતરીના સંઘપુરુષો વ્યવસ્થા જાઢવી ન શકે તે માટે ગઢ્છ, કુલ, ગણ અને સંઘની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી હતી અને તે ઢરેકમાં ઢપર્યુક્ત પાંચ સંઘસ્થવિરોની ગોઠવણ રહેતી અને તેઓ અનુક્રમે ગઢ્છાચાર્ય, કુલાચાર્ય, ગણા-ચાર્ય અને સંઘાચાર્ય આઢિ નામોથી ઓઢાતા ।

ઢપર જણાવેલા આચાર્ય આઢિ પાંચ સંઘપુરુષો કોઈ પણ જાતની અગવઢ સિવાય જેટલા નિર્મથ-નિર્મથીઓની ઢરેક વ્યવસ્થાને જાઢવી શકે તેટલા નિર્મથ-નિર્મથીઓના સંઘને ગઢ્છ કહેવામાં આવતો । એવા અનેક ગઢ્છોના સમૂહને કુલ કહેતા । અનેક કુલોના જૂથને ગણ અને અનેક ગણોના સમુઢાયને સંઘ તરીકે ઓઢાતા । કુલ-ગણ-સંઘની જવાબદારી ધરાવનાર આચાર્ય ઢપાધ્યાય આઢિ તે તે ઢપપઢનામથી

અર્થાત્ કુળાચાર્ય કુલોપાધ્યાય કુલપ્રવર્તક કુલસ્થવિર કુલરત્નાધિક આદિ નામથી બોલવાતા । ગચ્છો અને ગચ્છાચાર્ય આદિ કુળાચાર્ય આદિને જવાબદાર હતા, કુલો ગણાચાર્ય આદિને જવાબદાર હતાં, ગણો સંઘાચાર્ય આદિને જવાબદાર હતા । સંઘાચાર્ય તે યુગના સમગ્ર નિર્મન્ય-નિર્મન્યીસંઘ ઉપર અધિકાર ધરાવતા અને તે યુગનો સમસ્ત નિર્મન્ય-નિર્મન્યીસંઘ સંઘાચાર્યને સંપૂર્ણપણે જવાબદાર હતો । જે રીતે ગચ્છ કુલ ગણ સંઘ એક બીજાને જવાબદાર હતા તે જ રીતે એક બીજાને એક બીજાની જવાબદારી પણ અનિવાર્ય રીતે લેવી પડતી હતી અને લેતા પણ હતા ।

ઉદાહરણ તરીકે કોઈ નિર્મન્ય કે નિર્મન્યી લાંબા સમય માટે બીમાર રહેતા હોય, અપંગ થઈ ગયા હોય, ગાંઢા થઈ ગયા હોય, મળતા-ગળતા ન હોય કે મળવાની જરૂરત હોય, આચાર્ય આદિની આજ્ઞા પાલતા ન હોય, જહ જેવા હોય, ડહાંટ હોય, નિર્મન્ય-નિર્મન્યીઓમાં ઘગડો પડ્યો હોય, એક બીજાના શિષ્ય-શિષ્યાને નસાડી ગયા હોય, દીક્ષા છોડવા ઉત્સુક હોય, કોઈ ગચ્છ આદિ એક બીજાની મર્યાદાનો લોપ કર્યો હોય અથવા એક બીજાના ક્ષેત્રમાં નિવાસસ્થાનમાં જબરદસ્તીથી પ્રવેશ કર્યો હોય, ગચ્છ આદિના સંચાલક સંઘપુરુષો પોતાની ફરજો બજાવી શકે તેમ ન હોય અથવા યોગ્યતાથી કે ફરજોથી અદ્ય હોય, ઇત્યાદિ પ્રસંગો આવી પડે તે સમયે ગચ્છ, કુલને આ વિષેની જવાબદારી સોંપે તો તે કુળાચાર્યે સ્વીકારવી જ જોઈએ । તેમ જ પ્રસંગ આવે કુલ, ગણને આ જાતની જવાબદારી ભઝાવે તો કુળાચાર્યે પણ તે લેવી જોઈએ । અને કામ પડતાં ગણ, સંઘને કહે ત્યારે તે જવાબદારીનો નીકાલ સંઘાચાર્યે લાવવો જ જોઈએ ।

નિર્મન્યીસંઘની મહત્તરાઓ—

જેમ શ્રમણ વીર-વર્ધમાન મગવાનના નિર્મન્યસંઘમાં અગ્રગણ્ય ધર્મન્યવસ્થાપક સ્થવિરોની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે એ જ રીતે એ મગવાનના નિર્મન્યીસંઘ માટે પણ પોતાને લગતી ઘણીઘણી ધર્મન્યવસ્થા જાળવવા માટે મહત્તરાઓની ઇટલે નિર્મન્યીસંઘ-સ્થવિરાઓની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે ।

અહીં પ્રસંગોપાત મહત્તરાશબ્દ વિષે જરા વિચાર કરી લઈએ । નિર્મન્યીસંઘની વડીલ સાધ્વી માટે મહત્તરાપદ પસંદ કરવામાં આવ્યું છે, મહત્તમા નહિ—એ સહેતુક છે એમ લાગે છે અને તે એ કે શ્રમણ વીર-વર્ધમાનપ્રમુખના સંઘમાં નિર્મન્યીસંઘને નિર્મન્ય-સંઘની અધીનતામાં રાખવામાં આવ્યો છે, ઇટલે એ સ્વતંત્રપણે ક્યારેય મહત્તમ ગણાયો નથી, કે તેને માટે ‘મહત્તમા’ પદની વ્યવસ્થા કરવામાં આવે । એ જ કારણ છે કે—નિર્મન્યસંઘની જેમ નિર્મન્યીસંઘમાં કોઈ સ્વતંત્ર કુલ-ગણ-સંઘને લગતી વ્યવસ્થા પણ કરવામાં નથી આવી । અહીં કોઈએ એવી કલ્પના કરવી જોઈએ નહિ કે—‘આ રીતે તો

निर्ग्रन्थीसंघने पराधीन ज बनाववामां आव्यो छे । कारण के खरुं जोतां श्रमण वीर-वर्धमान भगवंतना संघमां कोईने य माटे मानी लीधेली स्वतंत्रताने स्थान ज नथी-ए उपर कहेवाई गयुं छे । अने ए ज कारणने लीधे निर्ग्रन्थसंघमांना अमुक दरज्जाना गीतार्थ माटे पण महत्तरपद ज मान्य करवामां आव्युं छे ।

निर्ग्रन्थीसंघमां प्रवर्त्तिनी, गणावच्छेदिनी, अभिषेका अने प्रतिहारी-आ चार महत्तराओ प्रभावयुक्त अने जबाबदार व्यक्तिओ मनाई छे । निर्ग्रन्थसंघमां आचार्य, उपाध्याय, प्रवर्त्तक अने स्थविर अथवा रत्नाधिकवृषभनो जे दरज्जो छे ते ज दरज्जो निर्ग्रन्थीसंघमां प्रवर्त्तिनी, गणावच्छेदिनी, अभिषेका अने प्रतिहारीनो छे । प्रवर्त्तिनीने महत्तरा तरीके, गणावच्छेदिनीने उपाध्याया तरीके, अभिषेकाने स्थविरा तरीके अने प्रतिहारी निर्ग्रन्थीने प्रतिश्रयपाली, द्वारपाली अथवा टुंके नामे पाली तरीके ओलखवा-मां आवती हती । आ चारे निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीसंघमान्य महानुभाव पदस्थ निर्ग्रन्थीओ निर्ग्रन्थ-संघना अग्रगण्य संघस्थविरोनी जेम ज ज्ञानादिगुणपूर्ण अने प्रभावसंपन्न व्यक्तिओ हती-ए वस्तुनो ख्याल प्रस्तुत कल्पभाष्यनी नीचेनी गाथा उपरयी आवी शकशे ।

काएण उवचिया खलु पडिहारी संजईण गीयत्था ।

परिणय भुत्त कुलीणा अभीय वायामियमरीरा ॥ २३३४ ॥

आ गाथामां बतावेला प्रतिहारी-पाली निर्ग्रन्थीना लक्षण उपरयी समजी शकाशे के निर्ग्रन्थीसंघ विषेनी सविशेष जबाबदारी धरावनार आचार्या प्रवर्त्तिनी वगैरे केवी प्रभावित व्यक्तिओ हती ? ।

निर्ग्रन्थीसंघमां अमुक प्रकारनां महत्त्वनां कार्यो ओलामां ओलां होवाथी अने ए कार्यो विषेनी जबाबदारी निर्ग्रन्थसंघना अग्रगण्य आचार्य आदिस्थविरो उपर होवाथी, ए संघमां स्थविरा अने रत्नाधिकाओ तरीकेनी स्वतंत्र व्यवस्था नथी । परंतु तेने बदले वृषभस्थानीय पाली-प्रतिहारी साध्वीनी व्यवस्थानेज महत्त्व आपवामां आव्युं छे । आ पाली-प्रतिहारी साध्वीनी योग्यता अने तेनी फरजनुं प्रसंगोपात जे दिग्दर्शन कराववामां आव्युं छे (जुओ कल्पभाष्य गाथा २३३४ थी ४१ तथा ५९५१ आदि) ते जोतां आपणने निर्ग्रन्थी-संघना बंधारणना घडवैया संघस्थविरोनी विशिष्ट कुशलतानुं भान थाय छे ।

उपर जणाव्या प्रमाणे निर्ग्रन्थीसंघनी महत्तरिकाओनी व्यवस्था पाछळ महत्त्वनो एक ख्याल ए पण छे के निर्ग्रन्थीसंघनी अंगत व्यवस्था माटे तेमने ढगले ने पगले पर-बशता न रहे । तेम ज दरेक बाबत माटे एक बीजाना सहवासमां के अतिप्रसंगमां आबवुं न पड़े । अही ए वस्तु ध्यानमां रहे के—जैन संस्कृतिना प्रणेताओए निर्ग्रन्थसंस्था

અને નિર્મળ્યસંસ્થાને પ્રારંભથી જ અલગ કરી દીધેલ છે અને આજે પણ બન્ને ય અલગ જ છે । સ્વાસ કારણે અને નિયત સમયે જ તેમને માટે પરસ્પર મઠવાની મર્યાદા બાંધવામાં આવી છે । બ્રહ્મચર્યની મર્યાદા માટે આ વ્યવસ્થા અતિમહત્ત્વની છે અને આ જાતની મર્યાદા, જગતનો ઇતિહાસ જોતાં, જૈન શ્રમણસંઘના મહત્તરોની દીર્ઘદર્શિતા પ્રત્યે માન પેદા કરે તેવી વસ્તુ છે ।

આટલું જાણ્યા પછી આપણે એ પણ સમજી લેવું જોઈએ કે નિર્મળ્યસંઘના મહત્તરોની વ્યવસ્થા જેમ જ્ઞાનક્રિયાત્મક મોક્ષમાર્ગની આરાધના, રક્ષા અને પાલન માટે કરવામાં આવી છે તે જ રીતે નિર્મળ્યસંઘની મહત્તરિકાઓની વ્યવસ્થા પણ એ જ ઉદ્દેશને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવી છે । તેમ જ નિર્મળ્યસંઘ અને સંઘમહત્તરો જે રીતે એક બીજાને પોતપોતાની ફરજો માટે જવાબદાર છે તે જ રીતે નિર્મળ્યસંઘ અને તેની મહત્તરાઓ પણ પોતપોતાની ફરજો માટે પરસ્પરને જવાબદાર છે । અહીં એ ધ્યાનમાં રહે કે શ્રમણ વીર-વર્ધમાન ભગવાનના સંઘમાં સ્ત્રીસંઘને જે રીતે જવાબદારીભર્યા પૂજ્યસ્થાને વિરાજમાન કરી અનાબાધ જવાબદારી સોંપવામાં આવી છે તેમ જ સ્ત્રીસંઘમાટેના નિયમોનું જે રીતે નિર્માણ કરવામાં આવ્યું છે તે રીતે સ્ત્રીસંસ્થા માટે જગતના કોઈ પણ સંપ્રદાયમાં હોવાનો ભાગ્યે જ સંભવ છે ।

ઉપર નિર્મળ્ય-નિર્મળ્યસંઘના અગ્રગણ્ય પાંચ સ્થવિર ભગવંતો અને સ્થવિરાઓનો સંક્ષેપમાં પરિચય કરાવવામાં આવ્યો છે, તેમની યોગ્યતા અને ફરજો વિષે જૈન આગમોમાં ઘણું ઘણું કહેવામાં આવ્યું છે । એ જ રીતે નિર્મળ્ય-નિર્મળ્યસંઘ વિષે અને તેમની યોગ્યતા આદિ વિષે પણ ઘણું ઘણું કહેવામાં આવ્યું છે ।

નિર્મળ્ય-નિર્મળ્યસંઘ—

શ્રમણ ભગવાન મહાવીરના નિર્મળ્ય-નિર્મળ્યસંઘમાં તે તે યોગ્યતા અને પરિસ્થિતિને લક્ષીને તેમના ઘણા ઘણા વિભાગો પાડવામાં આવ્યા છે । તેમ જ તેમની યોગ્યતા અને પારસ્પરિક ફરજો વિષે પણ કલ્પનાતીત વસ્તુની વ્યવસ્થા કરવામાં આવી છે । બાલ, વૃદ્ધ, ગ્લાન, તપસ્વી, અધ્યયન-અધ્યાપન કરનારા, વૈયાવૃત્ય-સેવા કરનારા, નિર્મળ્યનિર્મળ્યસંઘની વિવિધ પ્રકારની સગવડો જાળવવાની પ્રતિજ્ઞા લેનાર આભિપ્રદિક વૈયાવૃત્યકરો, ગચ્છલાસી, કલ્પધારી, પ્રતિમાધારી, ગંભીર, અગંભીર, ગીતાર્થ, અગીતાર્થ, સહનશીલ અસહનશીલ વગેરે અનેક પ્રકારના નિર્મળ્યો હતા ।

ઉપર જણાવ્યા પ્રમાણેના શ્રમણ મહાવીર ભગવાનના સમસ્ત નિર્મળ્યનિર્મળ્યસંઘ માટે આન્તર અને બાહ્ય જીવનને સ્પર્શતી દરેક નાની-મોટી બાબતો પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રમાં અને વ્યવહારસૂત્ર આદિ અન્ય છેદમન્યોમાં રજૂ કરવામાં આવી છે । જેમ કે-૧ ગચ્છ-કુલ-

ગણ-સંઘના સ્થવિરો-મહત્તરો-પદસ્થોની યોગ્યતા, તેમનું ગૌરવ અને તેમની પોતાને તેમ જ નિર્મન્યનિર્મન્યીસંઘને લગતી અધ્યયન અને આચાર વિષયક સારણા, વારણા, નોદનાદિ વિષયક વિવિધ ફરજો, ૨ સંઘમહત્તરોની પારસ્પરિક ફરજો, જવાબદારીઓ અને મર્યાદાઓ, ૩ નિર્મન્યનિર્મન્યીસંઘની વ્યવસ્થા જાઝબવા માટે અને ઉપરવટ થઈ મર્યાદા બહાર વર્તનાર સંઘસ્થવિરોથી લઈ દરેક નિર્મન્યનિર્મન્યીના અપરાધોનો વિચાર કરવા માટે સંઘસમિતિઓની રચના, તેની મર્યાદાઓ-કાયદાઓ, સમિતિઓના મહત્તરો, જુદા જુદા અપરાધોને લગતી શિક્ષાઓ અને અયોગ્ય રીતે ન્યાય તોલનાર અર્થાત્ ન્યાય મંગ કરનાર સમિતિમહત્તરો માટે સામાન્ય શિક્ષાથી લઈ અમુક મુદત સુધી કે સદાને માટે પદભ્રષ્ટ કરવા સુધીની શિક્ષાઓ, ૪ નિર્મન્યનિર્મન્યીસંઘમાં દાસલ કરવા યોગ્ય વ્યક્તિઓની યોગ્યતા અને પરીક્ષા, તેમના અધ્યયન, મહાવ્રતોની રક્ષા અને જીવનશુદ્ધિને સાધતી તાત્ત્વિક ક્રિયાઓ, ૫ નિર્મન્ય-નિર્મન્યીઓની સ્વગચ્છ, પરગચ્છ આદિને લક્ષીને પારસ્પરિક મર્યાદાઓ અને ફરજો । આ અને આ જાતની સંખ્યાબંધ બાબતો જૈન આગમોમાં અને પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રમાં સ્પષ્ટિથી જણાવવામાં આવી છે; એટલું જ નહિ પણ તે દરેક માટે સૂક્ષ્મેક્ષિકા અને ગંભીરતાભર્યા ઉત્સર્ગ-અપવાદરૂપે વિધાન પણ કરવામાં આવ્યું છે અને પ્રાયશ્ચિત્તોનો નિર્દેશ પણ કરવામાં આવ્યો છે । ઉલ્લંઘમાં ઉલ્લંઘ અને પાપીમાં પાપી નિર્મન્યો તરફ પ્રસંગ આવતાં સંઘમહત્તરોએ કેવી રીતે કામ લેવું? કેવી શિક્ષાઓ કરવી? અને કેવી રહેમ રાખવી? વગેરે પણ ગંભીરભાવે જણાવવામાં આવ્યું છે । પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રને સ્થિતપ્રજ્ઞ અને પારિણામિક બુદ્ધિથી અવલોકન કરનાર અને વિચારનાર, જૈન સંઘપુરુષો અને તેમની સંઘબંધારણવિષયક કુશલતા માટે જરૂર આહ્વાદિત થશે એમાં લેશ પણ શંકા નથી ।

ઉપર નિર્મન્ય-નિર્મન્યીસંઘના બંધારણ વિષે જે કાંઈ ટૂંકમાં જણાવવામાં આવ્યું છે, એ બધી પ્રકાશયુગની નામશેષ વીગતો છે । એ પ્રકાશયુગ શ્રમણ મહાવીર ભગવાન્ બાદ અમુક સૈકાઓ સુધી ચાલ્યો છે । એમાં સૌ પહેલાં મંગાળ પડ્યાનું આપણને સ્થવિર આર્યમહાગિરિ અને સ્થવિર આર્યસુહસ્તિના યુગમાં જાણવા મળે છે । મંગાળનું અનુસંધાન તુરત જ થઈ ગયું છે પરંતુ તે પછી ધીરે ધીરે સૂત્રવાચના આદિ કારણસર અમુક સદીઓ બાદ ઘણું મોટું મંગાળ પડી ગયું છે । સંભવ છે કે-ઘણી મુશ્કેલી છતાં આ સંઘસૂત્ર-સંઘ-બંધારણ ઓછામાં ઓછું, છેવટે ભગવાન્ શ્રીદેવદર્શિગણિ ક્ષમાશ્રમણ આદિ સ્થવિરોએ આગમોને પુસ્તકારૂઢ કરવા નિમિત્તે વલ્લભી-વલ્લામાં સંઘમેલાપક કર્યો ત્યાં સુધી કાંઈક નબ્યું હોય (?) । આ પછી તો જૈનસંઘનું આસું બંધારણ છિન્નભિન્ન અને અસ્તવ્યસ્ત થઈ ગયું છે । આપણને જાણીને આશ્ચર્ય થશે કે-આ માટે સુદ કલ્પભાષ્યકાર ભગવાન્ શ્રીસંઘ-દાસગણિ ક્ષમાશ્રમણે પણ પોતાના જમાનામાં, જૈન સંઘમાં લગભગ અતિ નાલાયક ઘણા ઘણા સંઘમહત્તરો ઝુભા થવા માટે ફરિયાદ કરી છે । તેઓશ્રીએ જણાવ્યું છે કે—

આયરિયત્તણતુરિતો, પુઠ્ઠં સીસત્તણં અકાઠ્ઠણં ।

હિંદતિ ચોપ્પાયરિતો, નિરંકુસો મત્તહત્થિ ષ ॥ ૩૭૩ ॥

અર્થ—પોતે પહેલાં શિષ્ય બન્યા સિવાય (અર્થાત્ ગુરુકુલવાસમાં રહી ગુરુસેવા-પૂર્વક જૈન આગમોનો અભ્યાસ અને યથાર્થ ચારિત્રનું પાલન કર્યા વિના) આચાર્યપદ લેવાને માટે તલપાપઢ થઈ રહેલ સાધુ (આચાર્ય બન્યા પછી) મદોન્મત્ત હસ્તીની પેટે નિરંકુશ થઈને ચોક્કસા મૂર્ખ આચાર્ય તરીકે મટકે છે ॥ ૩૭૩ ॥

છત્ત્રાલયમ્મિ કાઠ્ઠણ, કુંઢિયં અભિમુહંજલી સુદિતો ।

ઘેરુ પુચ્છતિ પસિણં, કિન્નુ હુ સા વાગરે કિંચિ ॥ ૩૭૪ ॥

અર્થ—જેમ કોઈ ઘેરુકપરિવ્રાજક ત્રિદંડ ઉપર કુંઢિકાને મૂકીને તેના સામે બે હાથ જોડી ઝમો રહી પગે પડીને કાંઈ પ્રશ્ન પૂછે તો તે કુંઢિકા કાંઈ જવાબ આપે સ્વરી ? । જેવું આ કુંઢિકાનું આચાર્યપણું છે તેવું જ ઉપરોક્ત આચાર્યનું આચાર્યપણું છે ॥ ૩૭૪ ॥

સીસા વિ ય તૂરંતી, આયરિયા વિ હુ લહું પમીયંતિ ।

તેણ દરસિલ્લિયાણં, મરિઓ લોઓ પિમાયાણં ॥ ૩૭૫ ॥

અર્થ—[માનમૂઠ્યા] શિષ્યો આચાર્ય આદિ પદવીઓ મેલવવા માટે ઝતાવઝા થાય છે અને જિનાગમોના મર્મોનો વિચાર નહિ કરનાર આચાર્યો એકદમ શિષ્યોને મોટાઈનાં પૂતળાં બનાવવા મહેરબાન થઈ જાય છે । આ કારણથી કશું ય નહીં સમજનાર અનવઢ જાચાર્યપિણાચોથી આલ્ખો લોક મરાઈ ગયો છે ॥ ૩૭૫ ॥

પ્રસ્તુત ભાષ્યગાથાઓથી જળાશે કે ભાષ્યકારના જમાના પહેલાં જ જૈન સંઘવંધારણની અને નિર્મન્યનિર્મન્યીઓના જ્ઞાનની કેવી દુર્દશા થઈ ગઈ હતી ? । ઇતિહાસનાં પાનાં ડથલાવતાં અને જૈન સંઘની ભૂતકાલીન આલ્ખી પરિસ્થિતિનું દિગ્દર્શન કરતાં જૈન નિર્મન્યોની જ્ઞાનવિષયક દુર્દશા એ અતિસામાન્ય ધરગથ્થુ વસ્તુ જેવી જળાય છે । ચતુર્દશપૂર્વધર ભગવાન્ શ્રીમદ્રવાહુસ્વામી અને શ્રીકાલિકાચાર્ય ભગવાન્ સમક્ષ જે પ્રસંગો વીની ગયા છે, એ આપણને દિગ્મૂઢ બનાવી દે તેવા છે । ભગવાન્ શ્રીમદ્રવાહુસ્વામી પાસે વિદ્યાધ્યયન માટે, તે યુગના શ્રીસંઘની પ્રેરણાથી “ યૂલ્લમહસ્સામિપમુલ્લખાણિ પંચ મેહાવીણં સતાણિ ગતાણિ ” અર્થાત્ સ્થૂલભદ્રસ્વામી આદિ પાંચ સો બુદ્ધિમાન્ નિર્મન્યો ગયા હતા, પરંતુ આવશ્યકચૂર્ણિમાં પૂજ્યશ્રી જિનદાસગણિ મહત્તરે જળાવ્યા મુજબ “ માસેણ એકેણ દોહિં તિહિં તિ સવ્વે ઓસરિતા ” (ભા. ૨, પત્ર ૧૮૭) એટલે કે એક, બે અને ત્રણ મહિનામાં તો ભાવી સંઘપુરુષ ભગવાન્ શ્રીસ્થૂલભદ્રને બાદ કરતાં બાકીના બધા ય બુદ્ધિનિધાનો પઝાયન થઈ ગયા । ભગવાન્ શ્રીમદ્રવાહુસ્વામીને “ જો સંઘસ્સ આણં અતિક્કમતિ તસ્સ કો દંઢો ? ” પૂછનાર જૈનસંઘે

ઉપરોક્ત બુદ્ધિનિધાનોનો જવાબ લીધાનો કયાંય કશો ય ઉલ્લેખ નથી । અને આટલા મોટા વર્ગને પૂછવા જેટલી સંઘની ગુંજાયશ કરૂપવી પણ મુશ્કેલ છે । ૨ સ્થવિર આર્યકાલક માટે પણ કહેવામાં આવે છે કે તેમના શિષ્યો તેમની પાસે મળતા નહોતા, એ માટે તેઓ તેમને છોડીને પોતે એકલા ચાલી નીકળ્યા હતા । ૩ આ ઉપરાંત માણ્યકાર મગવાને પણ માણ્યમાં પોતાના જમાનાના નિર્મળ્થોના જ્ઞાન માટે મર્યાદા અપમાનસૂચક “ દરસિક્ષિ-યાણં પિસાયાણં ” શબ્દથી જ આવી પરિસ્થિતિનું દિગ્દર્શન કરાવ્યું છે । ૪ બલ્હમીમાં પુસ્તકારૂઢ થયાને માત્ર છ સૈકા થયા બાદ થનાર નવાંગવૃત્તિકાર પૂજ્યશ્રી અમરદેવાચાર્ય મહારાજને અંગસૂત્રો ઉપર ટીકા કરતી વખતે જૈન આગમોની નિતાન્ત અને એકાન્ત અશુદ્ધ જ પ્રતિઓ મળી તેમ જ પોતાના આગમટીકામંથોનું સંશોધન કરવા માટે જૈન આગમોનું વિશિષ્ટ પારમ્પર્ય ધરાવનાર યોગ્ય વ્યક્તિ માત્ર ચૈત્યવાસી શ્રમણોમાંથી મગવાન શ્રીદ્રોણાચાર્ય એક જ મળી આવ્યા । આ અને આવી બીજી અનેક ઇતિહાસિક હકીકતો જૈન નિર્મળ્થોની વિચારૂચિ માટે ફરિયાદ કરી જાય છે । આ પરિસ્થિતિ છતાં જૈન નિર્મળ્થસંઘના સદ્ગામ્યે તેના નામને ઉજ્જ્વલ કરનાર અને સદીઓની મલિનતા અને અંધકારને ખૂસી નાખનાર, ગમે તેટલી નાની સંખ્યામાં છતાં દુનિઆના કોઈ પણ ઇતિહાસમાં ન જડે તેવા સમર્થ યુગપુરુષો પણ યુગ-યુગાંતરે પ્રગટ થતા જ રહ્યા છે, જેમણે જૈન નિર્મળ્થ-નિર્મળ્થીસંઘ માટે સદીઓની યોગ્ય પૂરી કરી છે । જૈનનિર્મળ્થનિર્મળ્થીસંઘ સદા માટે ઓપતો-દીપતો રહ્યો છે, એ આ યુગપુરુષોનો જ પ્રતાપ છે । પરંતુ આજે પુનઃ એ સમય આવી લાગ્યો છે કે પરિમિત-સંખ્યામાં રહેલા જૈન નિર્મળ્થનિર્મળ્થીઓનું સંઘસૂત્ર અહંતા-મમતા, અસહનશીલતા અને પોકલ ધર્મેને નામે ચાલતી પારસ્પરિક ઈર્ષ્યાને લીધે છિન્નભિન્ન, અસ્તવ્યસ્ત અને પાંગળું બની ગયું છે । આપણે અંતરથી એવી શુભ કામના રાખીએ કે પવિત્રપાવન જૈન આગમોના અધ્યયન આદિદ્વારા તેમાંની પારમાર્થિક તત્ત્વચિન્તના આપણા સૌનાં મહાપાપોને ધોઈ નાખો અને પુનઃ પ્રકાશ પ્રાપ્ત થાઓ ।

પ્રકીર્ણક હકીકતો—

પ્રસ્તુત મહાશક્તિ અમુક દૃષ્ટિએ જૈન સામ્પ્રદાયિક ધર્મશાસ્ત્ર હોવા છતાં એ, એક એવી તાત્ત્વિક જીવનદૃષ્ટિને લક્ષીને લખાઈ છે કે--ગમે તે સમ્પ્રદાયની વ્યક્તિને આ મહા-શક્તિમાંથી પ્રેરણા જાગ્યા વિના નહિ રહે । આ ઉપરાંત બીજી અનેક બાહ્ય દૃષ્ટિએ પણ આ ગ્રંથ ઉપયોગી છે । એ ઉપયોગિતાને દર્શાવનાર એવાં તેર પરિશિષ્ટો અમે આ વિભાગને અંતે આપ્યાં છે, જેનો પરિચય આ પછી આપવામાં આવશે । આ પરિશિષ્ટોના અવલોકનથી વિવિધ વિચારકલાનું તલસ્પર્શી અધ્યયન કરનારે સમજી જ લેવું જોઈએ કે પ્રસ્તુત ગ્રંથમાં જ

નહિ, દરેક જૈન આગમમાં અથવા સમગ્ર જૈન વાઙ્મયમાં આપણી પ્રાચીન સંસ્કૃતિને લગતી વિપુલ સામગ્રી ભરી પડી છે. અમે અમારાં તેર પરિશિષ્ટોમાં જે વિસ્તૃત નોંધો અને કુતારા આપ્યા છે તે કરતાં પણ અનેકગુણી સામગ્રી જૈન વાઙ્મયમાં ભરી પડી છે, જેનો ક્યાલ પ્રસ્તુત ગ્રંથના દરેકે દરેક વિભાગમાં આપેલી વિષયાનુક્રમણિકા જોવાથી આવી જશે ।

પરિશિષ્ટોનો પરિચય

પ્રસ્તુત ગ્રંથને અંતે ગ્રંથના નવનીતરૂપ તેર પરિશિષ્ટો આપ્યાં છે, જેનો પરિચય આ નીચે આપવામાં આવે છે—

૧ પ્રથમ પરિશિષ્ટમાં મુદ્રિત કલ્પશાસ્ત્રના છ વિભાગો પૈકી કયા વિભાગમાં ક્યાંથી ક્યાં સુધીનાં પાનાં છે, કયો અર્થાધિકાર ઉદ્દેશ આદિ છે અને ભાષ્ય કઈ ગાથાથી ક્યાં સુધીની ગાથાઓ છે, એ આપવામાં આવેલ છે, જેથી વિદ્વાન્ મુનિવર્ગ આદિને પ્રસ્તુત શાસ્ત્રના અધ્યયન, સ્થાનઅન્વેષણ આદિમાં સુગમતા અને અનુકૂળતા રહે ।

૨ ત્રીજા પરિશિષ્ટમાં કલ્પ (પ્રા. કપ્પો) મૂળશાસ્ત્રનાં સૂત્રો પૈકી જે સૂત્રોને નિર્યુક્તિ, ભાષ્ય, ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી કે ટીકામાં જે જે નામથી ઓળખાવ્યાં છે તેની અને તેનાં સ્થલોની નોંધ આપવામાં આવી છે ।

૩ ત્રીજા પરિશિષ્ટમાં આશ્વા ય મૂળ કલ્પશાસ્ત્રનાં વધાં ય સૂત્રોનાં નામોની,—જેનાં નામો નિર્યુક્તિ-ભાષ્યકારાદિ આપ્યાં નથી તે સુદ્ધાંતી-યોગ્યતા વિચારીને ક્રમવાર સઢંગ નોંધ આપવામાં આવી છે । તેમ જ સાથે સાથે જે જે સૂત્રોનાં નામોમાં અમે ફેરફાર આદિ કરેલ છે તેનાં કારણો વગેરે પણ આપવામાં આવ્યાં છે ।

૪ ચોથા પરિશિષ્ટમાં કલ્પમહાશાસ્ત્રની નિર્યુક્તિગાથાઓ અને ભાષ્યગાથાઓ એકાકાર થઈ જવા છતાં ટીકાકાર આચાર્ય શ્રીશ્વેમકીર્તિસૂરિએ તે ગાથાઓને જુદી પાડવા માટે જે પ્રયત્ન કર્યો છે તેમાં જુદાં જુદાં પ્રત્યન્તરો અને ચૂર્ણી વિશેષચૂર્ણી જોતાં પરસ્પરમાં કેવી સંવાદિતા અને વિસંવાદિતા છે તેની વિભાગશઃ નોંધ આપી છે ।

૫ પાંચમા પરિશિષ્ટમાં કલ્પભાષ્યની ગાથાઓનો અકારાદિક્રમ આપ્યો છે ।

૬ છઠ્ઠા પરિશિષ્ટમાં કલ્પટીકાકાર આચાર્ય શ્રીમલયગિરિ અને શ્રીશ્વેમકીર્તિસૂરિએ ટીકામાં સ્થાને-સ્થાને જે અનેકાનેક શાસ્ત્રીય ઉદ્ધરણો આપ્યાં છે તેનો અકારાદિક્રમ, તે તે ગ્રંથોના યથાપ્રાપ્ત સ્થાનાદિનિર્દેશપૂર્વક આપવામાં આવ્યો છે ।

૭ સાતમા પરિશિષ્ટમાં ભાષ્યમાં તથા ટીકામાં આવતા લૌકિક ન્યાયોની નોંધ આપવામાં આવી છે । એ નોંધ, નિર્ણયસાગર પ્રેસ તરફથી પ્રસિદ્ધ થયેલ “ લૌકિકન્યાયા-

જ્ઞાતિ ” જેવા સંગ્રહકારોને ઉપયોગી થાય, એ દૃષ્ટિએ આપવામાં આવી છે । કેટલીક વાર આવા પ્રાચીન ગ્રંથોમાં પ્રસંગોપાત જે લૌકિક ન્યાયોનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હોય છે તે ઉપરથી તે તે લૌકિક ન્યાયો કેટલા પ્રાચીન છે તેનો ઇતિહાસ મઝી જાય છે । તેમ જ તેવા ન્યાયોનું વિવેચન પણ આવા ગ્રંથોમાંથી પ્રાપ્ત થઈ જાય છે ।

૮ આઠમા પરિશિષ્ટમાં વૃત્તિકારોએ વૃત્તિમાં દર્શાવેલા સૂત્ર તથા ભાષ્યવિષયક પાઠ-
મેદોનાં સ્થલોની નોંધ આપવામાં આવી છે ।

૯-૧૦ નવમા દશમા પરિશિષ્ટોમાં વૃત્તિકારોએ વૃત્તિમાં ઉલ્લિખિત મ્નથ અને
મ્નથકારોનાં નામોની યાદી આપવામાં આવી છે ।

૧૧ અગીઆરમા પરિશિષ્ટમાં કલ્પભાષ્ય, વૃત્તિ, ટિપ્પણી આદિમાં આવતાં વિશેષ-
નામોનો અકારાદિક્રમથી કોશ આપવામાં આવ્યો છે ।

૧૨ બારમા પરિશિષ્ટમાં કલ્પશાસ્ત્રમાં આવતાં અગીયારમા પરિશિષ્ટમાં આપેલાં
વિશેષનામોની વિભાગવાર નોંધ આપવામાં આવી છે ।

૧૩ તેરમા પરિશિષ્ટમાં આત્મા કલ્પમહાશાસ્ત્રમાં આવતા, પુરાતત્ત્વવિદોને ઉપયોગી
અનેકવિધ ઉલ્લેખોની વિસ્તૃત નોંધ આપવામાં આવી છે । આ પરિશિષ્ટ અતિઉપયોગી હોઈ
એની વિસ્તૃત વિષયાનુક્રમણિકા, મ્નથના પ્રારંભમાં આપેલ વિષયાનુક્રમમાં આપવામાં આવી
છે । આ પરિશિષ્ટને જોવાથી પુરાતત્ત્વવિદોના ધ્યાનમાં એ વસ્તુ આવી જશે કે જૈન
આગમોના વિસ્તૃત ભાષ્ય, ચૂર્ણી, વિશેષચૂર્ણી, ટીકા વગેરેમાં તેમને ઉપયોગી થાય તેવી
ऐतिहासिक, भौगोलिक, सामाजिक, सांप्रदायिक તેમ જ વિવિધ વિષયને લગતી કેવી
અને કેટલી વિપુલ સામગ્રી ભરી પડી છે । અને કથાસાહિત્ય ભાષાસાહિત્ય આદિને લગતી
પણ ઘણી સામગ્રી છે । પ્રસ્તુત પરિશિષ્ટમાં મેં તો માત્ર મારી દૃષ્ટિએ જ અમુક ઉલ્લેખોની
તારવણી આપી છે । પરંતુ હું પુરાતત્ત્વવિદોને યાત્રી આપું છું કે આ મહાશાસ્ત્રરત્નાકરમાં
આ કરતાંય વિપુલ સામગ્રી ભરી પડી છે ।

અંતમાં ગીતાર્થ જૈન મુનિવરો અને વિદ્વાનોની સેવામાં પ્રાર્થના છે કે—અમે ગુરુ-શિષ્યે
પ્રસ્તુત મહાશાસ્ત્રને સર્વાંગ પૂર્ણ બનાવવા કાઠજીભર્યો પ્રયત્ન કર્યો છે તે છતાં અમારી
સમજની યામીને લીધે જે જે સ્થલનાઓ થઈ હોય તેની ક્ષમા કરે, સુધારે અને અમને
સૂચના પણ આપે । અમે તે તે મહાનુભાવોના સદા માટે ઋણી રહીશું ।

સંવત્ ૨૦૦૮ કાર્તિક શુક્ર ૧૩ } લે૦ ગુરુદેવ શ્રીચતુરવિજયજીમહારાજચરણસેવક
બીકાનેર (રાજસ્થાન) } મુનિ પુણ્યવિજય

॥ अर्हम् ॥

समग्रस्य बृहत्कल्पसूत्रस्य शुद्धिपत्रम्.

प्रथमो विभागः

पृष्ठम्	पङ्क्तिः	अशुद्धिः	शुद्धिः
१	८	चूर्णिकृत्	चूर्णीकृत्
२	९	मूलगुणे-	मूलगुणे
३	२९	वा	व
६	१३	स्थापना मङ्गल-	स्थापनामङ्गलं मङ्गल-
६	२६	वारिपूर्णाः	वारिपरिपूर्णाः
८	२४	ने य	नेय
९	३	' ज्ञानी '	' ज्ञानी ' (' तज्ज्ञानी ')
९	८	जीवान् चेत-	जीवान् (जीवस्य) चेत-
९	२६	इति, आह	इत्याह
९	२९	प्रकृते	कृते
१०	२६-२७	पुनरपि ॥ २१ ॥ आह	॥ २१ ॥ पुनरप्याह-
११	२३	सुष्ठुतर-	सुष्ठुतम-
११	३०	संखबार-	संखन्बार-
१२	२१	-मनोभिरक्षस-	-मनोभिः उक्षा-स-
१३	२२	होति	होति
१४	८	-आण परि-	-आणपरि-
१५	२९	°णई	°णाइ
१७	६	-तिष्ठकारः	-तिः ठकारः
२२	१९	अगुरुलघु-	अगुरु[य]लघु-
२७	१	-निद्राहितेन	निद्रासहितेन
४५	३४	आएसा.....	आएसा [सुयअबद्धा]
४६	२४	परिभावगं	परिभावगं
५१	११	निर्जरार्थता	कर्मनिर्जरार्थता
५१	१२	शिष्यपर-	शिष्य-प्रशिष्यपर-

५४	२	-कारणं बेरिओ	-कारणबेरिओ
५४	४	परिसं ।	परिसं० ।
५४	२६	कोवे	कोवो
६०	१२	बन्ही	बण्ही
६३	२३	दरिसियं ।	दरिसियं ति
६३	३०	जोग नि०	जोग नि'
६४	८	उ दुगाई	दु-तिगाई
१००	२२	पीठकस्यो-	पीठस्यो-
१०३	२९	भागस्य	भाग्यस्य
१०६	१५	कोमुइया संगामि[य]या	कोमुइया [तह] संगामिषा
१०७	१	मुह	मुहं
१०९	७	॥ ३६२ ॥	॥
१०९	९	॥ ३६३ ॥	॥ ३६२ ॥ ३६३ ॥
१०९	२१	छङ्गता	छङ्गती
११०	२८	एवमुक्ते स मौनमध्यतिष्ठत् ।	०
११०	२९	क्रीकाकः । ततो	क्रीकाकः । एवमुक्ते स मौनम- ध्यतिष्ठत् । ततो
११०	३४	४ कोष्ठकान्त० इत्यादि टिप्पणी	०
१२६	४	दोसाओ	दोसा उ
१२६	२६	दोसाओ	दोसा उ
१५५	२८	च;	च; तत्र
१५७	३०	“भावापरिणते दोण्हं	भावापरिणते “दोण्हं
१६०	२४	छङ्गणिका उडाहो	छङ्गणि काउडाहो
१७२	२	उपस्थापना	उपस्थाना
१७२	८	उपस्थापनायां	उपस्थानायां
१७६	२	मध्यमस्य	मध्यमस्य
१८७	१४	-नेर्षालु-	-नेर्ष्यालु-
१९६	२५	अपगासे	अ पगासे
२०६	१०	संस्तारकं	संस्तारके
२१७	२७	पडिमिलंति	पडिमिलिति
२२६	१७	-मनर्थकं	मनर्थकत्वं

२३७	१३	शेषाविभ्यां	—शेषाभ्यां
२४७	९	गेरुकाः—	अत्र च गेरुकाः—
२४९	९	अत्राचार्यै-	अत्र आचार्यै-
२५१	१९	एरिसाई	एरिसाई

द्वितीयो विभागः

२९४	१५	चेदं	चेदं च
३००	२७	-कल्प-	-कल्प-
३००	३१	'विविधम्'	'विविधं'
३०२	१५	प्रवर्त्तते	वर्त्तते
३१४	२४	-दत्ता,	-दत्ताः,
३१७	१८	-द्वतेन	-द्वतेन
३१९	१२	भाणियं	मणियं
३१९	२३	मत्तुम्'	मर्त्तुम्'
३२५	३०	पुनर्यावत्	पुनर्विभाषागाथाभिर्यावत्
३३३	१६	पुरतो	पुरतो
३३६	१७	संस्तरति	संस्तरन्ति
३३९	१३	-कर्म-कर्मोद्दे-	-कर्मिकमौद्दे-
३३९	१५	सर्वेऽप्यौघोद्दे-	सर्वेऽप्यौघोद्दे-
३५१	५	यथा नन्द-	यथाऽऽनन्द-
३५५	८	ति	तु
३७७	३२	तदा स्वाद-	तदास्वाद-
३७८	३	सञ्जायते	सञ्जायेत
३८२	३३	वीक्षा-	विज्ञा--
३८५	१०	प्रीणितायाः	-प्रणीतायाः
३८५	१२	इत्युच्यते	उच्यते
३९१	२०	-च्छेत् ।	-च्छेत् ।
३९१	३१	२ अतो	२ ° त् । अतो
३९१	२१	-अतः	-अतः
३९२	३१	पयं	पयं
३९५	२	प्रतीच्छकान्	प्रतीच्छकान्
४०३	१०	-नाय विशेष-	-नाय यद् विशेष-

४०४	१	पृच्छकाय	प्रच्छकाय
४१३	२३	अ दोसु	गह दोसु
४१९	१८	गोणाई	गोणाइ
४२६	१५	-मानत्वात् । नवर-	-मानत्वात् । [उत्कृष्टपदेऽपि सहस्रपृथक्त्वमेव,] नवर-
४२८	१४	-सुषमा	-सुषमा
४३४	३३	मद् भा०	'मद्' भा०
४३४	३३	मद् कां०	'मद्' कां०
४४७	१७	'नीहरण'	'नीहरण'
४५३	१६	छप्पईअ-	छप्पइअ-
४५८	२२	व (वि)	वि
४६५	२९	महिषः	महिषः सः
४६७	८	वैयावृत्य-	वैयावृत्य-
४७२	१४	तीबां	तीत्रां
४७२	२३	(?)	(यथा वा)
४७४	७	दवाई	दवाइ
४७४	२९-३०	अयं च प्रक्षिप्तप्राय एव, अनन्त- रगाथाटीकायामेतदर्थनिरूपणात् ॥	॥
४७८	४	पातमसंलो-	पातसंलो-
४९१	१७	नन्धां	नधां
४९५	१०	कुसुमा वि य	पसवा वि य
५०२	३	-भाष्यमाणः	-भाषमाणः
५०६	७	होति	होति
५१०	९	जीविक्षप-	-जीवितक्षप-
५१५	२५	समधि कतरः	समधिकतरः
५२१	२८	इत्यपि	इति
५२४	२६	कारितानि अभूत-	कारितानि तानि अन्तर्भू-
५३४	२८	कथं	कथं वा
५५१	२३	मूर्खो यो	मूर्खीयो
५५१	३२	३ मूर्खीयो नाम भा० कां० चूर्णौ च ॥	३ मूर्खो यो नाम भा० कां० चूर्णौ च विना ॥

५५२	८	प्रतिचार-	प्रतिचार-
५५७	१४-१५	[विशेषचूर्णि]	विशेषचूर्णि-
५६०	११	'प्रियधर्मिणः'	'प्रियधर्मणः'
५६६	१६	जुत्तं	जुत्तं"ति
५८३	८	-बन्ध इ-	-बद्ध इ-
५८३	३०	-पङ्क्तिनि-	-पङ्क्तिनि-
५८८	८	संस्तरति	संस्तरन्ति
५९१	१०	यन्निद-	यद् 'आहरणं' निद-
५९५		-नीकाद्युपस-	-नीकाद्युपस-
५९६		उच्यन्ते	उच्यते

तृतीयो विभागः

६१८	२१	कृषीबलानां	कृषीबलानां
६१९	२०	'आदीपित'	'आदीपित'
६१९	२९	-स्मिन् याऽपि	-स्मिन् एवंविधेऽर्थे याऽपि
६२२	५	-मेलीमसशरीरस्य	-मेलमलीमसशरीरस्य
		समागमनं (समागमः-)	समागमः-
६४३	२४	गृहेषु विश्रान्ते	गृहेषु प्रतिश्रान्ते विश्रान्ते
६४५	१४	वृन्देन	वृन्दशब्देन
६६५	३	॥ २३४४ ॥	॥ २३४४ ॥ किञ्च—
६६७	२८	निवार-	वार-
७११	२४-२५	चूर्णो पुनर्नयं "रणो य इत्थि- याए०" इति गाथाऽप्राग्ने वा व्याख्याता दृश्यते ॥	चूर्णो पुनः "रणो य इत्थि- याए०" इत्यादि २५१३- १४-१५ गाथात्रिकं "तेरिच्छं पि य०" २५३४ गाथायाः प्राग्ख्याख्यातं दृश्यते ॥
८०७	२६	मतबाल-	मतबाल-
८०७	२६	[गिरिकं(ज)म	[गिरिजम
८८७	१०	मंजई	मंजह
९०६	२२	२४	२९
९०६	२८	२४	२९
९१३	२१	मास पुरिवद्धा	मासपुरि वद्धा

चतुर्थो विभागः

९८६	२५	अण्णायं च	अण्णाउंछ
१०६९	२०	तु,	तू,
१०७३	२९	-मादिस्स ।	मादिसु ।
१०९४	१५	-हडिण्,	-हडिण्,
११७६	१७	३३४७	४३४७
११९३	१०	एति	एंति
११९८	२९	सुप्रतीत्वात्	सुप्रतीतत्वात्
१२०७	१९	-नमति,	नमति १,
१२१६	२०	-च्छेदं,	-च्छेदो,
१२४९	४	च	व
१२६२	३१	अपू वं	अपूर्वं
१२७१	८	४२७४	४७२४
१२९१	१३	थंडिल्ल	थंडिल्ल-
१२९१	१७	-स्थण्डिल	-स्थण्डिल-

पञ्चमो विभागः

१३१३	२९	पट्टावरादि	पट्टवरादी
१३२५	६	लहुग मासो	लहुगमासो
१३७४	८	तच्चनियस्स	तच्चनियस्स
१४५६	१८	उद्दिसावित्तए । नो से	उद्दिसावित्तए । ते य से वित्त- रंति एवं से कप्पति जाव उद्दि- सावित्तए । ते य से णो वित्त- रंति एवं से णो कप्पति जाव उद्दिसावित्तए । नो से
१५३६	१४	धुभाईता	धुभाइता
१५९१	१९	सयसहस्सं	सयसाहस्सं

षष्ठो विभागः

१६३१	२२	भगिणि	भगिणी
१६३४	३३	वाआझा-	वा आझा-

१६५३	२८	॥ ६२२५ ॥ ^१	॥ ६२२५ ॥ अन्यथा
१६५३	३१	—पण ^०	०
१६६१	१८	तदनन्ता	तदनन्तरं
१६६१	१९	महतरं	महता
१६६७	१२	ऐर्या-	ऐर्या-
१६७५	१९	प्रतिप्रक्ष-	प्रतिपक्ष-
१७०४	२८	उ विंति	उर्विति
१७१०	१७	प्राप्नुयां	प्राप्नुयां (?)
१७११	१४	-सारैः	-सारैः

षष्ठविभागपरिशिष्टानि

७	३५	२५	२२
२५	३६	१००० बहिया	९९९-१००० बहिया
३६	१७	अवधारिया	अवधीरिया
१२०	१-१०	[]	[याज्ञवल्क्यस्मृतौ १ । ३ । विष्णुपुराणे ३ । ६ ।]
१२०	१-१२	२-१-४९	५-१-४९
१२०	२-१४	[]	[अनुयोगद्वारसूत्रे]
१२१	२-३५	[भिषग्वरशास्त्रे]	[भिषग्वरशास्त्रे-माधवनिदाने]
१२२	१-२४	[]	[भरतनाट्यशास्त्रे अ० १७ श्लो० ६]
१२३	२-३३	[]	०
१२४	२-३९	[]	[कल्पबृहद्भाष्ये]
१९५	४	१	६

॥ अहम् ॥

बृहत्कल्पसूत्र षष्ठ विभागनो विषयानुक्रम ।

षष्ठ उद्देश ।

गाथा	विषय	पत्र
६०६०-६१२८	वचनप्रकृत सूत्र १	१६०१-१९
	निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीओने अलीकवचन, हीलि- तवचन, खिसितवचन, परुषवचन, अगा- रस्थितवचन अने व्यवशमितोदीरणवचन ए छ प्रकारनां अवचनो-दुर्वचनो बोलवां कल्पे नहि	
६०६०-६२	वचनप्रकृतनो पूर्वसूत्र साथे सम्बन्ध	१६०१-२
	वचनसूत्रनी व्याख्या	१६०२
६०६३-६१२८	वचनसूत्रनी विस्तृत व्याख्या	१६०२-१५
६०६३	छ प्रकारनां अवक्तव्य वचनो	१६०२
६०६४-६७	अलीकवचननुं स्वरूप	१६०३-९
६०६४	अलीकवचनना व्याख्यानविषयक द्वारगाथा	१६०२
६०६५	अलीकवचनना वक्ता अने वचनीय- अलीकवचनना विषयरूप आचार्य आदि अने तेमने लक्ष्मीने प्रायश्चित्तो	१६०३
६०६६-८७	अलीकवचननां १ प्रचला २ आर्द्र ३ मरुह ४ प्रत्याख्यान ५ गमन ६ पर्याय ७ समुद्देश ८ संखडी आदि सत्तर स्थानो, ए स्थानोनुं स्वरूप अने तेने लगतां प्रायश्चित्तो	१६०३-९
६०८८-८९	हीलित, खिसित आदि अवचनने लगतां प्रायश्चित्तो	१६०९
६०९०	हीलितवचननुं स्वरूप	१६०९
६०९१-९८	खिसितवचननुं स्वरूप अने तद्विषयक यथाघोषश्रुतग्राहक साधुनुं दृष्टान्त	१६१०-११
६०९९-६११४	परुषवचननुं स्वरूप	१६११-१६
६०९९-६१०१	लौकिकपरुषवचननुं स्वरूप अने ते अंगे व्याघ्र अने कौडंबिकपुत्रीओनुं दृष्टान्त	१६११-१२

ગાથા	વિષય	પત્ર
૬૧૦૨-૪	લોકોત્તરપરુષવચનનું સ્વરૂપ, તેના આલ્પ, વ્યાહત આદિ પાંચ સ્થાનકો અને તે વિષે ચળ્ડરુદ્રાચાર્યનું દૃષ્ટાન્ત	૧૬૧૨
૬૧૦૫-૧૧	લોકોત્તરપરુષવચનના તુળ્ણીક, હુઙ્કાર આદિ પાંચ પ્રકાર, તેને લગતાં પ્રાયશ્ચિત્તો અને તે પ્રાયશ્ચિત્તોની અલીકમાષી અને અલીકમાષણીય આચાર્ય, ઉપાધ્યાય, મિષ્ણુ, સ્થવિર અને ક્ષુલ્લક એ પાંચ નિર્ગ્રન્થપુરુષો તેમજ પ્રવર્તિની, અભિષેકા, મિષ્ણુની, સ્થવિરા અને ક્ષુલ્લિકા એ પાંચ નિર્ગ્રન્થીઓને આશ્રી ચારણેકા	૧૬૧૩-૧૫
૬૧૧૨-૨૦	નિષ્પુર-કર્કશ, અગારસ્થિત અને વ્યવ-શમિતોદીરણવચનનું સ્વરૂપ અને તદ્વિષયક પ્રાયશ્ચિત્તો	૧૬૧૬-૧૭
૬૧૨૧-૨૮	છ પ્રકારનાં અવક્તવ્ય વચનને લગતો અપવાદ યતનાઓ	૧૬૧૮-૧૯

૬૧૨૯-૬૨

પ્રસ્તારપ્રકૃત સૂત્ર ૨

૧૬૧૯-૨૭

	સાધ્વાચારવિષયક છ પ્રસ્તારોનું-પ્રાયશ્ચિત્તરચનાના પ્રકારોનું નિરૂપણ	
૬૧૨૯	પ્રસ્તારપ્રકૃતનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંબંધ	૧૬૨૦
	પ્રસ્તારસૂત્રની વ્યાખ્યા	૧૬૨૦
૬૧૩૦-૩૨	પ્રસ્તારસૂત્રગત 'પ્રસ્તાર' અને 'સમ્મં અપહિ-પૂરેપ્રાણે' પદની વ્યાખ્યા	૧૬૨૦-૨૧
૬૧૩૩	છ પ્રસ્તારપદો	૧૬૨૧
૬૧૩૪-૪૧	પ્રાણવધવાદવિષયક પ્રાયશ્ચિત્તપ્રસ્તારો અને તદ્વિષયક દર્દુર, શુલ્કાદિ દૃષ્ટાન્તો	૧૬૨૧-૨૩
૬૧૪૨-૪૬	મૃષાવાદ અને અદત્તાદાનવાદવિષયક પ્રાયશ્ચિત્તપ્રસ્તાર અને તે વિષે અનુક્રમે સંસ્રાદિ અને મોદકનાં દૃષ્ટાન્તો	૧૬૨૩-૨૪
૬૧૪૬-૫૨	અવિરતિવાદવિષયક પ્રાયશ્ચિત્તપ્રસ્તાર	૧૬૨૪-૨૫

શ્રુત્કલ્પસૂત્ર ષષ્ઠ વિભાગનો વિષયાતુક્રમ ।

૩

ગાંથા	વિષય	પત્ર
૬૧૫૩-૫૬	અયુરુષવાદવિષયક પ્રાયશ્ચિત્તપ્રસ્તાર	૧૬૨૫-૨૬
૬૧૫૭-૬૧	દાસવાદવિષયક પ્રાયશ્ચિત્તપ્રસ્તાર	૧૬૨૬
૬૧૬૨	પ્રસ્તારવિષયક અપવાદો	૧૬૨૭

૬૧૬૩-૮૧ કણ્ટકાશુદ્ધરણપ્રકૃત સૂત્ર ૩-૬ ૧૬૨૭-૩૩

	નિર્મન્ય-નિર્મન્યીવિષયક કણ્ટકાશુદ્ધરણ આશ્રી સૂત્રચતુષ્ટય	
૬૧૬૩-૬૫	કણ્ટકાશુદ્ધરણસૂત્રનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંબંધ	૧૬૨૭-૨૮
૬૧૬૬-૮૧	કણ્ટકાશુદ્ધરણસૂત્રચતુષ્કની વ્યાખ્યા નિર્મન્ય-નિર્મન્યી આશ્રી કણ્ટકાશુદ્ધરણવિષ- યક ઉત્તર્ગમાર્ગ, તેના વિપર્યાયસથી ઉદ્ભ- વતા દોષો, તે દોષોનું સ્વરૂપ, પ્રાયશ્ચિત્તો, અપવાદ અને યતનાઓ	૧૬૨૮-૩૩

૬૧૮૨-૯૩ દુર્ગપ્રકૃત સૂત્ર ૭-૯ ૧૬૩૩-૩૬

	નિર્મન્યીવિષયક દુર્ગસૂત્ર પંકસૂત્ર અને નૌસૂત્ર	
૬૧૮૨	દુર્ગાદિસૂત્રનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંબંધ	૧૬૩૩
	દુર્ગાદિસૂત્રોની વ્યાખ્યા	૧૬૩૩
૬૧૮૩-૯૩	દુર્ગાદિસૂત્રોની વિસ્તૃત વ્યાખ્યા, તદ્વિષયક પ્રાયશ્ચિત્ત અને યતના	૧૬૩૪-૩૬

૬૧૯૪-૬૩૧૦ ક્ષિપ્તચિત્તાદિપ્રકૃત સૂત્ર ૧૦-૧૮ ૧૬૩૬-૬૫

૬૧૯૪-૬૨૪૦	૧૦ ક્ષિપ્તચિત્તાસૂત્ર	૧૬૩૬-૪૬
૬૧૯૪	ક્ષિપ્તચિત્તાસૂત્રનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંબંધ	૧૬૩૬
	ક્ષિપ્તચિત્તાસૂત્રની વ્યાખ્યા	૧૬૩૭
૬૧૯૫-૬૨૪૦	ક્ષિપ્તચિત્તાસૂત્રની વિસ્તૃત વ્યાખ્યા	૧૬૩૭-૪૬
૬૧૯૫	ક્ષિપ્તચિત્ત થવાનાં કારણો	૧૬૩૭
૬૧૯૬	ઔકલિકક્ષિપ્તચિત્ત અને તેને ઊગતાં સોમિ- લબ્રાહ્મણ આદિનાં દુષ્કાન્તો	૧૬૩૭

શાખા	વિષય	પાન
૬૧૧૭-૧૧	લોકોત્તરિકક્ષિપ્તચિત્તા અને તે વિષે રાજશુ- લ્લિકાનું દૃષ્ટાન્ત	૧૬૩૭
૬૨૦૦-૧	વિવિધ કારણોને હૈં ક્ષિપ્તચિત્ત થયેલ નિર્ગ્રન્થીને સમજાવવાના પ્રકારો-યુક્તિઓ	૧૬૩૮-૪૦
૬૨૧૦-૪૦	ક્ષિપ્તચિત્તા નિર્ગ્રન્થીની સારસંભાળનો વિધિ, તેમ નહિ કરનારને પ્રાયશ્ચિત્તો, દોષો અને તે અંગેની યતનાઓ	૧૬૪૦-૪૬
૬૨૪૧-૫૫	૧૧ દીપ્તચિત્તાસૂત્ર	૧૬૪૭-૫૦
૬૨૪૧-૫૫	દીપ્તચિત્તાસૂત્રની વિસ્તૃત વ્યાખ્યા	૧૬૪૭-૫૦
૬૨૪૧-૪૨	દીપ્તચિત્ત થવાનાં કારણો	૧૬૪૭
૬૨૪૩-૪૯	લૌકિકદીપ્તચિત્ત અને તે વિષે રાજા શાલિવાહનનું દૃષ્ટાન્ત	૧૬૪૭-૪૯
૬૨૫૦-૫૫	લોકોત્તરિક દીપ્તચિત્તા અને તે અંગેની યતનાઓ	૧૬૪૯-૫૦
૬૨૫૬-૬૨	૧૨ યક્ષાવિષ્ટાસૂત્ર	૧૬૫૧-૫૨
૬૨૫૬-૫૭	યક્ષાવિષ્ટાસૂત્રનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંબંધ	૧૬૫૧
૬૨૫૮-૬૨	યક્ષાવિષ્ટ થવાનાં કારણો, તે વિષે ૧ સપત્ની ૨ મૃતક અને ૩ સજ્જિલકનાં દૃષ્ટાન્તો અને તે અંગેની યતનાઓ	૧૬૫૧-૫૨
૬૨૬૩-૬૭	૧૩ ઉન્માદપ્રાપ્તાસૂત્ર	૧૬૫૩-૫૪
૬૨૬૩-૬૭	ઉન્માદના પ્રકારો, તેનું સ્વરૂપ અને તે અંગેની યતનાઓ	૧૬૫૩-૫૪
૬૨૬૮-૭૬	૧૪ ઉપસર્ગપ્રાપ્તાસૂત્ર	૧૬૫૪-૫૬
૬૨૬૮	ઉપસર્ગપ્રાપ્તાસૂત્રનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંબંધ	૧૬૫૪
૬૨૬૯-૭૬	દિવ્ય, માનુષિક અને આભિયોગ્ય એ ત્રણ પ્રકારના ઉપસર્ગનું સ્વરૂપ અને ઉપસર્ગપ્રા- પ્તાની રક્ષા ન કરવાને લગતાં પ્રાયશ્ચિત્તો	૧૬૫૪-૫૬
૬૨૭૬-૭૮	૧૫ સાધિકરણાસૂત્ર	૧૬૫૬-૫૭
	સાધિકરણાસૂત્રનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંબંધ અને અધિકરણ-ક્રેશનું ઉપશમન આદિ	

ગાથા	વિષય	પત્ર
૬૨૭૯-૮૦	૧૬ સપ્રાયશ્ચિત્તાસૂત્ર સપ્રાયશ્ચિત્તાસૂત્રનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંબંધ અને તેને લગતી યતના	૧૬૫૭
૬૨૮૧-૮૪ ૬૨૮૧	૧૭ ભક્તપાનપ્રત્યાહ્યાતાસૂત્ર ભક્તપાનપ્રત્યાહ્યાતાસૂત્રનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંબંધ	૧૬૫૭-૫૮ ૧૬૫૮
૬૨૮૨-૮૪	ભક્તપાનપ્રત્યાહ્યાતાસૂત્રની વ્યાખ્યા	૧૬૫૮
૬૨૮૫-૬૩૧૦ ૬૨૮૫	૧૮ અર્થજાતાસૂત્ર અર્થજાતાસૂત્રનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંબંધ	૧૬૫૮-૬૫ ૧૬૫૯
૬૨૮૬-૬૩૧૦	અર્થજાતાસૂત્રની વિસ્તૃત વ્યાખ્યા અર્થજાતાને છોડાવવાના ઉપાયો, યતના વગેરે	૧૬૫૯-૬૫
<hr/>		
૬૩૧૧-૪૮	પરિમન્થપ્રકૃત સૂત્ર ૧૧	૧૬૬૬-૭૬
૬૩૧૧-૧૩	સાધ્વાચારના છ પરિમન્થો-વ્યાખ્યાતો પરિમન્થપ્રકૃતનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંબંધ	૧૬૬૬ ૧૬૬૭
૬૩૧૪-૪૮	પરિમન્થસૂત્રની વ્યાખ્યા પરિમન્થસૂત્રની વિસ્તૃત વ્યાખ્યા	૧૬૬૭-૭૬ ૧૬૬૭-૬૮
૬૩૧૪-૧૬ ૬૩૧૭-૨૦	પરિમન્થપદના નિષ્કેષો કૌકુચિક, મૌલરિક, ચક્ષુર્લોલ અને તિત્તિ- નિક પદની વ્યાખ્યા, ભેદ, પ્રાયશ્ચિત્ત અને દોષો	૧૬૬૮-૬૯ ૧૬૬૯
૬૩૨૧-૨૨ ૬૩૨૩	સ્થાનકૌકુચિકનું સ્વરૂપ અને તેને લગતા દોષો શરીરકૌકુચિકનું સ્વરૂપ	૧૬૬૯ ૧૬૬૯
૬૩૨૪-૨૬	ભાષાકૌકુચિકનું સ્વરૂપ, તેને લગતા દોષો અને તે અંગે શ્રેષ્ઠી, મૃત અને સુમ્પનાં દષ્ટાન્તો	૧૬૭૦
૬૩૨૭-૨૮	મૌલરિકનું સ્વરૂપ, દોષો અને તેને લગતું લેખહારકનું દષ્ટાન્ત	૧૬૭૧
૬૩૨૯-૩૧	ચક્ષુર્લોલનું સ્વરૂપ, દોષ આદિ	૧૬૭૧
૬૩૩૨-૩૪	તિન્તિનિકનું સ્વરૂપ	૧૬૭૨
૬૩૩૫-૪૮	સાધ્વાચારના છ પરિમન્થને લગતા અપવાદ આદિ	૧૬૭૨-૭૬

શાખા	વિષય	પાન
૬૩૪૯-૬૪૯૦	કલ્પસ્થિતિપ્રકૃત સૂત્ર ૨૦	૧૬૭૬-૧૭૦૭
૬૩૪૯	સાધુઓના છ કલ્પો	
૬૩૪૯	કલ્પસ્થિતિપ્રકૃતનો પૂર્વસૂત્ર સાથે સંબંધ	૧૬૭૬
	કલ્પસ્થિતિસૂત્રની વ્યાખ્યા	૧૬૭૭
૬૩૫૦-૬૪૯૦	કલ્પસ્થિતિસૂત્રની વિસ્તૃત વ્યાખ્યા	૧૬૭૭-૧૭૦૭
૬૩૫૦-૫૬	‘કલ્પ’ અને ‘સ્થિતિ’ પદની વ્યાખ્યા	૧૬૭૭-૭૮
૬૩૫૭	પદ્ધતિ કલ્પસ્થિતિ	૧૬૭૮
૬૩૫૮-૬૨	૧ સામાયિકકલ્પસ્થિતિનું નિરૂપણ	૧૬૭૮-૭૯
૬૩૬૩-૬૪૪૬	૨ છેદોપસ્થાપનીયકલ્પસ્થિતિનું નિરૂપણ	૧૬૮૦-૯૭
૬૩૬૩-૬૪	છેદોપસ્થાપનીયસંયતની કલ્પસ્થિતિનાં દશ સ્થિત સ્થાનો	૧૬૮૦
૬૩૬૫-૭૪	૧ અચેલકલ્પદ્વાર અચેલકનું સ્વરૂપ, તીર્થકરોને આશ્રી અચેલક-સચેલકપણાનો વિભાગ, વસ્ત્રોનું સ્વરૂપ, વસ્ત્ર ધારણ કરવાના વિધિવિષયો-સને લગતાં પ્રાયશ્ચિત્તો	૧૬૮૦-૮૨
૬૩૭૫-૭૭	૨ ઔદેશિકકલ્પદ્વાર	૧૬૮૨-૮૩
૬૩૭૮-૮૦	૩ શર્યાતરપિણ્ડકલ્પદ્વાર	૧૬૮૩-૮૪
૬૩૮૧-૯૭	૪ રાજપિણ્ડકલ્પદ્વાર	૧૬૮૪-૮૭
૬૩૮૧	રાજપિણ્ડકલ્પવિષયક દ્વારગાથા	૧૬૮૪
૬૩૮૨-૮૩	રાજાનું સ્વરૂપ	૧૬૮૪
૬૩૮૪	આઠ પ્રકારનો રાજપિણ્ડ	૧૬૮૪
૬૩૮૫-૯૫	રાજપિણ્ડ લેવાને લગતા દોષો	૧૬૮૫-૮૬
૬૩૯૬-૯૭	રાજપિણ્ડ ગ્રહણ કરવાને લગતો અપવાદ અને યતના	૧૬૮૭
૬૩૯૮-૬૪૦૧	૫ કૃતિકર્મકલ્પદ્વાર નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થી આશ્રી વન્દનવ્યવહાર-વિષયક કલ્પ	૧૬૮૭
૬૪૦૨-૭	૬ વ્રતકલ્પદ્વાર ચોવીસ તીર્થકરોના નિર્ગ્રન્થ-નિર્ગ્રન્થીને આશ્રી પંચવ્રતાત્મક અને ચતુર્વ્રતાત્મક ધર્મની વ્યવસ્થા અને તેનાં કારણો	૧૬૮૮-૮૯
૬૪૦૮-૨૪	૭ જ્યેષ્ઠકલ્પદ્વાર	૧૬૮૯-૯૨

संख्या	विषय	पत्र
	चोवीस तीर्थकरना निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीने आश्री कृतिकर्मविषयक ज्येष्ठ-लघुत्व व्यवहार, छेदोपस्थापनचारित्रारोपणने लगता त्रण आदेशौ अने ए त्रणे आदेशोनुं वर्णन	
६४२५-३०	८ प्रतिक्रमणकल्पद्वार	१६९२-९३
६४३१	९ मासकल्पकल्पद्वार	१६९४
६४३२-३६	१० पर्युषणाकल्पद्वार	१६९४-९५
६४३७-४१	दशविध कल्पविषे प्रमाद करनारने लगता दोषो	१६९५-९६
६४४२-४६	स्थापनाकल्प अने तेना अकल्पस्थापनाकल्प अने शैक्षस्थापनाकल्प ए बे भेदोनुं व्याख्यान	१६९६-९७
६४४७-८१	३ निर्विशमान अने ४ निर्विष्टकायिक कल्पस्थितिनुं निरूपण	१६९७-१७०४
	परिहारविशुद्धिकल्पनुं निरूपण	
६४८२-८४	५ जिनकल्पस्थितिनुं निरूपण	१७०४-५
६४८५-८६	६ स्थविरकल्पस्थितिनुं निरूपण	१७०५
६४८७-८८	कल्पाध्ययनोक्त विधिना विपर्यासर्था अने तेना पालनथी यता हानि अने लाभ	१७०५-६
६४८९-९०	कल्पाध्ययनशास्त्रना अधिकारी अने अनधि- कारीनुं निरूपण	१७०६
	ज्ञाननय अने क्रियानयनुं निरूपण अने कल्पशास्त्रनी समाप्ति	१७०७-९
	कल्पवृत्तिना अनुसंधानकार अने पूर्ण करनार आचार्य श्रीक्षेमकीर्तिसूरिवरनी प्रशस्ति	१७१०-१२

परिशिष्टानि

१-१९८

१ प्रथमं परिशिष्टम्

३

मुद्रितस्य निर्युक्ति-भाष्य-वृत्त्युपेतस्य बृह-
त्कल्पसूत्रस्य विभागाः

२ द्वितीयं परिशिष्टम्

४-८

बृहत्कल्पसूत्रस्य निर्युक्ति-भाष्य-चूर्णि-विशेष-
चूर्णि-वृत्तिकृद्भिर्निर्दिष्टानां प्रकृतनाम्नां सूत्र-
नाम्नां चानुक्रमणिका

३ तृतीयं परिशिष्टम्

९-१९

समग्रस्य बृहत्कल्पसूत्रस्य प्रकृतनाम्नां सूत्र-

गाथा

विषय

पत्र

नाम्नां तद्विषयस्य चानुक्रमणिका

४ चतुर्थं परिशिष्टम्

२०-२९

बृहत्कल्पसूत्रचूर्णि-विशेषचूर्णि-वृत्तिकृद्भिर्वि-
भागशो निर्दिष्टानां निर्युक्तिगाथा-सङ्ग्रहगाथा-
पुरातनगाथादीनामनुक्रमणिका

५ पञ्चमं परिशिष्टम्

३०-११९

बृहत्कल्पसूत्रस्य निर्युक्ति-भाष्यगाथानाम-
कारादिवर्णक्रमेणानुक्रमणिका

६ षष्ठं परिशिष्टम्

१२०-१३२

बृहत्कल्पसूत्रवृत्त्यन्तः वृत्तिकृद्भ्यामुद्धृतानां
गाथादिप्रमाणानामनुक्रमणिका

७ सप्तमं परिशिष्टम्

१३३

बृहत्कल्पसूत्रभाष्य-वृत्त्यन्तर्गता लौकिकन्यायाः

८ अष्टमं परिशिष्टम्

१३३

बृहत्कल्पसूत्रस्य वृत्तौ वृत्तिकृद्भ्यां निर्दिष्टानि
सूत्र-भाष्यगाथापाठान्तरावेदकानि स्थलानि

९ नवमं परिशिष्टम्

१३४

बृहत्कल्पसूत्रवृत्त्यन्तर्गतानां ग्रन्थकृतां नामानि

१० दशमं परिशिष्टम्

१३५-१३७

बृहत्कल्पसूत्रभाष्य-वृत्त्यन्तः प्रमाणत्वेन
निर्दिष्टानां ग्रन्थानां नामानि

११ एकादशं परिशिष्टम्

१३८-१४८

बृहत्कल्पसूत्र-निर्युक्ति-भाष्य-वृत्ति-टिप्पण्या-
द्यन्तर्गतानां विशेषनाम्नामनुक्रमणिका

१२ द्वादशं परिशिष्टम्

१४९-१५४

बृहत्कल्पसूत्र-तन्निर्युक्ति-भाष्य-वृत्त्याद्यन्त-
र्गतानां विशेषनाम्नां विभागशोऽनुक्रमणिका

१३ त्रयोदशं परिशिष्टम्

१५५-१९८

बृहत्कल्पसूत्र-तन्निर्युक्ति-भाष्य-टीकादिगताः
पुरातत्त्वविदामुपयोगिनो विभागशो विविधा
उल्लेखाः

॥ अहम् ॥

त्रयोदशपरिशिष्टस्य विषयानुक्रमः

[१ वृत्तिकृतोर्मङ्गलादि]

- (१) श्रीमलयगिरिसुरिकृतं मङ्गलमुपोद्घातग्रन्थश्च
- (२) श्रीक्षेमकीर्तिसुरिकृतं मङ्गलमुपोद्घातग्रन्थश्च

[२ वृत्तिकृतः श्रीक्षेमकीर्तः प्रशस्तिः]

[३ जैनशासनम्]

[४ जैनचैत्य-धर्मचक्र-स्तूपादि]

- (१) साधर्मिक-मङ्गल-शाश्वत-भक्तिचैत्यानि
- (२) धर्मचक्रम्
- (३) स्तूपः
- (४) जीवन्तस्यामिप्रतिमाः

[५ जैनस्थविराचार्या राजानश्च]

- (१) श्रेणिकराजः
- (२) चण्डप्रद्योतराजः
- (३) मौर्यपदव्युत्पत्तिः चन्द्रगुप्तश्चाणक्यश्च
- (४) मौर्यचन्द्रगुप्त-बिन्दुसारा-ऽशोक-कुणाल-सम्प्रतयः
- (५) सम्प्रतिराजः आर्यमहागिरि-आर्यगुहस्तिनौ च
- (६) आर्यसुहस्तिः आर्यसमुद्र आर्यमङ्गुश्च
- (७) आर्यवज्रस्वामी
- (८) कालकाचार्याः तत्प्रशिष्यः सागरश्च
- (९) कालकाचार्या गर्दभिलश्च
- (१०) शालवाहननृपः
- (११) पादलिताचार्याः
- (१२) मुरुण्डराजः
- (१३) सिद्धसेनाचार्याः
- (१४) लाटाचार्याः

[६ वारिखलादिपरिव्राजकादयः]

- (१) वारिखलपरिव्राजका वानप्रस्थतापसाश्च
- (२) चक्रचरः
- (३) कर्मकारभिक्षुकाः
- (४) उडङ्गर्षिः ब्रह्महत्याया व्यवस्था च

[७ वानमन्तर-यक्षादि]

- (१) ऋषिपालो वानमन्तरः
- (२) कुण्डलमेण्डो वानमन्तरः
- (३) घण्टिकयक्षः
- (४) भण्डीरयक्षः
- (५) सीता हलपद्धतिदेवता

[८ विद्यादि]

- (१) आभोगिनी विद्या
- (२) अश्व-महिष-दृष्टिविषसर्पोत्पादनादि
- (३) यन्त्रप्रतिमा

[९ जनपद-ग्राम-नगरादिविभागः]

- (१) आर्या-ऽनार्यजनपद-जात्यादि
- (२) मण्डलम्
- (३) जनपदप्रकारौ
- (४) ग्राम-नगर-खेट-कर्बट-मडम्ब-पत्तना-ऽऽकर-द्रोणमुख-निगम-राजधानी-आश्रम-निवेश-सम्बाध-घोष-अंशिका-पुष्टभेदन-सङ्कराः
- (५) सूत्रपातानुसारेण ग्रामस्य प्रकाराः
- (६) प्राकारभेदाः तत्स्थानानि च
- (७) भिन्नभिन्नजनपदेषु धान्यनिष्पत्तिप्रकाराः
- (८) पणितशाला भाण्डशाला कर्मशाला पचनशाला हन्धनशाला व्याघरणशाला च

[१० विशिष्टग्राम-नगर-जनपदादि]

- (१) अन्नजनपदः
- (२) अन्नन्तीजनपदः
- (३) आनन्दपुरम्
- (४) उज्जयिनी नगरी
- (५) उत्तरापथः
- (६) कच्छदेशः
- (७) काशीनगरी
- (८) काननद्वीपः
- (९) कुणालाजनपदः

- (१०) कुणालानगरी
- (११) कुसुमनगरम्
- (१२) कोङ्कणदेशः
- (१३) कोण्डलसिण्ठपुरम्
- (१४) कोशलापुरी
- (१५) गोल्लविषयः
- (१६) चीनाजनपदः
- (१७) डिम्भरेलकम्
- (१८) ताम्रलिप्तीनगरी
- (१९) तांसलिदेशः
- (२०) तोसलिनगरम्
- (२१) दक्षिणापथः
- (२२) द्विविडजनपदः
- (२३) द्वारिकापुरी
- (२४) द्वीपवेलाकुलम्
- (२५) धर्मचक्रभूमिका
- (२६) नेपालविषयः
- (२७) पाटलीपुत्रनगरम्
- (२८) पाण्डुमथुरा पाश्चात्यजनपदश्च
- (२९) पूर्वदेशः
- (३०) प्रतिष्ठानपुरम्
- (३१) प्रभासतीर्थम्
- (३२) भिल्लमालदेशः
- (३३) भृगुकच्छपुरम्
- (३४) मगधाजनपदः
- (३५) मथुरानगरी
- (३६) मलयदेशः
- (३७) महाराष्ट्रदेशः
- (३८) यवनविषयः
- (३९) राजगृहनगरम्
- (४०) लाटविषयः
- (४१) शैलपुरम्
- (४२) सिन्धुदेशः
- (४३) सिन्धुसौवीरदेशः
- (४४) सुमनोमुखनगरम्
- (४५) सुराष्ट्रादेशः
- (४६) स्थणानगरी

[११ गिरि-नदी-सरः-तडागादि]

- (१) अर्बुदपर्वतः
- (२) इन्द्रपदः-गजाम्रपदगिरिः

- (३) उज्जयन्तगिरिः सिद्धिशिला धारोदकं च
- (४) ऐरावती नदी
- (५) गङ्गा-सिन्धू नद्यौ
- (६) प्राचीनबाहः सरस्वती च
- (७) ब्रह्मासा-महिरावणनद्यौ
- (८) ऋषितडागं सरः
- (९) भूततडागम्
- (१०) ज्ञातखण्डम्

[१२ सङ्गृही-यात्रा-अष्टाहिकामहादि]

- (१) सङ्गृहिशब्दस्यार्थः
- (२) देशविदेशेषु जनेतरदर्शनसङ्गृहि-यात्रादि
- (३) देशविदेशेषु जनेदर्शनसङ्गृहि-यात्रादि
- (४) आवाहमह-पर्वतमह-विवाहमह-तडागमह-
नदीमह-भण्डीरयक्षयात्रा-धूममहाः

[१३ आपणाः-हट्टाः]

- (१) पणि-विपणी
- (२) कुत्रिकापणाः तत्र च मृत्यविभागादि
- (३) कालिकापणः-पणितशाला
- (४) रसापणः
- (५) कोट्टकम्

[१४ नाणकानि-सिकाकाः]

[१५ वस्त्रादिसम्बद्धो विभागः]

- (१) वस्त्रपत्रकम्
- (२) मृदायाः प्रकाराः
- (३) सहस्राणुपातिविषम्

[१६ प्राकृतव्याकरणविभागः]

[१७ मागधभाषामयानि पद्यानि]

[१८ लौकिका न्यायाः]

- (१) कोट्टकचक्रपरम्परन्यायः
- (२) छागलन्यायः
- (३) वणिगन्यायः

[१९ आयुर्वेदसम्बद्धो विभागः]

- (१) महावैद्यः अष्टाङ्गायुर्वेदस्य निर्माता च
- (२) रोग-औषधादि

[२० शकुनशास्त्रसम्बद्धो विभागः]

[२१ कामशास्त्रसम्बद्धो विभागः]

[२२ ग्रन्थनामोल्लेखाः]

॥ अहम् ॥

पूज्यश्रीभद्रबाहुस्वामिविनिर्मितस्वोपज्ञनिर्युक्तयुपेतं
बृहत् कल्पसूत्रम् ।

श्रीसङ्ख्यदासगणिकक्षमाश्रमणसूत्रितेन लघुभाष्येण भूषितम् ।
आचार्यश्रीमलयगिरिपादविरचितयाऽर्धपीठिकावृत्त्या तपाश्रीक्षेमकीर्त्या-
चार्यवरानुसन्धितया शेषसमग्रवृत्त्या समलङ्कितम् ।

षष्ठ उद्देशकः

समग्रग्रन्थसत्त्वानि त्रयोदश परिशिष्टानि च ।

॥ अर्हम् ॥

षष्ठोद्देशप्रकृतानामनुक्रमः ।

सूत्रम्	प्रकृतनाम	पत्रम्
१	वचनप्रकृतम्	१६०१-१९
२	प्रस्तारप्रकृतम्	१६१९-२७
३-६	कण्टकाद्युद्धरणप्रकृतम्	१६२७-३३
७-९	दुर्गप्रकृतम्	१६३३-३६
१०-१८	क्षिप्तचित्तादिप्रकृतम्	१६३६-६५
१९	परिमन्थप्रकृतम्	१६६६-७६
२०	कल्पस्थितिप्रकृतम्	१६७६-१७१२

॥ श्रीमद्विजयानन्दस्वरिषरेभ्यो नमः ॥

पूज्यश्रीभद्रबाहुस्वामिविनिर्मितस्वोपज्ञनिर्युक्त्युपेतं

बृहत् कल्पसूत्रम् ।

श्रीसङ्ख्वादासगणिकक्षमाश्रमणसूत्रितेन लघुभाष्येण भूषितम् ।

तपाश्रीक्षेमकीर्त्याचार्यविहितया वृत्त्या समलङ्कृतम् ।

षष्ठ उद्देशकः ।

—व च न प्र कृतम्—

व्याख्यातः पञ्चमोद्देशकः, सम्प्रति षष्ठ आरभ्यते, तत्स्वेदमादिसूत्रम्—

नो कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा इमाइं छ
अवयणाइं वइत्तए । तं जहा—अलियवयणे हीलि-
यवयणे खिसियवयणे फरुसवयणे गारत्थियवयणे
विओसवियं वा पुणो उदीरित्तए १ ॥

5

अथास्य सूत्रस्य कः सम्बन्धः ? इत्याह—

कारणे गंधपुलागं, पाउं पलविज मा हु सक्खीवा ।

इह पंचम-छट्ठाणं, थेरा संबंधमिच्छंति ॥ ६०६० ॥

कारणे कदाचिदार्थिका गन्धपुलाकं पीत्वा सक्खीवा सती मा अलिकादिवचनानि प्रलपेत्,
अत इदं सूत्रमारभ्यते । 'इति' एवं पञ्चम-षष्ठोद्देशकयोः सम्बन्धं 'स्वविराः' श्रीभद्रबाहु-10
स्वामिन इच्छन्ति ॥ ६०६० ॥ अथ प्रकारान्तरेण सम्बन्धमाह—

दुचरिमसुत्ते बुत्तं, वादं परिहारिओ करेमाणो ।

बुद्धी परिभूय परे, सिद्धंतावेत संबंधो ॥ ६०६१ ॥

१ "णो कप्पति उभयस्स वि इमाइं छ सुत्ताइं उच्चारयेव्वाइं । उद्देशाभिसंबंधो—कारण० गाधात्रयम् ।"
इति चूर्णो । "णो कप्पइ इमाइं छ सुत्तं उच्चारयेव्वं । उद्देशाभिसंबंधो—कारण० गाधात्रयम् ।" इति
विशेषचूर्णो ॥ २ अलिक-हीलितादि० कां० ॥ ३ थोः यथाक्रममन्तिमा-ऽऽदिसूत्रविषयं
सम्ब० कां० ॥ ४ बुद्धिं परि० तामा० ॥

पञ्चमोद्देशके द्विचरिमसूत्रे इदमुक्तम्—‘परिहारिकः’ प्रवचनवैयावृत्यमवलम्बमानो वादं कुर्वन् ‘परस्य’ वादिनो बुद्धिं ‘परिभूय’ पराजित्य ‘सिद्धान्तापेतं’ सूत्रोत्तीर्णमपि ब्रूयात्, परमिमौनि षडप्यवचनानि मुक्त्वा । एष प्रकारान्तरेण सम्बन्धः ॥ ६०६१ ॥ अथवा—

दिव्येहिं छंदिओ हं, भोगेहिं निच्छिद्या मए ते य ।

इति गारवेण अलियं, वइअ आईय संबंधो ॥ ६०६२ ॥

पञ्चमोद्देशकस्यादिसूत्रं उक्तम्—“देवः स्त्रीरूपं कृत्वा साधुं भोगैर्निमग्नयेत्,” स च तान् मुक्त्वा गुरुसकाशमागत आलोचयेत्—दिव्यैर्भोगैः ‘छन्दितः’ निमग्नितोऽहं परं मया ते भोगा नेप्सिताः ‘इति’ एवं गौरवेण कश्चिदलीकं वदेत् । अत ईदं षष्ठोद्देशकस्यादिसूत्रमारभ्यते । एष उद्देशकद्वयस्याप्यादिसूत्रयोः परस्परं सम्बन्धः ॥ ६०६२ ॥

10 अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—“नो कप्पइ” त्ति वचनव्यत्ययाद् नो कल्पन्ते निर्मन्थानां वा निर्मन्थीनां वा ‘इमानि’ प्रत्यक्षासन्नानि ‘षड्’ इति षट्सङ्ख्याकानि ‘अवचनानि’ नञः कुत्सार्थत्वाद् अप्रशस्तानि वचनानि ‘वदितुं’ भाषितुम् । तद्यथा—अलीकवचनम्, हीलितवचनम्, खिसितवचनम्, परुषवचनम्, अगारस्थिताः—गृहिणस्तेषां वचनम्, ‘व्यवशमितं वा’ उपशमितमधिकरणं ‘पुनइ’ भूयोऽप्युदीरयितुं न कल्पत इति प्रक्रमः, अनेन 15 व्यवशमितस्य पुनरुदीरणवचनं नाम षष्ठमवचनमुक्तमिति सूत्रसङ्केपार्थः ॥

अथ भाष्यकारो विस्तारार्थमभिहितुराह—

छ च्चव अवत्तव्वा, अलिगे हीला य खिस फरुसे य ।

गारत्थ विओसविए, तेसिं च परुवणा इणमो ॥ ६०६३ ॥

षडेव वचनानि ‘अवक्तव्यानि’ साधूनां वक्तुमयोग्यानि । तद्यथा—अलीकवचनं हीलित- 20 वचनं खिसितवचनं परुषवचनं गृहस्थवचनं व्यवशमितोदीरणवचनम् । ‘तेषां च’ षण्णामपि यथाक्रममियं प्ररूपणा ॥ ६०६३ ॥ तामेव प्ररूपणां चिकीर्षुरलीकवचनविषयां द्वारगाथामाह—

वत्ता वयणिओ या, जेसु य ठाणेसु जा विसोही य ।

जे य भणओ अवाया, सप्पडिपक्खा उ णेयव्वा ॥ ६०६४ ॥

यः ‘वक्ता’ अलीकवचनभाषकः, यश्च ‘वचनीयः’ अलीकवचनं यमुद्दिश्य भण्यते, येषु च 25 स्थानेष्वलीकं सम्भवति, यादृशी च तत्र ‘शोभिः’ प्रायश्चित्तम्, ये चालीकं भणतः ‘अपायाः’ दोषास्ते ‘सप्रतिपक्षाः’ सापवादो अत्र भणनीयतया ज्ञातव्या इति द्वारगाथासमासार्थः ॥ ६०६४ ॥

१ ‘चरिमे—उपान्त्यसूत्रे कां० ॥ २ वादं कर्तुं गच्छेत्, स च वादं कुर्वन् भा० ॥ ३ ‘मानि अलीकादीनि षड्’ कां० ॥ ४ ‘तू—‘दिव्यैः’ देवसम्बन्धिभिः भोगैः कां० ॥ ५ इदं तत्प्रतिषेधकं प्रस्तावात् तज्जातीयहीलिताद्येव वचनपञ्चकप्रतिषेधकं च षष्ठो’ कां० ॥ ६ अनेनानेकविधेन सम्बन्धे’ कां० ॥ ७ ‘नम् अगारस्थ’ कां० ॥ ८ ‘मपि वचनानां यथा’ कां० ॥ ९ ‘कीर्षुः प्रथमतोऽलीकवचनविषयां तावद् द्वार’ कां० ॥ १० ‘वादाः । एतानि द्वाराणि अत्र भणनीयतया ज्ञातव्यानि इति द्वारगाथासमासार्थः ॥ ६०६४ ॥ सारूप्रतमे-नासेव विवरीषुः प्रथमतो वक्ता वचनीयो वेति द्वारद्वयं युगपद् विवृणोति—आय’ कां० ॥

साम्प्रतमेनामेव विवृणोति—

आयरिए अभिसेगे, भिक्खुम्मि य धेरए य खुडे य ।

गुरुगा लहुगा गुरु लहु, भिण्णे पडिलोम बिइएणं ॥ ६०६५ ॥

इहाचार्यादिर्वक्ता वचनीयोऽपि स एवैकतरस्तत इदमुच्यते—आचार्य आचार्यमलीकं भणति चतुर्गुरु, अभिषेकं भणति चतुर्लघु, भिक्षुं भणति मासगुरु, स्वविरं भणति मासलघु, क्षुल्लकं^१ भणति भिन्नमासः । “पडिलोम बिइएणं” ति द्वितीयेनाऽऽदेशेनैतदेव प्रायश्चित्तं प्रतिलोमं वक्तव्यम् । तद्यथा—आचार्य आचार्यमलीकं भणति भिन्नमासः, अभिषेकं भणति मासलघु, एवं बावत् क्षुल्लकं भणतश्चतुर्गुरु । एवमभिषेकादीनामप्यलीकं भणतां स्वस्थाने परस्थाने च प्रायश्चित्तमिदमेव मन्तव्यम् । अभिलापश्चेत्थं कर्तव्यः—अभिषेक आचार्यमलीकं भणति चतुर्गुरु, अभिषेकं भणति चतुर्लघु इत्यादि ॥ ६०६५ ॥ तच्चालीकवचनं येषु स्थानेषु सम्भवति^{१०} तानि सप्रायश्चित्तानि दर्शयितुकामो द्वारगाथाद्वयमाह—

पयला उल्ले मरुए, पच्चक्खाणे य गमण परिधाए ।

समुदेस संखडीओ, खुड्डग परिहारिय मुहीओ ॥ ६०६६ ॥

अवस्सगमणं दिसासुं, एगकुले चैव एगदब्बे य ।

पडियाखित्ता गमणं, पडियाखित्ता य भुंजणयं ॥ ६०६७ ॥

15

प्रचलापदमाद्रूपदं मरुकपदं प्रत्याख्यानपदं गमनपदं पर्यायपदं समुदेशपदं सङ्खडीपदं क्षुल्लक-पदं पारिहारिकपदं “मुहीउ” ति पदैकदेशे पदसमुदायोपचाराद् घोटकमुखीपदम् ॥ ६०६६ ॥

अवश्यङ्गमनपदं दिग्विषयपदं एककुलगमनपदं एकद्रव्यग्रहणपदं प्रत्याख्याय गमनपदं प्रत्याख्याय भोजनपदं चेति द्वारगाथाद्वयसमासार्थः ॥ ६०६७ ॥ अथैतदेव प्रतिद्वारं विवृणोति—

पयल्लासि किं दिवा ण पयलामि लहु दुच्चनिण्हवे गुरुगो ।

20

अभ्भइइत निण्हवे, लहुगा गुरुगा बहुतराणं ॥ ६०६८ ॥

कोऽपि साधुर्दिवा प्रचलायते, स चान्येन साधुना भणितः—किमेवं दिवा प्रचलायसे?; स प्रत्याह—न प्रचलाये; एवं प्रथमवारं निहुवानस्य मासलघु । ततो भूयोऽप्यसौ प्रचलायितुं प्रवृत्तस्तेन साधुना भणितः—मा प्रचलायिष्ठाः; स प्रत्याह—न प्रचलाये; एवं द्वितीयवारं निह्वे मासगुरु । ततस्तथैव प्रचलायितुं प्रवृत्तस्तेन च साधुनाऽन्यस्य साधोर्दर्शितः, यथा—²⁵

१ °मुच्यते—आचार्येऽभिषेके भिक्षौ च स्वविरं च क्षुल्लके वचनीये आचार्यादेरेव वक्तव्यथाक्रमं गुरुका लघुका गुरुमासो लघुमासो भिन्नमासश्चेति प्रायश्चित्तम् । तद्यथा—आचार्य कां० ॥ २ भिन्नमासः । अभिषेकादीनामाचार्यापेक्षया यथाक्रमं प्रमाणतायां हीन-हीनतर-हीनतमाऽत्यन्तहीनतमत्वात् । “पडिलोम कां० ॥ ३ °गुरु । अत्र चादेशे इदं कारणमागमयन्ति वृद्धाः—शिष्टैरात्मना समानेन सह वक्तव्यम् नासमानेनेति विद्वत्प्रवादः, अतो यथा यथाऽऽचार्य आचार्य आत्मनोऽसदृशं प्रत्यलीकं ब्रूते तथा तथा प्रायश्चित्तं गुरुतरम् सदृशं प्रति भणतः स्वल्पतरमिति । एवमभिषे° कां० ॥ ४ °लायसि किं दिवा ताभा० ॥ ५ °यते, उपविष्टः सन् निद्रायत इत्यर्थः, स चा° कां० ॥

एष प्रचलायते परं न मन्यते; ततस्तेनान्येन साधुना भणितोऽपि यदि निहुते तदा चतुर्लघु ।
अथ तेन साधुना 'बहुतराणां' द्वि-त्रादीनां साधूनां दर्शितस्तैश्च भणितोऽपि यदि निहुते
तदा चतुर्गुरु ॥ ६०६८ ॥

निहवणे निहवणे, पच्छित्तं वङ्गए य जा सपयं ।

५ लहु-गुरुमासो सुहुमो, लहुगादी बायरो होति ॥ ६०६९ ॥

एवं निहवने निहवने प्रायश्चित्तं वर्द्धते यावत् 'स्वपदं' पाराञ्चिकम् । तद्यथा—पञ्चमं वारं
निहुवानस्य षड्लघु, षष्ठं वारं षड्गुरु, सप्तमं छेदः, अष्टमं वारं मूलम्, नवममनबस्थाप्यम्,
दशमं वारं निहुवानस्य पाराञ्चिकम् । अत्र च प्रचलादिषु सर्वेष्वपि द्वारेषु यत्र यत्र लघुमासो
गुरुमासो वा भवति तत्र तत्र सूक्ष्मो मृषावादः, यत्र तु चतुर्लघुकादिकं स बादरो मृषावादो
१० भवति ॥ ६०६९ ॥ गतं प्रचलाद्वारम् । अथाद्र्द्वारमाह—

किं नीसि वासमाणे, ण णीमि नणु वासबिंदवो एए ।

भुंजंति णीह मरुगा, कहिं ति नणु सच्चगेहेसु ॥ ६०७० ॥

कोऽपि साधुर्वर्षे पतति प्रस्थितः, स चापरेण भणितः—किं 'वासमाणे' वर्षति निर्ग-
च्छसि ?; स प्राह—नाहं वासन्ते निर्गच्छामि; एवं भणित्वा तथैव प्रस्थितः । तत इतरेण
१५ साधुना भणितः—कथं 'न निर्गच्छामि' इति भणित्वा निर्गच्छसि ?; स प्राह—“वास्तु शब्दे”
इति धातुपाठात् 'वासति' शब्दायमाने यो गच्छति स वासति निर्गच्छति इत्यभिधीयते, अत्र
तु न कश्चिद् वासति किन्तु वर्षविन्दव एते तेषु गच्छामि । एवं छलवादेन प्रत्युत्तरं ददानस्य
तथैव प्रथमवारादिषु मासलघुकादिकं प्रायश्चित्तम् । अथ मरुकद्वारम्—तत्र कोऽपि साधुः
कारणे विनिर्गत उपाश्रयमागम्य साधून् भणति—निर्गच्छत साधवः । यतो भुञ्जते मरुकाः;
२० एवमुक्ते ते साधव उद्वाहितभाजना भणन्ति—“कहिं ति” त्ति क ते मरुका भुञ्जते ?; इतरः
प्राह—ननु सर्वेऽप्यात्मीयगृहेषु । एवं छलेनोत्तरं प्रयच्छति ॥ ६०७० ॥

अथ प्रत्याख्यानद्वारमाह—

भुंजसु पञ्चक्खातं, महं ति तक्खण पभुंजिओ पुट्ठो ।

किं व ण मे पंचविहा, पञ्चक्खाया अविरई उ ॥ ६०७१ ॥

२५ कोऽपि साधुः केनापि साधुना भोजनवेलायां भणितः—“भुङ्क्ष्व” समुद्दिश; स प्राह—
प्रत्याख्यातं मया इति; एवमुक्त्वा मण्डल्यां तत्क्षणादेव 'प्रभुक्तः' भोक्तुं प्रवृत्तः । ततो द्वितीयेन
साधुना पृष्टः—आर्य ! स्वयेदं भणितं 'मया प्रत्याख्यातम्'; स प्राह—किं वा मया प्राणा-
तिपातादिका पञ्चविधाऽविरतिर्न प्रत्याख्याता येन प्रत्याख्यातं न घटते ? ॥ ६०७१ ॥

अथ गमनद्वारमाह—

१ °कं पाराञ्चिकान्तं प्रायश्चित्तं स बाद° कां० ॥ २ °वारादिषु दशमवारांतेषु मास-
लघुकादिकं पाराञ्चिकान्तं प्रायश्चित्तम् । एवमुत्तरेष्वपि द्वारेषु मासलघुकादिका प्राय-
श्चित्तयोजना स्वयमेवानयैव रीत्या कर्तव्या । अथ मरुकद्वारम् कां० ॥ ३ °णति—भो
भोः साधवः ! निर्गच्छत यतो कां० ॥

वक्षसि नाहं वक्षे, तवखण वक्षन्ति पुच्छिओ भणइ ।

सिद्धंतं न विजाणसि, नणु गम्मइ गम्ममाणं तु ॥ ६०७२ ॥

केनापि साधुना चैत्यवन्दनादिप्रयोजने व्रजता कोऽपि साधुरुक्तः—किं त्वमपि व्रजसि ?, आगच्छसि इत्यर्थः; स प्राह—नाहं व्रजामि; एवमुक्त्वा तत्क्षणादेव व्रजितुं प्रवृत्तः; ततस्तेन पूर्वप्रस्थितसाधुना भणितः—कथं 'न व्रजामि' इति भणित्वा व्रजसि ?; स भणति—सिद्धान्तं न विजानीषि त्वम्, 'ननु' इत्याक्षेपे, भो मुग्ध ! गम्यमानमेव गम्यते नागम्यमानम्, यस्मिंश्च समये त्वयाऽहं पृष्ठस्तस्मिन्नाहं गच्छामीति ॥ ६०७२ ॥ अथ पर्यायद्वारमाह—

दस एयस्स य मज्झ य, पुच्छिय परियाग बेइ उ छलेण ।

मम नव पवंदियम्मि, भणाइ बे पंचगा दस उ ॥ ६०७३ ॥

कोऽपि साधुरात्मद्वितीयः केनापि साधुना वन्दितुकामेन पृष्ठः—कति वर्षाणि भवतां 10 पर्यायः ? इति । स एवंपृष्ठो भणति—एतस्य साधोर्मम च दश वर्षाणि पर्याय इति । एवं छलेन तेनोक्ते स प्रच्छकसाधुः 'मम नव वर्षाणि पर्यायः' इत्युक्त्वा 'प्रवन्दितः' वन्दितुं लभस्तत इतरश्छलवादी भणति—उपविशत भगवन्तः ! यूयमेव वन्दनीया इति । 'कथं पुनरहं वन्दनीयः ?' इति तेनोक्ते छलवादी भणति—मम पञ्च वर्षाणि पर्यायः, एतस्यापि साधोः पञ्च, एवं द्वे पञ्चके मीलिते दश भवन्ति, अतो यूयमावयोरुभयोरपि वन्दनीया इति भणति ॥ ६०७३ ॥ 15

अथ समुद्देशद्वारमाह—

वट्ठइ उ समुद्देशो, किं अच्छह कत्थ एस गगणम्मि ।

वट्ठन्ति संखंडीओ, घरेसु णणु आउखंडणया ॥ ६०७४ ॥

कोऽपि साधुः कायिकादिभूमौ निर्गत आदित्यं राहुणा ग्रस्यमानं दृष्ट्वा साधून् स्वस्थाना-
सीनान् भणति—आर्याः ! समुद्देशो वर्तते, किमेवमुपविष्टास्तिष्ठथ ?; ततस्ते साधवः 'नायमलीकं 20 ब्रूते' इति कृत्वा गृहीतभाजना उत्थिताः पृच्छन्ति—कुत्रासौ समुद्देशो भवति ?; स प्राह—
नन्वेव गगनमार्गे सूर्यस्य राहुणा समुद्देशः प्रत्यक्षमेव दृश्यते । अथ सङ्खडीद्वारम्—कोऽपि
साधुः प्रथमालिका-पानकादिविनिर्गतः प्रत्यागतो भणति—प्रचुराः सङ्खड्यो वर्तन्ते, किमेवं
तिष्ठथ ?; ततस्ते साधवो गन्तुकामाः पृच्छन्ति—कुत्र ताः सङ्खड्यः ?; स छलवादी भणति—
ननु खेषु खेषु गृहेषु सङ्खड्यो वर्तन्त एव; साधवो भणन्ति—कथं ता अप्रसिद्धाः सङ्खड्य 25
उच्यन्ते ?; छलवादी भणति—“नणु आउखंडणय” ति 'ननु' इत्याक्षेपे, पृथिव्यादिजीवा-
नार्मायूषि गृहे गृहे रन्धनादिभिरारम्भैः सङ्खड्यन्ते ते कथं न सङ्खड्यो भवन्ति ? ॥ ६०७४ ॥

अथ क्षुल्लकद्वारमाह—

खुड्डग ! जणणी तें मता, परुण्णों जियइ त्ति अण्ण भणितम्मि ।

माइत्ता सच्चजिया, भर्विसु तेणेस ते माता ॥ ६०७५ ॥

80

कोऽपि साधुरुपाश्रयसमीपे मृतां शुनीं दृष्ट्वा क्षुल्लकं कमपि भणति—क्षुल्लक ! जननी तव

१ 'यूषि खण्ड्यन्ते यकासु आरम्भपद्धतिषु (?) ताः सङ्खड्य इति व्युत्पत्त्यर्थसम्भवाद्
भवन्तीति भावः ॥ ६०७४ ॥ अथ कां० ॥

मृता; ततः स क्षुल्लकः 'प्ररुदितः' रोदितुं लभः, तमेवं रुदन्तं दृष्ट्वा स साधुराह—मा रुदिहि, जीवति ते जन्मी; एषमुक्ते क्षुल्लकोऽपरे च साधवो भणन्ति—कथं पूर्वं मृतेत्युक्त्वा सम्प्रति जीवतीति भणसि?; स प्राह—एषा शुनी मृता सा तव माता भवति । क्षुल्लको मृते—कथमेषा मम माता?; मृषाबादिसाधुराह—सर्वेऽपि जीवा अतीते काले तव मातृत्वेन बभूवुः ।

5 तथा च ब्रह्मसिसूत्रम्—

एगमेगस्स णं भंते । जीवस्स सच्चजिवा माहत्ताए पिहत्ताए भाहत्ताए भज्जत्ताए पुत्तत्ताए धूयत्ताए भूतपुब्बा ? हंता गोयमा । एगमेगस्स जाव भूतपुब्बा (शत० उ०) ।

तेनैव कारणेनैवा शुनी त्वदीया माता इति ॥ ६०७५ ॥ अथ पारिहारिकद्वारमाह—

ओसण्णे दद्वृणं, दिट्ठा परिहारिग ति लहु कहणे ।

10 कत्थुजाणे गुरुओ, वयंत-दिट्ठेसु लहु-गुरुगा ॥ ६०७६ ॥

छल्लहुगा उ णियत्ते, आलोएत्तम्मि छगुरू होंति ।

परिहरमाणा वि कहं, अप्परिहारी भवे छेदो ॥ ६०७७ ॥

किं परिहरन्ति णणु त्वाणु-कंटए सव्वे तुम्भे हं एगो ।

सव्वे तुम्भे बहि पवयणस्स पारंविओ होति ॥ ६०७८ ॥

15 कोऽपि साधुरूपायने स्थितानवसन्नान् दृष्ट्वा प्रतिश्रयमागत्य भणति—मया पारिहारिका दृष्टा इति; साधवो जानते यथा—शुद्धपारिहारिकाः समागतौः; एवं छलाभिप्रायेण कथयत एव मासलघु । भूयस्ते साधवः (ग्रन्थग्रन्थ ७००० । सर्वग्रन्थग्रन्थ—४०८२५ ।) पारिहारिकसाधुदर्शनोत्सुकाः वृच्छन्ति—कुत्र ते दृष्टाः?; स प्राह—उद्याने; एवं भणतो मासगुरु । ततः साधवः पारिहारिकदर्शनार्थं चलिता ब्रजन्तो यावद् न पश्यन्ति तावत् तस्य कथयत-

20 भूतुर्लघु । सत्रगतैर्दृष्टेष्ववसज्जेषु कथयतश्चतुर्गुरु ॥ ६०७६ ॥

'अवसज्जा अमी' इति कृत्वा निवृत्तेषु तेषु कथयतः षड्लघवः । ते साधव ईर्यापथिकीं प्रतिक्लम्य गुरुणामालोचयन्ति—विप्रतारिता वयमनेन साधुनेति; एवं ब्रुवाणेषु तस्य षड्गुरु । आचार्यैरुक्तम्—किमेवं विप्रतारयसि?; स वष्टोत्तरं दातुमारब्धः—परिहरन्तोऽपि कथमपरिहारिणो भवन्ति?; एवं ब्रुवतश्छेदः ॥ ६०७७ ॥

25 साधवो भणन्ति—किं ते परिहरन्ति येन परिहारिका उच्यन्ते?; इतरः प्राह—स्थानु-कण्टिकादिकं तेऽपि परिहरन्ति; एवमुत्तरं ददतो मूलम् । ततस्तैः सर्वैरपि साधुभिरुक्तः—बुद्धोऽसि यदेवंगतेऽप्युत्तरं ददासीति; ततः स प्राह—सर्वेऽपि यूयमेकत्र मृता अहं पुनरेकोऽसहायो अतः पराजीये; न पुनः परिफलुगु मदीयं जल्पितम्; एवं भणतोऽनवस्थाप्यम् । अथ ज्ञानमदाबलिस एवं ब्रवीति—सर्वेऽपि यूयं प्रवचनस्य बाह्याः; एवं सर्वानधिक्षिपन् पारा-

30 श्विको भवति ॥ ६०७८ ॥ इदमेवान्त्यपदं व्याचष्टे—

१ धूयत्ताए सुण्हत्ताए सुहि-सयण-संबंध-संयुयत्ताए उववणणपुब्बा ? हंता गोयमा । एगमेगस्स णं जीवस्स सच्चजिवा जाव उववणणपुब्बा । अत एतेनैव कारं कां० ॥

२ ताः अतो चन्दनीयास्ते भगवन्तः; 'इति' एवं कां० ॥

किं छागलेण जंपह, किं मं होप्पेह एवऽजाणंता ।

बहुएहिं को विरोहो, सलमेहि व नागपोतस्स ॥ ६०७९ ॥

किमेवं छागलेन न्यायेन जल्पथ ?, बोत्कटवन्मूर्खतया किमेवमेव प्रलपथ ? इत्यर्थः । किं वा मामेवमजानन्तोऽपि “होप्पेह” गले धृत्वा प्रेरयथ ? । अथवा ममापि बहुभिः सह को विरोधः ? शलभैरिव नागपोतस्येति ॥ ६०७९ ॥ अथ घोटकमुखीद्वारमाह—

भणइ य दिट्ठ नियत्ते, आलोएँ आमं ति घोडगमुहीओ ।

माणुस सव्वे एगे, सव्वे माहिं पवयणस्स ॥ ६०८० ॥

सासो लहुओ गुरुओ, चउरो मासा इवंति लहु-गुरुगा ।

छम्मासा लहु-गुरुगा, छेओ मूलं तह दुगं च ॥ ६०८१ ॥

एकः साधुर्विचारमूर्धौ गत उद्यानोद्देशे वडवाश्चरन्तीरवलोक्य प्रतिश्रवमागतः साधूनां 10
विस्मितमुखः कथयति—शृणुत आर्याः ! अद्य मया मादृशमाश्चर्यं दृष्टम् ; साधवः पृच्छन्ति—
कीदृशम् ? ; स प्राह—घोटकमुख्यः स्त्रियो दृष्टाः ; एवं भणतो मासलघु । ते साधवः ऋजुस्वभा-
वाश्चिन्तयन्ति यथा—घोटकाकारमुखा मनुष्यस्त्रियोऽनेन दृष्टा इति ; ततस्ते पृच्छन्ति—कुत्र
तास्त्वया दृष्टाः ? ; स प्राह—उद्याने ; एवं ब्रुवतो मासगुरु । साधवः ‘द्रष्टव्यास्ताः’ इत्यभि-
प्रायेण ब्रजन्ति तदानीं कथयतश्चतुर्लघु । दृष्टासु वडवासु चतुर्गुरु । प्रतिनिवृत्तेषु साधुषु षड्-15
लघु । गुरुणामालोचिते बहुरु । ततो गुरुभिः पृष्टो यदि भणति—आमम् , घोटकमुख्य
एवैताः, यतो घोटकवद् दीर्घमधोमुखं च मुखं वडवानां भवतीति ; एवं ब्रवीति तदा छेदः । ततः
साधुभिर्भणितः—कथं ताः स्त्रिय उच्यन्ते ? ; इतरः प्राह—यदि न स्त्रियस्तर्हि किं मनुष्याः ? ;
एवं ब्रुवाणस्य मूलम् । ‘सर्वे यूयमेकत्र मिलिताः, अहं पुनरेक एव’ एवं भणतोऽनवस्थाप्यम् ।
‘सर्वेऽपि प्रवचनस्य बाह्याः’ इति भणतः पाराश्रिकम् ॥ ६०८० ॥ ६०८१ ॥ 20

अथान्त्यं प्रायश्चित्तत्रयं प्रकारान्तरेणाह—

सव्वेगत्था मूलं, अहगं इक्कल्लगो य अणवट्ठो ।

सव्वे बहिभावा पवयणस्स वयमाणे चरिमं तु ॥ ६०८२ ॥

‘यूयं सर्वेऽप्येकत्र मिलिताः’ इति भणतो मूलमेव । ‘अहमेककः किं करोमि ? इति भण-
तोऽनवस्थाप्यम् । ‘सर्वेऽपि यूयं प्रवचनस्य बाह्याः’ इति वदति पाराश्रिकम् ॥ ६०८२ ॥ 25
इदमेवान्त्यपदं व्याख्याति—

किं छागलेण जंपह, किं मं हंफेह एवऽजाणंता ।

बहुएहिं को विरोहो, सलमेहि व नागपोयस्स ॥ ६०८३ ॥

गतार्था ॥ ६०८३ ॥ अथावश्यंक्रमनद्वारमाह—

गच्छसि ण ताव गच्छं, किं सु ण जासि ति पुच्छितो भणति । 30

वेला ण ताव जायति, परलोगं वा वि मोक्खं वा ॥ ६०८४ ॥

कोऽपि साधुः केनापि साधुना पृष्टः—आर्य ! गच्छसि भिक्षाचर्याम् ? ; स प्राह—अवश्यं

१ होप्पेह ताभा ॥ २ होप्पेह कां ॥

गमिष्यामि; इतरेण साधुना भणितः—यद्येवं तत उत्तिष्ठ ब्रजावः; स प्राह—न तावदद्यापि गच्छामि; इतरेण भणितम्—किं “खुः” इति वितर्के ‘न यासि’ न गच्छसि? त्वया हि भणितम्—अवश्यं गमिष्यामि; एवंपृष्टो भणति—न तावदद्यापि परलोकं गन्तुं वेला जायते अतो न गच्छामि, यद्वा मोक्षं गन्तुं नाद्यापि वेला अतो न गच्छामि; “अपिः” सम्भावने, किं सम्भावयति? अवश्यं परलोकं मोक्षं वा गमिष्यामीति ॥ ६०८४ ॥

अथ “दिसासु” ति पदं व्याख्याति—

कतरिं दिसं गमिस्ससि, पुच्चं अवरं गतो भणति पुट्ठो ।

किं वा ण होति पुच्चा, इमा दिसा अवरगामस्स ॥ ६०८५ ॥

एकः साधुरेकेन साधुना पृष्टः—आर्य! कतरां दिशं भिक्षाचर्या गमिष्यसि?; स एवं-
10 पृष्टो ब्रवीति—पूर्वा गमिष्यामि । ततः प्रच्छकः साधुः पात्रकाण्युद्वाद्यापरां दिशं गतः, इतरोऽपि पूर्वदिग्गमनप्रतिज्ञाता तामेवापरां दिशं गतः, तेन साधुना पृष्टः—‘पूर्वा गमिष्यामि’ इति भणित्वा कस्मादपरामायातः?; स प्राह—किं वाऽपरस्य ग्रामस्येयं दिक् पूर्वा न भवति येन सदीयं वचनं विरुध्येत? ॥ ६०८५ ॥ अथैककुलद्वारमाह—

अहमेककुलं गच्छं, वच्चह बहुकुलपवेसणे पुट्ठो ।

भणति कहं दोण्णि कुले, एगसरीरेण पविसिस्सं ॥ ६०८६ ॥

कश्चित् केनचिद् भिक्षार्थमुत्थितेनोक्तः—आर्य! एहि ब्रजावो भिक्षाम्; स प्राह—व्रजत यूयं अहमेकमेव कुलं गमिष्यामि; एवमुक्त्वा बहुषु कुलेषु प्रवेष्टुं लभः ततोऽपरेण साधुना पृष्टः—कथम् ‘एककुलं गमिष्यामि’ इति भणित्वा बहूनि कुलानि प्रविशसि?; स एवं पृष्टो भणति—द्वे कुले एकेन शरीरेण युगपत् कथं प्रवेक्ष्यामि?, एकमेव कुलमेकस्मिन् काले प्रवेष्टुं
20 शक्यम् न बहूनीति भावः ॥ ६०८६ ॥ अथैकद्रव्यग्रहणद्वारमाह—

वच्चह एगं दच्चं, घेच्छं णेगगह पुच्छितो भणती ।

गहणं तु लक्खणं पोग्गलाण णऽण्णेसि तेणेगं ॥ ६०८७ ॥

कोऽपि साधुर्भिक्षार्थं गच्छन् कमपि साधुं भणति—ब्रजावो भिक्षायाम्; स प्राह—व्रजत यूयम्, अहमेकमेव द्रव्यं ग्रहीष्यामि; एवमुक्त्वा भिक्षां पर्यटन् अनेकानाम्—ओदन-द्वितीयाह्ना-
25 दीनां बहूनां द्रव्याणां ग्रहणं कुर्वन् साधुभिः पृष्टो भणति—“गहणं तु” इत्यादि, गतिलक्षणो धर्मास्तिकायः, स्थितिलक्षणोऽधर्मास्तिकायः, अवगाहलक्षण आकाशास्तिकायः, उपयोगलक्षणो जीवास्तिकायः, ग्रहणलक्षणः पुद्गलास्तिकायः, एषां च पञ्चानां द्रव्याणां मध्यात् पुद्गलानामेव ग्रहणरूपं लक्षणम् नान्येषां धर्मास्तिकायादीनाम्, तेनाहमेकमेव द्रव्यं गृह्णामि न बहूनीति ॥ ६०८७ ॥

30 व्याख्यातं द्वितीयद्वारगाथायाः (गा० ६०६७) पूर्वार्द्धम् । अथ “पडियाखित्ता गमणं, पडियाखित्ता य भुंजणय” चि पञ्चाद्धं व्याख्यायते—‘प्रत्याख्याय’ ‘नाहं गच्छामि’ इति प्रति-

१ ततो बहुकुलप्रवेशनेऽपरेण का० ॥ २ पृष्टः—कथम् ‘एकमेव द्रव्यं ग्रहीष्ये’ इत्युक्त्वा बहूनि द्रव्याणि गृह्णासि?; ततोऽसौ भणति—“गहणं तु” का० ॥

विष्य गमनं करोति, 'प्रत्याख्याय च' 'नाहं भुञ्जे' इति भणित्वा भुञ्जे; अपरेण च साधुना पृष्टो ब्रवीति—गम्यमानं गम्यते नागम्यमानम्, भुज्यमानमेव भुज्यते नाभुज्यमानम् । अनेन च पञ्चा-
र्द्धेन गमनद्वार-प्रत्याख्यानद्वारे व्याख्याते इति प्रतिपत्तव्यम् । इह च सर्वत्रापि प्रथमवारं भणतो
मासलघु । अथाभिनिवेशेन तदेव निकाचयति तदा पूर्वोक्तनीत्या पाराश्रिकं यावद् द्रष्टव्यम् ॥

तदेवं येषु स्थानेष्वलीकं सम्भवति यादृशी च तत्र शोषिस्तदभिहितम् । सम्प्रति 'येऽपाया ६
सापवादाः' (गा० ६०६४) इति द्वारम्—तत्राऽनन्तरोक्तान्यलीकानि भणतो द्वितीयसाधुना
सहासङ्ख्यडाधुत्यैः संयमाऽऽत्मविराधनारूपा समपञ्चं सुधिया वक्तव्याः । अपवादपदं तु
पुरस्ताद् भणिष्यते ॥

गतमलीकवचनम् । अथ हीलितादीन्यभिधित्युः प्रथमतः प्रायश्चित्तमतिदिशति—

एमेव य हीलाए, खिसा-फरुसवचणं च वदमाणो ।

10

गारत्थि विओसविते, इमं च जं तेसि णाणत्तं ॥ ६०८८ ॥

एवमेव हीलावचनं खिसावचनं परुषवचनमगारस्थवचनं व्यवशमितोदीरणवचनं च वदतः
प्रायश्चित्तं मन्तव्यम् । यच्च तेषां नानात्वं तद् इदं भवति ॥ ६०८८ ॥

आदिल्लेसुं चउसु वि, सोही गुरुणाति भिन्नमासंता ।

पणुवीसतो विभाओ, विसेसितो बिदिय पडिलोमं ॥ ६०८९ ॥

15

'आदिमेषु चतुर्ष्वपि' हीलित-खिसित-परुष-गृहस्थवचनेषु शोषिश्चतुर्गुरुकादिका भिन्न-
मासान्ता आचार्यादीनां प्राग्बद् मन्तव्या । तद्यथा—आचार्य आचार्य हीलयति चतुर्गुरु १
उपाध्यायं हीलयति चतुर्लघु २ भिक्षुं हीलयति मासगुरु ३ स्वविरं हीलयति मासलघु ४ शुल्लकं
हीलयति भिन्नमासः ५ । एतान्याचार्यस्य तपः-कालाम्यां गुरुकाणि भवन्ति । एते आचार्यस्य पञ्च
संयोगा उक्ताः, उपाध्यायादीनामपि चतुर्णामेवमेव पञ्च पञ्च संयोगा भवन्ति, सर्वसङ्ख्यैते १०
पञ्चविंशतिर्भवन्ति । अत एवाह—'पञ्चविंशतिकः' पञ्चविंशमङ्गपरिमाणो विभागोऽत्र
भवति । स च तपः-कालाम्यां विशेषितः कर्तव्यः । द्वितीयादेशेन चैतदेव प्रायश्चित्तं प्रति-
लोमं विज्ञेयम्, भिन्नमासाद्यं चतुर्गुरुकान्तमित्यर्थः । एवं खिसित-परुष-गृहस्थवचनेष्वपि
शोधिर्मन्तव्या ॥ ६०८९ ॥ अथ हीलितवचनं व्याख्याति—

गणि वायए बहुस्सुएँ, मेहावाऽऽयरिय धम्मकहि वादी ।

25

अप्पकसाए थूले, तणुए दीहे य मदहे य ॥ ६०९० ॥

इह गणि-वाचकादिभिः पदैः सूचयाऽसूचया वा परं हीलयति । सूचया यथा—वयं न
गणि-वृषभा अतः को नाम गणि-वृषभैः सहास्माकं विरोधः ? । असूचया यथा—कस्त्वं गणी-
नामसि ? किं वा त्वया गणिना निष्पद्यते ? ; यद्वा—गणीमवजपि त्वं न किञ्चिद् जानासि,
केन अ त्वं गणिः कृतः ? इति । एवं वाचकादिष्वपि षट्षे भवनीयम् । नवरम्—'वाचकः' ३०
पूर्वगतश्रुतधारी, 'बहुश्रुतः' अधीतविचित्रश्रुतः, 'मेखवी' ग्रहण-धारणा-मर्यादामेधाविमेदाद्
त्रिधा, 'आचार्यः' गच्छाधिपतिः, 'धर्मकथी वादी च' प्रतीतः । "अप्पकसाए" ति बहुक-

वाया वयम्, को नामारूपकषायैः सह विरोधः ? । “थूले तणुए” सि स्थूलशरीरा वयम्, कसनुदेहैः सह विरोधः ? । “दीहे य मडहे य” सि दीर्घदेहा वयं सदैवोपरि शिरोघट्टनं प्राप्नुमः, को मंडभदेहैः समं विरोधः ? । एषा सूचा । असूचायां तु—बहुकषायस्त्वम्, स्थूल-शरीरस्त्वम् इत्यादिकं परिस्फुटमेव जल्पति । एवमसूचया सूचया वा यत् परं हीलयति तदेतद् हीलितवचनम् ॥ ६०९० ॥ अथ खिसितवचनमाह—

गहियं च अहाघोसं, तहियं परिपिडियाण संलावो ।

अमुएणं सुत्तथो, सो वि य उवजीवितुं दुक्खं ॥ ६०९१ ॥

एकेन साधुना ‘यथाघोषं’ यथा गुरुभिरभिलाषा भणिताः तथा श्रुतं गृहीतम् । स चैवं गृहीतसूत्रार्थः प्रतीच्छकादीन् वाचयति । यदा च प्रतीच्छक उपतिष्ठते तदा तस्य जाति-
10 कुलादीनि पृष्ठा पश्चात् तैरेव खिसां करोति । इतश्च अन्यत्र साधूनां ‘परिपिण्डितानां’ स्वाध्यायमण्डल्या उत्थितानां संलापो वर्तते—कुत्र सूत्रार्थो परिशुद्धौ प्राप्यते ? । तत्रैकसं यथाघोषश्रुतग्राहकं साधुं व्यपदिशति, यथा—अमुकेन सूत्रार्थो शुद्धौ गृहीतौ परं स ‘उपजीवितुं’ सेवितुं ‘दुःखं’ दुष्करः ॥ ६०९१ ॥ कथम् ? इत्याह—

जह कोति अमयरुक्खो, विसकंटगवल्लिवेढितो संतो ।

15 ण चइअहं अंछीतुं, एवं सो खिसमाणो उ ॥ ६०९२ ॥

यथा कोऽप्यमृतवृक्षो विषकण्टकवल्लीभिर्वेष्टितः सन् ‘आलीतुं’ आश्रयितुं न शक्यते एव-
मसावपि साधुः प्रतीच्छकान् खिसन् नाश्रयितुं शक्यः ॥ ६०९२ ॥ तथाहि—

ते खिसणापरद्धा, जाती-कुल-देस-कम्मपुच्छाहिं ।

आसागता गिरासा, वच्चंति विरागसंजुत्ता ॥ ६०९३ ॥

20 यस्तस्योपसम्पद्यते तं पूर्वमेव पृच्छति—का तव जातिः ? किं नामिका माता ? को वा पिता ? कस्मिन् वा देशे सज्जातः ? किं वा कृष्यादिकं कर्म पूर्वं कृतवान् ? ; एवं पृष्ठा पश्चात् तान् पठतो हीना-ऽधिकाक्षराद्युच्चारणादेः कुतोऽपि कारणात् कुपितस्त्वैरेव जात्यादिभिः खिसति । ततः ‘ते’ प्रतीच्छका जाति-कुल-देश-कर्मपृच्छाभिः पूर्वं पृष्ठाः ततः खिसनया प्रारब्धाः—त्याजिताः सन्तः ‘सूत्रार्थो ग्रहीष्यामः’ इत्याशयाऽऽगताः ‘निराशाः’ क्षीणमनोरथा विरागसंयुक्ताः—

25 “दिट्ठा सि कसेरुमई, अणुभूया सि कसेरुमई ।

पीयं च ते पाणिययं, वरि तुह नाम न दंसणयं ॥”

इति भणित्वा स्वगच्छं व्रजन्ति ॥ ६०९३ ॥

सुत्त-ऽत्थाणं गहणं, अहगं काहं ततो पडिनियत्तो ।

जाति कुल देस कम्मं, पुच्छति खल्लाड धण्णागं ॥ ६०९४ ॥

30 एवं तदीयवृत्तान्तमाकर्ष्य कोऽपि साधुर्गणति—अहं तस्य सकाशे गत्वा सूत्रार्थयोर्महणं करिष्ये, तं चाचार्यं खिसनादोषाद् निवर्तयिष्यामि । एवमुक्त्वा येषामाचार्याणां स शिष्यस्ते-

१ “मडहं सिद्धस्थयमेतं” इति चूर्णो विशेषचूर्णो च ॥ २ अल्लियतुं ताभा ॥ ३ पीतं तुह पाणिययं, वरि तउ णामु ण दंसणयं ॥ इति पाठः चूर्णो ॥

प्रामन्तिके गत्वा पृच्छति—बोऽसौ युष्माकं शिष्यः स कुत्र युष्माभिः प्राप्तः ? । आचार्याः प्राहुः—वइदिसनामकस्य नगरस्यासन्ने गोर्बरग्रामे । ततोऽसौ साधुस्ततः प्रतिनिवृत्तो गोर्बरग्रामं गत्वा पृच्छति—अमुकनामा युवा युष्मदीये ग्रामे पूर्वं किमासीत् ? । ग्रामेयकैरुक्तम्—आसीत् । ततः—का तस्य माता ? को वा पिता ? किं वा कर्म ? । तैरुक्तम्—“खल्लाड धण्णागं” ति नापितस्य धम्मिका नाम दासी, सा खल्लाडकोलिकेन सममुषितवती, तस्याः सम्बन्धी पुत्रोऽसौ ॥ ६०९४ ॥

एवं श्रुत्वा तस्य साधोः सकाशं गत्वा भणति—अहं तवोपसम्पदं प्रतिपद्ये । ततस्तेन प्रतीच्छ्य पृष्टः—कुत्र त्वं जातः ? का वा ते माता ? इत्यादि । एवं पृष्टोऽसौ न किमपि ब्रवीति । तत इतरश्चिन्तयति—नूतमेवोऽपि हीनजातीयः । ततो निर्बन्धे कृते स साधुः प्राह—

थाणम्मि पुच्छियम्मि, ह णु दाणि कहेमि ओहिता सुणधा । 10

साहिस्सण्णे कस्स व, इमाहं तिक्खाहं दुक्खाहं ॥ ६०९५ ॥

स्थाने भवद्भिः पृष्टे सति “ह णु दाणि” चि तत इदानीं कथयामि, अवहिताः शृणुत यूयम्, कस्यान्यस्य ‘इमानि’ ईदृशानि तीक्ष्णानि दुःखानि कथयिष्यामि ? ॥ ६०९५ ॥

वइदिस गोब्बरग्रामे, खल्लाडग धुत्त कोलिय त्थेरो ।

ण्हाविय धण्णिय दासी, तेसिं मि सुतो कुणह गुज्झं ॥ ६०९६ ॥ 15

वइदिसनगरासन्ने गोर्बरग्रामे धूर्तः कोलिकः कश्चित् खल्लाटः स्थविरः, तस्य नापितदासी धम्मिका नाम भार्या, तयोः सुतोऽस्म्यहम् ; एतद् गुह्यं कुरुत, मा कस्यापि प्रकाशयतेत्यर्थः ॥ ६०९६ ॥

जेट्ठो मज्झ य भाया, गम्भत्थे किर ममम्मि पव्वइतो ।

तमहं लद्धसुतीओ, अणु पव्वइतोऽणुरागेण ॥ ६०९७ ॥ 20

मम ज्येष्ठो भ्राता गर्भस्थे किल मयि प्रव्रजित इति मया श्रुतम् । ततोऽहमेवं लब्धश्रुतिको आतुरनुरागेण तमनु—तस्य पश्चात् प्रव्रजितः ॥ ६०९७ ॥

एवं श्रुत्वा स खिसनकारी साधुः किं कृतवान् ? इत्याह—

आगारविसंवइयं, तं नाउं सेसच्चिधसंवदियं ।

णिउणोवायच्छलितो, आउंटण दाणमुभयस्स ॥ ६०९८ ॥ 25

‘न मदीयस्य आतुरेवंविध आकारो भवति’ इत्याकारविसंवदितं ज्ञात्वा शेषैश्च—जात्यादि-भिश्चिह्नैः संवदितं ज्ञात्वा चिन्तयति—अहो ! अमुना निपुणोपायेन छलितोऽहम्, यदेव-मन्यव्यपदेशेन मम जात्यादिकं प्रकटितम् । ततः ‘आवर्तनं’ मिथ्यादुष्कृतदानपूर्वं ततो दोषा-दुपरमणम् । ततस्तस्मै सूत्रा-ऽर्थरूपस्योभयस्य दानं कृतमिति ॥ ६०९८ ॥

गतं खिसितवचनम् । अथ परुषवचनमाह—

दुविहं च फरुसवयणं, लोइय लोउत्तरं समासेणं ।

लोउत्तरियं ठप्पं, लोइय वोच्छं तिमं णातं ॥ ६०९९ ॥

द्विविधं परुषवचनं समासतो भवति—लौकिकं लोकोत्तरिकं च । तत्र लोकोत्तरिकं स्थाप्यम्,

पञ्चाद् भणिष्यत इत्यर्थः । लौकिकं तु परुषवचनमिदानीमेव वक्ष्ये । तत्र चेदं ज्ञातं भवति ॥ ६०९९ ॥

अशोभ समनुरक्ता, बाहस्स कुडुंबियस्स वि य धूया ।

तासिं च फरुसवयणं, आमिसपुच्छा समुप्पणं ॥ ६१०० ॥

8 व्याधस्य कुडुम्बिनोऽपि च “धूताः” दुहितरौ अन्योन्यं समनुरक्ते, परस्परं सरूयौ इत्यर्थः । तयोश्च परुषवचनमामिषपृच्छया समुत्पन्नम् ॥ ६१०० ॥ कथम् ? इति चेद् उच्यते—

केणाऽऽणीतं पिसियं, फरुसं पुण पुच्छिया भणति वाही ।

किं खु तुमं पिताए, आणीतं उत्तरं वोच्छं ॥ ६१०१ ॥

व्याधदुहित्रा पुद्गलमानीतम्, ततः कुडुम्बिदुहित्रा सा भणिता—केनेदं पिशितमानीतम् ? ।

10 ततो ‘व्याधी’ व्याधदुहिता पृष्ठा सती परुषवचनं भणति—किं खु ? त्वदीयेन पित्राऽऽनीतम् । कुडुम्बिदुहिता भणति—किं मदीयः पिता व्याधः येन पुद्गलमानयेत् ? । एवं लौकिकं परुष-वचनम् । अथ ‘उत्तरं’ लोकोत्तरिकं वक्ष्ये ॥ ६१०१ ॥ प्रतिज्ञातमेवाह—

फरुसम्मि चंडरुदो, अवन्ति लाभे य सेह उत्तरिण् ।

आलत्ते वाहिच्चे, वावारिय पुच्छिय णिसिद्धे ॥ ६१०२ ॥

15 परुषवचने चण्डरुद्र उदाहरणम्, अवन्त्यां नगर्या शैक्षस्य लाभः तस्य सञ्जात इति तदुदाहरणस्यैव सूचा कृता । एतल्लोकोत्तरिकं परुषवचनम् । एतच्चेतेषु स्थानेषूपपद्यते—“आलत्ते” इत्यादि, ‘आलसो नाम’ ‘आर्य ! किं तव वर्त्तते ?’ इत्येवमाभाषितः १, ‘व्याहृतः’ ‘इत् एहि’ इत्येवमाकारितः २, ‘व्यापारितः’ ‘इदमिदं च कुरु’ इति नियुक्तः ३, ‘पृष्टः’ ‘किं कृतं ? किं वा न कृतम् ?’ इत्यादि पर्यनुयुक्तः ४, ‘निसृष्टः’ ‘गृहाण, मुञ्च, पिब’ इत्येव-
20 मादिष्टः ५ । एतेषु पञ्चसु स्थानेषु परुषवचनं सम्भवति इति निर्युक्तिगाथासमासार्थः ॥ ६१०२ ॥

अथैनौ विवरीषुश्चण्डरुद्रदृष्टान्तं तावदाह—

ओसरणे सवयंसो, इब्भसुतो वत्थभूसियसरीरो ।

दायण त चंडरुदे, एस पवंचेति अम्हे चि ॥ ६१०३ ॥

भूतिं आणय आणीते दिक्खितो कंदिउं गता मिच्चा ।

25 वत्तोसरणे पंथं, पेहा वय दंडगाऽऽड्डो ॥ ६१०४ ॥

उज्जयिन्यां नगर्या रथयात्रोत्सवे ‘ओसरणं’ बहूनां साधूनामेकत्र मीलकः समजनि । तत्र सवयंसो वस्त्रभूषितशरीरः इभ्यसुतः साधूनामन्तिके समायातो भणति—मां प्रजाजयत । ततः साधवश्चिन्तयन्ति—एषः ‘प्रपञ्चयति’ विप्रतारयत्यस्मानिति । तैश्चण्डरुद्राचार्यस्य दर्शनं कृतम् “घृण्यतां कलिना कलिः” इति कृत्वा ॥ ६१०३ ॥

१ “वाहधूताए पोम्मलं आणीतं । कुडुंबियधूताए भणिता—केण तं आणीतं ? । इतराए भणितं—किं तुमं आणेहिस्सि ? । कुडुंबियधूया भणति—किं अहं वाहधूया ? । एवं असंखडं जातम् ।” इति चूर्णौ विशेष-चूर्णौ च ॥ २ किमनावाधं वर्त्तते तव ? इत्येवमाचार्यादिनाऽऽभाषि° कां० ॥ ३ नामेव भाष्यकारो विष° कां० ॥

ततश्चण्डरुद्रस्योपस्थितः—प्रजाजयत मामिति । ततस्तेनोक्तम्—‘भूर्ति’ क्षारमानय । ततस्तेन भूतावानीतायां लोचं कृत्वा दीक्षितः । ततस्तदीयानि मित्राणि ‘क्रन्दिस्वा’ प्रभृतं रुदित्वा स्वस्थानं गतानि । वृत्ते च समवसरणे चण्डरुद्रेण शैक्षो भणितः—पन्थानं प्रत्युपेक्षस्व येन प्रभाते ब्रजामः । ततः प्रत्युपेक्षिते पथि प्रभाते पुरतः शैक्षः पृष्ठतश्चण्डरुद्रः “वय” त्ति ब्रजति । स च शैक्षो गच्छन् स्थाणावास्फिटितः । ततश्चण्डरुद्रो रुद्रः ‘दुष्टशैक्षः’ इति भणन् शिरसि दण्डकेन ताडयति । शैक्षो मिथ्यादुष्कृतं करोति भणति च—सम्यगायुक्तो गमिष्यामि । ततश्चण्डरुद्रस्तदीयोपशमेनावृत्तश्चिन्तयति—अहो ! अस्याभिनवदीक्षितस्यापि कियान् शमप्रकर्षः ? मम तु मन्दभाग्यस्य चिरप्रव्रजितस्याप्येवंविधः परमकोटिमुपगतः क्रोधः; इति परिभाषयतः क्षपकश्रेणिमधिरूढस्य केवलज्ञानमुत्पेदे ॥ ६१०४ ॥

एवं चण्डरुद्रस्य ‘दुष्टशैक्षः’ इत्यादिभणनमिव परुषवचनं मन्तव्यम् । अथ ‘आलसादिषु 10 पदेषु परुषं भवति’ इति यदुक्तं तस्य व्याख्यानमाह—

तुसिणीए हुंकारे, किं ति व किं चडगरं करोसि त्ति ।

किं णिव्वुत्ति ण देसी, केवतियं वा वि रडसि त्ति ॥ ६१०५ ॥

आचार्यादिभिरालसो व्याहृतो व्यापारितः पृष्ठो निस्पृष्टो वा तूष्णीको भवति, हुंकारं वा करोति, ‘किम् ?’ इति वा भणति, ‘किं वा चटकरं करोषि ?’ इति ब्रवीति, ‘किं निर्वृत्तिं न 15 ददासि ?’ इति ब्रूते, ‘कियद्वा रटिप्यसि ?’ इति भणति । एते सर्वेऽपि परुषवचनप्रकाराः ॥ ६१०५ ॥ अथैतेष्वेव प्रायश्चित्तमाह—

मासो लहुओ गुरुओ, चउरो मासा हवंति लहु-गुरुगा ।

छम्मासा लहु-गुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१०६ ॥

लघुको मासो गुरुको मासश्चत्वारो मासा लघवश्चत्वारो मासा गुरवः षण्मासा लघवः 20 षण्मासा गुरवः छेदो मूलं तथा ‘द्विकम्’ अनवस्थाप्यं पाराश्रिकं चेति ॥ ६१०६ ॥

एतदेव प्रायश्चित्तं चारणिकया गाथाद्वयेन दर्शयति—

आयरिण्णाऽऽलत्तो, आयरितो चेव तुसिणितो लहुओ ।

रडसि त्ति छग्गुरुंतं, वाहितें गुरुगादि छेदंतं ॥ ६१०७ ॥

लहुगाई वावारितें, मूलंतं चतुगुरुगाइ पुच्छिए णवमं ।

णीसट्ठ छसु पतेस्स, छल्लहुगादी तु चरिमंतं ॥ ६१०८ ॥

आचार्येण आलस आचार्य एव तूष्णीको भवति मासलघु । अथ हुंकारादिकं रटसीति पर्यन्तं करोति तदा षड्गुरुकान्तम् । तथा—हुंकारं करोति मासगुरु, ‘किम् ?’ इति भाषते न ‘मस्तकेन वन्दे’ इति ब्रवीति चतुर्लघु, ‘किं चटकरं करोषि ?’ इति ब्रुवाणस्य चतुर्गुरु, ‘किं निर्वृत्तिं न ददासि ?’ इति भाषमाणस्य षड्लघु, ‘कियन्तं वा कालं रटसि ?’ इति ब्रुवतः षड्गुरु । 30

१ °राः । इह च परेणाभाषितस्य यत् तूष्णीकत्वं तत् तस्यासमाधाननियन्धनतया परुषवचनमिव परुषवचनमित्युपमानाद् द्रष्टव्यम् ॥ ६१०५ ॥ अथै° कां० ॥ २ °चार्यः ‘आर्य ! वर्त्ततेऽनाथायं भवताम्’ इत्युक्तः सन् एव तूष्णी° कां० ॥

व्याहृतस्य तूष्णीकतादिषु पदेषु मासगुरुकादारब्धं छेदान्तं ज्ञेयम् ॥ ६१०७ ॥

व्यापारितस्य चतुर्लघुकादारब्धं मूलान्तम् । पृष्ठस्य चतुर्गुरुकादारब्धं 'नवमम्' अनवस्था-
प्यम् । 'निसृष्टस्य' 'इदं गृहाण, मुञ्च' इत्यायुक्तस्य 'षट्स्वपि' तूष्णीकादिपदेषु षड्लघुकादारब्धं
चरमं—पाराधिकं तदन्तं ज्ञातव्यम् ॥ ६१०८ ॥ एवमाचार्येणोपाध्यायस्यालसादिपदेषु शोषिरुक्ता ।
० अथाऽऽचार्येणैवालसादीनामुपाध्यायप्रभृतीनां शोषिं दर्शयितुमाह—

एवमुवज्ज्ञाएणं, भिक्खु थेरेण खुड्डेणं च ।

आलसाइपएहिं, इक्किपयं तु हासिजा ॥ ६१०९ ॥

'एवम्' आचार्यवदुपाध्यायेन भिक्षुणा स्थविरेण क्षुल्लकेन च समं आलसादिपदैः प्रत्येकं
तूष्णीकतादिप्रकारवृत्ते यथाक्रममेकैकं प्रायश्चित्तपदं हासयेत् । तद्यथा—आचार्य उपाध्याय-
10 भनुरुपेणाभिलापेनालपति ततो यदि उपाध्यायस्तूष्णीक आस्ते तदा गुरुभिन्नमासः, हुङ्कारं
करोति मासलघुं, एवं यावत् 'किमेतावन्मात्रमारटसि ?' इति भणतः षड्लघु । व्याहृतस्यैतेष्वेव
तूष्णीकादिषु पदेषु लघुमासादारब्धं षड्गुरुकान्तम्, व्यापारितस्य गुरुमासादिकं छेदान्तम्,
पृष्ठस्य चतुर्लघुकादिकं मूलान्तम्, निसृष्टस्य चतुर्गुरुकादिकमनवस्थाप्यान्तं द्रष्टव्यम् । एवमा-
चार्येणैव भिक्षोरालसादिषु पदेषु लघुभिन्नमासादारब्धं मूलान्तम्, स्थविरस्य गुरुविंशतिरात्रि-
15 न्दिवादारब्धं छेदान्तम्, क्षुल्लकस्य लघुविंशतिरात्रिन्दिवादारब्धं षड्गुरुकान्तं प्रायश्चित्तं प्रति-
पत्तव्यम् ॥ ६१०९ ॥ एवं तावदाचार्यस्याचार्यादिभिः पञ्चभिः पदैः समं चारणिका दर्शिता ।
साम्प्रतमुपाध्यायादीनां चतुर्णामप्याचार्यादिपदपञ्चकेन चारणिकां दर्शयति—

आयरियादभिसेगो, एकगहीणो तदिकिणा भिक्खु ।

थेरो तु तदिकेणं, थेरा खुड्डो वि एगेणं ॥ ६११० ॥

20 आचार्याद् 'अभिषेकः' उपाध्याय आलापादिपदानि कुर्वाणश्चारणिकायामेकेन प्रायश्चित्त-
पदेन हीनो भवति । तद्यथा—उपाध्याय आचार्यमालपति 'क्षमाश्रमणाः ! कथं वर्तते ?'
इत्यादि, एवमालस आचार्यस्तूष्णीक आस्ते भिन्नमासो गुरुकः, हुङ्कारं करोति मासलघु, एवं

१ 'व्याहृतस्य तु' 'इत आगच्छत' इत्येवमाकारितस्य तूष्णीकतादिषु पदेषु मासगुरु-
कादारब्धं छेदान्तं ज्ञेयम् ॥ 'व्यापारितस्य' 'इदं कुरु इदं मा कुरु' इति नियुक्तस्य चतु-
र्लघुकादारब्धं मूलान्तम् । 'पृष्ठस्य' 'किं कृतम् ? किं वा न कृतम्' इत्यादिपर्यनुयुक्तस्य
चतुर्गुरुकादारब्धं कां० ॥ २ 'त्याद्यादिष्टस्य' 'ष' कां० ॥ ३ 'णालपितादेराचार्यस्य तूष्णी-
कतादिपदेषु कां० ॥ ४ 'नां तूष्णीकतादिपदेषु शो' कां० ॥ ५ 'षु, 'किम्' इति भाषते
मासगुरु । 'किं चटकरं करोषि ?' इति ब्रुवाणस्य चतुर्लघु । 'किं निर्वृतिं न ददासि ?'
इति जल्पतश्चतुर्गुरु । 'किमेताव' कां० ॥ ६ 'षु प्रत्येकं तूष्णीकतादिभिः पदैर्लघु' कां० ॥
७ मासलघु, 'किम् ?' इति भाषते मासगुरु, 'किं चटकरं करोषि ?' इति भणति
चतुर्लघु, 'किं निर्वृतिं न ददासि ?' इति ब्रुवतश्चतुर्गुरु, 'कियद्वाऽऽरटसि ?' इति जल्पतः
षड्लघु । एवं व्याहृत-व्यापारित-पृष्ठ-निसृष्टपदेष्वपि यथाक्रमं मासलघु-मासगुरु-चतु-
र्लघु-चतुर्गुरुप्रारम्भमनेनैव चारणिकां कां० ॥

तेनैव चारणिकाक्रमेण तावद् नैयं यावद् उपाध्यायेनाचार्येस्य निसृष्टस्य 'किमेतावदारब्धसि ?' इतिब्रुवाणस्यानवस्थाप्यम् । अथोपाध्याय उपाध्यायमालपति तत आलप्तादिषु पञ्चसु पदेषु तूष्णीकतादिभिः षड्भिः पदैः प्रत्येकं चार्यमाणैर्लघुभिन्नमासादारब्धं मूले तिष्ठति । एवमुपाध्यायेनैव भिक्षोरालप्तादिषु पदेषु तूष्णीकतादिभिरेव पदैर्गुरुविंशतिरात्रिन्दिवादारब्धं छेदान्तम्, स्थविरस्य लघुविंशतिरात्रिन्दिवादारब्धं षड्गुरुकान्तम्, क्षुल्लकस्य गुरुपञ्चदशरात्रिन्दिवादारब्धं षड्लघुकान्तं द्रष्टव्यम् । यदा तु भिक्षुराचार्यादीनालपति तदा ततः—उपाध्यायादेकेन पदेन हीनो भवति, सर्वचारणिकाप्रयोगेण लघुपञ्चदशरात्रिन्दिवादारब्धं प्रायश्चित्तं मूले तिष्ठतीत्यर्थः । यदा तु स्थविर आलपति तदा ततः—भिक्षोरेकेन पदेन हीनो भवति, सर्वचारणिकाप्रयोगेण गुरुदशरात्रिन्दिवादारब्धं छेदे तिष्ठतीत्यर्थः । यदा तु क्षुल्लक आचार्यादीनालपति तदा सोऽप्येकेन पदेन हीनो भवति । तद्यथा—क्षुल्लक आचार्यमालपति यदि आचार्यस्तूष्णीका-10 दीनि पदानि करोति तत आलप्तादिषु पञ्चसु पदेषु लघुविंशतिरात्रिन्दिवादारब्धं षड्गुरुके तिष्ठति । एवं क्षुल्लकेनैवोपाध्यायस्यालप्तादिषु पदेषु तूष्णीकतादिभिः षड्भिः पदैः प्रत्येकं चार्यमाणैर्गुरुपञ्चदशकादारब्धं षड्लघुकान्तम्, भिक्षोर्लघुपञ्चदशकादारब्धं चतुर्गुरुकान्तम्, स्थविरस्य गुरुदशकादारब्धं चतुर्लघुकान्तम्, क्षुल्लकस्य लघुदशकादारब्धं मासगुरुकान्तं प्रायश्चित्तं भवति । एवं सर्वचारणिकाप्रयोगेण लघुदशकादारब्धं षड्गुरुके तिष्ठतीति ॥ ६११० ॥ 15

एवं तावन्निर्ग्रन्थानामुक्तम् । अथ निर्ग्रन्थीनामतिदिशन्नाह—

भिक्षुसुरिसी तु गणिणी, थेरसरिच्छी तु होइ अभिसेगा ।

भिक्षुणि खुडुसरिच्छी, गुरु-लहुपणगाइ दो इयरा ॥ ६१११ ॥

इह निर्ग्रन्थीवर्गेऽपि पञ्च पदानि, तद्यथा—प्रवर्तिनी अभिषेका भिक्षुणी स्थविरा क्षुल्लिका च । तत्र 'गणिनी' प्रवर्तिनी सा भिक्षुसदृशी मन्तव्या । किमुक्तं भवति ?—प्रवर्तिनी प्रवर्तिनी-20 प्रभृतीनां पञ्चानामन्यतमामालप्तादिभिः प्रकारैरालपति, सा चाऽऽलप्यमाना तूष्णीकादिपदषट्कं करोति ततो भिक्षावालपति यदाचार्यादीनां प्रायश्चित्तमुक्तं तत् तासां प्रवर्तिनीप्रभृतीनां मन्तव्यम् । अथाभिषेका प्रवर्तिन्यादीनामन्यतरामालपति सा च तूष्णीकादिपदानि करोति ततः स्थविरे आलपति यदाचार्यादीनां प्रायश्चित्तमुक्तं तत् तासां द्रष्टव्यम्, अत एवाह—स्थविरसदृक्षा अभिषेका भवति । अथ भिक्षुणी प्रवर्तिनीप्रभृतिकामालपति सा च तूष्णी-25 कादीनि करोति ततः क्षुल्लके आलपति यदाचार्यादीनां प्रायश्चित्तमुक्तं तत् तासामपि यथाक्रमं ज्ञेयम्, अत एवाह—भिक्षुणी क्षुल्लकसदृशी । अथ स्थविरा प्रवर्तिनीप्रभृतिकामालपति ततः प्रवर्तिन्यास्तूष्णीकादिपदषट्कं कुर्वाणाया गुरुपञ्चदशकादिकं षड्लघुकान्तम्, अभिषेकाया लघुपञ्चदशकादिकं चतुर्गुरुकान्तम्, भिक्षुण्या गुरुदशकादिकं चतुर्लघुकान्तम्, स्थविराया लघु-दशकादिकं मासगुरुकान्तम्, क्षुल्लिकाया गुरुपञ्चकादिकं मासलघुकान्तं ज्ञेयम् । अथ क्षुल्लिका 30

१ ताभ्यालप्यमानास्तूष्णीकतादिपदषट्कं कुर्वन्ति ततो भिक्षावालपति यदाचार्यादीनां प्रायश्चित्तमुक्तं तत् तासां द्रष्टव्यम् । अथाभिषेकया आलपितादिप्रकारपञ्चकेन प्रवर्तिनी-प्रभृतयः पञ्चापि जल्पिताः सन्तस्तूष्णीकतादिपदषट्कं कुर्वन्ति ततः स्थविरे अं० ॥

प्रवर्तिनीप्रसृतिकाभारूपति सा च तूष्णीकादीनि पदानि करोति ततः प्रवर्तिन्या लघुपञ्चदशकादिकं चतुर्गुरुकान्तम्, अभिवेकाया गुरुदशकादिकं चतुर्लघुकान्तम्, भिक्षुण्या लघुदशकादिकं मासगुरुकान्तम्, स्वविराया गुरुपञ्चकादिकं मासलघुकान्तम्, क्षुल्लिकाया लघुपञ्चकादिकं गुरु-
भिज्जमासान्तं मन्तव्यम् । अत एवाह—“गुरु-लघुपणगाह दो इयर” ति ‘इतरे’ स्वविरा-
६ क्षुल्लिके तयोर्द्वयोरपि यथाक्रमं गुरुपञ्चकादिकं लघुपञ्चकादिकं च प्रायश्चित्तं भवति ॥६१११॥

इह परुषग्रहणेन निष्ठुर-कर्कशो अपि सूचिते, ततस्तयोः प्रायश्चित्तं दर्शयितुं परुषस्य च प्रकारान्तरेण शोषिमभिधातुमाह—

लहुओ य लहुसगर्मि, गुरुगो आगाढ फरुस वयमाणे ।

णिदुर-ककसवयणे, गुरुगा य पतोसओ जं च ॥ ६११२ ॥

- 10 ‘लहुसके’ स्तोके परुषवचने सामान्यतोऽभिधीयमाने मासलघु । आगाढपरुषं वदतो मास-
गुरु । निष्ठुरवचने कर्कशवचने चत्वारो गुरवः । यच्च ते परुषं भणिताः प्रद्वेषतः करिष्यन्ति
तन्निष्पन्नं प्रायश्चित्तम् ॥ ६११२ ॥

अथ किमिदं निष्ठुरं ? किं वा कर्कशम् ? इत्याशङ्कावकाशं विलोकयाऽऽह—

निव्वेद पुच्छितर्मि, उब्भामइल ति णिदुरं सव्वं ।

- 15 मेहुण संसट्ठं ककसाइं णिव्वेग साहेति ॥ ६११३ ॥

कयाऽपि महेलया कोऽपि साधुः पृष्ठः—केन निर्वेदेन त्वं प्रव्रजितः ? । स प्राह—मदीया
भोजिका ‘उब्भामिका’ दुःशीला अतोऽहं प्रव्रजितः । एवमादिकं सर्वमपि निष्ठुरमुच्यते । तथा
मैथुने ‘संसट्ठं’ विलीनभावं दृष्ट्वा प्रव्रजितोऽहम् । एवं निर्वेदं यत् कथयति तदेवमादीनि
वचांसि कर्कशानि मन्तव्यानि ॥ ६११३ ॥ इदमेव व्याचष्टे—

- 20 ममं व जं होइ रयावसाणे, तं चिक्कणं गुज्झ मलं झरंतं ।

अंगेसु अंगाइं णिगूहयंती, णिव्वेयमेयं मम जाण सोमे ! ॥ ६११४ ॥

सखेदणीसट्ठविमुक्कगतो, भारेण छिन्नो ससई व दीहं ।

हीओ मि जं आसि रयावसाणे, अणेगसो तेणं दमं पवण्णो ॥६११५॥

- यद् रतावसाने मृतमिव भवति तदेवंविधं गुह्यं चिक्कणं मलं ‘क्षरत्’ परिगलद्, मार्या
25 चात्मीयेष्वङ्गेषु आत्मीयान्येवाङ्गानि जुगुप्सनीयतया निगूहयन्ती मया दृष्टा, एतद् मे ‘निर्वेद’
निर्वेदकारणं हे सौम्ये ! जानीहि ॥ ६११४ ॥ तथा—

सखेदं “नीसट्ठं” अत्यर्थं विमुक्तगात्रः शिथिलीकृताङ्गो भारेण ‘छिन्नः’ व्रुटितो भार-
वाहको यथा दीर्घं निःश्वसिति तथाऽहमपि रतावसाने यदनेकश एवंविधः ‘आसम्’ अमूवं तद्
अतीव ‘हीतः’ लज्जितः, एतेन निर्वेदेन ‘दमं’ संयमं पाठान्तरेण व्रतं वा प्रपन्नोऽहम् ॥६११५॥

१ ‘वति ॥ ६१११ ॥ तदेवं दर्शितं परुषवचनविषयं प्रायश्चित्तनिकुरुष्वम् । इह च
परुषं कां० ॥ २ ‘ओ व ससं व तामा० ॥ ३ ‘ण वतं ए’ तामा० ॥ ४ स साधुस्तया पृष्ठः
सन् इत्यमात्मीयं निर्वेदमाह—यद् रतां कां० ॥ ५ ‘हमिति । एवमादिकं निर्वेदं यत्
कथयति तत् कर्कशवचनं मन्तव्यम् ॥ ६११५ ॥ कां० ॥

असं परुषवचनम् । अन्धगारस्थितवचनमाह—

अरें हरें बंभण पुत्ता, अंब्बो बप्पो सि भाय मामो सि ।

मट्ठिय सामिय गोमिय, लहुओ लहुआ य गुरुआ य ॥ ६११६ ॥

अरे इति वा हरे इति वा ब्राह्मण इति वा पुत्र इति वा यदि आमन्त्रणवचनं श्रुते तदा मासल्लु । अब्बो बप्पो आतस् मामक उपलक्षणत्वाद् अम्ब भागिनेय इत्यादीन्यपि यदि वक्ति ५ तदा चत्तुर्लु । अथ मट्ठिन् स्वामिन् गोमिन् इत्यादीनि गौरवगर्भाणि वचांसि श्रुते तदा चतुर्गुरुकाः आज्ञादयश्च दोषाः ॥ ६११६ ॥

संथवमादी दोसा, हवंति धी मुंड ! को व तुह बंधू ।

मिच्छत्तं दिय वयणे, ओभावणता य सामि सि ॥ ६११७ ॥

आतृ-मामकादीनि वचनानि ब्रुवाणेन संस्तवः—पूर्वसंस्तवादिरूपः कृतो भवति, ततश्च प्रति-10 बन्धादयो बहवो दोषा भवन्ति । अम्ब तात इत्यादि ब्रुवतः श्रुत्वा लोकश्चिन्तयेत्—अहो ! एतेषामपि माता-पित्रादयः पूजनीयाः । अविरतिकाश्चामन्त्रयतो भूयस्तदा दोषाः । यद्वा स गृहस्थस्तेनासङ्गतसम्बन्धोद्धृष्टेन रष्टो ब्रूयात्—धिग् मुण्ड ! कस्तवात्र 'बन्धुः' स्वजनोऽस्ति येनैवं प्रलपसि ? । उपलक्षणमिदम्, अरे हरे इत्यादि ब्रुवतः परो ब्रूयात्—त्वं तावद् मां न जानीषे कोऽप्यहमस्मि ततः किमेवम् अरे इत्यादि मणसि ? । एवमसङ्गुडादयो दोषाः । 15 'द्विजवचने च' ब्राह्मण इत्येवमभिधाने च मिथ्यात्वं भवति । स्वामिन् इत्याद्यभिधाने च प्रवचनस्यापभ्रजना भवति ॥ ६११७ ॥ गतमगारस्थितवचनम् । अथ व्यवशमितोदीरणवचनमाह—

स्वामित-वोसविताहं, अधिकरणाहं तु जे उईरेंति ।

ते पावा णायव्वा, तेसिं च परूवणा इणमो ॥ ६११८ ॥

क्षामितानि—वचसा मिथ्यादुष्कृतप्रदानेन शमितानि, वोसवितानि—विविधमनेकैक मनसा 20 व्युत्सृष्टानि, क्षामितानि च तानि व्युत्सृष्टानि चेति क्षामित-व्युत्सृष्टानि । एवंविधान्यधिकरणानि ये भूय उदीरयन्ति ते 'पापाः' साधुधर्मबाह्या ज्ञातव्याः । तेषां च ईयं प्ररूपणा ॥ ६११८ ॥

उप्पायम उप्पण्णे, संबद्धे कक्खडे य बाहू य ।

आवड्डणा य मुच्छण, समुघायऽतिवायणा चेव ॥ ६११९ ॥

लहुओ लहुगा गुरुगा, छम्मासा होति लहुग गुरुगा य ।

25

छेदो भूलं च तहा, अणवड्डणो य पारंची ॥ ६१२० ॥

द्वौ साधू पूर्वं कलहं कृतवन्तौ, तत्र च क्षामित-व्युत्सृष्टेऽपि तस्मिन् अधिकरणेऽन्यदा तयोरेक एवं भणति—एवं नाम त्वया तदानीमहमित्थमित्थं च भणितः; एष उत्पादक उच्यते, अस्य

१ असौ बप्पो ताभा० । चूर्णौ अप्पो बप्पो इति दृश्यते ॥ २ अत्रान्तरे ग्रन्थाग्रम्—८००० कां० ॥ ३ 'वति, ब्रह्म चरतीति ब्राह्मण इति व्युत्पत्त्यर्थस्य तत्राघटनात् । स्वामिन् इत्याद्यभिधाने च प्रवचनस्यापभ्रजना भवति, अहो ! चाटुकारिणोऽमी इत्यादि ॥ ६११७ ॥ कां० ॥ ४ 'ईयं' वक्ष्यमाणलक्षणा प्ररूपणा ॥ ६११८ ॥ तामेवाह—उप्पायग कां० ॥ ५ इह गाथाद्वयस्यापि पदानां यथासङ्गं योजना कार्या । तद्यथा—द्वौ साधू कां० ॥

च मासलघु । इतरोऽपि ऋते—अहमपि त्वया तदानीं किं स्तोकं भणितः ?; एवमुक्त उत्पादकः
 ग्राह—यदि तदानीं त्वमभणिष्यस्तदा किमहमेवमेव त्वममोक्ष्यम् ?; एवमधिकरणमुत्पन्न-
 मुच्यते, तत्र द्वयोरपि चतुर्लघु । सम्बद्धं नाम—वचसा परस्परमाक्रोशनं कर्तुमारब्धं तत्र चतुर्गुरु ।
 कर्कशं नाम—तटस्थितैरुपशम्यमानावपि नोपशम्यतस्तदा षड्लघु । “बाहु” चि रोषभरपर-
 ४ वशतया बाहूबाहव्य युद्धं कर्तुं लग्नौ तत्र षड्गुरुकाः । आवर्तना नाम—एकेनापरो निहत्य
 पातितस्तत्र च्छेदः । योऽसौ निहतः स मूर्च्छा यदि प्राप्तस्तदा मूलम् । मारणान्तिकसमुद्भाते
 समवहतेऽनवस्थाप्यम् । अतिपातना—मरणं तत्र पाराश्रिकम् ॥ ६११९ ॥ ६१२० ॥

अथ द्वितीयपदमाह—

पठमं विगिंचणट्टा, उवलंभ विविंचणा य दोसु भवे ।

10 अणुसासणाय देसी, छट्टे य वगिंचणा भणिता ॥ ६१२१ ॥

‘प्रथमम्’ अलीकवचनमयोग्यशैक्षस्य विवेचनार्थं वदेत् । ‘द्वयोस्तु’ हीलित-स्विसितवचन-
 योर्यथाक्रममुपालम्भ-विवेचने कारणे भवतः, शिक्षादानमयोग्यशैक्षपरित्यागश्चेत्यर्थः । पुरुषवचनं
 तु स्वरसाध्यस्यानुशासनां कुर्वन् ब्रूयात् । गृहस्थवचनं पुनः ‘देशी’ देशभाषामाश्रित्य भणेत ।
 ‘षष्ठे च’ व्यवशमितोदीरणवचने शैक्षस्य विवेचनं कारणं भणितम् । गाथायां स्त्रीत्वनिर्देशः
 15 प्राकृतत्वादिति^१ द्वारगाथासमासार्थः ॥ ६१२१ ॥ अथैनां विवरीषुराह—

कारणियदिक्खितं तीरियम्मि कजे जहंति अणलं तु ।

संजम-जसरक्खट्टा, होढं दाऊण य पलादी ॥ ६१२२ ॥

कारणे—अशिवादौ अनलः—अयोग्यः शैक्षो दीक्षितः, ततः ‘तीरिते’ समापिते तस्मिन् कार्ये
 तं अनलं ‘जहन्ति’ परित्यजन्ति । कथम् ? इत्याह—‘संयम-यशोरक्षार्थं’ संयमस्य प्रवचनयशः-
 20 प्रवादस्य च रक्षणार्थं ‘होढं’ गाढमलीकं दत्त्वा पलायन्ते, शीघ्रमन्यत्र गच्छन्तीत्यर्थः ॥ ६१२२ ॥
 यः पुनराचार्यः सामाचार्या सारणादिप्रदाने वा सीदति तमुद्दिश्येत्थं हीलितवचनं वदेत्—

केणेस गणि ति कतो, अहो ! गणी भणाति वा गणिं अगणिं ।

एवं विसीतमाणस्स कुणति गणिणो उवालंभं ॥ ६१२३ ॥

केनासमीक्षितकारिणैष गणी कृतः ?; यद्वा अहो ! अयं गणी, अथवा गणिनमप्यगणिनं
 25 भणति । एवं गणिनः सामाचार्या शिक्षादाने वा विपीदत उपालम्भं करोति ॥ ६१२३ ॥

अगणिं पि भणाति गणिं, जति नाम पढेज्ज गारवेण वि ता ।

एमेव सेसएसु वि, वायगमादीसु जोएज्जा ॥ ६१२४ ॥

यदि कोऽपि बहुशोऽपि भण्यमानो न पठति ततस्तमगणिनमपि गणिनं भणति यदि नाम
 गौरवेणापि पठेत् । एवमेव शेषेष्वपि वाचकादिषु पदेषु द्वितीयपदं ‘योजयेत्’ योजनां
 30 कुर्यात् ॥ ६१२४ ॥

१ गतं व्यवशमितोदीरणवचनम् । अथ द्विती^० इतिरूपमवतरणं कां० ॥ २ °ति निर्युक्ति-
 गाथासमासार्थः ॥ ६१२१ ॥ अथैनामेव भाष्यकारो विवरीषु^० कां० ॥ ३ ‘वाचकादिषु’
 वाचक-बहुभ्रुत-मेधाविप्रभृतिषु पदेषु कां० ॥

स्त्रिसावयणविहाणा, जे चिय जाती-कुलादि पुव्वुत्ता ।

कारणियदिक्खियाणं, ते खेव विगिचणोवाया ॥ ६१२५ ॥

स्त्रिसावचनविधानानि यान्येव जाति-कुलादीनि पूर्वमुक्तानि त एव 'कारणिकदीक्षितानां' अयोग्यानां कारणप्रवाजितानां विवेचने-परिष्ठापने उपाया मन्तव्याः ॥ ६१२५ ॥

खरसज्झं मउयवइं, अगणेमाणं भणंति फरुसं पि ।

5

दव्वफरुसं च वयणं, वयंति देसिं समासज्जा ॥ ६१२६ ॥

इह यः कठोरवचनभणनमन्तरेण शिक्षां न प्रतिपद्यते स खरसाध्य उच्यते, तं खरसाध्यं मृद्धीं वाचमगणयन्तं परुषमपि भणन्ति । यद्वा 'देशी' देशभाषां समासाद्य द्रव्यतः परुषवचनमपि वदन्ति । द्रव्यतो नाम-न दुष्टभावतया परुषं भणन्ति किन्तु तत्त्वाभाव्यात्, यथा मालवाः परुषवाक्या भवन्ति ॥ ६१२६ ॥

10

भट्ठि त्ति अमुगमट्ठि, त्ति वा वि एमेव गोमि सामि त्ति ।

जह णं भणाति लोगो, भणाति तह देसिसमासज्जा ॥ ६१२७ ॥

भट्टिन् इति वा अमुगभट्टिन् इति वा एवमेव गोमिन् इति वा स्वामिन् इति वा यथा यथा लोको भणति तथा तथा 'देशी' देशभाषामाश्रित्य साधवोऽपि भणन्ति ॥ ६१२७ ॥

खामिय-वोसवियाइं, उप्पाएऊण दव्वतो रुद्धो ।

15

कारणदिक्खिय अनलं, आसंखडिउ त्ति धाडेति ॥ ६१२८ ॥

यः कारणे अनलो दीक्षितस्तेन समं समापिते कार्ये क्षामित-व्युत्पृष्टान्यधिकरणान्युत्पाद्य 'द्रव्यतः' दुष्टभावं विना 'रुष्टः' कुपितः, बहिः कृत्रिमान् कोपविकारान् दर्शयन्नित्यर्थः, आसङ्गडिकोऽयं इति दोषमुत्पाद्य तमनलं शैक्षं 'धाटयति' गच्छाद् निष्काशयति ॥ ६१२८ ॥

॥ वचनप्रकृतं समाप्तम् ॥

20

प्र स्ता र प्र कृ त म्

सूत्रम्—

छ कप्पस्स पत्थारा पणत्ता, तं जहा—पाणाइवा-
यस्स वायं वयमाणे, मुसावायस्स वायं वयमाणे,
अदिण्णादाणस्स वायं वयमाणे, अविरइयावायं
वयमाणे, अपुरिसवायं वयमाणे, दासवायं वयमाणे ।

25

१ 'लादिया बुत्ता ताभा' कां० विना ॥ २ 'त्ति तं देसि' ताभा० ॥ ३ इति वा "जह" त्ति इह उत्तरत्र च वीप्साया गम्यमानत्वाद् यथा यथा लोको भणति "णं" इति तद् वचनं ब्रवीति तथा तथा कां० ॥

इच्छेते छ कप्पस्स पत्थारे पत्थरित्ता सम्मं अप्प-
डिपूरेमाणे तट्टाणपत्ते सिया २ ॥

अस्य सूत्रस्य सम्बन्धमाह—

तुल्लहिकरणा संखा, तुल्लहिगारो व वादिओ दोसो ।

5 अहवा अयमधिगारो, सा आवत्ती इहं दाणं ॥ ६१२९ ॥

‘द्वयोरपि’ अनन्तर-प्रस्तुतसूत्रयोस्तुल्याधिकरणा सङ्ख्या, समानः षट्सङ्ख्यालक्षणोऽधिकार इत्यर्थः । यद्वा वाचिको दोषस्तुल्याधिकारः, उभयोरपि सूत्रयोर्वचनदोषोऽधिकृत इति भावः । अथवाऽयमपरोऽधिकार उच्यते—‘सा’ पूर्वसूत्रोक्ता शोधिरापत्तिरूपा, इह तु तस्या एव शोधेर्दानमधिक्रियते ॥ ६१२९ ॥

10 अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—कल्पः—साधुसमाचारस्तस्य सम्बन्धेन तद्विशुद्धि-कारणत्वात् ‘प्रस्ताराः’ प्रायश्चित्तरचनाविशेषाः षट् प्रज्ञप्ताः । तद्यथा—प्राणातिपातस्य ‘वादं’ वार्ता वाचं वा वदति साधौ प्रायश्चित्तप्रस्तारो भवतीत्येकः १ । एवं मृषावादस्य वादं वदति द्वितीयः । अदत्तादानस्य वादं वदति तृतीयः । अविरतिः—अब्रह्म, यद्वा न विद्यते विरतिरस्याः सा अविरतिका—स्त्री तद्वादं वदति चतुर्थः । अपुरुषः—नपुंसकस्तद्वादं वदति पञ्चमः । दासवादं वदति षष्ठः । ‘इति’ इत्युपप्रदर्शने । एवंप्रकारानेतान् षट् कल्पस्य ‘प्रस्तारान्’ प्रायश्चित्तरचना-विशेषान् ‘प्रस्तीर्य’ अभ्युपगमत आत्मनि प्रस्तुतान् विधाय ‘प्रस्तारयिता वा’ अभ्याख्यानदाता साधुः सम्यग् ‘अप्रतिपूरयन्’ अभ्याख्येयार्थस्यासद्भूततया अभ्याख्यानसमर्थनं कर्तुमशक्नुवन् तस्यैव—प्राणातिपातादिकर्तुरिव स्थानं प्राप्तस्तत्स्थानप्राप्तः स्यात्, प्राणातिपातादिकारीव दण्ड-नीयो भवेदिति भावः । अथवा प्रस्तारान् ‘प्रस्तीर्य’ विरचय्याऽऽचार्येणाभ्याख्यानदाता

20 ‘अप्रतिपूरयन्’ अपरापरप्रत्ययवचनैस्तमर्थं सत्यमकुर्वन् तत्स्थानप्राप्तः कर्तव्य इति शेषः, यत्र प्रायश्चित्तपदे विवदमानोऽवतिष्ठते न पदान्तरमारभते तत् पदं प्रापणीय इति भावः । एष सूत्रार्थः ॥ अथ भाष्यकारो विषमपदव्याख्यामाह—

पत्थारो उ विरचना, सो जोतिस छंद गणित पच्छित्तं ।

पच्छित्तेण तु पगयं, तस्स तु मेदा बहुविगप्पा ॥ ६१३० ॥

25 प्रस्तारो नाम विरचना, स्थापना इत्यर्थः । स च चतुर्धा—ज्योतिषप्रस्तारः छन्दःप्रस्तारो गणितप्रस्तारः प्रायश्चित्तप्रस्तारश्चेति । अत्र प्रायश्चित्तप्रस्तारेण प्रकृतम् । ‘तस्य च’ प्रायश्चित्तस्यामी ‘बहुविकल्पाः’ अनेकप्रकारा मेदा भवन्ति ॥ ६१३० ॥ तद्यथा—

उग्घातमणुग्घाते, मीसे य पसंगिं अप्पसंगी य ।

आवज्जण-दाणाहं, पडुच्च वत्थुं दुपक्खे वी ॥ ६१३१ ॥

30 इह प्रायश्चित्तं द्विधा—उद्घातमनुद्घातं च । उद्घातं—लघुकम्, तच्च लघुमासादि । अनु-द्घातिकं—गुरुकम्, तच्च गुरुमासादि । तदुभयमपि द्विधा—मिश्रं चशब्दाद् अमिश्रं च । मिश्रं

नाम—लघुमासादिकं तपः-कालयोरेकतरेण द्वाभ्यां वा गुरुकम्, गुरुमासादिकं वा तपसा कालेन वा द्वाभ्यां वा लघुकम् । अमिश्रं तु लघुमासादिकं तपः-कालाभ्यां द्वाभ्यामपि लघुकम्, गुरुमासादिकं वा द्वाभ्यामपि गुरुकम् । उभयमपि च तपः-कालविशेषरहितं पुनरपि द्विधा—प्रसङ्गि अप्रसङ्गि च । प्रसङ्गि नाम—यद् अभीक्ष्णप्रतिसेवैरूपेण शङ्का-भोजिका-घाटिकादिपरम्परारूपेण वा प्रसङ्गेन युक्तम्, तद्विपरीतमप्रसङ्गि । भूयोऽप्येतदेकैकं द्विधा—आपत्ति-^६ प्रायश्चित्तं दानप्रायश्चित्तं च । एतत् सर्वमपि प्रायश्चित्तं 'द्विपक्षेऽपि' श्रमणपक्षे श्रमणीपक्षे च वस्तु प्रतीय मन्तव्यम् । वस्तु नाम—आचार्यादिकं प्रवर्तिनीप्रभृतिकं च, तत्रो यस्य वस्तुनो यत् प्रायश्चित्तं योग्यं तत् तस्य भवतीति भावः । एष प्रायश्चित्तप्रस्तार उच्यते ॥ ६१३१ ॥

“सम्भं अपडिपूरेमाणे” ति पदं व्याचष्टे—

जारिसण्डमिसत्तो, स चाधिकारी ण तस्स ठाणस्स ।

10

सम्भं अपूरयंतो, पच्चंगिरमप्पणो कुणति ॥ ६१३२ ॥

‘बाह्येन’ दर्दस्मारणादिनाऽभ्याख्यानेन ‘सः’ साधुः ‘अभिज्ञप्तः’ अभ्याख्यातः स तस्य स्थानस्य ‘नाधिकारी’ न योग्यः अप्रमत्तत्वात्; अतोऽभ्याख्यानं दत्त्वा सम्यग् ‘अप्रतिपूरयन्’ अनिर्वाहयन् आत्मनः प्रत्यङ्गिरां करोति, तं दोषमात्मनो लगयतीत्यर्थः ॥ ६१३२ ॥

कृता विषमपदव्याख्या भाष्यकृता । सम्प्रति निर्युक्तिविस्तरः—

15

छ च्चेव य पत्थारा, पाणवह मुसे अदत्तदाणे य ।

अविरति-अपुरिसवाते, दासावातं च वतमाणे ॥ ६१३३ ॥

षडेव प्रस्ताराः भवन्ति । तद्यथा—प्राणवधवादं मृषावादवादं अदत्तादानवादमविरतिक्रावादमपुरुषवादं दासवादं च वदति इति ॥ ६१३३ ॥

तत्र प्राणवधवादे प्रस्तारं तावदभिधित्सुराह—

20

दुदुर सुणए सप्पे, मूसग पाणातिवादुदाहरणा ।

एतेसि पत्थारं, वोच्छामि अहाणुपुव्वीए ॥ ६१३४ ॥

पाणातिवाते एतानि ‘उदाहरणानि’ निदर्शनानि भवन्ति—दर्दुरः शुनकः सर्पो मूषकश्चेति । ‘एतेषाम्’ एतद्विषयमित्यर्थः ‘प्रस्तारं’ प्रायश्चित्तरचनाविशेषं यथानुपूर्व्या वक्ष्यामि ॥ ६१३४ ॥ तत्र दर्दुरविषयं तावदाह—

25

ओमो चोदिजंतो, दुपेहियादीसु संपसारेति ।

अहमवि णं चोदिस्सं, न य लब्धमि तारिसं छेडुं ॥ ६१३५ ॥

‘अवमः’ अवमरालिको रालिकेन दुःप्रत्युपेक्षितादिषु स्वल्पितेषु भूयो भूयो नोद्यमानः ‘सम्प्रसारयति’ मनसि पर्यालोचयति—अहमपि “णं” एनं रालिकं नोदयिष्यामि । एवं

१ °वानिष्पन्नेन शङ्का-भोजिका-घाटिकानिषेदनादिपरम्परानिष्पन्नेन वा प्रसङ्गप्रायश्चित्तेन युक्तम्, कां० ॥ २ °ना वक्ष्यमाणलक्षणेनाऽभ्याख्यां कां० ॥ ३ ‘प्रस्ताराः’ प्रायश्चित्तरचनाविशेषा भवन्ति, न पञ्च न चा सप्त इत्येवकारार्थः । तद्यथा कां० ॥ ४ प्रतिक्रातमेव निर्वाहयन् दर्दुरविषयं प्रस्तारं तावदाह इतिरूपमवतरणं कां० ॥

पर्यालोच्य प्रयत्नेन गवेषयन्नपि तादृशं छिद्रं रात्रिकस्य न लगते ॥ ६१३५ ॥

अन्नेन घाति ए ददुर्गमि ददु चलणं कतं ओमो ।

उद्वितो एस तुमे, ण मि ति चितियं पि ते णत्थी ॥ ६१३६ ॥

अन्यदा च भिक्षादिपर्यटने अन्येन केनापि दर्दुरे घाति ते रात्रिकेन च तस्योपरि 'चलनं'
० पादं कृतं दृष्ट्वाऽवमो ब्रवीति—एष दर्दुरस्त्वयाऽपद्रावितः । रात्रिको वक्ति—न मयाऽपद्रा-
वितः । अवमः प्राह—'द्वितीयमपि' मृगावादव्रतं 'ते' तव नास्ति ॥ ६१३६ ॥

एवंभणतस्तस्येयं प्रायश्चित्तरचना—

वच्चति भणाति आलोय निकाए पुच्छिते णिसिद्धे य ।

साहु गिहि मिलिय सच्चे, पत्थारो जाव वयमाणे ॥ ६१३७ ॥

10

मासो लहुओ गुरुओ, चउरो लहुगा य होति गुरुगा य ।

छम्मासा लहु-गुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१३८ ॥

स एवमुक्त्वा ततो निवृत्त्याऽऽचार्यसकाशं व्रजति मासलघु । आगत्य भणति यथा—तेन
दर्दुरो मारितः, एवंभणतो मासगुरु । योऽसावभ्याख्यातः स गुरुणां सकाशमागतः, आचा-
र्यैश्चोक्तम्—“आलोय” चि आर्य ! सम्प्रगालोचय, किं सत्यं भवता दर्दुरो मारितः ?; स
15 प्राह—न मारयामि, एवमुक्तेऽभ्याख्यानदातुश्चतुर्लघु । “निकाए” चि इतरो निकाचयति
रात्रिकस्तु भूयोऽपि तावदेव भणति तदा चतुर्गुरु । अवमरात्रिको भणति—यदि न प्रत्यय-
स्ततस्तत्र गृहस्थाः सन्ति ते पृच्छन्ताम्, ततो वृषभा गत्वा पृच्छन्ति, पृष्टे च सति षड्लघु ।
गृहस्थाः पृष्टाः सन्तः “णिसिद्धं” निषेधं कुर्वन्ति—नास्माभिर्दर्दुरव्यपरोपणं कुर्वन् दृष्ट इति
षड्गुरु । “साहु” चि ते साधवः समागता आलोचयन्ति नापद्रावित इति तदा छेदः ।
20 “गिहि” चि अथासावभ्याख्यानदाता भणति—“गृहस्थाः” असंयता यत् प्रतिभासते तद्
अलीकं सत्यं वा ब्रुवते, एवंभणतो मूलम् । अथासौ भणति—“मिलिय” चि गृहस्थाश्च यूयं
चैकत्र मिलिता अहं पुनरेक इतिब्रुवतोऽनवस्थाप्यम् । सर्वेऽपि यूयं प्रवचनस्य बाह्या इति-
भणतः पाराश्रिकम् । एवमुत्तरोत्तरं वदतः पाराश्रिकं यावत् प्रायश्चित्तप्रस्तारो भवति
॥ ६१३७ ॥ ६१३८ ॥ अथेदमेव भावयति—

25

किं आगओ सि णाहं, अडामि पाणवहकारिणा सद्धिं ।

सम्मं आलोय चि य, जा तिणिण तमेव वियडेति ॥ ६१३९ ॥

रात्रिकं विना स एकाकी समायातो गुरुभिरुक्तः—किमेकाकी त्वमागतोऽसि ? । स
प्राह—नाहं प्राणवधकारिणा सार्द्धमटामि । एवमुक्ते रात्रिक आगतो गुरुभिरुक्तः—सम्य-
गालोचय, कोऽपि प्राणी त्वया व्यपरोपितः ? न वा ? इति । स प्राह—न व्यपरोपितः ।
30 एवं त्रीन् वारान् यावदालोचाप्यते । यदि त्रिष्वपि वारेषु तदेव 'विकटयति' आलोचयति
तदा परिस्फुटमेव कथ्यते ॥ ६१३९ ॥

१ °दधिरतिलक्षणं व्रतं 'ते' तव नास्ति, न केवलं प्रथममित्यपिशब्दार्थः ॥ ६१३६ ॥ कं० ॥

२ °षेधनं निषिद्धं निषेधमित्यर्थः कुर्वन्ति कं० ॥

तुमए किर दहुरओ, हओ चि सो वि य भणाति ण मए चि ।

तेण परं तु पसंगो, धावति एके व वितिए वा ॥ ६१४० ॥

किञ्च इति द्वितीयस्य साधोर्मुखादस्माभिः श्रुतम्—त्वया दर्दुरः 'हतः' विनाशितः । स प्राह—न मया हत इति । 'ततः परम्' एवंभणनानन्तरं 'प्रसङ्गः' प्रायश्चित्तवृद्धिरूपः 'एकस्मिन्' रत्निके 'द्वितीये वा' अवमरान्तिके धावति । किमुक्तं भवति ?—यदि तेन रत्निकेन सत्येनैव दर्दुरो व्यपरोपितः ततो यदि 'सम्यगालोचय' इतिभण्यमानो भूयो भूयो निहृते तदा तस्य प्रायश्चित्तवृद्धिः । अथ तेन न व्यपरोपितः ततः 'इतरस्य' अभ्याख्यानं निकाचयतः प्रायश्चित्तं वर्द्धते ॥ ६१४० ॥ इदमेव भावयति—

एकस्स मुसावादो, काउं णिण्हाइणो दुवे दोसा ।

तत्थ वि य अप्पसंगी, भवति य एको व एको वा ॥ ६१४१ ॥ 10

'एकस्य' अभ्याख्यानदातुरेक एव मृषावादलक्षणो दोषः । यस्तु दर्दुरवधं कृत्वा निहृते तस्य द्वौ दोषौ—एकः प्राणातिपातदोषो द्वितीयो मृषावाददोष इति । 'तत्रापि च' अभ्याख्याने प्राणातिपाते वा कृतेऽपि 'एको वा' अवमरान्तिकः 'एको वा' रत्निको यदि अप्रसङ्गी भवति तदा न प्रायश्चित्तवृद्धिः । किमुक्तं भवति ?—यदि अवमरान्तिकोऽभ्याख्यानं दत्त्वा न निकाचयति यो वाऽभ्याख्यातः सोऽपि न रुष्यति तदा न प्रायश्चित्तवृद्धिः । अथाभ्याख्याता 15 भूयो भूयः समर्थयति इतरोऽपि भूयो भूयो रुष्यति तदा प्रायश्चित्तवृद्धिः । एवं दर्दुरविषयः प्रस्तारो भावितः । शुनक-सर्प-मूषकविषया अपि प्रस्तारा एवमेव भावनीयाः ॥ ६१४१ ॥

गतः प्राणातिपातप्रस्तारः । सम्प्रति मृषावादा-ऽदत्तादानयोः प्रस्तारमाह—

मोसम्मि संखडीए, मोयगगहणं अदत्तदानम्मि ।

आरोवणपत्थारो, तं चेव इमं तु णाणत्तं ॥ ६१४२ ॥ 20

मृषावादे सङ्खडीविषयं निदर्शनम् । अदत्तादाने मोदकग्रहणम् । एतयोर्द्वयोरप्यारोपणायाः प्रायश्चित्तस्य प्रस्तारः स एव मन्तव्यः । इदं तु 'नानात्वं' विशेषः ॥ ६१४२ ॥

दीण-कलुणेहि जायति, पडिसिद्धो विसति एसणं हणति ।

जंपति मुहप्पियाणि य, जोग-तिगिच्छा-निमित्ताइं ॥ ६१४३ ॥

कस्यामपि सङ्खड्यामकालत्वात् प्रतिषिद्धौ साधू अन्यत्र गतौ, ततो मुहूर्तान्तरे रत्नाधिके-25 नोक्तम्—व्रजामः सङ्खड्याम्, इदानीं भोजनकालः सम्भाव्यते । अवमो भणति—प्रतिषिद्धोऽहं न व्रजामि । ततोऽसौ निवृत्त्याऽऽचार्यायेदमालोचयति, यथा—अयं दीन-करुणवचनैर्याचते, प्रतिषिद्धोऽपि च प्रविशति, एषणां च 'हन्ति' प्रेरयति, अथवा एष गृहं प्रविष्टो मुखप्रि-

१ 'तः' । सोऽपि च रत्नाधिकः 'भणति' प्रतिब्रूते—न मया कां० ॥ २ 'ख्यातः' प्राणातिपातं वा कृतवान् सोऽपि यदि न रुष्यति न वा निहृते तदा कां० ॥ ३ 'प्यति' स्वापराधं निहृते वा तदा कां० ॥ ४ 'तविषयः प्रस्ता' कां० ॥ ५ अयं रत्नाधिको दीन-करुणवचनैर्याचते, प्रतिषिद्धोऽपि च गृहपतिगृहं प्रायोग्यलम्पटतया भूयोभूयः प्रविशति, एषणां कां० ॥

याणि योग-चिकित्सा-निमित्तानि जल्पति । एवंविधमृषावादवादं वदतः प्रायश्चित्तप्रस्तारो भवति ॥ ६१४३ ॥ स चायम्—

वच्चइ भणाइ आलोय णिकाए पुच्छिए णिसिद्धे य ।

साहु गिहि मिलिय सन्वे, पत्थारो जाव वदमाणे ॥ ६१४४ ॥

मासो लहुओ गुरुओ, चउरो लहुगा य होति गुरुगा य ।

छम्मासा लहु-गुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१४५ ॥

गाथाद्वयमपि गतार्थम् (गा० ६१३७-३८) ॥ ६१४४ ॥ ६१४५ ॥

अथादत्तादाने मोदकग्रहणदृष्टान्तं भावयति—

जा फुसति माणमेगो, वितिओ अण्णत्थ लहुते ताव ।

लद्धूण णीति इयरो, ते दिस्स इमं कुणति कोई ॥ ६१४६ ॥

एकत्र गेहे भिक्षा लब्धा, सा चावमेन गृहीता । यावद् असौ 'एकः' अवमरालिको भाजनं 'स्पृशति' सम्मार्ष्टि तावद् 'द्वितीयः' रत्नाधिकः 'अन्यत्र' सङ्गृह्यां लहुकान् लब्धवान्, लब्ध्वा च निर्गच्छति । 'इतरः पुनः' अवमः 'तान्' मोदकान् दृष्ट्वा कश्चिदीर्ष्यालुरिव करोति ॥ ६१४६ ॥ किम् ? इत्यत आह—

वच्चइ भणाइ आलोय निकाए पुच्छिए निसिद्धे य ।

साहु गिहि मिलिय सन्वे, पत्थारो जाव वयमाणे ॥ ६१४७ ॥

मासो लहुओ गुरुओ, चउरो लहुगा य होति गुरुगा य ।

छम्मासा लहु-गुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१४८ ॥

"वच्चइ" चि स निवृत्त्य गुरुसकाशं व्रजति । आगम्य च भणति आलोचयति—रत्नाधिकेना-
दत्ता मोदका गृहीता इति । शेषं प्राग्वत् (गा० ६१३७-३८) ॥ ६१४७ ॥ ६१४८ ॥

अथाविरतिकावादे प्रस्तारमाह—

रातिणितवाइतेणं, खलिय-मिलिय-पेछणाए उदएणं ।

देउल मेहुण्णम्मि, अन्भवत्ताणं कुडंगे वा ॥ ६१४९ ॥

कश्चिदवमरालिको रत्नाधिकेनामीक्षणं शिष्यमाणश्चिन्तयति—एषः 'रत्नाधिकवातेन' 'रत्ना-
धिकोऽहम्' इति गर्वेण मां दशविधचक्रवालसामाचार्यामस्त्वलितमपि कषायोदयेन तर्जयति,
यथा—हे दुष्टशैक्षक ! स्खलितोऽसीति । तथा मां निम्नतरमपि पदं पदेन विच्छिन्नं सूत्र-
मुच्चारयन्तं 'हा दुष्टशैक्ष ! किमिति मिलितमुच्चारयसि ?' इति तर्जयति । तथा "पेछण" चि
अन्यैः साधुभिर्वार्यमाणोऽपि कषायोदयतो मां हस्तेन प्रेरयति । अथवैषा सामाचारी—
रत्नाधिकस्य सर्वं क्षन्तव्यमिति, ततस्तथा करोमि यथा एष मम लघुको भवति । ततोऽन्यदा
द्वावपि भिक्षार्चयै गतौ, तौ च तृषितौ बुभुक्षितौ चेत्येवं चिन्तितवन्तौ—अस्मिन् आर्या-
देवकुले 'कुडङ्गे वा' वृक्षविषमे प्रथमालिकां कृत्वा पानीयं पास्याम इति; एवं चिन्तयित्वा
तौ तदभिमुखं प्रस्थितौ । अत्रान्तरेऽवमरत्नाधिकः परिव्राजिकामेकां तदभिमुखमागच्छन्ती

दृष्टा स्थितः, 'लब्ध एष इदानीम्' इति चिन्तयित्वा तं रत्नाधिकं वदति—अहो ज्येष्ठार्य !
कुरु त्वं प्रथमालिकां पानीयं वा, अहं पुनः संज्ञां व्युत्सक्ष्यामि ॥ ६१४९ ॥ एवमुक्त्वा त्वरितं
ब्रसतावागत्य मैथुनेऽभ्याख्यानं दातुं यथा आलोचयति तथा दर्शयति—

जेड्डजेण अकज्जं, सज्जं अज्जाघरे कयं अज्जं ।

उवजीवितो य मंते !, मए वि संसट्टकप्पोऽत्थ ॥ ६१५० ॥

5

ज्येष्ठार्येणाद्य 'सद्यः' इदानीमार्यागृहे कृतं 'अकार्यं' मैथुनसेवालक्षणम्, ततो भदन्त !
तत्संसर्गतो मयाऽपि 'संसट्टकरूपः' मैथुनप्रतिसेवा 'अत्र' अस्मिन् प्रस्तावे उपजीवितः ॥ ६१५० ॥

अत्राप्ययं प्रायश्चित्तप्रस्तारः—

वच्चति भणाति आलोय निकाए पुच्छिए णिसिद्धे य ।

साहु गिहि मिलिय सव्वे, पत्थारो जाव वयमाणे ॥ ६१५१ ॥

10

मासो लहुओ गुरुओ, चउरो लहुगा य होति गुरुगा य ।

छम्मासा लहु-गुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१५२ ॥

अवमरान्निको निवृत्त्य गुरुसकाशं व्रजति लघुमासः । आगम्य च गुरुन् भणति—
ज्येष्ठार्येण मया चाकृत्यमासेवितम्, अतो मम तावद् महाव्रतान्यारोपयत; एवं रत्नाधिकस्य
लघूभवनाभिप्रायेण भणतो गुरुमासः । रत्नाधिक आगतः सूरिणा भणितः—किं त्वया 16
संसट्टकरूप आसेवितः ? स प्राह—नासेवितः, ततश्चतुर्लघु । इतरो निकाचयति चतुर्गुरु
इत्यादि प्राग्वद् द्रष्टव्यम् (गा० ६१३७-३८) ॥ ६१५१ ॥ ६१५२ ॥

गतोऽविरतिकावादः । अथापुरुषवादमाह—

तइओ चि कथं जाणसि, दिट्ठा णीया सें तेहि मी वुत्तो ।

वट्ठति ततिओ तुब्भं, पव्वावेतुं मम वि संका ॥ ६१५३ ॥

20

दीसति य पाडिरुवं, ठित-चंक्रमित-सरीर-भासाहिं ।

बहुसो अपुरिसवयणे, सवित्थराऽऽरोवणं कुज्जा ॥ ६१५४ ॥

कोऽपि साधुस्तथैव छिद्रान्वेषी भिक्षातो निवृत्त्य रत्नाधिकमुद्दिश्याऽऽचार्यं भणति—
एष साधुः 'तृतीयः' त्रैराशिकः । आचार्यः प्राह—कथं जानासि ? । स प्राह—मयैतस्य
निजका दृष्टाः तैरहमुक्तः—वर्तते युष्माकं तृतीयः प्रव्रजयितुम् ?; ततो ममापि हृदये 25
शङ्का जाता ॥ ६१५३ ॥ अपि च—

अस्य साधोः 'प्रतिरूपं' नपुंसकानुरूपं रूपं स्थित-चङ्क्रमित-शरीर-भाषादिभिर्लक्षणैर्दृश्यते ।
एवं बहुशः 'अपुरुषवचने' नपुंसकवादे वर्तमानस्य सविस्तरमारोपणां कुर्यात् ॥ ६१५४ ॥

तद्यथा—

वच्चति भणाति आलोय निकाए पुच्छिए निसिद्धे य ।

30

साहु गिहि मिलिय सव्वे, पत्थारो जाव वयमाणे ॥ ६१५५ ॥

१ °नीमुपाय इति चिन्त° कां० ॥ २ °वादविषयः प्रस्तारः । अथापुरुषवादे प्रस्तारमाह
इतिरूपमवतरणं कां० ॥ ३ °राम् 'आरोपणां' प्रायश्चित्तविरचनारूपां कुर्या° कां० ॥

मासो लहुओ गुरुओ, चउरो लहुगा य होंति गुरुगा य ।

छम्मासा लहु गुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१५६ ॥

स निवृत्त्य एकाकी प्रतिश्रयं व्रजति लघुमासः । आगतो गुरुन् भणति—एष साधुसै-
राशिक एतदीयसज्ञातकैरुक्तः, अत्र गुरुमासः । शेषं प्राग्वत् (गा० ६१३७-३८)
॥ ६१५५ ॥ ६१५६ ॥ अथ दासवादमाह—

खरओ चि कहं जाणसि, देहायारा कहिति से हंदी ! ।

छिक्कोवण उब्भंडो, णीयासी दारुणसभावो ॥ ६१५७ ॥

कोऽपि साधुस्तथैव रत्नाधिकमुद्दिश्याचार्यं भणति—अयं साधुः ‘खरकः’ दास इति ।
आचार्य आह—कथं जानासि ! । इतरः प्राह—एतदीयनिजकैर्मम कथितम् । तथा ‘देहाकाराः’
१० कुञ्जातादयः “से” तस्य “हंदी” इत्युपप्रदर्शने दासत्वं कथयन्ति । तथा “छिक्कोवण” चि
शीघ्रकोपनोऽयम्, “उब्भंडो नाम” असंवृतपरिधानादिः, ‘नीचासी’ नीचतरे आसने उपवेश-
नशीलः, दारुणस्वभाव इति प्रकटार्थम् ॥ ६१५७ ॥ अथ “देहाकार” चि पदं व्याख्याति—

देहेण वा विरुवो, खुओ वडभो य बाहिरप्पादो ।

फुडमेव सें आयारा, कहिति जह एस खरओ चि ॥ ६१५८ ॥

१६ स प्राह—देहेनाप्ययं विरूपः, तद्यथा—कुञ्जो वडभो बाह्यपादो वा । एवमादयस्तस्याऽऽ-
काराः स्फुटमेव कथयन्ति, यथा—एषः ‘खरकः’ दास इति ॥ ६१५८ ॥ अथाऽऽचार्यः प्राह—

केइ सुरुव दुरुवा, खुआ वडभा य बाहिरप्पाया ।

न हु ते परिभवियच्चा, वैयणं व अणारियं वोत्तुं ॥ ६१५९ ॥

इह नामकर्मादयवैचित्र्यतः ‘केचिद्’ नीचकुलोत्पन्ना अपि दासादयः सुरूपा भवन्ति,
२० ‘केचित् तु’ राजकुलोत्पन्ना अपि दूरूपाः भवन्ति, तथा कुञ्जा वडभा बाह्यपादा अपि भवन्ति,
अतः ‘नहि’ नैव ते परिभवितव्याः ‘अनार्यं वा वचनं’ ‘दासोऽयम्’ इत्यादिकं वक्तुं योग्याः
॥ ६१५९ ॥ अत्रापि प्रायश्चित्तप्रस्तारः—

वच्चति मणाति आलोय निकाए पुच्छिए निसिद्धे य ।

साहु गिहि मिलिय सव्वे, पत्थारो जाव वयमाणे ॥ ६१६० ॥

२६ मासो लहुओ गुरुओ, चउरो लहुगा य होंति गुरुगा य ।

छम्मासा लहु गुरुगा, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१६१ ॥

[व्याख्या प्राग्वत्] ॥ ६१६० ॥ ६१६१ ॥ गतो दासवादः । अथ द्वितीयपदमाह—

१ ‘उक्तोऽस्मीत्यत्र गुरुमासः । शेषं प्राग्वत् ॥ ६१५५ ॥ ६१५६ ॥ उक्तोऽपुरुषवादे
प्रस्तारः । अथ दासवादे प्रस्तारमभिधातुकाम इदमाह कां० ॥ २ वयणं अवगारियं वोत्तुं
ताभा० ॥ ३ स निवृत्त्य एकाकी वसतिं व्रजति लघुको मासः । वसतिमागम्य गुरुणा-
मन्तिके रत्नाधिकमुद्दिश्य भणति—अयं साधुर्दास इव लक्ष्यते इति भणतो गुरुमासः ।
इत्यादि प्रागुक्तनीत्या (गा० ६१३७-३८) सर्वमपि यथायोग्यं वक्तव्यम् ॥ ६१६० ॥ ६१६१ ॥
तदेवं दर्शिताः षडपि प्रस्ताराः । अथ द्वितीयपदमाह कां० ॥

विह्वयपयमणाभोगे, सहसा वोचूण वा समाउट्टे ।

जाणंतो वा वि पुणो, विविचणट्ठा वदेज्जा वि ॥ ६१६२ ॥

द्वितीयपदे अनाभोगेन सहसा वा प्राणवधादिविषयं वादमुक्त्वा भूयः 'समावर्तेत' प्रत्या-
वर्तेत, मिथ्यादुष्कृतमपुनःकरणेन दद्यादित्यर्थः । अथवा जानन्नपि, पुनःशब्दो विशेषणे, स
चैतद् विशिनष्टि—बोऽयोग्यः शैक्षः प्रव्राजितस्तस्य विवेचनार्थं प्राणातिपातादिवादमपि
वदेद् येनासावुद्वेजितो गणाद् निर्गच्छति ॥ ६१६२ ॥

॥ प्रस्तारप्रकृतं समाप्तम् ॥

क ण्ट का धु ढ्द र ण प्र कृ त म्

सूत्रम्—

निग्गंथस्स य अहेपादंसि क्खाणू वा कंटगे वा हीरे
वा सक्करे वा परियावज्जेज्जा, तं च निग्गंथे नो संचाइ-
ज्जा नीहरित्तए वा विसोहित्तए वा, तं निग्गंथी
नीहरमाणी वा विसोहेमाणी वा नाइक्कमइ ३ ॥

10

निग्गंथस्स य अच्छिंसि पाणे वा बीए वा रए वा
परियावज्जेज्जा, तं च निग्गंथे नो संचाइज्जा नीहरि-
त्तए वा विसोहित्तए वा, तं निग्गंथी नीहरमाणी वा
विसोहेमाणी वा नाइक्कमइ ४ ॥

15

निग्गंथीए अहेपादंसि क्खाणू वा कंटए वा हीरए
वा सक्करे वा परियावज्जेज्जा, तं च निग्गंथी नो संचा-
इज्जा नीहरित्तए वा विसोहित्तए वा, तं च निग्गंथे
नीहरमाणे वा विसोहेमाणे वा नाइक्कमइ ५ ॥

20

निग्गंथीए अच्छिंसि पाणे वा बीए वा रए वा
जाव निग्गंथे नीहरमाणे वा विसोहेमाणे वा नाइ-
क्कमइ ६ ॥

अस्य सूत्रचतुष्टयस्य सम्बन्धमाह—

25

पायं गता अक्कप्पा, इयाणि वा कप्पिता इमे सुत्ता ।

आरोवणा गुरु त्ति य, तेण तु अण्णोण्ण समण्णणा ॥ ६१६३ ॥

‘प्रायः’ प्रायेण ‘अकल्पिकानि’ ‘नो कल्पन्ते’ इति निषेधप्रतिपादकानि सूत्राणि इहा-
ध्ययने गतानि । ‘इदानीम्’ इत ऊर्द्धमिमानी कल्पिकसूत्राणि भण्यन्ते । ‘वा’ विभाषायाम्,
सूत्रेणानुज्ञायार्थतः प्रतिषेधः क्रियते, एवं वैकल्पिकान्यनुज्ञासूत्राणीत्यर्थः । अथ किमर्थमत्र
सूत्र एवानुज्ञा कृता ? इत्याह—“आरोवणा” इत्यादि । यदि कारणे निर्ग्रन्थस्य निर्ग्रन्थी
४ निर्ग्रन्थ्या वा निर्ग्रन्थः कण्टकादिकं न नीहरति तदा चतुर्गुरु । एवमारोपणा ‘गुरुका’ महती
तेन कारणेन ‘अन्योन्यं’ परस्परं समनुज्ञा सूत्रेषु कृता ॥ ६१६३ ॥

आह—यदि सूत्रेणानुज्ञातं ततः किमर्थमर्थतः प्रतिषिध्यते ? इति अत आह—

जह चेव य पडिसेहे, होंति अणुभा तु सव्वसुत्तेसु ।

तह चेव अणुण्णाए, पडिसेहो अत्थतो पुवं ॥ ६१६४ ॥

- 10 यथैव कण्ठतः सूत्रपदैः प्रतिषेधे कृते सर्वसूत्रेष्वप्यर्थतोऽनुज्ञा भवति तथैव येषु सूत्रेषु
साक्षात् ‘अनुज्ञातम्’ अनुज्ञा कृता तेषु पूर्वमर्थतः प्रतिषेधस्ततोऽनुज्ञा क्रियते ॥ ६१६४ ॥

अथवा प्रकारान्तरेण सम्बन्धः, तमेवाह—

तट्ठाणं वा वुत्तं, निगंथो वा जता तु ण तरेज्जा ।

सो जं कुणति दुहट्ठो, तदा तु तट्ठाणमावजे ॥ ६१६५ ॥

- 15 अथवा ‘तत्स्थानं’ तस्य—प्राणातिपातादिकर्तुः स्थानं—प्रायश्चित्तं सम्यगप्रतिपूरयतोऽभ्या-
ख्यानदातुर्भवति इत्युक्तम् । अत्रापि निर्ग्रन्थः कण्टकादिकं यदा उद्धर्तुं ‘न तरेत्’ न शक्नु-
यात् तदा यदि निर्ग्रन्थी तस्य कण्टकादिनीहरणं न करोति तदा स निर्ग्रन्थः ‘दुःस्वार्तः’
पीडितो यद् आत्मविराधनां संयमविराधनां वा करोति ‘तत्स्थानं’ तन्निष्पन्नं प्रायश्चित्तं सा
निर्ग्रन्थी आपद्यते । अत इदं सूत्रमारभ्यते ॥ ६१६५ ॥

- 20 अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—निर्ग्रन्थस्य ‘अधःपादे’ पादतले स्थाणुर्वा कण्टको
वा हीरो वा शर्करो वा ‘पर्यापतेत्’ अनुप्रविशेत्, ‘तच्च’ कण्टकादिकं निर्ग्रन्थो न शक्नुयात्
‘नीहर्तुं वा’ निष्काशयितुं वा ‘विशोषयितुं वा’ निःशेषमपनेतुम्, तद् निर्ग्रन्थी नीहरन्ती
वा विशोषयन्ती वा नातिक्रामति, आज्ञामिति गम्यते इति प्रथमसूत्रम् ॥

- द्वितीयसूत्रे—निर्ग्रन्थस्य ‘अक्षिण’ लोचने ‘प्राणा वा’ मशकादयः सूक्ष्माः ‘बीजानि वा’
25 सूक्ष्माणि श्यामाकादीनि ‘रजो वा’ सचित्तमचित्तं वा पृथिवीरजः ‘पर्यापतेत्’ प्रविशेत्,

१ °यने उद्देश्यदृष्टेऽपि गतानि । ‘इदानीम्’ इत ऊर्द्धमिमानी ‘वा’ इति विकल्पेन
कल्पिकानि सूत्राणि भण्यन्ते । सूत्रेणानुज्ञायार्थतः कां० ॥ २ °स्परं निर्ग्रन्थस्य निर्ग्रन्थ्याश्च
कण्टकोद्धरणादौ समनुज्ञा एतेषु चतुर्ष्वपि सूत्रेषु कां० ॥ ३ °प्वपि ‘अर्थतः’ निर्युक्तौ
भाष्ये वाऽनुज्ञा कां० ॥ ४ °द्यते । उपलक्षणमिदम्, तेन निर्ग्रन्थ्या अशक्नुवत्याः कण्टका-
द्युद्धरणं यदि निर्ग्रन्थो न कुरुते तदा निर्ग्रन्थी यत् परितापादिकमवाप्नोति तन्निष्पन्नं
निर्ग्रन्थस्य प्रायश्चित्तम् इत्यत्र सूत्रचतुष्टयेऽभिधीयते ॥ ६१६५ ॥ अनेन कां० ॥ ५ °स्य,
चशब्दोवाक्योपन्यासे, ‘अधः’ कां० ॥ ६ °म् ॥ तथा—निर्ग्रं कां० ॥

‘तच्च’ प्राणादिकं निर्ग्रन्थो न शक्नुयाद्भीहर्तुमित्यादि प्राभवत् ॥

तृतीय-चतुर्थसूत्रे निर्ग्रन्थीविषये एवमेव व्याख्यातव्ये । इति सूत्रचतुष्टयार्थः ॥

अथ निर्युक्तिविस्तरः—

पाए अच्छि विलम्बे, समणाणं संजएहि कायव्वं ।

समणीणं समणीहिं, वोच्चत्थे होंति चउगुरुगा ॥ ६१६६ ॥

पादे अक्षिण वा विलम्बे कण्टक-कणुकादौ श्रमणानां संयतैर्नीहरणं कर्तव्यम्, श्रमणीनां पुनः श्रमणीभिः कार्यम् । अथ न्यत्यासेन कुर्वन्ति तदा चतुर्गुरवः ॥ ६१६६ ॥

एते चापरे दोषाः—

अण्णत्तो च्चिय कुंटसि, अण्णत्तो कंटओ खतं जातं ।

दिट्ठं पि हरति दिट्ठिं, किं पुण अदिट्ठ इतरस्स ॥ ६१६७ ॥

10

संयतः संयत्याः पार्श्वात् कण्टकमाकर्षयन् कैतवेन यथाभावेन वा अपावृत उपविशेत् ततः सा तं तथास्थितं पश्यन्ती कण्टकस्थानादन्यत्रान्यत्र शल्योद्धरणादिना कुण्टयेत्, खन्यादित्यर्थः । ततः साधुर्ब्रूयात्—अन्यत एव त्वं कुण्टयसि कण्टकश्चान्यत्र समस्ति एवं मे क्षतं सञ्जातम् । सा प्राह—‘इतरस्य’ पुरुषस्य सम्बन्धि सागारिकं दृष्टमपि भुक्तभोगिन्याः स्त्रिया अनेकशो विलोकितमपि दृष्टिं हरति किं पुनरदृष्टमभुक्तभोगिन्याः?, तस्याः सुतरां दृष्टिं 15 हरतीत्यर्थः । एवं भिन्नकथायां प्रतिगमनादयो दोषाः ॥ ६१६७ ॥

यदा तु निर्ग्रन्थो निर्ग्रन्थ्याः कण्टकमुद्धरति तदाऽयं दोषः—

कंटग-कणुए उद्धर, धणितं अवलंब मे भमति भूमी ।

शूलं च बत्थिसीसे, पेलेहिं घणं थणो फुरति ॥ ६१६८ ॥

काचिदार्यिका कैतवेनेदं ब्रूयात्—‘कण्टक-कणुके’ पादे कण्टकं चक्षुषि च कणुकमुद्धर, 20 ‘घणियं’ अत्यर्थं मामवलम्बस्व, यतो मम भ्रमिवशेन भूमिर्भ्रमति । शूलं वा बत्थिशीर्षे मम समायति तेन स्तनः स्फुरति, अतो घनं प्रेरय । एवं भिन्नकथायां सद्यश्चारित्रविनाशः ॥ ६१६८ ॥

एए चेव य दोसा, कहिया थीवेद आदिसुत्तेसु ॥

अयपाल-जंबु-सीउण्हपाडणं लोगिणी रोहा ॥ ६१६९ ॥

‘एत एव’ अनन्तरोक्ता दोषाः स्त्रीवेदविषयाः ‘आदिसूत्रेषु’ सूत्रकृताङ्गान्तर्गतस्त्रीपरि- 25

१ °याच्छिर्हर्तुं वा विशोधयितुं वा, निर्ग्रन्थी निर्हरन्ती वा विशोधयन्ती वा नातिक्राम-
स्याक्षामिति द्वितीयसूत्रम् ॥ तथा निर्ग्रन्थ्याश्च ‘अधःपादे’ पादतले स्थाणुर्वा कण्टको वा
हीरो वा शर्करो वा ‘पर्यापद्येत्’ अनुप्रविशेत् ‘तच्च’ कण्टकादिकं निर्ग्रन्थी न शक्नुयात्
निर्हर्तुं वा विशोधयितुं वा, तद् निर्ग्रन्थो निर्हरन् वा विशोधयन् वा नातिक्रामतीति
तृतीयसूत्रम् ॥ निर्ग्रन्थ्याश्चाक्षिण प्राणा वा बीजानि वा रजो वा पर्यापद्येत्, ‘तच्च’
प्राणादिकं निर्ग्रन्थी न शक्नुयाद् निर्हर्तुं वा विशोधयितुं वा, तं निर्ग्रन्थो निर्हरन् वा
विशोधयन् वा नातिक्रामतीति चतुर्थसूत्रम् । इति सूत्रचतुष्टयार्थः कां० ॥ २ °यतैरेव
तस्य कण्टकादेरुद्धरणं कर्त्तुं कां० ॥ ३ °क्ताः चकाराद् अपरे च बहवो दोषाः कां० ॥

ज्ञाध्ययनादिषु सवित्तरं कथिताः । अत्र चाजापालक-शीतोष्ण-जम्बूपातनोपलक्षिता लौकिकी रोहायाः कथा । तद्यथा—

रोहा नामं परिब्वाइया । ताए अयावाल्लो दिट्ठो । सो ताए अभिरुईओ । तीए चित्तिं—विन्नाणं से परिक्खामि । सो य तथा जंबूतरुवरारुद्धो । तीए फलानि पणईओ ।
 5 तेण भन्नई—किं उण्हाणि देमि ? उयाहु सीयल्लानि ? त्ति । तीए भण्णइ उण्हाणि । तओ तेण धूलीए उवरिं पाडियाणि, भणिया—खाहि त्ति । तीए फूमिउं धूलिं अवणेउं खइयाणि । पच्छा सा भणइ—कहं भणसि उण्हाणि ? । तेण भन्नइ—जं उण्हयं होइ तं फूमिउं सीयली-कज्जइ । सा तुट्ठा । पच्छा भणति माइट्ठाणेणं—कंटओ मे लग्गो त्ति । सो उद्धरिउमारद्धो । तीए सणियंसणियं हासियं । सो वि तुसिणीओ कंटगं पुलोएत्ता भणइ—न दीसइ कंटगो
 10 त्ति । तीए तस्स पण्ही दिण्णा । एवं सो कइयवकंटउद्धरणेणं तीए खलीकओ । एवं साहुणो वि एवंविहा दोसा उप्पज्जंति ॥ ६१६९ ॥ किञ्च—

मिच्छते उड्ढाहो, विराहणा फास भावसंबन्धो ।

पडिगमणादी दोसा, भुत्तमभुत्ते य णेयव्वा ॥ ६१७० ॥

मिथ्यात्वं नाम—निर्ग्रन्थ्याः कण्टकमुद्धरन्तं संयतं दृष्ट्वा लोको ब्रूयात्—यथा वादिनस्तथा
 15 कारिणोऽमी न भवन्ति । उड्ढाहो वा भवेत्—अहो ! यद् एवमियं पादे गृहीता तद् नून-मन्यदाऽप्यनयोः साङ्गत्यं भविष्यति । विराधना वा संयमस्य भवति, कथम् ? इत्याह—
 ‘स्पर्शतः’ शरीरसंस्पर्शेनोभयोरपि भावसम्बन्धो भवति । ततो भुक्तभोगिनोरभुक्तभोगिनोर्वा-
 तयोः प्रतिगमनादयो दोषा ज्ञातव्याः ॥ ६१७० ॥ अथ मिथ्यात्वपदं भावयति—

दिट्ठे संका भोइय, घाडिग णाती य गामबहिया य ।

20 चत्तारि छ च लहु गुरु, छेदो मूलं तह दुगं च ॥ ६१७१ ॥

आरक्खियपुरिसाणं, तु साहणे पावैती भवे मूलं ।

अणवट्ठो सेट्ठीणं, दसमं च णिवस्स कथितम्मि ॥ ६१७२ ॥

तस्याः कण्टकमुद्धरन् केनचिद् दृष्टः, तस्य च ‘शङ्का’ ‘किं मन्ये भैथुनार्थम् ?’ इति-
 लक्षणा यदि भवेत् तदा चतुर्लघु । भोजिकायाः कथने चतुर्गुरु । घाटितनिवेदने षड्लघु ।
 25 ज्ञातिज्ञापने षड्गुरु । ग्रामाद् बहिः कथने छेदः ॥ ६१७१ ॥

मूलादित्रयं पुनरित्थं मन्तव्यम्—

आरक्षिकपुरुषाणां कथने मूलं प्राप्नोति । श्रेष्ठिनः कथितेऽनवस्थाप्यं भवेत् । नृपस्य कथने
 ‘दशमं’ पाराञ्चिकम् । एते संयतानां संयतीनां च परस्परं कण्टकोद्धरणे दोषा उक्ताः ॥ ६१७२ ॥^४

एए चेव य दोसा, अस्संजतिकाहि पच्छकम्मं च ।

१ °स्तरं परमगुरुभिः कथिताः । तदर्थिना सूत्रकृताङ्गटीकैवावलोकनीया । अत्र चाजा°
 कां० ॥ २ °बती तहा मूलं भा० ॥ ३ निर्ग्रन्थस्य निर्ग्रन्थी निर्ग्रन्थ्या वा निर्ग्रन्थः कण्टक-
 मुद्धरन्तौ यदि केनचिद् दृष्टौ, तस्य च कां० ॥ ४ अथाऽसंयतैरसंयतीभिश्च कण्टको-
 द्धारणं कारयतां दोषानाह इत्यन्तरणं कां० ॥

गिहिर्हि पच्छकम्मं, तम्हा समणेहिं कायव्वं ॥ ६१७३ ॥

एत एव दोषा असंयतिकामिः कण्टकोद्धरणं कारयतो मन्तव्याः, 'पश्चात्कर्म च' अप्का-
येन हस्तप्रक्षालनरूपं तासु भवति । गृहिभिस्तु कारयतः पश्चात्कर्म भवति न पूर्वाक्ता दोषाः ।
अतः श्रमणैः श्रमणानां कण्टकोद्धरणं कर्तव्यम् ॥ ६१७३ ॥ अत्र परः प्राह—

एवं सुत्तं अफलं, सुत्तनिवातो तु असति समणाणं ।

5

गिहि अण्णतित्थि गिहिणी, परउत्थिगिणी तिविह भेदो ॥ ६१७४ ॥

यदि संयतीभिः न कारयितव्यं तत एवं सूत्रमफलं प्राप्नोति । सूरिराह—सूत्रनिपातैः
श्रमणानामभावे मन्तव्यः । तत्र च प्रथमं गृहिभिः कण्टकोद्धरणं कारणीयम्, तदभावेऽ-
न्यतीर्थिकैः, तदप्राप्तौ गृहस्थाभिः, तदसम्भवे परतीर्थिकीभिरपि कारयितव्यम् । एषु च प्रत्येकं
त्रिविधो भेदः । तद्यथा गृहस्थस्त्रिविधः—पश्चात्कृतः श्रावको यथाभद्रकश्च । एवं परतीर्थि-
कोऽपि त्रिधा मन्तव्यः । गृहस्था परतीर्थिकी च त्रिविधा—स्थविरा मध्यमा तरुणी चेति ।
तत्र गृहस्थेन कारयन् प्रथमं पश्चात्कृतेन, ततः श्रावकेण, ततो यथाभद्रकेणापि कारयति ।
स च कण्टकाकर्षणानन्तरं प्रज्ञापनीयः—मा हस्तप्रक्षालनं कार्षीः । एवमुक्ते यद्यसावशौच-
वादी तदा हस्तं हस्तेनैव प्रोज्झति प्रस्फोटयति वा ॥ ६१७४ ॥ अथ शौचवादी ततः—

जइ सीसम्मि ण पुंछति, तणु पोत्तेसु व ण वा वि पप्फोडे ।

15

तो सि अण्णेसि असति, दवं दलंति मा वोदगं घाते ॥ ६१७५ ॥

यदि हस्तं शीर्षे वा तनौ वा 'पोत्तेसु वा' वस्त्रेषु न प्रोज्झति न वा प्रस्फोटयति 'गृहे
गतो हस्तं प्रक्षालयिष्यामि' इति कृत्वा, ततः "से" तस्य अन्येषाम् 'असति' अभावे प्राशुक-
मात्मीयं द्रवं हस्तधावनाय ददति, मा 'उदकम्' अप्कायं घातयेदिति कृत्वा । गृहस्थानामभावे
परतीर्थिकेनापि कारयन् एवमेव पश्चात्कृतादिक्रमेण कारयेत् । तेषामभावे गृहस्थाभिरपि कार-
येत् ॥ ६१७५ ॥ कथम् ? इत्याह—

माया भगिणि धूया, अज्जिय णत्तीय सेस तिविधाओ ।

आगाढे कारणम्मि, कुसलेहिं दोहिं कायव्वं ॥ ६१७६ ॥

या तस्य निर्ग्रन्थस्य माता भगिनी दुहिता वा 'अर्थिका वा' पितामही 'नमृका वा' पौत्री
तया कारयितव्यम् । एतासामभावे याः 'शेषाः' अनालबद्धाः स्त्रियस्ताभिरपि कारयेत् । ताश्च 25
त्रिविधाः—स्थविरा मध्यमास्तरुण्याश्च । तत्र प्रथमं स्थविरया, ततो मध्यमया, ततस्तरुण्याऽपि
कारयितव्यम् । आगाढे कारणे कुशलाभ्यां द्वाभ्यामपि कण्टकोद्धरणं कर्तव्यम्, कारयितव्य-

१ 'यतीभिः कण्टकोद्धरणं सूत्रेऽनुज्ञातमपि साधुभिः न कार' कां० ॥ २ 'तः सूत्राव-
तारः श्रमणानाम् 'असति' अभावे कां० ॥ ३ मा वा दगं तासां कां० । एतदनुसारेणैव कां०
टीका, दृश्यतां टिप्पणी ४ ॥ ४ तस्य 'अन्यस्य' अशौचवादिनः 'असति' अभावे प्रासुकमात्मीयं
द्रवं हस्तधावनाय ददति, मा शौचवादितया गृहं गतः सन् 'दकम्' अप्कायं घातयेदिति
कृत्वा । हन्त्यर्थोऽतिवदत्र (?) चौरादिको हन्घातुरवगन्तव्यः । तथा गृहस्थानां कां० ॥
५ 'आगाढे कारणे' अन्येनोद्धर्तुमशक्य-प्रबलव्यथाकारिकण्टकलक्षणे कुशलाभ्यां कां० ॥

मित्यर्थः ॥ ६१७६ ॥ के पुनस्ते द्वे ! इत्याह—

गिहि अण्णतित्थि पुरिसा, इत्थी वि य गिहिणि अण्णतित्थीया ।

संबंधि एतरा वा, वइणी एमेव दो एते ॥ ६१७७ ॥

गृहस्थपुरुषोऽन्यतीर्थिकपुरुषश्चेति द्वयम्, गृहस्थी अन्यतीर्थिकी चेति वा द्वयम्, सम्बन्धिनी 'इतरा वा' असम्बन्धिनी व्रतिनी एवं वा द्वयम् । एतेषां द्विकानामन्यतरेण कुशलेन आगाढे कारणे कारयितव्यम् ॥ ६१७७ ॥ आह—'श्रमणानामभावे सूत्रनिपातो भवति' (गा० ६१७४) इत्युक्तम्, कदा पुनरसौ साधूनामभावो भवति ? इत्याह—

तं पुण सुण्णारण्णे, दुट्ठारण्णे व अकुसलेहिं वा ।

कुसले वा दूरत्थे, ण चएइ पदं पि गंतुं जे ॥ ६१७८ ॥

10 'साधवो न भवन्ति' इति यदुक्तं तत् पुनरित्थं सम्भवति—'शून्यारण्यं' ग्रामादिभिर्विरहिता अटवी, 'दुष्टारण्यं वा' व्याघ्र-सिंहादिभयाकुलम्, एतयोः साधूनामभावो भवेत् । उपलक्षणत्वाद् अशिवादिभिः कारणैरेकाकी सज्जात इत्यपि गृह्यते । एषा साधूनामसदसत्ता । सदसत्ता तु सन्ति साधवः परमकुशलाः—कण्टकोद्धरणेऽदक्षाः, अथवा यः कुशलः सः 'दूरस्थः' दूरे वर्तते, स च कण्टकविद्धपादः पदमपि गन्तुं न शक्नोति ततः पूर्वाक्ता यतना कर्तव्या 15 ॥ ६१७८ ॥ अथ सामान्येन यतनामाह—

परपक्ख पुरिस गिहिणी, असोय-कुसलाण मोत्तु पडिवक्खे ।

पुरिस जयंत मणुण्णे, होंति सपक्खेतरा वा तू ॥ ६१७९ ॥

इह प्रथमं पश्चाद्धै व्याख्याय ततः पूर्वाद्धै व्याख्यास्यते । ये 'यतमानाः' संविज्ञाः साम्भोगिकाः पुरुषास्तैः प्रथमं कारयेत्, तदभावे अमनोज्ञैः—असाम्भोगिकैः, तदभावे ये इतरे— 20 पार्श्वस्थादयस्तैर्वा कारयेत् । एषा स्वपक्षे यतना मणिता । अथैव स्वपक्षो न प्राप्यते ततः 'परपक्खे'त्यादि पूर्वार्द्धम्—'परपक्षे' गृहस्था-ऽन्यतीर्थिकरूपे प्रथमं पुरुषैः, ततः 'गेहिनीभिः' स्त्रीभिरपि कारयेत्, तत्राप्यशौचवादिभिः कुशलैश्च कारापणीयम् । अत एवाह—अशौचवादि-कुशलानां 'प्रतिपक्षाः' ये शौचवादिनोऽकुशलाश्च तान् मुक्त्वा कारयितव्यम् । अथैतेऽपि न प्राप्यन्ते तदा संयतीभिरपि कारयेत्, तत्रापि प्रथमं मातृ-भगिन्यादिभिर्नालबद्धाभिः, 25 तदभावेऽसम्बन्धिनीभिरपि स्थविरा-मध्यमा-तरुणीभिर्यथाक्रमं कारयेत् ॥ ६१७९ ॥

कथं पुनस्तथा कण्टक उद्धरणीयः ? इत्याह—

सल्लुद्धर णक्खेण व, अच्छिव वत्थंतरं व इत्थीसु ।

भूमौ-कट्ट-तलोरुसु, काऊण सुसंबुडा दो वि ॥ ६१८० ॥

शल्योद्धरणेन नखेन वा पादमस्पृशन्ती कण्टकमुद्धरति । अथैवं न शक्यते ततो वस्त्रा- 30 न्तरितं पादं भूमौ कृत्वा यद्वा काष्ठे वा तले वा ऊरौ वा कृत्वा उद्धरेत् । 'द्वावि च' संयती-संयतौ सुसंबुतावुपविशतः । एषः 'स्त्रीषु' कण्टकमुद्धरन्तीषु विधिरवगन्तव्यः ॥ ६१८० ॥

१ °ति "जे" इति पादपूरणे निपातो वाक्यालङ्कारे, ततः कां० ॥ २ °त् । 'तुः' पादपूरणे । एषा कां० ॥ ३ °न "णक्खेण व" चि नखद्वरणिकया वा पादं कां० ॥

एवमेव य अच्छिर्मि, चंपादिद्वुतौ णवरि नाणसं ।

निगंगंथीण तहेव य, णवरिं तु असंबुडा काई ॥ ६१८१ ॥

एवमेव अक्षिस्त्रेऽपि सर्वमपि वक्तव्यम् । 'नवरं' नानात्वं चम्पादृष्टान्तोऽत्र भवति । यथा किल चम्पायां सुभद्रया तस्य साधोश्चक्षुषि पतितं तृणमपनीतं तथाऽन्यस्यापि साधो-
श्चक्षुषि प्रविष्टस्य तृणादेः कारणे निर्ग्रन्थाऽपनयनं सम्भवतीति दृष्टान्तभावार्थः । निर्ग्रन्थी-
नामपि सूत्रद्वयं तथैव वक्तव्यम् । नवरम्—काचिदसंबुता भवति ततः प्रतिगमनादयः पूर्वोक्ता
दोषा भवेयुः । द्वितीयपदे निर्ग्रन्थस्तासां प्रागुक्तविधिना कण्टकादिकमुद्धरेत् ॥ ६१८१ ॥

॥ कण्टकाद्युद्धरणप्रकृतं समाप्तम् ॥

दु र्गं प्र कृ त म्

सूत्रम्—

10

निगंगंथे निगंगंथिं दुग्गंसि वा विसमंसि वा पव्वयंसि
वा पक्खुलमाणिं वा पवडमाणिं वा गिणहमाणे वा
अवलंबमाणे वा नाइक्कमइ ७ ॥

निगंगंथे निगंगंथिं सेयंसि वा पंकंसि वा पणगंसि वा
उदगंसि वा ओकसमाणिं वा ओवुज्झमाणिं वा
गिणहमाणे वा अवलंबमाणे वा नाइक्कमइ ८ ॥

15

निगंगंथे निगंगंथिं नावं आरुभमाणिं वा ओरुभमाणिं
वा गिणहमाणे वा अवलंबमाणे वा नातिक्कमइ ९ ॥

अस्य सूत्रत्रयस्य सम्बन्धमाह—

सो पुण दुग्गे लग्गेज्ज कंटओ लोयणम्मि वा कणुगं ।

20

इति दुग्गसुत्तजोगो, थला जलं चेयरे दुविहे ॥ ६१८२ ॥

यः पूर्वसूत्रे पादप्रविष्टः कण्टको लोचने वा कणुकं प्रविष्टपुक्तं स कण्टकस्तच्च कणुकं
दुर्गे गच्छतः प्रायो लोके, अतो दुर्गसूत्रमारभ्यते । 'इति' एष दुर्गसूत्रस्य योगः—सम्बन्धः ।
दुर्गं च—स्थलं ततः स्थलाजलं भवतीति कृत्वा दुर्गसूत्रानन्तरम् 'इतरस्मिन्' जलप्रतिबद्धे
'द्विविधे' पङ्कविषये नौविषये च सूत्रे आरम्भः क्रियते ॥ ६१८२ ॥

25

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—निर्ग्रन्थो निर्ग्रन्थी दुर्गे वा विषमे वा पर्वते वा
'पक्खुलमाणिं व' चि प्रकर्षेण स्थलद्वया गच्छन्तीम्, भूमावसम्प्राप्तां वा पतन्तीम्,

१ यथा कण्टकोद्धरणसूत्रे उत्सर्गतोऽपवाहकलोकोऽयमेव का० ॥

पतितुकामामित्यर्थः । “पवडमाणि व” चि प्रकर्षेण—भूमौ सर्वैरपि गात्रैः पतन्तीम् । “गिण्ड-
माणे व” चि बाह्यादावङ्गे गृह्णन् वा, “अवलम्बमाणे व” चि “अवलम्बमानो वा” बाह्यादौ
गृहीत्वा धारयन्; अथवा ‘गृह्णन्’ सर्वाङ्गीणां धारयन्, ‘अवलम्बमानः’ देशतः करेण गृह्णन्,
साहय्यमित्यर्थः । नातिक्रामति स्वाचारमाज्ञां वा इति प्रथमसूत्रम् ॥

५ द्वितीयसूत्रमप्येवमेव । नवरम्—सेको नाम—पङ्के पनके वा सजले यत्र निमज्ज्यते
तत्र वा, पङ्कः—कर्दमः तत्र वा, पनको नाम—आगन्तुकः प्रतनुद्रवरूपः कर्दम एव तत्र वा,
उदकं प्रतीतं तत्र वा, “ओकसमाणि व” चि ‘अपकसन्तीं वा’ पङ्क-पनकयोः परिहसन्तीं
“ओवुज्जमाणि व” चि ‘अपोह्यमानां वा’ सेकेन उदकेन वा नीयमानां गृह्णन् वा अवलम्बमानो
वा नातिक्रामति ॥

10 तृतीयसूत्रे निर्ग्रन्थीमेव नावमरोहन्तीं वा अवरोहन्तीं वा गृह्णानो वा अवलम्बमानो वा
नातिक्रामति इति सूत्रत्रयार्थः^१ ॥ सम्प्रति भाष्यकारो विषमपदानि व्याचष्टे—

तिविहं च होति दुर्गं, रुक्खे सावय मणुस्सदुर्गं च ।

णिक्कारणम्मि गुरुगा, तत्थ वि आणादिणो दोसा ॥ ६१८३ ॥

त्रिविधं च भवति दुर्गम्, तद्यथा—वृक्षदुर्गं श्वापददुर्गं मनुष्यदुर्गं च । यद् वृक्षैरतीव
15 गहनतया दुर्गमं यत्र वा पथि वृक्षः पतितः तद् वृक्षदुर्गम् । यत्र व्याघ्र-सिंहादीनां भयं
तत् श्वापददुर्गम् । यत्र म्लेच्छ-बोधिकादीनां मनुष्याणां भयं तद् मनुष्यदुर्गम् । एतेषु
त्रिष्वपि दुर्गेषु यदि निष्कारणे निर्ग्रन्थी गृह्णाति अवलम्बते वा तदा चतुर्गुरुं, आज्ञा-
दयश्च दोषाः ॥ ६१८३ ॥

मिच्छते सतिकरणं, विराहणा फास भावसंबंधो ।

20 पडिगमणादी दोसा, भुत्ता-ऽभुत्ते व णेयव्वा ॥ ६१८४ ॥

निर्ग्रन्थी गृह्णन्तं तं दृष्ट्वा कोऽपि मिथ्यात्वं गच्छेत्—अहो ! मायाविनोऽमी, अन्यद्
वदन्ति अन्यच्च कुर्वन्ति । स्मृतिकरणं वा भुक्तभोगिनो भवति, अभुक्तभोगिनस्तु कुतूहलम् ।
ततश्च संयमविराधना । स्पर्शतश्च भावसम्बन्धो भवति । ततः प्रतिषमनादयो दोषा भुक्ता-
नामभुक्तानां वा साधु-साध्वीनां ज्ञातव्याः ॥ ६१८४ ॥ अथ विषमपदं व्याख्याति—

25 तिविहं च होति विसमं, भूमिं सावय मणुस्सविसमं च ।

तम्मि वि सो चेव गमो, णावोदग सेय जतणाए ॥ ६१८५ ॥

त्रिविधं च भवति विषमम्—भूमिविषमं श्वापदविषमं मनुष्यविषमं च । भूमिविषमं नाम—
गर्ता-पाषाणाद्याकुलो भूभागः, श्वापद-मनुष्यविषमे तु श्वापद-मनुष्यदुर्गवद् मन्तव्ये । अत्र
भूमिविषमेणाधिकारः । पर्वतपदं तु प्रतीतत्वाद् न व्याख्यातम् । ‘तस्मिन्नपि’ विषमे पर्वते वा
30 निर्ग्रन्थी गृह्णतश्चतुर्गुरुकप्रायश्चित्तादिरूपः स एव गमो भवति यो दुर्गे भणितः । तथा ‘नावु-

१ ‘म्’ ‘आरोहन्तीं वा’ प्रविशन्तीम् ‘अवरोहन्तीं वा’ उत्तरन्तीं गृह्णानो कां० ॥

२ ‘र्थः’ ॥ अथ भाष्यं मा० ॥ ३ ‘रुकाः’ । ‘तस्मापि’ तादृशेऽपि दुर्गे निर्ग्रन्थ्या निष्कारणे
ग्रहणेऽवलम्बने वा बाह्यादयो दोषाः ॥ ६१८३ ॥ अपरे चामी दोषाः—मिच्छते कां० ॥

दके सेकादौ च' वक्ष्यमाणस्वरूपे निर्ग्रन्थी गृह्यतो निष्कारणे त एव दोषाः । “जयणाए”
ति कारणे यतनया दुर्गादिषु गृह्यादवलम्बेत वा । यतना चाप्रतो वक्ष्यते ॥ ६१८५ ॥

अथ प्रस्खलन-प्रपतनपदे व्याचष्टे—

भूमीएँ असंपत्तं, पत्तं वा हत्थ-जाणुगादीहिं ।

पक्खुलणं णायव्वं, पवडण भूमीय गत्तेहिं ॥ ६१८६ ॥

भूमावसम्भासं हस्त-जानुकादिभिः प्राप्तं वा प्रस्खलनं ज्ञातव्यम् । भूमौ प्राप्तं सर्वगात्रैश्च
यत् पतनं तत् प्रपतनम् ॥ ६१८६ ॥

अहवा वि दुग्ग विसमे, थद्धं मीतं व गीत थेरो तु ।

सिचयंतरेतरं वा, गिण्हंतो होति निदोसो ॥ ६१८७ ॥

‘अथवा’ इति प्रकारान्तरद्योतकः । उक्तास्तावद् निर्ग्रन्थी गृह्यतो दोषाः, परं द्वितीयपदे 10
दुर्गे विषमे वा तां स्तब्धां मीतां वा गीतार्थः स्थविरः सिचयेन—वक्षेणान्तरिताम् इतरां वा
गृह्यन् निदोषो भवति ॥ ६१८७ ॥ व्याख्यातं प्रथमसूत्रम् । सम्प्रति द्वितीयसूत्रं व्याख्याति—

पंको खलु चिक्खल्लो, आगंतू पयणुओ दुओ णणओ ।

सो पुण सजलो सेओ, सीतिज्जति जत्थ दुविहे वी ॥ ६१८८ ॥

पङ्कः खलु चिक्खल्ल उच्यते । आगन्तुकः प्रतनुको द्रुतश्च पनकः । यत्र पुनः ‘द्विविधेऽपि’ 15
पङ्के पनके वा “सीद्वज्जति” निमज्जते स पुनः सजलः सेक उच्यते ॥ ६१८८ ॥

पंक-पणएसु नियमा, ओगसणं वुज्झणं सिया सेए ।

थिमियम्मि णिमज्जणता, सजले सेए सिया दो वि ॥ ६१८९ ॥

पङ्क-पनकयोर्नियमाद् ‘अपकसनं’ हसनं भवति । सेके तु “वुज्झणं” ‘अपोहनं’ पानीयेन
हरणं स्यात् । स्तिमिते तु तत्र निमज्जनं भवेत् । सजले तु सेके ‘द्वे अपि’ अपवहन-निमज्जने 20
स्याताम् ॥ ६१८९ ॥ अथ तृतीयं नौसूत्रं व्याख्याति—

ओयारण उत्तारण, अत्थुरण ववुग्गहे य सत्तिकारो ।

छेदो व दुवेगयरे, अतिपिच्छण भाव मिच्छत्तं ॥ ६१९० ॥

कारणे निर्ग्रन्थी नावम् ‘अवतारयन्’ आरोपयन् उत्तारयन् वा यथास्तरणं वपुर्महं वा करोति
तदा स्मृतिकारो भुक्तभोगिनोस्तयोर्भवति । छेदो वा नखादिभिर्द्वयोरेकतरस्य भवेत् । अतिप्रेरणे 25
च ‘भावः’ मैथुनाभिलाष उत्पद्येत । मिथ्यात्वं वा तद् दृष्ट्वा कश्चिद् गच्छेत् ॥ ६१९० ॥

एते नावुदके निर्ग्रन्थी गृह्यतो दोषा उक्ताः । अथ लेपोपरि सन्तारयतो दोषानाह—

अंतोजले वि एवं, गुज्झंगप्फास इच्छऽणिच्छंते ।

मुब्बेज व आयत्ता, जा होउ करेतु वा हावे ॥ ६१९१ ॥

‘अन्तर्जलेऽपि’ जलाभ्यन्तरेऽपि गच्छन्ती गृह्यत एवमेव दोषा मन्तव्याः । तथा गुब्बाङ्ग-30
स्पर्शो मोह उदियात्, उदिते च मोहे यदि इच्छति नेच्छति वा तत उभयथाऽपि दोषाः ।

१ ‘पत्तं, संपत्तं वा वि हत्थ-जाणूहिं ताभा० ॥ २ ‘तनमिति ॥ ६१८६ ॥ अथ प्रथम-
सूत्रविषयं द्वितीयपदमाह—अहवा का० ॥

यद्वा स उदीर्णमोहस्तां जलमध्ये मुञ्चेत्, आयत्ता यस्माद् भवतु करोतु वा 'हावान्' मुस्-
विकारानिति । कारणे तु नावुदके लेपोपरि वा अवतारणं उत्तारणं वा कुर्वन् यतनया गृही-
याद् अवलम्बेत वा ॥ ६१९१ ॥ अथ ग्रहणाऽवलम्बनपदे व्याख्याति—

सम्बन्धिं तु ग्रहणं, करेहिं अवलम्बणे गदे सम्भि ।

५ जह सुचं तासु कयं, तहेव वतिणो वि वतिणीए ॥ ६१९२ ॥

ग्रहणं नाम सर्वाङ्गीणं कराभ्यां यद् गृह्यते । अवलम्बनं तु तद् उच्यते यद् एकस्मिन्
देशे—बाह्यादौ ग्रहणं क्रियते । तदेवं यथा तासु निर्ग्रन्थीषु 'सूत्रं' सूत्रत्रयं कृतम् । किमुक्तं
भवति !—यथा निर्ग्रन्थो निर्ग्रन्थ्याः कारणे ग्रहणमवलम्बनं वा कुर्वन् नाऽऽज्ञामतिक्रामतीति
सूत्रत्रयेऽपि भणितम् ; तथैवार्थत इदं द्रष्टव्यम्—'व्रतिनोऽपि' साधोरपि दुर्गादौ पङ्कादौ नावु-
१० दकादौ वा प्रपततो व्रतिन्या कारणे ग्रहणमवलम्बनं वा कर्तव्यम् ॥ ६१९२ ॥

कया पुनर्यतनया ? इति चेद् अत आह—

जुगलं गिलाणगं वा, असहुं अण्णेण वा वि अतरंतं ।

गोवालकंचुगादी, सारकखण णालबद्धादी ॥ ६१९३ ॥

'जुगलं नाम' बालो वृद्धश्च तद्वा, अपरं वा ग्लानम् अत एव 'असहिष्णुं' दुर्गादिषु गन्तु-
१५ मशक्नुवन्तम्, 'अन्येन वा' ग्लानत्ववर्जेन कारणेन 'अतरन्तम्' अशक्तम्, गोपालकश्लुकादि-
परिधानपुरस्सरं नालबद्धा संयती, आदिग्रहणेन नालबद्धाऽपि संरक्षति, गृह्णाति अवलम्बते वा
इत्यर्थः ॥ ६१९३ ॥

॥ कुर्गप्रकृतं समाप्तम् ॥

क्षिप्तचित्तादिप्रकृतम्

२० सूत्रम्—

खित्तचित्तं निगंथिं निगंथे गिणहमाणे वा अव-
लम्बमाणे वा नाइकमइ १० ॥

अस्य सूत्रस्य सम्बन्धमाह—

ओबुज्झंती व भया, संफासा रागतो व खिप्पेज्जा ।

२५ संबंधत्थविहिण्णु, वदंति संबंधमेयं तु ॥ ६१९४ ॥

पानीयेनापोष्णमाना वा भयात् क्षिप्येत, क्षिप्तचित्ता भवेदित्यर्थः । यद्वा संस्पर्शतो यो राग
उत्पद्यते तस्माद्वा तत्र साधवन्वयत्र गते सति क्षिप्तचित्ता भवेत् । अतः क्षिप्तचित्तासूत्रमार-
भ्यते । एवं सम्बन्धार्थविधिज्ञाः सूरयोऽत्र सूत्रे एनं सम्बन्धं वदन्ति ॥ ६१९४ ॥

१ तदेवं व्याख्यातं तृतीयमपि सूत्रम् । सम्प्रति निर्ग्रन्थानामेतदेव सूत्रत्रयमतिदिश-
आह—“जह सुचं तासु कयं” इत्यादि, यथा मि० का० ॥ २ “जुगलं नाम संजतं गिलाणं संजति
च गिलाणि, अथवा बाल-वृद्धा” इति चूर्णौ विशेषचूर्णौ च ॥ ३ यद्वा गृह्यतोऽवलम्बमानस्य वा
निर्ग्रन्थस्य सम्बन्धी यः संस्पर्शः तस्माद् यो राग का० ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—“स्वित्तचित्तं” ति क्षिप्तं—नष्टं राग-भया-ऽपमानैश्चित्तं यस्याः सा क्षिप्तचित्ता, तां निर्मन्थी निर्मन्थो गृह्णानो वाऽवलम्बमानो वा नातिक्रमति आज्ञा-मिति सूत्रार्थः ॥ अथैनं भाष्यकारो विस्तरेण परूपयितुमाह—

रागेण वा भयेण व, अहवा अवमाणिषा णरिंदेण ।

एतेहिं स्वित्तचित्ता, वणिताति परूविता लोए ॥ ६१९५ ॥

६

रागेण यदि वा भयेनाथवा ‘नरेन्द्रेण’ प्रजापतिना, उपलक्षणमेतत्, सामान्येन वा प्रभुणा ‘अपमानिताः’ अपमानं ग्राहिताः, एतैः खलु कारणैः क्षिप्तचित्ता भवन्ति । ते च लोके उदाहरणत्वेन परूपिता वणिगादयः । तत्र रागेण क्षिप्तचित्ता यथा—वणिग्भार्या भर्तारं मृतं श्रुत्वा क्षिप्तचित्ता जाता ॥ ६१९५ ॥ भयेनापमानेन च क्षिप्तचित्तत्वे उदाहरणान्याह—

भयओ सोमिलबडुओ, सहसोत्थरिया य संजुगादीसु ।

10

णरवतिणा व पतीण व, विमाणिता लोगिगी खेत्ता ॥ ६१९६ ॥

‘भयतः’ भयेन क्षिप्तचित्तो यथा गजसुकुमालमारको जनार्दनभयेन सोमिलनामा ‘बटुकः’ ब्राह्मणः । अथवा ‘संयुगादिषु’ संयुगं—सङ्ग्रामस्तत्र, आदिशब्दात् परबलसमापतनादिपरिग्रहः, तैः, गाथायां सप्तमी तृतीयार्थे, ‘सहसा’ अतर्कितम् ‘अवस्तृताः’ समन्ततः परिगृहीता मनुष्या भयेन क्षिप्तचित्ता भवन्ति । एवं भयेन क्षिप्तचित्तत्वे उदाहरणमुक्तम् । सम्प्र-15 त्यपमानत आह—नरपतिना समस्तद्रव्यापहरणतः काचिद् विमानिता पत्या वा काचिन्महेलाऽपमानिता क्षिप्तचित्ता भवेत् । एवमादिका लौकिकी क्षिप्तचित्ता मन्तव्या ॥ ६१९६ ॥

सम्प्रति लोकोत्तरिकीं तामेवाह—

रागम्मि रायखुडी, जड्जाति तिरिक्ख चरिय वातम्मि ।

रागेण जहा खेत्ता, तमहं वोच्छं समासेणं ॥ ६१९७ ॥

20

‘रागे’ सप्तमी तृतीयार्थे रागेण क्षिप्तचित्ता यथा वक्ष्यमाणा राजकुल्लिका । भयेन यथा ‘जड्जादीन्’ हस्तिप्रभृतीन् तिरश्चो हृष्टा । अपमानतो यथा चरिकया कयाचिद् वादे पराजिता सती काचिन्निर्मन्थी क्षिप्तचित्ता जायते । तत्र रागेण यथा राजकुल्लिका क्षिप्तचित्ताऽभवत् तदहं वक्ष्ये समासेन ॥ ६१९७ ॥

जियसत्तू य णरवती, पव्वज्जा सिक्खणा विदेसम्मी ।

25

काऊण पोतणम्मि, सव्वायं णिव्वुतो भगवं ॥ ६१९८ ॥

एक्का य तस्स भगिणी, रज्जसिरिं पयहिऊण पव्वइया ।

भातुयअणुराएणं, खेत्ता जाता इमा तु विही ॥ ६१९९ ॥

जितशत्रुर्नाम नरपतिः । तस्य प्रव्रज्याऽभवत्, धर्मं तथाविधानां स्थविराणामन्तिके श्रुत्वा प्रव्रज्यां स प्रतिपन्नवानित्यर्थः । प्रव्रज्यानन्तरं च तस्य ‘शिक्षणा’ ग्रहणशिक्षा आसेव-30 नाशिक्षा च प्रवृत्ता । कालान्तरे च स विदेशं गतः । पोतनपुरे च परतीर्थभिः सह वाद उपस्थितः । ततस्तैः सह शोभनो वादः सद्वादस्तं दत्त्वा महतीं जिनशासनप्रभावनां कृत्वा स भगवान् ‘निर्वृतः’ मुक्तिपदवीमधिरूढः ॥ ६१९८ ॥

एका च 'तस्य' जितशत्रो राज्ञो भगिनी आतुरनुरागेण राज्यश्रियं प्रहाय जितशत्रुप्रज-
ज्याप्रतिपत्त्यनन्तरं कियताऽपि कालेन प्रव्रजिता । सा च तं ज्येष्ठभ्रातरं विदेशे पोतनपुरे
कालगतं श्रुत्वा आतुरनुरागेण 'क्षिप्ता' अपहृतचित्ता जाता । तत्र च 'अयम्' अनुशिष्टिरूप-
स्तस्याः प्रगुणीकरणे विधिः ॥ ६१९९ ॥ तमेवाह—

5 तेलोकदेवमहिता, तित्थगरा णीरता गता सिद्धि ।

थेरा वि गता केई, चरण-गुणप्रभावगा घीरा ॥ ६२०० ॥

तस्या भ्रात्रादिमरणं श्रुत्वा क्षिप्तचित्तीभूताया आश्वासनार्थमियं देशना कर्तव्या, यथा—
मरणपर्यवसानो जीवलोकः । तथाहि—ये तीर्थकरा भगवन्तः त्रैलोक्यदेवैः—त्रिभुवन-
निवासिभिर्भवनपत्यादिभिः महितास्तेऽपि 'नीरजसः' विगतसमस्तकर्मपरमाणवः सन्तो गताः
10 सिद्धिम् । तथा स्वविरा अपि केचिन्महीयांसो गौतमस्वामिप्रभृतयः 'चरण-गुणप्रभावकाः'
चरणं—चारित्र्यं गुणः—ज्ञानं ताभ्यां जिनशासनस्य प्रभावकाः 'घीराः' महासत्त्वा देव-दानवैरप्य-
क्षोभ्याः सिद्धिं गताः । तद् यदि भगवतामपि तीर्थकृतां महतामपि च महर्षीणामीदृशी
गतिस्ततः का कथा शेषजन्तूनाम् ? । तस्मादेतादृशीं संसारस्थितिमनुचिन्त्य न शोकः कर्तव्यं
इति ॥ ६२०० ॥ तथा—

15 बंमी य सुंदरी या, अन्ना वि य जाउ लोगजेड्डाओ ।

ताओ वि अ कालगया, किं पुण सेसाउ अजाओ ॥ ६२०१ ॥

सुगमा (गा० ३७३८) ॥ ६२०१ ॥ अन्यच्च—

न हु होति सोतियब्बो, जो कालगतो दढो चरित्तम्मि ।

सो होति सोतियब्बो, जो संजमदुब्बलो विहरे ॥ ६२०२ ॥

20 "न हु" नैव स शोचयितव्यो भवति यश्चारित्र्ये दृढः सन् कालगतः । स खलु भवति
शोचयितव्यो यः संयमे दुर्बलः सन् विहृतवान् ॥ ६२०२ ॥ कथम् ? इत्याह—

जो जह व तह व लद्धं, भुंजति आहार-उवधिमादीयं ।

समणगुणमुक्कजोगी, संसारपवड्डतो होति ॥ ६२०३ ॥

यो नाम यथा वा तथा वा, दोषदुष्टतया निर्दोषतया वा इत्यर्थः, लब्धमाहारोपध्यादिकं
25 'मुक्के' उपभोग-परिभोगविषयीकरोति स श्रमणानां गुणाः—मूलगुणोत्तरगुणरूपाः श्रमणगुणा-
स्तैर्मुक्ताः—परित्यक्तास्तद्रहिता ये योगाः—मनो-वाक्कायव्यापारास्ते श्रमणगुणमुक्तयोगाः ते यस्य
सन्ति स श्रमणगुणमुक्तयोगी संसारप्रवर्धको भवति । ततो यः संयमदुर्बलो विहृतवान् स एव
शोच्यः, भवदीयस्तु भ्रात्रादिः कालगतो दृढश्चारित्र्ये ततः स परलोकेऽपि सुगतिभागिति न
करणीयः शोकः ॥ ६२०३ ॥ सम्प्रति "जड्जादितिरिक्ख" इत्यस्य व्याख्यानार्थमाह—

30 जड्जादी तेरिच्छे, सत्थे अगणीय थणिय विज्जू य ।

ओमे पडिभेसणता, चरियं पुव्वं परूवेउं ॥ ६२०४ ॥

जड्जः—हस्ती, आदिशब्दात् सिंहादिपरिमहः, तान् तिरश्चो दृष्ट्वा । किमुक्तं भवति ?—
गजं वा मदोन्मत्तं सिंहं वा गुञ्जन्तं व्याघ्रं वा तीक्ष्णनखर-विकरालमुखं दृष्ट्वा काऽपि निर्भन्धी

भयतः क्षिप्तचित्ता भवति । काऽपि पुनः 'शस्त्राणि' स्वज्ञादीन्यायुधानि दृष्ट्वा, इयमत्र भावना—
केनापि परिहासेनोद्गीर्णं स्वज्ञं कुन्तं क्षुरिकादिकं वा दृष्ट्वा काऽपि 'हा ! मामेष मारयति' इति
सहसा क्षिप्तचित्ता भवति । एवम् 'अमौ' प्रदीपनके लभे 'स्तनिते वा' मेघगर्जिते श्रुते विद्युतं
वा दृष्ट्वा भयतः क्षिप्तचित्ता भवेत् । एवंविधायां भयेन क्षिप्तचित्तायां को विधिः ? इत्याह—
'अवमा' तस्या अपि या लघुतरी क्षुल्लिका सा वक्ष्यमाणनीत्या तस्य सिंहादेः प्रतिमेषणां
करोति, तत इतरा भयं मुञ्चतीति । या तु वादे पराजिताऽपमानतः क्षिप्तचित्तीभूता तस्याः
प्रगुणीकरणार्थं यया चरिकया सा पराजिता तां पूर्वं 'प्ररूप्य' प्रज्ञाप्य तदनन्तरं तथा स्वमुखो-
च्चरितेन वचसा क्षिप्तचित्तोत्तारयितव्या ॥ ६२०४ ॥ अथापमानतः क्षिप्तचित्तां भावयति—

अवहीरिया व गुरुणा, पवत्तिणीए व कम्म वि पमादे ।

वातम्मि वि चरियाए, परातियाए इमा जयणा ॥ ६२०५ ॥

10

'गुरुणा' आचार्येणावधीरिता, अथवा प्रवर्तिन्या कस्मिंश्चित् प्रमादे वर्तमाना सती गाढं
शिक्षिता भवेत् ततोऽपमानेन क्षिप्तचित्ता जायेत । यदि वा चरिकया वादे पराजिता इत्यप-
मानतः क्षिप्तचित्ता स्यात् । तस्यां च भयेन क्षिप्तचित्तायामियं यतना ॥ ६२०५ ॥

कण्णम्मि एस सीहो, गहितो अह धारिओ य सो हत्थी ।

खुल्लतरिया तुज्झं, ते वि य गमिया पुरा पाला ॥ ६२०६ ॥

15

इह "पदैकदेशे पदसमुदायोपचारात्" "पाला" इत्युक्ते हस्तिपालाः सिंहपाला वा
द्रष्टव्याः । तेऽपि 'पुरा' पूर्वं 'गमिताः' प्रतिबोधिताः कर्तव्याः, यथा—अस्माकमेका क्षुल्लिका
युष्मदीयं सिंहं हस्तिनं वा दृष्ट्वा क्षोभमुपागता, ततः सा यथा क्षोभं मुञ्चति तथा कर्तव्यम् ।
एवं तेषु प्रतिबोधितेषु सा क्षिप्तचित्तीभूता तेषामन्तिके नीयते, नीत्वा च तासां मध्ये या
तस्या अपि क्षुल्लिकाया लघुतरी तथा स सिंहः कर्णे धार्यते, हस्ती वा तथा धार्यते । ततः सा 20
क्षिप्तचित्ता प्रोच्यते—त्वत्तोऽपि या 'खुल्लकतरा' अतिशयेन लघुस्तया एष सिंहः कर्णे धृतः,
अथवा हस्ती अनया धाटितः, त्वं तु बिमेषि, किं त्वमेतस्या अपि भीरुर्जाता ?, धार्ष्ट्यमव-
लम्बयतामिति ॥ ६२०६ ॥

सत्थऽग्गी थंमेतुं, पणोल्लणं णस्सते य सो हत्थी ।

थेरी चम्म विकट्ठण, अलायचकं तु दोसुं तु ॥ ६२०७ ॥

25

यदि शस्त्रं यदि वाऽग्निं दृष्ट्वा क्षिप्ता भवेत् ततः शस्त्रमग्निं च विद्यया स्तम्भित्वा तस्य
पादाभ्यां प्रणोदनं कर्तव्यम्, भणितव्यं च तां प्रति—एषोऽस्माभिरग्निः शस्त्रं च पादाभ्यां
प्रणुज्जः, त्वं तु ततोऽपि बिमेषीति । यदि वा पानीयेनाद्रीकृतहस्तादिभिः सोऽग्निः स्पृश्यते,
भण्यते च—एतस्मादपि तव किं भयम् ? । तथा यतो हस्तिनस्तस्या भयमभूत् स हस्ती स्वयं
पराङ्मुखो गच्छन् दृश्यते, यथा—यतस्त्वं बिमेषि स हस्ती 'नश्यति' नश्यन् वर्तते ततः 30
कथं त्वमेवं भीरोरपि भीरुर्जाता ? । तथा या गर्जितं श्रुत्वा भयमग्रहीत् तं प्रति उच्यते—
स्थविरा नभसि शुष्कं चर्म विकर्षति; एवं चोत्त्वा शुष्कचर्मण आकर्षणशब्दः श्राव्यते, ततो
भयं जरयति । तथा यदि अग्नेः स्तम्भनं न ज्ञायते तदा 'द्वयोः' अग्नौ विद्युति च भयं प्रप-

आया अलातचक्रं पुनः पुनरकस्माद् दर्श्यते यावदुभयोरपि भयं जीर्णं भवति ॥ ६२०७ ॥

अथ वादे पराजयादपमानतः क्षिप्तचित्तीभूताया यतनामाह—

एईएँ जिता मि अहं, तं पुण सहसा ण लक्खियं णाए ।

धिकतकतितव लज्जाविताए पउणायई खुड्डी ॥ ६२०८ ॥

५ तह वि य अठायमाणे, सारक्खमरक्खणे य चउगुरुगा ।

आणाइणो य दोसा, विराहण इमेहिं ठाणेहिं ॥ ६२०९ ॥

यया चरिकया सा पराजिता सा प्रज्ञाप्यते यथोक्तं प्राक् । ततः साऽऽगत्य वदति—

एतयाऽहं वादे जिताऽस्मि, 'तत् पुनः' स्वयंजयनमनया सहसा न लक्षितम्, ततो मे लोकस्य

पुरतो जयप्रवादोऽभवत् । एवमुक्ते सा चरिका भिक्तं—भिकारस्तत्कैतवेन—तद्याजेन 'लज्जाप्यते'

१० लज्जां प्राप्नोते, लज्जां च प्राहिता सती साऽपसार्यते । ततः क्षिप्ता भण्यते—किमिति त्वमपमानं

गृहीतवती ? वादे हि ननु त्वयैषा पराजिता, तथा च त्वत्समक्षमेव एषा भिकारं प्राहितेति ।

एवं यतनायां क्रियमाणायां यदि सा क्षुल्लिका प्रगुणीभवति ततः सुन्दरम् ॥ ६२०८ ॥

'तथापि च' एवं यतनायामपि च क्रियमाणायाम् 'अनवतिष्ठति' अनिवर्तमाने क्षिप्तचित्तत्वे

संरक्षणं वक्ष्यमाणयतनया कर्तव्यम् । अरक्षणे प्रायश्चित्तं चत्वारो गुरुकाः, आज्ञादयश्च दोषाः,

१५ विराधना चासीभिः 'स्थानैः' प्रकारैर्भवति ॥ ६२०९ ॥ तान्येवाह—

छक्कायाण विराहण, झामण तेणे निवायणे चैव ।

अगड विसमे पडेअ व, तम्हा रक्खंति जयणाए ॥ ६२१० ॥

तया क्षिप्तचित्तया इतस्ततः परिभ्रमन्त्या षण्णां कायानां—पृथिवीकायिकादीनां विराधना

क्रियते । 'ध्यामनं' प्रदीपनकं तद् वा कुर्यात् । यदि वा स्तैन्यम्, अथवा निपातनमात्मनः

२० परस्य वा विधीयते । 'अवटे' कूपेऽथवाऽन्यत्र विषमे पतेत् । तदेवमसंरक्षणे इमे दोषास्तस्माद्

रक्षन्ति 'यतनया' वक्ष्यमाणया ॥ ६२१० ॥ साम्प्रतमेनामेव गाथां व्याचिख्यासुराह—

सस्सगिहादीणि दहे, तेणेअ व सा सयं व हीरेअ ।

मारण पिट्ठणमुभए, तद्दोसा जं च सेसाणं ॥ ६२११ ॥

सस्यं—धान्यं तद्गतं गृहं सस्यगृहं तदादीनि, आदिशब्दात् शेषगृहा-ऽऽपणादिपरिग्रहः,

२५ 'दहेत्' क्षिप्तचित्ततयाऽग्निप्रदानेन भस्मसात्कुर्यात्, एतेन ध्यामनमिति व्याख्यातम् । यदि वा

'स्तेनयेत्' चोरयेत्, अथवा सा स्वयं केनापि ह्रियेत, अनेन स्तैन्यं व्याख्यातम् । मारणं

पिट्ठनमुभयस्मिन् स्यात्, किमुक्तं भवति ?—सा क्षिप्तचित्तत्वेन परवशा इव स्वयमात्मानं मार-

येत् पिट्ठयेद्वा, यदि वा परं मारयेत् पिट्ठयेद्वा, सा वा परेण मार्यते पिच्छते वेति । "तद्दोसा

जं च सेसाणं" इति तस्याः—क्षिप्तचित्ताया दोषाद् यच्च 'शेषाणां' साध्वीनां मारणं पिट्ठनं वा ।

३० तथाहि—सा क्षिप्तचित्ता सती यदा व्यापादयति पिट्ठयति तदा परे स्वरूपमजानानाः शेषसा-

ध्वीनामपि घात-प्रहारादिकं कुर्युः तन्निमित्तमपि प्रायश्चित्तमरक्षणे द्रष्टव्यम् । शेषाणि तु

स्थानानि सुगमानीति न व्याख्यातानि ॥ ६२११ ॥

यदुक्तं “तस्माद् रक्षन्ति यतनया” (गा० ६२१०) इति तत्र यतनामाह—

महिष्ठि ए उट्ट निवेशणे य, आहार विविचणा विउस्सग्गो ।

रक्खंताण य फिट्ठिया, अगवेसणे णोति चउगुरुगा ॥ ६२१२ ॥

महर्द्धिको नाम—ग्रामस्य नगरस्य वा रक्षाकारी तस्य कथनीयम् । तथा “उट्ट निवेशणे य” चि मृदुबन्धैस्तथा संयतनीया यथा स्वयमुत्थानं निवेशनं च कर्तुं समर्था भवति । तथा यदि ‘वातादिना धातुक्षोभोऽस्या अभूत्’ इति ज्ञायते तदाऽप्यथाहारपरिहारेण स्निग्ध-मधु-रादिरूप आहारः प्रदातव्यः । “विविचण” चि उच्चारदेस्तस्याः परिष्ठापनं कर्तव्यम् । यदि पुनः ‘देवताकृत एष उपद्रवः’ इति ज्ञायते तदा प्राशुकैषणीयेन क्रिया कार्या । तथा “विउस्सग्गो” इति ‘किमयं वातादिना धातुक्षोभः ? उत देवताकृत उपद्रवः ?’ इति परिज्ञानाय देवताराधनार्थं कायोत्सर्गः करणीयः । ततस्तथाऽऽकम्पितया कथिते सति तदनुरूपो यत्नो यथोक्तस्वरूपः 10 करणीयः । एवंरक्षतामपि यदि सा कथञ्चित् स्फिटिता स्यात् ततस्तस्या गवेषणं कर्तव्यम् । अगवेषणे प्रायश्चित्तं चत्वारो गुरुकाः । एष द्वारगाथासङ्केपार्थः ॥ ६२१२ ॥

साम्प्रतमेनामेव विवरीपुः प्रथमतो महर्द्धिकद्वारं विवृणोति—

अम्हं एत्थ पिसादी, रक्खंताणं पि फिट्ठति कताई ।

सा हु परिरक्खियव्वा, महिष्ठिगाऽऽरक्खिए कहणा ॥ ६२१३ ॥ 15

‘महर्द्धिके’ ग्रामस्य नगरस्य वा रक्षाकारिण्यारक्षके कथना कर्तव्या, यथा—‘अत्र’ एतस्मिन्नुपाश्रयेऽस्माकं रक्षतामप्येषा ‘पिशाची’ ग्रथिला कदाचित् ‘स्फिटति’ अपगच्छति सा ‘हुः’ निश्चितं परिरक्षयितव्या, प्रतिपन्नचारित्रत्वादिति ॥ ६२१३ ॥

व्याख्यातं महर्द्धिकद्वारम् । अधुना “उट्ट निवेशणे य” इति व्याख्यानयति—

मिउबंघेहिं तहा णं, जमेति जह सा सयं तु उट्ठेति ।

20

उत्तरग सत्थरहिते, बाहि कुडंडे असुन्नं च ॥ ६२१४ ॥

मृदुबन्धैस्तथा “णं” इति तां क्षिप्तचित्तां ‘यमयन्ति’ बध्नन्ति यथा सा स्वयमुत्तिष्ठति, तुशब्दस्यानुक्तसमुच्चयार्थत्वाद् निविशते च । तथा सा तस्मिन्नपवरके स्थाप्यते यत्र न किमपि शस्त्रं भवति, यतः सा क्षिप्तचित्ततया युक्तमयुक्तं वाऽजानती शस्त्रं दृष्ट्वा तेनाऽऽत्मानं व्यापादयेत् । तस्य चापवरकस्य द्वारं बहिः ‘कुडण्डेन’ वंशटोक्करादिना बध्यते येन न निर्गत्याप- 25 गच्छति । तथा अशून्यं यथा भवति एवं सा वारेण वारेण प्रतिजागर्यते, अन्यथा शून्यमात्मानमुपलभ्य बहुतरं क्षिप्तचित्ता भूयात् ॥ ६२१४ ॥

उत्तरगस्स उ असती, पुव्वकतऽसती य खम्मते अगडो ।

तस्सोवरिं च चक्कं, ण छिवति जह उप्पिडंती वि ॥ ६२१५ ॥

अपवरकस्य ‘असति’ अभावे ‘पूर्वकृते’ पूर्वखाते कूपे निर्जले सा प्रक्षिप्यते । तस्याभावेऽवटो 30 नवः खन्यते, खनित्वा च तत्र प्रक्षिप्यते । प्रक्षिप्य च तस्यावटस्योपरि ‘चक्रं’ रथाङ्गं स्थगनाय तथा दीयते यथा सा ‘उत्स्फिटन्त्यपि’ उल्ललयन्त्यपि तच्चक्रं ‘न च्छुपति’ न स्पृशति ॥ ६२१५ ॥

१ मउबंघेहिं तहा संजमंति तामा० ॥

साम्प्रतं “आहार विगिञ्चना” इत्यादि व्याख्यानमिति—

निद्ध महुरं च भर्त्तुं, करीषसेआ य णो जहा वातो ।

‘देविय धाउक्खोभे, णातुस्सग्गो ततो किरिया ॥ ६२१६ ॥

अदि ‘वातादिना धातुक्षोभोऽस्याः सञ्जातः’ इति ज्ञायते तदा भक्तमपध्यपरिहारेण स्निग्धं
३ महुरं च तस्यै दातव्यम्, शय्या च करीषमयी कर्तव्या, सा हि सोष्णा भवति, उष्णे च
वात-स्नेष्मापहारः, यथा च वातो न लभ्यते तथा कर्तव्यम् । तथा किमयं ‘दैविकः’ देवेन-
मृतादिना कृत उपद्रवः ? उत धातुक्षोभः ? इति ज्ञातुं देवताराधनाय ‘उत्सर्गः’ कायोत्सर्गः
क्रियते । तस्मिंश्च क्रियमाणे यद् आकम्पितया देवतया कथितं तदनुसारेण ततः क्रिया कर्तव्या ।
यदि दैविक इति कथितं तदा प्राशुकैषणीयेन तस्या उपचारः, शेषसाध्वीनां तपोवृद्धिः,
१० तदुपशमनाय च मन्त्रादिस्मरणमिति । अथ वातादिना धातुक्षोभ इति कथितं तदा स्निग्ध-
मधुराणुपचार इति ॥ ६२१६ ॥ सम्प्रति “रक्खंताण य फिडिए”त्यादि व्याख्यानमिति—

अगडे पलाय मग्गण, अण्णगणो वा वि जो ण सारक्खे ।

गुरुगा जं वा जत्तो, तेसिं च णिवेयणं काउं ॥ ६२१७ ॥

अगडे इति सप्तमी पञ्चम्यर्थे, ततोऽयमर्थः—‘अवटात्’ कृपाद्, उपलक्षणमेतद्, अप-
११ वरकाद्वा यदि पलायते कथमपि ततस्तस्याः ‘मार्गणम्’ अन्वेषणं कर्तव्यम् । तथा ये तत्राऽ-
न्यत्र वाऽऽसन्ने दूरे वाऽन्यगणा विद्यन्ते तेषां च निवेदनाकरणम्, निवेदनं कर्तव्यमिति
भावः । यथा—अस्मदीया एका साध्वी क्षिप्तचित्ता नष्टा वर्तते । ततस्तैरपि सा गवेषणीया,
दृष्टा च सा सङ्ग्रहणीया । यदि पुनर्न गवेषयन्ति नापि संरक्षन्ति स्वगणवर्तिन्या अन्यगण-
वर्तिन्या वा तदा तेषां प्रायश्चित्तं चत्वारः ‘गुरुकाः’ गुरुमासाः । यच्च करिष्यति षड्जीवनि-
२० कायविराधनादिकं यच्च प्राप्स्यति मरणादिकं तन्निमित्तं च तेषां प्रायश्चित्तमिति ॥ ६२१७ ॥

लुम्मासे पडियरिउं, अणिच्छमाणेसु भुज्जरओ वा ।

कुल-गण-संघसमाए, पुव्वगमेणं णिवेदेति ॥ ६२१८ ॥

पूर्वोक्तप्रकारेण तावत् प्रतिचरणीया यावत् षण्मासा भवन्ति । ततो यदि प्रशुणा जायते
तर्हि सुन्दरम् । अथ न प्रगुणीभूता ततः ‘भूयस्तरकमपि’ पुनस्तारामपि तस्याः प्रतिचरणं
२५ विधेयम् । अथ ते साधवः परिश्रान्ता भूयस्तरकं प्रतिचरणं नेच्छन्ति, ततस्तेष्वनिच्छत्सु
कुल-गण-सङ्घसमवायं कृत्वा ‘पूर्वगमेन’ ग्लानद्वारोक्तप्रकारेण तस्यै निवेदनीयम्, निवेदिते
च ते कुलादयो यथाक्रमं तां प्रतिचरन्ति ॥ ६२१८ ॥

अथ सा राजादीनां सञ्ज्ञातका भवेत् तदा इयं यतना—

रओ निवेदधम्मिं, तेसिं वयणे गवेसणा होति ।

३० ओसह वेजा संबंधुवस्सए तीसु वी जवणा ॥ ६२१९ ॥

अदि राज्ञोऽन्येषां वा सा पुत्र्यादिका भवेत् ततो राज्ञः, उपलक्षणमेतद्, अन्वेषणं वा

१ दिविवधं तामा० ॥ २ सोष्मा भ० कां० ॥ ३ पदनां कृत्वा स्थातव्यम् । निवेदना
नाम—यथा अस्म० कां० ॥

स्वजनानां निवेदनं क्रियते, यथा—युष्मदीयेषां पुत्र्यादिका क्षिप्तचित्ता जाता इति । एवं निवेदिते यदि भ्रुवते राजादयः, यथा—मम पुत्र्यादीनां क्रिया स्वयमेव क्रियमाणा वर्तते तत इहैव तामप्यानयत इति । ततः सा तेषां वचनेन तत्र नीयते, नीतायाश्च तत्र तस्या गवेषणा भवति । अयमत्र भावार्थः—साधवोऽपि तत्र गत्वा औषध-मेघजानि प्रयच्छन्ति प्रतिदिनं च शरीरस्वोदन्तं वहन्ति । यदि पुनः 'सम्बन्धिनः' स्वजना वदेयुः—वयमौषधानि वैद्यं वा ३ सम्प्रयच्छामः, परमस्माकमासन्ने उपाश्रये स्थित्वा यूयं प्रतिचरथ । तत्र यदि शोभनो भावस्तदा एवं क्रियते । अथ गृहस्थीकरणाय तेषां भावस्तदा न तत्र नयनं किन्तु खोपाश्रय एव ध्रियते । तत्र च 'तिसृष्वपि' आहारोपधि-शय्यासु यतना कर्तव्या । एष द्वारगाथासङ्केषार्थः ॥ ६२१९ ॥

साम्प्रतमेनामेव विवरीषुः प्रथमतः “रत्नो निवेद्यम्भी” इत्येतद् व्याख्यानयति—

पुत्तादीणं किरियं, सयमेव घरम्मि कोह कारेति ।

10

अणुजाणंते य तर्हि, इमे वि गंतुं पडियरंति ॥ ६२२० ॥

यदि 'कोऽपि' राजाऽन्यो वा क्षिप्तचित्तायाः साध्व्याः स्वजनो गृहे 'स्वयमेव' साधुनिवेदनात् प्राग् आत्मनैव पुत्र्यादीनां 'क्रियां' चिकित्सां कारयति तदा तस्मै निवेदिते—'युष्मदीया क्षिप्तचित्ता जाता' इति कथिते यदि तेऽनुजानन्ति, यथा—अत्र समानयत इति; ततः सा तत्र नीयते, नीतां च सतीम् 'इमेऽपि' गच्छवासिनः साधवो गत्वा प्रतिचरन्ति ॥ ६२२० ॥ 15

ओसह विजे देमो, पडिजग्गह णं इहं ठिताऽऽसण्णं ।

तेसि च णाउ भावं, णं देति मा णं गिहीकुञ्जा ॥ ६२२१ ॥

कदाचित् स्वजना ब्रूयुः, यथा—औषधानि वैद्यं च वयं ददामः, केवलम् 'इह' अस्मिन्-स कमासन्ने प्रदेशे स्थिताः “णं” इति एनां प्रतिजागृत । तत्र तेषां यदि भावो विरूपो गृहस्थीकरणात्मकस्ततस्तेषां तथारूपं भावमिज्जिताकारकुशला ज्ञात्वा न ददति, न तेषामासन्ने 20 प्रदेशे नयन्तीति भावः । कुतः ? इत्याह—मा तां गृहस्थीकुर्युरिति हेतोः ॥ ६२२१ ॥

सम्प्रति “तीसु वी जयणे”त्येतद् व्याख्यानयति—

आहार उवहि सिज्जा, उग्गम-उप्पायणादिसु जयंति ।

वायादी खोभम्मि व, जयंति पत्तेग मिस्सा वा ॥ ६२२२ ॥

आहारे उपधौ शय्यायां च विषये उद्गमोत्पादनादिषु, आदिशब्दाद् एषणादिदोषपरिग्रहः, 25 'यतन्ते' यत्नपरा भवन्ति, उद्गमोत्पादनादोषविशुद्धाहाराद्युत्पादने प्रतिचरका अन्येऽपि च यतमानास्तां प्रतिचरन्तीति भावः । एषा यतना दैविके क्षिप्तचित्तत्वे द्रष्टव्या । एवं वातादिना धातुक्षोभेऽपि 'प्रत्येकं' साम्भोगिकाः 'मिश्रा वा' असाम्भोगिकैः सम्मिश्राः पूर्वोक्तप्रकारेण यतन्ते ॥ ६२२२ ॥

पुब्बुद्धिद्वो य विही, इह वि करेंताण होति तह चेव ।

30

तेह्छम्मि कयम्मि य, आदेसा तिणिण सुद्धा वा ॥ ६२२३ ॥

१ णं तर्हि ठियं सखं । तेसि भा० तामा० ॥ २ ण जेति तामा० ॥ ३ तामित्येनां भा० ॥

४ अयंस्व भा० कां० तामा० ॥

यः पूर्व-प्रथमोद्देशके ग्लानसूत्रे उद्दिष्टः-प्रतिपादितो विधिः स एव 'इहापि' क्षिप्तचि-
त्तासूत्रेऽपि वैयावृत्यं कुर्वतां तथैव भवति ज्ञातव्यः । 'चैकित्ये च' चिकित्सायाः कर्मणि च
'कृते' प्रगुणीभूतायां च तस्यां त्रय आदेशाः प्रायश्चित्तविषया भवन्ति । एके ब्रुवते-गुरुको
व्यवहारः स्थापयितव्यः । अपरे ब्रुवते-लघुकः । अन्ये व्याचक्षते-लघुस्वकः । तत्र तृतीय
५ आदेशः प्रमाणम्, व्यवहारसूत्रोक्तत्वात् । अथवा सा 'शुद्धा' न प्रायश्चित्तभाक्, परवशतया
राग-द्वेषाभावेन प्रतिसेवनात् ॥ ६२२३ ॥ एतदेव विभावयिषुरिदमाह—

चतुरो य हुंति भंगा, तेसिं वयणम्मि होति पणवणा ।

परिसाए मज्झम्मी, पट्टवणा होति पच्छित्ते ॥ ६२२४ ॥

इह चारित्रविषये वृद्धि-हान्यादिगताश्चत्वारो भवन्ति भङ्गास्तेषां प्ररूपणा कर्तव्या । 'नोद-
10 कवचने च' 'कथं साऽप्रायश्चित्ती ?' इत्येवंरूपे 'प्रज्ञापना' सूत्रेः प्रतिवचनरूपा भवति । ततः
पर्वदो मध्ये अगीतार्थप्रत्ययनिमित्तं 'प्रायश्चित्तस्य' लघुस्वरूपस्य 'प्रस्थापना' प्रदानं तस्याः
शुद्धाया अपि कर्तव्यमिति ॥ ६२२४ ॥

सम्प्रति चतुरो भङ्गान् कथयन् प्रायश्चित्तदानाभावं भावयति—

वड्ढति हायति उभयं, अवड्ढियं च चरणं भवे चउहा ।

15 खइयं तहोवसमियं, मिस्समहक्खाय खेतं च ॥ ६२२५ ॥

कस्यापि चारित्रं वर्धते, कस्यापि चारित्रं हीयते, कस्यापि चारित्रं हीयते वर्धते च,
कस्यापि 'अवस्थितं' न हीयते न च वर्धते, एते चत्वारो भङ्गाश्चारित्रस्य । साम्प्रतममीषामेव
चतुर्णां भङ्गानां यथासङ्ख्येन विषयान् प्रदर्शयति—“खइयं” इत्यादि । क्षपकश्रेणिप्रतिपन्नस्य
क्षायिकं चरणं वर्धते । उपशमश्रेणीतः प्रतिपत्तने औपशमिकं चरणं हानिमुपगच्छति ।
20 क्षायोपशमिकं तत्तद्वाग-द्वेषोत्कर्षा-ऽपकर्षवशतः क्षीयते परिवर्धते च । यथारूपात् 'क्षिप्तं च'
पदैकदेशे पदसमुदायोपचारात् क्षिप्तचित्तचारित्रं चावस्थितम्, यथारूपात्चारित्रे सर्वथा
राग-द्वेषोदयाभावात् क्षिप्तचित्तचारित्रे परवशतया प्रवृत्तेः स्वतो राग-द्वेषाभावात् । तदेवं यतः
क्षिप्तचित्ते चारित्रमवस्थितं अतो नासौ प्रायश्चित्तभागिति ॥ ६२२५ ॥

पर आह—ननु सा क्षिप्तचित्ताऽऽश्रवद्वारेषु चिरकालं प्रवर्तिता बहुविधं चासमञ्जसतया
25 प्रलपितं लोक-लोकोत्तरविरुद्धं च समाचरितं ततः कथमेषा न प्रायश्चित्तभाक् ? अत्र सूरिराह—

कामं आसवदारेमु वड्ढियं पलवितं बहुविधं च ।

लोगविरुद्धा य पदा, लोउत्तरिया य आइण्णा ॥ ६२२६ ॥

न य बंधहेउविगलत्तणेण कम्मस्स उवचयो होति ।

लोगो वि एत्थ सक्खी, जह एस परव्वसा कासी ॥ ६२२७ ॥

30 'कामम्' इत्यनुमतौ अनुमतमेतद्, यथा—तयाऽऽश्रवद्वारेषु चिरकालं वर्तितं बहुविधं
च प्रलपितं लोकविरुद्धानि लोकोत्तरविरुद्धानि च पदानि 'आचीर्णानि' प्रतिसेवितानि ॥ ६२२६ ॥

तथापि 'न च' नैव तस्याः क्षिप्तचित्तायाः 'बन्धहेतुविकलत्वेन' बन्धहेतवः—राग-द्वेषादय-
स्तद्विकलत्वेन कर्मोपचयो भवति, कर्मोपचयस्य राग-द्वेषसमाचरिताद्यधीनत्वात्, तस्याश्च राग-

द्वेषविकलत्वात् । तस्याश्च राग-द्वेषविकलत्वं न वचनमात्रसिद्धं किन्तु लोकोऽपि 'अत्र' अस्मिन् विषये साक्षी, यथा—एषा सर्वं परवशाऽकार्षीदिति । ततो राग-द्वेषाभावान्न कर्मोपचयः, तस्य तदनुगतत्वात् ॥ ६२२७ ॥ तथा चाह—

राग-दोसाणुगया, जीवा कम्मस्स बंधगां होंति ।

रागादिविसेसेण य, बंधविसेसो वि अविगीओ ॥ ६२२८ ॥

5

राग-द्वेषाभ्यामनुगताः—सम्बद्धा राग-द्वेषानुगताः सन्तो जीवाः कर्मणो बन्धका भवन्ति । ततः 'राग-द्वेषविशेषेण' राग-द्वेषतारतम्येन 'बन्धविशेषः' कर्मबन्धतर-तमभावः 'अविगीतः' अविप्रतिपन्नः । ततः क्षिप्तचित्ताया राग-द्वेषाभावतः कर्मोपचयाभावः ॥ ६२२८ ॥

अमुमेवार्थं दृष्टान्तेन द्रव्यति—

कुणमाणा वि य चेद्वा, परतंता णट्टिया बहुविहातो ।

10

किरियाफलेण जुज्जति, ण जहा एमेव एतं पि ॥ ६२२९ ॥

यथा 'नर्तकी' यन्ननर्तकी काष्ठमयी 'परतन्त्रा' परायत्ता परप्रयोगत इत्यर्थः, 'बहुधा अपि' बहुप्रकारा अपि, तुशब्दोऽपिशब्दार्थः, चेष्टाः कुर्वाणा 'क्रियाफलेन' कर्मणा न युज्यते; 'एवमेव' अनेनैव प्रकारेण एनामपि क्षिप्तचित्तामनेका अपि विरुद्धाः क्रियाः कुर्वाणामकर्मकोपचयां पश्यत ॥ ६२२९ ॥ अथात्र परस्य मतमाशङ्कमान आह—

15

जइ इच्छसि मासेरा, अचेतणा तेण से चओ णत्थि ।

जीवपरिगृहीता पुण, बोंदी असमंजसं समता ॥ ६२३० ॥

यदि त्वमेतद् 'इच्छसि' अनुमन्यसे, यथा—“सासेरा” इति देशीपदत्वाद् यन्नमयी नर्तकी अचेतना तेन कारणेन “से” तस्याः 'चयः' कर्मोपचयो नास्ति, 'बोन्दिः' तनुः पुनः 'जीवपरिगृहीता' जीवेनाधिष्ठिता, जीवपरिगृहीतत्वाच्चावश्यं तद्विरुद्धचेष्टातः कर्मोपचयसम्भवः, 20 ततो या सासेरादृष्टान्तेन समता आपादिता सा 'असमञ्जसम्' अयुज्यमाना, अचेतन-सचेतनयोर्दृष्टान्त-दार्ष्टान्तिकयोर्वैषम्यात् ॥ ६२३० ॥ अत्राऽऽचार्यः प्राह—

चेयणमचेयणं वा, परतंतत्तेण णणु हु तुल्लाई ।

ण तया विसेसितं एत्थ किंचि भणती सुण विसेसं ॥ ६२३१ ॥

इह वस्तु चेतनं वाऽस्तु अचेतनं वा, यदि परतन्त्रं तदा ननु 'हुः' निश्चितं 'परतन्त्रत्वेन' 25 परायत्ततया यतो द्वे अपि तुल्ये ततो न किञ्चिद् वैषम्यम् । पर आह—न त्वयाऽत्र परक-र्मोपचयचिन्तायां 'किञ्चिदपि' मनागपि विशेषितं येन 'जीवपरिगृहीतत्वेऽप्येकत्र कर्मोपचयो भवति, एकत्र न' इति प्रतिपद्यामहे । अत्राचार्यः 'भणति' ब्रूते—शृणु भण्यमानं विशेषम् ॥ ६२३१ ॥ तमेवाह—

णणु सो चेव विसेसो, जं एकमचेतणं सचित्तेगं ।

30

जह चेयणे विसेसो, तह भणसु इमं णिसामेह ॥ ६२३२ ॥

ननु 'स एव' यन्ननर्तकी-स्वाभाविकनर्तकीदृष्टान्तसूचितो विशेषः—यद् 'एकं शरीरं'

सङ्गनर्तकीस्तत्कं परायत्ततया चेष्टमानमप्यचेतनम्, 'एकं तु' स्वाभाविकनर्तकीशरीरं स्वायत्ततया प्रवृत्तेः 'सचित्तं' सचेतनमिति । पर आह—यथा एष चेतने विशेषो निःसन्दिग्धप्रतिपत्ति-विषयो भवति तथा 'भणत' प्रतिपादयत । आचार्यः प्राह—ततः 'इदं' वक्ष्यमाणं 'निश्चय' आकर्णय ॥ ६२३२ ॥ तदेवाह—

६ ओ पेष्टिओ परेणं, हेऊ वसणस्स होइ कायाणं ।

तत्थ न दोसं इच्छसि, लोणेण समं तहा तं च ॥ ६२३३ ॥

यः परेण प्रेरितः सन् 'कायानां' पृथिव्यादीनां 'व्यसनस्य' सङ्घटन-परितापकादिरूपस्य 'हेतुः' कारणं भवति 'तत्र' तस्मिन् परेण प्रेरिततया कायव्यसनहेतौ यथा न त्वं दोषमिच्छसि, अनात्मवशतया प्रवृत्तेः । कथं पुनर्दोषं नेच्छामि ? इत्यत आह—'लोकेन समं' लोकेन सह, 10 लोके तथादर्शनत इत्यर्थः । तथाहि—यो यत्रानात्मवशतया प्रवर्तते तं तत्र लोको निर्दोष-मभिमन्यते । अत एव परप्रेरिततया कायव्यसनहेतुं निर्दोषमभिमन्यताम् । यथा च तं निर्दोषमिच्छसि तथा 'तामपि च' क्षिप्तचित्तां निर्दोषां पश्य, तस्या अपि परायत्ततया तत्परूपासु चेष्टासु प्रवृत्तेः ॥ ६२३३ ॥ एतदेव सविशेषं भावयति—

पस्संतो वि य काए, अपच्चलो अप्पगं विधारेउं ।

15 जह पेष्टितो अदोसो, एमेव इमं पि पासामो ॥ ६२३४ ॥

यथा परेण प्रेरित आत्मानं 'विधारयितुं' संस्थापयितुम् 'अप्रत्यलः' असमर्थः सन् पश्यन्नपि 'कायान्' पृथिवीक यिकादीन् विराधयन् अन्निकापुत्राचार्य इव 'अदोषः' निर्दोषः; 'एवमेव' अनेनैव प्रकारेण परायत्ततया प्रवृत्तिलक्षणेन 'इमामपि' क्षिप्तचित्तामदोषां पश्यामः ॥ ६२३४ ॥

इह पूर्वं प्रगुणीभूतायास्तस्याः प्रायश्चित्तदानविषये त्रय आदेशा गुरुकादय उक्ता अतस्ता- 20 नेव गुरुकादीन् प्ररूपयति—

गुरुगो गुरुगतरागो, अहागुरुगो य होइ ववहारो ।

लहुओ लहुयतरागो, अहालहुगो य ववहारो ॥ ६२३५ ॥

लहुसो लहुसतरागो, अहालहुसो य होइ ववहारो ।

एतेमिं पच्छित्तं, वोच्छामि अहाणुपुन्वीए ॥ ६२३६ ॥

25 गुरुतो य होइ मामो, गुरुगतरागो य होइ चउमामो ।

अहगुरुगो लम्मामो, गुरुगे पक्खम्मि पडिवत्ती ॥ ६२३७ ॥

तीसा य पण्णवीसा, वीसा पन्नरसेव य ।

दस पंच य दिवसाइं, लहुसगपक्खम्मि पडिवत्ती ॥ ६२३८ ॥

गुरुगं च अट्ठमं खलु, गुरुगतरागं च होइ दसमं तु ।

30 आहागुरुग दुवालस, गुरुगे पक्खम्मि पडिवत्ती ॥ ६२३९ ॥

छट्ठं च चउत्थं वा, आयंबिल-एगठाण-पुरिमड्ढा ।

निच्चियगं दायव्वं, अहलहुसगगम्मि सुद्धो वा ॥ ६२४० ॥

आसां षण्णामपि गाथानां व्याख्या पूर्ववत् (गा० ६०३९ तः ४४) । नवरम्—

इहानीतिर्यथस्वार्थं यथालुप्तको व्यवहारः प्रस्थापयितव्यः ॥ ६२३५ ॥ ६२३६ ॥
॥ ६२३७ ॥ ६२३८ ॥ ६२३९ ॥ ६२४० ॥

सूत्रम्—

दत्तचित्तं निग्गार्थिं निग्गार्थे गिण्हमाणे वा अवल्लंघ-
माणे वा नाइक्कमइ ११ ॥

5

अस्य व्याख्या प्राग्वत् । नवरम्—दीप्तचित्ता—लाभादिमदेन परवशीभूतहृदया ॥

अथ भाष्यकारो विस्तरमभिधित्सुराह—

एसेव गमो नियमा, दित्तादीणं पि होइ णायव्वो ।

जो होइ दित्तचित्तो, सो पलवति णिच्छियव्वाइं ॥ ६२४१ ॥

‘एष एव’ अनन्तरोक्तक्षिप्तचित्तानिर्ग्रन्थीसूत्रगत एव ‘गमः’ प्रकारो लौकिक-लोकोत्तरे-10
कमेदादिरूपः ‘दीप्तादीनामपि’ दीप्तचित्ताप्रभृतीनामपि निर्ग्रन्थीनां नियमाद् वेदितव्यः ।
यत् पुनर्नानात्वं तद् अभिधातव्यम् । तदेवाधिकृतसूत्रेऽभिधित्सुराह—“जो होइ” इत्यादि,
यो भवति दीप्तचित्तः सोऽनीप्सितव्यानि बहूनि प्रलपति, बहूनीप्सितप्रलपनं तस्य लक्षणम्,
क्षिप्तचित्तस्त्वपहृतचित्ततया मौनेनाप्यवतिष्ठत इति परस्परं सूत्रयोर्विशेष इति भावः ॥ ६२४१ ॥

अथ कथमेव दीप्तचित्तो भवति ? इति तत्कारणप्रतिपादनार्थमाह—

15

इति एस असम्माणा, खित्ता सम्माणतो भवे दित्ता ।

अग्गी व इंधणेणं, दिप्पति चित्तं इमेहिं तु ॥ ६२४२ ॥

‘इति’ अनन्तरसूत्रोक्ता ‘एषा’ क्षिप्तचित्ता ‘असम्मानतः’ अपमानतो भवति । ‘दीप्ता’
दीप्तचित्ता पुनः ‘सम्मानतः’ विशिष्टसम्मानावाप्तितो भवति । तच्च चित्तं दीप्यतेऽभिरिबेन्धनैः
‘एभिः’ वक्ष्यमाणैर्लाभमदादिभिः ॥ ६२४२ ॥ तानेवाह—

20

लाभमएण व मत्तो, अहवा जेऊण दुअए सत्तु ।

दित्तम्मि सायवाहणो, तमहं वोच्छं समासेण ॥ ६२४३ ॥

लाभमदेन वा मत्तः सन् दीप्तचित्तो भवति, अथवा दुर्जयान् शत्रून् जित्वा, एतस्मिन्नुभ-
यस्मिन्नपि ‘दीप्ते’ दीप्तचित्ते लौकिको दृष्टान्तः सातवाहनो राजा । ‘तमहं’ सातवाहनदृष्टान्तं
समासेन वक्ष्ये ॥ ६२४३ ॥ यथाप्रतिज्ञातमेव करोति—

25

महुराऽऽणत्ती दंडे, सहसा णिगम अपुच्छिउं कवर् ।

तस्स य तिव्वा आणा, दुहा गता दो वि पाडेउं ॥ ६२४४ ॥

सुतजम्म-महुरपाडण-निहिलंभनिवेदणा जुगव दित्तो ।

सयणिअ खंभ कुड्डे, कुड्डेइ इमाइं पलवंतो ॥ ६२४५ ॥

मोयावरीए णदीए तडे अ पत्तिट्ठाणं नगरं । तत्थ सालवाहणो सया । तस्स ख्वरओ 30
अमच्चो । अजया सो सालवाहणो सया वंडनायगमाणवेइ—महुरं जेतूणं सिग्गमाणच्छ ।

१ सुतजम्मण महुरापाडणे य जुगवं निवेदित्ते दित्तो ताभा० ॥

सो य सहसा अपुच्छिऊण दंडेहिं सह निग्गओ । तओ चिंता जाया—का महुरा घेत्तवा !
 दक्खिणमहुरा उत्तरमहुरा वा ? । तस्स आणा तिक्खा, पुणो पुच्छिउं न तीरति । तओ
 दंडा दुहा काऊण दोसु वि पेसिया । गहियाओ दो वि महुराओ । तओ वद्धावगो पेसिओ ।
 तेण गंतूण राया वद्धाविओ—देव ! दो वि महुराओ गहियाओ । इयरो आगओ—
 ४ देव ! अगमहिसीए पुत्तो जाओ । अण्णो आगतो—देव ! अमुगत्थ पदेसे विपुलो निही
 पायडो जातो । तओ उवरुवरिं कल्लाणनिवेयणेण हरिसवसविसप्पमाणहियओ परव्वसो जाओ ।
 तओ हरिसं धरिउमचायंतो सयणिज्जं कुट्टइ. खंमे आहणइ, कुट्टे विद्वइ, बहूणि य अस-
 मंजसाणि पलवति । तओ खरगेणामच्चेणं तमुवाएहिं पडिबोहिउकामेण खंभा कुट्टा बहू विद्व-
 विया । रत्ता पुच्छियं—(ग्रन्थाग्रम्—८००० सर्वग्रन्थाग्रम्—४१८२५) केणेयं विद्व-
 १० वियं ? । सो भणेइ—तुव्वमेहिं । ततो 'मम सम्मुहमलीयमेयं भणति' रुट्ठेणं रत्ता सो खरगो पाएण
 ताडितो । तओ संकेइयपुरिसेहिं उप्पाडिओ अण्णत्थ संगोवितो य । तओ कम्हिइ पओयणे
 समावडिए रण्णा पुच्छिओ—कत्थ अमच्चो चिट्ठति ? । संकेइयपुरिसेहिं य 'देव ! तुव्वं
 अविणयकारि' ति सो मारिओ । राया विसूरियुं पयत्तो—दुट्ठु कयं, मए तथा न किं पि
 चेइयं ति । तओ सभावत्थो जाओ ताहे संकेइयपुरिसेहिं विन्नतो—देव ! गवेसामि, जइ वि
 १५ कयाइ चंडालेहिं रक्खिओ होज्जा । तओ गवेसिऊण आणिओ । राया संतुट्ठो । अमच्चेण
 सव्भावो कहिओ । तुट्ठेण विउला भोगा दिन्ना ॥

साम्प्रतमक्षरार्थो विव्रियते—सातवाहनेन राज्ञा मथुराग्रहणे "दंडि" ति दण्डनायकस्या-
 ज्ञप्तिः कृता । ततो दण्डाः सहसा 'कां मथुरां गृह्णीमः ?' इत्यपृष्ट्वा निर्गताः । तस्य च राज्ञ
 आज्ञा तीक्ष्णा, ततो न भूयः प्रष्टुं शक्नुवन्ति । ततस्ते दण्डा द्विधा गताः, द्विधा विभज्य एके
 २० दक्षिणमथुरायामपरे उत्तरमथुरायां गता इत्यर्थः । द्वे अपि च मथुरे पातयित्वा ते
 समागताः ॥ ६२४४ ॥

सुतजन्म-मथुरापातन-निधिलाभानां युगपद् निवेदनायां हर्षवशात् सातवाहनो राजा
 'दीप्तः' दीप्तचित्तोऽभवत् । दीप्तचित्ततया च 'इमानि' वक्ष्यमाणानि प्रलपन् शयनीय-स्तम्भ-
 कुब्जानि कुट्टयति ॥ ६२४५ ॥ तत्र यानि प्रलपति तान्याह—

२५ सच्चं भण गोदावरि !, पुव्वसमुद्रेण साविया संती ।
 साताहणकुलसरिसं, जति ते कूले कुलं अत्थि ॥ ६२४६ ॥
 उत्तरतो हिमवंतो, दाहिणतो सालिवाहनो राया ।
 समभारभरकंता, तेण न पल्लहत्थए पुहवी ॥ ६२४७ ॥

हे गोदावरि ! पूर्वसमुद्रेण 'शपिता' दत्तशपथा सती सत्यं 'भण' ब्रूहि—यदि तव
 ३० कूले सातवाहनकुलसदृशं कुलमस्ति ॥ ६२४६ ॥

'उत्तरतः' उत्तरस्यां दिशि हिमवान् गिरिः दक्षिणतस्तु सालवाहनो राजा, तेन समभार-
 भराक्रान्ता सती पृथिवी न पर्यस्यति, अन्यथा यदि अहं दक्षिणतो न स्यां ततो हिमवद्गिरि-
 भाराक्रान्ता नियमतः पर्यस्येत् ॥ ६२४७ ॥

एयाणि य अक्षाणि य, पलवियवं सो अणिच्छियव्वाइं ।

कुसलेण अमच्चेणं, खरगेणं सो उवाएणं ॥ ६२४८ ॥

‘एतानि’ अनन्तरोदितानि अन्यानि च सोऽनीप्सितव्यानि बहूनि प्रलपितवान् । ततः कुशलेन खरकनाम्नाऽमात्येनोपायेन प्रतिबोधयितुकामेनेदं विहितम् ॥ ६२४८ ॥ किम्? इत्याह—

विह्वितं केणं ति व, तुम्भेहिं पायतालणा खरण ।

5

कत्थ त्ति मारिओ सो, दुडु त्ति य दरिसिते भोगा ॥ ६२४९ ॥

‘विद्रावितं’ विनाशितं समस्तं स्तम्भ-कुड्यादि । राज्ञा पृष्टम्—केनेदं विनाशितम्? । अमात्यः सम्मुखीभूय सरोषं निष्ठुरं वक्ति—युष्माभिः । ततो राज्ञा कुपितेन तस्य पादेन ताडना कृता । तदनन्तरं सङ्केतितपुरुषैः स उत्पाटितः सङ्कोपितश्च । ततः समागते कस्मिंश्चित् प्रयोजने राज्ञा पृष्टम्—कुत्रामात्यो वर्तते? । सङ्केतितपुरुषैरुक्तम्—देव ! युष्मत्पादानाम-10 विनयकारी इति मारितः । ततः ‘दुष्टं कृतं मया’ इति प्रभूतं विसूरितवान् । स्वस्वीभूते च तस्मिन् सङ्केतितपुरुषैरमात्यस्य दर्शनं कारितम् । ततः सद्भावकथनानन्तरं राज्ञा तस्मै विपुला भोगाः प्रदत्ता इति ॥ ६२४९ ॥ उक्तो लौकिको दीप्तचित्तः । अथ तमेव लोकोत्तरिकमाह—

महज्जयण भत्त खीरे, कंवल्लग पडिग्गहे य फलए य ।

पासाए कप्पट्टी, वातं काऊण वा दित्ता ॥ ६२५० ॥

15

‘महाध्ययनं’ पौण्डरीकादिकं दिवसेन पौरुष्या वा कयाचिद् मेधाविन्या क्षुल्लिकया आगमितम्, अथवा भक्तमुत्कृष्टं लब्ध्वा ‘नास्मिन् क्षेत्रे भक्तमीदृशं केनापि लब्धपूर्वम्’, यदि वा क्षीरं चतुर्जातकसम्मिश्रमवाप्य ‘नैतादृशमुत्कृष्टं क्षीरं केनापि लभ्यते’, यदि वा कम्बलरत्न-मतीवोत्कृष्टम् अथवा विशिष्टवर्णादिगुणोपेतमपलक्षणहीनं पतद्ग्रहं लब्ध्वा, “फलगे य” त्ति यदि वा “फलकं” चम्पकपट्टकादिकम् अथवा प्रासादे सर्वोत्कृष्टे उपाश्रयत्वेन लब्धे, “कप्पट्टी”-20 ति ईश्वरदुहितरि रूपवत्यां प्रज्ञादिगुणयुक्तायां लब्धायां प्रमोदते, प्रमोदभरवशाच्च दीप्तचित्ता भवति । एतेन “लाभमदेन वा मत्तः” (गा० ६२४३) इति पदं लोकोत्तरे योजितम् । अधुना “दुर्जयान् शत्रून् जित्वा” (गा० ६२४३) इति पदं योजयति—वादं वा परप्रवा-दिन्या दुर्जयया सह कृत्वा तां पराजित्यातिहर्षतः ‘दीप्ता’ दीप्तचित्ता भवति ॥ ६२५० ॥

एतासु दीप्तचित्तासु यतनामाह—

25

दिवसेण पोरिसीए, तुमए पठितं इमाएँ अद्वेणं ।

एतीएँ णत्थि गच्चो, दुम्मेहतरीएँ को तुज्जं ॥ ६२५१ ॥

दिवसेन पौरुष्या वा त्वया यत् पौण्डरीकादिकमध्ययनं पठितं तद् अनया दिवसस्य पौरुष्या वाऽर्द्धेन पठितं तथाऽप्येतस्या नास्ति गर्वः, तव पुनर्दुर्मेधस्तरकायाः को गर्वः?, नैव युक्त इति भावः, एतस्या अपि तव हीनप्रज्ञत्वात् ॥ ६२५१ ॥

30

तद्द्वस्स दुगुंछण, दिट्ठतो भावणा असरिसेणं ।

काऊण होति दिक्षा, वादकरणे तत्थ जा ओमा ॥ ६२५२ ॥

यद् उत्कृष्टं कलमशाल्यादिकं भक्तं क्षीरं कम्बलरत्नादिकं वा तथा लब्धं तस्य द्रव्यस्य जुगुप्सनं क्रियते, यथा—नेदमपि शोभनम्, अमुको वाऽस्य दोष इति । यदि वा 'दृष्टान्तः' अन्येनापीदृशमानीतमिति प्रदर्शनं क्रियते । तस्य च दृष्टान्तस्य भावना 'असदृशेन' शतभागेन सहस्रभागेन वा या तस्याः सकाशाद् हीना तथा कर्तव्या । या तु वादं कृत्वा दीप्ताऽभूत् तस्याः प्रगुणीकरणाय पूर्वं चरिकादिका प्रचण्डा परवादिनी प्रज्ञाप्यते, ततः सा तस्या वादाभिमानिन्याः पुरतस्ततोऽप्यवमतरा या साध्वी तथा वादकरणे पराजयं प्राप्यते, एवमपभ्राजिता सती प्रगुणीभवति ॥ ६२५२ ॥

दुल्लभदन्वे देसे, पडिसेहितगं अलद्धपुव्वं वा ।

10 आहारोवहि वसही, अक्खतजोणी व धूया वि ॥ ६२५३ ॥

यत्र देशे क्षीर-घृतादिकं द्रव्यं दुर्लभं तत्र तद् अन्यासामार्थिकाणां 'प्रतिषिद्धं' 'न प्रयच्छामः' इति दायकेन निषिद्धं 'अलब्धपूर्वं वा' कयाऽपि पूर्वं तत्र न लब्धं तत्र तद् लब्ध्वा दीप्तचित्ता भवतीति वाक्यशेषः, यद्वा सामान्येनोत्कृष्ट आहार उत्कृष्ट उपधिरुत्कृष्टा वा वसतिर्लब्धा अक्षतयोनिक्वा वा 'दुहिता' काचिदीश्वरपुत्रिका लब्धा तत्रेयं यतना ॥ ६२५३ ॥

15 पण्यम्मि पण्णवेत्ता, विज्जाति विसोधि कम्ममादी वा ।

खुड्डीय बहुविहे आणियम्मि ओभावणा पउणा ॥ ६२५४ ॥

'प्रकृते' विशिष्टतरे भक्त-क्षीर-कम्बल-रत्नादिकेऽवमतरायाः सम्पादयितव्ये तथाविधं श्रावकमितरं वा प्रज्ञाप्य, तदभावे कस्यापि महर्द्धिकस्य विद्यां आदिशब्दाद् मन्त्र-चूर्णादीन् यावत् 'कर्मादि' कर्मणमपि प्रयुज्य, आदिशब्दः स्वगतानेकभेदसूचकः, ततः क्षुल्लिकतराया 20 गुणतः शतभाग-सहस्रभागादिना हीनाया विशिष्टमाहारादिकं सम्पादयन्ति । ततो विद्यादि-प्रयोगजनितपापविशुद्धये 'विशोधिः' प्रायश्चित्तं ग्राह्यम् । एवं क्षुल्लिकया 'बहुविधे' क्षीरादिके आनीते सति तस्या अपभ्राजना क्रियते ततः प्रगुणा भवति ॥ ६२५४ ॥

अदिट्ठसङ्ग कहणं, आउट्टा अभिणवो य पासादो ।

कयमिच्चे य विवाहे, सिद्धाड्सुता कतितवेणं ॥ ६२५५ ॥

25 यस्तया श्राद्धो न दृष्टः—अदृष्टपूर्वस्तस्यादृष्टस्य श्राद्धस्य 'कथनं' प्रज्ञापना, उपलक्षणमेतद्, अन्यस्य महर्द्धिकस्य विद्यादिप्रयोगतोऽभिमुखीकरणम्, ततस्ते आवृत्ताः सन्तस्तस्या लब्ध्यभिमानिन्याः समीपमागत्य ब्रुवते—वयमेतया क्षुल्लिकया प्रज्ञापितास्ततः 'अभिनव एव' कृतमात्र एव युष्माकमेष प्रासादो दत्त इति । तथा कैतवेन 'सिद्धादिसुताः' सिद्धपुत्रादिदुहितरः कृतमात्र एव विवाहे उत्पादनीयाः । इयमत्र भावना—सिद्धपुत्रादीनां प्रज्ञापनां कृत्वा तदुहितरः 30 कृतमात्रविवाहा एव व्रतार्थं तत्समक्षमुपस्थापनीयाः येन तस्या अपभ्राजना जायते । ततः प्रगुणीभूतायां तस्यां यदि तासां न तात्त्विकी व्रतश्रद्धा तदा शकुनादिवैगुण्यमुद्गम्य मुच्यन्ते ॥ ६२५५ ॥

सूत्रम्—

जक्खाइट्ठिं निग्गंथिं निग्गंथे गिण्हमाणे वा २ नाइ-

कमइ १२ ॥

अस्य सम्बन्धमाह—

पोग्गल असुभसमुदयो, एस अणागंतुंगो व दोण्हं पि ।

5

जक्खावेसेणं पुण, नियमा आगंतुको होइ ॥ ६२५६ ॥

‘द्वयोः’ क्षिप्तचित्ता-दीप्तचित्तयोः ‘एषः’ पीडाहेतुत्वेनानन्तरमुद्दिष्टोऽशुभपुद्गलसमुदयः
‘अनागन्तुकः’ स्वशरीरसम्भवी प्रतिपादितः । यक्षावेशेन पुनर्यो यतिपीडाहेतुरशुभपुद्गलसमुदयः
स नियमादागन्तुको भवति । ततोऽनागन्तुकाशुभपुद्गलसमुदयप्रतिपादनानन्तरमागन्तुकाशु-
भपुद्गलसमुदयप्रतिपादनार्थमेष सूत्रारम्भः ॥ ६२५६ ॥ प्रकारान्तरेण सम्बन्धमाह— 10

अहवा भय-सोगजुया, चित्तदण्णा व अतिहरिसिता वा ।

आविस्सति जक्खेहिं, अयमण्णो होइ संवंधो ॥ ६२५७ ॥

‘अथवा’ इति प्रकारान्तरोपदर्शने । भय-शोकयुक्ता वा चिन्तार्दिता वा, एतेन क्षिप्तचित्ता
उक्ता; अतिहर्षिता वा या परवशा, अनेन दीप्तचित्ताऽभिहिता; एषा द्विविधाऽपि यक्षैः
परवशहृदयतया ‘आविश्यते’ आलिङ्ग्यते । ततः क्षिप्त-दीप्तचित्तासूत्रानन्तरं यक्षाविष्टासूत्र- 15
मित्ययमन्यो भवति सम्बन्धः ॥ ६२५७ ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—सा च प्राग्वत् ॥ सम्प्रति यतो यक्षाविष्टा भवति
तत् प्रतिपादनार्थमाह—

पुव्वभवियवेरेणं, अहवा राएण राइया संती ।

एतेहिं जक्खइट्ठा, सवत्ति भयए य सज्झलगा ॥ ६२५८ ॥

20

‘पूर्वभविकेन’ भवान्तरभाविना वैरेण अथवा रागेण रज्जिता सती यक्षैराविश्यते । एताभ्यां
द्वेष-रागाभ्यां कारणाभ्यां यक्षाविष्टा भवति । तथा चात्र पूर्वभविके वैरे सपत्नीदृष्टान्तो रागे
भृतकदृष्टान्तः सज्झलकदृष्टान्तश्चेति ॥ ६२५८ ॥ तत्र सपत्नीदृष्टान्तमाह—

वेस्सा अकामतो णिज्जराए मरिऊण वंतरी जाता ।

पुव्वसवत्तिं खेत्तं, करेति सामण्णभावम्मि ॥ ६२५९ ॥

23

एगो सेट्ठी । तस्स दो महिला । एगा पिया, एगा वेस्सा, अनिष्टेत्यर्थः । तत्थ जा वेस्सा
सा अकामनिज्जराए मरिऊण वंतरी जाया । इयरा वि तहारूवाणं साहुणीणं पायमूले पव्व-
इया । सा य वंतरी पुव्वभववेरेण छिड्डाणि मगइ । अन्नया पमत्तं दट्ठूण छलियाइया ॥

अक्षरार्थस्त्वयम्—श्रेष्ठिस्तका ‘द्वेष्या’ अनिष्टा भार्याऽकामनिर्जरया मृत्वा व्यन्तरी जाता ।
ततः पूर्वसपत्नीं श्रामण्यभावे व्यवस्थितां पूर्वभविकं वैरमनुसरन्ती ‘क्षिप्तां’ यक्षाविष्टां कृत- 30

१ °तुगो दुवेण्हं तामा० ॥ २ °यः जीवस्वीकृतमनोवर्गेणान्तर्गताशुभदलिकविशेषरूपः
‘अनागन्तुकः’ कां० ॥

वती । गाथायां वर्तमाननिर्देशः प्राकृतत्वात् ॥ ६२५९ ॥ अथ भृतकदृष्टान्तमाह—

भयतो कुडुंबिणीए, पडिसिद्धो वाणमंतरो जातो ।

सामण्णम्मि पमत्तं, छलेति तं पुव्ववेरेणं ॥ ६२६० ॥

एगा कोडुंबिणी ओरालसरीरा एगेण भयगेणं ओरालसरीरेणं पत्थिया । सो तीए णिच्छीओ । तओ सो गाढमज्झोववन्नो तीए सह संपयोगमलभमाणो दुक्खसागरमोगाढो अकामनिज्जराए मरिऊण वंतरो जाओ । सा य कोडुंबिणी संसारवासविरत्ता पव्वइया । सा तेण आभोइया । पमत्तं दट्ठूण छलिया ॥

अक्षरार्थस्त्वयम्—‘भृतकः’ कर्मकरः कुटुम्बिन्या प्रतिषिद्धो वानमन्तरो जातः । ततः श्रामण्यस्थितां तां प्रमत्तां मत्वा पूर्ववैरेण छलितवान् ॥ ६२६० ॥

10 अथ सज्जिलकदृष्टान्तमाह—

जेट्ठो कणेट्ठमज्जाएँ मुच्छिओ णिच्छितो य सो तीए ।

जीवंते य मयम्मी, सामण्णे वंतरो छलए ॥ ६२६१ ॥

एगम्मि गामे दो सज्जिलका, भायरो इत्यर्थः । तत्थ जेट्ठो कणिट्ठस्स भारियाए अज्झो-ववन्नो । सो तं पत्थेइ । सा नेच्छइ भणइ य—तुमं अप्पणो लहुबंधवं जीवंतं न पाससि ! ।
15 तेण चित्थियं—जाव एसो जीवए ताव मे नत्थि एसा । एवं चित्थित्ता छिद्दं लभिऊण विस-संचारेण मारिओ लहुभाया । तओ भणियं—जस्स तुमं भयं कासी सो मतो, इयाणिं पूरेहि मे मणोरहं । तीए चित्थियं—नृणमेतेण मारितो, धिरत्थु कामभोगाणमिति संवेगेण पव्वइया । इयरो वि दुहसंततो अकामनिज्जराए मओ वंतरो जातो विभंगेणं पुव्वभवं पासइ । तं साहुणिं दट्ठूण पुव्वभवियं वेरमणुसरंतो पमत्तं छलियाइओ ॥

20 अक्षरयोजना त्वयम्—ज्येष्ठः कनिष्ठभार्यायां मूर्छितः, न चासौ तथा ईप्सितः किन्तु ‘जीवन्तं स्वभ्रातरं न पश्यसि ?’ इति भणितवती । ततः ‘अस्मिन् जीवति ममैषा न भवति’ इति बुद्ध्या तं मारितवान् । मृते च तस्मिन् श्रामण्ये स्थितां तां व्यन्तरो जातः सन् छलितवान् ॥ ६२६१ ॥ अर्थवच्छलिताया यतनामाह—

तस्स य भूततिगिच्छा, भूतरवावेशणं सयं वा वि ।

25 णीउत्तमं च भावं, णाउं किरिया जहा पुव्वं ॥ ६२६२ ॥

तस्या एवं ‘भूतरवावेशनं’ भूतरवैः—भूतप्रयुक्तासमञ्जसप्रलापैः आवेशनं—यक्षावेशनं मत्वा भूतचिकित्सा कर्तव्या । कथम् ? इत्याह—‘तस्य’ भूतस्य नीचमुत्तमं च भावं ज्ञात्वा । कथं ज्ञात्वा ? इत्याह—‘स्वयं वा’ कायोत्सर्गेण देवतामाकम्प्य तद्वचनतः सम्यक् परिज्ञाय, अपि-शब्दाद् अन्यस्माद्वा मास्त्रिकादेः सकाशाद् ज्ञात्वा । तस्याः क्रिया विधेया, यथा ‘पूर्व’ क्षिप्त-
30 चित्ताया उक्ता ॥ ६२६२ ॥ इह यक्षाविष्टा किलोन्मादप्राप्ता भवति ततो यक्षाविष्टासूत्रा-नन्तरमुन्मादप्राप्तासूत्रमाह—

उम्मायपत्तिं निग्गंथिं निग्गंथे गिण्हमाणे वा २ नातिक्रमइ १३ ॥

अस्य व्याख्या प्राग्वत् ॥ अथोन्मादप्ररूपणार्थं भाष्यकारः प्राह—

उम्मातो खलु दुविधो, जक्खाएसो य मोहणिज्जो य ।

जक्खाएसो वुत्तो, मोहेण इमं तु वोच्छामि ॥ ६२६३ ॥

5

उन्मादः ‘खलु’ निश्चितं ‘द्विविधः’ द्विप्रकारः । तद्यथा—यक्षावेशहेतुको यक्षावेशः, कार्ये कारणोपचारात् । एवं मोहनीयकर्मोदयहेतुको मोहनीयः । चशब्दौ परस्परसमुच्चयार्थौ स्वगतानेकभेदसंस्मृचकौ वा । तत्र यः ‘यक्षावेशः’ यक्षावेशहेतुकः सोऽनन्तरसूत्रे उक्तः । यस्तु ‘मोहेन’ मोहनीयोदयेन; मोहनीयं नाम—येनात्मा मुह्यति, तच्च ज्ञानावरणं मोहनीयं वा द्रष्टव्यम्, द्वाभ्यामप्यात्मनो विपर्यासापादनात्, तेनोत्तरत्र “अहव पित्तमुच्छाए” 10 इत्याद्युच्यमानं न विरोधभाक्; “इमो” चि अयम्—अनन्तरमेव वक्ष्यमाणतया प्रत्यक्षीभूत इव तमेवेदानीं वक्ष्यामि ॥ ६२६३ ॥ प्रतिज्ञातं निर्वाहयति—

रूवंगं दट्ठणं, उम्मातो अहव पित्तमुच्छाए ।

तहायणा णिवाते, पित्तमि य सक्करादीणि ॥ ६२६४ ॥

रूपं च—नटादेराकृतिः अङ्गं च—गुह्याङ्गं रूपाङ्गं तद् दृष्ट्वा कस्या अप्युन्मादो भवेत् । 15 अथवा ‘पित्तमूच्छया’ पित्तोद्रेकेण उपलक्षणत्वाद् वातोद्रेकवशतो वा स्यादुन्मादः । तत्र रूपाङ्गं दृष्ट्वा यस्या उन्मादः सञ्जातस्तस्यास्तस्य—रूपाङ्गस्य विरूपावस्थां प्राप्तस्य दर्शना कर्तव्या । या तु वातेनोन्मादं प्राप्ता सा निवाते स्थापनीया । उपलक्षणमिदम्, तेन तैलादिना शरीरस्याभ्यङ्गो घृतपायनं च तस्याः क्रियते । ‘पित्ते’ पित्तवशादुन्मतीभूतायाः शर्करा-क्षीरादीनि दातव्यानि ॥ ६२६४ ॥ कथं पुनरसौ रूपाङ्गदर्शनेनोन्मादं गच्छेत् ? इत्याह—

20

दट्ठणं नडं काई, उत्तरवेउच्चितं मतणखेत्ता ।

तेणेव य रूवेणं, उट्ठमि कयमि निविण्णा ॥ ६२६५ ॥

काचिदल्पसत्त्वा संयती नटं दृष्ट्वा, किंविशिष्टम् ? इत्याह—‘उत्तरवैकुर्विकम्’ उत्तरकाल-भाविबल्ला-ऽऽभरणादिविचित्रकृत्रिमविभूषाशोभितम्, ततः काचिद् ‘मदनक्षिप्ता’ उन्मादप्राप्ता भवेत् तत्रेयं यतना—उत्तरवैकुर्विकापसारणेन तेनैव स्वाभाविकेन रूपेण २ स नटस्तस्या 25 निर्ग्रन्थ्या दर्श्यते । अथासौ नटः स्वभावतोऽपि सुरूपस्ततोऽसौ ऊर्ध्व—वमनं कुर्वन् तस्या दर्श्यते, ततः ३ तस्मिन्नुर्ध्वे कृते सति काचिदल्पकर्मा निर्विण्णा भवति, तद्विषयं विरागं गच्छतीत्यर्थः ॥ ६२६५ ॥

पणवितो उ दुरूवो, उम्मंडिजति अ तीए पुरतो तु ।

रूववतो पुण भत्तं, तं दिजति जेण छड्ढेति ॥ ६२६६ ॥

30

१ २ ३ एतच्चिह्नान्तर्वर्त्ता पाठः कां० एव वर्त्तते ॥ २ अमुमेवार्थं सविशेषमाह—पणं इत्यवतरणं कां० ॥

अन्यच्च—यदि नटः स्वरूपतो दुरुपो भवति ततः स पूर्वं प्रज्ञाप्यते, प्रज्ञापितश्च सन्
‘तस्याः’ उन्मादप्राप्तायाः पुरतः ‘उन्मण्ड्यते’ यत् तस्य मण्डनं तत् सर्वमपनीयते ततो विरू-
परूपदर्शनतो विरागो भवति । अथासौ नटः स्वभावत एव रूपवान्—अतिशायिना उद्धटरूपेण
युक्तस्ततस्तस्य भक्तं मदनफलमिश्रादिकं तद् दीयते येन भुक्तेन तस्याः पुरतः ‘छर्दयति’ उद्धमति,
५ उद्धमनं च कुर्वन् किलासौ जुगुप्सनीयो भवति ततः सा तं दृष्ट्वा विरज्यत इति ॥ ६२६६ ॥

गुञ्जंगमि उ वियडं, पञ्जावेऊण खरगमादीणं ।

तदायणे विरागो, तीसे तु हवेज्ज दडूणं ॥ ६२६७ ॥

यदि पुनः कस्या अपि गुह्याङ्गविषय उन्मादो भवति न रूप-लावण्याद्यपेक्षः ततः ‘खरकादीनां’
द्व्यक्षरकप्रभृतीनां ‘विकटं’ मद्यं पाययित्वा प्रसुप्तीकृतानां पूतिमद्योद्गालखरण्डितसर्वशरीराणामत
१० एव मक्षिकाभिणिभिणायमानानां “तदायणे” ति तस्य—गुह्याङ्गस्य मद्योद्गालादिना बीभत्सीभूतस्य
दर्शना क्रियते । तच्च दृष्ट्वा तस्या आर्थिकाया विरागो भवेत् ततः प्रगुणीभवति ॥ ६२६७ ॥

सूत्रम्—

उवसग्गपत्तं निग्गंथिं निग्गंथे गिण्हमाणे वा २

नातिक्रमइ १४ ॥

१५ अस्य सम्बन्धमाह—

मोहेण पित्ततो वा, आतासंवेतिओ समक्खाओ ।

एसो उ उवस्सग्गो, अयं तु अण्णो परसमुत्थो ॥ ६२६८ ॥

‘मोहेन’ मोहनीयोदयेनेत्यर्थः ‘पित्ततो वा’ पित्तोदयेन य उन्मत्तः सः ‘आत्मसंवेदिकः’
आत्मनैवात्मनो दुःखोत्पादकः समाख्यातः, यच्चात्मनैवात्मनो दुःखोत्पादनमेव आत्मसंवेदनीय
२० उपसर्गः । ततः पूर्वमात्मसंवेदनीय उपसर्ग उक्तः । तत उपसर्गाधिकारादयमन्यः परसमुत्थ
उपसर्गोऽनेन प्रतिपाद्यत इति ॥ ६२६८ ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—सा च प्राग्वत् ॥ तत्रोपसर्गप्रतिपादनार्थमाह—

तिविहे य उवस्सग्गे, दिव्वे माणुस्सए तिरिक्खे य ।

दिव्वे य पुव्वभणिण, माणुस्से आभिओग्गे य ॥ ६२६९ ॥

२५ त्रिविधः खलु परसमुत्थ उपसर्गः । तद्यथा—दैवो मानुष्यकस्तैरश्च । तत्र ‘दैवः’ देव-
कृतः ‘पूर्वम्’ अनन्तरसूत्रस्याधस्ताद् भणितः, ‘मानुष्यः पुनः’ मनुष्यकृतः ‘आभियोग्यः’
विद्याद्यभियोगजनितस्तावद् भण्यते ॥ ६२६९ ॥

विज्जाए मंतेण व, चुण्णेण व जोतिया अणप्पवसा ।

अणुसासणा लिहावण, खमए मधुरा तिरिक्खाती ॥ ६२७० ॥

१ उन्मत्ततारूप उपसर्गः सः ‘आत्मसंवेदिकः’ आत्मसंवेदनीयनामा समाख्यातः ।
इदमुक्तं भवति—इह किल दैव-मानुष्यक-तैरश्चा-ऽऽत्मसंवेदनीयमेवात् चतुर्विधा उप-
सर्गा भवन्ति । ततः पूर्वमात्मं कां० ॥

विद्यया वा मन्त्रेण वा चूर्णेन वा 'योजिता' सम्बन्धिता सती काचिदनात्मवशा भवेत् तत्र 'अनुशासना' इति येन रूपलुब्धेन विद्यादि प्रयोजितं तस्यानुशिष्टिः क्रियते, यथा—एषा तपस्विनी महासती, न वर्तते तव तां प्रति ईदृशं कर्तुम्, एवंकरणे हि प्रभूततरपापोपचयसम्भव इत्यादि । अथैवमनुशिष्टोऽपि न निवर्तते तर्हि तस्य तां प्रतिविद्यया विद्वेषणमुत्पाद्यते । अथ नास्ति तादृशी प्रतिविद्या ततः "लिहावण" चि तस्य सागारिकं विद्याप्रयोगतस्तस्याः पुरतः ८ आलेखाप्यते येन सा तद् दृष्ट्वा 'तस्य सागारिकमिदमिति बीभत्सम्' इति जानाना विरागमुपपद्यते । "स्वमए महुरा" इति मथुरायां श्रमणीप्रभृतीनां बोधिकस्तेनकृत उपसर्गोऽभवत् तं क्षपको निवारितवान्, एषोऽपि मानुष उपसर्गः । तैश्चमाह—"तिरिक्खाइ" चि तिर्यञ्चो ग्रामेयका आरण्यका वा श्रमणीनामुपसर्गान् कुर्वन्ति ते यथाशक्ति निराकर्तव्याः ॥ ६२७० ॥

साम्प्रतमेनामेव गाथां विवरीपुराह—

10

विज्ञादऽभिओगो पुण, एसो माणुस्सओ य दिव्वो य ।

तं पुण जाणंति कहं, जति णामं गेण्हए तस्स ॥ ६२७१ ॥

विद्यादिभिः 'अभियोगः' अभियुज्यमानता । एष पुनः 'द्विविधः' द्विप्रकारः, तद्यथा—मानुषिको देवश्च । तत्र मनुष्येण कृतो मानुषिकः । देवस्यायं तेन कृतत्वाद् देवः । तत्र देवकृतो मनुष्यकृतो वा विद्यादिभिरभियोग एष एव यत् तस्मिन् दूरस्थितेऽपि तत्प्रभावात् सा 15 तथारूपा उन्मत्ता जायते । अथ 'तं' विद्याद्यभियोगं देवं मानुषिकं वा कथं जानन्ति ? । सूरिराह—तयोर्देव-मानुषयोर्मध्ये यस्य नाम साऽभियोजिता गृह्णाति तत्कृतः स विद्याद्यभियोगो ज्ञेयः ॥ ६२७१ ॥ साम्प्रतं "अणुसासणा लिहावण" इत्येतद् व्याख्यानयति—

अणुसासियम्मि अठिए, विदेसं देति तह वि य अठंते ।

जक्खीए कोवीणं, तीसे पुरओ लिहावेंति ॥ ६२७२ ॥

20

येन पुरुषेण विद्यादि अभियोजितं तस्यानुशासना क्रियते । अनुशासितेऽप्यस्थिते विद्याप्रयोगतस्तां विवक्षितां साध्वीं प्रति तस्य विद्याद्यभियोक्तुर्विद्वेषं 'ददति' उत्पादयन्ति वृषभाः । तथापि च तस्मिन् अतिष्ठति 'यक्ष्या' शुन्या तदीयं कौपीनं तस्याः पुरतो विद्याप्रयोगतो लेहयन्ति येन सा तद् दृष्ट्वा तस्येदं सागारिकमिति जानाना विरज्यते ॥ ६२७२ ॥

सम्प्रति प्रतिविद्याप्रयोगे हृदादरताख्यापनार्थमाह—

25

विसस्स विसमेवेह, ओसहं अग्गिमग्गिणो ।

मंतस्स पडिमंतो उ, दुज्जणस्स विवज्जणं ॥ ६२७३ ॥

विषस्यौषधं विषमेव, अन्यथा विषानिवृत्तेः । एवमग्नेर्भूतादिप्रयुक्तस्यौषधमग्निः । मन्त्रस्य प्रतिमन्त्रः । दुर्जनस्यौषधं 'विवर्जनं' ग्राम-नगरपरित्यागेन परित्यागः । ततो विद्याद्यभियोगे साधु-साध्वीरक्षणार्थं प्रतिविद्यादि प्रयोक्तव्यमिति ॥ ६२७३ ॥

30

जइ पुण होज्ज गिलाणी, णिरुभमाणी उ तो सें तेइच्छं ।

१ एतदनन्तरं ग्रन्थाग्रम्—१००० कां० ॥ २ °तु स तथारूप उन्मत्तो जाय° कां० विना ॥ ३ ददतरता° डे० मो० ले० ॥

संवरीयमसंवरीया, उवालभंते णिसिं वसभा ॥ ६२७४ ॥

यदि पुनर्विद्याद्यभियोजिता तदभिमुखं गच्छन्ती निरुध्यमाना ग्लाना भवति ततः “से”
‘तस्याः’ साध्याश्चिकित्सां ‘संवृताः’ केनाप्यलक्ष्यमाणाः कुर्वन्ति । तथा ‘असंवृताः’ येन
विद्याद्यभियोजितं तस्य प्रत्यक्षीभूता वृषभाः ‘निशि’ रात्रौ तं उपालभन्ते भेषयन्ति पिष्टयन्ति
५ च तावद् यावद् असौ तां मुञ्चतीति ॥ ६२७४ ॥ “स्वमण् महुर” चि अस्य व्याख्यानमाह—

धूममह सङ्घिसमणी, बोहिय हरणं तु णिवसुताऽऽतावे ।

मज्जेण य अकंदे, कयम्मि जुद्धेण मोएति ॥ ६२७५ ॥

महुरानयरीए धूमो देवनिम्मितो । तस्स महिमानिमित्तं सङ्घीहिं समं निग्गयातो ।
रायपुत्तो य तत्थ अदूरे आयावंतो चिट्ठइ । ताओ सङ्घी-समणीओ बोहिएहिं गहियाओ तेणं-
10 तेणं आणियाओ । ताहिं तं साहुं दट्ठणं अकंदो कओ । तओ रायपुत्तेण साहुणा जुद्धं दाऊण
मोइयाओ ॥

अक्षरगमनिका त्वियम्—स्तूपस्य ‘महे’ महोत्सवे श्राद्धिकाः श्रमणीभिः सह निर्गताः ।
तासां ‘बोधिकैः’ चौरैर्हरणम् । नृपसुतश्च तत्रादूरे आतापयति । बोधिकैश्च तास्तस्य मध्येन
नीयन्ते । तामिश्च तं दट्ठाऽऽकन्दे कृते स युद्धेन तेभ्यस्ता मोचयति ॥ ६२७५ ॥

15 उक्तो मानुषिक उपसर्गः । सम्प्रति तैरश्वगाह—

गामेणाऽऽरण्येण व, अभिभूतं संजतिं तु तिरिगेणं ।

थद्धं पकंपियं वा, रक्खेज्ज अरक्खणे गुरुगा ॥ ६२७६ ॥

ग्राम्येणाऽऽरण्येन वा तिरश्चाऽभिभूतां संयतीं यदि वा ‘स्तब्धां’ तद्वयात् स्तम्भीभूतां
‘प्रकम्पितां वा’ तद्वयप्रकम्पमानशरीरां रक्षेत् । यदि पुनर्न रक्षति सत्यपि बले ततोऽरक्षणे
20 प्रायश्चित्तं ‘गुरुकाः’ चत्वारो गुरुका मासाः ॥ ६२७६ ॥

सूत्रम्—

साहिगरणं निग्गंथिं निग्गंथे गिण्हमाणे वा २

नातिक्रमइ १५ ॥

अस्य सूत्रस्य सम्बन्धमाह—

25 अभिभवमाणो समणिं, परिग्गहो वा सें वारिते कलहो ।

किं वा सति सत्तीए, होइ सपक्खे उविकखाए ॥ ६२७७ ॥

‘श्रमणीं’ साध्वीमभिभवन् गृहस्थो यदि वा ‘से’ ‘तस्य’ गृहस्थस्य ‘परिग्रहः’ परिजनः,
स चाऽभिभवन् वारितः कलहं श्रमण्या सार्द्धं कुर्यात् ततो य उपशमनालब्धमान् साधुस्तेन
कलह उपशमयितव्यः, न पुनरुपेक्षा विधेया । कुतः ? इत्याह—किं वा सत्यां शक्तौ ‘स्वपक्षे’
30 स्वपक्षस्योपेक्षया ? नैव किञ्चिदिति भावः । केवलं स्वशक्तिनैः फल्यमुपेक्षानिमित्तप्रायश्चित्तापत्तिश्च
भवति, तस्मादवश्यं स्वशक्तिः परिसफोरणीया । एतत्प्रदर्शनार्थमधिकृतसूत्रमारभ्यते ॥ ६२७७ ॥

१ °न पूर्वसूत्रोक्तनीत्या उपसर्गयन् गृह° का० ॥

अस्य व्याख्या प्राग्वत् ॥ अत्र भाष्यम्—

उपपण्णे अहिगरणे, ओसमणं दुविहऽतिक्रमं दिस्स ।

अणुसासण मेस निरुम्भणा य जो तीए पडिपक्खो ॥ ६२७८ ॥

संयत्या गृहस्थेन सममधिकरणे उत्पन्ने द्विविधमतिक्रमं दृष्ट्वा तस्याधिकरणस्य व्यवशमनं कर्तव्यम् । किमुक्तं भवति ?—स गृहस्थोऽनुपशान्तः सन् तस्याः संयत्याः संयमभेदं जीवित-भेदं चेति द्विविधमतिक्रमं कुर्यात् तत उपशमयितव्यमधिकरणम् । कथम् ? इत्याह—यः ‘तस्याः’ संयत्याः ‘प्रतिपक्षः’ गृहस्थस्तस्य प्रथमतः कोमलवचनैरनुशासनं कर्तव्यम्, तथाऽप्य-तिष्ठति ‘भीषणं’ भाषनं कर्तव्यम्, तथाऽप्यभिभवतो ‘निरुम्भणं’ यस्य या लब्धिस्तेन तया निवारणं कर्तव्यम् ॥ ६२७८ ॥

सूत्रम्—

10

सपायच्छित्तं निगंथिं निगंथे गिण्हमाणे वा २
नातिक्रमइ १६ ॥

अस्य सम्बन्धमाह—

अहिगरणम्मि कयम्मि, खामिय समुपट्ठिताए पच्छित्तं ।

तप्पदमत्ताए भएणं, होति किलंता व वहमाणी ॥ ६२७९ ॥

15

अधिकरणे कृते क्षामिते च तस्मिन् समुपस्थितायाः प्रायश्चित्तं दीयते, ततः साधिकरण-सूत्रानन्तरं प्रायश्चित्तसूत्रमुक्तम् ॥

अस्य व्याख्या—प्राग्वत् ॥

सा सप्रायश्चित्ता ‘तत्प्रथमतायां’ प्रथमतः प्रायश्चित्ते दीयमाने ‘भयेन’ ‘कथमहमेतत् प्रायश्चित्तं वक्ष्यामि ?’ इत्येवंरूपेण विषण्णा भवेत्, यदि वा प्रायश्चित्तं वहन्ती तपसा क्लान्ता भवेत् ॥ ६२७९ ॥ तत्रेयं यतना—

पायच्छित्ते दिण्णे, भीताए विसज्जनं किलंताए ।

अणुसट्ठि वहंतीए, भएण खित्ताइ तेहच्छं ॥ ६२८० ॥

प्रायश्चित्ते दत्ते यदि विभेति ततस्तस्या भीतायाः क्लान्तायाश्च विसर्जनम्, प्रायश्चित्तं मुत्कलं क्रियत इत्यर्थः । अथ वहन्ती क्लाम्यति ततस्तस्या वहन्त्या अनुशिष्टिर्दीयते, यथा—मा भैपीः, 25 बहु गतम्, स्तोकं तिष्ठति, यदि वा वयं साहाय्यं करिष्याम इति । अथैवमनुशिष्यमाणाऽपि भयेन क्षिप्तचित्ता भवति ततस्तस्याः ‘चैकित्स्यं’ चिकित्सायाः कर्म कर्तव्यम् ॥ ६२८० ॥

सूत्रम्—

भत्त-पाणपडियाइक्खियं निगंथिं निगंथे गिण्हमाणे
वा २ नातिक्रमइ १७ ॥

30

अस्य सूत्रस्य सम्बन्धमाह—

पच्छित्तं इत्तिरिओ, होइ तवो वणिणओ य जो एस ।

आवकथितो पुण तवो, होति परिण्णा अणसणं तु ॥ ६२८१ ॥

‘प्रायश्चित्तं’ प्रायश्चित्तरूपं यद् एतत् तपोऽनन्तरसूत्रे वर्णितम् एतत् तप इत्वरं भवति, यत् पुनः परिज्ञारूपं तपोऽनशनं तद् यावत्कथिकम्, तत् इत्वरतपःप्रतिपादनानन्तरं यावत्कथिकतपःप्रतिपादनार्थमधिकृतं सूत्रम् ॥ ६२८१ ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—प्राग्वत् । नवरम्—भक्तं च पानं च भक्त-पाने ते प्रत्याख्याते यया सा तथोक्ता । कान्तस्य परनिपातः सुखादिदर्शनात् ॥ अत्र भाष्यम्—

अट्ठं वा हेउं वा, समणीणं विरहिते कहेमाणो ।

मुच्छाएँ विपडिताए, कप्पति गहणं परिण्णाए ॥ ६२८२ ॥

10 ‘श्रमणीनाम्’ अन्यासां साध्वीनां ‘विरहिते’ अशिवादिभिः कारणैरभावे एकाकिन्या आर्यिकाया भक्त-पानप्रत्याख्याताया अर्थं वा हेतुं वा कथयतो निर्ग्रन्थस्य यदि सा मूर्च्छया विपतेत्, ततो मूर्च्छया विपतितायास्तस्याः “परिण्णाए” त्ति ‘परिज्ञायाम्’ अनशने सति कल्पते ग्रहणम्, उपलक्षणत्वाद् अवलम्बनं वा कर्तुम् ॥ ६२८२ ॥ इदमेव व्याचष्टे—

गीतऽज्जाणं असती, सव्वाऽसतीए व कारण परिण्णा ।

15 पाणग-भत्त समाही, कहणा आलोत धीरवणं ॥ ६२८३ ॥

गीतार्थानामार्यिकानाम् ‘असति’ अभावे यदि वाऽशिवादिकारणतः सर्वासामपि साध्वीनामभावे एकाकिन्या जातया ‘परिज्ञा’ भक्तप्रत्याख्यानं कृतम्, ततस्तस्याः कृतभक्त-पानप्रत्याख्यानायाः सीदन्त्या योग्यपानकप्रदानेन चरमेप्सितभक्तप्रदानेन च समाधिरूपादनीयः । ‘कथनी’ धर्मकथना यथाशक्ति स्वशरीरानाबाधया कर्तव्या । तथा ‘आलोकम्’ आलोचनां सा 20 दापयितव्या । यदि कथमपि चिरजीवनेन भयमुत्पद्यते, यथा—नाद्यापि म्रियते, किमपि भविष्यति इति न जानीम इति; तस्या धीरापना कर्तव्या ॥ ६२८३ ॥

जति वा ण णिव्वहेज्जा, असमाही वा वि तम्मि गच्छम्मि ।

करणिज्जं अण्णत्थ वि, ववहारो पच्छ सुद्धा वा ॥ ६२८४ ॥

यदि वा प्रबलबुभुक्षावेदनीयोदयतया कृतभक्त-पानप्रत्याख्याना सा न निर्वहेत्, न यावत्कथिकमनशनं प्रतिपालयितुं क्षमा इति यावत्, असमाधिर्वा तस्मिन् गच्छे तस्या वर्तते ततोऽन्यत्र नीत्वा यद् उचितं तत् तस्याः करणीयमिति । अथ पश्चादनशनप्रत्याख्यानभङ्गविषयस्तस्याः ‘व्यवहारः’ प्रायश्चित्तं दातव्यः । अथ स्वगच्छासमाधिमात्रेणान्यत्र गता ततः सा मिथ्यादुष्कृतप्रदानमात्रेण शुद्धेति ॥ ६२८४ ॥

सूत्रम्—

30 अट्टजायम्मि निग्गंथि निग्गंथे गिण्हमाणे वा अव-

लंबमाणे वा नाइक्कमइ १८ ॥

अस्य सूत्रस्य सम्बन्धमाह—

वुत्तं हि उत्तमद्वे, पडियरणट्टा व दुक्खरे दिक्खा ।

इंती व तस्समीवं, जति हीरति अट्टजायमतो ॥ ६२८५ ॥

उक्तं 'हि' यस्मात् पूर्वं पञ्चकल्पे—'उत्तमार्थे' उत्तमार्थ—प्राक्सूत्राभिहितं प्रतिपत्तुकामस्य "दुक्खरे" ति द्व्यक्षरस्य द्व्यक्षरिकाया वा दीक्षा दातव्या, यदि वा 'प्रतिचरणाय' 'एषा दीक्षिता ५ मां ग्लानां सतीं प्रतिचरिष्यति' इतिनिमित्तं द्व्यक्षरिका दीक्षिता भवति, सा च पश्चाद् दायकैः प्रतिगृह्येत तस्या बोधमार्थप्रतिपत्त्या मूलं 'आयान्ती' आगच्छन्ती बोधिकादिना स्तेनेन यदि ह्रियते अतस्तां प्रति अर्थजातसूत्रावकाशः ॥ ६२८५ ॥

अनेन सबन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—सा च प्राग्भवत् ॥ साम्प्रतमर्थजातशब्दव्युत्पत्ति-
प्रतिपादनार्थमाह—

10

अट्टेण जीएँ कजं, संजातं एस अट्टजाता तु ।

तं पुण संजमभावा, चालिजंती समवलंबे ॥ ६२८६ ॥

'अर्थेन' अर्थितया सज्जातं कार्यं यथा यद्वा अर्थेन—द्रव्येण जातम्—उत्पन्नं कार्यं यस्याः सा अर्थजाता, गमकत्वादेवमपि समासः । उपलक्षणमेतत्, तेनैवमपि व्युत्पत्तिः कर्तव्या—
अर्थः—प्रयोजनं जातोऽस्या इत्यर्थजाता । कथं पुनरस्या अवलम्बनं क्रियते ? इत्याह—'तां 15 पुनः' प्रथमव्युत्पत्तिसूचितां संयमभावात् चाल्यमानां द्वितीय-तृतीयव्युत्पत्तिपक्षे तु द्रव्याभावेन प्रयोजनानिष्पत्त्या वा सीदन्तीं 'समवलम्बेत' साहाय्यकरणेन सम्यग् धारयेत्, उपलक्षणत्वाद् गृह्णीयादपि ॥ ६२८६ ॥ अथ निर्युक्तिकारो येषु स्थानेषु संयमस्थिताया अप्यर्थजातमुत्पद्यते तानि दर्शयितुमाह—

सेवगभज्जा ओमे, आवण्ण अणत्त बोहिये तेणे ।

20

एतेहि अट्टजातं, उप्पज्जति संजमठिताए ॥ ६२८७ ॥

'सेवकभार्यायां' सेवकभार्याविषयम्, एवम् 'अवमे' दुर्भिक्षे, "आवण्णे"ति दासत्वप्राप्ता-
याम्, "अणत्ते"ति ऋणार्तायां परं विदेशगमनादुत्तमर्जेनानाप्तायाम्, तथा 'बोधिकाः'
अनार्या म्लेच्छाः 'स्तेनाः' आर्यजनपदजाता अपि शरीरापहारिणस्तैरपहरणे च, एतैः
कारणैरर्थजातं संयमस्थिताया अपि उत्पद्यते । एष निर्युक्तिगाथासङ्क्षेपार्थः ॥ ६२८७ ॥ 25

साम्प्रतमेनामेव विवरीपुः सेवकभार्याद्वारमाह—

पियविप्पयोगदुहिया, णिक्खंता सो य आगतो पच्छा ।

अगिलाणिं च गिलाणिं, जीवियकिच्छं विसज्जेति ॥ ६२८८ ॥

कोऽपि राजादीनां सेवकः, तेन राजसेवाव्यप्रेणात्मीया भार्या परिष्ठापिता, ततः सा प्रिय-
विप्रयोगदुःखिता 'निष्क्रान्ता' तथारूपाणां स्थविराणामन्तिके प्रव्रजिता, स च पुरुषः पश्चात् 30
तयाऽर्थी जातस्ततस्तस्याः सकाशमागतः पुनरपि तां मार्गयति ततः को विधिः ? इत्याह—
अग्लानामपि तां 'ग्लानां' ग्लानवेषां कुर्वन्ति, विरेचनादीनि च तस्याः क्रियन्ते, ततोऽसौ

‘जीवितकृच्छ्रां’ ‘कृच्छ्रेणैव जीवति’ इतिबुद्ध्या विसर्जयति ॥ ६२८८ ॥

अत्रैव द्वितीयमुदाहरणमाह—

अपरिगृह्यागणियाऽविसर्जिया सामिणा विणिक्वंता ।

बहुगं मे उवउत्तं, जति दिज्जति तो विसर्जेमि ॥ ६२८९ ॥

८ न विद्यते परिग्रहः कस्यापि यस्याः साऽपरिग्रहा, सा चासौ गणिका चापरिग्रहगणिका, सा येन सममुषितवती स देशान्तरं गतः, ततस्तेन अविसर्जिता सती ‘विनिष्क्रान्ता’ प्रवर्जिता । अन्यदा च स स्वामी समागतो भणति—बहुकं ‘मे’ मदीयं द्रव्यमनया ‘उपयुक्तम्’ उपयोगं नीतम्, भुक्तमित्यर्थः, तद् यदि दीयते ततो विसृजामि ॥ ६२८९ ॥

एवमुक्ते यत् कर्तव्यं स्थविरैस्तदाह—

10 सरभेद वर्णभेदं, अंतद्वाणं विरेयणं वा वि ।

वरधणुग पुंस्सभूती, गुलिया सुहुमे य ज्ञाणम्मि ॥ ६२९० ॥

गुटिकाप्रयोगतस्तस्याः स्वरभेदं वर्णभेदं वा स्थविराः कुर्वन्ति यथा स तां न प्रत्यभिजानाति । यदि वा भ्रामान्तरादिप्रेषणेन ‘अन्तर्धानं’ व्यवधानं क्रियते । अथवा तथाविधौषधप्रयोगतो विरेचनं कार्यते येन सा ग्लानेव लक्ष्यते, ततः ‘एषा कृच्छ्रेण जीवति’ इति ज्ञात्वा स तां 15 मुञ्चति । अथवा शक्तौ सत्यां यथा ब्रह्मदत्तहिण्ड्यां धनुपुत्रेण वरधनुना मृतकवेषः कृतस्तथा निश्चला निरुच्छ्वासा सूक्ष्ममुच्छ्वसनं तिष्ठति येन मृतेति ज्ञात्वा तेन विसृज्यते । यदि वा यथौ पुष्यभूतिराचार्यः सूक्ष्मे ध्याने कुशलः सन् ध्यानवशात् निश्चलः निरुच्छ्वासः स्थितः (आवश्यके प्रतिक्रमणाध्ययने योगसङ्ग्रहेषु निर्यु० गा० १३१७ हारि० टीका पत्र ७२२) तथा तथाऽपि सूक्ष्मध्यानकुशलया सत्या तथा स्थातव्यं यथा स मृतेत्यवगम्य मुञ्चति ॥ ६२९० ॥

20 एतेषां प्रयोगाणामभावे—

अणुसिद्धिमणुवरंतं, गमेति णं मिच्च-णातगादीहिं ।

एवं पि अठायंते, करंति सुत्तम्मि जं वुत्तं ॥ ६२९१ ॥

अनुशिष्टिस्तस्य दीयते । तथा यदि नोपरतस्ततस्तस्य पुरुषस्य यानि मित्राणि ये च ज्ञात-यस्तैः आदिशब्दाद् अन्यैश्च तथाविधैः स्थविरास्तं ‘गमयन्ति’ बोधयन्ति येन स तस्या मुक्त- 25 लनं करोति । एवमप्यतिष्ठति तस्मिन् यदुक्तं सूत्रे तत् कुर्वन्ति । किमुक्तं भवति ?—अर्थ-जातमपि दत्त्वा सा तस्मात् पुरुषाद् मोचयितव्या । एतत् तस्याः सूत्रोक्तमवलम्बनं मन्तव्यम् ॥ ६२९१ ॥ गतं सेवकभार्याद्वारम् । अथावमद्वारमाह—

सकुडुंबो मधुराए, णिक्खिविऊणं गयम्मि कालगतो ।

ओमे फिडित परंपर, आवण्णा तस्स आगमणं ॥ ६२९२ ॥

30 मधुरायां नगर्यां कोऽपि वणिक् सकुडुम्बोऽपि प्रवित्रजिघुरव्यक्तां दारिकां मित्रस्य गृहे निक्षिप्य ततः प्रव्रज्यां प्रतिपद्यान्यत्र गतः । गते च तस्मिन् स मित्रभूतः पुरुषः काल-

१ पुस्समिच्चे, गुं ताभा० । चूर्णिकृता एष एव पाठ आहतः । आवश्यकनिर्युक्ति-चूर्णि-वृत्त्यादावप्ययमेव पाठ आहतोऽस्ति ॥ २ ०था आवश्यके योगसङ्ग्रहोक्तः पुष्य० कां० ॥

गतः । ततस्तस्य कालगमनानन्तरं 'अवमे' दुर्भिक्षे जाते सति तदीयैः पुत्रैरनाद्रियमाणा सा दारिका ततो गृहात् 'स्फिटिता' परिभ्रष्टा सती परम्परकेण दासत्वमापन्ना । तस्य च पितुर्यथाविहारक्रमं विहरतस्तस्यामेव मथुरायामागमनम् । तेन च तत् सर्वं ज्ञातम् ॥ ६२९२ ॥

सम्प्रति तन्मोचने विधिमाह—

अणुसासण कह ठवणं, भेसण ववहार लिंग जं जत्थ ।

5

दूराऽऽभोग गवेसण, पंथे जयणा य जा जत्थ ॥ ६२९३ ॥

पूर्वमनुशासनं तस्य कर्तव्यम् । ततः कथाप्रसङ्गेन कथनं स्थापत्यापुत्रादेः करणीयम् । एवमप्यतिष्ठति यद् निष्कामता स्थापितं द्रव्यं तद् गृहीत्वा समर्पणीयम् । तस्याभावे निजकानां तस्य वा 'भेषणं' आपनमुत्पादनीयम् । यदि वा राजकुले गत्वा व्यवहारः कार्यः । एवमप्यतिष्ठति यद् यत्र लिङ्गं पूज्यं तत्र तत् परिगृह्य सा मोचनीया । तस्यापि प्रयोगस्याभावे 10 दूरेण—उच्छिन्नस्वामिकतया दूरदेशव्यवधानेन वा यद् निधानं तस्याभोगः कर्तव्यः । तदनन्तरं तस्य 'गवेसणं' साक्षात्निरीक्षणं करणीयम् । गवेसणाय च गमने 'पथि' मार्गे यतना यथा ओघनिर्युक्तौ उक्ता तथा कर्तव्या । या च यत्र यतना साऽपि तत्र विधेया यथासूत्रमिति द्वारगाथासङ्केपार्थः ॥ ६२९३ ॥ साम्प्रतमेनामेव विवरीषुः प्रथमतोऽनुशासन-कथनद्वारे प्राह—

निच्छिण्णा तुज्झ घरे, इसिकण्णा मुंच होहिती धम्मो ।

15

सेहोवट्ट विचित्रं, तेण व अण्णेण वा णिहितं ॥ ६२९४ ॥

एषा ऋषिकन्या तव गृहेऽवमादिकं समस्तमपि निस्तीर्णा अधुना व्रतग्रहणार्थमुपतिष्ठते अतो मुञ्चैनाम्, तव भूयान् धर्मो भविष्यति । एतावता गतमनुशासनद्वारम् । तदनन्ता कथनमिति स्थापत्यापुत्रकथा कथनीया—यथा स स्थापत्यापुत्रो व्रतं जिवृक्षुर्वासुदेवेन महतरं निष्क्रमणमहिम्ना निष्क्राम्य पार्श्वस्थितेन व्रतग्रहणं कारितः एवं युष्माभिरपि कर्तव्यम् ॥ 20

अथ स्थापितद्वारम्—“सेहोवट्ट” इत्यादि । शैक्षः कश्चिदुपस्थितः तस्य यद् 'विचित्रं' बहुविधमर्थजातं कापि स्थापितमस्ति, यदि वा गच्छान्तरे यः कोऽपि शैक्ष उपस्थितः तस्य हस्ते यद् द्रव्यमवतिष्ठते तद् गृहीत्वा तस्मै दीयते । अथवा 'तेनैव' पित्रा 'अन्येन वा' साधुना निष्कामता यद् द्रव्यजातं क्वचित् पूर्वं 'निहितं' स्थापितमस्ति तद् आनीय तस्मै दीयते ॥ ६२९४ ॥ तदभावे को विधिः ? इत्याह—

25

नीयल्लगाण तस्स व, भेसण ता राउले सतं वा वि ।

अविरिक्का मो अम्हे, कहं व लज्जा ण तुंज्झं ति ॥ ६२९५ ॥

'निजकानाम्' आत्मीयानां स्वजनानां भेषणं कर्तव्यम्, यथा—वयं 'अविरिक्काः' अविभक्तरीकथा वर्तमाने ततो मोचयत मदीयां दुहितरम्, कथं वा युष्माकं न लज्जा अभूत् यद् एवं मदीया पुत्रिका दासत्वमापन्नाऽद्यापि धृता वर्तते ? । अथवा येन गृहीता वर्तते तस्य भेषणं 30 विधेयम्, यथा—यदि मोचयसि तर्हि मोचय, अन्यथा भवतस्तं शापं दास्यामि येन न त्वं नेदं वा तव कुटुम्बकमिति । एवं भेषणेऽपि कृते यदि न मुञ्चति यदि वा ते स्वजना न

१ °चनावि° भा० ॥ २ तुम्हं ति ताभा० ॥ ३ यदि मुञ्चसि ततो मुञ्च, अन्य° कां० ॥

किमपि प्रयच्छन्ति तदा स्वयं राजकुले गत्वा निजकैः सह व्यवहारः करणीयः, व्यवहारं च कृत्वा भाग आत्मीयो गृहीत्वा तस्मै दातव्यः । यद्वा स एव राजकुले व्यवहारेणाकृष्यते, तत्र च गत्वा वक्तव्यम्, यथा—इयमृषिकन्या व्रतं जिघृक्षुः केनापि कपटेन धृताऽनेन वर्तते, यूयं च धर्मव्यापारनिषण्णाः, ततो यथा इयं धर्ममाचरति यथा चामीषामृषीणां समाधिरुपजायते ५ तथा यतध्वमिति ॥ ६२९५ ॥ ततः—

नीयच्छएहि तेण व, सद्धिं व्यवहार कातु मोदणता ।

जं अंचितं व लिंगं, तेण गवेसितु मोदेइ ॥ ६२९६ ॥

एवं निजकैस्तेन वा सार्द्धं व्यवहारं कृत्वा तस्या मोचना कर्तव्या । अस्यापि प्रकारस्याभावे यद् यत्र लिङ्गमर्चितं तत् परिगृह्णाति । ततः 'तेन' अर्चितलिङ्गेन तल्लिङ्गधारिणां मध्ये ये 10 महान्तस्तत्पार्श्वाद् गवेधित्वा तां मोचयन्ति ॥ ६२९६ ॥

अथ "दूराऽऽभोगे"त्यादिव्याख्यानार्थमाह—

पुट्टा व अपुट्टा वा, चुतसामिणिहिं कर्हिंति ओहादी ।

घेत्तूण जावदड्डं, पुणरवि सारक्खणा जतणा ॥ ६२९७ ॥

यदि वा 'अवध्यादयः' अवधिज्ञानिनः, आदिशब्दाद् विशिष्टश्रुतज्ञानिपरिग्रहः, पृष्टा वा 15 अपृष्टा वा तथाविधं तस्य प्रयोजनं ज्ञात्वा 'च्युतस्वामिनिधिम्' उच्छिन्नस्वामिकं निधिं कथयन्ति, तदानीं तेषां तत्कथनस्योचितत्वात् । ततः 'यावदर्थं' यावता प्रयोजनं तावद् गृहीत्वा पुनरपि तस्य निधेः संरक्षणं कर्तव्यम् । प्रत्यागच्छता च यतना विधेया, सा चाग्रे स्वयमेव वक्ष्यते ॥ ६२९७ ॥

सोडण अट्टजायं, अट्टं पडिजग्गती उ आयरिओ ।

20 संघाडगं च देती, पडिजग्गति णं गिलाणं पि ॥ ६२९८ ॥

निधिग्रहणाय मार्गे गच्छन्तं तम् 'अर्थजातं' साधुं श्रुत्वा साम्भोगिकोऽसाम्भोगिको वाऽऽचार्योऽर्थं 'प्रतिजागर्ति' उत्पादयति । यदि पुनः तस्य द्वितीयसङ्घाटको न विद्यते ततः सङ्घाटकमपि ददाति । अथ कथमपि स ग्लानो जायते ततस्तं ग्लानमपि सन्तं प्रतिजागर्ति न तूपेक्षते, जिनाज्ञाविराधनप्रसक्तेः ॥ ६२९८ ॥ यदुक्तमनन्तरं "यतना प्रत्यागच्छता कर्तव्या" तामाह—

25 काउं णिसीहियं अट्टजातमावेदणं गुरुहत्थे ।

दाउण पडिक्कमते, मा पेहंता मिया पासे ॥ ६२९९ ॥

यत्रान्यगणे स प्राघूर्णिक आयाति तत्र नैषेधिकीं कृत्वा 'नमः क्षमाश्रमणेभ्यः' इत्यादि कृत्वा च मध्ये प्रविशति, प्रविश्य च यद् अर्थजातं तद् गुरुभ्य आवेदयति, आवेद्य च तदर्थजातं गुरुहस्ते दत्त्वा प्रतिक्रामति । कस्मान्न स्वपार्श्व एव स्थापयति ? इति चेद् अतः 30 आह—मा 'प्रेक्षमाणाः' निरीक्षमाणा मृगा इव मृगा अगीतार्थाः क्षुल्लकादयः पश्येयुः, गुरुहस्ते च स्थितं न निरीक्षन्ते, अस्मद्गुरुणां समर्पितमिति विरूपसङ्करूपप्रवृत्तेः ॥ ६२९९ ॥

सम्प्रति "जयणा य जा जत्थे"ति तद्व्याख्यानार्थमाह—

सण्णी व सावतो वा, केवतितो दिज्ज अट्टजायस्स ।

पुण्युप्यण्ण णिहाणे, कारणजाते गहण सुद्धो ॥ ६३०० ॥

यत्र 'संज्ञी' सिद्धपुत्रः श्रावको वा वर्तते तत्र गत्वा तस्मै स्वरूपं निवेदनीयं प्रज्ञापना च कर्तव्या । ततो यत् तस्य पूर्वोत्पन्नं प्रकटं निधानं तन्मध्यादसौ सिद्धपुत्रादिः प्रज्ञापितः सन् तस्य 'अर्थजातस्य' द्रव्यार्थिनः साधोः कियतोऽपि भागान् दद्यात् । अस्य प्रकारस्याभावे यद् निधानं दूरमवगाढं वर्तते तदपि तेन सिद्धपुत्रादिना उत्खन्य दीयमानमधिकृते कारणजाते ५ गृहानोऽपि शुद्धः, भगवदाज्ञया वर्तनात् ॥ ६३०० ॥ गतमवमद्वारम् । इदानीमापन्नाद्वारमाह—

थोवं पि धरेमाणी, कत्थइ दासत्तमेइ अदलंती ।

परदेसे वि य लब्भति, वाणियधम्मे ममेस ची ॥ ६३०१ ॥

स्तोकमपि ऋणं शेषं धारयन्ती क्वचिद्देशे काऽपि स्त्री तद् ऋणमददती कालक्रमेण ऋण-वृद्ध्या दासत्वम् 'एति' प्रतिपद्यते । तस्या एवं दासत्वमापन्नायाः स्वदेशे दीक्षा न दातव्या । 10 अथ कदाचित् परदेशे गता सती अज्ञातस्वरूपा अशिवादिकारणतो वा दीक्षिता भवति तत्र वणिजा परदेशे वाणिज्यार्थं गतेन दृष्टा भवेत् तत्रायं किल न्यायः—परदेशेऽपि वणिज आत्मीयं लभ्यं लभन्ते । तत एवं वणिग्धर्मे व्यवस्थिते सति स एवं ब्रूयात्—ममैषा दासी इति न मुञ्चाम्यमुमिति ॥ ६३०१ ॥ तत्र यत् कर्तव्यं तत्प्रतिपादनार्थं द्वारगाथामाह—

नाहं विदेसयाऽऽहरणमादि विज्जा य मंत जोए य ।

15

निमित्ते य राय धम्मे, पासंड गणे धणे चेव ॥ ६३०२ ॥

या तव दासत्वमापन्ना वर्तते न साऽहं किन्तु अहमन्यस्मिन् विदेशे जाता, त्वं तु सदृक्ष-तया विप्रलब्धोऽसि । अथ सा प्रभूतजनविदिता वर्तते तत एवं न वक्तव्यं किन्तु स्थापत्या-पुत्राद्याहरणं कथनीयम्, यद्यपि कदाचित् तच्छ्रवणतः प्रतिबुद्धो मुत्कलयति । आदिशब्दाद् गुटिकाप्रयोगतः स्वरभेदादि कर्तव्यमिति परिग्रहः । एतेषां प्रयोगाणामभावे विद्या मन्त्रो योगो 20 वा ते प्रयोक्तव्या यैः परिगृहीतः सन् मुत्कलयति । तेषामप्यभावे 'निमित्तेन' अतीता-ऽनागत-विषयेण राजा उपलक्षणमेतद् अन्यो वा नगरप्रधान आवर्जनीयो येन तत्प्रभावात् स प्रेर्यते । धर्मो वा कथनीयो राजादीनां येन ते आवृत्ताः सन्तस्तं प्रेरयन्ति । एतस्यापि प्रयोगस्याभावे पाषण्डान् सहायान् कुर्यात् । यद्वा यः 'गणः' सारस्वतादिको बलवांस्तं सहायं कुर्यात् । तद-भावे दूराऽऽभोगादिना प्रकारेण धनमुत्वाद्य तेन मोचयेत् । एष द्वारगाथासंक्षेपार्थः ॥ ६३०२ ॥ 25

साम्प्रतमेनामेव गाथां विवरीपुराह—

सारिक्खएण जंपसि, जाया अणत्थ ते वि आमं ति ।

बहुजणविण्णायर्मि, थावच्चसुतादिआहरणं ॥ ६३०३ ॥

यदि बहुजनविदिता सा न भवति, यथा—इयं तद्देशजाता इति; तत एवं ब्रूयात्—अहमन्यत्र विदेशे जाता, त्वं तु सादृक्ष्येण विप्रलब्ध एवमसमञ्जसं जल्पसि । एवमुक्ते 30 तेऽपि तत्रत्याः 'आमम्' एवमेतद् यथेयं वदतीति साक्षिणो जायन्ते । अथ तद्देशजाततया सा बहुजनविज्ञाता ततस्तस्यां बहुजनविज्ञातायां पूर्वोक्तं न वक्तव्यं किन्तु स्थापत्यापुत्राद्याहरणं

प्रतिबोधनाय कथनीयम् ॥ ६३०३ ॥ “आहरणमाई” इत्यत्रादिशब्दव्याख्यानाथमाह—

सरभेद वण्णभेदं, अंतद्वाणं विरेयणं वा वि ।

वरधणुग पुस्सभूती, गुलिया सुहुमे य ज्ञाणम्मि ॥ ६३०४ ॥

गुटिकाप्रयोगतस्तस्याः स्वरभेदं वर्णभेदं वा कुर्यात् । यद्वा अन्तर्द्धानं आमन्तरप्रेषणेन वा व्यवधानम् । विरेचनं वा ग्लानतोपदर्शनाय कारयितव्या येन ‘कृच्छ्रेणैषा जीवति’ इति ज्ञात्वा विसर्जयति । यदि वा वरधनुरिव गुटिकाप्रयोगतः पुष्यभूतिराचार्य इव वा सूक्ष्मध्यानवशतो निश्चला निरुच्छ्वासा तथा स्याद् यथा मृतेति ज्ञात्वा परित्यज्यते । विद्या-मन्त्र-प्रयोगा वा तस्य प्रयोक्तव्या येन तैरभियोजितो मुक्तलयति । एतेषां प्रयोगाणामभावे राजा निमित्तेन धर्मकथया वाऽऽवर्त्यते, ततस्तस्य प्रभावेण स प्रेर्यते ॥ ६३०४ ॥

10 अस्याऽपि प्रकारस्याभावे को विधिः ? इत्याह—

पासंडे व सहाए, गिण्हति तुज्झं पि एरिसं अत्थि ।

होहामो य सहाया, तुब्भ वि जो वा गणो बलितो ॥ ६३०५ ॥

पाषण्डान् वा सहायान् गृह्णाति । अथ ते सहाया न भवन्ति तत इदं तान् प्रति वक्तव्यम्—युष्माकमपीदृशं प्रयोजनं भवेद् भविष्यति तदा युष्माकमपि वयं सहाया भविष्यामः ।

15 एवं तान् सहायान् कृत्वा तद्वलतः स प्रेरणीयः । यदि वा यो मल्ल-सारस्वतादिको गणो बलीयान् तं सहायं परिगृहीयात् ॥ ६३०५ ॥

एएसिं असतीए, संता व जता ण होंति उ सहाया ।

ठवणा दूराभोगण, लिंणेण व एसिउं देंति ॥ ६३०६ ॥

‘एतेषां’ पाषण्डानां गणानां वा ‘असति’ अभावे यदि वा सन्तोऽपि ते सहाया न भवन्ति तदा “ठवण” चि निष्क्रामता यद् द्रव्यं स्थापितं तेन सा मोचयितव्या । यदि वा ‘दूराभोग-
नेन’ प्रागुक्तप्रकारेणैव अथवा यद् यत्र लिङ्गमर्चितं तेन धनम् ‘एषयित्वा’ उत्पाद्य ददति तस्मै वरवृषभाः ॥ ६३०६ ॥ गतमापन्नाद्वारम् । अथ ऋणार्तादिद्वाराण्याह—

एमेव अणत्ताए, तवतुलणा णवरि तत्थ णाणत्तं ।

बोहिय-तेणेहि हिते, ठवणादि गवेसणे जाव ॥ ६३०७ ॥

25 ‘एवमेव’ अनेनैव दासत्वापन्नागतेन प्रकारेण ‘ऋणार्ताया अपि’ प्रभूतं ऋणं धारयन्त्या अन्यदेशे दीक्षिताया मोक्षणे यतना द्रष्टव्या । नवरम्—अत्र धनदानचिन्तायां नानात्वम् । किं तत् ? इत्याह—तपस्तुलना कर्तव्या । तथा बोधिकाः स्तेनाश्च-प्रागुक्तस्वरूपास्तैर्हताया आर्थिकाया गवेषणं नियमेन कर्तव्यम् । तत्र च कर्तव्येऽनुशासनादिकं तदेव मन्तव्यं यावद् अर्थजातस्य स्थापना तथा आदिशब्दाद् निधानस्य दूराभोगनादिप्रयोगेणापि सा मोचयितव्या ।
30 अथ ऋणार्तायां या तपस्तुलनोक्ता सा भाव्यते—स द्रव्यं मार्गयन् वक्तव्यः—साधवस्तपोधना अहिरण्य-सुवर्णाः, लोकेऽपि यद् यस्य भाण्डं भवति स तत् तस्मै उत्तमर्णाय ददाति, अस्माकं च पार्श्वे धर्मस्तस्मात् त्वमपि धर्मं गृहाण ॥ ६३०७ ॥ एवमुक्ते स प्राह—

जो णार्ते कतो धम्मो, तं देउ ण एत्तियं समं तुलइ ।

हाणी जावेगाहं, तावतियं विजयंभणता ॥ ६३०८ ॥

योऽनया कृतो धर्मस्तं सर्वं मह्यं ददातु । एवमुक्ते साधुभिर्वक्तव्यम्—नैतावद् दद्वः, यतो नैतावत् समं तुलति । स प्राह—एकेन संवत्सरेण हीनं प्रयच्छतु; तदपि प्रतिषेधनीयः । ततो ब्रूयात्—द्वाभ्यां संवत्सराभ्यां हीनं दत्तं; तदपि निषेध्यः । एवं तावद् विभाषा कर्तव्या यावद् ‘एकेन दिवसेन कृतोऽनया धर्मस्तं प्रयच्छत’ ततो वक्तव्यम्—नाभ्यधिकं दद्वः ८ किन्तु यावत् तव गृहीतं मुहूर्तादिकृतेन धर्मेण तोल्यमानं समं तुलति तावत् प्रयच्छामः । एवमुक्ते यदि तोलनाय दौकते तदा विद्यादिभिस्तुला स्तम्भनीया येन क्षणमात्रकृतेनापि धर्मेण सह न समं तोलयतीति । धर्मतोलनं च धर्माधिकरणिक-नीतिशास्त्रपसिद्धमिति ततोऽवसात-व्यम् । अथासौ क्षणमात्रकृतस्यापि धर्मस्यालामात् तपो ग्रहीतुं नेच्छेत् ततो वक्तव्यम्—एषा वणिग्ध्यायेन शुद्धा ॥ ६३०८ ॥

10

स प्राह—कः पुनर्वणिग्ध्यायो येनैषा शुद्धा क्रियते ? साधवो ब्रुवते—

वत्थाणाऽऽभरणानि य, सव्वं छड्डुउ एगवत्थेणं ।

पोतम्मि विवण्णम्मि, वाणितधम्मि हवति सुद्धो ॥ ६३०९ ॥

यथा कोऽपि वाणिजः प्रभूतं ऋणं कृत्वा प्रवहणेन समुद्रमवगाढः, तत्र ‘पोते’ प्रवहणे विपक्षे आत्मीयानि परकीयानि च प्रभूतानि वस्त्राण्याभरणानि च शब्दात् शेषमपि च नाना- 15 विधं क्रयाणकं सर्वं ‘छर्दयित्वा’ परित्यज्य ‘एकस्त्रेण’ एकेनैव परिधानवाससा उत्तीर्णः ‘वणिग्धर्मे’ वणिग्ध्याये ‘शुद्धो भवति’ न ऋणं दाप्यते । एवमियमपि साध्वी तव सत्कमा-त्मीयं च सारं सर्वं परित्यज्य निष्क्रान्ता संसारसमुद्रादुत्तीर्णा इति वणिग्धर्मेण शुद्धा, न धनिका ऋणमात्मीयं याचितुं लभन्ते, तस्माद् न किञ्चिदत्र तत्राभाव्यमस्तीति करोत्विदानी-मेषा स्वेच्छया तपोवाणिज्यम्, पोतपरिभ्रष्टवणिगिव निर्ऋणो वाणिज्यमिति ॥ ६३०९ ॥

20

सम्प्रत्युपसंहारव्याजेन शिक्षामपवादं चाह—

तम्हा अपरायत्ते, दिक्खेज्ज अणारिए य वज्जेज्जा ।

अद्धाण अणाभोगा, विदेस असिवादिसू दो वी ॥ ६३१० ॥

यस्मात् परायत्तदीक्षणेऽनार्यदेशगमने चैते दोषास्तस्मादपरायत्तान् दीक्षयेत् अनार्याश्च देशान् बोधिक-स्तेनबहुलान् वर्जयेत् । अत्रैवापवादमाह—“अद्धाण” चि अश्वानं प्रतिपन्नस्य 25 ममोपग्रहमेते करिष्यन्तीति हेतोः परायत्तानपि दीक्षयेत्, यदि वाऽनाभोगतः प्रवाजयेत्, विदेशस्था वा स्वरूपमजानाना दीक्षयेयुः । अशिवादिषु पुनः कारणेषु “दो वि” चि ‘द्वे अपि’ परायत्तदीक्षणा-ऽनार्यदेशगमने अपि कुर्यात् । किमुक्तं भवति ?—अशिवादिषु कारणेषु समुपस्थि-तेषु परायत्तानपि गच्छोपग्रहनिमित्तं दीक्षयेत्, अनार्यान्पि च देशान् विहरेदिति ॥ ६३१० ॥

॥ क्षिप्रचित्तादिप्रकृतं समाप्तम् ॥

30

परिमन्थप्रकृतम्

सूत्रम्—

छ कप्पस्स पलिमंथू पणत्ता, तं जहा—कोकुइए
 संजमस्स पलिमंथू १ मोहरिए सच्चवयणस्स पलि-
 मंथू २ चक्खुलोलए इरियावहियाए पलिमंथू ३
 तित्तिणिए एसणागोयरस्स पलिमंथू ४ इच्छालो-
 भए मुत्तिमग्गस्स पलिमंथू ५ भिज्जानियाणकरणे
 मोक्खमग्गस्स पलिमंथू ६ । सव्वत्थ भगवता
 अनियाणया पसत्था १९ ॥

10 अस्य सूत्रस्य कः सम्बन्धः ? इत्याह—

दप्पेण जो उ दिक्खेति एरिसे एरिसेसु वा विहरे ।

तत्थ ध्रुवो पलिमंथो, को सो कतिभेद संबंधो ॥ ६३११ ॥

‘दप्पेण’ कारणमन्तरेण य आचार्यः ‘ईदृशान्’ परायत्तान् दीक्षयति, यो वा ‘ईदृशेषु’
 अनायेषु देशेषु दर्पतो विहरति, तत्र ‘ध्रुवः’ निश्चितोऽवश्यम्भावी परिमन्थः, अतः कोऽसौ
 15 कतिभेदो वा परिमन्थः ? इत्याशङ्कानिरासाय प्रस्तुतसूत्रारम्भः । एष सम्बन्धः ॥ ६३११ ॥

अहवा सव्वो एसो, कप्पो जो वणिओ पलंवादी ।

तस्स उ विवक्खभूता, पलिमंथा ते उ वज्जेज्जा ॥ ६३१२ ॥

‘अथवा’ इति सम्बन्धस्य प्रकारान्तरद्योतने । य एष षट्सपि उद्देशकेषु प्रलम्बादिकैः
 ‘कल्पः’ समाचार उक्तः ‘तस्य’ कल्पस्य विपक्षभूताः ‘परिमन्थाः’ कौकुच्य-मौखर्यादयो
 20 भवन्ति, अतस्तान् वर्जयेदिति ज्ञापनार्थमधिकृतसूत्रारम्भः ॥ ६३१२ ॥

अथवा वज्रमध्योऽयमुद्देशकः, तथाहि—

आइम्मि दोन्नि छक्का, अंतम्मि य छक्कगा दुवे हुंति ।

सो एस वइरमज्झो, उहेसो होति कप्पस्स ॥ ६३१३ ॥

अस्मिन् षष्ठोद्देशके आदौ ‘द्वे षट्के’ भाषाषट्क-प्रस्तारषट्कलक्षणे भवतः अन्तेऽपि च ‘द्वे
 25 षट्के’ परिमन्थषट्क-कल्पस्थितिषट्करूपे भवतः, ततः ‘स एषः’ कल्पोद्देशको वज्रमध्यो भवति,
 वज्रवदादावन्ते च द्वेयोः षट्कयोः सद्भावाद् विस्तीर्णः मध्ये तु सङ्क्षिप्त इत्यर्थः । तत्राद्यं
 षट्कद्वयं प्राग् अभिहितमेव, अथान्त्यं षट्कद्वयमभिधीयते । तत्रापि प्रथमं तावदिदम् ॥ ६३१३ ॥

१ ‘कः’ प्रलम्बपरिहारदिरूपः ‘कल्पः’ का० ॥ २ द्वयोर्द्वयोर्वक्तव्यपदार्थषट्कयोः
 सद्भावाद् विस्तीर्णः मध्ये तु प्रतिसूत्रमेकैकस्य पदार्थस्य वक्तव्यतया सम्भवात्
 सङ्क्षिप्त का० ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—‘षड्’ इति षट्सङ्ख्याः ‘कल्पस्य’ कल्पाध्ययनोक्त-
 साधुसमाचारस्य परिः—सर्वतो मधन्ति—विलोडयन्तीति परिमन्थवः, उणादित्वादुप्रत्ययः,
 पाठान्तरेण परिमन्था वा, व्याघातका इत्यर्थः, ‘प्रज्ञप्ताः’ तीर्थकरादिभिः प्रणीताः ।
 तद्यथा—“कुकुइए” ति “कुचण् अवस्पन्दने” इति वचनात् कुत्सितम्—अप्रत्युपेक्षित-
 त्वादिना कुचितम्—अवस्पन्दितं यस्य स कुकुचितः, स एव प्रज्ञादिदर्शनात् स्वार्थिकाणूपत्यये ५
 कौकुचितः; कुकुचा वा—अवस्पन्दितं प्रयोजनमस्येति कौकुचिकः; सः ‘संयमस्य’ पृथिव्यादि-
 रक्षणरूपस्य ‘परिमन्थुः’ व्याघातकारी १ । “मोहरिण्” ति मुखं—प्रभूतभाषणातिशायि
 बदनमस्यास्तीति मुखरः, स एव मौखरिकः—बहुभाषी, विनयादेराकृतिगणत्वाद् इकणूपत्ययः;
 यद्वा मुखेनारिमावहतीति व्युत्पत्त्या निपातनाद् मौखरिकः; ‘सत्यवचनस्य’ मृषावादविरतेः
 परिमन्थुः, मौखर्ये सति मृषावादसम्भवात् २ । चक्षुषा लोलः—चञ्चलो यद्वा चक्षुः लोलं 10
 यस्य स चक्षुर्लोलः, स स्तूप-देवकुलादीनि विलोकमानो व्रजति, ईर्या—गमनं तस्याः पन्था
 ईर्यापथस्तत्र भवा या समितिः सा ऐर्यापथिकी—ईर्यासमितिस्तस्याः परिमन्थुर्भवति ३ ।
 ‘तिन्तिणिकः’ आहाराद्यभावे खेदाद् यत्किञ्चनाभिधायी, स एषणा—उद्गमादिदोषविमुक्तभक्त-
 पानादिगवेषणारूपा तत्प्रधानो यो गोचरः—गोरिव मध्यस्थतया भिक्षार्थं चरणं स एषणागो-
 चरस्तस्य परिमन्थुः; सखेदो हि अनेषणीयमपि गृह्णातीति भावः ४ । इच्छा—अभिलाषः 15
 स चासौ लोभश्च इच्छालोभः, महालोभ इत्यर्थः, यथा निद्रानिद्रा महानिद्रेति; स च इच्छा-
 लोभः—अधिकोपकरणादिमेलनलक्षणः ‘मुक्तिमार्गस्य’ मुक्तिः—निष्परिग्रहत्वम् अलोभतेत्यर्थः
 सैव निर्वृतिपुरस्य मार्ग इव मार्गस्तस्य परिमन्थुः ५ । “भिज्ज” ति लोभस्तेन यद् निदान-
 करणं—देवेन्द्र-चक्रवर्त्यादिविभूतिप्रार्थनं तद् ‘मोक्षमार्गस्य’ सम्यग्दर्शनादिरूपस्य परिमन्थुः,
 आर्तध्यानचतुर्थभेदरूपत्वात् । भिज्जाग्रहणेन यदलोभस्य भवनिर्वेद-मार्गानुसारितादिप्रार्थनं 20
 तत्र मोक्षमार्गस्य परिमन्थुरित्यावेदितं प्रतिपत्तव्यम् ६ । ननु तीर्थकरत्वादिप्रार्थनं न राज्यादि-
 प्रार्थनवद् दुष्टम्, अतस्तद्विषयं निदानं मोक्षस्य परिमन्थुर्न भविष्यति, नैवम्, यत आह—
 “सव्वत्थे”त्यादि ‘सर्वत्र’ तीर्थकरत्व-चरमदेहत्वादिविषयेऽपि आस्तां राज्यादौ ‘अनिदानता’
 अप्रार्थनमेव ‘भगवता’ समग्रैश्वर्यादिमता श्रीमन्महावीरस्वामिना “पसत्थ” ति ‘प्रशंसिता’
 श्लाघिता । एष सूत्रार्थः ॥ अथ निर्युक्तिविस्तरः—

25

पलिमंथे णिक्खेवो, णामा एगट्ठिया इमे पंच ।

पलिमंथो वक्खेवो, वक्खोड विणास विग्घो य ॥ ६३१४ ॥

‘परिमन्थे’ परिमन्थपदस्य निक्षेपश्चतुर्धा कर्तव्यः । तस्य चामूनि पञ्च एकार्थिकानि
 भवन्ति—परिमन्थो व्याक्षेपो व्याखोटो विनाशो विघ्नश्चेति ॥ ६३१४ ॥

स च परिमन्थश्चतुर्धा—नाम-स्थापना-द्रव्य-भावभेदात् । तत्र नाम-स्थापने सुगमे । 30
 द्रव्य-भावपरिमन्थौ प्रतिपादयति—

करणे अधिकरणम्मि य, कारग कम्मे य दव्वपलिमंथो ।

१ अथ भाष्यकारः परिमन्थुपदं विषमत्वाद् विवरीपुराह इत्यवतरणं कां० ॥

एमेव य भावमि बि, चउसु वि ठाणेसु जीवे तु ॥ ६३१५ ॥

‘करणे’ साधकतमे ‘अधिकरणे’ आधारे कारकः—कर्ता तस्मिन् तथा ‘कर्मणि च’ व्याप्ये द्रव्यतः परिमन्थो भवति । तथाहि—करणे येन मन्यानादिना दध्यादिकं मथ्यते, अधिकरणे यस्यां पृथिवीकायनिष्पन्नायां मन्थन्यां दधि मथ्यते, कर्तरि यः पुरुषः स्त्री वा दधि विलोडयति, कर्मणि तन्मथ्यमानं यद् नवनीतादिकं भवति, एष चतुर्विधो द्रव्यपरिमन्थः । एवमेव ‘भावेऽपि’ भावविषयः परिमन्थश्चतुर्विधो करणादिषु स्थानेषु भवति । तद्यथा—करणे येन कौत्कुच्यादिव्यापारेण दधितुल्यः संयमो मथ्यते, अधिकरणे यस्मिन् आत्मनि स मथ्यते, कर्तरि यः साधुः कौत्कुच्यादिभावपरिणतस्तं संयमं मश्नाति, कर्मणि यद् मथ्यमानं संयमादिकमसंयमादितया परिणमते । एष चतुर्विधोऽपि परिमन्थो जीवादनन्यत्वाद् जीव एव 10 मन्तव्यः ॥ ६३१५ ॥ अथ करणे द्रव्य-भावपरिमन्थौ भाष्यकारोऽपि भावयति—

दध्वमि मंथितो खलु, तेणं मंथिजए जहा दधियं ।

दधितुल्लो खलु कप्पो, मंथिजति कोकुआदीहिं ॥ ६३१६ ॥

द्रव्यपरिमन्थो मन्थिकः, मन्थान इत्यर्थः, ‘तेन’ मन्थानेन यथा दधि मथ्यते तथा दधितुल्यः खलु ‘कल्पः’ साधुसमाचारः कौकुचिकादिभिः प्रकारैर्मथ्यते, विनाश्यत इत्यर्थः^३ 15 ॥ ६३१६ ॥ तदेवं व्याख्यातं परिमन्थपदम् । सम्प्रति शेषाणि सूत्रपदानि कौत्कुचिकादीनि व्याचिख्यासुराह—

कोकुइओं संजमस्स उ, मोहरिए चेव सच्चवयणस्स ।

इरियाए चक्खुलोलो, एसणसमिईए तित्तिणिए ॥ ६३१७ ॥

णासेति मुत्तिमग्गं, लोभेण णिदाणताए सिद्धिपहं ।

एतेसि तु पदानं, पत्तेय परूवणं वोच्छं ॥ ६३१८ ॥

कौकुचिकः संयमस्य, मौखरिकः सत्यवचनस्य, चक्षुर्लोल ईर्यासमितेः, तित्तिणिक एषणा-समितेः परिमन्थुरिति प्रक्रमादवगम्यते ॥ ६३१७ ॥

लोभेन च मुक्तिमार्गं नाशयति, निदानतया तु सिद्धिपथम् । एतेषां पदानां प्रत्येकं प्ररूपणां वक्ष्ये ॥ ६३१८ ॥ प्रतिज्ञातमेव करोति—

25 ठाणे सरीर भासा, तिविधो पुणं कुकुओ समासेणं ।

चलणे देहे पत्थर, सविगार कहकहे लहुओ ॥ ६३१९ ॥

आणाइणो य दोसा, विराहणा होइ संजमा-ऽऽयाए ।

१ मंथतो तामा० मो० ले० ॥ २ मन्थकः मो० ले० ॥ ३ °र्थः । ते भावतः परिमन्था उच्यन्ते ॥ ६३१६ ॥ तदेवं व्याख्यातं विषमत्वात् परिमन्थपदं भाष्यकृता । सम्प्रति निर्युक्तिविस्तरमाह—कोकु° कां० ॥ ४ “लोभेण” त्ति पदैकदेशे पदसमुदायोपचाराद् इच्छालोभेन मुक्ति° कां० ॥ ५ पदानां सूत्रोक्तानां षण्णामपि ‘प्रत्येकं’ पृथक् पृथक् प्ररूपणां वक्ष्ये ॥ ६३१८ ॥ प्रतिज्ञातमेव निर्वाहयन् कौकुचिकप्ररूपणां तावद् निर्युक्तिकार एव करोति—ठाणे कां० ॥ ६ °ण कोकुओ तामा० ॥

जंते व णट्टिया वा, विराहण मइल्लए सुत्ते ॥ ६३२० ॥

‘स्थाने’ स्थानविषयः शरीरविषयो भाषाविषयश्चेति त्रिविधः समासेन कौकुचिकः । तत्र स्थानकौकुचिको यश्चलनम्—अमीक्षणं भ्रमणं करोति । देहः—शरीरं तद्विषयः कौकुचिको यः प्रस्तरान् हस्तादिना क्षिपति । यस्तु ‘सविकारं’ परस्य हास्योत्पादकं भाषते, ‘कहकहं वा’ महता शब्देन हसति स भाषाकौकुचिकः । एतेषु त्रिष्वपि प्रत्येकं मासलघु, आज्ञादयश्च ५ दोषाः । संयमे आत्मनि च विराधना भवति । यन्नकवद् नर्तिकावद्वा भ्राम्यन् [स्थान-शरीर]-कौकुचिक उच्यते । यस्तु महता शब्देन हसति तस्य मक्षिकादीनां मुखप्रवेशेन संयम-विराधना शूलादिरोगप्रकोपेनात्मविराधना । “मएल्लए सुत्ति” ति मृतदृष्टान्तः सुप्तदृष्टान्त-श्चात्र हास्यदोषदर्शनाय भवति, स चोत्तरत्र दर्शयिष्यते ॥ ६३१९ ॥ ६३२० ॥

अथैतदेव निर्युक्तिगाथाद्वयं बिभावयिषुः स्थानकौकुचिकं व्याचष्टे—

10

आवडइ खंभकुड्डे, अभिक्खणं भमति जंतए चेव ।

कमफंदण आउंटण, ण यावि बद्धासणो ठाणे ॥ ६३२१ ॥

इहोपविष्ट ऊर्ध्वस्थितो वा स्तम्भे कुड्ये वा य आपतति, यन्नकमिव वाऽमीक्षणं भ्रमति, क्रमस्य—पादस्य स्पन्दनमाकुञ्चनं वा करोति, न च नैव ‘बद्धासनः’ निश्चलासनस्तिष्ठति, एष स्थानकौकुचिकः ॥ ६३२१ ॥ अत्रामी दोषाः—

15

संचारोवतिगादी, संजमे आयाऽहि-विञ्जुगादीया ।

दुब्बद्ध कुहिय मूले, चडप्फडंते य दोसा तु ॥ ६३२२ ॥

सञ्चारकाः—कुड्यादौ सञ्चरणशीला ये उवइकादयः—उद्देहिका-मन्थुकीटिकापभृतयो जीवा-स्तेषां या विराधना सा संयमविषया मन्तव्या । आत्मविराधनायामहि-वृश्चिकादयस्तत्रोपद्रव-कारिणो भवेयुः, यदि वा यत्र स्तम्भादौ स आपतति तद् दुर्बद्धं मूले वा कुथितं भवेत् तत्- 20 स्तस्य पतने परितापनादिका ग्लानारोपणा, “चडप्फडंते य” ति अमीक्षणमितस्ततो भ्राम्यतः सन्धिर्विसन्धीभवेदित्यादयो बहवो दोषाः । एवमुत्तरत्रापि दोषा मन्तव्याः ॥ ६३२२ ॥

अथ शरीरकौकुचिकमाह—

कर-गोफण-धनु-पादादिएहि उच्छुभति पत्थरादीए ।

भमुगा-दाढिग-थण-पुतविकंपणं णड्वाहत्तं ॥ ६३२३ ॥

25

कर-गोफणा-धनुः-पादादिभिः प्रस्तरादीन् य उत्—प्राबल्येन क्षिपति स शरीरकौकुचिकः । भ्रू-दाढिका-स्तन-पुतानां विकम्पनं—विविधम्—अनेकप्रकारैः कम्पनं यत् करोति तद् नृत्यपा-

१ भवति । तत्र स्थानकौकुचिकस्य यन्नकवद् भ्राम्यतः शरीरकौकुचिकस्य तु नर्तकीवद् नृत्यतः षट्कायविराधना । भाषाकौकुचिकस्य पुनर्महता शब्देन प्रसारितवदनस्य हसतो मक्षिकादीनां मुखप्रवेशेन संयमविराधना परिस्फुटैव । तथा भ्राम्यतो नृत्यतो हसतश्च शूलादिरोगप्रकोपेनाऽऽत्मविराधना द्रष्टव्या । “मएल्लए कां० ॥ २ ०” भुर्भाष्यकारः स्थान-कौकुचिकं तावदाह—आव० कां० ॥ ३ ताटी० डे० विनाऽन्यत्र—“का-मन्थु-कीटिका” मो० ले० । “का-कुन्थु-कीटिका” भा० का० ॥ ४ ० नायां चिन्त्यमानायामहि० कां० ॥ ५ नृत्यपा० डे० ॥

तिष्ठन्मुच्यते, नर्तकीत्वमित्यर्थः । एतेन “नट्टिया व” ति पदं व्याख्यातं प्रतिपत्तव्यम् ॥ ६३२३ ॥ गतः शरीरकौकुचिकः । अथ भाषाकौकुचिकमाह—

छेलिय मुहवाइत्ते, जंपति य तहा जहा परो हसति ।

कुणइ य रूप बहुविधे, वग्घाडिय-देसभासाए ॥ ६३२४ ॥

८ यः सेण्टितं मुखवादित्रं वा करोति, तथा वा वचनं जल्पति यथा परो हसति, बहु-विधानि वा मयूर-हंस-कोकिलादीनां जीवानां रुतानि करोति, वग्घाडिकाः—उद्धट्टककारिणीः देशभाषा वा—मालव-महाराष्ट्रादिदेशप्रसिद्धास्तादृशीर्भाषा भाषते याभिः सर्वेषामपि हास्यमुप-जायते, एष भाषाकौकुचिकः ॥ ६३२४ ॥ अस्य दोषानाह—

मच्छिगमाइपवेसो, असंपुटं चेव सेट्टिदिट्ठंतो ।

१० दंडिय घतणो हासण, तेइच्छिय तत्तफालेण ॥ ६३२५ ॥

तदीयभाषणदोषेण ये मुखं विस्फाल्य हसन्ति तेषां मुखे मक्षिकादयः प्राणिनः प्रविशेयुः, प्रविष्टाश्च ते यत् परितापनादिकं प्राप्नुवन्ति तन्निष्पन्नं तस्य प्रायश्चित्तम् । हसतश्च मुखम-सम्पुटमेव भवेद्, न भूयो मिलेदित्यर्थः । तथा चात्र श्रेष्ठिदृष्टान्तः—

कश्चिद् ‘दण्डिकः’ राजा, तस्य “घयणो” भण्डः । तेन राजसभायामीदृशं किमपि ‘हासनं’ १५ हास्यकारि वचनं भणितं येन प्रभूतजनस्य हास्यमायातम् । तत्र श्रेष्ठिनो महता शब्देन हसतो मुखं तथैव स्थितं न सम्पुटीभवति । वास्तव्यवैद्यानां दर्शितो नैकेनापि प्रगुणीकर्तुं पारितः । नवरं प्राधुणकेनैकेन चैकित्सिकेन लोहमयः फालः तप्तः—अग्निवर्णः कृत्वा मुखे दौकितः, ततस्तदीयेन भयेन श्रेष्ठिनो मुखं सम्पुटं जातम् ॥ ६३२५ ॥

अथ प्रागुद्धिष्टं मृत-सुप्तदृष्टान्तद्वयमाह—

२० गोयर साहू हसणं, गवक्खे दट्ठुं निवं भणति देवी ।

हसति मयगो कहां सो, ति एस एमेव सुत्तो वी ॥ ६३२६ ॥

एगो साहू गोचरचरियाए हिंडमाणो हसंतो देवीए गवक्खोवविट्ठाए दिट्ठो । राया भणिओ—सामि ! पेच्छ अच्छेरयं, मुयं माणुसं हसंतं दीसइ । राया संभंतो—कहां कहिं वा ? । सा साहुं दरिसेइ । राया भणइ—कहां मउ ? ति । देवी भणइ—इह भवे शरीर-

२५ संस्कारादिसकलसांसारिकसुखवर्जितत्वाद् मृत इव मृतः ॥

एवं सुप्तदिट्ठंतो वि भाणियव्वो ॥

अक्षरगमनिका त्वियम्—गोचरे साधोः पर्यटतः ‘हसनं’ हास्यं दृष्ट्वा देवी नृपं भणति—मृतको हसति । नृपः पृच्छति—कुत्र स मृतको हसति ? । देवी हस्तसंज्ञया दर्शयति—एष इति । ‘एवमेव’ मृतवत् सुप्तोऽपि मन्तव्यः, उभयोरपि निश्चेष्टतया विशेषाभावात् ॥ ६३२६ ॥

३० गतः कौकुचिकः । सम्प्रति मौखरिकमाह—

मुहरिस्स गोण्णणामं, आवहति अरिं मुहेण भासंतो ।

लहुगो य होति मासो, आणादि विराहणा दुविहा ॥ ६३२७ ॥

मौखरिकस्य 'गौणं' गुणनिष्पन्नं नाम 'मुखेन' प्रभूतभाषणादिमुखदोषेण भाषमाणः 'अहिं' वैरिणम् 'आवहति' करोतीति मौखरिकः । तस्यैवं मौखरिकत्वं कुर्वाणस्य लघुको मासः आज्ञादयश्च दोषाः । विराधना च संयमा-ऽऽत्मविषया द्विविधा । तत्र संयमविराधना मौखरिकस्य सत्यव्रतपरिमन्थतया सुप्रतीता ॥ ६३२७ ॥ आत्मविराधनां तु दृष्टान्तेनाह—

को गच्छेज्जा तुरियं, अमुगो चि य लेहएण सिट्ठम्मि ।

5

सिग्घाऽऽगतो य ठवितो, केणाहं लेहगं हणति ॥ ६३२८ ॥

एगो राया । तस्स किंचि तुरियं कज्जं उप्पन्नं ताहे समामज्जे भणइ—को सिग्घं वच्चेज्जा ? । लेहगो भणइ—अमुगो पवणवेगेणं गच्छइ चि । रत्ता सो पैसिओ तं कज्जं काऊण तद्विवसमेव आगओ । रत्ता 'एसो सिग्घगामि' चि काउं धावणओ ठविओ । तेण रुद्धेणं पुच्छियं—केणाहं सिग्घो चि अक्खातो ? । अज्जेण सिट्ठं—जहा लेहएणं । पच्छा सो 10 तेण तल्लिच्छेण छिइं लद्धूण उहविओ । एवं चेव जो संजओ मोहरियत्तं करेइ सो आय-विराहणं पावेइ चि ॥

अक्षरार्थस्त्वयम्—'कस्त्वरितं गच्छेत् ?' इति राज्ञोक्ते लेखकेन शिष्टम्—अमुक इति । ततः स तत् कार्यं कृत्वा शीघ्रमागतः । ततः 'स्थापितः' राज्ञा दौत्यकर्मणि नियुक्तः । ततः 'केनाहं कथितः ?' इति पृष्ट्वा 'लेखकेन' इति विज्ञाय लेखकं हतवान् । गाथायामतीतकालेऽपि 15 वर्तमानानिर्देशः प्राकृतत्वात् ॥ ६३२८ ॥ गतो मौखरिकः । अथ चक्षुर्लोलमाह—

आलोयणा य कहणा, परियट्ठणुपेहणा अणाभोए ।

लहुगो य होति मासो, आणादि विराहणा दुविहा ॥ ६३२९ ॥

स्तूपादीनामालोकनां कुर्वाणः 'कथनां' धर्मकथां परिवर्तनाम् अनुपेक्षां च कुर्वन् यदि 'अनाभोगेन' अनुपयुक्तो मार्गे व्रजति तदा लघुमासः, आज्ञादयश्च दोषाः, द्विविधा च 20 विराधना भवेत् ॥ ६३२९ ॥ इदमेव भावयति—

आलोएंतो वच्चति, धूभादीणि व कहेति वा धम्मं ।

परियट्ठणाऽणुपेहण, न यावि पंथम्मि उवउत्तो ॥ ६३३० ॥

'स्तूपादीनि' स्तूप-देवकुला-ऽऽरामादीनि आलोकमानो धर्मं वा कथयन् परिवर्तनामनुपेक्षां वा कुर्वाणो व्रजति । यद्वा सामान्येन 'न च' नैवोपयुक्तः पथि व्रजति एष चक्षुर्लोल उच्यते 25 ॥ ६३३० ॥ अस्यैते दोषाः—

छक्कायाण विराहण, संजमें आयाए कंटगादीया ।

आवडणें भाणभेदो, खद्धे उड्डाह परिहाणी ॥ ६३३१ ॥

अनुपयुक्तस्य गच्छतः संयमे षट्कायानां विराधना भवेत् । आत्मविराधनायां कण्टका-दयः पदयोर्लघेयुः, विषमे वा प्रदेशे आपतनं भवेत् तत्र भाजनभेदः । 'खद्धे च' प्रचुरे 30 भक्त-पाने भूमौ छर्दिते उड्डाहो भवेत्—अहो ! बहुभक्षका अमी इति । भाजने च भिजे

१ °णा-ऽसमञ्जसभाषणादि° कां० ॥ २ °कः, पृष्ठोदरादित्वादिष्टरूपनिष्पत्तिः । तस्यै° कां० ॥ ३ °पितोऽसौ राज्ञा डे० ॥ ४ पुनरमी दो° कां० ॥

‘परिहाणिः’ सूत्रार्थपरिमन्थो भाजनान्तरगवेषणे तत्परिकर्मणायां च भवति ॥ ६३३१ ॥

गतश्चक्षुर्लोलः । अथ तित्तिणिकमाह—

तित्तिणिणै पुञ्च भणिते, इच्छालोभे य उवहिमतिरेगे ।

लहुओ तिविहं व तहिं, अतिरेगे जे भणिय दोसा ॥ ६३३२ ॥

- 5 तित्तिणिक आहारोपधि-शय्याविषयभेदात् त्रिविधः, स च ‘पूर्व’ पीठिकायां सप्रपञ्चमुक्त इति नेहोच्यते । स च सुन्दरमाहारादिकं गवेषयन्नेषणासमितेः परिमन्थुर्भवतीति । इच्छा-लोभस्तु स उच्यते यद् लोभाभिभूतत्वेनोपधिमतिरिक्तं गृह्णाति, तत्र लघुको मासः । त्रिविधं वा तत्र प्रायश्चित्तम् । तद्यथा—जघन्ये उपधौ प्रमाणेन गणनया वाऽतिरिक्ते धार्यमाणे पञ्चकम्, मध्यमे मासलघु, उत्कृष्टे चतुर्लघु । ये चातिरिक्ते उपधौ दोषाः पूर्वं तृतीयोद्देशके
- 10 भणितास्ते द्रष्टव्याः ॥ ६३३२ ॥ अथ निदानकरणमाह—

अनियाणं निव्वाणं, काऊणमुवड्डितो भवे लहुओ ।

पावति धुवमायातिं, तम्हा अणियाणया सेवा ॥ ६३३३ ॥

- ‘अनिदानं’ निदानमन्तरेण साध्यं निर्वाणं भगवद्भिः प्रज्ञप्तम्, ततो यो निदानं करोति तस्य तत् कृत्वा पुनरकरणेनोपस्थितस्य लघुको मासः प्रायश्चित्तम् । अपि च यो निदानं
- 15 करोति स यद्यपि तेनैव भवग्रहणेन सिद्धिं गन्तुकामस्तथापि ‘ध्रुवम्’ अवश्यम् ‘आयातिं’ पुनर्भवागमनं प्राप्नोति, तस्मादनिदानता श्रेयसी ॥ ६३३३ ॥ इदमेव व्याचष्टे—

इह-परलोगनिमित्तं, अवि तित्थकरत्तचरिमदेहत्तं ।

सव्वत्थेसु भगवता, अणिदाणत्तं पसत्थं तु ॥ ६३३४ ॥

- इहल्लोकनिमित्तम्—‘इहैव मनुष्यलोकेऽस्य तपसः प्रभावेण चक्रवर्त्यादिभोगानहं प्राप्नुयाम्, 20 इहैव वा भवे विपुलान् भोगानासादयेयम्’ इतिरूपम् परलोकनिमित्तं—मनुष्यापेक्षया देवभवादिकः परलोकस्तत्र ‘महर्द्धिक इन्द्रसामानिकादिहं भूयासम्’ इत्यादिरूपं सर्वमपि निदानं प्रतिषिद्धम् । किं बहुना ? तीर्थकरत्वेन—आर्हन्त्येन युक्तं चरमदेहत्वं मे भवान्तरे भूयात् इत्येतदपि नाशंसनीयम् । कुतः ? इत्याह—‘सर्वार्थेषु’ सर्वेष्वपि—ऐहिका-ऽऽमुष्मिकेषु प्रयोजनेषु अभिष्वङ्गविषयेषु भगवताऽनिदानत्वमेव ‘प्रशस्तं’ श्लाघितम् । तुशब्द एवकारार्थः, स
- 25 च यथास्थानं योजितः ॥ ६३३४ ॥

व्याख्याताः षडपि परिमन्थवः । साम्प्रतमेतेष्वेव द्वितीयपदमाह—

बिइयपदं गेलणो, अद्धाणे चेव तह य ओमम्मि ।

मोत्तूणं चरिमपदं, णायव्वं जं जहिं कमति ॥ ६३३५ ॥

- द्वितीयपदं ग्लानत्वे अध्वनि तथा अवमे च भवति, तच्च ‘चरमपदं’ निदानकरणरूपं
- 30 मुक्त्वा ज्ञातव्यम्, तत्र द्वितीयपदं न भवतीत्यर्थः । शेषेषु तु कौकुचिकादिषु यद् यत्र क्रमते तत् तत्रावतारणीयम् ॥ ६३३५ ॥ एतदेव भावयति—

१ °अ द्वितीयपदं क्रमते तत् तत्रावतारणीयम् । एषा निर्युक्तिगाथा ॥ ६३३५ ॥ अथै-
नामेव भाष्यकृद् व्याख्यानयति—कहिं कां० ॥

कडिवेयणमवतंसै, गुदपागऽरिसा भगंदलं वा वि ।

गुदखील सकरा वा, ण तरति बद्दासनो होउं ॥ ६३३६ ॥

कटिवेदना कस्यापि दुःसहा, 'अवतंसो वा' पुरुषव्याधिनामको रोगो भवेत्, एवं गुदयोः पाकोऽर्शासि भगन्दरं गुदकीलको वा भवेत्, 'शर्करा' कृच्छ्रमूत्रको रोगः स वा कस्यापि भवेत्, ततो न शक्नोति बद्दासनः 'भवितुं' स्थातुम् । एवंविधे ग्लानत्वेऽभीक्ष्णपरिस्पन्दनादिकं ऽ स्थानकौकुचिकत्वमपि कुर्यात् ॥ ६३३६ ॥

उव्वत्तेति गिलाणं, ओसहकजे व पत्थरे छुभति ।

वेवति य खित्तचित्तो, वितियपदं होति दोसुं तु ॥ ६३३७ ॥

ग्लानम् 'उद्वर्तयति' एकस्मात् पार्श्वतो द्वितीयस्मिन् पार्श्वे करोति, 'औषधकार्ये वा' औषधदानहेतोस्तमेव ग्लानमन्यत्र सङ्गाम्य भूयस्तत्रैव स्थापयति, यस्तु क्षिप्तचित्तः स परवशः । तथा 'प्रस्तरान्' पाषाणान् क्षिपति वेपते वा, चशब्दात् सेण्टितं मुखवादित्रादिकं वा करोति । एतद् द्वितीयपदं यथाक्रमं 'द्वयोरपि' शरीर-भाषाकौकुचिकयोर्भवति ॥ ६३३७ ॥

मौखरिकत्वेऽपवादमाह—

तुरियगिलाणाहरणे, मुहरित्तं कुज्ज वा दुपक्खे वी ।

ओसह विज्जं मंतं, पेह्लिज्जा सिग्घगामि त्ति ॥ ६३३८ ॥

15

त्वरितं ग्लाननिमित्तमौषधादेः आहरणे कर्तव्ये 'द्विपक्षे' संयतपक्षे संयतीपक्षे च मौखरिकत्वं कुर्यात् । कथम् ? इत्याह—एष शीघ्रगामी अत औषधमानेतुं विद्यां मन्त्रं वा प्रयोक्तुं 'पेह्लिज्ज' त्ति प्रेर्यताम्, व्यापार्यतामित्यर्थः ॥ ६३३८ ॥

अच्चाउरकजे वा, तुरियं व न वा वि हरियमुवओगो ।

विज्जस्स वा वि कहणं, भए व विस सूल ओमजे ॥ ६३३९ ॥

20

अत्यातुरस्य वा—आगाढग्लानस्य कार्ये त्वरितं गच्छेत्, 'न वाऽपि' नैवेर्यायामुपयोगं दद्यात्, वैद्यस्य वा 'कथनं' धर्मकथां कुर्वन् गच्छेद् येन स आवृत्तः सम्यग् ग्लानस्य चिकित्सां करोति, भये वा मन्त्रादिकं परिवर्तयन् गच्छति, विषं वा केनापि साधुना भक्षितं तस्य मन्त्रेणापमार्जनं कुर्वन्, विषविद्या वा नवगृहीता तां परिवर्तयन् गच्छति, शूलं वा कस्यापि साधोरुद्धावति तदपमार्जयन् गच्छति ॥ ६३३९ ॥

25

तित्तिणिग्या वि तदट्ठा, अलब्भमाणे वि दव्वतित्तिणिग्या ।

वेजे गिलाणगादिसु, आहारुवधी य अतिरित्तो ॥ ६३४० ॥

तस्य—ग्लानस्य उपलक्षणत्वाद् आचार्यादेश्चार्थाय 'तित्तिणिकताऽपि' स्निग्ध-मधुराहारादिसं-योजनलक्षणा कर्तव्या । अलभ्यमाने वा ग्लानप्रायोग्ये औषधादौ 'द्रव्यतित्तिणिकता' 'हा ।

१ °यति, स एव ग्लानमितस्ततः कुर्वन् स्थापयन् वा स्थानकौकुचिकत्वं विदध्यादपि । तथा यस्तु क्षिप्तचित्तः उपलक्षणत्वाद् दीप्तचित्तादिर्वा स परवशः कां० ॥ २ करोति महता शब्देन हसति वा । एतं कां० ॥ ३ अथ चक्षुर्लोलत्वे द्वितीयपदमाह इत्युक्तारणं कां० ॥ ४ °ग्ये पथ्यौषधादौ द्रव्ये-द्रव्यतश्चित्ताभिष्वङ्गमन्तरेण तित्ति° कां० ॥

कष्टं न लभ्यते ग्लानयोग्यमत्र' इत्येवंरूपा कार्या । इच्छालोभे पुनरिदं द्वितीयपदम्—वैद्यस्य दानार्थं ग्लानार्थं वा आहार उपधिश्चातिरिक्तोऽपि ग्रहीतव्यः, आदिशब्दाद् आचार्यादिपरिग्रहः, गणचिन्तको वा गच्छोपग्रहहेतोरतिरिक्तमुपधिं धारयेत् ॥ ६३४० ॥ एवं तावद् निदानपदं वर्जयित्वा शेषेषु सर्वेष्वपि ग्लानत्वमङ्गीकृत्य द्वितीयपदमुक्तम् । सम्प्रति तदेवाध्वनि दर्शयति—

अवयवस्वंतो व भया, कहेति वा सत्थिया-ऽऽतिअचीणं ।

विजं अइसुतं वा, खेद भदा वा अणामोगा ॥ ६३४१ ॥

अध्वनि स्तेनानां सिंहादीनां वा भयादपेक्षमाण इतश्चेतश्च विलोकमानोऽपि व्रजेत् । यदि वा अध्वनि गच्छन् सार्थिकानाम् 'आयत्तिकानां वा' सार्थचिन्तकानां धर्मं कथयति येन ते आवृत्ताः सन्तो भक्तपानाद्युपग्रहं कुर्युः । अथवा विद्या काचिदभिनवगृहीता सा 'मा विस्म-
10 रिष्यति' इति कृत्वा परिवर्तयन्ननुपेक्षमाणो वा गच्छेत् । 'आदिश्रुतं' पञ्चमङ्गलं तद्वा चौरादिभये परावर्तयन् व्रजेत् । 'खेदो नाम' परिश्रमः तेन आतुरीभूतो भयाद्वा सम्भ्रान्त ईर्यायामुपयुक्तो न भवेदपि । "अणामोग" ति विस्मृतिवशात् सहसा वा नेर्यायामुपयोगं कुर्यात् ॥ ६३४१ ॥

संजोयणा पलंबातिगाण कप्पादिगो य अतिरेगो ।

ओमादिए वि विदुरे, जोइज्जा जं जहिं कमति ॥ ६३४२ ॥

15 अध्वनि गच्छन्नाहारादीनां संयोजनामपि कुर्यात् । प्रलम्बादीनां विकरणकरणाय पिप्पल-
कादिकमतिरिक्तमप्युपधिं गृहीयाद् धारयेद्वा । अथवा परलिङ्गेन तानि ग्रहीतव्यानि ततः परलिङ्गमपि धारयेत् । कल्पाः—और्णिकादयस्तदादिकः आदिशब्दात् पात्रादिकश्च दुर्लभ उपधिरतिरिक्तोऽपि ग्रहीतव्यः । तदेवमध्वनि द्वितीयपदं भावितम् । एवम् अवमं—दुर्मिशं तत्र आदिशब्दाद् अशिवादिकारणेषु वा 'विदुरे' आत्यन्तिकायामापदि पञ्चविधं परिमन्थुमङ्गीकृत्य
20 यद् यत्र द्वितीयपदं क्रमते तत् तत्र योजयेत् । एवं निदानपदं मुक्त्वा पञ्चमपि कौकुचिका-
दिषु परिमन्थुषु द्वितीयपदमुक्तम् ॥ ६३४२ ॥ आह—निदाने किमिति द्वितीयपदं नोक्तम् ?
उच्यते—नास्ति । कुतः ? इति चेद् अत आह—

जा सालंबणसेवा, तं बीयपदं वयंति गीयत्था ।

आलंबणरहियं पुण, निसेवणं दप्पियं वेति ॥ ६३४३ ॥

25 या 'सालम्बनसेवा' ज्ञानाद्यालम्बनयुक्ता प्रतिषेवा तां द्वितीयं पदं गीतार्था वदन्ति, आलम्ब-
नरहितां पुनः 'निषेवणां' प्रतिषेवां दर्पिकां ब्रुवते । तच्चालम्बनं निदानकरणे किमपि न विद्यते,
"संवत्थ अनियाणया भगवया पसत्थे"ति वचनात् ॥ ६३४३ ॥^२

आह—भोगार्थं विधीयमानं निदानं तीव्रविपाकं भवतीति कृत्वा मा क्रियताम्, यत् पुनरमुना प्रणिधानेन निदानं करोति—मा मम राजादिकुले उत्पन्नस्य भोगाभिष्वक्तस्य प्रव्रज्या
30 न भविष्यतीत्यतो दरिद्रकुलेऽहमुत्पद्येयम्, तत्रोत्पन्नस्य भोगाभिष्वक्तो न भविष्यति; एवं निदानकरणे को दोषः ? सूरिराह—

१ अजितसुतं कां० विना । अहियसुतं ताभा० । "आदिसुतं पंचमंगलं, दंडपरिहारणिमित्तं अणु-
पेहंतो परियदंतो वा वञ्चेज्ज" इति विशेषचूर्णौ ॥ २ अत्रान्तरे ग्रन्थाग्रम्—९५०० कां० ॥

एवं सुनीहरो मे, होहिति अप्य चि तं परिहरन्ति ।

हन्दि ! हु णेच्छन्ति भवं, भववोच्छित्ति विमग्गन्ता ॥ ६३४४ ॥

‘एवम्’ अवधारणे । किमवधारयति ? दरिद्रकुले उत्पन्नस्य ‘मे’ ममात्माऽसंयमात् ‘सुनीह्ररः’ सुनिर्गमो भविष्यति, सुखेनैव संयममङ्गीकरिष्यामि इत्यर्थः; ‘इति’ ईदृशमपि यद् निदानं तदपि साधवः परिहरन्ते । कुतः ? इत्याह—‘हन्दि !’ इति नोदकामन्त्रणे । हुः इति यस्मादर्थे । ५ हे सौम्य ! यस्माद् निदानकरणेन भवानां परिवृद्धिर्भवति, सर्वोऽपि च प्रव्रज्याप्रयत्नोऽस्माकं भवव्यवच्छित्तिनिमित्तम्, ततो भवव्यवच्छित्तिं विविधैः प्रकारैर्मार्गयन्तः साधवो भवं नेच्छन्ति ॥ ६३४४ ॥ अमुमेवार्थं दृष्टान्तेन द्रढयति—

जो रयणमणग्घेयं, विकिञ्जऽप्पेण तत्थ किं साहु ।

दुग्गयभवमिच्छन्ते, एसो चिय होति दिट्ठतो ॥ ६३४५ ॥

10

यः ‘अनर्घ्यम्’ इन्द्रनील-मरकतादिकं रत्नम् ‘अल्पेन’ खल्पमूल्येन काचादिना विक्रीणी-यात् तत्र ‘किं साधु’ किं नाम शोभनम् ? न किञ्चिदित्यर्थः । ‘दुर्गतभवं’ दरिद्रकुलोत्पत्ति-मिच्छत एष एव दृष्टान्त उपनेतव्यो भवति । तथाहि—अनर्घ्यरत्नस्थानीयं चारित्र्यम्, निरु-पमा-ऽनन्तानन्दमयमोक्षफलसाधकत्वात्; काचशकलस्थानीयो दुर्गतभवः, तुच्छत्वात् । ततो यश्चारित्र्यविक्रयेण तत्प्रार्थनं करोति स मन्दभाग्योऽनर्घ्यरत्नं विक्रीय काचशकलं गृह्णातीति 15 मन्तव्यम् ॥ ६३४५ ॥ अपि च—

संगं अणिच्छमाणो, इह-परलोए य मुच्चति अवस्सं ।

एसेव तस्स संगो, आसंसति तुच्छतं जं तु ॥ ६३४६ ॥

इहलोकविषयं परलोकविषयं च ‘सङ्गं’ मुक्तिपदप्रतिप्रक्षभूतमभिष्वङ्गमनिच्छन्नवश्यं ‘मुच्यते’ कर्मविमुक्तो भवति । कः पुनस्तस्य सङ्गः ? इत्याह—एष एव तस्य सङ्गो यद् 20 मोक्षारण्यविपुलफलदायिना तपसा तुच्छकं फलम् ‘आशास्ते’ प्रार्थयति ॥ ६३४६ ॥

१ मन्तव्यम् । तथा च दशाश्रुतस्कन्धसूत्रम्—एवं खलु समणाउसो ! मए धम्मं पणत्ते, जस्स णं धम्मस्स निग्गंथे वा निग्गंथी वा सिक्खाए उवट्ठिए इमं एयारूवं नियाणं करेज्जा—जइ इमस्स तव-नियम-बंभचेरवासस्स फलवित्तिविसेसे अत्थि तो वयमवि आगमिस्सा णं जाइ इमाइ अंतकुलाणि वा तुच्छकुलाणि वा दरिद्रकुलाणि वा एएसि णं अन्नयरंसि कुलंसि पुमत्ताए पच्चायामो एवं मे आया परियाए सुनीहरे भवि-स्सइ । एवं खलु समणाउसो ! निग्गंथे वा निग्गंथी वा नियाणं किञ्चा तस्स ठाणस्स अणालोइय-अप्पडिक्कंते कालमासे कालं किञ्चा अन्नयरेसु देवलोएसु देवत्ताए उवच-जित्ता ताओ देवलोमाओ आउक्खएणं ३ अणंतरं चयं चइत्ता अंत-तुच्छ-दरिद्रकुलेसु पच्चायाइ से णं भंते ! तहारूवाणं थेराणं अंतिए केवलपन्नत्तं धम्मं पडिसुणित्ता पव्व-इज्जा ? हंता ! पव्वइज्जा । से णं भंते ! तेणेव भवग्गहणेणं सिज्जिज्जा ? नो इणट्ठे समट्ठे, एवं खलु समणाउसो ! तस्स नियाणस्स पावए फलविवागे जं नो संचाएइ तेणेव भवग्गहणेणं सिज्जिस्सए ॥ यत एवमतो न विधेयं निदानम् ॥ ६३४५ ॥ अपि च कां० ॥

तद् भूयोऽपि निदानस्यैव पर्यायकथनद्वारेण दोषमाह—

बंधो त्ति गियाणं ति य, आससजोगो य होंति एगट्ठा ।

ते पुण ण बोहिहेऊ, बंधावचया भवे बोही ॥ ६३४७ ॥

बन्ध इति वा निदानमिति वा आशंसायोग इति वा एकार्थानि पदानि भवन्ति । 'ते पुनः' बन्धादयः 'न बोधिहेतवः' न ज्ञानाद्यवासिकारणं भवन्ति, किन्तु ये 'बन्धापचयाः' कारणे कार्योपचारात् कर्मबन्धस्यापचयहेतवोऽनिदानतादयस्तेभ्यो बोधिर्भवति ॥ ६३४७ ॥

आह—यदि नाम साधवो भवं नेच्छन्ति ततः कथं देवलोकेषूत्पद्यन्ते ? उच्यते—

नेच्छंति भवं समणा, सो पुण तेसिं भवो इमेहिं तु ।

पुण्वतव-संजमेहिं, कम्मं तं चावि संगेणं ॥ ६३४८ ॥

10 'श्रमणाः' साधवो नेच्छन्त्येव भवं परं स पुनः 'भवः' देवत्वरूपस्तेषाममीभिः कारणैर्भवेत् । तद्यथा—पूर्वं-वीतरागावस्थापेक्षया प्राचीनावस्थाभावि यत् तपस्तेन, सरागावस्थाभाविना तपसा साधवो देवलोकेषूत्पद्यन्ते इत्यर्थः, एवं पूर्वसंयमेन-सरागेण सामायिकादिचारित्रेण साधूनां देवत्वं भवति । कुतः ? इत्याह—“कम्मं” ति पूर्वतपः-संयमावस्थायां हि देवायु-र्देवगतिप्रभृतिकं कर्म बध्यते ततो भवति देवेषूपपातः । एतदपि कर्म केन हेतुना बध्यते ? 15 इति चेद् अत आह—तदपि कर्म 'सङ्गेन' संज्वलनकोधादिरूपेण बध्यते ॥ ६३४८ ॥

॥ परिमन्थप्रकृतं समाप्तम् ॥

क ल्प स्थि ति प्र कृ त म्

सूत्रम्—

20 छविहा कप्पट्ठिती पणत्ता, तं जहा—सामाइय-
संजयकप्पट्ठिती १ छेतोवट्ठावणियसंजयकप्पट्ठिती २
निव्विसमाणकप्पट्ठिती ३ निव्विट्ठकाइयकप्पट्ठिती
४ जिणकप्पट्ठिती ५ थेरकप्पट्ठिति ६ त्ति बेमि २० ॥

अथास्य सूत्रस्य कः सम्बन्धः ? इत्याह—

पलिमंथविप्पमुकस्स होति कप्पो अवट्ठितो गियमा ।

25 कप्पे य अवट्ठाणं, वदंति कप्पट्ठिति थेरा ॥ ६३४९ ॥

अनन्तरसूत्रोक्तैः परिमन्थैर्विप्रमुक्तस्य साधोः 'अवस्थितः' सर्वकालभावी कल्पो नियमाद् भवति । यच्च कल्पेऽवस्थानं तामेव कल्पस्थितिं 'स्थविराः' श्रीगौतमादयः सूरयो वदन्ति । अतः परिमन्थसूत्रानन्तरं कल्पस्थितिसूत्रमारभ्यते ॥ ६३४९ ॥

अनेन सम्बन्धेनायातस्यास्य व्याख्या—'षड्विधा' पदप्रकारा कल्पे—कल्पशास्त्रोक्तसाधु-

समाचारे स्थितिः—अवस्थानं कल्पस्थितिः कल्पस्य वा स्थितिः—मर्यादा कल्पस्थितिः ‘प्रज्ञप्ता’ तीर्थकर-गणधरैः प्ररूपिता । ‘तद्यथा’ इति उपन्यासार्थः । ‘सामायिकसंयतकल्पस्थितिः’ समः—राग-द्वेषरहितस्तस्य आयः—लभो ज्ञानादीनां प्राप्तिरित्यर्थः, समाय एव सामायिकं—सर्व-सावद्ययोगविरतिरूपम् तत्प्रधाना ये संयताः—साधवस्तेषां कल्पस्थितिः सामायिकसंयतकल्प-स्थितिः १ । तथा पूर्वपर्यायच्छेदेनोपस्थापनीयम्—आरोपणीयं यत् तत् छेदोपस्थापनीयम्, ८ व्यक्तितो महाव्रतारोपणमित्यर्थः, तत्प्रधाना ये संयतास्तेषां कल्पस्थितिः छेदोपस्थापनीयसंयत-कल्पस्थितिः २ । निर्विशमानाः—परिहारविशुद्धिकल्पं वहमानास्तेषां कल्पस्थितिः निर्विशमान-कल्पस्थितिः ३ । निर्विष्टकायिका नाम—यैः परिहारविशुद्धिकं तपो व्यूढम्, निर्विष्टः—आसे-वितो विविक्षितचारित्र्यलक्षणः कायो यैस्ते निर्विष्टकायिका इति व्युत्पत्तेः, तेषां कल्पस्थितिः निर्विष्टकायिककल्पस्थितिः ४ । जिनाः—गच्छनिर्गताः साधुविशेषास्तेषां कल्पस्थितिः जिन- 10 कल्पस्थितिः ५ । स्थविराः—आचार्यादयो गच्छप्रतिबद्धास्तेषां कल्पस्थितिः स्थविरकल्पस्थितिः ६ । ‘इतिः’ अध्ययनपरिसमाप्तौ । ‘ब्रवीमि’ इति तीर्थकर-गणधरोपदेशेन सकलमपि प्रस्तुत-शास्त्रोक्तं कल्पा-ऽकल्पविधिं भणामि, न पुनः स्वमनीषिकया इति सूत्रसङ्केपार्थः ॥

सम्प्रति विस्तरार्थं विभणिपुर्भाष्यकारः कल्पस्थितिपदे परस्याभिप्रायमाशङ्क्य परिहरन्नाह—

आहारो चि य ठाणं, जो चिद्धति सो ठिइ चि ते बुद्धी ।

15

ववहार पडुच्चेवं, ठिइरेव तु णिच्छए ठाणं ॥ ६३५० ॥

“कल्पस्थितिः” इति सूत्रे यत् पदं तत्र कल्पः—आधार इति कृत्वा स्थानम्, यस्तु तत्र कल्पे तिष्ठति स स्थितेरनन्यत्वात् स्थितिः, ततश्चैवं पृथग्गामा-ऽभिधेयत्वेन स्थिति-स्थानयोः परस्परमन्यत्वमापन्नमिति ‘ते’ तव बुद्धिः स्यात् तत्रोच्यते—‘व्यवहारं’ व्यवहारनयं प्रतीय ‘एवं’ स्थिति-स्थानयोरन्यत्वम्, ‘निश्चयतस्तु’ निश्चयनयाभिप्रायेण यैव स्थितिस्तदेव स्थानम्, 20 तुशब्दाद् यदेव स्थानं सैव स्थितिः ॥ ६३५० ॥ कथं पुनः ? इत्यत आह—

ठाणस्स होति गमणं, पडिक्खो तह गती ठिइए तु ।

एतावता सकिरिए, भवेज्ज ठाणं व गमणं वा ॥ ६३५१ ॥

सक्रियस्य जीवादिद्रव्यस्य तावदेतावदेव क्रियाद्वयं भवति—स्थानं वा गमनं वा । तत्र स्थानस्य गमनं प्रतिपक्षो भवति, तत्परिणतस्य स्थानाभावात् । एवं स्थितेरपि गतिः प्रतिपक्षो 25 भवति ॥ ६३५१ ॥ ततः किम् ? इत्याह—

ठाणस्स होति गमणं, पडिक्खो तह गती ठिइए उ ।

ण य गमणं तु गतिमतो, होति पुढो एवमितरं पि ॥ ६३५२ ॥

स्थानस्य गमनं प्रतिपक्षो भवति न स्थितिः, स्थितेरपि गतिः प्रतिपक्षो न स्थानम्, एवं स्थिति-स्थानयोरेकत्वम् । तथा ‘न च’ नैव गमनं गतिमतो द्रव्यात् ‘पृथग्’ व्यतिरिक्तं भवति, 30 एवम् ‘इतरदपि’ स्थानं स्थितिमतो द्रव्यादव्यतिरिक्तं मन्तव्यम् ॥ ६३५२ ॥

इदमेव व्यतिरेकद्वारेण द्रव्यति—

१ ठिति चेव तु ताभा० ॥

जय गमणं तु गतिमतो, होञ्ज पुढो तेण सो ण गच्छेज्जा ।

जह गमणातो अण्णा, ण गच्छति वसुंधरा कसिणा ॥ ६३५३ ॥

यदि गमनं गतिमतः पुरुषादेः पृथग् भवेत् ततः 'असौ' गतिमान् न गच्छेत् । दृष्टान्त-
माह—यथा गमनात् 'अन्या' पृथग्भूता 'कृत्स्ना' सम्पूर्णा वसुंधरा न गच्छति । कृत्स्नाग्रहणं
५ लेष्टुप्रभृतिकस्तदवयवो गच्छेदपि इति ज्ञापनार्थम् । एवं स्थानेऽपि भावनीयम् ॥ ६३५३ ॥

यत एवमतः स्थितमेतत्—

ठाण-ट्टिङ्गाणत्तं, गति-गमणाणं च अत्थतो णत्थि ।

वंजणणाणत्तं पुण, जहेव वयणस्स वायातो ॥ ६३५४ ॥

स्थान-स्थित्योर्गति-गमनयोश्चार्थतो नास्ति नानात्वम्, एकार्थत्वात्; व्यञ्जननानात्वं पुनरस्ति ।

10 यथैव वचनस्य वाचश्च परस्परमर्थतो नास्ति भेदः, शब्दतः पुनरस्तीति ॥ ६३५४ ॥

अथवा नात्र स्थितिशब्दोऽवस्थानवाची किन्तु मर्यादावाचकः । तथा चाह—

अहवा ज एस कप्पो, पलंबमादि बहुधा समक्खातो ।

छट्ठाणा तस्स ठिई, ठिति त्ति मेर त्ति एगट्ठा ॥ ६३५५ ॥

अथवा य एष प्रस्तुतशास्त्रे प्रलम्बादिकः 'बहुधा' अनेकविधः कल्पः समाख्यातः तस्य
15 'बट्टस्थाना' षट्प्रकारा स्थितिर्भवति । स्थितिरिति मर्यादा इति चैकार्थो शब्दौ ॥ ६३५५ ॥

भूयोऽपि विनेयानुग्रहार्थं स्थितेरेवैकार्थिकान्याह—

पतिट्ठा टावणा ठाणं, ववत्था संठिती ठिती ।

अवट्ठाणं अवत्था य, एकट्ठा चिट्ठाणाऽऽति य ॥ ६३५६ ॥

प्रतिष्ठा स्थापना स्थानं व्यवस्था संस्थितिः स्थितिः अवस्थानम् अवस्था च, एतान्येकार्थि-
20 कानि पदानि । तथा "चिट्ठाणं" ऊर्द्धस्थानम् आदिशब्दाद् निषदनं त्वमवर्तनं च, एतानि
त्रीण्यपि स्थितिविशेषरूपाणि मन्तव्यानि ॥ ६३५६ ॥ सा च कल्पस्थितिः षोढा, तद्यथा—

सामाइए य छेदं, निव्विसमाणे तहेव निव्विंदुं ।

जिणकप्पे थेरेसु य, छव्विह कप्पट्ठिती होति ॥ ६३५७ ॥

सामायिकसंयतकल्पस्थितिः छेदोपस्थापनीयसंयतकल्पस्थितिः निर्विशमानकल्पस्थितिः तथैव
25 निर्विष्टकायकल्पस्थितिः जिनकल्पस्थितिः स्थविरकल्पस्थितिश्चेति षड्विधा कल्पस्थितिः

॥ ६३५७ ॥ अथैनामेव यथाक्रमं विवरीपुः प्रथमतः सामायिककल्पस्थितिं विवृणोति—

कतिठाण ठितो कप्पो, कतिठाणेहि अट्ठितो ।

बुत्तो धूतरजो कप्पो, कतिठाणपतिट्ठितो ॥ ६३५८ ॥

यः किल 'धुतरजाः' अपनीतपापकर्मा सामायिकसाधूनां 'कल्पः' आचारो भगवद्विरुक्तः
30 स कतिषु स्थानेषु स्थितः? कतिषु च स्थानेषु अस्थितः? कतिस्थानप्रतिष्ठितश्चोक्तः?

॥ ६३५८ ॥ सूरिराह—

१ °म्बविधि-मासकल्पविधिप्रभृतिकोऽनेक° कां० ॥ २ °वृण्वन् शिष्येण प्रश्नं कार-
यति—कति कां० ॥

चउठाणठिओ कप्पो, छहिं ठाणेहिं अट्ठिओ ।

एसो धूयय कप्पो, दसट्ठाणपतिट्ठिओ ॥ ६३५९ ॥

चतुःस्थानस्थितः कल्पः, षट्सु च स्थानेष्वस्थितः । तदेवमेष धुतरजाः सामायिकसंयत-
कल्पो दशस्थानप्रतिष्ठितः, केषुचित् स्थित्या केषुचित् पुनरस्थित्या दशसु स्थानेषु प्रतिबद्धो
मन्तव्य इत्यर्थः ॥ ६३५९ ॥ इदमेव व्यक्तीकरोति—

चउहिं ठिता छहिं अठिता, पढमा चितिया ठिता दसविहम्मि ।

वहमाणा णिव्विसगा, जेहि वहं ते उ णिव्विड्ढा ॥ ६३६० ॥

‘प्रथमाः’ सूत्रक्रमप्रामाण्येन सामायिकसंयतास्ते चतुर्षु स्थानेषु स्थिताः, षट्सु पुनरस्थिताः ।
गाथायां सप्तम्यर्थे तृतीया । ये तु ‘द्वितीयाः’ छेदोपस्थापनीयसंयतास्ते दशविधेऽपि कल्पे
स्थिताः । पश्चाद्धेन तृतीय-चतुर्थकल्पस्थित्योः शब्दार्थमाह—“वहमाणा” इत्यादि । ये 10
परिहारविशुद्धिकं तपो वहन्ति ते निर्विशमानकाः । यैस्तु तदेव तपो व्यूढं ते निर्विष्टकायिका
उच्यन्ते ॥ ६३६० ॥ आह—कानि पुनस्तानि चत्वारि षट् वा स्थानानि येषु सामायिकसंयता
यथाक्रमं स्थिता अस्थिताश्च ? इति अत्रोच्यते—

सिज्जायरपिंडे या, चाउज्जामे य पुरिसजेठे य ।

कितिकम्मस्स य करणे, चत्तारि अवट्ठिया कप्पा ॥ ६३६१ ॥

15

“सिज्जातरपिंडे” ति “सूचनात् सूत्रम्” इति शय्यातरपिण्डस्य परिहरणं चतुर्योमः पुरुष-
ज्येष्ठश्च धर्मः कृतिकर्मणश्च करणम् । एते चत्वारः कल्पाः सामायिकसाधूनामप्यवस्थिताः ।
तथाहि—सर्वेऽपि मध्यमसाधवो महाविदेहसाधवश्च शय्यातरपिण्डं परिहरन्ति, चतुर्योमं च
धर्ममनुपालयन्ति, ‘पुरुषज्येष्ठश्च धर्मः’ इति कृत्वा तदीया अप्यार्यिकाश्चिरदीक्षिता अपि तद्दिन-
दीक्षितमपि साधुं वन्दन्ते, कृतिकर्म च यथारालिकं तेऽपि कुर्वन्ति । अत एते चत्वारः कल्पा 20
अवस्थिताः ॥ ६३६१ ॥ इमे पुनः षडनवस्थिताः—

आचेलकुद्देसिय, सपडिकमणे य रायपिंडे य ।

मासं पज्जोसवणा, छउप्पेतऽणवट्ठिता कप्पा ॥ ६३६२ ॥

आचेलक्यमौद्देशिकं सप्रतिक्रमणो धर्मो राजपिण्डो मासकल्पः पर्युषणाकल्पश्चेति षडप्येते
कल्पा मध्यमसाधूनां विदेहसाधूनां चानवस्थिताः । तथाहि—यदि तेषां वस्त्रप्रत्ययो रागो द्वेषो 25
वा उत्पद्यते तदा अचेलाः, अथ न रागोत्पत्तिस्ततः सचेलाः, महामूल्यं प्रमाणातिरिक्तमपि च
वस्त्रं गृह्णन्तीति भावः । ‘औद्देशिकं नाम’ साधूनुद्दिश्य कृतं भक्तादिकम् आधाकर्मेत्यर्थः,
तदप्यन्यस्य साधोरर्थाय कृतं तेषां कल्पते, तदर्थं तु कृतं न कल्पते । प्रतिक्रमणमपि यदि
अतिचारो भवति ततः कुर्वन्ति अतिचाराभावे न कुर्वन्ति । राजपिण्डे यदि वक्ष्यमाणा दोषा

१ ‘चतुःस्थानस्थितः’ वक्ष्यमाणनीत्या शय्यातरपिण्डपरिहारादौ स्थानचतुष्टये निय-
मेन कृतावस्थानः कल्पः, ‘षट्सु च स्थानेषु’ आचेलक्यादिषु वक्ष्यमाणनीत्यैवास्थितः ।
तदेव कां० ॥ २ ‘दशविधेऽपि’ वक्ष्यमाणलक्षणे कल्पे ‘स्थिताः’ अवश्यन्तया कृताव-
स्थानाः । पश्चात् कां० ॥ ३ काः । “जेहि वहं ते उ निव्विड्ढा” ति प्राकृतत्वाद् यैस्तु कां० ॥

भवन्ति ततः परिहरन्ति अन्यथा गृह्णन्ति । मासकल्पे यदि एकक्षेत्रे तिष्ठतां दोषा न भवन्ति ततः पूर्वकोटीमप्यासते, अथ दोषा भवन्ति ततो मासे पूर्णेऽपूर्णे वा निर्गच्छन्ति । पर्युषणा-
यामपि यदि वर्षासु विहरतां दोषा भवन्ति तत एकत्र क्षेत्रे आसते, अथ दोषा न भवन्ति ततो वर्षारात्रेऽपि विहरन्ति ॥ ६३६२ ॥

८ गता सामायिकसंयतकल्पस्थितिः । अथ छेदोपस्थापनीयसाधूनां कल्पस्थितिमाह—

दसठाणठितो कप्पो, पुरिमस्स य पच्छिमस्स य जिणस्स ।

एसो धुतरत कप्पो, दसठाणपतिट्ठितो होति ॥ ६३६३ ॥

दशस्थानस्थितः कल्पः पूर्वस्य च पश्चिमस्य च जिनस्य तीर्थे छेदोपस्थापनीयसाधूनां
मन्तव्यः । तदेवमेष धुतरजाः कल्पो दशस्थानप्रतिष्ठितो भवति ॥ ६३६३ ॥

९ तान्येव दश स्थानानि दर्शयति—

आचेलकुद्देसिय, सिञ्जायर रायपिंड कितिकम्मे ।

वत जेट्ट पडिकमणे, मासं-पजोसवणकप्पे ॥ ६३६४ ॥

आचेलक्यम् १ औद्देशिकं २ शय्यातरपिण्डो ३ राजपिण्डः ४ कृतिकर्म ५ व्रतानि ६
“जेट्ट” ति पुरुषज्येष्ठो धर्मः ७ प्रतिक्रमणं ८ मासकल्पः ९ पर्युषणाकल्पश्च १० इति द्वार-

१० गाथास्मासार्थः ॥ ६३६४ ॥ साम्प्रतमेनामेव विवरीपुराह—

दुविहो होति अचेलो, संताचेलो असंतचेलो य ।

तित्थमर असंतचेला, संताचेला भवे सेसा ॥ ६३६५ ॥

द्विविधो भवत्यचेलः—सदचेलोऽसदचेलश्च । तत्र तीर्थकरा असदचेलाः, देवदूष्यपतना-
नन्तरं सर्वदेव तेषां चीवराभावात् । ‘शेषाः’ सर्वेऽपि जिनकल्पिकादिसाधवः सदचेलाः, जघ-

१० न्तोऽपि रजोहरण-मुखवस्त्रिकासम्भवात् ॥ ६३६५ ॥

आह—यद्येवं ततः कथममी अचेला भण्यन्ते ? उच्यते—

सीसावेडियपुत्तं, णदिउत्तरणम्मि नग्गयं वेति ।

जुण्णेहि णग्गिया मी, तुर सालिय ! देहि मे पोत्ति ॥ ६३६६ ॥

जलतीभनमयात् शीर्षे—शिरसि आवेष्टितं पोतं—परिधानवस्त्रं येन स शीर्षावेष्टितपोतस्तम्,
१० एवंविधं सचेलमपि ‘नद्युत्तरणे’ अगाधायाः कस्याश्चिद् नद्या उत्तरणं कुर्वन्तं दृष्ट्वा नम्रकं
ब्रुवते, ‘नमोऽयम्’ इति लोके वक्तारो भवन्तीत्यर्थः । यथा वा काचिदविरतिका परिजीर्ण-
वस्त्रपरिधाना प्राक्समर्पितवेतनं तन्तुवायं शाटिकानिष्पादनालसं ब्रवीति, यथा—जीर्णैर्वस्त्रैः
परिहितैर्नम्रिकाऽहमस्मि ततस्त्वरस्य ‘हे शालिक !’ तन्तुवाय ! देहि मे ‘पोतिकां’ शाटिकाम्
॥ ६३६६ ॥ अथात्रैवोपनयमाह—

१० जुब्बेहिं खंडिएहि य, असव्वतणुपाउतेहिं ण य णिच्चं ।

संतेहिं वि णिग्गंथा, अचेलगा होति चेलेहिं ॥ ६३६७ ॥

१ ‘यस्यसंयतकल्प’ कां० ॥ २ ‘धुतरजाः’ प्रक्षालितसकलपापमलपटलः कल्पो कां० ॥
३ ‘कालक्षणेपकरणद्वयसम्भ’ कां० ॥ ४ ‘या मी, तुर ताभा० ॥

एवं 'जीर्णैः' पुराणैः, 'खण्डितैः' छिन्नैः, 'असर्वतनुप्रावृतैः' स्वल्पप्रमाणतया सर्वस्मिन् शरीरेऽप्रावृतैः प्रमाणहीनैरित्यर्थः, न च 'नित्यं' सदैव प्रावृतैः किन्तु शीतादिकारणसद्भावे, एवंविधैश्चलैः 'सद्भिरपि' विद्यमानैरपि निर्ग्रन्था अचेलका भवन्ति ॥ ६३६७ ॥

अत्र पराभिप्रायमाशङ्क्य परिहरति—

एवं दुर्गत-पहिता, अचेलगा ह्येति ते भवे बुद्धी ।

5

ते खलु असंततीए, धरेति ण तु धम्मबुद्धीए ॥ ६३६८ ॥

यदि जीर्ण-खण्डितादिभिर्वस्त्रैः प्रावृतैः साधवोऽचेलकास्तत एवं दुर्गताश्च-दरिद्राः पथि-काश्च-पान्था दुर्गत-पथिकास्तेऽपि अचेलका भवन्तीति 'ते' तव बुद्धिः स्यात् तत्रोच्यते— 'ते खलु' दुर्गत-पथिकाः 'असत्तया' नव-व्यूत-सदशकादीनां वस्त्राणामसम्पत्त्या परिजीर्णादीनि वासांसि धारयन्ति, न पुनर्धर्मबुद्ध्या, अतो भावतस्तद्विषयमूर्च्छापरिणामस्यानिवृत्तत्वाच्चेति 10 अचेलकाः; साधवस्तु सति लाभे महाधनादीनि परिहृत्य जीर्ण-खण्डितादीनि धर्मबुद्ध्या धारयन्तीत्यतोऽचेलो उच्यन्ते ॥ ६३६८ ॥ यद्येवमचेलस्ततः किम्? इत्याह—

आचेलको धम्मो, पुरिमस्स य पच्छिमस्स य जिणस्स ।

मज्झिमगाण जिणाणं, होति अचेलो सचेलो वा ॥ ६३६९ ॥

अचेलकस्य भाव आचेलक्यम्, तदत्रास्तीति आचेलक्यः, अभ्रादेराकृतिगणत्वादप्रत्ययः 115 एवंविधो धर्मः पूर्वस्य च पश्चिमस्य च जिनस्य तीर्थे भवति । मध्यमकानां तु जिनानामचेलः सचेलो वा भवति ॥ ६३६९ ॥ इदमेव भावयति—

पडिमाए पाउता वा, णऽतिक्रमंते उ मज्झिमा समणा ।

पुरिम-चरिमाण अमहद्वणा तु भिण्णा इमे मोत्तुं ॥ ६३७० ॥

'मध्यमाः' मध्यमतीर्थकरसत्काः साधवः 'प्रतिमया वा' नम्रतया 'प्रावृता वा' प्रमाणा-20 तिरिक्त-महामूल्यादिभिर्वासोभिराच्छादितवपुषो नातिक्रामन्ति भागवतीमाज्ञामिति गम्यते । पूर्व-चरमाणां तु प्रथम-पश्चिमतीर्थकरसाधूनां 'अमहाधनानि' स्वल्पमूल्यानि 'भिन्नानि च' अकृत्स्नानि, प्रमाणोपेतान्यदशकानि चेत्यर्थः, परमिमानि कारणानि मुक्त्वा ॥ ६३७० ॥

तान्येवाह—

आसज्ज खेत्तकप्पं, वासावासे अभाविते असह ।

25

काले अद्धाणम्मि य, सागरि तेणे व पाउरणं ॥ ६३७१ ॥

'क्षेत्रकल्पं' देशविशेषाचारमासाद्याभिन्नान्यपि प्रात्रियन्ते, यथा सिन्धुविषये तादृशानि प्रावृत्य हिण्ड्यते । वर्षावासे वा वर्षाकल्पं प्रावृत्य हिण्ड्यते । 'अभावितः' शैक्षः कृत्स्नानि प्रावृतो हिण्डते यावद् भावितो भवति । असहिष्णुः शीतमुष्णं वा नाधिसोढुं शक्नोति ततः कृत्स्नं प्रावृणयात् । 'काले वा' प्रत्युषे भिक्षार्थं प्रविशन् प्रावृत्य निर्गच्छेत् । अध्वनि वा प्रावृता 30 गच्छन्ति । यदि सागारिकप्रतिवेद्धप्रतिश्रये स्थितास्ततः प्रावृताः सन्तः कायिकादिभुवं गच्छन्ति । स्तेना वा पथि वर्तन्ते तत उत्कृष्टोपधिं स्कन्धे कक्षायां वा विण्टिकां कृत्वा उपरि

१ °स्तेऽपि जीर्ण-खण्डितादिवस्त्रपरिधायितया अचेल" का० ॥ २ °यद्धे उपाश्रये भा० ॥

सर्वाङ्गीणं प्रावृता गच्छन्ति । एतेषु कारणेषु कृत्स्नस्योपधेः प्रावरणं कर्तव्यम् ॥ ६३७१ ॥ तथा—

निरुवहय लिङ्गभेदे, गुरुगा कप्पति तु कारणजाए ।

गेलण्ण लोय रोगे, सरीरवेतावडितमादी ॥ ६३७२ ॥

निरुपहतो नाम—नीरोगस्तस्य लिङ्गभेदं कुर्वतश्चतुर्गुरुकाः । अथवा निरुपहतं नाम—यथा-
५ जातलिङ्गं तस्य भेदे चतुर्गुरु ॥ तस्य च लिङ्गभेदस्येमे भेदाः—

खंधे दुवार संजति, गरुलऽद्धंसे य पट्ट लिङ्गदुवे ।

लहुगो लहुगो लहुगा, तिसु चउगुरु दोसु मूलं तु ॥ ६३७३ ॥

स्कन्धे कल्पं करोति मासलघु । शीर्षद्वारिकां करोति मासलघु । संयतीप्रावरणं करोति चतुर्लघु । गरुडपाक्षिकं प्रावृणोति, अर्धासकृतं करोति, कटीपट्टकं बध्नाति, एतेषु त्रिष्वपि
10 चतुर्गुरु । गृहस्थलिङ्गं परलिङ्गं वा करोति द्वयोरपि मूलम् ॥ ६३७३ ॥

द्वितीयपदे तु—कारणजाते लिङ्गभेदोऽपि कर्तुं कल्पते । कुत्र ? इत्याह—ग्लानत्वं कस्यापि विद्यते तस्योद्धर्तनमुपवेशनमुत्थापनं वा कुर्वन् कटीपट्टकं बध्नीयात् । लोचं वाऽन्यस्य साधोः कुर्वाणः कटीपट्टकं बध्नाति । “रोगि” ति कस्यापि रोगिणोऽर्शासि लम्बन्ते द्वौ भ्रातरौ वा शूनौ स कटीपट्टकं बध्नीयात् । “सरीरवेयावडियं” ति मृतसंयतशरीरस्य वैयावृत्यं—नीहरणं
15 कुर्वन्, आदिग्रहणात् प्रतिश्रयं प्रमार्जयन् अलावूनि वा विहायसि लम्बमानः कटीपट्टकं बध्नीयात् ॥ ६३७२ ॥ गृहिलिङ्गा-ऽन्यलिङ्गयोरयमपवादः—

असिवे ओमोयरिए, रायहुड्डे व वादिदुड्डे वा ।

आगाढ अन्नलिङ्गं, कालक्खेवो व गमणं वा ॥ ६३७४ ॥

स्वपक्षप्रान्ते आगाढे अशिवेऽन्यलिङ्गं कृत्वा तत्रैव कालक्षेपं कुर्वन्ति, अन्यत्र वा
20 गच्छन्ति । एवं ‘राजद्विष्टे’ राज्ञि साधूनामुपरि द्वेषमापन्ने, ‘वादिद्विष्टे वा’ वादपराजिते कापि वादिनि व्यपरोपणादिकं कर्तुकामे, एवंविधे आगाढे कारणेऽन्यलिङ्गम् उपलक्षणत्वाद् गृहिलिङ्गं वा कृत्वा कालक्षेपो वा गमनं वा विधेयम् ॥ ६३७४ ॥

गतमाचेलक्यद्वारम् । अथौदेशिकद्वारमाह—

आहा अथे य कम्मे, आयाहम्मे य अत्तकम्मे य ।

25 तं पुण आहाकम्मं, कप्पति ण व कप्पती कस्स ॥ ६३७५ ॥

१ इह पूर्वार्द्ध-पश्चार्द्धपदानां यथासह्यं योजना कार्या । तद्यथा—स्कन्धे चतुष्पलं मुत्कलं वा कल्पं करोति लघुको मासः । शीर्षद्वारिकां—कल्पेन शिरःस्थगनरूपां करोति लघुक एव मासः । संयतीवदुभावपि बाह्व आच्छाद्य प्रावृणोति चतुर्लघुकाः । गरुड-पाक्षिकम्—एकत उभयतो वा स्कन्धोपरि कल्पाञ्जलानामारोपणरूपं प्रावृणोति, अर्धासकृतम्—उत्तरासङ्गलक्षणं करोति, कटीपट्टकं बध्नाति, एतेषु त्रिष्वपि प्रत्येकं चतुर्गुरु । गृहस्थलिङ्गं परलिङ्गं वा करोति द्वयोरपि मूलम् ॥ ६३७३ ॥

अथात्रैव द्वितीयपदमाह—“कप्पइ उ कारणजाए” इत्यादि अर्द्धव्याख्यातप्राक्त-नगाथायाः शेषम् । द्वितीयपदे तु कारणजाते कां० ॥

आधाकर्म अधःकर्म आत्मन्नम् आत्मकर्म चेति औद्देशिकस्य—साधूनुद्दिश्य कृतस्य भक्तादेश्चत्वारि नामानि । ‘तत् पुनः’ आधाकर्म कस्य कल्पते ? कस्य वा न कल्पते ? ॥ ६३७५ ॥

एवं शिष्येण पृष्टे सूरिराह—

संघस्सोह विभाए, समणा-समणीण कुल गणे संघे ।

कडमिह ठिते ण कप्पति, अट्टित कप्पे जमुद्दिस्स ॥ ६३७६ ॥ 5

अस्या व्याख्या सविस्तरं तृतीयोद्देशके कृता अतोऽत्राक्षरार्थमात्रमुच्यते—ओघतो वा विभागतो वा सङ्घस्य श्रमणानां श्रमणीनां कुलस्य गणस्य सङ्घस्य वा सङ्कल्पेन यद् भक्त-पानादिकं कृतं तत् ‘स्थितकल्पिकानां’ प्रथम-पश्चिमसाधूनां न कल्पते । ये पुनरस्थितकल्पे स्थिताः तेषां यमुद्दिश्य कृतं तस्यैवैकस्य न कल्पते अन्येषां तु कल्पते ॥ ६३७६ ॥

द्वितीयपदे तु स्थितकल्पिकानामपि कल्पते । यत आह—

10

आयरिए अभिसेए, भिक्खुम्मि गिलाणगम्मि भयणा उ ।

तिक्खुत्तऽडविपवेसे, चउपरियट्ठे ततो गहणं ॥ ६३७७ ॥

आचार्येऽभिषेके भिक्षौ वा ग्लाने सज्जाते सति आधाकर्मणो ‘भजना’ सेवनाऽपि क्रियते । तथा अटवी—विप्रकृष्टोऽध्वा तस्यां प्रवेशे कृते यदि शुद्धं न लभ्यते ततः त्रिकृत्वः शुद्धमन्वेषितमपि यदि न लब्धं ततश्चतुर्थे परिवर्ते आधाकर्मणो ग्रहणं कार्यम् ॥ ६३७७ ॥ 15

गतमौद्देशिकद्वारम् । अथ शय्यातरपिण्डद्वारमाह—

तित्थंकरपडिक्कुटो, आणा अण्णात उग्गमो ण सुज्जे ।

अविमुत्ति अलाघवता, दुल्लभ सेज्जा विउच्छेदो ॥ ६३७८ ॥

आद्यन्तवर्जमध्यमैर्विदेहजैश्च तीर्थकरैराधाकर्म कथञ्चिद् भोक्तुमनुज्ञातं न पुनः शय्यातर-पिण्डो अतस्तैः प्रतिकुष्ठ इति कृत्वा वर्जनीयोऽयम् । “आण” चि तं गृह्यता तीर्थकृतमाज्ञा 20 कृता न भवति । “अण्णाय” चि यत्र स्थितस्तत्रैव भिक्षां गृह्यता अज्ञातोऽञ्चं सेवितं न स्यात् । “उग्गमो न सुज्जे” चि आसन्नादिभावतः पुनः पुनस्तत्रैव भिक्षा-पानकादिनिमित्तं प्रविशत उद्गमदोषा न शुष्येयुः । स्वाध्यायश्रवणादिना च प्रीतः शय्यातरः क्षीरादि स्निग्धद्रव्यं ददाति, तच्च गृह्यता ‘अविमुक्तिः’ गार्ह्याभावो न कृतः स्यात् । शय्यातर-तत्पुत्र-भ्रातृव्यादिभ्यो बहू-पकरणं स्निग्धाहारं च गृह्यत उपकरण-शरीरयोर्लाघवं न स्यात् । तत्रैव चाहारादि गृह्यतः शय्या- 25 तरवैमनस्यादिकरणात् शय्या दुर्लभा स्यात्, सर्वथा तद्व्यवच्छेदो वा स्यात् । अतस्तत्पिण्डो वर्जनीयः ॥ ६३७८ ॥ अथ द्वितीयपदमाह—

दुविहे गेलण्णम्मि, निमंतणे दव्वदुल्लभे असिवे ।

ओमोदरिय पओसे, भए य गहणं अणुण्णातं ॥ ६३७९ ॥

‘द्विविधे’ आगाढा-ऽनागाढे ग्लानत्वे शय्यातरपिण्डोऽपि ग्राह्यः । तत्रागाढे क्षिप्रमेव 30 अनागाढे पञ्चकपरिहाण्या मासलघुके प्राप्ते सतीति । ‘निमन्त्रणे च’ शय्यातरनिर्वन्धे सकृत् तं गृहीत्वा पुनः पुनः प्रसङ्गो निवारणीयः । दुर्लभे च क्षीरादिद्रव्येऽन्यत्रालभ्यमाने तथाऽशिवेऽ-

१ °ताः मध्यमसाधवो महाविदेहवर्तिसाधवश्च तेषां कां० ॥ २ °तु-बन्ध्वादि° डे० ॥

बभौदर्ये राजप्रद्वेषे तस्करादिभये च शय्यातरपिण्डस्य ग्रहणमनुज्ञातम् ॥ ६३७९ ॥

अत्र दुर्लभद्रव्यग्रहणे विधिमाह—

तिक्तुत्तो सक्खेत्ते, चउद्दिसिं जोयणम्मि कडजोगी ।

दव्वस्स य दुल्लभता, सागारिणिसेवणा ताहे ॥ ६३८० ॥

५ त्रिकृत्वः स्वक्षेत्रे चतसृषु दिक्षु सकोशयोजने गवेषितस्यापि घृतादेर्द्रव्यस्य यदा दुर्लभता भवति तदा सागारिकपिण्डस्य निषेवणं कर्तव्यम् ॥ ६३८० ॥

गतं सागारिकपिण्डद्वारम् । अथ राजपिण्डद्वारमाह—

केरिसगु चि व राया, भेदा पिण्डस्स के व से दोसा ।

केरिसगम्मि व कजे, कप्पति काए व जयणाए ॥ ६३८१ ॥

१० कीदृशोऽसौ राजा यस्य पिण्डः परिह्रियते ? इति । के वा 'तस्य' राजपिण्डस्य भेदाः ? । के वा "से" तस्य ग्रहणे दोषाः ? । कीदृशे वा कार्ये राजपिण्डो ग्रहीतुं कल्पते ? । कया वा यतनया कल्पते ? । एतानि द्वाराणि चिन्तनीयानि ॥ ६३८१ ॥ तत्र प्रथमद्वारे निर्वचनं तावदाह—

मुहए मुद्धभिसिच्चे, मुतितो जो होइ जोणिमुद्धो उ ।

अभिसिच्चो व परेहिं, सतं व भरहो जहा राया ॥ ६३८२ ॥

१५ राजा चतुर्द्धा—मुदितो मूर्धाभिषिक्तश्च १ मुदितो न मूर्धाभिषिक्तः २ न मुदितो मूर्धाभिषिक्तः ३ न मुदितो न मूर्धाभिषिक्तः । तत्र मुदितो नाम—यो भवति 'योनिशुद्धः' शुद्धोभयपक्षसम्भूतः, यस्य माता-पितरौ राजवंशीयाविति भावः । यः पुनः 'परेण' मुकुटबद्धेन पट्टबद्धेन राज्ञा प्रजया वा राज्येऽभिषिक्तः । यो वा 'स्वयं' आत्मनैवाभिषिक्तो यथा भरतो राजा एष मूर्धाभिषिक्त उच्यते ॥ ६३८२ ॥ एषु विधिमाह—

२० पढमग भंगे वज्जो, होतु व मा वा वि जे तहिं दोसा ।

सेसेसु होतऽपिण्डो, जहिं दोसा ते विवज्जंति ॥ ६३८३ ॥

प्रथमे भङ्गे राजपिण्डः 'वज्ज्यः' परित्यक्तव्यः, ये 'तत्र' राजपिण्डे गृह्यमाणे दोषास्ते भवन्तु वा मा वा तथापि वर्जनीयः । 'शेषेषु' त्रिषु भङ्गेषु 'अपिण्डः' राजपिण्डो न भवति तथापि येषु दोषा भवन्ति 'तान्' द्वितीयादीनपि भङ्गान् वर्जयन्ति । इयमत्र भावना—यः २५ सेनापति-मन्त्रि-पुरोहित-श्रेष्ठि-सार्थवाहसहितो राज्यं भुङ्क्ते तस्य पिण्डो वर्जनीयः, अन्यत्र तु भजनेति ॥ ६३८३ ॥

गतं 'कीदृशो राजा ?' इति द्वारम् । अथ 'के तस्य भेदाः ?' इति द्वारं चिन्तयन्नाह—

असणाईआ चउरो, वत्थे पादे य कंबले चेव ।

पाउंछणए य तहा, अट्टविधो रायपिण्डो उ ॥ ६३८४ ॥

३० 'अशनादयः' अशन-पान-स्वादिम-स्वादिमरूपा ये चत्वारो भेदाः ४ यच्च वस्त्रं ५ पात्रं ६

१ परेणं इति पाठानुसारेण टीका, न चासौ पाठः कस्मिंश्चिदप्यादर्शे उपलभ्यते । कां० पुस्तके तु परेणं इति परेहिं इति पाठद्वयानुसारेण टीका, दृश्यतां टिप्पणी २ ॥ २ 'ज्ञा 'परैवा' प्रधानपुरुषै राज्ञेऽभिषिक्तः स मूर्धाभिषिक्तः, यो वा स्वयं कां० ॥ ३ एतेषु चतुर्ष्वपि भङ्गेषु विधिं कां० ॥

कम्बलं ७ 'पादप्रोज्झनकं' रजोहरणं ८ एषोऽष्टविधो राजपिण्डः ॥ ६३८४ ॥

अथ 'के तस्य दोषाः ?' इति द्वारमाह—

अष्टविह रायपिंडे, अण्णतरागं तु जो पडिग्गाहे ।

सो आणा अणवत्थं, मिच्छत्त विराहणं पावे ॥ ६३८५ ॥

अष्टविधे राजपिण्डे 'अन्यतरत्' अशनादिकं यः प्रतिगृह्णाति स साधुराज्ञाभङ्गमनवस्थां ५ मिथ्यात्वं विराधनां च प्राप्नुयात् ॥ ६३८५ ॥ एते चापरे दोषाः—

ईसर-तलवर-माडंविण्हि सिट्ठीहिं सत्थवाहेहिं ।

णिंतेहिं अतिंतेहि य, वाघातो होति भिक्खुस्स ॥ ६३८६ ॥

ईश्वर-तलवर-माडम्बिकैः श्रेष्ठिभिः सार्थवाहैश्च निर्गच्छद्भिः 'अतियद्भिश्च' प्रविशद्भि-
र्भिक्षोर्भिक्षार्थं प्रविष्टस्य व्याघातो भवति ॥ ६३८६ ॥ एतदेव व्याचष्टे— 10

ईसर भोइयमाई, तलवरपट्टेण तलवरो होति ।

वेट्टणबद्धो सेट्ठी, पच्चंतऽहिवो उ माडंवी ॥ ६३८७ ॥

ईश्वरः 'भोगिकादिः' भ्रामस्वामिप्रभृतिक उच्यते । यस्तु परितुष्टनृपतिप्रदत्तेन सौवर्णेन तलवरपट्टेनाङ्कितशिराः स तलवरो भवति । श्रीदेवताध्यासितः पट्टो वेष्टनकमुच्यते, तद् यस्य राज्ञाऽनुज्ञातं स वेष्टनकबद्धः श्रेष्ठी । यस्तु 'प्रत्यन्ताधिपः' छिन्नमडम्बनायकः स माडम्बिकः । 15 सार्थवाहः प्रतीत इति कृत्वा न व्याख्यातः ॥ ६३८७ ॥^१

जा णिति इति तौ अच्छओ अ सुत्तादि-भिक्खवाणी य ।

इरिया अमंगलं ति य, पेछाऽऽहणणा इयरहा वा ॥ ६३८८ ॥

एते ईश्वरादयो यावद् निर्गच्छन्ति प्रविशन्ति च तावद् असौ साधुः प्रतीक्षमाण आस्ते, तत एवमासीनस्य सूत्रार्थयोर्भैक्षस्य च परिहाणिर्भवति । अश्व-हस्त्यादिसम्भवेन चैर्या^{२०} शोधयितुं न शक्नोति । अथ शोधयति ततस्तैरभिघातो भवति । कोऽपि निर्गच्छन् प्रविशन् वा तं साधुं विलोक्यामङ्गलमिति मन्यमानस्तेनैवाश्व-हस्त्यादिना प्रेरणं कशादिना वाऽऽहननं कुर्यात् । "इतरहा व" त्ति यद्यपि कोऽप्यमङ्गलं न मन्यते तथापि जनसम्भवे प्रेरणमाहननं वा यथाभावेन भवेत् ॥ ६३८८ ॥ किञ्च—

लोभे एसणघाते, संका तेणे नपुंस इत्थी य ।

25

इच्छंतमणिच्छंतं, चाउम्मासा भवे गुरुगा ॥ ६३८९ ॥

राजभवनप्रविष्टः 'लोभे' उत्कृष्टद्रव्यलोभवशत एषणाघातं कुर्यात् । 'स्तेनोऽयम्' इत्यादिका च शङ्का राजपुरुषाणां भवेत् । नपुंसकः स्त्रियो वा तत्र निरुद्धेन्द्रियाः साधुमुपसर्गयेयुः । तत्र चेच्छतोऽनिच्छतश्च संयमविराधनादयो बहवो दोषाः । राजभवनं च प्रविशतः शुद्धशुद्धेनाऽपि चत्वारो मासा गुरुकाः प्रायश्चित्तम् ॥ ६३८९ ॥ एनामेव गाथां व्याख्यानयति— 30

अन्नत्थ एरिसं दुल्लभं ति गेण्हेज्जऽणेसणिजं पि ।

१ अथ तैर्यथा व्याघातो भवति तथा दर्शयति इत्यवतरणं का० ॥ २ तावच्छेष उ
सुत्ता^१ ताभा० ॥

अण्णेणावि अवहिते, संकिञ्जति एस तेणो त्ति ॥ ६३९० ॥

अन्तःपुरिकाभिरुत्कृष्टं द्रव्यं दीयमानं दृष्ट्वा 'नास्त्यन्यत्रेदृशम्, दुर्लभं वा' इति लोभव-
शतोऽनेषणीयमपि गृहीयात् । राज्ञश्च विप्रकीर्णे सुवर्णादौ द्रव्येऽन्येनाप्यपहृते स एव साधुः
शङ्क्यते एष स्तेन इति ॥ ६३९० ॥

८ संका चारिग चोरे, मूलं निस्संकिमि अणवट्ठो ॥

परदारि अभिमरे वा, णवमं णिस्संकि ए दसमं ॥ ६३९१ ॥

चारिकोऽयं चोरो वाऽयं भविष्यति इति शङ्कायां मूलम् । निःशङ्कितेऽनवस्थाप्यम् ।
पारदारिकशङ्कायामभिमरशङ्कायां च 'नवमम्' अनवस्थाप्यम् । निःशङ्किते 'दशमं' पाराञ्चिकम्
॥ ६३९१ ॥

10 अलभंता पवियारं, इत्थि-नपुंसा बला वि गेण्हेजा ।

आयरिय कुल गणे वा, संघे व करेज्ज पत्थारं ॥ ६३९२ ॥

तत्र 'प्रविचारं' बहिर्निर्गममलभमानाः स्त्री-नपुंसका बलादपि साधुं गृहीयुः । तान्
यदि प्रतिसेवते तदा चारित्रविराधना । अथ न प्रतिसेवते तदा ते उद्धाहं कुर्युः । ततः
प्रान्तापनादयो दोषाः । अथवा राजा रुष्ट आचार्यस्य कुलस्य गणस्य वा सङ्घस्य वा 'प्रस्तारं'
15 विनाशं कुर्यात् ॥ ६३९२ ॥

अण्णे वि होंति दोसा, आइण्णे गुम्म रतणमादीया ।

तण्णिस्साएँ पवेसो, तिरिक्ख मणुया भवे दुट्ठा ॥ ६३९३ ॥

अन्येऽपि तत्र प्रविष्टस्य दोषा भवन्ति । तद्यथा—रत्नादिभिराकीर्णे "गुम्म" त्ति 'गौल्मिकाः'
स्थानपालास्ते 'अतिभूर्मि प्रविष्टः' इति कृत्वा तं साधुं गृह्णन्ति प्रान्तापयन्ति वा, एवमादयो
20 दोषाः । अथवा 'तन्निश्रया' तस्य—साधोर्निश्रया रत्नादिमोषणार्थं स्तेनकाः प्रवेशं कुर्युः । 'तिर्यञ्चः'
वानरादयः 'मनुजाश्च' ग्लेच्छादयो दुष्टास्तत्र राजभवने भवेयुस्ते साधोरुपद्रवं कुर्वीरन् ॥ ६३९३ ॥

एनामेव निर्युक्तिगाथां व्याख्याति—

आइण्णे रतणादी, गेण्हेज्ज सयं परो व तन्निस्सा ।

गोम्मिय ग्रहणाऽऽग्रहणं, रण्णो व णिवेदि ए जं तु ॥ ६३९४ ॥

25 रत्नादिभिराकीर्णे स प्रविष्टः स्वयमेव तद् रत्नादिकं गृहीयात्, परो वा तन्निश्रया गृहीयात् ।
गौल्मिकाश्च ग्रहणमाहननं वा कुर्युः । राज्ञो वा ते तं साधुं निवेदयन्ति उपढौकयन्ति ततो
निवेदिते सति 'यत्' प्रान्तापनादिकमसौ करिष्यति तन्निष्पन्नं प्रायश्चित्तम् ॥ ६३९४ ॥

चारिय चोराऽभिमरा, कामी व विसंति तत्थ तण्णीसा ।

वाणर-तरच्छ-वग्घा, मिच्छादि णरा व घातेजा ॥ ६३९५ ॥

30 चारिकाश्चौरा अभिमराः कामिनो वा तत्र तस्य—साधोर्निश्रया प्रविशेयुः । तथा वानर-तरक्षु-

१ 'चारिकाः' हेरिकाः 'चौराः' स्तेनाः 'अभिमराः' वानकाः 'कामिनो वा' अन्तःपुर-
लुब्धाः; एते 'तत्र' राजभवने तस्य-साधो° कां० ॥

व्याघ्रा म्लेच्छादयो वा नरास्तत्र साधुं घातयेयुः ॥ ६३९५ ॥

अथ कीदृशो कार्ये कल्पते ? कथा वा यतनया ? इति द्वारद्वयमाह—

दुविहे गेलणम्मि, णिमंतणे दव्वदुल्लभे असिवे ।

ओमोयरिय पदोसे, भए य गहणं अणुण्णायं ॥ ६३९६ ॥

तिक्खुत्तो सक्खित्ते, चउदिसिं जोयणम्मि ऋडजोगी ।

5

दव्वस्स य दुल्लभया, जयणाए कप्पई ताहे ॥ ६३९७ ॥

गाथाद्वयं शय्यातरपिण्डवद् द्रष्टव्यम् (गा० ६३७९-८०) । नवरम् आगाढे ग्लानत्वे क्षिप्रमेव राजपिण्डं गृह्णाति । अनागाढे तु त्रिकृत्वो मार्गयित्वा यदा न लभ्यते तदा पञ्चकपरिहाण्या चतुर्गुरुकपासो गृह्णाति । ‘निमन्त्रणे तु’ राज्ञा निर्वन्धेन निमन्त्रितो भणति—यदि भूयो न भणसि ततो गृहीमो वयम् नान्यथा । अवमेऽशिवे चान्यत्रालभ्यमाने राजकुलं वा 10 नाशिवेन गृहीतं ततस्तत्र गृह्णाति । राजद्विष्टे तु अपरस्मिन् राज्ञि कुमारे वा प्रद्विष्टे बोधिक-म्लेच्छभये वा राज्ञो गृहादनिर्गच्छन् गृहीयात् ॥ ६३९६ ॥ ६३९७ ॥

गतं राजपिण्डद्वारम् । अथ कृतिकर्मद्वारमाह—

कितिकम्मं पि य दुविहं, अब्भुट्ठाणं तहेव वंदणगं ।

समणेहि य समणीहि य, जहारिहं होति कायव्वं ॥ ६३९८ ॥ 13

कृतिकर्मापि च द्विविधम्—अभ्युत्थानं तथैव वन्दनकम् । एतच्च द्विविधमपि तृतीयो-द्देशके सविस्तरं व्याख्यातम् । उभयमपि च श्रमणैः श्रमणीभिश्च ‘यथार्हं’ यथारत्नाधिकं परस्परं कर्तव्यम् ॥ ६३९८ ॥ तथा श्रमणीनामयं विशेषः—

सच्चाहिं संजतीहिं, कितिकम्मं संजताण कायव्वं ।

पुरिसुत्तरितो धम्मो, सव्वजिणाणं पि तित्थम्मि ॥ ६३९९ ॥ 20

सर्वाभिरपि संयतीभिश्चिरप्रव्रजिताभिरपि संयतानां तद्दिनदीक्षितादीनामपि कृतिकर्म कर्तव्यम् । कुतः ? इत्याह—‘सर्वजिनानामपि’ सर्वेषामपि तीर्थकृतां तीर्थे पुरुषोत्तरो धर्म इति ॥ ६३९९ ॥

तुच्छत्तणेण गव्वो, जायति ण य संकते परिभवेणं ।

अण्णो वि होज्ज दोसो, थियासु माहुज्जहज्जासु ॥ ६४०० ॥ 25

स्त्रियाः साधुना वन्द्यमानायास्तुच्छत्वेन गर्वो जायते । गर्विता च साधुं परिभवबुद्ध्या पश्यति । ततः परिभवेन ‘न च’ नैव साधोः ‘शङ्कते’ विभेति । अन्योऽपि दोषः स्त्रीषु ‘माधुर्यहार्यासु’ मार्दवग्राह्यासु वन्द्यमानासु भवति, भावसम्बन्ध इत्यर्थः ॥ ६४०० ॥

अवि य हु पुरिसपणीतो, धम्मो पुरिसो य सक्खित्तं सत्तो ।

लोगविरुद्धं चेयं, तम्हा समणाण कायव्वं ॥ ६४०१ ॥ 30

१ ‘युः । यत एवं ततो न ग्रहीतव्यो राजपिण्डः ॥ ६३९५ ॥ कां० ॥ २ ‘सर्वाभिरपि’ प्रथम-पश्चिम-मध्यमतीर्थकरसम्बन्धिनीभिः संयतीभिः कां० ॥ ३ ‘कृतिकर्म’ वन्दनका-ऽ-भ्युत्थानलक्षणं द्विविधमपि कर्त्तुं कां० ॥

‘अपि च’ इति कारणान्तराम्युच्यते । पुरुषैः—तीर्थकर-गणधरलक्षणैः प्रणीतः पुरुषप्रणीतो धर्मः । पुरुष एव च तं धर्मं ‘रक्षितुं’ प्रत्यनीकादिनोपद्रूयमाणं पालयितुं शक्तः । लोकविरुद्धं च ‘एतत्’ पुरुषेण स्त्रिया वन्दनम् । तस्मात् श्रमणानां ताभिः कर्तव्यम् ॥ ६४०१ ॥

गतं कृतिकर्मद्वारम् । अथ व्रतद्वारमाह—

८

पंचायामो धम्मो, पुरिमस्स य पच्छिमस्स य जिणस्स ।

मज्झिमगाण जिणाणं, चाउज्जामो भवे धम्मो ॥ ६४०२ ॥

पञ्च यामाः—व्रतानि यत्र स पञ्चयामः, “दीर्घ-ह्रस्वौ मिथो वृत्तौ” (सिद्ध० ८-१-४) इति प्राकृतलक्षणवशात् चकारस्य दीर्घत्वम् । एवंविधो धर्मः पूर्वस्य च पश्चिमस्य च जिनस्य । मध्यमकानां जिानां पुनश्चतुर्यामो धर्मो भवति, मैथुनव्रतस्य परिग्रहव्रत एवान्तर्भाव-
10 विवक्षणात् ॥ ६४०२ ॥ कुत एवम्? इति चेद् उच्यते—

पुरिमाणं दुव्विसोज्झो, चरिमाणं दुरणुपालो कप्पो ।

मज्झिमगाण जिणाणं, सुविसोज्झो सुणुपालो य ॥ ६४०३ ॥

पूर्वेषां साधूनां दुर्विशोध्यः कल्पः, ‘चरमाणानां’ पश्चिमानां दुरनुपाल्यः, मध्यमकानां तु जिानां तीर्थे साधूनां सुविशोध्यः सुखानुपाल्यश्च भवति । इयमत्र भावना—पूर्वे साधव-
15 ऋजु-जडाः, ततः परिग्रहव्रत एवान्तर्भावं विवक्षित्वा यदि मैथुनव्रतं साक्षान्नोपदिश्यते ततस्ते जडतया नेदमबबुध्यन्ते, यथा—मैथुनमपि परिहर्तव्यम्; यदा तु पृथक् परिस्फुटं मैथुनं प्रतिषिध्यते ततः सुखेनैव पर्यवस्यन्ति परिहरन्ति च । पश्चिमास्तु वक्र-जडाः, ततो मैथुने साक्षादप्रतिषिद्धे परिग्रहान्तस्तदन्तर्भावं जानन्तोऽपि वक्रतया परपरिगृहीतायाः स्त्रियाः प्रतिसेवनां कुर्वीरन्, पृष्ठाश्च ब्रवीरन्—नैषाऽस्माकं परिग्रह इति । तत एतेषां पूर्व-पश्चिमानां पञ्चयामो
20 धर्मो भगवता ऋषभस्वामिना वर्द्धमानस्वामिना च स्थापितः । ये तु मध्यमाः साधवस्ते ऋजु-प्राज्ञाः, ततः परिग्रहे प्रतिषिद्धे प्राज्ञत्वेनोपदेशमात्रादपि अशेषहेयोपादेयविशेषाभ्युहन-पटीयस्तथा चिन्तयेयुः—नापरिगृहीता स्त्री परिमुज्यते अतो मैथुनमपि न वर्तते सेवितुम्; एवं मैथुनं परिग्रहेऽन्तर्भाव्य तथैव परिहरन्ति ततस्तेषां चतुर्यामो धर्मो मध्यमजिनैरुक्त इति ॥ ६४०३ ॥ अमुमेवार्थं समर्थयन्माह—

25

जङ्घत्तणेण हंदिं, आइक्ख-विभाग-उवणता दुक्खं ।

सुहसमुदिय दंताण व, तितिक्ख अणुमासणा दुक्खं ॥ ६४०४ ॥

सर्वेषां (पूर्वेषां) साधूनां जडतया ‘हन्दि’ इत्युपप्रदर्शने वस्तुतत्त्वस्याख्यानं ‘दुःखं’ कृच्छ्रेण, महता वचनाटोप (ग्र० ९०००) प्रयासेन कर्तुं शक्यमित्यर्थः । एवमाख्यातेऽपि वस्तुतत्त्वे विभागः—पार्थक्येन व्यवस्थापनं महता कष्टेन कर्तुं शक्यते । विभक्तेऽपि वस्तुतत्त्वे
30 उपनयः—हेतु-दृष्टान्तैः प्रतीतावारोपणं कर्तुं दुःशकम् । ते च प्रथमतीर्थकरसाधवः ‘सुखसमु-

१ ‘श्रमणानां’ साधूनां संयतीभिः कृतिकर्म कर्त्त० का० ॥ २ चकाराकारस्य का० ॥
३ सुहणुं ताभा० ॥ ४ ‘पूर्वेषां’ प्रथमतीर्थकरसम्बन्धिनां साधूनां दुर्विशोध्यः कल्पः,
‘चरमाणानां’ चरमतीर्थकरसाधूनां दुरनुपालो भवति । मध्य० का० ॥

दिताः' कालस्य स्निग्धतया शीतोष्णादीनां तथाविधदुःखहेतूनामभावात् सुखेन सम्पूर्णास्ततः
तितिक्षा' परीषहादेरघिसहनं तेषां 'दुःखं' दुष्करम् । तथा दान्ताः—एकान्तेनोपशान्तास्ते
ततः क्वचित् प्रमादस्खलितादौ शिष्यमाणानामनुशासनाऽपि कर्तुं दुःशका ॥ ६४०४ ॥

मिच्छत्तमावियाणं, दुवियङ्कुमतीण वामसीलाणं ।

आइविखुं विभइउं, उवणेउं वा वि दुक्खं तु ॥ ६४०५ ॥

5

दुक्खेहि भत्थिताणं, तणु-धितिवलत्तओ य द्दुतितिक्खं ।

एमेव दुरणुसासं, माणुकडओ य चरिमाणं ॥ ६४०६ ॥

ये तु चरमतीर्थकरसाधवस्ते प्रायेण मिथ्यात्वभाविता दुर्विदग्धमतयो वामशीलाश्च,
ततस्तेषामपि वस्तुतत्त्वमाख्यातुं विभक्तुमुपनेतुं वा 'दुःखं' दुःखतरम् ॥ ६४०५ ॥

तथा कालस्य रूक्षतया 'दुःखैः' विविधाऽऽधि-व्याधिप्रभृतिभिः शारीर-मानसैः 'भर्त्सितानाम्' 10
अत्यन्तमुपतापितानां तनुः—शरीरं घृतिः—मानसोऽवष्टम्भः तद्विषयं यद् अवलत्वं—बलाभाव-
स्ततः कारणाद् दुस्तिक्षिं तेषां परीषहादिकं भवति । एवमेव मानस्य—अहङ्कारस्य उपलक्षण-
त्वात् क्रोधादेश्चोत्कटतया दुरनुशासं चरमाणं भवति, उत्कटकषायतया दुःखेनानुशासनां
ते प्रपद्यन्त इत्यर्थः । अत एषां पूर्वेषां च पञ्चयामो धर्म इति प्रक्रमः ॥ ६४०६ ॥

एए चेव य ठाणा, सुप्पणुज्जुत्तणेण मज्झाणं ।

15

सुह-दुह-उभयबलाण य, विमिस्सभावा भवे सुगमा ॥ ६४०७ ॥

'एतान्येव' आख्यानादीनि स्थानानि मध्यमानां 'सुगमानि' सुकराणि भवेयुरिति सम्बन्धः ।
कुनः ? इत्याह—सुप्रज्ञ-ऋजुत्वेन, प्राज्ञतया ऋजुतया चेत्यर्थः, स्वल्पप्रयत्नेनैव प्रज्ञापनीयास्ते,
तत आख्यान-विभजनोपनयनानि सुकराणि । "सुह-दुह" चि कालस्य स्निग्ध-रूक्षतया
सुख-दुःखे उभे अपि तेषां भवतः, तथा "उभयबलाण य" चि शारीरं मानसिकं चोभयमपि 20
बलं तेषां भवति, तत एव सुख-दुःखोभयबलोपेतानां परीषहादिकं सुतितिक्षं भवति । "विमि-
स्सभाव" चि नैकान्तेनोपशान्ता न वा उत्कटकषायास्ते, ततो विमिश्रभावादनुशासनमपि
सुकरमेव तेषां भवति, अतश्चतुर्यामस्तेषां धर्म इति ॥ ६४०७ ॥

गतं व्रतद्वारम् । अथ ज्येष्ठद्वारमाह—

पुण्वतरं सामइयं, जस्स कयं जो वतेसु वा ठविओ ।

25

एस कितिकम्मजेडो, ण जाति-सुततो दुपक्खे वी ॥ ६४०८ ॥

यस्य सामायिकं 'पूर्वतरं' प्रथमतरं 'कृतम्' आरोपितम् यो वा 'व्रतेषु' महाव्रतेषु प्रथमं
स्थापितः स एष कृतिकर्मज्येष्ठो भण्यते, न पुनः 'द्विपक्षेऽपि' संयतपक्षे संयतीपक्षे च
जातितः—बृहत्तरं जन्मपर्यायमङ्गीकृत्य श्रुततः—प्रभूतं श्रुतमाश्रित्य ज्येष्ठ इहाधिक्रियते । इह च
मध्यमसाधूनां यस्य सामायिकं पूर्वतरं स्थापितं स ज्येष्ठः, पूर्व-पश्चिमानां तु यस्य प्रथममुपस्थापना 30
कृता स ज्येष्ठ इति ॥ ६४०८ ॥ अथोपस्थापनामेव निरूपयितुमाह—

सा जेसि उवड्डवणा, जेहि य ठाणेहि पुरिम-चरिमाणं ।

पंचायामे धम्मे, आदेसतिगं च मे सुणसु ॥ ६४०९ ॥

सा उपस्थापना येषां भवति ते वक्तव्याः । येषु वा 'स्थानेषु' अपराधपदेषु पूर्व-चरमाणां साधूनां पञ्चयामे धर्मे स्थितानामुपस्थापना भवति तान्यपि वक्तव्यानि । तत्र येषामुपस्थापना ते तावदभिधीयन्ते, तत्रादेशत्रयम्—दश वा षड् वा चत्वारो वा उपस्थापनायामर्हा भवन्ति ।
० तच्चाऽऽदेशत्रिकं "मे" इति मया यथाक्रमं वक्ष्यमाणं शृणु ॥ ६४०९ ॥

तओ पारंचिया वुत्ता, अणवट्ठा य तिणिण उ ।

दंसणम्मि य वंतम्मि, चरित्तम्मि य केवले ॥ ६४१० ॥

अदुवा चियत्तकिच्चे, जीवकाए समारमे ।

सेहे दसमे वुत्ते, जस्स उवट्ठावणा भणिया ॥ ६४११ ॥

10 ये चतुर्थोद्देशके 'त्रयः' दुष्ट-प्रमत्त-अन्योन्यं कुर्वाणाख्याः पाराश्रिका उक्ताः ३ ये च 'त्रयः' साधर्मिका-ऽन्यधार्मिकस्तैन्यकारि-हस्तातालरूपा अनवस्थाप्याः ६ येन च 'दर्शनं' सम्यक्तवं 'केवलं' सम्पूर्णमपि वान्तं ७ येन वा चारित्रं 'केवलं' सम्पूर्णं मूलगुणविराधनया वान्तम् ८ ॥ ६४१० ॥

अथवा यः 'त्यक्तकृत्यः' परित्यक्तसकलसंयमव्यापारः आकुट्टिकया दर्पेण वा 'जीवकायान्' 15 पृथिवीकायादीन् समारभते ९ यश्च 'शैक्षः' अभिनवदीक्षितः स दशमः १० उक्तः । एतद् दशकं मन्तव्यं यस्योपस्थापना प्रथम-चरमतीर्थकरैर्भणिता ॥ ६४११ ॥ द्वितीयादेशमाह—

जे य पारंचिया वुत्ता, अणवट्ठप्पा य जे विदू ।

दंसणम्मि य वंतम्मि, चरित्तम्मि य केवले ॥ ६४१२ ॥

अदुवा चियत्तकिच्चे, जीवकाए समारमे ।

20 सेहे छट्ठे वुत्ते, जस्स उवट्ठावणा भणिया ॥ ६४१३ ॥

ये च पाराश्रिकाः सामान्यत उक्ताः १ ये च विद्वांसो अनवस्थाप्याः २ येन च दर्शनं केवलं वान्तं ३ येन वा चारित्रं केवलं वान्तम् ४ ॥ ६४१२ ॥

अथवा यस्त्यक्तकृत्यो जीवकायान् समारभते ५ यश्च शैक्षः षष्ठः ६ । एते षट्कं प्रति-पत्तव्यं यस्योपस्थापना द्वितीयादेशे भणिता ॥ ६४१३ ॥ तृतीयादेशमाह—

25 दंसणम्मि य वंतम्मि, चरित्तम्मि य केवले ।

चियत्तकिच्चे सेहे य, उवट्ठप्पा य आहिया ॥ ६४१४ ॥

दर्शने 'केवले' निःशेषे वान्ते यो वर्तते १ यो वा चारित्रे केवले वान्ते २ पाराश्रिका-ऽनवस्थाप्ययोः अत्रैवान्तर्भावो विवक्षितः, यश्च 'त्यक्तकृत्यः' षट्कायविराधकः ३ यश्च शैक्षः ४ एते चत्वारः 'उपस्थाप्याः' उपस्थापनायोग्या आख्याताः ॥ ६४१४ ॥

30 अथ तेषां मध्ये क उपस्थापनीयः ? न वा ? इति चिन्तायामिदमाह—

केवलगहणा कसिणं, जति वमती दंसणं चरित्तं वा ।

तो तस्स उवट्ठवणा, देसे वंतम्मि भयणा तु ॥ ६४१५ ॥

दर्शन-चारित्र्यपदयोर्यत् केवलग्रहणं कृतं तत इदं ज्ञाप्यते—यदि ‘कृत्स्नं’ निःशेषमपि दर्शनं चारित्र्यं वा वमति ततस्तस्योपस्थापना भवति, ‘देशे’ देशतः पुनर्दर्शने चारित्र्ये वा वान्ते ‘भजना’ उपस्थापना भवेद्वा न वा ॥ ६४१५ ॥ भजनामेव भावयति—

एमेव य किञ्चि पदं, सुयं व असुयं व अप्पदोसेणं ।

अविकोवितो कर्हितो, चोदिय आउट्टु सुद्धो तु ॥ ६४१६ ॥ 5

‘एवमेव’ अविमृश्य ‘किञ्चिद्’ जीवादिकं सूत्रार्थविषयं वा पदं श्रुतं वाऽश्रुतं वा ‘अल्प-दोषेण’ कदाग्रहा-ऽभिनिवेशादिदोषाभावेन ‘अविकोविदः’ अगीतार्थः कस्यापि पुरतोऽन्यथा कथयन् आचार्यादिना ‘मा एवं वितथप्ररूपणां कार्षीः’ इति नोदितः सन् यदि सम्यगावर्तते तदा स मिथ्यादुष्कृतप्रदानमात्रेणैव शुद्ध इति ॥ ६४१६ ॥

तच्च दर्शनमनाभोगेनाभोगेन वा वान्तं स्यात्, तत्रानाभोगेन वान्ते विधिमाह— 10

अणाभोएण मिच्छत्तं, सम्मत्तं पुणरागते ।

तमेव तस्स पच्छित्तं, जं मग्गं पडिवज्जई ॥ ६४१७ ॥

एकः श्राद्धो निहवान् साधुवेषधारिणो दृष्ट्वा ‘यथोक्तकारिणः साधव एते’ इतिबुद्ध्या तेषां सकाशे प्रव्रजितः । स चापरैः साधुभिर्भणितः—किमेवं निहवानां सकाशे प्रव्रजितः ? । स प्राह—नाहमेनं विशेषं ज्ञातवान् । ततः स मिथ्यादुष्कृतं कृत्वा शुद्धदर्शनिनां समीपे 15 उपसम्पन्नः । एवमनाभोगेन दर्शनं वमित्वा मिथ्यात्वं गत्वा सम्यक्तत्वं पुनरागतस्य तदेव प्रायश्चित्तं यदसौ सम्यग् मार्गं प्रतिपद्यते, स एव च तस्य व्रतपर्यायः, न भूय उपस्थापना कर्तव्या ॥ ६४१७ ॥ आभोगेन वान्ते पुनरयं विधिः—

आभोगेण मिच्छत्तं, सम्मत्तं पुणरागते ।

जिण-थेराण आणाए, मूलच्छेजं तु कारण ॥ ६४१८ ॥ 20

यः पुनः ‘आभोगेन’ ‘निहवा एते’ इति जानन्नपि मिथ्यात्वं सङ्क्रान्त इति शेषः, निह-वानामन्तिके प्रव्रजित इत्यर्थः, स च सम्यक्त्वमन्येन प्रज्ञापितः सन् ‘पुनर्’ भूयोऽपि यदि आगतस्ततस्तं ‘जिन-स्थविराणां’ तीर्थकर-गणभृतामाज्ञया मूलच्छेद्यं प्रायश्चित्तं कारयेत्, मूलत एवोपस्थापनां तस्य कुर्यादिति भावः ॥ ६४१८ ॥ एवं दर्शने देशतो वान्ते उपस्था- 25 पनाभजना भाविता । सम्प्रति चारित्र्ये देशतो वान्ते तामेव भावयति—

छण्हं जीवनिकायाणं, अणप्पज्झो तु विराहओ ।

आलोइय-पडिकंतो, सुद्धो हवति संजओ ॥ ६४१९ ॥

षण्णां जीवनिकायानां “अणप्पज्झो” ‘अनात्मवशः’ क्षिप्तचित्तादिर्यदि विराधको भवति ततः ‘आलोचित-प्रतिक्रान्तः’ गुरुणामालोच्य प्रदत्तमिथ्यादुष्कृतः संयतः शुद्धो भवति ॥ ६४१९ ॥

छण्हं जीवनिकायाणं, अणप्पज्झो उ विराहतो ।

आलोइय-पडिकंतो, मूलच्छेजं तु कारण ॥ ६४२० ॥ 30

षण्णां जीवनिकायानां “अणप्पज्झो” चि स्ववशो यदि दर्पेणाऽऽकुट्टिकया वा विराधको

भवति तत आलोचित-प्रतिक्रान्तं तं मूलच्छेद्यं प्रायश्चित्तं कारयेत् । वाशब्दोपादानाद् यदि तपोऽर्हप्रायश्चित्तमापन्नस्ततः तपोऽर्हमेव दद्यात्, तत्रापि यद् मासलघुकादिकमापन्नस्तदेव दद्यात् ॥ ६४२० ॥ अथ हीनादिकं ददाति ततो दोषा भवन्तीति दर्शयति—

जं जो उ समावन्नो, जं पाउगं व जस्स वत्थुस्स ।

५ तं तस्स उ दायव्वं, असरिसदाणे इमे दोसा ॥ ६४२१ ॥

‘यत्’ तपोऽर्हं छेदार्यं वा प्रायश्चित्तं यः समापन्नः, यस्य वा ‘वस्तुनः’ आचार्यादेरसहिष्णुप्रभृतेर्वा ‘यत्’ प्रायश्चित्तं ‘प्रायोग्यम्’ उचितं तत् तस्य दातव्यम् । अथासदृशम्—अनुचितं ददाति तत इमे दोषाः ॥ ६४२१ ॥

अप्पच्छित्ते य पच्छित्तं, पच्छित्ते अतिमत्तया ।

10 धम्मस्साऽऽसायणा तिच्चा, मग्गस्स य विराहणा ॥ ६४२२ ॥

‘अप्रायश्चित्ते’ अनापद्यमानेऽपि प्रायश्चित्ते यः प्रायश्चित्तं ददाति प्राप्ते वा प्रायश्चित्ते यः ‘अतिमात्रम्’ अतिरिक्तप्रमाणं प्रायश्चित्तं ददाति सः ‘धर्मस्य’ श्रुतधर्मस्य तीत्रामाशातनां करोति, ‘मार्गस्य च’ मुक्तिपथस्य सम्यग्दर्शनादेः विराधनां करोति ॥ ६४२२ ॥ किञ्च—

उस्सुत्तं ववहरंतो, कम्मं बंधति चिक्कणं ।

15 संसारं च पवहेत्ति, मोहणिज्जं च कुच्चती ॥ ६४२३ ॥

‘उत्सूत्रं’ सूत्रोत्तीर्णं राग-द्वेषादिना ‘व्यवहरन्’ प्रायश्चित्तं प्रयच्छन् ‘चिक्कणं’ गाढतरं कर्म बध्नाति, संसारं च ‘प्रवर्द्धयति’ प्रकर्षेण वृद्धिमन्तं करोति, ‘मोहनीयं च’ मिथ्यात्वमोहादिरूपं करोति ॥ ६४२३ ॥ इदमेव सविशेषमाह—

उम्मग्गदेसणाए य, मग्गं विप्पडिवातए ।

20 परं मोहेण रंजितो, महामोहं पकुच्चती ॥ ६४२४ ॥

‘उन्मार्गदेशनया च’ सूत्रोत्तीर्णप्रायश्चित्तादिमार्गप्ररूपणया ‘मार्गं’ सम्यग्दर्शनादिरूपं विविधैः प्रकारैः प्रतिपातयति—व्यवच्छेदं प्रापयति । तत एवं परमपि मोहेन रञ्जयन् महामोहं प्रकरोति । तथा च त्रिंशति महामोहस्थानेषु पठ्यते—

“नेयाउयस्स मग्गस्स, अवगारम्मि वट्टई ।”

25 (आ० प्रति० अ० सं० हरि० टीका पत्र ६६१)

यत एवमतो न हीनाधिकं प्रायश्चित्तं दातव्यमिति ॥ ६४२४ ॥ गतं ज्येष्ठद्वारम् । अथ प्रतिक्रमणद्वारमाह—

सपडिकमणो धम्मो, पुरिमस्स इ पच्छिमस्स य जिणस्स ।

मज्झिमयाण जिणाणं, कारणजाए पडिकमणं ॥ ६४२५ ॥

30 ‘सप्रतिक्रमणः’ उभयकालं षड्विधावश्यककरणयुक्तो धर्मः पूर्वस्य पश्चिमस्य च जिनस्य तीर्थे भवति, तत्तीर्थसाधूनां प्रमादबहुलत्वात् शठत्वाच्च । मध्यमानां तु जिनानां तीर्थे ‘कारण-

१ °क्रान्तो गुरुसमीपे आलोच्य प्रदत्तमिथ्यादुष्कृतो यदि जायते तदा तं साधुं मूलं का० ॥ २ °लं नियमेन षड्विं का० ॥

जाते' तथाविधेऽपराधे उत्पन्ने सति प्रतिक्रमणं भवति, तत्तीर्थसाधूनामशठत्वात् प्रमादरहित-
त्वाच्च ॥ ६४२५ ॥ अथास्या एव पूर्वाद्ध व्याचष्टे—

गमणाऽऽगमनं वियारे, सायं पाओ य पुरिम-चरिमाणं ।

नियमेण पडिक्कमणं, अतियारो होउ वा मा वा ॥ ६४२६ ॥

'गमनाऽऽगमने' चैत्यवन्दनादिकार्येषु प्रतिश्रयाद् निर्गत्य हस्तशतात् परतो गत्वा भूयः ६
प्रत्यागमने, "वियारे" ति हस्तशतमध्येऽप्युच्चारदेः परिष्ठापने कृते, तथा 'सायं' सन्ध्यायां
'प्रातश्च' प्रभाते पूर्व-चरमाणां साधूनामतिचारो भवतु वा मा वा तथापि नियमेनैतेषु स्थानेषु
प्रतिक्रमणं भवति ॥ ६४२६ ॥ परः प्राह—

अतिचारस्स उ असती, णणु होति णिरत्थयं पडिक्कमणं ।

ण भवति एवं चोदग !, तत्थ इमं होति णातं तु ॥ ६४२७ ॥ 10

अतिचारस्य 'असति' अभावे ननु निरर्थकं प्रतिक्रमणं भवति । सूरिराह—हे नोदक !
'एवं' त्वदुक्तं प्रतिक्रमणस्य निरर्थकत्वं 'न भवति' न घटते, किन्तु सार्थकं प्रतिक्रमणम् ।
तत्र च सार्थकत्वे इदं 'ज्ञातम्' उदाहरणं भवति ॥ ६४२७ ॥

सति दोसे होअगतो, जति दोसो णत्थि तो गतो होति ।

बितियस्स हणति दोसं, न गुणं दोसं व तदभावा ॥ ६४२८ ॥ 15

दोसं हंतूण गुणं, करेति गुणमेव दोसरहिते वि ।

ततियसमाहिकरस्स उ, रसातणं डिडियसुतस्स ॥ ६४२९ ॥

जति दोसो तं छिदति, असती दोसम्मि णिज्जरं कुणई ।

कुसलतिगिच्छरसायणमुवणीयमिदं पडिक्कमणं ॥ ६४३० ॥

एगस्स रत्तो पुत्तो अईव वल्लहो । तेण चित्तिं—अणागयं किंचि तहाविहं रसायणं 20
करावेमि जेण मे पुत्तस्स क्याइ रोगो न होइ ति । विज्जा सद्दाविया—मम पुत्तस्स तिगिच्छं
करेह जेण निरुओ होइ । ते भणंति—करेमो । राया भणइ—केरिसाणि तुम्ह ओसहाणि ? ।
एगो भणइ—मम ओसहमेरिसं—जइ रोगो अत्थि तो उवसामेइ, अह णत्थि तं चेव जीवंतं
मारेइ । विइओ भणइ—मम ओसहं जइ रोगो अत्थि तो उवसामेइ, अह णत्थि तो न गुणं
न दोसं करेइ । तइओ भणइ—जइ रोगो अत्थि तो उवसामेइ, अह णत्थि तो वण्ण-रूव- 25
जोव्वण-लावणत्ताए परिणमइ, अपुव्वो य रोगो न पाउब्भवइ । एवमायण्णिऊण रण्णा तइय-
विज्जेण किरिया कारिया । एवमिमं पि पडिक्कमणं जइ अइयारदोसा अत्थि तो तेसिं विसोहिं
करेति, अह नत्थि अइयारो तो चारितं विसुद्धं करेइ अभिनवक्म्मरोगस्स य आगमं निरुंभइ ॥

अथाक्षरगमनिका—प्रथमवैद्यस्यौषधेन 'सति दोषे' रोगसम्भवे उपयुज्यमानेन 'अगदः'
नीरोगो भवति, यदि पुनर्दोषो नास्ति ततः प्रत्युत 'गदः' रोगो भवति । द्वितीयस्य तु वैद्यस्यौषधं 30
'दोषं' रोगं हन्ति, 'तदभावात्' दोषाभावात् गुणं न वा दोषं करोति ॥

तृतीयस्य तु दोषं हत्वा गुणं करोति, दोषरहितेऽपि च 'गुणमेव' वर्णादिपुष्ट्यभिनवरोगा-

भावात्मकं करोति । ततः 'तृतीयसमाधिकरस्य' तृतीयस्य वैद्यस्य रसायनं दण्डिकसुतस्य योग्यमिति कृत्वा राज्ञा कारितम् ॥

एवं प्रतिक्रमणमपि यदि अतिचारलक्षणो दोषो भवति ततस्तं छिनत्ति, अथ नास्ति दोष-
स्ततोऽसति दोषे महतीं कर्मनिर्जरां करोति । एवं 'कुशलचिकित्सस्य' तृतीयवैद्यस्य रसायनेन
५ 'उपनीतम्' उपनयं प्रापितमिदं प्रतिक्रमणं मन्तव्यम् ॥ ६४२८ ॥ ६४२९ ॥ ६४३० ॥

गतं प्रतिक्रमणद्वारम् । अथ मासकल्पद्वारमाह—

दुविहो य मासकप्पो, जिणकप्पो चैव थेरकप्पो य ।

एकेको वि य दुविहो, अट्टियकप्पो य ठियकप्पो ॥ ६४३१ ॥

द्विविधो मासकल्पः, तद्यथा—जिनकल्पे चैव स्थविरकल्पे च । पुनरेकेको द्विविधः—
10 अस्थितकल्पः स्थितकल्पश्च । तत्र मध्यमसाधूनां मासकल्पोऽस्थितः, पूर्व-पश्चिमानां तु स्थितः ।
ततः पूर्व-पश्चिमाः साधवो नियमाद् ऋतुबद्धे मासं मासेन विहरन्ति । मध्यमानां पुनरनियमः,
कदाचिद् मासमपूरयित्वाऽपि निर्गच्छन्ति कदाचित्तु देशोनपूर्वकोटीमप्येकत्र क्षेत्रे आसते
॥ ६४३१ ॥ गतं मासकल्पद्वारम् । अथ पर्युषणाद्वारमाह—

पञ्जोसवणाकप्पो, होति ठितो अट्टितो य थेराणं ।

15 एमेव जिणाणं पि य, कप्पो ठितमट्टितो होति ॥ ६४३२ ॥

पर्युषणाकल्पः स्थविरकल्पिकानां जिनकल्पिकानां च भवति । तत्र स्थविराणां स्थितोऽ-
स्थितश्च भवति । एवमेव जिनानामपि स्थितोऽस्थितश्च पर्युषणाकल्पः प्रतिपत्तव्यः ॥ ६४३२ ॥
इदमेव भावयति—

चाउम्मासुक्कोसे, सत्तरिराइंदिया जहण्णेणं ।

20 ठितमट्टितमेगतरे, कारणवच्चासितऽण्णयरे ॥ ६४३३ ॥

उत्कर्षतः पर्युषणाकल्पश्चतुर्मासं यावद् भवति, आषाढपूर्णिमायाः कार्तिकपूर्णिमां यावदि-
त्यर्थः । जघन्यतः पुनः सप्ततिरात्रिन्दिवानि, भाद्रपदशुक्लपञ्चम्याः कार्तिकपूर्णिमां यावदि-
त्यर्थः । एवंविधे पर्युषणाकल्पे पूर्व-पश्चिमसाधवः स्थिताः । मध्यमसाधवः पुनरस्थिताः । ते हि
यदि वर्षारात्रो भवति मेघवृष्टिरित्यर्थः, तत एकत्र क्षेत्रे तिष्ठन्ति अन्यथा तु विहरन्ति । पूर्व-
25 पश्चिमा अपि 'अन्यतरस्मिन्' अशिवादौ कारणे समुत्पन्ने 'एकतरस्मिन्' मासकल्पे पर्युषणा-
कल्पे वा 'व्यत्यासितं' विपर्यस्तमपि कुर्युः । किमुक्तं भवति ?—अशिवादिभिः कारणैर्ऋतुबद्धे
मासमूनमधिकं वा तिष्ठेयुः, वर्षाखपि तैरेव कारणैश्चतुर्मासमपूरयित्वाऽपि निर्गच्छन्ति परतो
वा तत्रैव क्षेत्रे तिष्ठन्ति ॥ ६४३३ ॥ इदमेवाह—

थेराण सत्तरी खलु, वासासु ठितो उडुम्मि मासो उ ।

30 वच्चासितो तु कज्जे, जिणाण नियमऽट्ठ चउरो य ॥ ६४३४ ॥

१ °नां महाविदेहसाधूनां च मास° कां० ॥ २ °णां स्थविरकल्पिकानां स्थि° कां० ॥
३ °मपि जिनकल्पिकानां स्थि° कां० ॥ ४ °मात आरभ्य कार्ति° कां० ॥ ५ °भ्याः प्रारभ्य
कार्ति° कां० ॥ ६ ग्रन्थाग्रं १०००० कां० ॥

‘स्थविराणां’ स्थविरकल्पिकानां प्रथम-पश्चिमतीर्थकरसत्कानां सप्ततिर्दिनानि, खलुशब्दो जघन्यत इत्यस्य विशेषस्य द्योतनार्थः, वर्षासु पर्युषणाकल्पो भवति । तेषामेव ऋतुबद्धे मास-मेकमेकत्रावस्थानरूपो मासकल्पः स्थितो भवति । ‘कार्ये पुनः’ अशिवादौ ‘व्यत्यासितः’ विपर्यस्तोऽपि भवति, हीनाधिकप्रमाण इत्यर्थः । ‘जिनानां तु’ प्रथम-चरमतीर्थकरसत्कजिन-कल्पिकानामृतुबद्धे नियमादष्टौ मासकल्पा वर्षासु चत्वारो मासा अन्यूनाधिकाः स्थितकल्पतयाऽमन्तव्याः, निरपवादानुष्ठानपरत्वादेषामिति भावः ॥ ६४३४ ॥

दोसाऽसति मज्झिमगा, अच्छंती जाव पुण्वकोडी वि ।

विचरन्ति अ वासासु वि, अकदमे पाणरहिण्य य ॥ ६४३५ ॥

भिण्णं पि मासकप्पं, करेति तणुगं पि कारणं पप्प ।

जिणकप्पिया वि एवं, एमेव महाविदेहेसु ॥ ६४३६ ॥

10

ये तु ‘मध्यमाः’ अस्थितकल्पिकाः साधवस्ते दोषाणाम्—अप्रीतिक-प्रतिबन्धादीनां असति—अभावे पूर्वकोटीमप्येकत्र क्षेत्रे आसते । तथा वर्षास्वपि ‘अकदमे’ प्रम्लानचिक्खले प्राणरहिते च भूतले जाते सति ‘विचरन्ति’ विहरन्ति; ऋतुबद्धेऽपि यदि अप्रीतिकावग्रहो वसतेर्व्याघातो वा भवेत् ॥ ६४३५ ॥

तत एवमादिकं ‘तनुकमपि’ सूक्ष्ममपि कारणं प्राप्य मासकल्पं भिन्नमपि कुर्वन्ति, अपूर-15 यित्वा निर्गच्छन्तीत्यर्थः । जिनकल्पिका अपि मध्यमतीर्थकरसत्का एवमेव मासकल्पे पर्युषणा-कल्पे च अस्थिताः प्रतिपत्तव्याः । एवमेव च महाविदेहेषु ये स्थविरकल्पिका जिनकल्पिकाश्च तेऽप्यस्थितकल्पिकाः प्रतिपत्तव्याः ॥ ६४३६ ॥ गतं पर्युषणाकल्पद्वारम् । अथैतस्मिन् दशविधे कल्पे यः प्रमाद्यति तस्य दोषमभिधित्तुराह—

एवं ठियम्मि मेरं, अट्ठियकप्पे य जो पमादेति ।

20

सो वट्ठति पासत्थे, ठाणम्मि तगं विवज्जेजा ॥ ६४३७ ॥

‘एवम्’ अनन्तरोक्तनीत्या या स्थितकल्पेऽस्थितकल्पे च ‘मर्यादा’ सामाचारी भणिता तां मर्यादां यः ‘प्रमादयति’ प्रमादेन परिहापयति सः ‘पार्श्वस्थे’ पार्श्वस्थसत्के स्थाने वर्तते; ततस्तकं विवर्जयेत्, तेन सह दान-ग्रहणादिकं सम्भोगं न कुर्यादिति भावः ॥ ६४३७ ॥

कुतः? इत्यत आह—

25

पासत्थ संकिलिट्ठं, ठाणं जिण वुत्तं थेरेहि य ।

तारिसं तु गवेसंतो, सो विहारे ण सुज्झति ॥ ६४३८ ॥

‘पार्श्वस्थं’ पार्श्वस्थसत्कं ‘स्थानम्’ अपराधपदं ‘संक्लिष्टम्’ अशुद्धं ‘जिनैः’ तीर्थकरैः ‘स्थविरैश्च’ गौतमादिभिः प्रोक्तम्, ततस्तादृशं स्थानं गवेषयन् ‘सः’ यथोक्तसामाचारीपरिहापयिता विहारे न शुध्यति, नासौ संविम्विहारीति भावः ॥ ६४३८ ॥

30

पासत्थ संकिलिट्ठं, ठाणं जिण वुत्तं थेरेहि य ।

तारिसं तु विवज्जेतो, सो विहारे विसुज्झति ॥ ६४३९ ॥

पार्श्वस्थं स्थानं संक्लिष्टं जिनैः स्थविरैश्च प्रोक्तम्, ततस्तादृशं स्थानं विवर्जयन् ‘सः’ यथो-

कृत्सामाचारीकर्ता विहारे 'विशुध्यति' विशुद्धो भवति ॥ ६४३९ ॥ यतश्चैवमतः—

जो कप्पठितिं एयं, सद्दहमाणो करेति सट्ठाणे ।

तारिसं तु गवेसेजा, जतो गुणाणं ण परिहाणी ॥ ६४४० ॥

यः 'एनाम्' अनन्तरोक्तां कल्पस्थितिं श्रद्धानः स्वस्थाने करोति । स्वस्थानं नाम—स्थित-
कल्पेऽनुवर्तमाने स्थितकल्पसामाचारीम् अस्थितकल्पे पुनरस्थितकल्पसामाचारीं करोति ।
'तादृशं' संविम्विहारिणं साधुं 'गवेपयेत्' तेन सहैकत्र सम्भोगं कुर्यात्, 'यतः' यस्माद्
'गुणानां' मूलगुणोत्तरगुणानां परिहाणिर्न भवति ॥ ६४४० ॥ इदमेव व्यक्तीकर्तुमाह—

ठियकप्पम्मि दसविधे, ठवणाकप्पे य दुविहमण्णयरे ।

उत्तरगुणकप्पम्मि य, जो सरिकप्पो स सम्भोगो ॥ ६४४१ ॥

10 'स्थितकल्पे' आचेलक्यादौ दशविधे 'स्थापनाकल्पे च' वक्ष्यमाणे द्विविधान्यतरस्मिन् उत्तर-
गुणकल्पे च यः 'सदृक्कल्पः' तुल्यसामाचारीकः सः 'सम्भोग्यः' सम्भोक्तुमुचितः ॥ ६४४१ ॥

अत्र दशविधः स्थितकल्पोऽनन्तरमेवोक्तः । स्थापनाकल्पादिपदानि तु व्याख्यातुकाम आह—

ठवणाकप्पो दुविहो, अकप्पठवणा य सेहठवणा य ।

पढमो अकप्पिएणं, आहारादी ण गिण्हावे ॥ ६४४२ ॥

15 स्थापनाकल्पो द्विविधः—अकल्पस्थापनाकल्पः शैक्षस्थापनाकल्पश्च । तत्र 'अकल्पिकेन'
अनधीतपिण्डैषणादिसूत्रार्थेन आहारादिकं 'न ग्राहयेत्' नाऽऽनाययेत्, तेनानीतं न कल्पत
इत्यर्थः । एष प्रथमोऽकल्पस्थापनाकल्प उच्यते ॥ ६४४२ ॥

अट्टारसेव पुरिसे, वीसं इत्थीओ दस णपुंसा य ।

दिक्खेति जो ण एते, सेहट्टवणाए सो कप्पो ॥ ६४४३ ॥

20 अष्टादश भेदाः 'पुरुषे' पुरुषविषयाः, विंशतिः स्त्रियः, दश नपुंसकाः, एतानष्टचत्वारिं-
शतमनलान् शैक्षान् यो न दीक्षते स एष कल्प-कल्पवतोरभेदात् शैक्षस्थापनाकल्प
उच्यते ॥ ६४४३ ॥

आहार-उवहि-सेजा, उग्गम-उप्पादणेसणासुद्धा ।

जो परिगिण्हति णिययं, उत्तरगुणकप्पिओ स खलु ॥ ६४४४ ॥

25 य आहारोपधि-शय्या उद्गमोत्पादनैषणाशुद्धाः 'नियतं' निश्चितं परिगृह्णाति स खल्वुत्तर-
गुणकल्पिको मन्तव्यः ॥ ६४४४ ॥ एतेषु सदृशकल्पेन सह किं कर्तव्यम् ? इत्याह—

१ 'दशविधे' दशप्रकारे 'स्थापनाकल्पे च' वक्ष्यमाणलक्षणे 'द्विविधान्यतरस्मिन्'
द्वयोः प्रकारयोरेकतरस्मिन् तथा 'उत्तरगुणकल्पे च' पिण्डविशुद्ध्यादौ यः 'सदृक्कल्पः'
का० ॥ २ 'क्तः' अतः स्थापनाकल्पादिपदानि शेषाणि यथाक्रमं व्याख्यां का० ॥ ३ स
एषः 'शैक्षस्थापनायां' योग्या-ऽयोग्यशैक्षदीक्षणा-ऽदीक्षणव्यवहाररूपायां 'कल्प्यः' कल्पिक
उच्यते, अर्थात् तद्विषयो य आचारः स शैक्षस्थापनाकल्पः ॥ ६४४३ ॥ उक्तो द्विविधोऽपि
स्थापनाकल्पः । सम्प्रत्युत्तरगुणकल्पमाह—आहार का० ॥ ४ 'ल्पिको' अर्थात् तद्विषया
या व्यवस्था स उत्तरगुणकल्पो मन्त० का० ॥

सरिकल्पे सरिछंदे, तुल्लचरित्ते विसिद्धतरए वा ।

साहूहिं संथवं कुजा, णाणीहिं चरित्तगुत्तेहिं ॥ ६४४५ ॥

‘सद्वक्त्रकल्पः’ स्थितकल्प-स्थापनाकल्पादिभिरेककल्पवर्ती ‘सद्वक्त्रचन्द्रः’ समानसामाचारीकः ‘तुल्यचारित्रः’ समानसामायिकादिसंयमः ‘विशिष्टतरो वा’ तीव्रतरशुभाध्यवसायविशेषेणो-
त्कृष्टतरेषु संयमस्थानकण्डकेषु वर्तमानः, ईदृशा ये ज्ञानिनश्चारित्रगुमाश्च तेः सह ‘संस्तवं’ ७
परिचयमेकत्र संवासादिकं कुर्यात् ॥ ६४४५ ॥

सरिकल्पे सरिछंदे, तुल्लचरित्ते विसिद्धतरए वा ।

आदिज्ज भत्त-पाणं, सतेण लाभेण वा तुस्से ॥ ६४४६ ॥

यः सद्वक्त्रकल्पः सद्वक्त्रचन्द्रस्तुल्यचारित्रो विशिष्टतरो वा ‘तेन’ एवंविधेन साधुनाऽऽनीतं
भक्त-पानमाददीत, ‘स्वकीयेन वा’ आत्मीयेन लाभेन तुष्येत्, हीनतरसत्कं न गृहीयात् 10
॥ ६४४६ ॥ तदेवमुक्ता छेदोपस्थापनीयकल्पस्थितिः । अथ निर्विशमार्न-निर्विष्टकायिककल्प-
स्थितिद्वयं विवरीपुराह—

परिहारकल्पं प्रवक्ष्यामि, परिहरंति जहा विऊ ।

आदी मज्झस्वसाणे य, आणुपुर्व्वि जहक्कमं ॥ ६४४७ ॥

परिहारकल्पं प्रवक्ष्यामि, कथम् ? इत्याह—यथा ‘विद्वांसः’ विदितपूर्वगतश्रुतरहस्यास्तं 15
कल्पं ‘परिहरन्ति’ धातूनामनेकार्थत्वाद् आसेवन्ते । कथं पुनः वक्ष्यसि ? इति अत आह—
‘आदौ’ तत्प्रथमतया प्रतिपद्यमानानां ‘मध्ये’ प्रतिपन्नानाम् ‘अवसाने’ प्रस्तुतकल्पसमाप्तौ या
‘आनुपूर्वी’ सामाचार्याः परिपाटिः तां यथाक्रमं प्रवक्ष्यामीति सण्टक्कः ॥ ६४४७ ॥

तत्र कतरस्मिन् तीर्थे एष कल्पो भवति ? इति जिज्ञासायामिदमाह—

भरहेरवणसु वासेसु, जता तिथ्यगरा भवे ।

20

पुरिमा पच्छिमा चेव, कल्पं देसेति ते इमं ॥ ६४४८ ॥

भरतैरावतेषु वर्षेषु दशस्वणि यदा तृतीय-चतुर्थारकयोः पश्चिमे भागे पूर्वाः पश्चिमाश्च
तीर्थकरा भवेयुः तदा ते भगवन्तः ‘इमं’ प्रस्तुतं कल्पं ‘दिशन्ति’ प्ररूपयन्ति, अर्थादापन्नम्—
मध्यमतीर्थकृतां महाविदेहेषु च नास्ति परिहारकल्पस्थितिरिति ॥ ६४४८ ॥

आह यदि एवं ततः—

25

केवइयं कालसंजोगं, गच्छो उ अणुसज्जती ।

तिथ्ययरेसु पुरिमेसु, तहा पच्छिमणसु य ॥ ६४४९ ॥

कियन्तं कालसंयोगं परिहारकल्पिकानां गच्छः पूर्वेषु पश्चिमेषु च तीर्थकरेषु ‘अनुसज्जति’
परम्परयाऽनुवर्तते ? ॥ ६४४९ ॥ एवं शिष्येण पृष्टे सति सूरिराह—

पुव्वसयसहस्साई, पुरिमस्स अणुसज्जती ।

30

वीसगसो य वासाई, पच्छिमस्साणुसज्जती ॥ ६४५० ॥

पूर्वशतसहस्राणि 'पूर्वस्य' ऋषभस्वामिनस्तीर्थे परिहारकल्पोऽनुसजति । 'पश्चिमस्य तु' श्रीवर्द्धमानस्वामिनस्तीर्थे 'विंशत्यग्रशः' कतिपयविंशतिसङ्ख्यापरिच्छिन्नानि वर्षाणि परिहार-
कल्पोऽनुसजति । तत्र ऋषभस्वामिनस्तीर्थे यानि पूर्वशतसहस्राण्युक्तानि तानि देशोने द्वे
पूर्वकोटी मन्तव्ये । कथम् ? इति चेद् उच्यते—इह पूर्वकोट्यायुषो मनुष्या जन्मत आरभ्य
५ सज्जाताष्टवर्षाः प्रव्रजिताः, तेषां च नवमे वर्षे उपस्थापना सज्जाता, एकोनविंशतिवर्षपर्यायाणां
च दृष्टिवाद उद्दिष्टः, तस्य वर्षेण योगः समाप्तिं नीतः, एवं नव विंशतिश्च मिलिता एकोनत्रिंशद्
वर्षाणि भवन्ति, एतावत्सु वर्षेषु गतेषु ऋषभस्वामिनः पार्श्वे परिहारकल्पं प्रतिपन्नाः, तत
एकोनत्रिंशद्वर्षन्यूनां पूर्वकोटीं परिहारकल्पे तैरनुपालिते सति येऽन्ये तेषां मूले परिहारकल्पं
प्रतिपद्यन्ते तेऽप्येवमेवैकोनत्रिंशद्वर्षन्यूनां पूर्वकोटीमनुपालयन्ति, एवं देशोने द्वे पूर्वकोटी
१० भवतः । पश्चिमस्य तु यानि विंशत्यग्रशो वर्षाण्युक्तानि तानि देशोने द्वे वर्षशते भवतः
॥ ६४५० ॥ तथा चाह—

पव्वज्ज अट्टवासस्स, दिट्ठिवातो उ वीसहिं ।

इति एकूणतीसाए, सयमूणं तु पच्छिमे ॥ ६४५१ ॥

पालइत्ता सयं ऊणं, वामाणं ते अपच्छिमे ।

१५ काले देसिंति अण्णेसिं, इति ऊणा तु वे सता ॥ ६४५२ ॥

श्रीवर्द्धमानस्वामिकाले वर्षशतायुषो मनुष्याः, तत्र 'अष्टवर्षस्य' जन्मनः प्रभृति सज्जातवर्षा-
ष्टकस्य कस्यापि प्रव्रज्या सज्जाता, पूर्वोक्तरीत्या च विंशत्या वर्षैर्दृष्टिवादो योगतः समर्थितः,
ततः श्रीमन्महावीरसकाशे परिहारकल्पं नव जनाः प्रतिपद्य देशोनवर्षशतमनुपालयन्ति
इत्येवमेकोनत्रिंशता वर्षैरूनं शतं 'पश्चिमे' पश्चिमतीर्थकरकाले भवति ॥ ६४५१ ॥

२० ततस्ते वर्षाणां शतमूनं तं कल्पं पालयित्वा 'अपश्चिमे काले' निजायुषः पर्यन्तेऽन्येषां तं
कल्पं 'दिशन्ति' प्ररूपयन्ति, प्रवर्तयन्तीति भावः । तेऽप्येवमेवैकोनत्रिंशद्वर्षन्यूनां शतं पाल-
यन्ति । 'इति' एवं द्वे शते ऊने वर्षाणां भवत इति ॥ ६४५२ ॥

किमर्थं तृतीया पूर्वकोटी तृतीयं वा वर्षशतं न भवति ? इत्याह—

पडिवन्ना जिणिंदस्म, पादमूलम्मि जे विउ ।

२५ ठावयंति उ ते अण्णे, णो उ ठावितठावगा ॥ ६४५३ ॥

जिनेन्द्रस्य पादमूले ये विद्वांसः प्रस्तुतं कल्पं प्रतिपन्नास्त एवान्यास्तत्र कल्पे स्थापयन्ति,
न तु 'स्थापितस्थापकाः' जिनेन स्थापिता स्थापका येषां ते स्थापितस्थापकास्तेऽयं कल्पमन्येषां
न स्थापयन्ति । इदमत्र हृदयम्—इयमेवास्य कल्पस्य स्थितिर्यत् तीर्थकरसमीपे वाऽयं प्रति-
पद्यन्ते, तीर्थकरसमीपप्रतिपन्नसाधुसकाशे वा, नाऽन्येषाम् । अतस्तृतीये पूर्वकोटि-वर्षशते न
३० भवत इति ॥ ६४५३ ॥ अथ कीदृग्गुणोपेता अमी भवन्ति ? इत्याह—

सव्वे चरिचमंतो य, दंसणे परिनिट्ठिया ।

णवपुण्विया जहन्नेणं, उक्कोस दसपुण्विया ॥ ६४५४ ॥

पंचविहे व्यवहारे, कप्ते त दुविहम्मि य ।

दसविहे य पच्छित्ते, सव्वे ते परिणिट्ठिया ॥ ६४५५ ॥

सर्वेऽपि ते' भगवन्तश्चारित्रवन्तः 'दर्शने च' सम्यक्त्वे 'परिनिष्ठिताः' परमकोटिमुपगताः । ज्ञानमङ्गीकृत्य तु नवपूर्व्विणो जघन्येन, उत्कर्षतः 'दशपूर्व्विणः' किञ्चिद् न्यूनदशपूर्व्वधरा मन्तव्याः ॥ ६४५४ ॥ तथा—

5

'पञ्चविधे व्यवहारे' आगम-श्रुता-ऽऽज्ञा-धारणा-जीतलक्षणे 'द्विविधे च कल्पे' अकल्प-स्थापना-शैक्षस्थापनाकल्परूपे जिनकल्प-स्थविरकल्परूपे वा 'दशविधे च प्रायश्चित्ते' आलोचनादौ पाराञ्चिकान्ते सर्वेऽपि ते 'परिनिष्ठिताः' परिज्ञायां परां निष्ठां प्राप्ताः ॥ ६४५५ ॥^१

अप्पणो आउमं सेसं, जाणित्ता ते महामुणी ।

परकमं च बल विरियं, पच्चवाते तहेव य ॥ ६४५६ ॥

10

आत्मन आयुःशेषं सातिशयश्रुतोपयोगेन ज्ञात्वा ते महामुनयः, 'बलं' शरीरं सामर्थ्यम्, 'वीर्यं' जीवशक्तिः, तदुभयमपि दर्शितस्वफलं पराक्रमः, एतान्यात्मनो विज्ञायासुं कल्पं प्रति-पद्यन्ते । 'प्रत्यपायाः' जीवितोपद्रवकारिणो रोगादयस्तानपि 'तथैव' प्रथममेवाभोगयन्ति, किं प्रतिपन्नानां भविष्यन्ति ? न वा ? इति । यदि न भवन्ति ततः प्रतिपद्यन्ते, अन्यथा तु नेति ॥ ६४५६ ॥

15

आपुच्छिऊण अरहंते, मग्गं देसेति ते इमं ।

प्रमाणानि य सव्वाइं, अभिग्गहे य बहुविहे ॥ ६४५७ ॥

'अर्हतः' तीर्थकृत आपृच्छद्य ते तेषामनुज्ञयाऽसुं कल्पं प्रतिपद्यन्ते । 'ते च' तीर्थकृत-स्तेषां प्रस्तुतकल्पस्य 'इमम्' अनन्तरमेव वक्ष्यमाणं 'मार्गं' सामाचार्यं देशयन्ति । तद्यथा— प्रमाणानि च सर्वाणि, अभिग्रहांश्च बहुविधान् ॥ ६४५७ ॥ एतान्येव व्याचष्टे—

20

गणोवहिपमाणाइं, पुरिसाणं च जाणि तु ।

दव्वं खेतं च कालं च, भावमण्णे य पज्जवे ॥ ६४५८ ॥

गणप्रमाणान्युपधिप्रमाणानि पुरुषाणां च प्रमाणानि यानि प्रस्तुते कल्पे जघन्यादिभेदा-दनेकधा भवन्ति, यच्च तेषां 'द्रव्यम्' अगनादिकं कल्पनीयम्, यच्च 'क्षेत्रं' मासकल्पप्रायोग्यं वर्षावासप्रायोग्यं वा, यश्चैतयोरेव मासकल्प-वर्षावासयोः प्रतिनियतः कालः, यश्च 'भावः'^२ क्रोधनिग्रहादिरूपः, ये च 'अन्येऽपि' निष्प्रतिकर्मतादयो लेख्या-ध्यानादयो वा पर्यायास्तेषां सम्भवन्ति तान् सर्वानपि भगवन्तस्तेषामुपदिशन्ति ॥ ६४५८ ॥

पंचहिं अग्गहो भत्ते, तत्थेगीए अभिग्गहो ।

उवहिणो अग्गहो दोसुं, इयरो एकतरीय उ ॥ ६४५९ ॥

१ ते परिहारकल्पिका भगवन्तः 'चारित्रवन्तः' निरतिचारचारित्राः 'दर्शने च' कां० ॥
२ कथं पुनरसुं कल्पं प्रतिपद्यन्ते ? इति अत आह इत्यवतरणं कां० ॥ ३ °पां परिहारकल्पिकाणां 'द्रव्यं' कां० ॥ ४ °नपि मासकल्पप्रकृतोक्तनीत्या तीर्थकृतो भगवन्तस्तेषां कां० ॥

भक्ते उपलक्षणत्वात् पानके च संसृष्टा-ऽसंसृष्टाख्यमाद्यभेषणाद्वयं वर्जयित्वा पञ्चभिः उपरि-
तनीभिरेषणाभिः 'आग्रहः' स्वीकारः । तत्रापि 'एकस्याम्' एकतरस्यामभिग्रहः, एकया कया-
चिद् भक्तमपरया पानकमन्वेषयन्तीत्यर्थः । आह च बृहद्भाष्यकृत्—

संसृष्टमाइयाणं, सत्तण्हं एसणाण उ ।

5

आइल्लाहि उ दोहिं तु, अग्गहो गह पंचहिं ॥

तत्थ वि अन्नयरीए, एगीए अभिगहं तु काऊणं । ति ।

उपधिः—वस्त्रादिरूपस्तस्य उद्दिष्ट-प्रेक्षा-अन्तरा-उज्जितधर्मिकारुखाः पीठिकायां व्याख्याता
याश्चतस्र एषणास्तत्र 'द्वयोः' उपरितनयोः 'आग्रहः' स्वीकारः । 'इतरः' अभिग्रहः स एक-
तरस्यामुपरितन्यां भवति, यदा चतुर्थ्या न तदा तृतीयायाम् यदा तृतीयायां न तदा चतुर्थ्या
10 गृह्यन्तीति भावः ॥ ६४५९ ॥ कदा पुनस्तेऽमुं कल्पं प्रतिपद्यन्ते ? इत्याह—

अद्दोग्गयम्मि सूरै, कप्पं देसिंति ते इमं ।

आलोइय-पडिकंता, ठावयंति तओ गणे ॥ ६४६० ॥

अचिरोद्धते सूर्ये 'ते' भगवन्तः कल्पमिमं 'देशयन्ति' स्वयं प्रतिपत्त्याऽन्वेषां दर्शयन्ति ।
ततः 'आलोचित-प्रतिक्रान्ताः' आलोचनाप्रदानपूर्वं प्रदत्तमिध्यादुष्कृतास्त्रीन् गणान् स्थापयन्ति
15 ॥ ६४६० ॥ तेषु च त्रिषु गणेषु कियन्तः पुरुषा भवन्ति ? इत्याह—

सत्तावीस जहण्णेणं, उक्कोसेण सहस्ससो ।

निगगंधमरा भगवंतो, सव्वग्गेणं विद्याहिया ॥ ६४६१ ॥

सप्तविंशतिपुरुषा जघन्येनै भवन्ति, एकैकस्मिन् गणे नव जना भवन्ति इति भावः ।
उत्कर्षतः 'सहस्रशः' सहस्रसङ्ख्याः पुरुषा भवन्ति, शताग्रशो गणानामुत्कर्षतः वक्ष्यमाणत्वात् ।
20 एवं ते भगवन्तो निर्ग्रन्थसूराः 'सर्वाग्रेण' सर्वसङ्ख्यया व्याख्याताः ॥ ६४६१ ॥

गणमङ्गीकृत्य प्रमाणमाह—

सयग्गसो य उक्कोसा, जहण्णेण तओ गणा ।

गणो य णवतो वुत्तो, एमेता पडिवत्तिं ॥ ६४६२ ॥

'शताग्रशः' शतसङ्ख्या गणा उत्कर्षतोऽमीषां भवन्ति, जघन्येन त्रयो गणाः । गणश्च 'नवकः'
25 नवपुरुषमान उक्तः । एवमेताः 'प्रतिपत्तयः' प्रमाणादिविषयाः प्रकारा मन्तव्याः ॥ ६४६२ ॥

एगं कप्पट्टियं कुञ्जा, चत्तारि परिहारिए ।

अणुपरिहारिगा चैव, चउरो तेमिं ठावए ॥ ६४६३ ॥

नवानां जनानां मध्यादेकं कल्पस्थितं गुरुकल्पं कुर्यात् । चतुरः परिहारिकान् कुर्यात् । तेषां
दोषांश्चतुरोऽनुपरिहारिकान् स्थापयेत् ॥ ६४६३ ॥

१ °न जघन्यतोऽपि स्था° कां० ॥ २ °न त्रिषु गणेषु समुदितेषु भव° कां० ॥ ३ °तः
प्रथमतः प्रतिपद्यमानकानां वक्ष्य° कां० ॥ ४ °पां प्रथमतः प्रतिपत्तारो भव° कां० ॥
५ एवं प्रतिपत्ते सति कल्पे यो विभिर्विधेयस्तं दर्शयन्नाह इत्यवतरणं कां० ॥ ६ °न तपः-
प्रपन्नान् कु° कां० ॥ ७ °न तदीयवैयाघृत्यकरकल्पान् स्था° कां० ॥

ण तेसिं जायती विग्धं, जा मासा दस अद्द य ।

ण वेयणा ण वाऽऽतंको, पेव अण्णे उवद्वा ॥ ६४६४ ॥

अट्टारससु पुण्णेषु, होज एते उवद्वा ।

ऊणिए ऊणिए यावि, गणे मेरा इमा भवे ॥ ६४६५ ॥

‘तेषाम्’ एवं कल्पं प्रतिपन्नानां न जायते ‘विघ्नः’ अन्यत्र संहरणादिः, यावद् मासा ३ दशाष्टौ च, अष्टादश इत्यर्थः । न वेदना न वा आतङ्कः नैवान्ये केचनोपद्रवाः प्राणव्यप-
रोपणकारिण उपसर्गाः । अष्टादशसु मासेषु पूर्णेषु भवेयुरपि एते उपद्रवाः । उपद्रवैश्च यदि
तेषामेको द्वौ त्रयो वा म्रियन्ते, अथवा तेषां कोऽपि स्वविरकल्पं जिनकल्पं वा गतो भवति,
शेषास्तु तमेव कल्पमनुयायितुकामास्तत एवमूनिते ऊनिते गणे जाते इयं ‘मर्यादा’ सामा-
चारी भवति । इहोनिते ऊनिते इति द्विरुच्चारणं भूयोऽप्यष्टादशसु मासेषु पूर्णेषु एष एव १०
विधिरिति ज्ञापनार्थम् ॥ ६४६४ ॥ ६४६५ ॥

एवं तु ठाविए कप्पे, उवसंपज्जति जो तहिं ।

एगो दुवे अणेगा वा, अविरुद्धा भवन्ति ते ॥ ६४६६ ॥

‘एवम्’ अनन्तरोक्तनीत्या कल्पे स्थापिते सति यदि एकादयो म्रियेरन्, अन्यत्र वा
गच्छेयुः, ततो यस्तत्र उपसम्पद्यते स एको वा द्वौ वाऽनेके वा भवेयुः । तत्र यावद्भिः पारि-
हारिकगण ऊनस्तावतामुपसम्पदर्थमागतानां मध्याद् गृहीत्वा गणः पूर्यते । ये शेषास्ते पारि-
हारिकतपस्तुलनां कुर्वन्तस्तिष्ठन्ति । ते च पारिहारिकैः सार्द्धं तिष्ठन्तोऽविरुद्धा भवन्ति, पारि-
हारिकाणामकल्पनीया न भवन्तीत्युक्तं भवति । ते च तावत् तिष्ठन्ति यावदन्ये उपसम्पदर्थ-
मुपतिष्ठन्ते । तैः पूरयित्वा पृथग् गणः क्रियते ॥ ६४६६ ॥ इदमेव व्याख्याति—

ततो य ऊणए कप्पे, उवसंपज्जति जो तहिं ।

20

जत्तिएहिं गणो ऊणो, तत्तिते तत्थ पक्खिवे ॥ ६४६७ ॥

‘ततश्च’ पूर्वोक्तकारणाद् ‘ऊनके’ एक-व्यादिभिः साधुभिरपूर्णं कल्पे यस्तत्रोपसम्पद्यते तत्रायं
विधिः—‘यावद्भिः’ एकादिसङ्ख्याकैः स गण ऊनः ‘तावतः’ तावत्सङ्ख्याकानेव साधून् ‘तत्र’
गणे ‘प्रक्षिपेत्’ प्रवेशयेत् ॥ ६४६७ ॥

ततो अणूणए कप्पे, उवसंपज्जति जो तहिं ।

25

उवसंपज्जमाणं तु, तप्पमाणं गणं करे ॥ ६४६८ ॥

अथ कोऽप्युपद्रवैर्न कालगतस्तत एवमन्यूनके कल्पे ये तत्रोपसम्पद्यन्ते ते यदि नव जनाः
पूर्णास्ततः पृथग् गणो भवति । अथापूर्णास्ततः प्रतीक्षाप्यन्ते यावदन्ये उपसम्पदर्थमागच्छन्ति ।
ततस्तमुपसम्पद्यमानं साधुजनं मीलयित्वा ‘तप्पमाणं’ नवपुरुषमाणं गणं ‘कुर्यात्’ स्थापयेत्
॥ ६४६८ ॥

30

१ न ‘वेदना’ चिरघातिरोगरूपा न वा ‘आतङ्कः’ सद्योघातिशूलादिलक्षणः नैवां कां० ॥
२ ‘कारिणो’ देवादिकृता उप० कां० ॥ ३ वा जिनकल्पादौ गच्छे० कां० ॥ ४ जत्तिएण
गणो कां० विना ॥

पमाणं कम्पट्वितो तत्थ, ववहारं ववहरित्तए ।

अणुपरिहारियाणं पि, पमाणं होति से विऊ ॥ ६४६९ ॥

तेषां पारिहारिकाणां 'तत्र' कल्पे कचित् स्वलितादावापन्ने 'व्यवहारं' प्रायश्चित्तं 'व्यवहर्तुं' दातुं कल्पस्थितः प्रमाणम्, यदसौ प्रायश्चित्तं ददाति तत् तैर्वोदव्यमिति भावः । एवमनुपारि-
हारिकाणामप्यपराधपदमापन्नानां स एव 'विद्वान्' गीतार्थः प्रायश्चित्तदाने प्रमाणम् ॥ ६४६९ ॥

आलोयण कम्पठिते, तवमुज्जाणोवमं परिवहंते ।

अणुपरिहारिणं गोवालए, व णिच्च उज्जुत्तमाउत्ते ॥ ६४७० ॥

ते परिहारिका-ऽनुपरिहारिका आलोचनम् उपलक्षणत्वात् यन्दनकं प्रत्याख्यानं च कल्प-
स्थितस्य पुरतः कुर्वन्ति । "तवमुज्जाणोवमं परिवहंते" त्ति यथा किल कश्चिदुद्यानिकां गत
10 एकान्तरतिप्रसक्तः स्वच्छन्दसुखं विहरमाण आस्ते एवं तेऽपि पारिहारिका एकान्तसमाधि-
सिन्धुनिमग्नमनसस्तत् तपः 'उद्यानोपमम्' उद्यानिकासदृशं परिवहन्ति, कुर्वन्तीत्यर्थः । अनु-
परिहारिकाश्च चत्वारोऽपि चतुर्णां परिहारिकाणां भिक्षादौ पर्यटतां पृष्ठतः स्थिता नित्यम्
'उद्युक्ताः' प्रयत्नवन्तः 'आयुक्ताश्च' उपयुक्ता हिण्डन्ते, यथा गोपालको गवां पृष्ठतः स्थित
उद्युक्त आयुक्तश्च हिण्डते ॥ ६४७० ॥

15 पडिपुच्छं वायणं चेव, मोत्तूणं णत्थि संकहा ।

आलावो अत्तणिदेसो, परिहारिस्स कारणे ॥ ६४७१ ॥

तेषां च पारिहारिकादीनां नवानामपि जनानां सूत्रार्थयोः प्रतिपृच्छां वाचनां च मुक्त्वा
नास्त्यन्या परस्परं सङ्गथा । पारिहारिकस्य च 'कारणे' उत्थान-निषदनाद्यशक्तिरूपे आलाप
आत्मनिर्देशरूपो भवति, यथा—उत्थास्यामि, उपवेक्ष्यामि, भिक्षां हिण्डिष्ये, मार्त्रकं प्रेक्षिष्ये
20 इत्यादि ॥ ६४७१ ॥

बारस दसऽड्ढ दस अट्ठ छ च अट्ठेव छ च चउरो य ।

उक्कोस-मज्झिम-जहण्णगा उ वासा सिसिर गिम्हे ॥ ६४७२ ॥

परिहारिकाणां वर्षा-शिशिर-ग्रीष्मरूपे त्रिविधे काले उत्कृष्ट-मध्यम-जघन्यानि तपांसि
भवन्ति । तत्र वर्षारात्रे उत्कृष्टं तपो द्वादशम्, शिशिरे दशममुत्कृष्टम्, ग्रीष्मे उत्कृष्टमष्टमम्;
25 वर्षारात्रे मध्यमं दशमम्, शिशिरेऽष्टमम्, ग्रीष्मे षष्ठम्; वर्षारात्रे जघन्यमष्टमम्, शिशिरे
षष्ठम्, ग्रीष्मे चत्वारि भक्तानि, चतुर्थमित्यर्थः ॥ ६४७२ ॥

आयंबिल बारसमं, पत्तेयं परिहारिगा परिहरंति ।

अभिगहितएसणाए, पंचण्ह वि एगसंभोगो ॥ ६४७३ ॥

परिहारिका उत्कर्षतो द्वादशं तपः कृत्वा आचाम्लेन पारयन्ति । ते च परिहारिकाश्चत्वा-

१ कम्पितो तत्थ तामा० ॥ २ °तां गोपाला इव गवां पृष्ठतः स्थिता नित्यम् 'उद्युक्ताः'
प्रयत्नवन्तः 'आयुक्ताश्च' उपयुक्ता हिण्डन्ते ॥ ६४७० ॥ पडिपुच्छ कां० ॥ ३ °अकं प्रेक्ष्ये इ°
कां० विना ॥ ४ गिम्हे तामा० ॥ ५ एवमनन्तरोक्तगीत्या परिं कां० ॥ ६ °त्वा पारणकदिने
आचा° कां० ॥

रोऽपि 'प्रत्येकं' पृथक् पृथक् परिहरन्ति, न परस्परं समुद्देशनादिसम्भोगं कुर्वन्तीत्यर्थः । ते च परिहारिका अभिगृहीतया पञ्चानामुपरितनीनामन्यतरैषणया भक्त-पानं गृह्णन्ति । ये तु चत्वारोऽनुपरिहारिका एकश्च कल्पस्थितस्तेषां पञ्चानामप्येक एव सम्भोगः, ते च प्रतिदिवसमाचाम्लं कुर्वन्ति । यस्तु कल्पस्थितः स स्वयं न हिण्डते, तस्य योग्यं भक्त-पानमनुपरिहारिका आनयन्ति ॥ ६४७३ ॥

5

परिहारिओ वि छम्मासे अणुपरिहारिओ वि छम्मासा ।

कप्पट्ठितो वि छम्मासे एते अट्टारस उ मासा ॥ ६४७४ ॥

परिहारिकाः प्रथमतः षण्मासान् प्रस्तुतं तपो वहन्ति, ततोऽनुपरिहारिका अपि षण्मासान् वहन्ति, इतरे तु तेषामनुपरिहारिकत्वं प्रतिपद्यन्ते । तैरपि व्यूढे सति कल्पस्थितः षण्मासान् वहति, ततः शेषाणामेकः कल्पस्थितो भवति एकः पुनरनुपरिहारिकत्वं प्रतिपद्यते । एवमेते-10 ऽष्टादश मासा भवन्ति ॥ ६४७४ ॥

अणुपरिहारिगा चेव, जे य ते परिहारिगा ।

अण्णमण्णेषु ठाणेषु, अविरुद्धा भवन्ति ते ॥ ६४७५ ॥

अनुपरिहारिकाश्चैव ये च ते परिहारिकास्तेऽन्यान्येषु स्थानेषु कालभेदेन परस्परमेकैकस्य वैयावृत्त्यं कुर्वन्तोऽविरुद्धा एव भवन्ति ॥ ६४७५ ॥ ततश्च—

15

गएहिं छहिं मासेहिं, निच्चिट्ठा भवन्ति ते ।

ततो पच्छा ववहारं, पट्ठवन्ति अणुपरिहारिया ॥ ६४७६ ॥

गएहिं छहिं मासेहिं, निच्चिट्ठा भवन्ति ते ।

वहइ कप्पट्ठितो पच्छा, परिहारं तहाविहं ॥ ६४७७ ॥

ते परिहारिकाः पङ्क्तिर्मासैर्गतैस्तपसि व्यूढे सति 'निर्विष्टाः' निर्विष्टकायिका भवन्ति । ततः 20 पश्चादनुपरिहारिकाः 'व्यवहारं' परिहारतपसः समाचारं 'प्रस्थापयन्ति' कर्तुं प्रारभन्ते ॥ ६४७६ ॥

तेऽपि पङ्क्तिर्मासैर्गतैर्निर्विष्टा भवन्ति । पश्चात् कल्पस्थितोऽपि तथाविधं परिहारं तावत् एव मासान् वहति ॥ ६४७७ ॥ एवं च—

अट्टारसहिं मासेहिं, कप्पो होति समाणितो ।

मूलट्ठवणाए समं, छम्मासा तु अणूणगा ॥ ६४७८ ॥

25

१ 'परिहरन्ति' यथोक्तां सामान्त्रासीमासेवन्ते' न परं कां० ॥ २ 'न तदेव तपो वह' कां० ॥ ३ 'वति, शेषाः पुनरनुपरिहारिकत्वं परिहारिकत्वं वा यथायोग्यं प्रतिपद्यन्ते । एवमेतेऽष्टादश मासा भवन्ति ॥ ६४७४ ॥ आह—य एव परिहारिकास्त एवानुपरिहारिकाः य एवानुपरिहारिकास्त एव परिहारिका इति कथं न विरोधः ? इति अत्रोच्यते—अणुं कां० ॥ ४ 'त्यं तपश्च कु' कां० ॥ ५ 'वन्ति । यदि हि तेषामित्थमन्योन्यविधिं विदधानानां कालभेदो न स्यात् तदा स्याद् विरोधः । तच्च नास्तीति ॥ ६४७५ ॥ कां० ॥ ६ ततो पच्छा ववहारं, पट्ठवेति कप्पट्ठितो ताभा० ॥

अष्टादशभिर्मसैरयं कल्पः समापितो भवति । कथम् ? इत्याह—“मूलद्ववणा” इत्यादि मूलस्थापना नाम—यत् परिहारिकाः प्रथमत इदं तपः प्रतिपद्यन्ते, तस्यां षण्मासा अन्यूनास्तपः भवति, एवमनुपरिहारिकाणां कल्पस्थितस्य च मूलस्थापनया ‘समं’ तुर्यं तपः प्रत्येकं ज्ञेयम् षण्मासान् यावदित्यर्थः । एवं त्रिभिः षट्कैरष्टादश मासा भवन्ति ॥ ६४७८ ॥

५ ते च द्विधा—जिनकल्पिकाः स्थविरकल्पिकाश्च । उभयेपामपि व्याख्यानमाह—

एवं समाणि कप्पे, जे तेसिं जिणकप्पिया ।

तमेव कप्पं ऊणा वि, पालए जावजीवियं ॥ ६४७९ ॥

‘एवम्’ अनन्तरोक्तविधिनाऽष्टादशभिर्मसैः कल्पे समापिते सति ये तेषां मध्याद् जिन-कल्पिकास्ते तमेव कल्पमूना अप्यष्टादिसङ्ख्याका अपि यावज्जीवं पालयन्ति ॥ ६४७९ ॥

10 अट्टारसेहिं पुण्णेहिं, मासेहिं थेरकप्पिया ।

पुणो गच्छं नियच्छंति, एसा तेसिं अहाठिती ॥ ६४८० ॥

ये स्थविरकल्पिकास्तेऽष्टादशभिर्मसैः पूर्णैः ‘पुनर’ भूयोऽपि गच्छं नियच्छन्ति, आग-च्छन्तीत्यर्थः । एषा तेषां ‘यथास्थितिः’ यथाकल्पः ॥ ६४८० ॥

अथ षड्विधायां कल्पस्थितौ का कुत्रावतरति ? इत्याह—

15 तइय-चउत्था कप्पा, समोर्यरंति तु बियम्मि कप्पम्मि ।

पंचम-लट्ठितीसुं, हेट्टिल्लाणं समोयारो ॥ ६४८१ ॥

‘तृतीय-चतुर्थौ’ निर्विशमानक-निर्विष्टकायिकारूपा कल्पो ‘द्वितीये’ छेदोपस्थापनीयान्नि कल्पे समवतरतः । तथा सामायिक-च्छेदोपस्थापनीय-निर्विशमानक-निर्विष्टकायिकारूपा आद्याश्चतस्रः स्थितयोऽधस्तन्य उच्यन्ते, तासां प्रत्येकं ‘पञ्चम-पष्ठस्थित्योः’ जिनकल्प-स्थविर-
20 कल्पस्थितिरूपयोः समवतारो भवति ॥ ६४८१ ॥

गतं निर्विशमानक-निर्विष्टकायिककल्पस्थितिद्वयम् । अथ जिनकल्पस्थितिमाह—

णिज्जुत्ति-मासकप्पेसु वण्णितो जौ कमो उ जिणकप्पे ।

सुय-संघयणादीओ, सो चेव गमो निरवसेसो ॥ ६४८२ ॥

निर्युक्तिः—पञ्चकल्पस्तस्यां मासकल्पप्रकृते च यः क्रमः ‘जिनकल्पे’ ‘जिनकल्पविषयः’
25 श्रुतसंहननादिको वर्णितः स एव गमो निरवशेषोऽत्र मन्तव्यः ॥ ६४८२ ॥

स्थानाशून्यार्थं पुनरिदमुच्यते—

गच्छम्मि य णिम्माया, धीरा जाहे य मुणियपरमत्था ।

अग्गह जोग अभिग्गहे, उ वित्ति जिणकप्पियचरित्तं ॥ ६४८३ ॥

यदा गच्छे प्रव्रज्या-शिक्षापदादिक्रमेण ‘निर्माताः’ निष्पन्नाः, ‘धीराः’ औत्पत्तिक्यादि-
30 बुद्धिमन्तः परीषहोपसर्गैरक्षोभ्या वा, ‘मुणितपरमार्थाः’ ‘अभ्युद्यतविहारेण विहर्तुमवसरः साम्प्रतमस्माकम्’ इत्येवमवगताः, तथा ययोः पिण्डैषणयोः असंसृष्टा-संसृष्टारूपयोरग्रहस्ते

१ ‘यरंते तु वित्तियकप्पं’ ताभा० ॥ २ जो गमो ताभा० ॥ ३ “णिज्जुत्ति पंचकप्पे” इति चूर्णो विशेषचूर्णो च ॥

परिहर्तव्ये, यास्तु उपरितन्यः पञ्चैषणास्तासाम् 'अभिग्रहः' 'एता एव ग्रहीतव्याः' इत्येवंरूपः, तत्राप्येकदैकतरस्यां 'योगः' व्यापारः परिभोग इत्यर्थः । एवं भावितमतयो यदा भवन्ति तदा जिनकल्पिकचारित्रम् 'उपयान्ति' प्रतिपद्यन्ते ॥ ६४८३ ॥

धितिवलिया तवसूरा, णिति य गच्छातो ते पुरिससीहा ।

बल-वीरियसंघयणा, उवसग्गसहा अभीरू य ॥ ६४८४ ॥

5

धृतिः—वज्रकुड्यवदमेघं चित्तप्रणिधानं तथा बलिकाः—बलवन्तः, तथा तपः—चतुर्थादिकं षण्मासिकान्तं तत्र शूराः—समर्थाः, एवंविधाः पुरुषसिंहास्ते गच्छाद् निर्गच्छन्ति । बलं—शारीरं वीर्यं—जीवप्रभवं तद्धेतुः संहननम्—अस्थिनिचयात्मकं येषां ते तथा । बल-वीर्यग्रहणं च चतुर्भङ्गीज्ञापनार्थम्, सा चेयम्—धृतिमान् नामैको न संहननवान्, संहननवान् नामैको न धृतिमान्, एको धृतिमानपि संहननवानपि, एको न धृतिमान् न संहननवान् । अत्र तृतीय-10 भङ्गेनाधिकारः । उपसर्गाः—दिव्यादयस्तेषां सहाः—सम्यगध्यासितारः, तथा 'अभीरवः' परीप-हेम्यो न बिभ्यति ॥ ६४८४ ॥ गता जिनकल्पस्थितिः, सम्प्रति स्थविरकल्पस्थितिमाह—

संजमकरणुज्जोवा, णिष्फातग णाण-दंसण-चरित्ते ।

दीहाउ वुड्ढवासो, वसहीदोसेहि य विमुक्ता ॥ ६४८५ ॥

संयमः—पञ्चाश्रवविरमणादिरूपः पृथिन्यादिरक्षारूपो वा सप्तदशविधः, तं कुर्वन्ति—यथावत् 15 पालयन्तीति संयमकरणाः, नन्दादिदर्शनात् कर्तरि अनप्रत्ययः, उद्योतकाः—तपसा प्रवचनस्यो-ज्ज्वालकाः, ततः संयमकरणाश्च ते उद्योतकाश्चेति विशेषणसमासः । यद्वा सूत्रा-ऽर्थपौरुषी-करणेन संयमकरणमुद्योतयन्तीति संयमकरणोद्योतकाः । तथा ज्ञान-दर्शन-चारित्र्येषु शिष्याणां निष्पादकास्तेषां वा ज्ञानादीनामव्यवच्छित्तिकारकाः, एवंविधाः स्थविरकल्पिका भवन्तीति शेषः । यदा च ते दीर्घायुषो जङ्घावलपरिक्षीणाश्च भवन्ति तदा वृद्धावासमध्यासते । तत्रैक-20 क्षेत्रे वसन्तोऽपि 'वसतिदोषैः' कालातिक्रान्तादिभिः चशब्दाद् आहारोपधिदोषैश्च 'विमुक्ताः' वर्जिता भवन्ति, न तैर्लिप्यन्त इत्यर्थः ॥ ६४८५ ॥

मोत्तुं जिणकप्पठिं, जा मेरा एम वणिण्या हेट्ठा ।

एसा तु दुपदयुक्ता, होति ठिती थेरकप्पस्स ॥ ६४८६ ॥

जिनकल्पस्थितिग्रहणेन उपलक्षणत्वात् सर्वेषामपि गच्छनिर्गतानां स्थितिः परिगृह्यते, 25 ततस्तां मुक्त्वा या 'अधस्ताद्' अस्मिन्नेवाध्ययने 'मर्यादा' स्थितिः 'एषा' अनन्तरमेव वर्णिता; यद्वा सामायिकाध्ययनमादौ कृत्वा यावदस्मिन्नेवाध्ययने इदं पङ्क्तिप्रकल्पस्थितिसूत्रम्, अत्रान्तरे गच्छनिर्गतसामाचारीमुक्त्वा या शेषा सामाचारी वर्णिता सा 'द्विपदयुक्ता' उत्सर्गा-ऽपवादपद-द्वययुक्ता स्थविरकल्पस्य स्थितिर्भवति ॥ ६४८६ ॥ गता स्थविरकल्पस्थितिः । सम्प्रति प्रस्तु-तशास्त्रोक्तविधिवैपरीत्यकारिणामपायान् दर्शयन्नाह—

30

पलंवादी जाव ठिती, उस्सग्ग-ऽववातियं करेमाणो ।

अववाते उस्सग्गं, आसायण दीहसंसारी ॥ ६४८७ ॥

प्रलम्बसूत्रादारभ्य यावदिदं षड्विधकल्पस्थितिसूत्रं तावद् य उत्सर्गा-ऽपवादविधिः
सूत्रतोऽर्थतश्चोक्तस्तत्रोत्सर्गे प्राप्ते आपवादिर्की क्रियां कुर्वाणोऽपवादे च प्राप्ते उत्सर्गक्रियां
कुर्वाणोऽर्हतामाशातनायां वर्तते, अर्हत्प्रज्ञस्य धर्मस्याशातनायां वर्तते, आशातनायां च वर्त-
मानो दीर्घसंसारी भवति, तस्मात् प्रलम्बसूत्रादारभ्य षड्विधकल्पस्थितिसूत्रं यावद् उत्सर्गे
५ प्राप्ते उत्सर्गः कर्तव्योऽपवादे प्राप्तेऽपवादविधिर्यतनया कर्तव्यः ॥ ६४८७ ॥

एवंकुर्वतां गुणमाह—

छव्विहकप्पस्स ठित्तिं, नाउं जो सद्दे करणजुचो ।

पवयणणिही मुरक्खित्तो, इह-परभवविस्तरफलदो ॥ ६४८८ ॥

‘षड्विधकल्पस्य’ सामायिकैर्दिरूपस्य प्रस्तुतशान्तिार्थसर्वस्वभूतस्य ‘स्थिति’ कल्पनीयाचरणा-
10 ऽकल्पनीयविवर्जनरूपां ‘ज्ञात्वा’ गुरूपदेशेन सम्यगवगम्य यः ‘श्रद्धधीत’ प्रतीतिपथमारोपयेत्,
न केवलं श्रद्धधीत किन्तु ‘करणयुक्तः’ यथोक्तानुष्ठानसम्पन्नो भवेत्, तस्याऽऽत्मा एवं सम्यग्ज्ञान-
श्रद्धान-चारित्रसमन्वितः साक्षात् प्रवचननिधिर्भवति, यथा समुद्रो रत्ननिधिः एवमसावपि
ज्ञानादिरत्नमयस्य प्रवचनस्य निधिरित्यर्थः । स च प्रवचननिधिः सुष्ठु-प्रयत्नेनाऽऽत्म-संयमविरा-
धनाभ्यो रक्षितः सन् इह-परभवविस्तरफलदो भवति । इहभवे विस्तरेण चारण-वैक्रिया-
15 ऽऽमर्षौषधिप्रभृतिविविधलब्धिरूपं फलं ददाति, परभवेऽप्यनुत्तरविमानाद्युपपात-सुकुलप्रत्या-
यातिप्रभृतिकं विस्तरेण फलं प्रयच्छति ॥ ६४८८ ॥ अथेदं कल्पाध्ययनं कस्य न दातव्यम् ?
को वाऽपात्राय ददतो दोषो भवति ? इत्यत आह—

भिण्णरहस्से व णरे, णिस्साकरणे व मुक्कजोगी य ।

छव्विहगतिगुविलम्मि, सो संसारे भमति दीहे ॥ ६४८९ ॥

20 इहापवादपदानि रहस्यमुच्यते, भिन्नं-प्रकाशितमयोग्यानां रहस्यं येन स भिन्नरहस्यः,
अगीतार्थानामपवादपदानि कथयतीत्यर्थः, तत्रैवंविधे नरे । तथा निश्चाकरो नाम-यः किञ्चि-
दपवादपदं लब्ध्वा तदेव निश्चां कृत्वा भणति—यथा एतदेवं करणीयं तथाऽन्यदप्येवं
कर्तव्यम्, तत्र । तथा मुक्ताः-परित्यक्ता योगाः-ज्ञान-दर्शन-चारित्र-तपोविषया व्यापारा
येन स मुक्तयोगी । ईदृशोऽपात्रे न दातव्यम् । यस्तु ददाति सः ‘षड्विधगतिगुपिले’ पृथिवी-
25 कायादित्रसकायान्तपट्कायपरिभ्रमणगहने ‘दीर्घे’ अपारे संसारे आगम्यति ॥ ६४८९ ॥

अथ कीदृशस्य दातव्यम् ? को वा पात्रे ददतो गुणो भवति ? इति अत आह—

अरहस्सधारणं पारणं य अमढकरणे तुलासमे समिते ।

कप्पाणुपालणा दीवणा य, आराहणं छिन्नसंसारी ॥ ६४९० ॥

नास्त्यपरं रहस्यान्तरं यस्मात् तद् अरहस्यम्, अतीवरहस्यं च्छेदशान्तिार्थतत्त्वमित्यर्थः, तद्
30 यो धारयति-अपात्रेभ्यो न प्रयच्छति सोऽरहस्यधारकः । ‘पारगः’ सर्वस्यापि प्रारब्धश्रुतस्य

१ ‘कसंयम-च्छेदोपस्थापनीयसंयमादिरूपं’ कां० ॥ २ कस्य न कां० ॥ ३ ‘नरे’ न-रव्य-
जनमात्रधारके । तथा कां० ॥ ४ ‘स्यभूतं छेदं’ कां० ॥

पारगामी, न पल्लवग्राही । ‘अशठकरणो नाम’ माया-मदविप्रमुक्तो भूत्वा यथोक्तं विहितानुष्ठानं करोति । ‘तुलासमो नाम’ यथा तुला समस्थिता न मार्गतो न वा पुरतो नमति एवं यो राग-द्वेषविमुक्तो माना-ऽपमान-सुख-दुःखादिषु समः स तुलासम उच्यते । ‘समितः’ पञ्चभिः समितिभिः समायुक्तः । एवंविधगुणोपेतस्येदमध्ययनं दातव्यम् । एवं ददता कल्पस्य-भगव-दुक्तस्य श्रुतदानविधेरनुपालना कृता भवति; अथवा कल्पे-कल्पाध्ययने यद् भणितं तस्मानु-⁵पालनां यः करोति तस्य दातव्यम् । एवंकुर्वता दीपना-अन्येषामपि मार्गस्य प्रकाशना कृता भवति, यथाऽन्यैरपि एवंगुणवते शिष्याय श्रुतप्रदानं कर्तव्यम्; अथवा “दीवण” चि यो योग्यविनेयानां ‘दीपनाम्’ अनालस्येन व्याख्यानं करोति तस्येदं दातव्यम्; यदि वा दीपना नाम-उत्सर्गयोग्यानामुत्सर्गं दीपयति, अपवादयोग्यानामपवादं दीपयति, उभययोग्यानामुभावपि दीपयति, प्रमादिनां वा दोषान् दीपयति, अप्रमादिनां गुणान् दीपयति । य एतस्यां कल्पानु-¹⁰पालनायां दीपनायां च वर्तते तस्य ज्ञान-दर्शन-चारित्र्यमयी जघन्या मध्यमा उत्कृष्टा चाऽऽ-राधना भवति । ततश्चाराधनायाः ‘छिन्नसंसारी’ भवति संसारसन्ततेर्व्यवच्छेदं करोति । तस्यां च व्यवच्छिन्नायां यत् तद् अक्षयमव्याबाधमपुनरावृत्तिकं उपादेयस्थानं तत् प्राप्नोतीति ॥६४९०॥

॥ कल्पस्थितिप्रकृतं समाप्तम् ॥

उक्तोऽनुगमः । सम्प्रति नयाः—ते च यद्यपि शतसङ्ख्यास्तथापि ज्ञाननय-क्रियानयद्वयेऽन्त-¹⁵र्भाव्यन्ते । तत्र ज्ञाननयस्यायमभिप्रायः—ज्ञानमेव प्रधानमैहिका-ऽऽमुष्मिकफलप्राप्तिकारणम् । तथा च तदभिप्रायसमर्थिकेयं शास्त्रान्तरोक्ता गाथा—

नायम्मि गिण्हियव्वे, अगिण्हियव्वम्मि चेव अत्थम्मि ।

जइयव्वमेव इइ जो, उवएसो सो नओ नाम ॥

अस्या व्याख्या—‘ज्ञाते’ सम्यक् परिच्छिन्ने ‘ग्रहीतव्ये’ उपादेये ‘अग्रहीतव्ये’ हेये²⁰ चशब्दाद् उपेक्षणीये च । एवकारस्त्ववधारणार्थः, तस्य चैवं व्यवहितः प्रयोगः—ज्ञात एव ग्रहीतव्येऽग्रहीतव्ये उपेक्षणीये च, नाज्ञातेऽर्थे ऐहिकामुष्मिकरूपे । तत्रैहिको ग्रहीतव्यः सक-चन्दनादिः, अग्रहीतव्यो विष-शस्त्र-कण्टकादिः, उपेक्षणीयः तृणादिः । आमुष्मिको ग्रहीतव्यः सम्यग्दर्शनादिः, अग्रहीतव्यो मिथ्यादर्शनादिः, उपेक्षणीयो विवक्षयाऽभ्युदयादिः । तस्मिन्नर्थं यतितव्यमेवेति । अनुस्वारलोपाद् ‘एवम्’ अमुना क्रमेण ज्ञानपूर्वकमैहिका-ऽऽमुष्मिकफल-²⁵प्राप्त्यर्थिना सत्त्वेन ‘यतितव्यं’ प्रवृत्त्यादिलक्षणः प्रयत्नः कार्यः । इत्थं चैतदङ्गीकर्तव्यम्, सम्यग्ज्ञानमन्तरेण प्रवर्तमानस्य फलविसंवाददर्शनात् । तथा चोक्तमन्यैरपि—

विज्ञप्तिः फलदा पुंसां, न क्रिया फलदा मता ।

मिथ्याज्ञानात् प्रवृत्तस्य, फलसंवाददर्शनात् ॥

तथाऽऽमुष्मिकफलार्थिनाऽपि ज्ञान एव यतितव्यम्, आगमेऽपि तथाप्रतिपादनात् ।

उक्तं च—

४ पदमं नाणं ततो दया, एवं चिद्वह सत्रसंजए ।

अन्नाणी किं काही ?, किं वा नाही य छेय-पावगं ? ॥

इतश्चैतदेवमङ्गीकर्तव्यम्, यस्मात् तीर्थकर-गणधरैरङ्गीतार्थानां केवलानां विहारक्रियाऽपि निषिद्धा । तथा चागमः—

गीयत्थो य विहारो, बीतो गीयत्थमीमतो भणितो ।

१० एतो तइय विहारो, नाणुन्नाओ जिणवरेहिं ॥

न खलु अन्धेनान्धः समाकृष्यमाणः सम्यक्पन्थानं प्रतिपद्यते इत्यभिप्रायः ।

एवं तावत् क्षायोपशमिकं ज्ञानमधिकृत्योक्तम्, क्षायिकमप्यङ्गीकृत्य विशिष्टफलसाधकत्वं तस्यैव प्रतिपत्तव्यम्, यस्मादर्हतोऽपि भवाम्भोधितटस्थस्य दीक्षाप्रतिपन्नम्योत्कृष्टचरणवतोऽपि न तावद् अपवर्गप्राप्तिरूपजायते यावद् जीवा-ऽजीवाद्यखिलवस्तुपरिच्छेदरूपं केवलज्ञानं नोत्पन्न-
१५ मिति । तस्माद् ज्ञानमेव प्रधानमैहिका-ऽऽमुष्मिकफलप्राप्तिकारणमिति स्थितम् । “इति जो उवण्णो सो नओ नाम” ‘इति’ एवम्—उक्तेन प्रकारेण य उपदेशो ज्ञानप्राधान्यरूपापनपरः स नयो नाम, ज्ञाननय इत्यर्थः ॥

उक्तो ज्ञाननयः । सम्प्रति क्रियानयावसरः, तद्दर्शनं चेदम्—क्रियैव ऐहिका-ऽऽमुष्मिक-फलप्राप्तिकारणं प्रधानम्, युक्तियुक्तत्वात् । तथा चायमप्युक्तस्वरूपामेव स्वपक्षसिद्धये गाथा-
२० माह—“नायम्मि गिण्हियव्वे” इत्यादि ।

अस्याः क्रियानयदर्शनानुसारेण व्याख्या—ज्ञाते ग्रहीतव्येऽग्रहीतव्ये चार्थे ऐहिका-ऽऽमुष्मिकफलप्राप्त्यर्थिना यतितव्यमेव । यस्मात् प्रवृत्त्यादिलक्षणप्रयत्नव्यतिरेकेण ज्ञानवतोऽपि नाभिलषितार्थावाप्तिरूपजायते । तथा चोक्तमन्यैरपि—

क्रियैव फलदा पुंसां, न ज्ञानं फलदं मतम् ।

२५ यतः स्त्री-भक्ष्यभोगज्ञो, न ज्ञानात् सुखितो भवेत् ॥

आमुष्मिकफलार्थिनाऽपि क्रियैव कर्तव्या, तथा च भगवद्वचनमप्येवमेव व्यवस्थितम् । यत उक्तम्—

चेइय कुल गण संघे, आयरियाणं च पवयण सुए य ।

सखेसु वि तेण कयं, तव-संजममुज्जमंतेणं ॥

३० इतश्चैवमङ्गीकर्तव्यम्, यस्मात् तीर्थकर-गणधरैः क्रियाविकलानां ज्ञानमपि विफलमेवोक्तम् । तथा चागमः—

सुबहुं पि सुयमहीयं, किं काही चरणविप्पहीणस्स ? ।

अंधस्स जह पलित्ता, दीवमयसहस्सकोडी वि ॥

दृशिक्रियाविकलत्वात् तस्येत्यभिप्रायः ।

एवं तावत् क्षायोपशमिकं चारित्रमङ्गीकृत्योक्तम्, चारित्रं क्रियेत्यनर्थान्तरत्वात् क्षायिक-
मङ्गीकृत्य विशिष्टफलसाधकत्वं तस्यैव ज्ञेयम्, यस्मादर्हतो भगवतः समुत्पन्नकेवलज्ञानस्यापि
न तावद् मुक्त्यवाप्तिः सम्भवति यावदखिलकर्मन्धनानलभूता ह्रस्वपञ्चाक्षरोच्चारणकालमात्रा
सर्वसंवररूपा चारित्रक्रिया नावाप्यते, ततः क्रियैव प्रधानमैहिका-ऽऽमुष्मिकफलप्राप्तिकारण-
मिति । “इति जो उवदेसो सो नओ नाम” ‘इति’ एवम्—उक्तेन प्रकारेण य उपदेशः
क्रियाप्राधान्यरूपापनपरः स नयो नाम, क्रियानय इत्यर्थः । उक्तः क्रियानयः ॥

इत्थं ज्ञान-क्रियानयस्वरूपं श्रुत्वा विदिततदभिप्रायो विनेयः संशयापन्नः सन् आह—
किमत्र तत्त्वम् ? पक्षद्वयेऽपि युक्तिसम्भवात् । आचार्य आह—

सत्त्वैसिं पि नयाणं, बहुविहवत्तच्चयं निसामित्ता ।

10

तं सत्त्वनयविसुद्धं, जं चरण-गुणद्वितो साहू ॥

सर्वेषामपि मूलनयानाम् अपिशब्दात् तद्वेदानामपि नयानां द्रव्यास्तिकादीनाम् ‘बहुविध-
वक्तव्यतां’ ‘सामान्यमेव, विशेषा एव, उभयमेव वा परस्परनिरपेक्षम्’ इत्यादिरूपाम्, अथवा
‘नामादिनयानां मध्ये को नयः कं साधुमिच्छति ?’ इत्यादिरूपाम् ‘निशम्य’ श्रुत्वा तत् ‘सर्व-
नयविशुद्धं’ सर्वनयसम्मतं वचनम्—यत् ‘चरण-गुणस्थितः’ चारित्र-ज्ञानस्थितः साधुः, यस्मात् 15
सर्वेऽपि नया भावनिक्षेपमिच्छन्तीति । गतं नयद्वारम् ॥

॥ इति श्रीकैल्पटीकायां षष्ठ उद्देशकः समाप्तः ॥

नन्दीसन्दर्भमूले सुदृढतरमहापीठिकास्कन्धबन्धे,

तुङ्गोद्देशाख्यशाखे दल-कुसुमसमैः सूत्र-निर्युक्तिवाक्यैः ।

सान्द्रे भाष्यार्थसार्थामृतफलकलिते कल्पकल्पद्रुमेऽस्मि-

20

न्नाकर्ण्य षष्ठशाखाफलनिवहमसावङ्कुटीवाऽस्तु टीका ॥

॥ समाप्ता चेयं सुखावबोधा नाम कल्पाध्ययनटीका ॥

॥ अथ प्रशस्तिः ॥

- सौवर्णा विविधार्थरत्नकलिता एते षड्देशकाः,
 श्रीकल्पेऽर्थनिधौ मताः सुकलशा दौर्गत्यदुःखापहे ।
 दृष्ट्वा चूर्णिसुबीजकाक्षरततिं कुश्याऽथ गुर्वाज्ञया,
 5 खानं खानममी मया स्व-परयोरर्थे स्फुटार्थीकृताः ॥ १ ॥
 श्रीकल्पसूत्रममृतं विबुधोपयोग-
 योग्यं जरा-मरणदारुणदुःखहारि ।
 येनोद्धृतं मतिमथा मथिताच्छ्रुताब्धेः,
 श्रीमद्रवाहुगुरवे प्रणतोऽस्मि तस्मै ॥ २ ॥
 10 येनेदं कल्पसूत्रं कमलमुकुलवत् कोमलं मञ्जुलभि-
 गोभिर्दोषापहाभिः स्फुटविषयविभागस्य सन्दर्शिकाभिः ।
 उत्फुल्लोद्देशपत्रं सुरसपरिमलोद्धारसारं वितेने,
 तं निःसम्बन्धबन्धुं नुत मुनिमधुपाः । भास्करं भाष्यकारम् ॥ ३ ॥
 श्रीकल्पाध्ययनेऽस्मिन्नतिगम्भीरार्थभाष्यपरिकलिते ।
 15 विषमपदविवरणकृते, श्रीचूर्णिकृते नमः कृतिने ॥ ४ ॥
 क्षुतदेवताप्रसादादिदमध्ययनं विवृण्वता कुशलम् ।
 यदवापि मया तेन, प्राप्नुयां बोधिमहाममलाम् ॥ ५ ॥
 गम-नयगभीरनीरश्चित्रोत्सर्गा-ऽपवादवादोर्मिः ।
 युक्तिशतरत्नरम्यो, जैनागमजलनिधिर्जयति ॥ ६ ॥
 20 श्रीजैनशासननभस्तलतिग्मरश्मिः,
 श्रीसन्नचान्द्रकुलपद्मविकाशकारी ।
 स्वज्योतिरावृतदिगम्बरडम्बरोऽभूत्,
 श्रीमान् धनेश्वरगुरुः प्रथितः पृथिव्याम् ॥ ७ ॥
 श्रीमच्चैत्रपुरैकमण्डनमहावीरप्रतिष्ठाकृत-
 25 स्तस्माच्चैत्रपुरप्रबोधतरणेः श्रीचैत्रगच्छोऽजनि ।
 तत्र श्रीभुवनेन्द्रसूरिसुगुरुर्भूषणं भासुर-
 ज्योतिःसद्गुणरत्नरोहणगिरिः कालक्रमेणामवत् ॥ ८ ॥
 तत्पादाम्बुजमण्डनं समभवत् पक्षद्वयीशुद्धिमान्,
 नीर-क्षीरसदृक्षदूषण-गुणत्याग-ग्रहैकव्रतः ।
 30 कालुष्यं च जडोद्भवं परिहरन् दूरेण सन्मानस-
 स्थायी राजमरालवद् गणिवरः श्रीदेवभद्रप्रभुः ॥ ९ ॥

शस्याः शिष्यास्त्रयस्तत्पदसरसिरुहोत्सङ्गशृङ्गारभृङ्गा,
विध्वस्तानङ्गसङ्गाः सुविहितविहितोत्तुङ्गरङ्गा बभूवुः ।
तत्राद्यः सच्चरित्रानुमतिकृतमतिः श्रीजगच्चन्द्रसूरिः,
श्रीमद्देवेन्द्रसूरिः सरलतरलसच्चित्तवृत्तिर्द्वितीयः ॥ १० ॥

तृतीयशिष्याः श्रुतवारिवार्धयः,

5

परीषहाक्षोभ्यमनःसमाधयः ।

जयन्ति पूज्या विजयेन्दुसूरयः,

परोपकारादिगुणौघभूरयः ॥ ११ ॥

प्रौढं मन्मथपार्थिवं त्रिजगतीजैत्रं विजित्यैयुषां,

येषां जैनपुरे परेण महसा प्रक्रान्तकान्तोत्सवे ।

10

स्यैर्य मेरुरगाधतां च जलधिः सर्वसहत्वं मही,

सोमः सौम्यमहर्षतिः किलै महत्तेजोऽकृत प्राभृतम् ॥ १२ ॥

वापं वापं प्रवचनवचोबीजरार्जी विनेय-

क्षेत्रव्रते सुपरिमलिते शब्दशास्त्रादिसरैः ।

यैः क्षेत्रज्ञैः शुचिगुरुजनाम्नायवाक्सारणीभिः,

15

सिक्त्वा तेने सुजनहृदयानन्दि सज्ज्ञानसस्यम् ॥ १३ ॥

यैरप्रमत्तैः शुभमम्रजापै-

र्वेतालमाधाय कालं स्ववश्यम् ।

अतुल्यकल्याणमयोत्तमार्थ-

सत्पूरुषः सत्त्वधनैरसाधि ॥ १४ ॥

20

किं बहुना ?—

ऽयोत्स्नामञ्जुलया यया धवलितं विश्वम्भरामण्डलं,

या निःशेषविशेषविज्ञजनताचेतश्चमत्कारिणी ।

तस्यां श्रीविजयेन्दुसूरिसुगुरोर्निष्कृत्रिमाया गुण-

श्रेणेः स्याद् यदि वास्तवस्तवकृतौ विज्ञः स वाचांपतिः ॥ १५ ॥

25

तत्पौणिपङ्कजरजःपरिपूतशीर्षाः,

शिष्यास्त्रयो दधति सम्प्रति गच्छभारम् ।

१ °तधीपयोधयः, भा० ॥ २ °त्येयु° भा० ॥ ३ °ल लसत्तेजो° भा० ॥

४ यैश्चान्द्रैरिव धामभिर्धवलितं विश्वम्भरामण्डलं,

ये निःशेषविशेषविज्ञजनताचेतश्चमत्कारिणः ।

तेषां श्रीविजयेन्दुसूरिसुगुरोर्निष्कृत्रिमाणां गुण-

ग्रामाणां यदि वास्तवस्तवकृतौ विज्ञो भवेद् गीष्पतिः ॥ १५ ॥ भा० ॥

५ तत्पादपङ्कजरजःपरिपिञ्जरङ्गाः, शिष्या° भा० ॥

श्रीवज्रसेन इति सद्गुरादिमोऽत्र,

श्रीपद्मचन्द्रसुगुरुस्तु ततो द्वितीयः ॥ १६ ॥

तार्तीयकस्तेषां, विनेयपरमाणुरनणुशस्त्रेऽस्मिन् ।

श्रीक्षेमकीर्तिस्त्रिर्विनिर्ममे विवृतिमल्पमतिः ॥ १७ ॥

५ श्रीविक्रमतः क्रामति, नयनाभिगुणेन्दुपरिमिते १३३२ वर्षे ।

ज्येष्ठश्चेत्तदशम्यां, समर्थितैषा च हस्तार्के ॥ १८ ॥

प्रथमादर्शे लिखिता, नयप्रभप्रभृतिभिर्यतिभिरेषा ।

गुरुतरगुरुभक्तिभरोद्बहनादिव नम्रितशिरोभिः ॥ १९ ॥

इह च—

१० सूत्रादर्शेषु यतो, भूयस्यो वाचना विलोक्यन्ते ।

विषमाश्च भाष्यगाथाः, प्रायः स्वल्पाश्च चूर्णिगिरः ॥ २० ॥

ततः—

सूत्रे वा भाष्ये वा, यन्मतिमोहान्मयाऽन्यथा किमपि ।

लिखितं वा विवृतं वा, तन्मिथ्या दुष्कृतं भूयात् ॥ २१ ॥

१५

॥ समाप्तोऽयं ग्रन्थः ॥

॥ ग्रन्थाग्रम्—४२६०० ॥

परिशिष्टानि

प्रथमं परिशिष्टम्

मुद्रितस्य

निर्युक्ति-भाष्य-वृत्त्युपेतस्य बृहत्कल्पसूत्रस्य

विभागाः

गाथाः

विभाग-अधिकारी

पत्राणि

प्रथमो विभागः

१-८०५

पीठिका

१-२५४

द्वितीयो विभागः

८०६-२१२४

प्रलम्बप्रकृत-मासकल्पप्रकृतपर्यन्तो नवसूत्रात्मकः
प्रथम उद्देशकः

२५५-६१०

तृतीयो विभागः

२१२५-३२८९

मासकल्पप्रकृतानन्तरवर्ती समग्रः प्रथम उद्देशकः

६११-९२२

चतुर्थो विभागः

३२९०-४८७६

द्वितीय-तृतीयावुद्देशकौ

९२३-१३०६

पञ्चमो विभागः

४८७७-६०५९

चतुर्थ-पञ्चमावुद्देशकौ

१३०७-१६००

षष्ठो विभागः

६०६०-६४९०

षष्ठ उद्देशकः उपोद्घात-परिशिष्टादिकं च

१६०१-१७१२

२ द्वितीयं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्रस्य

निर्युक्ति-भाष्य-चूर्णि-विशेषचूर्णि-वृत्तिकृद्भिर्निर्दिष्टानां
प्रकृतनाम्नां सूत्रनाम्नां चानुक्रमणिका ।

सूत्रनाम	सूत्रस्थलम्	विभागः	पत्रादि
अक्षिसूत्र	उ० ६ सू० ६	६	१६३३
अग्निमूत्र	उ० २ सू० ६-७	४	९५९
अट्टजाय (सुत)	उ० ६ सू० १८	६	१६५९ (गा० ६२८५)
अधिकरणसूत्र	उ० १ सू० ३४	३	९०६;
		५	१५१५ (टि० १)
॥	उ० ४ सू० ३०	५	१४७३
अध्वसूत्र	उ० १ सू० ४६	२	३२१, ३३१
		३	९०६
		४	१२८८
		५	१४८७
अपाकृतद्वारोपाश्रयसूत्र	उ० १ सू० १४-१५	३	६७२
अभ्यङ्गनसूत्र	उ० ५ सू० ४०	५	१५८६
अर्धजातसूत्र	उ० ६ सू० १८	६	१६५९
अविणीयसुत	उ० ४ सू० १०	५	१३८१ चू० विचू० (टि० २)
असंस्तृतनिर्विचिकित्ससूत्र	उ० ५ सू० ८	५	१५३४, १५३७
असंस्तृतविचिकित्ससूत्र	उ० ५ सू० ९	५	१५३७
अहिकरणसुत	उ० १ सू० ३४	३	९०६ विचू० (टि० २)
अहिगरणसुत	उ० १ सू० ३४	३	९०६ चू० (टि० २)
आदिसुत	उ० १ सू० १-५	३	९०६ (गा० ३२४१)
आलेपनसूत्र	उ० ५ सू० ३९	५	१५८८
आहारसूत्र	उ० ५ सू० ११	५	१५५५
आहृतसूत्र	उ० २ सू० १७	४	१००५
आहृतिकासूत्र	उ० २ सू० १८	४	१००८
इंदिय (सुत)	उ० ५ सू० १३	५	१५६१ (गा० ५९१९)
इन्द्रियसूत्र	उ० ५ सू० १३	५	१५६१, १५६२
उडु (सुत)	उ० ४ सू० ३४-३५	५	१४९२ (गा० ५६६५)
उदकसूत्र	उ० २ सू० ५	४	९५२, ९५६, ९५९
उन्मादप्राप्तासूत्र	उ० ६ सू० १३	६	१६५२

द्वितीयं परिशिष्टम् ।

५

सूत्रनाम	सूत्रस्थलम्	विभागः	पत्रादि
ऋग्वेदसूत्रद्वय	उ० ४ सू० ३४-३५	५	१४९९, १५०१
एकपादशायिसूत्र	उ० ५ सू० ३०	५	१५६३
एकाहिसूत्र	उ० ५ सू० १५	५	१५६३
एगपाससायि (सुत्त)	उ० ५ सू० ३०	५	१५६३ (गा० ५९२९)
कल्पस्थितिसूत्र	उ० ६ सू० २०	६	१६७६
कालातिक्रान्तसूत्र	उ० ४ सू० १६	५	१४०५
कृतिकर्मसूत्र	उ० ३ सू० १८	४	११९२, १२३०
श्रिसचित्ताभिग्रन्थीसूत्र	उ० ६ सू० १०	६	१६४७
श्रिसचित्तासूत्र	उ० ६ सू० १०	६	१६३६, १६४४
श्रिस-दीप्तचित्तासूत्र	उ० ६ सू० १०-११	६	१६५१
क्षेत्रातिक्रान्तसूत्र	उ० ४ सू० १७	५	१४००, १४०५
गिलाणसुत्त	उ० ४ सू० १४-१५	५	१३९२ (गा० ५२३६)
ग्लानसूत्र	उ० ४ सू० १४-१५	५	१३९३
		६	१६४४
घटीमात्रसूत्र	उ० १ सू० १६-१७	३	६६९, ९०६
घटीमत्त (सुत्त)	उ० १ सू० १६-१७	३	६६९ (गा० २३६२), ९०६ (गा० ३२४१)
चरमग (सुत्त)	उ० १ सू० ५०	३	९०६ (गा० ३२४२)
चिलिमिणी (सुत्त)	उ० १ सू० १८	३	९०६ (गा० ३२४१)
चिलिमिलिकासूत्र	उ० १ सू० १८	३	९०६
छण्डिहकप्पसुत्त	उ० ४ सू० ४-५	५	१३८१ (गा० ५१९६)
उयोतिःसूत्र	उ० २ सू० ६	४	९५१ (टि० २-३-४), ९५२, ९६६
ठिति (सुत्त)	उ० ६ सू० २०	६	१७०५ (गा० ६४८७)
दकतीरसूत्र	उ० १ सू० १५	३	९०६
दगतीरग (सुत्त)	उ० १ सू० १५	३	९०६ (गा० ३२४२)
दुग्गसुत्त	उ० ६ सू० ७	६	१६३३ (गा० ६१८२)
दुर्गसूत्र	"	६	१६३३
दुस्सन्नप (सुत्त)	उ० ४ सू० १२	५	१३८४ (गा० ५२११)
दुःसंज्ञाप्यसूत्र	उ० ४ सू० १२	५	१३८५
देवसूत्र	उ० ५ सू० १	५	१५१२
देवीसूत्र	उ० ५ सू० ३	५	१५१२
धान्यसूत्र	उ० २ सू० १-३	४	९५२
निर्लोमसूत्र	(?)	४	९३२

१ यद्यपि वृत्तिकृता श्रीमता क्षेमकीर्त्तिप्रभुणा द्वितीयोद्देशके “जेनेसु एगगहणं” इति ३३१७ गाथा-
व्याख्यायाम् (९३२ पत्रे)—

“कानिचित्तु सूत्राणि साधूनां साध्वीनां च प्रत्येकविषयाणि । यथेहिव कल्पाध्ययने सलोमसूत्रं
निर्लोमसूत्रं वा । तथा—नो कप्पइ निग्गंघाणं अलोमाइं चम्माइं धारित्तय () ।

सूत्रनाम	सूत्रस्थलम्	विभागः	पत्रादि
निर्हृतसूत्र	उ० २ सू० १८	४	१००४, १००५
नीहृतसूत्र	"	४	१००४ (गा० १६१६)
नौसूत्र	उ० ६ सू० ९	६	१६३३, १६३५
पङ्कसूत्र	उ० ६ सू० ८	६	१६३३
परिमन्थसूत्र	उ० ६ सू० १९	६	१६७६
परिहारिकसूत्र	उ० ४ सू० ३१	५	१४८१
परिहारियसूत्र	उ० ४ सू० ३१	५	१४८१ (गा० ५५९४)
पङ्ख (सुत)	उ० १ सू० १	२	२७४
		६	१७०५ (गा० ६४८७)
पाराञ्चिकसूत्र	उ० ४ सू० २	५	१३३५ (टि० ३), १३८५
पाहुड (सुत)	उ० १ सू० ३४	३	९०६ (गा० ३९४२)
पिंड (सुत)	उ० २ सू० ८-१०	४	९६९ (गा० ३४७४)
पिण्डसूत्र	"	४	९५१, ९५२, ९६९
पुरुषसूत्र	उ० ५ सू० ४	५	१५१२
प्रतिबद्धशब्दासूत्र	उ० १ सू० ३०-३१	३	७३९
प्रतिबद्धसूत्र	उ० १ सू० ३१	४	९७६
प्रदीपसूत्र	उ० १ सू० ७	४	९५१ (टि० २-३-४), ९५२, ९५९
प्रलम्बप्रकृत	उ० १ सू० १-५	२	३२१, ३३१
		३	९०६
प्रलम्बसूत्र	उ० १ सू० १	४	५०४
		६	१७०६
प्राभृतसूत्र	उ० १ सू० ३४	३	९०६
प्रायश्चित्तसूत्र	उ० ६ सू० १६	६	१६५७
मरणसूत्र	उ० ४ सू० २९	५	१४८१
मासकण्य (सुत)	उ० १ सू० ६-९	६	१७०४ (गा० ६४८२)
मासकण्यप्रकृत	उ० १ सू० ६-९	२	३२२, ५९४
		३	६१२, ७७५, ७७६, ९०६
		४	९२५, ९७४, ११६२, १२९४
		६	१६९९ (टि० ४), १७०४

कण्य निगन्धीणं सलोमाहं चम्माहं धारित्ता (उ० ३ सू० ४) । नो कण्य निगन्धीणं सलोमाहं चम्माहं धारित्ता (उ० ३ सू० ३) । कण्य निगन्धीणं अलोमाहं चम्माहं धारित्ता () ।”

इत्येवंरूपेण निर्लोमसूत्रयुगलमुल्लिखितं बरीहृत्यते । किञ्च नैतत्सूत्रयुगलं कस्मिंश्चिदपि सूत्रादर्शे निरीक्ष्यते, नापि भाष्यकृता चूर्णिकृता बृहद्भाष्यकृता चाप्यङ्गीकृतं व्याख्यातं वा विभाव्यते । अपि च द्वितीयोद्देशके भगवता वृत्तिकृता सकृन्निष्ठकृतमपि निर्लोमसूत्रयुगलं नैव तृतीयोद्देशके चर्मप्रकृतव्याख्याना-
द्वसरे स्थानापन्नमपि स्वीकृतं व्याख्यातं संस्मृतं वेति किमत्रार्थे प्रमादः सूरः उतान्यत् किमपि कारणान्तर-
मिति न सम्यगाकलयामः । अत एव च नैतत्सूत्रस्थलं निर्दिष्टमत्रास्माभिरिति ॥

द्वितीयं परिशिष्टम् ।

७

सूत्रनाम	सूत्रस्थलम्	विभागः	पत्रादि
भोकसूत्र	उ० ५ सू० ३७	५	१५७८
मोय (सुत)	उ० ५ सू० ३७	५	१५७८ (गा० ५९७६)
स्रक्षणसूत्र	उ० ५ सू० ४०	५	१५८७, १५८८, १५९० (टि० ३)
यक्षाविष्टासूत्र	उ० ६ सू० १२	६	१६५१, १६५२
रक्षा (सुत)	उ० १ सू० १२-१३	३	९०६ (गा० ३२४२)
रथ्यामुखापणगृहादिसूत्र	उ० १ सू० १२-१३	३	९०६
रात्रिभक्तसूत्र	उ० १ सू० ४२-४३	३	८४०, ८६२, ८७५ (टि० २-४) ;
		५	१३२७
रोधकसूत्र	उ० ३ सू० ३०	५	१३०८
वगडा (सुत)	उ० १ सू० १०-११	३	७४८ (गा० २६६७), ९०६ (गा० ३२४२)
वगडासूत्र	"	३	६४९, ७४८, ९०६
वत्थादिचत्तारि (सुत्ताणि)	उ० १ सू० ३८-४१	३	९०६ (गा० ३२४१)
वर्षावाससूत्रद्वय	उ० ४ सू० ३६-३७	५	१४९९, १५०१
वस्त्रपरिभाजनसूत्र	उ० ३ सू० १६	४	१२३०
वस्त्रादिसूत्र	उ० १ सू० ३८-४१	३	९०६
विकटसूत्र	उ० २ सू० ४	४	९५२, ९५६
विष्वरभवनसूत्र	उ० ४ सू० २९	५	१४५८, १४८१
विसुंभणसुत	उ० ४ सू० २९	५	१४५८ (गा० ५४९७), १४८१ (गा० ५५९५)
विस्संभणसुत	"	५	१४५८ (गा० ५४९७ टि० ३)
वेरजविरुद्धसुत	उ० १ सू० ३७	३	७७८ (गा० २७५९)
वैराज्यविरुद्धराज्यसूत्र	उ० १ सू० ३७	३	७७८
श्रोतःसूत्र	उ० ५ सू० १४	५	१५६१, १५६२
षड्विधकल्पसूत्राणि	उ० ४ सू० ४-९	५	१३८१
षड्विधकल्पस्थितिसूत्र	उ० १ सू० २०	६	१७०५, १७०६
षड्विधमन्त्रित्तद्व्यकल्पसूत्राणि	उ० ४ सू० ४-९	५	१३८०
समवसरणसूत्र	उ० ३ सू० १५	४	११४९, ११६४
समोसरणसुत	"	४	११४९ (गा० ४२३५)
सलोमसूत्र	उ० ३ सू० ३-४	४	९३२
संस्तृतनिर्विचिकित्ससूत्र	उ० ५ सू० ६	५	१५३३
संस्तृतविचिकित्ससूत्र	उ० ५ सू० ७	५	१५३३, १५३४
सागारिकसूत्र	उ० १ सू० २५-२९	३	६९६, ९०६
		५	१३२२

सूत्रनाम	सूत्रस्थलम्	विभागः	पत्रादि
सागारियसूत्र	,,	३	९०६ विचू० (टि० २)
साधिकरणसूत्र	उ० ६ सू० १५	६	१६५७
सारिय (सुत)	उ० १ सू० २५-२९	३	९०६ (गा० ३२४२)
सेणसूत्र	उ० ३ सू० ३०	४	१२८८ (गा० ४७९५)
सेनासूत्र	,,	४	१२८८
सोय (सुत)	उ० ५ सू० १४	५	१५६१ (गा० ५९१९)
स्त्रीसूत्र	उ० ५ सू० ३	५	१५१२
हरियाहडिया (सुत)	उ० १ सू० ४५	४	१०९४ (गा० ३९९३)
हताहृतिकासूत्र	उ० १ सू० ४५	३	८५६ (टि० २)
		४	१०९४

तृतीयं परिशिष्टम्

समग्रस्य बृहत्कल्पसूत्रस्य प्रकृतनाम्नां सूत्रनाम्नां
तद्विषयस्य चानुक्रमणिका ।

प्रथम उद्देशकः

सूत्रम्

प्रकृत-सूत्रयोर्नाम्नी विषयश्च

पत्रम्

१-२

प्रलम्बप्रकृतम्

२५६-३४०

- १ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् अभिन्न-आमतालप्रलम्बसूत्रम्
- २ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं भिन्न-आमतालप्रलम्बसूत्रम्
- ३ निर्ग्रन्थविषयकं भिन्न-अभिन्नपकतालप्रलम्बसूत्रम्
- ४ निर्ग्रन्थीविषयकं अभिन्नपकतालप्रलम्बसूत्रम्
- ५ निर्ग्रन्थीविषयकं भिन्नपकतालप्रलम्बसूत्रम्

६-९

मासकल्पप्रकृतम्

३४१-६१०

- ६-७ निर्ग्रन्थविषयके मासकल्पसूत्रे
- ८-९ निर्ग्रन्थीविषयके मासकल्पसूत्रे

१०-११

वगडाप्रकृतम्

६११-५०

- १०-११ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयके वगडासूत्रे

१२-१३

आपणगृहरध्यामुखादिप्रकृतम्

६५१-५९

- १२ निर्ग्रन्थीविषयकम् आपणगृहरध्यामुखादिसूत्रम्
- १३ निर्ग्रन्थविषयकम् आपणगृहरध्यामुखादिसूत्रम्

१४-१५

अपावृतद्वारोपाश्रयप्रकृतम्

६५९-६९

- १४ निर्ग्रन्थीविषयकम् अपावृतद्वारोपाश्रयसूत्रम्

१ यद्यपि भाष्यकृता वृत्तिकृता चापि ३२४१-४२ भाष्यगाथायां तद्व्याख्यायां च एतत्प्रकृतसूत्रं
'रध्यामुखापणगृहादिसूत्र'त्वेनोल्लिखितं (दृश्यतां पत्रं १०६) तथाप्यस्माभिरिदं प्रकृतं प्रथमोद्देशकसत्क
१२-१३ सूत्र-२२९७-९८ भाष्यगाथा-तद्व्याख्यादिप्रामाण्यमधिकृत्य 'आपणगृहरध्यामुखादि-
प्रकृत'तया निर्दिष्टमिति ॥

२ एतत्प्रकृताभिधानस्थलेऽस्माभिर्विस्मृत्या अपावृतद्वारोपाश्रयप्रकृतम् इति मुद्रितं वर्तते तत्र स्थाने
आपणगृहरध्यामुखादिप्रकृतम् इति वाचनीयम् ॥

३ एतत्प्रकृतस्यारम्भः २३२५ भाष्यगाथावृत्तेरनन्तरं सूत्रम् इत्यस्य प्राग् विज्ञेयः । अत्रान्तरे—
॥ आपणगृहरध्यामुखादिप्रकृतं समाप्तम् ॥ अपावृतद्वारोपाश्रयप्रकृतम् इति हेयम् ॥

सूत्रम्

प्रकृत-सूत्रयोर्नाम्नी विषयश्च

पत्रम्

	१५ निर्घन्थविषयकम् अपावृतद्वारोपाश्रयसूत्रम्	
१६-१७	घटीमात्रकप्रकृतम्	६६९-७२
	१६ निर्घन्थीविषयकं घटीमात्रकसूत्रम्	
	१७ निर्घन्थविषयकं घटीमात्रकसूत्रम्	
१८	चिलिमिलिकाप्रकृतम्	६७२-७६
	१८ निर्घन्थ-निर्घन्थीविषयकं चिलिमिलिकासूत्रम्	
१९	दकतीरप्रकृतम्	६७६-८९
	१९ निर्घन्थ-निर्घन्थीविषयकं दकतीरसूत्रम्	
२०-२१	चित्रकर्मप्रकृतम्	६८९-९१
	२० निर्घन्थ-निर्घन्थीविषयकं सचित्रकर्मोपाश्रयसूत्रम्	
	२१ निर्घन्थनिर्घन्थीविषयकम् अचित्रकर्मोपाश्रयसूत्रम्	
२२-२४	सागारिकनिश्राप्रकृतम्	६९१-९५
	२२-२३ निर्घन्थीविषयके सागारिकनिश्रासूत्रे	
	२४ निर्घन्थविषयकं सागारिकनिश्राऽनिश्रासूत्रम्	
२५-२९	सागारिकोपाश्रयप्रकृतम्	६९५-७२६
	२५ निर्घन्थ-निर्घन्थीविषयकं सागारिकोपाश्रयसूत्रम्	
	२६ निर्घन्थविषयकं स्त्रीसागारिकोपाश्रयसूत्रम्	
	२७ निर्घन्थविषयकं पुरुषसागारिकोपाश्रयसूत्रम्	
	२८ निर्घन्थीविषयकं पुरुषसागारिकोपाश्रयसूत्रम्	
	२९ निर्घन्थीविषयकं स्त्रीसागारिकोपाश्रयसूत्रम्	
३०-३१	प्रतिबद्धशय्याप्रकृतम्	७२७-३८
	३० निर्घन्थविषयकं प्रतिबद्धशय्यासूत्रम्	
	३१ निर्घन्थीविषयकं प्रतिबद्धशय्यासूत्रम्	
३२-३३	गृहपतिकुलमध्यवासप्रकृतम्	७३८-५०
	३२ निर्घन्थविषयकं गृहपतिकुलमध्यवाससूत्रम्	
	३३ निर्घन्थीविषयकं गृहपतिकुलमध्यवाससूत्रम्	

१ एतत्प्रकृतं निश्राप्रकृतम् इति नाम्नाऽपि उच्येत ॥

२ एतत्प्रकृतसत्कसूत्राणि सूत्र-भाष्य-विशेषचूर्णि-वृत्तिकृद्भिः 'सागारिकसूत्र' नाम्ना निर्दिष्टानि वरीश्रयन्ते । दृश्यतां पत्रम् ६९६, ९०६ (गाथा ३२४२), ९०६ (टि० २), १३२२ प्रमृति ॥

३ यद्यप्यत्र स्थाने मूले गाथापति० इति मुद्रितं वर्तते तथापि तत्र गृहपति० इत्येव हेयम् ॥

सूत्रम्	प्रकृत-सूत्रयोर्नाम्नी विषयश्च	पत्रम्
३४	व्यवशमनप्रकृतम्	७५१-६९
	३४ भिक्षुविषयकं व्यवशमनसूत्रम्	
३५-३६	चारप्रकृतम्	७७०-७८
	३५-३६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयके चारसूत्रे	
३७	वैराज्यविरुद्धराज्यप्रकृतम्	७७८-८७
	३७ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं वैराज्यविरुद्धराज्यसूत्रम्	
३८-४१	अवग्रहप्रकृतम्	७८८-८०१
	३८-३९ निर्ग्रन्थविषयके वस्त्राद्यवग्रहसूत्रे	
	४०-४१ निर्ग्रन्थीविषयके वस्त्राद्यवग्रहसूत्रे	
४२-४३	रात्रिभक्तप्रकृतम्	८०१-३९
	४२-४३ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयके रात्रिभक्तसूत्रे	
४४	रात्रिवस्त्रादिग्रहणप्रकृतम्	८३९-४७
	४४ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं रात्रिवस्त्रादिग्रहणसूत्रम्	
४५	हरियाहडियाप्रकृतम्	८४८-५६
	४५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं हरियाहडियासूत्रम्	
४६	अध्वप्रकृतम्	८५६-८०
	४६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् अध्वसूत्रम्	
४७	सङ्खडिप्रकृतम्	८८१-९७
	४७ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं सङ्खडिसूत्रम्	
४८-४९	विचारभूमीविहारभूमीप्रकृतम्	८९७-९०५
	४८ निर्ग्रन्थविषयकं विचारभूमीविहारभूमीसूत्रम्	
	४९ निर्ग्रन्थीविषयकं विचारभूमीविहारभूमीसूत्रम्	
५०	आर्यक्षेत्रप्रकृतम्	९०५-२२
	५० निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् आर्यक्षेत्रसूत्रम्	

१ एतत्प्रकृतसूत्रं भाष्यकृता 'प्राभृतसूत्र' नाम्नाऽज्ञापि (दृश्यतां गाथा ३२४२), चूर्णि-विशेष-चूर्णिकृद्भ्यां पुनः 'प्राभृतसूत्र' समानार्थकेन 'अधिकरणसूत्रम्'—इति नाम्ना उदलेखि, अस्माभिस्तु सूत्राशयोचित्यमनुसृत्य व्यवशमनप्रकृतम् इति नाम्ना निरटङ्कि इति ॥

२ यद्यप्यत्र चत्वारप्रकृतम् इति मुद्रितं वर्तते तथाप्यत्र रात्रिवस्त्रादिग्रहणप्रकृतम् इति बोद्धव्यम् ॥

३ हरियाहडियाप्रकृतम् इत्यस्मिन् प्राकृतनामनि हृताहृतिकाप्रकृतम् हरिताहृतिकाप्रकृतम् चेत्युभे अपि शास्त्रकृदभिमतं नाम्नी अन्तर्भवतः ॥

द्वितीय उद्देशकः

१-१२

उपाश्रयप्रकृतम्

९२३-७९

१-३ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थुपाश्रयोपघातविषयाणि बीजसूत्राणि

४ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थुपाश्रयोपघातविषयकं विकटसूत्रम्

५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थुपाश्रयोपघातविषयकम् उदकसूत्रम्

६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थुपाश्रयोपघातविषयकं ज्योतिःसूत्रम्

७ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थुपाश्रयोपघातविषयकं प्रदीपसूत्रम्

८-१० निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थुपाश्रयोपघातविषयाणि पिण्डादिसूत्राणि

११ निर्ग्रन्थीविषयम् आगमनगृहादिसूत्रम्

१२ निर्ग्रन्थविषयम् आगमनगृहादिसूत्रम्

१३-१६

सागारिकपारिहारिकप्रकृतम्

९८०-१००४

१३ सागारिकपारिहारिकसूत्रम्

१४ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयम् अनिर्हृतसागारिकपिण्डसूत्रम्

१५-१६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषये निर्हृतसागारिकपिण्डसूत्रे

१७-१८

आहृतिकानिर्हृतिकाप्रकृतम्

१००४-१०११

१७ [निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम्] आहृतिकासूत्रम्

१८ [निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम्] निर्हृतिकासूत्रम्

१९

अंशिकाप्रकृतम्

१०१२-१४

१९ [निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम्] अंशिकासूत्रम्

२०-२३

पूज्यभक्त-उपकरणप्रकृतम्

१०१४-१७

२०-२३ [निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयाणि] पूज्यभक्तोपकरणसूत्राणि

२४

उपधिप्रकृतम्

१०१७-२०

२४ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् उपधिसूत्रम्

२५

रजोहरणप्रकृतम्

१०२१-२२

२५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं रजोहरणसूत्रम्

१ प्रकृतमिदं सोपघातोपाश्रयप्रकृतम् इत्यभिधयाऽपि निर्दिश्येत ॥

२ सूत्राण्येतानि वृत्तिकृता 'धान्यसूत्र' नामोक्तानीति (दृश्यतां पत्रं ९५२) ॥

३-४ ज्योतिःसूत्रम् प्रदीपसूत्रम् चेति सूत्रयुगलं वृत्तिकृता 'अग्निसूत्र'लेनापि ज्ञापितं वर्तते (दृश्यतां पत्रं ९५९) ॥

५-६ एतत्सूत्रयुगलं वृत्तिकृता क्रमशः आहृतसूत्रम् निर्हृतसूत्रम् इति संज्ञाभ्यामप्युल्लिखितं दृश्यते ॥

सूत्रम्

प्रकृत-सूत्रयोर्नाम्नी विषयश्च

पत्रम्

तृतीय उद्देशकः

१-२	उपाश्रयप्रवेशप्रकृतम्	१०२३-५०
	१ निर्ग्रन्थविषयकं निर्ग्रन्थ्युपाश्रयप्रवेशसूत्रम्	
	२ निर्ग्रन्थीविषयकं निर्ग्रन्थोपाश्रयप्रवेशसूत्रम्	
३-४	चर्मप्रकृतम्	१०५०-६६
	३ निर्ग्रन्थीविषयकं सलोमचर्मसूत्रम्	
	४ निर्ग्रन्थविषयकं सलोमचर्मसूत्रम्	
	५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं कृत्स्नचर्मसूत्रम्	
	६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् अकृत्स्नचर्मसूत्रम्	
७	कृत्स्ना-ऽकृत्स्नवस्त्रप्रकृतम्	१०६७-७४
	७ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं कृत्स्ना-ऽकृत्स्नवस्त्रसूत्रम्	
८-९	भिन्ना-ऽभिन्नवस्त्रप्रकृतम्	१०७५-१११८
	८ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् अभिन्नवस्त्रसूत्रम्	
	९ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं भिन्नवस्त्रसूत्रम्	
१०-११	अवग्रहानन्तका-ऽवग्रहपट्टकप्रकृतम्	१११८-२८
	१० निर्ग्रन्थविषयकम् अवग्रहानन्तका-ऽवग्रहपट्टकसूत्रम्	
	११ निर्ग्रन्थीविषयकम् अवग्रहानन्तका-ऽवग्रहपट्टकसूत्रम्	
१२	निश्राप्रकृतम्	११२८-३७
	१२ निर्ग्रन्थीविषयकं निश्रासूत्रम्	
१३-१४	त्रिचतुःकृत्स्नप्रकृतम्	११३७-४९
	१३ निर्ग्रन्थविषयकं त्रिकृत्स्नसूत्रम्	
	१४ निर्ग्रन्थीविषयकं चतुःकृत्स्नसूत्रम्	
१५	समवसरणप्रकृतम्	११४९-६७
	१५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं समवसरणसूत्रम्	

१ अत्र स्थले निर्ग्रन्थ्युपाश्रयप्रवेशप्रकृतम् इति मुद्रितं वर्तते तत्स्थाने उपाश्रयप्रवेशप्रकृतम् इत्येतावदेव शातव्यम् ॥

२ अत्र स्थाने कृत्स्नाकृत्स्नप्रकृतम् इति मुद्रितमस्ति तत्स्थाने कृत्स्नाकृत्स्नवस्त्रप्रकृतम् इत्यवगन्तव्यम् ॥

३ १०७५ पृष्ठमिरोदेशे सूत्रम् इत्यस्योपरिष्ठात् भिन्नाभिन्नप्रकृतम् इत्युल्लेखितव्यम् ॥

४ अत्र मूले त्रिकृत्स्नप्रकृतम् इति मुद्रितं वरीकृत्यते तत्स्थाने त्रिचतुःकृत्स्नप्रकृतम् इति बोध्यम् ॥

१४

तृतीयं परिशिष्टम् ।

सूत्रम्

प्रकृत-सूत्रयोर्नाम्नी विषयश्च

पत्रम्

१६

वस्त्रपरिभाजनप्रकृतम्

११६७-८०

१६ निर्मन्थ-निर्मन्थीविषयकं वस्त्रपरिभाजनसूत्रम्

१७

शय्यासंस्तारकपरिभाजनप्रकृतम्

११८१-९२

१७ निर्मन्थ-निर्मन्थीविषयकं शय्यासंस्तारकपरिभाजनसूत्रम्

१८

कृतिकर्मप्रकृतम्

११९२-१२२९

१८ निर्मन्थ-निर्मन्थीविषयकं कृतिकर्मसूत्रम्

१९

अन्तरगृहस्थानादिप्रकृतम्

१२३०-३३

१९ निर्मन्थ-निर्मन्थीविषयकम् अन्तरगृहस्थानादिसूत्रम्

२०-२१

अन्तरगृहाख्यानादिप्रकृतम्

१२३३-४१

२०-२१ निर्मन्थ-निर्मन्थीविषयके अन्तरगृहाख्यानादिसूत्रे

२२-२४

शय्यासंस्तारकप्रकृतम्

१२४२-५३

२२-२४ निर्मन्थ-निर्मन्थीविषयाणि शय्यासंस्तारकसूत्राणि

२५-२९

अवग्रहप्रकृतम्

१२४४-८७

२५-२९ निर्मन्थविषयाणि अवग्रहसूत्राणि

३०

सेनाप्रकृतम्

१२८७-९८

३० निर्मन्थ-निर्मन्थीविषयकं सेनासूत्रम्

३१

क्षेत्रावग्रहप्रमाणप्रकृतम्

१२९८-१३०६

३१ निर्मन्थ-निर्मन्थीविषयकम् क्षेत्रावग्रहप्रमाणसूत्रम्

चतुर्थ उद्देशकः

१

अनुद्धातिकप्रकृतम्

१३०७-२९

१ अनुद्धातिकसूत्रम्

१ यद्यप्यत्र यथारक्षाधिकधस्त्रग्रहणप्रकृतम् इति मुद्रितं विद्यते तथापि तत्स्थले पत्र १२३० मध्ये वृत्तिकृतिर्दिष्टं धस्त्रपरिभाजनप्रकृतम् इत्यभिधानं समीचीनतममिति तदेवात्र हेयम् ॥

२ अत्र स्थाने यथारक्षाधिकशय्यासंस्तारकग्रहणप्रकृतम् इति मुद्रितं वर्तते तथापि शय्या-संस्तारकपरिभाजनप्रकृतम् इत्येवात्रावबोद्धव्यम् ॥

३ वृत्तिकृता 'रोधकसूत्र'लेनापि निर्दिष्टत्वाद् रोधकप्रकृतम् इति नाम्नाऽपीदं प्रकृतमुच्येत ॥

४ अत्र अवग्रहक्षेत्रप्रमाणप्रकृतम् इति मुद्रितं वर्तते तत्स्थाने क्षेत्रावग्रहप्रमाणप्रकृतम् इत्यवगन्तव्यम् ॥

तृतीयं परिशिष्टम् ।

१५

सूत्रम्	प्रकृत-सूत्रयोर्नोत्री विषयश्च	पत्रम्
२	पाराश्रिकप्रकृतम्	१३२९-४९
३	२ पाराश्रिकसूत्रम्	
	अनवस्थाप्यप्रकृतम्	१३४९-६७
	३ अनवस्थाप्यसूत्रम्	
४-९	षड्विधसचित्तद्रव्यकल्पप्रकृतम्	१३६७-८१
	४ सचित्तद्रव्यकल्पविषयकम् प्रव्राजनासूत्रम्	
	५ सचित्तद्रव्यकल्पविषयकम्—गुणडापना- सूत्रम् ६ शिक्षापनासूत्रम् ७ उपस्थापना- सूत्रम् ८ सम्भोजनासूत्रम् ९ संवासनासूत्रं च	
१०-११	वाचनाप्रकृतम्	१३८१-८४
	१० वाचनाविषयम् अविनीतादिसूत्रम्	
	११ वाचनाविषयं विनीतादिसूत्रम्	
१२-१३	संज्ञाप्यप्रकृतम्	१३८४-९२
	१२ दुःसंज्ञाप्यसूत्रम्	
	१३ सुसंज्ञाप्यसूत्रम्	
१४-१५	ग्लानप्रकृतम्	१३९२-९९
	१४ निर्ग्रन्थीविषयकं ग्लानसूत्रम्	
	१५ निर्ग्रन्थविषयकं ग्लानसूत्रम्	
१६-१७	कालक्षेत्रातिक्रान्तप्रकृतम्	१३९९-१४११
	१६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं कालातिक्रान्तसूत्रम्	
	१७ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं क्षेत्रातिक्रान्तसूत्रम्	
१८	अनेषणीयप्रकृतम्	१४१२-१७
	१८ निर्ग्रन्थविषयकम् अनेषणीयसूत्रम्	
१९	कल्पस्थिता-ऽकल्पस्थितप्रकृतम्	१४१७-२४
	१९ कल्पस्थिता-ऽकल्पस्थितसूत्रम्	
२०-२८	गणान्तरोपसम्पत्प्रकृतम्	१४२४-५८
	२० मिश्रुविषयकं गणान्तरोपसम्पत्सूत्रम्	

१ अत्र मूले प्रव्राजनादिप्रकृतम् इति मुद्रितमस्ति तत्स्थले षड्विधसचित्तद्रव्यकल्पप्रकृतम् इति समवगन्तव्यम् ॥

२ प्रकृतमिषम् उपसम्पत्प्रकृतम् इत्यनेनापि नाम्नोच्येत ॥

सूत्रम्

प्रकृत-सूत्रयोर्नाम्नी विषयश्च

पत्रम्

२१	गणावच्छेदकविषयं गणान्तरोपसम्पत्सूत्रम्	
२२	आचार्य-उपाध्यायविषयं गणान्तरोपसम्पत्सूत्रम्	
२३	भिक्षुविषयं सम्भोगप्रत्ययिकं गणान्तरोपसम्पत्सूत्रम्	
२४	गणावच्छेदकविषयं सम्भोगप्रत्ययिकं गणान्तरोपसम्पत्सूत्रम्	
२५	आचार्य-उपाध्यायविषयं सम्भोगप्रत्ययिकं गणान्तरोपसम्पत्सूत्रम्	
२६	भिक्षुविषयकम् अन्याचार्योपाध्यायोद्देशनसूत्रम्	
२७	गणावच्छेदकविषयम् अन्याचार्योपाध्यायोद्देशनसूत्रम्	
२८	आचार्य-उपाध्यायविषयम् अन्याचार्योपाध्यायोद्देशनसूत्रम्	
२९	विष्णुगम्भवनप्रकृतम्	१४५८-७३
	२९ भिक्षुविषयकं विष्णुगम्भवनसूत्रम्	
३०	अधिकरणप्रकृतम्	१४७३-८०
	३० भिक्षुविषयकम् अधिकरणसूत्रम्	
३१	परिहारिकप्रकृतम्	१४८०-८३
	३१ भिक्षुविषयकं परिहारिकसूत्रम्	
३२-३३	महानदीप्रकृतम्	१४८७-९८
	३२-३३ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयके महानदीसूत्रे	
३४-३७	उपाश्रयविधिप्रकृतम्	१४९८-१५०२
	३४-३५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् ऋतुबद्धोपाश्रयविधिसूत्रद्वयम्	
	३६-३७ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं वर्षावासोपाश्रयविधिसूत्रद्वयम्	

पञ्चम उद्देशकः

१-४	ब्रह्मापायप्रकृतम्	१५०३-१३
	१ निर्ग्रन्थब्रह्मापायविषयकं देवस्त्रीसूत्रम्	
	२ निर्ग्रन्थब्रह्मापायविषयकं देवीस्त्रीसूत्रम्	
	३ निर्ग्रन्थीब्रह्मापायविषयकं देवीपुरुषसूत्रम्	
	४ निर्ग्रन्थीब्रह्मापायविषयकं देवपुरुषसूत्रम्	
५	अधिकरणप्रकृतम्	१५१३-२३
	५ भिक्षुविषयकम् अधिकरणसूत्रम्	

१ अत्र मूले उपाश्रयप्रकृतम् इति सुदितं तथापि तत्र उपाश्रयविधिप्रकृतम् इति हेयम् ॥

सूत्रम्

प्रकृत-सूत्रयोर्नामो विषयश्च

पत्रम्

६-९

संस्तृतनिर्विचिकित्सप्रकृतम्

१५२४-३७

६ भिक्षुविषयकं संस्तृतनिर्विचिकित्ससूत्रम्

७ भिक्षुविषयकं संस्तृतविचिकित्ससूत्रम्

८ भिक्षुविषयकम् असंस्तृतनिर्विचिकित्ससूत्रम्

९ भिक्षुविषयकम् असंस्तृतविचिकित्ससूत्रम्

१०

उद्धारप्रकृतम्

१५३७-४५

१० निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् उद्धारसूत्रम्

११

आहारविधिप्रकृतम्

१५४६-५४

११ निर्ग्रन्थविषयकम् आहारविधिसूत्रम्

१२

पानकविधिप्रकृतम्

१५५५-६०

१२ निर्ग्रन्थविषयकं पानकविधिसूत्रम्

१३-३६

ब्रह्मरक्षाप्रकृतम्

१५६०-७८

१३ निर्ग्रन्थीविषयकम् इन्द्रियसूत्रम्

१४ निर्ग्रन्थीविषयकं श्रोतःसूत्रम्

१५ निर्ग्रन्थीविषयकम् एकाकिसूत्रम्

१६ निर्ग्रन्थीविषयकम् अचेलसूत्रम्

१७ निर्ग्रन्थीविषयकम् अपात्रसूत्रम्

१८ निर्ग्रन्थीविषयकं व्युत्सृष्टकायसूत्रम्

१९ निर्ग्रन्थीविषयकम् आतापनासूत्रम्

२० निर्ग्रन्थीविषयकम्—स्थानायतसूत्रम् २१ प्रतिमा-

स्थायिसूत्रम् २२ निषद्यासूत्रम् २३ उत्कटकासन-

सूत्रम् २४ वीरासनसूत्रम् २५ दण्डासनसूत्रम्

२६ लगण्डशायिसूत्रम् २७ अवाञ्मुखसूत्रम्

२८ उत्तानसूत्रम् २९ आम्रकुब्जसूत्रम् ३० एक-

पार्श्वशायिसूत्रं च

३१ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् आकुञ्चनपट्टसूत्रम्

३२ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं सावश्रयासनसूत्रम्

३३ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं सविषाणपीठफलकसूत्रम्

३४ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं सवृन्तालाबुसूत्रम्

३५ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं सवृन्तपात्रकेसरिकासूत्रम्

१८

तृतीयं परिशिष्टम् ।

सूत्रम्

प्रकृत-सूत्रयोर्नास्ती विषयश्च

पत्रम्

३७

३६ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं दारुदण्डकसूत्रम्

मोकप्रकृतम्

१५७८-८३

३७ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं मोकसूत्रम्

३८-४०

परिवासितप्रकृतम्

१५८३-९१

३८ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकम् आहारसूत्रम्

३९ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयम् आलेपनसूत्रम्

४० निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयं म्रक्षणसूत्रम्

४१

व्यवहारप्रकृतम्

१५९२-९५

४१ परिहारकल्पस्थितभिक्षुविषयं व्यवहारसूत्रम्

४२

पुलाकभक्तप्रकृतम्

१५९५-१६००

४२ निर्ग्रन्थीविषयकं पुलाकभक्तसूत्रम्

षष्ठ उद्देशकः

१

वचनप्रकृतम्

१६०१-१९

१ निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीविषयकं वचनसूत्रम्

२

प्रस्तारप्रकृतम्

१६१९-२७

२ प्रस्तारसूत्रम्

३-६

कण्टकाशुद्धरणप्रकृतम्

१६२७-३३

३ निर्ग्रन्थसम्बन्धि कण्टकाशुद्धरणविषयकं पादसूत्रम्

४ निर्ग्रन्थसम्बन्धि प्राण-बीज-रजआशुद्धरणविषयकम् अक्षिसूत्रम्

५ निर्ग्रन्थीसम्बन्धि कण्टकाशुद्धरणविषयकं पादसूत्रम्

६ निर्ग्रन्थीसम्बन्धि प्राण-बीजाशुद्धरणविषयकम् अक्षिसूत्रम्

७-९

दुर्गप्रकृतम्

१६३३-३६

७ निर्ग्रन्थीविषयं दुर्गसूत्रम्

८ निर्ग्रन्थीविषयं पङ्कसूत्रम्

९ निर्ग्रन्थीविषयं नौसूत्रम्

१०-१८

क्षिप्तचित्तादिप्रकृतम्

१६३६-६५

१० निर्ग्रन्थीविषयं क्षिप्तचित्तासूत्रम्

सूत्रम्

प्रकृत-सूत्रयोर्नाम्नी विषयश्च

पत्रम्

- ११ निर्ग्रन्थीविषयं दीप्तचित्तासूत्रम्
 १२ निर्ग्रन्थीविषयं यक्षाविष्टासूत्रम्
 १३ निर्ग्रन्थीविषयं उन्मादप्राप्तासूत्रम्
 १४ निर्ग्रन्थीविषयम् उपसर्गप्राप्तासूत्रम्
 १५ निर्ग्रन्थीविषयं साधिकरणासूत्रम्
 १६ निर्ग्रन्थीविषयं सप्रायश्चित्तासूत्रम्
 १७ निर्ग्रन्थीविषयं भक्त-पानप्रत्याख्यातासूत्रम्
 १८ निर्ग्रन्थीविषयम् अर्थजातसूत्रम्

१९

परिमन्थप्रकृतम्

१६६६-७६

१९ परिमन्थसूत्रम्

२०

कल्पस्थितिप्रकृतम्

१६७६-१७१२

२० कल्पस्थितिसूत्रम्

चतुर्थं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्रचूर्णि-विशेषचूर्णि-वृत्तिकृद्भिर्विभागशो निर्दिष्टानां
निर्युक्तिगाथा-सङ्ग्रहगाथा-पुरातनगाथादीना-
मनुक्रमणिका

[प्रस्तुतस्यास्य बृहत्कल्पसूत्राख्यस्य महाशास्त्रस्य निर्युक्तिर्भाष्यं चैकग्रन्थत्वेन परिणते स्त इति श्रीमद्भिर्मलयगिरिपादैरस्य बृहत्कल्पसूत्रस्य वृत्तेरुपोद्धाते आवेदितं वरीवृत्यते (दृश्यतां पत्रं २ पङ्क्तिः १२), अत एव ४६०० श्लोकपरिमितोपलभ्यमानतद्वृत्त्यंशमध्ये न कापि निर्युक्तिगाथादिको विभागो निर्दिष्टो विभाव्यते । किञ्च आचार्यश्रीक्षेमकीर्तिपाद-विहितवृत्त्यंशमध्ये निर्युक्तिगाथा-पुरातनगाथा-सङ्ग्रहगाथा-द्वारगाथादिको विभागोऽस्माभिः संशोधनार्थं सञ्चितासु ताटी० मो० ले० त० डे० भा० कां० संज्ञकासु सवृत्तिकस्यास्य बृहत्कल्पसूत्रस्य हस्तलिखितासु सप्तसु प्रतिषु वैषम्येण निरीक्ष्यते, चूर्णां विशेषचूर्णां चाप्येतन्निर्देशो वैषम्येणाकल्यत इति । एतत् सर्वमस्माभिः तत्र तत्र स्थले टिप्पणीरूपेणोल्लिखितमपि विद्वद्गुरुमुखावगमार्थं पुनरत्र सङ्गृह्यत इति]

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले मुद्रितो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः
१८० उद्दिसिय पेह अंतर	६०९ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु		
१८६ समणे समणी सावग	६२६ सङ्ग्रहगाथा त० ले० भा० कां०	निर्युक्तिगाथा मो० ले० (टि० ३)	
१८८ दमए वृभगे भट्टे	६३२ ० त० ले० भा० कां०	निर्युक्तिगाथा मो० ले० (टि० २)	
१८९ इत्थी पुरिस नपुंसग	६३७ ० त० ले० भा० कां०	निर्युक्तिगाथा मो० ले० (टि० ५)	
१९९ देविंदरायगहवह-	६६९ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु		
२०६ गीयथो य विहारो	६८८ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु		
२०८ एगविहारी भ अजाय-	६९४ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	सङ्ग्रहगाथा पत्र २१० भा०	
		(टि० २)	
२१२ अबहुसुए भगीयथे	७०३ निर्युक्तिगाथा त० ले०	० मो० ले० भा० कां० (टि० ९)	
२१३ सत्तरत्तं तवो होइ	७०५ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु		
२२७ अभिगए पडिबद्धे	७३३ निर्युक्तिश्लोक मो० ले० त०		
		डे० कां०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० २)
२३२ आहारे उवकरणे	७४७ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु		
२४९ परिणाम अपरिणामे	७९२ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०		
		कां० द्वारगाथा भा० (टि० २)	

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले सुद्रितो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः
१६० पञ्चिसेहम्मि उ छकं	८१४ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु		
२८५ पञ्चिसेहणा खरंटण	८९६ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु		
२९३ सोऊण थ घोसणयं	९२५ भद्रबाहुस्वामिविरचिता गाथा सर्वासु प्रतिषु		
२९४ तं काय परिचयई	९३० निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु		
२९६ देसो व सोवसरगो	९३७ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु		
३०० आयं कारण गाढं	९५१ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	०	भा० (टि० १)
३०२ खेतोयं कालोयं	९५८ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	०	भा० (टि० ३)
३१८ मरुएहि य दिहंतो	१०१२ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु		
३२२ विजे पुच्छण जयणा	१०२७ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु		
३२३ पउमुप्पल माउलिंगे	१०२९ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु (पत्रं ३२५ गाथा १०३३ टीकान्तः)	पुरातना गाथा चूर्णौ पत्रं ३२५ (टि० १)	
३४४ गावो तणाति सीमा	१०९६ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० २)	
३४७ पढमेत्थ पडहछेदं	११०९ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	०	भा० (टि० १)
३६८ तिथाइसेससंजय	११८५ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु		
३९१ उवण्णो सारणा चेव	१२६६ निर्युक्तिश्लोक सर्वासु प्रतिषु		
३९९ कंदप्पे कुकुहए	१२९५ सङ्ग्रहगाथा त० डे० भा० कां०	निर्युक्तिगाथा मो० ले० (टि० ६)	
४०१ नाणस्स केवलीणं	१३०२ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु		
४०४ अणुबद्धविगगहो चिय	१३१५ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु		
४०५ उम्मगादेसणा मग्ग-	१३२१ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	०	भा० कां० (टि० १)
४०७ तवेण सत्तेण सुत्तेण	१३२८ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	०	भा० कां० (टि० १)
४३६ वेयावच्चगरं बाल	१४६४ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु		
४४३ देउलिय अणुणवणा	१४९६ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु		
४६४ किं कारणं चमढणा	१५८४ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु		
४७३ दव्वप्पमाण गणणा	१६११ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु		
४७४ एगो व होज गच्छो	१६१५ द्वारगाथा सर्वासु प्रतिषु	पुरातनगाथा चू० विचू० (टि० २)	
४९२ निरवेक्खो तइयाए	१६७० निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	०	भा० (टि० १)
४९९ दोन्नि अणुजायाओ	१६९७ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	पुरातना गाथा भा० चू० विचू० (टि० १)	
५०४ विगई विगइअवयवा	१७०८ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	०	भा० चू० विचू० (टि० ३)
५०८ लेवकडे कायव्वं	१७१९ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	०	भा० (टि० १)

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले मुद्रितो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः
५१०	संवाङ्मय एगो	१७२६ पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु	० मू० विचू० (टि० १)
५११	विद्यपय मोच गुरुगा	१७३१ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० का०	द्वारगाथा मा० (टि० ६) पुरातना गाथा विचू० (टि० ५)
५१९	संजयकडे य देसे	१७६१ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	पुरातना गाथा मा० का० विचू० (टि० २)
५२४	साहसिमयाण अट्टा	१७७४ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	पुरातना गाथा मा० का० (टि० ९)
५३१	एपहिं कारणेहिं	१८०१ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
५३७	दाऊण अन्नद्वं	१८२६ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० का०	० मा० (टि० २)
५४२	गंतूण पडिनियत्तो	१८५० निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	पुरातना गाथा मा० का० विचू० (टि० २)
५४३	दव्येण य भावेण य	१८५४ } निर्युक्तिगाथाद्वय मो०	० मा० (टि० ४)
५४३	सुन्नो चउत्थ मंगो	१८५५ } ले० त० डे० का०	
५४५	किं उवघातो धोए	१८६५ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	० त० डे० मा० का० (टि० ३)
५६५	कोई मज्जणगविहिं	१९३८ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	पुरातना गाथा त० डे० मा० का० विचू० (टि० ४)
५६८	उसिणे संसट्ठे वा	१९५१ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	सङ्ग्रहगाथा त० डे० मा० का० (टि० २)
५६९	तिगसंवच्छर तिग दुग	१९५४ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
५७५	विजसस व दव्वसस व	१९७३ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	० मा० का० (टि० १)
५८५	मासस्सुवरिं वसती	२०२३ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	० त० डे० मा० का० (टि० २)
५९७	जत्तो दुस्सीला खलु	२०६५ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० का०	० मा० (टि० १)
५९८	जहियं च अगारिजणो	२०७२ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	० त० डे० मा० का० (टि० २)
६०१	तरुणीण अभिद्वणे	२०८३ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	० मा० का० (टि० १)
६०७	गच्छे जिणकप्पमि व	२१०९ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	० त० डे० मा० का० (टि० १)
६०७	दिट्ठतो गुहासीहे	२११३ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	० मा० का० (टि० १)
६१४	सोऊण य समुदाणं	२१३४ निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० का०	० मा० (टि० १)
६१६	दुविहो य होइ अग्गी	२१४५ निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० का०	० मा० (टि० २)
६१७	भावसिम होइ वेदो	२१४९ ० ताटी० मो० ले० मा०	निर्युक्तिगाथा त० डे० का० (टि० १)
६१८	कोई तएथ भणिजा	२१५७ निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० का०	० मा० (टि० ३)

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले मुद्रितो निर्युक्तिगाथा- विको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा- विको निर्देशः
६२१	हृत्थीणं परिवादी	२१६७ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० २)
६२८	बीयाराभिमुहीओ	२१९५ निर्युक्तिगाथा मो० ले० कां०	० त० डे० भा० (टि० १)
६३०	अद्वाणनिगयाई	२२०७ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० (टि० ४)
६३१	सामायारिकडा खलु	२२१० निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
६३६	पुगा ब होज साही	२२३४ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	द्वारागाथा त० डे० भा० कां० (टि० २)
६४०	दोहि वि रहिय सकासं	२२४९ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	पुरातनगाथा त० डे० भा० कां० चू० विचू० (टि० ७)
६४२	चिंता य दटुमिच्छइ	२२५८ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	० त० डे० भा० कां० (टि० ७)
६४३	धम्मकहासुणणाए	२२६४ निर्युक्तिगाथा मो० ले०	सङ्ग्रहागाथा त० डे० भा० कां० (टि० ३)
६५५	ओभावणा कुलघरे	२३१३ निर्युक्तिगाथा मो० ले० कां०	पुरातना गाथा विचू० (टि० ३)
६६१	पाधारो अंतो बहि	२३३१ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	द्वारागाथा त० डे० भा० (टि० ४)
६६६	अद्वाणनिगयादी	२३५० निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	द्वारागाथा भा० (टि० ५)
६६७	निगंधदारपिहणे	२३५३ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	० भा० (टि० ३)
६६७	सिय कारणे पिहिजा	२३५५ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० कां० (टि० २)
६७४	सागारियसज्जाए	२३७८ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	सङ्ग्रहागाथा भा० (टि० ५)
६७८	दट्टण वा नियत्तण	२३८८ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	सङ्ग्रहागाथा भा० कां० (टि० ७)
६८१	चंक्रमणं तिहेवण	२३९५ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	सङ्ग्रहागाथा भा० कां० (टि० ६)
६८६	आयावण तह चेव उ	२४१६ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	द्वारागाथा कां० (टि० १)
६८७	आउट्टजणे मरुगाण	२४१८ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	० भा० (पत्र ६८० टि० ७)
६८८	पढमे गिलाण कारण	२४२० निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे०	० भा० कां० (टि० ४-५)
६९०	निदोस सदोसे वा	२४२८ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० कां०	० भा० कां० (टि० ३)
६९६	रुवं आभरणविही	२४५१ ० मो० ले० त० डे० भा०	० भा० कां० (टि० १)
७०३	पडिसेवणाए एवं	२४८२ सङ्ग्रहागाथा मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० २)
७२९	भावम्मि उ पडिबद्धे	२५९२ पुरातना गाथा सर्वासु प्रतिषु चू० च (टि० ४)	निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ३)
७३३	परियारसहजयणा	२६०८ ० सर्वासु प्रतिषु	पुराणा गाथा विचू० (टि० २)
७३४	पासवण मत्तपुणं	२६११ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले मुद्रितो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः
७५५	अहतिरियउङ्गकरणे	२६८२ निर्युक्तिगाथा सङ्ग्रहगाथा पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु	
७५८	सञ्चिते अञ्चिते	२६९३ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० का०	० भा० (टि० ५) ० मो० ले० त० डे० भा० (टि० ३)
७६३	तावो भेदो अयसो	२७०८ निर्युक्तिगाथा का०	
७६६	नामं ठवणा दविण्	२७१९ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
७७६	आयरिय साहु वंदण	२७५२ ० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा का० (टि० २)
७९३	एक्कस्स व एक्कस्स व	२८०६ ० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा का० (टि० २)
७९६	लोभेअ आभिओगे	२८१७ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु	
७९८	कावालिण् य भिक्खु	२८२२ } सङ्ग्रहगाथे सर्वासु प्रतिषु	
७९८	माता पिया य भगिणी	२८२३ }	
८०५	तं पि य चउध्विहं राहु-२८४९	निर्युक्तिगाथा मो० ले० का०	० त० डे० भा० (टि० ४)
८०७	संखडिगमणे बीओ	२८५४ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० का०	० भा० (टि० ३)
८१६	नाणट्ट वंसणट्टा	२८७९ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
८१९	एक्कस्मि य ठाणे	२८९३ ० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा का० (टि० ३)
८२०	अप्पत्ताण निमित्तं	२८९५ निर्युक्तिगाथा का०	० मो० ले० त० डे० भा० (टि० १)
८२३	असई य गम्ममाणे	२९०६ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० का०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० १)
८२४	अद्धाणासंधरणे	२९११ ० सर्वासु प्रतिषु	पुरातना गाथा विचू० (टि० १)
८३१	सम्भे वा गीयरथा	२९३६ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु	
८३६	भूमिचर देउले वा	२९५८ निर्युक्तिगाथा मो० ले० त० डे० का०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० ४)
८४०	सत्ये त्रिविचमाणे	२९७४ सङ्ग्रहगाथा मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा का० (टि० ४)
८४१	सट्ठाणे अणुकंपा	२९७९ सङ्ग्रहगाथा मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा का० (टि० ३)
८४४	सुड्डी थेराणऽप्ये	२९८८ ० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा का० (टि० ४)
८५१	पंतोवहिम्मि लुद्धो	३०१४ ० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा का० (टि० ४)
८५५	अप्पस्स व पहीण्	३०३३ ० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा का० (टि० २)
८६३	रागहोसविमुक्को	३०६६ ० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा का० (टि० १)
८६५	अह्गवयणे गमणं	३०९० ० मो० ले० त० डे० भा०	निर्युक्तिगाथा का० (टि० २)
८७६	सच्छदेण य गमणं	३१२३ निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० का०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० ५)
८८३	आदेसो सेलपुरे	३१४९ पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु	
८८८	बहिया य रुक्खमूले	३१६८ निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले० त० डे० का०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० १)

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले मुद्रितो नियुक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो नियुक्तिगाथा- दिको निर्देशः
८८९	दोसेहिं एत्तिहं	३१७३ पुरातना गाथा सर्वासु प्रतिषु	
८९०	पडिलेहियं ष खेत्तं	३१७८ ० ताटी० मो० ले० त०	डे० भा० नियुक्तिगाथा कां० (टि० ४)
८९२	जावंतिया पगणिया	३१८८ द्वारगाथा ताटी० मो० ले० त०	डे० भा० नियुक्तिगाथा कां० (टि० २)
८९३	कप्पइ गिलाणगट्टा	३१९० ० ताटी० मो० ले० त०	डे० भा० नियुक्तिगाथा कां० (टि० २)
८९५	न वि लडभई पवेसो	३१९८ ० ताटी० मो० ले० त०	डे० भा० नियुक्तिगाथा कां० (टि० ३)
८९६	अद्धाणनिग्गायादी	३२०२ सङ्ग्रहगाथा ताटी० मो० ले०	पुरातना गाथा विचू० (टि० १)
		त० डे० भा० नियुक्तिगाथा कां० (टि० १)	
९०८	जो एत्तं न वि जाणइ	३२४४ ० ताटी० मो० ले० त०	डे० भा० नियुक्तिगाथा कां० (टि० ३)
९२९	सालीहिं वीहीहिं	३३०० भद्रबाहुस्वामिकृता गाथा	
		सर्वासु प्रतिषु पुरातना गाथा विचू० (टि० ७)	
९४५	परपवत्तमिं वि दारं	३३७८ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु	
९५४	गहियमिं वि जा जयणा	३४१३ नियुक्तिगाथा ताटी० मो० ले०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० १-३)
		त० डे० कां० गाथा पुरातना विचू० (टि० २)	
९६४	पासे तणण मोहण	३४५० ० सर्वासु प्रतिषु	पुरातना गाथा विचू० (टि० १)
९७३	काह्य पडिलेह मज्जाण	३४८९ नियुक्तिगाथा ताटी० मो० ले०	द्वारगाथा भा० (टि० १-२)
		त० डे० कां० (पत्र ९७५ टि० १)	
		(पत्र ९७५ मध्ये ३४९५	
		गाथाटीकायाम्)	
९७८	सुत्तनिवाओ पोरण	३५११ नियुक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
९८६	तिस्थंकरपडिकुट्टो	३५४० नियुक्तिगाथा ताटी० मो० ले०	
		त० डे० कां० सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० ३)	
९८९	दुविहे गेलन्नम्मी	३५५० नियुक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
९९०	पित पुत्त थेरए या	३५५७ ० सर्वासु प्रतिषु	पुरातना गाथा विचू० (टि० २)
९९१	एगे महाणसम्मी	३५६३ चिरन्तनगाथा सर्वासु प्रतिषु	
९९३	दोसु वि अन्नोच्छिण्णे	३५६८ नियुक्तिगाथा ताटी० मो० ले०	सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० २)
		त० डे० कां० पुरातना गाथा विचू० (टि० २)	
९९७	वाडगदेउलियाए	३५८६ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१०००	बहिया उ असंसद्धे नीसद्धमसंसद्धो अद्विट्ठस्स उ गहणं पाहुणगा वा बाहिं	३५९६ } ३५९७ } ० सर्वासु प्रतिषु ३५९८ } ३५९९ }	पुराणियाओ गाथाओ चू० विचू० (टि० ३)
१००३	अद्धाणनिग्गायादी	३६१२ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु	
	चू० २१९		

पत्रम् गाथा गाथाङ्कः मूले मुद्रितो निर्युक्तिगाथा-
दिः निर्देशः प्रत्यन्तरादिगो निर्युक्तिगाथा-
दिः निर्देशः

१००५ आहृष्टिया उ अभिघरा	३६१७	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१००६ संकल्पियं व दध्वं	३६२१	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०१२ सागारियस्स अंसिय	३६४४	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०१८ पंच परुवेऊणं	३६६४	पुरातना गाथा सर्वासु प्रतिषु
१०३१ पयला निह तुयट्टे	३७१४	पुरातना गाथा सर्वासु प्रतिषु
१०५१ कुंथुपणगाह संजमे	३८०९	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०५३ बिहयपय कारणम्मि	३८१५	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०५६ पोत्थग जिण दिट्ठंतो	३८२७	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०५८ सुत्तनिवाओ बुद्धे	३८३६	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०६० सगल प्पमाण वण्णे	३८४६	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०६५ अकसिणमट्टारसगं	३८७३	पुरातना गाथा सर्वासु प्रतिषु
१०७१ भावकसिणम्मि दोसा	३९०२	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०७३ देसी गिलाण जावो-	३९१०	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०७६ तम्हा उ भिदियव्वं	३९२१	पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०८४ भिक्खम्मि माडगंतम्मि	३९५२	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१०९८ गुरु पाहुण खम दुब्बल	४००८	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
११०४ आगर नहे कुडंगे	४०३४	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
११२४ एक्का मुक्का एक्का	४१२९	निर्युक्तिगाथा तादी० सो० ले०
		त० टे० कां० सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० १)
११३० मिच्छते संकादी	४१५३	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
११३२ नाऊण या परीत्तं	४१६५	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
११४५ उज्जेणी रायसिहं	४२१९	पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु
११५१ समोसरणे उद्देसे	४२४२	निर्युक्तिगाथा तादी० सो० ले०
		त० टे० कां० सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० १)
११६३ गच्छे सबालवुद्धे	४२९३	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
११६७ संघाडण एक्कतो	४३०९	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
११७० णेगेहिं आणियणं	४३१९	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
११७९ उवरिं कहेसि हिट्ठा	४३६१	चिरन्तनगाथा सर्वासु प्रतिषु
११८९ भीमैव एव सुद्धे	४४०२	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
११९० समविसमा धेराणं	४४०५	पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु
		सङ्ग्रहगाथा (११९.१ पत्रे)
११९४ आयरिए अभिसेगे	४४२१	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१२१५ सेडीठाणट्टियाणं	४५०३	पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु
१२३१ अहवा ओसहहेउं	४५५९	द्वारगाथा तादी० सो० ले० टे०
		कां० सङ्ग्रहगाथा भा० (टि० १)
१२३६ एगं नायं उदगं	४५७६	निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु
१२४३ माहस्स होति गुरुगो	४६०४	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु
१२४९ खंते व भूणए वा	४६२६	सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले मुद्रितो निर्युक्तिगाथा- विको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा- विको निर्देशः
१२५०	विज्जादीहि गवेसण	४६३२ पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१२५१	असतीय मेसणं वा	४६३६ पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१२५७	चत्तारि णवग जाणंत-	४६६३ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१२७६	पुंन्व वसहा दुविहे	४७४४ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१२८१	अव्वावडे कुहुंवी	४७६८ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१२८५	देविंदरायउग्गह	४७८४ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१२८६	अणुकुट्टे भित्तीसुं	४७९० निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१२८९	संवट्टम्मि तु जयणा	४८०१ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१२९१	हाणी जावेकट्टा	४८११ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१२९७	भत्तट्टणमालोए	४८३५ निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले० डे० कां०	भद्रबाहुस्वामिकृता गाथा भा० (टि० १)
१३०३	जेणोगहिता वड्ढा	४८६० सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१३२०	पढमाए पोरिसीए	४९३१ निर्युक्तिगाथा ताटी० मो० ले० डे० कां०	भा० (टि० १)
१३२५	सुहुलसिते मीए	४९५२ ० ताटी० मो० ले० डे०	भा० निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ३)
१३३३	सासवणाले मुहणंणए	४९८७ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१३३६	सव्वेहि वि घेत्तव्वं	४९९८ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१३५०	साहम्मि तेण्ण उवपी	५०६३ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१३५३	पव्वावणिज्ज बार्हि	५०७३ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१३६०	आयरिय विणयगाहण	५१०६ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१३६२	अणुकंपणा णिमित्ते	५११४ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१३६४	तट्ठयस्स दोळि मोत्तुं	५१२० पुरातना गाथा सर्वासु प्रतिषु	
१३७६	अस्सिवे ओमोयरिए	५१७२ ० ताटी० मो० ले० डे०	भा० निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ३)
१३८२	विगइ अविणीए लहुगा	५१९९ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१३८७	राया य खंतियाए	५२१९ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१३९५	असईय माउवग्गे	५२४८ पुरातनगाथा सर्वासु प्रतिषु विचू० च (टि० १)	
१३९७	कुलवंसम्मि पहीणे	५२५४ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१४१६	सेहस्स व संबंभी	५३३२ पुरातनी गाथा सर्वासु प्रतिषु	
१४३०	वखंतो वि य दुविहो	५३८६ सङ्ग्रहगाथा ताटी० मो० ले० डे०	भा० निर्युक्तिगाथा कां० (टि० १)
१४८३	विडकं व भत्तपाणं	५६०२ ० ताटी० मो० ले० डे०	भा० निर्युक्तिगाथा कां० (टि० २)
१४९०	संवड्डणा य सिंचण	५६३१ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिषु	
१४९२	संकमयले य णोयल उवए विक्खल्ल परित्त	५६४० } ० सर्वासु प्रतिषु ५६४१ }	पुरातनं गाथाद्वयम् विचू० (टि० १)

पत्रम्	गाथा	गाथाङ्कः मूले मुद्रितो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः	प्रत्यन्तरादिगतो निर्युक्तिगाथा- दिको निर्देशः
१५०६ धम्मकह महिद्धीण	५६९१ सङ्ग्रहगाथा सर्वासु प्रतिपु		
१५३९ उहदरे वमिसा	५८३० निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु (५८३२ गाथाटीकायाम्)		
१५४३ तत्तत्स्थमिते गंधे	५८४८ सङ्ग्रहगाथा ताटी० मो० ले० डे० भा०		निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ६)
१५५० तम्हा विविंचित्तवं	५८७७ ० ताटी० मो० ले० डे० भा०		निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ३)
१५५२ बिहयपद अपेक्खणं तु	५८८५ सङ्ग्रहगाथा ताटी० मो० ले० डे० भा०		निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ४)
१५५३ आउट्टिय संसत्ते	५८९१ सङ्ग्रहगाथा ताटी० मो० ले० डे० भा०		निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ५)
१५८२ दीहाइयणे गमणं	५९९० सङ्ग्रहगाथा ताटी० मो० ले० डे० भा०		निर्युक्तिगाथा कां० (टि० ३)
१६१२ करुस्मि चंडरुहो	६१०२ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु		
१६१८ पढमं विगिंचणट्ठा	६१२१ द्वारगाथा ताटी० मो० ले० डे० भा०		निर्युक्तिगाथा कां० (टि० २)
१६५९ सेवगभजा ओमे	६२८० निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु		
१६६९ ठाणे सरीर भाया आणाहणो य दोसा	६३१५ } निर्युक्तिगाथाद्वयम् सर्वासु प्रतिपु ६३२० }		
१६७२ बिहयपदं गेलणणे	६३३५ ० ताटी० मो० ले० डे० भा०		निर्युक्तिगाथा कां० (टि० १)
१६८६ अण्णे वि होति दोसा	६३९३ निर्युक्तिगाथा सर्वासु प्रतिपु		
१६९१ दंसणम्मि य वंसम्मि	६४१४ ० ताटी० मो० ले० डे० भा०		निर्युक्तिगाथा कां० (टि० १)

× × × × ×

उपरिनिर्दिष्टातिरिक्तं प्रभूतेषु स्थलेषु चूर्णि-विशेषचूर्णि-वृत्तिविधातृभिः णिज्जुत्ति-
णिज्जुत्तिअत्थो-सूत्रस्पर्शकनिर्युक्तिः-निर्युक्तिविस्तरः प्रमुखैः पदैः स्थानस्थानेषु निर्युक्तिगाथा-
दिको निर्देशः सम-वैषम्येण विहितो निरीक्ष्यते । किञ्च न सम्यक्तया ज्ञायते यत् क याव-
देता निर्युक्तिगाथा इति तत्तत्स्थानादिको निर्देशोऽत्र विभाग-पत्राङ्क-टिप्पणाङ्कोल्लिखनद्वारेणो-
द्घ्रियते—

णिज्जुत्ति २-२४३ टि० १ (चू० विचू०), ४-५५३ टि० १ (चू० विचू०), ११२५ टि० ४ (विचू०)
वृत्तिप्रतिष्वत्र भाष्यकारनिर्देशः ।

णिज्जुत्तिअत्थो २-२२५ टि० २ (चू०) ।

निर्युक्तिः ३-६७० (भा० कां० भाष्यम् टि० १), ५७० (भा० कां० भाष्यम् टि० १); ४-१२४५
सर्वासु वृत्तिप्रतिपु ।

निर्युक्तिगाथाः ३-६१३ सर्वासु वृत्तिप्रतिषु चू० विचू० च (टि० १) ।

निर्युक्ति-भाष्यविस्तरः ४-१०६७; ५-१५९६ सर्वासु वृत्तिप्रतिषु ।

निर्युक्तिविस्तरः २-३२५, ३४३; ३-६९६, ७२७, ७७०, ७७५, ८२८, ८९८; ४-९२४, १००५, १०१२, १११८, ११३९, ११६६, १२४५, १२४७, १२५४, १२७५, १२८०, १२८६; ५-१३०८, १३८२, १३९३, १४००, १४१३, १४१८, १४२५, १४५२, १४५९, १४८१, १४८७, १४९२, १५०१, १५२६, १५३८, १५४७, १५५५, १५६४, १५७८, १५८४, १५९६; ६-१६२१, १६२९; एतेषु स्थानेषु सर्वासु वृत्तिप्रतिषु अयं निर्देशो वर्तते ।

निर्युक्तिविस्तरः ३-६७७ सर्वासु वृत्तिप्रतिषु चू० च (टि० ३), ७३९ टि० २ (चू० विचू०), ७७८ टि० ३ (चू०), ७८९ टि० २ (चू०), ९०७ (भा० भाष्यकृत् टि० ३); ४-२९७ टि० २ (चू०), १००१ टि० २ (चू० विचू० च) वृत्तिप्रतिषु भाष्यविस्तरः; ५-१५४७ कां० (टि० ३); ६-१६६७ कां० भाष्यकारः (टि० १), १६६८ कां० (टि० ३) ।

सूत्रसर्पिकनिर्युक्तिः २-२५७ भा० (टि० १), २६० टि० १ (चू०), २६१ सर्वासु वृत्तिप्रतिषु; ३-७५३ भा० ले० त० डे० कां० विचू० च (टि० ३) ।

पञ्चमं परिशिष्टम्

वृहत्कल्पसूत्रस्य निर्युक्ति-भाष्यगाथानामकारादिवर्ण-
क्रमेणानुक्रमणिका ।

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अद्भुतगमनाभोगे	३	२६४६	अक्खाद्दयाउ अक्खा-	३	२५६४
अद्भुतगमणं एगेणं	५	५५६२	अक्खाण चंदणे वा	५	४९०९
अद्भुतगमणे अविहीए	३	२९३५	अक्खा संथारो या	४	४०९९
अद्भुतगमत्तो खलु एम अस्थो	४	४५६६	अक्खित्तं वसणीए	४	४६९०
अद्भुतगमिण्य अभणिए वा	३	२७०९	अक्खुत्तेसु पहेसुं	३	२७३७
अद्भुतगमिण्य इरियं	४	४३७०	अक्खेयो सुत्तदोसा	१	३२८
अद्भुतगमिण्यं बुद्धि	४	४४५८	अगडं पलाय मगण	६	६२१७
अद्भुतगमिला जहजा	३	२५३५	अगणि गिलाणुच्चारं	५	५२६५
अद्भुतगमिला कुलपुत्तगमोद्भया	३	२४४१	अगणि पि मणाति गणिं	६	६१२४
अद्भुतगमिला सूरं	६	६४६०	अगणिं सरीरतेणे	४	४३५२
अद्भुतगमिला जहजा	४	३७६१	अगमकरणाद्गारं	४	३५२२
अद्भुतगमिला चंदो	२	११२९	अगमगामी किलिबोऽहवाऽयं	४	३५९५
अद्भुतगमिला बुद्धि	१	६६२	अगविटो मि त्ति अहं	४	४७२१
अद्भुतगमिला भाणे	४	४०६०	अगिलाणो खलु सेसो	५	६०२३
अद्भुतगमिला सु चरित्तं	३	२७१२	अगीयथा खलु साहू	४	३३३४
अद्भुतगमिला निव्वानं	३	२७२९	अगीयथेसु विमिचे	३	२९९८
अद्भुतगमिला चमगाहणे	४	३८७२	अगुत्ती य वंभचेरे	३	२५९७
अद्भुतगमिला भिण्णमभिण्णं	४	३९१८			टि० ५
अद्भुतगमिला मट्टारमगं	४	३८७३	अगगहणं जेण निमिं	४	३१३७
अद्भुतगमिला नरिधह कज्जसिदी	४	४४४०	अगगहणे कप्पस्स उ	३	३०९२
अद्भुतगमिला नकारमकारा	२	८०६	अगगहणे वारत्तग	४	४०६४
अद्भुतगमिला ! होहि पुरस्सरा मे	३	३२५०	अगिगकुमारुववातो	३	३२७४
अद्भुतगमिला तालिणं वा	३	२७१०	अगगी बाल गिलाणे	१	२२४
”	५	५७४३	अगगीयस्स न कप्पह	४	३३३२
अद्भुतगमिला तज्जणादिसु	५	४९७८	अवियत्तकुलपवेसे	५	५५६७
अद्भुतगमिला रुक्खणया	१	४३	अवत्तमणुवल्लद्धा	१	३३
अद्भुतगमिला इएहिं	१	२९०	अवत्ता मामजा	१	४६
अद्भुतगमिला वंजणसुद्धं	५	५३७३	अवाउरकजे वा	६	६३३९
अद्भुतगमिला सण्णी सम्मं	१	४२	अवाउर सम्मूहो	५	५८८६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अद्याउरं वा वि समिक्खिऊणं	४	३४१८	अट्टणं तु पदणं	५	५६००
अद्याउरे उ कजे	५	६०१७	अट्टविह रायपिडे	६	६३८५
अद्यागाढे व सिथा	२	२०१२	अट्ट सुय थेर अँधल-	२	५१५३
अच्चित्तस्स उ गहणं	४	४१५३	अट्ट वा हेउं वा	६	६२८२
अच्चित्तेण अच्चित्तं	१	४१८	अट्टाद् जाव एक्कं	२	२०३१
अच्चित्तेण सच्चित्तं	१	४६९	अट्टाण सह आळि-	५	५९२८
अच्चित्तेणं मीसं	१	४६८	अट्टारस छत्तीसा	५	५०५६
अच्चित्ते वि विडसणा	२	९८४	अट्टारस पुरिसेसुं	४	४३६५
अच्चुक्कडे व दुक्खे	५	५९८३	अट्टारसविहसंबं	३	२४६५
अच्चुसिण चिक्खणे वा	२	१८२५	अट्टारम वीया या	४	३८९३
अच्छउ महाणुभागो	५	५०४५	"	४	३८९५
अच्छउ महाणुभावो	५	५०४५	"	४	३८९७
		टि० ३	अट्टारसमु पुण्णेसु	६	६४६५
अच्छन्ती वेगागी	५	५९३२	अट्टारसहिं मासेहिं	६	६४७८
अच्छन्तु ताव समणा	२	१६७६	अट्टारसेव पुरिसे	६	६४४३
अच्छिरुयालु नरिंदो	२	१२७७	अट्टारसेहिं पुण्णेहिं	६	६४८०
अच्छे ससित्थ चव्विय	५	५८५५	अट्टावयम्मि सेले	४	४७८३
अजहम्मणुक्कोसो	१	६७७	अट्टिमिमणट्टिगी वा	३	२६४८
अजंतिया तेणसुणा उवेंति	४	३५०१	अट्टिसरक्खा वि जिया	५	५९८१
अजियम्मि साहसम्मी	१	५९३६	अट्टिं व दारुगादी	४	३५०३
अजुयलिया अतुरिया	१	४४१	अट्टी चिजा कुच्चित	३	२८२४
अज्ज अहं मंदिट्ठो	५	५०८६	अट्टेण जीए कजं	६	६२८६
अज्जकालिय लेवं	१	४७२	अट्टेण जीत कजं	६	६२८६
अज्जसुहत्थाऽऽगमणं	३	३२७७			(टि० १)
अज्जसुहत्थि ममत्ते	३	३२८२	अडयालीसं एते	४	४३६६
अज्जस्स हीलणा लज्जणा	१	७२५	अडवीमऽज्जमि णदी	४	४८७४
अज्जं जक्खाहट्टं	४	३७३२	अट्टाड्जा मासा	५	५७५७
अज्जाण तेयज्जणं	४	३७५८	अट्टोरुगा दीहणियंसणादि	४	४११४
अज्जाणं पडिक्कट्टं	४	३७२४			टि० २
अज्जियमादी भणिणी	३	२६१८	अट्टोरुगा दीहणियासणादी	४	४११४
अजो तुमं चेव करेहि भागे	४	४३२६	अट्टोरुगो वि ते दो	४	४०८६
अज्जयणं वोच्छिज्जति	५	५४०२	अट्टोरुतमिन्तातो	५	५६४९
अज्जाविओ मि एतेहिं	५	५१८४	अणगारा वेमाणिय-	पञ्च ३६९ प्र० गा० १	
अज्जुसिर सुसिरे लहुओ	५	४९०२	अणट्टादंडो विकहा	३	२४९२
अज्जुसिरऽणंतर लहुओ	५	४९०३	अणणुणाए निक्कारणे	२	१५६०
अट्टगहेउं लेवा-	१	५२०	अणत्थंगयसंकप्पे	५	५७९७
अट्ट उ गोयरभूमी	२	१६४९	अण वंस नपुंसिन्धी-	२	८३४
अट्टग चउक दुग एक्कं	२	८७४	अणपपज्ज अगणि आज्ज	४	३७२३
अट्टऽट्ट अट्टमासा	५	५७५२	अणड्भुट्टाणे गुरुगा	२	१९३५

ગાથા	વિભાગઃ ગાથાક્રઃ	ગાથા	વિભાગઃ ગાથાક્રઃ
અણભિગયમાહ્વાણં	૧ ૭૩૯	અણુદિયમણસંકલ્પે	૫ ૫૭૯૦
અણભોગેણ અણ ચ	૩ ૨૮૪૮	[,,]	૫ ૫૭૯૧]
અણ મિચ્છ મીસ સમ્મં	૨ ૮૩૫	અણુક્ષાપ્ વિ સદ્વર્મી	૧ ૬૭૯
અણરાપ્ જુવરાપ્	૩ ૨૭૬૩	અણુપરિહારિગા ચેવ	૬ ૬૪૭૫
અણરાયં નિવમરણે	૩ ૨૭૬૪	અણુપાલિઓ ચ દીહો	૨ ૧૨૮૧
અણવટ્ટંતે તહ વિ ડ	૧ ૫૨૪	અણુપુલ્લી પરિવાલી	૧ ૨૦૮
અણવટ્ટં વહમાણો	૫ ૫૧૩૬	અણુચદ્ધવિગ્ગહો ચિય	૨ ૧૩૧૫
અણવટ્ઠિયા તહિં હોતિ	૪ ૪૭૭૮	અણુ ચાયરે ચ ડંઢિય	૧ ૧૮૯
અણવરથાપ્ પસંગો	૩ ૨૪૯૧	અણુભૂઆ મજ્જરસા	૪ ૩૪૦૭
અણવાયમસંલોપ	૧ ૪૧૯	અણુભૂના ધણ્ણરસા	૪ ૩૩૯૭
[,,]	૧ ૪૪૩]	[,,]	૪ ૩૩૪૨]
અણવાયમસંલોગા	૨ ૨૦૬૩	અણુભૂયા ડંઢરસા	૪ ૩૪૨૧
	ટિ૦ ૩	અણુભૂયા પિંઢરસા	૪ ૩૪૮૦
અણહારો મોય છલી	૫ ૬૦૦૪	અણુયત્તના ડ પસા	૨ ૧૯૭૨
અણહારો વિ ન કપ્પહ	૫ ૬૦૧૦	અણુયત્તના મિલાણે	૨ ૧૯૦૦
અણાદિયં ચ થલ્લં ચ	૪ ૪૪૭૧	અણુયોગો ચ નિયોગો	૧ ૧૮૭
અણાભોષ્ણ મિચ્છત્તં	૬ ૬૪૧૭	અણુરંગાઈ જાણે	૩ ૩૦૭૧
અણાવાયમસંલોપ	૧ ૪૪૩	અણુસટ્ઠાઈ તથ વિ	૩ ૩૦૩૫
[,,]	૧ ૪૧૯]	અણુમટ્ટી ધમ્મકહા	૩ ૨૮૯૮
અણાવાયમસંલોગા	૨ ૨૦૬૩	અણુસાસણ કહ ઠવળં	૬ ૬૨૯૩
અણિઠત્તો અણિઠ્ઠા	૧ ૨૩૪	અણુસાસિયમિમ અટિપ્	૬ ૬૨૭૨
અણિમૂહિયલ્લચિરિઓ	૪ ૪૦૧૯	અણુસિટ્ટિમણુવરંતં	૬ ૬૨૯૧
અણિદિટ્ઠ સળ્ણસળ્ણી	૪ ૪૬૯૧	અણુહયા ધણ્ણરસા	૪ ૩૩૪૨
અણુઓગમિમ ચ પુચ્છા	૧ ૨૫૦	[,,]	૪ ૩૩૯૭]
અણુઓગો ચ નિયોગો	૧ ૧૮૭	અણ્ણગણં વચ્ચંતો	૫ ૫૭૮૪
અણુકંપના ણિમિત્તે	૫ ૫૧૧૪	અણ્ણગણે મિલ્લુસસા	૫ ૫૭૫૬
અણુકંપા પહિણીયા	૫ ૫૬૨૨	અણ્ણગહણં તુ દુવિહં	૨ ૮૬૪
અણુકુલ્લં ડવકુલ્લં	૪ ૪૭૯૧	અણ્ણત્તો ચિય કુંટસિ	૬ ૬૧૬૭
અણુકુલ્લં મિત્તીસું	૪ ૪૭૯૦	અણ્ણં વ પવમાદી	૫ ૪૯૭૭
અણુગાયમણસંકલ્પે	૫ ૫૭૮૬	અણ્ણાહટ્ઠમરીરે	૫ ૫૫૨૫
અણુજાણે અણુજાતી	૩ ૩૨૮૫	,,	૫ ૫૫૪૬
અણુજાણિય ડમ્મહંરણ	૪ ૩૫૨૭	અણ્ણાણે ગાર્ગ્વે લુલ્લે	૪ ૪૦૭૪
અણુજાણિય ડમ્મહંરણ	૧ ૧૯૦	અણ્ણે ણે ણ કજ્ઞં	૪ ૪૧૭૫
	ટિ૦ ૧	અણ્ણે પાણે વલ્લે	૪ ૩૫૩૪
અણુજાણિય ડમ્મહંરણ	૧ ૧૯૦	અણ્ણોણે અક્કમિઠં	૧ ૫૧૨
અણુજાણિય ડમ્મહંરણ	૪ ૩૩૩૮		ટિ૦ ૧
અણુદિત્તમણસંકલ્પે	૫ ૫૭૯૧	અણ્ણોણે ઔક્કમી	૧ ૫૧૨
[,,]	૫ ૫૭૯૦]	અત્તપ્પવાતો સો ચેવ	૩ ૨૩૯૦
અણુદિય ડિહિઓ કિં નુ દુ	૫ ૫૮૧૬	અતરંતચાલુલુલુ	૨ ૧૬૭૨

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अतरेतस्स ष जोगा-	२	१६२०	अथि हु वसभग्गामा	४	४८५१
अतवो न होति जोगो	५	५२०६	अत्थुरणट्ठा एगं	५	५५११
अतसीवंसीमादी	४	३६६३	अथेसु दोसु तीसु व	१	२८६
अतिचारस्स उ असती	६	६४२७	अदुवा मियत्तकिञ्चे	६	६४११
अतिभणित अभणिते वा	५	५७४२	"	६	६४१३
अतिभुत्ते उग्गालो	५	५८४७	अदोसवं ते जति एस सहो	४	३९२८
अतिरेगगहणमुग्गा-	१	४३९	अहाइय ने वयणं	३	२६३९
अतिसेसदेवतणिमित्त-	४	४७९८	अहागदोससंकी	३	२६६०
अतेणाहडाण नयणे	२	२०४४	अहागसमो साहु	२	८१२
अत्तट्ठकडं डाउं	१	५९७	अहारगं अनगरं	१	२५७
अत्तट्ठ परट्ठा वा	४	४२५८	अहिट्ठसङ्ग कहणं	६	६२५५
अत्तट्ठियत्तंत्तहिं	२	१७६६	अहिट्ठस्स उ गहणं	४	३५९८
अत्तणि य परे चेवं	२	१२५८	अहिट्ठाओ दिट्ठं	३	२४८४
अत्तागमप्पमाणेण	१	५३	अत्तट्ठ मास पक्खे	५	५७५९
अत्ताण चोर मेया	३	२७६६	अत्तुद्धं अहिवह्णो	२	१२१७
अत्ताणमाहणुं	३	२७६७	अत्ताण-ओमादि उवग्गहम्मि	५	५२१०
"	३	२७६८	अत्ताणणिग्गतादी	४	४२५१
अत्ताणमाहयाणं	३	२७६९	"	४	४२६७
अत्ताभिप्पायकया	१	१२	अत्ताणणिग्गयादी	४	३६१२
अत्थवसा हवइ पयं	१	३२९	"	४	४२५७
अत्थस्स उग्गहम्मि वि	१	४८	अत्ताणनिग्गतादी	४	३३६३
अत्थस्स कप्पितो खलु	१	४०८	अत्ताणनिग्गयाई	२	१५१५
अत्थस्स दरिसणम्मि वि	१	४७	"	२	१८३८
अत्थस्स वि उवलंसे	१	४९	"	३	२२०७
अत्थस्सुवराहम्मि वि	१	४८	"	३	२२७२
		टि० २	"	३	२४३३
अत्थंगप वि सिन्धसि	५	४९९१	"	३	२६५८
अत्थंगयसंकप्पे	५	५७८७	"	३	२९८९
"	५	५७९५	"	४	३४४२
अत्थंङ्गिलम्मि काया	५	५५०४	"	४	३४४३
अत्थं दो व अदाउं	२	२०१८	"	४	३४६७
अत्थं भासइ अरिहा	१	१९३	अत्ताणनिग्गयादी	२	१८१४
अत्थाणंतरचारिं	१	४०	"	३	२३२०
अत्थादाणो तत्तिओ	५	५१२८	"	३	२३५०
अत्थाभिर्वज्जगं वज्जण-	१	५५	"	३	२४२३
अत्थित्ते संबद्धा	१	६१	"	३	२४४३
अत्थि मे वरे वि वत्था	१	६३६	"	३	२५४८
अत्थि य मे पुग्गविट्ठा	३	३१५१	"	३	२५५०
अत्थि य से योगवाही	२	१८८९	"	३	२५८९
घृ० २२०					

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अद्वाणनिगगादी	३	३२०२
"	४	३५०४
अद्वाण पविसमाणा	३	३००५
अद्वाण पविसमाणो	२	१०२१
"		टि० १
"	३	३०९६
अद्वाणमणद्वाणे	३	३००२
अद्वाणमाईसु उ कारणेसुं	४	३६७२
अद्वाणमेव पगतं	५	५६१८
अद्वाणम्मि महंते	३	३१०५
अद्वाणम्मि व होजा	३	२८७७
अद्वाणविविता वा	४	३४५७
अद्वाणसीसए वा	४	४८५४
अद्वाणं पविसंतो	२	१०२१
अद्वाणं पि य दुबिहं	३	३०४१
अद्वाणाई अहनिह-	४	३४५६
अद्वाणातो निलयं	५	५६६५
अद्वाणासंयडिण्	५	५८२२
अद्वाणासंथरणे	३	२९११
अद्वाणाऽसिच ओमे	५	५३३८
अद्वाणे उव्वाता	३	२७५५
अद्वाणे ओमे वा	५	५८९०
अद्वाणे जयणाए	२	१०२३
अद्वाणे वरथवा	५	५८३४
अद्वाणे संथरणे	३	२९१३
अद्दे समत्त खल्लग	४	३८५४
अधयण देवछवीणं	४	४१९३
अनियताओ वसहीओ	२	१४११
अनियत्ता वसहीओ	२	१४११
"		टि० २
अनियाणं निव्वाणं	६	६३३३
अन्नउवस्सयगमणे	२	२०३६
अन्नकुल्लगोत्तकहणं	१	५७७
अन्नउवणट्ट जुत्ता	३	२८२५
अन्नतरङ्गाणऽतीतो	२	१६४३
अन्नतरङ्गेसणिजं	५	५३१७
अन्नतरस्स निओगा	३	२१४४
अन्नचो व कवाडं	३	२३५१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अन्नत्थ अप्पसत्था	४	३७२७
अन्नत्थ एरिसं दुल्लभं	६	६३९०
अन्नत्थत्थगहणे	२	८६३
अन्नत्थ मोय गुरुओ	४	३७१७
अन्नत्थ व चंकमती	३	२३९६
अन्नत्थ व सेऊणं	४	३५३०
अन्नत्थ वा वि ठाउं	४	४८६८
अन्नत्थ वि जत्थ भवे	२	१०४७
अन्नत्थ दवोभासण	२	१७५०
अन्नम्मि वि कालम्मि	५	५७६५
अन्नस्स व असतीए	५	५०८२
अन्नस्स व दाहामी	२	१८५३
अन्नस्स व पड्डीए	३	३०३३
अन्नस्स वि संदेहं	४	४३५०
अन्नं अभिधारेतुं	५	५३७८
अन्नं इदं ति पुट्टा	४	४१७२
अन्नं च देइ उवहिं	३	३०३१
अन्नं पि ताव तेन्नं	४	४३२५
अन्नाए आमोणं	४	३७५१
अन्नाए मुसिणीया	४	३४७३
अन्नाए परलिंगं	४	४८२५
अन्नाण मनी मिच्छे	१	१२६
अन्नाणे गारवे लुद्धे	४	४०१६
अन्नेण घातिण् दहु-	६	६१३६
अन्ने दो आयरिया	५	५७७४
अन्ने वि विहवेहिइ	३	२९५६
अन्ने वि होंति दोसा	३	२३३०
"	६	६३९४
अन्नेस्सि गच्छाणं	४	४५०२
अन्नो चमवण दोसो	२	१५८७
अन्नो दुज्झिहि कल्लं	१	३५३
अन्नोन्नकारेण विनिजारा जा	४	४४०१
अन्नोन्न समणुरत्ता	६	६१००
अन्नोन्नं णीसाए	४	४८६३
अन्नो वि अ आपुसो	४	३७४९
["]	४	३९६७
अन्नो वि नूनमभिपडह	३	२३४६
अन्नो वि य आपुसो	४	३९६७
["]	४	३७४९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अपच्छिन्नोत्तरेसि	४	४७१४	अप्यपरपत्तिर्ण	४	४४८१
अपच्छिन्नता सोऽं	२	१९३०	अप्यपरपरिच्छाओ	४	४०१०
अपमज्जणा अपच्छिलेहणा	१	४५४	अप्यचिति अप्यतितिया	४	३७४४
अपरपरिगहितं पुण	४	४७७२	अप्यभुणा ङ विदिणो	४	३५६१
अपराहन्तं नाणं	१	२९	अप्यभु लहुओ दिव गिसि	४	३५५९
		टि० १	अप्यमभिज्ञं वञ्चं	२	१३९०
अपरायत्तं नाणं	१	२९	अपरिणामगमरणं	३	३०५९
अपरिगहा ङ नारी	५	५०९९	अप्यस्सुया जे अक्किविता वा	४	३६३१
अपरिगहिय अभुत्ते	३	३१७४	अप्या असंयरंतो	४	३९८५
अपरिगहिय पलंवे	२	९२१	अप्याहारस्स न हं-	२	१३३१
अपरिगहियगणिया-	६	६२८९	अप्युच्चमतिहिकरणे	१	५६८
अपरिमिण् आरेण वि	२	१६१३	अप्युच्च विचितं बहु-	३	२७५३
अपरिस्साहं मत्तिणो	३	२३६४	अप्युच्चस्स अगहणं	१	६९९
अपरिहरंतस्सेते	४	४२९८	अप्युच्चेण तिपुंजं	१	१०८
अपुव्वपुंसे अवि पेहमाणी	३	३२३१	अप्येव सिद्धंतमजाणमाणो	४	३९३२
अप्यक्खरमसंविद्धं	१	२८५	अप्ये वि पारमाणं	५	५२०७
अप्यगंथं महारथं	१	२७७	अप्योदगा य मग्गा	२	१५४३
अप्यञ्चओ अक्किती	१	७८५	अप्यो य गच्छो महती य साळा	५	४९२०
अप्यञ्चय गिहभयया	५	५०३४	अप्योल्लं मिदुपमं च	४	३९७८
"	५	५१३४	अप्यसुएण देसे	१	५८५
अप्यञ्चय वीसरथ-	५	५७८१	अयहुस्सुअस्स देह व	१	७०४
अप्यच्छित्ते य पच्छित्तं	६	६४२२	अयहुस्सुए अगीयरथे	१	७०३
अप्यच्छिचरपडिचरणे	४	४७५३	अयहुस्सुताऽविसुद्धं	४	४७३५
अप्यच्छिलेहिय कंटा	४	४३७८	अयभस्थितो व रण्णा	५	५०५४
अप्यच्छिलेहियदोसा	२	१४५३	अयभरहियस्स हरणे	३	२७९०
अप्यच्छिसेधे लहुगा	५	५३६७	अयभ-हिम-वास-महिया-	५	५८११
		टि० २	अयभासे व वसेज्जा	४	३७८१
अप्यणो आउगं सेसं	६	६४५६	अयिभतरमज्झवाहिं	२	११७८
अप्यणो कीतकडं वा	४	४२००	अयिभतरमालेवो	५	६०१४
अप्यण्हुया य गोणी	१	२३६	अयिभतरं च बज्झं	४	३६७४
अप्यप्ताण उ दिंतेण	१	७२४	अयिभतरं च बाहिं	४	३६६६
अप्यप्ताण निमित्तं	३	२८९५	अय्युज्जयं विहारं	५	४९८१
अप्यसे अक्किता	१	४११	अय्युट्ठाणे आसण	२	१९३३
"	१	४१५	अय्युट्ठाणे गुरुगा	२	१९३४
"	१	४४१	अय्युट्ठाणे लहुगा	४	४४१६
"	१	५३१	अय्ये नदी तलाए	२	१२३९
"	१	६४९	अय्योवगमा ओवक्कमा	२	१३८८
अप्यसे जो ङ गमो	२	९१३	अय्यितो कोह न इच्छह	२	१८८३
अप्यसे वि अलंभो	२	१५९५	अय्यत्तणीणं दाउं	१	५१३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अभिभोगपरजम्बुस्य दुः	५	५३२४	अयमपरो उ विकम्पो	४	४४६५
अभिकंखंतेण सुभा-	१	८०४	अयसो य अकिन्ती या	५	५१६२
अभिगए पडियद्धे	१	७३३	अरहस्सधारए पारए	६	६४९०
अभिगमणमणाभोगे	३	२६४६	अरहंतपहट्टाए	२	१७७६
		टि० १	अरिसिछस्स व अरिसा	४	३८६४
अभिगय थिर संविग्गे	१	७३७	अरे हरे बंमण पुत्ता	६	६११६
अभिगगहे द्दुं करणं	२	१४०१	अलम्भमाणे जतिणं पवेसे	३	३१९९
अभिघारंत वयंतो	५	५०७८	अलभंता पवियारं	६	६३९२
अभिघारिंतो वच्चति	४	४७०३	अलम्भ पिट्ठेण इमेण अज्जो !	४	३५९४
अभिघारिंतो पासथ-	५	५३८१	अलसं घस्तिरं सुविरं	२	१५९२
अभिनवधम्मो सि अभा-	५	५३२८	अलंभऽहाडस्स उ अप्पकम्मं	४	३६७१
अभिनवनगरनिवेशे	१	३३१	अलायं घट्टियं ज्झाई	५	५९६३
अभिनितुवार[ऽभि]निक्खमण-	३	२२३२	अलियमुवघायजणयं	१	२७८
अभिञ्जे महव्वयपुच्छा	२	१०४५	अवणावितिऽवणिंति व	३	२६६१
अभिभवमाणो समणिं	४	६२७७	अवताणगादि णिल्लोम	४	३८३९
अभिभूतो सम्मुज्झति	५	५२१८	अवधारिया व पतिणा	५	४९६३
अभिलावसुद्ध पुच्छा	५	५३७२	अवयक्खंतो व भया	६	६३४१
अभिवद्धि इक्कतीसा	२	११३०	अवरज्जुगस्स य ततो	५	५५५४
अभुज्जमाणी उ सभा पवा वा	४	३५१२	अवरण्हं गिम्ह करणे	२	१६८८
अमणुण्णकुलविरेगे	४	४३१२	अवराह तुलेज्जणं	३	२२३१
अमणुण्णेतर गिहिसंजहसु	३	२९८३	अवराहे लहुगतरो	२	९२४
अमणुण्णेयरगमणे	१	४३०	अवराहे लहुगयरो	३	२४८८
अममत्त अपरिकम्मा	२	१३९१	अवरो फरुसग मुंडो	५	५०२०
अमिलाई उभयसुहा	३	२५४५	अवरो पि धाडिओ मत्त-	५	५०२१
अमुद्धगं न धारे	१	६५७	अवरो सु च्चिय सामी	४	४७६७
अमुगाथ अमुगो वच्चति	५	५३७१	अववायाववादो वा	४	३९०९
अमुगाथ गमिस्सामो	३	२२०९	अवस्मकिरिया जोगे	४	४४४७
अमुगादिणे मुख रहो	३	२२७०	अवस्सगमणं विसासुं	६	६०६७
अमुगं कालमणागए	१	६३०	अवहारे चउमंगो	३	२६५७
अमुगिच्चगं न भुंजे	१	६१२	अवहीरिया व गुरुणा	६	६२०५
अम्हच्चयं छूढमिणं किमट्टा	४	३६११	अवाउडं जं तु चउडिसिं पि	४	३५००
अम्हट्टसमारद्धे	२	१८४५	अविओसियमि लहुगा	५	५५७७
अम्ह वि होहिइ कज्जं	२	१७५२	अवि केवलमुप्पाडे	५	५०२४
अम्हं एथ पिसादी	६	६२१३	अविकोविआ उ पुट्टा	४	३७८९
अम्हं ताव न जातो	३	३०२७	अविगीयविमिस्साणं	३	२९४५
अम्हे दाणि विसहिमो	५	४९२५	अवि गीयसुयहराणं	२	१२६४
अम्हे मो लिजरट्टी	२	१८९०	अवि गोपयमि वि पिबे	१	३४९
अम्हेहि अभणिओ अप्पणो	३	२९४६	अविजाणंतो पविट्ठो	३	२६६५
अम्हेहिं तहिं गएहिं	२	१८८९	अविणीयमादियणं	५	५२००

ગાથા	વિભાગ: ગાથાક્ર:	ગાથા	વિભાગ: ગાથાક્ર:
અવિતહકરણે સુદ્ધો	૧ ૭૮૦	અસહ તિગે પુણ જુતે	૪ ૪૦૫૩
અવિદિણમંતરગિદે	૪ ૪૫૧૮	અસહ વસહીણ વીસું	૨ ૧૬૧૮
અવિદિણોવધિ પાળા	૪ ૩૮૧૧	અસહ વસહીય વીસું	૪ ૩૫૩૧
અવિદિય જળ ગદ્મમિય	૪ ૪૧૪૦	અસહ સમણાળ ચોયગ	૩ ૨૮૨૧
અવિધિપરિટ્ટવળાણ	૫ ૫૫૪૯	અસહીય કવાહસ્સા	૩ ૨૩૩૨
અવિભત્તા ણ છિજ્ઞંતિ	૪ ૩૯૦૮	અસહીય ગમ્મમાળે	૩ ૨૯૦૬
અવિભાગપલિચ્છેદં	૪ ૪૫૧૧	અસહીય ણંતગસ્સ ડ	૪ ૪૧૧૧
અવિભાગપલિચ્છેયા	૪ ૪૫૦૯	અસહીય નિગયા સુદ્ધ-	૩ ૨૯૮૭
અવિભાગેહિં અળંતેહિં	૧ ૭૪	અસહીય પહૈવસ્સા	૩ ૨૯૪૨
	ટિ ૩	અસહીય મત્તગસ્સા	૩ ૨૬૦૬
અવિભૂસિઓ તવસ્સી	૩ ૨૧૭૧	અસહીય માહવગ્ગો	૫ ૫૨૪૮
અવિ ય અળંતરસુત્તે	૪ ૩૨૯૨	અસહીય રુક્ષમૂલે	૪ ૩૫૧૫
અવિ ય તિરિઓવસગ્ગા	૫ ૫૬૮૩	અસહીય લિંગકરણં	૩ ૨૯૯૫
અવિ ય હુ અસહુ યેરો	૪ ૪૩૪૪	,,	૩ ૩૧૩૪
અવિ ય હુ હમેહિં પંચહિં	૪ ૪૧૩૮	અસહસ્સ અપહિકારે	૩ ૩૧૮૨
અવિ ય હુ કમ્મહણ્ણા	૩ ૨૫૩૨		ટિ ૩
અવિ ય હુ કમ્મહણ્ણો	૩ ૨૫૧૨	અસહસ્સપ્પહિકારે	૩ ૩૧૮૨
અવિ ય હુ પુરિસપણીતો	૬ ૬૪૦૧	અસદેણ સમાહૂણં	૪ ૪૪૯૯
અવિ ય હુ સઘ્વપલંબા	૨ ૯૯૫	અસણાહુદ્ધવમાળે	૨ ૧૬૧૨
અવિ યંવસુજ્જપાદેણ	૪ ૩૮૬૦	અસણાહૈઆ ચતુરો	૬ ૬૩૮૪
અવિરુદ્ધા વાણિયગા	૩ ૨૭૬૫	અસતી અધાકહાણં	૫ ૪૯૦૮
અવિરુદ્ધે ભિક્ષવગતં	૩ ૨૭૯૨	અસતીણ વ દવસ્સ વ	૨ ૧૬૨૧
અવિસહણાસુતરિયગઈ	૨ ૧૩૦૬	અસતી પવત્તિનીણ	૪ ૪૧૮૧
અવિસ્મિટં સાગરિયં	૩ ૨૫૫૧	,,	૪ ૪૧૮૨
અવિસેસિઓ વ પિહો	૪ ૩૬૫૪	અસતીય એસણં વા	૪ ૪૬૩૬
અવિહીપુચ્છણે લહુઓ	૨ ૧૫૩૫	અસતોણિય સોમિરજ્ઞ	૩ ૨૩૭૬
અવિ હોજ્જ વિરાગકરો	૩ ૨૬૨૬	અસરીરતેણમંગે	૧ ૫૭૬
અઘ્વત્તમક્કલરં પુણ	૧ ૭૫	અસહાતો પરિસિલ-	૫ ૫૩૮૪
અઘ્વત્તે અ અપત્તે	૧ ૭૮૮	અસહીણે પમ્પિંડં	૪ ૩૫૬૫
અઘ્વાઘાણ પુણો દાહં	૪ ૪૬૫૯	અસહીણેસુ વિ સાહમ્મિ-	૪ ૪૭૪૦
અઘ્વાવહે કુદ્ધંબી	૪ ૪૭૬૮	અસહુ સુત્તં દાતું	૫ ૫૦૪૦
અઘ્વાહણ પુણો દાતિં	૪ ૪૬૮૩	અસંપાહ અહાલંદે	૩ ૨૪૦૩
અઘ્વુક્કંતે જતિ ચાહ-	૫ ૫૯૧૭	અસંકુરગિલાણટ્ટા	૪ ૩૯૦૭
અઘ્વોગહા ડ તુજ્ઞં	૪ ૩૬૪૬	અસંધિગામાભિણ્ણં	૩ ૨૯૯૧
અઘ્વોગહો ડ મણિતો	૪ ૪૦૭૮	અસંસયં તં અમુણાળ મગ્ગં	૩ ૩૨૫૫
અઘ્વોચ્છિસિનયટ્ટા	૧ ૧૩૫	અસિહી જહુ નાણં	૨ ૧૦૦૬
અઘ્વોચ્છિત્તી મળ પંચ-	૨ ૧૨૮૦	અસિવમ્મિ ણથિ સ્થમણં	૫ ૫૫૫૩
અઘ્વોચ્છિત્તે માલે	૪ ૪૭૫૮	અસિવં ઓમ વિહં વા	૫ ૫૧૦૧
અસહ મિહિ ણાલિયાણ	૫ ૫૬૬૨	અસિવાહુકારણેહિં	૧ ૬૩૧

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
असिबाइकारणेहिं	४	४२८३	अहवण किं सिट्टेणं	३	२१३९
[,,]	५	४९२१]	अहवण थेरा पत्ता	३	२२०५
असिबाई बहिया कारणेहिं	५	५५४५	[अहवण देवछवीणं	४	४१९३]
असिबाईसुंकरथा-	२	९५३	अहवण पुट्टा पुवेण	३	२८०७
असिबाईहिं गता पुण	५	५४४२	अहवण चारिजंतो	४	३४०५
असिबादिपहिं तु तहिं	५	५८६८	,,	४	३४३२
असिबादिकारणेहिं	५	४९२१	,,	४	३४६०
[दृश्यताम् "असिबाइकारणेहिं" गाथा]			अहवण सच्चित्तद्वं	५	५३१६
असिबादि मीससथे	५	५९३४	अहवण सद्धाविभवे	२	१६१०
असिबादी संसत्ते	५	५८९३	अहवण समतलपादो	३	२२५१
असिबे अगम्ममाणे	३	३०६४	अहवण सुत्ते सुत्ते	३	३२४३
असिबे ओमोवरिए	३	३०६२	अहव न दोसीणं विय	२	१४८३
,,	४	४०५७	अहवा अस्वामियग्गि	३	२७३३
असिबे ओमोयरिए	२	१०१९	अहवा अच्छुरणट्टा	४	३८४५
,,	२	१६६५	अहवा अणिगयस्सा	५	५७२०
,,	२	२००२	अहवा अणिच्छमाणमवि	१	२३८
,,	३	२७३८	अहवा अणुवज्जाओ	५	५१२५
,,	३	२७४१	अहवा अज्जाणविही	५	५६६६
,,	५	५१७२	अहवा अभिक्खसेवी	५	५१२७
,,	६	६३७४	अहवा अविसिट्ठं विय	४	४४२५
असिबे पुरोवरोधे	५	५११२	अहवा अंबीभूण	४	४२५४
असुमेण अहाभावेण	३	२२६५	अहवा आणाइविरा-	३	२४८५
अस्सणी उव्वसमितो	४	४७००	अहवा आयाराइसु	१	१६८
अस्संजयकिंभीहिं	२	८८७	अहवा आयावाओ	५	५६८४
अस्सायमाइयाओ	२	१२००	अहवा आहारादी	५	५२७८
अह अरिथ पद्वियारो	४	४२८७	अहवा उडिस्स कता	४	४२३९
अह अंतरावणो पुण	३	२३०१	अहवा एग्गहणे	२	८५५
अहसिरियउव्वकरणे	३	२६८२	अहवा ओसहहेउं	४	४५५९
,,	५	५७३२	अहवा गुरुगा गुरुगा	२	१०४२
अह ते सबालुहुओ	२	१३७१	अहवा चउगुरुग चिय	३	२१९१
अहभावविप्परिणए	४	३६३२	अहवा चारिमे लहुओ	३	२१८९
अहभावेण पसरिया	१	१००	अहवा लुमेज कोयी	४	४७४९
अह माणस्सिगी गरहा	४	४७३७	अहवा ज एल कण्णो	६	६३५५
अहमेगकुळं गच्छं	६	६०८६	अहवा जं मुखत्तो	५	६००२
अह रक्खा तूरंते	५	५९८८	अहवा जं वा तं वा	४	४४२६
अहव अब्बं जत्तो	३	२४६६	अहवा जिणप्पमाणा	३	२३५७
अहव जइ अरिथ थेरा	५	५४८२	अहवा ततिए दोसो	५	५१७०
अहवण उवावेउं	३	२२५२	अहवा तरध अवाया	३	३०३९
अहवण कत्ता सत्था	४	९६०	अहवा तेसिं ततियं	५	५८२७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अहवा निगांथीओ	३	२१२६
अहवा पढमे सुत्तमि	४	३२९१
अहवा पंचण्हं संजइण	३	२४०६
अहवा पालयतीति	४	३७०६
अहवा पिंडो भणिओ	३	२८३७
अहवा बायरयोदी	३	२६८७
अहवा बालादीयं	४	३९४९
अहवा भय-सोगजुया	६	६२५७
अहवा भिबखुस्सेयं	३	२४०५
"	३	२४७६
अहवा महापदाणि	५	५९४२
अहवा मुच्छित मत्ते	१	८२
अहवा रागसहगतो	४	३८९९
अहवा लिंगविहाराओ	४	४५३९
अहवा लोह्यतेणं	३	२७९३
अहवा वि अगीयस्थो	२	९४१
अहवा वि अस्तिट्स्मी	२	२०४०
अहवा वि कतो गेणं	४	४०५५
अहवा वि गुरुमसीवं	२	१२५२
अहवा वि चक्कवाले	२	१३८१
अहवा वि दुग्ग विसमे	६	६१८७
अहवा वि मालकारस्स	४	३६५१
अहवा वि विभूसाप	१	४९०
अहवा वि सउवपीओ	४	४२३६
अहवा वि सो भणेज्जा	२	२००४
अहवा समणाऽसंजय-	२	८८९
अहवा सच्चो एसो	६	६३१२
अहवा संजमजीविय	५	५४९८
अहाऽऽगतो सो उ सयमि देसे	३	३२६०
अहिकरणं पुच्चुत्तं	४	३९४२
अहिकारो वारणमि	५	४९२६
अहिकरणं गिहस्थेहिं	५	५५६९
अहिकरणमंतराप	३	२३८७
अहिकरणं मारणाऽणी-	१	५५२
अहिकरणमि कयमि	६	६२७९
अहिकरणं काऊण व	३	२७३२
अहिकरणं तेहि समं	३	२६३८
अहिकरणं मा होहिंति	५	५५५२
अहिकारो असंसत्ते	५	५८६६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अहिगो जोग निजोगो	१	१९४
	टि० १	
अहिगो जोगो निजोगो	१	१९४
अहिच्छसे जंति न ते उ कूरं	४	३९२३
अहिणा विसुद्धका वा	४	३७५५
अहियस्स इमे दोसा	४	४०७२
अहिरण्णाग रथ भगवं	२	१९४४
अहिराया तिरथयरो	४	४४३३
अहिविबुगविसकंडग	४	३८३३
अहिसावयपक्वस्थिसु	३	२३६०
अहीणक्खरं अणहियम-	१	२८८
अंगाऽणंगपविट्ठं	१	८८
अंगारखड्डपडियं	२	१६६८
अंगुट्टपण्णिमिज्जिमा-	१	५११
अंगुलिकोसे पणगं	४	३८५३
अंतु गतिपूयणमि य	५	४९७१
अंजणखंजणकहमलिते	३	२८३२
अंजलिमउलिकयाओ	५	५६७६
अंतज्झाणा असई	४	३७६६
अंथमि व मज्झमि व	४	४८१६
अंतर पडिवसमे वा	२	२०२०
अंतरपल्लीगहितं	५	५३१२
अंतरमणंतरे वा	२	११७३
अंतरितो तमसे वा	४	४४९०
अंतं न होइ देयं	४	४०२०
अंतिमकोडाकोडीए	१	९३
अंतो अलब्भमाणे	४	४८२८
अंतो आवणमाई	२	८७१
अंतो घरस्सेव जतं करेती	४	४११०
अंतोजले वि एवं	६	६१२१
अंतोनियंसणी पुण	४	४०८७
अंतो नूण न कप्पइ	४	३५८५
अंतो बहि कच्छउडियादि	४	३५७२
अंतो बहि चतुगुग्गा	१	७८९
	टि० ४	
अंतोबहिसंजोअण	१	७६५
अंतो बहिं च गुग्गा	१	७८९
अंतो बहिं न लब्भइ	२	१८९५
"	२	१८९७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अंतो बहिं न लब्धम्	२	१८९८
अंतो बहिं निवेशन	५	५०६६
अंतो भयणा बहिं	४	४५२२
अंतोमुहस्त असई	३	२३२१
अंतो बियार असई	३	२१९४
”	३	२२७९
अंतो वि होइ भयणा	४	४५३५
अंतो हवति तरुणी	३	२३५२
अंधकारो पदीवेण	२	१००७
अंधलगभक्त पस्थिव	५	५२२६
अंबगविभिभडमाई	२	८४३
अंबटा य कलंदा	३	३२६४
अंबत्तणेण जिहभाए	१	३४७
		टि० २
अंबत्तणेण जीहाइ	१	३४७
अंबबाडकविट्टे	२	१७१२
अंबा वि होंति सिता	४	४१८७
अंसो ति व भागो ति व	४	३६४५
आ		
आइण्णे रतणादी	६	६३९४
आइतिए चउगुरुगा	२	१४६५
आइनकारे गंधे	२	८१५
आइअता ण चोरादी	४	३९१३
आइमि दोशि छका	६	६३१३
आइल्लणं दुण्ह वि	१	२५४
आउक्काए लहुगा	३	२४१५
आउजोवणमादी	३	२६१७
आउ जोवण वणिए	३	२५६०
”	३	२५८७
आउट्ट जणे मरुगाण	३	२४१८
आउट्टि गमण संसत्त	५	५८९२
आउट्टिय संसत्ते	५	५८९१
आउत्तो सो भगवं	२	१७१५
आउयवजा उ ठिई	१	९२
आऊ तेऊ वाऊ	३	२७४२
आएसट्टुइसेसे	४	३६१८
		टि० १
आएसट्ट विसेसे	४	३६१८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
आकर-णकार-मकरा	२	८०६
		टि० २
आगमभो सुयनाणी	१	१७६
आगमगिहाविएसुं	४	३४८५
आगमणगिहे अजा	४	३४८७
आगमणे वियडगिहे	४	३४८४
आगमिय परिहरंता	२	९२७
आगर नई कुडंगे	४	४०३४
आगर पल्लीमाई	४	४०३५
आगरमादी असती	५	५८८३
आगंतारठियाणं	४	४७५४
आगंतु एयरो वा	५	५६०५
आगंतुगमादीणं	४	४३२१
आगंतुगाणि ताणि य	४	४०५८
आगंतुगारत्थिजणो जहिं तु	४	३४८६
आगंतुगेसु पुव्वं	४	४२६९
आगंतु तदुब्भूया	४	३८१२
आगंतु पउण जायण	२	१९६५
आगंतुमहागडयं	५	५४६१
आगंतुयदब्बविभूसियं	३	२१००
आगंतु वाहिस्वोभो	१	३५९
आगंतुसाहु भावमिम	२	१२३७
आगाढकारणेहिं	२	११५२
आगाढमणागाढं	२	१०२६
आगाढमिच्छदिट्ठी	१	५९२
आगाढमिम उ कजे	२	८७६
आगाढे अणागाढं	५	५०२२
आगाढे अणालिंगं	३	३१३६
आगाढं अहिगरणे	३	२७१३
”	५	५७४५
आगारबिसंवह्यं	६	६०९८
आगारिणियकुसलं	१	२६४
आचंडाला पढमा	३	३१८५
आचेलकुहेसिय	६	६३६२
”	६	६३६४
आचेलको धम्मो	६	६३६९
आढणमब्भुट्ठाणं	३	२७२८
आणयणे जा भयणा	४	४६०६
आणंदअसुपायं	२	१३६९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
आणाङ्गो य दोसा	२	१७७१
"	४	४७९७
"	५	६०५१
"	६	६३१९
[इत्येताम् "आणादिणो य दोसा" गाथा]		
आणाइस्सरियसुहं	२	२११६
आणाप् जिणिदाणं	५	५३७७
आणाऽणवरथ मिच्छा	१	७१६
आणादणंतसंसा-	५	५०७९
आणादिणो य दोसा	३	३२७१
"	५	५५७०

[इत्येताम् "आणाङ्गो य दोसा" गाथा]		
आणादि रसपसंगा	२	१०३७
आणा न कप्पइ त्ति य	३	३०५४
आणा विकोवणा बुज्झणा	१	७२७
आणुग जंगल देसे	२	१०६१
आतुरक्खिणाहं एयाहं	२	१८१२
आदिपदं तिहेसे	२	१०८८
आदिभयणाण तिणहं	४	३६९१
आदियणे भोत्तणं	३	३०७९
आदिल्लसुं चउसु वि	६	६०८९
आदी अविट्ठभावे	१	७६३
आदेसो सेलपुरे	३	३१४९
आधत्ते विक्कीए	३	३०३०
आधाकम्माऽसत्तिं घातो	३	३१०१
आधारिय सुत्तथो	१	८०५
आधारो आधेयं	१	१७०
आधावसी पधावसी	२	११५७
आपुच्छण आवासिय	३	२५९०
आपुच्छमणापुच्छा	४	३६८२
आपुच्छिऊण अरहंते	६	६४५७
आपुच्छित आरक्खित	४	४८२९
आपुच्छिय आरक्खिय-	३	२७८६
आपुच्छिय उग्गाहिय	४	३५३६
आपुच्छियसुग्गाहिय	४	३५३६
		टि० ३
आवाहे व भये वा	३	२७३९
आभरणपिण जाणसु	३	२५६३
आभस्वमदेमाणे	३	२६९४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
आभस्वमदेमाणे	५	५७२८
आभिणिबोहमवायं	१	८९
आभीराणं गामो	३	२१९९
आभोएउं खेतं	२	१३७७
आभोगिणीय पसिजेग	४	४६३३
आभोगेण मिच्छत्तं	६	६४१८
आमफलाणि न कप्पंति	२	८९९
आमं ति अम्भुवगए	४	३४११
आमं ति अम्भुवगते	४	३३६७
आयट्ठे उवउत्ता	३	२७०३
आय पर तदुभए वा	१	४३२
आयपरसमुत्तारो	२	११७१
"	२	१७९५
आयपरे उवगिण्हइ	४	४३४५
आयपरोभयतुलणा	२	१२५३
आयपरोभयदोसा	२	१७२४
"	३	२५९५
आयरकरणं आढा	४	४४७३
आयरतरेण हंदि	४	४४८४
आयरिण् अभिसेए	६	६३७७
आयरिण् अभिसेगे	४	४३३६
"	४	४४२१
"	५	५३५९
"	६	६०६५
आयरिण् असपीणे	४	४१७८
आयरिण् उवज्झाए	४	४१७७
आयरिण् कालगते	५	५४०६
आयरिण् गच्छमि य	३	२९६३
आयरिण्णाऽऽकत्तो	६	६१०७
आयरिण् य गिलाणे	४	४३१८
आयरिण् य परिआ	२	१६६४
आयरिण् सुत्तमि य	१	३३७
आयरिओ एग न भणे	५	५७४८
["]	३	२७१६]
आयरिओ गणिणीए	४	४१५२
आयरिओ गीतो वा	५	५५१६
आयरिओ पवत्तिणीए	२	१०४३
आयरिओवहि बाला-	२	१५५३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
आयरिगिलाण गुरुगा	५	५०८७
["]	४	४७११]
आयरियअणुट्टाणे	२	१५७०
आयरियअवाहरणे	२	१४६०
आयरियउवज्झाए	४	४४९६
"	५	५४७४
आयरियउवज्झायं	५	५४७९
आयरिय उवज्झाया	३	२७८०
आयरिय एगु न भणे	३	२७१६
["]	५	५७४८]
आयरिय गणी इट्ठी	१	६९२
आयरियगमणे गुरुगा	३	३१४५
आयरियगिलाणे गुरुगा	४	४७११
["]	५	५०८७]
आयरिय चउरो मासे	५	५७६९
आयरियतअभविण्ण	२	१२२५
आयरियत्तणतुरितो	१	३७३
आयरिय दोणिण आगत	५	५३९२
आयरियवणवाई	१	७३८
आयरियववण दोसा	४	४३७१
आयरियवसअभभिसेग-	२	१०७०
आयरिय विणयगाहण	५	५१०६
आयरिय साहु वंदण	३	२७५२
आयरियस्सायरियं	४	४४२२
आयरियाइचउण्हं	४	४४६८
आयरियाई वरुं	२	९५५
आयरियादभिसेगो	६	६११०
आयसमणीण नाउं	३	२२७७
आयसमुत्था तिरिण्ण	१	४३६
आयसरीरे आयरिय-	२	२१२१
आयहिय परिण्णा भाव-	२	११६२
आयहियमजाणंतो	२	११६३
आयहियं जाणंतो	२	११६४
आयंकविप्पमुक्का	४	३७९७
आयं कारण गाढं	२	९५१
आयंभिल बारसमं	६	६४७३
आयंभिलं न गिण्हइ	२	१३९८
आयाणगुत्ता विकहाविहीणा	४	४५६४
आयाणनिदुद्धाओ	३	२३११

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
आया पचयण संजम	१	४४६
"	१	४७३
आयाम अंबकंजिय	५	५९०३
आयामु संसट्टुसिणोदगं वा	५	५८८४
आयारदिट्ठिवायत्थ-	१	७३२
आयारपकप्यधरा	१	६९३
आयारवस्थुतइयं	२	१३८५
आयावण तह चैव उ	३	२४१६
आयावण साहुस्सा	३	२४१९
आयावणा य तिविहा	५	५९४५
आयाविति तवस्सी	२	१७९४
आयाहिण पुब्बमुहो	२	११८३
आयुहे दुत्तिसट्ठिमि	२	१००९
आरक्खितो विसज्जइ	३	२७८७
आरक्खियपुरिसाणं	६	६१७२
आरंभनियत्ताणं	३	२८०९
आरंभमिट्ठो जति आसवाय	४	३९२७
आराम मोल्लकीण्ण	२	९०६
आराहितो रज्ज मपट्टबंधं	४	४४३१
आरुहणे ओरुहणे	२	९७५
आरोवणा उ तस्सा	३	२८५३
आरोहपरीणाहा	२	२०५१
आलंबणमलहंती	१	१२०
आलंबणे विसुद्धे	४	३९८९
आलाव गणण विरहिय-	४	४५१०
आलावण पडिपुच्छण	५	५१३७
"	५	५१९८
आलिट्टमणालिट्ठे	४	४४९२
आलिंणणादिगा वा	५	५९२३
आलिंणणादी पडिसेवणं वा	५	४९१७
आलिंणंते हत्थाइ-	३	२५२६
आलेवणेण पउणइ	५	६०१६
आलोइऊण य दिसा	१	४४२
आलोएंतो वच्चति	६	६३३०
आलोगं पि य तिविहं	१	४६०
आलोयण कप्पठिते	६	६४७०
आलोयणसुत्तहा	४	४५३६
आलोयणं पउंजइ	१	३९२
"	१	३९४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
आलोचनं पञ्जङ्ग	१	३९५
"	१	३९७
आलोचना य कहणा	६	६३२९
आलोचना सुणिज्जति	५	५६९८
आवढइ खंभकुट्टे	६	६३२१
आवढणमाइएसुं	२	१९२४
आवणगिह रच्छाप	३	२२९७
आवण रच्छगिहे वा	३	२३०२
आवरितो कम्मोहिं	५	४९२७
आवलियाए जतिट्ठं	४	४३२३
आवसि निसीहि मिच्छा	२	१३७९
आवसिगानिसीहिग-	४	३४३८
["]	५	५६९५
आवाय विलिमिणीए	४	४३८४
आवायदोस तइए	१	४३७
आवासगकयनियमा	२	१५४१
आवासगमाईया	१	६७६
आवासगमादी या (जा)	१	३८४
आवासग सज्जाए	३	२६३५
"	३	३१६३
आवासगं करिता	३	२३३५
आवासगं तथ्य करंति दोसा	३	३१६४
आवास बाहि असई	४	३४५४
आवाससोहि असलंत	१	६१९
आवासिगानिसीहिग-	५	५६९५
["]	४	३४३८
आवासिगाऽऽसज्जदुपेहियादी	५	५६९३
आवासियं निसीहियं	२	१३८०
आसगता हथिगतो	४	३८५७
आसगपोसगसेवी	५	५०२६
आसज्ज खेत्तकप्पं	६	६३७१
आसज्ज निसीही वा	३	२५८८
आसज्जगेहे दियदिट्ठभोग्गे	३	३२२०
आसकपतीभत्तं	१	३८६
आसन्न मज्झा दूरे	५	५५०७
आसन्नो य छणूसवो	४	३३५५
आसरहाई ओको-	२	१२५९
आसंकितो व वासो	३	२६५१
आसंदग कट्टमओ	४	३७४५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
आसाढपुणिणमाए	४	४२४८
"	४	४२८०
आसादेउं व गुलं	१	१२८
आसायण पडिसेवी	५	४१७२
"	५	५०५९
आसायणा जहण्णे	५	५०३२
"	५	५१३२
आसासो वीसासो	४	३७७१
आसित्तो ऊसित्तो	५	५१५१
आसुक्कार गिलाणे	५	५५१४
आसे रहे गोरहगे य चित्ते	३	३१७१
आहच्च हिंसा समितस्स जा तू	४	३९३३
आहकुवाइणाबिय	५	५२८५
आहडिया उ अभिघरा	४	३६१७
आहणणादी दित्ते	१	४३३
आहरति भत्तपाणं	५	५०३८
आहा अहे य कम्मे	६	६३७१
आहा अहे य कम्मे	५	५३४२
आहाकम्मियमादी	३	३१५९
आहाकम्मियसवर	२	१७५३
आहाकम्मिद्वेसिय	४	४२७५
आहारउवहिपूपासु	२	१३१७
आहारउवहिसयणा-	२	१११९
आहारउवहिसिज्जा	६	६२२२
आहारउवहिसिज्जा	६	६४४४
आहार एव पगतो	५	५३१५
आहारणाहारविहीसु जोगो	४	३९३१
आहारविही वुत्तो	५	५८९७
आहारस्स उ काले	४	४४८६
आहाराइ अनियओ	२	१२५६
आहाराई दग्गे	२	१२५४
आहारा नीहारो	३	३२०७
आहारिया असारा	५	६०५०
आहारे उवकरणे	१	७४७
आहारे उवहिम्मि य	२	१३६२
आहारे नीहारे	३	२६३६
आहारे पिट्ठाती	५	५०९७
आहारो उवही वा	४	४७४१
आहारो ति य ठाणं	६	६३५०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
आहारोवहि दुविहो	४	३५३३	इत्थी जयं मजं	२	९४०
इ			इत्थीणं परिवाडी	३	२१६७
इह ओअण सत्तुविही	५	५८८१	इत्थी नपुंसओ वा	३	२९३३
इह चोयगविट्ठं	४	४६४४	इत्थी पुरिस नपुंसग	१	६३७
इह सपरिहास निब्वंअ-	३	२१४०	इत्थी विउव्वियाओ	२	१७८५
इह संकाए गुरुगा	३	२१७७	इत्थी वि ताव देंति	४	४१५४
इओ गया इओ गया	२	११५८	इत्थी सागरिए उव-	३	२५५२
इक्कडकदिणे मासो	१	६८७	इमाउ त्ति सुत्तउत्ता	५	५६१९
"	२	१४९८	इय अब्बिणीयविवेगो	२	१२७८
"	४	४७८८	इय एसाऽणुणवणा	४	३५६२
इकं वा अथपयं	१	१९२	इय दोसगुणे नाउं	१	७२८
इक्किं तं चउहा	१	२७२	इय दोसा उ अगीए	२	९५०
इक्खागा दसभागं	५	५२५७	इय पोगलकायम्मी	१	६७
इच्चवमाइलोइय-	५	५२३३	इय रयणसरिच्छेसुं	२	२१२४
इच्छागहणं गुरुणो	२	१५२५	इय सत्तरी जहण्णा	४	४२८५
इच्छाणुलोम भावे	२	१९२९	इय संदंसणसंभास-	३	२१५२
इच्छा न जिणादेसो	३	२६७९	"	४	३७१३
इच्छामिच्छातहकारे	२	६६२३	इरियावहियाऽवणो	४	४५८७
इच्छा मिच्छा तहकारो	२	१३७८	इहपरलोगनिमित्तं	६	६३३४
इट्ठकत्तविओगो	४	३७११	इहपरलोगो य फलं	२	९५७
इट्ठित्तणे आसि चरं महल्लं	४	४७७०	इहरह वि ताव अम्हं	४	३४०१
इट्ठिरससातगुरुगा	५	४९८०	["]	४	३३४७]
इति एस असम्माणा	६	६२४२	इहरह वि ताव मेहा	४	४१६८
इति ओहविभागणं	३	२५८३	इहरा कहासु सुणिमो	४	३३९८
इति काले पडिसेहो	३	३२४०	"	४	३४०८
इति ते गोणीहिं समं	३	२२०२	"	४	३४२३
इति पोगलकायम्मी	१	६७	इहरा परिट्ठवणिया	३	२८१२
इति भावम्मि गियत्तं	४	३६३४	इहरा वि ता न कप्पह	३	३०४०
इत्तरियाणुवसगा	२	१४२८	इहरा वि ताव अम्हं	४	३३४७
इत्तरियं निक्खेवं	५	५०३३	["]	४	३४०१]
इत्तरियं निक्खेवं	५	५१३३	इहरा वि ताव तब्भति	५	५२०१
इत्थ पुण अभीकारो	५	४९९७	इहरा वि ताव थब्भति	५	५२०१
इत्थ वि मेराहाणी	४	४४६३	इहरा वि ताव सहे	४	३७९१
इत्थं पुण अहिगारो	१	१४८	इहरा वि मरति एसो	३	३११४
इत्थं पुण संजोगा	२	२०३२	इहरा वि मरिउमिच्छं	३	३०१९
इत्थिकहाउ कहित्ता	५	५१५९	इह वि मिही अविसहणा	५	५५७८
इत्थिनपुंसावाए	१	४५३	इत्तं महल्लसत्थं	४	४८७३
इत्थिनपुंसावाते	१	४६७	इत्तं महिद्धियं पणि-	२	११८९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
इदमस्मीलमणोगाहो	४	४८५३
इदमहादी व समा-	३	२७४५
इदियकसायजोगा	२	१२८६
इदियपमाददोसा	५	५०२८
इदियमुंडे मा किंचि	३	३१६०
इदेण बंभजज्झा	२	१८५८
इंधण धूमे गंधे	२	८४१
इंधणसाला गुरुगा	४	३४४७
ई		
ईसर णिक्खंतो वा	४	४०१८
ईसरतलवरमाडंभि-	६	६३८६
ईसर भोइयसाइ	६	६३८७
ईसरियत्ता रज्जा	३	२५१०
॥	३	२५३०
उ		
उडवासा समतीता	१	५९५
उक्कच्छिय वेक्कच्छिय	४	४०८३
उक्कुट्टयासणयमुइं	२	१३६४
उक्कोसओ जिणाणं	४	४०९३
उक्कोसगा व दुक्खं	४	४२०५
उक्कोसतिसामासे	४	४०१४
उक्कोस माडभज्जा	३	२५१७
उक्कोस सनिजोगो	५	५०७२
उक्कोसं विगईओ	३	२५१२
उक्कोसो अट्टविहो	४	४०९५
उक्कोसो थेराणं	४	४०९४
उक्कोसोवहिफलए	२	२०२६
उक्खित्त भिन्नरासी	४	३३०२
उक्खित्तमाइएसुं	४	३३०५
उक्खित्तमाइहरगा	२	१६५२
उक्खित्त भिन्नरासी	४	३३०२
		टि० ४
उक्खित्तमाइएसुं	४	३३०५
		टि० १
उक्खित्तपक्क गिलाणो	२	१९७८
उक्खित्तितो सो हत्था	४	४५९४
उगमउप्पायणएसणा-	१	६०१
उगमकोडीए वि हु	४	४२०४
उगमदोसाईया	२	८४६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
उगगमविसोधिकोडी	४	४२११
उगगयमणसंकल्पे	५	५७९३
उगगयमणुगगते वा	५	५८२३
उगगयवित्ती मुत्ती	५	५७८८
उगगह एव उ पगतो	४	४६५०
उगगहण धारणाए	१	७५९
उगगहणमादिर्हि	४	४१२०
उगगहणंतग पटो	४	४०८२
उगगहधारणकुसले	२	१९१९
उगगहमादीहि विणा	४	४११२
उगगा भोगा राहण	३	३२६५
उगगिणमिम य गुरुगो	५	५१०४
उगगाह्या परिते	२	८६२
उगगातमणुगवाते	५	४८९०
”	६	६१३१
उगगायमणुगवाया	५	४८९१
उगगसरेणं बंदइ	४	४४९४
उगगं सरोस भणियं	५	५७५१
उगगारवेहृगातिसु	४	४६५६
उगगारपासवणखेल-	५	५५५१
उगगारविहारादी	२	१६७३
उगगारं पासवणं	४	३७५३
उगगारे पासवणे	२	१३८९
”	२	१५००
”	२	१५७५
”	४	३७७७
उगगासणमिम सुणहा	५	५९४१
उगगे नीए व ठिआ	३	२२४५
उगगंगे अणिच्छाए	४	३६१९
उगगुकरणोच्च कोटुग-	१	७२१
उगगुदसरीरे वा	४	४५५८
उगगुययगुलगोरस-	३	२४४२
उगगु वोलिंति वहं	२	१५३९
उगगयमगुस्सगो	१	३१९
		दि० ४
उगगयसगुस्सगो	१	३१९
उगगलवेसे सुहे	२	१८११
उगगाण भारएणं	५	५२८९
उगगाणतो परेणं	५	५३०२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
उज्जाणाऽऽधुध नूमण	३	३२७३	उदए विक्खल्ल परित्त-	५	५६४१
उज्जालितो पदीवो	३	३२४५	उदएण वादियस्सा	५	५१६५
उज्जु कहए परिणतं	४	४७०४	उदए न जलह् अग्गी	२	१२४६
उज्जुत्तणं से आलो-	५	५३५६	उदगघडे वि करगए	३	२१६१
”	५	५३५७	उदगंतेण चिलिमिणी	३	२४२२
उज्जुसुयस्स निओओ	२	११०१	उदगाऽगणि तेणोमे	४	४३३५
उज्जेणी ओसणं	५	५११५	उदगागणिवायाइसु	३	२७४४
उज्जेणी रायगिहं	४	४२१९	उदगाणंतरमग्गी	४	३४३०
उज्जेत णायसंडे	३	३१९२	उदयं पत्तो वेदो	३	२१५०
उज्जोविय आयरिओ	३	२९५२	उदाहडा जे हरियाहडीए	४	३९९३
उज्जसु चीरे सा यावि	४	४१२५	उदिओऽयमणाहारो	५	५९९७
उज्जसाहए भवणो	५	५५१३	उदिणजोहाउलसिद्धसेणो	३	३२८९
उट्टसणा कुच्छन्ती	४	३६७८	उदितो खलु उक्कोसो	४	३६७३
उट्टाणसेज्जाऽऽसणमाहएहिं	४	४४३५	उहहरे वसित्ता	५	५८३०
उट्टाणाई दोसा	५	५५३८	उहहरे सुभिक्षे	२	१०१८
उट्ठित णिवेसंतो	४	४४८०	”	३	२८७८
उट्ठेह् इत्थि जह एस एतिं	४	४४१७	”	३	२९७२
उट्ठेज निसीएज्जा	५	५६०८	”	३	३००३
उट्ठेत निवेसिते	३	२४४७	”	३	३०५३
उडुबद्धमि अइते	४	३४८३	उहवणे निव्विसए	२	९०५
उडुबद्धमि अतीए	४	३३९६	उहाण परिट्ठविया	३	२६०९
उड्डाहं व करिजा	४	३४१०	उहावण निव्विसए	३	२५०१
उड्डाहं व करेज्जा	४	३३४५	”	३	२७७७
उड्डाहो वोसिरणे	३	२३६८	”	५	५०९४
उड्डमहे तिरियं पि य	४	४८४१	[”	२	९०५]
उड्डमि वातमि धणुगगहे वा	४	३८१६	उट्ठित तिगेययं	१	६१०
उट्ठाती विरसमि	१	४७७	”	१	६५५
		टि० १	उहिसइ व अण्णदिसं	५	५४७७
उट्ठादीणि उ विरसमि	१	४७७	उहिसिय पेह अंतर	१	६०९
उत्तण ससावयाणि य	३	२७४७	उहिसिय पेह संगय	१	६५४
उत्तरगुणनिप्फज्जा	१	९	उहडसेस बाहिं	३	२९१६
उत्तरणमि परुविते	५	५६३५	उहूढे व तवुभए	३	२९८२
उत्तरतो हिमवंतो	६	६२४७	उहेसग्गहणेण व	४	४२३८
उत्तर पुट्वा पुज्जा	१	४५७	उड्डाणं ठाणायतं	५	५९५३
उत्तर भूले सुद्धे	३	२९९४	उड्डप्फाळाणि करंति	४	३९५५
उत्तरिए जह हुमाई	१	३०७	उड्डंसिया य तेणं	४	३८००
उत्तरियपच्चयट्ठा	५	६०४७	उड्डयमविक्ष्व निजस्स	१	३२१
उत्ताणग ओमंथिय	२	११०३	उड्डिक्खंता केई	३	२४६३
उदए कप्पूराई	५	६००१			

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
उल्लिख्यं उल्लिख्यं चेव	४	३९७९	उल्लिखित्या भो ! मम किं करेसि	३	३२५२
उत्पण्णे उवसग्गे	५	५७०१	उल्लेखण न सक्का	१	३३५
उत्पण्णे णाणवरे	३	३२६७	उल्लोम लहू दिव णिसि	४	३५७८
उत्पत्तिकारणाणं	३	२१५९	उल्लोमाऽणुणवणा	४	३५७७
उत्पत्तियं वा वि धुवं व भोजं	४	३५८७	उवण्सेण सयं वा	१	९८
उत्पन्न कारणम्मि	४	४५४०	उवण्सो संघाडग	३	२९९२
उत्पन्न कारणाऽऽगंतु	४	४३०३	"	३	२९९३
उत्पन्ने अहिगरणे	३	२२२३	उवण्सो सारणा चेव	२	१२६६
"	३	२२२८	उवओगं हेतुवरिं	३	२३६१
"	४	३७३०	उवगरणगेण्णे भार-	३	३०५७
"	६	६२७८	उवगरण पुव्वभणियं	३	३०६५
उत्परिवाडी गुरुगा	३	३०६८	उवगरणमहाजाते	५	५५३७
उत्पल्लोउमाहं पुण	२	९७८	उवगरणं श्विय पगयं	४	३६५९
उत्पायग उत्पण्णे	६	६११९	उवगरणं वामगऊर-	१	४५९
उत्पिं तु मुक्कमउडे	५	५६८०	उवगरणे पडिलेहा	४	३४३४
उत्तमाभगऽणुत्तमाभग-	२	१८३९	"	४	३४६२
उत्तमाभग वडसालेण	५	५०२२	उवगरणे हत्थम्मि व	४	४४७९
उत्तमावियं पवयणं	५	६०४६	उवचरह को णऽतिस्सो	२	१८७६
उभए वि संकियाहं	२	१२३३	उवचियमंसा वतिया-	५	४८८०
उभओ पडिबद्धाए	३	२६१४	उवठाविओ सिय ती	५	५१९३
"	३	२६१५	उवठावियस्स गहणं	४	४३५८
उभओ पासिं छिज्जउ	४	३९५३	उवदेस अणुवदेसा	५	५८२५
उभओसहकजे वा	३	२३८०	उवमाह अलंकारो	१	२८४
उभयगणी पेहेउं	२	१०६४	उवमारुवगदोमो	१	२८१
उभयट्ठाहमिविट्ठं	२	२०७१	उवयंति उहरगामं	५	५६१२
उभयट्ठाए विणिग्गाए	३	२६४७	उवयार अनिट्ठुरया	१	३१६
उभयम्मि वि अविसिट्ठं	४	४१००	उवयोगसरपयत्ता	१	१४१
उभयविसुद्धा हयरी	३	२३३७	उवयोगं च अभिवत्तं	१	५२२
उभयस्सऽकारगम्भी	३	२२१४	उवरिं आयरिवाणं	५	५५३४
उभयं पि दाऊण सपाडिपुच्छं	५	५०३९	उवरिं कहेसि हिट्ठा	४	४३६१
उभयं वा दुदुवारे	३	२१८४	उवरिं तु अणुलीओ	४	३८५०
उभयेगयरट्ठाए	३	२२३६	उवरिं पंचमपुण्णे	४	४३००
उम्मग्गदेसणाए थ	६	६४२३	उवरोहमया कीरह	४	४७९५
उम्मग्गदेसणामग्ग-	२	१३२१	उवलक्खिया थ भण्णा	४	३३७०
उम्मग्गेण वि गंतुं	४	४१४७	उवलज्जेण तु पुव्वं	५	५६४७
उम्मत्तगा तथ विचित्तवेसा	३	३१७०	उवलद्धी अणुल्लहू	१	७१
उम्मत्तवायसरिसं	४	३३२९	उववाएण व सायं	१	१२४
उम्मातो खलु दुविधो	६	६२६३	उवसग पडिसग सेज्जा	४	३२९५
उयवहकारो ह ति य	१	२८७	उवसमणद्ध पटुट्ठे	४	३५५४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
उवसमसम्मा पदमाण-	१	१२७
उवसमियं सासायण	१	९०
उवसंतोऽणुवसंतं	३	२७१८
उवसंतो वि समाणो	५	५०१३
उवसंतो सेणावह	३	३०२५
उवसंपज गिलाणे	४	४३१५
"	४	४३९९
उवसंपज गिलाणो	४	४३१७
उवसंपज धिरत्तं	२	१२४१
उवसासग सासाणं	१	९०
		टि० ३
उवसामगसेडिगयस्स	१	११८
उवसामिओ णरिंदो	४	३९०३
उवसामितो निहत्थो	५	५५८०
उवस्सए उवहि ठवेतुं	५	५०९१
उवस्सए परिसए ठियाणं	४	३४८८
उवस्सए य संथारे	४	३७२२
उवस्सग गणियविभाइय	५	५३५१
उवस्सय कुले निवेसण	५	५०१२
उवस्सय निवेसण साही	२	१९९६
"	५	५५४२
उवहय उवकरणमिं	५	५१५४
उवहयभावं दवं	५	५२३६
उवहयमइविज्जाणे	१	७८७
उवहाण तूलि आलिं-	४	३८२४
उवहिमि पडगसाडग	२	१९६७
उवहि सरीरमलावव	४	३५४६
उवहिस्स आसिभावण	५	५०६४
उवहीलोभ भया वा	१	५६०
उवेहऽप्पत्तिय परितावण	२	१९८४
उवेहोभासण करणे	२	१९८७
उवेहोभासण ठवणे	२	१९८६
उवेहोभासण परितावण	२	१९८५
उव्वत्तखेलसंधार-	२	१८८६
उव्वत्तण परियत्तण	४	३७८२
उव्वत्तणमप्पत्ते	५	५३७०
उव्वत्तेति गिलाणं	६	६३३७
उव्वरए कोणे वा	१	५७०
उव्वरए वळभीइ व	३	२६४५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
उव्वरगस्स उ असती	२	१९०५
"	६	६२१५
उव्वाणा वेला वा	३	२२०८
		टि० १
उव्वाया वेला वा	३	२२०८
उव्वेल्लिए गुज्जमपस्सतो से	४	४११५
उत्तिणे संसट्टे वा	२	१९५१
उत्सगओ नेव सुतं पमाणं	४	३६३०
उत्सगगोयरम्मी	४	३३१९
उत्सगगट्टिई सुद्धं	४	३३१८
उत्सगगलक्खणं खलु	५	५१४८
उत्सगगसुतं किंची	४	३३१६
उत्सगगं एगस्स वि	५	५२०५
उत्सगगई वितहं	१	६२१
उत्सगगेण निसिद्धाई	४	३३२७
उत्सगगेणं भणियाणि	४	३३२६
उत्सगं सव्वसुयं	१	२६९
उत्सगणे असत्तीण	१	५४
		टि० २
उत्ससियं नीससियं	१	७६
		टि० २
उत्सासाओ पाणू	२	१३४१
उत्सुत्तं ववहरतो	६	६४२३
उत्सेइम पिट्ठाई	२	८४०
उंढिय भूमी पेडिय	१	३३०
उंवर कोट्टिबेसु व	३	३१३१
ऊ		
ऊणाइरित्त वासो	२	१२५७
ऊणाणुट्टमदिक्खे	२	१५९८
ऊणाचिय मज्झतो	५	५२१७
ऊणेण न पूरिस्सं	४	४००६
ऊसरदेसं दड्ढेल्लयं	१	१२२
ऊसवळणेसु संभारियं	४	३४२६
ऊससियं नीससियं	१	७६
ए		
एअगुणविप्पमुक्खे	२	१९२०
एआओ भावणाओ	२	१३२७
एईए जिता मि अहं	६	६२०८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एए अण्णे य बहू	५	५७१२
एए अ तस्स दोसा	४	४२४०
एए उ अविप्पंते	१	६२९
एए उ द्वावेत्ती	४	४६३०
एए खेव दुवालस	४	३९६४
एए चेव य ठाणा	६	६४०७
एए चेव य दोसा	३	२३१९
"	३	३२१२
"	४	३४९९
"	४	४४१९
"	६	६१६९
"	६	६१७३
एएण सुत्त न गतं	५	५८४६
"	५	५९०९
["]	५	५५६०]
एए न होति दोसा	३	२७५०
एए सामन्नयरं	४	४७३९
एएसि परूवणया	४	४३१६
एएसि असईए	३	२३२४
"	३	२९६०
["]	३	३१९३]
एएसि असतीए	४	४१४१
"	६	६३०६
एएसि तिण्हं पी	३	२५६५
एएहि य अण्णेहि य	४	४८००
एएहिं कारणेहिं	२	१०२०
"	२	१८०१
"	२	२००३
"	२	२०५५
"	३	२७५७
"	३	३०६३
"	४	३७७२
"	५	५१७५
["]	४	४६०८]
एएग दुगं चउकं	२	१९२१
एएगरे पुव्वगते	३	२६५४
एएगुगतिणि मासा	५	५८१८
एएगि दोसु तीसु व	३	२२६३
एएवीस जहण्णेणं	४	४८५२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एएस्स ऊ अभावे	५	४८८२
एएस्स सुसावादी	६	६१४१
एएस्स व एएस्स व	३	२८०१
एकं भरेमि भाणं	३	२८९०
एकाह वि वसहीए	२	२०३३
एकाए वसहीए	२	१४१२
एका मुक्का एका य	४	४१२९
एका य तस्स भणिणी	६	६१९९
एका वि ता महली	४	४५६८
एक्किम्मि उ ठाणे	३	१७४७
एक्किम्मि य ठाणे	३	२४५४
एक्किम्मि य भंगे	३	२१८६
एक्किो सो दुविहो	३	३०७६
एक्केकपडिग्गहगा	२	१४४२
एक्केकमक्खरस्स उ	१	६०
एक्केम्मि उ ठाणे	२	१५१०
"	३	२३५९
"	३	३५५८
"	५	५५५९
एक्केम्मि य ठाणे	३	२८९३
एक्केकं भतिणेउं	५	४९६४
एक्केकं तं दुविहं	५	४९००
एक्केकं ताव तवं	२	१३३०
एक्केकं सत्त दिणे	१	७०६
एक्केकाउ पयाओ	३	२२५५
["]	५	४९०७]
एक्केका ते तिविहा	३	२५६६
"	३	२५७१
एक्केकातो पदातो	५	४९०७
["]	३	२२५५]
एक्केका सा दुविहा	३	३१४३
एक्केकीए दिसाए	२	११८८
एक्केको जियदेसो	१	७३
एक्केको पुण उवचय	१	६९७
एक्केको सो दुविहो	५	४९१४
एक्केणं एक्केदलं	१	१९७
एक्कोजि सोसि दोण्णी	४	३६६५
एक्को य जह्जेणं	१	५२३
एक्को य दोज्जि दोज्जि य	५	५०५५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एको वा सखियारो	२	२०२२	एगंतरमुप्याए	२	११०४
एगसुरदुसुरगंडी-	३	२१६८	एगं तासिं खेतं	३	२२३०
एगगया सुमह निजरा	२	१३४३	एगं नायं उदगं	४	४५७६
एगगामे अतिच्छंते	४	४६६१	एगं व दो व तिष्ठि व	४	४८४२
एगट्टियाहं तस्स उ	१	३११	एगा उ कारण ठिया	३	३२३०
		टि० ६	एगागित्तमणट्टा	१	६९६
एगत्तभावणाए	२	१३५२	एगागिस्स हि चित्ताहं	५	५७१९
एगस्थ कहमकप्पं	३	२६७३	एगागी मा गच्छसु	५	५७२६
एगस्थ रंधणे भुंजणे	४	३५६६	एगागी मा पुच्छसु	५	५७२६
एगस्थ वसंताणं	४	४८१४			टि० १
एगस्थ सीयमुसिणं	२	२०९७	एगागी वच्छंती	५	५९३०
एगस्थ होह भत्तं	५	५३०९	एगाणियस्स दोसा	२	१७०२
एगाथे उवल्ले	१	५१	एगाणियाए दोसा	५	५९३३
एगदुतीचउपंचग-	१	४४५	एगापक्कं च सता	३	३१३८
एगपए उ दुगाई	१	१९८	एगालयट्टियाणं	४	४८५७
एगपए दुत्तिगाई	१	१९८	एगा व होज साही	३	२२३४
		टि० ४	एगाह पणग पक्खे	५	५४७६
एगपएसोगाढादि	३	२७२२	एगाहि अणेगाहि व	३	३२३५
एग पणगऽद्वमासं	२	१५३०	एगाहि अणेगाहिं	३	३१५४
एगपुह सकलकसिणं	४	३८४७	एगे अपरिणए या	५	५४३७
एगमणेगे छेदो	४	३३६०	”	५	५४४६
एगमरणं तु लोए	३	२४९०	एगे अपरिणते या	५	५३९९
एगम्मि अणेगेसु व	१	६	एगेण कयमकजं	२	९२८
एगम्मि दोसु तीसु व	३	२२७१	एगेण विसह वीएण	१	३४४
”	३	२४६४	एगेण समारब्धे	२	१८४३
एगयर उभयओ वा	४	४५६१	”	२	१८४६
एगयर निगओ वा	१	६०८	एगे तू वच्छंते	५	५३९१
एगवगडं पट्टुच्चा	३	२१३२	एगे महानसग्गी	४	३१६३
एगवगडेगदारा	३	२१२९	एगो एगदिवसियं	३	३१४२
एगवगडेगदारे	३	२१३३	एगो करेति परसुं	४	३९४३
एगविहारी अ अजाय-	१	६९४	एगो खओवसमिए	४	३९४०
एगस्स अणेगाण व	३	३१४७	एगो गिलाणपासे	३	३२१६
एगस्स पुरेकम्मं	२	१८३६	एगोऽथ नवरि दोसो	३	२१३८
एगस्स वीयगहणे	२	१८४२	एगो व होज गच्छो	२	१६१५
एगं कप्पट्ठियं कुजा	६	६४६३	एतहोसविमुक्कं	१	५०९
एगंमिय चक धिर पारि-	५	५६४२	एतत्तिहिआगतं तू	५	५४३६
एगं ठवे गिठ्विस्सए	४	३५८२	एतं खेव पमाणं	२	१२०८
एगं णायं उदगं	४	४५९७	एतं तु पाउसग्गी	३	२७४०
एगंतरमायंखिल	१	७४६	एतं तुक्कं अहं	५	५३१९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एतं पि मा उज्जह देह मज्जं	४	४२०३
एताहं अकुर्वंतो	४	४५४९
एताणि च अण्णाणि य	४	४७३८
एतारिसं विओसज्ज	५	५४३८
एतेण सुत्त न गतं	५	५५६०
[दृश्यताम् "एण सुत्त न गतं" गाथा]		
एते तिस्सि वि मंगा	३	२२८७
एते पदे न रक्खति	१	५६४
एते सव्वे दोसा	४	४२७७
एतेसिं अग्गहणे	५	५५१२
एतेसिं असईए	३	३१९३
["एणसिं असईए" गाथा तथा "एणसिं असतीए" गाथा दृष्टव्या]		
एतेसिं तु पयाणं	३	३०८२
"	३	३०८४
"	४	३६८९
एतेहिं कारणेहिं	४	४६०८
["एणहिं कारणेहिं" गाथा दृश्यताम्]		
एथ उ एणगं एणगं	४	४२८४
एथ किर सण्णि सावग	३	३२७०
एथ य अणभिरगहिंयं	४	४२८२
एथं पुण अभिकारो	५	४९६८
एथं पुण अहिगारो	५	५०१५
एमाह अणागयदोस-	३	२८९४
एमेव अजीवस्स वि	१	१५५
एमेव अणत्ताए	६	६३०७
एमेव अधाउं उज्झऊण	१	२१८
एमेव अप्पलेंवं	२	१७४२
एमेव अमुंढिस्स वि	४	४६६८
एमेव असंता वि उ	१	६२
एमेव असिहसण्णी	४	४६९६
एमेव अहाछंदे	५	५४६६
एमेव उग्गमादी	५	५३५३
एमेव उत्तिमट्टे	३	२८७६
एमेव उवहिं सेज्जा	१	७६६
एमेव ओवसमिण्	४	३९४१
एमेव कइमवा ते	१	५५६
एमेव गणाऽऽयरिण्	५	५७७५
"	५	५८०४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एमेव गणावच्छे	५	५४५०
"	५	५४७०
एमेव गिलाणाए	५	५२४४
एमेव गिलाणे वी	१	५६५
एमेव गोणि मेरी	१	३६३
एमेव चारण भडे	१	५५०
एमेव जह परोक्खं	३	२९५०
एमेव सइयमंगो	३	२८७४
एमेव ततो णिते	३	२१८५
एमेव तेहिगोलिय-	३	३२८१
एमेव तोसलीए	४	४२२३
एमेव पउरथे भो-	३	२८००
एमेव पउलियापउलि-	२	१०८०
एमेव वितियसुत्ते	५	५८९६
एमेव भावतो वि य	२	१०४०
एमेवऽभिकखगहणे	५	५८०६
एमेव मज्जणाइसु	१	६४७
		टि० ९
एमेव मज्जणाई	१	६४७
एमेव सामगस्स वि	१	६२८
एमेव मासकप्पे	४	४८६९
एमेव सीसण् वि	४	४३४७
एमेव य अञ्चिते	४	४६८८
एमेव य अञ्छिम्मि	६	६१८१
एमेव य इत्थीए	५	५०८०
एमेव य उदिउ त्ति य	५	५८०९
एमेव य एक्कतरे	३	२२४४
एमेव य किंचि पदं	६	६४१६
एमेव य खंघाण वि	३	२७२१
एमेव य नेल्ले	५	५८२१
एमेव य जसकित्ति	४	४६८७
एमेव य ण्हाणाइसु	२	१६७९
एमेव य नगरादी	२	११२०
एमेव य निज्जीवे	२	९९९
एमेव य परिभुत्ते	२	१८६७
एमेव य पिहियग्गी	१	५३९
एमेव य पुरिसाण वि	१	६३९
एमेव य भयणा वी	२	१०७१
एमेव य भूमितिण्	३	२९४३

पद्या	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एमेव य वस्तिमग्निं वि	३	२९९९	एवं चैव पमाणं	४	४०१५
एमेव य धीयारे	४	४३९५	एवं जायणवस्थं	३	२७९५
एमेव य सञ्चिते	२	९०७	एवं दुवाकसविहं	१	७१३
एमेव य सन्नीण वि	२	१७९२	एवं पि ताव जाणह	३	३०२०
एमेव य संजोगा	५	५६५१	एवं पि सघरमीसेण	४	४२०९
एमेव य संसहं	१	६६३	एयाणि गारवट्टा	२	१३१४
एमेव य हीलाण	६	६०८८	एयाणि मक्खणट्टा	५	६०३२
एमेव य होइ गणी	५	५७५४	एयाणि य अज्जाणि य	६	६२४८
एमेव लेवगहणं	१	७४९	एयारिसण् मोत्तुं	३	२३१०
एमेव सघरपासंड-	२	१७५८	एयारिमखेत्तेसुं	३	२२९५
एमेव समणवग्गे	५	५३४७	एयारिस गोहम्मी	३	२६१९
एमेव संजह्ण वि	२	१०३८	एयारिसग्निं रुवे	३	२६२७
"	२	१०८५	एयारिसग्निं वासो	४	३३१४
एमेव संजह्णं	२	१०७३	एयारिसं विओसज	५	५४००
एमेव सेसण्णु वि	२	१६३२	"	५	५४४७
"	५	४९०४	एयारिसे विहारो	३	२७८२
"	५	५२६७	एयारिसो उ पुरिसो	५	५११८
"	५	५६४८	एयारिस्ति णवणहं पी	५	५९५०
एमेव सेसण्हि वि	३	२७७८	एयारिस्तिं असतीण्	४	३७९४
एमेव सेसगग्निं	४	४२५५	"	५	५२४६
एमेव सेसियासु वि	५	५५०९	एववइ कुणालाण	५	५६३९
एमेव होइ उवरिं	३	२९१९	एववइ जय्य चक्किय	५	५६५३
"	३	३११६	एववइ जग्निं चक्किय	५	५६३८
एमेव होति तेणं	५	५०९६	एवंडइण् साणे	३	२९२६
एमेव होति वगडा	४	३२९६	एरिसण् खेतम्मि	४	३२९०
एमेव होति इत्थी	३	२५७६	एरिसओ उवभोगो	३	२४५७
एमेव होति दुविहा	३	२५७०	एरिसदोसविमुक्कम्मि	३	२४३४
एमेवोगाहिमगं	२	१४०८	एरिससेवी सग्गे	५	५१६३
एयगुणसंपडत्तो	५	५१३१	एवइयाणं गहणे	४	३८७६
एयगुणसंपडत्तो	५	५०३१	एव खलु भावगामो	२	१११७
एयदोसविमुक्कं	२	१६०१			टि० ३
"	३	२८०८	एवमुवज्झाणं	३	६१०९
एयदोसविमुक्के	३	२२८८	एवमुवस्सय पुरिमे	५	५३४९
एयविहिमागतं तू	५	५३९८	एव य कालगयग्निं	५	५५१५
एयविहिमासयं तू	५	५४४५	एवं अपपरिवडिण्	१	१०७
एयस्स णत्थि दोसो	५	५५७२	एवं अवातवंसी	५	५२७६
एयस्स नत्थि दोसो	३	२५०२	एवं उगगमदोसा	५	५३०१
एयस्स नाम दाहिह	२	१९३९	एवं एक्केक तिगं	३	२५६९
एयं चरित्तसेरिं	४	४५१३	"	३	२५७७

पञ्चमं परिशिष्टम् ।

५३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एवं एकैकदिने	५	५७७१	एवं तु सो अवधितो	५	५०८१
एवं एसा जयणा	२	१०६८	एवं तैसि ठियाणं	२	१०७४
एवं खओवसमिण्	१	८७	एवं दव्वतो छण्हं	२	९१४
एवं खलु अच्चिसे	४	४७२२	एवं दिवसे दिवसे	५	५७६६
एवं खलु संविग्गे	५	५४६३	एवं दुग्गतपहिता	६	६३६४
एवं खु थूलबुद्धी	१	२२६	एवं नामं कप्पति	४	४२७३
एवं खु भावगामो	२	१११७	एवं पडिच्छिऊणं	२	१२७९
एवं खु लोहयाणं	३	२२८४	एवं पमाणजुत्तं	५	५८५३
एवं गहवहसागारिण्	१	६८३	एवं पि अग्रायंते	५	५४८१
एवं गिलाणलक्खेण	२	१८९१	एवं पि अल्लभंते	१	६१७
एवं च पुणो ठबिण्	२	१५९१	एवं पि कीरमाणे	२	१९१०
एवं च भणितमित्तिमि	४	३३६९	”	५	५२५३
एवं च भणियमेत्ते	२	२०८८	एवं पि परिचत्ता	५	५३०७
एवं चिय निरविक्खा	३	२२०४	एवं पि भाणमेदो	१	४८४
एवं चिय मे रत्तिं	३	२८४६	एवं पि हु उवघातो	१	४८७
एवं ठियम्मि मेरं	६	६४३७	एवं पीईवद्धी	५	५२९४
एवं तत्थ वसंती-	२	२०८२	एवं पुच्छासुद्धे	१	६४३
एवं ता अहुगुच्छिण्	२	८६७	एवं फासुमफासुं	२	१८१८
एवं ता अदिट्ठे	५	५०६७	एवं बारस मासे	५	५७७०
एवं ता असहाण्	२	८८५	एवं भवसिद्धीया	२	११३७
एवं ता गिहवासे	२	१९४७	एवं भायणमेदो	१	४८४
एवं ता गेणहंते	३	२८०२	टि० ३		
एवं ता जिणकप्पे	५	५२७०	एवं मणविसईणं	१	८४
एवं ता तिविहजणे	४	४२१७	एवं लेवगहणं	१	५१६
एवं ता दप्पेणं	३	२२०६	एवं वासावासे	४	४६८९
एवं ता पमुहम्मी	३	२६४३	एवं वित्तिगिच्छो वी	५	५८१५
एवं ता पंथम्मि	५	५६१६	एवं विसुद्धत्तिगमस्स	२	१०९९
एवं ताव दिवसतो	५	५८३२	एवं सङ्कुलाइं	२	१५८६
एवं ता सविकारे	३	२५५९	एवं समाणिण् कप्पे	६	६४७९
एवं तु अगीतरथे	५	५७६७	एवं संसारीणं	१	१०४
एवं तु अणंतेहिं	१	७०	एवं सुत्तविरोधो	४	४२४१
एवं तु अन्नसंभो-	२	१६१७	एवं सुत्तं अफलं	३	२५६१
एवं तु असवभावो	५	५६१०	”	५	५२९०
एवं तु इंदिण्हिं	५	५९२६	”	६	६१७४
एवं तु केह पुरिसा	५	५१५६	एवं सुनीहरो मे	६	६३४४
एवं तु गविट्ठेसुं	१	६४८	एस उ पळंभहारी	२	९२३
एवं तु चिट्ठणादिसु	३	२४१२	एसणदोसे व कए	२	१६०३
एवं तु ठाबिण् कप्पे	६	६४६६	एसणदोसे सीयइ	४	४५२०
एवं तु दियगहणं	३	२९८४	एसणपेहण जोगाण	५	५५०८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
एस तथं पञ्चिवज्जति	५	५५९७	एसेव गमो नियमा	६	६२४१
एसा अविही भणिया	२	१८४१	एसेव गिलाणम्मि बि	२	१९६३
एसा विही उ निग्गए	५	५७६०	एसेव गुरु निविट्टे	३	२२४८
एसा विही तु विट्टे	५	५८७५	एसेव य णवगकमो	४	४६७०
एसा विही विसज्जिए	५	५४३४	एसेव य विट्ठतो	१	८१
एसुस्सगटियप्पा	१	२४८	"	२	१००८
एसेव कमो नियमा	२	१४२५	एसेव य नूण कमो	२	११४१
"	२	१६७७	एसो वि तथ वच्चइ	३	२१९६
"	२	२०३४	एसो वि ताव दमयतु	५	५७३५
"	२	२०४७	एसो वि ताव दम्मउ	३	२७०४
"	२	२१०६	एसो विही उ अतो	३	२९५७
"	३	२३२५	एहि भणिओ उ वच्चइ	१	७७४
"	३	२५४७	एहिति पुणो दाहं	४	४६७३
"	३	४०७२४	ओ		
"	३	टि० ३	ओअत्तम्मि वहो	२	१७२८
"	३	२५७८	ओगाहिमाइविगई	२	२०७७
"	३	२६१६	ओदरिपथयणाऽसइ	३	३११२
"	३	२६६८	ओदरियमओ दारेसु	३	३२७९
"	४	४०४६	ओभामिओ उ मरुओ	२	१७१६
"	५	४९४०	ओभामिओ णेहि सवासमज्जे	४	३५९१
एसेव गमो नियमा	२	१०००	ओभावणा कुलघरे	३	२३१३
"	२	१०३३	"	४	३४९६
"	२	१४२५	ओभावणा पवयणे	४	४४१८
"	२	टि० १	ओभासइ खीराई	२	१५९९
"	३	२०४५	ओभासणा य पुच्छा	१	६६०
"	३	२६६८	"	४	४०३९
"	४	टि० १	ओभासिय धुव लंभो	२	१५२४
"	४	३५१०	ओभासियं जं तु गिलाणगट्ठा	३	३१९६
"	४	३७९६	ओमम्मि तोसलीए	२	१०६०
"	४	३८०३	ओमंथ पाणमाई	१	६६५
"	४	४२३३	"	४	४०४०
"	४	४६०९	ओमंथिए बि एवं	२	११०५
"	५	४९४०	ओमाणपेद्धितो खेल-	५	५८८७
"	५	टि० १	ओमाणस्स व दोसा	४	३७०८
"	५	५२६०	ओमादिकारणेहि य	५	५४१९
"	५	५४५१	ओमासिबुट्टेयुं	२	२०२९
"	५	५५८७	ओमासिबुट्टेसु	४	३९१६
"	५	५७२१	ओमासिबमाईहि व	५	५१२३
"	५	६०५९			

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
ओमे एसणसोहिं	३	३११८
ओमो चोदिजंतो	६	६१३५
ओमोदरियागमणे	३	३११९
ओमोदरिया य जहिं	२	९३८
ओमो पुण आयरिओ	४	४४१२
ओमो समराह्णिओ	२	१३७३
ओयणमीसेनिग्मी-	२	१०७५
ओयढ्भूतो खित्ते	२	९५९
ओयारण उत्तारण	६	६१९०
ओरोहधरिसणाए	३	३१२०
ओलिपिऊण जहि अक्खरा	४	३३९५
ओली निवेसणे वा	३	२२१६
ओलोयण निग्गमणे	३	२४२४
ओलोयणं गवेय्यण	५	५०३६
ओवग्गहिं चीरं	५	५८९४
ओवरए कोणे वा	१	५७०
		टि० ४
ओवरगस्स उ असती	२	१९०५
		टि० २
ओवासे तणकलए	२	१३८३
"	२	१६२५
ओवासे संथारे	२	२८२५
ओयुज्जंती व भया	६	६१९४
ओसक्कण अहिस्सक्कण	२	१६५३
ओसक्कंते दट्ठुं	४	४५३८
ओसण्णे दट्ठुणं	६	६०७६
ओसक्केण असक्कीण	१	५४
ओसप्पिणीह दोसुं	२	१४१६
ओसरणे सबयंसो	६	६१०३
ओसह भेसज्जाणि य	२	१४८६
ओसह विजे देमो	६	६२२१
ओहविभागुहेसे	१	५३४
ओहाब्बियच्चिलिमिलिए	३	२३६२
ओहाब्बियद्वाराओ	३	२३३६
ओहाणाभिमुहीणं	४	३७२६
ओहारमगरादीया	५	५६३३
ओहाब्बिय ओसक्के	५	५४९०
ओहाब्बिय कालगते	५	५४८९
ओहि मणपज्जवे या	१	३०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
ओहे उवग्गहम्मि य	४	४३५४
ओहेण तु सागरिं	३	२५५१
		टि० १
ओहेण वसविहं पि य	२	१६२७
ओहे सव्वमिसेहो	३	२५५५
ओहो उवग्गहो वि य	४	४८४८
क		
कक्खंतकक्खवेगच्छि-	२	१०६७
कज्जविवसिं दट्ठुं	१	७५४
कट्ठेण व सुत्तेण व	२	१०५६
कट्ठे पुत्थे मित्ते	३	२४६९
"	३	२५०४
"	५	४९१५
कडओ व चिलिमिणी वा	४	३४५१
कडओ व चिलिमिली वा	३	२२७४
"	३	२६६६
कडकरणं दग्धे सा-	१	१८४
कडजोगि एक्कओ वा	३	२९९७
कडजोगि सीहपरिसा	३	२८९६
कडपल्लाणं सण्णा	४	३२९८
कडमकड त्ति य मेरा	३	२२११
कडं कुण्ठेऽसति मंडवस्सा	४	३५१६
कडिपट्टए य छिहली	५	५१७७
कडिपट्टओ अभिनवे	५	५१७८
कडिवेयणमवतंसे	६	६३३६
कणएण विणा वहरं	५	५६८७
कणम्मि एस सीहो	६	६२०६
कतरिं विसं गमिस्सस्सि	६	६०८५
कतरो मे णरथुवधी	४	४१६४
कतरो सो जेण निस्सिं	३	२२६६
कतिएण सभावेण व	१	५५७
कतिठाण ठितो कप्पो	६	६३५८
कथह देसग्गहणं	४	३३२१
कथ व न जलह अग्गी	२	१२४५
कण्ठेपुर ओलोय-	२	९९१
कप्पह अपरिग्गहिंया	४	३६२५
कप्पह गिलाणगट्ठा	३	३०५०
"	३	३१९०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
कप्पइ समेसु तह सत्त-	२	१८२४	कलुसकलेण न जुज्झइ	२	८३७
कप्पठिहपरुवणता	५	५३४०	कल्लं से दाहामी	२	१४०७
कप्पट्ट खेत्तण सुअट्टणे	४	४६०२	कवड्डुगमादी तंवे	२	१९६९
कप्पट्ठिय परिहारी	५	५६१७	कसाए विकहा विगडे	५	५०१६
कप्पमि अकप्पमि य	२	१००५	कसिणस्स उ वत्थस्सा	४	३८८०
कप्पा आयपमाणा	४	३९६९	कसिणं पि मिण्हमाणो	४	३८६८
कप्पाकप्पविसेसे	४	४२३२	टीकापाठा.		
कप्पातो च अकप्पं	५	५३६२	कसिणा परीसहचमू	२	१३५५
कप्पासियस्स असती	४	३६६८	कसिणाविहिभिन्नमि य	२	१०५२
कप्पेज्जं पाए	१	४४०	कस्सइ विविचवासे	३	२१६५
कप्पे सुत्तरथविसार-	२	१३९९	कस्स त्ति पुरेकम्मं	२	१८२१
कप्पो षिय सेहाणं	५	५३२९	कस्सेते तणफलगा	२	२०३८
कड्डट्टदिट्ठे लहुओ	२	८६५	कस्सेयं पच्छित्तं	२	९३६
कमजोगं न वि जाणइ	१	७२०	कहकइकहस्स हसणं	२	१२९६
कमभिन्न वयणभिन्नं	१	२७९	कहणाऽऽउट्टण आगम-	५	५०५२
कम्म घरे पासंडे	२	१७५४	कहयति अभासियाण वि	२	१२३०
कम्ममि अदिज्जते	४	४२२१	कहिओ य तेस्सि धम्मो	३	३२८४
कम्मवसा खलु जीवा	३	२६१०	कंकहुए को दोसो	१	२२१
कम्मं असंकिलिट्ठं	५	४९११	कंजिय उण्होदग चाउ-	२	१७०६
कम्मं चिणंति सबसा	३	२६८९	टि० १		
कम्माराणंतदारग-	३	२९२९	कंजियउदगविलेवी	२	१७०७
कम्मे आवेसलुगं	२	१०८४	कंजियचाउलउदए	२	१९५८
कम्मेहिं मोहियाणं	३	२३४५	कंजुसिण चाउलोदे	२	१७०६
कम्मोदय गेल्ले	५	५३२०	कंटगकणुए उद्धर	६	६१६८
कयउस्सगाऽऽमंतण	२	१५८२	कंटग तेणा वाला	२	१४७५
कयकरणा थिरसत्ता	३	२४४५	कंटगमादीसु जहा	५	५५९६
कयकिइकम्मो छंदेण	१	४९३	कंटऽट्ठि खाणु विजल	२	८८१
कयमकए गिहिकजे	१	७०२	कंटऽट्ठिमाइएहिं	२	८८३
कयरी दिसा पसरथा	२	१४६३	कंटाई देहंतो	४	३८५८
कयलीखंभो व जहा	४	४१२८	कंटाऽहिसीयरक्खट्ठ-	४	३८६३
करगोफणधनुपादा-	६	६३२३	कंटाऽहिसीयरक्खाए	४	३८६३
करणं तु अण्णमण्णे	५	५०२५	टि० १		
करणाणुपालयाणं	४	४२९९	कंदप्प देवकिच्चिस	२	१२९३
करणे अधिकरणमि य	६	६३१५	कंदप्पे कुक्कुहए	२	१२९५
करपायदंडमाइसु	२	९००	कंदोइ अमुंजंते	३	३११३
करपायंगुट्टे दो-	५	५५२४	कंपइ वाणुण लया	३	२४३७
करमिव मज्झइ दिंतो	४	४४९१	काइय पळिलेह सज्झाए	४	३४८९
कळमोदणो य खीरं	२	१९२८	काई सुहवीसत्था	४	३६९५
कलुस दवे असतीय व	१	४३५	काउस्सगं तु ठिए	५	५६७९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
काउस्सग्गे सज्झा-	५	५५०२
काउं णिसीहियं अट्ठ-	६	६२९९
काउं सरयत्ताणं	१	५१८
काऊण अकाऊण थ	५	५५८९
काऊण नमोक्कारं	१	१
काऊणमसागरिए	४	४७५६
काऊण मासकप्पं	२	१६८७
"	४	४२८६
काऊण थ प्पणामं	५	५४३०
काएण उवचिया खलु	३	२३३४
काएसु अप्पणा वा	२	१६६३
काएसु उ संसत्ते	१	५८९
काएहऽविसुद्धपहा	३	३१८८
काणच्छिमाइएहिं	३	२४९५
का भयणा जह् कारणि	२	४८६१
कामं अखीणवेदाण	३	३१५८
कामं अहिगरणादी	३	२६२०
कामं आसवदारेसु	६	६२२६
कामं कम्मं तु सो कप्पो	३	३१००
कामं खलु अणुगुरणो	२	९९६
कामं खलु पुरसदो	२	१८१९
कामं खलु मच्चञ्चु	२	९६३
कामं जहेव कथ्यति	५	५६९२
कामं तवस्सिणीभो	२	२१०१
कामं तु एअमाणो	४	४४४८
कामं तु सरीरबलं	२	१३५४
कामं परपरितावो	५	५१०८
कामं पुरिसादीया	५	५२३७
कामं बिपक्खसिद्धी	५	५२३४
कामं विभूसा खलु लोभदोसो	४	३९९५
कामं सकामकिञ्चो	४	४४००
कामं सच्चपदेसु वि	५	४९४४
कार्यं परिच्छयंतो	२	९३१
कायादि तिहिक्किं	२	१६४२
काया वया य ते चिय	२	१३०३
"	५	४९७९
कारगकभो चउत्थे	१	३२७
कारगकर्तेतगाणं	४	३९४५

शृ० २२३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
कारणगमणे वि तर्हि	५	६०५८
["]	५	५९२४
कारणगहिउच्चरियं	३	२८५१
कारणजाय अवहितो	५	५०८४
कारणतो अविचीण	४	३७२०
कारणनित्सेवि लहुमग	१	३१७
कारणमकारणम्मि य	५	५९६४
कारणियद्विक्खितं तीरि-	६	६१२२
कारणे अणले दिक्खा	५	५७८३
कारणे अणुञ्ज विहिणा	४	३९९२
कारणे गमणे वि तर्हि	५	५९२४
["]	५	६०५८
कारणे गंधपुलागं	६	६०६०
कारणे सपाहुडि ठिया	१	५६९
कारणे सपाहुडियाए	१	५६९
		टि० १
कारावणमण्णेहिं	४	३६०८
कालगयं सोऊणं	५	५३८५
कालजह्च्छविदोसो	१	२८०
कालतवे आसज व	१	३०१
कालमकाले सत्ता	१	४३८
कालम्मि ओममाई	२	१२५५
कालम्मि पटुच्चंते	४	४७५१
		टि० १
कालम्मि पटुप्पंते	४	४७५१
कालम्मि बिद्ध्यपोरिसि	१	१६४
कालम्मि संतर णिरंतरं	५	४८९२
कालसरीरावेक्खं	५	५३६१
कालस्म समयरूवण	१	१६३
कालाहक्कमदाणे	४	३६९९
"	४	४५७४
कालातिक्कंतोवट्ठाण-	१	५९३
कालातीते लहुगो	१	५९४
कालिय पुव्वगए वा	५	५४२५
कालियसुआणओगम्मि	१	७४४
कालुट्ठाई कालनिवेसी	३	३०८३
कालुट्ठाईमादिसु	३	३१०२
काले अपटुच्चंते	४	४८०५
काले अभिगगहो पुण	२	१६५०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
काले उ भणुणाए	५	५२८२	किं चिम्मत्तगाही	१	३६९
कालेण अपत्ताणं	४	४२६२	किं छागलेण जंपह	६	६०७९
कालेण असंखेण वि	२	१२०२	”	६	६०८३
कालेणुवक्कमेण व	१	११०	किं जाणंति वरागा	४	४५७५
कालेणेवदिणं	४	४२६०	किं तं न होति अम्हं	४	३६३७
कालेणसणसोधि	५	४९५६	किं तुज्झ इक्कियाए	३	२३३८
कालो सिं भइवत्तइ	१	८००	किं ते पित्तपलावो	१	७९९
कावालिए य भिक्खू	३	२८२२	किं दमओ हं भंते !	१	६३३
कावालिए सरक्खे	५	५१८७	किं देमिं सिं नरवई	१	४९८
कास तऽपुच्छियम्मी	१	६२३	किं नागओ रथ तइया	२	१४१०
कासाइमाइ जं पुव्व-	१	६१३			टि० १
काहिइ अट्ठोच्छित्ति	२	१२४२	किं नागओ सिं समणेहिं	३	२६५६
काहीयातरुणीसुं	३	२५७४	किं नागय रथ तइया	२	१४१०
”	३	२५७९	किं नीसिं वासमाणे	६	६०७०
काहीयातरुणेसु वि	३	२५८०	किं परिहरंति णणु खाणु-	६	६०७८
काहीयातरुणेसुं	३	२५६७	किं पिच्छह मारिक्खं	४	३७१२
किइकम्म भिक्खगहणे	२	१५०४	किं पि तिं अन्नपुटो	१	७२३
किइकम्मं तीए कयं	३	२१८०	किं पेक्खह सारिक्खं	४	३७१२
किइकम्मं पि य दुविहं	४	४४१५			टि० १
किञ्चिरकालं वसिहिइ	२	१३९३	किं मण्णे निस्सिं गमणं	३	३०४४
”	२	१६३१	किं लक्खणेण अम्हं	४	३९५७
किञ्छाहि जीवितो हं	५	५३२५	किं व न कप्पइ तुढं	४	४६७१
किञ्चु तुअट्ठण बाले	४	४६१२	किं वा मए न नायं	४	४३६४
किण्हं पि गेणहमाणो	४	३८६८	कीयमिं अणिहिट्ठे	४	४२०१
कितिकम्मं पि य दुविहं	६	६३९८	कीवस्स गोसं नामं	५	५१६४
किञ्चु विहारेणऽऽमुज्ज-	२	१२८२	कीस न नाहिइ तुढं	१	६२४
किमियं सिट्ठमिं गुरु	५	५५६४	कुओ एयं पल्लीओ	३	२९००
किरियातीतं णाउं	४	३७७८	कुच्छण आय दयट्ठा	५	५९७२
किइ उप्पन्नो गिलाणो	२	१९०८	कुट्ठिमत्तलसंकासो	२	१७१४
किइ भूयाणुवघातो	४	३८६१	कुट्ठिस्स सक्करादीहि	४	३८६५
किं आगओ सिं णाहं	६	६१३९	कुडमुह डगलेसु व काउ	३	२३४२
किं भागय रथ ते वित्ति	३	२७८१	कुडुंतर भित्तीए	४	४५५६
किं उवघातो धोए	२	१८६५	कुडुंतरस्स असती	४	३७५०
किं उवघातो हएये	२	१८६३	कुडुंतरियस्सऽसती	४	३७५०
किं कारणं चमढणा	२	१५८४			टि० ४
किं काहामि वराओ	२	१८८५	कुडुइलिपणट्ठा	३	२६४२
किं काहिइ मे विजो	२	१९७५	कुणइ वयं धणहेउं	४	४५३०
किं काहिंति ममेते	४	३७६४	कुणमाणा वि य चेट्ठा	६	६२२९
किं गीयथो केवलि	२	९६१	कुणमाणो वि य कडगं	४	४५२६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
कुत्ति पुढवीय सण्णा	४	४२१४
कुत्ति य पुढवीसण्णा	४	४२१४
		टि० १
कुत्तीयपरुवणया	४	४२१३
कुत्तीय सिद्धनिष्ठाग-	४	४०३३
कुप्पवयणओसवेहिं	१	३४१
कुमुओयररसमुद्धा	२	१२४८
कुलडा बि ताव पेच्छति	५	५९३७
कुलपुत्त सत्तमंतो	२	२०६२
कुलमाइकज्ज दंडिय	४	३८६६
कुलमादीकज्जाइ	२	१८००
कुलवंसम्मि पहीणे	५	४९४८
"	५	५२५४
कुलं विणासेइ मयं पयाता	३	३२५१
कुवणय पत्थर लेट्टु	२	९१५
कुवणयमादी भेदो	५	४९०५
कुवियं नु पमादेती	३	२१७६
कुविया तोसेयव्वा	१	३८३
कुव्वंताणेयाणि उ	५	५६०१
कुसपडिमाइ णियत्तण	५	५५०१
कुसमुट्ठिपण पक्केणं	५	५५३२
कुंकुम अगुरं पत्तं	३	३०७४
कुंकुम तगरं पत्तं	३	३०७४
		टि० १
कुंथुपणगाइ संजमे	४	३८०९
कुंभारलोहकारे-	४	३८३८
कुंभी करहीए तथा	४	३४८२
कूरो नासेइ खुहं	५	५९९९
केइत्थ भुत्तभोगी	३	२४५६
केइ पुण साहियव्वं	५	५३२७
केइ सरीरावयवा	४	४५८१
केइ सुरूव दुरूवा	६	६१५९
केइ भणंति पुंवि	२	१४६२
केइ सव्वविमुक्का	२	८३३
केण कयं कीस कयं	५	५५६६
केण हवेज्ज निरोहो	१	६९
		टि० १
केण हवेज्ज विरोहो	१	६९
केणाऽऽणीतं पिसिंथं	६	६१०१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
केणावि अभिप्पाएण	४	३६३६
केणेस गणि त्ति कतो	६	६१२३
केरिसगु त्ति व राया	६	६३८१
केवहयं कालसंजोगं	६	६४४९
केवतिय भास इत्थी	४	४८३३
केवलगहणा कसिणं	६	६३१५
केवलविज्जेयत्थे	२	९६६
केवलिणा वा कहिण्	४	४५०८
केवलिणो तिउण जिणं	२	११८६
केसवअद्धवलं पण-	५	५०२३
केसिंवि अभिगगहिया	२	१६०६
केसिंवि इंदियाइ	१	२६
कोई तत्थ भणिज्जा	३	२१५७
कोई तत्थ भणेज्जा	४	४२७२
कोई मज्जणगविहिं	२	१९३८
कोउअ भूई पसिणे	२	१३०८
को कलाणं निच्छइ	१	२४७
कोकुइओ संजमस्स उ	६	६३१७
को गच्छेज्जा तुरियं	६	६३२८
को रोण्हति गीयत्थो	४	४०२९
को जाणइ को किरिसो	३	२४५५
कोट्टगमाई रत्ते	२	८७२
कोट्टग सभा व पुव्वं	४	४३८५
कोट्टाइबुद्धिणो अत्थि	२	११७५
कोट्टाउत्ता य जहिं	४	३३९३
कोव खए कच्छु जरे	५	५२४२
को तुव्वं आयरितो	३	३०१५
कोत्तहल आगमणं	४	४३७३
कोत्तहलं च गमणं	५	४९१८
को दोसो एरंडे	१	२१६
को दोसो को दोसो	३	२८७१
को दोसो दोहिं भिजे	२	९८९
कोइवपलालमाई	२	८४२
को नाम सारहीणं	२	१२७५
को नियमो उ तलेणं	२	८५७
को पोहसी य कालो	४	४०००
कोमुहभूया संगामिया	१	३५६
		टि० १
कोमुहया संगामि [य] या य	१	३५६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
कोयव पावारग दा-	४	३८२३
कोलालिषावणो खलु	४	३४४५
कोलुपरं पर संकलि	१	५७५
को बोच्छिह गेलण्णे	२	१९६४
कोसग नहरक्खट्टा	३	२८८५
कोसंवाऽऽहारकते	३	३२७५
कोसाऽहिसल्लुकंटग	३	२८८९
कोहाई अपसत्थो	४	४२४५
कोहो माणो माया	२	८३१

ख

खज्जूरमुहियादा-	२	१७१३
खणणं कोट्टण ठवणं	१	३३२
खमएण आणियाणं	४	४३३२
खमए लङ्गण अँबले	४	४३३०
खमभो व देवयाए	३	२९६८
खमगस्साऽऽयरियस्सा	५	५५५७
खमणं निमंतिते ऊ	१	५७३
खमणं मोहतिगिच्छा	३	२८५०
खमणे य असज्झाए	५	५५५०
खर अयसिक्कुसुंभ सरिसव	१	५२९
खरए खरिया सुण्हा	४	४५५७
खरभो त्ति कहं जाणसि	६	६१५७
खरफत्तसन्निट्ठगइं	५	५७५०
खरसज्जं मउयवइं	६	६१२६
खरंटण वेंटिय मायण	३	२९५४
खरिया महिक्किगणिया	३	२५२८
खलिए पत्थरसीया	१	२९७
खलिय मिलिय वाइइं	१	२९९
खंडग्गि मग्गियग्गी	१	४७९
खंडे पत्ते तह दुग्ग-	३	२९८६
खंताइसिट्ठऽदिते	४	४६२९
खंते व भूणए वा	४	४६२६
खंधकरणी उ चउहत्थ-	४	४०९१
खंधारभया नासति	१	५५५
खंधारादी नाउं	१	५७९
खंधेऽणंतपएसे	१	७९
खंधे दुवार संजति	६	६३७३
खाणुगकंटगवाला	४	४३७९
खाणू कंटग बिसमे	४	४००७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
खामित-वोसविताइं	६	६११८
["]	६	६१२८
खामिय वितोसिय विणा-	३	२६७८
खामिय-वोसवियाइं	६	६१२८
["]	६	६११८
खामितस्स गुणा खलु	२	१३७०
खित्तवहिया व आणे	२	१९०४
खित्तग्गि उ अणुयोगो	१	१६२
खित्तग्गि उ जावइए	१	३४
खित्तग्गि जग्गि खित्ते	४	४२४४
खित्तस्स उ पडिलेहा	२	२०५२
खित्तं वत्थुं सेतुं	४	४७६४
खित्ताइ मारणं वा	५	५७२४
खित्ताऽऽरक्खिणिवेयण	५	५४३२
खित्ते काल चरित्ते	२	१६३४

[इत्यंतां "खित्ते काल चरित्ते" गाथा]

खित्तेण य कालेण य	४	४२४६
खित्ते भरहेरवए	१	१४०
खित्तेहिं बहु दीवे	१	१६१
खित्तोगाहप्पमाणं	४	४६५३
खिवणे वि अपावंतो	२	९१६
खिसाए होंति गुरुगा	४	४१४६
खिसावयणविहाणा	६	६१२५
खिसिज्जइ हम्मइ वा	२	१२६०
खीणकसाओ अरिहा	२	१७८१
खीणग्गि उद्विग्गी	१	१२१
खीणेहिं उ सिग्वाणं	३	२६८४
खीरदहीमादीण य	५	५३००
खीरमिउपोगलेहिं	१	२२८
खीरमिव रायइंसा	१	३६६
खीरं वच्छुच्छिट्ठं	२	१७४५
खुड्ढा ! जणणी ते मत्ता	६	६०७५
खुड्ढं व खुड्ढियं वा	५	५०९५
खुड्ढी येराणऽप्पे	३	२९८८
खुड्ढो धावण सुसिरे	१	४५५
खुड्ढो जणो णत्थि ण यावि दूरे	३	३२३९
खुरअग्गिमोयगोखार-	१	५८
खुलए एगो बंधो	४	३८७०
खुहिया पिपासिया वा	४	४५९३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
खेत्ततो निवेसणाई	२	८६८
		टि० ४
खेत्तबहि अद्दजोयण	२	१८९४
खेत्तम्मि खेत्तियस्सा	५	५३९४
खेत्तम्मि य वसहीय य	४	४६५४
खेत्तस्संतो दूरे	४	४८४६
खेत्तं चलमचलं वा	४	४८४४
खेत्तं तिहा करित्ता	२	१४८२
खेत्तंतो खेत्तबहिया	५	५८३८
	५	५८४२
खेत्तं वत्थुं धण धन्न	२	८२५
खेत्तं सेउं केउं	२	८२६
खेत्तादऽकोविओ वा	३	२७३१
खेत्ते काल चरित्ते	२	१४१३
	२	१४२९
["]	२	१६३४
खेत्ते जं बालादी	३	३०७५
खेत्ते निवेसणाई	२	८६८
खेत्ते भरहेरवएसु	२	१४३१
खेत्तोयं कालोयं	२	९५८
खेत्तोवसंपयाए	५	५४०८
खेयविणोओ साहम्म-	२	१२८९
खेयविणोओ सीसगुण-	२	१२१५
खोल्लतयाईसु रओ	२	९१२
ग		
गइठाणभासभावे	१	७५१
गइ भास वत्थ हत्थे	५	५१४६
गएहिं छहिं मासेहिं	६	६४७६
	६	६४७७
"	२	१२६५
गच्छइ बियारभूमाइ	५	५६८९
गच्छगय निगए वा	३	२८६५
गच्छगहणेण गच्छो	४	४५४२
गच्छपरिरक्खणट्ठा	२	१६५६
गच्छम्मि उ एस विही	५	५७८२
गच्छम्मि एस कप्पो	२	१५८३
गच्छम्मि नियमकजं	४	४५३४
गच्छम्मि पिता पुत्ता	५	५२५१
गच्छम्मि य निम्माया	६	६४८३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
गच्छसि ण ताव गच्छं	६	६०८४
गच्छा अणिगयस्सा	५	५७६२
गच्छे जिणकप्पम्मि य	२	२१०९
गच्छे सबालवुद्धे	४	४२९३
गच्छो अ अलद्धीओ	१	७४०
गच्छो य दोन्नि मासे	५	५७६८
गङ्गा कुडंग गहणे	३	२१९७
गणओ तिस्सेव गणा	२	१४३५
गणगोट्टिमादिभोजा	४	३६४९
गणचित्तगस्स एत्तो	४	३९८८
गणणाए पमाणेण य	४	४००२
गणधर एव महिद्धी	५	४९८२
गणनिवस्सेवित्तरिओ	२	१२८५
गणमाणओ जहन्ना	२	१४४३
गणहर आहार अणुत्तरा	२	११९७
गणहरयोरकयं वा	१	१४४
गणि आयरिए सपदं	३	२१४३
	५	५८३१
"		
गणि गणहरं ठवित्ता	२	१३६७
गणिगा मरुगीऽमच्चे	१	२६२
गणिणिअकहणे गुरुगा	२	२०८४
गणिणिसरिसो उ येरो	३	२४११
गणिवसभगीतपरिणाम-	२	१०३०
गणि वायए बहुस्सुए	६	६०९०
गणि ! वायग ! जिट्ठज्ज !	४	४४८९
गणोवहिपमाणाइं	६	६४५८
गती भवे पच्चवलोइयं च	५	५१४५
गमणं जो जुत्तगती	३	३०७८
गमणाऽऽगमण बियारे	६	६४२६
गमणाऽऽगमणे गहणे	१	४७५
	५	५८६९
"		
गमणे दूरे संकिय	४	३६८४
गम्मइ कारणजाए	४	३७२१
गव्वो अवाउडत्तं	५	५९६६
गव्वो णिम्मइवता	४	३८५६
गहणं च गोम्मिएहिं	४	३९०१
गहणं तु अहागइए	३	२३७०
गहणं तु संजयस्सा	५	५१५७
गहणे चिट्ठ णिसीयण	४	३८०८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
गह्वरुणो आहारो	१	६७६	गिण्डइ नामं एगस्स	५	५५४७
गहिण् भिक्खे भोत्तुं	२	१६७१	गिण्डणे गुरुगा छम्मास	३	२५००
गहिण् व अगहिण् वा	४	४२६१	गिण्हंतगाहगाणं	१	२३३
गहिओ अ सो वराओ	३	२२८१	गिण्हंति वारणं	४	३५८४
गहियमणाभोएणं	५	६०५७	गिण्हंति सिज्झियाओ	२	१७३५
गहियमि वि जा जयणा	४	३४१३	गिण्हासि अप्पणो ता	३	१५९६
गहियं च अहाघोसं	६	६०९१	गिम्हासु चउरो पडला	४	३९७५
गहियं च णेहिं धणं	४	३३५६		टि०	२
गहियं च तेहिं उदगं	४	३४२७	गिम्हासु तिज्झि पडला	४	३९७४
गहियाऽऽउहप्पहरणा	४	३३९१	गिम्हासु पंच पडला	४	३९७६
गहियाऽगहियविसेसो	४	४५९०	गिम्हासु होति चउरो	४	३९७५
गंडी कच्छति मुट्ठी	४	३८२२	गिरिजस्रगमाईसु व	३	२८५५
गंडी कच्छम मुट्ठी	४	३८२२	गिरिनइतलागमाई	३	२९९१
		टि० १	गिरिनतिज्झातीसु व	३	२८५५
गंडीकोढगवाइं	२	१०२४		टि०	४
गंतव्वदेसरागी	३	३०६७	गिरिनिदि पुण्णा वाला-	५	५६४६
गंतुमणा अन्नदिस्सि	३	३१५३	गिरिसरियपथेरेहिं	१	९७
गंतुं दुचक्कमूळं	१	४९७	गिलाणतो तथ्यऽतिमुंजणेण	३	३१६७
गंतूण गुरुसगासं	२	१५२२	गिहवासे अथसत्थेहिं	१	३८८
गंतूण पडिन्नियत्तो	२	१८५०	गिहवासे वि वरागा	५	५०१०
गंतूण पुच्छिऊण य	४	४३०२	गिहि अण्णतिरिथि पुरिसा	६	६१७७
गंतूण य पणवणा	३	२९४८	गिहिउगहसाभिजडे	४	४७६३
गंघड्ड अपरिभुत्ते	४	४१६७	गिहिण्मु पच्छकम्मं	५	५२४३
गंभीरमदुरकुडविसय-	३	२६०१	गिहिगमि अणिच्छंते	३	२९५१
गाउअ दुगुणादुगुणं	४	३४४०	गिहि जोइ मग्गलो	३	२९४९
गाउय दुगुणादुगुणं	४	३४६६	गिहिणं अणंति पुरओ	३	२९४७
गाथा अद्धीकारग	४	४५६९	गिहिणिस्सा एगागी	५	५९२७
गामनगराइएसुं	३	२१२५	गिहियाणं संगारो	४	४७१७
गामऽऽभासे बदरी	५	५९९८	गिहिलिंग अन्नलिंगं	१	७५८
गामाइयाण तेसिं	४	४८४०	गिहिलिंगस्स उ दोणिण वि	५	५१२२
गामाणुगामियं वा	३	३१५२	गिहिसंति भाण पेहिय	२	१७२९
गामेणाऽऽरणेण व	६	६२७६	गीएण होइ गीइं	१	६९०
गामेय कुच्छिण्ऽकुच्छिण्	३	२३९१	गीतऽज्जाणं असती	६	६२८३
		टि० ७	गीयथग्गहणेणं	२	१८२७
गामेय कुच्छियाऽकुच्छिया	३	२३९१		२	१८६६
गारविण् काहीण्	२	१७०३		३	२९०८
गावो तणासि सीमा	२	१०९६	गीयथपरिग्गहिते	१	४९५
गावो वयंति वूरं	२	१०९७	गीयथे आणयणं	२	१९३६
गाहिस्साभि व नीए	३	२७५४	गीयथे ण सेलिज्झइ	५	५४६२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
गीयत्येण सयं वा	२	१०२२	गुरु पञ्चवखायासहु	२	१६६४
गीयत्ये पञ्चावण	५	५१४०	टीका पाठा०		
गीयत्येसु वि एवं	४	३३६१	गुरु पाहुण खम दुब्बल	४	४००८
गीयत्येसु वि भयणा	२	१८४७	गुरुभस्तिमं जो हिययाणुकूलो	५	५०००
गीयत्यो जतणाए	५	४९४६	गुरुमादीण व जोगं	५	५८७३
गीयत्यो य विहारो	१	६८८	गुरुयं लहुयं मीसं	३	२८८५
गीयमगीतो गीते	५	५४५९	गुरुसज्जिलओ सज्जं-	५	५४२१
गीयमगीया अविगीय-	३	३०१२	गुरुसारक्खणहेउं	३	३००६
गीयं मुणितेवाहुं	१	६८९	गुरुस्म आणाए गवेसिऊणं	४	४१६६
गीयाण विमिस्साण व	५	५४६०	गुह्छिरागं पत्तं	२	९६७
गीयाणि य पढियाणि य	३	२६००	गुह्छिणेहं उल्लं	५	६००९
गीया पुरा गंतु समिक्खियम्मि	४	३३०९	गुह्छ आयसभावं	२	१३०७
गुज्झंगम्मि उ विवडं	६	६२६७	गेण्हण गहिण आलोयण	५	५८०२
गुज्झंगवदणकक्खोरु-	४	३७७६	गेण्हण गुरुगा छम्मास	२	९०४
गुणदोसविसेसक्खू	१	३६५	गेण्हणे गुरुगा छम्मास	५	५०९३
गुणसुद्धियस्स वयणं	१	२४५	"	३	२७७६
गुत्ता गुत्तदुवारा	२	२०५८	गेण्हंतीणं गुरुगा	२	१०४४
गुत्ते गुत्तदुवारे	३	३२२५	गेण्हंतु पूया गुरुवो जदिहं	४	४३२०
"	३	३२३६	गेण्हंतेसु य दोसु वि	४	३३७८
गुम्मेहि आरामवरम्मि गुत्ते	४	३५१३	गेलणमाईसु उ कारणेसु	४	३६५२
गुरुओ गुरुअतराओ	५	६०३९	गेलण्णेण व पुट्टा	५	४९६७
["]	६	६२३५	गेलण्णेण व पुट्टो	५	५०४१
गुरुओ चउलहु चउगुरु	५	५०७७	गेलन्न तेणग नदी	४	४७२७
गुरुगं च अट्टमं खलु	५	६०४३	गेलन्नऽद्धाणोमे	२	१०५८
"	६	६२३९	गेलन्न रोगि असिवे	४	४७९९
गुरुगा अचेलिगणं	५	५९३८	गेलन्नं पि य दुविहं	२	१०२५
गुरुगा अहे य चरमतिग	१	५३३	गोउल विरुवसंखडि	२	१७२०
गुरुगा आणालोवे	३	३१२२	गोच्छक पडिलेहणिया	४	३९८३
गुरुगा पुण कोहुंवे	२	८९४	गोजूहस्स पडागा	५	५२०२
गुरुगा बंभावाए	१	५९०	गोडीणं पिट्ठीणं	४	३४१२
गुरुगा य गुरुमिलाणे	४	४००९	गोणाइहरण गहिओ	२	१२७०
गुरुगा य पगावम्मि उ	४	३४६४	गोणादीवाबते	४	४८०८
गुरुगो गुरुगतारागो	६	६२३५	गोणे य तेणमादी	३	२८४२
["]	५	६०३९	गोणे य साणमाई	४	३४४१
गुरुगो य होइ मासो	५	६०४१	गोणे य साणमादी	४	३३५२
गुरुगो (णं) भुत्तुवरियं	५	५००२	गोणे साणे व्व वते	५	५९४०
गुरुगो व अण्णो वा	५	५१७४	गोमंढल धन्नाई	२	९४३
गुरुतो य होइ मासो	६	६२३७	गोम्मिय भेसण समणा	४	४३८६
			गोयर साहु हसणं	६	६३२६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
गौरसभाविष्य पोते	३	२८९२
गोवाहज्ज वसहिं	४	३५२३
गोवालवच्छवाला-	४	४३०१
घ		
घट्टिज्जंतं वुच्छं	२	१२७१
घट्टेउं सच्चित्तं	५	५३८०
घट्टाह् इयरखुट्टे	२	१७८८
घडसहे व-ड-उकारा	१	६३
घडिण्यरं खलु धणं	२	८२८
घडिमत्ततो लिच्चं	३	२३६३
घणकुट्टा सकवाडा	२	२०५९
घण मसिणं गिरुवहयं	४	३८८२
घणं मूले भिरं मज्जे	४	३९७७
घम्मम्मि पवायट्टा	३	२२४२
घयकिट्टविरसगंधा	५	५९१६
घयघट्टो पुण विगई	२	१७१०
घरकोइलिया सप्पे	३	२३५४
घुञ्जह् गई सविट्टी	५	६०५३
घेत्तव्वगं भिण्णमहिच्छित्तं ते	४	३९३०
घेत्तुं जहक्कमेणं	४	४३६७
घेत्तुण गिप्पि पलायण	५	५८५८
घेप्पंति चसहेणं	३	२६७७
घोडेहि व धुत्तेहि व	४	३७३५
घोसो सि गोउलं ति य	५	४८७८
च		
चउकण्णं होज रहं	२	२०८८
चउगुरूका छगुरूका	३	२५२१
चउगुरूका छ लहु गुरु	३	२४७८
"	४	३८९८
चउठाणठितो कप्पो	६	६३५९
चउण्हं उवरि वसंती	२	२१०७
चउत्थपदं तु विविज्जं	३	२५८६
चउथो पुण जसक्किंति	४	४६५७
चउदसपुष्वी मणुओ	१	१३८
चउदसविहो पुण भवे	२	१११२
चउधा खलु संवासो	४	४१९२
चउपादा तेगिच्छा	२	१९३७
चउपाया तेगिच्छा	२	१९७४
चउभंगो अणुण्णाण	१	७९१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
चउभंगो गहण पक्खे-	२	९८१
चउभागऽवसेसाण	२	१६६४
टीका पाठा०		
चउमरुग विदेसं साह-	२	१०१३
चउमूल पंचमूलं	४	३४२९
चउरंगवग्गुरापरि-	४	३८२८
चउरंगुलं विहत्थी	४	३९८२
चउरो ओदइअम्मी	१	६८४
चउरो गुरूगा लहुगा	४	३६८३
चउरो चउगुरु अहवा	३	२७००
चउरो चउत्थभत्ते	५	५३६०
चउरो य अगुग्वाया	४	३६८६
चउरो य दिव्विया भागा	३	२८३३
चउरो य हुंति भंगा	६	६२२४
चउरो लहुगा गुरूगा	१	५०२
"	२	१९९१
"	२	१९९३
"	२	१९९५
"	२	१९९७
"	३	२५३८
चउरो विसेसिया वा	६	३४७९
चउलहुगा चउगुरूगा	१	५३८
चउवग्गो वि हु अच्छउ	२	१०७२
चउहाऽलंकारविउव्विण्	३	२३०५
चउहि ठिता छहि अठिता	६	६३६०
चक्कागं भज्जमाणस्स	२	९६८
चहुग सराव कंसिय	२	१९५९
चत्तारि अहाकडण्	६	४०३१
चत्तारि छ लहु गुरु	३	२४७७
"	४	३८९४
चत्तारि णवग जाणंत-	४	४६६३
चत्तारि दुवाराहं	१	२५६
चत्तारि य उक्कोसा	४	३९६६
चत्तारि य उग्वाता	३	२४७३
चत्तारि य उग्वाया	३	२४७१
"	३	२५३६
चत्तारि समोसरणे	४	४२६४
चम्मकरगसत्थादी	३	३०५८
चम्मसिगं पट्टहुगं	४	४०९८

पञ्चमं परिशिष्टम् ।

६५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
चम्ममि सलोममि	४	३८०७	चिट्ठित्ति निसीइत्ता	४	३६८८
चम्मं चेवाहिकयं	४	३८४४	चिट्ठित्तु निसीइत्ता	३	२३९९
चम्माइलोहगहणं	३	२८८२		टि०	३
चरगाइं बुग्गाइण	१	७००	चिरपव्वइओ तिविहो	१	४०३
चरणकरणप्पहीणे	५	५४६५	चिरपाहुणतो भमिणिं	४	४५७९
चरणकरणसंपन्ना	२	१११५	चित्तंतो बइगादी	५	५३६४
चरणोदासीणे पुज	४	४४६२	चिताइ दट्टुमिच्छइ	३	२२५८
चरमे पढमे बिइए	३	२१८७		टि०	५
चरमे विगिंचियव्वं	५	५९११	”	४	३४९७
चरमे वि होइ जयणा	२	१६९१	चिता य दट्टुमिच्छइ	३	२२५८
चरित्तट्ट देसे दुविहा	५	५४४०	चिनेइ दट्टुमिच्छइ	३	२२५८
चरिमे परिताविय पेज्ज	२	१४८५		टि०	५
चरिमो बहिं न कीरइ	४	४४१३	चित्तेइ वादसथे	५	५६९७
चलचित्तो भावचलो	१	७६७	चिंधट्टा उवगरणं	५	५५३६
चलजुत्तवच्छमहिया-	१	५०८	चिंधेहि आगमेउं	१	५६३
चंकमणं निहोवण	३	२३९५	चीयत्त कक्कडी कोउ	२	१०५१
चंकमणाइं सत्तो	२	१३१३	चुण्णाइविटलकण	३	२२१९
चंकमणे पायवणे	४	४४४३	चेइघरुवस्सए वा	५	५५४८
चंकमणे पुण भइयं	४	४४५७	चेइदुम पेढ लंदग	२	११८०
चंकम्मियं ठियं जंपियं	३	२५९८	चेइय आहाकम्मं	२	१७७३
		टि० १	चेइय कडमेगट्टं	४	३६५६
चंकम्मियं ठियं मोद्धियं	३	२५९८	चेइय पूया राया-	२	१७९०
चंगोढ णउलदायण	५	५११६	चेयणमचित्त मीसग	१	६८१
चंदगुत्तपपुत्तो य	१	२९४	चेयणमचेण भाविय	१	७९८
”	३	३२७६		टि०	१
चंदुजोवे को दोसो	३	२८६१	चेयणमचेयण भाविय	१	७९८
चंपा अणंगसेणो	५	५२२५	चेयणमचेयणं वा	६	६२३१
चाउम्मासुकोसे	१	६०६	चेयणस्स उ जीवा	१	१८
”	२	१८३०	चेलेट्टे पुव्व भणिते	४	४१५१
”	४	३८८८	चेलेहि विणा दोमं	४	४१४९
”	६	६४३३	चोभग जिणकालम्मि	२	१७६८
चाउल उण्होदग तुयरे	४	४०३७	चोएइ अजीवत्ते	२	९८६
चाउस्सालघरेसु व	४	३२९९	चोएइ धरिजंते	५	५२७५
चारभड घोड मिठा	२	२०६६	चोएइ रागदोसा	१	२११
चारिय चोराऽभिमरा	६	६३९५	चोएइ रागदोसे	५	५७६१
चारियसमुदाणट्टा	४	४६९३	चोएइ वणकाए	२	९७६
चारो त्ति अहपसंगा	३	२७५९	चोदगवयणं अप्पा-	५	५३०६
चिक्खलुवासअसिवा-	४	४२९१	चोदणकुविय सहम्मिणि	४	४७४७
चिट्ठण निसीयणे या	३	२३९९	चोहसग पण्णवीमो	४	४०७९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
चोहस दस य अभिज्ञे	१	१३२	छण्हं जीवनि कायाणं	६	६४१९
चोयग ! एताए चिय	४	४०५४	,,	६	६४२०
चोयग ! कससुहेहिं	२	८५४	छत्तंतियाए पगयं	१	३९९
चोयग ! गुरुपडिसिद्धे	३	२८१३	छन्नवहणट्ट मरणे	३	२३८१
चोयग ! तं चेव दिणं	२	१४०९	छन्नालयमि काऊग	१	३७४
चोयग ! दुविहा असई	४	४०५१	छप्पइयपणगरक्खा	४	३६६७
चोयग ! निहयतं चिय	२	९८३	छ पुरिमा मज्झ पुरे	२	९२६
चोयग पुच्छा उस्मा-	१	७१५	छम्भागरूप हस्थे	४	४०४४
चोयग पुच्छा गमणे	२	१९१४	छग्मास अपूरिता	१	७६८
चोयग पुच्छा दोसा	४	४३६९	छग्मासे आयरिओ	२	१९९८
चोयगवयणं गंतूण	१	४८३	,,	२	२००१
चोयगवयणं दीहं	२	१४८७	छग्मासे पडियरिउं	६	६२१८
चोयावेह य गुरुणा	५	५४५५	छल्लहुए ठाह येरी	३	२४१०
चोरु ति कहुय दुग्घो-	४	३३५०	छल्लहुगा उ णियत्ते	६	६०७७
छ			छत्तिवहकप्पस्य छितिं	६	६४८८
छक्काय गहणकट्ठण	३	२७७०	छत्तिवह सत्तविहे वा	१	२७४
छक्काय चउसु लघुगा	२	८७९	छत्तीहीओ गामं	२	१४००
छक्काय चउसु लहुगा	१	४६१	छहिं निप्फज्जइ सो ऊ	२	९७७
,,	३	२७७१	छंदिय गहिय गुरुणं	५	५१५८
छक्कायाण विराहण	३	२७३६	छंदिय सयंगयाण व	३	२८१६
,,	३	२९२५	छादेति अणुकुयिते	४	४४८८
,,	३	३०५६	छायाए नालियाइ व	१	२६१
,,	४	३६९८	छाया जहा छायावतो णिबद्धा	४	३६२८
,,	४	४१०७	छारेण लंछिताइ	४	३३१२
,,	५	६०५७	छिक्कस्स व स्वइयस्स व	२	१३३७
,,	६	६२१८	छिज्जंने वि न पावेज्ज	१	७११
,,	६	६३३१	छिण्णावान किलंते	५	५६११
छाणादी भोलित्ता	४	३३९४	छिन्नमच्छिन्ना काले	२	१६८३
छ चेव अवत्तव्वा	६	६०६३	छिन्नममत्तो कप्पति	४	३६४३
छ चेव य पत्थारा	६	६१३३	छिन्नमि माउगंते	४	३९५६
छट्टं च चउत्थं वा	५	६०४४	छिन्नाइवाहिराणं	३	२३१५
,,	६	६२४०	छिन्नेण अछिन्नेण व	३	३०५२
छट्ठाणविरहियं वा	५	५४८७	छिहलं तु अणिच्छंते	५	५१७९
छट्ठाणा जा नियगो	५	५४८८	छिडीइ पच्चवातो	३	२६५३
छट्ठो य सत्तमो या	५	४५३५	छिडीए अवंगुयाए	३	२६५५
छट्ठुणिका उट्ठाहो	१	५५१	छिदंतस्स अणुमई	२	१७८९
छट्ठावियकयदंडे	२	९९०	छुभणं जले थलातो	५	५६२३
छट्ठुं भूमीए	१	३५१	छुभमाण पंचकिरिए	२	९१०
छट्ठुं व जइ गया	१	५५३	छेओ न होइ कम्हा	५	४९७०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
छेदो मेयणे चैव	५	४८९९	जह ताव पिहुगमाई	२	१०८२
छेदो छगुरु छल्लहु	३	२९१४	जह ता सणफईसुं	३	२५४६
छेदो मूळं च तहा	३	२५२२	जह तिस्सि सव्वगमणं	२	१५१४
"	३	२५३९	जह तेसिं जीवाणं	४	३८३०
छेलिय मुहवाहत्ते	६	६३२४	जह दिट्ठता सिद्धी	२	१००४
छोढुं अणाहमइयं	५	५२२१	जह देतऽजाहया जा-	३	२९७६
		टि० २	जह धम्मं अकहेत्ता	२	११३९
छोढ्ढणऽणाहमइयं	५	५२२१	जह नत्थि कओ नामं	१	७२९
छोढ्ढण दवं पिज्झ	४	३४१९	जह नाणयंति जोहं	३	२९४१
ज			जह नाम सूहओ मि	४	४५४६
जह अकसिणस्स गहणं	४	३८७४	जह मिलेवमगंधं	२	१७४०
जह भगणिणा उ वसही	४	३७३३	जह नीयमणापुच्छा	५	५५६३
जह अदिभतरमुक्का	२	८३८	जह पज्जणं तु कम्मं	२	१७६७
जह अंतो वावाओ	२	२०६८	जह परो पडिसेविजा	३	२७०२
जह इच्छसि सासेरा	६	६२३०	["]	५	५७३८
जह उस्सग्गे न कुणइ	४	३४३७	जह पवयणस्स सारो	१	२४६
जह एगधुवलद्धं	४	४५८२	जह पंच तिस्सि चत्तारि	२	१५१८
जह एगस्स वि दोसा	२	१८४०	जह पुण अणीणिओ वा	५	५५४०
जह एयविप्पहणा	५	५३०४	जह पुण अत्थिजंता	४	४४०७
["]	५	५२८०	जह पुण खद्धपणीण	२	१४८८
जह एव सुत्तमोव्वार-	१	३०५	जह पुण जुत्ता थेरा	२	१५२९
जह एव संसट्ठं	५	५३०८	जह पुण तेण ण दिट्ठा	४	४५३०
जह ओदणो अधोण	२	१७३५	जह पुण पव्वावेती	२	१०६३
जह कप्पादणुयोगो	१	२५१	जह पुण पुरिमं संघं	५	५३४६
जह कालाया गणिणी	४	३७३१	जह पुण सव्वो वि डिठो	३	२४८३
जह किंचि पमाएणं	२	१३६८	जह पुण संथरमाणा	४	४८४९
जह कुट्ठीउ गायंति	३	२६६३	जह पुण होज गिलाणी	६	६२७४
जह कुसलकप्पिताओ	२	१०११	जह पोरिमित्तया तं	५	५२७२
जह कूवाई पासम्मि	२	११०६	जह बारस वासाइं	२	१२२०
जह जगंति सुविहिया	४	३५२९	जह बुद्धी चिरजीवी	४	४३४३
जह जं पुरतो कीरह	२	१८१७	जह भागया मत्ता	३	२५१५
जह णेउं एतुमणा	५	५३८९	जह सुत्तुं पडिस्सिडो	५	६०१३
जह तत्थ दिसामूढो	३	३१०८	जह मे रोयति गिण्हध	४	४१६३
जह ता अचेतणम्मि	४	३८१४	जह भोयणमावहती	४	४०७३
जह ता दंडरथाणं	४	४४२९	जहमं साहुसंसग्गि	५	५७१५
जह ता दिवा न कप्पह	३	२८४०	जह मूलऽगुपळंवा	२	८५३
जह ताव तेसि मोहो	३	२१५६	जह रज्जाओ भट्ठो	१	६३५
जह ताव दलंतऽगालिणो	४	४३२५	जह रज्जो भज्जाण	१	६३४
जह ताव पलंबाणं	२	१०५३	जह वा कुडीपडालिसु	४	४८६७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जइ वा सव्वनिसेहो	२	८१३	जति दोण्णि तो णिवेदित्तु	३	३२१३
जइ वा हत्थुवघाओ	१	४८५	जति दोसो तं छिंदति	६	६४३०
जइ वि अणंतर खेत्तं	२	१५२०	जति नेवं तो पुणरवि	१	४८६
जइ वि निबंधो सुत्ते	२	१००१	जति परो पडिसेविज्जा	५	५७३८
जइ वि पगासोऽहिगओ	२	१२२३	["]	३	२७०२]
जइ वि य उप्पज्जंते	२	१३८७	जति पुण सो वि वरिज्जेज्ज	१	७४
जइ वि य न प्पडिमिद्धं	३	२८३९	जति मं जाणह सामिं	३	३२८६
जइ वि य पिपीलियाई	३	२८६४	जति रिक्को तो दवमत्त-	५	५३१०
जइ वि य पुव्वमसत्तं	२	१३४५	जति वा ण णिव्वहेज्जा	६	६२८४
जइ वि य फासुगद्वं	३	२८६३	जति वि य तिट्ठाणकयं	१	२२
जइ वि य भूयावादे	१	१४५			टि० ३
जइ वि य महव्वयाहं	२	२१०३	जति सव्वसो अभावो	५	४९४७
जइ वि य वत्थू हीणा	१	२०६	जति सव्वं उद्दिमिउं	५	५३४५
जइ वि य सनामसिव परि-	२	१३४०	जति सिं कज्जसमत्ती	४	४६३१
जइ वि य होज वियारो	३	२२८६	जत्तियमित्ता वारा	४	३८५५
जइ वि हु सम्मुप्पाओ	२	१११८	जत्तियमेत्ता वारा	४	३८३१
जइ स च्चेव य इत्थी	३	२५५३	जत्तो दिसाए गामो	५	५५३१
जइ समगं दो वहुगा	४	४८६२	जत्तो दुस्सीला खलु	२	२०६५
जइ सव्वं वि य नामं	१	७३०	जत्तो पाए खेत्तं	२	१५३८
जइ सव्वे गीयत्था	३	२९३७	जत्थ अचित्ता पुढर्या	५	५६५०
जइ संजमो जइ तवो	२	२०११	जत्थ अणुवोसरणं	२	११७७
जइ सीसम्मि ण पुंछति	६	६१७५	"	२	११९५
जइ से हवेज्ज सत्ती	२	१६६७	जत्थ उ जणेण णात्तं	४	४१३५
जइ होहिंति बहुगणं	४	४२२८	जत्थ उ देसगहणं	४	३३२५
		टि० १	जत्थऽप्पतरा दोसा	३	२२७६
जक्खो चिय होइ तरो	४	४७७६	जत्थऽप्पयग दोसा	३	२३२२
जक्खाईहिं अवन्नं	२	१३०५	जत्थ मई ओगाहइ	१	२३२
ज च्चेव य जिणकप्पे	२	१४३९	जत्थऽग्गे पासामो	१	४३४
जङ्गुस्सणेण हंदिं	६	६४०४	जत्थऽग्गे वच्चासो	१	४३४
जङ्गुदी तेरिच्छे	६	६२०४			टि० २
जङ्गे खगो महिसे	३	२९२३	जत्थ य नत्थि तिणाइं	५	५५३५
जङ्गे महिसे चारी	२	१५८९	जत्थ वि य गंतुकामा	३	२७८८
जङ्गो जं वा तं वा	२	१५९०	जत्थ विसेसं जाणंति	३	२९१०
जणरहिण् वुज्जाणे	३	२५९१	जत्थाहिवई सूरु	२	२०५६
जणलावो परगामे	५	५२९५	जत्थुप्पज्जति दोसो	५	५०११
जति एयविप्पहणा	५	५२८०	जमिदं नाणं इंदो	१	१७
["]	५	५३०४]	जमियं पगयं नाणं	१	१७
जति ताव लोइय गुरुस्स	५	५३०५			टि० १
जति दिवसे संविक्खति	५	५५५६	जम्मणनिक्खमणेसु य	२	१२२७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जन्ममणिकखमणेषु य	३	३२६६
जन्ममणसंतीभावेसु	२	१४१५
जग्हा उ मोयगे अभि-	१	५९
जग्हा खलु पडिसेहं	२	८२२
जग्हा तु हस्थमत्तेहिं	२	१८६४
जग्हा धारइ सिजं	४	३५२४
जग्हा पठमे मूलं	३	२४८१
"	३	२५२३
"	३	२५४०
जग्हा य एवमादी	४	४१५८
जय गमणं तु गतिमतो	६	६३५३
जयवि य तिट्ठाण कयं	१	२२
जलजा उ असंपाती	३	२४०२
जलथलपहेसु रयणा-	५	५८५७
जलपट्टणं च थलपट्टणं	२	१०९०
जलमलपंकियाण वि	३	२५०५
जवमज्ज मुरियवसे	३	३२७८
जव राय दाइपट्टो	२	११५५
जस्स मूलस्स कट्ठातो	२	९७१
"	२	९७२
जस्स मूलस्स भगगस्स	२	९६५
"	२	९७०
जस्सेव पभावुमि-	४	३६४२
जह अत्तट्टा कम्मं	४	४२०७
जह अप्पगं तहा ते	५	५४९५
जह अग्गे तह अजे	२	१५१७
जह अरणीनिम्मविओ	१	२२५
जह अहगं तह एते	५	५४९५
		टि० १
जह इंदो त्ति य एत्थं	१	११
जह उ कडं चरिमाणं	४	४२१०
जह एस एत्थं खुट्ठी	२	१७०१
जह कारणमि पुण्णे	५	५६५५
जह कारणे अणहारो	५	६०११
जह कारणे तद्विवसं	५	६०३०
जह कारणे निल्लोमं	४	३८४१
जह कारणे पुरिसेसुं	३	२५७३
जह कोत्ति अमयरुक्खो	६	६०९२
जह गुत्तस्सिरियाई	४	४४५०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जह चेव अगारीणं	३	२२९४
जह चेव अन्नगहणे	२	८९०
जह चेव इत्थियासुं	३	२५७५
		टि० ३
जह चेव य इत्थीसुं	३	२५७५
जह चेव य पडिबंधो	३	२६२९
जह चेव य पडिसेहे	६	६१६४
जह चेव य पुरिसेसुं	३	२५७२
जह जह करेसि नेहं	३	२२६९
जह जह सुयमोगाहइ	२	११६७
जह जाइरुवधातुं	५	५६८६
जह ठवणिदो धुव्वइ	१	१९
जह ण्हाउत्तिण गओ	२	११४७
जह ते अणुट्ठिहंता	४	४४३४
जह पढमपाउसम्मि	५	५१५५
जह पारगो तह गणी	२	१०१७
जह कुंफुमा हसहसेइ	२	२०९९
जह भणिय चउत्थस्स य	५	५८५५
जह भमरमहुयरिगणा	२	१८३३
जह मयणकोद्वा उ	१	१०९
जह वा णिसेगमादी	५	५१९६
जह वा तिणिण मणूसा	१	१०२
जह वा महीणरयणे	३	२१५१
जह सपरिकम्मकंभे	४	४०५६
जह सव्वजणवणसुं	१	२०५
जह सूरस्स पभावं	२	११३६
जह संजाऽणाहारो	३	२९६९
जह सो वीरणसवओ	४	४२३०
जह हासखेहुआगार	३	२५४३
जह हेमो उ कुमारो	५	५१५३
जहा जहा अप्पतरो से जोगो	४	३९२६
जहितं पुण ते दोसा	३	३२१७
जहियं एसणदोसा	५	५४४१
जहियं च अगारिजणो	२	२०७२
जहियं तु अणाययणा	५	५९२१
जहियं दुस्सीलजणो	२	२०५७
जहिं अप्पतरा दोसा	३	२५४९
जहिं एरिसो आहारो	५	६०५६
जहिं गुरुगा तहिं लहुगा	४	३८२५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जहिं नरिथ सारणा वारणा	४	४४६४
जहिं लडुगा तहिं गुरुगा	२	८८०
जहुत्तदोसेहिं विवजिया जे	४	३५१८
जं अजियं चरित्तं	३	२७१५
"	५	५७४७
जं अजियं समीस-	३	२७१४
"	५	५७४६
जं अजाणी कम्मं	२	११७०
जं अम्भुविच्च कीरह	१	१८३
जं आवणमज्जम्मी	३	२२९८
जं आइडं होइ परस्स हएथे	४	३६२६
जं इच्छसि अप्पणतो	४	४५८४
जं इएथं तुह रोयइ	५	६०४५
जं एएथ अउहे सव्वं	२	१९४०
जं कटुकम्ममाइसु	३	२४५२
जं कहे कायव्वं	४	४६७४
जं किंवि होइ वएथं	३	२८३५
जं केणइ इच्छइ पज्जवेण	४	३६२९
जंगमजायं जंगिय	४	३६६१
जं गहियं तं गहियं	२	८९७
जं गालयते पावं	२	८०५
जं चडा संघटो	५	५६३६
जं चडदसपुव्वधरा	२	९६५
जं विज्जए उ कम्मं	२	१६४६
जं चिय पए णिसिद्धं	४	३३२८
जं जस्स नरिथ वएथं	१	६१५
जं जह सुत्ते भणितं	४	३३१५
जं जं तु अणुआयं	२	१४९७
जं जं तु जमिम कालमिम	४	३८८५
		टि० ३
जं जं सुयमएथो वा	१	७५१
जं जीवजुयं भरणं	२	१७६३
जं जो उ समावओ	६	६४२१
जं तं दुस्सत्तगविहं	१	१७७
जं तु न कम्भइ छेत्तुं	५	५९७०
जं तु निरंतर दाणं	१	३००
जंते रसो गुलो वा	४	३६४८
जं तेहिं अभिग्गहियं	५	५२३१
जं दुव्वं घणमसिणं	५	५५०३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जं दिसि विगट्ठितो खलु	५	५५५५
जं दिसि विगट्ठियं खलु	५	५५५५
		टि० २
जं देउलादी उ णिवेसणस्सा	४	३५०५
जं पि न वच्चंति दिमिं	२	१५१३
जं पि य दारं जोमं	१	२१७
जं पि य पए णिसिद्धं	४	३३२८
		टि० २
जं पुण खुहापसमणे	५	६०००
जं पुण तेण अदिट्ठे	४	३६०२
जं पुण तेसिं चिय भायणेसु	४	३६०१
जं पुण दुहत्तो उसिणं	५	५५१३
जं पुण पढमं वएथं	३	२८३०
जं पुण सच्चित्ताती	५	५३८२
जं पुण संभावेमो	४	४३५१
जं बुद्धीवपमाणं	१	१६०
जं मंडलिं भंजइ तएथ मासो	३	३१६५
जं वएथ जमिम कालमिम	४	३८८५
जं वएथ जमिम देसमिम	४	३८८४
जं वंमिमूलऽण्णमुहं च तेणं	४	३५१४
जं वा असहीणं तं	४	३५५३
जं वा पढमं काउं	२	११००
जं वा भुक्खत्तस्स उ	५	६००३
जं वा भुजंतस्सा	५	६००३
		टि० १
जं वेलं कालगतो	५	५५१८
जं सिलिपइ सिदायति	२	११४८
जं होइ पगासमुहं	१	६६४
जं होहिंति बहुगाणं	४	४२२८
जाइकुलरूवधणबल-	२	१७९७
जा ओ [जो आ] वणे वी य बहिं	४	३५०२
जा खलु जहुत्तदोसे-	१	५९९
जागरणट्ठाए तहिं	५	५५२३
जागरह नरा ! णिच्चं	४	३३८२
जागरिया धम्मीणं	४	३३८६
जा गंठी ता पढमं	१	९५
जाणइ य पिहुजणो वि हु	१	३६
जाणह जेण हडो सो	४	४६३५
जाणं करेति एक्को	४	३९३८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जाणंतमजाणंता	४	४६५५
जाणंतमजाणंते	४	४६५४
जाणंता माहृप्पं	५	५०४४
जाणंता वि य इत्थि	३	२२८२
जाणंति जिणा कज्जं	३	२३५६
जाणंति तव्विह कुले	२	२०९२
जाणंतिया भजाणंतिया	१	३६४
जाणं तु आसमाई	२	८३०
जाणं तू रहमाई	२	८३०
		टि० १
जाणामि वूमियं भे	३	२२२५
जाणाविणु कहं कप्पो	४	४६६०
जा णिंति इति ता अच्छओ	६	६३८८
जा णिंति इति तावच्छण	६	६३८८
		टि० २
जा ताव ठवेमि वण	१	५७८
जा तेयगं मरीरं	३	२६८६
जा दहिसरम्मि गालिय-	४	३४७७
जा दुच्चरिमो ति ता होइ	४	४४९७
जा फुमति भाणमेगो	६	६१४६
जा भुंजइ ता वेला	२	१७३०
जा मंगल ति ठवणा	१	७
जायण निमंतणुवस्सय	४	४३५५
जायति सिण्हो पवं	५	५९९५
जायंते उ अपमरथं	२	१९०१
जा यावि चिट्ठा इरियाइआओ	४	३९२५
जारिसण्णऽभिसन्नो	६	६१३२
जारिसण आयरक्खा	५	५०४५
जारिस दव्वे इच्छह	२	१९८०
जारिसयं गेलन्नं	२	१९३२
जावइ काले वमहिं	५	५८७८
जावइयं वा लब्भइ	२	१०७७
जावइया लस्सग्गा	१	३२२
जावइया रसिणीओ	२	१७५६
जाव गुरुण य तुभय य	२	१५०१
जाव न मंडलिवेला	२	१६८२
जाव न मुक्को ता अण-	२	१९०९
जावंतिगाण लहुगा	३	३१८६
जावंतिया उ सेज्जा	१	५९६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जावंतिया पगणिया	३	३१८४
जा वि य ठियस्स चेट्ठा	४	४४५५
जा सम्मभावियाओ	२	१११६
जा संजयणिट्ठा	११	४२०६
जा सालंबण सेवा	६	६३४३
जासि णसि पुणो चेव	२	११५७
		टि० २
जाहे वि य कालगया	४	३७४३
जिणकप्पिअभिग्गाहिण-	२	१६९२
जिणकप्पिण पगयं	२	११७२
जिणकप्पिओ गीयत्थो	१	६९१
जिणकप्पियपडिरुवी	२	१३५८
”	५	५०३५
जिणकप्पे तं सुत्तं	४	४०६२
जिणलिंगमप्पडिहयं	४	४८०९
जिण सुद्ध अहालंदे	२	११३१
”	२	१२८३
जिणा बारस्सरुवाहं	४	३९६५
जितणिदुवायकुमला	५	५५२२
जिम्ही भवंति उदया	१	१२३
जियपरिस्सो जियनिदो	१	२४२
जियसत्तुनरवरिंदस्स	५	५२५५
जियसत्त य णरवती	६	६१९८
जीवं उद्दिस्स कडं	२	१७७८
जीवा अद्भुत्तिता	२	११४०
जीवाऽजीवस्समुदओ	२	१०९५
जीवाऽजीवाभिगमो	१	४१२
जीवाऽजीवे न मुणइ	१	७१८
जीवा पुगल समया	३	२७२५
जीवो अक्खो तं पइ	१	२५
जीवो उ भावइत्थो	५	४८९६
जीवो पमायबहुलो	२	१६५५
जीहादोसलियत्ता	३	३१५६
जुगलं गिलाणगं वा	६	६१९३
जुत्तपमाणस्सऽसनी	४	४०२१
जुत्त विरयस्स सययं	२	११४६
जुत्तं सयं न दाउं	२	१९४१
जुत्ती उ पत्थरायी	१	५२६
जुत्तमण्हिं विट्ठणं	२	१४५९

ગાથા	વિભાગ:	ગાથાક્ર:	ગાથા	વિભાગ:	ગાથાક્ર:
જુએહિ સંહિણિય	૬	૬૩૬૭	જેસિં એસુવણસો	૨	૧૮૩૭
જુવાળગા જે સબિગારગા ય	૪	૩૫૦૬	જેસિં ચાડ્યં ગણે વાસો	૫	૫૭૧૭
જે ડ અલક્ષણજુતા	૧	૨૨૨	જે સુત્તગુણા સ્વલુ લક્ષ-	૨	૧૨૨૨
જે સ્વલુ અભાવિયા કુ-	૧	૩૬૮	જે સુત્તગુણા મળિયા	૫	૫૧૮૬
જે સ્વેતિયા મો સિ ણ દેતિ ટામં	૪	૪૮૫૦	જેસુ વિહરંતિ તાતો	૫	૫૦૧૪
જે ચિત્તભિત્તિલિહિયા	૧	૮	જેહિં કયા ડ ઉવસ્સય	૨	૧૪૯૦
		ટિ૦ ૪	"	૨	૧૪૯૧
જે ચિત્તભિત્તિવિહિયા	૧	૮	જેહિં કયા પાહુડિયા	૨	૧૪૯૨
જે ચેવ કારણા સિક્ક-	૩	૨૮૮૭	"	૨	૧૪૯૩
જે ચેવ દોઝિ પગતા	૪	૪૭૮૯	જે હોંતિ પગયમુદ્ધા	૧	૩૬૭
જે જમ્મિ ડડમ્મિ કયા	૧	૪૪૮	[જાઓ [જો આ] વળે વી ય બહિં	૪	૩૫૦૨]
જે જમ્મિ જુગે પવરા	૧	૨૦૧	જો દૂથં મૂત્તથો	૫	૫૨૨૮
જે જહ અસોયવાદી	૪	૪૮૨૦	જોહસિય-ભવણ-વળયર-	૨	૪૪૩૬૯
જે જે દોસાયયણા	૨	૧૮૬૦	પ્રક્ષિપ્તગાથા ૨		
જેટ્ટજેળ અકજં	૬	૬૧૫૦	જોહસિય ભવણ વળયર	૨	૪૪૩૬૯
જેટ્ટો કળેટ્ટમજ્જાપ્	૬	૬૨૬૧	પ્રક્ષિપ્તગાથા ૩		
જેટ્ટો મજ્જા ય ભાયા	૬	૬૦૯૭	જોહંતિ પક્કં ન ડ પક્કલેણં	૪	૪૪૧૦
જેળ અસુદ્ધા રસિણી	૨	૧૭૫૯	જો ડ ઉદિલ્લે સ્ત્રીણે	૧	૧૨૯
જેળ ડ આયણેહિં	૨	૧૨૮૮	જો ડ ઉવેહં કુજા	૨	૧૯૮૩
જેળ ડ સિદ્ધં અથં	૧	૧૭૯	"	૧	૫૦૩૭
જેળ સ્વવળં કરિસ્પતિ	૫	૪૮૯૩	જો ડ ગુણો દોસકરો	૪	૪૦૧૨
જેળડણિયં ઝળં વા	૫	૫૫૧૧	જો ડજિઓ આસિ પમૂ વ પુવં	૪	૩૬૧૫
જેળ વિસિસ્સહ રૂવં	૧	૨૫૯	જો ડત્તમેહિં પહાઓ	૧	૨૪૯
જેળોગ્ગહિઓ અથો	૪	૪૮૭૧	જો ડ પરં કંપંતં	૨	૧૩૨૦
જેળોગ્ગહિતા વહ્ગા	૪	૪૮૬૦	જો ડ મહાજણપિંડેણ	૪	૩૬૦૦
જે તે દેવેહિં કયા	૨	૧૧૮૪	જો ડતં ન વિ જાણહ	૩	૩૨૪૪
જે પુણ અભાવિયા તે	૧	૩૪૨	જો કણ્ણટિતિં ણયં	૬	૬૪૪૦
જે પુણ ડજયચરણા	૪	૪૪૬૧	જો સ્વલુ સતંતસિદ્ધો	૧	૧૮૧
જે પુલ્લિં ઉવકરણા	૩	૩૦૯૮	જો ગણહરો ન યાણતિ	૩	૩૨૪૬
જે મજ્જદેસે સ્વલુ દેસગામા	૩	૩૨૫૭	જોગમકાડમહાગાડે	૧	૬૦૭
જે મજ્જદેસે સ્વલુ મિલ્લગામા	૩	૩૨૫૭	જોગિદિગ્ગહિં ન તહા	૨	૧૨૮૭
		ટિ૦ ૨	જોગાવસહીહ અસહં	૨	૨૧૦૮
જે ય દંસાદઓ પાણા	૫	૫૯૫૮	જો ચરમપોગ્ગલે પુણ	૧	૧૩૦
જે ય પારંવિયા તુસા	૬	૬૪૧૨	જો ચંદણે કહુરસો	૫	૫૯૧૫
જે રાયસત્થકુસલા	૧	૩૮૨	જો ચેવ ગમો હેટ્ટા	૪	૪૩૫૬
જે છોગવેયસમપ્પહિં	૧	૩૮૧	જો ચેવ ચલીપ્પ ગમો	૧	૫૫૮
જે વિ અ ન સઘ્વગંથેહિં	૨	૮૩૬	જો ચેવ ય હરિપ્પસું	૧	૫૦૬
જે વિ ય પુલ્લિં નિસિ નિ-	૨	૧૩૩૩	જો જસસ ડ ઉવસમહં	૩	૨૬૯૮
જેસિ પવિત્તિનિવિત્તી	૧	૮૫	જો જસસ ડ ઉવસમની	૫	૫૭૩૩

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जो जह कहेइ सुमिणं	१	२२३
जो जह व तह व लब्धं	६	६२०३
जो जहा वट्टए कालो	१	२९५
जो जहियं सो तत्तो	५	५५३९
जो जेण अण्ढमत्थो	२	१३२९
जो जेण गुणेणऽहिओ	२	१७९८
जो जेण जन्मि ठाणम्मि	५	५४९१
जो जेण पगारेणं	१	२६३
जो जेण विणा अत्थो	१	२१
जो णाते कत्तो धम्मो	६	६३०८
जोणीसुढमण पेत्तण	५	५९५५
जोण्हामणीपदीवा	३	२८५८
जो तं जगप्पदीवेहिं	४	३६४१
जोतिसणिमित्तमादी	४	३३३७
जो दग्ग्वेत्तकयकाल-	१	७९३
१	१	७९४
१	१	७९५
जो पुण उभयभवत्तो	५	५४८४
जो पुण कायवतीओ	४	४४५२
जो पुण जहत्थजुत्तो	१	१५
जो पुण तमेव मगं	२	१३२४
जो पुण तं अरुं वा	५	५८५४
	टि०	२
जो पुण मोहेइ परं	२	१३२६
जो पुण सभोयणं तं	५	५८५४
जो पेत्तिओ परेणं	६	६२३३
जो मागहओ पत्थो	४	४०६७
जो य अणुवायच्छिओ	२	९४६
जोयणसयं तु गंता	२	९७३
जो रयणमणग्घेयं	६	६३४५
जो वा दुग्गल्लदेहो	३	३०१७
जो वा वि पेत्ततो तं	३	३०८८
	टि०	८
जो वि तिवत्थ दुवत्थो	४	३९८४
जो वि दुक्खिचणो दुज्जा	५	५९६२
जो वि पगासो बहुसो	२	१२२४
जो वि य तेसिं उवही	३	३०१३
जो वि य होत्तऽकंतो	५	५६४५
जो संजओ वि पयासु	२	१२९४

बृ० २२५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जो सो उवगरणगणो	३	२९०५
जो होइ पेत्ततो तं	३	३०८८
जोहो मुरुंजज्जो	४	४१२१
झ		
झाणट्टया भावणधोव-	१	६८०
झाणं नियमा चिंता	२	१६४१
झाणेण होइ लेसा	२	१६४०
झिज्झिरिसुरभिपलंके	२	८५१
झीमीभवन्ति उदया	१	१२३
	टि०	७
ट		
टिट्ठि त्ति नंदगोवस्स	१	७७
ठ		
ठवणकुलाहं ठवेउं	४	३७२८
ठवणकुले व न साहइ	२	१४६६
ठवणाकणो दुविहो	६	६४४२
ठवणाघरम्मि लहुगो	५	५०८५
ठवियगसंछोभादी	२	१७८४
ठाइमठाई ओसरण	२	१७८३
ठाणट्ठिणाणत्तं	६	६३५४
ठाणपडिसेवणाए	३	२४७०
ठाणस्स होति गमणं	६	६३५१
॥	६	६३५२
ठाणं गमणाऽऽगमणं	२	१६०५
ठाणं वा ठायंती	४	३३७३
ठाणासईय बाहिं	३	२९४४
ठाणे नियमा क्वं	३	२५९४
ठाणे सरीर भासा	६	६३१९
ठायंते अणुणवणा	४	४७४३
ठितो जया खेत्तबहिं सगारो	४	३५७०
ठियकप्पम्मि दसविधे	६	६४४१
ठियगमियदिट्ठऽदिट्ठे-	४	४२३१
ठियमट्ठियम्मि कण्णे	२	१४२१
ड		
डगलससरक्खकुडमुह-	४	४२६३
डज्झइ पंचमवेरो	३	२२६०
डज्झंतं तिबुद्धारुयं	१	७६४
डहरस्सेमे दोसा	४	४०७०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
इहरो अकुलीणो सि य	१	७७२
इमेहिं च धरिसणा	४	४१२४
ढ		
ढिङ्कुणपिसुगादि तहिं	५	५३७६
ण		
ण उणिणयं पाठरते तु एकं	४	३६६९
ण गोयरो जेव य गोणिपाणं	४	४८६१
णणु सो चेव विसेसो	६	६२३२
ण तेसिं जायती विग्घं	६	६४६४
ण भूसणं भूसयते सरीरं	४	४११८
ण वि किंसि अणुणायं	४	३३३०
ण वि जोहसं ण गणिं	४	३३६५
णंतक असती राया	५	५५२०
णंतगवतगुलगोरस	४	४१९८
णंतपपसाणं पि य	१	पृष्ठ २४
		टि० ३
णाऊण य वोच्छेदं	५	५४०४

[इत्यंतां “नाऊण य वोच्छेदं” इति गाथा

“नाऊण य वोच्छेयं” इति च गाथा]

णागा ! जलवासीया !	५	५७३९
णाणं तु अक्खरं जेण	१	७२
णाणाणसीए पुणो	२	११६८
णाभोग पमादेण व	४	४१३२
णासेति सुसिमगं	६	६३१८
णिगंथिषेकगहणं	४	४१८९
णिच्छवतो सव्वगुरुं	१	६५
णिच्छंति व मरुगादी	४	३६०७
णिज्जुत्ति मासकप्पेसु	६	६४८२
णिमये गारखीणं	५	५६६०
णिरुवह्वं च खेमं च	५	४९६३
णीजेति पवेसेति व	५	५६०९
णेगंतिं अणञ्जतिं	१	१०
णेगा इहिस्स गतो	४	४६९४
णेगेसु एगगहणं	४	३३१७
णेगेसु पिचापुत्ता	४	३५५६
णेगेहिं आणियाणं	४	४३१९
णेच्छंतमणीतं एत्तिणेव	४	३६४०
णोत्तरणे अभसट्ठी	५	५७६४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
ण्हाणाइ समोसरणे	२	१२५१
[“]	४	४७२६
ण्हाणाऽणुजाणमाइसु	२	१७६९
ण्हाणादिसमोसरणे	४	४७२६
[“]	२	१२५१

त

तइए वि होति जतणा	३	३१३२
तइओ एयमकिं	२	१०१५
तइओ जावजीवं	२	१८३४
तइओ सि कं जाणसि	६	६१५३
तइओ संजमभट्ठी	४	३७६५
तइयचट्था कप्पा	६	६४८१
तइयस्स जावजीवं	२	१८३२
तइयस्स दोळि मोत्तुं	५	५१२०
तइयं पडुअ भंगं	३	२१३०
तइयं भावतो भिक्खं	२	८६०
तइयाइ भिक्खचरिया	२	१३९७
तइयाए दो असुद्धा	५	५७९२
तइयादेसे भोत्तूण	३	२८६७
तओ पारंविद्या वुत्ता	६	६४१०
तच्चित्ता तल्लेसा	३	२४५९
तज्जायजुत्तिलेवो	१	५२५
तज्जायमतज्जायं	४	३८७८
तट्ठाणं वा वुत्तं	६	६१६५
तण कट्ट नेह धण्णे	५	५११७
तणगहण अगिगसेवण	२	९२०
तणगहणाऽऽरणतणा	५	५६६७
तणगहणे सुत्तिरेतर	३	९०३
तणडगळ्ळारमल्लग	४	३५३५
”	४	४८४७
तणपणगम्मि वि दोसा	४	३८३२
तण विणण संजयट्ठा	१	६२५
तणुइकयम्मि पुव्वं	२	१३४७
तणुत्तिहा पळिहारी	३	२३४१
तण्हाइओ गिकाणो	४	३४२५
तत पाहयं विं पिय	२	१७६५
ततिवळ्ळताए गवेसी	५	५७९४
ततिथा गवेसणाए	५	५७९६
तत्तऽरणमिते गंवे	५	५८४८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तत्तो अणूण् कप्ये	६	६४६८	तम्भाविद्यं तं तु कुलं अवूरे	३	३२२१
तत्तो इतिथनपुंसा	१	४६६	तमतिमिरपडलभूतो	५	५५८१
तत्तो य ऊण् कप्ये	६	६४६७	तम्मि असाहीणे जेट्ट-	४	३५६४
तत्तो य वग्गणाओ	१	६६	तम्मि य अतिगतमिसे	४	३६९७
तथ अकारण गमणं	४	३६८१	तम्मि वि सो चेव गमो	४	३९१९
तथ उ हिरण्णमाई	३	२६५२	तम्भूल उवहिगहणं	२	९१९
तथयगहणं दुविहं	२	८९१	तम्हा अपरायसे	६	६३१०
तथ चउरंतमादी	३	२३०७	तम्हा उ अणेगंतो	४	४५८३
तथऽअतमो मुक्को	३	२१६९	तम्हा उ गेण्हियव्वं	४	४२५९
तथऽअतथ व दिवसं	४	३७५४	तम्हा उ जहिं गहितं	५	५२६९
तथ पवेसे कहुगा	५	५३७५	तम्हा उ निम्बिखिस्सं	१	२५३
तथ पुण होइ दव्वे	३	२१४६	तम्हा उ भिदियव्वं	४	३९२१
तथ भवे जति एवं	४	४५२८	तम्हा उ विहरियव्वं	३	२७५१
तथ य अरित्त णंतो	३	३१६२	तम्हा खलु अम्बाले	१	५६६
तथ वि पवमं जं मीसु-	२	१०७८	तम्हा खलु दट्ठवो	५	५८७२
तथ वि य होति दोसा	३	२१३१	तम्हा खलु पट्ठवणं	५	५५७३
तथावायं दुविहं	१	४२०	तम्हा गुम्बरपुट्टं	२	१७३६
तथेगो उ नियत्तो	१	१०३	तम्हा ण सव्वजीवा	४	३९५०
तथेव अणुवसंते	३	२२२२	तम्हा तु ण गंतव्वं	५	५३०३
तथेव अज्जगामे	२	१९०२	तम्हा दुच्चक्कपतिणा	१	४९९
तथेव आणवावेह	३	३०३४	तम्हा न कट्टेयव्वं	१	७९०
तथेव गंतुकामा	५	५८३६	तम्हा पडिलेहिय साहि-	२	१५६४
तथेव भायणग्गी	५	५९०१	तम्हा पुंवि पडिलेहिऊण	२	१४५४
तथेव य निट्ठवणं	२	९१७	तम्हा विविंस्वितव्वं	५	५८७७
तथेव य निम्माप्	५	५४१८	तरच्छच्चम्मं अणिलामहस्स	४	३८१७
तथेव य पडिबंधो	३	२५०३	तरु गिरि नदी समुद्रो	३	२४२९
॥	४	४११६	तरुणाह्वे निचं	५	५२५६
तथेव य भोक्खामो	५	४९६६	तरुणादीप् दट्ठुं	३	२३१८
तदमावे न दुमु त्ति य	१	३०८	तरुणा बाहिरभावं	२	१४५८
तदसति पुम्भुत्ताणं	४	४१९९	तरुणावेसिरिय विवाह-	४	३४९५
तदुभयकरिपय जुत्तो	१	४०९	तरुणीउ पिंढियाओ	२	१८४८
तदुभय सुत्तं पडिलेह-	२	१५४३	तरुणीण अभिह्वणे	२	२०८३
तद्व्वस्स दुगुंछण	६	६२५२	तरुणीण य पक्खेवो	५	४९५०
तद्व्विस्समक्खणम्मि	५	६०२६	तरुणीण य पव्वजा	४	४१६०
तद्व्विस्समक्खणेण उ	५	६०२८	तरुणी निष्फज्ज परिवारा	४	४३४१
तद्व्विस्सं पडिलेहा	१	५१९	तरुणे निष्फज्ज परिवारे	४	४३३८
तद्व्विस्सं विहूप् वा	२	१२६९	तरुणे मज्झिम धेरे	४	४६८१
तप्पुगिक्खा अरहया	२	११९४	तरुणे वेस्तिरिय विवाह	३	२३०४
तम्भाविद्यु न गिलाणप् वा	४	३४१७	तरुणे वेस्तिरिओ	३	२३२९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तलमहणाउ तलस्सा	२	८५६
तल नालिएर लउए	२	८५२
तलिय पुडग वञ्जे या	३	२८८३
तलियाउ रसिगमणे	३	२८८४
तबगेलञ्जऽवाणे	५	५८१७
तब छेवो लहु गुरुगो	३	२४७९
तबभावणणाणत्तं	२	१४२६
तबभावणाइ पंछि-	२	१३३२
तबसोसिय उव्वाया	२	१५५६
तबेण सत्तेण सुत्तेण	२	१३२८
तबो सो उ अणुणाओ	५	५९५७
तसळदुगवणे षट्ठण	५	५६३२
तसपाणविराहणया	४	३८१०
तस बीयम्मि वि दिट्ठे	४	४०४२
तसबीयरक्खणट्ठा	२	१६६६
तसबीयाइ व दिट्ठे	१	६६७
तस्स जई किङ्कम्मं	२	२०२१
तस्स य भूततिगिच्छा	६	६२६२
तस्सऽसइ उडुवियडे	४	३५०८
तस्संबंभि सुही वा	५	५५७४
तस्सेव उ गामस्सा	२	११०२
तस्सेव य मग्गेणं	३	२९५३
तह अन्नतिथिगा वि य	४	४२५२
तह चेव अन्नहा वा	३	२२३३
तह वि अठियस्स दाउं	४	४३२७
तह वि य अठायमाणे	२	२०८५
”	५	४८८१
”	६	६२०९
तह समणसुबिहिताणं	५	४९३०
तह से कहिति जह होइ	२	१९५०
तहियं पुब्बं गंतुं	३	३१९४
तहिं वच्चंते गुरुगा	५	५५८६
तहिं सिक्कपहिं हिंउति	३	२८८६
तं काळ कोइ न तरइ	५	५२७३
तं काय परिचयई	२	९३०
तं चेव अभिहणेजा	२	९३५
तं चेव जिट्ठवेती	५	५५८३
तं चेव निट्ठवेई	३	२४९९
तं चेव पुक्कभणियं	४	४८२१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तं छिंदओ होज सति तु दोसो	४	३९२९
तं जाणगं होहि अजाणिगा हं	३	३२४९
तं तु न जुज्झइ जग्गहा	२	१३६५
तं तेण कूढं तहिगं च पत्ता	४	३६०६
तं नत्थि गामनगरं	३	२२९०
तं पासिउं भावमुदिण्णकम्मा	४	४१०९
तं पि य चउत्तिवहं राइ-	३	२८४९
तं पुण गमिमज दिवा	३	३०४२
तं पुण चेइयनासे	१	३८९
तं पुण जहत्थनियतं	१	५६
तं पुण रळसुहं वा	३	२२९९
तं पुण कूढं तिबिहं	३	२४६७
तं पुण सुणारणणे	६	६१७८
तं पूयइत्ताण सुहासणत्थं	५	५०४८
तं मणपज्जवनानं	१	३५
तं वयणं सोऊणं	४	४७८१
”	४	४७८५
तं वयणं हिय मधुरं	२	२०१०
तं वा अणकम्मंतो	२	१६६९
तं वेळ सारविंती	२	१६९०
तं सच्चितं दुबिहं	२	९०८
तं सिव्वणीहि नाउं	३	३०३२
तं सोच्चा सो भगवं	४	३७९९
ता अच्छइ जा फिदिओ	२	१५९४
ताइ तणफलगाइं	२	२०३७
ताइ विरुवरूवाइं	४	३६६०
ताणि वि उवस्सयस्सिम	४	४१७६
ता वेंति अम्ह पुण्णो	३	२२१२
तारेह ताव मंते !	२	२००७
तालं तलो पळंबं	२	८५०
तालायरे य धारे	४	४२६८
तावसखउरकडिणयं	१	३४५
तावोदगं तु उत्तिणं	५	५९०८
तावो भेदो अवसो	३	२७०८
”	५	५७४१
तासिं कक्खंवरगुज्झ-	३	२२५७
तासिं कुचोरुज्जघणा-	३	२६५०
तासेऊण अवहिण्	४	३३८८
ताइ उवगणाणिं	४	३३९०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तिक्खुहाए पीडा	२	१६९४
तिक्खुत्तो सन्निवत्ते	६	६३९७
तिक्खुत्तो सक्खेत्ते	४	३५५५
”	६	६३८०
तिग्माईया गच्छा	२	१६३०
तिग्मादसंकणिजा	२	२०९०
तिगसंवच्छर तिग दुग	२	१९५४
ति क्षिय संवयदोसा	५	६०२०
तिट्ठाणे अवकमणं	५	५३६३
तिणिण य अत्तट्टेती	४	४२२४
तिण्णेव य पच्छाया	४	४०८१
[”	४	३९६३]
तिण्ह वि कत्तरो गुरुतो	३	२५०९
तिण्ह वि कयरो गुरुओ	३	२५२९
तिण्ह एक्केण समं	२	१६१९
तिण्हाऽऽरेण समानं	१	७८१
तिण्हेगयरे गमणे	३	३११५
तित्तकहुओसहाइं	१	२८९
तित्ति त्ति नंदुगोवस्स	१	७७
		टि० ४
तिस्थकर पवयण सुते	५	४९७५
[”	५	५०६०]
तिस्थगरा जिण चउदस	२	१११४
तिस्थपणामं काउं	२	११९३
तिस्थयरनामगोयस्स	२	१७८०
तिस्थयरपढमसिस्सं	५	४९८४
तिस्थयर पवयण सुते	५	५०६०
[”	५	४९७५]
तिस्थयरस्स समीवे	२	१२१८
तिस्थविवट्ठी य पमा-	५	५३३७
तिस्थंकरपणिकुट्टो	४	३५४०
”	६	६३७८
तिस्थाइसेससंजय	२	११८५
तिस्थाणुसज्जणाए	२	११४२
तिष्ठि कसिणे जहण्णे	४	३९८६
तिष्ठि विहत्थी चउरंगुलं	४	४०१३
तिष्ठेव गच्छवासी	२	१४७२
तिष्ठेव य चउगुग्गा	२	१७६०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तिष्ठेव य पच्छाया	४	३९६३
[”	४	४०८१]
तिपयं जह ओवम्भे	१	३०४
तिपरिरयमणागाढे	४	३५५१
तिप्पभिह् अडंतीओ	२	२०९३
तिरिएसु वि एवं चिय	१	४२८
तिरियनिवारण अभिहण्ण	४	३३५४
तिरियमणुह्थियातो	१	५९१
तिरियमणुयदेवीणं	३	२४३०
तिरियामरनरहत्थी	२	१११३
तिलुसतिभागमित्तो	५	५०३०
”	५	५१३०
तिविह निमित्तं एक्के	२	१३१८
तिविह परिगाह दब्बे	२	८९२
तिविहम्मि कालळेए	४	३९७३
तिविहं च अहाळंदं	४	३३०३
तिविहं च भवे वरुं	२	८२७
तिविहं च होइ करणं	१	९४
तिविहं च होइ गहणं	४	४३३३
तिविहं च होइ पायं	४	४०२७
तिविहं च होति दुगं	६	६१८३
तिविहं च होति विसमं	६	६१८५
तिविहं होइ निमित्तं	२	१३१३
तिविहं होइ पुलागं	५	६०४८
तिविहाऽऽमयमेसज्जे	३	३०९५
तिविहा होइ निवण्णा	५	५९४६
तिविहिस्थि तस्थ थेरिं	१	६३८
तिविहे परुवियम्मि	४	४०२८
तिविहे य उवस्सग्गे	६	६२६९
तिविहोक्षिय अससीए	४	३६७७
तिविहो बहुस्सुओ खलु	१	४०२
तिव्वकसायपरिणतो	५	४९९३
”	५	५००५
तिव्वकसायसमुदया	३	२६८३
तिव्वाभिरगहसंजुत्ता	५	५९६०
तिव्वे मंदे णात्तम-	४	३९३६
तिव्वेहि होति तिव्वो	४	३९३७
तिसमय तट्ठित्तिं वा	५	४८८९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तिसु लङ्गुगा छगुरु	५	५८४१
तिसु लङ्गुओ गुरु एगो	५	५८४०
तिसु लङ्गुओ तिसु लङ्गुया	२	१५९३
तिहिङ्करणमि पसरथे	२	१५४५
तिहिं कारणेहिं अन्नं	५	५४९७
तिहिं थेरेहिं कयं जं	३	२८६०
तिंतिणिण् चकचित्ते	१	७६२
तिंतिणिण् पुज्ज भणिते	६	६३३२
तिंतिणिणिया वि तदट्ठा	६	६३४०
तीस दिणे आयरिए	५	५७७७
तीसा य पण्णवीसा	६	६२३८
”	५	६०४२
तीसु वि दीवियकजा	५	५४९२
तुच्छत्तणेण गव्वो	६	६४००
तुच्छमवलंबमाणो	४	४५३१
तुच्छा गारवबहुला	१	१४६
तुच्छेण वि लोभिज्जह्	२	२०५४
तुम्भ च्चिय णीसाए	४	४६८५
तुम्भट्ठाए कयमिणं	४	४०३६
तुम्भ वि पुण्णो कप्पो	३	२१३७
तुम्भे निण्हह् भिक्खं	३	२२१५
तुम्भे वि कहं विमुहे	४	४१८६
तुम्भे वि ताव मग्गह	४	४६४५
तुमए किर द्दुरओ	६	६१४०
तुमए समगं आमं	५	५१८९
तुम्हट्ठाए कयमिणं	४	४०३६
		टि० ३
तुम्ह य अम्ह य अट्ठा	३	२९५५
तुरियगिलाणाहरणे	६	६३३८
तुरियं नाहिज्जंते	१	७१९
तुल जहन्ना टाणा	२	१४३२
तुल्लमि अत्तम्भी	३	२९१७
तुल्लमि वि अवराधे	५	४९७४
तुल्लमि वि अवराधे	५	५१२६
तुल्लहिकरणा संखा	६	६१२९
तुल्ला खेव उ टाणा	१	७०७
तुल्ले छेयणभावे	१	८३
तुल्ले मेहुणभावे	३	२५१४
”	३	२५३३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तुल्ले वि समारंसे	२	१८२९
तुवरे फले य पत्ते	३	२९२२
”	३	३११७
तुसधक्काहं जहियं	४	३३६४
तुसिणीए चउगुरुगा	५	५९९२
तुसिणीए हुंकारे	६	६१०५
तुरपह् दित्ति मा ते	१	६४१
तुरह धम्मं काउं	४	४६७५
तुरंयो व न पेहे	२	१४६९
तेह्च्छियस्स ह्च्छा-	२	१९६१
तेऊवाउविहुणा	५	५६५२
ते कित्तिया पएसा	४	४५१२
ते खिसणापरद्धा	६	६०९३
ते गंतुमणा बाहिं	५	५७७०
तेनिच्छ मते पुच्छा	१	३७६
ते गुरुलहुपजाया	१	६८
ते खेव तथ दोसा	३	२५२५
”	३	२५४२
ते खेव दारुंहे	५	५९७५
ते खेव विवहुंता	१	२२९
ते खेव सर्वटंमि	५	५९७३
तेणट्ठमि पसज्जण	३	२७७९
तेण परं आवायं	१	४६५
तेण परं चउगुरुगा	४	४१४४
तेण परं निच्छुभणा	२	१२७२
तेण परं पुरिसाणं	१	४६४
”	४	४८२३
तेणभय सावयभया	४	४३०५
तेण भयोदककजे	३	३०६०
तेणाऽऽरक्खियसावय-	३	३२०९
तेणाऽऽल्लोग गिसिज्जा	४	३९०४
तेणा सावय मसगा	२	१४५५
”	३	२४४८
तेणिच्छिण् तस्स जहिं अगम्मा	३	३२३३
तेणियरं व सगारो	३	२३४७
तेणियं पडिणियं खेव	४	४४७३
तेणे देवमणुस्से	२	८८२
तेणेव साह्या मो	२	१९८२
तेणे सावय ओसह	१	७५६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
तेजेषु गिलट्टेसुं	४	३३८१
तेजोहि अगणिणा वा	४	३४४७
तेजोहिऽगणिणा वा	४	३४४७
		टि० १
ते तत्थ सणिविट्ठा	४	३३४१
ते तत्थ सन्निविट्ठा	४	३३७२
"	४	३४४९
"	४	३४६८
ते तिणिण दोणी अहविकतो उ	३	३२१९
ते दोऽबुवाळभित्ता	५	५३७९
ते नक्खिवालिमुहवासि-	३	२३०९
ते निग्गया गुरुक्कळा	५	५७०२
ते पत्त गुरुसगासं	३	१५२१
ते पुण आणिकते	५	५८६३
ते पुण होंति दुग्गादी	४	४१०४
तेमाल तामळितीय	४	३९१२
		टि० २
तेरिच्छगं पि तिविहं	३	२५३४
		टि० २
तेरिच्छं पि य तिविहं	३	२५३४
तेल्लोक्कदेवमहिता	६	६२००
तेल्लोक्कदेवमहिता	४	३४३७
तेल्लगुबल्लंभमच्छं-	४	३४८१
तेल्लुववहण वडावण	२	१९५२
ते वि असंसा लोगा	२	१४३३
ते वि य पुरिसा दुविहा	३	२५६२
तेसामभावा अहवा वि संका	३	३२०१
तेसि अवारणे लहुगा	४	३३५३
तेसि तत्थ ठिताणं	४	४२६५
तेसि पण्यहेउं	५	६०३८
ते सीधितुमारडा	३	२४६२
तेसु अणिहंतेसु य	४	३५८९
तेसु ठिप्सु पउत्थो	४	३३३९
तेसु सपरिग्गहेसुं	२	१०८७
तो कुळा उवभोगं	५	५८८८
तो पच्छिममि काले	२	१३६०
तोसळिप् वग्घरणा	४	३४४६
		य
अडा निरोब्धारा	२	१५७१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अडे गारव तेणिय	४	४४९५
थळकरणे वेमाणितो	५	५५५८
थळ देउळिया ठाणं	४	३५४९
थळसंकमणे जयणा	५	५६५८
थलि गोणि सयं मुय भक्ख-	२	९९३
थंळिळावाघाणं	५	५५२८
थंळिळुस्स अलंमे	५	५९१८
थंळिळ्हाण अनियमा	२	१७४१
थाइणि वळवा वरिसं	४	३९५९
थाणम्मि पुच्छियम्मि	६	६०९५
थाणं च कालं च तहेव वत्थुं	४	४५६५
थीपडिबडे उवस्सप्	२	२०७३
थी पंढे तिरिगीसु व	३	३२१०
थीपुरिसभगायारे	३	२३९४
थी पुरिस णाळऽणाळे	५	५२४९
थीपुरिसा जह उदयं	५	५१६९
थीपुरिसाण उ फामे	२	१७८६
थीपुरिसा पत्तेयं	५	५१७१
थी पुरिसो अ नपुंसो	२	२०९८
थुइमंगलमामंतण	२	१४६१
थुइमंगलम्मि गणिणा	४	४५०१
थूममह सट्ठिसमणी	६	६२७५
थूलसुहुमेसु वुत्तं	४	४०५०
थूला वा सुहुमा वा	४	४०४९
थेराइप्सु अहवा	३	२५८१
थेराण सत्तरी खलु	६	६४३४
थेराणं नाणत्तं	२	१४४१
थेरादितिप् अहवा	३	२५८१
		टि० ४
थेरा परिच्छंति कधेसु तेसिं	४	४१६१
थेरा पुण जाणंती	५	६०३६
थेरी कोट्ठादारे	२	२०९१
थेरी मज्झिम तरुणी	३	२६१०
थेरे व गिलणे वा	५	५९६७
थोवम्मि अभावम्मि य	५	५६७०
थोवं जति आवण्णे	५	५५९०
थोवं पि धरेमाणी	६	६३०१
थोवं बहुम्मि पडियं	५	५९१२
थोवा नि हणंति खुहं	३	३०९४

पञ्चमं परिशिष्टम् ।

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
थोवे घणे गंधजुते अभावे	३	३१६६	दृक्त्वमि य भावमि य	४	४१९०
द			दृक्त्वती दृक्वाहं	१	१८५
दृगतीर विट्टणादी	३	२३८४	दृक्त्वसुयं पत्तगपुथएसु	१	१७५
दृगतीरे ता विट्टे	५	५६६१	दृक्त्वस्स उ अणुभोगो	१	१५३
दृगदोद्धिगाह जं पुठ्व-	१	६५८	दृक्त्वं तु उण्हसीतं	५	५९०२
दृगभाणूणे दृहं	४	३४२८	दृक्त्वं तु जाणियस्त्वं	४	३७७९
दृगमेहुणसंकाए	३	२३९७	दृक्वाह उज्झियं दृक्त्वओ	१	६११
दृह निमंतण लुद्धो-	५	५०६९	दृक्वाह कमो चउहा	३	२७२४
दृहं पि ने न लब्धमो	१	५७२	दृक्वाहचउक्कं वा	१	१३६
दृहं विउच्चियाओ	३	२३०६	दृक्वाहतिविहकसिणे	४	३८८९
दृहण जिणवरणं	१	१०५	दृक्वाह दृक्व हीणा-	१	६५६
दृहण तं विससणं	५	४९५१	दृक्वाहसन्निकरिसा	३	२१४७
दृहण नडं काई	६	६२६५	दृक्वाहं अणुकूले	२	१३६६
दृहण निहुयवासं	२	२०७९	दृक्वाहं एक्केको	१	६७१
दृहण य अणगारं	२	१४०२	दृक्वाण दृक्वभूओ	१	१८६
दृहण य राहंकिं	४	३७६२	दृक्वाणं अणुयोगो	१	१५७
दृहण य सहकरणं	३	२४१४	दृक्वादिकसिणविसयं	१	३८
दृहण वा मिलाणो	४	३३४४	दृक्वावह्माहंसुं	२	२११५
दृहण वा नियत्तण	३	२३८८	दृक्वासन्नं अवणा-	१	४५०
दृहं पुप्फगमिसे	४	४०२६	दृक्वे एगं पायं	४	४०६१
दृहुर सुणए सप्पे	६	६१३४	दृक्वे छिणमछिणं	४	३६५३
दृप्पेण जो उ दिक्खेति	६	६३११	दृक्वेण य भावेण य	२	१८५४
दमए दूभगे भट्टे	१	६३२	दृक्वेणं उहेसो	४	४२४३
दमए पमाणपुरिसे	२	१८२२	दृक्वेणिकं दृक्त्वं	१	१५४
दरहिंछिणव भाणं	५	५३१३	दृक्वेणेगं दृक्त्वं	१	१५४
दविउ ति ठिओ मेहो	१	३३६			टि० ३
		टि० ५	दृक्वे तणङ्गकाई	२	१४९९
दवियट्टसंखडे वा	४	४७५०	दृक्वे तिविहं एगिदि-	१	६०४
दृक्वस्सएण पंतो	२	१५८८	"	१	६५१
दृक्वस्सएण लुद्धो	२	१५८८	दृक्वे तिविहं मादुक्-	५	४८८४
		टीका पाठा०	दृक्वे नाणापुरिसे	१	१४२
दृक्व विसि खेत काले	५	५२१४	दृक्वे नियमा भावो	१	१६९
दृक्वप्पमाण अतिरेग	४	३९६१	दृक्वे पुण तल्लदी	१	१४
"	४	३९९९	दृक्वे भवितो निव्वत्तिओ	२	११२७
दृक्वप्पमाण गणणा	२	१६११	दृक्वे भावऽविमुत्ती	४	३५४४
दृक्वमि उ अहिगरणं	३	२६८१	दृक्वे भावे य चळं	१	५०३
दृक्वमि ऊ उवस्सओ	४	३२९४	दृक्वे सच्चित्तमादी	३	२७२६
दृक्वमि मंथितो खल्लु	६	६३१६	दृक्वे सच्चित्तादी	५	४८८७
			दृक्वोवक्खरणेहा-	४	४२५०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
दस पयस्स य मज्झ य	६	६०७३
दसठाण्ठितो कप्पो	६	६३६३
दससु वि मूलाऽऽपरिपू	५	५१६८
दहिभवयवो उ मंधू	२	१७०९
दहितेछाई बभयं	२	२०९५
दहितेछाई दग्धे	२	२०९५
		टि० ६
दंडपण्डिहारवजं	३	२९७७
दंतपुरे आहरणं	२	२०४३
दंतिक्कगोगतिहगुल-	३	३०७२
दंसणचरणा मूदस्स	२	९३२
दंसणनाणचरित्तं	४	४५५३
दंसण नाण चरित्ते	२	२११०
दंसण नाणे माता	३	२७८४
दंसणनित्ते पक्खो	५	५४३५
दंसणमोगाह ईहा	१	१३३
दंसणमोहे खीणे	१	१३१
दंसणम्मि य वंतम्मि	६	६४१४
दंसणवादे लहुया	३	३१८९
दंसणसोही थिरकरण-	२	१२२६
दंसिय कंदिय गुरु सेसण	१	५१०
दाहयगणमोटीणं	४	४७६५
दाउं व उड्डरुस्से	१	६२२
दाउं हिट्टा छारं	४	४५१७
दाऊण अन्नद्वयं	२	१८२६
दाऊण वंदणं मत्थ-	४	४४९३
दाऊणं वा गच्छहू	२	१८८१
दाणे अभिगम सहे	२	१४८९
"	२	१५७९
"	२	१५८०
"	२	१५८१
दारदुयस्स तु असती	४	४८१५
दारमसुन्नं काउं	३	२६६७
दारस्स वा वि गहणं	३	२१२८
दारं ण उक्कंति न खज्जमार्णि	२	१३९२
		टि० २
दारं न होइ एत्तो	४	३३७५
दारं भाउं बाही	१	२१५
दारे अवंगुयम्मी	३	२३२७

पृ० २२६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
दारे अवंगुयम्मी	३	२३२८
दावइविओ गइचंचलो	१	७५२
दाहामो णं कस्सइ	३	२८२७
दाहामो सि य गुरुगा	२	१९४२
दाहिणकरेण कण्णं	४	४०४१
		टि० ३
दाहिणकरेण कोणं	१	६६६
"	४	४०४१
दिअंतो वि तयाऽणि-	४	४६०१
दिअंतो वि न गहिओ	४	४६४२
दिट्ठमदिट्ठं विदेसथ	४	४७२९
दिट्ठमदिट्ठं च तहा	४	४४७४
दिट्ठमदिट्ठे विट्ठं	१	६६१
दिट्ठमुवस्सयगहणं	३	२२९६
दिट्ठं सलोमे दोसा	४	३८३४
दिट्ठं अदिट्ठं व महं जणेणं	४	४१०८
दिट्ठं अक्खथ मण्	३	२४३२
दिट्ठं च परासुट्ठं	४	३७९८
दिट्ठं पण्डिहेत्ता	४	४६४०
दिट्ठं तो गुहासीहे	२	२११३
दिट्ठं तो घडगारो	१	३०६
दिट्ठं तो दुवक्खरण	४	४४३०
दिट्ठं तो पुरिसपुरे	३	२२९१
दिट्ठं वत्थगहणं	४	४२३५
"	४	४३०८
दिट्ठा अवाउडा हं	३	२२५६
दिट्ठिनिवायाऽऽलावे	२	१३४६
दिट्ठीसंबंधो वा	३	२२५३
दिट्ठे संका मोइय	२	८६६
"	३	२१७५
"	६	६१७१
दिट्ठोभास पण्डिस्सुय	३	२१९२
दिणे दिणे दाहिसि थोव थोवं	३	३१९७
दित्तमदिता तिरिया	१	४२४
दिओ भवत्तिवहेणेव	४	४६२३
दियदिओ वि सच्चित्ते	३	३०४६
दिय राओ पण्णवाण	२	१४७६
दियराओ छहुगुरुगा	२	८७८
["]	५	५८५६]

शब्द	विभागः	शब्दाङ्कः
द्विचरातो भवण गिण्हति	५	५८६०
द्विचरातो लहुगुरुगा	५	५८५६
["]	२	८७८]
द्विचसभो सपक्षे लहुगा	५	५९८०
द्विचसट्टिया वि रसि	३	२९३१
द्विचसं पि ता ण कप्पइ	५	५९७८
द्विचसेण पोरिसीए	६	६२५१
द्विचसे दिवसे गहणं	५	६०२१
द्विचसे दिवसे व दुल्लभे	४	३८१९
द्विचसेसु उत्तमो लभो	३	२८३४
द्विचसेहिं छंविओ हं	६	६०६२
द्विस अवरद्विसिणा दक्खि-	२	१५०६
"	५	५५०५
द्विसिपवणगामसूरिय-	१	४५६
द्विसिबूठो पुब्बाऽवर	५	५२१६
द्वितगपडिच्छगाणं	२	१६५१
द्वित्ति वणीयाहारं	१	७५०
दीणकलुणेहि जायति	६	६१४३
दीवा भवो दीवो	२	२११२
दीसति य पाडिरूवं	३	६१५४
दीहाहमाईसु उ विज्जवंधं	५	५६८१
दीहाहमणे गमणं	५	५९९०
दीहे ओसहभावित	५	५९८७
दीहे ओसहरवितं	५	५९८७
दुओणयं भहाजायं	४	४४७०
दुस्सं च भुंजंति सति द्वितेसु	४	३४९२
दुस्सं डिओ व निज्जइ	४	४३९२
दुस्सं ति भुंजंति सति द्वितेसु	४	३४९२
दुस्सं विसुवावेउं	२	२०७४
दुस्सेहि भरियताणं	६	६४०६
दुस्सेहिं भण्डियाणं	६	६४०६
दुग्गमादीसामणणे	४	४३११
दुग्गसज्जगकिहकम्मस्स	४	४४६९
दुग्गुणो चतुग्गुणो वा	४	३९८१
दुग्गट्ठिप वीरअहिट्ठिप वा	४	४८६४
दुग्गुहाणं छंजंग-	३	२५९६

शब्द	विभागः	शब्दाङ्कः
दुग्गहासे वीरवती	४	४३४६
दुग्गरिमसुसे वुत्तं	६	६०६१
दुग्गणवज्जा साला	३	२६७५
दुग्गे मूठे वुग्गाहिप	५	५२१३
दुग्गह जओ दग्गसा	४	४२४९
दुग्गहऽट्ठाप दुग्गह वि	५	५४९३
दुग्गह वि तेसिं गहणं	४	३९६०
दुग्गहं जणाणुपुग्गी	१	२६६
दुग्गि तिहत्थायामा	४	४०९०
दुग्गि वि विसीयमाणे	५	५४५६
दुग्गुहादि अद्वल्लहा	४	३८४९
दुग्गुल्लेहिपूसे	४	३८४३
दुग्गुल्लेहिबमादिसु	५	५७६३
दुग्गुभिइ पिपा पुत्ता	४	३५५८
दुग्गुभिई उ अगम्मा	३	३२११
दुग्गुल्लपुच्छेगयरे	३	२२३८
दुग्गुहमाईसु उ कारणेसुं	४	४१८३
दुरतिकमं सु विधियं	४	४१३६
दुरहियविजो पक्कं-	१	३७२
दुरहत्त ओरुभंते	३	२६४४
दुल्लभद्वयं व सिया	४	३५५३
दुल्लभद्वये वेसे	६	६२५३
दुल्लभवरये व सिया	४	४१६९
दुविकप्पं पज्जाए	५	४८८५
दुविधो उ परिचाओ	५	५२०८
दुविधो य होइ दुट्ठो	५	४९४६
दुवियदुवुद्धिमल्लणं	४	४३९६
दुविहकरणोवघाया	१	५८०
दुविह चउठिवह छविह	४	३५३२
दुविह निमित्ते लोमे	१	५३६
दुविहपमाणतिरेगे	३	२३६६
दुविहम्मि मेरवम्मि	३	३१३५
दुविहं च फलसवयणं	६	६०९९
दुविहं च आवकम्मं	५	४८९८
दुविहं च आवकसिणं	४	३८८६
दुविहं च होइ वत्थं	३	२७९४
दुविहं तु वत्थकसिणं	४	३८८१
दुविहं पि वेचणं ते	२	१६२९
दुविहाप वि चउगुरु	३	३१४४

पञ्चमं परिशिष्टम् ।

43

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
बुबिहाओ भावणाओ	२	१२९१	देवद्विषयभयुष्णवणा	२	१४९६
बुबिहा नावमणाया	४	४१३४	देवानुविधि भती	२	१२१०
बुबिहा य होइ बुद्धी	५	५८१९	देवा हु ने पसन्ना	२	१९८१
बुबिहा य होति सेजा	१	५४१	देविदरायडग्गह	४	४७८४
		टि० १	देविदरायगहवह-	१	६६९
बुबिहा य होति पाता	१	४८८	देवे य इत्थिरुवं	५	५६८८
बुबिहाऽजाता उ बिहे	३	३१३९	देवेहिं मेसिओ वि य	२	१३३९
बुबिहा सामायारी	१	७७७	देसकडा मज्झपदा	२	१७६२
बुबिहा हवन्ति सेजा	१	५४१	देसकहापरिकहणे	३	२६९७
बुबिहे किङ्कम्मस्मि	४	४५४१	"	५	५७३१
बुबिहे गेलण्णस्मि	६	६३७९	देसकलजाहुरूवी	१	२४१
बुबिहे गेलण्णस्मी	६	६३९६	देसगाहणे वीएहि	४	३३२२
बुबिहे गेलण्णस्मी	४	३५५०	देसिय राइय पक्खिय	४	४४६७
"	४	३६३८	देसिय बाणिय छोभा	३	२८२६
बुबिहो भ होइ छेदो	१	७१०	देसिल्लगं वज्जयुयं मणुषं	४	३९९८
बुबिहो उ पंडओ खलु	५	५१४९	देसी गिलाण जावो-	४	३९१०
बुबिहो जाणमजाणी	५	५१७६	"	४	३९११
बुबिहो य मासकप्पो	६	६४३१	देसीभासाइ कयं	४	३३०४
बुबिहो य होइ अग्गी	३	२१४५	देसीभासाए कयं	४	३४३१
बुबिहो य होइ जोई	४	३४३३	देसीभासाय कयं	४	३४५९
बुबिहो य होइ दीवो	४	३४६१	देसो व सोवसगो	२	९३७
बुबिहो य होइ पंथो	३	३०५१	"	२	९४२
बुबिहो लिंग विहारे	१	७५७	देहबळं खलु विरियं	४	३९४८
बुबिहो वसहीदोसो	५	४९१३	देहस्स तु दोबळं	५	५६०४
बुबिहो होति अन्धेओ	६	६३५५	देहऽहिओ गणणेओ	३	२३७७
बुबिहोयडदुणिसण्णा	४	४१३९	देहे अभिवहुंते	१	२२७
बुस्सन्नप्पो तिविहो	५	५२१२	देहेण वा भिरूवो	६	६१५८
बुस्संजर बहुपाणादि	३	२७४८	देहोवहीण डाहो	४	३४७४
बुहत्तो थोवं एकेकए-	५	५९१०	देहोवहीतेणसावतेहिं	३	३२५८
बूहजंता बुबिधा	५	५८२४	दोणं पि उम्माहो ति य	३	२८११
बूमिय भूमिय वासिय	१	५८४	दोक्षेण आगतो खंवपण	३	३२७२
बूरम्मि दिट्ठि लुहुओ	३	२१७४	दो जोयणाई गंतुं	५	५६५४
बूरम्मि दिट्ठे लुहुओ	३	२१९८	दोणिय य दिवहुखेत्ते	५	५५९७
बूरागयमुट्ठे	४	४४३८	दोणिय वि बयंति पंथं	५	५२४२
बूरेण संजईओ	३	२१६३	दोण्ह वि कतरो गुरुओ	५	५८०१
बूरे तस्स तिसिच्छी	२	११५१	दोण्ह वि मियत्त गमणं	३	३०८६
बूरे मज्झ परिजणो	५	५७०७	दोण्ह उवहिं वसंती	२	२१०५
बूरे व अन्नगामो	३	२९२८	दोण्ह उवहिं वसती	२	२०४६
बूस्सियवेओ वस्सिय	५	५१५०	दोण्हं पि अ जुयल्लणं	१	६४०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
दोण्हेगयरं नटं	४	४६१५
दो थेरि तरुणि थेरी	२	२०८७
दो दक्खिणावहा तु	४	३८९२
दोस्सि अणुच्चायाओ	२	१६९७
दोस्सि उ पमज्जाओ	३	२७४६
दोस्सि वि अनालवद्धा उ	५	५२४७
दोस्सि वि दाउं गमणं	२	२०१७
दोस्सि वि समागया स-	३	३०८७
दोस्सि वि ससंजईया	३	२२१८
दोस्सि वि सहू भवंती	४	३७६८
दो मासे एसणाए	५	५४४३
दोरेहि व वओहेहि व	४	३८६९
दोसं हंतूण गुणं	६	६४२९
दोसा खल्लु अलियाई	१	२८३
दो सागरा उ पढमो	१	६८२
दोसा जेण निरुभंति	४	३३३१
दोसाणं परिहारो	१	४७६
दोसा तु जे होति तवस्सिणीणं	४	३८२०
दो साभरगा दीवि-	४	३८९१
दोसा वा के तस्सा	४	३५२०
दोसाऽसति मज्झिमगा	६	६४३५
दोसु वि अल्लुडि कण्णे	३	२६१३
दोसु वि अक्खोच्छिण्णे	४	३५६८
दोसु वि परिणमहू मई	१	७९७
दोसे खेव विमगाह	३	३१७६
दोसेहिं एत्तिएहिं	३	३१७३
दोहि वि अरहिय रहिए	३	२२५४
दोहि वि गुरुगा एते	४	४४२४
दोहि वि पक्खेहिं सुसं-	३	२४३८
दोहि वि रहिय सकामं	३	२२४९
ध		
धणियसरिसं तु कम्मं	३	२६९१
धम्मकह महिद्धीए	५	५६९१
धम्मकहा खुण्णेहि व	३	३०२१
धम्मकहा पाठिज्जति	५	५१८२
धम्मकहासुणणाए	३	२२६४
धम्मस्स मूळं विणयं वयंति	४	४४४१
धम्मं कहेहू जस्स उ	४	४५९६
धम्मोण उ पडिबज्जह	२	१४२२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
धम्मोदण्ण खवं	२	१२०१
धारणया उ अभोगो	३	२३६७
”	३	२३७२
धारोदण्ण महासलिल-	४	३४२२
धावंतो उन्वाओ	१	३२०
धिहधणियबद्धकच्छो	२	१३५६
धिहबल्लुत्तो वि मुणी	४	३७८३
धिहबल्लपुरस्सराओ	२	१३५७
धिहसंघयणादीणं	४	४४९८
धिह सारीरा सत्ती	२	९५६
धित्तिबलिया तवसूरा	६	६४८४
धिदिक्कतो य हाहक्कतो	४	४१२६
धियसंघयणे तुल्ला	१	२०३
धी मुण्डितो दुरप्पा	२	८९८
धीरपुरिसपक्कतो	२	१४४८
धुवणाऽधुवणे दोसा	४	४०१२
”	५	६०२७
धूमनिमित्तं नाणं	१	२८
धूमादी बाहिरतो	५	५२१५
धोयस्स व रत्तस्स व	३	२९७८
न		
नहूपरेण व वसही	४	३७३४
नउईसयाउगो वा	३	२६२३
न करिति आगमं ते	२	१४२०
न केवलं जा उ विहम्मिआ सत्ती	४	४११७
नक्खत्तो खल्लु मासो	२	११२८
नक्खेणावि हु छिज्जह	२	९४५
नगराह निरुद्ध घरे	१	६७८
न वित्तकम्मस्स विसेसमंधो	३	३२५३
नक्खा नरवह्णो सत्त-	२	११२५
नज्जह अणेण अरयो	४	४५७७
नज्जंतमणज्जंते	५	५१४२
नटं होह अणीयं	३	२४५३
न ठविज्जई वपुसुं	५	५१३८
नटपेच्छं दट्टुणं	५	५३५२
नटमाई पिच्छंतो	२	१६००
नणु दक्खोमोयरिया	४	४०६३
न तरिज्जा जति तिणिण उ	१	५१४
न तस्स वत्थाहसु कोह संगो	४	३९९६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
नस्थि भगीतरथो वा	४	३३१३	न वि लङ्गमई पवेसो	३	३१९८
नस्थि अनिदाणभो होइ	२	१०४९	न वि वच्छपसु सज्जति	२	२१२०
नस्थि कहालदी मे	१	५७१	न विविता जत्य मुणी	३	२९८०
नस्थि खलु अपच्छिती	३	२४८६	नहंतादिभणंतर	५	४९०१
नस्थि घरे जिणवत्तो	२	८१९	न हि जो घटं बियाणइ	१	१६
नस्थि पवत्तणदोसो	३	३१८०	न हु ते संजमहेउं	४	४५२९
नस्थि य मामागाइं	२	२०९६	न हु होइ सोइयव्वो	४	३७३९
नस्थेत्थ करो नगरं	२	१०८९	न हु होति सोतियव्वो	६	६२०२
नदिकोप्पर वरणेण व	५	५६४३	नंदंति जेण तवसंजमेसु	३	२९२०
नदि पइ जर वत्थ जले	१	९६	नंदि चउकं दव्वे	१	२४
नविपूरपण वसही	४	३७३४			टि० ४
		टि० १	नंदी चतुक्क दव्वे	१	२४
न पारदोष्ठा गरिहा व लोए	४	३५०५	नंदीतूरं पुण्णस्स	२	१५४९
नमणं पुब्बभासा	२	२०१६	"	२	१५६७
न मिकंति लिगकजे	२	१८१३	"	२	१९२३
न य अप्पगासगतं	२	१२४९	नंदी मंगलहेउं	१	४
न य कथइ निम्मातो	१	३७१	नंदी य मंगलट्टा	१	३
नयणे दिट्ठे गहिए	२	२०४१	नाउमगीयं बलिणं	३	२९६२
नयणे दिट्ठे सिट्ठे	२	२०३९	नाऊण किंवि अन्नस्स	१	३७०
नयणे पूरे दिट्ठे	३	२३८५	नाऊण तस्स भावं	४	४७८२
न य बंधहेउविगलत्त-	६	६२२७	"	५	५३३१
न लभइ स्वरेहिं निहं	४	३९१५	नाऊण य अहमणं	२	१८०२
न वओ इत्थ पमाणं	२	२१००	नाऊण य माणुस्सं	४	३७६३
नवदसचउदसओही-	५	६०३७	नाऊण य वोष्केवं	५	५०८३
नवधम्मस्स हि पाएण	५	५७१८	"	५	५१०२
नवधम्माण थिरत्तं	२	१७९३	"	५	५४०३
नव पेहातो अदिट्ठे	५	५८८२	नाऊण य वोष्केयं	५	५३८३
नवभासकए वत्थे	३	२८३१	नाऊण या परीत्तं	४	४१६५
नवमे न याणइ किंची	३	२२६१	नाओ मि त्ति पणासइ	५	५१४३
न वि इंदियाइ उवलद्धि-	१	२७	नागरगो संवट्ठो	४	४८७६
न वि एयं तं वत्थं	४	४१७४	नागा जलवासीया	३	२७०६
न वि कुप्पसि न पसीयसि	४	४४८७	नागाढं पउणिस्सइ	४	४७१३
न वि को वि कंचि पुच्छति	४	४८२६	नाणट्ठ दंसणट्ठा	३	२८७९
न वि खाइयं न वि वइं	९	९८८	"	३	२९७३
न वि छ म्महव्वया नेव	२	१०४६	"	३	३००४
न वि जाणामो निमित्तं	३	२८०५	नाणदंसणसंपज्जा	१	३९६
न वि ते कहंति असुगो	५	५९९४	नाणमि तिणिण पक्खा	५	५३९७
न वि य समत्थो सब्बो	४	३७८७	नाणस्स केवलीणं	२	१३०२
न वि य हु होयणवत्था	१	२३	नाणस्स होइ भागी	५	५७१३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
जाणाह् अदूसितो	२	१३२२	नामं ठवणा मित्रं	२	८५८
जाणाह्तिगस्सट्ठा	२	९५४	नामं ठवणा वत्थं	१	६०३
जाणाह्तिगं मुत्तं	४	४४८३	नामं ठवणा इत्थो	५	४८९५
जाणाह् तिट्ठाणा	१	६९८	नामिज्झ थोवेणं	४	४१५५
जाणादि तिहा मग्गं	२	१३२३	नामे छदिवह कप्पो	१	२७३
जाणादिसागघाणं	२	१०९३	नायगमणायगा पुण	४	४७०९
जाणादी दूसेतो	२	१३२२	नायज्जयणाहरणा	१	२०४
		टि० २	नालस्सेण समं सुक्खं	४	३३८५
जाणादेसीकुसलो	२	१२२९	नाथ थल्ल लेवहेट्ठा	५	५६५६
जाणुजोया साहू	४	३४५३	नावनिमो डग्गाहणंतओ	४	४०८४
जाणेण दस्सेण य	१	३९८	नावाए उवक्कमणं	१	२६०
जाणेण सक्कभावा	२	११६६	नावितसाधुपदोसो	५	५६२४
जाणे वंसण चरणे	४	४७३३	नासक्के नातिवूरे	२	२०६०
जाणे महकप्पमुत्तं	५	५४७२	नाहं विदेसयाऽऽहरण-	६	६३०२
नातिक्कमनी आणं	५	५८१४	निहयाहं सुरकोए	२	१७७७
नाभिप्पायं निण्हस्सि	१	८०१	निउणे निउणं अत्थं	१	२३०
नाम निवाठवसग्गं	१	३२५	निउणो खल्लु सुत्तथो	४	३३३३
नामसुयं ठवणसुयं	१	२५५	निउत्ता अमिउत्ताणं	१	२३५
नामं ठवणपळंबं	२	८४९	निउत्तो डमओकालं	१	२४०
नामं ठवणा आमं	२	८३९	निक्कारणगमणम्मि	३	२७५८
नामं ठवणा कम्मं	५	४८९७	"	४	३६८७
नामं ठवणागामो	२	१०९४	निक्कारणपडिसेवी	५	६०३३
नामं ठवणा तालो	२	८४७	निक्कारणमविहीए	४	३६९०
		टि० १	निक्कारणम्मि एए	४	४०४७
नामं ठवणा वुडिए	१	५	निक्कारणम्मि एवं	४	३३६६
"	१	१५१	निक्कारणम्मि गुरुगा	४	३६९२
"	१	६५०	निक्कारणम्मि दोसा	४	३३६२
"	२	८४७	निक्कारणम्मि नामं	१	७३१
"	२	११२१	निक्कारणिगाऽणुवदे-	५	५८२६
"	२	११२६	निक्कारणिमि चमठण	४	३७८३
"	३	२५८४	निक्कारणे विषीय वि	४	३७१८
"	३	२९८०	"	४	३७१५
"	३	२७१९	निक्कसमण पिण्डियाणं	३	३२२८
"	३	२७६२	निक्कसमणे य पयेसे	२	१२३६
"	३	३२६३	निक्कसमपवेसवज्जण	४	३३७१
"	४	३२९३	निक्कखेवा य निरुत्ताणि	१	२०२
"	५	४८८३	निक्कखेवेगट्ठ निरुत्त	१	१४९
"	५	४८८६	निक्कखेवो ठहयाए	२	१६७०
नामं ठवणा पळं	२	१०३४	निक्कखेवो वासो ति य	१	१५०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
निष्खेबो होइ तिहा	१	२७१	निष्ठियकडं च उक्को-	४	३६५७
निगमं नेगमवगो	२	१०९१	निणहयसंसग्गीए	५	५४३३
निगमगाइ बहि टिए	४	३५६९	निणहवणे निणहवणे	६	६०६९
निगमणम्मि उ पुच्छा	२	१४५०	निदरिसणं अवडोऽयं	२	८१७
निगमणं च अमखे	३	२२९३	निहं न विवामिह उच्चरेजं	४	४४०९
निगमणं तह चेवा	५	४९२८	निहापमायमाहसु	२	१२६७
निगमणे चउभंगो	२	१८८२	निहाविगहापरिवजि-	१	८०३
निगमणे बहुभंडो	४	४२२६	निहिट्टमणिहिट्टं	४	४६९५
निगम पुणो वि गिण्हे	२	१८५९	निहिट्ट सन्नि अम्भुव-	४	४६९७
निगंधदारपिहणे	३	२३५३	निहिट्टे अस्सणी	४	४६९९
निगंधाण सलोमं	४	३८२१	निहोस सदोसे वा	३	२४२८
निगंधाणं पडमं	१	४३१	निहोसं सारवंतं च	१	२८२
निगंधिवत्थगहणे	३	२८१५	निहोसा आदिण्णा	३	३१८३
निगंधीण अणिहणे	४	४१०५	निद्धमनिद्धं निद्धं	२	१७३४
निगंधीणं गणहर-	२	२०४८	निद्ध महुं च भत्तं	६	६२१६
निगंधीणं निजं	२	१०५९	निद्धं भुत्ता उववासि-	५	५९९१
निगंधी थी गुरुगा	५	५२४०	निद्धे दवे पणीए	५	६००७
निगंधोगगहधरणे	४	४१०१	”	५	६०१९
निगंधो निगंधि	५	५२३९	निप्पक्कवाय संबंधि	२	२०७०
निगंधं न वि वायइ	३	२२२६	निप्पक्कम्मसरीरा	२	१४२४
निगंधो उगगाळो	५	५८५०	निप्पसिं कुणमाणा	२	१४४७
निग्गोलियं च पल्लं	४	३३९९	निप्पावकोहवाइणि	१	८०२
निक्कनियंसण मज्जण	१	६४४	निप्पावचणकमाई	२	१३६३
निक्कनियंसणियं ति य	१	६४५	निप्पावाइ धम्मा	५	८०४९
निक्कं पि दव्वकरणं	३	२४६१	निब्बंधनिमंनेते	४	३६३९
निक्कं विगगहसीळो	२	१३१६	निब्भयया य सिणेहो	३	२१७२
		टि० १	निम्मवणं पासाए	४	४७६९
निक्कं बुगगहसीळो	२	१३१६	निम्मा घर वह थूभिय	२	११११
निक्केळ सचेले वा	२	१३७६	नियएहिं ओसहेहिं	२	१९३१
निक्कवओ दुज्जेयं	४	४५०६	नियणाहलुणमहण	३	२१५५
निक्किल्लणा तुज्ज घरे	६	६२९४	नियताऽनियता भिक्खा-	२	१६३३
निक्किल्लमुत्त निरुत्तं	१	१८८	नियमा सचेल हत्थी	४	४१४८
निक्कुभई सत्थाओ	५	५१८२	नियमा सुयं तु जीवो	१	१३९
निक्कुड पडुट्टा सा	४	४१३३	नियमा होइ सतिरथे	२	१४१९
		टि० ३	निययं व अणिययं वा	४	३५६७
निज्जंतं मोत्तुणं	४	३५८०	निरवयवो न हु सक्को	१	२१३
निज्जंताऽऽणिज्जंता	४	४६२१	निरुत्तस विकहुभोगो	२	१०१०
निज्जुड पडुट्टा सा	४	४१३३	निरुवहयजोणिधीणं	५	४९५३
निज्जुडो मि गरीसर	५	५०५१	निरुवहय किंगमेदे	६	६३७२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
निहोमसहोमऽग्निने	२	१०४८
निवधहृद् बहुपक्षमि	५	५१८८
निवसरिसो आयरितो	४	४५१९
निवेसण वाङ्ग साही	२	८६९
निव्वत्तणा य संजोयणा	४	३९४७
निव्विसड त्ति य पढमो	३	३१२१
निव्वीइय पवइया	२	२०७८
निव्वेद पुच्छितमि	६	६११३
नित्ति पढमपोरिसुम्भव-	५	४९३२
नित्तिभोयणं तु पगतं	५	५८२९
निस्सकडमनित्से वा	२	१८०४
निस्सकडे डाइ गुरू	२	१८०५
निस्सत्तस्स उ लोपु	५	५६७१
निस्स त्ति अहपसंगेण	३	२४४९
निस्संकमणुवितोऽति-	५	५८०८
निस्संकियं च काहिइ	२	१७९६
निस्संजया उ समणा	५	५२६६
निस्साणपदं पीहइ	१	७७१
निस्साधारण खेत्ते	४	४३१०
निंता न पमजंती	४	३४५२
निंतेहिं तिणिण सीहा	३	२९६६
नीउच्चा उच्चतरी	३	२६६२
नीएहिं उ भविदिबं	५	५०९८
नीयल्लणहि तेण व	६	६२९६
नीयल्लगाण तस्स व	६	६२९५
नीयं दट्ठण बहिं	३	३०१०
नीयं पि मे ण घेच्छति	४	३६३३
नीया व केई तु विरुवरुवं	५	५३३३
नीरोगेण सिवेण य	४	४६५२
नीलकंबलमादी तु	४	३९१४
नीसट्टमसंसट्ठो	४	३५९७
नीसट्टेसु उवेहं	४	३३७९
नीहडसागरिपिंडस्स	४	३६१६
नीहम्मियमि पूरति	१	३८०
नूणं न तं बट्ठं जं पुरा मे	३	२२२१
नूणं से जाणंति कुलं व गोत्तं	४	३५९०
नेच्छंति भवं समणा	६	६३४८
नेच्छंतेण व भजे	४	४७७५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
नेपाळ तामलिचीय	४	३९१२
		टि० २
नेमालि तामलिचीय	४	३९१२
नेरुत्तियाहं तस्स उ	१	३११
नेवाऽऽसी न भविस्सइ	२	८२१
नेहामु त्ति य दोसा	२	१५६१
नेहि जितो मि त्ति अहं	१	३५८
नो कप्पइ जागरिया	३	२४२७
नो कप्पति व अभिन्नं	४	३३२०
नोकारो खलु देसं	२	८०७
नोल्लेऊण ण सक्का	४	३७०१
नोवयणामं बुविहं	२	८४५
नोसप्पिणिउस्सप्पे	२	१४१७
प		
पहविणमल्लममाणे	३	२८७३
पउणम्मि य पच्छित्तं	२	१९७१
पउमसर बियरगो वा	३	२२७८
पउमसरो बिरगो वा	३	२२७८
		टि० १
पउमुप्पले अकुसलं	४	४०२५
पउमुप्पले माउल्लिगे	२	१०२९
पउरण्णपाणगमणे	४	४८२७
पउरक्कपाण पढमा	२	१५०७
पक्कणकुले वसंतो	४	४५२३
पक्के भिक्खाऽभिक्के	२	१०३६
पक्खीव पत्तसहिओ	२	१३७४
पगाई पेलवसत्ता	३	२८१८
पगायम्मि पण्णवेत्ता	६	६२५४
पगायं उवस्सएहिं	४	३४०२
पगारणओ पुण सुत्तं	१	३१८
पक्खल्ल परोक्खं वा	१	३९
पक्खल्लेण परोक्खं	२	१७७०
पक्खंत तावसीओ	२	१४५६
पक्खंतमिलक्खेसुं	२	२००५
पक्खोनिवत्तपुट्ठा	४	४७५९
पक्खेरुहणट्ठा खानु-	१	१०१
पच्छण्ण पुव्वभणियं	४	४८२४
पच्छन्न असति निण्हण	४	४८१८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पच्छन्नासति बहिया	४	४८०४
पच्छाकडाह जयणा	२	१९४५
पच्छाकडे य सञ्जी	२	१९२६
पच्छित्त पण जहणं	४	४०४३
पच्छित्तपरूवणता	५	५२६८
पच्छित्तमणंतरियं	५	५०५८
पच्छित्तमेव पगतं	५	५५९४
पच्छित्तं हितिरिओ	६	६२८१
पच्छित्तं खु वहिजह	२	१०१६
पज्जव पुम्बुहिटा	१	२६८
पज्जायजाईसुततो य बुद्धा	४	४४३६
पज्जोए णरसीहे	४	४२२०
पज्जोसवणाकप्पो	६	६४३२
पट्टऽद्धोरूप चरुणी	४	४११९
पट्ट सुवक्के मलए	४	३६६२
पट्टो वि होइ एक्को	४	४०८५
पट्टीवंसो दो धारणाउ	१	५८२
पडणं अवंगुतम्मि	४	४०७१
पडिकंते पुण मूलं	५	५७७२
पडिकुट्ट देस कारण	३	२८८१
पडिगमणमञ्जतिरिथण	२	१०५४
”	३	२६०३
पडिचरिहामि गिलाणं	२	१८७८
पडिजग्गंति गिलाणं	४	४३०४
पडिजग्गिया य खिप्पं	४	३७८५
पडिणीय णिबे मंते	४	४५६३
पडिणीय तेण सावय	३	२३५८
पडिणीय मेच्छ मालव	४	३७५६
पडिपहनियत्तमाणम्मि	३	२३८९
पडिपुच्छं वायणं सेव	६	६४७१
पडिपुण्णा पडुकारा	४	४१९६
पडिबद्धा हभरे वि य	२	१४४०
पडिबद्धे को दोसो	२	२०१४
पडिमाए क्षामियाए	४	३४६५
पडिमाए पाउता वा	६	६३७०
पडिमाक्षामण ओरुभण	४	३४६९
पडियरिउं सीहेणं	१	७२२
पडियं पग्गुहं वा	४	३७२५
पडिरूववयथाया	५	५७०८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पडिलंबणा पलंबं	२	८०८
पडिलाभणाऽट्टमम्मि	५	४९३४
पडिलाभणा उ सद्धी	५	४९३७
पडिलाभणा बहुविहा	५	५२७१
पडिलेहण निक्खमणे	२	१६५८
पडिलेहण संथारग	२	१५७४
पडिलेहणा उ काले	२	१६६०
पडिलेहणा दिसा णं-	५	५५००
पडिलेह दियतुअट्टण	५	५४५४
पडिलेह पोरुसीओ	२	१९०३
पडिलेहंत थिय बें-	२	१५४४
पडिलेहा पलिमंथो	४	३८७७
पडिलेहियं च खित्तं	२	२०६९
पडिलेहियं च खेत्तं	२	१५०५
”	२	१५११
”	३	३१७८
पडिलेहोभयमंडलि	३	२३७९
पडिवक्खेणं जोगो	४	३८०२
पडिवज्जमाणगा वा	२	१४४४
पडिवज्जमाण भइया	२	१४३७
”	२	१६४७
पडिवत्तिकुसल अजा	३	३२३७
पडिवक्खा जिणिदस्स	६	६४५३
पडिवेसिग एक्कवरे	५	४९१६
पडिसद्दगस्स सरिसं	१	१९६
पडिसामियं तु अच्छह	४	४३५९
पडिसिद्ध त्ति तिगिच्छा	२	९४७
पडिसिद्धविक्खेसुं	३	२३२६
पडिसिद्धं खलु कसिणं	४	३८७९
पडिसिद्धा खलु लीला	२	९८२
पडिसेवे पडिसेधो	५	५५६८
पडिसेवणअणवट्टो	५	५०६२
पडिसेवणपारंची	५	४९८५
पडिसेवणाए एवं	३	२४८२
”	३	२५२४
”	३	२५४१
पडिसेवंतस्स तहिं	५	४९५८
पडिसेह अज्जयणाए	२	१९४३
पडिसेह अळंमे वा	३	२८९९

गाथा	विभागः	माथाङ्कः
पडिसेहगस्स लहुगा	५	५३६७
पडिसेहण निच्छुभणं	३	३०८९
पडिसेहणा खरंटण	२	८९६
पडिसेहम्मि उ छळं	२	८१४
पडिसेहिअवच्छंते	४	४६६२
पडिसेहेण व लद्धो	४	४६२२
पडिसेहो ङ अकारो	२	८१६
पडिसेहो जम्मि पदे	३	२१७९
पडिहाररूवी ! भण रायरूविं	५	५०४७
पडिहारिए पवेसो	४	३७७३
पडुपञ्जणागते वा	५	५८५२
पडमगभंगो वज्जो	६	६३८३
पडमच्चउत्थवयाणं	३	२४२६
पडमच्चउत्था पिंडो	४	३६३५
पडमच्चरिमाड सिंसिरे	१	५२१
पडमतइयमुक्काणं	३	२७७४
पडमक्षिणे समगासे	४	४६६७
पडमदिणे समणुणा	२	१५५७
पडमदिवसम्मि कम्मं	२	१४०५
पडमच्चिहएसु पडिवज्ज-	२	१६३७
पडमच्चिहयाडरस्सा	३	२८७५
पडमच्चिहयाए तग्हा	४	४३८१
पडमच्चिहयातुरो वा	३	२१८१
पडमच्चितिए दिया वी	५	५८५१
पडमच्चितिएसु चरिमं	५	४९८३
पडमच्चितिएसु णवमं	५	५०६१
पडमच्चितिततियपंचम-	४	४६९८
पडमम्मि य चउलहुगा	४	४६१७
पडमम्मि य चउलहुया	१	५४३
पडमम्मि समोसरणे	४	४२३७
”	४	४२७८
पडमस्स तइयठाणे	३	२५१९
पडमस्स होइ मूलं	५	५७१०
पडमं तु भंडसाळा	४	३४४८
पडमं राइ उर्विते	२	१८९६
पडमं चिगिचणट्टा	६	६१२१
पडमा ढवस्सयग्गी	२	१३३५
पडमाए गिणिहत्तूणं	५	५२८३
पडमाए नत्थि पडमा	२	१५२३

गाथा	विभागः	माथाङ्कः
पडमाए पोर्सिए	५	४९३१
पडमाए भित्तिआए	५	५७९९
पडमासइ अमणुण्णे-	४	४८२२
पडमासति बाआए	१	४६३
पडमिळुगततियाणं	५	५९१९
पडमिळुगम्मि ठाणे	३	२४७५
”	३	२५१८
”	३	२५३७
”	४	३६१०
पडमिळुगम्मि तवऽरिह	३	२५२०
पडमिळुगसंघयणा	२	१३८६
पडमिळुगस्स असती	१	४६२
पडमे गिलाणकारण	३	२४२०
पडमेत्थ पडहलेदं	२	११०९
पडमे चितिए ततिए	४	३५२८
पडमे भंगे गहणं	२	१८६९
पडमे भंगे चरिमं	५	५००७
पडमे वा वीये वा	२	१४१८
पडमे सोयइ वेगे	३	२२५९
पडमो एत्थ उ सुद्धो	२	८७५
पडमो जावज्जीवं	२	१८३३
पडिए य कहिय अहिगय	१	४१४
”	१	५३२
पडिते य कहिय अहिगय	१	४१६
पडिय सुय गुणिय धारिय	१	७०८
पडिय सुय गुणियमगुणिय	१	४७०
”	१	५३०
”	१	६०२
पणगं खलु पडिवाए	१	१३७
पणगं च भिण्णमासो	५	५३६५
पणगं च भिज्जमासो	४	४४४४
”	५	५८४३
पणगं लहुओ लहुया	४	३४३५
पणगं लहुगो लहुगा	४	३४६३
पणगाइ असंपाइम	३	२४०९
पणगाइ मासपत्तो	२	१०७९
पणतो पागसियाणं	४	४२१५
पण दस पनरस वीसा	३	२४०८
पणवच्चमस्स हाणी	२	१५२८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पणवाला दिना गणिणो	५	५७७६
पणवालीसं दिवसे	४	४०३२
पणहीनं तिभागऽद्धे	५	५८०५
		टि० १
पणिष् य भंडसाला	४	३४४४
पणवितो उ दुरुवो	६	६२६६
पण्हो उ होइ पसिणं	२	१३११
पतिट्ठा ठावणा ठाणं	६	६३५६
पत्तमपत्ते रिक्खं	२	१४५१
पत्तं पत्ताबंघो	४	३९६२
”	४	४०८०
पत्ताणं पुप्फाणं	२	९८०
पत्ताबंधपमाणं	४	३९७१
पत्ते अइच्छिप्प वा	२	१४५२
पत्तेग वड्डगासति	४	४८०६
पत्ते य अणुण्णाते	१	४०१
पत्तेयबुद्ध जिणकप्पिया	४	४५३३
पत्तेय समण दिक्खिय	४	४८१७
पत्तेयं पत्तेयं	२	१६४५
पत्तो जसो य विडलो	२	२०१३
पत्तो वि न निक्खिप्पइ	१	२७५
पत्थारदोसकारी	३	२५११
”	३	२५३१
पत्थारो अंतो बहि	३	२३३१
”	३	३२२६
पत्थारो उ विरचना	६	६१३०
पत्थितो वि य संकइ	३	३४३९
पवूमिता मि घरासे	४	३७०९
पज्जसि जंबुदीवे	१	१५९
पज्जरसकम्मभूमिसु	२	१६३६
पज्जरस दस य पंच व	४	४२९६
पज्जवणिज्जा भावा	२	९६४
पप्पं खु परिहरामो	४	४५७८
पप्पु अणुपप्पुणो आवेदणं	१	५७४
		टि० २
पप्पु अणुपप्पु[णो व]निवेयणं	१	५७४
पमाणं कप्पट्ठितो तत्थ	६	६३६९
पमाणं कप्पितो तत्थ	६	६४६९
		टि० १

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पमाणातिरेगघरणे	४	४००१
पमाणे काले आवस्सप्प	२	१६९६
पयडीणं भज्जासऽवि	२	११९९
पयपायमक्खरेहिं	२	११७४
पयला उल्ले मरुप्प	६	६०६६
पयला निह तुअट्टे	४	३७१४
”	४	३७११
पयलायसि कि दिवा ण	६	६०६८
		टि० ४
पयलासि कि दिवा ण	६	६०६८
परउत्थियउवगरणं	३	२८९१
परखित्ते वसमाणो	४	४७०१
परतिउत्थियपूयातो	५	५३३०
परवेसगते नाउं	४	४३०६
परवम्मिया वि दुविहा	५	५०८८
परपक्ख पुरिस गिहिणी	६	६१७९
परपक्खम्मि अजयणा	४	३३५१
परपक्खम्मि वि दारं	४	३३७६
परपक्खं कूत्तिता	१	२७०
परपक्खे व सपक्खे	४	४४३९
परपक्खे वि य दुविहं	१	४२२
परपत्तिया ण किरिया	५	५७३७
परपत्तिया न किरिया	३	२७०१
परमद्धजोयणाओ	५	५२८७
परमद्धजोयणातो	५	५३१४
परमाणुपुग्गलो खलु	६	६७२०
परमाणुमादियं खलु	५	४८८८
परवयणाऽऽउट्टेउं	४	४६४१
परवावारविमुक्का	२	२११७
परसीमं पि वयंति हु	२	१०९८
परिकम्मणि चउभंगो	४	३९९१
परिणमइ अंतरा अंतरा	४	४७०५
परिणमइ जहत्थेयं	१	७९६
परिणयवय गीयत्था	४	४३८२
परिणाम अपरिणामे	१	७९२
परिणामओऽत्थ एगो	२	१०१४
परिणामजोगसोही	२	१३५९
परिणामो खलु दुविहो	५	५९०५
परितत्तवणाइ पोरिसि	२	९०२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
परिताव महाकुक्षे	२	१८९९	पव्वहं ति य भणिते	४	४६६५
परिताविज्जह् खमभो	२	१५९७	पव्वहं ति य बुते	४	४६६५
परिनिट्टिय जीवजहं	३	२९२१			टि० १
परिपिण्डिप्प व वंदह्	४	४४७८	पव्वज्ज अट्टवासस्स	६	६४५१
परिभुज्जमाण असहं	३	२९४०	पव्वज्जएगपक्खिय	५	५४२०
परिमाणे नाणत्तं	५	५८९८	पव्वज्ज सावओ वा	२	१५४२
परिमियभत्तपद्दणे	५	५२९३	पव्वज्जाए अभिमुहो	४	४१९१
परियट्ठिप्प अभिहडे	४	४२७६	पव्वज्जाए असत्ता	५	५७०६
परियारसहजयणा	३	२६०८	पव्वज्जाए सुहुत्तो	२	१६३८
परिवार परिस पुरिसं	४	४५५०	पव्वज्जाए सुएण य	५	५४२२
परिवारपूयहेउं	५	५३९६	पव्वज्जा य नरिंदे	२	१३५१
परिवारो से सुविहितो	४	४५५१	पव्वज्जा सिक्खापय-	२	११३२
परिवासिय आहारस्स	५	५९९८	”	२	१४४६
परिसाह अपरिसाहं	१	७६०	पव्वयणं च नरिंदे	२	११५६
परिसाद्धिमपरिसाही	२	२०२४	पव्वयसि आम कस्स	४	४७३४
परिस्तिहे चडलहुगा	५	५३६६	पव्वावण मुंडावण	१	४१३
परिहरणा अणुजाणे	२	१६५९	”	२	१४१४
परिहरणा वि य हुविहा	२	१८३१	”	२	१४३०
परिहारकप्पं पवक्खामि	६	६४४७	”	२	१६३५
परिहारिओ य गच्छे	५	६०३४	पव्वावणिज्ज बाहिं	५	५०७३
परिहारिओ वि छम्मासे	६	६४७४	पव्वाविओ सिय सि उ	५	५१९०
परिहारियमठवंते	३	२६९६	पसिणापसिणं सुमिणं	२	१३१२
परिहारियमठविते	५	५७३०	पस्संतो वि य काए	६	६२३४
परिहीणं तं दब्बं	२	१५७७	पस्सामि ताव छिहं	३	२२३७
पलंबादी जाव ठिती	६	६४८७	पहरणजाणसमगो	३	२१६०
पल्लिमंयविप्पमुक्कस्स	६	६३४९	पंकपणप्सु नियमा	६	६१८९
पल्लिमंये णिक्खेवो	६	६३१४	पंकसलिले पसाओ	१	३७
पल्लिकं अद्ध उक्कुग	५	५९४८	पंको खलु चिक्खल्लो	६	६१८८
पवत्तिणि अभिसेगपत्ता	४	४३३९	पंच उ मात्ता पक्खे	५	५७५८
पवयणघातिं व सिया	५	५८७१	पंचणहं एगयरे	५	५४५२
पवयणघाया अओ	१	४७८	”	५	५४६७
पवयणवोण्णेए वट्ट-	१	७२६	पंचणहं गहणेणं	५	५६२०
पविट्ठुकामा व विहं महंतं	३	३२०३	पंचणहं वण्णाणं	४	३८८७
पविट्ठमणुवयारं	४	४४७७	पंचणहं वरथाणं	४	३६७०
पविसण मगण ठाणे	४	४३७५	पंच परूवेऊणं	४	३६६४
पविसंते आयरिप्प	२	१५६९	पंच परूवेत्तणं	५	५६२१
पविसंते जा सोही	३	२१९३	पंचमगमि वि एवं	३	२४७४
पव्वहओ हं समणो	२	११४४	पंचम छ स्सत्तमिया	५	५८००
पव्वहयस्स य सिक्खा	२	११४३	पंचमहव्वयतुणं	४	४५९१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पञ्चमहव्यमेदो	१	७७०
पञ्चमियाए असंखड	२	१५०८
पञ्चमे अणेषणादी	३	३०४७
पञ्चविहस्मि परूषिण	१	६८६
पञ्चविहस्मि परूषिते	४	४७८७
पञ्चविहस्मि वि कसिणे	४	३८६७
पञ्चविहं पुण दब्बे	१	१७८
पञ्चविहं पुण सुत्तं	१	१७८
		टि० ३
पञ्चविहे आयारे	१	२४३
पञ्चविहे ववहारे	६	६४५५
पञ्चसयदाणगहणे	२	१९४६
पञ्च सय भोइ अगणी	३	२५०७
पञ्चहिं अगहो भत्ते	६	६४५९
पञ्चंगुल पत्तेयं	४	३८७५
पञ्चायामो धम्मो	६	६४०२
पञ्चूण तिभागद्धे	५	५८०५
पञ्चूणे दो मासे	४	४२९५
पञ्चगतरे गीए	५	५४६८
पंडए वाइए कीवे	५	५१६६
पंडादी पडिक्कटा	५	५१९७
पंता उ अंसपसीइ	३	२४९७
पंता व णं छलिजा	५	५७०३
पंतो दट्टण तगं	४	४१८५
पंतोवहिस्मि लुद्धो	३	३०१४
पंथस्मि अपंथस्मि व	५	५२५०
पंथस्मि य आलोए	१	४५२
पंथ सहाय समथो	५	५३९३
पंथं च मास वासं	२	१४७०
पंथुच्चारं उदए	२	१४७३
पंथे भम्मकहिस्सा	४	४७२४
पाउगमणुणवियं	४	४७६२
पाउगोसइ उव्वत्त-	५	५६९९
पाउयमपाउया चट्ठ	५	५३७४
पाउं थोवं थोवं	१	३५२
पाए अच्छि बिलगो	६	६१६६
पाएण वीयभोइ	२	९३३
पाएण होंति विजणा	५	५६८२
पाएणिद्धा पंति महाणेण समं तू	४	४४४६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पाए वि उक्खिवंती	४	४१२७
पाएसु खेडरूवे	३	२६७२
पागय कोडुविय दंढिए	१	४२७
पाडलऽसोग कुणाले	१	२९२
पाडलिपुत्ते जम्मं	५	५७०५
पाडलि मुहुंददूते	३	२२९२
पाडिच्छगसेहाणं	१	४८९
पाणगजाहणियाए	२	१७४९
पाणगहणेण तत्ता	५	५८६२
पाणट्ठा व पविट्ठो	२	१६२२
पाणदय सीयमथुय	४	४३६०
पाणवह पाणगहणे	३	२८४३
पाणवहस्मि गुरुव्विणि	४	४५९२
पाणसमा तुज्झ मया	३	२६७०
पाणाहवायमादी	४	३६९३
पाणाइ संजमस्मि	५	५८७०
पाणी पडिगहेण व	२	१३६१
पादेहिं अबोतेहिं वि	४	४५८०
पायग्गहणस्मि उ देसिय-	१	४८१
पायच्छित्ते दिण्णे	६	६२८०
पायच्छित्ते पुच्छा	२	९८५
पायठिओ दोहिं नयणेहि	३	२२५०
पायस्स जं पमाणं	४	३८४८
पायं अवाउडाओ	३	२३९३
पायं गता अकप्पा	६	६१६३
पायं तवस्सिणीओ	४	४४२०
पायं पायं मज्झं-	४	४७४५
पायं सकज्जग्गहणाकसेयं	३	३२३२
पायावच्चपरिग्गहे	३	२४७२
”	३	२४८०
पाया व दंता व सिथा उ धोया	५	६०३५
पायासइ तेणहिण	५	५९४३
पारणगपट्ठिया आ-	४	३७००
पारंवीणं दोण्ह वि	५	५०५७
पालइत्ता सयं ऊणं	६	६४५२
पालककट्टसागा	२	२०९४
		टि० ३
पालककट्टसागा	२	२०९४
पालीहिं जत्थ दीसइ	५	५९५१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
कवन् अमंगलं ति य	२	८११	विषधम्मो दढधम्मो	२	२०५०
कवन्ते पत्तम्मि य	३	९११	"	४	४८३२
कवणां पावणरो	५	५००९	विषधम्मो दढधम्मो	४	१७७४
कवणां समणुण्णा	२	८१०	विषमणियं से भावं	४	४६६४
कासगतेसु बदेसु	४	३९०६	विषविप्पयोगदुहिया	६	६९८८
कासट्टिप् पडाली	२	११०७	पिस्तिवासि पुच्च महिसं	५	५०१८
कासत्थ संकिलिट्ठं	६	६४३८	पिहगोभरउच्चार	३	२२८९
"	६	६४३९	पिहदारकरण अभिमुह	३	२२७५
कासत्थाईसुंदिप्	२	१२६२	पिह सोयाहं लोप्	२	१७३९
"	५	५४६९	पिंङ्गई आइण्णे	४	३४७८
कासवण्ठाणरूवा	३	२६२१	पिंडो जं संभं	४	३४७५
कासवण्ठाण रूवै	३	२५८५	पीईसुण्णणि पिसुणो	१	७७५
कासवण मत्तएणं	३	२६११	पीडग णिसिज्ज दंडग-	४	४०९६
कालंडकारणा खलु	१	५९८	पीयं जया होज्जविगोविणं	४	३४१४
कासंणिगिस्सि पंडे	२	८८८	पीळाकरं वत्ताणं	४	४७८०
कासंजीपुरिसाणं	४	४८१९	पीसंति ओसहाइं	४	४५६०
कासंढे व सहाए	६	६३०५	पुच्छ सहुभीयपरिसे	२	१०६२
कासाभिद्वगमट्टिप्	२	११३३	पुच्छंतमणक्खाए	५	४९८९
कासामि णाम एतं	४	३७९०	पुच्छाहीणं गहियं	३	२८०३
कासुत्तसमं सुत्तं	१	३१२	पुच्छिय रुह्यं खेतं	२	१५१२
कासुत्ताण सुयहं	२	१३३४	पुट्टा व अपुट्टा वा	६	६२९७
कासेण गंतु पासे	३	२६७४	पुट्ठि दग भगणि हरियग	१	५८८
कासे तणाण सोहण	४	३४५०	पुठवी भाउक्काए	३	३०२८
काहिज्जे नाणत्तं	२	१९४८	"	४	४६३९
काहुच्चिय स्ति य एगो	२	१९१५	पुठवीह तरुगिरिया	१	३२
काहुच्चिय दीवओ वा	२	१३९५	पुठवी ओस सजोत्ता	५	४९२४
काहुच्चियं अनुमण्णति	५	४९७६	पुणरवि गुरुत्तसीवं	२	१२५२
काहुच्चिया वि य दुविहा	२	१६७४			टि० ३
काहुणएणऽण्णेण व	३	२८०४	पुणरवि दध्वे तिविहं	१	६०५
काहुण्णाट्टा व तगं	५	५००४	पुणरावत्ति निवारण	५	५९३९
काहुण्णा वा बाहिं	४	३५९९	पुणरुत्तदोसो एवं	४	३९२०
काहुण्यं च पउरये	४	३५६०	पुण्णम्मि मिग्गयाणं	४	४२८८
काहुण्णमिसेत्तदाणे	५	५२९६	पुण्णम्मि मासकप्पे	२	२०३५
काहुणं ताण कयं	३	२२२९	पुण्णाऽपुण्णदिणेहिं	४	४७२५
मिहं को वि य सेहो	५	५९८५			टि० १
मिट्ठेण सुरा होती	४	३४०६	पुण्णे अलिग्गमे लहुगा	३	२७४९
पित्तपुत्त येरए वा	४	३५५७	पुण्णे जिणकप्पं वा	२	१४२७
पिप्पलओ विकरणट्टा	३	२८८८	पुण्णेहिं वि दिणेहिं	४	४७२५
विषधम्मऽवजमीरू	२	१२३१	पुत्तादीणं किरियं	६	६२२०

पञ्चमं परिशिष्टम् ।

९५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पुत्तो विया व भाया	४	३७४१
पुत्तो वा भाया वा	४	३७३६
पुष्पणिपुष्प आरा-	४	३६५०
पुष्पपुर पुष्पकेऊ	२	१३४९
पुरा व घस्संति अणत्थुयस्मि	४	३८१८
पुरकम्मस्मि कयस्मी	२	१८४९
"	२	१८५१
"	२	१८५६
पुरकम्मस्मि य पुरुछा	२	१८१६
पुरतो दुरुहणमेगतो	५	५६६४
पुरतो पसंगपंता	४	३६२४
पुरतो य पासतो विट्ठतो	३	२९०२
पुरतो य मग्गतो या	२	२०८९
पुरतो वच्चंति मिगा	३	२९०१
पुरतो व मग्गतो वा	२	२१११
पुरतो वि हु जं भोयं	२	१८२८
पुरपच्छिमवज्जेहिं	४	३५४१
पुराणमाईसु व णीणवेंति	३	३२००
पुराण सागं व महत्तरं वा	४	३६१३
पुराण सावग सम्म-	३	३०८०
पुराणादि पण्णवेडं	३	३१३०
पुरिमाण दुव्विसोज्झो	६	६४०३
पुरिमाणं एक्कस्स वि	५	५३४८
पुरिमेहिं जइ वि हीणा	१	२०७
पुरिसज्जाओ असुगो	२	१६८६
पुरिस्मि दुव्विणीए	१	७८२
पुरिससागारिए उव-	३	२५५६
पुरिसा य भुत्तभोगी	३	२६०२
पुरिसावायं ति विहं	१	४२३
पुरिसिस्थिगाण एत्ते	४	४६८२
पुरिसुत्तरिओ धम्मो	३	२२८५
पुरिसेसु भीरु महिला-	५	५१४७
पुरिसेहिंतो वत्थं	३	२८१६
पुव्वगता मे पडिच्छह	४	४१७१
पुव्वघरं दाऊण व	२	१६७८
पुव्वट्टिए व रत्ति	३	२९३२
पुव्वट्टियऽपुण्णविथं	४	४७७१
पुव्वणहे अपट्ठिए	२	१६८९
पुव्वणहे अवरणहे	२	१६८५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पुव्वणहे लेपगहणं	१	४९२
पुव्वणहे लेवगमं	१	४९१
पुव्वणहे लेवदाणं	१	४९१
"		टि० १
"	४	४०७७
पुव्वकरं सामहयं	६	६४०८
पुव्वहिट्ठेविच्छह	२	१५०३
पुव्वपडिक्कगाण वि	२	१४४५
पुव्वपडिट्ठेहिं समं	२	१८०८
पुव्वपवित्तं विणयं	२	१३७२
पुव्वरभासा भासेज्ज	५	५११९
पुव्वमणिए य ठाणे	६	६२१७
पुव्वमणियं तु जं एय	३	२५५४
"		टि० १
पुव्वमणियं तु पुणरवि	३	२५५४
पुव्वमविगा उ देवा	४	४२१७
पुव्वमवियवेरेणं	६	६२५८
पुव्वमवे वि अहीयं	१	४१०
पुव्वमभिज्ञा भिज्ञा	२	१००३
पुव्वविराहियसच्चिवे	२	११६१
पुव्वसयसहस्साहं	६	६४५०
पुव्वं चरित्तसेवी-	४	४५०५
पुव्वं चित्तेयव्वं	५	५३६९
पुव्वं ति होइ कहओ	२	११३८
पुव्वं पच्छा जेहिं	१	३८७
पुव्वं पच्छुहिट्ठे	५	५४१०
"	५	५४११
"	५	५४१३
"	५	५४१४
"	५	५४१६
पुव्वं पि अणुवल्लो	१	५३
पुव्वं सणिया जयणा	३	३०९१
पुव्वं व उव्वसच्चियं	३	३१२८
पुव्वं सुत्तं पच्छा	१	१९१
पुव्वाउत्ते अवचुलि	२	१९५६
पुव्वावरसंजुत्तं	५	५१८५
पुव्वावरायया खल्लु	१	६७२
पुव्वि अदया भूपसु	४	३८५९
पुव्वि छिन्नमत्तो	२	१३४८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पुर्वि ता सक्खेत्ते	३	३१९१
पुर्वि दब्बोलोयण	५	५४९९
पुर्वि दुच्चिण्णाणं	५	५१५२
पुर्वि पि वीरसुणिया	२	१५८५
पुर्वि मलिया उस्सार-	१	७१७
पुर्वि वसहा दुबिहे	४	४७४४
पुर्वि वुग्गाहिया केई	५	५२२४
पुव्वुहिट्टं तस्सा	५	५४१२
पुव्वुहिट्टे तस्सा	५	५४०९
”	५	५४१४
पुव्वुहिट्टो य विही	६	६२२३
पुव्वुप्पन्निलोणे	४	४७१०
पुव्वोगहिण् खेत्ते	२	१०६९
पुव्वोदितं दोसगणं च तं तू	३	३२०६
पुंजा उ जहिं देस्से	५	५६६८
पुंजे वा पासे वा	४	४६१३
पुंजो य होति वट्ठो	४	३३११
पूएति पूइयं इत्थियाउ	४	४४४५
पूयलसिगा उवस्सए	४	४१०३
पूयलियलगा अगणी	१	४८०
पूयाईणि वि मग्गाइ	२	१९६०
पूयाभत्ते चेतिए	४	३६५८
पूरतिया महाणो	१	३७९
पूरंती छत्तंतिय	१	३७८
पूरितिं समोसरणं	२	१८०७
पूवलियलगा अगणी	१	४८०
”		टि० १
पूवलियसत्तुओदण-	४	४८०३
पूवलियं खायंतो	३	२६२४
पूवो उ उल्लखजं	४	३४७६
पेच्छह उ अणायारं	३	२८७०
पेच्छह गरहियवासा	३	२३१६
पेच्छामि ताव छिहं	३	२२३७
”		टि० ४
पेसवियम्मि अदेत्ते	३	२७९१
पेसविया पच्चंतं	४	४५३७
पेसेइ उवज्झायं	५	५०४३
पेह पमज्जण वासग अगणी	४	३४३६
पेहाऽपेहादोसा	४	३९९०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
पेहिय पमज्जिया णं	४	३३७७
पेहिंति उट्ठाह पवंच तेणा	४	३४९१
पेहुणतंदुल पच्चय	४	४६३८
पोगल असुमसमुदयो	६	६२५६
पोगल मोचग फलसग	५	५०१७
पोगल लडुग फलसग	५	५०१७
”		टि० ५
पोतविवत्ती आवण्ण-	५	५२२३
पोत्थग जिण दिट्ठतो	४	३८२७
पोत्थगपच्चयपठियं	४	४५७१
पोरिस्तिनासण परिताव	२	८८४
फ		
फड्डगपइए पंते	३	३०३६
फड्डगपइएसविया	३	२१३५
फलसम्मि चंडरुहो	६	६१०२
फलएणेक्को गाहाय	१	२००
”		टि० ८
फलणिक्को गाहाहिं	१	२००
फलो अचित्तो अह आविभो वा	५	५९६८
फासुग गोयरभूमी	४	४८७०
फासुग जोणिपरित्ते	३	२९१८
”	३	३११५
फासुगमफासुगेण व	२	१९०६
फासुगमफासुगे वा	२	१८९२
”	५	६०२४
फिडियऽल्लोखागारण	४	४३७७
फिडियं धण्णट्ट वा	४	३३७४
फुडरुक्खे अचियत्तं	२	१२६८
फेखित वीही तेहिं	२	१४०४
फेडिय मुहा तेणं	४	३३४६
व		
वत्तीसाई जा एक्क	२	१०७६
वलसमुदयेण महया	३	२३०८
वलि धम्मकहा किड्डा	१	५५४
”	४	४६१९
वल्लिपविसणसमकालं	२	१२१३
वहिअंतऽसणिसणिसु	४	४२७१
वहिया उ असंसट्ठे	४	३५९६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
बहिया य ह्वस्वमूले	३	३१६८
बहिया व लिगयाणं	३	२८१४
बहिया वि गमेत्तुं	४	४८३१
बहिया विचारभूमी	३	३२१८
"	३	३२२३
बहि बुद्धि अज्जोयण	३	३१८७
बहुजनसमागमो तेसु	४	४८५५
बहु जाणिया ण सक्का	४	४१७३
बहुदेवसिया भक्ता	२	१७००
बहुदोसे वातिरिचं	२	२०२८
बहुसो उवट्टियस्सा	४	४६७६
बहुसो पुच्छिजंता	२	१८८४
बहुस्सुए विरपव्वहए	१	४००
बहुस्सुय विरपव्वहओ	१	४०४
बंधट्टिनीपमाणं	१	९१
बंधं बहं च घोरं	३	२७८३
बंधणुलोमया खलु	१	१७३
बंधित्तु पीए जयणा ठवेंति	४	३४१५
बंधुजणविपओगे	२	२००६
बंधो त्ति णियाणं ति य	६	६३४७
बंधवयपालणट्टा	४	३८०५
"	५	५९६५
"	५	५९७६
बंधवयरक्खणट्टा	५	५९२९
बंधवयस्स अगुत्ती	३	२५९७
बंधवयस्स गुत्ती	३	२३८२
बंधी य सुंदरी या	४	३७३८
"	६	६२०१
बारस दसऽट्ट दस अट्ट	६	६४७२
बारसविहम्मि वि तवे	२	११६९
बालत्त अच्छिरोगे	५	५२२०
बालऽसहुबुद्धभतरंत-	४	४२९४
बालस्स अच्छिरोगे	५	५२२०
बालाई परिचत्ता	२	१६०४
बालाईया उवहिं	२	१५५२
बाला य बुद्धा य अजंगमा य	४	४३४२
बाले बुद्धे सेहे	२	१४८१
"	२	१६९३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
बाले बुद्धे सेहे	४	४०७५
बावीस लभति एए	४	४७०८
बाहाइ अंगुलीइ व	४	३७४६
बाहि ठिया वसमेहिं	४	४२८१
बाहिरखेत्ते छिण्णे	४	३५८१
बाहिरगामे वुच्छा	२	१५६३
बाहिरमलपरिच्छुद्धा	२	२०८१
बाहिं आगमणपहे	४	४५४३
बाहिं काऊण सिए	३	२९३९
बाहिं ठिय पठियस्स उ	४	३५७१
बाहिं नु वसिउकामं	४	४८३९
बाहिं दोहणवाडग	४	३५७९
बाहुला गच्छस्स उ	४	३५४३
बिहए वि होइ जयणा	३	३१२९
बिहओ उवस्सयाई	५	५०२७
बिहयदिवसमि कम्मं	२	१४०६
बिहयपए असिवाहं	३	२७५६
बिहयपए गिलाणस्स	५	५२८६
बिहयपद अपेक्खणं तू	५	५८८५
बिहयपदगिलाणाए	३	३२२९
बिहयपदमणाभोगे	४	४३०७
बिहयपदमसंविग्गे	५	५४०१
"	५	५४३९
"	५	५४४८
बिहयपदं आहारे	५	५१००
बिहयपदं गेलण्णे	६	६३३५
बिहयपदं तरथेवा	५	५३११
बिहयपदे कालगाए	२	१९६८
"	२	१९७०
बिहयपदे तेगिंछं	५	४९६०
बिहयपयकारणम्मि	४	३३०८
"	४	३८१५
"	५	५६१४
बिहयपय कारणम्मी	३	२६२२
बिहयपय गम्ममाणे	३	३०६१
बिहयपय झामिते वा	४	४६०७
बिहयपय तेण म्मावय	५	५६६३
बिहयपयमणप्पज्जे	४	३८०१
बिहयपयमणाभोगे	६	६१६२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
विह्वयपय मोय गुरुगा	२	१७३१
विह्वयपयं गेलन्ने	३	२८७२
विह्वयमि रयणदेवय	३	२५०८
विह्वयमि विह विविता	३	२९७१
		टि० २
विह्वयमि समोसरणे	४	४२९७
विह्वयमि ह्येति तिरिया	२	११९०
विह्वयं ताहे पत्ता	४	४३८३
विह्वयं वसहिमतिंते	५	५५४४
विह्वयं विहे विविता	३	२९७१
विह्वयं सुत्तगाही	२	१५२६
विह्वयादेसे भिक्खु	३	२८६६
वितियणोलोयंती	२	९९२
वितियणिसाए पुच्छा	४	४१९४
वितियततिएसु नियमा	४	४०५९
वितियवबुज्झण जतणा	५	४९१०
वितियपदे उ गिलाणस्स	३	३२१५
वितियमहसंथडे वा	४	४६१४
वितियमि वि दिवसमि	५	४९३३
वितियं अच्छित्तिकरो	५	५७२५
वितियं अपट्टुचंते	५	५३९०
वितियं उप्पाएउं	५	५५९२
वितियं पभुनिविसए	४	४६४९
वितियाउ पढम पुंवि	५	५२६४
वियमट्टियासु लहुगा	५	५६७२
विले न उक्कंति न खज्जमाणिं	२	१३९२
विले मूलं गुरुगा वा	३	२८५२
वीए वि नत्थि खीरं	१	२३७
वीएहि उ संसत्तो	४	३६८०
वीएहि कंदमादी	४	३३२४
वीसेज्ज बाहिं ठवितो उ खुड्डो	४	४४०३
वीभेत एव खुड्डे	४	४४०२
वीयमवीए नाउं	१	२२०
		टि० ७
वीयमवीयं नाउं	१	२२०
वीयाइआइण्णे	४	३३०४
बुद्धीबलं हीणबला वयंति	३	३२५४
बेहंदिअमाइणं	३	२९०९
बोरीइ य दिट्ठो	५	५२९७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
बोलं पभायकाले	४	४७५२
बोलेण श्रायकरणं	३	२३२३
”	३	२६५९
बोहिकतेणभयादिसु	५	५१११
बोहियमिच्छादिभए	३	३१३७
		भ
भइया उ दव्वलिंणे	२	१६३९
भगंदलं जस्सऽरिसा व णिच्चं	४	४१०२
भग्गऽम्ह कडी अब्भुट्ट-	४	४४६०
भग्गविभग्गा गाहा	४	४५७०
भट्टि ति भमुगभट्टि	६	६१२७
भडमाइभया णट्टे	४	४७६०
भणइ जइ एस दोसो	२	१७२२
”	२	१७३३
भणइ जहा रोगत्तो	२	११४९
भणइ य विट्ठ नियत्ते	६	६०८०
भणति जति ऊणमेवं	५	५८४९
अणमाणे भणाविते	५	५४५७
भणिओ आलिद्धो या	५	५७०९
अण्णइ न अण्णगंधा	२	१७३७
अण्णइ न सो सयं चिय	२	११५०
अण्णति उवेच्च गमणे	३	३१७७
अण्णति सज्जमसज्जं	५	५२७९
अत्तट्ठणमालोए	४	४८३५
अत्तट्ठण सज्जाए	४	४३५२
अत्तट्ठणाए य विहि	२	२०४९
अत्तट्ठिय बाहाडा	४	४८३७
अत्तट्ठिया व खमगा	२	१५६२
”	२	१५७६
अत्तपरिण गिलाणे	४	३८४२
अत्तमदाणमडंते	३	२४८९
अत्तस्स व पाणस्स व	४	४०६१
अत्तं वा पाणं वा	५	५६०७
अत्तादिसंकिलेसो	२	१८८८
अत्तिविभवाणुरूवं	२	१२०९
अत्तेण मे ण कज्जं	५	५३२२
अत्तेण व पाणेण व	३	२९०७
अत्ते पणवण निगू-	५	५०७६
अत्ते पाणे विस्सामणे	३	२९०४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
अद्गवचयणे गमनं	३	३०९०
अद् तिरी पासंडे	१	४२९
अद्मभद् अहिवं	३	३०२३
अद्देतर सुरमणुया	२	८९५
अद्दो तन्नीसाण्	४	३५८८
अद्दो पुण अग्गाहणं	४	४६४३
अद्दद् दुहत्तो छिजे	४	३९५४
अमरेहिं मद्दुयरीहिं य	२	१२४४
अयओ सोमिलबद्धो	६	६१९६
अयति अयस्सति व ममं	४	४४८२
अयतो कुडुंषिणीए	६	६२६०
अयसा उट्टेतुमणा	४	४८६५
अरहेरवणुसु वासेसु	६	६४४८
अयणवई जोइसिया	२	११८७
अवियाइरिओ देसाण	२	१२३४
अंगगणियादि गमियं	१	१४३
अंजंतुवस्सयं णे	३	२३४९
अंटीबहिलगभरवाहि-	३	३१११
आइयपुणाणियाणं	२	१२१२
आणऽपमाणगहणे	४	४००४
आणस्स कप्पकरणं	४	४८०७
आणस्स कप्पकरणे	२	१७०५
आयऽणुकंप परिण्णा	५	५२५९
आरेण गंधं च कडी य आहा	४	४२२७
आरेण वेदुणाए	५	५२८८
आरेण वेयणाए	४	४३७४
आरेण वेयणा वा	४	४००३
आरो अय परितावण	४	३८१३
आरो अय परियावण	४	३९००
भावकस्सिणमि दोसा	४	३९०२
भावचल गंतुकामं	१	५०४
भावऽट्टवार सपदं	२	८७०
भावस्मि उ पडिबद्धे	३	२५९२
”	३	२५९३
भावस्मि उ संबंधो	४	३६८५
भावस्मि ठायमाणा	३	२६०५
भावस्मि होइ वेदो	३	२१४९
भावस्मि होति जीवा	२	८४८
भावस्स उ अतियारो	५	५२६३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
भावस्स उ संबंधो	४	३६८५
		टि० १
भावस्सेगतस्स उ	१	१६६
भावामं पि य दुविहं	२	८४४
भावितकुलेसु धोवित्तु	२	१७२७
भाविय इयरे य कुडा	१	३३९
भाविय करणो तरुणो	३	२४२५
भावियकुलेसु गहणं	२	१०३२
भावे उक्कोसपणीय-	४	३५४५
भावे उवक्कमं वा	१	२६५
भावेण संगहाई-	१	१६७
भावेण य दव्वेण य	२	८५९
भावो उ अभिस्संगो	२	१३५३
भावो उ णिगगतेहिं	४	४२९२
भावोगाहो अहव दुहा	१	६८५
भावो जाव न छिज्जइ	४	३६२३
भावो देहावत्था	५	५६०३
भावोवहयमईओ	२	१३२५
भासइ दुयं दुयं गच्छए	२	१२९९
भासाचपलो चउहा	१	७५३
भिक्षु गय सत्थ चेडी	५	५७०४
भिक्षुयस्सससस्स व	२	१८५२
भिक्षुस्स व वसहीय व	४	४८१३
भिक्षुं चिय हिंडता	१	६१६
भिक्षुं पि य परिहायति	५	४९५७
भिक्षुं वा वि अडंतो	१	७४३
भिक्षुवाइ गयाए निगयं	४	४१०६
भिक्षुवादिचियारगते	५	५२७७
भिक्षु पायरणागहणं	४	३५४८
भिक्षुवायरियाईया	२	१४२३
भिक्षुवायरिया पाणग	२	१३८४
”	२	१६२६
भिक्षुणो अतिकमंते	३	२८६८
भिक्षु विह तण्ह वइल	१	७४२
भिक्षुसरिसी तु गणिणी	६	६१११
भिक्षुस्स ततियगहणे	५	५८२०
भिक्षुस्स दोहि लहुगा	५	५५८८
भिक्षुगा जहिं देसे	५	५४२६
भिक्षुण संखडीए	५	५०८९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
भिक्षू वसभाऽऽययिए	३	२८६९	भोह्यमहतरगाई	३	२४४४
भिक्षू साहइ सोउं	३	२१४१	भोह्यमहतरगादी	२	२०६१
भिज्जिज्ज लिप्पमाणं	१	५२८	भोह्यमादीणऽसती	४	४६३७
भिण्णरहस्से व णरे	६	६४८९	भोगजढे गंभीरे	२	१३३६
भिण्णं पि मासकप्पं	६	६४३६	भोगस्थी विगए कोउ-	३	२४९८
भिक्कम्मि माउगंतम्मि	४	३९५२	भोत्तव्वदेसकाले	३	२६४१
भिक्कस्स परूवणया	२	१०५५	भोत्तूण य आगमणं	३	२८५९
भिक्कं गणणाजुत्तं	४	३९८७	भोयणमासणमिट्ठं	४	३५७६
भिक्खाणि देह भित्तूण	२	१०६५		म	
भिक्खासति वेलातिक्रमे	२	१०६६	महल कुचेले अब्भं-	२	१५४७
भिगारेण ण दिण्णा	३	३१६१	”	२	१५६५
भिदेज्ज भाणं दक्खिं व उऽहे	४	३६०५	”	२	१९२२
भीएण खंभकरणं	४	४२२२	महल वरसुख सुद्धं	१	९९
भीओ चित्तंतो वइ-	५	५३६४	मउबंघेहिं तहा संज-	६	६२१४
		टि० ४			टि० १
भीतावासो रई धम्मो	५	५७१४	मक्खेज्जं लिप्पइ	५	६०१५
भीरू पक्खिबेवऽबला चला य	३	३२२४	मगदंतियपुप्फाई	२	९७९
भीरू पक्खिबेवऽबलाऽबला य	३	३२२४	मगहा कोमंभी या	३	३२६२
		टि० २	मगंति थेरियाओ	३	२८२८
भुत्तस्स सनीकरणं	४	३८३५	मगंतो अन्नखित्ते	४	४७०२
भुत्ताऽभुत्तविभासा	५	५९२२	मच्छरया अविमुत्ती	१	२१२
भुत्तिरदोस कुच्छिय	३	२३९२	मच्छिगमाइपवेसो	६	६३२५
भुत्ते भुजंतम्मि य	२	१७४८	मच्छुवत्तं मणसा	४	४४७२
भुमन्नयणवयणदुसण-	२	१२९७	मज्जनगतो मुद्धो	५	५६२५
भुंजसु पक्खखातं	६	६०७१	मज्जनगादिच्छंते	२	१९४९
भूईए मट्ठियाए व	२	४३१०	मज्जन निसिज्ज अक्खा	१	७७९
भूणगगहिए खंतं	४	४६२७	मज्जनवहणट्टाणेसु	३	२३९८
भूतिं आणय आणीते	६	६१०४	मज्जनविहिमज्जंतं	३	२६४९
भूमिघर देवले वा	३	२९५८	मज्जंति व सिंचंति व	३	२४१७
भूमीए असंपत्तं	६	६१८६	मज्जायाउवणणं	२	१५७३
भूमीए संथारे	५	४९२२	मज्झन्नागाणि गिण्हइ	४	४२०२
भूयाइपरिगगहिते	४	४७७३			टि० १
भूसणभासासहे	३	२६०७	मज्झणहे पउर भिक्खं	२	१४८४
भेदो य परूवणया	३	२३७३	मज्झरथ पोरिसीए	४	४४३७
भेदो य मासकप्पे	१	५४६	मज्झस्थं अच्छंतं	३	२२२७
भेया सोहि अवाया	१	४१७	मज्झमिणमण्णपाणं	५	५०७५
भोअणपेसणमादीसु	३	२७२३	मज्झम्मि ठाओ मम एस पत्थं	४	४४०८
भोह्य उत्तरउत्तर	४	४६२८	मज्झंतिगाणि गिण्हइ	४	४२०२
भोह्यकुले व गुते	४	३५०७	मज्झकोसा दुइओ	५	५९४७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
मज्झे गामस्सऽगडो	२	११०४
मज्झे जग्गंति सया	३	२६६४
मज्झेण तेसि गंतुं	३	२६३०
मज्झे व देउलाइ	३	२९३०
”	४	३४७२
मज्झे वा उवरिं वा	४	४५१४
मण एसणाए सुद्धा	५	५७९८
मणिरयणहेमया वि य	२	११७९
मणुए चउमन्नयरं	२	११९२
मणुयतिरिणु लहुगा	१	४२५
मणुयतिरियपुंसेसुं	१	४२६
मणो य वाया काओ भ	४	४४४९
मतिविसयं मतिनाणं	१	४१
मत्तभनेण्हणे गुरुगा	४	४०६५
मत्तग मोयाऽऽयमणं	५	५९८४
मत्तासइए अपवत्तणे वा	३	३२३४
मह्वकरणं नाणं	१	७८३
मज्जतो संसट्टं	२	१७४३
मयण छेव विमोमे	५	५६१५
मयं व जं होइ रयावसाणे	६	६११४
मरणगिलाणाइया	२	९१८
मरणभण्णऽभिभूते	५	५११३
मरिसिजइ अपो वा	२	१२६१
मरुण्हि य दिट्ठतो	२	१०१२
मलेण वरथं बहुणा उ वरथं	४	३९९४
मसगो व्व तुदं जच्चा-	१	३५०
महजणजाणण्या पुण	२	९२२
महज्जयण भत्त खीरे	६	६२५०
महतर भणुमहतरए	४	३५७४
महद्धणे अप्पधणे व वरथे	४	३९९७
महिक्खिण उट्ठ निवेसणे य	६	६२१२
महिमाउस्सुयभूए	२	१७७२
महिलाजणो य बुहितो	३	२२००
महिलासद्दावो सरवज्जमेओ	५	५१४४
महुणो मयणमविगइ	२	१७११
महुराऽऽणत्ती दंढे	६	६२४४
मंगलसद्दाजणणं	४	४४४२
मंडलिठाणस्सऽसती	२	२०७६
मंडलितक्की खमए	२	१७२१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
मंडलियाए विसेसो	४	४३२४
मंतक्खेण ण हृच्छति	५	५३३५
		टि० २
मंत णिमित्तं पुण राय-	४	४६२४
मंदक्खेण ण हृच्छति	५	५३३५
मंदट्टिगा ते तहियं च पत्तो	४	४७२३
मंसाइपेसिसरिसी	२	२१०४
माइल्ले बारसगं	४	४६७९
माइस्स होति गुरुगो	४	४६०४
माउम्माया य पिया	४	४६०७
मा एवमसग्गाहं	२	११५४
मा काहिसि पडिसिद्धो	२	१७५१
माणाहियं दसात्रियं	४	३९१७
माणुस्सयं पि तिविहं	३	२५१६
		टि० २
माणुस्सं पि य तिविहं	३	२५१६
मा णे हुज्ज भवन्नो	१	३५४
माता पिया य भगिणी	३	२८२३
माता भगिणी धूता	५	५२४५
[”	६	६१७६]
मा निण्हव इय दाउं	१	३६१
मा निसि मोकं एज्जसु	३	२८४५
मा पडिगच्छति दिण्णं	५	५३२१
मा पयल णिण्ह संथारगं	४	४३९७
मा मरिदिइ त्ति गाढं	३	२९६७
मा मं कोई दच्छिइ	३	२३८३
मा य अवण्णं काहिह	४	४१३७
माया पिया व भाया	४	४७०६
माया भगिणी धूया	६	६१७६
[”	५	५२४५]
मालवतेणा पडिया	१	५६१
माला लंबति हरथं	५	५६७७
माले सभावओ वा	३	२२४६
मा वच्चह दाहामिं	४	४८३०
मा सव्वमेयं मम देहमज्जं	५	५३१८
मासस्सुवरिं वसती	२	२०२३
मासादी जा गुरुगा	५	५९३१
मा सीदेज्ज पडिच्छा	५	४९५४
मासे पक्खे दसरायए	२	१६८४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
मासे मासे घसही	२	२०३०	मीसगगहणं तत्थ उ	४	४३४८
मासो लहुओ गुरुओ	२	१५५९	मुहए मुद्धभिसित्ते	६	६३८२
"	४	३४९८	मुक्कधुरा संपागड-	४	४५४४
"	६	६०८१	मुक्कं तया अगहिण	१	३६०
"	६	६१०६	मुक्का मो दंडरुहणो	२	१२७४
"	६	६१३८	मुच्चंते पल्लिमंथो	४	३८७६
"	६	६१४५	टीकापाडा०		
"	६	६१४८	मुच्छाए निवड्डिताए	५	५९५२
"	६	६१५२	मुच्छाए विवड्डियाते	५	५९५२
"	६	६१५६	टि० १		
"	६	६१६१	मुत्तनिरोहे चक्खुं	४	४३८०
मासो लहुओ गुरुओ	३	२२६२	मुत्तण गेहं तु सपुत्तदारो	४	३५७३
मासो विसेसिओ वा	३	२१९०	मुत्तण पढमवीण	१	२९८
मा होज्ज अंतो इति दोसजालं	३	३१६९	मुहं अविह्वंतीहिं	४	४५१८
मिडबंधेहिं तहा णं	६	६२१४	मुरियाण अप्पड्डिया	१	२९३
मिच्छत्तऽदिक्कदाणं	५	५५६१	मुरियादी आणाए	३	२४८७
मिच्छत्त पवड्डियाए	४	४११३	मुल्लजुयं पि य तिविहं	४	३८९०
मिच्छत्त बहुग चारण	१	५४४	मुसिय त्ति पुच्छमाणं	३	३०२४
"	४	४६१८	मुहकरणं मूलगुणा	१	६६८
मिच्छत्तभाविमाणं	६	६४०५	मुहणंतगस्स गहणे	५	४५९०
मिच्छत्तम्मि अखविण	१	११७	मुहमूलम्मि उ चारी	२	१४९५
		टि० २	मुहरिस्म गोणणामं	६	६३२७
मिच्छत्तम्मि अक्खीणे	१	११७	मुंडाविओ सिध ती	५	५१९१
मिच्छत्तम्मि भिक्खू	३	२८४१	मूगा विसंति निंति व	४	३४५५
मिच्छत्त सोब्ब संका	३	२७९७	मूयं च दहरं चेव	४	४४७५
मिच्छत्तं गच्छिजा	३	पृ० ७९१	मूयं हुंकारं वा	१	२१०
		टि० ४	मूलगुण उत्तरगुणे	१	७६९
मिच्छत्तं गच्छेजा	३	२७९९	"	४	४५२१
मिच्छत्ताओ अहवा	१	११३	मूलगामे तिप्पि उ	३	२७४३
मिच्छत्ताओ मीसे	१	११२	मूलतिगिच्छं न कुणह	३	२२३९
मिच्छत्ता संकंती	१	११४	मूलभरणं तु बीया	२	१७५७
मिच्छत्ताऽसंचइए	५	६००५	मूलं वा जाव थणा	४	४१४२
मिच्छत्ते उड्डाहो	३	३०४३	मूलं सएज्जणसुं	४	३३४९
"	३	३१५५	"	४	३३५९
"	५	५२४१	मूलातो कंदादी	५	५१९५
"	६	६१७०	मूलत्तरचउभंगो	१	५८७
मिच्छत्ते सतिकरणं	६	६१८४	मूलत्तरसेवासुं	५	४९४२
मिच्छत्ते संकाइ	२	९२९	मूलेण विणा हु केलिसे	४	४३६३
मिच्छत्ते संकादी	४	४१५३	मेरं ठवंति येरा	५	५६९४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
मेहाईछत्तेसु वि	२	१३४२
मेहुणसंकमसंके	३	२८०१
मेहुणं पि य तिविहं	५	४९४१
मेहुणो गढमे आहिते	४	४१४५
मोएण भणमणस्स	५	५९७७
मोक्खपसाहणहेतू	५	५२८१
मोत्तुं जिणकप्पठिहं	६	६४८६
मोत्तुण गच्छनिग्गते	१	६९५
मोत्तुण वेदमूळं	५	५२३०
मोयगभत्तमल्लदुं	५	५०१९
मोयस्स वायस्स य सण्णरोहे	४	३४९०
मोयं ति देहं गणिणी	५	५९९३
मोयं तु अन्नमन्नस्स	५	५९८६
मोहं णत्थदहिरण्णा	४	४६४६
मोसम्मि संखडीए	६	६१४२
मोहगिगआहुइनिभाहि	३	२२४०
मोहतिमिच्छां खमणं	४	३७०७
मोहुब्भवो उ बलिण	२	१५२७
मोहेण पित्तो वा	६	६२६८
मोहोदएण जइ ता	३	२६२८
र		
रक्खण गहणे तु तहा	१	५४२
रक्खिजइ वा पंथो	३	२८७५
रत्तं देसे गामे	५	५५७१
रणो य इत्थिया खलु	३	२५१३
		टि० २
रत्तपड चरग तावस	२	१५४८
”	२	१५६६
रत्तिं न चेव कप्पइ	२	१५५४
रत्तिं बियारभूमी	३	३२०८
रत्ते वि तिरिक्खीतो	३	२१६४
रत्तो जुवरत्तो वा	५	४९९६
रत्तो निवेइयम्मि	६	६२१९
रत्तो य इत्थियाए	३	२५१३
रमणिज्जभिक्षु गामो	४	३३३५
रयणायरो उ गच्छो	२	२१२२
रयणेसु बहुविहेसुं	२	२१२३
रयताणस्स पमाणं	४	३९७२
रयहरणपंचगस्सा	४	३६७६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
रयहरणेण विमज्झो	४	४१९५
रयहरणेणोल्लेणं	४	४२५३
रविउ त्ति ठिओ मेहो	१	३३६
रसगंधा तहिं गुह्या	२	१०५०
रसगिद्धो व थलीए	५	५४२८
रसता पणतो व सिया	५	५८६४
रसलोलुताह कोई	५	५२०४
रहपडण उत्तमंगादि-	१	४७४
रइहत्थिजाणतुरए-	२	१९१६
रंधंतीओ बोट्टित्ति	२	१७४६
राइणिओ य अदिगतो	४	४५५४
राइण दोणह भंडण	३	२७८९
राओ दिया वा वि हु णेच्छुमेज्जा	४	३५९२
राओ व दिवसतो वा	३	३१४१
रागहोसविमुक्को	३	३०६६
रागहोसाणुगया	५	४९४३
”	६	६२२८
रागम्मि रायखुट्ठी	६	६१९७
रागेण वा भएण व	६	६१९५
रागो य दोसो य तहेव मोहो	४	३९३५
रातिणितावाइतेणं	६	६१४९
रातो य भोयणम्मि	५	४९६१
रातो वत्थगहणे	३	२९७०
रातो व दिवसतो वा	५	५८३३
रातो व बियाले वा	३	२८३८
रातो सिज्जासंधारगहणे	३	२९२४
रायकुमारो वणितो	५	५२२९
रायणिओ भायरिओ	४	४४११
रायणिओ उस्सारे	१	६२०
रायहुट्टभणसुं	५	५१७३
रायवधादिपरिणतो	५	४९९४
रायामचे सेट्ठी	४	३७५७
राया य खंतिघाए	५	५२१९
राया व रायमच्चो	२	१२११
रायोवणीय सीहासणो-	२	१२१६
रासी ऊणे दट्टं	४	३३५७
रासीकडा य पुजे-	४	३३१०
रिक्खस्स वा वि दोसो	४	३७१०
रिण बाहिं मोक्खेउं	४	४७२०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
रीढासंपत्ती वि हु	३	२१६२	लहुगाई वाचारिते	६	६१०८
रीयादसोहि रत्ति	३	३०४८	लहुगा तीसु परिते	२	१०४१
रुक्खासणेण भग्गो	३	२२६७	लहुगादी छग्गुगुगा	४	४५७२
रुद्धे वोच्छिन्ने वा	४	४८३८	लहुगा य दोसु दोसु य	२	८६१
रुवं आभरणविही	३	२४५१	लहुगा य निगलंवे	२	८७७
”	३	२५५७	लहुगा लहुगो पणगं	२	१६६२
रुवंगं ददुणं	६	६२६४	लहु गुरु चउण्ह मासो	३	२४३१
रुवं वत्तो सुकुमारया	२	२१०२	लहुगो लहुगा गुरुगा	४	३८९६
रुवे जहोवलदी	१	८०	लहुतो लहुगा गुरुगा	५	४९१९
रुवे होडवलदी	१	८०	लहुया य दोसु गुरुओ	२	१७०४
		टि० ३	लहुसो लहुसतराओ	५	६०४०
रोहेउ अट्ट मासे	४	४८१२	लहुसो लहुसतरागो	६	६२३६
ल			लंदो उ होह कालो	२	१४३८
लक्खणओ खलु सिद्धी	१	२७६	लाउय असह सिणेहो	३	२३६९
लक्खणहीणो उवही	४	३९५८	लाउय दाह्य मट्टिय	१	६५२
लग्गे व अणहियासम्मि	४	४३९४	लाउयपमाणदंडे	५	५९७४
लज्जं बंभं च तित्थं च	५	५९६१	लाभमण व मत्तो	६	६२४३
लत्तगपहे य खलुए	५	५६४४	लित्ते छाणिय छारो	१	५१७
		टि० २	लिथारियाणि जाणि उ	१	५१५
लत्तगपहे य खलुए	५	५६४४	लिगट्ट भिक्ख सीए	३	२९८१
लत्तगपहे य खलुए	५	५६४४	लिगाथमाइयाणं	२	१९१७
		टि० २	लिगाथस्स उ वज्जो	४	३५३९
लद्धूण अज्जपाए	१	६५९	लिगाथेसु अकप्पं	१	६२७
लद्धूण अज्ज वरथे	१	६१४	लिग विहारेऽवट्ठिओ	१	७३६
लद्धूण णवे इतरे	४	४२७०	लिगेण निगगतो जो	४	४५१६
लद्धूण माणुसत्तं	४	३७४०	लिगेण लिंणिणीए	५	५००८
लद्धे तीरियकजा	४	४६४८	लुक्खमरसुण्हमनिकाम-	३	२१५४
लहुओ उ उवेहाए	३	२६९९	लुद्धस्सऽअंतरतो	२	१८९३
”	५	५७३४	लुया कोलिगजालग	२	१७८७
लहुओ उ होति मासो	५	४९१५	लेवकडे कायव्वं	२	१७१९
लहुओ गुरुओ मासो	५	५८४४	लेवकडे वोसट्टे	४	४०११
लहुओ य लहुसगम्मि	६	६११२	लेवडमलेवडं वा	२	१६४८
लहुओ लहुगा गुरुगा	६	६१२०	लेवाड विगइ गोरस	२	१७१७
लहुओ लहुगा दुपुडा	४	३८५२	लोइयवेइयसामाइएसु	१	३८५
लहुओ लहुया गुरुगा	२	२०४२	लोउत्तरं च मेरं	४	३६०९
लहुगा अणुगहम्मि	४	३३५८	लोएण चारितो वा	४	४१३१
”	५	५०७०	लोए वि अ परिवादो	५	५४२७
लहुगा अणुगहम्मि	२	९०१	लोए वेदे समए	४	४५४७
”	४	३३४८	लोगच्छेरयभूतं	३	३२६८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
लोगपगतो निवे वा	४	४५५२
लोगविरुद्धं दुष्परि-	२	१९६२
लोमेव आभिओगे	३	२८१७
लोमे एसणचाते	६	६३८९
लोमेण भोरगानं	५	५२२७
लोळंती छगमुत्ते	४	३७७०
लोलुग सिणेहतो वा	५	५३३४

व

वह्मतरियाणं खलु	३	२२३५
वह्मा अद्धणे वा	२	१७३२
वह्माए उट्टियाए	४	४८६६
वह्मा सत्थो सेणा	४	४८५९
वह्मि ति णवरि नेम्मं	५	५२३८
वह्मी पुक्कपडिटा	३	२१८३
वह्मिस्स गोळवरगामे	६	६०९६
वह्मासु व पल्लीसु व	४	४८०२
वह्मइव विकपण व	२	१५१६
वक्कंतजोणितिच्छड-	२	१९५५
वक्कंतजोणि थंडिल	२	९९८
वगडा उ परिवखेवो	३	२१२७
वगडा रच्छा दगतीरगं	३	३२४२
वह्मइ भणाइ आलोय	६	६१४४
”	६	६१४७
वह्मक मुंजं कत्तंति	४	३६७५
वह्मति भणाति आलोय	६	६१३७
”	६	६१५१
”	६	६१५५
”	६	६१६०
वह्मसि नाहं वह्मे	६	६०७२
वह्मह एगं दग्धं	६	६०८७
वह्मंतकरण अच्छंत-	२	१५१९
वह्मंतस्स य दोसा	२	८७३
वह्मंते जो उ कमो	५	५५४३
वह्मंतेण य दिट्ठं	१	४९६
वह्मंतेहि य दिट्ठो	२	१५५५
वह्मतो वि य दुविहो	५	५३८६
वह्मासि वह्ममाणे	५	५५८२
वह्मस(च्छ)ग गोणी खुजा	१	१७१
वह्मगगोणीसदेण	३	२२०३

कु० २२९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
वह्मजियोगे खीरं	१	१९५
वह्मो अपण नासति	१	५०५
वह्म उ समुहेसो	६	६०७४
वह्म समञ्जसरं	४	४०२२
वह्मागारठिपहिं	२	११०८
वह्मादव उम्भूलण	५	४९२९
वह्मति हायति उभयं	६	६२२५
वह्मसंढ सरे जलथल	३	२७०७
”	५	५७४०
वह्मिओ पराजितो मारिओ	४	४१२२
वह्मियत्थाणी साहु	५	५८५९
वह्मिया ण संचरंती	४	४२५१
वह्मण्णु वह्मणकसिणं	४	३८५१
वह्मणरसगंधकासा	२	१६४४
”	५	५९१४
वह्मणरसगंधकासेसु	३	२७२७
वह्मिणी वह्मिणिं वह्मिणी	३	२२२४
वह्मिभित्तिकडगकुड्डे	४	४७९२
वह्मिसामिणो वतीतो	४	४७९३
वह्मकलहो उ ण पढति	५	५७४४
वह्मकलहो वि न पढइ	३	२७११
वह्ममि जो गमो खलु	५	५४९४
वह्मवओ उ अगीओ	५	५४८३
वह्मवा उ भपाणा	५	५६६९
वह्मस्स वि हायव्वा	५	५३८८
वह्मा वयणिज्जो या	६	६०६४
वह्मीए अक्खेण व	१	१५८
वह्मे खलु गीयत्थे	५	५४७५
वह्ममि नीणियम्मि	३	२७९८
वह्मव्व जतणपत्ता	५	५८३५
वह्मव्व जयणपत्ता	५	५८३९
वह्मव्व पउण जायण	२	१९६६
वह्मव्वे वायाहड	४	४६७८
वह्मं व पत्तं व तहिं सुळंभं	३	३२०४
वह्माणाऽऽभरणि य	६	६३०९
वह्माणि एवमादीणि	४	३६७९
वह्मा व पत्ता व घरे वि हुजा	४	४२१२
वह्मेण व पाएण व	३	२९८५
वह्मेहि वह्ममाणी	४	४१५६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
बन्धेहिं आणितेहिं	४	४३१३	बाणंतरिय जहन्नं	३	२४६८
बन्धा य अवन्मा वि य	१	३४०	बातातवपरितावण	२	१९१८
बन्धिव कवइय बलवा	३	२२८३	बातादीणं ओमे	५	५३२६
बय अहिगारे पगए	३	२८३६	बाताहडे वि णवगा	४	४६७७
बय इट्ठागठवणनिभा	१	३३३	बातेण अणङ्कते	५	५५२१
बयणं व वि गव्वमालियं	४	४३६२	वानर छगला हरिणा	५	५९२०
बयणेणाऽऽयरियाई	१	१६५	वामहति इय सो जाव	४	४५७३
बयसमितो बिय जायइ	४	४४५४	वाय खलु वाय कंडग	३	३०५५
बलया कोट्टागारा	४	३२९७	वायणवावारणधम्म-	४	४४२७
बवहार णऽथवत्ती	५	५२३५	वायपरायण कुवितो	५	५०४२
बवहारनयं पप्प उ	३	२६८८	वायपरायण कुविया	५	५४२९
बवहारो वि हु बलवं	४	४५०७	वायम्मि वायमाणे	१	५०७
बसभाण होंति लहुगा	४	४४५९	वायाई सट्ठाणं	४	४४५६
बसभा सीहेसु मिगेसु	३	२९०३	वायाए कम्मुणा वा	४	४५४८
बसमे य उवज्झाए	३	२९८८	वायाए नमुक्कारो	४	४५४५
बसहि निवेसण साही	५	५५४१	वायाए हस्येहि व	३	२७०५
बसहिफलं धम्मकहा	२	१५७२	"	५	५७३६
बसहिं अणुणवितो	२	१३९६	वायाकोकुइओ पुण	२	१२९८
बसहीए असज्झाए	४	३७२९	वायाहडो तु पुट्ठो	४	४६८६
बसहीए जे दोसा	३	३१५८	वायाहडो वि एवं	४	४६५८
बसहीए दोसेणं	५	४९१२	वारत्तग पव्वजा	४	४०६६
"	५	४९५९	वारत्तगस्स पुत्तो	२	१७७५
बसहीए वि गरहिया	५	६०५२	वारिखलाणं वारस	२	१७३८
बसहीए वोच्छेदो	२	१५३४	वारेइ एस एयं	३	२७१७
बसहीरक्खणवग्गा	४	३३३६	["]	५	५७४९]
बसिजा बंभचेरंसी	५	५९५९	वारेति अणिच्छुभणं	५	५५६५
बसिमे वि विवित्ताणं	३	३०३७	वारेति एस एतं	५	५७४९
बंका उ ण साहंती	५	५३५८	["]	३	२७१७]
बंतादियणं रत्तिं	५	५८९१	बाले तेणे तह सावए	३	३०४९
बंदणयं तीय कयं	३	२१८०	बाले तेणे तह सावते	३	३१५७
बंदामि उप्पलजं	३	२६३७	बावार मट्ठियाअसु-	४	३६२०
बंदेण हंति निति व	२	१८०९	बावारिय आणेहा	५	५०६८
बंदेण दंडहत्था	५	५९२५	बावारिय सच्छंदाण	२	१४७४
बंसग कडणोक्कंण	१	५८३	बासत्ताणे पणगं	४	४०९७
बाह्मसमिईं बिइया	४	४४५३	बासस्स य आगमणं	२	१५४६
बाह्मजंति अपत्ता	५	५२०९	"	३	२२८०
बावायम्मि ठवेउं	५	५५२९	बासाखिस पुरोखड	४	४२४७
बाडगदेउलियाए	४	३५८६	बासाण एस कप्पो	४	४२६६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
वासाताणे पणगं	४	४०९७ टि० १	विज्जस्स व दध्वस्स व	१	१९७३
वासारत्ते अहपाणियं	२	११२४	विज्जं न चेव पुच्छइ	२	१९७७
वासावज्जविहारी	२	१२४३	विज्जाए मंतेण व	६	६२७०
वासावासविहारे	३	२७३५	विज्जा ओरस्सवली	५	५५९३
वासावासातीए	२	१४४९	विज्जादऽभिओगो पुण	६	६२७१
वासावासो दुविहो	३	२७३४	विज्जादसई भोया-	४	४६३४
वासाविहारखेतं	३	३१७९	विज्जादीहि गवेसण	४	४६३२
वासासु व वासंते	४	४५६२	विज्जासंतनिमित्ते	५	५४७३
वासासु वि निणहंती	४	४२८९	विज्जाहर रायगिहे	१	२९१
वासेण नदीपूरेण	३	३०७३	विज्जे पुच्छण जयणा	२	१०२७
वासोदगस्स व जहा	२	१२०४	विणयस्स उ गाइणया	५	५१०७
वाहि नियाण विकारं	२	१९२७	विणयाहीया विज्जा	५	५२०३
वाही असव्वडिओ	१	११९	विणा उ ओभासितसंयवेहिं	३	३१९५
वाहीण मि यऽभिभूतो	३	३०१८ टि० ९	विण्हवणहोमसिरपरि-	२	१३०९
वाहीण व अभिभूतो	३	३०१८	वितहं ववहरमाणं	१	३९०
विडलकुले पव्वइते	५	५२६१	वित्तिगिच्छ अठमसंथइ	५	५८२८
विडलं व भत्तपाणं	५	५६०२	वित्तिगिट्ट तेण सावय	३	२९३४
विडसग जोग संचाड-	३	२७९६	वित्तासेज रसेज व	५	५५२६
विकहुभसगणे दीहं	२	९९४	वित्ती उ सुवन्नस्सा	२	१२०७
विक्रित्तं जघा पप	४	४२१६	विथाराऽऽयामेणं	४	३८८३
विगइ अबिणीए कडुगा	५	५१९९	"	५	५५१०
विगई विगइभवयवा	२	१७०८	विदु कल्लमा जे य मणाणुकुळा	४	४३१४
विगयम्मि कोउयन्मी	४	३४२४	विदु जाणए विणीए	१	७६१
विगयम्मि कोउइहे	४	३३४३	विहवितं केणं ति व	६	६२४९
"	४	३४०९	विहंसण छायण लेवणे	२	१६७५
विगुरुविज्जण रुवं	५	५७२२	विज्जाय आरंभमिणं सदोसं	४	३९२४
विगुरुविज्जयबोदीणं	३	२२०१	विप्परिणमइ सयं वा	४	४७१८
वग्घोवसमो सद्धा	१	२०	विप्परिणया वि जति ते	४	४६७२
विच्चासेलण अलुल-	१	२९६	विप्परिणाभियभावो	४	४७२८
विच्चासेलण सुत्ते	३	२६९५	विप्परिणामो अप्पच्चओ	३	२९३८
"	५	५७२९	विडमंगी उ परिणमं	१	१२५
विच्छिण्ण कोट्टिमत्तले	४	४३९८	वियडण पच्चक्खाणे	४	४५००
विच्छिन्ने दूरमोगाडे	१	४४४	वियरग समीवारामे	३	२८१९
विच्छिन्नो य पुरोहडो	३	२२१३	विरइसभावं चरणं	२	९३४
विज्जणम्मि वि उज्जाणे	३	२५९१ टि० १	विरतो पुण जो जाणं	४	३९३९
विज्जादवियट्ठयाए	३	२४२१	विरइम्मि दिसाभिगगइ	१	३९३
			विरिक्खमाणे अहवा विरिक्खे	४	४३२२
			विलओकए व जायइ	३	२९१५
			विवरीयवेसधारी	१	३१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
विसम पलोदृणि आया	१	४४७	वीसुंमणसुते वा	५	५५९५
विसमा जति होज तणा	५	५५३३	वीसुंमिभो य राया	४	३७६०
विसमो मे संथारो	४	४४०६	वीसुं वोमे चेसुं	५	५३३६
विसस्स विसमेवेह	६	६२७३	बुच्छिण्णम्मि मढंवे	५	६०१२
विसोहिकोढिं हवइत्तु गामे	४	३५१७	बुट्टे वि दोणमेहे	१	३३८
विस्ससइ भोइमिच्छा-	३	२१७८	बुट्टोऽणुकंपणिजो	२	१४६८
विह अवराऽसइ संभम	४	३८६२	बुत्तं हि उत्तमट्टे	६	६२८५
विहनिगया उ जइउं	३	२६०४	बुत्ता तवारिहा खलु	५	४९६९
विहवससा उ मुरुंढं	४	४१२३	बुत्तं पि ता गरहितं	५	५९७९
विहं पवन्ना घणरुक्खहेट्टे	४	३५०९	बुत्तो अचेलवमो	५	५९३५
विहिअविहीभिन्नमि य	२	१०३९	बुत्तो खलु आहारो	२	१०८६
विहिणिगता उ एक्का	४	४१३०	बुढमण सिंघण बोलण	५	५६२७
विहिभिन्नं पि न कप्पइ	२	१०५७	बूढे पायच्छित्ते	१	७१२
विहुवण णंतकुसादी	५	४९०६	वेउववऽवाउट्ठाणं	५	५६७५
वीमंसा पडिणीयट्टया	३	२४९४	वेगच्छिया उ पट्टो	४	४०८९
वीमंसा पडिणीया	३	२४९६	वेज्जऽट्टग एगदुगादि-	२	१०२८
वीयारगोयरे थेर-	५	५१८०	वेज्जस्स एगस्स अहेसि पुत्तो	३	३२५९
वीयार मिक्खचरिया	२	१४८०	वेयावच्चगरं बाल	२	१४६४
”	३	२१७३	वेयावच्चे चोयण-	२	२११८
वीयारभोमे बहि दोसजाळं	४	३४९३	वेरगकरं जं वा	३	२६१२
वीयारसाहुसंजइ	४	४४६६	वेरगकहा विसया-	५	५१८१
वीयाराभिमुहीभो	३	२१९५	वेरं जरथ उ रज्जे	३	२७६०
वीयारे बहि गुरुगा	२	२०६४	वेल्हवाते वूरम्मि	५	५६१३
वीरल्लसउणविसा-	४	३६९६	वेलाए दिवसेहिं व	३	३१४८
वीरवरस्स भगवतो	५	५६२८	वेवहु चला य दिट्ठी	४	४१८८
वीरासण गोदोही	५	५९५६	वेसइ लहुमुट्टेइ य	४	४४२८
वीरासणं तु सीहा-	५	५९५४	वेसत्थी आगमणे	५	४९२३
वीसजियम्मि एवं	५	५३९५	वेसवयणेहिं हासं	२	१३००
वीसजिया य तेणं	३	३२८७	वेस्सा अकामतो गिज्ज-	६	६२५९
वीसजिया व तेणं	३	३०२२	वेहाणस ओहाणे	२	१९८८
वीसत्थमप्पिणंते	३	३०११	वोच्चत्थे चउलहुआ	१	६५३
वीसत्थया सरिसए	५	५७२३	वोच्चत्थे चउलहुगा	२	१९१३
वीसत्थऽवाउडऽओक्क-	३	२२४३	वोच्छिज्जई ममसं	४	४७५७
वीसत्था य गिलाणा	४	३६९४	वोच्छेदे लहुगुहागा	४	४६०३
वीसं तु अपक्कजा	५	५१३९	वोसट्ट काय पेहण-	५	५९४४
वीसं तु आउलेहा	४	४०४५	वोसट्टं पि हु कप्पइ	४	४०४८
वीसंमट्टाणमिणं	४	४४८८	स		
वीसुं उवस्सए वा	५	५५७६	सइकरण कोउइहा	३	२३४०
वीसुं वेप्पइ अतरंस-	५	५८८९	सइकाकफेहणे एसणा-	४	३७०२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सहमेव उ निगमनं	२	१६९८
सकवाहम्मि उ पुर्वि	३	२९५९
सकुडुंबो मधुराए	६	६२९२
सकपसंसा गुणगाहि	१	३५७
सकमहादी दिवसो	५	५६०६
सकयपाययभासा-	१	५७
सकयपाययवयणाण	१	२
सकरवतगुलमीसा	३	३०९३
सकारो सम्माणो	२	१५०३
सक्खेत्ते जदा ण क्कमति	५	५२९१
सक्खेत्ते परखेत्ते वा	४	४२९०
सखेदणीसट्ठविमुक्कगतो	६	६११५
सगडहहसमभोमे	२	९९७
सगणम्मि पंचराट्ठ-	५	५७५३
”	५	५७५५
सगल प्पमाण वण्णे	४	३८४६
सगळासगलाइजे	२	१०८१
सगुरु कुल सदेसे वा	३	२८८०
सगगाम परगामे	१	६४२
सगगामभिहट्ठि गंठी	१	५३५
सगगामे सउवसए	२	१८७०
सच्चं तवो य सीलं	२	२०८०
सच्चं भण गोदावरि !	६	६२४६
सच्चित्तऽच्चित्त मीसे	५	५७२७
सच्चित्तदवियकप्पं	२	१६५४
सच्चित्तं पुण बुविहं	४	४३३४
सच्चित्ताई तिबिहो	१	२५८
सच्चित्तादि हरंती	५	५४८०
सच्चित्तादी दग्गे	२	११२२
सच्चित्ते अच्चित्ते	३	२६९३
सच्चित्ते खुड्ढादी	५	५०९२
सच्छंदओ य एक्कं	३	३१२६
सच्छंदवत्तिचा जेहिं	५	५७१६
सच्छंदेण उ गमणं	३	३१२४
सच्छंदेण य गमणं	३	३१२३
सजियपयट्ठिए लुहुगो	२	९०९
सज्जगहणा तीयं	३	२७६१
सज्जाहयं नत्थि उवस्सएऽम्हं	३	३२३८
सज्जाएण णु खिण्णो	४	३७१६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सज्जाए पल्लिमथो	४	४२२५
सज्जाए वावातो	४	३७०३
सज्जाय काल काइय	४	४८५८
सज्जायट्ठा दप्पेण	४	४२७९
सज्जायमसज्जाए	१	७४५
सज्जायमाइएहिं	५	५७७९
सज्जायलेवसिब्बण	५	५२८४
सज्जाय संजमहिए	२	१२४०
सज्जायं जाणंतो	२	११६५
सट्ठाण परट्ठाणे	४	४४२३
सट्ठाणे अणुकंपा	३	२९७९
सट्ठाणे पडिवत्ती	२	१४३४
सट्ठाणे सट्ठाणे	१	३२३
सट्ठियपडियं ण कीरइ	४	४७६६
सट्ठा दळता उवहिं निसिद्धा	४	४८५६
सट्ठेहि वा वि भणिया	४	३५८३
सण्णातिगतो अट्ठाणितो	५	५०७४
सण्णायगा वि उज्जु-	५	५३५४
सण्णी व सावतो वा	६	६३००
सत्तिकरणादी दोसा	४	३८०६
सत्तिकालद्धं नाउं	२	१६१४
सत्तिकोडरोण दुण्णि वि	३	२४५८
सत्ति दोसे होअगतो	६	६४२८
सत्ति लंभम्मि अणियया	१	५६७
सत्ति लंभम्मि वि गिण्हति	५	५००१
सत्त उ वासासु भवे	५	५६५४
सत्तऽट्ठ नवग दसगं	१	७०९
सत्तण्हं वसणाणं	१	९३९
सत्त सि नवरि नेम्मं	२	१७५५
सत्त दिवसे ठवेत्ता	३	२८२०
”	३	२८२९
सत्त पदा गम्मंते	५	५८७६
सत्तरत्तं तवो होइ	१	७०५
”	२	१५५८
”	५	५४८६
सत्तरत्तं तवो होति	४	४६८०
सत्तावीस जहण्णेणं	६	६४६१
सत्तावीस जहणा	२	१४३६
सत्तेव य मूलगुणे	१	५८१

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सत्यऽग्नी धमेतुं	६	६२०७	समणमहमाविष्टुं	३	३२८८
सत्यपणं य सुद्धे	३	३०८१	समणं संजयं दंतं	२	१५५०
सत्यपरिणामदुक्कमे	४	३३२३	"	२	१५६८
सत्यं च सत्यवाहं	३	३०६९	समणाणं उ ते दोसा	५	५९७१
सत्याह अट्टगुणिया	३	३०८५	समणाणं पविरूवी	५	५०५०
सत्यं त्ति पंच भेया	३	३०७०	समणा समणि सपक्खो	३	३०७७
सत्ये अहप्पधाणा	४	४८७२	समणीणं गाणत्तं	४	४२३४
सत्येणऽक्षेण गथा	३	३०१६	समणी समण पविट्ठे	४	३७५२
सत्ये विविचमाने	३	२९७४	समणुच्चमसमणुत्ते	२	१२६३
"	३	३००९	समणुच्चापरिसंकी	२	१८६२
सत्यो बहू विवित्तो	३	३०२६	समणुच्चाऽसह अक्षे	२	१८१५
सद्धिमं हत्थवत्था-	४	३७९५	समणुत्तेतरं गिहि-	३	२९८३
सद्धं च हेतुसत्थं	५	५४३१			दि० ९
सद्धकपोद्दयाओ	२	२११९	समणे घर पासंढे	२	१७६४
सद्धो तर्हि मुच्छति छेदना वा	४	३९२२	समणेण कहेयव्वा	४	४५८९
सद्धाभंगोऽणुगाहिबम्मि	२	१५७८	समणे समणी सावगा	१	६२६
सद्धाबुद्धी रत्तो	२	१७९१	समणेहिं अभणंतो	२	१८४४
सद्धाहमुत्त ससमय	२	१२२१	समयाह् ठिति असंखा	१	१५६
सद्धाहं कयकजो	५	६०२९	समवाए खरसिंगं	२	८२०
सद्धाणेणं सण्णी	१	७८	समविसमाह न पासह्	४	४३९०
सद्धा य कारो पक्-	१	३१५	समविसमा थेराणं	४	४४०५
सद्धायग आगमणे	३	२८६२	समहिंदा कप्पोवग	२	४०३६९
सद्धायगेहि नीते	१	५६२			प्र० गा० ४
सद्धायपल्लि गेहिं [णं]	५	४९३८	समाही य भत्तपाणे	२	१५०९
सद्धिकरितो परो होह्	१	३०३	"	५	५५०६
सद्धि खरकम्मिओ वा	५	५१८३	समिहंसत्तुगगोरस	४	४७५५
सद्धीअस्सद्धीणं	३	२५८२	समिच्चिणिमादीणं	५	५८१०
सद्धी व असद्धी वा,	५	४९९५	समितीसु भावणासु य	२	११४५
सद्धीसु पढमवग्गे	३	२५६८	समितो नियमा गुत्तो	४	४४५१
सपडिक्कमणो धम्मो	३	६४२५	समुदाणं पंथो वा	५	५६५९
सपडिदुवारे उवस्सए	३	२२४१	समुदाणिओद्दणो भत्तओ	२	१९५३
सविहजए व मुंचति	३	३१२७	समोसरणे उद्देसे	४	४२४२
सद्धभावमसद्धभावं	३	२६३१	समोसरणे केवह्वा	२	११७६
सद्धभावमसद्धभावे	१	१३	सम्मज्जण आवरिसण	२	१६८१
"	४	४५५५	सम्मत्तपोमालाणं	१	११६
सद्धभाविक इयरे वि य	२	१८०३	सम्मत्तम्मि अभिगाओ	१	७३४
सभए सरभेदादी	३	३०९७	सम्मत्तम्मि उ छद्धे	१	१०६
सभयाऽसति मत्तस्स उ	३	३२१४	सम्मत्ते पुणं छद्धे	१	१०६
समणगुणविदुऽथ जणो	३	३२६९			दि० ४

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सम्मत्ते वि अजोगा	५	५२११	सम्बत्थामेण ततो	३	३१०७
सम्महिटी देवा	३	३१०९	सम्बत्थुपमाणाओ	१	३१७
सम्मं विदिता समुबट्ठियं तु	४	४३२९	सम्बत्थुप्पामणा	१	३१७
सम्मिस्सियं वा वि अमिस्सियं वा	४	३६१४		टि०	२
सम्मेत्तर सम्म दुहा	२	८९३	सम्बत्थुप्पामणा	१	३४६
सम्मोहो मा दोण्ह वि	५	५६९६	सम्बत्थुप्पामणा	२	१४०३
सयकरणे चउलहुगा	४	३८७१	सम्बभूतऽप्यभूतस्स	४	४५८६
सयगहणं पडिसेदति	४	४१५०	सम्बम्मि उ चउलहुया	२	१६८०
सयग्गसो य उक्कोसा	६	६४६२	सम्बम्मि पीए अहवा बहुम्मि	४	३४१६
सयपाग सहस्सं वा	५	६०३१	सम्बसुरा जहू रूवं	२	११९६
सयमवि न पियह महिम्नो	१	३४८	सम्बस्स छड्डण विगिं-	५	५८१३
सयमेव आउकालं	२	१२८४	सम्बस्स वि कायव्वं	५	५४२४
सयमेव उ करणम्भी	४	३६०४	सम्बस्सं हाऊणं	४	४४३२
सयमेव कोह लुद्धो	३	२८४७	सम्बंमिओ पतावो	५	५९४९
"	४	४५९५	सम्बंमियं तु गहणं	६	६१९२
सयमेव कोति साहति	५	५१४१	सम्बं नेयं चउहा	२	९६२
सयमेव दिट्ठपाठी	४	३७८०	सम्बं पि य संसट्ठं	२	१७४४
सयमेव य देहि अबले	४	४३३१	सम्बं व देसविरहं	२	११९१
सरगोयरो अ तिरियं	१	६७५	सम्बाउअ पि सोया	२	१२०६
सरमेद वण्णमेदं	६	६२९०	सम्बाणि पंचमो तद्दिणं	२	१८३५
"	६	६३०४	सम्बारंअपरिगह-	४	४५८५
सरवेहअसहयथी	२	१२९०	सम्बा वि तारणिजा	४	४३४०
सरिकप्पे सरिछंदे	६	६४४५	सम्बासु पविट्ठासुं	३	२३३९
"	६	६४४६	सम्बाहिं संजतीहिं	६	६३९९
सरिसावराधे वुडो	५	५७८०	सम्बेगाथा मूलं	६	६०८२
सरिसाहिकारियं वा	५	५६८५	सम्बे चरित्तमंतो थ	६	६४५४
सल्लुद्धर णक्खेण व	६	६१८०	सम्बे वट्ठुं उग्गाहिपण	२	१५७७
सल्लुद्धरणे समणस्स	१	३९१	सम्बे वा गीयरथा	१	६१८
सवणपमाणा वसही	५	५६७३	"	३	२९३६
"	५	५६७४	सम्बे वि तथ रंभति	४	४६४७
सविसाणे डड्ढाहो	५	५९६९	सम्बे वि तारणिजा	४	४३३७
सविसेसतरा बाहिं	२	१३३८	सम्बे वि पडिग्गाहए	२	१२३८
सम्बच्चरित्तं भस्सति	५	४९७३	सम्बे वि मरणधम्मा	५	५५१७
सम्बजड्ढण निसिद्धा	५	५३५५	सम्बे समणा समणी	५	५३५०
सम्बजगज्जीवहियं	२	२००९	सम्बेस्सि गमणे गुरुगा	३	३१८६
सम्बज्जसयणा नामे	१	२६७	सम्बेस्सि तेसि आणा	४	३५४२
सम्बत्थ अविस्मत्तं	२	१२०३	सम्बेसु वि चउगुरुगा	३	२३०३
सम्बत्थ पुच्छणिज्जो	४	३५७५	सम्बेसु वि संघयणेसु	२	१६२८
सम्बत्थ वि आपरिओ	४	४३४९	सम्बेहि वि गहियम्मी	५	४९९९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सञ्वेहि वि चेतव्यं	५	४९९८	संगं अणिच्छमाणो	६	६३४६
सञ्वेहिं पगारेहिं	५	५७११	सञ्चट्टणाऽऽयसिचण	५	५६३१
सञ्चो लिंगी असिहो	४	४६९९	”	५	५६३७
ससक्करे कंटहले थ मग्गे	३	३२४८	सञ्चडमसञ्चडे या	५	५७८५
ससमयपरसमयविज्ज	१	२४४			टि० २
ससरक्खे ससिणिद्धे	१	५३७	सञ्चयणरूवसंठाण-	२	११९८
ससहायअवत्तेणं	५	५४०५	सञ्चयणविरियभागम-	५	५०२९
ससिणेहो असिणेहो	५	६०२५	”	५	५१२९
ससिपाया वि ससंका	३	२३१४	सञ्चस्स पुरिमपच्छिम-	५	५३४३
सस्सनिहादीणि दहे	६	६२११	सञ्चस्सोह विभाए	६	६३७६
सहजायगाइ मित्ता	२	८२९	सञ्चंस अपडिलेहा	४	३८२६
सहणोऽसहणो कालं	३	२६९२	सञ्चं समुहिसित्ता	५	५३४४
सहवट्ठियाऽणुरागो	२	१३५०	सञ्चाडण्ण एक्कतो	४	४३०९
सहसाणुवादिणातेण	४	४२०८	सञ्चाडण्ण एगो	२	१७२६
सहसा दट्ठं उग्गाहि-	२	१५३६	सञ्चाडण्ण पविट्ठे	३	२८१०
सहसुप्पहअग्निं जरे	२	९४८	सञ्चाडण्ण एगेणं	४	४६६६
सहिरक्खो सगंधो	२	८२४	सञ्चाडणाओ जाव उ	५	५५९९
सहु असहुस्स वि तेण वि	५	५४९६	सञ्चाडणादिकहणे	५	४९३६
संकप्पियं व दव्वं	४	३६२१	सञ्चाडेगो ठवणा-	५	५२९२
संकप्पियं वा अहवेगपासे	४	३६२२	सञ्चाडो मग्गेणं	२	२०१९
संकप्पे पयमिदण	५	५८६७	सञ्चातिसेतरो वा	४	४०९२
संकम जूवे अचले	३	२४१३	सञ्चिया य पयं चेव	१	३०२
संकम थले य णोथल	५	५६४०			टि० ३
संकलदीवे वसिं	४	३४७०	सञ्चो न लभइ कजं	५	५०५३
संकंतो अण्णगणं	५	५७७८	सञ्चइयमसञ्चइयं	२	१६०९
संका चारिग चोरे	६	६३९१	सञ्चयपसंगदोसा	२	१७१८
संकापदं तह भयं	३	२३४४	सञ्चारो वतिगादि	६	६३२२
संकिञ्चवराहपदे	४	४५२४	संजइगमणे गुरुणा	२	२०५३
संक्रियमसंक्रियं वा	३	२३४८	संजइभावियखेत्ते	३	२१३६
संकुखिय तरुण आय-	४	३९७०	संजइ संजय तह संप-	३	२४०७
संखडिण्ण वा अट्ठा	४	४७१५	संजओ दिट्ठो तह संजइ	३	२१८२
संखडिगमणे बीओ	३	२८५४	संजतगणे गिहिगणे	५	५५८४
संखडिमभिधारेंता	५	५८३७	संजति कप्पट्टीए	५	५००६
संखडि सण्णाया वा	४	४७१९	संजमअभिमुहस्स वि	४	३७०५
संखडिज्जंति जहिं	३	३१४०	संजमआयविराहण	४	४८४३
संखाइए वि भवे	२	१२१७	संजमकरणुज्जोवा	६	६४८५
संखा य परूवणया	२	१२९२	संजमचरित्तजोगा	२	१०३५
संखुञ्जा जेणंता	२	१६९९	संजमजीवितहेउं	५	४९४५
संगहियमसंगहिओ	२	१११०	संजममहातकागस्स	४	३७०४

पञ्चमं परिशिष्टम् ।

११३

नामा	विभागः	शाखाङ्कः	नामा	विभागः	शाखाङ्कः
संजमविराहणाप	३	३०४५	संभारदृ गिकाणे	४	३८३७
संजमविराहणा कालु	३	३३१२	संभारभूमिछदो	४	४३९३
संजमहेडं भजतत्तणं	४	४५२७	संभारविष्पणासो	४	४६२०
संजमहेडं लेवो	१	५२७	संभारं दुरुहंतो	४	४४१४
संजवकडे य देसे	३	१७३१	संभारुत्तरपट्टा	४	३९८०
संजवराणो तदधिबो	५	५५८५	संभारेगमणेरो	४	४६०५
संजयगिहितदुभयभद्या	३	२७७२	संभारेगतरिया	३	३२२७
संजयजणो य सव्वो	३	३१०६	संभारो नासिहिती	४	४६१६
संजवपंता य तहा	३	३००८	संदंसणेण बीई	३	२२६८
संजवभद्गमुक्के	३	२७७३	संदंसणेण बहुसो	३	१७२३
संजवभद्गा गिहिभद्गा	३	२९७५	संपत्ति तस्सेव जद्वा भविज्जा	४	३९३४
संजाणणेण सत्ती	१	७८	संपत्तीह वि असती	२	१८५७
		३०६	संपत्ती य विपत्ती	३	९४९
संजुत्ताऽसंजुत्तं	१	६४	संपाहमे असंपाहमे	३	३४०१
संजोगदिट्ठपाढी	२	१८७९	संपाहमे वि एवं	३	२४०४
संजोग सद्गाले	१	५४०	संबद्धभाविप्सू	४	४२७४
संजोगे समवाप	२	८१८	संबंधी सामि गुरू	४	३९५५
संजोयणा पलंबातिगाण	३	३३४२	संभिक्खेण व भच्छह	१	५४८
संजोययते क्खंडं	४	३९४६	संमुक्खिओ सिय ती	५	५१९४
संठाणमगाराई	१	४४	संभोगो वि हु तिहिं का-	५	५४५३
संठियमि भवे कामो	४	४०२३	संलवमाणी वि अहं	४	३७९२
संढासच्छिणेण हिमादि एति	४	३९६८	संल्लिहियं पि य तिभिहं	४	३७४३
संतऽअ वऽवराधा	३	३१८१	संलेह पण तिभाए	५	५८०३
संतर निरंतरं वा	३	२२४७	संवच्छरं गणो बी	३	२०००
संतविभवा जह तवं	४	३७५९	संवच्छरं य रुटं	५	५७७३
संति पमाणातिं पमेय-	१	१८०	संवच्छराहं तिक्खि उ	५	५४१७
संथडमसंथडे या	५	५७८५	संवच्छराणि तिक्खि य	३	१९९९
संथक्खिओ संथरेंतो	५	५८०७	संवट्ठिगबाणं	४	४८१०
संथरजो सट्ठाणं	१	३२४	संवट्ठमेहपुष्पा	३	१७७९
संथरणमि भसुद्धं	२	१६०८	संवट्ठमि तु जयणा	४	४८०१
संथरमाणे पच्छा	४	४७१२	संबासे इत्थिदोसा	३	२०२७
संथवमादी दोसा	३	३११७	संबाहो संबोद्धं	३	१०९२
संथारएहि य तहिं	४	३३४०	संविगानीयवासी	३	१९९२
संथार कुसंबाडी	४	३७३७	संविगमाविषाणं	३	१६०७
संथारगभहिगारो	४	४६१०	संविगमगीयरथं	५	५४८५
संथारग भूमितिगं	४	४३८७	संविगमणुक्काए	३	१६१६
संथारगं जो इतरं व मत्तं	४	४४०४	संविगमसंविग्गा	१	४२१
संथारगहणीए	४	४३८९	संविगमसंविग्गो	३	१९११
”	४	४३९१	संविगमिहिनारो	५	५४५८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
संविग्ग संजईओ	२	१९९०
संविग्गा गीयथा-	२	१९८९
संविग्गाऽसंविग्गा	२	८८६
संविग्गा सिजातर	२	१९९४
संविग्गेतरभाविय	३	२९९०
संविग्गेतर लिंगी	२	१९९२
संविग्गेहि य कहणा	२	१८०६
संविग्गो दव्व मिओ	१	७३५
संविग्गो मद्दविओ	५	५११०
संवेगं संविग्गाण	२	१२२८
संसज्जिमस्मि देसे	५	५८७३
संसज्जिमेसु छुम्भइ	५	५२७४
संसट्ठमसंसट्ठे	२	१८६८
संसट्ठस्स उ करणे	४	३६०३
संसट्ठस्स उ गहणे	४	३५९३
संसत्त गोरसस्सा	५	५८९५
संसत्तगहणी पुण	१	४५८
संसत्ताइ न सुज्झइ	३	२८५७
संसत्ताऽऽसव पिसियं	४	४७४२
संसारदुक्खमहणो	२	११३५
संसारमणवयगं	५	५०१०
संसाहगस्स सोउं	५	५३६८
संहियककृणमादि-	४	४५६७
संहिया य पयं चैव	१	३०२
साऊ ज्जिणपडिक्कुटो	२	९८७
साण्यम्मि पुरवरे	३	३२६१
सागरियसंजयाणं	१	५४९
सागारऽकडे लहुगो	४	४१६२
सागारिअणपुच्छण	२	१५३२
सागारिअपुच्छगमणम्मि	२	१५३३
सागारिउ त्ति को पुण	४	३५१९
सागारिए अमंते	२	२०८६
सागारिए परम्मुह	२	२०७५
सागारिगी उगगहमगणेयं	४	४७७७
सागारिपच्चट्ठा	३	२३७१
सागारिपुत्तभाउग-	४	३५४७
सागारिय आपुच्छण	२	१५३१
सागारिय उण्ह ठिए	५	५८८०
सागारियनिक्खेवो	३	२४५०

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सागारियमप्पाहण	१	२३९
सागारिय सज्जाए	३	२३७८
सागारिय सब्वत्तो	५	५८९६
सागारियसंकाए	४	४६६९
सागारिय संदिट्ठे	४	३५२६
सागारियस्स अंसिय	४	३६४४
सागारियस्स णामा	४	३५२१
सागारियं भग्निस्सा	३	२४३६
सागारियं अनीसा	३	२४३५
सागारियं निरिक्खति	५	५१६०
सागारिसहिय नियमा	५	५९९६
सागारिसंति विकरण	४	४६११
सा जेसि उवट्ठवणा	६	६४०९
साढऽढभंगणउव्वलण-	२	१९२५
साणुप्पगभिक्खट्ठा	२	१९७६
साधारण आवलिया	१	६७३
साधारणे वि एवं	२	१०८३
साभाविय तञ्जीसाए	१	५५५
साभाविया व परिणामि-	५	५९०६
सा मग्गइ साधर्मि	४	३८०४
सामरथण परिवच्छे	३	२१४२
सामरथ णिव अपुत्ते	५	४९४९
सामन्न विसेत्तेण य	१	४५
सामन्ना जोगाणं	१	७०१
सा मंदुद्धी अह सीसकस्स	३	३२५६
सामाइए य छेदे	६	६३५७
सामाइयस्स अरथं	१	१९९
सामाचारिकडा खलु	३	२२१०
सामाचारिमगीए	२	१४७१
सामाचारी पुणरवि	२	१६५७
सामित्तकरणअहिगरण-	१	१५२
सामिद्धिसंदंसणवावडेण	३	३१७२
सामी अणुणवज्जइ	४	४७७४
सारक्खह गोणाई	२	१३९४
सारिक्खएण जंपसि	६	६३०३
सारिक्खविक्खेहि य	१	५०
सारुवि गिहत्थ [मिच्छे]	५	४९३९
सारुविए गिहत्थे	५	४९३९
		टि० ८

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सालाए कम्मकरा	३	२६३४	साहू गिण्हइ कहुगा	३	२३६५
"	३	२६६९	साहू जया तत्थ न होज कोई	४	४१८०
सालाए पच्चवाया	३	२६३३	साहूण वेह एयं	३	३२८०
साला मज्जे छिडी	३	२६३२	साहूणं पि य गरिहा	३	२३१७
		टि० ३	साहूणं वसहीए	४	३३८०
साला य मज्जा छिडी	३	२६३२	साहू निस्समनिस्सा	३	२४४६
सालिजव अचिछ सालुग	४	३३०७	सिक्खावणं च मोतुं	५	५१९८
साली वय गुल गोरस	५	५३४१	सिक्खाविओ सिय ती	५	५१९२
सालीणं बीहीणं	४	३३६८	सिक्खियन्वं मणूसेणं	२	११६०
सालीहिं व बीहीहिं व	४	३३०१	सिग्घतरं ते आता	५	५२९९
सालीहिं बीहीहिं	४	३३००	सिज्जायरपिडे या	६	६३६१
सालुक्खुहि व कीरति	४	३४०३	सिज्जायरेऽणुसासह	२	१५५१
		टि० १	सिज्जा संथारो या	४	४५९९
सालुक्खुहि व कीरति	४	३४०३	सिट्ठम्मि न संगिण्हति	५	५५७९
सावगभज्जा सत्तवहए	१	१७२	सिद्धत्थए वि गिण्हइ	१	२३१
सावगसण्णिट्ठाणे	४	४८३६	सिद्धत्थगजालेण व	४	३८२९
सावज्जगंधमुक्का	२	८३२	सिद्धत्थग पुप्फे वा	३	२८९७
		टि० २	सिद्धी वीरणसदए	४	४२२९
सावज्जेण विसुक्का	२	८३२	सिप्पणेऽणियट्ठा	५	५१०९
सावय अण्णट्ठकडे	३	३१०३	सिय कारणे पिहिज्जा	३	२३५५
सावयतेणपरदे	३	३१०४	सिहरिणिलंभाऽऽलोयण	५	४९९२
"	३	३११०	सिगक्खोडे कलहो	२	१४९४
सावय तेणा दुविहा	४	४३७६	सिगाररसुत्तुइया	४	४५८८
सावय तेणे उभयं	५	५६३४	सिगारवज्ज बोले	३	३२७३
सावयभय भाणिति व	४	३४५८	सिघाडगं तियं खलु	३	२३००
साविक्खेतर णट्ठे	४	४७६१	सिंचणवीईपुट्टा	३	२३८६
सासवणाले छंदण	५	४९८८	सिंचति ते उवहिं वा	५	५६३०
सासवणाले मुहणंत-	५	४९८७	सीउण्हवासे य तमंधकारे	३	३२४७
साहम्मि अण्णधम्मिय	४	४७४६	सीतजलभावियं भवि-	४	४०३८
साहम्मिओ न सत्था	२	१७८२	सीतजलभावियं तं	४	४०३८
साहम्मि तेण उवधी	५	५०६३			टि० १
साहम्मियऽञ्जधम्मिय-	५	५१२४	सीतंति सुवंताणं	४	३३८३
साहम्मियाण अट्टा	२	१७७४	सीताइ जम्भो पडुगादिगा वा	४	३६४७
साहम्मिवायगणं	२	१७९९	सीतोदे उसिणोदे	४	३४२०
साहंति य पियधम्मा	२	१६०२	सीया वि होंति उसिणा	५	५९०७
साहारण ओसरणे	२	११८१	सीलेह मंखफलए	२	१८१०
साहारणम्मि गुरुगा	४	३३०६	सीसगत्ता वि ण दुक्खं	५	५६२९
साहारणं तु पढमे	५	५४०७	सीसं इतो य पादा	४	४३८८
साहारणासवसे	२	१२०५	सीसा पच्चिगणं	१	३५५

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सीसा वि य तुरंती	१	३७५
सीसावेदिचपुत्तं	६	६३६५
सीसे अह आमंते	२	१४५७
सीसोर्कपण गरिहा	४	४७३२
सीसोर्कपण ह्यथे	४	४७३६
सीहगुहं वग्गुहं	५	५४६४
सीहम्मि व मंदरकंदराओ	२	१३७५
सीहं पालेह गुहा	२	२११४
सुअवचो वत्तऽवत्तो	५	५४७८
सुकुमालग ! मइलया !	२	११५९
सुकिंभणम्मि विप्यइ	२	१२४७
सुकिंभणवाटवळा-	३	२१५३
सुक्खोदणो समित्तिमा	३	३०९९
सुक्खोहोदणस्सा	४	४०६८
सुचिरेण वि गीयरथो	२	१६९५
सुदु कयं आभरणं	३	३४६०
सुदु कया अह पडिमा	३	३४९३
सुणतीति सुयं तेणं	१	१४७
सुणमाणा वि न सुणिमो	४	४८३४
सुण सावग ! जं वत्तं	४	३३८९
सुणेतीति सुयं तेणं	१	१४७
		टि० ३
सुण्णवरादीणऽसती	५	५८७९
सुतजवत्तो अगीतो	५	५३८७
सुतजम्मणमहुत्तापाढणे	६	६२४५
		टि० १
सुतजम्ममहुत्तापाढण-	६	६२४५
सुतनिवातो घेरी	४	४१७९
सुतऽत्ततदुभयविज	५	५५३०
सुतत्ततदुभयविसा-	३	३०८५
	४	४६५१
”		
सुत्तत्ततदुभयाहं	१	७८६
सुत्तत्तत्तिरीकरणं	२	१२३९
सुत्तत्तत्तोरिसीओ	२	१४७८
सुत्तत्त सावसेले	२	२०१५
सुत्तत्तं कहरंती	१	६१४
		टि० ७
सुत्तत्तत्तत्तं गहणं	६	६०९४
सुत्तत्तत्तत्तं करिते	२	१४७७

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सुत्तत्ते अइसेसा	६	१९३५
सुत्तत्ते अकरिता	२	१४७९
सुत्तत्ते कहवंतो	१	२१४
सुत्तऽत्ते पळिमंथो	५	५६३६
सुत्तत्तो खलु पढमो	१	२०९
सुत्तनिवाओ पासेण	३	२६७३
सुत्तनिवाओ पोराण	४	३५११
सुत्तनिवाओ बुद्धे	४	३८३६
सुत्तत्तत्तत्तं तु निदं	५	६००८
सुत्तमहं रज्जुमई	३	३३७४
सुत्तम्मि कट्टियम्मि	५	५८६५
”	५	६०१८
सुत्तम्मि कट्टियम्मि	५	५४७१
सुत्तम्मि य गहियम्मि	२	१२१९
सुत्तम्मि होइ भयणा	१	७७८
सुत्तत्त कप्पितो खलु	१	४०६
सुत्तं अरथो य बहू	५	५६९०
सुत्तं कुणति परिजितं	१	४०७
सुत्तं कुणति परिणतं	१	४०७
		टि० १
सुत्तं गिरत्थगं खलु	४	४१५९
सुत्तं गिरत्थयं कार-	२	१००२
		टि० १
[”	३	२९२७]
सुत्तं तु सुत्तमेव उ	१	३१०
सुत्तं द कारणियं	२	१००२
सुत्तं गिरत्थयं कारणियं	३	२९२७
सुत्तं पदुक्क गहिते	५	५८१२
सुत्तं पमाणं जति इच्छितं ते	४	३६२७
सुत्तं पयं पयत्थो	१	३०९
सुत्ताह अंबकजिय-	५	५५०४
सुत्ताह्मज्जुवंचो	३	२३३३
सुत्ते अत्ते वदुभय	१	४०५
सुत्तेणेव उ जोगो	५	५३६९
सुत्तेणेव य जोगो	३	३००१
सुत्तेणेवऽववाओ	५	५९८९
सुत्ते सुत्तं वज्जसि	५	४८७७
सुत्तम्मि य गहियम्मि	५	५९००
सुत्तत्तत्तत्तं मीए	५	४९५२

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सुहृदसिते मीए	५	४९६५
सुखे सद्दी इच्छकारे	२	१८७४
सुखं वदुं बहूगा	१	५४७
सुखा वसुसंवाया	३	२४४०
सुखो अउरथ मंगो	२	१८५५
सुयस्संघो अज्झयणा	१	२५२
सुयभावणाए नाणं	२	१३४४
सुय संवयणुवसगो	२	१३८२
”	२	१६२४
सुय सुत्त गंथ सिद्धंत	१	१७४
सुय सुहदुस्सो खेत्ते	५	५४२३
सुरजालमाइएहिं	२	१३०१
सुवइ य अयगरभूओ	४	३३८७
सुवति सुवंतस्स सुतं	४	३३८४
सुवत्त झामिओवधि	५	५०७१
सुहपडिओहो निहा	३	२४००
सुहमेगो निच्छुद्धभइ	२	१२७३
सुहविज्जप्पा सुहमोइगा	३	२५२७
”	३	२५४४
सुहविज्जवणा सुहमोयगा	३	२५०५
सुहसज्जो जत्तेणं	१	२१९
सुहसाहगं पि कजं	२	९४४
सुहिया मो ति थ भणती	२	१८८७
सुंकादीपरिसुद्धे	२	९५२
सूहजइ सुत्तेणं	१	३१३
सूहं पुं पि भित्तेसो	४	३९४४
सूरथमणम्मि उ गिरग-	४	३५३८
सूरमणी जलकंतो	१	३१४
सूरुणए जिणार्णं	१	१६६१
सूरुवथ पच्छिमाए	२	११८२
सूरे अणुगतम्मि	५	५७८९
सेज्जायरकप्पट्टी	५	५४४९
सेज्जायरारण धम्मं	४	३७४८
सेज्जायरिमाइ सए-	५	५४४४
सेज्जायरो पभू वा	४	३५२५
सेज्जायरो व भणती	४	३३९२
सेज्जायरो व सण्णी	४	४१८४
सेज्जासंयारो या	४	४३६८
सेद्धय रूपं पिजिय	३	२९९६

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सेदीइ दाहिणेणं	१	६७४
सेदीठाणठिवाणं	४	४५०३
”	४	४५०४
”	४	४५१५
सेदीठाणे सीमा	४	४५३२
सेणाए जथ राया	४	४८७५
सेणाणुमाणेण परं जणोऽयं	३	२२२०
सेणादी गम्मिहिइं	४	४७९६
सेणावत्तिस्स सरिसो	५	५२२२
सेयं व सिंघवणं	४	४१७०
सेककुडडिइचालिणि	१	३६२
सेकवण कुडग चालिणि	१	३३४
सेलपुरे इत्तितागम्मि	३	३१५०
सेले थ छिइ चालिणि	१	३४३
सेवगभज्जा ओमे	६	६२८७
सेविज्जते अणुमए	४	४१४३
सेसाणं संसट्ठं	५	५००३
सेसे वि पुच्छिऊणं	१	४९४
सेसे सकोस मंडल	४	४८४५
सेसेसु उ सवभावं	४	४७३१
सेसेसु फासुएणं	१	५८६
सेह गिहिणा व दिट्ठे	५	६००६
सेहस्स व संबंधी	५	५३३२
सेहस्स विसीयणया	४	३४३९
सेहं विदित्ता अतितिव्वभावं	३	३२०५
सेहाइ वंदंतो	५	५१३५
सेहो ति अगीयरथो	५	५०६५
सो अहिगरणो जहियं	१	१८२
सोउं अणभ्रगतारणं	१	७८४
सोउं तुट्ठो भरहो	४	४७८६
सोऊण अट्टजायं	६	६२९८
सोऊण अहिसमेच्च व	१	१११
सोऊण ऊ गिलाणं	२	१८७१
”	२	१८७२
”	२	१८७५
”	२	१८७७
”	४	३७६९
सोऊण कोइ धम्मं	४	४१९७
सोऊण दोज्जि जामे	३	२३४३

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
सोऊण भरहराया	४	४७७९	हृथद्वमत्त दारुग	२	१९५७
सोऊण य घोसणयं	२	९२५	हृथपणगं तु दीहा	३	२३७५
सोऊण य पण्णवणं	३	२९६४	हृथं वा मत्तं वा	२	१८२०
सोऊण य पासित्ता	४	३७८८	हृथं हृथं मोत्तुं	४	४७९४
सोऊण य समुदाणं	३	२१३४	हृथाह्मं अक्रमणं	३	२६४०
सोमं धिणं य आसित्ते	५	५१६७	हृथाताले हृथाकने	५	५१०३
सो चरणसुट्टियप्पा	२	१२५०	हृथातालो ततिओ	५	५१२१
सो चेव य पडियरणे	५	५२६२	हृथायामं चउरस	१	४४९
सो चेव य संबंधो	३	३२२२	हृथेण व पादेण व	५	५१०५
सोच्चा उ होइ धम्मं	२	११३४	हृथे य कम्म मेहुण	५	४८९४
सोच्चा गतं त्ति लहुगा	४	४६००	हृथो लंबइ हृथं	५	५६७७
सोच्चा पत्तिमपत्तिय	१	५४५	हृथोवघाय गत्तण	१	४८२
सोच्चाऽभिसमेच्चा वा	२	११३३	हृथनायगा न काहिंति	३	३००७
सोच्चा व अभिसमेच्च व	१	१३४	हरंति भाणाइ सुणादिया य	४	३४९४
सोणियपूयालित्ते	४	३८४०	हरिणं बीणं चले जुत्ते	१	५००
सो तत्थ नीणं अच्चाहि	३	२६७१	"	४	४०७६
सो तं ताणं अच्चाणं	२	१८२३	हरिणं बीणं पत्तिट्टिय	१	५०१
सो निच्छुम्भति साहू	५	५५७५	हरिते बीणसु तहा	१	५०१
सो निज्जइ गिलाणो	२	१९७९			टि० १
सो निज्जराणं वट्टति	४	३७८४	हरियच्छेअण छप्पह-	२	१५३७
सो परिणामविहिण्णू	४	३७७५	हरियाल मणोसिल पिप्पली	२	९७४
सोपारयम्मि नगरे	३	२५०६	हरियाहडियट्टाणं	३	३०३८
सो पुण आलेवो वा	२	१०३१	हरियाहडिया सुविहिय	३	३०२९
सो पुण इंधणमासज्ज	३	२१४८	हंतं म्मि पुरा सीहं	३	२९६५
सो पुण दुग्गे लग्गेज्ज	६	६१८२	हंतुं सवित्तिणिमुयं	३	२८४४
सो भणइ कओ लद्धो	४	३४००	हाउं परस्स चक्खुं	४	४४८५
सो भविय सुलभबोही	१	७१४	हाउं व जरेउं वा	४	४७४८
सो मग्गति साहम्मि	४	३७९३	हाउं व हरेउं वा	४	४७४८
सोयसुयघोररणमुह-	५	५२३२			टि० ३
सो रायाऽवंतिवती	३	३२८३	हाणी जावेकट्टा	४	४८११
सो वट्टइ ओदइणं	३	२७३०	हायंते परिणामे	१	११५
सो वि य कृद्धं तरितो	३	२६२५	हिज्जो अह सक्खीवा	५	६०५५
सो वि य गंथो दुविहो	२	८२३	हिट्टट्टाणठित्तो वी	४	४५२५
सो वि य नत्तं पत्तो	३	३०००	हिट्टिळा उवरिळाहि	१	६००
सो वि य सीसो दुविहो	१	७७३	हिट्टिळा उवरिळेहि	१	६७०
सो समणसुविहित्तुं	५	५१६१	हिमतेणसावयभया	५	५५१९
ह			हियसेसगाण असती	३	३१३३
ह णु ताव असंदेहं	५	५३२३	हिरअदारं पसुपेसवगं	४	४३२८
हत्तमहितविप्परहे	५	५२५८			

पञ्चमं परिशिष्टम् ।

११९

गाथा	विभागः	गाथाङ्कः	गाथा	विभागः	गाथाङ्कः
हिंडड गीयसहाओ	१	७४१	हेट्टा तणाण सोहण	४	३४७१
हिंडामो सच्छंदा	४	४१५७	हेट्टा वि य पडिसेहो	३	३२४१
हिंडाविति न वा णं	१	७४८	होइ असीला नारी	१	८६
हीणस्पमाणधरणे	४	४००५	होइ पयत्थो चउहा	१	३२६
हीणाऽदिरेगदोसे	४	४०१७	होज्ज न वा वि पमुत्तं	३	२१६६
हीरेज्ज व खेलेज्ज व	२	१४६७	होहिइ व नियंसणियं	१	६४६
हुंडावि एकवंधे	४	४०३०	होहिंति णवग्गाइं	४	४७१६
हुंडे चरित्तमेओ	४	४०२४	होहिंति न वा दोसा	३	३१७५
हेट्टडवासणहेउं	२	२०६७	होति बिले दो दोसा	१	४५१
हेट्टाणंतरसुत्तं	५	४८७९	होति डु पमायखलिया	२	१२७६

६ षष्ठं परिशिष्टम्

वृहत्कल्पसूत्रवृत्त्यन्तः वृत्तिकृत्यामुद्धृतानां
गाथादिप्रमाणानामनुक्रमणिका ।

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
अ		
अकाले चरसी भिक्खु	२	५०१
[दशवैकालिके अ० ५ उ० २ गा० ५]		
अक्खरमुच्चइ नाणं	१	२२
[कल्पवृद्धाध्याये]		
अक्खरलंभेण समा	२	३०४
[विशेषावश्यकभाष्ये गा० १४३]		
अङ्गानि वेदाश्चत्वारो	४	१२२२
[]		
अच्च	२	२६९
[सिद्धहेमे २-१-४९]		
अच्चित्तं ति जं नावि	३	८२७
[कल्पचूर्णौ]		
अच्छिद्वा अखण्डा वारिपरिपूर्णाः	१	६
[]		
अज्जणं पज्जणं वा वि	२	२६०
[दशवैकालिके अ० ७ गा० १८]		
अज्झरथविसोहीणं	२	२७०
[ओषनिर्मुक्तौ गा० ७४५]		
अट्टे लोणं	२	३८७
[आचाराक्षे शु० १ अ० १ उ० २]		
अट्ठण्हं वि पगडीणं	१	३१
[कल्पवृद्धाध्याये]		
अट्ठ संघाडं ति जो जोण्हा	३	८११
[कल्पचूर्णौ]		
अगतं नाणं जेसिं ते	२	४२२
[कल्पचूर्णौ]		
अतिरागमणीतान्य-	२	४३५
[]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	गाथाङ्कः
अर्थंगयम्मि आहूचे	२	२६०
[दशवैकालिके अ० ८ गा० २८]		
अरिथयपञ्चस्थीणं	१	४
[व्यवहारभाष्यपीठिकायां गा० ५]		
अथ प्रक्रियाप्रश्नानन्तर्य-	२	३४१
[]		
अध्यात्मादिभ्य इकण् }	२	३४२
” }	२	५६८
[सिद्धहेमे ६-२-७८]		
अनशनमूनोदरता	२	३६३
[प्रश्नमरती आ० १७५]		
अनुपयोगो ब्रह्मम्	१	१२
[]		
अनुवादादरवीप्सा-	२	४०१
[]		
अन्नं भंडेहि वणं	१	१६६
[कल्पवृद्धाध्याये]		
अन्यत्र द्वेणभीष्माभ्यां	३	८२८
[]		
अपरिमिणं पुणं भत्ते	२	४७३
[कल्पचूर्णौ]		
अपि कर्दमविषहानां	५	१५८४
[]		
अप्पोवही कलहविवज्जणा य	४	११०९
[दशवैकालिके द्वितीयचूलिकायां गा० ५]		
अर्द्धिभतरसंबुद्धा बाहि-	२	४८५
[पञ्चवस्तुकटीकायां गा० २९९]		
अभयता वि हु नजंति	२	३८५
[]		

षष्ठं परिशिष्टम् ।

१२१

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
अभिव्यक्तं निविगृहं	२	३७८
[दशवैकालिके द्वितीयचूलिकायां गा० ७]		
अम्हानं पुण धीसंदनं	२	५०५
[कल्पचूर्णौ]		
अवसावणं लाडाणं कंजियं	३	८७१
[कल्पचूर्णौ]		
अविपक्वदोसा नाम जे	३	८९४
[कल्पचूर्णौ]		
अशासितारं च गुरुं	५	१५०७
[]		
असंसट्टा संसट्टा उद्धटा	४	५३४
[]		
असियसयं किरियाणं	२	२६५
[सूत्रकृताङ्गनियुक्तौ गा० ११९]		
अहवा गइरागइ ति	२	५५८
[कल्पविशेषचूर्णौ]		
अहवा जग्ग एगा किरिया	२	२९०
[निशीथचूर्णौ]		
अहवा वि रोमियस्मा	५	१३६१
[कल्पवृद्धाण्ये]		
अहावरा तच्चा पडिमा स्ते }	१	१८०
”	१	१९५
[आचारादि शु० २ अ० १ उ० १]		
अहावरे लट्ठे भंते ! वाग्	३	८०२
[दशवैकालिके अ० ४]		
अहिगारो नीहि ओसन्नं	५	१३९१
[आवश्यकनियुक्तौ गा० ७६०]		
अहिंसा संजमो तवो	१	९०
[दशवैकालिके अ० १ गा० १]		
आ		
आकंपितमिमं तह पा-	३	९१०
[]		
आणा अनिहेसकरे	५	१३९१
[उत्तराध्ययने अ० १ गा० ३]		
आणानिहेसकरे	५	१३९१
[उत्तराध्ययने अ० १ गा० २]		
आदेसन्तरेण वा दुण्ह वि	२	५७५
[निशीथचूर्णौ]		

शु० २३१

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
आन्ध्यं यद् अद्ददत्ते	३	७५८
टि० २		
[]		
आपुच्छिऊण गम्मइ	२	४५१
[]		
आपो द्वाश्चलो वायुः	२	५२५
[]		
आयारे वट्ठतो	१	७६
[]		
आरं दुगुणेणं पारं एगुणेणं }	१	९६
”	२	३७८
[]		
आलोगो मणुणसुं	१	१२३
[कल्पवृद्धाण्ये]		
आहाकम्मन्नं भुंजमाने	१	९६
[प्रशिक्षणे श० १ उ० ९]		
इ		
इतरो वि य तं णेहुं	३	९१०
[]		
इदु परमैश्वर्ये	१	८
[]		
इय भवरोगत्तस्स वि	५	१३६१
[कल्पवृद्धाण्ये]		
इयरं तु जिण्णभावाइ-	२	४२५
[पञ्चस्तुके गा० १५०२]		
इरियासमिण् सया जण्	४	१२३९
[आध्यात्मिके प्रतिक्रमणाध्ययने संग्र० प० ६५८-२]		
इष्टानामर्थानाम्	३	६५४
[नाट्यशास्त्रे अ० २२ श्लो० २१]		
इह फासुगं एसणिज्जं	२	५५२
[निशीथचूर्णौ]		
उ		
उत्पद्येत हि साऽवस्था	४	९३६
[भिषग्वरशास्त्रे]		
उदण् जस्स सुरासुर-	२	५२५
[बृहत्कर्मविपाके गा० १४९]		
उत्तेसे निहेसे	२	२५५
[आवश्यकनियुक्तौ गा० १४०]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
उपदेशो न दातव्यो	३	९१०
[पञ्चतन्त्रे मित्रमेवे स्तो० ४२१]		
उपयोगो भावनिक्षेपः }	१	८
" }	१	५९
[]		
उपपन्ने इ वा }	१	९१
उपपन्ने इ वा विगते इ वा }	५	१३०९
[]		
उभे मूत्रपुरीषे तु	१	१३२
[]		
उवसमसेडीए खलु	२	४२५
[पञ्चवस्तुके गा० १४९८]		
उवसामगसेडीए	२	२६६
[विशेषावश्यकं गा० १२८५]		
उवेहिता संजमो वुत्तो	३	७६१
[औषधनिर्युक्तौ भा० गा० १७०]		
उत्सर्गणेण ण चेव पाठरियस्वं	४	१०९२
[कल्पविशेषचूर्णौ]		

ए

एपसिं णं भंते ! जीवाणं पोग-	३	७६८
[व्याख्याप्रशस्तौ श० २५ उ० ३ सू० ७६१]		
ए-ओकारपराहं	१	३
[]		
एकग पंचग पञ्चर	१	१३०
[कल्पवृद्धश्राव्ये]		
एकगसंजोगादी	१	१३०
[कल्पवृद्धश्राव्ये]		
एकेक सप्तवारा	२	४५८
[कल्पवृद्धश्राव्ये]		
एगमेगस्स णं भंते ! जीवस्स	६	१६०६
[प्रशस्तौ श० उ०]		
एगवयणं वयमाणे	२	३७९
[आचाराङ्गे भाषाध्ययने पत्र ३८६-१]		
एगं पायं जिणकप्पियाण	४	११०९
[औषधनिर्युक्तौ गा० ६७९]		
एगिंविद्य सुहुमियरा	२	३४८
[पञ्चसङ्गहे गा० ११६]		
एगो वत्थे एगो पाए चिय-	४	११०९
[औपपातिकसूत्रे सू० १९ प० ३७]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
एगो साहू गोवरनिगतो	५	१३४१
[निशीथचूर्णौ]		
एगो हं नरिथ मे को वि	२	४११
[संस्तरकपौरुण्यां गा० ११]		
एतावानेव लोकोऽयं	१	८४
[षड्दर्शनसमुच्चये स्तो० ८१]		
एत्थ हसामि रमामि य	३	९१०
[]		
एयम्मि गोयराहं	२	४२६
[पञ्चवस्तुके गा० १५१०]		
एवं भवित्तेणं	१	१३७
[कल्पवृद्धश्राव्ये]		
एवं च कुसलजोगे	२	४२६
[पञ्चवस्तुके गा० १५०६]		
एवं तु गविट्ठेसुं	१	१९५
[]		

क

कजं नाणादीयं	४	९३६
[कल्पवृद्धश्राव्ये]		
कण्णसोक्खेहिं सहेहिं	२	२७४
[दशवैकालिकं अ० ८ गा० २६]		
कण्हलेसा णं भंते ! आसापणं	२	४८३
[प्रज्ञापनोपाङ्गे प० १७ उ० ८ पत्र ३६४-१]		
कण्हलेसा णं भंते ! केरिसया व-	२	४८३
[प्रज्ञापनोपाङ्गे पत्र १७ उ० ४ पत्र ३६०-१]		
कन्नसोक्खेहिं सहेहिं	२	२७४
[]		
कप्पह चउरथमसियस्स	२	४९९
[दशाश्रुतस्कन्धे अ० ८ प० ६०]		
कप्पह चउवासपरियायस्स	१	२४५
[व्यवहारे उ० १० सू० २२]		
कप्पम्मि कप्पिया खलु	१	४
[व्यवहारभाष्यपीठिकार्या गा० १५४]		
कम्ममसंखेजभवं	१	२२५
[व्यवहारभाष्ये उ० १० गा० ५१०]		
कम्मे सिप्पे सिळोणे य	१	९९
[अनुयोगद्वारे]		
करणे जोगे सण्णा	१	१७४
[]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
करेमि मंते ! सामाहयं	२	३७८
	[सामायिकाध्ययने]	
करोत्यादौ तावत् सष्टुणहृदयः	२	३१३
	[]	
कर्म चास्ति फलं चास्ति	१	८४
	[]	
करुते नृतीये करुते	२	४२२
	[पञ्चवस्तुके १४६६ गाथादीकायाम्]	
कंखियस्स कंखं पविणिता	३	८९७
	[दशाष्टतस्कन्धे गणिसम्पद्गणनाप्रक्रमे]	
कायाणमुवरि पढणे	१	१४३
	[कल्पवृद्धाध्याये]	
कायोवरि पवडंते	१	१४३
	[कल्पवृद्धाध्याये]	
काहीए सणिण थेरे	३	७२६
	[कल्पविशेषचूर्णौ]	
किञ्च कलायकुलथौ	२	२६४
	[]	
किह पुण विराहणाए	२	२९६
	[कल्पवृद्धाध्याये]	
किह सरणमुवगया पुण	२	२९६
	[कल्पवृद्धाध्याये]	
किह होइ अणंतगुणं	१	२२
	[कल्पवृद्धाध्याये]	
किं कह्विहं कस्स कहिं	२	२५५
	[आवश्यकनिर्युक्तौ गा० १४१]	
किं कारणं तु गणिणो	२	२९६
	[कल्पवृद्धाध्याये]	
कृष्णादिद्रव्यसाविध्यात्	२	४८०
	[]	
को पडिलेहणाकालो ? एगो	२	४८८
	[पञ्चवस्तुकवृत्तौ]	
कोहं माणं च मायं च	२	२६०
	[दशवैकालिके अ० ८ गा० ३७]	
कोहो य माणो य अणिग्गहीया	४	९३४
	[दशवैकालिके अ० ८ श्लो० ४०]	
क्रियैव फलदा पुंसां	६	१७०८
	[]	

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
ख		
खंती य महवऽज्जव	२	३५६
	[दशवैकालिके अ० ६ निर्यु० गा० २४८]	
खित्तोग्गहो सकोसं	१	२०२
	[कल्पवृद्धाध्याये]	
खिदेजूर-विसूरो	३	९०८
	[सिद्धहेमे ८-४-१३२]	
ग		
गच्छन्निगयाणं चउरंसा	४	१०९०
	[]	
गमियं दिट्ठिवाओ	५	१३९२
	[नन्दीसूत्रे पत्र २०२-१]	
गमययपः कर्माधारे	४	१०४४
	[सिद्धहेमे २-२-७४]	
गामहेसु ति देसभणिती	२	५२४
	[कल्पचूर्णौ]	
गामो ति वा निओड ति वा	२	३४५
	[कल्पविशेषचूर्णौ]	
गिरिजन्नो मतत्तलसंखडी	३	८०७
	[कल्पविशेषचूर्णौ]	
गिरियजः कोक्कणादिपु	३	८०७
	[कल्पचूर्णौ]	
गीयथो य विहारो	६	१७०८
	[ओषधिनिर्युक्तौ गा० १२१]	
गुणोच्चये सत्यपि सुप्रभूते	३	८९०
	[]	
गृहस्थस्यान्नदानेन	२	५७४
	[]	
गोणी चंदण-	१	७२
	[आवश्यकनिर्युक्तौ गा० १३६]	
घ		
	[]	
घृतेन वर्द्धते मेधा	५	१५९३
	[]	
च		
चउरंगुलदीहो वा	४	१०५४
	[प्रवचनसारोद्धारे गा० ६६६]	

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
चडहिं ठाणेहिं कोहु-	३	६१९
[स्थानाद्दे स्था० ४ पत्र १९३-१]		
चक्रवद्धिउगहो जहण्णेणं	१	२०४
[]		
चक्खुसोक्खेहिं रुवेहिं	२	२७४
[]		
चत्तारि अप्पणो से	४	११४९
[कल्पवृद्धझाष्ये]		
चम्मं मंसं च दलाहि	१	९७
[]		
चाउक्कोणा तिन्नि पागारा	२	३६७
[कल्पविशेषचूर्णा]		
चेइय कुल गण संघे	६	१७०८
[आवश्यकनिर्युक्तौ गा० ११०१]		
चोरस्स करिस्सगस्स य	१	७
[]		

छ

छक्कायादिमचउसू	१	१३४
[कल्पवृद्धझाष्ये]		
छट्ठभत्तिस्स वि बार-	२	५००
[कल्पचूर्णा]		
छट्ठाणगभवसाणे	४	१२६८
[पञ्चसंग्रहे गा० ४४४]		
छट्ठाणा उ असंखा	४	१२१८
[पिण्डनिर्युक्तौ भा० गा० २९]		
छट्ठिविभत्तीण भक्कइ	१	३
[]		
छदेण्णैणमणूम-	२	३३४
[सिद्धिमे ८-४-२१]		
छेत्तण मे तणाइं	३	५१०
[]		

ज

जइ तेणेव मग्गेण	५	१४६५
[आवश्यकपारिष्ठापनिकानिर्युक्तौ गा० ४७]		
ज चिय मीसं जयणा	१	१३८
[कल्पवृद्धझाष्ये]		
जत्थ पन्वयकोट्टाइयु	३	८१९
[कल्पविशेषचूर्णा]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
जत्थ मतिनाणं तत्थ सुयनाणं	१	३९
[]		
जत्थ य जं जाणिजा	१	७
[अनुयोगद्वारसूत्रे पत्र १०]		
जयति जईणं पवरो	१	८५
[]		
जयं चरे जयं चिट्ठे	१	११९
[दशवेकालिके अ० ४ गा० ८]		
जह करगयस्स फासो	२	४८३
[उत्तराध्ययने अ० ३४ गा० १८]		
जह गोमडस्स गंधो	२	४८३
[उत्तराध्ययने अ० ३४ गा० १६]		
जह बूरस्स व फासो	२	४८३
[उत्तराध्ययने अ० ३४ गा० १९]		
जह सरणमुत्तगयाणं	२	२९६
[कल्पवृद्धझाष्ये]		
जह सुरभिकुसुमगंधो	२	४८३
[उत्तराध्ययने अ० ३४ गा० १७]		
जहा कप्पियाकप्पियनिसीहाइणं	१	२२०
[कल्पचूर्णा]		
जहा दुमस्स पुप्फेसु	१	९३
[दशवेकालिके अ० १ गा० २]		
जहा पुन्नस्स कथइ तहा	५	१५०६
[आचारादे श्रु० १ अ० २ उ० ६]		
जहियं पुण सागारिय	१	१३८
[कल्पवृद्धझाष्ये]		
जं जुजइ उवयारे	३	६७०
[ओषनिर्युक्तौ गा० ७४१]		
जं तं सेसं तं सम्मत्ते	२	२६७
[कल्पचूर्णा]		
जा एगदेसे अदढा उ भंडी	२	३२३
[व्यवहारपीठिका गा० १८१ कल्पवृद्धझाष्ये च]		
जाण सद्धाण निक्खंतो	२	३६३
[आचारादे श्रु० १ अ० १ उ० ३]		
जा भिक्खुणी पिउग्गामं	२	३४८
[]		
जावइय पज्जवा ते	१	२२
[]		

गाथासाधपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
जावह्या नयदाया	२	२६५
[]		
जाव णं एस् जीवे सया	४	१०७६
[व्याख्याप्रश्नो श० १ उ० ३ प० १८२]		
जावतिया तिसमयाहारगरस्	१	१४
[आवश्यकनिर्युक्तौ गा० ३]		
जावं च णं से जीवे सया	४	१२०१
[व्याख्याप्रश्नो श० ३ उ० ३ प० १८२]		
जावतिय उहेसो	१	११५५
[पिण्डनिर्युक्तौ गा० २३० जीतकल्पभाष्ये गा० ११९९]		
जीमूने इति वा अज्जणे इति वा	१	८४
[]		
जीवदयट्ठं पेहा	२	४८९
[पञ्चवस्तुके गा० २५८]		
जुगमासंतिं उ भइए	२	३५२
[]		
जे उग्वाइए अणुग्वाइयं देइ	५	१४७९
[निशीथयत्वे उ० १० सू० १७-१८]		
जे गिलाणं पडियरइ से	२	५४९
[भगवत्याम्]		
जे छेए से सागारियं ण सेवे	२	३७८
[आचाराद्धे श्रु० १ अ० ५ उ० १]		
जे छेए से सागारियं परियाहरे	१	९६
[आचाराद्धे श्रु० १ अ० ५ उ० १ समम्]		
जे दक्खिणेण इंदा	१	२०१
[देवेन्द्रप्रकरणे गा० २११]		
जे पुण अभाविया ते	१	१०३
[विशेषावश्यकं गा० १४६२]		
जे भिक्खू गणाहरित्तं वा	३	६७१
[निशीथयत्वे उ० १६ सू० ३९]		
जे भिक्खू तरुणे जुगवं बलवं	४	११०९
[आचाराद्धे श्रु० २ सू० १ अ० ६ उ० १]		
जे भिक्खू माउग्गामे	२	३४८
[आचारप्रकरणाध्ययने उ० ६ सू० १]		
जे भिक्खू हस्यकम्मं करेइ }	१	९१
जे भिक्खू हस्यकम्मं }	५	१३९१
[निशीथयत्वे उ० १ सू० १]		

गाथासाधपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
जे वि न वाविज्जंति	४	१०७२
[ओषनिर्युक्तौ गा० ७५३]		
जे एग्गदेसे अदो उ पोतो	२	३२३
[व्यवहारपीठिका गा० १८२ कल्पवृहद्भाष्ये च]		
जेगो दुविहो आगदो अणा-	१	२२०
[निशीथयत्वे चूर्णी]		
जे जीवे वि न याणेइ	१	२१९
[दशैकालिके अ० ४ गा० १२]		
जे समण्टाए कओ	४	९२५
[कल्पवृहद्भाष्ये]		
जानं मददर्पहरं	१	२४६
[]		
ठ		
ठाणदिसिपगासण्या	५	१४४६
[ओषनिर्युक्तौ गा० ५६३]		
ठाणेसु वोसिरंती	१	१३७
[कल्पवृहद्भाष्ये]		
ण		
ण व सि ममें मयहरिया	३	९१०
[]		
णिन् चावश्यकाधमण्ये	४	१०८३
[सिद्धहर्मे ५-४-३६]		
त		
तओ आगम्म चेइयवरं	५	१४६९
[कल्पविशेषचूर्णी]		
ततं वीणाप्रभृतिक्कं	३	६९६
[]		
तत्तो हिट्ठाहुत्ता	१	२४
[कल्पवृहद्भाष्ये]		
तत्थ पुण थेरसहिया	१	१३७
[कल्पवृहद्भाष्ये]		
तत्थ वि अन्नयरीए	६	१७००
[कल्पवृहद्भाष्ये]		
तद्विवसं अणुदिअहे	२	५५६
[देशीनाममालायां वर्गे ५ गा० ८]		
तद्वज्जीवहितार्थं	४	१०७८
[]		
तम्मि भवे निव्वाणं	२	२६७
[विशेषावश्यकं गा० १३०८]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः पत्राङ्कः	
तस्मि मओ जाइ दिवं	२	२६८
[विशेषावश्यकं गा० १३१७]		
तरुणीओ अंते वा ठवि-	४	१२९२
[वृद्धविवरणे]		
तसकाये चतुलहुगा	१	१५७
[]		
तरसेव य थेजस्थं	१	१
[विशेषावश्यकं गा० १४]		
तह दोचं तह तचं	३	९१०
[]		
तं आढगं तंदुलाणं सिद्धं	२	३७६
[कल्पचूर्णों]		
तं च कहं वेइजइ }	२	३७१
”	२	५२५
[आवश्यकनिर्युक्तौ गा० १८१, ७४३]		
तं चिय बिसुज्जमागं	१	२७
[कल्पवृद्धाभ्ये]		
तं मङ्गलमादीए	१	१
[विशेषावश्यकं गा० १३]		
ता... उद्धिमवासा	२	५९३
[]		
तावदेव चलस्यथों	२	३१८
[]		
तिगिच्छं नाभिनंदेजा }	२	२९९
”	२	३७९
[उत्तराध्ययने अ० २ गा० १३]		
तिण्हमज्जरागस्स	२	३७८
[दशवैकातिके अ० ६ गा० ५९]		
तिण्हं दुप्पडियारं सम-	५	१४५५
[स्थानाङ्गसूत्रे स्था० ३ उ० १]		
तिसु वरिसेसु पुण्णेसु	४	१२६६
[कल्पचूर्णों]		
तिहिं नावाप पूरएहिं	१	१३३
[कल्पचूर्णों]		
तुलासूत्रेऽश्वादिइमी	१	२११
[]		
ते खेत्ताणं अलंमे	४	११५६
[कल्पविशेषचूर्णों]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः पत्राङ्कः	
ते चिय लहु कालगुरु	१	१२४
[कल्पभाष्ये]		
ते डगले टिट्ठिवेइ	१	१२८
[कल्पचूर्णों]		
तेण परं पुरिसाणं	१	१३६
[कल्पवृद्धाभ्ये]		
तेण परं सुहुमाओ	१	२४
[कल्पवृद्धाभ्ये]		
तेषां कटतटभट्टे-	१	८५
[]		
ते साहुणो चेइयघरे	५	१४६९
[कल्पचूर्णों]		
तेसिं जो अंतिमओ	१	२४
[कल्पवृद्धाभ्ये]		
त्रयः शल्या महाराज !	२	५०३
[ओषनिर्युक्तौ गा० ६२३ समा]		
थ		
थंभा कोहा अणाभोगा	३	६२०
[आवश्यकं मू० भा० गा० २५७]		
द		
दइवा दानमनीश्वर-	४	१२५३
[]		
दन्तानामज्जनं श्रेष्ठं	४	१०६३
[]		
दव्वथओ भावथओ	२	३८०
[आवश्यकनिर्युक्तौ भा० गा० १९२]		
दव्वस्स चेव सो पजातो	१	१४
[]		
दव्वं खेत्तं कालं	२	३२८
[]		
दव्वाइ अविस्सिट्ठं	४	१०७५
[कल्पवृद्धाभ्ये]		
दव्वापरिणते चउलहु	१	१५७
[कल्पवृद्धाभ्ये]		
दंढिय असोय ति चिय	१	१२४
[कल्पवृद्धाभ्ये]		
दंतपुर दंतचके	२	५९१
[आवश्यकनिर्युक्तौ गा० १२८०]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
दं दे य बहुष्वीही	१	९९
	[अनुयोगद्वारे]	
दं सो तिक्खनिवाएण	१	१०५
	[]	
दातुरुज्जतस्सिस्स	२	५१६
	[]	
दिग्गिच्छापरीसहे	२	३७८
	[उत्तराध्ययने अ० २ गद्यम्]	
दिट्ठा सि कसेरुमहं	६	१६१०
	[]	
दीर्घहस्सौ दिथो वृत्तौ	६	१६८८
	[सिद्धहेमे ८-१-४]	
दीहो वा हस्सो वा	४	१०५४
	[प्रवचनसारोद्गारे गा० ६६८]	
द्विमासो ब्रह्मदत्ते	३	७५८
	[]	
दो असङ्गो पसङ्गं }	२	३७५
"	४	११११
	[]	
दोहिं दिवसेहिं मासगुरुप	१	१३४
	[]	
ध		
धम्मसंस्थसंथकुसला	१	२३४
	[]	
धर्मो यमोपमापुण्य-	१	१८०
	[हैमनेकाथे द्विस्त्र० श्लोक १३५]	
धूवि धूने	१	९३
	[]	
न		
न करेह सयं साहू	१	१७५
	[]	
न चिरं जणि संवसे मुणी	२	५८६
	[ऋषिभाषिते अ० २७ गा० १]	
नट्ठमि उ छाउमस्सिण् नाणे }	१	४२
"	२	३०५
	[आवश्यकनिर्युक्तौ गा० ५३९]	
नत्थि नएहिं विहूणं	२	३४३
	[आवश्यकनिर्युक्तौ गा० ७६१]	

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
नत्थि न निच्चो न कुणह	२	२६५
	[कल्पवृद्धाध्याये]	
नन्धादिभ्योऽनः	१	२२८
	[सिद्धहेमे ५-१-५२]	
न मांसभक्षणे दोषः	१	८४
	[मनुस्मृतौ अ० ५ श्लो० ५६]	
न य बहुगुणचाणं	२	३९६
	[पञ्चवरुके गा० ३८१]	
न या लमेजा निउणं सहायं	२	३७९
	[दशवैकालिके चू० २ गा० १०]	
न वि लोणं लोणिजह	१	१६६
	[कल्पवृद्धाध्याये]	
नाम्नि पुंस्सि च	१	१८६
	[सिद्धहेमे ५-३-१२१]	
नायमि निणिहयव्वे	६	१७०७
	[आवश्यकनिर्युक्तौ गा० १०५४, १६२२]	
नालस्येन समं सौरयं	४	९४७
	[]	
नियमा अक्खरलंभो	१	८६
	[]	
निसीहियाए परिट्ठविओ	५	१४६८
	[वृद्धसम्प्रदायः]	
नीयदुवारं तमसं }	२	४५७
"	३	८०२
	[दशवैकालिके अ० ५ उ० १ गा० १०]	
नेयं कुलक्रमायाता	३	९११
	[]	
नेयाउयस्स मग्गस्स	६	१६९२
	[]	
नेरइए णं भंते ! नेरइएस्सु	४	११३९
	[भगवत्यां श० ४ उ० ९ प्रज्ञापनायां प० १७ उ० ३]	
नैवास्ति राजराजस्स	५	१५११
	[प्रश्नमरतौ आ० १२८]	
नो कप्पह निगंथाण वा पुढवीका-	२	३०७
	[]	
नो दुष्कर्मप्रयासो न	२	३५६
	[]	

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
प		
पक्विए पंच अवस्ते	४	१२१३
	[आवश्यकचूर्णों]	
पच्छा तिरिपुरिसागम-	१	१३६
	[कल्पवृद्धाध्याये]	
पडिगाहने चउलहुं मत्तगे	४	१०९७
	[निशीथचूर्णों]	
पडिवत्तीए अविरय-	२	२६७
	[विशेषावश्यक गा० १३१४]	
पढमतइयभंगे टायतस्स	४	९५६
	[निशीथचूर्णों]	
पढममचित्तपहेणं	१	१३७
	[कल्पवृद्धाध्याये]	
पढमसरिच्छो भासगो	१	६४
	[कल्पवृद्धाध्याये]	
पढमं नाणं तओ दया	६	१७०८
	[दशवेकालिके अ० ४ गा० १०]	
पन्नपुष्पफलोपेतो	१	९४
	[]	
परमाणुपोगलानं भंते ! दुपएस्ति-	१	४८
	[अनुयोगद्वारे]	
परमाणु संखऽसंखा	१	२४
	[कल्पवृद्धाध्याये]	
परिधानवस्थस्स अबभंतर-	२	३३४
	[निशीथचूर्णों]	
परिनिट्टियं ति जं पर-	३	८२७
	[कल्पचूर्णों]	
पवयणसंघेनायरे	२	५२६
	[]	
पंचखंधे वयंतेगे	२	३७८
	[सधकृताङ्गे अ० १ अ० १ उ० १]	
पंचहिं ठाणेहिं सुयं वाइजा	१	५१
	[स्थानाङ्गे स्था० ५ उ० ३ सू० ४६८]	
पंचेए निजोगा	४	११४९
	[कल्पवृद्धाध्याये]	
पंडए वाइए कीवे	४	११८०
	[निशीथध्यायने]	
पाडसो आसादो सावणो	३	७७१
	[कल्पविशेषचूर्णों]	

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
पाडसो सावणो भववओ	३	७७१
	[कल्पचूर्णों]	
पाएण खीणदब्बा	१	२२२
	[]	
पागइयऽसोयवादी	१	१२४
	[कल्पवृद्धाध्याये]	
पायगाहणेणं पायभंडयं	३	७८८
	[कल्पचूर्णों]	
पिच्छामु ताव एए	२	३९६
	[पन्नवस्तुके गा० १३८०]	
पिता रक्षति कौमारे	५	१३५९
	[]	
पुढवी आउकाए	४	९३५
	[ओषनिर्मुक्ती गा० ३३६]	
पुढवी आऊ नेऊ	१	१५७
	[कल्पवृद्धाध्याये]	
पुप्फपुडियाइ जं पइ	१	१८
	[]	
पुप्फा य कुमुमा चेय	२	४९५
	[]	
पुप्फेसु भमरा जहा	१	९०
	[दशवेकालिके अ० १ गा० ४]	
पुव्वं तसेसु थिगाइसु	५	१४९५
	[निशीथचूर्णों]	
पुव्वेण पच्छिमेण य	१	२०१
	[देवेन्द्रप्रकरणे गा० २१३]	
पूर्वं सूत्रं ततो वृत्ति-	१	६२
	[]	
पूर्वाह्नि वमनं दद्या-	३	९१२
" "	४	११७९
	[]	
पृषोदरादयः	२	३६३
	[सिद्धहर्मे ३-२-१५५]	
पेडा अद्धपेडा गोमुत्तिरा	४	९३४
	[]	
पेहेत्ता संजमो वुत्तो	३	७६१
	[ओषनिर्मुक्ती गा० १७०]	
पोत्थग-तण-दूसेसु	४	१०५५
	[कल्पचूर्णों]	

शब्दार्थानुसारम्	विभागः	वक्राङ्कः
प्रभुपति इत्या भार्याः	३	५७९
[]		
प्रमत्तयोगात् प्राणव्यपत्तेर्वर्ण	४	१०७९
[तस्यापि ५० ७० ८०]		
प्रमत्तव्यसि प्रमत्तव्यैः	२	३१४
[]		
प्राणा द्वित्रिचतुः प्रोक्त	१	२०
[]		
प्रमत्तव्यव्यसि रामव्य	१	८७
[]		
प्रायश्चित्तपदाने	३	३६३
[प्रमत्तव्यतो भा० १७९]		
प्रायश्चित्तो धर्मकधी	२	५३०
[]		
फ		
फेडियामि वामि कु-	२	७३३
[कल्पचूर्णौ]		
व		
वक्राङ्क पठितव्यो	२	२६८
[विशेषावश्यकं भा० गा० १३१६]		
वक्रकम्	५	३३६९
[सिद्धहेमे ५-२-१]		
वक्रवयणेन वृचयणं	१	३
[]		
वारवई य सुरदा	३	५१३
[प्रवचनसरोवरे गा० १५८९]		
वारवविहे कसाय	२	२६९
[आवश्यकनियुक्तौ गा० ११३]		
वाले वृद्धे नपुंसे य	४	११८०
[निशीथान्वयने]		
वाहुकपुष्टिहेहिं	४	१०५४
[प्रवचनसरोवरे भा० ६६५]		
वृद्धिस्त्वयते तादृक्	३	९११
[]		
अ		
अन्वा वि ते अन्ता	२	३५४
[]		
अन्वपमानावामो	२	३८०
[कल्पवृक्षस्थे]		

शब्दार्थानुसारम्	विभागः	वक्राङ्कः
अन्वपमाने करणं	१	१६२
[कल्पवृक्षस्थे]		
अन्वा मुकुट मङ्क	१	१३
[]		
अन्वे इत्युच्यते	१	१३३
[कल्पवृक्षस्थे]		
अन्वविमः	३	३७०
[सिद्धहेमे ६-४-२१]		
अन्वापरिणतो कपुगो	१	३५७
[]		
अन्वत्तु अ इष्टिजा अन्-	२	३७९
[]		
अन्वत्तु भाविनो वा	१	८
[]		
अन्वीयवमि तो मि-	३	९१०
[]		
अन्वजेन विना अन्विः	२	५७५
[]		
अन्वत्तु सि अ संकति सि वा	३	८३०
[कल्पचूर्णौ]		
अ		
अन्वत्तु वृत्त इत्यपी	५	१३९९
[कल्पवृक्षस्थे]		
अन्वा वृत्तपेक्षा पञ्चवक्त्र-	२	५२८
[]		
अन्वत्तुव्यसि क कापुण	३	३९८
[आवश्यकनियुक्तौ भा० १४८३]		
अन्वत्तुव्यसि केत्याव्यः	२	५८१
[]		
अन्वत्तु य मूरवेष्ट	३	९१३
[प्रवचनसरोवरे भा० १५९२]		
अन्वा अन्वा वृद्धिजा अ	३	७१७
[]		
अन्वाणवत् कपुगो	१	१५७
[कल्पवृक्षस्थे]		
अन्वत्तु वृत्तपेक्षा वृत्त	२	२७०
[दशमैकांशिके भा० ६ गा० २१]		
अन्वत्तु वृत्तपेक्षा	२	३८९
[]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
मूले कंदे खंधे	२	२७४
[]	[]	[]
मेघच्छन्नो यथा चन्द्रो	१	२
[]	[]	[]
मैत्रीप्रमोदकारुण्य-	३	७६१
[तत्त्वार्थे अ० ७ सू० ६]		
मोहस्य तदपि विलसित-	२	३८५
[]	[]	[]
मोहोपशम एकस्मिन्	१	३५
[]	[]	[]
य		
यत्र प्राणिवधो नास्ति	४	१२३८
[]	[]	[]
यथाऽऽवश्यके कृते एक-	२	४८९
[कल्पचूर्णौ]		
यद्वत् सख्यहितार्थं	४	१०७८
[]	[]	[]
र		
रतिं दृषपरिवासे	५	१५८०
[कल्पवृक्षभाष्ये]		
रमणमिरिसिंहरसरिसे	२	४६१
[कल्पवृक्षभाष्ये]		
रसोर्कशौ	४	११७३
[सिद्धहैमे ८-४-२८८]		
रहगतो य विविहफले	३	९२०
[निशीथचूर्णौ]		
रागाद्वा द्वेषाद्वा	१	२१६
[]	[]	[]
रागेण सद्गुणाकं	४	९६९
[पिण्डनिर्युक्तौ गा० ६५९]		
रायगिह मगह चंपा	३	९१३
[प्रवचनसारोद्धारे गा० १५८७]		
रूपिष्ववधेः	१	१४
[तत्त्वार्थे अ० १ सू० २८]		
रूसठ वा परो मा वा	२	३९१
[महानिशीथे अ० २]		
ल		
लिंगतियं वयणतियं	१	५०
[]	[]	[]

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
लिंगेण लिंगिणीय	४	१०३०
[कल्पवृक्षभाष्ये]		
व		
वत्सीभवति दुग्धा	१	२
[कल्पवृक्षभाष्ये]		
वरं प्रवेष्टुं ज्वलितं हुताशनं	४	१२७७
[]	[]	[]
वर्तमानासन्ने वर्तमाना	५	१४१४
[टि० १]		
[]	[]	[]
वर्षं देव ! कुणालायां	१	४४
[]	[]	[]
वंजुल पुष्कुम्मीसा	१	८४
[]	[]	[]
वंदामि भद्रबाहुं	२	२५९
[दशासुत्रनिर्युक्तौ गा० १ पञ्चकल्पभाष्ये गा० १]		
वंदासु खंति ! पद्मपद्मरसुद-	३	७४९
[]	[]	[]
वारत्तपुरे अभयसेण	२	५२४
[भावदयकनिर्युक्तौ गा० १३०३]		
वास्तु शब्दे	६	१६०४
[]	[]	[]
विज्ञप्तिः फलदा पुंसां	६	१७०८
[]	[]	[]
वितर्हं पि तहामुत्ति	२	२६०
[दशवैकालिके अ० ७ गा० ५]		
विद्युत्प्रप्रीतान्धाहः	२	३५९
[सिद्धहैमे ८-२-१७३]		
विनयः शिक्षा-प्रणत्योः	४	११९६
”	५	१३६०
[हेमानेकार्थे विस्तरकाण्डे श्लो० ११०५]		
विभूसा हृत्थिसंसंगी	४	१०९५
[दशवैकालिके अ० ८ गा० ५७]		
वीतरागा हि सर्वज्ञाः	१	१०४
[]	[]	[]
वीसंदणं अद्धसिद्धवय-	२	५०५
[पञ्चवस्तुके गा० ३७९ टीकायाम्]		
वेराड वच्छ वरणा	३	९१३
[प्रवचनसारोद्धारे गा० १५९०]		

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
वेदलिप्यवच्छिन्नम्	२	४९१
	[कल्पवृक्षभाष्ये]	
व्रत-समिति-कथायाणां	४	१२३४
"	४	१२३८
	[]	
व्रीहिर्विवो मसूरो	२	२६४
	[]	
श		
शङ्खः कदल्यां कदली	१	८४
	[]	
शरीरं धर्मसंयुक्तं	३	८२१
	[]	
शीलाद्यर्थस्यैरः	२	४६७
	[सिद्धहैमे ८-२-१४५]	
शुष्यतस्त्रीणि शुष्यन्ति	२	५५७
	[]	
शृणोति बहु कर्णाभ्या-	४	१२९७
	[]	
शेषाद्वा	२	२७०
"	२	२९८
	[सिद्धहैमे ७-३-१७५]	
श्रूयतां धर्मसंबन्धं	१	९०
	[इतिहाससमुच्चये]	
श्वः कार्यमद्य कुर्वीत	४	१२६०
	[]	
स		
सह सामर्थ्ये आर्यबिलं	५	१४६८
	[कल्पचूर्णौ]	
सखा वि सा न वत्तत्वा	१	२२०
	[दशवैकालिके अ० ७ गा० ११]	
सत्सङ्गेऽर्हस्यहिंसादौ	१	१८०
	[हेमानेकार्थे दिखरका० श्लो० ३३६]	
सत्सामीप्ये सद्गद्वा	५	१४८२
	[सिद्धहैमे ५-४-१]	
सत्सपि फलेषु यद्वा-	४	९३६
	[]	
सद्धर्मबीजवपनानघकौशलस्य	२	३५५
	[सिद्धसेनीयद्वितीयद्वात्रिंशिकायां श्लो० १३]	

गाथाद्याद्यपदम्	विभागः	पत्राङ्कः
क्षमणोवास्तगास्तं णं मंते !	२	४७०
	[भगवत्यां श्लो० ८ उ० ६ प० ३७३-२]	
सम्प्राप्तिश्च विपत्तिश्च	२	२९९
	[]	
सम्मतचरित्ताहं	१	३४
	[]	
सम्मदिद्वी सखी	१	२९
	[कल्पवृक्षभाष्ये]	
सरसो चन्दणपंको	१	१८१
	[]	
सर्वस्य सर्वकारी	२	५५१
	[]	
सवियारो ति विस्थितो	२	५८५
	[कल्पचूर्णौ]	
सर्वजीवाणं पि य णं अकल-	१	२६
	[नन्दीसूत्रे सू० ४२ प० १९५]	
सर्वजीवा वि हृच्छन्ति	१	९१
"	३	७५९
	[दशवैकालिके अ० ६ गा० १०]	
सर्वबहुभगणिजीवा	१	२४
	[आवश्यकनिर्युक्तौ गा० ११]	
सर्वभूयऽप्यभूयस्त	१	९०
	[दशवैकालिके अ० ४ गा० ९]	
सर्वस्त केवलित्सा	२	४०२
	[विशेषावश्यकं भा० गा० ३०९६]	
सर्वागासपयसर्गं सर्वागास-	१	८२
	[नन्दीसूत्रे प० १९५]	
सर्वामगंधं परिभाष्य	१	९६
"	२	२७२
"	२	३७८
	[आचाराङ्गे श्लो० १ अ० २ उ० ५]	
सर्वे जीवा न हंतत्वा	२	२५९
	[]	
सर्वे पाणा पियाडगा	१	९१
"	३	७५९
	[आचाराङ्गे श्लो० १ अ० २ उ० ३]	
सर्वेसि पि नयानं	६	१७०९
	[आवश्यकनिर्युक्तौ गा० १०५५, १६२३]	

मन्त्रावाचनद्वय	विशेषः	पञ्चमः
सङ्गुण्यसं रोगं	४	२२२
	[]	
संघर कुंभुदेहिप	५	१५०५
	[ओषनिर्मुक्तौ गा० ३२३]	
संजमजोगा एर्यं	४	१०२१
	[पञ्चवस्तुके गा० १३३]	
संजमहेक छेयो	१	१५३
	[कल्पवृक्षाय]	
संजमनिहिचोयणऽचोयणे	३	७६१
	[ओषनिर्मुक्तौ भा० गा० १७१]	
संजुचोऽण्णेहि	१	२२
	[कल्पवृक्षाय]	
संपुङ्गो हुममाई	४	१०५४
	[प्रवचनसारोकारे गा० ६६७]	
संघरवारसपण	३	८६२
	[ओषनिर्मुक्तौ भा० गा० १५]	
संजिगमसंजिगमा	२	३२२
	[]	
संसङ्गक्ये न चरेक	२	३७९
	[दशवैकालिके चूल्का २ गा० ६]	
संसङ्गमाहुपाणं	३	१७००
	[कल्पवृक्षाय]	
संहिता च पदं चैव	२	२५६
	[]	
सकल कोलका गप-	३	९१३
	[प्रवचनसारोकारे गा० १५८८]	
समसमसुखरतस	३	७५३
	[दशवैकालिकनिर्मुक्तौ गा० १०१]	
सामर्थ्यं वर्जनायां च	१	४
	[]	
सा मि य जं भगवभो भङ्ग-	२	३७३
	[सप्तपाथके समवाये ३४]	
क्षिय तिमानो स्थि तिमा-	२	३६०
	[महापनायां पदं १ पत्र २१६-२]	
सुसप्तं सेवं जागरियसं वा सेवं	१	८६
	[व्याख्याप्रसूतो य० १२ उ० २ सू० ४४३]	
सुसप्तसिचमिजुति	२	२५६
	[विशेषावश्यके भा० गा० १०१०]	
सुप्तं सुप्तासुप्तो	२	२५६
	[]	

मन्त्रावाचनद्वय	विशेषः	पञ्चमः
सुसप्तुववीप न मिसिप	४	४३४
	[दशवैकालिके ज० ८ गा० ५]	
सुसप्तं पि सुपमहीवं	३	१७०४
	[भावव्यक्तिनिर्मुक्तौ गा० ९८]	
सुपनाजं महिषीवं	१	४६
	[]	
सुहपचिबोहो निरा	५	१३३९
	[]	
सुहुमं पि हु अभियसं	२	४२०
	[पञ्चवस्तुके गा० १४५०]	
सुरेव सेणाह समतमाडहे	१	८६
	[]	
सेजाचरपिङ्गमी	४	९८६
	[पञ्चाशके पञ्चा० १७ गा० १०]	
सेवविद्या मि य नयरी	३	९१३
	[प्रवचनसारोकारे गा० १५९०]	
सोह्वियस्स जं अंते! केवह्व	१	६६
	[महापनायां पदं १५ उ० १ सू० १९५]	
सो पुण छेयो सर-	१	१५३
	[]	
स्वानासनमनमानां	३	६५३
	[नाग्यशास्त्रे ज० २२ को० १५]	
सुहः कासकंसकसिचिब-	५	१५६९
	[टि० १]	
	[सिद्धदेवे ८-४-१८२]	
सुप्रतिष्ठितमाकाशम्	१	५२
	[]	
सुरेव हः	३	८८१
	[सिद्धदेवे उणादि सू० ६०६]	
	ह	
सुसपादाङ्गविम्बासो	३	६५३
	[नाग्यशास्त्रे ज० २२ को० २२]	
हासो हासप्रकृतिः	३	६५४
	[सप्तकाव्याङ्कारे ज० १५ को० ११]	
हे हो हके पि अके पि	२	२६०
	[दशवैकालिके ज० ७ गा० १९]	
हीह कवरयो मोपुं	२	२५६
	[विशेषावश्यके भा० गा० १००९]	
हस्तदीर्घमुद्रावाच	१	५१
	[]	

सप्तमं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्रभाष्य-वृत्त्यन्तर्गता लौकिकन्यायाः ।

न्यायः	विभागः	पत्राङ्कः	न्यायः	विभागः	पत्राङ्कः
अनानुपूर्व्येति व्याख्याङ्गम्	४	९३२	तन्मध्यपतितस्तद्ग्रहणेन गृह्यते	३	६८३
आद्यन्तग्रहणे मध्यस्यापि ग्रहणम्	२	२७४	मुलादण्डमध्यग्रहणन्याय	१	२५०
"	४	११५०	"	२	५८७
एकग्रहणे तज्जातीयग्रहणम्	२	२६३	इवादादिम	१	६२
"	२	४८८	मीमो मीमसेनः	३	८९६
"	४	११५०	मात्रयाऽपि च सूत्रस्य कायवं महा-		
एकग्रहणे तज्जातीयानां सर्वेषां			नुत्सवः	२	२६१
ग्रहणम्	२	२७४	यथोद्देशं निर्देशः	२	४१८
"	४	१०८७	"	२	४८८
एकग्रहणेन तज्जातीयानां सर्वेषां			"	२	५४८
मपि ग्रहणम्	५	१३७४	वणिग्न्यायः	६	१६६५
कोलुकचक्रपरम्परन्यायः	१	१६७	सत्यभामा भामा इति न्यायः	३	१०२९
मुणाक्षरन्यायः	३	६१९	सर्वं वाक्यं सावधारणम्	१	२३२
जगत्कल्पन्यायः (गा० ६०७९)	६	१६०७	"	२	५८२
"	६	१६०७	सूचनात् सूत्रम्	४	९७६

८

अष्टमं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्रस्य वृत्तौ वृत्तिकृत्त्यां निर्विष्टानि सूत्र-भाष्य-
गाथापाठान्तरावेदकानि स्थलानि ।

पाठान्तर

विभाग-पत्रादि

सूत्रपाठान्तर

३-६५९, ६७७; ५-१६४९, १५२५; ६-१६६७

भाष्यपाठान्तर

१-६६, २४६; २-२८७, २८९, २९१, २९८, ३४३, ३६९, ३८१, ४०२, ४६५,
४९०; ३-६२०, ८२७, ८३३, ८५७; ४-९३०, १०६४, १०६६, १०७४
११०१; ५-१६२४, १५२६, १५६९, १५७०, १५८०; ६-१६१६, १६६७

नवमं परिशिष्टम्

वृहत्कल्पसूत्रवृत्त्यन्तर्गतानां ग्रन्थकृतां नामानि ।

ग्रन्थकृताम्	विभाग-पत्राङ्कादिकम्
अन्ये	३-८५७
आचार्य	२-५२१
आचार्यदेशीय	३-८७२ टि० १ ४-१००७ टि० ३
आर्यमङ्ग	१-४४
आर्यसमुद्र	१-४४
आर्यसुहस्तिन्	१-४४
आवश्यकचूर्णिकृत्	२-३६७ टि० १; ४-१२१३
कल्पप्रायश्चनचूर्णिकृत्	१-२२०
केचिदाचार्यदेशीयाः	३-८७१ टि० ६
केचिदाचार्याः	३-८५७; ४-१०३१, १०८९, ११५८
केषाञ्चिदाचार्याणां	३-७८१, ८०२; ४-१२६३
गुरुनियोग	३-६०१
पुणिकार (कल्पचूर्णिकारः)	१-२३ टि० ६
चूर्णिकार (कल्पचूर्णिकारः)	१-२७; ४-१०७४; ५-१५०२
चूर्णिकृत् (कल्पचूर्णिकृत्)	१-१, २०५, २४१; २-२६७, २८९, ३७६, ४२२, ४३३, ४७३, ४८९, ५००, ५०५, ५२४, ५५८, ५८५; ३-७७०, ७८८, ८०७, ८११, ८२७, ८४५, ८७१, ८९०, ८९४; ४-१०५५, १२६६; ५-१४६८

ग्रन्थकृताम्	विभाग-पत्राङ्कादिकम्
जिनभद्रगणिक्रमाश्रमण	२-२५६, ४०२
जमगणिक्रमाश्रमण	३-७२६ टि० ३
निर्युक्तिकृत्	१-४४ टि० ५
निशीथचूर्णिकार	२-२८९
निशीथचूर्णिकृत्	१-२२०, २४१; २-२८७, २९०, ३३४, ५५२, ५७४; ३-९२०; ४-९५६, १०९७; ५-१३४१, १४९५
परमर्षि	१-२१९; २-३७३
बृहन्नाथ्यकार (कल्पस्य)	४-९३६, ११४९
बृहन्नाथ्यकृत् (कल्पस्य)	४-९२५, १०७५; ५-१४९९, १५८०, १५८६ टि० ३
भद्रबाहु	१-१, १७७; २-२५९
मलयगिरि	१-३९ टि० २, १७७, १७८
मलयवतीकार	१-९९
लाटाचार्य	४-९८३
लाडाचार्य	४-९८३ टि० २
वादिमुख्य	२-३५५
विशेषचूर्णिकार (कल्पस्य)	३-८०७
विशेषचूर्णिकृत् (कल्पस्य)	२-३४५, ३८१, ४९०, ५५८; ३-७२६, ७७१; ४-११५६
वृद्ध	३-७६८
सङ्गदासगणिक्रमाश्रमण	१-१७७
हरिभद्रसुरि	२-३९६, ४८५
हेमचन्द्रसुरि (मलधारी)	१-१७ टि० ५

दशमं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्रभाष्य-वृत्त्यन्तः प्रमाणत्वेन निर्दिष्टानां
ग्रन्थानां नामानि ।

ग्रन्थनाम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्	ग्रन्थनाम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्
अक्षितशाम्भितस्तव	५-१४६९	हस्मिभासिय	१-६५ (गा० २०४); २-५८६ (गा० २०२७)
अक्षियसंतिथय	५-१४६९	उक्लिप्तनाय	१-६२ (गा० १९२)
अथसरथ	१-११४ (गा० ३८८)	उत्तिष्ठज्ञात	१-६२, ६३
अनुयोगद्वार	१-८ टि० १, ७८, ८३; २-३४८	उत्तराध्ययन	१-९७ टि० १; ३-७८४ टि० १; ५-१३७८ टि० २, १३९१
अनुयोगद्वारचूर्णि	१-४५ टि० ६	ऋषिभाषित	१-६६; २-५८६
अरुणोपपात	१-४६	ऐन्द्र	५-१४४१
अर्थशास्त्र	१-११४	ओवनिर्युक्ति	१-१४०; २-४९०, ५०३ टि० १; ३-७६१, ८६२, ८६९, ८७७; ४-९३४, ९३५, १२९४; ६-१६६१
आचार	३-९१३	कप्प	२-२५९
आचारप्रकल्पाध्ययन	२-३४८	कल्पविशेषचूर्णि	३-८४५
आचारसूत्र	४-११०९	कल्पसूत्र	१-२
आचाराङ्गसूत्र	१-९६ टि० १, ९७ टि० ३, १२१ टि० १, १३८ टि० ३, १८०, १९५; २-२७२, ३७९; ३-७५९ टि० २; ४-५३३ टि० १	कुलकरगण्डिका	१-२३१
आदेशान्तर	१-४५ टि० ६; २-५७४; ३-७२९	कांटिल्य	१-११३
आदेशान्तर	२-५७५	क्रियाविशालपूर्व	१-४४
आवश्यक	१-७८, १७७, २४४; २-२६७, ५२४, ५९१; ३-६९८ टि० ३, ७०६, ७१७; ४-१०५९, १०६३, १२२२, १२६०; ५-१४८९; ६-१६६० टि० २	गोविन्दनिर्युक्ति	३-८१३; ५-१४५२
आवश्यकचूर्णि	१-४५ टि० ६	घरक	२-५४९
आवश्यकटीका	१-१४; ४-११२६; ५-१४६६, १५४९	चूडामणि	३-४०४
आवश्यकनिर्युक्ति-चूर्णि-वृत्ति	६-१६६० टि० १	चूर्णि (कल्पस्य)	१-१७७, १७८, २०४, २४२; २-२९७, ३२० टि० २, ३४०, ३९८ टि० ४, ३९९, ६०१, ६१०; ४-११४४, ११४९, ११६९, १२३२, १३०६; ५-१३४१, १४६९, १५८५, १५९९
आवश्यकमकरयगिरि-वृत्ति-चूर्णि	१-५२ टि० ३	चूर्णिद्वय (कल्पचूर्णि-कल्पविशेषचूर्णां)	५- १३८८ टि० १
आवश्यकहारिभग्नीटीका	१-४५ टि० ६, ५६ टि० ४, ८५ टि० २		
आवश्यक	१-२ टि० १		

ग्रन्थनाम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्
षेटककथा	३-७२२
अंबुदीवपञ्चसि	१-४९ (गा० १५९)
जम्बूद्वीपप्रज्ञप्ति	१-४९
जीवाभिगम	१-६ टि० ६
जोणिपाट्ट	३-७५३ टि० ४
ज्ञाताधर्मकथाङ्ग	१-६२ (टि० ४-५); ३-७०९ टि० २
ज्ञाताध्ययन	१-६६
जिज्ञप्ति	५-१३६८ (गा० ५१३९); ६-१७०४ (गा० ६४८२)
कल्पार्थ	३-८१६
कल्लवती	१-१६५; ३-७२२; ५-१४८९
कीर्त्यकरमण्डिका	१-२३१
क्रिस्तातिमहामोहस्थान (आवश्यके)	६-१६९२
दशवैकालिक	२-२७२; ४-९४४, ११०९
दशवैकालिकटीका	१-११९
दशवैकालिकनिर्युक्ति	१-७५; २-४९५; ३-७५२
दशमस्तुतस्कन्ध	३-४९९; ३-८९७; ६-१६७५ टि० १
दत्ता (दशमस्तुतस्कन्धः)	२-२५९
दीवसमुद्रपञ्चसि	१-४९ (गा० १५९)
देशी (देशीनाममाका)	२-५५६
देशीनाममाका	२-५५६ टि० ४
द्वयोरपि चूर्णयोः (कल्पचूर्णि-विशेषचूर्णयोः)	२- ३६९
द्वीपसागरप्रज्ञप्ति	१-४९
धूर्ताख्यान	३-७२२
नन्दी	१-३९ टि० २
नन्दीकृति	१-३९ टि० २
नन्द्यध्ययन	१-१५; ५-१३९२ टि० १
नाट्यशास्त्र	३-६९६
नायकवर्णन	१-६५ (गा० २०४)
निर्युक्ति	१-१७७; ४-१०५९; ६-१७०४
निशीथ	१-४४; ३-६७१; ५-१३२२, १३२७, १४४१, १४७९
निशीथचूर्णि	१-४५ टि० ६, २४२, २४८; २-२९१, २९८, ३२० टि० २, २४०; ३-७६९, ८४५; ४-९८३; ५-१५८५
निशीथवीटिका	५-१३३९

ग्रन्थनाम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्
निशीथाध्ययन	४-११८०
पञ्जोसवणाकल्प	४-११५६
पञ्चकल्प	१-७८, ८३; २-३५९; ४-११२६; ५-१३६७; ६-१६५९, १७०४
पञ्चवस्तुक	२-१९९, ४२०
पञ्चवस्तुकटीका	२-४२२, ४८५, ५०५
पञ्चवस्तुककृति	२-४८८
पण्णसि	४-९४७
पर्युषणाकल्प	४-११५६
पंचभाषसस्य	१-४५ टि० ३
पंचकल्प	१-८३ टि० ४; ५-१६६८ टि० ३
पाक्षिकसूत्र	५-१५८६
पारिष्ठापनिकानिर्युक्ति	४-१२९४; ५-१५५६
पिण्डनिर्युक्ति	१-१५४; २-४७२, ५३०
प्रज्ञप्ति	१-९६; ५-१३८३; ६-१६०६
प्रज्ञापना	२-४८९, ४८३
प्रज्ञापनोपाङ्ग	१-४८ (टि० ३-४)
प्रत्याख्याननिर्युक्ति (आवश्यकनि०)	३-८०३
प्रत्याख्यानपूर्व	१-२, १७७; ३-२५९
प्रभाष्याकरणाङ्ग	४-२२३९
वृहज्ज्ञान (कल्पस्य)	१-३२, २०३; २-२९६, ४५८, ५५७; ४-११६९; ५-१६६१; ६-१७००
ब्रह्मदत्तहिण्ड (उत्तराध्ययननिर्युक्तौ)	६-१६६०
भगवती	१-८६ टि० २; ४-११३९, १२००
भगवतीटीका	३-७६८
भस्सं (सं० भाष्यस्य)	१-२ टि० ३
भारत	५-१३८५, १३९०, १३९१
भाष्य (कल्पकलुषाण्यस्य)	१-१, २, १७७, १७८
भासं (सं० भाष्यस्य)	१-२ टि० १
भिवन्तरशास्त्र	४-९३६
मलयगिरिध्याकरण	१-३
मलयवती	३-७२२
महापरिज्ञा	१-४६
मूलचूर्णि	४-९८३
मूलावश्यक	५-१३९१ टि० ३
मूलावश्यकटीका	३-२५५
मीमीम्नवचन	२-१९१
मोगसङ्ग्रह (आवश्यके)	५-१३५९

दशमं परिशिष्टम् ।

१३७

ग्रन्थनाम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्
योनिप्राभृत	२-४०१; ३-७५३
राजप्रसीय	१-६ टि० ६
रामायण	५-१३८५
व्यवहार	२-२५९
वसुदेवचरित	३-७२२
वात्स्यायन	१-२११
वासवदत्ता	३-७२२ टि० ४
विपाकटीका	१-४५ टि० ६
विशालिङ्ग	१-२११
विशेषचूर्णि	२-३६७, ३९८ टि० ४, ३९९, ४५८, ५०२ टि० १, ५५७; ३-८१९, ८३३; ४-९८३, १०७४, १०९०, १०९२, ११४४, १२३२; ५-१४६९
विशेषणवती	१-४५ टि० ६
विशेषावश्यक	१-४५ टि० ६; २-४०२
विशेषावश्यकटीका	१-१७ टि० ५
वृद्धभाष्य	२-६१०
वृद्धविवरण	४-१२५२
वृद्धसम्प्रदाय	१-४५ टि० ६; २-४८८; ३-८३८; ४-१२०६; ५-१४६८

ग्रन्थनाम	विभाग-पत्राङ्कादिकम्
व्यवहारसूत्र	१-२, ७८; ६-१६४४
व्यवहाराध्ययन	१-२४५; ४-११७८
व्याख्याप्रशस्ति	३-७६८; ४-१०७६
शब्दानुशासन (मलयगिरीयम्)	१-१७८
शस्त्रपरिज्ञाध्ययन (भाषाराज्ञे)	४-९३४
षड्जीवनिका (दशवैकालिके)	३-८०२
सङ्काट (द्वितीयं ज्ञाताध्ययनम्)	१-६२
सम्म (स्म) ति	३-८१६; ५-१४३९, १४४१, १५१०
सिद्धप्राभृतवृत्ति	१-४५ टि० ६
सिद्धान्तविचार	१-४५ टि० ६
सुश्रुत	२-५४९
सूत्रकृताङ्ग	१-४४ टि० ५; ६-१६२९
सूत्रकृताङ्गटीका	६-१६३० टि० १
सूत्रकृदङ्ग	१-९७ टि० २
सूर्यप्रशस्ति	२-४०१
स्थानाङ्ग	१-५१ टि० १; ३-६१९
स्वोपश्लेषवस्तुकटीका	२-४८५
हैमानेकार्थसङ्ग्रह	१-२११ टि० ४

एकादशं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्र-निर्युक्ति-भाष्य-वृत्ति-टिप्पण्याद्यन्तर्गतानां
विशेषनाम्नामनुक्रमणिका ।

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्	विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
	अ		अभय	राजकुमारो मन्त्री च	५८, ८८, ३५१
अग्निकुमार	भवनपतिभेदः	९१५	अभयसेन	राजा	१११०
		गा० ३२७४, ९१६	अम्बुष्ट	ज्ञातिविशेषः	९१३
अग्निकुमार	,,	९१६	अयोध्या	नगरी	३८१
अङ्ग-मगध	जनपदः	९०७	अरहन्तक	जैनश्रमणः	७१७
अङ्गा	,,	९०७	अरहन्तग	,,	७१७ गा० ३५४५
अरुष्ट	जनपदो नगरं वा	९१३	अरिद्वेमेमि	तीर्थकरः	५७
अजापाकवाचक	जैनोपाध्यायः	१२२५	अर्धमागध	भाषा	९१४
अजितनाथ	तीर्थकरः	१४२४ टि० ३	अर्जुन	गिरिः	८८४
अजितस्वामिन्	,,	१४१९	अवन्तीसुकुमार	जैनश्रमणः	१०६३
अज्जकालग	पूर्वधरस्विरः	७३, ७४	अवंति	नगरी	१६१२ गा० ६१०२
अजसुहृदि	,,	९१७ गा० ३२७५, ९१९ गा० ३२८२	अवंती	जनपदः	९१९, ११४५, १६१२
अट्टावय	गिरिः	१२८५ गा० ४७८३	अश्विबोपशमनी	भेरी	१०६, १०७
अडोलिका	राजकुमारी	३५९	अशोकश्री	राजा	९१७, ९१८, ९१९
अडोलिया	,,	३६०, ३६१	अष्टापद	गिरिः	१२८४, १२८५
अडोलीया	,,	३५९ गा० ११५५- ११५६	अस्तिबोवसमणी	भेरी	१०६ गा० ३५६, १०७
अट्टभरह	क्षेत्रम्	१३९७	असोकसिरि	राजा	८८ गा० २९४, ९१७ गा० ३२७३
अणंग	राजकुमारः	१३८७	असोग	,,	८८ गा० २९६, ८९
अणंगसेन	सुवर्णकारः	१३८८ गा० ५२२५	असोगसिरि	,,	९१७
अणंघ	राजा	१३८९	अहिच्छता	नगरी	९१३
अनङ्गसेन	,,	७०६, १३८८	अङ्ग-मगध	जनपदः	९०५ उ० १ सू० ५०
अनिल	,,	३५९ गा० ११५४	अङ्गा	,,	९१३
अन्ध्र	जनपदः	२०, ९१९	अंध	,,	९२१ गा० ३२८९
अज्जिकापुत्र	जैनाचार्यः	१६४६	अंधकुणाल	राजकुमारः	८९
अम्बुय	गिरिः	८८३ गा० ३१५०, ८८४ टि० ७	अंधपुर	नगरम्	१३८९
			अंबुष्ट	ज्ञातिविशेषः	९१३ गा० ३२६४

विशेषनाम किम् ? पञ्चादिकम्

आजीवक दर्शनी १८९
आणंदपुर नगरम् ८८४ टि० ७, १३८७
आनन्दपुर ,, ३४२, ८८४
आभोगिनी विद्या १३५०
आर्द्रकुमार जैनश्रमणः ३४९
आर्यस्तुत जैनाचार्यः १४८०
आर्यचन्द्रना जैनश्रमणी १०३६
आर्यमहागिरि पूर्वभरस्वविरः ९१९
आर्यवज्र ,, ११९
आर्यसुहृत्सिन्धु ,, ९१७, ९१८, ९१९
आर्हत देशेनम् ६०
आवर्तनपीठिका यक्षम् ९४० टि० १
आवाह उत्सवः १२६९ गा० ४७१६

इ

इक्खाग वंशः ९१४ गा० ३२६५,
३३९७ गा० ५२५७
इक्ष्वाकु ,, ७५, ९१४, १३९८
इन्द्रपद्म गिरिः १२९१
इन्द्रमह उत्सवः १३७१, १४८१
इस्तिताग सरः ८८३ गा० ३१५०
इस्तिवाल वानव्यन्तरः ११४५
गा० ४२१९, ११४६
गा० ४२२३
इसीतलाग सरः ११४६ गा० ४२२३
इंद यक्षः १३७१
इंदद्राण चैत्यम् १३७१
इंदपद्म गिरिः १२९८ गा० ४८४१
इंदमह उत्सवः १३७० गा० ५१५३,
१३७१

उ

उकुड जैनश्रमणः ४५ टि० ६
उग वंशः ९१४ गा० ३२६५
उगासेण राजा ५६, ५७
उग्र वंशः ९१४
उज्जयन्त गिरिः ३८१, ८९७,
८९८, ९५७

विशेषनाम किम् ? पञ्चादिकम्

उज्जयिनी नगरी ८९, ३५९, ९१८,
११४५, ११४६, १४६६,
१५०९, १६१२
उज्जित गिरिः ९५७ टि० २
उज्जणी नगरी ७३, ८८ गा० २९२,
३५९, ३६०, ९१७,
११४५ गा० ४२१९-२०,
१३६२, १३६३ गा० ५११५,
१४६६ गा० ५५३७,
१५०९ गा० ५७०६
उज्जैत गिरिः ८९३ गा० ३१९२
उडक ऋषिः ५४३
उत्तरमथुरा नगरी १३४८
उत्तरमथुरा ,, १३४८
उत्तराध्ययन योगः २२०
उत्तरापथ जनपदः ३८३, ५२४,
१०६९, १५३६
उत्तरापह ,, १०६९ गा० ३८९१
उत्तरावह ,, ५२४, ९१५
उदायन राजा ३१४
उदायिनृपमारक राजकुमारः श्रमणः ३८३

क्र

ऋषभनाथ तीर्थकरः ९१४
ऋषभसेन गणधरः २०६ टि० ३,
४७८, १०३६
ऋषभस्वामिन् तीर्थकरः २०६ टि० ३,
४७८, १२८४, १४१९,
१४२०, १४२४ टि० ३,
१६८८, १६९८
ऋषितलाग सरः ८८३, ११४५, ११४६
ऋषिपाल वानव्यन्तरः ११४५, ११४६

घ

घरवई नदी १४९१ उ० ४ स० ३३
गा० ५६३८, १४९२
गा० ५६३९, १४९५
गा० ५६५३

चे

चेरावती नदी १४९१, १४९२, १४९५

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्	विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
	ओ		काष्ठ	भेडी जैनश्रमणश्च	८०५, १५४९
ओकुरुड	जैनश्रमणः	४५ टि० ६	कासी	जनपदः	९१३
	क		किडि	वणिक्	३७३ गा० १२०५, ३७४
कच्छ	जनपदः	३८४ टि० २	कुरुक	जनपदः	९१९
कणाद	दर्शनी	२१०	कुणाल	राजकुमारः	८८ गा० २९२, ८९, ९१७
कणह	वासुदेवः	५७, १०६	कुणाला	जनपदः	९०५ उ० १ सू० ५०, ९०७, ९१३
कपिल	राजकुमारः	३५४		नगरी	४५ टि० ६, १४९१ उ० ४ सू० ३३, १४९२ गा० ५६३९, १४९५
"	जैनश्रमणः	१३७१			
कपिप्याकपिय	योगः	२२०	कुण्डलमेष्ट	वानव्यन्तरः	८८३
कमलामेला	राजकुमारी	५४ गा० १७२, ५६, ५७	कुण्डलमेत	"	८८३ टि० ६
कम्बल	देवः	१४८९	कुण्डलमेत	"	८८३ टि० ६
करकण्ड	राजकुमारः	१३५९	कुण्डलमेत	"	८८३ टि० ७
करड	जैनश्रमणः	४५ टि० ६	कुसिय	आपणः	११४५ गा० ४२२०
कर्णाट	जनपदः	३८२	कुम्भिकापण	"	११४३
कर्मकारभिधु	श्रमणविशेषः	११७०	कुमारजन्दी	सुवर्णकारः	१३८८
कलंद	हातिविशेषः	९१३ गा० ३२६४	कुम्भकारकृत	नगरम्	९१६
कलिन्द	"	९१३	कुरु	जनपदः	९१३
कलिंग	जनपदः	९१३	कुरुक्षेत्र	"	५४४ गा० १८५८-५५
कल्पिकाकल्पिक	योगः	२२०	कुसुह	"	९१३
कविल	जैनश्रमणः	१३७१ गा० ५१५४	कुसुमनगर	नगरम्	१०६९ गा० ३८९२
कंचणपुर	नगरम्	९१३	कुसुमपुर	"	१०६९, ११२३ गा० ४१२४
कंची	नगरी	१०६९ गा० ३८९२	कुंकणग	जनपदः	५४ गा० १७२
कपिल	नगरम्	९१३	कुंभकारकल्लड	नगरम्	९१६ टि० १
कम्बल	देवः	१४८९ गा० ५६२७-२८	कुंभकारकड	"	९१५, ९१६
काकिणी	नाणकविशेषः	५७३	कुंभारकल्लड	"	९१६ टि० १
काञ्ची	नगरी	१०६९	कुंभारकड	"	९१६ टि० १
कानन	द्वीपः	३८४	कूलवाल	"	६२० गा० २१६४
कामियसर	सरः	८९	कूलवालक	जैनश्रमणः	४०२, ६२०
कार्पटिक	श्रमणविशेषः	८९२	कृष्ण	वासुदेवः	१०६, १०७, ७५८
काल	नरकावासः	४५ टि० ६	केगाईभञ्ज	जनपदः	९१३
कालक	पूर्वधरस्वविरः	१४७८	केतार	नाणकविशेषः	५७४
कालकज	"	१४८० गा० ५५९३	केवधिक	"	५७४
कालकाचार्य	"	७३, १४८०			
कालगज	"	७३, ७४			
कालसौकरिक	शौरिकः	३५५			
काळिकाचार्य	पूर्वधरस्वविरः	१२१४			
काकोदाई	भोजभिधुः	८०३			

एकादशं परिशिष्टम् ।

१४१

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
केवलि	नाणकविशेषः ५७३ गा० १९६९	
केशि	गणधरः ११२६	
केसि	११२६ गा० ४१३७	
कोङ्कण	जनपदः ३८४, ८०७	
कोडिवरिस	नगरम् ९१३	
कोमुह्या	भेरी १०६ गा० ३५६	
कोरव	वंशः ९१४ गा० ३२६५	
कोरहुक	श्रुयन्त्रम् १०१३	
कोशला	नगरी १५३६	
कोशिका	नदी १४८७	
कोसला	जनपदः ९१३	
कोसंबी	नगरी ९०५ उ० १ स० ५०, ९१३, ९१७ गा० ३२७५, ९४७	
कोसिआ	नदी १४८७ उ० ४ स० ३२	
कोंकणग	जनपदः ५५	
कोंडलमिड	ग्रामः ८८३ टि० ७	
कोंडलमेंड	वानव्यन्तरः ८८३ टि० ७, गा० ३१५०	
कौमुदिकी	भेरी १०६	
कौरव	वंशः ९१४	
कौशाम्बी	नगरी ९०७, ९१३, ९१७	
क्षणिकवादिन्	दर्शनी ६०	
क्षत्रिय	वंशः ९१४	
क्षुल्लककुमार	जैनश्रमणः १३५९	

ख

खसिय	वंशः ९१४ गा० ३२६५
खरभ	भमात्यः १६४७, १६४८
खरक	१६४९
खरग	१६४९ गा० ६२४८
खल्लाड	कोलिकः १६११ गा० ६०९४
खल्लाडग	१६११ गा० ६०९६
खल्वाट	१६११
खसहुम	शृगालः ९०९
खसहुम	९०९
खंद्भ	जैनाचार्यः ९१५, ९१६
खंद्य	राजकुमारः ९१५ गा० ३२७२

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
ग		
गङ्गा	नदी ९५७, १३८६, १३८८, १४८७ उ० ४ स० ३२ गा० ५६१९, १४८८	
गजसुकुमाल	जैनश्रमणः १६३७	
गजाग्रपद	गिरिः १२९९	
गहभ	राजपुत्रः ३५९ गा० ११५५— ५६, ३६०	
गयपुर	नगरम् ९१३	
गर्वभ	राजा ३५९, ३६१	
गर्वभिह	१४८०	
गान्धारी	मातङ्गविभादेवी ७०९	
गिरिजन्त्र	प्रकरणम् १५३९ गा० ५८३३	
गिरियन्त्र	१३०८, १५३९	
गोदावरी	नदी १६४८ गा० ६२४६	
गोलवर	ग्रामः १६११ गा० ६०९६	
गोयावरी	नदी १६४७	
गोर्बर	ग्रामः १६११	
गोल्ल	जनपदः ६०३ टि० ४, ६७२, ६७५ टि० ३	
गोष्ठामाहिक	निहवः २४५ टि० १	
गौड	जनपदः ३८२	
गौतम	गणधरः ३१३, १०३६, १३३२	
गौतमस्वामिन्	१६३८	
गौरी	मातङ्गविभादेवी ७०९	

घ

घटिकावोद	वणिक् १३८७, १३९०
घण्टिकयक्ष	यक्षः ४०४

च

चक्र	लिख्यन्त्रम् १०१३
चक्रचर	श्रमणविशेषः ८१८
चक्रुह्यारक	यन्त्रम् ९४०
चक्रप्रद्योत	राजा ११४५
चक्ररुद्र	जैनाचार्यः १६१२, १६१३
चन्द्र	जैनश्रमणकुलम् ४२२
चन्द्रगुप्त	राजा ८९, ९१७, ९१८
चमर	जहुरेन्द्रः १३४७

विशेषनाम	किम् ?	पञ्चादिकम्
चम्पा	नगरी	३८१, ७०६, ९०७, ९१३, १३८८ गा० ५२२५, १६३३
चरकपीथिक	दर्शनी	२१० टि० ४
चरन	,,	२१० गा० ७००
चंडरुह	जैनाचार्यः	१६१२ गा० ६१०२-३
चंद्रगुप्त	राजा	८८ गा० २९४, ७०४, ९१७ गा० ३२७६
चण्डक	मन्त्री	७०४, ७०५
चिकीत्सीसुत	अष्टिपुत्रः	७५८
चीन	जनपदः	१०१८
चुङ्गुण	क्रातिविशेषः	९१३ टि० ४-५
चेदि	जनपदः	९१३
चेङ्गुणा	शैली	५७, ५८
ज		
जठणा	नदी	१४८७ उ० ४ सू० ३२
जनार्दन	बासुदेवः	१६३७
जमालि	निहवः	४०६
जम्बू	केवली स्वविरः	३१३, ५३३
जयन्ती	राजकुमारी	९४७ गा० ३३८६
जराकुमार	राजा	१३९७
जव	जैनश्रमणः	३५९ गा० ११५४- ५५-५६, ३६०
जंगला	जनपदः	९१३
जंबवती	राष्ट्री	५७
जिष्णु	राजा	१३९८, १६३७, १६३८
जितारि	,,	१३८७
जिनदास	अष्टी	१४८९
जियसत्तु	राजा	९१५, १३९७ गा० ५२५५, १६३७ गा० ६१९८
जीवन्तस्वामि- प्रतिमा	तीर्थंकरप्रतिमा	७७६, ७९८, १५३६
जैन	दर्शनम्	८५
ज्ञात	वंशः	९१४
ज्ञातसङ्घ	तीर्थम्	८९३

विशेषनाम	किम् ?	पञ्चादिकम्
ड		
डिम्मेरेलक	जनपदः	१८३
डोम्बी	क्रातिविशेषः	४७४
ण		
णभसेण	राजा	५६ टि० ४
णात	वंशः	९१४ गा० ३३६५
णायसंड	तीर्थम्	८९३ गा० ३१९३
णेलुअ	नाणकविशेषः	१०६९ गा० ३८९३
त		
तच्चनिक	दर्शनी	१३७४
तच्चन्निक	,,	६५०, १०४१
तच्चन्निय	दर्शनम्	५९४
तटिका	श्रमणविशेषः	८९२
तडागमह	उत्सवः	१३६९
तन्नुवाय	शिल्पी	९१४
तापस	श्रमणविशेषः	९८९
तामकिति	नगरी	९१३, १०७३ गा० ३९१२
ताजलिती	,,	३४९, १०७३
तुण्णाक	शिल्पी	९१४
तुम्तुण	क्रातिविशेषः	९१३ गा० ३२६४
तुरमिणि	नगरी	१३९७ गा० ५२५८, १३९६
तेमाक	जनपदः	१०७३ टि० ३
तोसलि	,,	३३१ गा० १०६०- ६१, ३३२, ३३३, ३८४ टि० १, ८८३ गा० ३१४९, ९५९, ९६३ गा० ३४४६, १५३९ गा० ५८३३
,,	नगरम्	११४५ गा० ४२१९, ११४६ गा० ४२३३
थ		
थंमणी	विद्या	१२९१ गा० ४००९
थावचसुत	अष्टिपुत्रः	१६६३ गा० ६३०३
थूणा	जनपदः	९०५ उ० १ सू० ५०, १०७२ गा० ३९०५

एकादश परिशिष्टम् ।

१४३

विशेषनाम	किम् ?	वर्गदिकम्
धूम्रमह	उत्सवः	१३५६ गा० ३२७५
	द	
दक्षिणमहुरा	नगरी	१६४८
दक्षिणावह	जनपदः	९१७, १०६९ गा० ३८९२
दक्षिणमथुरा	नगरी	१६४८
दक्षिणापथ	जनपदः	५७३, ८०८, ८१८, ८८६, १०६९
दन्तपुर	नगरम्	५९१ गा० २०४३
दमिल	जनपदः	९२१ गा० ३२८९
दसन्न	"	९१३
दसार	राजा	५७
दंडह	"	९१५, ९१६
दीनार	नाणकविशेषः	५७४
दीर्घपृष्ठ	मन्त्री	२-३५९
दीव	जलपत्तनम्	१०६९ गा० ३८५१
दीहपट्ट	मन्त्री	३५९ गा० ११५५, ३६०, ३६१
दुग्धभूतिषा	भेरी	१०६ गा० ३५६
दुर्भूतिका	"	१०६
इडसिन्न	सार्धवाहः	५९१
द्रमिल	जनपदः	२०
द्रम	नाणकविशेषः	५७३
द्रविड	जनपदः	३८२, ३८३, ९१९, १०३८, १०६९
द्वारिका	नगरी	३५१
द्वीप	जलपत्तनम्	३४२, १०६९
	घ	
धनदेव	राजपुत्रः	५६, ५७
धनमित्र	सार्धवाहः	५९१
धनु	मन्त्री	१६६०
धन्नाग	नापितदासी	१६११ गा० ६०९४
धक्षिका	"	१६११
धक्षिय	"	१६११ गा० ६०९६
धन्वन्तरि	वैद्यः	३०२
धर्मचक्र	तीर्थम्	१५३६
धर्मचक्रभूमिका	"	१०२२

विशेषनाम	किम् ?	वर्गदिकम्
भारिणी	राज्ञी	९१५
	न	
नदीमह	उत्सवः	१२६९
नन्द	गोपः	२७
नन्दपुर	नगरम्	३५१
नरवाहण	राजा	५२ टि० ३
नंद	गोपः	२७ गा० ७७
नंदिपुर	नगरम्	९१३
नाग	वंशः	७५
नागकुमार	देवजातिः	१४८९ गा० ५६२७
नागेन्द्र	जैनभ्रमणकुलम्	४९२
नारद	ऋषिः	७५८
नारय	"	५६, ५७
नारायण	वास्तुदेवः	५७
निशीथ	योगः	२२०
निसीह	"	२२०
नेपाल	जनपदः	१०७३, १०७४
नेमाल	"	१०७३ गा० ३९११
नेमि	नीर्थकरः	१०६, १०७
नेलक	नाणकविशेषः	१०६९
	प	
पहट्टाण	नगरम्	५३
पञ्जन्न	राजकुमारः	५६
पजोय	राजा	११४५ गा० ४२२०
पञ्चशील	द्वीपः	१३८८ टि० ४, १३८९ टि० १-३
पञ्चशैल	"	१३८७, १३८८, १३८९, १३९०
पतिट्टाण	नगरम्	१६४७
पञ्चावती	राज्ञी	१३५९
पञ्चसि	विद्या	५६
पञ्चति	योगः	२२०
पभास	तीर्थम्	८८३ गा० ३१५०, ८८४ टि० ७
परिवाजक	भ्रमणविशेषः	१८९
पर्वतमह	उत्सवः	१२६९
पर्वव्यमह	"	१२६९ गा० ४७१६
पश्चिमदेश	जनपदः	५७४ टि० १

विशेषनाम	किम् ?	पत्राधिकम्
पंचसेल	दीपः	१३८७ गा० ५२१९
पंचाला	जनपदः	९१६
पाटलिपुत्र	नगरम्	८९,६५०,१५०९
पाटलिपुत्रक	,,	१०६९
पाडल	,,	८८ गा० २९२
पाडलि	,,	६५० गा० २२९२
पाडलिपुत्र	,,	८८,७०४,९१७, १०६९ गा० ३८९१, १४८८,१५०९ गा० ५७०५
पाण्ड	पाण्डुमथुरावासिनः	१८
पाण्डुमथुरा	जनपदः	१८
पाण्डुराज	भ्रमणविशेषः	७७३
पावलिस	जैनाचार्यः	१३१६
पादीणबाह	तीर्थम्	८८३ गा० ३१५०
पायीणबाह	,,	८८४ टि० ७
पारस	जनपदः	१०८५
पारसीक	,,	८८०
पार्श्वनाथ	तीर्थकरः	११४३,१४२५ टि० १
पार्श्वस्वामिन्	,,	१४१९
पालक	पुरोहितः	९,१६,१३३५,१४७८
पालय	,,	९,१५,९१६
पालित्तग	जैनाचार्यः	१३१६
पालित्तप	,,	१३१५ गा० ४९१५
पालित्ताथरिय	,,	१३१६
पावा	नगरी	९१३
पुष्फकेड	राजा	४१०,४११
पुष्फचूल	राजकुमारः	४१० गा० १३४९— ५०,४११
पुष्फचूला	राजकुमारी	४११
पुष्फपुर	नगरम्	४१० गा० १३४९, ४११
पुष्फवह	राज्ञी	४१० गा० १३४९, ४११
पुरंदरजसा	राजकुमारी	९१५,९१६
पुरिमताल	नगरम्	३८१
पुरिसपुर	,,	६५० गा० २२९१, २२९२

विशेषनाम	किम् ?	पत्राधिकम्
पुरुषपुर	नगरम्	६५०
पुष्करसारी	लिपिः	१७ टि० ६
पुष्पकेतु	राजा	४११
पुष्पचूल	राजकुमारः	४११
पुष्पचूला	राजकुमारी	४११
पुष्पपुर	नगरम्	४११
पुष्पवती	राज्ञी	४११
पुष्पभूति	जैनाचार्यः	१६६०,१६६४
पुस्तभूति	,,	१६६० गा० ६२९०, १६६४ गा० ६३०४
पुस्तमिन्न	,,	१६६० टि० १
पूर्वदेश	जनपदः	५७४
पोद्दशाक	परिव्राजकः	२३५
पोतण	नगरम्	१६३७ गा० ६१९८
पोतनपुर	,,	१६३७,१६३८
प्रज्ञसि	योगः	१४८६
प्रद्योत	राजा	५८६
प्रभव	पूर्वधरस्यविरः	३१३
प्रभास	तीर्थम्	८८४
प्रहासा	व्यन्तरी	७०६ टि० १,१३८५
प्राचीनबाह	तीर्थम्	८८४
फ		
फलाहाररिसि	तापसः	२४७
ब		
बन्नासा	नदी	३८३
बलदेव	राजा	५६
बंभदत्त	चक्रवर्ती	२०४
बंसी	जैनश्रमणी	१०३६ गा० ३७३८, १६३८ गा० ६२०१
बारवई	नगरी	५६,५७,१०६,९१३
बाहुबलिन्	राजा	१४८०
बिंदुसार	,,	८८ गा० २९४,९१७ गा० ३३७६,९१८
बोटिक	दिगम्बरदर्शनी	४१
बोधिक	पाश्चात्यम्लेच्छजातिविशेषः	१८
ब्रह्मदत्त	चक्रवर्ती	१०४,७५८,१४८०
ब्राह्मी	जैनश्रमणी	१०३६
भ		
भगवती	योगः	२२०

एकादश परिशिष्टम् ।

१४५

विशेषनाम	किम् ?	पञ्चादिकम्
अण्डीर	पक्षः	१४८९
महिष्पुर	नगरम्	९१३
भरत	क्षेत्रम्	११५१, १२८५
भरत	चक्रवर्ती	२०४, ५२४, ७५८, ११४५, १२८४, १२८५
भरह	क्षेत्रम्	१२८५ गा० ४७८६
भरह	चक्रवर्ती	२०४, ५२४ गा० १७७७, १२८४ गा० ४७७९, १२८५ गा० ४७८३
भसभच्छ	नगरम्	५९४
भसकच्छ	"	८८३, ११४६
भस्यच्छ	"	५२, ५२४ गा० २०५४, ८८४ टि० ७, ११४५ गा० ४२२०-२३
भसक	राजकुमारः	१३९७, १३९८
भसय	"	१३९७ गा० ५२५४-५५-५८
भंजी	जनपदः	९१३
भिल्लमाल	"	५७३
भिसक	राजकुमारः	१३९७ टि० १
भिसय	"	१३९७ टि० १
भूततडाग	सरः	११४६
भूततलाग	"	११४५ गा० ४२२२
भूयतलाग	"	११४५
भृगुकच्छ	नगरम्	३४२, ५९४
भोग	वंशः	९१४ गा० ३२६५
भ		
भगध	जनपदः	३८२, ५८१, ११११, ११५१
भगधा	"	२०, ९०७, ९११, ९१३
भगह	"	९१३
भत्तिपावई	नगरी	९१३
भधुरा	जनपदः	३८४

विशेषनाम	किम् ?	पञ्चादिकम्
भधुरा	नगरी	१४८९, १५३६, १६४८, १६५५, १६६०, १६६१
भधुरापुरी	"	५२४
भधुरा	"	१६५४ गा० ६३७०, १६६० गा० ६३९३
भन्दर	मिदिः	१०४९
भरहट्ट	जनपदः	८६९ टि० ११
भरु	"	७५९
भरुदेवा	भगवन्मज्जिमाता	४५ टि० ६
भरुव	जनपदः	९१३, १०१८
भरु	गणः	१६६४
भस्तिनाथ	तीर्थकरः	७५८, १३३१
भहरट्ट	जनपदः	६०३ टि० ४
भहाकण्यसुव	योगः	२२०
महागिरि	पूर्वधरस्यविरः	९१७ टि० १, ९१८
महाराष्ट्र	जनपदः	१६७, ३८२, ३८४, ६०३, ७३०, ७४१, ७५९, ९१९, ९८५, १०७४, १३७०
महावीर	तीर्थकरः	४५ टि० ६, ३१४, ४८५, ५२२, १६६७, १६९८
महिरावण	नदी	३८३
मही	"	१४८७ टि० ४ सु० ३३
महुरा	नगरी	५२४ गा० १७७३, ९१३, १६४७ गा० ६३४४, १६४८, १६५६
मालव	जनपदः	३८२, ७५९, १६७०
मासपुरी	नगरी	९१३
मिहिका	"	९१३
मीमांसक	दर्शनी	१७
मुण्डिसुख्य	तीर्थकरः	९१३
मुरिय	वंशः	८८ गा० २९३, ७०४ गा० २४८७, ९१८ गा० ३२७८
मुरुव	राजा	६५० गा० २२९१-९२, ११२३ गा० ४१६३, १४८८ गा० ५६२५

विशेषनाम	किम् ?	पञ्चादिकम्
शूकदेव	यत्कर्तारः	२३८
शृगापती	जैनश्रमणी	१०३६
मेरु	गिरिः	१०४९, ११४३
मोरिय	वंशः	८८
मोहणी	विद्या	१२९१ गा० ४८०९
मोहनी	"	१२९१
मौर्य	वंशः	८९, ७०४, ९१८
य		
यथाघोषभुत- ग्राहक	जैनाचार्यः	१६१०
यमुना	नदी	१४८७
यव	राजा	३५९, ३६१
यशोभद्रा	राक्षी	१३५९
र		
रक्तपटदर्शन	दर्शनी	६५०
रक्तदेवता	देवी	७०९
रक्तद्वीप	द्वीपः	७०९ टि० २
रक्तोत्थ	गिरिः	११४३
रथशुभय	"	११४३ गा० ४२०९
राहृण	वंशः	९१४ गा० ३२६५
राजगृह	नगरम्	८८, २१४, ९०७, ९१३, ९५९, ११४५, ११४६, १२८१
राजमय	वंशः	९१४
रायगिह	नगरम्	५७, ८८ गा० २९१, ९१३, ११४५ गा० ४२१९, ११४६ गा० ४२३३, १२८२
रेवथ	उद्यानम्	५६, ५७
रोहण	निहवः	२३५
रोहा	परिम्राजिका	१६३०, १६२९ गा० ६१६९
ल		
काट	जनपदः	२०, ३८९, ३८३, ८७१
काट	"	८०७, ८७१, ९१३ टि० ३
काटा	"	५१३

विशेषनाम	किम् ?	पञ्चादिकम्
व		
वह्विस्	नगरम्	१६११ गा० ६०६९
वच्छ	जनपदो नगरं वा	९१३, ९४७
वच्छा	जनपदः	९४७ गा० ३३८६
वज्रा	भेदिनी	८०५
वज्रस्वामिन्	पूर्वधरस्वामिः	११७४
वह्	जनपदः	९१३
वणवासी	नगरी	१३९७
वण्डि	वंशः	१३९७ गा० ५२५७
वन्दमाण	तीर्थकरः	५७, ९१३ गा० ३२६१, ९४७
वरण	जनपदो नगरं वा	९१३
वरधनुग	मणिपुत्रः	१६६० गा० ६२९०, १६६४ गा० ६३०४
वरधनु	"	१६६०, १६६४
वर्तनपीठिका	यन्त्रम्	९४० टि० २
वर्धमान	तीर्थकरः	९१३, ९१५, ९४७, ११६५, १४१९, १४२५ टि० १, १६८८, १६९८
वल्कलक्षीरिन्	तापसो जैनश्रमणश्च	३५४
वंगा	जनपदः	९१३
वाणारसी	नगरी	९१३
वारस्तक	जैनश्रमणः	५२४, ५८६
वारस्तक	अमालः	११११
वारस्तग	जैनश्रमणः	५२४ गा० १७७५, १११० गा० ४०६४, ४०६६
वारस्तग	अमालः	१११०
वारस्तगपुर	नगरम्	१११०
वासुदेव	अर्द्धचक्रवती	५७, १०७, १३९७, १६६१
विण्डु	जैनश्रमणः	४५ टि० ३
विदक	जातिविशेषः	९१३ गा० ३२६४
विद्मं	जनपदः	३८२
विदेह	"	९१३
विदेह	जातिविशेषः	९१३ गा० ३२६४

एकादश परिशिष्टम् ।

१४७

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
विवाह	वस्त्रवः	१२६९ गा० ४७१६
विष्णुकुमार	जैनश्रमणः	८७९, ८८०
विसरथा	राज्ञी	१३८७
वीतभय	नगरम्	३१४
वीथभय	,,	५१३
वीरजिन	तीर्थकरः	१
वीरवर	,,	१४८९ गा० ५६२८
वृणि	वंशः	१३९८
वेराड	जनपदो नगरं वा	९१३
वैदेह	ज्ञातिविशेषः	९१३
वैरव्यामिन्	पूर्वधरस्वविरः	२२९
वैशेषिक	दर्शनी	१२, २३ टि० २, ८५
व्याख्याप्रशस्ति	योगः	२२०

श

शक	राजा	१४७८
शक्रमह	उत्सवः	१३८३
शतानीक	राजा	९४७
शम्भ	राजकुमारः	१०७
शरयम्भ	पूर्वधरस्वविरः	३१३
शसक	जैनश्रमणो राजकुमारश्च	१३९७, १३९८

शाक्य	दर्शनी	१८९
शातवाहन	राजा	१६४७
शालिभद्र	भेडिपुत्रः	११४५, ११४६
शिव	बानभ्यन्तरः	२५३
शैलकाचार्य	जैनाचार्यः	१२२९
शैलपुर	नगरम्	८८३
श्रावस्ती	नगरी	९१६
श्रीयक	जैनश्रमणः	८१५
श्रेणिक	राजा	११४५
श्वेताम्बर	जैनसम्प्रदायः	२१८

स

सङ्ग्रामिकी	भेरी	१०६
सङ्ग्रह	विषाधरः	११२६ गा० ४१३७
सत्यकिन्	,,	११२६
सबल	देवः	१४८९
		गा० ५६२७-२८
सभूमिभाग	उषानम्	९१२ गा० ३२६१

विशेषनाम	किम् ?	पत्रादिकम्
सम्प्रति	राजा	५२८, ९०७, ९१५, ९१७, ९१८, ९१९, ९२०, ९२१
सम्भ	राजकुमारः	५६, ५७, १०७
सम्मेत	गिरिः	३८१
सर्वभूरमण	समुद्रः	४५ टि० ६
सयाणिज	राजा	९४७
सरज	नदी	१४८७ ड० ४ घ० ३२
सरयू	,,	१४८७
सरस्वती	,,	३४२ टि० १, ८८४
सरस्वती	,,	८८४ टि० ७
ससय	राजकुमारः	१३९७
		गा० ५२५४-५५-५८

सहस्राणुवादि	विषम्	११४२ गा० ४२०८
सहस्रानुपातिन्	,,	११४३
संगामिया	भेरी	१०६ गा० ३५६
संखिभ	जनपदः	९१३
संपह	राजा	८९, ९१७
संपति	,,	९१७ गा० ३२७७
संब	राजकुमारः	५४ गा० १७२
संभूत	जैनश्रमणः	१४८०

सापृतग	नगरम्	१५०९ गा० ५७०५
सापय	,,	४५ टि० ६, ९१२ गा० ३२६१
साकेत	,,	९१२, ९१३ टि० १, १५०९

सागर	कालिकाचार्यप्रक्षिप्यः	७३, ७४
सागरचंद्र	राजकुमारः	५६, ५७
सागरदत्त	वणिग्	१५४५
साङ्ग्य	दर्शनी	६०, २१०
सातवाहन	राजा	१६४८

साताहण	,,	१६४८ गा० ३२४६
साभरक	नाणकविशेषः	१०६९ गा० ३८९१
सायवाहन	राजा	१६४७ गा० ६२४३
सारस्वत	गणः	१६६३, १६६४
साकवाहन	राजा	५२, १६४७, १६४८

विशेषनाम	किम् ?	वर्तमानकम्
सालिवाह	अधिपुत्रः	११४५ गा० ४२१९, ११४५ गा० ४२२३
सालिवाहण	राजा	१६४८ गा० ६२४७
साधारणी	नगरी	९१३, ९१५
सिद्धशिक्ष	तीर्थम्	८९३
सिद्धसेनाचार्य	जैनाचार्यः	७५३
सिद्धिसिका	तीर्थम्	८९३ गा० ३१९९
सिन्धु	जनपदः	३८३, ३८४, ७७५, ८१६, १०७२, १०७३, १०७४ गा० ३९१३, १४४२, १६८१
सिन्धु	नदी	९५७, १४८७ टि० २
सिन्धुसौवीर	जनपदः	९१३, १०७३ गा० ३९१२
सिन्धुसौवीर	"	३१४, १०७३, १०७४
स्त्रिव	बानध्यन्तरः	२५३ टि० १
स्त्रीवा	देवी	१०१३
सुकुमारिका	राजकुमारी	१३९७, १३९८, १३९९
सुकुमालिका	"	१३९७ गा० ५२५४-५५
सुद्विष	जैनाचार्यः	१३७१
सुलीवर्ह	नगरी	९१३
सुदाढ	देवः	१४८९
सुधमैस्वामिन्	गणभरः	५२३
सुन्दरी	जैनभमणी	१०३६ गा० ३७३८, १६३८ गा० ६२०१
सुभद्रा	अधिपुत्री	१६३२
सुभूमिभाग	उपानम्	९१३ टि० ३
सुमनोमुख	नगरम्	३५१
सुरदा	जनपदः	९१३
सुराष्ट्र	"	२९८, ७६०, १०६९, ११५१
सुवर्णभूमी	"	७३, ७४

विशेषनाम	किम् ?	वर्तमानकम्
सुवर्ण	जनपदः	७३ गा० २३९
सुवर्णभूमी	"	७४
सुवर्णस्वामिन्	तीर्थकरः	९१३
सुरसेण	जनपदः	९१३
स्रेणिभ	राजा	५४ गा० १७२, ५७, ५८
स्रेयसिया	नगरी	९१३
सेकपुर	नगरम्	८८३ गा० ३१४९-५०
सोपारय	"	७०९
सोपारक	"	७०८ गा० २५०६
सोमिल	ब्राह्मणः	३५९, १६३७ गा० ६१९६
सोरिय	नगरम्	९१३
सौगत	दर्शनी	२१०, १३७७
स्कन्दक	जैनाचार्यः	९१५, ९१६, १३३५, १४७८
सम्भनी	विद्या	७७३, १३९१
स्थापस्यापुत्र	अधिपुत्रः	१६६१, १६६३
स्थूणा	जनपदः	९०७, ९१२, १०७२, १०७३
स्थूलभद्रस्वामिन्	पूर्वधरस्वविरः	६२०, ८१५
	ह	
हरिकेशबल	चण्डालः	१४८०
हरिवंश	वंशः	१३९६
हकपक्षतिवैवता	देवी	१०१३
हारित	जातिविशेषः	९१३
हारिय	"	९१३ गा० ३२६४
हासा	व्यन्तरी	७०६ टि० १, १३८९
हिमचल्	गिरिः	१६४८
हिमवंत	"	३४७, १६४८ गा० ६२४७
हेम	राजकुमारः	१३७० गा० ५१५३, ३३७१
हेमचूड	राजा	१३७१
हेमपुर	नगरम्	३३७१
हेमसम्भवा	राज्ञी	१३७१

द्वादशं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्र-तन्त्रियुक्ति-भाष्य-वृत्त्यायन्तर्गतानां विशेषनाम्नां
विभागाशोऽनुक्रमणिका ।

[परिशिष्टेऽस्मिन्नाभिर्विशेषनाम्नां ये विभागाः स्थापिताः सन्ति
तेऽधस्तादुल्लिख्यन्ते इति तत्तद्विभागविद्वद्भूमिस्तत्तद-
ङ्काङ्कितो विभागोऽवलोकनीयः]

१ तीर्थकराः	१६ वणिक्-भेदि-सार्यवाहाः	३४ द्वीपाः क्षेत्राणि च
२ जैनगणधर-पूर्वधरस्थविर- भाचार्य-उपाध्याय-भ्रमण- भ्रमणीप्रभृतयः	तत्पत्न्यश्च	३५ जनपदाः
३ जैनभ्रमणकुलानि	३७ विद्याधराः	३६ ग्राम-नगर-नगरीप्रभृतयः
४ दर्शनानि दर्शनिनश्च	३८ ब्राह्मणाः	३७ तीर्थस्थानानि
५ भ्रमणविशेषाः	३९ स्वर्णकराः	३८ गिरयः
६ जैननिष्ठावाः	४० वैशाः	३९ समुद्राः
७ बौद्धभिक्षवः	४१ द्यूतकाराः	४० नद्यः
८ तापस-परिव्राजकप्र- भृतयः	४२ गोपाः	४१ सरास्ति
९ देवजातयः	४३ नापितवास्तवः	४२ उद्यानानि
१० देव-भसुर-व्यन्तर-वागव्य- न्तर-व्यन्तरीप्रभृतयः	४४ कोलिकाः	४३ आपणाः
११ ऋक्सर्पि-वासुदेव-वसुदेवाः	४५ बौकरिकः	४४ उत्सवाः
१२ राजानो राजकुमाराश्च	४६ चण्डालाः	४५ प्रतिग्राः
१३ राक्षसो राजकुमार्यश्च	४७ भृगाकाः	४६ नाणकानि (सिक्काः)
१४ मन्त्रिणोऽमात्यास्तपुत्राश्च	४८ वंशाः	४७ यज्ञास्ति
१५ पुरोहिताः	४९ ज्ञातयः	४८ मर्यः
	५० प्रजाः	४९ शिल्पानि
	५१ गणाः	५० प्रकरणाणि (जेमनानि)
	५२ योगाः	५१ भाषाः
	५३ विद्याः	५२ लिपयः
		५३ विद्यानि

१ तीर्थकराः

अजितनाथ	ऋषभनाथ	पार्श्वनाथ	महावीर	वर्धमान	वीरवर
अजितस्वामिन्	ऋषभस्वामिन्	पार्श्वस्वामिन्	मुणिसुम्बय	वीरजिन	सुव्रतस्वामिन्
अरिट्टनेमि	नेमि	महिनाथ	वज्रभाण		

२ जैनगणधर-पूर्वधरस्थविर-आचार्य-उपाध्याय-श्रमण-श्रमणीप्रभृतयः

अजापालवाचक	आर्यसुहसिन्	कालिकाचार्य	चंडरुद्र	महागिरि	शसक
अजकालग	उकुरुद्र	काष्ठ	जगन्	मृगापती	शैलकाचार्य
अजसुहरिथ	उदायिनृपमारक	कूलवाल	जव	यथाघोष-	श्रीयक
अश्विकापुत्र	ऋषभसेन	कूलवालक	पादलिप्त	श्रुतग्राहक	सम्भूत
अरहजक	ओकुरुद्र	केशिन्	पालित्तग	वज्रस्वामिन्	सागर
अरहजग	कपिल	केसि	पालित्तय	वत्कलचीरिन्	सिद्धसेनाचार्य
अवन्तीसुकुमार	करड	धुल्लककुमार	पालित्तायरिथ	वारत्तक	सुट्टिय
आर्द्रकुमार	कबिल	खन्ध्य	पुण्यभूति	वारत्तग	सुधर्मस्वामिन्
आर्यस्वपुट	काकक	गजसुकुमार	पुस्तभूति	विण्हु	सुन्दरी
आर्यचन्द्रना	कालकज	गौतम	पुस्तमित्त	विष्णुकुमार	स्कन्दक
आर्यमहागिरि	कालकाचार्य	गौतमस्वामिन्	प्रभव	वैरस्वामिन्	स्थूलभद्रस्वामिन्
आर्यवज्र	कालगज	चण्डरुद्र	ग्राह्मी	शरयम्भव	

३ जैनश्रमणकुलानि

चण्ड

नागेन्द्र

४ दर्शनानि दर्शनिनश्च

आजीवक	क्षणिकवादिन्	तत्त्वज्ञानिक	मीमांसक	श्वेताम्बर
आर्हत	चरग	तत्त्वज्ञानिक	रक्तपटदर्शन	साङ्ख्य
कणाद	चरकपीरिन्	तत्त्वज्ञानिय	वैशेषिक	सौगत
कपिल	जैन	बोटिक	शाक्य	

५ श्रमणविशेषाः

कर्मकारमिधु	कार्पटिक	चक्रचर	परिव्राजक	पाण्डुराङ्ग
-------------	----------	--------	-----------	-------------

६ जैननिष्ठायाः

गोष्ठमाहिल

जमालि

रोहणुस

७ बौद्धमिक्षयः

काकोदाह

८ तापस-परिव्राजकप्रभृतयः

उदङ्क	नारय	फलाहाररिति	बलकलीरिन्
नारद	पोद्दसाल	रोहा	

९ देवजातयः

अग्निकुमार	अग्निकुमार	नागकुमार
------------	------------	----------

१० देव-असुर-व्यन्तर-वानव्यन्तर-व्यन्तरीप्रभृतयः

इतिवाल	कंबल	कुण्डलमेत	घण्टिकयक्ष	रत्नदेवता	सीता
इंद	कुण्डलमेण्ड	कौडलमेण्ड	चमर	शिव	सुदाढ
अपिपाल	कुण्डलमेत	गौरी	प्रहासा	सबल	हलपद्धतिदेवता
कम्बल	कुण्डलमेत	गान्धारी	भंडीर	सिख	हासा

११ चक्रवर्ति-वासुदेव-बलदेवाः

कण्ह	जनार्दन	बंभदत्त	भरत	वासुदेव
कृष्ण	नारायण	ब्रह्मदत्त	भरह	

१२ राजानो राजकुमाराश्च

अणंग	करकण्ड	जियससु	पुष्पकेतु	शक	संपति
अणंघ	कुणाल	णभसेण	पुष्पचूल	शतानीक	संब
अनिक	संदय	दसार	प्रद्योत	शम्भ	सागरचंद
अभय	गद्भ	दंडह	बाहुबलिन्	शसक	सातवाहन
अभयसेण	गर्वभ	धणदेव	बिन्दुसार	शातवाहन	साताहण
अशोकश्रि	धण्डप्रद्योत	नरवाहण	भसक	श्रेणिक	सायवाहण
असोकसिरि	चन्द्रगुप्त	नहवाहण	भसय	सम्प्रति	सारवाहण

(प० ५२ टि० ३)

असोग	चंदगुप्त	पजुन्न	भिसक	सम्भ	सालिवाहण
असोगसिरि	जराकुमार	पजोय	भिसय	सयाणिभ	सेणिभ
उदायन	जितशत्रु	पुष्पकेड	सुरुण्ड	ससभ	हेम
कपिल	जितारि	पुष्पचूल	यव	संपद्	हेमकूड

१३ राह्यो राजकुमार्यश्च

अडोलिका	चेहणा	पद्मावती	पुष्पचूला	विसरथा
अडोलिया	अयन्ती	पुष्पचूला	पुष्पवती	सुकुमारिका
अडोलीया	जंबवती	पुष्पवई	मरुदेवा	सुकुमालिया
कमलामेला	धारिणी	पुरंदरजसा	यशोभद्रा	हेमसम्भव

१३ भविष्योऽमात्यास्तपुत्राश्च

भयम्	करकं	बाणकं	दीहपट्ट	बरधनुग	बारतग
करम	करग	दीर्वपट्ट	धनु	बरधनु	

१५ पुरोहिताः

बालक

पाक्य

१६ वणिक्-श्रेष्ठि-सार्धवाहाः तत्पत्न्यश्च

काष्ठ	बिलातीसुत	हवमित्र	शालिभद्र	सुभद्रा
किडि	जिनदास	धनमित्र	सागरदत्त	स्थापत्यापुत्र
चटिकाबोद्र	थावचसुत	वजा	सालिभद्र	

१७ विद्याधराः

सचइ

सत्यकिन्

१८ ब्राह्मणाः

सोमिल

१९ स्वर्णकाराः

अभंगसेन

अनङ्गसेन

कुमारनन्दिन्

२० वैद्याः

धन्वन्तरि

२१ द्यूतकाराः

मूलदेव

२२ गीर्षाः

नन्द

२३ नापितदास्यः

अन्नाग

अक्षिका

अक्षिय

२४ कोलिकाः

खल्लाह

खल्लाडग

खरबाट

२५ शौकरिकाः

काल

२६ चण्डालाः

हरिकेशबल

२७ शृगालाः

खसहुम

खसहुम

२८ वंशाः

इक्ष्वाग	कोरव	जात	मुरिय	राजन्त
इक्ष्वाकु	कोरव	जात	मोरिय	वणिह
उग	क्षत्रिय	नाग	मौर्य	मृगिण
उग्र	सत्तिय	भोग	राहुण	हरिवंश

२९ ज्ञातयः

अंध	सुमुण	सुमुण	विद्यक	वेदेह	हारिय
कंध	डोम्मी	बोधिक	विदेह	हारित	

३० प्रजाः ३१ गणाः

पाण्ड	मल्ल	उत्तराध्ययन	कल्पिकाकल्पिक	निशीह	प्रज्ञप्ति	महाकप्पसुय
	सारस्वत	कप्पिकाकप्पिय	निशीथ	पञ्चति	भगवती	व्याख्याप्रज्ञप्ति

३२ योगाः

३३ विद्याः

आभोगिनी	पञ्चति	मोहनी
धंभणी	मोहणी	स्तम्भनी

३४ द्वीपाः क्षेत्राणि च

अद्भुभरह	पञ्चशील	पञ्चसेल	भरह
काननद्वीप	पञ्चशैल	भरत	रत्नद्वीप

३५ जनपदाः

अङ्गमगध	कासी	गोह	दसन्न	भंगी	मालव	संडिडभ
अङ्गा	कुडुक	गौड	द्रमिल	भिल्लमाल	लाट	सिन्धु
अन्ध्र	कुणाला	चीन	द्रविड	मगध	लाड	सिन्धुसोवीर
अवंती	कुरुक्षेत्र	चेदि	नेपाल	मगधा	लाढा	सिन्धुसौवीर
अंगमगह	कुरुक्षेत्र	डिम्भरेलक	नेमाल	मगह	वच्छ	सुरदा
उत्तरापथ	कुसट्ट	तेमाल	पश्चिमदेश	मथुरा	वच्छा	सुराष्ट्रा
उत्तरापह	कुंकणग	तोसलि	पंचाला	मरहट्ट	वट्ट	सुवर्णभूमी
उत्तरावह	केगहअद्ध	धूणा	पाण्डुमथुराः	मरु	वंगा	सुवन्न
कच्छ	कोङ्कण	दक्षिणावह	पारस	मलय	विदर्भ	सुवर्णभूमी
कर्णाट	कोसला	दक्षिणापथ	पारसीक	महरट्ट	विदेह	सूरसेण
कलिंग	कोंकणग	दमिल	पूर्वदेश	महाराष्ट्र	वेराड	स्थूणा

३६ ग्राम-नगर-नगरीप्रभृतयः

अच्छ	कुणाला	गोबैर	धर्मचक्रभूमिका	पुरिमताल	मथुरापुरी	वेराड
अयोध्या	कुम्भकारकृत	चम्पा	नन्दपुर	पुरिसपुर	मथुरा	शैलपुर
अवंति	कुसुमनगर	ज्ञातखण्ड	नन्दिपुर	पुरुषपुर	मथुरा	श्रावस्ती
अहिच्छता	कुसुमपुर	णायसंड	पट्टाण	पुष्पपुर	मासपुरी	साष्टग
अंधपुर	कुम्भकारकखड	तामलित्ति	पतिट्टाण	पोतण	मिहिला	साप्य
भाण्डपुर	कुम्भकारकड	ताम्रलिप्ती	पभास	पोतनपुर	राजगृह	साकेत
भानन्दपुर	कुम्भारकखड	तुरमिणि	पाटलिपुत्र	प्रभास	रायगिह	सावन्धी
उज्जयिनी	कुम्भारकड	तोसलि	पाटलिपुत्रक	प्राचीनवाह	वहदिस	सिद्धशिला
उज्जैणी	कोडिवरिस	दक्षिणमथुरा	पाडल	बारवई	वच्छ	सुचीवई
उत्तरमथुरा	कोशला	दक्षिणमथुरा	पाडलि	भदिलपुर	वणवासी	सुमनोमुख
उत्तरमथुरा	कोसंबी	दन्तपुर	पाडलिपुत्र	भरुअच्छ	वरण	सेयविया
कंचनपुर	कोडलमिड	दीव	पादीणवाह	भरुकच्छ	वाणारसी	सेलपुर
कंची	कौशाभी	द्वारिका	पायीणवाह	भरुकच्छ	वारत्तगपुर	सोपारक
कपिल	गयपुर	द्वीप	पावा	भृगुकच्छ	वीतभय	सोरिय
काञ्ची	गोडवर	धर्मचक्र	पुष्पपुर	मत्तियावई	वीयभय	हेमपुर

३७ तीर्थस्थानानि

आतखण्ड	वादीणवाह
णाचसंड	वादीणवाह
धर्मचक्र	प्रभास
धर्मचक्रभूमिका	प्राचीनवाह
पभास	सिद्धशिला

३८ गिरयः

अट्टावय	इंद्रपद
अभुय	उज्जयन्त
अर्बुद	उज्जित
अष्टापद	गजाग्रपद
इन्द्रपद	मेरु

३९ समुद्राः

रक्षोक्षय	सर्वभूतमण
रयणुक्षय	
सम्मेत	
हिमवत्	
हिमवन्त	

४० नद्यः

एरवई	कोसिआ	गोदावरी	महिरावण	सरऊ	सरस्वती
ऐरावती	गङ्गा	जउणा	मही	सरयू	सिन्धु
कोशिका	गोदावरी	बन्नासा	यमुना	सरस्वती	

४१ तडांग-सरांसि

४२ उद्यानानि

४३ आपणाः

४४ उत्सवाः

इसितलाग	कामियसर	रेवय	कुत्तिय	आवाह	तडांगमह	पर्वतमह
इसीतलाग	भूततडाग	सभूमिभाग	कुत्रिकापण	इन्द्रमह	धूममह	विवाह
कवितडांग	भूयतलाग	सुभूमिभाग		इंदमह	नदीमह	शक्रमह

४५ प्रतिमाः

४६ नाणकानि (सिक्काः)

४७ यन्त्राणि

जीवन्तस्वामि-	काँकिणी	केवडिय	द्रम्म	जावर्त्तनपीठिका	चलुइयारक
प्रतिमा	केतर	जेलअ	मेलक	कोलहुक	वर्त्तनपीठिका
	केवडिक	दीनार	साभरक	चक्र	

४८ मेर्यः

४९ शिल्पानि

५० प्रकरणानि

अक्षिबोपसमनी	कौस्तुबिकी	सङ्गामिकी
असिबोवसमनी	दुस्तुतिया	संगामिया
कोमुइवा	हुर्भुतिका	

तन्नुवाय
तुण्णाक

गिरिजज्ञ
गिरियज्ञ

५१ भाषाः

५२ लिपयः

५३ विद्याणि

अर्धमागची

पुष्करसारी

सहसाणुवादि

सहस्रानुपातिन्

‘ગૃહ્યસૂત્ર’ એ જૈન સાધુ-સાધ્વીઓના આચારવિષયક વિધિ-નિષેધો અને ઉત્સર્ગ-અપવાદોનું નિરૂપણ કરતો એક મહાકાવ્ય આધારભૂત ગ્રંથ છે.

એનો વિષય જ એવો છે કે એમાં અનેક સમકાલીન તેમ જ ભૂતકાલીન ઐતિહાસિક ઘટનાઓ, ભારતવર્ષના વિવિધ પ્રદેશોનાં સીધાં કે આડકતરાં વર્ણનો, સાધુ-સાધ્વીઓના નિત્યજીવન સાથે સંબંધ ધરાવતી અનેક વસ્તુઓના વિસ્તૃત ઉલ્લેખો, તત્કાલીન ધાર્મિક, સામાજિક સંસ્થાઓ અને ઉત્સવો, અર્ધ-ઐતિહાસિક લોકકથાઓ તથા બીજી પણ વિવિધ પ્રકારની વિપ્રકીર્ણ માહિતીઓનો યથાપ્રસંગ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. આ પ્રાચીન આધારભૂત ગ્રંથમાંથી મળતી કેટલીક સામગ્રી પુરાવિદ્, ઇતિહાસકાર તેમ જ સમાજશાસ્ત્રીને માટે ઘણી મહત્વની હોઈ એ સર્વને વિષયવાર વ્યવસ્થિત કરી અમે મૂળ ગ્રંથના તેરમા પરિશિષ્ટરૂપે આપી છે. એ ઉપયોગી અંશને વિદ્વાનોની સરળતા ખાતર જુદી પુસ્તિકારૂપમાં પણ પ્રસિદ્ધ કરવામાં આવે છે.

હવે આપણે પ્રસ્તુત પુસ્તિકામાંનાં થોડાંક ઉદાહરણો જોઈએ તો—

(૧) પાદલિપ્તાચાર્યે રાજાની બહેનના જેવી યંત્રપ્રતિમા બનાવી હતી, જે જોઈને રાજા પોતે પણ બ્રાન્તિમાં પડી ગયો હતો (પૃ. ૧૨). પ્રાચીન ભારતમાં અનેક પ્રકારનાં યન્ત્રવિધાનો થતાં, એમ બીજાં સાધનો ઉપરથી પણ આપણને જાણવા મળે છે.

(૨) નગરના કિલ્લાઓ અનેક પ્રકારના હોય છે. જેમ કે દારિકામાં છે તેવો પાષાણમય, આનંદપુરમાં છે તેવો ઇંદોનો, સુમનોમુખનગરમાં છે તેવો માટીનો. આ ઉપરાંત કેટલાંક નગરોને લાકડાના પ્રકાર હોય છે. કેટલાંક ગામોની આબુબાબુ કાંટાની વાડ પણ પ્રાકારની ગરજ સારે છે. (પૃ. ૨૦-૨૧)

(૩) લાટ જેવા કેટલાક દેશોમાં વરસાદના પાણીથી અનાજ નીપજે છે, સિન્ધમાં નદીના પાણીથી, દ્રવિડ દેશમાં તળાવના પાણીથી તથા ઉત્તરાપથમાં કૂવાના પાણીથી ધાન્ય થાય છે. બનાસ નદીના અતિપૂરથી જ્યારે ખેતરો રચી જાય છે ત્યારે

પ્રાકચન.

તેમાં ધાન્ય વવાય છે. ડિંબરેલક પ્રદેશમાં પશુ મહિરાવણ નદીમાં પૂર આવ્યા પછી એમ જ કરવામાં આવે છે. (પૃ. ૨૦).

(૪) પશ્ચિમ દિશામાં રહેનારા રહેઠોડો કણસને તથા પાંડ્યો-પાંડુમથુરાના રહેવાસીઓ સકેતુને બાણતા નથી, કારણ કે એ વસ્તુઓ તેમને અપરિચિત છે. (પૃ. ૨૭).

(૫) તોસલિ દેશમાં ઋષિતડાગ નામના સરોવર આગળ દરવર્ષે અષાઢિકા-મહોત્સવ થાય છે તથા કુંડલમેઠ નામના વાનમંતરની યાત્રામાં ભરુચ આશ્રુબાશ્રુના લોકો ઉભાણી કરે છે. પ્રભાસમાં તથા અર્જુન તીર્થમાં યાત્રામાં લોકો ઉભાણી કરે છે. પ્રાચીનવાહી સરસ્વતીનો પ્રવાહ છે ત્યાં આગળ જઈને આનંદપુરના લોકો શરદઋતુમાં ઉભાણી કરે છે. (પૃ. ૩૪-૩૫).

(૬) ‘કુત્રિકાપણ’ એટલે સ્વર્ગ-મર્ત્ય-પાતાલ ત્રણે લોકમાં મળતી સર્વ વસ્તુઓ જેમાં વેચાતી હોય એવી દુકાન (સરખાવો અત્યારના Departmental stores). એમાં પ્રત્યેક વસ્તુનું મૂલ્ય તે ખરીદનારના સામાજિક દરજ્જા પ્રમાણે હોય છે. દાખલા તરીકે કુત્રિકાપણમાંની કેઈ ચીજનું મૂલ્ય સામાન્ય માણસ માટે પાંચ રૂપિયા હોય, તો શાહુકારો માટે અને સાર્થવાહો જેવા મધ્યમ વર્ગના પુરુષો માટે હજાર રૂપિયા હોય અને ચક્રવર્તી માંડલિક આદિ ઉત્તમ દરજ્જાના પુરુષો માટે એક લાખ રૂપિયા હોય. પ્રાચીન કાળમાં ઉજ્જયિની તથા રાજગૃહમાં આવાં કુત્રિકાપણો હતાં. (પૃ. ૩૫-૩૬-૩૭).

(૭) મહારાષ્ટ્ર દેશમાં દાંડની દુકાન ઉપર નિશાની તરીકે ધન બાંધવામાં આવતી. (પૃ. ૩૭).

(૮) દક્ષિણપથમાં કાંકિણી એ ત્રાંબાનાણું છે. ભિલ્લમાલમાં દ્રમ્મ એ રૂપાનાણું છે. પૂર્વ દેશમાં દીનાર એ સોનાનાણું છે.

(૯) સૌરાષ્ટ્રની દક્ષિણે સમુદ્રમાં આવેલ ‘દ્વીપ’ (દીવ બંદર)ના બે રૂપિયા ઉત્તરાપથના એક રૂપિયા બરાબર થાય છે. અને ઉત્તરાપથના બે રૂપિયા બરાબર પાટલિપુત્રનો એક રૂપિયો થાય છે. દક્ષિણપથના બે રૂપિયા દ્રવિડ દેશમાં આવેલા કાંચી નગરના એક રૂપિયા-નેલક બરાબર થાય છે, જ્યારે કાંચીના બે રૂપિયા પાટલિપુત્રના એક રૂપિયા બરાબર થાય છે. (પૃ. ૩૮).

આ વિશાળ ગ્રંથમાંના ઉલ્લેખો પૈકીનાં આ થોડાંક ઉદાહરણો માત્ર વાનગીરૂપે જ જણાવ્યાં છે. પ્રસ્તુત પુસ્તિકામાં વિષયવાર ગોઠવેલા ઉલ્લેખમાંથી અભ્યાસી વાચક પોતાની વિશિષ્ટ દૃષ્ટિએ જોઈતી વસ્તુ શોધી લે એવી અમારી વિનંતી છે.

મુનિ પુણ્યવિજય.

त्रयोदशं परिशिष्टम्

बृहत्कल्पसूत्र-तन्त्रिर्युक्ति-भाष्य-टीकादिगताः पुरातत्त्वविदा-
मुपयोगिनो विभागशो विविधा उल्लेखाः ।

[१ वृत्तिकृतोर्मङ्गलादि]

(१) श्रीमलयगिरिसुरिकृतं मङ्गलमुपोद्धातग्रन्थश्च

प्रकटीकृतनिःश्रेयसपदहेतुस्थविरकल्प-जिनकल्पम् ।

नम्राशेषनरा-ऽमरकल्पितकलकल्पतरुकल्पम् ॥ १ ॥

नत्वा श्रीवीरजिनं, गुरुपदकमलानि बोधविपुलानि । कल्पाध्ययनं विवृणोमि लेशतो गुरुनियोगेन ॥ १ ॥
भाष्यं कं चाऽतिगम्भीरं ? कं चाऽहं जडशेखरः ? । तदत्र जानते पूज्या, ये मामेवं नियुञ्जते ॥ ३ ॥
अद्भुतगुणरत्ननिर्धो, कल्पे साहायकं महातेजाः । दीप इव तमसि कुरुते, जयति यतीशः स चूर्णिकृत् ॥ ४ ॥

विभागः १ पत्रम् १

अथ कः सूत्रमकार्षात् ? को वा निर्युक्तिम् ? को वा भाष्यम् ? इति, उच्यते—इह पूर्वेषु यद् नवमं
प्रत्याख्याननामकं पूर्वं तस्य यत् तृतीयमाचाराख्यं वस्तु तस्मिन् विंशतितमे प्राश्रुते मूलगुणेषूत्तर-
गुणेषु चापराधेषु दशविधमालोचनादिकं प्रायश्चित्तमुपदर्शितम्, कालक्रमेण च दुःषमानुभावतो धृति-बल-
वीर्य-बुद्ध्या-ऽऽयुःप्रभृतिषु परिहीयमानेषु पूर्वाणि दुरवगाहानि जानानि, ततो 'मा भूत् प्रायश्चित्तव्यवच्छेदः'
इति साधूनामनुग्रहाय चतुर्दशपूर्वधरेण भगवता भद्रबाहुस्वामिना कल्पसूत्रं व्यवहारसूत्रं
चाकारि, उभयोरपि च सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्तिः । इमे अपि च कल्प-व्यवहारसूत्रे सनिर्युक्तिके
अल्पग्रन्थतया महार्थत्वेन च दुःषमानुभावतो हीयमानमेधा-ऽऽयुरादिगुणानामिदानीन्तनजन्तुनामल्पशक्तीनां
दुर्महे दुरवधारे जाते, ततः सुखग्रहण-धारणाय भाष्यकारो भाष्यं कृतवान्, तच्च सूत्रस्पर्शिक-
निर्युक्त्यनुगतमिति सूत्रस्पर्शिकनिर्युक्तिर्भाष्यं चैको ग्रन्थो जातः ।

विभागः १ पत्रम् २

(२) श्रीक्षेमकीर्तिसुरिकृतं मङ्गलमुपोद्धातग्रन्थश्च

नतमघवमौलिमण्डलमणिमुकुटमयूखधौतपदकमलम् ।

सर्वज्ञममृतवाचं, श्रीवीरं नौमि जिनराजम् ॥ १ ॥

चरमचतुर्दशपूर्वां, कृतपूर्वा कल्पनामकाध्ययनम् । सुविहितहितैकरसिको, जयति श्रीभद्रबाहुगुरुः ॥ २ ॥
कल्पेऽनल्पमनर्थं, प्रतिपदमर्पयति योऽर्थनिकुरुम्बम् । श्रीसङ्खदासगणये, चिन्तामणये नमस्तस्मै ॥ ३ ॥
शिवपदपुरपथकल्पं, कल्पं विषममपि दुःषमारात्रौ । सुगमीकरोति यच्चूर्णिरीषिका स जयति यतीन्द्रः ॥ ४ ॥
आगमदुर्गमपदसंशयादितापो विलीयते विदुषाम् । यद्वचनचन्दनरसैर्मलयगिरिः स जयति यथार्थः ॥ ५ ॥
श्रुतलोचनमुपनीय, व्यपनीय ममापि जडिमज्जमान्मप्यम् । यैरवशिं शिषमार्गः, स्वगुरुनपि तानहं वन्दे ॥ ६ ॥

कञ्जुपदपद्धतिरचना, बालशिरःशेखरोऽप्यहं कुर्वे । यस्याः प्रसादवशातः, श्रुतदेवी साऽस्तु मे वरदा ॥ ७ ॥

श्रीमलयगिरिप्रभो, यां कर्तुमुपाक्रमन्त मतिमन्तः ।

सा कल्पशास्त्रीका, मयाऽनुसन्धीयतेऽल्पधिया ॥ ८ ॥

इह श्रीमदावश्यकादिसिद्धान्तप्रतिबद्धनिर्युक्तिशास्त्रसंस्त्रजसूत्रधारः परोपकारकरणैकवीक्षाक्षीक्षितः सुगृहीतनामधेयः श्रीभद्रबाहुस्वामी सकर्णकर्णपुटपीयमानपीयूषायमाणललितपदकलितपेशलालापकं साधु-साध्वी-गतकल्प्या-ऽकल्प्यपदार्थसार्थविधि-प्रतिषेधप्ररूपकं यथायोगमुत्सर्गा-ऽपवादपदपदवीसूत्रकञ्चनरचनागर्भं परस्पर-मनुस्यूताभिसम्बन्धबन्धुरपूर्वापरसूत्रसन्दर्भं प्रत्याख्यानाख्यनवमपूर्वान्तर्गताऽऽचारनामकतृतीयवस्तुरहस्य-निष्यन्दकल्पं कल्पनामधेयमध्ययनं निर्युक्तियुक्तं निर्युदधान् । अस्य च स्वल्पग्रन्थमहार्थतया प्रतिसमयमपसर्पदवसर्पिणीपरिणतिपरिहीयमानमति-मेधा-धारणादिगुणप्रामाण्यमैदुगुणनसाधूनां दुरवबोधतया च सकलत्रिलोकीसुभगङ्गरक्षमाश्रमणनामधेयामिधेयैः श्रीसङ्ख्वासागणिपूज्यैः प्रतिपदप्रकटितसर्वज्ञाज्ञाविराध-नासमुद्भूतप्रभूतप्रत्युपायजालं निपुणचरण-करणपरिपालनोपायगोचरविचारवाचालं सर्वथादूषणकरणेनाप्यदूष्यं भाष्यं निरचयाच्चक्रे । इदमप्यतिगम्भीरतया मन्दमेधसां दुरवगममवगम्य यद्यप्यनुपकृतपरोपकृतिकृता चूर्णिकृता चूर्णिनासूत्रिता तथापि सा निविडजडिमजम्बालजालजटालनामस्मादृशां जन्तूनां न तथाविधमव-बोधनिबन्धनमुपजायत इति परिभाष्य शब्दानुशासनादिविश्वविद्यामयज्योतिःपुञ्जपरमाणुघटितमूर्तिभिः श्रीमलयगिरिमुनीन्द्रर्षिपादैर्विवरणकरणमुपचक्रमे । तदपि कुतोऽपि हेतोरिदानीं परिपूर्णं नावलोक्यत इति परिभाष्य मन्दमतिमौलिमणिनाऽपि मया गुरुपदेशं निश्चीकृत्य श्रीमलयगिरिविरचितविवरणादूर्ध्वं विवरीतुमारभ्यते ।

विभागः १ पत्रम् १७७-७८

[२ वृत्तिप्रान्तगता वृत्तिकृतः श्रीक्षेमकीर्तिः प्रशस्तिः]

सौवर्णां विविधार्थरत्नकलिना एते षडुद्देशकाः,

श्रीकरूपेऽर्थनिधौ मताः सुकलशा दौर्गत्यदुःखापहे ।

एष्टा चूर्णिमुबीजकाक्षरततिं कुश्याऽथ गुर्वाज्ञया,

खानं खानममी मया स्व-परयोरर्थे स्फुटार्थाकृताः ॥ १ ॥

श्रीकल्पसूत्रममृतं विबुधोपयोगयोग्यं जरा-मरणदारुणदुःखहारि ।

येनोद्धतं मतिमया मथिताच्छ्रुताब्धेः, श्रीभद्रबाहुपुरवे प्रणतोऽस्मि तस्मै ॥ २ ॥

येनेदं कल्पसूत्रं कमलमुकुलवत् कोमलं मञ्जुलाभि-

गोभिर्दोषापहाभिः स्फुटविषयविभागस्य सन्दर्शिकाभिः ।

उत्फुल्लोद्देशपत्रं सुरसपरिमलोद्धारसारं वितेने,

तं निःसम्बन्धबन्धुं नुत मुनिमधुपाः । भास्करं भाष्यकारम् ॥ ३ ॥

श्रीकल्पाध्ययनेऽस्मिन्नतिगम्भीरार्थभाष्यपरिकलिते ।

विषमपदविवरणकृते, श्रीचूर्णिकृते ममः कृतिने ॥ ४ ॥

श्रुतदेवताप्रसादादिदमध्ययनं विवृण्वता कुशलम् । यदवापि मया तेन, प्राप्नुयां बोधिमहममलम् ॥ ५ ॥

गम-नयगमीरनीरक्षित्रोत्सर्गा-ऽपवादवादोर्मिः । युक्तिशतरङ्गरम्यो, जैनागमजलनिधिर्जयति ॥ ६ ॥

श्रीजैनशासननभस्तलतिमरदिमः, श्रीसध्चान्द्रकुलपद्मविक्रमशकारी ।

स्वज्योतिरावृतदिग्गम्बरडम्बरोऽभूत्, श्रीमान् धनेश्वरगुरुः प्रथितः पृथिव्याम् ॥ ७ ॥

श्रीमच्छैत्रपुरैकमण्डनमहावीरप्रतिष्ठाकृतस्तस्माच्छैत्रपुरप्रबोधतरणेः श्रीशैत्रगच्छोऽजनि ।

तत्र श्रीभुवनेन्द्रसूरिसुगुरुर्भूषणं भासुरज्योतिःसङ्गणरजरोहणगिरिः कालक्रमेणाभवत् ॥ ८ ॥

तत्पादाम्बुजमण्डनं समभवत् पक्षद्वयीशुद्धिमान्, नीर-क्षीरसदृक्षदूषण-गुणत्याग-ग्रहैकव्रतः ।

काष्ठध्वं च जडोद्भवं परिहरन् दूरेण सम्मानसंस्थायी राजमरालवद् गणिवरः श्रीदेवभद्रप्रभुः ॥ ९ ॥

शस्याः शिष्यान्वयस्तत्पदसरसिरुहोत्सङ्गश्चरसृष्टा,
 शिष्यस्तान्नसृष्टा सुविहितविहितोत्तुङ्गराज्ञा बभूवुः ।
 तथाचः सत्परिब्राजुमतिकृतमतिः श्रीजगन्मन्त्रसूरिः,
 श्रीमद्देवेन्द्रसूरिः सरलतरलसच्चित्तवृत्तिर्दितीयः ॥ १० ॥
 तृतीयशिष्याः श्रुतवारिवार्धयः, परीषहाक्षोभ्यमनःसमाधयः ।
 जयन्ति पूज्या विजयेन्दुसूरयः, परोपकारादिगुणौषभूरयः ॥ ११ ॥

प्रौढं मन्मथपार्थिवं त्रिजगतीजेत्रं विजित्यैयुषां, येषां जैनपुरे परेण महसा प्रकान्तकान्तोत्सवे ।
 स्थैर्यं मेरुरगाधतां च जलधिः सर्वमहलं मही, सोमः सौम्यमहर्षतिः किल महतेजोऽङ्गुलं प्राशृतम् ॥ १२ ॥
 वापं वापं प्रवचनवचोबीजराजीं विनेयक्षेत्रवाते सुपरिमलिते शब्दशास्त्रादिसारैः ।
 वैः क्षेत्रज्ञैः शुचिगुरुजनाभ्रायवाक्सारणीभिः, सिक्त्वा तेने सुजनहृदयामन्दि सज्ज्ञानसत्यम् ॥ १३ ॥
 धैरप्रमत्तैः शुभमन्त्रजापैर्वैनालमाधाय कलिं खवश्यम् ।
 अतुल्यकल्याणमयोक्तमार्थसत्पूरुषः सत्त्वधर्नैरसाधि ॥ १४ ॥

किं बहुना ?—

ज्योत्स्नामञ्जुलया यया धवलितं विश्वम्भरामण्डलं,
 या निःशेषविशेषविज्ञजननाचेतश्चमत्कारिणी ।
 तस्याः श्रीविजयेन्दुसूरिसुगुरोर्निष्कृत्रिमाया गुण-
 श्रेणेः म्याद् यदि वास्तवस्तवकृतौ विज्ञः स वार्त्तापतिः ॥ १५ ॥
 मत्पाणिपङ्कजरजःपरिपूतशीर्षाः, शिष्यास्त्रयो दधति सम्प्रति गच्छभारम् ।
 श्रीवज्रसेन इति सद्गुरादिमोऽत्र, श्रीपद्मचन्द्रसुगुरुस्तु ततो द्वितीयः ॥ १६ ॥
 नार्तीयकक्षेपां, विनेयपरमाणुरनणुशान्नेऽस्मिन् । श्रीक्षेमकीर्तिं सूरिविनिर्मेमे विवृतिमल्पमतिः ॥ १७ ॥
 श्रीविक्रमतः क्रामति, नयनाग्निगुणेन्दुपरिमिते १३३२ वर्षे । ज्येष्ठक्षेत्रदशम्यां, समर्थितैषा च हस्तार्के ॥ १८ ॥
 प्रथमादर्शे लिखिता, नयप्रभप्रसूतिभिर्यतिभिरेषा । गुरुतरगुरुभक्तिभरोद्गहनादिषु नम्रितशिरोभिः ॥ १९ ॥

इह च—सूत्रादर्शेषु यतो, भूयस्यो वाचना विलोक्यन्ते ।
 विषमाश्च भाष्यगाथाः, प्रायः स्वल्पश्च चूर्णिगिरः ॥ २० ॥
 ततः—सूत्रे वा भाष्ये वा, यन्मतिमोहान्मयाऽन्यथा किमपि ।
 लिखितं वा विवृतं वा, तन्मिथ्या दुष्कृतं भूयात् ॥ २१ ॥

विभागः ६ पत्रम् १७१०-१२

[३ जैनशासनम्]

जं इच्छसि अप्पणतो, जं च ण इच्छसि अप्पणतो ।
 तं इच्छ परस्स वि या, एत्तियगं जिणसासणवं ॥ ४५८४ ॥

विभागः ४ पत्रम् १२३७

[४ जैनचैत्य-धर्मचक्र-स्तूपादि]

(१) साधर्मिक-मङ्गल-शाश्वत-भक्तिचैत्यानि

साहम्मियाण अट्टा, चउग्विहे लिङ्गभो अह कुङ्कुमी ।
 मङ्गल-सास्य-भक्तीइ जं कयं तत्थ भावेसो ॥ १७७४ ॥

चैत्यानि चतुर्विधानि, तद्यथा—साधर्मिकचैत्यानि मङ्गलचैत्यानि शाश्वतचैत्यानि भक्ति-
चैत्यानि चेति । तत्र साधर्मिकाणामर्थाय यत् कृतं तत् साधर्मिकचैत्यम् । साधर्मिकेष्वत्र द्विधा—लिङ्गतः
प्रवचनतश्च । तत्रेह लिङ्गतो गृह्यते । स च यथा कुटुम्बी, कुटुम्बी नाम—प्रभूतपरिचारकलोकपरिवृतो रजोहरण-
मुखपोतिकादिलिङ्गधारी वारत्तकप्रतिच्छन्दः । तथा मथुरापुर्यां गृहेषु कृतेषु मङ्गलनिमित्तं यद् निवेश्यते
तद् मङ्गलचैत्यम् । सुरलोकादौ नित्यस्थायि शाश्वतचैत्यम् । यत्तु भक्त्या मनुष्यैः पूजा-वन्दनार्थं कृतं
कारितमित्यर्थः तद् भक्तिचैत्यम् । 'तेन च' भक्तिचैत्येन 'आदेशः' अधिकारः, अनुयानादिमहोत्सवस्य
तत्रैव सम्भवनादिति । एषा निर्युक्तिगाथा ॥ १७७४ ॥ अथैनामेव विभावयिषुः साधर्मिकचैत्यं तावदाह—

वारत्तगस्त पुत्तो, पढिमं कासी य चेइयहरम्मि ।

तत्थ य थली अहेसी, साहम्मियचेइयं तं तु ॥ १७७५ ॥

इहाऽऽवश्यके योगसङ्गहेषु “वारत्तपुरे अभयसेण वारत्ते” (नि० गा० १३०३ पत्र
७०९) इत्यत्र प्रदेशे प्रतिपादितचरितो यो वारत्तक इति नाम्ना महर्षिः, तस्य पुत्रः स्वपितरि भक्तिभरा-
पूरिततया चैत्यगृहं कारयित्वा तत्र रजोहरण-मुखवन्निका-प्रतिग्रहधारिणीं पितुः प्रतिमामस्थापयत् । तत्र च
'स्थली' सत्रशाला तेन प्रवर्तिता आसीत्, तदेतत् साधर्मिकचैत्यम् । अस्य च साधर्मिकचैत्यस्यार्थाय
कृतमस्माकं कल्पते ॥ १७७५ ॥ अथ मङ्गलचैत्यमाह—

अरहंत पइड्ढाय, मडुरानयरीए मंगलाइं तु ।

गेहेसु चचरेसु य, छन्नउईगामअडेसु ॥ १७७६ ॥

मथुरानगर्यां गृहे कृते मङ्गलनिमित्तमुत्तरङ्गेषु प्रथममर्हत्प्रतिमाः प्रतिष्ठाप्यन्ते, अन्यथा तद् गृहं
पतति, तानि मङ्गलचैत्यानि । तानि च तस्यां नगर्यां गेहेषु चत्तरेषु च भवन्ति । न केवलं तस्यामेव किन्तु
तत्पुरीप्रतिबद्धा ये पणवतिसङ्ख्याका ग्रामार्द्धास्तेष्वपि भवन्ति । इहोत्तरापथानां ग्रामस्य ग्रामार्द्ध इति संज्ञा ।
आह च चूर्णिकृत्—ग्रामांशेषु ति देसभण्णिती, छन्नउईगामेसु ति भण्णियं होइ, उत्तरावहाणं एसा भण्णि
ति ॥ १७७६ ॥ शाश्वतचैत्य-भक्तिचैत्यानि दर्शयति—

निइयाइं सुरलोए, भत्तिकयाइं तु भरहमाईहिं ।

निस्ता-ऽनिस्तकयाइं, जहिं आपसो चयसु निस्सं ॥ १७७७ ॥

'नित्यानि' शाश्वतचैत्यानि 'सुरलोके' भवनपति-व्यन्तर-उद्योतिष्क-वैमानिकदेवानां भवन-नगर-विमानेषु,
उपलक्षणत्वाद् मेरुशिखर-वैताल्यादिकूट-नन्दीश्वर-रुचकवरादिष्वपि भवन्तीति । तथा भक्त्या
भरतादिभिर्यानि कारितानि अन्तर्भूतपण्यत्वाद् भक्तिकृतानि । अत्र च 'जहिं आपसो' ति येन भक्तिचैत्येन
'आदेशः' प्रकृतम् तद् द्विधा—निश्राकृतमनिश्राकृतं च । निश्राकृतं नाम—गच्छप्रतिबद्धम्, अनिश्राकृतं—
तद्विपरीतम् सङ्गसाधारणमित्यर्थः । “चयसु निस्सं” ति यद् निश्राकृतं तत् 'त्यज' परिहर । अनिश्राकृतं तु
कल्पते ॥ १७७७ ॥

विभागः २ पत्रम् ५२३-२४

(२) धर्मचक्रम्

अके थूभाइता इतरे ॥ ५८२४ ॥

ये पुनरुत्तरापथे धर्मचक्रं मथुरायां देवनिर्मितस्तूप आदिशब्दात् कोशलायां जीवन्त-
स्वामिप्रतिमा तीर्थज्ञता वा जन्मादिभूमय एवमादिदर्शनार्थं ब्रवन्तो निष्कारणिकाः ॥ ५८२४ ॥

विभागः ५ पत्रम् १५३६

(३) स्तूपः

थूभमह सङ्घि-समञ्जी० ॥ ६२७५ ॥

मडुरानयरीए थूभो देवनिमित्तो ।

विभागः ६ पत्रम् १६५६

(४) जीवन्तस्वामिप्रतिमाः

चैत्यानि 'पूर्वाणि वा' चिरन्तनानि जीवन्तस्वामिप्रतिमादीनि 'अभिनवानि वा' तत्कालकृतानि, 'एतानि ममादृष्टपूर्वाणि' इति बुद्ध्या तेषां वन्दनाय गच्छति ॥ २७५३ ॥ विभागः ३ पत्रम् ७७६

जीवन्तस्वामिप्रतिमावन्दनार्थमुज्जयिन्यामार्यसुहृस्तिन आगमनम् । तत्र च रथयात्रायां राजाङ्गणप्रदेशे रथपुरतः स्थितानार्यसुहृस्तिगुरुन् दृष्ट्वा चपतेर्जातिस्मरणम् । विभागः ३ पत्रम् ९१८
कोशलायां जीवन्तस्वामिप्रतिमा विभागः ५ पत्रम् १५३६

[५ जैनस्थविराचार्या राजानश्च]

(१) श्रेणिकराजः

दिक्खा य सालिभहे, उवकरणं सयसहस्सेहिं ॥ ४२१९ ॥

तथा राजगृहे श्रेणिके राज्यमनुशामति शालिभद्रस्य सुप्रसिद्धचरितस्य वीक्षायां शतसहस्राभ्याम् 'उपकरणं' रजोहरण-प्रतिग्रहलक्षणमानीतम् । अतो ज्ञायते यथा राजगृहे कुत्रिकापण आसीदिति पुरातनगाथासमासार्थः ॥ ४२१९ ॥ विभागः ४ पत्रम् ११४५

(२) चण्डप्रद्योतराजः

पज्जोण णरसीहे, णव उज्जेणीए कुत्तिया आसी ॥ ४२२० ॥

× × × चण्डप्रद्योतनाग्निं नरसिंहे अवन्तिजनपदाधिपत्यमनुभवति नव कुत्रिकापणाः उज्जयिन्यामासीत् । विभागः ४ पत्रम् ११४५

(३) मौर्यपदव्युत्पत्तिश्चन्द्रगुप्तश्चाणक्यश्च

मुरियादी आणाए, अणवत्थ परंपराए थिरिकरणं ।

मिच्छत्ते संकादी, पसज्जणा जाव चरिमपदं ॥ २४८७ ॥

अपराधपदे वर्तमानस्त्रीर्थकृतमामाज्ञाभङ्गं करोति तत्र चतुर्गुणः । अत्र च मौर्यैः-मयूरपोषकवंशोद्भवैः आदिशब्दादपरैश्चाज्ञासौरै राजभिर्दृष्टान्तः । × × × × तथा चात्र पूर्वोद्दिष्टं मौर्यदृष्टान्तमाह—

भत्तमदानमडंते, आणट्ठवणं व छेत्तु वंसवत्ती ।

गविसण पत्त दरिसप, पुरिसवइ सबालडहणं च ॥ २४८९ ॥

पाडलिपुत्ते नयरे चंदगुत्तो राया । सो य मोरपोसगपुत्तो ति जे खत्तिया अभिजाणंति ते तस्स आणं परिभवन्ति । चाणक्यस्स चित्ता जाया—आणाहीणो केरियो राया ? तम्हा जहा एयस्स आणा तिव्खा भवइ तहा केरमि ति । तस्म य चाणक्यस्स कण्डियते भिक्खं अडंतस्स एगम्मि गामे भत्तं न लडं । तत्थ य गामे बहू अंबा वंसा य अत्थि । तओ तस्स गामस्स पडिनिविट्ठेण आणाडवणानिमित्तं इमेरियो लेहो पेसिओ—आम्हान् छित्त्वा वंशानां वृत्तिः शीघ्रं कार्येति । तेहि अ गामेअगेहिं 'दुडिहियं' ति काउं वंसे छेत्तुं अंबाण वई कया । गवेसावियं चाणक्येण—किं कयं ? ति । तओ तत्थागंतुण उवालद्धा ते गामेयया—एते वंसया रोहगादिसु उवउवज्जंति, कीस मे छिण ? ति । दंसियं लेहूचीरियं—अबं संदिट्ठं अबं चैव करेह ति । तओ पुरिसेहिं अयोसिरेहिं वई काउं सो गामो सव्वो दहो ॥

अथ गाथाक्षरगमनिका—चाणक्यस्य भिक्षामटतः कापि ग्रामे भक्तस्य 'अदानं' भिक्षा न लब्धेत्यर्थः । तत आज्ञास्थापनानिमित्तमयं लेखः प्रेषितः—“अव छेत्तु वंसवड” ति आम्हान् छित्त्वा वंशानां वृत्तिः

कर्त्तव्या । ततो गवेषणे कृते प्राप्तेन च पत्रे दर्शिते 'अन्यदादिष्टं मया अन्यदेव च भवद्भिः कृतम्' इत्युपालभ्य ते पुरुषैर्दत्तिं कारयित्वा सबाल-वृद्धस्य ग्रामस्य दहनं कृतम् ॥ २४८९ ॥ विभागः ३ पत्रम् ७०४-५

(४) मौर्यचन्द्रगुप्त-बिन्दुसारा-ऽशोक-कुणाल-सम्प्रतयः

पाडलऽसोग कुणाले, उज्जेणी लेहलिहण सयमेव ।
अहिय सवत्ती मत्ताहिण सयमेव वायणया ॥ २९२ ॥
मुरियाण अप्पडिहया, आणा सयमंजणं निवे णाणं ।
गायग सुयस्स जम्मं, गंधव्वाऽऽउट्टणा कोइ ॥ २९३ ॥
चंदगुत्तपुत्तो य, बिंदुसारस्स नत्तुओ ।
असोगसिरिणो पुत्तो, अंधो जायइ कागिणिं ॥ २९४ ॥

पाडलिपुत्ते नयरे चंदगुत्तपुत्तस्स बिंदुसारस्स पुत्तो असोगो नाम राया । तस्स असोगस्स पुत्तो कुणालो उज्जेणीए । सा से कुमारभुत्तीए दिन्ना । सो खुड्डलो । अजया तस्म रत्तो निवेइयं, जहा—कुमारो सायरगट्टवासो जाओ । तओ रत्ता सयमेव लेहो लिहिओ, जहा—अधीयतां कुमारः । कुमारस्स मायसवतीए रत्तो पाठे ठियाए भणियं—आणेह, पासामि लेहं । रत्ता पणामिओ । ताहे तीए रत्तो अजचित्तपणओ सलाराग्रान्तेन निष्ठयूतेन तीमिन्ना अकारस्योपरि अनुस्वारः कृतः । 'अधीयताम्' इति जायं । पडिअप्पिओ रत्तो लेहो । रत्ता वि पमत्तेण न चेव पुणो अणुवाइओ । मुद्धिन्ना उज्जेणि पेमिओ । वाइओ । वाइगा पुच्छिया—किं लिहियं? ति । पुच्छिया न कहिति । ताहे कुमारेण सयमेव वाइओ । चितियं च जेणं—अम्हं मोरियवंसाणं अप्पडिहया आणा, तो कहं अप्पणो पिउणो आणं अइक्कमेमि? । तत्तसिलागाए अच्छीणि अंजियाणि । ताहे रत्ता नायं । परितप्पिन्ना उज्जेणी अजकुमारस्स दिन्ना । तस्म वि कुमारस्स अजो गामो दिन्नो । अजया तस्स कुणालस्स अंधयस्स पुत्तो जाओ । सो य अंधकुणालो गंधव्वे अइवकुमलो । अजया अजायचजाए गायनो हिंइइ । तत्थ रत्तो निवेइयं, जहा—एरिमो तारिमो गंधविअं अंधलो । रत्ता भणियं—आणेह । आणिओ । जवणिअंतरिओ गायइ । ताहे अइव राया असोगो अक्खित्तो । ताहे भणइ—किं देमि? । इत्थ कुणालेण गीयं—“चंदगुत्तपुत्ता य” इत्यादिगाथा । ताहे रत्ता पुच्छियं—को एस तुमं? । तेण कहियं—तुम्हं पुत्तो । जवणियं अवसारेउं कंठे घेत्तुं अमुपाओ कओ । भणियं च जेण—किं कागिणीए वि नारिहसि जं कागिणि जायसि? । अमक्केहिं भणियं—रायपुत्ताणं रज्जं कागिणी । रत्ता भणियं—किं काहिसि अंधगो रजेणं? । कुणालो भणइ—सम पुत्तो अत्थि । कया जाओ? । संपइ भूओ । आणीओ । संपइ ति से नामं कयं । रजं दिजं ॥

विभागः १ पत्रम् ८८-८९

(५) सम्प्रतिराज आर्यमहागिरि-आर्यसुहस्तिनां च

अनुयानं गच्छता चैत्यपूजा स्थिरीकृता भवति । राजा वा कश्चिदनुयानमहोत्सवकारकः सम्प्रति-
नरेन्द्रादिवत् तस्य निमज्जनं भवति ॥

विभागः २ पत्रम् ५२८

अथ “यत्र ज्ञान-दर्शन-चारित्र्याण्युत्सर्पन्ति तत्र विहर्तव्यम्” (गा० ३२७१) इति यदुक्तं तद्विषयम-
भिधत्तुः सम्प्रतिनृपतिदृष्टान्तमाह—

कोसंबाऽऽहारकते, अजसुहत्थीण दमग पव्वज्जा ।

अव्वत्तेणं सामाइएण रण्णो घरे जातो ॥ ३२७५ ॥

कोशाभ्यः साहारकते आर्यसुहस्तिनामन्तिके द्रमकेण प्रव्रज्या गृहीता । स तेनाव्यक्तेन सामाधिकेन
मृत्वा राज्ञो गृहे जात इत्यक्षरार्थः । भावार्थस्तु कथानकगम्यः । तत्रेदम्—

कोसंबीए नयरीए अजसुहत्थी समोसडा । तथा य अंखितकालो । साधुजणो य हिंइमाणो फव्वति ।
तत्थ एणेण दमएण ते दिट्ठा । ताहे सो भनं जायति । तेहिं भणियं—अम्हं आयरिया जाणंति । ताहे सो गतो

आवरियसगासं । आवरिया उवउता । तेहिं णायं—एस पवयणउवगाहे वट्टिहिं । ताहे भणियो—जति पव्वयसि तो दिज्जए मत्तं । सो भणइ—पव्वयामि सि । ताहे पव्वाइतो, सामाइयं कारिओ । तेण अतिसमुद्धिं तओ कालगतो । तस्स भव्वत्तसामाइयस्स पभावेण कुणालकुमारस्स अंधस्स रण्णो पुत्तो जातो ॥ ३२७५ ॥

को कुणालो ? कहिं वा अंधो ? ति—पाडलिपुत्ते असोगसिरी राया । तस्स पुत्तो कुणालो । तस्स कुमारभुत्तीए उज्जेणी दिण्णा । सो य अट्टवरितो । रण्णा लेहो विसजितो—शीघ्रमधीयतां कुमारः । असंवत्तिए लेहे रण्णो उट्ठितस्स माइसवतीए कत्तं ‘अन्धीयतां कुमारः’ । सयमेव तत्तसलागाए अच्छीणि अजि-याणि । सुत्तं रण्णा । गामो से दिण्णो । गंधव्वकलासिक्खणं । पुत्तस्स रज्जत्थी आगतो पाडलिपुत्तं । असो-गसिरिणो जवणियंतरिओ गंधव्वं करेइ । आउट्ठो राया भणइ—मयगमु जं ते अभिरुइयं ति । तेण भणियं—

चंदगुत्तपपुत्तो य, बिंदुसारस्स नत्तुओ ।

असोगसिरिणो पुत्तो, अंधो जायति काकर्णि ॥ ३२७६ ॥

चन्द्रगुप्तस्य राज्ञः प्रपौत्रो बिन्दुसारस्य नृपतेः ‘नत्ता’ पौत्रोऽशोकश्चिरो नृपस्य पुत्रः कुणाल-नामा अन्धः ‘काकर्णी’ राज्यं याचते ॥ ३२७६ ॥

तओ राइणा भणितो—किं ते अंधस्स रज्जेणं ? । तेण भणियं—पुत्तस्स मे कज्जं ति । राइणा भणियं—कहिं ते पुत्तो ? ति । तेण आणित्ता दाइओ—इमो मे संपइ जाओ पुत्तो ति । तं चेव नामं कयं । तओ संवट्ठिओ । दिक्कं रज्जं । तेण संपइराइणा उज्जेणिं आइं काउं दक्खिणावहो सव्वो तत्थट्ठिएणं ओआवओ । सव्वे पच्चंतरायाणो वसीकया । तओ सो विउलं रज्जसिरिं भुंजइ । किञ्च—

अज्जसुहत्थाऽऽगमणं, दट्ठुं सरणं च पुच्छणा कहणा ।

पावयणम्मि य भत्ती, तो जाता संपतीरण्णो ॥ ३२७७ ॥

जीवन्तस्वामिप्रतिभावनार्थमुज्जयिन्यामार्यसुहस्तिन आगमनम् । तत्र च रथयात्रायां राजाङ्गण-प्रदेशे रथपुरतः स्थितानार्यसुहस्तिगृह्ण हट्टा नृपतेर्जातिसरणम् । ततस्तत्र गत्वा गुरुपदकमलमभिवन्द्य पृच्छा कृता—भगवन् ! अव्यक्तस्य सामायिकस्य किं फलम् ? । मूरिराह—राज्यादिकम् । ततोऽसौ सम्भ्रान्तः प्रगृहीताञ्जलिगनन्दोदकपूरपूरितनयनयुगः प्राह—भगवन् ! एवमेवेदम्, परमहं भवद्भिः कुत्रापि हट्टपूर्वो न वा ? इति । ततः सूर्य उपयुज्य कथयन्ति—महाराज ! हट्टपूर्वः, त्वं पूर्वमेव मदीयः शिष्य आसीरित्यादि । ततोऽसौ परमं संवेगमापन्नस्तदन्तिके मम्यदर्शनमूलं पञ्चाणुव्रतमयं श्रावकधर्मं प्रपन्नवान् । ततश्चैवं प्रवचने सम्प्रतिराजस्य भक्तिः संजाता ॥ ३२७७ ॥ किञ्च—

जवमज्झ मुरियवंसे, दाणे वणि-विवणि दारसंलोए ।

तसजीवपडिक्कमओ, पभावओ समणसंघस्स ॥ ३२७८ ॥

यथा यवो मध्यभागे पृथुल आदावन्ते च हीनः एवं मौर्यवंशोऽपि । तथाहि—चन्द्रगुप्तस्तवद् बल-वाहनादिविभूत्या हीन आसीन्, ततो बिन्दुसारो बृहत्तरः, ततोऽप्यशोकश्चीर्बृहत्तरः, ततः सम्प्रतिः सर्वोत्कृष्टः, ततो भूयोऽपि तथैव हानिरवसातव्या, एवं यवमध्यकल्पः सम्प्रतिनृपतिरासीत् । तेन च राज्ञा ‘दारसंलोके’ चतुर्ध्वपि नगरद्वारेषु दानं प्रवर्तितम् । ‘वणि-विवणि’ ति इह ये बृहत्तरा आपणास्ते पणय इत्युच्यन्ते, ये तु दरिद्रापणास्ते विपणयः; यद्वा ये आपणस्थिता व्यवहरन्ति ते वणिजः, ये पुनरापणेन विनाऽप्यूक्ष्णस्थिता वाणिज्यं कुर्वन्ति ते विवणिजः । एतेषु तेन राज्ञा साधूनां वस्त्रादिकं दापितम् । स च राजा वक्ष्यमाणनीत्या त्रसजीवप्रतिक्रामकः प्रभावकश्च श्रमणसंघस्याऽऽसीत् ॥ ३२७८ ॥

अथ “दाणे वणि-विवणि दारसंलोए” इति भावयति—

ओदरियमओ दारेसु, चउसुं पि महाणसे स कारेति ।

णिताऽऽणिंते भोयण, पुच्छा सेसे अभुत्ते य ॥ ३२७९ ॥

औदरिकः—द्रमकः पूर्वभवेऽहं भूत्वा मृतः सन् इहाऽऽयात इत्यात्मीयं वृत्तान्तमनुस्मरन् नगरस्य चतुर्ध्वपि

द्वारेषु स राजा सत्राकार-महानसानि कारयति । ततो वीना-ऽनाथादिपथिकलोको यस्तत्र निर्गच्छन् वा प्रविशन् वा मोक्षमिच्छति स सर्वोऽपि भोजनं कार्यते । यत् तच्छेषमुद्धरति तद् महानसिकानामभवति । ततो राज्ञा ते महानसिकाः पृष्टाः—यद् युष्माकं वीनादिभ्यो ददतामवशिष्यते तेन यूयं किं कुरुथ ? । ते ब्रुवते—अस्माकं गृहे उपयुज्यते । नृपतिराह—यद् वीनादिभिरभुक्तं तद् भवद्भिः साधूनां दातव्यम् ॥ ३२७९ ॥ एतदेवाह—

साहूण देह एयं, अहं मे दाहामि तत्तियं मोहं ।

जेच्छंति घरे वेत्तुं, समणा मम रायपिंडो स्ति ॥ ३२८० ॥

साधूनामेतद् भक्त-पानं प्रयच्छत, अहं 'मे' भवतां तावन्मात्रं मूल्यं दास्यामि, यतो मम गृहे श्रमणा राजपिण्ड इति कृत्वा प्रहीतुं नेच्छन्ति ॥ ३२८० ॥

एमेव तेल्लि-गोलिय-पूविय-मोरंड-दुस्सिप चेव ।

जं देह तस्स मोहं, दलामि पुच्छा य महगिरिणो ॥ ३२८१ ॥

एवमेव तैलिकासैलम्, गोलिकाः—मथितविकायिकास्तकादिकम्, पाँपिका अपूपदिकम्, मोरण्डकाः—तिलादिमोदकाः तद्विकायिकास्तिलादिमोदकान्, दौण्डिका वस्त्राणि च दापिताः । कथम् ? इत्याह—यत् तैल-तकादि यूयं साधूनां दत्त तस्य मूल्यमहं भवतां प्रयच्छामीति । ततश्चाऽऽहार-वस्त्रादौ किमीप्सिते लभ्यमाने श्रीमहागिरिरार्यसुहस्तिनं पृच्छति—आर्य ! प्रचुरमाहार-वस्त्रादिकं प्राप्यते ततो जानीष्व 'मा राज्ञा लोकः प्रवर्तितो भवेत्' ॥ ३२८१ ॥

अज्जसुहत्थि ममत्ते, अणुरायाधम्मतो जणो देती ।

संभोग वीसुकरणं, तक्खण आउड्डणे नियत्ती ॥ ३२८२ ॥

आर्यसुहस्ती जानानोऽप्यनेषणामात्मीयशिष्यममत्वेन भणति—क्षमाश्रमणाः ! 'अनुराजधर्मतः' राजधर्म-मनुवर्तमान एष जन एवं यथेष्टितमाहारादिकं प्रयच्छति । तत् आर्यमहागिरिणा भणितम्—आर्य ! त्वमपीदृशो बहुश्रुतो भूत्वा यथेष्टमात्मीयशिष्यममत्वेनेत्थं ब्रवीषि, ततो मम तव चाद्य प्रभृति विष्वक् सम्भोगः—नैकत्र मण्डल्यां समुद्देशनादिव्यवहार इतिः एवं सम्भोगस्य विष्वक्करणमभवत् । तत् आर्यसुहस्ती चिन्तयति—'मया तावदेकमनेषणीयमाहारं जानताऽपि साधवो प्राहिताः, स्वयमपि चानेषणीयं भुक्तम्, अपरं चेदानीमहमि-त्थमपलपामि, तदेतद् मम द्वितीयं बालस्य मन्दत्वमित्यापन्नम् ; अथवा नाद्यापि किमपि विनष्टम्, भूयोऽप्यहमेत-स्मादर्थान् प्रतिक्रामि' इति विचिन्त्य तत्क्षणदेवाऽऽवर्तनमभवत् । ततो यथावदालोचनां दत्त्वा स्थापारार्थं गम्यकः क्षामयित्वा तस्या अकल्पप्रतिसेवनायास्तस्य निवृत्तिरभूत् । ततो भूयोऽपि तयोः साम्भोगिकत्वमभवत् ॥ ३२८२ ॥

अथ "असजीवप्रतिक्रामकः" (गा० ३२७८) इत्यस्य भावार्थमाह—

सो रायाऽवन्तिवती, समणाणं सावतो सुविहिताणं ।

पञ्चतियरायाणो, सव्वे सहाविया तेणं ॥ ३२८३ ॥

'सः' सम्प्रतिनामा राजा अवन्तीपतिः श्रमणानां 'श्रावकः' उपासकः पञ्चाणुवतधारी अभवदिति शेषः । ते च शाक्यादयोऽपि भवन्तीत्यत आह—'सुविहितानां' शोभनानुष्ठानानाम् । ततस्तेन राज्ञा ये केचित् प्रात्यनिकाः—प्रत्यन्तदेशाधिपतयो राजानस्ते सर्वेऽपि 'शब्दापिताः' आकारिताः ॥ ३२८३ ॥

ततः किं कृतम् ? इत्याह—

कहिओ य तेसि धम्मो, वित्थरतो गाहिता य सम्मत्तं ।

अप्पाहिता य बहुसो, समणाणं भद्दगा होह ॥ ३२८४ ॥

कथितश्च 'तेषां' प्रात्यनिकराजानां तेन विस्तरतो धर्मः । प्राहिताश्च ते सम्यक्त्वम् । ततः स्वदेशं गता अपि ते बहुशस्तेन राज्ञा सन्दिष्टाः, यथा—श्रमणानां 'भद्रकः' भक्तिमन्तो भवन् ॥ ३२८४ ॥

अथ कथमसौ श्रमणसङ्घप्रभावेन जातः ? इत्याह—

अणुजाणे अणुजाती, पुण्फारुहणाइ उकिरणगाइं ।

पयं च खेइयाणं, ते वि सरज्जेसु कारिंति ॥ ३२८५ ॥

अनुयानं—रथयात्रा तत्रासौ नृपतिः ‘अनुयाति’ दण्ड-भट्ट-भोजिकादिसहितो रथेन सह हिण्डते । तत्र च पुष्पारोपणम् आदिशब्दाद् माल्य-गन्ध-चूर्णा-ऽऽभरणारोपणं च करोति । ‘उकिरणगाइं’ ति रथपुरतो विविध-फलानि खाद्यकानि कपर्दक-वस्त्रप्रभृतीनि चोत्किरणानि करोति । आह च निशीथचूर्णिंकृत—रहग्नो य विविहफळे खज्जगे य कवड्ढग-वत्थमादी य ओकिरणे करेइ ति ॥ अन्येषां च चैत्यगृहस्थितानां ‘चैत्यानां’ भगवद्विम्बानां पूजां महता विच्छेदेन करोति । तेऽपि च राजान एवमेव खराज्येषु रथयात्रामहोत्सवादिकं कारयन्ति ॥ ३२८५ ॥ इदं च ते राजानः सम्प्रतिनृपतिना भणिताः—

अति मं जाणह सार्मि, समणाणं पणमहा सुविहियाणं ।

दब्बेण मे न कज्जं, पयं खु पियं कुणह मज्झं ॥ ३२८६ ॥

यदि मां स्वामिनं यूयं ‘जानीथ’ मन्यन्ते ततः श्रमणेभ्यः सुविहितेभ्यः ‘प्रणमत’ प्रणता भवत । ‘दब्बेण’ दण्डदातयेनार्थेन मे न कार्यम्, किन्त्वेतदेव श्रमणप्रणमनादिकं मम प्रियम्, तदेतद् यूयं कुरुत ॥ ३२८६ ॥

वीसज्जिया य तेणं, गमणं घोसाघणं सरज्जेसु ।

साहण सुहविहारा, जाता पच्चंतिया देसा ॥ ३२८७ ॥

एतं ‘तेन’ राजा शिक्षां दत्त्वा विसर्जिताः । ततस्तेषां खराज्येषु गमनम् । तत्र च तैः स्वदेशेषु सर्वत्राप्य-माघातघोषणं कारितम्, चैत्यगृहाणि च कारितानि । तथा प्रात्यन्तिका देशाः साधूनां सुखविहाराः सज्जाताः । कथम् ? इति चेदुच्यते—तेन सम्प्रतिना साधवो भणिताः—भगवन्तः ! एतान् प्रत्यन्तदेशान् गत्वा धर्म-कथया प्रतिबोध्य पर्यटत । साधुभिर्हस्तम्—राजन ! एते साधूनामाहार-वस्त्र-पात्रादेः कल्प्या-ऽकल्प्यविभागं न जानन्ति ततः कथं वयमेतेषु विहरामः ? । ततः सम्प्रतिना साधुवेषेण खमटाः शिक्षां दत्त्वा तेषु प्रत्यन्त-देशेषु विसर्जिताः ॥ ३२८७ ॥ ततः किमभूत् ? इत्याह—

समणभडभाविपसुं, तेसू रज्जेसु एसणादीसु ।

साह सुहं विहरिया, तेणं चिय भइगा ते उ ॥ ३२८८ ॥

श्रमणवेषधारिभिर्भेदैरेषणादिभिः शुद्धमाहारादिग्रहणं कुर्वाणैः साधुविभिना भावितेषु तेषु राज्येषु साधवः सुखं विहृताः । तत एव च सम्प्रतिनृपतिकालान् ‘ते’ प्रत्यन्तदेशा भद्रकाः सज्जाताः ॥ ३२८८ ॥

इदमेव स्पष्टयति—

उदिण्णजोहाउलसिद्धसेणो, स पत्थिवो णिज्जियससुसेणो ।

समंततो साहुसुहण्यारे, अकासि अंधे दमिले य घोरे ॥ ३२८९ ॥

उदीर्णाः—प्रबला ये योषास्तैराकुला-सङ्कीर्णा सिद्धा प्रतिष्ठिता सर्वत्राप्यप्रतिहता सेना यस्य स तथा, अत एव च ‘निर्जितशत्रुसेनः’ खवशीकृतविपक्षनृपतिर्येन्यः, एवंविधः स सम्प्रतिनामा पार्थिवः अन्ध्रान् द्रविडान् चशब्दाद् महाराष्ट्र-कुडुकादीन् प्रत्यन्तदेशान् ‘घोरान्’ प्रत्यपायबहुलान् समन्ततः ‘साधुसुख-प्रचारान्’ साधूनां सुखविहरणान् ‘अकार्षात्’ कृतवान् ॥ ३२८९ ॥ विभागः ३ पत्रम् ९१७-२१

(६) आर्यसुहस्ती आर्यसमुद्रः आर्यमज्झुश्च

गणहर-थेरकयं वा, आवेसा मुक्कवागरणतो वा ।

धुव-चलविसेसतो वा, अंगा-ऽणंगेसु णाणसं ॥ ३४४ ॥

यद् गणधरैः कृतं तदङ्गप्रविष्टम् । यत्पुनर्गणधरकृतादेव स्वाविरैर्निर्युक्तम् ; ये चादेशाः, यथा—आर्यमज्झु-

राचार्यस्त्रिविधं शङ्खमिच्छति—एकभक्तिकं बद्धायुष्कमभिमुखनामगोत्रं च, आर्यसमुद्रो द्विविधम्—बद्धायुष्कमभिमुखनामगोत्रं च, आर्यसुहृस्ती एकम्—अभिमुखनामगोत्रमिति; यानि च मुक्तकानि व्याकरणानि, यथा—“वर्षे देव ! कुणालायाम्” इत्यादि, तथा “मरुदेवा भगवती अनादिवनस्पतिकायिका तद्भवेन सिद्धा” इत्यादि; एतत्स्थविरकृतम् । आदेशा मुक्तकव्याकरणतश्च अनङ्गप्रविष्टम् । अथवा ध्रुव-चलविशेषतोऽङ्गा-ऽनङ्गेषु नानात्मम् । तद्यथा—ध्रुवं अङ्गप्रविष्टम्, तच्च द्वादशाङ्गम्, तस्य नियमतो निर्यूहणात्; चलानि प्रकीर्णकानि, तानि हि कदाचिर्निर्यूह्यन्ते कदाचिज्ज, तान्यनङ्गप्रविष्टमिति ॥ ३४४ ॥

विभागः १ पत्रम् ४४-४५

(७) आर्यवज्रस्वामी

अत्रौपम्यमार्यवज्रैः, स बालभावे कर्णाभ्याहृतं सूत्रं कृतवान् । पश्चात् तस्योद्दिष्टं समुद्दिष्टमनुज्ञातम् अर्थश्च तदेव द्वितीयपौरुष्यं कथितः ।

विभागः १ पत्रम् ११९

(८) कालिकाचार्याः तत्प्रशिष्यः सागरश्च

सागारियमप्याहण, सुवन्न सुयसिस्स खंतलक्खेण ।

कहणा सिस्सागमणं, धूलीपुंजोवमाणं च ॥ २३९ ॥

उज्जेणीए नयरीए अज्जकालगा नाम आयरिया सुत्त-ऽन्धोववेया बहुपरिवारा विहरति । तेमिं अज्ज-कालगाणं सीसस्स सीसो सुत्त-ऽन्धोववेओ सागरो नाम सुवन्नभूमीए विहरइ । ताहे अज्जकालया चित्तेति—एए मम सीसा अणुओगं न सुणंति तओ किमेएसि मज्जे चिट्ठामि ? तत्थ जामि जत्थ अणुओगं पवसेमि, अवि य एए वि सिस्सा पच्छा लज्जिया सोच्छिहंति । एवं चित्तिऊण सेज्जायरमापुच्छंति—कहं अज्जत्थ जामि ! तओ मे सिस्सा सुणेहिति, तुमं पुण मा तेमिं कहेज्जा, जइ पुण गाढतरं निब्बंथं करिज्जा तो खरंटेउं साहेज्जा, जहा—सुवन्नभूमीए सागराणं सगासं गया । एवं अप्पाहिता रत्तिं चैव पसुत्ताणं गया सुवण्ण-भूमिं । तत्थ गंतुं खंतलक्खेण पविट्ठा सागराणं गच्छं । तओ सागरायरिया ‘खंत’ ति काउं न नाढाइया अब्भुट्ठाणाइणि । तओ अत्थपोरिसीवेलाए सागरायरिएणं भणिया—खंता ! तुब्भं एयं गमइ । आयरिया भणंति—आमं । ‘तो खाइं सुणेह’ ति पकहिया । गव्वायंता य कहंति । इयरे वि सीसा पभाए संते संभंते आयरियं अपासंता सव्वत्थ मविगउं सिज्जायरं पुच्छंति । न कहेइ, भणइ य—तुब्भं अप्पणो आयरिओ न कहेइ, मम कहं कहेइ ? ततो आउरीभूएहिं गाढनिब्बंथे कए कहियं, जहा—तुब्भच्चएण निव्वेएण सुवन्न-भूमीए सागराणं सगासं गया । एवं कहित्ता ते खरंटिया । तओ ते तह चैव उच्चलिया सुवन्नभूमिं गंतुं । पंथे लोणो पुच्छइ—एस कयरो आयरिओ जाइ ? ते कहंति—अज्जकालगा । तओ सुवन्नभूमीए सागराणं लोणेण कहियं, जहा—अज्जकालगा नाम आयरिया बहुसुया बहुपरिवारा इहाऽऽगंतुकामा पंथे बट्ठंति । ताहे सागरा सिस्साणं पुरओ भणंति—मम अज्जया इति, तेसिं सगासे पयत्थे पुच्छीहामि ति । अचिरेणं ते सीसा आगया । तत्थ अगिगळेहिं पुच्छिज्जंति—किं इत्थ आयरिया आगया चिट्ठंति ? नत्थ, नवरं अजे खंता आगया । केरिसा ! वंदिए नायं ‘एए आयरिया’ । ताहे सो सागरो लज्जिओ—बहुं मए इत्थ पलवियं, खमासमणा य वंदाविया । ताहे अवरण्हेवेलाए मिच्छा दुक्कडं करेइ ‘आसाइय’ ति । भणियं च णेण—केरिसं खमासमणो ! अहं वागरेमि ? । आयरिया भणंति—सुदरं, मा पुण गव्वं करिज्जसि । ताहे धूलीपुंज-विट्ठंतं करंति—धूली हत्थेण वेत्तुं तिसु ट्ठाणेषु ओयारंति—जहा एस धूली ठविज्जमाणी उक्खिप्पमाणी य सव्वत्थ परिसडइ, एवं अत्थो वि तित्थगरेहिं तो गणहराणं गणहरेहिं तो जाव अम्हं आयरिउवज्जायाणं परंपरएणं आगयं, को जाणइ कस्स केइ पज्जाया गलिया ? ता मा गव्वं काहिसि । ताहे मिच्छा दुक्कडं करित्ता आढत्ता अज्जकालिया सीसपसीसाण अणुओगं कहेउं ॥

विभागः १ पत्रम् ७३-७४

(९) कालकाचार्यो गर्दभिल्लश्च

विज्ञा-ओरस्सबली, तेयसलखी सहायलखी वा ।

उप्पादेउं सासति, असिपंतं कालकज्जो वा ॥ ५५९३ ॥

यो विद्याबलेन युक्तो यथा आर्यखपुटः, औरसेन वा बलेन युक्तो यथा बाहुबली, तेजोलब्ध्या वा सलब्धिको यथा ब्रह्मदत्तः सम्भूतभवे, सहायलब्धयुक्तो वा यथा हरिकेशबलः । ईदृशोऽधिकरण-सुरपाय 'अतिप्रान्तम्' अतीवप्रवचनप्रत्यनीकं शान्ति, 'कालिकाचार्य इव' यथा कालकाचार्यो गर्दभिल्ल-राजानं शासितवान् । कथानकं सुप्रतीतत्वात् लिख्यते ॥ ५५९३ ॥ विभागः ५ पत्रम् १४८०

(१०) शालवाहननृपः

पइट्ठाणं नयरं । सालवाहणो राया । सो वरिसे वरिसे भरुयच्छे नहवाहणं (नरवाहणं प्रत्य-स्तरे) रोहेइ । जाहे य वरिसारतो भवति ताहे सयं नयरं पडियाइ । एवं कालो वच्चइ ।

विभागः १ पत्रम् ५२

महुराऽऽणत्ती दंडे, सहसा णिगम अपुच्छिउं करं ।

तस्स य तिव्खा आणा, दुहा गता दो वि पाडेउं ॥ ६२४४ ॥

सुतजम्म-महुरपाडण-निहिलंभनिवेदणा जुगव दित्तो ।

सयणिज्ज खंभ कुहे, कुट्टेइ इमाइ पलवंतो ॥ ६२४५ ॥

गोयावरीए णदीए तडं पतिट्ठाणं नगरं । तत्थ सालवाहणो राया । तस्स खरओ अमच्चो । अन्नया सो सालवाहणो राया दंडनायगमाणवेइ—महुरं घेतुणं सिग्घमागच्छ । सो य सहसा अपुच्छिऊण दंडेहिं मइ सिग्घओ । तओ चिंता जाया—का महुरा घेतुवा ? दक्खिणमहुरा उत्तरमहुरा वा ? । तस्स आणा तिव्खा, पुणो पुच्छिउं न तीरति । तओ दंडा दुहा काऊण दोसु वि पेसिया । गहियाओ दो वि महुराओ । तओ पड्यावतो पेसिओ । तेण गंतुण राया वद्धाविओ—देव ! दो वि महुराओ गहियाओ । इयरो आगओ—देव ! अग्गमहिंसीए पुत्तो जाओ । अण्णो आगतो—देव ! अमुगत्थ पदेसं विपुलो निही पायडो जातो । तओ उवस्वरिं कळ्हाणानंवेयणेण हरिसवमविसण्णमाणहियओ परव्वसो जाओ । तओ हरिसं धरिउमचार्यतो मयणिज्जं कुट्टे, खंभे आहणइ, कुट्टे विद्वइ, बहूणं य अस्समंजसाणि पलवति । तओ खरणोणामच्चेण तसु-वाएहिं पडिबोहिउकामेण खंभा कुट्टा बहू विहाविया । रत्ता पुच्छियं—केणेयं विद्वियं ? । सो भणइ—तुम्मोहिं । ततो 'मम सम्मुहमलीयमेयं भणति' रुद्धेण रत्ता सो खरणो पाएण ताडित्तो । तओ संकेइयपुरिसेहिं उप्पाडिओ अण्णत्थ संगोवितो य । तओ कम्हिइ पओयणे समावडिए रग्णा पुच्छिओ—कत्थ अमच्चो चिट्ठति ? । संकेइ-यपुरिसेहिं य 'देव ! तुम्हं अविणयकारि' ति सो मारिओ । राया विसूरियुं पयत्तो—दुट्ठु कयं, मए तथा न किं पि चंदियं ति । तओ समावत्थो जाओ ताहे संकेइयपुरिसेहिं विज्जतो—देव ! गवेसामि, जइ वि कयाइ चंडालेहिं रक्खिओ होज्जा । तओ गवेसिऊण आणिओ । राया संतुट्ठो । अमच्चेण सम्भावो कहिओ । तुट्ठेण विउला भोगा दिन्ना ॥

साम्प्रतमक्षराथो विव्रियते—सातवाहनेन राज्ञा मथुराग्रहणे "दंडि"ति दण्डनायकस्याज्ञप्तिः कृता । ततो दण्डाः सहसा 'कां मथुरां गृहीमः ?' इत्यष्टुष्टा निर्गताः । तस्य च राज्ञा आज्ञा तीक्ष्णा, ततो न भूयः प्रष्टुं शक्नुवन्ति । ततस्ते दण्डा द्विधा गताः, द्विधा विभज्य एको दक्षिणमथुरायामपर उत्तरमथुरायां गता इत्यर्थः । द्वे अपि च मथुरे पातयित्वा ते समागताः ॥ ६२४४ ॥

सुतजन्म-मथुरापातन-निधिलामानां युगपद् निवेदनायां हर्षवशात् सातवाहनो राजा 'वीरः' वीर-चित्तोऽभवत् । वीरचित्ततया च 'इमानि' वक्ष्यमाणानि प्रलपन् शयनीय-स्तम्भ-कुल्यानि कुट्टयति ॥ ६२४५ ॥

तत्र यानि प्रलपति तान्याह—

सखं भण गोदावरि !, पुण्वसमुद्देण साविया संती ।
साताहणकुलसरिसं, जति ते कूले कुलं अत्थि ॥ ६२४६ ॥
उत्तरतो हिमवंतो, दाहिणतो सालिवाहणो राया ।
समभारभरकंता, तेण न पल्हत्थए पुहवी ॥ ६२४७ ॥

हे गोदावरि ! पूर्वसमुद्देण 'शपिता' दन्तशपथा गती सत्यं 'भण' ब्रूहि—यदि तव कूले सातवाहन-
कुलसदृशं कुलमस्ति ॥ ६२४६ ॥

'उत्तरतः' उत्तरस्यां दिशि हिमवान् गिरिः, दक्षिणतन्तु सालवाहनो राजा, तेन समभारभराक्रान्ता
सती पृथिवी न पर्यस्यति, अन्यथा यदि अहं दक्षिणतो न स्यां ततो हिमवद्गिरिभराक्रान्ता नियमतः
पर्यस्येत् ॥ ६२४७ ॥

एयाणि य अश्राणि य, पलवियवं सो अणिच्छिद्यव्वाहं ।
कुसलेण अमच्छेणं, खरणेणं सो उवाएणं ॥ ६२४८ ॥

'एतानि' अनन्तरोदितानि अन्यानि च सोऽनीप्सितव्यानि बहूनि प्रलपितवान् । ततः कुशलैः खरकनाम्नाऽ-
माल्येनोपायेन प्रतिबोधयितुकामेनेदं विहितम् ॥ ६२४८ ॥ किम् ? इत्याह—

विहवितं केणं ति व, तुवमेहिं पायतालणा खरण ।
कत्थ ति मारिओ सो, दुट्ठु ति य दरिसिते भोगा ॥ ६२४९ ॥

'विहवितं' विनाशितं समस्तं स्तम्भ-कुड्यादि । राज्ञा पृष्टम्—केनेदं विनाशितम् ? । अमात्यः सम्मुखीभूय
सरोषं निष्ठुरं वक्ति—युष्माभिः । ततो राज्ञा कुपितेन तस्य पादेन ताडना कृता । तदनन्तरं सङ्केतितपुरुषैः स
उत्पाटितः सङ्गोपितश्च । ततः समागते कस्मिंश्चित् प्रयोजने राज्ञा पृष्टम्—कुत्रामात्यो वर्तते ? । सङ्केतितपुरुषै-
रुक्तम्—देव ! युष्मत्पादानामविनयकारी इति मारितः । ततः 'दुष्टं कृतं मया' इति प्रभूतं विस्मृतवान् ।
स्वस्थीभूते च तस्मिन् सङ्केतितपुरुषैर्गमाल्यस्य दर्शनं कारितम् । ततः सद्भावकथनानन्तरं राजा तस्मै विपुला
भोगाः प्रदत्ता इति ॥ ६२४९ ॥

विभागः ६ पत्रम् १६४७-४९

(११) पादलिप्ताचार्याः

कट्ठे पुत्थे चित्ते, दंतोवल मट्ठियं व तत्थगतं ।
एमेव य आगतुं, पालित्तय बेट्ठिया जवणे ॥ ४९१५ ॥

याः काष्ठकर्मणि पुस्तकर्मणि वा चित्रकर्मणि वा निर्वाहार्थांस्त्रीप्रतिमा यद्वा दन्तमयमुपलभ्यं मृत्तिकाभयं वा
स्त्रीरूपं यस्यां वसतौ वसति तत्र तस्यां तत्रगतं मन्तव्यम् । तद्विषये दोषोऽप्युपचारात् तत्रगतं उच्यते । एवमेव
चागन्तुकमपि मन्तव्यम् । आगन्तुकं नाम यद् अन्यत आगतम् । ततो यथा तत्रगताः स्त्रीप्रतिमा भवन्ति
तथाऽऽगन्तुका अपि भवेयुः । तथा चात्र पादलिप्ताचार्यकृता 'बेट्ठिक' इति राजकन्यका इष्टान्तः ।
स चायम्—

पालित्तायरिएहिं रत्तो भणिणीसरिसिया जंतपडिमा कया । चंक्रमणुम्मेसनिमेसमयी तालविट्ठहत्था
आयरियाणं पुरतो चिट्ठइ । राया वि अइव पालित्तगस्स सिण्हं करेइ । धिज्जाइएहिं पउट्ठेहिं रत्तो कहियं—
भणिणी ते समणएणं अभिओगिया । राया न पत्तियति, भणिओ अ—पेच्छ, दंसेसु ते । राया आगतो । पासित्ता
पालित्तायरियाणं रुट्ठो पच्चोसरिओ य । तओ सा आयरिएहिं चड ति विगरणी कया । राया सुट्ठुतंरं
आउट्ठो ॥ एवमागन्तुका अपि स्त्रीप्रतिमा भवन्ति । 'जवणे' इति यवनविषये ईदृशानि स्त्रीरूपाणि
प्राचुर्येण क्रियन्ते ॥ ४९१५ ॥

विभागः ५ पत्रम् १३१५-१६

(१२) मुरुण्डराजः

दिङ्मंतो पुरिसपुरे, मुण्डदूतेण होइ कायव्वो ।

अहं तस्स ते असउणा, तह तस्सितरा मुणेयव्वो ॥ २२९१ ॥

दृष्टान्तोऽत्र पुरुषपुरे रक्तपटदर्शनाकीर्णे मुरुण्डदूतेन भवति कर्तव्यः । यथा 'तस्य' मुरुण्डदूतस्य 'ते' रक्तपटा अशकुना न भवन्ति, तथा 'तस्य' साधोः 'इतराः' पार्श्वस्थ्यादयो मुणितव्याः, ता दोषकारिण्यो न भवन्तीत्यर्थः ॥ २२९१ ॥ इदमेव भावयति—

पाडलि मुण्डदूते, पुरिसपुरे सचिवमेलणाऽऽवासो ।

भिक्षव् असउण तइए, दिणम्मि रत्तो सचिवपुच्छा ॥ २२९२ ॥

पाटलिपुत्रे नगरे मुरुण्डो नाम राजा । तदीयदूतस्य पुरुषपुरे नगरे गमनम् । तत्र सचिवेन सह मीलनम् । तेन च तस्य आवागो दापितः । ततो राजानं द्रष्टुमागच्छतः 'भिक्षवः' रक्तपटा अशकुना भवन्ति इति कृत्वा स दूतो न राजभवनं प्रविशति । ततस्तृतीये दिने राज्ञः सचिवपार्श्वे पुच्छा—किमिति दूतो नाद्यापि प्रविशति ? ॥ २२९२ ॥ ततश्च—

निगमणं च अमच्चे, सच्चभावाऽऽइक्खिए भणइ दूयं ।

अंतो बहिं च रच्छा, नऽरहिति इहं पवेसणया ॥ २२९३ ॥

अमात्यस्य राजभवनान्निर्गमनम् । ततो दूतस्यावासे गत्वा सचिवो मिलितः । पृष्टश्च तेन दूतः—किं न प्रविशति राजभवनम् ? । स प्राह—अहं प्रथमे दिवसे प्रस्थितः परं तच्चञ्चिकान् दृष्ट्वा प्रतिनिवृत्तः 'अपशकुना एते' इति कृत्वा, ततो द्वितीये तृतीयेऽपि दिवसे प्रस्थितः तत्रापि तथैव प्रतिनिवृत्तः । एवं सद्भावे 'आख्याते' कथिते मति दूतममात्रो भणति—एते 'इह' गच्छाया अन्नबहिर्वा नापशकुनत्वमर्हन्ति । ततः प्रवेशना दूतस्य राजभवेन कृता । एवमस्माकमपि पार्श्वस्थ्यादयस्तदीयसंयव्यश्च रथ्यादौ दृश्यमाना न दोषकारिण्यो भवन्ति ॥ २२९३ ॥

विभागः ३ पत्रम् ६५०

विहवससा उ मुण्डं, आपुच्छति पव्वयामऽहं कथं ।

पासंडे य परिकखति, वेसग्गहणेण सो राया ॥ ४१२३ ॥

डोबेहिं च धरिसणा, माउग्गामस्स होइ कुसुमपुरे ।

उब्भावणा पवयणे, णिवारणा पावकम्माणं ॥ ४१२४ ॥

उज्झस्स चीरे सा यावि णिवपहे मुयति जे जहा बाहिं ।

उच्छुरिया णडी विव, दीसति कुप्पासगादीहिं ॥ ४१२५ ॥

धिद्धिक्कतो य हाहक्कतो य लोएण तज्जितो मेंटो ।

ओलोयणट्टितेण य, णिवारितो रायसीहेण ॥ ४१२६ ॥

कुसुमपुरे नगरे मुरुण्डो राया । तस्म भगिणी विहवा । सा अज्जया रायं पुच्छइ—अहं पव्वइउकामा, तो आइसह कथं पव्वयामि ? ति । तओ राया पासंडीणं वेसग्गहणेण परिकखं करेइ । हत्थिमिंठा संदिट्ठा जहा—पासंडिमाउग्गामेसु हत्थि सज्जिजाह, भण्णिजाह य—पोनं सुयाहि, अज्जहा इमिणा हत्थिणा उवइवे-स्सामि ति, एकम्मि य मुक्के मा ठाहिह, ताव गहग्गहावेइ जाव सव्वे मुक्का । तओ एगेण मिटेण चरियाए रायपहे तहा कथं जाव नग्गीभूया । रत्ता सव्वं दिट्ठं । नवरं अज्जा विहीए पविट्ठा । रायपहोत्तिण्णाए हत्थी सज्जिओ—सुयसु पुत्तं ति । तीए पढमं मुहपोत्तिया मुक्का, ततो निसिज्जा, एवं जाणि जाणि बाहिरिद्धाणि चीवरणि ताणि ताणि पढमं मुयइ, जाव बहूहिं वि मुक्केहिं नडी विव कंचुकादीहिं सुप्पाउया दीसइ ताहे लोणेण अक्कंदो कओ—हा पाव ! किमेवं महासइतवस्सिणि अभिद्वेसि ? ति । रत्ता वि ओलोयणट्टिएण वारिओ, चितियं च—एस धम्मो सव्वलुट्ठो । अणेण य बहुजणेण कया सासणस्स पसंसा ॥

विभागः ४ पत्रम् ११२३

(१३) सिद्धसेनाचार्याः

तत्र योनिप्राभृतादिना यदेकेन्द्रियादिशरीराणि निर्वर्तयति, यथा सिद्धसेनाचार्येणाश्वा उत्पादिताः ।

विभागः ३ पत्रम् ७५३

(१४) लाटाचार्याः

असह्य वसहीय वीसुं, वसमाणाणं तरा तु भयितव्वा ।

तत्थऽण्णत्थ व वासे, छत्तच्छायं तु वज्जेति ॥ ३५३१ ॥

“यत्र सङ्कीर्णानां वसतौ सर्वेऽपि साधवो न मान्ति तत्र ‘विष्वग्’ अन्यस्यां वसतौ वसतां साधूनां शय्यातरा भक्तव्याः, तत्र हि यदि साधवः पृथक्वसनानुषित्वा द्वितीयदिने सूत्रपौरुषीं कृत्वा समागच्छन्ति ततो द्वावपि शय्यातरौ, अथ मूलवसतिमागम्य सूत्रपौरुषीं कुर्वन्ति तत एक एव मूलवसतिदाता शय्यातरः । लाटाचार्या-भिप्रायः पुनरयम्—शेषाः साधवः ‘तत्र वा’ मूलवसतौ ‘अन्यत्र वा’ प्रतिवसतौ वसन्तु, न तेषां सम्बन्धना सागारिकेणेहाधिकारः, किन्तु सकलगच्छस्य च्छत्रकल्पत्वात् छत्रः—आचार्यस्तस्य रक्षायां वर्जयन्ति, मौलश-य्यातरगृहमित्यर्थः इति विशेषचूर्णि-निशीथचूर्ण्योरभिप्रायः । विभागः ४ पत्रम् ९८३

“अहवा लाटाचार्यानामादेशेन जन्थ आयरिओ वसति सो सेज्जायरो । छतो आयरिओ ।” कल्प-विशेषचूर्णौ ॥ विभागः ४ पत्रम् ९८३ टि० २

[६ वारिखलादिपरिव्राजकादयः]

(१) वारिखलपरिव्राजकाः वानप्रस्थतापसाश्च

वारिखलाणं बारस, मट्टीया छ च्च वाणपत्थाणं । ॥ १७३८ ॥

वारिखलाः—परिव्राजकास्तेषां द्वादश मृत्तिकाशेषाः भोजनशोधनका भवन्ति । षट् च मृत्तिकाशेषा वान-प्रस्थानां तापसानां शौचसाधकाः सज्जायन्ते । विभागः २ पत्रम् ५१३

(२) चक्रचरः

चक्रचरादिसम्बन्धिपरलिङ्गेन वा भक्त-पानग्रहणे प्राप्ते सिक्केन पर्यटितव्यम् ।

विभागः ३ पत्रम् ८१८

(३) कर्मकारभिधुकाः

‘कर्मकारभिधुकाणां’ देवद्रोणीवाहकभिधुविशेषाणां

विभागः ४ पत्रम् ११७०

(४) उडङ्कुरिः ब्रह्महत्याया व्यवस्था च

इदं उडङ्करिसिपत्ती रुववती दिट्ठा । तओ अज्जोववज्जो तीए समं अहिगमं गतो । सो तओ निगगच्छंते रिसिणा दिट्ठो । रुट्ठेण रिसिणा तस्स सावो दिज्जो—जम्हा तुमे अगम्मा रिसिपत्ती अभिगया तम्हा ते बंभ-वज्झा उवट्ठिया । सो तीए भीओ कुरुखेत्तं पविट्ठो । सा वंभवज्झा कुरुखेत्तस्स पासओ भमइ । सो वि तओ तब्भया न नीति । इदं विणा सुबं इदं द्वाणं । ततो सव्वे देवा इदं मग्गमाणा जाणिऊण कुरुखेत्ते उवट्ठिया, भणितं—एहि, सणाहं कुरु देवलोगं । सो भणइ—मम इओ निगगच्छंतस्स बंभवज्झा लमगइ । तओ सा देवेहिं बंभवज्झा चउहा विहत्ता—एको विभागो इत्थीणं रिउकाले ठिओ, बिहओ उदगे काइयं निसिरंतस्स, तइओ वंभणस्स सुरापणे, चउत्थो गुरुपत्तीए अभिगमे । सा वंभवज्झा एण्णु ठिया । इदं वि देवलोगं गओ । एवं तुब्भं पि पुरेकम्मकओ कम्मबंध-दोसो ब्रह्महत्यावद् देवलो भवति ॥ १८५६ ॥

विभागः २ पत्रम् ५४३-४४

[७ वानमन्तर-यक्षादि]

(१) ऋषिपालो वानमन्तरः

उज्जैणी रायगिहं, तोसलिनगरे इसी य इसिवालो ॥ ४२१९ ॥

उज्जयिनी राजगृहं च नगरं कुत्रिकापणयुक्तमासीत् । तोसलिनगरवास्तव्येन च वणिजा ऋषिपालो नाम वानमन्तर उज्जयिनीकुत्रिकापणान् क्रीत्वा खबुद्धिमादात्म्येन मध्यगाराधितः । ततस्तेन ऋषितडागं नाम सरः कृतम् । × × ×

एमेव तोसलीए, इसिवालो वाणमंतरो तत्थ ।

णिज्जित इसीतलागे, ० ॥ ४२२३ ॥

‘एमेव’ तोसलिनगरवास्तव्येन वणिजा उज्जयिनीमागम्य कुत्रिकापणाद् ऋषिपालो नाम वानमन्तरः क्रीतः । तेनापि तथैव निर्जितेन ऋषितडागं नाम सरश्चक्रे । विभागः ४ पत्रम् ११४५-४६

(२) कुण्डलमेण्ठो वानमन्तरः

कोंडलमेंढ पभासे, ०

॥ ३१५० ॥

तथा कुण्डलमेण्ठनाम्नो वानमन्तरस्य यात्रायां भरुकच्छपरिसरवर्ती भूयान् लोकः सङ्गृहि करोति ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३-८४

“अहवा कोंडलमिंढे कोंडलमिंढो वाणमंतरो, देवद्रोणी भरुकच्छाहरणीए, तत्थ यात्राए बहुजणो मंसडि करेइ × × ×” इति चूर्णां विशेषचूर्णां च ॥ विभागः ३ पत्रम् ८८३ टि० ७

(३) घण्टिकयक्षः

पसिणापसिणं सुमिणे, विज्जासिटुं कहेइ अन्नस्स ।

अहवा आइंखिणिआ, घंटियसिटुं परिकहेइ ॥ १३१२ ॥

× × × अथवा “आइंखिणिआ” डोम्बी, तस्याः कुलदैवतं घण्टिकयक्षो नाम, स पृष्टः सन् कर्णे कथयति, सा न तेन शिष्टं कथितं सद् अन्यस्मै पृच्छकाय शुभाशुभादि यन् परिकथयति एष प्रश्नप्रश्नः ॥ १३१२ ॥

विभागः २ पत्रम् ४०३-४

(४) भण्डीरयक्षः

मथुरायां भण्डीरयक्षयात्रायां कम्बल-शबलौ वृषभौ घटिकेन-मित्रेण जिनदासस्थानापृच्छया वाहिनीं, तन्निमित्तं सञ्जातवैराग्यो श्रावकेणानुशिष्टो भक्तं प्रयाग्याय कालगतौ नागकुमारेभूपपत्नौ ॥ ५३२७ ॥

विभागः ५ पत्रम् १४८९

(५) सीता हलपद्धतिदेवता

सीताइ जम्नो पहुगादिगा वा, जे कण्णजिज्जा जत्तिणो भवंति ।

साली-फलादीण व णिकयम्मि, पडेज्ज तेहं लवणं गुलो वा ॥ ३६४७ ॥

सागारिकस्यान्येषां च साधारणं क्षेत्रे ‘सीतायाः’ हलपद्धतिदेवतायाः ‘यज्ञः’ पूजा भवेत् तत्र शाल्यादि द्रव्यं यद् उपस्कृतं, पृथुकादयो वा ये तत्र क्षेत्रे यतीनां कल्पनीया भवन्ति, यद् वा तत्र शालीनां-कल्मादीनां फलाणां-चिर्भेदादीनाम् आदिशब्दाद् योवारिप्रभृतीनां धान्यानां विक्रीयमाणानां निष्क्रम्ये तेहं वा लवणं वा गुडो वा पतेत्, एषा सर्वाऽपि क्षेत्रविषया सागारिकांशिका ॥ ३६४७ ॥ विभागः ४ पत्रम् १०१३

[८ विद्यादि]

(१) आभोगिनी विद्या

आभोगिनी नाम विद्या सा भण्यते या परिजपिता सती मानसं परिच्छेदमुत्पादयति ।

विभागः ४ पत्रम् १२५०

(२) अश्व-महिष-दृष्टिविषसर्पोत्पादनादि

तत्र योनिप्राभृतादिना यदेकेन्द्रियादिशरीराणि निर्वर्तयति, यथा सिद्धसेनाचार्येणाश्वा उत्पादिताः ।

जहा वा एगेणायरिएण सीसस्म जोगो उवदिट्टो जहा महिसो भवति । तं च सुतं आयरियाणं भाइणि-
ज्जेण । सो निद्धम्मो उच्चिम्मन्तां महिसं उप्पाएउं सोयरियाणं हत्थे विक्किणइ । आयरिएणं सुतं । तत्थ गतो
भणेइ—किं एतेणं ? अहं ते रयणजोगं पयच्छामि, दव्वे आहराहि । ते अ आहरिया । आयरिएणं संजोइया ।
एगंते निक्खित्ता भणितो—एतिएणं कालेण उक्खणिज्जासि, अहं गच्छामि । तेण उक्खतो दिट्ठीविसो
सप्पो जातो । सो तेण मारितो । एवं अहिगरणच्छेदो । सो वि सप्पो अंतोमुहुत्तेण मओ नि ॥

विभागः ३ पत्रम् ७५३-५४

(३) यज्ञप्रतिमा

एमेव य आगंतुं, पालित्तयवेट्ठिया जवणे ॥ ४९१५ ॥

× × × आगन्तुकं नाम यदन्यत आगतम् । × × × तथा चात्र पादलिताचार्यकृता 'वेदिक' ति
राजकन्यका दृष्टान्तः । स चायम्—

पालित्तायरिएहिं रत्तो भणिणीसरिसिया जंतपडिमा कया । चंकमणुम्मोस-भिमेसमयी तालविट्ठहत्था
आयरियाणं पुरतो चिट्ठइ । राया वि अइव पालित्तगस्स सिणेहं करेइ । धिजाइएहिं पउट्ठेहिं रत्तो कहियं—
भणिणी ते समणएणं अभिओगिआ । राया न पत्तियति । भणिओ य—पेच्छ, दंसेसु ते । राया आगतो ।
पासित्ता पालित्तयाणं रुट्ठो पच्चोसरिओ य । तओ सा आयरिएहिं चड ति धिकरणी कया । राया
सुट्ठतरं आउट्ठो ॥

एवमागन्तुका अपि श्रीप्रतिमा भवन्ति । 'जवणे' ति यवनविषये ईदृशानि स्त्रीरूपाणि प्राचु-
र्येण क्रियन्ते ॥ ४९१५ ॥

विभागः ५ पत्रम् १३१५-१६

[९ जनपद-ग्राम-नगरादिविभागः]

(१) आर्या-ऽनार्यजनपद-जात्यादि

कप्पइ निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा पुरत्थिमेणं जाव अंग-मगहाओ
एत्तए, दक्खिणेणं जाव कोसंबीओ, पच्चत्थिमेणं जाव थूणावि-
सयाओ, उत्तरेणं जाव कुणालाविसयाओ एत्तए । एताव ताव
कप्पइ । एताव ताव आरिए खेत्ते णो से कप्पइ एत्तो बाहिं । तेण
परं जत्थ नाण-दंसण-चरित्ताइं उस्सप्पंति ति वेमि ॥

(उद्देशः १ सूत्रम् ५०)

अस्य व्याख्या—कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा पूर्वस्यां दिशि यावदङ्ग-मगधान् 'एतुं' विहर्तुम् ।
अङ्गा नाम चम्पाप्रतिबद्धो जनपदः, मगधा राजगृहप्रतिबद्धो देशः । दक्षिणस्यां दिशि यावत् कोशा-
म्बीमेतुम् । प्रतीच्यां दिशि स्थूणाविषयं यावदेतुम् । उत्तरस्यां दिशि कुणालाविषयं यावदेतुम् । सूत्रे
पूर्व-दक्षिणादिपदेभ्यस्तृतीयनिर्देशो लिङ्गव्यत्ययश्च प्राकृतत्वात् । एतावत् तावत् क्षेत्रमवधीकृत्य विहर्तुं कल्पते ।

कुतः ? इत्याह—एतावत् तावद् यस्मादर्थे क्षेत्रम्, नो 'से' तस्य निर्ग्रन्थस्य निर्ग्रन्था वा कल्पते 'अतः' एवंविधाद् आर्यक्षेत्राद् बहिर्विहर्तुम् । 'ततः परं' बहिर्देशेषु अपि सम्प्रतिवृत्तिकालादारभ्य यत्र ज्ञान-दर्शन-चारित्र्याणि 'उत्सर्पन्ति' स्फातिमासादयन्ति तत्र विहर्तव्यम् । 'इतिः' परिसमाप्ता । ब्रवीमि इति तीर्थकर-गण-धरोपदेशेन, न तु ख्यनीषिकयेति सूत्रार्थः ॥

विभागः ३ पत्रम् ९०५-७

साययमि पुरवरे, सभूमिभागमि वद्धमाणेण ।

सुत्तमिणं पण्णत्तं, पडुच्च तं चेव कालं तु ॥ ३२६१ ॥

साक्रेते पुरवरे सभूमिभागे उद्याने समवस्यतेन भगवता वर्द्धमानस्वामिना सूत्रमिदं 'तमेव' वर्त्तमानं कालं प्रतीत्य निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीनां पुरतः प्रज्ञप्तम् ॥ ३२६१ ॥ कथम् ? इत्याह—

मगहा कोसंबी या, धूणाविसओ कुणालविसओ य ।

एता विहारभूमी, एतावंताऽऽरियं खेत्तं ॥ ३२६२ ॥

पूर्वस्यां दिशि मगधान् दक्षिणस्यां दिशि कौशाम्बीं अपरस्यां दिशि स्थूणाविषयं उत्तरस्यां दिशि कुणालाविषयं यावद् ये देशा एतावदार्यक्षेत्रं मन्तव्यम् । अत एव साधूनामेवा विहारभूमी । इतः परं निर्ग्रन्थ-निर्ग्रन्थीनां विहर्तुं न कल्पते ॥ ३२६२ ॥ अथार्यपदस्य निक्षेपनिर्हणण्याऽऽह—

नामं ठवणा दविण, खेत्ते जाती कुले य कम्मे य ।

भासारिय सिप्पारिय, णाणे तह दंसण चरित्ते ॥ ३२६३ ॥

नामार्थाः स्थापनार्थाः द्रव्यार्थाः क्षेत्रार्थाः जात्याः कुलार्थाः कर्माः भाषार्थाः शिल्पार्थाः ज्ञानार्थाः दर्शनार्थाः धारित्रार्थाः । तत्र नाम-स्थापने सुप्रतीते । द्रव्यार्था नामनादियोग्याः तिनेश्वरप्रभृतयः । क्षेत्रार्था अर्द्ध-पर्वविंशतिजनपदाः तद्वर्गमनो वा । ते च जनपदा राजगृहादिनगरेष्वपलक्षिता मगधादयः । उक्तम्—

रायगिह मगह १ चंपा, अंगा २ तह तामलिसि वंगा य ३ ।

कंचणपुरं कलिंगा ४, वाणारसि चंय कासी य ५ ॥ १ ॥

साकेत कोसला ६ गयपुरं च कुरु ७ सोरियं कुसट्टा य ८ ।

कंपिहं पंचाला ९, अहिछत्ता जंगला चंय १० ॥ २ ॥

वारयई य सूरट्टा ११, विदेह मिहिला य १२ वच्छ कोसंबी १३ ।

तंदिपुरं संडिभा १४, भडिलपुरमेव मलया य १५ ॥ ३ ॥

वेराड वच्छ १६ वरणा, अच्छा १७ तह मत्तियावइ दसन्ना १८ ।

सुत्तीवई य चेदी १९, वीयभयं सिंधुसोवीरा २० ॥ ४ ॥

महुरा य सूरसेणा २१, पावा भंगी य २२ मासपुरि वट्टा २३ ।

सावत्थी य कुणाला २४, कोडीवरिसं च लाढा य २५ ॥ ५ ॥

सेयविया वि य नगरी, केगइअद्धं च आरियं भणियं ।

जत्थुपत्ति जिणाणं, चक्काणं राम-कण्हाणं ॥ ६ ॥ ३२६३ ॥ सम्प्रति जात्यार्यानाह—

अंबट्टा य कलंदा य, विदेहा विदका ति य ।

हारिया तुंतुणा चैव, छ एता इभजातिओ ॥ ३२६४ ॥

इह यद्यप्याचार्यादिषु शास्त्रान्तरेषु बहवो जातिभेदा उपवर्त्यन्ते तथापि लोके एता एवाव्यष्ट-कलिन्द-वेदेह-विदक-हारित-तुंतुणरूपाः 'इभ्यजातयः' अभ्यर्चनीया जानयः प्रसिद्धाः । तत एताभिर्जातिभिरुपेता जात्यार्याः, न शेषजातिभिरिति । ॥ ३२६४ ॥ अथ कुलार्यान् निरूपयति—

उग्गा भोगा राइण खत्तिया तह य णात कोरव्वा ।

इक्खागा वि य छट्टा, कुलारिया होंति नायव्वा ॥ ३२६५ ॥

'उग्गाः' उग्रदण्डकारित्वादारक्षिकाः । 'भोगाः' गुरुस्थानीयाः । 'राजन्याः' वयस्याः । 'क्षत्रियाः'

सामान्यतो राजोपजीविनः । 'ज्ञाताः' उदारक्षत्रियाः, 'कौरवाः' कुरुवंशोद्भवाः, एते द्वयेऽथेक एव भेदः ।
'इक्ष्वाकवः' ऋषभनाथवंशजाः षष्ठाः । एते कुलार्या ज्ञातव्याः ॥ ३२६५ ॥

'भाषार्याः' अर्धमागधभाषाभाषिणः । 'शिल्पार्याः' तुष्णाक-तन्तुवायादयः । ज्ञानार्याः पञ्चधा—आमि-
निबोधक-श्रुता-ऽवधि-मनःपर्यय-केवलज्ञानार्यभेदात् । दर्शनार्या द्विधा—सराग-वीतरागदर्शनार्यभेदात् । तत्र
सरागदर्शनार्याः क्षायोपशमिकौपशमिकसम्यग्दृष्टिभेदाद् द्विधा । वीतरागदर्शनार्या उपशान्तमोहादयः । चारित्र्यार्याः
पञ्चविधाः—सामायिक-च्छेदोपस्थाप्य-परिहारविशुद्धिक-सूक्ष्मसम्पराय-यथाख्यानभेदात् । अत्र च क्षेत्रार्यैरधिकारः ॥

विभागः ३ पत्रम् ९.१२-१४

(२) मण्डलम्

मण्डलमिति देशखण्डम्, यथा षण्णवतिमण्डलानि सुराष्ट्रदेशः । विभागः २ पत्रम् २९८

(३) जनपदप्रकारौ

आणुग जंगल देसे, वासेण विणा वि तोसलिग्गहणं ।

पायं च तत्थ वासति, पउरपलंयो उ अन्नो वि ॥ १०६१ ॥

देशो द्विधा—अनूपो जङ्गलश्च । नद्यादिपानीयबहुलोऽनूपः, तद्विपर्ययो जङ्गलः निर्जल इत्यर्थः । यद्वा
अनूपो अजङ्गल इति पर्यायौ । तत्रायं तोसलिदेशो यतोऽनूपो यतश्चास्मिन् देशे वर्षेण विनाऽपि सारणी-
पानीयैः सस्यनिष्पत्तिः, अपरं च 'तत्र' तोसलिदेशे 'प्रायः' बाहुल्येन वर्षति ततोऽतिपानीयेन विनष्टेषु
सस्येषु प्रलम्बोपभोगो भवति; अन्यच्च तोसलिः प्रचुरप्रलम्बः, तत एतैः कारणैस्तोसलिप्रहणं कृतम् ।
अन्योऽपि य ईदृशः प्रचुरप्रलम्बस्तत्राप्येव एव विधिः ॥ १०६१ ॥ विभागः २ पत्रम् ३३१-३२

(४) ग्राम-नगर-खेट-कर्वट-मडम्ब-पत्तनादि

गम्मो गमणिज्जो वा, कराण गसए व बुद्धादी ॥ १०८८ ॥

गम्यो गमनीयो वा अष्टादशानां काराणामिति व्युत्पत्त्या, ग्रसते वा बुद्ध्यादीन् गुणानिति व्युत्पत्त्या वा पृष्ठा-
दरादिलाद् निरुक्तविधिना ग्राम उच्यते ॥ १०८८ ॥

नत्थेत्थ करो नगरं, खेडं पुण होइ धूलिपागारं ।

कव्वडगं तु कुनगरं, मडंबगं सव्वतो छिन्नं ॥ १०८९ ॥

'नास्ति' न विद्यतेऽत्राष्टादशकाराणमेकौऽपि कर इति नकरम्, नखादिवाद् नजोऽकाराभावः । खेटं
पुनर्धूलीप्राकारपरिक्षिप्तम् । कर्वटं तु कुनगरमुच्यते । मडम्बं नाम यत् 'सर्वतः' सर्वासु दिक्षु च्छिन्नम्,
अर्द्धतृतीयगव्यूतमर्यादायामविद्यमानग्रामादिकमिति भावः । अन्ये तु व्याचक्षते—यस्य पार्श्वतो अर्धतृतीययो-
जनान्तर्ग्रामादिकं न प्राप्यते तद् मडम्बम् ॥ १०८९ ॥

जलपट्टणं च थलपट्टणं च इति पट्टणं भवे दुविहं ।

अयमाइ आगरा खलु, दोणमुहं जल-थलपट्टेणं ॥ १०९० ॥

पत्तनं द्विधा—जलपत्तनं च स्थलपत्तनं च । यत्र जलपथेन नावादिवाहनारूढं भाण्डमुपैति तद्
जलपत्तनम्, यथा द्वीपम् । यत्र तु स्थलपथेन शकटार्थं स्थापितं भाण्डमायाति तत् स्थलपत्तनम्, यथा
आनन्दपुरम् । अयः—लोहं तदादय आकरा उच्यन्ते । यत्र पाषाणधातुधमनादिना लोहमुत्पाद्यते स
अयआकरः, आदिशब्दान् ताश्च-रूपाद्याकारपरिग्रहः । यस्य तु जलपथेन स्थलपथेन च द्वाभ्यामपि
प्रकाराभ्यां भाण्डमागच्छति तद् द्वयोः पथोर्मुखमिति निरुक्त्या द्रोणमुखमुच्यते, तच्च भृगुकच्छं
ताम्रलिप्ती वा ॥ १०९० ॥

निगमं नेगमवग्गो, वसइ जहिं रायहाणि जहि राया ।

तावसमाई आसम, निवेसो सत्थाइजत्ता वा ॥ १०९१ ॥

निगमं नाम यत्र नैगमाः—वाणिज्यविशेषास्तेषां वर्गः—समूहो वसति, अत एव निगमे भवा नैगमा इति व्यपदिश्यन्ते । यत्र नगरादौ राजा परिवसति सा **राजधानी** । **आश्रमो** यः प्रथमतस्तपसादिभिरा-
वासितः, पश्चादपरोऽपि लोकस्तत्र गत्वा वसति । **निवेशो** नाम यत्र सार्थ आवासितः, आदिग्रहणेन ग्रामो
वा अन्यत्र प्रस्थितः सन् यत्रान्तरावासमधिवसति, यत्रायां वा गतो लोको यत्र तिष्ठति, एष सर्वोऽपि **निवेश**
उच्यते ॥ १०९१ ॥

संवाहो संवोदुं, वसति जर्हि पञ्चयाहविसमेसु ।

घोसो उ गोउलं असिया उ गामद्धमाईया ॥ १०९२ ॥

सम्बाधो नाम यत्र कृषीवललोकोऽन्यत्र कर्षणं कृत्वा वणिग्गणौ वा वाणिज्यं कृत्वाऽन्यत्र पर्वतादिषु विष-
मेषु स्थानेषु “संवोदुं” इति कणादिकं समुद्य कौष्ठागारादौ च प्रक्षिप्य वसति । तथा **घोपस्तु** गोकुलम्-
भिधीयते । **अंशिका** तु यत्र ग्रामस्यार्धम् आदिशब्दान् त्रिभागो वा चतुर्भागो वा गत्वा स्थितः सा ग्रामस्यांश
एवांशिका ॥ १०९२ ॥

नाणादिसागयाणं, भिज्जंति पुडा उ जत्थ भंडाणं ।

पुडमेयणं तगं संकरो य केसिन्नि कायव्वो ॥ १०९३ ॥

नानाप्रकाराभ्यो दिग्भ्य आगतानां ‘भाण्डानां’ कुङ्कुमादीनां पुडा यत्र विक्रयार्थं भिद्यन्ते तत् **पुटमेदन-**
मुच्यते । **केपाश्चिदाचार्याणां** मतेन **सङ्करो** कर्तव्यः, “संकरंमि वा” इत्यधिकं पदं पठितव्यमित्यर्थः ।
सङ्करो नाम किञ्चिद् ग्रामोऽपि खेदमपि आश्रमोऽपीत्यादि ॥ १०९३ ॥

विभागः २ पत्रम् ३४२-४३

(५) सूत्रपातानुसारेण ग्रामस्य प्रकाराः

उत्ताणग ओमंथिय, संपुडण खंडमल्लण तिविहे ।

भित्ती पडालि वलभी, अक्खाडग रुयग कासवण ॥ ११०३ ॥

अस्ति ग्राम उत्तानकमल्लकाकारः, अस्ति ग्रामोऽवाङ्मुखमल्लकाकारः, एवं **सम्पुटकमल्ल-**
काकारः । खण्डमल्लकमपि त्रिविधं वाच्यम् । तद्यथा—**उत्तानकखण्डमल्लकसंस्थितः अवाङ्मुख-**
खण्डमल्लकसंस्थितः सम्पुटकखण्डमल्लकसंस्थितश्च । तथा **भित्तिसंस्थितः पडालिकासंस्थितः**
वलभीसंस्थितः अक्षपाटकसंस्थितः रुचकसंस्थितः काश्यपसंस्थितश्चेति ॥ ११०३ ॥

अर्थपामेव संस्थानानां यथाक्रमं व्याख्यानमाह—

मज्झे गामस्सऽगडो, बुद्धिच्छेदा ततो उ रज्जो ।

निक्खम्म मूलपादे, गिण्हंतीओ वहं पत्ता ॥ ११०४ ॥

इह यस्य ग्रामस्य मध्यभागे ‘अगडः’ कूपस्तस्य बुद्ध्या पूर्वादिषु दिक्षु च्छेदः परिकल्प्यते, ततश्च कूपस्या-
धस्तनलाद् बुद्धिच्छेदेन रज्जवो दिक्षु विदिक्षु च निष्क्राम्य गृहाणां मूलपादान् उपरि कृत्वा गृह्यन्तिर्यक्
तावद् विस्तार्यन्ते यावद् ग्रामपर्यन्तवर्तिनीं वृत्तिं प्राप्ता भवन्ति, तत उपर्यभिमुखीभूय ताम्बु गत्वा यावद्
उच्छ्रयेण हर्म्यतलानां समीभूताः तत्र च पटहच्छेदेनोपरताः, एष ईदृश **उत्तानमल्लकसंस्थितो** ग्राम
उच्यते, ऊर्ध्वाभिमुखस्य शरावस्यैवमाकारत्वात् ॥ ११०४ ॥

ओमंथिय वि एवं, देउल रुक्खो व जस्स मज्झम्मि ।

कूवस्सुवरिं रुक्खो, अह संपुडमल्लओ नाम ॥ ११०५ ॥

अवाङ्मुखमल्लकाकारेऽप्येवमेव वाच्यम्, नवरं यस्य ग्रामस्य मध्ये देवकुलं वृक्षो वा उच्चैस्तरस्तस्य देव-
कुलादेः शिखराद् रज्जवोऽवतार्य तिर्यक् ताम्बु नीयन्ते यावद् वृत्तिं प्राप्ताः, ततोऽधोमुखीभूय गृहाणां मूल-
पादान् गृहीत्वा पटहच्छेदेनोपरताः, एषोऽ**वाङ्मुखमल्लकसंस्थितः** । तथा यस्य ग्रामस्य मध्यभागे कूपः,
तस्य चोपर्युच्चतरो वृक्षः, ततः कूपस्याधस्तलाद् रज्जवो निर्गत्य मूलपादानधोऽवस्तावद् गत्वा यावद् वृत्तिं

प्राप्ताः, तत ऊर्द्धाभिमुखीभूय गत्वा हर्म्यतलानां समश्रेणीभूताः, वृक्षशिखरादप्यवतीर्य रजवस्तथैव तिर्यग् वृत्तिं प्राप्नुवन्ति, ततोऽधोमुखीभूय कूपसम्बन्धिनीनां रज्ज्नामप्रभागैः समं सङ्घटन्ते, अथैव सम्पुटकमल्लकाकारो नाम ग्रामः ॥ ११०५ ॥

जइ कूवाई पासम्मि होंति तो खंडमल्लओ होइ ।

पुब्बावररुक्खेहिं, समसेढीहिं भवे भित्ती ॥ ११०६ ॥

यदि 'कूपादीनि' कूप-वृक्ष-तदुभयानि 'पार्श्वे' एकस्यां दिशि भवन्ति ततः खण्डमल्लकाकारस्त्रिविधोऽपि ग्रामो यथाक्रमं मन्तव्यः । तत्र यस्य ग्रामस्य बहिरेकस्यां दिशि कूपः तामेवैकां दिशं मुक्त्वा शेषासु सप्तसु दिक्षु रजवो निर्गत्य वृत्तिं प्राप्योपरिहर्म्यतलान्यासाद्य पटहच्छेदेनोपरमन्ते, एव उत्तानकखण्डमल्लकाकारः । अवाङ्मुखखण्डमल्लकाकारोऽप्येवमेव, नवरं यस्यैकस्यां दिशि देवकुलमुच्चैस्तरो वा वृक्षः । सम्पुटकखण्डमल्लकाकारस्तु यस्यैकस्यां दिशि कूपस्तदुपरिष्ठाच्च वृक्षः, शेषं प्राप्यत । "पुब्बावर" इत्यादि, पूर्वस्यामपरस्यां च दिशि रामश्रेणिव्यवस्थितैर्वृक्षैर्भित्तिसंस्थितो ग्रामो भवेत् ॥ ११०६ ॥

पासट्टिण पडाली, बलभी चउकोण ईसि दीहा उ ।

चउकोणेषु जइ दुमा, इवन्ति अक्खाडतो तम्हा ॥ ११०७ ॥

पडालिकासंस्थितोऽप्येवमेव, नवरमेकस्मिन् पार्श्वे वृक्षयुगलं समश्रेण्या व्यवस्थितम् । तथा यस्य ग्रामस्य चतुर्विधे कोणेषु ईषद्विधा वृक्षा व्यवस्थिताः स बलभीसंस्थितः । 'अक्खाट' मल्लानां युद्धाभ्यासस्थानम्, तद् यथा समचतुरथं भवति एवं यदि ग्रामस्यापि चतुर्षु कोणेषु दुमा भवन्ति ततोऽसौ चतुर्विधवृक्षैर्भित्तिसंस्थितः समचतुरस्रतया परिच्छिद्यमानलाक्षपाटकसंस्थितः ॥ ११०७ ॥

वट्टागारठिण्हिं, रुयगो पुण वेढिओ तरुवरेंहिं ।

तिक्कोणो कासवओ, लुरघरगं कासवं धिंती ॥ ११०८ ॥

यद्यपि ग्रामः स्वयं न समस्तथापि यदि रुचकवलयशैलवद् वृत्ताकारव्यवस्थितैर्वृक्षैर्वेष्टितस्तदा रुचकसंस्थितः । यस्तु ग्राम एव त्रिकोणतया निविष्टो वृक्षा वा त्रयो यस्य वहिर्द्वयस्याः स्थिताः, एकतो हावन्यतम्भेक इत्यर्थः, एष उभयथाऽपि काश्यपसंस्थितः । काश्यपं पुनर्नापितस्य संबन्धि क्षुरगृहं ब्रुवते, तद् यथा व्यसं भवत्येवमयमपि ग्राम इति ॥ ११०८ ॥

विभागः २ पत्रम् ३४५-४६-४७

(६) प्राकारमेदास्तत्स्थानानि च

पासाणिट्टग-मट्टिय-खोड-कडग-कंटिगा भवे दव्वे ।

खाइय-सर-नइ-गड्डा-पव्वय-दुग्गाणि खेत्तम्मि ॥ ११२३ ॥

पाषाणमयः प्राकारो यथा द्वारिकायाम्, इष्टकामयः प्राकारो यथाऽऽनन्दपुरे, मृत्तिकायाम्यो यथा सुमनोमुखनगरे, "खोड" ति काष्ठमयः प्राकारः कस्यापि नगरादेर्भवति, कटकाः-वंशदलादिमयाः कण्टिकाः-बुब्बुलादिसम्बन्धिन्यः तन्मयो वा परिक्षेपां ग्रामादेर्भवति, एष सर्वोऽपि द्रव्यपरिक्षेपः । क्षेत्रपरिक्षेपस्तु खातिका वा सरो वा नदी वा गर्ता वा पर्वतो वा दुर्गाणि वा-जलदुर्गादीनि पर्वता एव दुर्गाणि वा, एतानि नगरादिकं परिक्षिप्य व्यवस्थितानि क्षेत्रपरिक्षेप उच्यन्ते ॥ ११२३ ॥

विभागः २ पत्रम् ३५१

(७) भिक्षमिन्नजनपदेषु धान्यनिष्पत्तिप्रकाराः

तत्रायं तोसलिदेशो यतोऽनूपो यतर्थास्मिन् देशे वर्षेण विनाऽपि सारणीपानीयैः सस्यनिष्पत्तिः ।

विभागः २ पत्रम् ३३२

अव्वे नदी तलाय, कूवे अइपुरण य नाव वणी ।

मंस-फल-पुप्फभोगी, वित्थिखे खेत्त कण्व विही ॥ १२३९ ॥

स देशदर्शनं कुर्वन् जनपदानां परीक्षां करोति—कस्मिन् देशे कथं धान्यनिष्पत्तिः ? । तत्र क्वचिद् देशेऽत्रैः सस्यं निष्पद्यते, शृष्टेपानीयैरित्यर्थः, यथा लाटविषये । कापि नदीपानीयैः, यथा सिन्धुदेशे ।

कचित्तु तडागजलैः, यथा द्रविडविषये । कापि कूपपानीयैः, यथा उत्तरापथे । कविदत्तिपूरकेण, यथा वज्रासायां पूरादवरिच्यमानायां तत्पूरपानीयभावितायां क्षेत्रभूमौ धान्यानि प्रकीर्यन्ते; यथा वा डिम्भरेलके महिरावणपूरेण धान्यानि वपन्ति । “नाव” इति यत्र नावमारोप्य धान्यमानीतमुपभुज्यते, यथा कान-
नद्दीपे । “वणि” ति यत्र वाणिज्येनैव वृत्तिरुपजायते न कर्षणेन, यथा मथुरायाम् । ‘मंग’ ति यत्र दुर्भिक्षे समावर्तितं मांसेन कालोऽतिवाह्यते । तथा यत्र पुष्प-फलभोगी प्राचुर्येण लोकः, यथा कोङ्कणादिषु । तथा कानि तिस्तीर्णानि क्षेत्राणि ! कानि वा सङ्घिमानि ? । ‘कप्पे’ ति कम्भिन् क्षेत्रे कः कल्पः ? , यथा सिन्धुविषये निमिषाद्याहारेऽगर्हितः । ‘विहि’ ति कम्भिन् देशे कीदृशः समाचारः ? यथा सिन्धुपु-
रजकाः सम्भोज्याः, महाराष्ट्रविषये कल्पपाला अपि सम्भोज्या इति ॥ १२३९ ॥

विभागः २ पत्रम् ३८३-८४

“उत्तरापथे अरघट्टेहि” इति चूर्णौ ॥

विभागः २ पत्रम् ३८३ टि० १

(८) पणित-भाण्ड-कर्म-पचन-इन्धनशालाः व्याघरणशाला च

कोलालियावणो खलु, पणिसाला भंडसाल जहिं भंडं ।
कुम्भारकुडी कम्मे, पयणे वासासु आवाओ ॥ ३४४५ ॥
तोसलिए वग्घरणा, अग्गीकुंडं तहिं जलति निच्चं ।
तत्थ सयंवरहेउं, चेडा चेडी य कुब्भंति ॥ ३४४६ ॥

कोलालिकाः-कुडालकय-विक्रयिणः तेषामापणः पणितशाला मन्तव्या । किमुक्तं भवति ? यत्र कुम्भकारा भाजनानि विक्रीणन्ते, वणिजो वा कुम्भकारहस्ताद् भाजनानि कीत्वा यत्रापणे विक्रीणन्ति सा पणितशाला ।
भाण्डशाला यत्र घट-वर्गकादिभाण्डाणां संगोपितमाल्ये । कर्मशाला कुम्भकारकुटी, यत्र कुम्भकारो घटानि भाजनानि करोतीत्यर्थः । पचनशाला नाम यत्राऽऽपाकस्थाने वर्षायां भाजनानि पच्यन्ते । इन्धन-
शाला तु यत्र तृण-करीष-कचवर्गस्मिन्प्राप्तिः ॥ ३४४५ ॥

व्याघरणशाला नाम-तोसलिविषये ग्राममध्ये शाश्वतं क्रियते, तत्राग्निकुण्डं स्वयंवरहेतोर्नित्यमेव प्रज्वलति, तत्र च बृहद्वेष्टिकाः एका च स्वयंवर चेटिका पक्षिण्यन्ते प्रवेश्यन्ते इत्यर्थः । यस्तेषां मध्ये तस्य प्रतिभाति तमगौ वृणीते एषा व्याघरणशाला ।

विभागः ४ पत्रम् ९६३

[१० विशिष्टग्राम-नगर-जनपदादि]

(१) अन्धजनपदः

‘देशतः’ नानादेशानाधिल्यानेकविधम्, यथा—मगधानां ओदनः, लाटानां कुरः द्रमिलानां चीरः,
अन्धघ्राणां इटाकुरिति ।

विभागः १ पत्रम् २०

(२) अवन्तीजनपदः

पज्जोप णरसीहे, णव उज्जेणीप कुत्तिया आसी ॥ ४२२० ॥

× × × चण्डप्रद्योतनाग्निं नरसिंहे अवन्तीजनपदाधिपत्यमनुभवति नव कुत्रिकापणाः उज्जयिन्या-
मासीरन् ।

विभागः ४ पत्रम् ११४५

(३) आनन्दपुरम्

यत्र तु स्थलपथेन शकटादौ स्थापितं भाण्डमायाति तत् स्थलपत्तनम्, यथा आनन्दपुरम् ।

विभागः २ पत्रम् ३४२

इष्टकामयः प्राकारो यथाऽऽनन्दपुरे, ।

विभागः २ पत्रम् ३५१

अवबुय पादीणवाहम्मि ॥ ३१५० ॥

‘प्राचीनवाहः’ सरस्वत्याः सम्बन्धी पूर्वदिगभिमुखः प्रवाहः, तत्राऽऽनन्दपुरवास्तव्यो लोको गत्वा यथाविभवं शरदि सङ्गृहिं करोति ॥ ३१५० ॥

विभागः ३ पत्रम् ८८३-८४

“पायीणवाहो सरस्सतीप, तत्थ आणंदपुरगा जधाविभवेणं वच्चंति सरए” इति चूर्णो विशेष-
चूर्णो च ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३ टि० ७

(४) उज्जयिनीनगरी

जीवन्तस्वामिप्रतिमावन्दनार्थमुज्जयिन्यामार्गसुहस्तिन आगमनम् । तत्र च रथयात्रायां राजा-
ज्जणप्रदेशे रथपुरतः स्थितान् आर्यसुहस्तिगुरून् दृष्ट्वा नृपतेर्जातिस्मरणम् । विभागः ३ पत्रम् ९१८

तोसलिनगरे इसी य इसिवालो ।०

॥ ४२१९ ॥

तोसलिनगरवास्तव्येन च वणिजा ऋषिपालो नाम वानमन्तर उज्जयिनीकुत्रिकापणात् क्रीत्वा
स्वबुद्धिमाह्वान्येन सम्यगराधितः, ततस्तेन ऋषितडागं नाम सरः कृतम् । × × ×

एमेव तोसलीए, इसिवालो वाणमंतरो तत्थ ।

णिज्जित इसीतलागे,०

॥ ४२२३ ॥

‘एमेव’ तोसलिनगरवास्तव्येन वणिजा उज्जयिनीमागम्य कुत्रिकापणाद् ऋषिपालो नाम वानमन्तरः
क्रीतः । तेनापि तथैव निर्जितेन ऋषितडागं नाम सरश्चक्रे । विभागः ४ पत्रम् ११४५-४६

पज्जोए णरसीहे, णव उज्जेणीए कुत्तिया आसी ।० ॥ ४२२० ॥

चण्डप्रद्योतनाग्निं नरसिंहे अवन्तिजनपदाधिपत्यमनुभवति नव कुत्रिकापणाः उज्जयिन्या-
मासीरन् । विभागः ४ पत्रम् ११४५

(५) उत्तरापथः

क्वापि कूपपानीयैः सस्यं निष्पद्यते, यथा उत्तरापथे ।

विभागः २ पत्रम् ३८३

“उत्तरापथे अरघट्टेहि” इति चूर्णो ।

विभागः २ पत्रम् ३८३ टि० ४

छन्नउद्गममअद्देसु ॥ १७७६ ॥

इहोत्तरापथानां ग्रामस्य ग्रामार्थ इति संज्ञा । आह च चूर्णिकृत्—ग्रामद्वेसु नि देसभणित्ती, छन्नउद्-
गमेषु नि भणियं होइ, उत्तरापथद्वानं एमा भणित्ति ॥ १७७६ ॥

विभागः २ पत्रम् ५२४

दो साभरगा दीविच्चगा तु सो उत्तरापथे एको ।

दो उत्तरापथा पुण, पाडलिपुत्तो हवति एको ॥ ३८९१ ॥

द्वीपं नाम सुराष्ट्राया दक्षिणस्यां दिशि समुद्रमवगाढ्य यद् वर्तते तदीयौ द्वौ ‘साभरकौ’ रूपकौ स
उत्तरापथे एको रूपको भवति । द्वौ च उत्तरापथरूपकौ पाटलिपुत्रक एको रूपको भवति ॥ ३८९१ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०६९

चक्रे धृमाइता इतरे ॥ ५८२४ ॥

ये पुनरुत्तरापथे धर्मचक्रं मधुरायां देवनिर्मितस्तूप आदिशब्दान् कोशलायां जीवन्त-
स्वामिप्रतिमा तीर्थकृतां वा जन्मादिभूयः एवमादिदर्शनार्थं द्रवन्तो निष्कारणिकाः ॥ ५८२४ ॥

विभागः ५ पत्रम् १५३६

(६) कच्छदेशः

“विहिं ति जम्मि देसे जो जारिसो आचारो, जधा सिंधुविसए विउडभायणेषु पाणयं अगरहितं भवति,
कच्छविसए गिहत्थसंसट्टे वि उवस्सए वसंताणं नत्थि दोसो” इति विशेषचूर्णो ।

विभागः २ पत्रम् ३८४ टि० २

(७) काञ्चीनगरी

दो दक्षिणावहा तु, कंचीण जेलओ स दुगुणो य ।

एगो कुसुमनगरगो, ० ॥ ३८९२ ॥

दक्षिणापथौ द्वौ रूपकौ 'काञ्चीपुर्याः' द्रविडविषयप्रतिबद्धाया एकः 'नेलकः' रूपको भवति । 'सः' काञ्चीपुरीरूपको द्विगुणितः सन् कुसुमनगरसत्क एको रूपको भवति । विभागः ४ पत्रम् १०६९

(८) काननद्वीपः

"नाव" इति यत्र नावमारोप्य धान्यमानीतमुपभुज्यते, यथा काननद्वीपे ।

विभागः २ पत्रम् ३८३-८४

(९) कुणालाजनपदः

या पेरावती नदी कुणालाजनपदे योजनार्धविस्तीर्णा जङ्गार्धमानमुषकं वहति तस्याः केचित् प्रदेशाः शुष्काः न तत्रोदकं वहति ॥

विभागः ५ पत्रम् १४९५

(१०) कुणालानगरी

पेरावती नाम नदी कुणालाया नगर्याः समीपे जङ्गार्धप्रमाणेनोद्वेघेन वहति ।

विभागः ५ पत्रम् १४९१

(११) कुसुमनगरम्

दो दक्षिणावहा तु, कंचीण जेलओ स दुगुणो य ।

एगो कुसुमनगरगो, ० ॥ ३८९२ ॥

दक्षिणापथौ द्वौ रूपकौ 'काञ्चीपुर्याः' द्रविडविषयप्रतिबद्धाया एकः 'नेलकः' रूपको भवति । 'सः' काञ्चीपुरीरूपको द्विगुणितः सन् कुसुमनगरसत्क एको रूपको भवति । विभागः ४ पत्रम् १०६९

(१२) कोङ्कणदेशः

तथा यत्र पुष्प-फलभोगी प्राचुर्येण लोकः, यथा कोङ्कणादिषु ।

विभागः २ पत्रम् ३८४

"पुष्पं त्वि जथा पुष्पविक्रएणं वित्ती भवति, एवं फलविक्रएण विः अथवा पुष्प-फलभोग्यं जत्य, जथा तोसलि-कोङ्कणेसु" इति चूर्णौ ।

विभागः २ पत्रम् ३८४ टि० १

गिरिजन्नगमाईसु व, संखडि उकोसलंमे बिहओ उ ।

अगिगि मंगलट्टी, पंथिगवइगाइस् तइओ ॥ २८५५ ॥

गिरियन्नो नाम-कोङ्कणाविदेशेषु सायाहकालभावी प्रकरणविशेषः । आह च चूर्णिकृत-गिरियन्नः कोङ्कणाविषु भवति उत्सरे सि । विशेषचूर्णिकारः पुनराह-गिरिजन्नो मतबालसंखडी भसइ, सा लखडिसिए वरिसारत्ते भवइ सि ।

विभागः ३ पत्रम् ८०७

(१३) कोण्डलमिण्डपुरम्

"अहवा कोण्डलमिण्डे कोण्डलमेंढो वाणमंतरो, देवद्रोणी भरुयच्छाहरणीए, तत्थ यात्राए बहुजणो संखडि करेइ ।" इति चूर्णौ विशेषचूर्णौ च ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३ टि० ७

(१४) कोशलापुरी

चके थूभाइता इत्तरे ॥ ५८३४ ॥

ये पुनरुत्तरापथे धर्मचक्रं मथुरायां देवनिर्मितस्तूप आदिशब्दात् कोशलायां जीवन्त-
स्वामिप्रतिमा तीर्थकृतां वा जन्मादिभूमय एवमादिदर्शनार्थं द्रवन्तो निष्कारणिकाः ॥ ५८२४ ॥

विभागः ५ पत्रम् १५३६

(१५) गोह्रविषयः

पालङ्कशाकं महाराष्ट्रे गोह्रविषये च प्रतिद्धम् । “पालकं मरहट्टुविसय गोह्रविसय य सागो
जायइ” इति विशेषचूर्णौ ।

विभागः २ पत्रम् ६०३ टि० ४

(१६) चीनाजनपदः

पट्ट सुबभे मलय, अंसुग चीणंसुके च विगलेंदी ॥ ३६६२ ॥

चीनांशुको नाम-कोषिकाराख्यः कृमिः तस्माद् जातं चीनांशुकम्, यद्वा चीना नाम जनपदः तत्र यः
श्लक्ष्णतरः पट्टः तस्माद् जातं चीनांशुकम् ।

विभागः ४ पत्रम् १०१८

(१७) डिम्भरेलकम्

कच्चिदतिप्रकरणे सस्यं निष्पद्यते, यथा बज्जसायां पूरादवरिच्यमानायां तत्पूरपानीयभावितायां क्षेत्र-
भूसौ धान्यानि प्रकीर्यन्ते; यथा वा डिम्भरेलके महिरावणपूरेण धान्यानि वपन्ति ।

विभागः २ पत्रम् ३८३

(१८) ताम्रलिप्तीनगरी

यस्य तु जलपथेन स्थलपथेन च द्वाभ्यामपि प्रकाराभ्यां माण्डमागच्छति तद् द्वयोः पथोर्मुखमिति निरुक्त्या
श्लेषमुक्तमुच्यते, तच्च भृगुकच्छं ताम्रलिप्ती वा ।

विभागः २ पत्रम् ३४२

नेमालि तामलिप्तीय, सिंधूसौवीरमादिसु ।

सब्वलोकोवभोज्जाइ, धरिज्ज कसिणाई वि ॥ ३९१२ ॥

नेपालविषये ताम्रलिप्तीयां नगर्यां सिन्धुसौवीरादिषु च विषयेषु सर्वलोकोपभोग्यानि कृत्स्नान्यपि
वस्त्राणि धारयेत् ॥ ३९१२ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०७३-७४

(१९) तोसलिदेशः

आणुग जंगल बैसे, वासेण विणा वि तोसलिग्गहणं ।

पायं च तत्थ वासति, पउरपलंबो उ अन्नो वि ॥ १०६१ ॥

देशो द्विधा—अनूपो जङ्गलश्च । नद्यादिपानीयबहुलोऽनूपः, तद्विपरीतो जङ्गलः निर्जल इत्यर्थः । यद्वा
अनूपो अजङ्गल इति पर्यायौ । तत्रायं तोसलिदेशो यतोऽनूपो यतश्चास्मिन् देशे वर्षेण विनाऽपि सारणी-
पानीयैः सस्यनिष्पत्तिः, अपरं च ‘तत्र’ तोसलिदेशे ‘प्रायः’ बाहुल्येन वर्षति ततोऽतिपानीयेन विनष्टेषु
सस्येषु प्रलम्बोपभोगो भवति, अन्यच्च तोसलिः प्रचुरप्रलम्बः, तत एतैः कारणैस्तोसलिग्रहणं कृतम् ।
अन्योऽपि य ईदृशः प्रचुरप्रलम्बस्तत्राप्येष एव विधिः ॥ १०६१ ॥

विभागः २ पत्रम् ३३१-३२

“पुष्प” इति जघा पुष्पविक्रएणं विप्ती भवति, एवं फलविक्रएण वि; अथवा पुष्प-फलभोग्यं जत्य, जघा
तोसलि-कोङ्कणेणु” इति चूर्णौ ।

विभागः २ पत्रम् ३८४ टि० १

आदेसो सेलपुरे, आदाणऽट्टाहियाप महिमाप ।

तोसलिविसय विण्णवणट्टा तइ होति गमणं वा ॥ ३१४९ ॥

‘आदेशः’ संस्कारविषये दृष्टान्तोऽयम्—तोसलिविषये शैलपुरे नगरे ऋषितडागं नाम सरः । तत्र
वर्षे वर्षे भवान् लोकोऽष्टाहिकामहिमां करोति । X X X ॥ ३१४९ ॥

सेलपुरे इसितलागमि होति अट्टाहिया महामहिमा । ० ॥ ३१५० ॥
तोसलिदेशे शैलपुरे नगरे ऋषितडागे सरसि प्रतिवर्षं महता विच्छर्दनाष्टाहिकमहामहिमा भवति ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३

तोसलिए वग्घरणा, अग्गीकुंडं तर्हि जलति निष्णं ।

तत्थ सयंवरहेजं, चेडा चेडी य छुम्भंति ॥ ३४४६ ॥

व्याघरणशाला नाम तोसलिविषये ग्राममध्ये शाला क्रियते, तत्राभिकुण्डं स्वयंवरहेतोर्नित्यमेव प्रज्वलति, तत्र च बहुवक्षेटका एका च स्वयंवरा चेटिका 'प्रक्षिप्यन्ते' प्रवेश्यन्ते इत्यर्थः । यस्तेषां मध्ये तस्य प्रतिभादि तमसौ वृणीते, एषा व्याघरणशाला । एतासु तिष्ठतां चलारो लघुकाः ॥ ३४४६ ॥ विभागः ४ पत्रम् ९६३

(२०) तोसलिनगरम्

उज्जैणी रायगिहं, तोसलिनगरे इसी य इसिवालो । ० ॥ ४२१९ ॥

उज्जयिनी राजगृहं च नगरं कुत्रिकापण्युक्तमासीत् । तोसलिनगरवास्तव्येन च वणिजा ऋषिपालो नाम वानमन्तर उज्जयिनीकुत्रिकापणात् क्रीला खबुद्धिमाहात्म्येन सम्यगाराधितः, ततस्तेन ऋषितडागं नाम सरः कृतम् ।

विभागः ४ पत्रम् ११४५

(२१) दक्षिणापथः

कपर्दकादयो मार्गयित्वा तस्य दीयन्ते, तान्नमयं वा नाणकं यद् व्यवहियते, यथा दक्षिणापथे काकिणी ।

विभागः २ पत्रम् ५७३

तथा दक्षिणापथे कुडवार्द्धमात्रया समितया महाप्रमाणो मण्डकः क्रियते, स हेमन्तकालेऽरुणोदयवेलायां अग्निहिकायां पस्वा धूलीजङ्घाय दीयते, तं गृहीत्वा भुजानस्य तृतीयो भङ्गः । श्राद्धो वा प्रातर्गन्तुकामः साधुं विचारभूमौ गच्छन्तं दृष्ट्वा मङ्गलार्थी अनुव्रते सूर्ये निमग्नयेत्, पथिका वा पन्थानं व्यतिव्रजन्तो निमग्नयेयुः व्रजिकायां वाऽनुव्रते सूर्ये उज्जलितुकामाः साधुं प्रतिलाभयेयुः, एवमादिषु गृहीत्वा भुजानस्य तृतीयो भङ्गो भवति ॥ २८५९ ॥

विभागः ३ पत्रम् ८०८

दो दक्खिणावहा तु, कंचीए गेलओ स दुगुणो य ।

दक्षिणापथौ द्वौ रूपको काञ्चीपुर्याः द्रविडविषयप्रतिबद्धायाः एकः 'नेलकः' रूपको भवति ।

विभागः ४ पत्रम् १०६९

(२२) द्रविडजनपदः

'देशतः' नानादेशानाश्रित्यानेकविधम् । यथा—मगधानामोदनः, लाटानां कूरः, द्रमिलानां चौरः, अन्ध्रानामिडाकुरिति ।

विभागः १ पत्रम् २०

कच्चित्तु तडागजलैः [सस्यं निष्पद्यते,] यथा द्रविडविषये ।

विभागः २ पत्रम् ३८३

दो दक्खिणावहा तु, कंचीए गेलओ स दुगुणो य ।

दक्षिणापथौ द्वौ रूपकौ काञ्चीपुर्याः द्रविडविषयप्रतिबद्धायाः एकः 'नेलकः' रूपको भवति ।

विभागः ४ पत्रम् १०६९

(२३) द्वारिकापुरी

पाषाणमयः प्राकारो यथा द्वारिकायाम्,

विभागः २ पत्रम् ३५१

(२४) द्वीपवेलाकूलम्

यत्र जलमयेन नावादिवाहनारूढं भाण्डमुपैति तज्जलपतनम्, यथा द्वीपम् । विभागः २ पत्रम् ३४२

‘द्वीपं नाम’ सुराष्ट्राया दक्षिणस्यां दिशि समुद्रमवगाह्य यद् वर्तते तदीयौ द्वौ ‘साभरकौ’ रूपकौ स उत्तरापथे एको रूपको भवति ।

विभागः ४ पत्रम् १०६९

(२५) धर्मचक्रभूमिका

कचिद् धर्मचक्रभूमिकादौ देशे ‘वच्चकं’ दर्भाकारं तृणविशेषं ‘मुञ्जं च’ शरस्तम्भं प्रथमं ‘चिप्पिला’ कुट्टयिला तदीयो यः क्षोदः तं कर्तयन्ति । ततः तैः वच्चकसूत्रैर्मुञ्जसूत्रैश्च ‘गोणी’ बोरको व्यूयते । प्रावरणा-SSस्तरणानि च ‘देशी’ देशविशेषं समासाय कुर्वन्ति ।

विभागः ४ पत्रम् १०२२

(२६) नेपालविषयः

नेमालि तामलिच्छीय, सिंधुसौवीरमादिषु ।

सव्वलोकोवभोज्जाहं, धरिज्ज कसिणाहं वि ॥ ३९१२ ॥

नेपालविषये ताम्रलिप्सां नगर्यां सिन्धुसौवीरादिषु च विषयेषु सर्वलोकोपभोज्यानि कृत्स्नान्यपि वज्जाणि धारयेत् ॥ ३९१२ ॥ कुतः ? इत्याह—

आइअता ण चोरादी, भयं णेव य गारवो ।

उज्झाहवत्थवं चेव, सिंधुमादीसु गरहितो ॥ ३९१३ ॥

नेपालादौ देशे सर्वलोकेनापि तादृग्वज्जाणामाचीर्णता, न च तत्र चोरादिभयम्, नैव च ‘गौरवम्’ ‘अहो ! अहमीदृशानि वज्जाणि प्राकृणोमि’ इत्येवंलक्षणम्, अपि च उज्झाहवत्—विरूपं यद् बलं तद्वाच सिन्धुसौवीरकादिषु गर्हितो भवति, अतस्तत्र कृत्स्नान्यपि परिभोक्तव्यानि ॥ ३९१३ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०७३-७४

(२७) पाटलिपुत्रनगरम्

पाडलिपुत्ते नयरे चंदगुत्तपुत्तस्स बिंदुसारस्स पुत्तो असोगो नाम राया । तस्स असोगस्स पुत्तो कुणालो उज्जेणीए । सा से कुमारभुत्तीए दिक्खा ।

विभागः १ पत्रम् ८८

पाडलिपुत्ते नयरे चंदगुत्तो राया । सो य मोरपोसगपुत्तो ति जे खत्तिया अभिजाणंति ते तस्स आणं परिभवन्ति ॥

विभागः ३ पत्रम् ७०४

को कुणालो ? कहां वा अंधो ? ति—पाडलिपुत्ते असोगसिरी राया । तस्स पुत्तो कुणालो । तस्स कुमारभुत्तीए उज्जेणी दिक्खा । सो य अट्टवरिसो । रक्षा लेहो विसाज्जितो—शीघ्रमधीयतां कुमारः । असंवत्तिए लेहे रण्णो उट्टितस्स माइसवत्तीए कतं ‘अन्धीयतां कुमारः’ सयमेव तत्तत्सलागाए अच्छीणि अंजियाणि । सुतं रण्णा । गामो से दिण्णो । गंधव्वकलासिक्खणं । पुत्तस्स रज्जत्थी आगतो पाडलिपुत्तं असोगसिरिणो जवणियंतिरिओ गंधव्वं करेइ ।

विभागः ३ पत्रम् ९१७

दो साभरगा दीविच्चगा तु सो उत्तरापथे एको ।

दो उत्तरापहा पुण, पाडलिपुत्तो हवति एक्को ॥ ३८९१ ॥

‘द्वीपं नाम’ सुराष्ट्राया दक्षिणस्यां दिशि समुद्रमवगाह्य यद् वर्तते तदीयौ द्वौ ‘साभरकौ’ रूपकौ स उत्तरापथे एको रूपको भवति । द्वौ च उत्तरापथरूपकौ पाटलिपुत्रक एको रूपको भवति ॥ ३८९१ ॥ अथवा—

दो दक्खिणावहा तु, कंचीण णेलओ स दुगुणो य ।

एगो कुसुमनगरगो, तेण पमाणं इमं होति ॥ ३८९२ ॥

दक्षिणापथौ द्वौ रूपकौ काञ्चीपुर्या द्रविडविषयप्रतिबद्धाया एकः ‘नेलकः’ रूपको भवति । ‘सः’ काञ्चीपुरीरूपको द्विगुणितः सन् कुसुमनगरसत्क एको रूपको भवति । कुसुमपुरं पाटलिपुत्रमभिधीयते ।

विभागः ४ पत्रम् १०६९

(२८) पाण्डुमथुरा वाश्वात्यजनपदश्च

अथरुस दरिसणम्मि वि, लद्धी पंगंततो न संभवह ।

ददुं पि न याणते, बोहिय पंडा फणस सच्च ॥ ४७ ॥

अर्थस्य दर्शनेऽपि कस्यचित् तदर्थविषया 'लब्धिः' अक्षराणां लब्धिरेकान्ततो न सम्भवति । तथा च 'बोधिकाः' पश्चिमदिग्वर्तिनो म्लेच्छाः पनसं दृष्ट्वाऽपि 'पनसः' इत्येवं न जानते, तेषां पनसस्यात्यन्त-परोक्षत्वात्, नहि तद्देशे पनसः सम्भवति । तथा 'पाण्डाः' पाण्डुमथुरावासिनः सकून् दृष्ट्वाऽपि 'सक्तवोऽमी' इति न जानते, तेषां हि सक्तवोऽत्यन्तपरोक्षाः ततो न तद्दर्शनेऽपि तदक्षरलाभः ॥ ४७ ॥

विभागः १ पत्रम् १८

(२९) पूर्वदेशः

कवड्डुगमादी तंवे, रूपे पीते तहेव केवड्डिय ॥ १९६९ ॥

कपर्दकादयो मार्गस्थित्वा तस्य दीयन्ते । ताम्रमयं वा नाणकं यद् व्यवहियते, यथा—इक्षिणावधे काकिणी । रूपमयं वा नाणकं भवति, यथा—भिल्लमाले द्रम्मः । पीतं नाम—सुवर्णं तन्मयं वा ताम्रकं भवति, यथा—पूर्वदेशे दीनारः । 'केवड्डिको नाम' यथा तत्रैव पूर्वदेशे केतराभिधानो नाणकविशेषः ।

विभागः २ पत्रम् ५७३-७४

पूर्वदेशजं वस्त्रं लाटविषयं प्राप्य महार्घ्यम् ।

विभागः ४ पत्रम् १०६८

(३०) प्रतिष्ठानपुरम्

पहड्डाणं नयरं । सालवाहणो राया । सो वरिसे वरिसे भरुयच्छे नहवाहणं (वरवाहणं प्रत्य०) रोहेइ । जाहे य वरिसारनो भवति ताहे सयं नयरं पडियाइ । एवं कालो वच्चइ । विभागः १ पत्रम् ५२

(३१) प्रभासतीर्थम्

कोंडलमेंढ पभासे, अब्बुय०

॥ ३१५० ॥

प्रभासे वा तीर्थं अबुदे वा पर्वते यात्रायां सङ्गृहिः क्रियते ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३-८४

"पभासे अब्बुए य पव्वए जत्ताए संखडी कीरति" इति चूर्णौ विशेषचूर्णौ च ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३-८४ टि० ७

(३२) भिल्लमालदेशः

कवड्डुगमादी तंवे, रूपे पीते तहेव केवड्डिय ॥ १९६९ ॥

कपर्दकादयो मार्गस्थित्वा तस्य दीयन्ते । ताम्रमयं वा नाणकं यद् व्यवहियते, यथा—इक्षिणावधे काकिणी । रूपमयं वा नाणकं भवति, यथा—भिल्लमाले द्रम्मः । पीतं नाम—सुवर्णं तन्मयं वा ताम्रकं भवति, यथा—पूर्वदेशे दीनारः । 'केवड्डिको नाम' यथा तत्रैव पूर्वदेशे केतराभिधानो नाणकविशेषः ।

विभागः २ पत्रम् ५७३-७४

(३३) भृगुकच्छपुरम्

यस्य तु जलपथेन स्थलपथेन च द्वाभ्यामपि प्रकाराभ्यां भाण्डमागच्छति तद् द्वयोः पथोर्मुखमिति निस्तया द्रोणमुखमुच्यते, तच्च भृगुकच्छं ताम्रलिप्ता वा ।

विभागः २ पत्रम् ३४२

कोंडलमेंढ पभासे,०

॥ ३१५० ॥

तथा कुण्डलमेण्ठनाश्रो वानमन्तरस्य यात्रायां भृगुकच्छपरिसरवर्ती भूयान् लोकः सङ्गृहिं करोति ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३-८४

“अहवा कौडलमिंदे कौडलमेंढो वाणमंतरो, देवद्रोणी भरुयच्छाहरणीए, तत्थ यात्राए बहुजणो संखडि करेइ ।” इति चूणौ विशेषचूणौ च । विभागः ३ पत्रम् ८८३ टि० ७

पज्जोए णरसीहे, णव उज्जेणीय कुत्तिया आसी ।
 भरुयच्छवणियऽसहह, भूयऽट्टम सयसहस्सेणं ॥ ४२२० ॥
 कम्ममि अदिज्जंते, रुट्ठो मारेइ सो य तं वेसुं ।
 भरुयच्छाऽऽगम वाचारदाण खिप्यं च सो कुणति ॥ ४२२१ ॥
 मीएण खंभकरणं, एत्थस्सर जा ण देमि वावारं ।
 णिज्जित भूततलागं, आसेण ण पेहसी जाव ॥ ४२२२ ॥

चण्डप्रद्योतनाग्नि नरसिंहे अवन्तिजनपदाधिपत्यमनुभवति नव कुत्रिकापणा उज्जयिन्यामासीरन् ।

तदा किल भरुयच्छाओ एगो वाणियओ असहहंतो उज्जेणीए आगंतूण कुत्तियावणाओ भूयं मगइ । तेण कुत्तियावणाणिण चित्तिं—‘एस ताव मं पवंचेइ ता एयं मोक्खेण वारेमि’ ति भणियं—जइ सयसहस्से देसि तो देमि भूयं । तेणं तं पि पडिवजं ताहे तेण भजइ—पंचरत्नं उदिकखाहि तओ दाहामि । तेण अट्टमं काळण देवो पुत्तिओ । सो भणइ—देहि, इमं च भणिहिज्ज—जइ कम्मं न देसि तो भूओ तुमं उच्छाएहिइ । ‘एवं भवउ’ ति भणिता गहिओ तेण भूओ भणइ—कम्मं मे देहि । दिज्जं, तं खिप्पमेव कयं । पुणो मगइ, अच्चं दिज्जं । एवं सव्वमि कम्मो निट्ठिए पुणो भणइ—देहि कम्मं । तेण भजइ—एत्थं खंमे चडुत्तरे करेहि जाव अच्चं किंचि कम्मं न देमि । भूओ भणइ—अलाहि, पराजितो मि, विंधं ते करेमि, जाव नाबलोएसि तत्थ तलागं भविस्सइ । तेण अस्से विलगिगळण बारस जोयणाइं गंतूण पलोइयं जाव तक्खणमेव कयं तेण भरुयच्छस्स उत्तरे पासे भूयतलागं नाम तलागं । विभागः ४ पत्रम् ११४५

(३४) मगधाजनपदः

‘दिशतः’ नानादेशानां श्रित्यानेकविधम्, यथा—मगधानां ओदनः, लाटानां कूरः, द्रमिलानां चौरः, अन्ध्राणाम् इडाकुरिति । विभागः १ पत्रम् २०

(३५) मथुरानगरी

“वणि” ति यत्र वाणिज्येनैव वृत्तिरुपजायते न कर्षणेन, यथा मथुरायाम् । विभागः २ पत्रम् ३८४ तथा मथुरापुर्यो गृहेषु कृतेषु मङ्गलनिमित्तं यद् निवेद्यते तद् मङ्गलचैत्यम् । × × ×

अरहंतपइट्ठाए, मथुरानगरीए मंगलाइं तु ।

गेहेसु चव्वरेसु य, छन्नउईगामअदेसु ॥ १७७६ ॥

मथुरानगर्या गृहे कृते मङ्गलनिमित्तमुत्तरजेषु प्रथममर्हत्प्रतिमाः प्रतिष्ठाप्यन्ते, अन्यथा तद् गृहं पतति, तानि मङ्गलनैत्यानि । तानि च तस्यां नगर्या गेहेषु चव्वरेषु च भवन्ति । न केवलं तस्यामेव किन्तु तत्पुरीप्रति-
 बद्धा ये घण्णवतिसङ्ख्याका प्रामार्द्धास्तेष्वपि भवन्ति । इहोत्तरापथानां ग्रामस्य प्रामार्द्ध इति संज्ञा । आह च चूर्णिकृत—गामदेसु ति देसभणिती, छन्नउईगामेसु ति भणियं होइ, उत्तरावहाणं एसा भणिइ ति ॥

विभागः २ पत्रम् ५२४

मथुरायां भण्डीरयक्षयात्रायां कम्बल-शबलौ वृषभौ घाटिकेन-मित्रेण जिनदासस्यानापृच्छया वाहितौ, तन्निमित्तं सजातवैराग्यौ भ्रावकेणानुबिष्टौ भक्तं प्रत्याख्याय कालगतौ नागकुमारेषूपपन्नौ ॥ ५६२७ ॥

विभागः ५ पत्रम् १४८९

चक्के थूभाइता इतरे ॥ ५८२४ ॥

ये पुनरुत्तरापथे धर्मचक्रं मथुरायां देवनिर्मितस्तूप आदिशब्दात् कोशलयां जीवन्त-
 स्वामिप्रतिमा तीर्थकृतां वा जन्मादिभूमय एवमादिदर्शनार्थं द्रवन्तो निष्कारणिकाः ॥ ५८२४ ॥

विभागः ५ पत्रम् १५३६

महुराणत्ती दंडे, सहसा णिग्गम अपुच्छिउं कयरं ।

तस्स य तिक्खा आणा, दुहा गता दो वि पाडेउं ॥ ६२४४ ॥

गोयावरीए णीए तडे पत्तिट्ठाणं नगरं । तत्थ सालघाहणो राया । तस्स खरओ अमच्चो ।
अजया सो सालघाहणो राया दंडनायगमाणवेइ—महुरं वेत्तूणं सिग्घमागच्छ । सो य सहसा अपुच्छिऊण
दंडेहिं सह निग्गओ । तओ चिन्ता जाया—का महुरा वेत्तव्वा ? दक्खिणमहुरा उत्तरमहुरा वा ? ।
तस्स आणा तिक्खा, पुणो पुच्छिउं न तीरति । तओ दंडा दुहा काऊण दोसु वि पेसिया । गहियाओ दो वि
महुराओ ।

विभागः ६ पत्रम् १६४७

धूममह सहिसमणी, बोहियहरणं तु णिवसुताऽऽतावे ।

मज्जेण य अक्कंदे, कयम्मि जुद्धेण मोपति ॥ ६२७५ ॥

महुरानयरीए धूमो देवनिम्मितो । तस्स महिमानिम्मितं सङ्घीहिं समं निग्गयातो । राय-
पुत्तो य तत्थ अदूरे आयावंतो चिट्ठइ । ताओ सङ्घी-समणीओ बोहिण्हिं गहियाओ तेणंतेणं आणियाओ । ताहिं
तं साहुं दट्ठणं अक्कंदो कओ । तओ रायपुत्तेण साहुणा जुद्धं दाऊण मोइयाओ ॥ विभागः ६ पत्रम् १६५६

(३६) मलयदेशः

पट्ट सुवन्ने मलय, ० ॥ ३६६२ ॥

मलयो नाम देशः, तत्सम्भवं मलयजम् ।

विभागः ४ पत्रम् १०१८

(३७) महाराष्ट्रदेशः

अथ प्रभृत्युपकरणं न शक्नोति सर्वमेकवारं नेतुं तदा त्रिषु चतुर्षु वा कल्पेषु गच्छा 'कोलुकपरम्परकेण'
महाराष्ट्रप्रसिद्धकोलुकचक्रपरम्परारचयणेन निष्काशयति ।

विभागः १ पत्रम् १६७

"विहि" ति कस्मिन् देशे कीदृशः समाचारः ? यथा सिन्धुषु रजकाः सम्भोज्याः, महाराष्ट्रविषये
कल्पपाला अपि सम्भोज्या इति ॥ १२३९ ॥

विभागः २ पत्रम् ३८४

पालङ्कशाकं महाराष्ट्रादौ प्रसिद्धम्,

विभागः २ पत्रम् ६०३

"पालङ्कं महारट्टविसय गोह्वविसय य सागो जायइ" इति विशेषचूर्णौ ।

विभागः २ पत्रम् ६०३ टि० ४

अथवा विकुर्वितं नाम—महाराष्ट्रविषये सागारिकं विद्वान् तत्र विष्टकः प्रक्षिप्यते, विभागः ३ पत्रम् ७३०

कस्यापि महाराष्ट्रादिविषयोत्पन्नस्य साधोरज्ञादानं वेष्टकविद्धम् । विभागः ३ पत्रम् ७४१

रसावणो तत्थ दिट्ठतो ॥ ३५३९ ॥

अत्र 'रसापणः' मयहट्टो दृष्टान्तः । यथा—महाराष्ट्रदेशे रसापणे मयं भवतु वा मां वा तथापि तत्परि-
ज्ञानार्थं तत्र ध्वजो बध्यते, तं ध्वजं दृष्ट्वा सर्वे मिश्राचारादयः परिहरन्ति । विभागः ४ पत्रम् ९८५

नीलकंबलमादी तु, उण्णिणं होति अच्चियं ।

सिसिरे तं पि धारेज्जा, सीतं नऽण्णेण रुब्भति ॥ ३९१४ ॥

नीलकम्बलादिकमौर्षिकं महाराष्ट्रविषये 'अर्वितं' महार्घ्यं भवति, तदपि तत्र प्राप्तः 'सिबिरे' शीतकाले
'धारयेत्' प्राकृत्यादित्यर्थः, शीतं यतो मान्येन वस्त्रेण निरुप्यते ॥ ३९१४ ॥ विभागः ४ पत्रम् १०७४

(३८) यवनविषयः

एमेव य आगन्तुं, पालिसयवेइया जवणे ॥ ४९१५ ॥

× × × आगन्तुकं नाम यद् अन्यत आगतम् । × × × तथा चात्र पादलिप्ताचार्यकृता 'वेष्टिक'
ति राजकन्यका दृष्टान्तः । स चायम्—

पालित्तयारिपहिं रजो भगिणिसरिसिया जंतपडिमा कया । चंकणुम्मेसनिम्मेसमयी तालविटहत्था आयरि-
याणं पुरतो चिट्ठइ । राया वि अइव पालिसगस्स सिणेहं करेइ । धिज्जाइएहिं पउट्टेहिं रजो कहियं—भगिणी
ते समणएणं अभिओगिया । राया न पतियति । भणिओ य—वेच्छ, दंसेसु ते । राया आगतो । पासिता
पालित्तयाणं रुट्ठो पच्चोसरिओ य । तज्जो सा आवरिएहिं चडं ति विकरणीकया । राया सुट्ठुतरं आउट्ठो ॥

एवमागन्तुका अपि स्त्रीप्रतिभा भवन्ति । 'जवणे' ति खवनविषये ईदृशानि स्त्रीरूपाणि प्राचुर्येण
क्रियन्ते ॥ ४९१५ ॥

विभागः ५ पत्रम् १३१५-१६

(३९) राजगृहनगरम्

दिक्खा य सालिभहे, उवकरणं सयसहस्सेहिं ॥ ४२१९ ॥

तथा राजगृहे श्रेणिके राज्यमनुशासति शालिभद्रस्य सुप्रसिद्धचरितस्य वीक्षायां शतसहस्राभ्याम्
'उपकरणं' रजोहरण-प्रतिग्रहलक्षणमानीतम्, अतो ज्ञायते यथा राजगृहे कुत्रिकापण आसीदिति पुरातन-
गाथांसमासार्थः ॥ ४२१९ ॥ × × × ×

रायगिहे सालिभहस्स ॥ ४२२३ ॥

तथा राजगृहे शालिभद्रस्य रजोहरणं प्रतिग्रहश्च कुत्रिकापणात् प्रत्येकं शतसहस्रेण कीतः ॥ ४२२३ ॥

विभागः ४ पत्रम् ११४५-४६

(४०) लाटविषयः

दिशतः नानादेशानाश्रित्यानेकविधम्, यथा—मगधानां ओदनः, लाटानां कूरः, द्रमिलानां चौरः
अन्ध्रणाम् इडाकुरिति ।

विभागः १ पत्रम् २०

तत्र कचिद् देशेऽत्रैः सखं निष्पद्यते, वृष्टिपानीयैरित्यर्थः, यथा लाटविषये ।

विभागः २ पत्रम् ३८३

गिरिजन्नगमाईसु व, सखहि उक्कोसलंमे बिहओ उ ।

अग्निट्टि मंगलट्टी, पंथिग-वइगाइसु तइओ ॥ २८५५ ॥

गिरियज्ञो नाम-कोङ्कणादिदेशेषु सायाहकालभावी प्रकरणाविशेषः । आह च चूर्णिकृत—गिरियज्ञः
कोङ्कणादिषु भवति उत्सूरे ति । विशेषचूर्णिकारः पुनराह—गिरिजज्ञो मतबालसंखडी भजइ, सा
लाडविसए वरिसारते भवइ ति ।

विभागः ३ पत्रम् ८०७

“कंडुसिणोदेहि” ति इह च लाटदेशेऽश्रावणं कर्त्तव्यं भण्यते । यदाह चूर्णिकृत—

अवसावणं लाडाणं कंजियं भण्णइ ति ।

विभागः ३ पत्रम् ८७१

पूर्वदेशजं वत्सं लाटविषयं प्राप्य महार्थम् ।

विभागः ४ पत्रम् १०६८

(४१) शैलपुरम्

आदेसो सेलपुरे,०

॥ ३१४९ ॥

आदेशः सङ्घविषये दृष्टान्तोऽयम्—सौसलिविषये शैलपुरे नगरे ऋषितडागं नाम सरः । तत्र वर्षे
वर्षे मूषाम् लोकोऽष्टाहिकामहिमां करोति । × × ×

शैलपुरे इसितलागमि होति अट्टाहिबामहामहिमा ।० ॥ ३१५० ॥

तोसलिदेशे शैलपुरे नगरे ऋषितडागो सरसि प्रतिवर्षं महता विच्छेदेनाष्टाहिकामहामहिमा भवति ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३

(४२) सिन्धुदेशः

कापि नदीपानीयैः [सखं निष्पद्यते,] यथा सिन्धुदेशे । विभागः २ पत्रम् ३८३

“कल्पे” ति कस्मिन् क्षेत्रे कः कल्पः ? यथा सिन्धुविषयेऽनिमिषायाहारोऽगर्हितः । “विहि” ति कस्मिन् देशे कीदृशः समाचारः ? यथा सिन्धुषु रजकाः सम्भोज्याः, महाराष्ट्रविषये कल्पपाला अपि सम्भोज्या इति ॥ १२३९ ॥

विभागः २ पत्रम् ३८४

“मंस ति जत्य मंसेण दुम्भिक्खे लंघिजति कालो, जघा सिंधूए सुम्भिक्खे वि ।” इति चूर्णौ ।

विभागः २ पत्रम् ३८४ टि० १

“विहि ति कस्मिन् देशे केरिसो आयारो ? जघा सिंधूए णिल्लेवगा संभोज्या” इति चूर्णौ । “विहि ति जम्मिन् देशे जो जारिसो आयारो, जघा सिंधुविसए वियट्ठभायणेसु पाणयं अगरहितं भवति, कच्छविसए गिहत्थसंसट्ठे वि उवस्सए वसंताणं नत्थि दोसो” इति विशेषचूर्णौ । विभागः २ पत्रम् ३८४ टि० २

गोरसधातुको वा कश्चित् सिन्धुदेशीयः प्रव्रजितः ।

विभागः ३ पत्रम् ७७५

पडिक्कुट्ट देस कारणगया उ तदुवरमि निति चरणट्टा ॥ २८८१ ॥

सिन्धुदेशप्रसृतिको योऽसंयमविषयः स भगवता ‘प्रतिकुष्टः’ न तत्र विहर्तव्यम् । परं तं प्रतिषिद्धदेश-मषिवादिभिः कारणैर्गताः ततो यदा तेषां कारणानाम् ‘उपरमः’ परिसमाप्तिर्भवति तदा चारित्रार्थं ततोऽसंयम-विषयाद् निर्गच्छन्ति, निर्गत्य च संयमविषयं गच्छन्ति ।

विभागः ३ पत्रम् ८१६

किञ्चिद् वस्त्रं प्रथमत एव दुर्बलम् ततः पार्श्वा-ऽन्तेषु दक्षिकाभिर्बद्धेषु ‘दृढं’ चिरकालवहनक्षमं भविष्यतीति कृत्वा तेन कारणेन दक्षिकास्तस्य न कल्पयेत् । यद्वा ‘देशीतः’ सिन्ध्वादिदेशमाश्रित्य यन्नातिदीर्घदशार्कं वस्त्रं तन्न छिन्यात्, तस्य दक्षिका न कल्पयितव्या इति भावः ॥ ३९०६ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०७२

(४३) सिन्धुसौवीरदेशः

यदा भगवान् श्रीमन्महावीरस्वामी राजगृहनगराद् उदायननरेन्द्रप्रवाजनाथं सिन्धुसौवीरदेश-वर्तसं वीतभयं नगरं प्रस्थितस्तदा किलापान्तराले बहवः साधवः क्षुधार्तास्तृषादिताः संज्ञाबाधिताश्च बभूवुः । यत्र च भगवानावासीतस्तत्र तिलभृतानि शकटानि पानीयपूर्णश्च हृदः ‘समभामं च’ गर्ता-बिलादिर्बर्जितं स्थण्डिलमभवत् । अपि च विशेषेण तत् तिलोदकस्थण्डिलजातं ‘विरहिततरं’ अतिशयेनाऽऽगन्तुकैस्तदुत्थैश्च जीवैर्बर्जितमित्यर्थः ।

विभागः २ पत्रम् ३१४

नेमालि तामलिचीय, सिंधूसौवीरमादिसु ।

सव्वलोकोपभोज्जाइ, धरिज्ज कसिणाइ वि ॥ ३९१२ ॥

नेपालविषये ताम्रलिह्यां नगर्यां सिन्धुसौवीरादिषु च विषयेषु सर्वलोकोपभोज्यानि कृत्स्नान्यपि वस्त्राणि धारयेत् ॥ ३९१२ ॥ × × × ×

उज्झाइवत्थवं चेव, सिंधूमादीसु गरहितो ॥ ३९१३ ॥

अपि च उज्झाइतं-विरूपं यद् वस्त्रं तद्वान् सिन्धुसौवीरकादिषु गर्हितो भवति, अतस्तत्र कृत्स्नान्यपि परिभोक्तव्यानि ॥ ३९१३ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०७३-७४

(४४) सुमनोमुखनगरम्

पाषाणमयः प्राकारो यथा द्वारिकायाम्, इष्टकामयः प्राकारो यथाऽऽनन्दपुरे, मृत्तिकामयो यथा सुमनोमुखनगरे, “खोड” ति काष्ठमयः प्राकारः कस्यापि नगरादेर्भवति, कटकः-वंशदलादिमयाः कण्टिकाः-बुब्बूलादिसम्बन्धिन्यः तन्मयो वा परिक्षेपो ग्रामादेर्भवति, एष सर्वोऽपि द्रव्यपरिक्षेपः ।

विभागः २ पत्रम् ३५१

(४५) सुराष्ट्रदेशः

मण्डलमिति देशखण्डम्, यथा—षण्णवतिमण्डलानि सुराष्ट्रदेशः । विभागः २ पत्रम् २९८

दो साभरगा दीविच्छगा तु सो उत्तरापथे एको ।

‘द्वीपं नाम’ सुराष्ट्राया दक्षिणस्यां दिशि समुद्रमवगाह्य यद् वर्तते तदीयौ द्वौ ‘साभरकौ’ रूपकौ स उत्तरापथे एको रूपकौ भवति । विभागः ४ पत्रम् १०६९

(४६) स्थूणानगरी

न पारदोष्ठा गरिहा च लोप, थूणाइएसुं विहरिज्ज एवं ।

भोगाऽइरित्ताऽऽरभडा विभूसा, कण्पेज्जमिस्सेव दसाउ तत्थ ॥ ३९०५ ॥

‘पारदोष्ठा’ ति चौरभयं तद् यत्र नास्ति, यत्र च तथाविधे वस्त्रे प्रात्रियमाणे लोके गह्वं नोपजायते तत्र स्थूणादिविषयेषु ‘एवं’ सकलकृत्स्नमपि वस्त्रं प्रावृत्य विहरेत्, परं तस्य दशाश्छेत्तव्याः । कुतः ? इत्याह—
“भोग” ति तासां दशानां शुषिरतया परिभोगः कर्तुं न कल्पते, अतिरिक्तश्चोपधिर्भवति, प्रत्युपेक्ष्यमाणे च दक्षिकाभिरारभडादोषाः, विभूसा च सदशाके वस्त्रे प्रात्रियमाणे भवति । ‘इत्येवम्’ एभिः कारणैस्तत्र दशाः ‘कल्पयेत्’ छिन्धात् ॥ ३९०५ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०७२

[११ गिरि-नदी-सरः-तडागादि]

(१) अर्बुदपर्वतः

कौडलमेंढ पभासे, अम्बुय०

॥ ३१५० ॥

प्रभासे वा तीर्थे अर्बुदे वा पर्वते यात्रायां संखडिः क्रियते ।

विभागः ३ पत्रम् ८८४

“पभासे अम्बुए य पव्वए जत्ताए संखडी कीरति” इति चूर्णौ विशेषचूर्णौ च ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३ टि० ७

(२) इन्द्रपदः—गजाग्रपदनगिरिः

इन्द्रपदो नाम—गजाग्रपदनगिरिः, तत्र ह्युपरिष्ठाद् ग्रामो विद्यते अथोऽपि ग्रामो मध्यमश्रेण्यामपि ग्रामः । तस्याश्च मध्यमश्रेण्याश्चतसृष्वपि दिक्षु ग्रामाः सन्ति, ततो मध्यमश्रेणिग्रामे स्थितानां षट्सु दिक्षु क्षेत्रं भवति ।

विभागः ४ पत्रम् १२९९

(३) उज्जयन्तगिरिः सिद्धिशिला च

उज्जैत णायसंडे, सिद्धिसिलादीण चैव जत्तासु ।

सम्मत्तभाविएसुं, ण हुंति मिच्छत्तदोसा उ ॥ ३१९२ ॥

उज्जयन्ते ज्ञातखण्डे सिद्धिशिलायामेवमादिषु सम्यक्त्वभावितेषु तीर्थेषु याः प्रतिवर्षं यात्राः—संखडयो भवन्ति तासु गच्छतां मिथ्यात्वस्थिरीकरणादयो दोषा न भवन्ति ॥

विभागः ३ पत्रम् ८९३

‘धारोदकं नाम’ गिरिनिर्झरजलम्, यथा उज्जयन्तादौ ।

विभागः ४ पत्रम् ९५७

(४) ऐरावती नदी

एरवइ कुणालाए

(उद्देशः ४ सूत्रम् ३३)

ऐरावती नाम नदी कुणालाया नगर्याः समीपे जह्वाद्ग्रमाणेनोद्वेगेन वहति तस्यामन्यस्यां वा यत्रैवं “चक्रिया” शङ्कुयात् उत्तरीतुमिति शेषः । × × ×

एरवइ जग्हि चक्रिय, जल-थलकरणे इमं तु णाणसं ।

एगो जलम्मि एगो, थलम्मि इहइं थलाऽऽगासं ॥ ५६३८ ॥

ऐरावती नाम नदी, यस्यां जल-स्थलयोः पादकरणेनोत्तरीतुं शक्यम् ॥ विभागः ५ पत्रम् १४९१

या पेरावती नदी कुणालाजनपदे योजनार्धविस्तीर्णा जङ्घार्धमानमुदकं वहति तस्याः केचित् प्रदेशाः
शुष्काः न तत्रोदकमस्ति ॥ विभागः ५ पत्रम् १४९५

(५) गङ्गा-सिन्धु नद्यौ

तथा महासलिलाः—गङ्गा-सिन्धुप्रभृतयो महानद्यः तासां जलं महासलिलाजलम् ॥

विभागः ४ पत्रम् ९५७

(६) प्राचीनवाहः सरस्वती च

अन्वय पादीणवाहमि ॥ ३१५० ॥

‘प्राचीनवाहः’ सरस्वत्याः सम्बन्धी पूर्वदिगभिमुखः प्रवाहः, तत्राऽऽनन्दपुरवास्तव्यो लोको
गत्वा यथाविभवं शरदि सङ्गृह्णी करोति ॥ ३१५० ॥ विभागः ३ पत्रम् ८८४

(७) बन्नासा-महिरावणनद्यौ

क्वचिदतिपूरकेण सस्यं निष्पद्यते, यथा बन्नासायां पूरादवरिच्यमानायां तत्पूरपानीयभावितायां क्षेत्रभूमौ
धान्यानि प्रकीर्यन्ते; यथा वा डिम्भरेलके महिरावणपूरेण धान्यानि वपन्ति ।

विभागः २ पत्रम् ३८३

(८) ऋषितडागं सरः

आदेशो सेलपुरे, आद्याणऽद्वाहियाप महिमाप ।

तोसलिविसए विण्णवणद्वा तह होति गमणं वा ॥ ३१४९ ॥

‘आदेशः’ मङ्गडिविषये दृष्टान्तोऽयम्—तोसलिविषये शैलपुरे नगरे ऋषितडागं नाम सरः । तत्र
वर्षे वर्षे भूयान् लोकोऽष्टाहिकमहिमां करोति । × × ×

सेलपुरे इसितलागमि होति अद्वाहिया महामहिमा । ० ॥ ३१५० ॥

तोसलिदेशे शैलपुरे नगरे ऋषितडागे सरसि प्रतिवर्षं महता विच्छदेनाष्टाहिकमहामहिमा भवति ।

विभागः ३ पत्रम् ८८३

एमेव तोसलीप, इसिवालो वाणमंतरो तत्थ ।

णिज्जित इसीतलागे, ०

॥ ४२२३ ॥

‘एवमेव’ तोसलिनगरवास्तव्येन वणिजा उज्जयिनीमागम्य कुत्रिकापणाद् ऋषिपालो नाम वानमन्तरः
क्रीतः । तेनापि तथैव निर्जितेन ऋषितडागं नाम सरश्चक्रे । विभागः ४ पत्रम् ११४६

(९) भूततडागं

णिज्जित भूततलागं, ०

॥ ४२२२ ॥

भूओ भणइ—अलाहि, पराजितो मि, चिंधं ते करेमि—जाव नावलोएसि तत्थ तलागं भविस्सइ । तेण
अस्से विलगिगळण बारस जोयणाई गंतूण पलोइयं जाव तक्खणमेव कयं तेण भरुयच्छस्स उत्तरे पासे
भूयतलागं नाम तलागं ॥ विभागः ४ पत्रम् ११४५

(१०) ज्ञातखण्डम्

उज्जेत नायसंडे, सिद्धिसिलादीण चेष जत्तासु ।

सम्मत्तभाविण्णुं, ण हुंति मिच्छत्तदोसा उ ॥ ३१९२ ॥

उज्जयन्ते श्रातखण्डे सिद्धिशिलायामेवमादिषु सम्यक्त्वभाविषु तीर्थेषु याः प्रतिवर्षं यात्राः—
सङ्खड्यो भवन्ति तासु गच्छतो मिथ्यात्वस्थिरीकरणादयो दोषा न भवन्ति ॥ ३१९२ ॥

विभागः ३ पत्रम् ८९३

[१२ सङ्खडी-यात्रा-अष्टाहिकामहादि]

(१) सङ्खडिशब्दस्यार्थः

“भोज्यं” सङ्खडी भवति । आह च चूर्णिकृत्—“भोजं ति वा संखडि ति वा एगट् १”

विभागः ३ पत्रम् ८९०

(२) देशविदेशेषु जैनैतरसङ्खडियात्रादि

गिरिजन्नगमाईसु च, संखडि उक्कोसलंमे बिइओ उ ।

अगिगट्टि मंगलट्टी, पंथिग-वइगाइसू तइओ ॥ २८५५ ॥

गिरियज्ञो नाम-कोङ्कणादिदेशेषु सायात्रकालभावी प्रकरणविशेषः । आह च चूर्णिकृत्—
“गिरियज्ञः कोङ्कणादिषु भवति उस्सुरे” ति । विशेषचूर्णिकारः पुनराह—“गिरिजन्नो मतबाल-
संखडी भन्नइ, सा लाडविसए वरिसारत्ते भवइ ति । [गिरिक (ज) ज ति भूमिदाहो ति भणितं होइ ।]
तदादिषु सङ्खडिषु वाशब्दादन्यत्र वा कापि सूर्ये ध्रियमाणे उक्कष्टम्—अवगाहिमादि द्रव्यं लब्ध्वा यावत्
प्रतिश्रयमागच्छति तावदस्तमुपगतो रविः ततो रात्रौ भुङ्क्ते इति द्वितीयो भग्नः । तथा दक्षिणापथे कुडवार्द्धमा-
त्रया समितया महाप्रमाणो मण्डकः क्रियते, स हेमन्तकालेऽरुणोदयवेलायां अग्निष्टिकायां पक्त्वा धूलीजङ्घाय
दीयते, (स गुडघृतोन्मिश्रोऽरुणोदयवेलायां धूलीजङ्घाय दीयते एषोऽग्निष्टिका ब्राह्मण उच्यते, प्रत्यन्तरे) तं
गृहीत्वा भुजानस्य तृतीयो भग्नः । श्राद्धो वा प्रातर्गन्तुकामः साधुं विचारभूमौ गच्छन्तं दृष्ट्वा मङ्गलार्थी अनुद्वते
सूर्ये निमग्नयेत्, पथिका वा पन्थानं व्यतिव्रजन्तो निमग्नयेयुः, व्रजिकायां वाऽनुद्वते सूर्ये उच्चलितुकामाः साधुं
प्रतिलाभयेयुः, एवमादिषु गृहीत्वा भुजानस्य तृतीयो भग्नो भवति ॥ २८५५ ॥ विभागः ३ पत्रम् ८०७

अथ सङ्खडी कथं कुत्र वा भवति ? इत्युच्यते—

आदेसो सेलपुरे, आदाणऽट्टाहियाए महिमाए ।

तोसलिविसए विण्णवणट्टा तह होति गमणं वा ॥ ३१४९ ॥

“आदेशः” सङ्खडिविषये दृष्टान्तोऽयम्—

तोसलिविषये शैलपुरे नगरे ऋषितडागं नाम सरः । तत्र वर्षे वर्षे भूयान् लोकोऽष्टाहिकाम-
हिम्नां करोति । तत्रोत्कृष्टावगाहिमादिद्रव्यस्यादानं—ग्रहणं तदर्थं कोऽपि लब्धो गन्तुमिच्छति । ततः स गुरुणां
विज्ञापनां सङ्खडिगमनार्थं करोति । आचार्या वारयन्ति । तथापि यदि गमनं करोति ततस्तस्य प्रायश्चित्तं
दोषाश्च वक्तव्या इति पुरातनगाथासमासार्थः ॥ ३१४९ ॥ अथैनामेव विवृणोति—

सेलपुरे इसितलागमि होति अट्टाहियामहामहिमा ।

कौडलमेंढ पभासे, अब्बुय पादीणवाहमि ॥ ३१५० ॥

तोसलिदेशे शैलपुरे नगरे ऋषितडागे सरसि प्रतिवर्षं महता विच्छर्दनाऽष्टाहिकामहामहिमा
भवति । तथा कुण्डलमेण्ठनास्रो वानमन्तरस्य यात्रायां भरुकच्छपरिसरवर्ती भूयान् लोकः सङ्खडि
करोति । प्रभासे वा तीर्थे अर्बुदे वा पर्वते यात्रायां सङ्खडिः क्रियते । ‘प्राचीनवाहः’ सरस्वत्याः
सम्बन्धी पूर्वदिगभिमुखः प्रवाहः, तत्राऽऽनन्दपुरवास्तव्यो लोको गत्वा यथाविभक्तं सरदि सङ्खडि
करोति ॥ ३१५० ॥

विभागः ३ पत्रम् ८८३-८४

“अहवा कौडलमिंढे कौडलमेंढो वाणमंतरो । देवदोणी भरुकच्छाहरणीए, तथ यात्राए बहुजणे

संखडिं करेइ । पभासे अब्बुए य पव्वए जत्ताए संखडी कीरति । पायीणवाहो सरस्सतीए, तत्थ आणंदपुरगा जधाविभवेणं वञ्चति सरए ।” इति चूर्णौ विशेषचूर्णौ च ॥

विभागः ३ पत्रम् ८८३ टि० ७

(३) देशविदेशेषु जैनदर्शनसङ्घडियात्रादि

ताश्च सङ्घडयो द्विधा—सम्यग्दर्शनभाविततीर्थविषया मिथ्यादर्शनभाविततीर्थविषयाश्च । तत्र प्रथममाशु गन्तव्यम्, यत आह—

उज्जैत णायसंडे, सिद्धसिलादीण चेव जत्तासु ।

सम्मत्तभाविएसुं, ण हुंति मिच्छत्तदोसा उ ॥ ३१९२ ॥

उज्जयन्ते ज्ञातखण्डे सिद्धशिलायामेवमादिषु सम्यक्त्वभावितेषु तीर्थेषु याः प्रतिवर्षं यात्राः—सङ्घडयो भवन्ति तासु गच्छतो मिथ्यात्वस्थिरीकरणादयो दोषा न भवन्ति ॥ ३१९२ ॥

विभागः ३ पत्रम् ८९३

(४) आवाहमहादि

होहिंति णवग्गाइं, आवाह-विवाह-पव्वयमहादी ।०

॥ ४७१६ ॥

आवाह-विवाह-पर्वतमहादीनि प्रकरणानि ‘नवाग्राणि’ प्रत्यासन्नानि भविष्यन्ति । आवाहः—वध्वा वरगृहानयनम्, विवाहः—पाणिग्रहणम्, पर्वतमहः प्रतीतः, आदिशब्दात् तडाग-नदीमहादिपरिग्रहः ।

विभागः ४ पत्रम् १२६९

मथुरायां भण्डीरयक्षयात्रायां कञ्जवल-शवलौ वृषभौ घाटिकेन—मित्रेण जिनदासस्यानापृच्छया वाहिती, तन्निमित्तं सज्जातवैराग्यां श्रावकेणानुविष्टौ भक्तं प्रत्याख्याय कालगतौ नागकुमारेषूपपन्नौ ॥ ५६२७ ॥

विभागः ५ पत्रम् १४८९

थूममह सद्धिसमणी, बोहियहरणं तु निवसुताऽऽतावे ।

मज्झेण य अक्कंदे, कयम्मि जुद्धेण मोएति ॥ ६२७५ ॥

महुरानयरीए धूमो देवनिम्मितो, तस्म महिमामिमित्तं सद्धीतो समणीहिं समं निगयातो । रायपुत्तो य तन्ध अदूरे आयावंतो चिट्ठइ । ताओ सद्धी-समणीओ बोहिएहिं गहियातो तेणंतेणं आणियाओ । ताहिं तं साहुं दट्ठूणं अक्कंदो कओ । तओ रायपुत्तेण साहुणा जुद्धं दाऊण मोइयाओ ॥

विभागः ६ पत्रम् १६५६

[१३ आपणाः—हृदाः]

(१) पणि-विपणी

दाणे वणि-विपणि दारसंलोए ।०

॥ ३२७८ ॥

“वणि-विपणि” ति इह ये बृहन्तरा आपणास्ते पणय इत्युच्यन्ते, ये तु दरिद्रापणास्ते विपणयः; यद्वा ये आपणस्थिता व्यवहरन्ति ते वणिजः, ये पुनरापणेन विनाऽप्यर्द्धमिथ्या वाणिज्यं कुर्वन्ति ते विपणिजः ।

विभागः ३ पत्रम् ९१८

(२) कुत्रिकापणाः तत्र च मूल्यविभागादि

कु त्ति पुढवीय सण्णा, जं विज्जति तत्थ चेदणमचेयं ।

गहणुवभोगे य खमं, न तं तहिं आवणे णत्थि ॥ ४२१४ ॥

‘कुः’ इति पृथिव्याः संज्ञा, तस्याः त्रिकं कुत्रिकं—स्वर्ग-मर्त्य-पाताललक्षणं तस्यापणः—हृद्दः कुत्रिकापणः । किमुक्तं भवति ? इत्याह—“तत्र” पृथिवीत्रये यत् किमपि चेतनमचेतनं वा द्वयं सर्वस्यापि लोकस्य ग्रहणो-

पभोगक्षमं विद्यते तत् 'तत्र' आपणे न नास्ति, "द्वौ नर्जौ प्रकृत्यर्थं गमयतः" इति वचनाद् अस्त्येवेति भावः ॥ ४२१४ ॥ अथोत्कृष्ट-मध्यम-जघन्यमूल्यस्थानानि प्रतिपादयति—

पणतो पागतियाणं, साहस्सो होति इत्थमादीणं ।

उत्तोस सतसहस्सं, उत्तमपुरिसाण उवधी उ ॥ ४२१५ ॥

प्राकृतपुरुषाणां प्रव्रजतामुपधिः कुत्रिकापणसत्कः 'पञ्चकः' पञ्चरूपकमूल्यो भवति । 'इभ्यादीनां' इभ्य-श्रेष्ठि-सार्थवाहादीनां मध्यमपुरुषाणां 'साहस्रः' सहस्रमूल्य उपधिः । 'उत्तमपुरिषाणां' चक्रवर्ति-माण्डलीक-प्रभृतीनामुपधिः शतसहस्रमूल्यो भवति । एतच्च मूल्यमानं जघन्यतो मन्तव्यम् । उत्कर्षतः पुनस्त्रयाणामप्य-नियतम् । अत्र च पञ्चकं जघन्यम्, सहस्रं मध्यमम्, शतसहस्रमुत्कृष्टम् ॥ ४२१५ ॥

कथं पुनरेकस्यापि रजोहरणादिवस्तुन इत्थं विचित्रं मूल्यं भवति ? इत्युच्यते—

विक्रितं जघा पण्ण, होइ रयणस्स तव्विधं मुल्लं ।

कायगमासज्ज तथा, कुत्तियमुल्लस्स निक्कं ति ॥ ४२१६ ॥

यथा 'रत्नस्य' मरकत-पद्मरागादेर्विक्रेतारं 'प्राप्य' प्रतीत्य तद्विधं मूल्यं भवति, यादृशो मुग्धः प्रबुद्धो वा विक्रेता तादृशमेव स्वल्पं बहु वा मूल्यं भवतीति भावः । एवं 'कायकं' ग्राहकमासाय कुत्रिकापणे भाण्ड-मूल्यस्य 'निष्कं' परिमाणं भवति, न प्रतिनियतं किमपीति भावः । इतिशब्दः स्वरूपोपदर्शने ॥ ४२१६ ॥

एवं ता तिबिह जणे, मोल्लं इच्छाए दिज्ज बहुयं पि ।

सिद्धमिदं लोगम्मि वि, समणस्स वि पंचगं भंडं ॥ ४२१७ ॥

एवं तावत् 'त्रिविधे' प्राकृत-मध्यमोत्तमभेदभिन्ने जने 'मूल्यं' पञ्चकादिरूपकपरिमाणं जघन्यतो मन्तव्यम् । इच्छया तु 'बहुपि' यथोक्तपरिमाणादधिकमपि प्राकृतादयो दद्युः, न कोऽप्यत्र प्रतिनियमः । न चैतदत्रैवोच्यते किन्तु लोकेऽपि 'सिद्धं' प्रतीतमिदम्, यथा—श्रमणस्यापि 'पञ्चकं' पञ्चरूपकमूल्यं भाण्डं भवति । इह च रूपको यस्मिन् देशे यद् नाणकं व्यवहियते तेन प्रमाणेन प्रतिपत्तव्यः ॥ ४२१७ ॥

अथ कुत्रिकापणः कथमुपपद्यते ? इत्याह—

पुव्वभविगा उ देवा, मणुयाण करिंति पाडिहेराइं ।

लोगच्छेरयभूया, जह चक्कीणं महानिहयो ॥ ४२१८ ॥

'पूर्वभविगाः' भवान्तरसङ्गतिका देवाः पुण्यवतां मनुजानां 'प्रातिहार्याणि' यथाभिलषितायांपदौकनलक्षणानि कुर्वन्ति । यथा लोकाश्चर्यभूताः 'महानिधयः' नैमर्पप्रभृतयः 'चक्रिणां' भरतादीनां प्रातिहार्याणि कुर्वन्ति । वर्तमाननिर्देशस्तत्कालमङ्गीकृत्याविरुद्धः । एवं कुत्रिकापणा उत्पद्यन्ते ॥ ४२१८ ॥

ते चैतेषु स्थानेषु पुरा बभूवुः इति दर्शयति—

उज्जेणी रायगिहं, तोसलिनगरे इसी य इसिवालो ।

दिक्खा य सालिभहे, उवकरणं सयसहस्सेहिं ॥ ४२१९ ॥

उज्जयिनी राजगृहं च नगरं कुत्रिकापणयुक्तमासीत् । तोसलिनगरवास्तव्येन च वणिजा ऋषिपालो नाम वानमन्तर उज्जयिनीकुत्रिकापणात् कोला स्वबुद्धिमाहात्म्येन सम्यगाराधितः, ततस्तेन ऋषितडागं नाम सरः कृतम् । तथा राजगृहे श्रेणिके राज्यमनुशासति शालिभद्रस्य सुप्रसिद्धचरितस्य वीक्षायां शतसहस्राभ्याम् 'उपकरणं' रजोहरण-प्रतिग्रहलक्षणमानीतम्, अतो ज्ञायते यथा राजगृहे कुत्रिकापण आसीदिति पुरातनगाथासमासार्थः ॥ ४२१९ ॥ साम्प्रतमेनामेव विवृणोति—

पज्जोए णरसीहे, णव उज्जेणीय कुत्तिया आसी ।

भरुयच्छवणिगऽसहह, भूयऽट्टम सयसहस्सेणं ॥ ४२२० ॥

कम्मम्मि अदिज्जंते, रुद्धो मारेइ सो य तं धेनुं ।

भरुयच्छाऽऽगम, वावारदाण खिप्पं च सो कुणति ॥ ४२२१ ॥

भीषण खंभकरणं, एत्थुस्सर जा ण देमि वावारं ।

णिज्जित भूततलागं, आसेण ण पेहसी जाव ॥ ४२२२ ॥

चण्डप्रद्योतनाग्निं नरसिंहे अचन्तिजनपदाधिपत्यमनुभवति नव कुत्रिकापणा उज्जयिन्यामासीन् ।

तदा किल भरुयच्छाओ एगो वाणियओ असइहतो उज्जणीए आगतूण कुत्तियावणाओ भूयं मगइ । तेण कुत्तियावणवाणिण चितियं—‘एस ताव मं पवंचेइ ता एयं मोल्लेण वारेमि’ ति भणियं—जइ सयसहस्से देसि तो देमि भूयं । तेण तं पि पडिवन्नं ताहे तेण भन्नइ—पंचरत्तं उदिव्खाहि तओ दाहामि । तेण अट्टमं काऊण देवो पुच्छिओ । सो भणइ—देहि, इमं च भणिहिज्ज—जइ कम्मं न देसि तो भूओ तुमं उच्छाएहिइ । ‘एवं भवउ’ ति भणित्ता गहिओ तेण भूओ भणइ—कम्मं मे देहि । दिन्नं, तं खिप्पमेव कयं । पुणो मगइ, अन्नं दिन्नं । एवं सव्वम्मि कम्मं निट्ठिए पुणो भणइ—देहि कम्मं । तेण भन्नइ—एत्थं खंमे चडुत्तरं करेहि जाव अन्नं किञ्चि कम्मं न देमि । भूओ भणइ—अलाहि, पराजितो मि, बिधं ते करेमि—जाव नावलोएसि तत्थ तलागं भविस्सइ । तेण अस्से विलगिऊण बारम जोयणाइं गंतूण पलोइयं जाव तक्खणमेव कयं तेण भरुयच्छस्स उत्तरे पासे भूयतलागं नाम तलागं ॥

अमुमेवार्थमभिधित्सुराह—“भरुयच्छ” इत्यादि । भरुकच्छवणिजा अश्रद्धता ‘भूतः’ पिशाचविशेषः कुत्रिकापणे मार्गितः । ततोऽष्टमं कृत्वा शतसहस्रेण भूतः प्रदत्तः, इदं च भणितम्—कर्मण्यधीयमाने अयं ‘रुष्टः’ कुपितो मारयतीति । स च भूतं गृहीत्वा भरुकच्छे आगमनं कृत्वा व्यापारदानं तस्य कृतवान् । स भूतस्तं व्यापारं क्षिप्रमेव करोति । ततः सर्वकर्मपरिसमाप्तौ वणिजा भीतेन भूतस्य पार्श्वे स्तम्भ एकः कारयाम्बके । ततस्तं भूतमभिहितवान्—यावदपरं व्यापारं न ददामि तावद् ‘अत्र’ स्तम्भे ‘उत्तर’ आरोहाऽवरोहकियां कुरु इति भावः । ततः स भूत उक्तवान्—निर्जितोऽहं भवता, अत आत्मनः पराजयचिह्नं करोमि । अथैन गच्छन् यावद् ‘न प्रेक्षसे’ न पश्चादवलोकसे तत्र प्रवेशे तडागं करिष्यामि इति भणित्वा तथैव कृते भूततडागं कृतवान् ॥ ४२२० ॥ ४२२१ ॥ ४२२२ ॥

एमेव तोसलीए, इसिवालो वाणमंतरो तत्थ ।

णिज्जित इसीतलागे, रायगिहे सालिभइस्स ॥ ४२२३ ॥

“एवमेव” तोसलिनगरवास्तव्येन वणिजा उज्जयिनीमागम्य कुत्रिकापणाद् ऋषिपालो नाम वानमन्तरः क्रीतः । तेनापि तथैव निर्जितेन ऋषितडागं नाम सरथके । तथा राजगृहे शालिभद्रस्य रजोहरणं प्रतिग्रहश्च कुत्रिकापणात् प्रत्येकं शतसहस्रेण क्रीतः ॥ ४२२३ ॥

विभागः ४ पत्रम् ११४४-४६

(३) कौलालिकापणः—पणितशाला

कोलालियावणो खलु, पणिसाला०

॥ ३४४५ ॥

कौलालिकाः—कुलालकय-विक्रयिणस्तोपामापणः पणितशाला मन्तव्या । किमुक्तं भवति ?—यत्र कुम्भकारा भाजनानि विक्रीणते, वणिजो वा कुम्भकारहस्ताद् भाजनानि क्रीत्वा यत्रापणे विक्रीणन्ति सा पणितशाला ।

विभागः ४ पत्रम् ९६३

(४) रसापणः

रसावणो तत्थ दिट्ठतो ॥ ३५३९ ॥

अत्र ‘रसापणः’ मद्यहृष्टो दृष्टान्तः । यथा—महाराष्ट्रदेशे रसापणे मद्यं भवतु वा मा वा तथापि तत्परिज्ञानार्थं तत्र ध्वजो बध्यते, तं ध्वजं दृष्ट्वा सर्वे भिक्षाचरादयः परिहरन्ति । विभागः ४ पत्रम् ९८५

(५) कोट्टकम्

‘जनः’ लोकः प्रचुरफलायामटव्यां गत्वा फलानि यावत्पर्याप्तं गृहीत्वा यत्र गत्वा शोषयति, पश्चाद् गर्भ्नी-पोट्टलकादिभिरानीय नगरादौ विक्रीणाति तत् कोट्टकमुच्यते । विभागः २ पत्रम् २७९

[१४ नाणकानि-सिक्काः]

कवडुगमादी तंबे, रूपे पीते तहेब केवडिण ॥ १९६९ ॥

कपर्दकादयो मार्गयित्वा तस्य वीयन्ते । ताम्रमयं वा नाणकं यद् व्यवहियते, यथा—दक्षिणापथे काकिणी । रूपमयं वा नाणकं भवति, यथा—भिल्लमाले द्रम्मः । पीतं नाम—सुवर्णं तन्मयं वा नाणकं भवति, यथा—पूर्वदेशे दीनारः । 'केवडिको नाम' यथा तत्रैव पूर्वदेशे केतराभिधानो विभागः २ पत्रम् ५७३

अथ कतमेन रूपकेणेदं प्रमाणं निरूप्यते ? इत्याह—

दो साभरगा दीविष्णगा तु सो उत्तरापथे एक्को ।

दो उत्तरापहा पुण, पाडलिपुत्तो हवति एक्को ॥ ३८९१ ॥

'द्वीपं नाम' सुराष्ट्राया दक्षिणस्यां दिशि समुद्रमवगाढ्य यद् वर्तते तदीयां द्वौ 'साभरकौ' रूपकौ स उत्तरापथे एको रूपको भवति । द्वौ च उत्तरापथरूपकौ पाटलिपुत्रक एको रूपको भवति ॥ ३८९१ ॥ अथवा—

दो दक्षिणावहा तू, कंचीण णेलओ स दुगुणो य ।

एगो कुसुमनगरगो, तेण पमाणं इमं होति ॥ ३८९२ ॥

दक्षिणापथौ द्वौ रूपकौ काञ्चीपुर्या द्रविडविषयप्रतिबद्धाया एकः 'नेलकः' रूपको भवति । 'सः' काञ्चीपुरीरूपको द्विगुणितः सन् कुसुमनगरसक एको रूपको भवति । कुसुमपुरं पाटलिपुत्रमभिधीयते । 'तेन च' रूपकेणेदमनन्तराक्तमष्टादशकादिप्रमाणं प्रतिपत्तव्यं भवति ॥ ३८९२ ॥

विभागः ४ पत्रम् १०६९.

[१५ वस्त्रादिसम्बद्धो विभागः]

[(१) वस्त्रपञ्चकम्]

कप्पह् निग्गंथाण वा निग्गंथीण वा इमाइं पंच वत्थाइं धारित्तए वा परिहरित्तए वा । तं जहा—जंगिए भंगिए साणए पोत्तए तिरीडपट्टे नामं पंचमे ॥ (उद्देशः २ सूत्रम् २४)

× × ×

कल्पते निर्ग्रन्थानां वा निर्ग्रन्थीनां वा इमानि पञ्च वस्त्राणि 'धारयितुं वा' परिग्रहे धर्तुं 'परिहर्तुं वा' परिभोक्तुम् । तद्यथा—जङ्गमाः—त्रसाः तदवयवनिष्पन्नं जाङ्गमिकम् । सूत्रे प्राकृतत्वाद् मकारलोपः । भङ्गा—अतसी तन्मयं भाङ्गिकम् । सनसूत्रमयं सानकम् । पोतकं—कार्पासिकम् । तिरीटः—वृक्षविशेषः तस्य यः पट्टः—वल्कलक्षणः तन्निष्पन्नं तिरीटपट्टकं नाम पञ्चमम् ॥ एष सूत्रसङ्क्षेपार्थः । अथ विस्तारार्थं भाष्यकृद् विभणिषुराह—

जंगमजायं जंगिय, तं पुण विगल्लेदियं च पंचिंदी ।

एक्केकं पि य एत्तो, होति विभागेणऽण्णेगविहं ॥ ३६६१ ॥

जङ्गमेभ्यो जातं जङ्गिकम्, तत् पुनर्विकलेन्द्रियनिष्पन्नं पञ्चेन्द्रियनिष्पन्नं वा । अनयोर्मध्ये एकैकमपि विभागेन चिन्त्यमानमनेकविधं भवति ॥ ३६६१ ॥ तद्यथा—

पट्ट सुवञ्चे मलए, अंसुग चीणंसुके च विगल्लेदी ।

उण्णोद्विय मियलोमे, कुतवे किट्टे त पंचिंदी ॥ ३६६२ ॥

“पट्ट” ति पट्टसूत्रजम्, “सुवर्णे” ति सुवर्णवर्णं सूत्रं केषाञ्चित् कृमीणां भवति तन्निष्पन्नं सुवर्णसूत्र-
जम्, मलयो नाम देशस्तस्मिन् मलयजम्, अंशुकः—श्लक्ष्णपट्टः तन्निष्पन्नमंशुकम्, चीनांशुको नाम—
कोषिकाराख्यः कृमिः तस्माद् जातं चीनांशुकम्, यद्वा चीना नाम जनपदः तत्र यः श्लक्ष्णतः पट्टस्त-
स्माद् जातं चीनांशुकम्, एतानि विकलेन्द्रियनिष्पन्नानि । तथा और्णिकमौष्टिकं मृगरुमजं चेति
प्रतीतानि, कुतपो जीणम्, किट्टं—तेषामेवोर्णारोमादीनामवयवाः तन्निष्पन्नं वस्त्रमपि किट्टं, एतानि पञ्चे-
न्द्रियनिष्पन्नानि शृष्टव्यानि ॥ ३६६२ ॥ अथ भाङ्गिकादीनि चत्वार्यप्येकगाथया व्याचष्टे—

अतसी-वंसीमादी, उ भंगियं साणियं च सणवक्के ।

पोत्तय कप्पासमयं, तिरीडरुक्खा तिरिडपट्टो ॥ ३६६३ ॥

अतसीमयं वा “वंसी” ति वंशकरीलस्य मध्याद् यद् निष्पद्यते तद् वा, एवमादिकं भाङ्गिकम् । यत् पुनः
सनवृक्षवल्काद् जातं तद् वस्त्रं सानकम् । पोतकं कर्पासमयम् । तिरीटवृक्षवल्काद् जातं तिरीटपट्टकम्
॥ ३६६३ ॥ विभागः ४ पत्रम् १०१७-१८

वच्चक मुजं कत्तंति चिप्पिउं तेहि वूयए गोणी ।

पाउरणऽत्थुरणाणि य, करंति देसिं समासज्ज ॥ ३६७५ ॥

कचिद् धर्मचक्रभूमिकादौ देशे ‘वच्चकं’ दर्भोकारं तृणविशेषं ‘मुजं च’ शरस्तम्बं प्रथमं ‘चिप्पिला’
कुट्टयित्वा तदीयो यः क्षोदस्त्रं कर्त्तयन्ति । ततः ‘तैः’ वच्चकसूत्रैर्मुजसूत्रैश्च ‘गोणी’ बोरको व्यूयते,
प्रावरणाऽऽस्तरणानि च ‘देशीं’ देशविशेषं समासाद्य कुर्वन्ति । अतस्तन्निष्पन्नं रजोहरणं वच्चक-
चिप्पकं मुजचिप्पकं वा भण्यते ॥ ३६७५ ॥ विभागः ४ पत्रम् १०२१-२२

(२) सुरायाः प्रकाराः

अथ सुरा-सौवीरकपदे व्याचष्टे—

पिट्ठेण सुरा होती, सोवीरं पिट्ठवज्जियं जाणे ।

ठायंतगण लहुगा, कास अगीयत्थ सुत्तं तु ॥ ३४०६ ॥

ब्रीह्यादिसम्बन्धिना पिष्टेन यद् विकटं भवति सा सुरा । यत्तु पिष्टवर्जितं द्राक्षा-खर्जुरादिभिर्द्रव्यैर्निष्पाद्यते
तद् मयं सौवीरकविकटं जानीयात् । एतद् द्विविधमपि यत्रोपनिक्षिप्तं भवति तत्रोपाश्रये तिष्ठतां
चतुर्लघुकाः । विभागः ४ पत्रम् ९५३

गोडीणं पिट्ठीणं, वंसीणं चेव फलसुराणं च ।

दिट्ठ मए सज्जिचया, अन्ने देसे कुट्टुवीणं ॥ ३४१२ ॥

‘गौडीनां’ गुडनिष्पन्नानां ‘पैठीनां’ ब्रीह्यादिधान्यक्षोदनिष्पन्नानां ‘वांसीनां’ वंशकरीलकनिष्पन्नानां ‘फलसुराणां’
च तालफल-द्राक्षा-खर्जुरादिनिष्पन्नानाम् एवंविधानां सुराणां सज्जिचया अन्यस्मिन् देशे मया कुट्टुम्बिनां गृहेषु
दृष्टाः ॥ ३४१२ ॥ विभागः ४ पत्रम् ९५४

(३) सहस्रानुपातिविषम्

सहस्रानुपातिविषं भक्ष्यमाणं सहस्रान्तरितमपि पुरुषं मारयति । विभागः ४ पत्रम् ११४२

[१६ प्राकृतव्याकरणविभागः]

काऊण नमोक्कारं, तित्थयराणं तिलोगमहियाणं ।० ॥ १ ॥

‘कृत्वा’ विधाय ‘नमस्कारं’ प्रणमम्, केभ्यः ? इत्याह—‘तीर्थकरेभ्यः’ तीर्थते संसारसमुद्रोऽनेनेति तीर्थ-
द्वादशाङ्गं प्रवचनं तदाधारः सङ्को वा, तत्करणशीलास्तीर्थकरास्तेभ्यः । गाथायां षष्ठी चतुर्थ्यर्थे प्राकृत-
त्वात् । उक्तं च—“छट्टिविभत्तीए भञ्ज चउत्थी” इति । × × ×

सङ्कयपाययवयणाण विभासा जत्थ जुज्जते जं तु ।० ॥ २ ॥

मलयगिरिप्रभृतिव्याकरणप्रणीतेन लक्षणेन संस्कारमापादितं वचनं संस्कृतम्, प्रकृतौ भवं प्राकृतं स्वभावसिद्धमित्यर्थः, तेषां संस्कृत-प्राकृतवचनानां विभाषा वैविक्रयेन भाषणं कर्तव्यम् । तच्चैवम्—

ए-ओकारपराङ्, अंकारपरं च पायए नत्थि ।

व-सगारमज्झिमाणि य, कच्चवग्ग-तच्चग्गनिहणाङ् ॥

अस्या इयमक्षरगमनिका—एकारपर ऐकारः, ओकारपर औकारः, अंकारपर अः इति विसर्जनीयाख्यमक्षरम्, तथा वकार-सकारयोर्मध्यगे ये अक्षरे श-षाविति, यानि च कवर्ग-चवर्ग-तवर्गनिधनानि ङ-ञ-ना इति, एतान्यक्षराणि प्राकृते न सन्ति ॥

तत एतैरक्षरैर्विहीनं यद् वचनं तत् प्राकृतमवसातव्यम् । एभिरेव ऐ औ अः श ष ङ अ न इत्येवंरूपैरुपेतं संस्कृतम् । एषां संस्कृत-प्राकृतवचनानां विभाषा “जत्थ जुजते जं तु” ‘यत्र’ प्राकृते संस्कृते वा ‘यद्’ वचनम्—एकवचन-द्विवचनादि ‘युज्यते’ घटामटति तद् वक्तव्यम् । तत्र संस्कृते एकवचनं द्विवचनं बहुवचनं च भवति, यथा—वृक्षः वृक्षाः प्राकृते लेकवचनं बहुवचनं वा, न तु द्विवचनम्, तस्य बहुवचनेनाभिधानात्, “बहुवचनेण दुवचण” मिति वचनात् । ततः ‘कप्पव्वहाराण’ मित्यदोषः ॥

विभागः १ पत्रम् ३

सक्ख-पाययभासाविणियुत्तं देसतो अणेगविहं ।

अभिहाणं अभिघेयातो होइ भिण्णं अभिण्णं च ॥ ५७ ॥

अथवा द्विप्रकारम्—संस्कृतभाषाविनिर्युक्तम्, यथा—वृक्ष इति, प्राकृतभाषाविनिर्युक्तं च, यथा—रोक्खो इति । ‘देशतः’ नानादेशानां भित्त्यानेकविधम्, यथा—मगधानाम् ओदनः, लाटानां कुरः, द्रमिलानां चौरः, अन्ध्रानाम् इडाकुरिति । तथा तद् ‘अभिधानं’ व्यञ्जनाक्षरम् अभिघेयाद् भिन्नमभिन्नं च । तत्र भिन्नं प्रतीतम्, तादात्म्याभावात् ॥ ५७ ॥

विभागः १ पत्रम् २०

[१७ मागधभाषामयाणि पद्यानि]

जइ ताव दलंतऽगालिणो, धम्मा-ऽधम्मविसेसवाहिला ।

बहुसंजयविंदमज्झके, उवकलणे सि किमेव मुच्छिनो ॥ ४३२५ ॥

विभागः ४ पत्रम् ११७१

खमए लद्धूण अंबले, दाउ गुलूण य सो वलिट्टए ।

बेइ गुलुं एमेव सेसए, देह जईण गुलुहिं वुच्चइ ॥ ४३३० ॥

सयमेव य देहि अंबले, तव जे लोयइ इत्थ संजए ।

इइ छंदिय-पेसिओ तहिं, खमओ देइ लिसीण अंबले ॥ ४३३१ ॥

विभागः ४ पत्रम् ११७२

वयणं न वि गव्वभालियं, एलिसयं कुसलेहिं पूजियं ।

अहवा न वि एत्थ लूसिमो, पगई एस अजाणए जणे ॥ ४३६२ ॥

मूलेण विणा हु केलिसे, तलु पवले य घणे य सोभई ।

न य मूलविभिन्नए घडे, जलमादीणि वलेइ कण्हुई ॥ ४३६३ ॥

विभागः ४ पत्रम् ११७९-८०

[१८ लौकिकाः न्यायाः]

(१) कोल्लुकचक्रपरम्परन्यायः

‘कोल्लुकपरम्परेण’ महाराष्ट्रप्रसिद्धकोल्लुकचक्रपरम्परन्यायेन × × ×

कोल्लुपरंपर संकलि, आगासं नेइ वायपडिलोमं ।

अच्छुल्लुहा जलणे, अक्खाई सारभंडं तु ॥ ५७५ ॥

ज्वलने प्रवर्द्धमाने सर्वमुपकरणमेकवारमशक्नुवन् कल्पेण चतुर्षु पक्षसु वा बध्नाति, बद्धा च कोलुकचक्र-
न्यायेन परम्परया 'संकलि' ति तान् पोद्दलकान् दवरकेण सङ्कलय्य यत्र न तृणादिसम्भवस्तत आकाशं
तदपि वातप्रतिलोमं तत्र नयति । अथ ज्वलनेनातिप्रसरता ते 'अच्छुल्लूढाः' स्वस्थानं त्याजितास्ततो यत्
सारं भाण्डमक्षादि तद् निष्काशयन्ति ॥ ५७५ ॥

विभागः १ पत्रम् १६७०

(२) छागलन्यायः

किं छागलेण जंपह, किं मं होप्पेह एवऽजाणंता ।

बहुपहिं को विरोहो, सलभेहि व नागपोतस्स ॥ ६०७९ ॥

किमेवं छागलेन न्यायेन जल्पथ ? बोक्कटवन्मूर्खतया किमेवमेव प्रल्पथ ? इत्यर्थः । किं वा मामेव-
मजानन्तोऽपि "होप्पेह" गले धृत्वा प्रेरयथ ? । अथवा ममपि बहुभिः सह को विरोधः ? शलभैरिव
नागपोतस्येति ॥ ६०७९ ॥

विभागः ६ पत्रम् १६०७

(३) वणिग्ग्यायः

म प्राह—कः पुनर्वणिग्ग्यायो येनेषा शुद्धा क्रियते ? साधवो ब्रुवते—

वत्थाणाऽऽभरणानि य, सव्वं छुट्टेउ एगवत्थेणं ।

पोतम्मि विवण्णम्मि वाणितधम्मे हवति सुद्धो ॥ ६३०९ ॥

गथा कोऽपि वाणिजः प्रभूतं ऋणं कृत्वा प्रवहणेन समुद्रमवगाढः, तत्र 'पोते' प्रवहणे विपत्ते आत्मीयानि
परकीयानि च प्रभूतानि वस्त्राण्याभरणानि चशब्दात् शेषमपि च नानाविधं कयाणकं सर्व 'छर्दयित्वा'
परित्यज्य 'एकवस्त्रेण' एकेनैव परिधानवासगया उन्नीर्णः 'वणिग्धर्मे' वणिग्ग्याये 'शुद्धो भवति' न ऋणं
दाप्यते । एवमियमपि साध्वी तव सन्कमात्मीयं च मारं सर्व परित्यज्य निष्कान्ता, संसारसमुद्रादुन्नीर्णो इति
वणिग्धर्मेण शुद्धा, न धनिका ऋणमात्मीयं याचितुं लभन्ते, तस्माद् न किञ्चिदत्र तवाभाव्यमस्तीति करोत्वि-
दानीमेषा स्वेच्छया तपोवाणिज्यम्, पोतपरिभ्रष्टवणिगिव निर्ऋणो वाणिज्यमिति ॥ ६३०९ ॥

विभागः ६ पत्रम् १६६५

[१०. आयुर्वेदसम्बद्धो विभागः]

(१) महावैद्यः अष्टाङ्गायुर्वेदस्य निर्माता च

'योगीव यथा महावैद्यः' इति, 'यथा' इति दृष्टान्तोपन्यासे, 'योगी' धन्वन्तरिः, तेन च विभङ्गज्ञान-
बलेनाऽऽगामिनि बाळे प्राचुर्येण रोगसम्भवं दृष्ट्वा अष्टाङ्गायुर्वेदरूपं वैद्यकशास्त्रं चक्रे, तच्च यथाम्रायं
येनाधीतं स महावैद्य उच्यते ।

विभागः २ पत्रम् ३०२

(२) रोग-औषधादि

पउमुप्पले माउलिङ्गे, एरंढे चेव निबपत्ते य ।

पित्तुदय सन्निवाए, वायक्कोवे य सिंमे य ॥ १०२९ ॥

पित्तोदये पशोत्पलमौषधम्, सन्निपाते 'मातुलिङ्गं' बीजपूरकम्, वातप्रकोपे एरण्डपत्राणि 'सिंमे'ति
श्लेष्मोदये निम्बपत्राणि ॥ १०२९ ॥

विभागः २ पत्रम् ३२३

तथा श्लीपदनान्ना रोगेण यस्य पादौ शूलौ—शिलावद् महाप्रमाणौ भवतः स एवंविधः श्लीपदी ।

विभागः २ पत्रम् ३५८

उक्तञ्च भिषग्वरशास्त्रे—

उत्पद्येत हि साऽवस्था, देश-कालाऽऽमयान् प्रति । यस्यामकार्यं कार्यं स्यात्, कर्म कार्यं च वर्जयेत् ॥

विभागः ४ पत्रम् ९३६

दन्तानामज्जनं श्रेष्ठं, कर्णानां दन्तधावनम् । बिरोऽभ्यङ्गश्च पादानां, पादाभ्यङ्गश्च चक्षुषोः ॥

विभागः ४ पत्रम् १०६३

पूर्वाह्णे वमनं दद्यादपराह्णे विरेचनम् । वातिकेष्वपि रोगेषु, पथ्यमाहुर्विशोषणम् ॥

विभागः ४ पत्रम् ११७९

[२० शकुनशास्त्रसम्बद्धो विभागः]

चोरस्स करिसगस्स य, रितां कुडयं जणो पसंसेइ । गेहपवेसे मज्झइ, पुज्जो कुंभो पसत्थो उ ॥

विभागः १ पत्रम् ७

मइल कुचेले अब्भंगियल्लए साण खुज्ज वडमे या ।

एए तु अप्पसत्था, हवंति खित्ताउ णितस्स ॥ १५४७ ॥

‘मलिनः’ शरीरेण वस्त्रैर्वा मलीमसः ‘कुचेलः’ जीर्णवस्त्रपरिधानः ‘अभ्यङ्गितः’ स्नेहाभ्यक्तशरीरः श्वा वामपार्श्वार्द्धं दक्षिणपार्श्वगामी ‘कुब्जः’ वक्रशरीरः ‘वडभः’ वामनः । ‘एते’ मलिनादयोऽप्रशस्ता भवन्ति क्षेत्राभिर्गच्छतः ॥ १५४७ ॥ तथा—

रक्तपट्ट चरग तावस, रोगिय विगला य आउरा वेज्जा ।

कासायवत्थ उद्धूलिया य जत्तं न साहंति ॥ १५४८ ॥

‘रक्तपट्टाः’ सौगताः, ‘चरकाः’ काणादा धाटीवाहका वा, ‘तापसाः’ सरजस्काः, ‘गेमिणिः’ कुष्ठादिरोगा-
क्रान्ताः, ‘विकलाः’ पाणि-पादाद्यवयवव्यङ्गिताः, ‘आतुराः’ विविधदुःखोपहृताः, ‘वैद्याः’ प्रसिद्धाः, ‘कापायवस्त्राः’
कषायवस्त्रपरिधानाः, ‘उद्धूलिताः’ भस्मोद्धूलितगात्रा धूलीधूसरा वा । एते क्षेत्राभिर्गच्छद्भिर्दृष्टाः सन्तो यात्रा-
गमनं तत्प्रवर्तकं कार्यमप्युपचाराद् यात्रा तां न साधयन्ति ॥ १५४८ ॥

उक्ता अपशकुनाः । अथ शकुनानाह—

नंदीतूरं पुण्णस्स दंसणं संख-पडहसद्धो य ।

भिगार-छत्त-चामर-वाहण-जाणा पसत्थाई ॥ १५४९ ॥

समणं संजयं दंतं, सुमणं मोयगा दधि ।

मीणं घंटं पडागं च, सिद्धमत्थं वियागरे ॥ १५५० ॥

‘नन्दीतूर्यं’ द्वादशविधतूर्यसमुदायो युगपद् वाद्यमानः, ‘पुण्यस्य’ पूर्णकलशस्य दर्शनम्, शङ्ख-पटहयोः
शब्दश्च श्रूयमाणः, शृङ्गार-च्छत्र-चामराणि प्रतीतानि ‘वाहन-यानानि’ वाहनानि-हस्तिपुरङ्गमादीनि यानानि-
बिबिकादीनि, एतानि ‘प्रशस्तानि’ शुभावहानि ॥ १५४९ ॥

‘भ्रमणं’ लिङ्गमात्रधारणम्, ‘संयतं’ षट्कारक्षणे सम्यग्यतम्, ‘दान्तम्’ इन्द्रिय-नोइन्द्रियदमनेन,
‘सुमनसः’ पुष्पाणि, मोदका दधि च प्रतीतम्, ‘मीनं’ मत्स्यम्, घण्टां पताकां च दृष्ट्वा श्रुत्वा वा ‘सिद्धं’
निष्पन्नम् ‘अर्थं’ प्रयोजनं व्यागृणीयादिति ॥ १५५० ॥

विभागः २ पत्रम् ४५५-५६

दिट्ठतो पुरिसपुरे, मुरुण्डदूतेण होइ कायव्वो ।

जइ तस्स ते असउणा, तइ तस्सितरा मुण्येयव्वा ॥ २२९१ ॥

दृष्टान्तोऽत्र पुरुषपुरे रक्तपट्टदर्शनाकीर्णं मुरुण्डदूतेन भवति कर्तव्यः । यथा ‘तस्य’ मुरुण्ड-
दूतस्य ‘ते’ रक्तपट्टा अशकुना न भवन्ति, तथा ‘तस्य’ साधोः ‘इतराः’ पार्श्वस्थादयो मुणितव्याः, ता
दोषकारिण्यो न भवन्तीत्यर्थः ॥ २२९१ ॥ इदमेव भावयति—

पाडलि मुरुण्डदूते, पुरिसपुरे सच्चिवमेलणाऽऽवासो ।

भिक्षू असउण तइए, दिणमि रत्तो सच्चिवपुच्छा ॥ २२९२ ॥

पाटलिपुत्रे नगरे मुरुण्डो नाम राजा । तस्मिन्मृतस्य पुरुषपुरे नगरे गमनम् । तत्र सचिवेन सह
मीलनं । तेन च तस्य आवासो दापितः । ततो राजानं द्रष्टुमागच्छतः ‘भिक्षवः’ रक्तपट्टा अशकुना

भवन्ति इति कृत्वा स दूतो न राजभवनं प्रविशति । ततस्तृतीये दिने राज्ञः सचिवपार्श्वे पृच्छा-किमिति दूतो नाद्यापि प्रविशति ? ॥ २२९२ ॥ ततश्च—

निगमणं च अमञ्चे, सम्भावाऽऽहस्त्रिण्य भणह दूयं ।

अतो बहिं च रच्छा, नऽरहिति इहं पवेसणया ॥ २२९३ ॥

अमात्यस्य राजभवनाभिर्गमनम् । ततो दूतस्यावासे गत्वा सचिवो मिलितः । पृष्ठश्च तेन दूतः—किं न प्रविशसि राजभवनम् ? स प्राह—अहं प्रथमे दिवसे प्रस्थितः परं तच्चञ्चिकान् दृष्ट्वा प्रतिनिवृत्तः ‘अपशकुना पते’ इति कृत्वा, ततो द्वितीये तृतीयेऽपि दिवसे प्रस्थितः तत्रापि तथैव प्रतिनिवृत्तः । एवं सद्भावे ‘आख्याते’ कथिते सति दूतममात्यो भणति—एते इह रथ्याया अन्तर्बहिर्वा नापशकुनत्वमर्हन्ति । ततः प्रवेशना दूतस्य राजभवने कृता । एवमस्माकमपि पार्श्वस्थादय-स्त्रीदयसंयत्यश्च रथ्यादौ दृश्यमाना न दोषकारिण्यो भवन्ति ॥ २२९३ ॥ विभागः ३ पत्रम् ६५०

[२१ कामशास्त्रसम्बद्धो विभागः]

चीयत्त कक्कडी कोउ कंटक विसण्ण समिय सत्थे य ।

पुणरवि निवेस फाडण, किमु समणि निरोह भुत्तितरा ॥ १०५१ ॥

एगस्स रज्जो महादेवी । तीसे कक्कडियाओ पियाओ । ताओ अ एगो णिउत्तपुरिसो दिणे दिणे आणेति । अण्णया तेण पुरिसेण अहापवितीए अंगादाणसंठिया कक्कडिया आणिता । तीसे देवीए तं कक्कडियं पासेत्ता कोतुयं जायं—पेच्छामि ताव केरिसो फासो ति एयाए पडिसेवियाए ! । ताहे ताए सा कक्कडिया पादे बंधिउं सागारियट्ठणं पडिसेविउमाडत्ता । तीसे कक्कडियाए कंटओ आसी, सो तम्मि सागारिए लग्गो । विसण्णियं च तं । ताहे वेजस्स सिट्ठं । ताहे वेजेणं समिया मद्दिया, तत्थ निवेसाविया, उट्टवेत्ता सुसियप्पदेसं चिधियं । तम्मि पदेसे तीए अपेच्छमाणीए सत्थयं उप्परासुहधारं खोहियं । पुणो तेणेवागारेण निवेसाविया । फोडियं । पूएण समं निगओ कंटओ । पउणा जाया । जति ताव तीसे देवीए दंडिएण पडिसेविज्जमाणीए कोउयं जायं, किमंग पुण समणीणं णिच्चणिरुद्धाण भुत्तभोगीणं अभुत्तभोगीण य ? ॥ विभागः २ पत्रम् ३२९

एक्का सीही रिउकाले मेहुणत्थी सजाइपुरिसं अलभमाणी सत्थे वहंते इक्कं पुरिसं धित्तुं गुहं पविट्ठा चाटुं फाउमाडत्ता । सा य तेण पडिसेविता । तत्थ तेसिं दोण्ह वि संसाराणुभावतो अणुरागो जातो । गुहापडियस्स तस्स सा दिणे दिणे पोगगलं आणेउं देइ । सो वि तं पडिसेवइ । जइ एवं जीवितंतकरीसु वि सणप्फईसु पुरिसो मेहुणधम्मं पडिसेवइ × × ×

विभागः ३ पत्रम् ७१७

जह्ण—एगा अविरइया अवाउडा काइयं वोसिरंती विरहे साणेण दिट्ठा । सो य साणो पुच्छं लोलितो चाड्ढणि करंतो अल्लीणो । सा अगारी चितेइ—पेच्छामि तावइ एस किं करेइ ? ति । तस्स पुरतो सागारियं अभिसुहं काउं जाणुएहिं हत्थेहि य अहोमुही ठिया । तेण सा पडिसेविया । तीए अगारीए तत्थेव साणे अणुरागो जातो । एवं मिग-छगल-वानरादी वि अगारिं अभिलसंति ॥ विभागः ३ पत्रम् ७१८

अथवा विकुर्वितं नाम—महाराष्ट्रविषये सागारिकं विद्धा तत्र विष्टकः प्रक्षिप्यते ॥

विभागः ३ पत्रम् ७३०

कस्यापि महाराष्ट्रादिविषयोत्पन्नस्य साधोरज्ञादानं वेष्टकविद्धम् ॥ विभागः ३ पत्रम् ७३१

उवहय उवकरणम्मि, सेज्जायरभूणियानिमित्तेणं ।

तो कविलगस्स वेओ, ततिओ जाओ दुरहियासो ॥ १५५४ ॥

शय्यातरभूणिकानिमित्तेन पूर्वम् ‘उपकरणे’ अज्ञादानाख्ये ‘उपहते’ छिन्ने सति ततः क्रमेण कपिलस्य दुरधिसहस्तृतीयो वेदो जात इत्यक्षरार्थः । भावार्थस्तु कथानकेनोच्यते—

सुट्टिया आयरिया । तेसिं सीसो कविलो नाम खुट्ठगो । सो सिज्जायरस्स भूणियाए सह खेइं करेति । तस्स तत्थेव अज्जोववाओ जाओ । अजया सा सिज्जातरभूणिया एगामिणी नातिदूरे गावीणं दोहणवाडगं गया ।

सा तओ दुद्ध-दर्हि धेत्तूणाऽऽगच्छति । कविलो य तं चेव वाडगं भिक्खायरियं गच्छति । तेणंतरा असारिए अणिच्छमाणी बला भारिया उप्पाइया । तीए कब्बट्टियाए अदूरे पिया छित्ते किसिं करेइ । तीए तस्स कहियं । तेण सा दिट्ठा जोणिब्बेए रहिरोक्खित्ता महीए लोलितिया य । सो य कोहाडहत्थगओ रुट्ठो । कविलो य तेण कालेण भिक्खं अडितुं पडिनियत्तो, तेण य दिट्ठो । मूलाओ से सागारियं सह जलधरेहिं निक्कंतियं । सो य आयरियसमीवं न गओ, उज्जिक्खंतो । तस्स य उवगरणोवघाएण ततिओ वेदो उदिण्णो । सो जुञ्जकोट्टिणीए संगहिओ । तत्थ से इत्थीवेओ वि उदिओ ॥ विभागः ५ पत्रम् १३७१

[२२ ग्रन्थनामोल्लेखाः]

मलयगिरिप्रभृतिव्याकरणप्रणीतेन लक्षणेन संस्कारमापादितं वचनं संस्कृतम् । विभागः १ पत्रम् ३

शब्दानुशासनादिविश्वविद्यालयज्योतिःपुञ्जपरमाणुघटितमूर्तिभिः श्रीमलयगिरिसुनीन्द्रविपादैर्विवरण-
करणमुपचक्रमे । विभागः १ पत्रम् १७८

संव्यूहतो यथा मलयवतीकार इत्यादि

विभागः १ पत्रम् ९९

जे रायसत्थकुसला, अतकुलीया हिता परिणया य ॥ ३८२ ॥

ये 'राजशास्त्रेषु' कौटिल्यप्रभृतिषु कुसला राजशास्त्रकुसलाः, विभागः १ पत्रम् ११३

योऽपि च व्यक्तः सोऽपि यदि निद्रालुर्भवति तरङ्गवत्यादिकथाकथनव्यसनी वा तदा न रक्षति, प्रमाद-
बहुलत्वात् ॥ ५६५ ॥ विभागः १ पत्रम् १६५

विशाखिल-धात्स्यायनादिपापश्रुतान्यभ्यस्तस्तेषु बहुमानबुद्धिं कुर्वतो ज्ञानमालिन्यम्,

विभागः १ पत्रम् २११

तत्र योनिप्राभृतादिना यदेकेन्द्रयादिशरीराणि निर्वर्तयति । यथा सिद्धसेनाचार्येणाश्वा उत्पादिताः ।

विभागः ३ पत्रम् ७५३

अक्खाइयाउ अक्खाणगाइँ गीयाइँ छलियकव्वाइँ ।

कहयंता य कहाओ, तिसमुत्था काहिया होंति ॥ २५६४ ॥

तथा 'आख्यायिकाः' तरङ्गवती-मलयवतीप्रभृतयः, 'आख्यानकावी' धूर्त्ताख्यानकावीनि 'गीतानि' ध्रुवकादिच्छन्दोनिबद्धानि गीतपदानि, तथा 'छलितकाव्यानि' शृङ्गारकाव्यानि, 'कथाः' वसुदेव-
चरित-चेटककथादयः, 'तिसमुत्थाः' धर्म-कामा-ऽर्थलक्षणपुरुषार्थत्रयवक्तव्यताप्रभवाः सङ्कीर्णकथा इत्यर्थः ।
एतान्याख्यायिकावीनि कथयन्तः काथिका उच्यन्ते, कथया चरन्तीति व्युत्पत्तेः ॥ २५६४ ॥

विभागः ३ पत्रम् ७२२

दंसणजुत्ताइअत्थो वा ॥ २९९० ॥

"दंसणजुत्ताइअत्थो व" नि दर्शनविशुद्धिकारणीया गोविन्दनिर्युक्तिः आदिशब्दात् सम्म(न्म)ति-
तत्त्वार्थप्रभृतीनि च शास्त्राणि तदर्थः-तत्प्रयोजनः प्रमाणशास्त्रकुशलानामाचार्याणां समीपे गच्छेत् ॥

विभागः ३ पत्रम् ८१६

उक्तं च भिषग्वरशास्त्रे—

उत्पयेत हि साऽवस्था, देशकालमयान् प्रति । यस्यामकार्यं कार्यं स्यात्, कर्म कार्यं च वर्जयेत् ॥

विभागः ४ पत्रम् ९३६

वीर सेवा मन्दिर

पुस्तकालय

काल नं० ३२
लेखक मूढपा
शीर्षक रघुवीर, हनुमन् मूढपा
चरित मूढपा